

C

482,580

UNIVERSITY of MICHIGAN
GENERAL LIBRARY
OCTAVIA WILLIAMS BATES
BEQUEST

Z
6621
B86
A7

A CATALOGUE
OF THE
ARMENIAN MANUSCRIPTS

IN THE
BRITISH MUSEUM *Dept. of manuscripts*

BY
FREDERICK CORNWALLIS CONYBEARE, M.A., D.D.
HON. CAUSA GIESSEN, HON. LL.D. OF ST. ANDREWS,
LATE FELLOW AND PRAELECTOR OF UNIVERSITY COLLEGE, OXFORD, AND FELLOW OF THE BRITISH ACADEMY

TO WHICH IS APPENDED
A CATALOGUE OF GEORGIAN MANUSCRIPTS
IN THE BRITISH MUSEUM

BY
J. OLIVER WARDROP, M.A.
SOMETIME HIS BRITANNIC MAJESTY'S CONSUL AT ST. PETERSBURG.

PRINTED BY ORDER OF THE TRUSTEES

London :
SOLD AT THE BRITISH MUSEUM
AND BY
LONGMANS & CO., 39, PATERNOSTER ROW; BERNARD QUARITCH, 11, GRAFTON STREET, NEW BOND STREET;
ASHER & CO., 14, BEDFORD STREET, COVENT GARDEN; AND HUMPHREY MILFORD,
OXFORD UNIVERSITY PRESS, AMEN CORNER.

1913

[All rights reserved]

LONDON :
PRINTED BY WILLIAM CLOWES AND SONS, LIMITED,
DUKE STREET, STAMFORD STREET, S E., AND GREAT WINDMILL STREET, W.

110

The few Georgian MSS. in the British Museum—they amount to but six in all—are described in an appendix to this Catalogue.

KEEPER OF ORIENTAL PRINTED BOOKS AND MSS.

BRITISH MUSEUM.

CONTENTS.

1.—ARMENIAN MSS.

	PAGE
BIBLICAL MANUSCRIPTS	1
SERVICE-BOOKS :	
1. Psalters	45
2. Lectionaries	48
3. Liturgies and Rituals, with Commentaries	57
4. Manrusmunq	83
5. Ordinals	88
6. Hymnals	92
7. Canticles (<i>Gands</i>)	112
8. Canons and Troparia	142
9. Hours, Prayers, Breviaries, and Calendars	153
10. Menologia and Martyrologies	165
11. Claves Festorum	182
BIBLE-EXEGESIS, HOMILIES, AND PATRISTIC THEOLOGY	187
HAGIOLOGIES AND APOCRYPHA	206
LOGIC	231
RELIGIOUS, PHILOSOPHICAL, AND MORAL WORKS OF MIXED CONTENTS	232
BULLS	264
POEMS, TALES, AND APOLOGUES	269
HISTORICAL AND GEOGRAPHICAL WORKS	290
WORKS ON GRAMMAR AND LEXICOGRAPHY	306
WORKS ON ASTRONOMY, ASTROLOGY, MEDICINE, AND MAGIC	312
OTHER WORKS AND PAPERS	350

	PAGE
INDEX OF NAMES OF PERSONS, PLACES, AND SUBJECTS IN THE CATALOGUE OF ARMENIAN MSS.	355
NUMERICAL INDEX OF ARMENIAN MSS.	394

II.—GEORGIAN MSS.

GEORGIAN MSS.	397
INDEX OF NAMES OF PERSONS, PLACES, AND SUBJECTS IN THE CATALOGUE OF GEORGIAN MSS.	409
NUMERICAL INDEX OF GEORGIAN MSS.	410

INTRODUCTION.

THE object which I have kept in view in drawing up the following Catalogue is to save other scholars the trouble of consulting the manuscripts described in it. I know from experience how annoying it is to undertake a journey, and perhaps a distant one, in order to consult manuscripts of which an adequate catalogue would have saved me the trouble; and this must be my excuse in case to any it should seem that some of the volumes of this collection barely merited to be described with so much detail. I have desired to acquaint students of Armenian literature fully and exactly with the contents of each, leaving room for no vague hopes of finding that in them which will not be found.

Some thirty years back the Rev. Dr. Baronian began a catalogue of the collection, and his uncompleted work remains, and was of much use to me. Even apart from the deep regard which during many years of intercourse I learned to feel for this high-minded and devoted son of the Church of Armenia, the guidance which his notes afforded me demands something more than a passing reference. He was born nearly eighty years ago in the neighbourhood of Stamboul, and was sent for his education to the Convent of San Lazzaro at Venice, of which congregation he presently became a member. On account of his learning he was made its Librarian, and in it passed perhaps the happiest years of his life. His trials began a very few years after the Vatican Council of 1870. The Roman authorities had imposed an unpopular prelate on the Armenian Uniate of Turkey, and for a while the loyalty to the Vatican of the Venice congregation was rudely strained. Baronian could not violate his conscience, and quitted it, not wilfully or overweeningly, but with an anguish which was shared to the full by his old associates. They respected his motives in separating himself, as he theirs in remaining; and when he attended, in 1903, the Bicentenary of the Convent's establishment among the Lagooners, he was, together with the present Pope, among its most honoured guests. He was already past middle life when he quitted Venice. Thrown on his own resources, he found some work in the Bibliothèque Nationale at Paris; thence he made his way, almost destitute, to London. Meanwhile, the older and larger National Church of

Armenia had received him into its bosom, and presently he was appointed Vardapet of the Armenian Church in Manchester. When death overtook him, nearly eight years ago, he was engaged in cataloguing the Armenian manuscripts of the Bodleian Library, on behalf of which institution there also devolves upon myself the pious duty of completing his labours.

As I have taken as my model the elaborate Catalogue of the Manuscripts of the Mekhitarist Convents in Vienna, made by Dr. Dashean of that congregation, so I have adopted in general his system of transliteration of the Armenian alphabet. It is true that in Western Armenia many of the consonants have another equivalence; but if I had adopted this, I must have rendered *Petros* as *Bedros*, *Paulos* as *Boghros*, *Pontos* as *Bondos*. It would have been equally out of place in a catalogue to use the symbols employed by scientific philologists like Hübschmann. These are intended to bring out the relations and correspondences of Armenian sounds with those of the Indo-European languages in general, and have little meaning except for students of comparative philology. I append below the equivalents I have employed.

In conclusion, I must make an acknowledgment of the great courtesy shown to me by the staff of the British Museum, and tender my thanks to Prof. David Margoliouth for his decipherment of several passages of Arabic and Persian transcribed in Armenian characters in some of the MSS.

FRED. C. CONYBEARE.

EQUIVALENTS USED FOR THE LETTERS OF THE ARMENIAN ALPHABET.

ա	a	յ	y in the middle of a word, but at the beginning usually h
բ	b	ն	n
գ	g	շ	sh
դ	d	օ	o
ե	e	չ	tch (Dashean, č)
զ	z	պ	p
է	ê	ջ	dsch (or dj)
ը	ë	ռ	rh or r
թ	th	ս	s
ժ	ž (or j)	վ	w or v
ի	i	տ	t
լ	l	ր	r
խ	kh (Dashean, ch)	ց	tz
ծ	dz (or ts)	ւ	v in middle of a word
կ	k	փ	ph
հ	h	ք	q (Dashean, kh)
ձ	ds	օ	ô (i.g. աւօ)
շ	ł (or λ)	ֆ	f
տ	tsch (or dj)		
մ	m		

NOTE ON THE CONVERSION OF ARMENIAN DATES INTO YEARS
OF THE JULIAN ERA.

THE colophons of Armenian manuscripts are dated by their scribes according to the years of the Armenian era, which began in A.D. 552. In giving the Western equivalent dates I have used the comparative tables given in Dulaurier's *Chronologie Arménienne*; but owing to the fact that the Armenians use a vague year, the correspondence must be calculated for each case with reference to the day of the particular Julian month on which the first of Navasard (the initial month of the Armenian year) began. It can always be calculated if the Armenian month and its day be given, and in a few cases the date may have fallen in a Julian year later or earlier than that which in Dulaurier's Tables confronts the year of the Armenian era. As he gives the Julian date of First Navasard, any reader using his Tables can work out the exact correspondence. As a task both onerous and superfluous, I have omitted to do so.

LIST OF THE FRAGMENTS OF SCRIPTURE CONTAINED IN THE ARMENIAN CODICES OF THE BRITISH MUSEUM.

OLD TESTAMENT.							
Gen. 22 ¹⁸ , 61 ¹⁻⁶	.	.	.	in codex	29	Mark 13 ²⁻¹²	in codex 12
Deut. 11 ¹⁷⁻²⁵	.	.	.	"	29	" 14 ¹⁶⁻²⁸	" 5
Job 21 ²⁻³⁴	.	.	.	"	29	" 14 ⁷⁰⁻¹⁵⁸	" 5
Prov. 9 ¹⁻⁵	.	.	.	"	29	" 15 ⁸⁻¹⁵¹⁹	" 6
Is. 46 ³⁻⁶	.	.	.	"	29	Luke 1 ³⁵⁻⁵⁶	" 97
Dan. 2 ⁴⁷⁻⁴⁹	.	.	.	"	50	" 7 ⁴⁹⁻⁸¹¹	" 96
						" 12 ³⁻³⁷	" 9
						" 19 ³³⁻⁴⁵	" 48
NEW TESTAMENT.							
Matt. 8 ³¹⁻⁹¹⁷	.	.	.	in codex	13	John 1 ³⁸ ff.	" 96
" 9 ⁸⁻¹⁸	.	.	.	"	134	" 10 ¹⁴⁻²⁸	" 96
" 10 ¹²⁻²⁵	.	.	.	"	134	" 10 ¹⁸⁻³³	" 3
" 11 ²⁰⁻²⁵	.	.	.	"	107	" 13 ³⁻¹⁶	" 3
" 18 ³²⁻³⁵	.	.	.	"	61	" 15 ⁸⁻²⁵	" 13
" 19 ¹⁰⁻²⁸	.	.	.	"	61	" 17 ¹³⁻¹⁸⁴	" 18
" 24 ⁹⁻¹⁶	.	.	.	"	50	" 18 ¹⁵⁻¹⁹²⁰	" 28
Mark 4 ²⁻¹²	.	.	.	"	15	" 20 ¹⁶⁻³¹	" 18
" 6 ³⁸⁻⁷⁶	.	.	.	"	96	Acts 1 ¹⁵⁻²³	" 29
" 9 ⁷⁻¹⁰	.	.	.	"	126		

In addition to the above fragments, the Psalms are contained in codices 25, 26, 27; Proverbs in 25; Ecclesiastes in 25; Song of Songs in 25; Wisdom in 25. The Four Gospels in the following codices: 1, 2, 4, 5, 6, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24. Acts with Pauline and Catholic Epistles and the Book of Revelation in codices 7 and 8; Revelation separately in 16 and 33.

The Rituals and Lectionaries also contain as lections passages of Scripture too numerous to be particularized.

E R R A T A.

- Page 55*a*, line 33, and page 55*b*, line 17. *For* Aja *read* Tja
- „ 58*b*, „ 26. *For* Karapet *read* the monk
- „ 58*b*, „ 35. *For* զկովճայն *read* զկովճայն
- „ 58*b*, „ 40. *For* զտուսար *read* զգուրսար (*sic*)
- „ 59*a*, „ 4. *For* his father *read* her father
- „ 59*a*, „ 6 from bottom. *Read* Areg 7, 780
- „ 62*a*, „ 6. *After* illam *add* In die autem dominica . . .
- „ 63*a*, „ 2 from bottom. *For* ի կուսանս *read* զկուսանս
- „ 63*b*, „ 4. *For* ալրի *read* ալրոյ
- „ 64*a*, „ 7 from bottom. *For* խոստովանի *read* խոստովանիւ
- „ 71*a*, „ 6 from bottom. *Read* յորն թամափն և եղբօրցն
- „ 95*a*, „ 11. *For* during holy Quadragesima *read* of the holy XL Martyrs
- „ 95*a*, „ 18. *Read* ձեռամբ ներսէսի
- „ 95*b*, „ 21. *For* անձին *read* անձին
- „ 96*a*, „ 4. *Before* յհաշտեի *add* եւ ըռապաթցի
- „ 96*a*, „ 5. *For* մէկն *read* ի մէկն
- „ 96*a*, „ 9. *After* Karapet *add* of Rapath
- „ 170*b*, „ 1. *For* Aternersch *read* Aternerseh
- „ 174*a*, „ 9 from bottom. *For* Polyenctus *read* Polyeuctus
- „ 175*b*, „ 9 from bottom. *For* Surbat *read* Smbat
- „ 193*b*, „ 12. *For* Savuth *read* Tavuth
- „ 248*b*, „ 32. *For* Souliath *read* Soulkhath
- „ 267*a*, „ 18. *For* Pharatan *read* Pharsatan
- „ 267*a*, „ 19. *For* Bēžan *read* of Bēžan
- „ 267*b*, „ 6. *For* Khūpt's *read* Khnūpt's
- „ 267*b*, „ 14. *For* Babōnintz *read* Babōintz
- „ 273*a*, „ 28. *For* About creatures *read* About the Increate and his creatures
- „ 295*b*, „ 30. *After* let him be *add* accursed

CATALOGUE OF ARMENIAN MANUSCRIPTS.

BIBLICAL MANUSCRIPTS.

NEW TESTAMENT.

1.

Add 21,932.—Vellum. Size, external 12 by 8½ inches, of text 8¾ by 5½. Oriental binding of red-brown stamped leather over boards, with a flap. Folios 244, in 31 quires of 8 leaves each, except no. 8 with 6, and 4 with 7. The quires are numbered on their first folios with the letters of the Armenian alphabet from *ա* to *ա*. The writing is an old type of uncial or *ergathagir*, the letters sloping in archaic wise to the left, and their tops and bottoms being rounded. There are two columns of 23 lines each to the page; but in the first quire each column numbers only 22 lines. The vellum is only ruled under the line, and not above it as well, as is the case in the Moscow Evangeliar (see below). The titles of the Gospels, marginal notes, and Ammonian Canons are in smaller *ergathagir*. The comma and square point are used in punctuation, but in many cases the commas have received a square head in later ink; and the same hand which did this added prosodic signs over words (‘ and °). There is no sign of the text having anywhere been rewritten. The orthography is ancient, and

only the commonest abbreviations, *e.g.* *Ճ* or *ՃՃ* for Jerusalem, *ք* for Christ, *յ* for Jesus, *առ* for *tēr* (Lord), *ի* for Israel, *առ* and *այ* for *առաւմտ*, &c., are employed. The numbers of the chapters have been added by a later hand. They are marked for the first three Gospels in red, for the fourth in green ink. The words are scarcely divided, and where the scribe had no room to complete the last one or two letters of a word within the line, he added them in small uncial. On the other hand, words or syllables are occasionally spaced or drawn out to make their last letters coincide with the end of a line. A few scholia by the first hand exist in the margins, chiefly explanations of words, *e.g.* *պարբա* for *շաբաթ*.

The contents are as follows:—Fol. 1, Gospel of Matthew; fol. 72*b*, Gospel of Mark; fol. 119, Gospel of Luke; fol. 198, Gospel of John.

The pericopes, numbered in Matt. in red numbers in the margin, are the following:—Of the first series, 2 begins 4¹²; 3, 4²³; 4, 5¹⁷; 5, 6¹; 6, 6²²; 7, 7¹. Of the second, 1, 8¹⁸; 2, 9⁹; 3, 9²⁰; 4, 9²⁷; 5, 9³⁵; 6, 10¹⁶; 7, 11¹. All the numbers of this second series are written over erasures. Of the third, 1, 12¹; 2, 12⁹; 3, 12²²;

4, 12⁸⁸; 5, 13¹; 6, 13²⁴; 7, 13³⁶. These, then, are the usual forty-two pericopes as marked in the margin of Zohrab's edition. The first hand marked them with a group of four dots in the margin, but, it would seem, without numbering them; the red numerals were added by a later hand, but the frequent erasures close by or under these later numerals may indicate that another system of enumeration was used by the first hand of which the writer of the existing red numerals disapproved.

History of the MS.—It contains no date, but a later hand—the same, it would appear, which retouched the punctuation—has written two colophons in uncials twice as high as the text of the Gospels in the blank spaces which the original scribe left at the end of Matthew and Mark. They are as follows:—

Fol. 72. Վարդ եղիսէ զհրամանող սուրբ աւետարանիս որք ընթեռնելք յաղաւթս յիշեցիք:

The other colophon, on fol. 118*b*, is identical with the above, except that յիշեցիք “remember” is omitted, although there was room to add it, and a later hand has added it in *bolorgir* or round hand. The sense of this colophon is as follows:—

“Of the Lord Elisha, commander of this holy Gospel, do ye who read in your prayers make commemoration.”

In what sense we are here to understand the word *commander* is not clear. Probably it means “by whose order the MS. was written.”

This MS. omits, as is usual, the last twelve verses of Mark; but it is significant that the text of verses 7 and 8 is spread out over an entire column on fol. 118*b*, the lines being set twice as far apart as they are in the rest of the volume. It would seem as if the scribe was aware of the existence of twelve more verses, and resolved to suppress them. Its age cannot be exactly determined, but the writing is closely similar to that of the ninth-century

dated Gospel of the Lazarefsky Institute in Moscow, except that in it the downstrokes of the letters which extend below the line are thicker and blunter. In any case it may well have been written early in the tenth century.

2.

Add. 19,727.—Glazed Eastern paper, much yellowed. Bound orientally in reddish stamped leather with flap. A cross is stamped on each cover. Size, external 9½ by 6¼ inches, of text 6½ by 4. Folios 310, in 39 signed quires of 8 leaves, except the last, which has 2. Having exhausted the Armenian alphabet as far as the thirty-sixth letter, *բ*, the maker of the book signs the next two quires with the unusual signs յ, κ, and θ. The first quire, consisting of folios 3–7, and containing the Tables of Canons, is of a different paper from the rest of the book.

The MS. contains the Gospels. The writing is a neat square *erythagir*, sloping to the right, in double columns of 21 lines. The orthography is archaic and the compendia occur that are used only in the oldest MSS. The writing is almost continuous, the words being divided only at the end of a phrase. Accents, signifying stress of voice in reading, are added over the proper syllables. The double dot or colon above the line, and the comma on the line are used in punctuation, but not the square point. The Ammonian Canons are given both below the text and in the inner margins in small *erythagir*, but from fol. 190 on, where they end with no. 129 of Luke, they cease to be added in the lower margins.

The conjugate folios 94 and 101 are of later paper, and written in a modern hand imitating the old. The first lines of each Gospel are in red ink, as also the first lines of each chapter. The numbers of the chapters or Pentecostal lections are given in the margin surrounded by circles or other designs drawn in green ink.

An illuminated headpiece precedes each of the Gospels on folios 8, 92, 147, 240; and the initials are made to extend (except at the beginning of Mark) from top to bottom of the page. The colours used are red and green. The Tables of the Ammonian Canons, folios 3-7, are written within single or double arcades, rudely executed in red and green. They are preceded, fol. 3*b*, by the Letter of Eusebius to Caspianus framed in a similar arcade; the last part of this Letter is missing through the loss of a folio.

A page of this MS. was published by Messrs. W. H. Rule and J. C. Anderson, in photolithography, in their "Biblical Monuments," Croydon, 1871-73, p. 212.

At the end of each Gospel is written a note giving the numbers of the *stichoi*, testimonies, and chapters, also the traditional date of composition. On fol. 146*b* a long note on the genealogies taken from Eusebius precedes Luke's Gospel.

The last twelve verses of Mark are not given in this MS.

History of the MS. — Colophon I., fol. 145*b* :—

Խոր յս ողորմեա սիմեոնի մղաւորի, գրողի սբ աւետարանիս, ամէն :

"Lord Jesus have mercy on the sinful Simeon, who wrote this holy Gospel."

Colophon II., fol. 310*b* :—

Փառք քեզ նո՛ւ հայր : նո՛ւ որդի : նո՛ւ հոգի : երրորդութիւն, և մի նո՛ւթիւն . . . ողորմեա՛ անարժան ծառայիս, գրողի գրուցս ի քո ահեկոր գալստեանն, յանկրեկ միաշարաթիս : Եւ քեզ փառք այժմ և յանսպառ յաւիտեանս, ամէն : Վրեցաւ ի հայ թուականիս ի, ճբ .

"Glory to thee, God the Father, God the Son, God the Spirit . . . Have mercy on the unworthy servant, the scribe who wrote this book, in thine awful advent, on the hidden Sunday, and glory be to thee now and unto unending aeons. Amen. It was written in the Armenian year 82 (A.D. 633)."

Colophon III., fol. 49, in a hand of the fourteenth century :—

Ժաժկանց աւետարանի ընկերն է սա .

"This is a companion volume to the Gospel of *žazkantz*."

Colophon IV., fol. 146 :—

Նիշեցէք ի քս զխասսան և զկողակիցն իւր . զմեծ-խաթուն և զգուստրն իւր զմարիամն . և զմուրն և զզամպարն . և զբորն իւր զզայմեղքն . զհայրն իւր զապոէն . զմայրն իւր զգունաշն . . . ստացաւ զաւետարանս . ի թիւս 44 .

"Remember in Christ Khassan and his wife Medzkhathun and his daughters Mariam and Mluq and Lampar (*i.e.* Lamp), and his sister Zay Meliq, his father Aptên, his mother Gunash, . . . he acquired this Gospel in the year 890 (A.D. 1440)."

The date in the second colophon is impossible as that of the volume before us, which is clearly not older than the twelfth century. It is probably copied from the archetype used by the scribe. Baronian suggested that the scribe was using the era of John the Deacon, which began A.D. 1084, and of which the eighty-second year would be A.D. 1166. That is a likely enough date for this MS., but there is hardly any example of a scribe using this later era without specifying it.

In this MS. the Pentecostal lections of Matthew are numbered otherwise than in Zohrab's edition, Venice, 1805. Thus, *ար* begins 4¹²; *ադ*, 5¹; *ադ*, 5¹⁷; *աե*, 6¹; *ազ*, 6²²; *աե*, 7¹; *բա*, 8¹³; *բբ*, 9⁹; *բգ*, 9¹⁸; *բդ*, 9²⁷; *բե*, 9³⁵; *բզ*, 10¹⁶; *բե*, 11¹, and so on, until *զե* begins at ch. 24¹. In Zohrab's margin the corresponding numbers are *բբ*, *բգ*, *բդ*, &c., as far as *էէ*. The earlier pericopes of the MS., beginning at 1¹⁸, 2¹, 2¹³, 3¹, are distinguished by green crosses in the margin, but are not numbered. The numbers of the forty-two lections are given inside green circles, and when they are concluded the pericopes beginning 26³, 26¹⁷, 26³¹, 26⁵⁷, 27¹, 27⁵⁷, 27⁶², 28¹

are distinguished by green crosses or squares in the margin.

In the other Gospels the forty-two lections are similarly distinguished by numbers within green circles, and the rest of the pericopes by green crosses and squares.

In this codex the following notices, in a small uncial by the first hand, conclude the several Gospels:—

Fol. 91*b*, at end of Matthew: "Matthew's Gospel has chapters (or heads) 355, testimonies 32, paragraphs (*անշու* = houses) 2600. It was written in Jerusalem in the Hebrew language, eight years after the Ascension of the Saviour. At the request of the Church of Jerusalem."

Fol. 145*b*, at end of Mark: "Mark's Gospel has chapters 2093 (*լից* 233), testimonies 15, paragraphs 1600. It was written in Alexandria in the Alexandrine tongue, fifteen years after the Ascension of the Saviour. At the request of the Church of Alexandria."

Fol. 239, at end of Luke: "Luke's Gospel has chapters 342, testimonies 16, paragraphs 2800. It was written in Antioch in the Antiochene tongue, seventeen years after the Ascension of the Saviour. At the request of the Church of Antioch."

Fol. 310, at end of John: "John's Gospel has chapters 232, testimonies 15, paragraphs 2300. It was written in Ephesus in the Greek tongue, fifty-three years after the Saviour's Ascension, at the request of the Elders of Ephesus. Altogether the four Gospels have chapters 1162, testimonies 78, paragraphs 9300."

3.

Harl. 5461.—Two folios of vellum, 8½ by 6 inches, bound in at the beginning and end of an Arabic MS. Written in sloping and somewhat rounded uncials of the eleventh or twelfth

century, in double columns of 21 lines. The Ammonian Canons are added in the text and in lower margin of each page.

Contents: John 13³⁻¹⁶ and John 10¹⁸⁻³³.

These fragments are part of a Gospel. The feasts on which these particular chapters were read are indicated in the margins in a later hand. They are the Feast of the Cross, first and second days.

Note that the MS. Harl. 5461, though written in Arabic, must have been prepared by an Armenian; for its twelve quires are numbered in the lower margin with Armenian letters.

4.

Or. 81.—Vellum, 8½ by 6¼ inches outside, text 5¾ by 4¼ inches. Oriental binding of dark-red leather over boards, with flap. Both covers were once adorned with metal crosses. Folios 375, in 31 (ω) quires, as a rule of 12 folios; each quire is numbered in upper right-hand corner. The text is written in double columns of 18 lines. The hand is a regular and neat *ergathagir* or uncial hand. For the Letter of Eusebius the copyist uses a smaller *ergathagir*, as also for the Ammonian Canons. A later hand has added all through the text stress-accent marks for reading. The Ammonian Canons are written in by the first hand both in the margins and below the text. The forty-two pericopes are marked in the margins. The upper margins are much stained by damp, which has also injured the text of the first forty folios. A later hand has here and there rewritten the text where it was thus effaced. Before fol. 65 two folios have been cut out, and one before fol. 362. At the end of each Gospel is given the usual summary of the number of verses. In punctuation are used the double dot above and on the line to mark the close of a verse, the comma to mark the end of a phrase, both above and below the line, and the

single dot, usually half-way up the height of the letters, for smaller pauses. A few scholia are added in the margin by the first hand, mostly mere equivalents or explanations of words in the text.

Contents: Fol. 2b, Letter of Eusebius to Carpianus. Folios 4b-7, Tables of Ammonian Canons (some of these tables appear to be lost, viz. nos. 2-7; perhaps two or more folios have been taken out after fol. 4). Fol. 9, Matthew's Gospel. Fol. 112, Mark (the last twelve verses are included in the Gospel). Fol. 181, Luke. Fol. 290, John. Fol. 372, the narrative of the woman taken in adultery, without any title, but with the words *աւետարան ըստ յովհաննու* (*i.e.* Gospel according to John) written at the end, and below a brief scholion obliterated.

In the margin of the text of John, fol. 320b, against chap. viii. 12, the first hand has written in the margin the words *իրք կնոջ շնացելոյ* ("the episode of the adulterous woman").

History of the MS.—Colophon, fol. 373:—

Վիառք եղակի, եռաճիւսակ դաւանութեանն, ապէ-
նիազին կատարեալ, և անսահմանելի. յայ հաւր. յայ
որդւոյ. յայ հոգւոյ, յաւիտեանս: ամէն. շնորհին
տն . . . աւարտեցաւ. եռահարաշ, և հոգիազարդ աւե-
տարանս, զոր էր շաղկապեալ երանեալ աւետարան-
չացն: ըստ բաղմբանգ գունոց (?) ի մի ոստայն
անկելով հանձար՝ զոր արուեստակեալ անուշոցաց
ծաղկանց իւղեփիցական կազմութիւն, որ ըստ հոգւոյն
յատկութիւն իմանի՝ զանապան որականութիւնք գալա-
փարելով, ըստ յոբունց արփիացելոցն դասակցու-
թեանց, առ ի յեկեղեցւոյ յարմարումն՝ յաւդի խա-
ղաղութիւն գլխոյն պատշաճեալ՝ զի յայտնեւ կատա-
րելութիւնն, չորք աւետարանք՝ ի բազում պատճառէ,
չորքեկերպեան կենդանիք, մարդ, առեւծ, ցուլ,
արծիւ: չորք նիւթք աշխարհիս . . .

Ըրդ գրեաց մաթեոս, ի խնդրելոյ հրէից հաւա-
տացելոցն որք եին յէմ, զկնի, ը՝ ամի համբառնալոյ
փրկչին, ի լեզու հեբրայեցի յէմ քաղաքի: զոր
առեալ թովմայի քարոզէ հնակաց: Եւ բարթողո-
մոս զեմմատանի, եւ ամրանայ, և յամ Լիւքեից:
Իսկ մարկոս գրէ ի հրամանէ պետրոսի վիմի վարդա-
պետին իւրոյ, յաղեքսանդր քաղաքի, ի լեզու եգիպ-

տացի, զկնի ժա՛մ ամի, և աւետարանէ յեթեոպէ, և ի
լիւրիկիւ, և լուսաւորէ զարեւմուտս: Իսկ զուկաս
յառաջագոյն աշակերտ գրով գաղղանոսի բժշկա-
պետի, որ և ինքն էր արուեստիւ բժիշկ, յետոյ աշա-
կերտի սրբոյն պաղոսի, որ և հրամանաւ իսկ նորա
գրէ, զկնի ժա՛մ ամի ի լեզու հռոմայեցի յանտիոք քա-
ղաքի: և քարոզէ ի բիւթանիա և յամ մակեդոնիա:
Իսկ յովհաննէս որդի զեբեդեայ, որդի որոտման,
որդի Եբ կուսին, որ փարեցաւն զարսափելի պարա-
նոցաւ անմատոյց լուսոյն՝ զվերինն որոտալով, աւետէ,
և աւետարանէ, զկնի ծի՛ ամի, գրէ յեփեսոս քաղաք,
և լուսաւորէ զամ ասիա: . . .

Իայց գրեցաւ լուսաղաղեալ աւետարանս ի լուսա-
լիական ժամանակի, սկզբանց արարչութեանն մինչեւ
առ մեզ. ցոյզ: Իսկ ի կենարարին գալտեանէն ո՞՞ ի
իսկ ի խաւսրովայն պարսից սկսեալ մերս թիւ, ո՞լ:
Եւ գրեցաւ սա յանապատիս դրաղարկ կոչեցեալ,
ձեռամբ թորոսի անիմատ գրչի, հրամանաւ նոր սա-
մուէլի առաջնորդի ուխտիս. ի հայրապետութեանն
նոր գրիգորի հայոց կաթողիկոսի: և յիշխանութե
այսմ գաւառի, ոորենի բարեպաշտ իշխանի.

Ըրդ աղաչեմ զամենեւին ոյք հանդիպիք այսմ գրոց,
յիշեալիք ի նոր զգրող սորա և զստացաւդ, և զբխա-
լատուր սրբասէր քահանայ նկարիչ ծաղկանց՝ եւ
զհամարէն եղբայրութիւնս զկենդանիս և զհանգու-
յեալս Որ զհամաբայքն գիտէ, ճանաչէ
զաշխատութիւնս իմ. ով սուրբ տառ դու գիտես
զաշխատութիւնս իմ եւ զնդունելութիւնս ընդ
որով եմքս:

"Glory to the unitary trinitarian confession, wanting nought, perfect and illimitable, of God the Father, God the Son, God the Spirit, for ever and ever, Amen. By the Lord's grace . . . was completed this thrice wonderful and spiritually adorned Gospel compacted by the blessed Evangelists, a single tissue of variegated colours contrived by art, wrought skilfully of fragrant flowers, with perfumed binding . . . Four Gospels, from divers reasons, the animals of fourfold shape, Man, Lion, Bull, Eagle; four elements of the world . . .

"Now Matthew wrote at the request of the faithful Jews of Jerusalem, eight years after the Saviour's Ascension, in Hebrew in Jerusalem. Whose Gospel Thomas took and preached to the Indians, and Bartholomew to

Delmasthan and Amran and all the East. But Mark wrote at the command of Peter the Rock, his doctor, in Alexandria, in the Egyptian tongue, eleven years after, and he preached the Gospel in Ethiopia and Liurikia (? Libya), and illumined the West. Luke, however, was formerly a disciple of Galen the physician, and was himself a physician by profession, but afterwards became the disciple of St. Paul; by whose command also he wrote his Gospel, eighteen years after the Ascension, in the Roman tongue, in Antioch. And he preached in Bithynia and in all Macedonia. But John, son of Zebedee, the Son of Thunder, a son of the holy Virgin, who embraced the awful neck of the unapproachable Light, like thunder from on high he gave his message and Gospel, fifty-three years after the Ascension, and wrote in Ephesus, and illumined all Asia . . .

"But this light-adorned Gospel was written in an age full of light: from the beginning of the world until our time is 6606. But from the quickening Advent eleven hundred and . . . and from Khasrow of the Persians, beginning our era, 630 years. And it was written in the monastery called Drazark by Thoros, an unintelligent scribe, by order of Samuel, primate of the order, in the patriarchate of Sir Gregory Catholicos of Armenia, and in the reign over this canton of Ruben, a pious prince.

"So then, I pray all who read this book, remember in the Lord its writer and owner, and Khatchatur, the pious priest who drew the illuminations, and the entire body of the brethren, alive or dead . . ."

In the above the dates given are not all of them to be reconciled with themselves, or with the personages named, who must be Gregory called Tlay, Catholicos (A.D. 1173-1193), and Ruben II., who reigned in Cilicia 1174-1185. This codex was therefore written between 1175 and 1185. A figure is effaced in

the date which runs from the Advent of Christ. Khosrow I. acceded A.D. 531, in whose twentieth year, 551, began the Armenian era. The 630th year of this would be, according to Dulaurier's tables, A.D. 1181. This must be the precise date of this MS. The reckoning from the beginning of the world is unintelligible.

Fol. 8. An owner of the sixteenth century has written a notice, almost wholly erased, from which it appears that a deacon, *առաքուն*, Astuadzatur, son of *խուճա սարգս*, Khoudja Sargis, a native of Murghan (in East Armenia), gave the book to a church of which the name is illegible, as also the date.

Illuminations:—

Fol. 1*b*. Full-page illumination of Samuel (see the above colophon) presenting the book to Christ. The figures are crude in colour and design, against a blue and green background.

On folios 8*b*, 111*b*, 180*b*, 289*b* are similar figures of the several Evangelists seated writing.

At the beginning of each Gospel are well-executed headpieces in green, red, and gold, surmounted by birds. Each Gospel begins with a festooned or *shalagir* letter almost as tall as the page; the first few words are also written on a blue background in large gold uncials. A beautifully executed *shalagir* or festooned initial begins each pericope, while the respective number in the margin is framed in a blue and gold ring. Each paragraph begins with a gold uncial initial. The ink varies much in intensity, being yellow over some, and deep black over other pages.

The two folios removed before fol. 65 contained Matt. 17²¹-18³; the one before fol. 362, John 19⁶⁻¹³.

5.

Or. 2678.—Glazed yellowed stout paper. Size, external 9½ by 6¼ inches, of text 7¼ by 4¾. Oriental binding of brown leather on wooden

boards. A cross is stamped on front cover, and both covers are perforated with holes by which metal ornaments were attached. Folios 290 (exclusive of 4 vellum sheets bound in at beginning and end), in 38 quires, numbered in lower outer margin, all of 8 leaves, except nos. 2 and 16 which have 7, and 38 which has 4. The first quire, which contained Matthew 1¹-4⁸, is lost, but the MS. is otherwise complete, except that the folio which contained the text of John 21¹⁸⁻²⁴ is lost after fol. 289. It is written in a large irregular *bolorgir* or round hand, in double columns of 19 lines each. Stress-accent for reading aloud are added; and the single and double point are used in punctuation. The orthography is ancient, and the writing almost continuous. The text is broken up into the usual paragraphs; the Pentecostal lections given in the margins; occasionally, and often in a later hand, the Ammonian numbers are set in the side inner margins.

The MS. contains the Gospels. There are no decorations. Each Gospel merely begins with one or more large letters formed of red and green strands interwoven. The numbers of the lections are framed in simple rectangular designs of red and green.

The Gospel of Matthew ends fol. 79*b*; the beginning being lost. That of Mark begins fol. 79*b*; the last twelve verses are omitted. That of Luke begins fol. 131*b*; of John, fol. 223.

The usual notices, prefaces, &c., are lacking in this MS. It is a peculiar feature that on fol. 116*b* almost an entire column is left blank after the words *ևւ ոչ է անմեղ սյլ կենդանաց* in Mark 12²⁷. A scroll in pen-and-ink is added after these words, and the letter *չ*, indicating a new lection (no. 6). The words which end verse 27, *ևւ արդ գուք յոյժ մելորեալ էք*, are omitted, and a new lection begins with verse 28 on fol. 117.

History of the MS.—The colophon at the end of the fourth Gospel is imperfect at the beginning through loss of a folio. It continues on fol. 290 thus:—

Հայոց: ոծչ: Թագաւորութեանն լեւոնի Հայոց. ի կաթողիկոսութեանն տն յոհաննիսի սբ աւետարանս: Ստացաւ զսա պատուական քահանայն և սրբանեանն կոստանդին ի յիշատակ իւր և ծնողաց իւրոց. և որդոց իւրոց ի վանելմն. որո նոր նծ վայել տայե. ամեն: ամեն: ևւ զիս զբազմանդս . . . գրի[ւոր]ի

"Of the Armenians 656 (A.D. 1207), in the reign of Leon of the Armenians, in the catholicate of Sir John (was written) this holy Gospel. It was acquired by the venerable and reverend priest Kostandin as a memorial of himself and his parents, and for the use of his sons, and may the Lord God grant that they use it. Amen. Amen. And (pray for) myself the sinful Gregory . . ."

On fol. 290*b* two later owners, whose names are illegible, solicit our prayers.

Some of the folios bear the imprint of a late Armenian seal.

The vellum fragments bound in at the beginning and end of the volume measure 12½ by 9½ inches, and are written in an upright uncial hand of the tenth or eleventh century. The letters are a quarter of an inch high. The Ammonian Canons are added in the lateral and lower margins. The writing is in double columns of 17 lines each.

The first fragment contains Mark 14¹⁶⁻²³; the second, Mark 14^{70-15⁸}.

The MS. was bought of S. Baronian, 9 Nov. 1883.

6.

Or. 2679.—Glazed stout paper somewhat yellowed. Oriental binding of brown stamped leather on wooden boards. Perforations are seen in the front cover where a metal ornament was attached. Folios 292, exclusive of vellum

leaves bound in, in 37 quires numbered in the lower margins. Each consists of 8 leaves, except no. 36, which has 4; no. 37, which has 2; and the first, which has 7. The quires begin with fol. 6. The hand is a large regular *bolorgir* or round hand, written in double columns of 19 lines. There are the usual compendia of sacred names. The dot and double point are used in punctuation. No stress-accent is given. The forty-two Pentecostal lections are marked, and the text broken up into the usual verses and paragraphs. The Ammonian Canons are given sporadically in the side margins as far as fol. 60, often in a later hand. The decorations are simple. Before Matthew's Gospel is set a rude coloured headpiece of interlacing foliage, with birds above it. Under the central arcade is added, not, as is usual, the text, but a rude picture of the Evangelist seated. An Egyptian-like figure, in red and green, of the Virgin Mary precedes (fol. 81*b*) Mark, without any headpiece. At the end of Mark (fol. 131*b*) is a similar picture of Luke, whose Gospel begins fol. 132. In front of the fourth Gospel (fol. 222*b*) is set a headpiece under which are figured John and Prochorus, in the same style as the frontispiece of Matthew. Each Gospel begins with a long ornate initial and marginal arabesque. Marginal arabesques, or figures of saints and harpies, drawings of foliage, shrines, branches, stags, birds, &c., mark the forty-two lessons of each Gospel. Little colour is used, and the drawing, if rude, is bold and free. The colours are dull, and no gold is used.

Contents: Folios 1–5 contain a *tonatzojtz*, a *clavis fectorum*, or list of the lections and hymns to be read or sung on Dominical and other festivals. Begins:—

Թժախարանութիւն ճրագալուց ի ներկուռն խոնար-
հեցոյ առաջի ձայն է . . .

This seems to have been added as an afterthought in the space left originally for the Tables of Ammonian Canons, for, on folios 1, 2, arcades are rudely painted for the recep-

tion of the Letter of Eusebius to Carpianus, but the *tonatzojtz* is substituted.

Fol. 6, Matthew; fol. 82, Mark (omitting the last twelve verses); fol. 132, Luke; fol. 223, John.

The episode of the woman taken in adultery is added at the end of John, fol. 288, without any break being made in the text.

History of the MS. — Colophon I., fol. 289*b*:—

Փառք . . . Լճոյ գրեցաւ . . . մը աւետարեց, ի թուիս :
չէ, ի գաւառիս յարձիշոյ ի վանս յասպիւրնկա[ւ] ընդ
յովանեաւ մը Թժախարան յառաջնորդութիւն հաւր արրա
համու զոր Խոր պահեցէ անարատ ի կամս իւր. Լճոյ
գրեցաւ ձերամբ անարհեստ գրչի. սուտանուն քա-
հանախ որ զանունս միայն ունիմ և զվարս ոչ իսկ չեմ
արժանի յիշելու . . .

“Glory be . . . this holy Gospel then was written in the year 730 (A.D. 1281) in the canton Ardjish in the monastery of Yaspisunkal, under the shelter of the holy Theotokos, under the presidency of Father Abba Ham, whom may the Lord preserve spotless in his will. It was then written by the skill-less scribe, misnamed a priest, of which I have the name only, and not the life, nor am worthy to be remembered . . .”

Colophon II., fol. 291, in a later hand:—

Փառք . . . Լճոյ յայսմ դառնացեալ և ի տարտարոս
ժամանակիս, որէ թիւս հայոց տումարիս չէ. քան-
դեալ և աւերեալ եղև աշխարհս ամենայն առհա-
սարակ, յարինարբու ազգէն նետողաց, և եղև անա-
պատ ի մարդոյ և յանասնոյ, և տարածեցաւ սով . . .
և բազում առաքելաշէն եկեղեցիք դրունքն փակեցան,
և աղաւթք և մը պատարագք խափանեցան. և սպասք
և մը աւետարանք գերի վարեցան: յորում հան-
դիպեալ այսմ մը աւետարանիս, Թժախար և երջանիկ
քահանայն ստեփանոս, . . . ստացաւ զսա յիշատակ
հոգոյ իւրոյ, և ծնաւղաց իւրոց գրիգորոյ և ղբէլի, և
եղբարցն ընստակիսի և ներսէսի, և տիրուհոյ իւրոյ
խիկարի, և քուրճն մարթայի, և զաւակացն թովմայի
և սողդամելիքի և թաճ մելիքի, և ազգայնոցն ամենե-
ցուն . . . Լճոյ ստացաւ զսա ի հալալ արդեանց իւրոց
և ի վաստակոց . . . և ես վերաբին ծաղկել և կազմել
զսա . . .

"Glory be . . . Accordingly in this bitter and Tartarean age, in the year namely of the Armenians 797 (A.D. 1347), the entire country was ruined and desolated everywhere by the blood-drinking race of Archers (? Tartars), and became a waste, void of man or beast, and famine marched everywhere abroad . . . and many churches builded by Apostles closed their doors, and the prayers and the holy sacrifices lapsed, while ministry and holy Gospels were taken captive. In this season this holy Gospel fell in the way of the God-loving and blessed priest Stephanos . . . he acquired it as a memorial of himself and his parents Gregory and Lbêl, and of his brothers Rstaces and Nersês, and of his lady Khikar, and sister Marthay, and of his children Thoumay and Saldameliq and Thadj Meliq, and of all his kindred . . . Moreover, he acquired it with the earnings of his honest labour and toil . . . and had it illuminated afresh and bound . . ."

Colophon III. (fol. 292) is written in a more modern hand, and mentions the name of a later owner *ատուրին* (*i.e.* Atur), of his wife *խուվանդին* (*i.e.* Khouwand), and of his sons David and Astuadzatur, and of Jacob Khouwand. These persons, or some of them, placed this MS. in the church of the Theotokos in Uṙhay (*որ եղին ի յուսհայ ի սբ տժածին*), in memory of themselves, in the year 1002 (A.D. 1552).

Colophon IV., fol. 292 :—

Հիշեցէք զգաւիթն որ գնեց զաւետարան և Դ. արծաթն և խաչ մի. որ ի վր բեւեռեցին . . .

"Remember David who bought this Gospel and four silver plaques and a cross which they nailed on."

On fol. 81b is the imprint of an Armenian stamp, with the legend *Մաղական* (? *Թաղական*) *խորհուրդ յեղեւիա* 1868. This same stamp is found three times in Codex Or. 2680, and signifies that the books belonged in that year to the guild of the local Armenian congregation in Edessa.

At the end is bound in a half-folio of vellum, $9\frac{1}{2}$ by $6\frac{1}{2}$ inches, written in upright uncials, probably as old as the eleventh century. Each letter is a quarter of an inch high, and the text is in double columns. It begins at Mark 15⁸ (*որպէս սովոր էր*), where the second of the two fragments bound into MS. Or. 2678 ends. It extends to 15¹⁹. It is clear, therefore, that both MSS. were bound by the same person.

Bought of S. Baronian, 9 Nov. 1883.

7.

Add. 19,730.—Glazed stout paper, much yellowed. Size, external $9\frac{7}{8}$ by $6\frac{3}{4}$ inches, of text $7\frac{1}{4}$ by $4\frac{3}{8}$ inches. Oriental binding of brown stamped leather on boards, recently repaired. 187 folios (of which the last is blank), in 11 quires signed in lower margins. The first quire, which contains folios 1–4, is signed no. 12, and the last 28 : proof that we have here the second half of a larger volume, which contained the entire N.T. The quires contain 12 leaves each, except 12 with 4, 14 with 10, 15 with 11, 21 with 10, 24 with 10, 28 (the last) with 9. Written in a large, elegant *bolorgir* or round hand of the thirteenth century, in double columns of 29 lines each. The orthography is old. The double and single point and the comma are used in punctuation. Stress-accent for reading are added. The usual compendia, chiefly of sacred names, are used. The writing is almost continuous. Simple oblong headpieces of interlaced foliage with arabesques in the margin are set at the commencement of each book. Plaited capitals of red ink begin the texts. Each paragraph begins with a red or faded gold capital. Liturgical sections are further marked by arabesques in the margin, ornamental initials and red ink. The headpieces to Romans and Acts, fol. 28 and fol. 128, are more elaborate than the rest.

The contents are as follows :—Fol. 1, Revelation ; fol. 18, rest of St. John ; fol. 22, Preface to the Paulines by Euthalius (ընդ ուսումնասէր և ընդ փոյթ քոյոյ Սիրոյդ . . . յառաջարանիս տունք : Ծ) ; fol. 28, Romans ; fol. 45, 1 Corinthians ; fol. 61*b*, 2 Corinthians ; fol. 72, Galatians ; fol. 77*b*, Ephesians ; fol. 83, Philippians ; fol. 87, Colossians ; fol. 91, 1 Thessalonians ; fol. 94*b*, 2 Thessalonians ; fol. 98, Hebrews ; fol. 110, 1 Timothy ; fol. 115, 2 Timothy ; fol. 118, Titus ; fol. 120*b*, Philemon.

Each of the above Epistles, except Romans, is preceded by a list of heads of the contents. Testimonia are noted in the margins, and not a few scholia, probably of Euthalius, stand in the text, *e.g.* :—

Fol. 121. Վրեցի և կարգեցի՝ ըստ կարի ստիքեւ ռոյն զգիրս պաւղոսի առաքելոյ . . .

Fol. 121*b*. Թեւադրութիւն. Վրեւաւոր եմ և անծային կրօնիցն վարդապետ . . .
պատասխանի : զանձ ունիմ զքեզ . . .

Fol. 121*b*. Վաւարկութիւն պաւղոսի առաքելոյ ի հռովմ : (The shipwreck of Paul.)

Fol. 122. Մեռանք սբ առաքելոց որ ի սփիւռս ընդ ժամանակս կարգեալ ի քարոզութիւն քի. թէ ուստի կամ յորմէ ցեղէ էին :

Inc. Պետրոս և անդրեաս ի ցեղէ նեփթաղեմի . . .

I.e. “The names of the holy Apostles commissioned to preach Christ from time to time unto the Dispersion ; whence and of what tribes they were.”

Begins : “Peter and Andrew were of the tribe of Nephthalim.”

Fol. 122. Մէջան սբ առաքելոցն որ քարոզեցին լիւթ թէ որով մահու կատարեցան և թէ ուր կան :

Պետրոս ի հռովմ խաչեցաւ ի ներովնէ. Մեղրէաս . . .

“About the holy Apostles who preached Christ, by what deaths they died, and where. Peter in Rome was crucified by Nero,” &c.

Cp. Jerome, “De Vitis Apostolorum,” Migne, *S. L.*, 23, col. 719.

Fol. 122*b*. Preface to Acts by Euthalius.

Inc. Որք միանգամ ճշմարիտ և կարեւոր . . . տունք ժխր :

Fol. 124*b*. Վեր գլխոյ գործոց առաքելոց. ի հարցն և ի վարդապետութեանցն զաւրինակն և զպայման ընկալեալ . . .

This is a list of the heads of Acts.

Fol. 128. Acts of the Apostles.

Testimonia are noted in the margins, and the text is divided into forty-nine lections of seven times seven.

Fol. 166*b*. Ի փոքունս փոքումք ինչ յանդգնելոց .

Fol. 168. Catholic Epistles : James ; fol. 172*b*, 1 Peter ; fol. 176*b*, 2 Peter ; fol. 179*b*, 1 John ; fol. 184, 2 John ; fol. 184*b*, 3 John ; fol. 185*a*, Jude.

Each of these Catholic Epistles is preceded by a list of contents, citations, &c. ; and their entire text is divided into forty-nine lections.

Fol. 186. Մղերս եւթաղի, or the Prayer of Euthalius.

History of the MS.—Colophon I., fol. 18 :—

. . . յիշեցէք զպատուական չքս կոստա և զամենայն զարմն իւր զայժմուս և զանցեալն առաջի զննելոյն յի քի : և զիս զանպիտան գրիչս զթորոս և զմահաւորացեալս . ամեն :

“ . . . Remember the venerable priest Constantius, and all his kinsmen in the present and in the past, before the slain one, Jesus Christ ; and myself, the worthless scribe Thoros, and all the faithful. Amen.”

Colophon II., fol. 45 :—

Օթորոս վահկայցի նուսատ քահանայ յաղաչեմ յիշել ի Խր . . .

“I pray you remember in the Lord the lowest of priests, Thoros of Wahkay.”

Colophon III., fol. 120, in verse :—

Սնոսի փառանցս արհամարհողք . . .

Colophon IV., fol. 136*b* :—

Ո՛վ հարբ իմ և եղբարբ . . . յիշելոյ արարէք արժանի զիս թորոս վահկայցի

This has the same import as no. II.

The chaptering in this codex is often peculiar, and other than what we find in Zohrab's edition; thus:—

Revelation, as far as 3¹⁴, is chaptered according to two rival systems, of which one, made in black ink, agrees with Zohrab's; the other, given in red ink, disagrees therewith. Neither extends beyond 3¹⁴. In Romans, lection ii. begins at 5¹; iii. at 9¹; iv. at 12¹; v. at 15¹. In 1 Corinthians, lection ii. begins at 5¹; iii. at 8¹; iv. at 12¹; v. at 15¹. In 2 Corinthians, lection ii. begins at 4⁷; iii. at 8¹; iv. at 10¹. In Galatians, lection ii. begins at 3¹⁵. In Ephesians, lection ii. begins at 4¹. In Philippians, lection ii. begins at 3¹. In Colossians, lection ii. begins at 3¹⁸. In Hebrews, lection ii. begins at 7¹¹; iii. at 11¹. Zohrab's sections are also given, apparently by the first hand.

In Acts the apportionment of the forty-nine lections is peculiar. Thus, of the first series of seven, no. ii. begins at 2²²; iii. at 2⁴²; iv. at 3²²; v. at 4¹³; vi. at 4³²; vii. at 5¹². An old hand begins a different system in the margin, according to which ii. begins at 1¹⁵; iii. at 2¹. This system is not carried beyond ch. 2.

The Thoros of the colophons was a compatriot of the copyist of MS. Add. 18,549, and his date must therefore fall within the thirteenth century. The volume appears to have been written in Cilicia.

I have described the Euthalian apparatus contained in this MS. in the *Journal of Philology*, 1895, vol. xxiii., no. 46, pp. 241–259. See also the volume "Euthaliana" by J. Armitage Robinson, B.D., Cambridge, 1895.

8.

Add. 18,549.—Fine white vellum. Oriental binding of brown leather. An ornate cross is pricked out on first cover. The flap and last cover are stamped with a diaper pattern. Flaps and three silver studs, for keeping the volume closed, remain. Size, external 9 by

6½ inches, of text 6¼ by 4½. The folios, including 4 from an older book bound in at beginning and end, number 314, in 26 signed quires of 12 folios each; but one leaf has been cut out of the first quire, another out of the sixth, which had 14 leaves, and two at the end of the twenty-sixth quire. All the leaves thus excised were blank or imperfect, for the book is complete. The writing is an elegant medium-sized *bolorgir* or round hand, of the year 1280, in double columns of 29 lines. The syllables to be stressed in reading aloud are accented. The double point and the comma, and (somewhat sparsely) the single point, are used in punctuation. The orthography is ancient, and the usual compendia, chiefly of sacred names, are used. The words are seldom spaced from each other, except where they are separated by the punctuation.

Contents: Fol. 4, Matthew; fol. 44, Mark (including 16²⁻²⁰); fol. 71, Luke (including, on fol. 107b, 22^{43,44}, which, however, are asterisked in the margin); fol. 113, John (the narrative of the woman taken in adultery is added in its place in the Gospel, fol. 124b, but between asterisks); fol. 145, Revelation; fol. 162, Epistle of Paul to the Romans, without preface or heads of chapters (the *መረጃ* or verses are numbered at the end as 920); fol. 178, 1 Corinthians, preceded by the list of heads printed in Zohrab's edition; fol. 194b, 2 Corinthians, preceded by a similar list; fol. 204b, Galatians; fol. 210, Ephesians; fol. 215, Philippians; fol. 218, Colossians; fol. 222b, 1 Thessalonians; fol. 226, 2 Thessalonians; fol. 228b, Hebrews; fol. 241b, 1 Timothy; fol. 246b, 2 Timothy; fol. 249, Titus; fol. 252, Philemon.

All the above letters of Paul are preceded by lists of *ጥፒራሆ* or chapters, as printed in Zohrab's edition.

Fol. 253, Acts; fol. 291, James, preceded (fol. 290) by the preface, which begins *ከ ቀዳሳዊነት* *ክፍል*, printed by Zohrab, and also by

the list of heads or *ղլուխք*, also in Zohrab; fol. 295*b*, 1 Peter; fol. 300, 2 Peter; fol. 303*b*, 1 John; fol. 308, 2 John; fol. 309, 3 John; fol. 309*b*, Jude.

All the above Epistles are preceded by lists of the *ղլուխք* or heads, as printed by Zohrab.

Fol. 311*b*, Prayer of Euthalius (*աղերս եւթաղի*). Begins: *ամ օրհնք ամ իրիք ծամանակէ*. See Zohrab's Bible, Venice, 1805, Appendix, p. 28.

The ordinary prefaces of the Gospels, with the Tables of Ammonian Canons, are omitted in this MS.; but the latter are added in the lateral and lower margins. The Pentecostal lections are marked in the margins, and a later hand adds marginally in red ink the Western chaptering, called of Hugo, in the Gospels and Revelation, effacing in the latter the older chaptering, which resembled that which Zohrab gives in the margins of his edition. Hugo's chaptering is added by the same late hand throughout the rest of the N.T. In Acts the Pentecostal lections are marked, and agree with those indicated in his margin by Zohrab. In the Epistles the liturgical divisions known as Alexandrian are added; these are not shown in Zohrab. Thus, in Romans, lection i. begins at 1¹; ii. at 5¹; iii. at 9¹; iv. at 12¹; v. at 15¹. In 1 Corinthians, lection i. begins at 1¹; ii. at 7¹; iii. at 8¹; iv. at 12¹; v. at 15¹. In 2 Corinthians, lection i. begins at 1¹; ii. at 4⁷; iii. at 8¹ (where Zohrab's lection ix. is also signified in the margin by the first hand); iv. at 10¹. In Galatians, lection i. begins at 1¹; ii. at 3¹⁵; and so forth. In the Epistles and Acts, the Testimonies as collected by Euthalius are noted in the margin, and also the number of *առւեր* or *στίχοι*. A few early scholia stand in the margins. The general order of the books here given, viz. Paulines, Acts, General Epistles, was that of Euthalius.

Illuminations.—Some of these are of later origin than the text, but all are richly gilded,

bright in colouring, and well drawn. There are five full-page miniatures of the four Evangelists at the beginning of their respective Gospels, and of Peter and Paul on fol. 161*b*, before the Paulines. John, engaged in dictating his Gospel, is painted in a separate compartment, apart from Prochorus who sits writing in another. Peter and Paul also have each their own compartments. Six ornate headpieces precede the four Gospels, the Paulines, and the Acts. The last-mentioned is in the form of two arcades, surmounted by peacocks, over the two columns of the text. The other five are single arcades spanning both columns at once. In all of them is seen interlacing green branch or foliage tracery with violet, red, and pink flowers on a gold background. Sphinxes and lions are sometimes drawn amid the tracery; in the margins are tall arabesques of floral design. The text of each Gospel begins with a large decorative initial followed by smaller ones and gold uncials. At the beginning of each of the Catholic Epistles miniatures of the author and addressee are set in the margin. Each paragraph or *στίχος* begins with a gold uncial; the liturgical sections with decorative letters, with marginal arabesques enclosing their numbers, or with birds and shrines. Each Epistle is headed by a small oblong frontispiece of green branchwork on gold ground. As many as sixteen illuminations of saints adorn the margins of Acts alone. The pictures of saints in the margins were added in Ispahan in the eighteenth century, and the five full-page pictures of the Evangelists and of Peter and Paul appear to be of the same age and workmanship; but all the rest of the illuminations, i.e. the graceful headpieces, marginal arabesques, birds, decorative letters, and gold uncials, were done in the thirteenth century.

History of the MS.—Colophons, fol. 312:—

Փառք ամենայն երրորդուն թիւ . . . գրեցաւ ի թուսն
Հայոց շինթ: իաւթն հարիւր և քսան և ինն ի մայրա-
քաղաքս սիս ընդ հովանեաւ սր հոգւոյն որ յայսմ

ամի վերստին նորոգեցաւ պատուական քարամբք քերեալ ի ճարտարաց: ձեռամբ ստեփանոսի վահակացւոյ և ծախիք և հրամանաւ, սոսթենէս բաբունոյ որ էր վարժ և կիրթ յամենայն գիրս անային հնոցն և նորոցս և արտաքին ֆիլիսոֆայիցն գեր ի վերոյ՝ որ և ի ժամանակիս մեր, և ի թագ.՝ լւննի, և ի հայրապետ՝ յակոբայ՝ ոչ ոք է կատարեալ իրր և զսալմամ իմաստս՝ բայց ի մեծ բաբունեաց բաբունոյն որոյ անունն ցաւդէ բաղցր՝ որ և վահրամ կոչի . . .

Վարձեալ յիշեցէք ի չքս զվերջին ստացող սք աւեւ տարանս և գործք առաքելոց ընդ նմա. զընդեցի պարոնաց պարոն խօջայ. նազարն. որ ստացաւ զսահալաւ. և յարդար վաստակոց իւրոց և ետ վերստին նորոգել ծաղկել և զարդարել ոսկով. և լազուարտով և ալգի ալգի երամբք զեղերով. ի պայծառութի՝ ի եկեղեցայց. և ի վայելուց մանկանց սիոնի, յիշատակ բարի հոգոյ իւրոյ և ծնողաց իւրոց. հօրն խօջայ, խաչկին. և մօրն մարիամին. և եղբարցն պարոնաց պարոն խօջայ սափարին. և սինանին և նմարեան . . .

Կրկին անգամ յիշեցէք ի չքս զխօջայ նազարն և զկողակիցն իւր. խաթուն ջանն, և զորդիքն, իւրեանց պարոն զաֆրազն, և զէլիազն, և դասերքն իւրեանց . . .

Վարձեալ կրկին անգամ յիշեցէք ի չքս զպարոնաց պարոն, զխօջայ՝ սափարն. և զկողակիցն իւր սալլթայ փաչն, և զորդիքն իւր. նախ զպարոն մելիք աղէն. ֆոռաբուն. սոլթանուցն. և զլալան. և զգաստերքն իւրց, և զնմարեան . . .

Լրդ ես մարոպ զպիր խիզանցիս վերստին նորոգեցի. և ծաղկեցի ոսկով. և լազուարտով. և ալգի ալգի երանք զեղերով բազում աշխատեցայ, և աւարտեցի՝ ի յերկիրն պարսից, ի քաղաքն որ է ասպահան, ի թագաւորութեն շահ ապասին որ բազում քաջութիւն յաղթէ թշնամեաց իւրոց. և ի մերում հայրապետութեն նոյն. նոր դաւթի և նոր մելքէսէթ կաթողիկոսի, ամի հայրոց. ի թուականութեն. մերում. Ի. Կ. և աւարտեցաւ և կազմեցաւ :

Եւ արդ . . . յիշեցէք զիս զանարժան մարոպ . . . և զուսուցանող վարպետաց վարպետն իմ՝ նախ նոր սարգիս որ մականունն մազման կոչի. և զնոր մարտիրոս խիզանցին . . .

“Glory to the all-holy Trinity . . . This book was written in the year of the Armenians 729, in the metropolis of Sis, under the shelter of the (church of the) Holy Spirit, which in this year was renovated with valuable stones polished by artists—by Stephanos of Wakhay,

and at the expense and by order of Sosthenes, the rabbi (*rabun*), who was learned and skilled in all the divine Scriptures, old and new, and excelled foreign philosophers of our time; in the reign of Leon, and in the patriarchate of Jacob. No one was so perfect as he in all wisdom, except the great rabbin of rabbins, whose name is sweet as dew, and who is called Wahram . . .

“Once more, remember in Christ the last owner of this holy Gospel, and (of) the Acts of the Apostles together with it, him of Dschula, Paron of Parons, Khôdschay Nazar, who acquired it with money honestly earned by toil, and had it repaired, illuminated and adorned with gold, and with *lapis lazuli*, and all kinds of colours in unison, unto the glory of holy Church, and for the use of the children of Sion, for a goodly memorial of himself and of his parents, of his father Khôdschay Khatchik, and of his mother Miriam, and of his brothers, the Paron of Parons Khôdschay Saphar, and of Sinan, and of all cognates . . .

“Once more, remember in Christ Khôdschay Nazar and his spouse Khathun Dschan, and their sons Paron Zafraz and Éliaz, and their daughters . . .

“Once more, remember in Christ the Paron of Parons Khôdschay Saphar, and his wife Saulthay Phashên, and their sons, first Paron Meliq Alên, Frangul, Sólthanum and Dschalal, and their daughters, and all cognates . . .

“I, therefore, Mesrop, the clerk of Khizantz, repaired afresh this book, and illumined it with gold and *lapis lazuli* and all sorts of colours in unison. I laboured much, and completed it in the land of the Persians, in the city of Aspahan, in the reign of Shah Abas, who by dint of courage conquers his enemies; and in the term of our own Patriarch Sir David, and of Sir Melqêseth, Catholicos of all the Armenians, in our own era 1067 (A.D. 1618), it was completed and bound.

“Now therefore . . . remember me, the

unworthy Mesrop . . . and the teachers of whom I learned, first my master Sir Sargis, who is nicknamed Mazman, and Sir Martiros of Khizantz . . .”

In the above colophon the proper names are written in red or gold.

On fol. 252, verso, stood a colophon in red ink now almost wholly erased. Dr. Baronian read of it the following:—

որդի աւշին
սեանն կողկոսոյ և եղբաւր
Թադ. Հայոց Հեթումի առաջնոյ
ստացաւ
յիշեցիք ի քս

I.e. “Remember in Christ the owner of this volume, Th[oros], the son of Aushin Lord of Korikos and brother of Hethoum the First, king of the Armenians.”

He remarks that from the above it is clear that Prince Aushin had a son not mentioned in Dulaurier's Genealogy (*Journal Asiatique*, Oct. 1861, Table V.). As the title “First” is given to Hethoum, that monarch must have died, and the inscription be later than 1289, when Hethoum II. acceded. Prince Aushin died, according to Sempad the Chronicler, in 1268. A memorial in Paris Bibl. Nat. A.F. 96 (an Armenian MS. of Michel Syrus) mentions him as պարոն Իւշին տէրն կառնկոսոյ, or Paron Aushin Lord of Kaurikos.

Pietro della Valle, in his eighth letter from Ispahan, April 4, 1620 (see *Viaggi, La Persia, parte seconda*, Roma, 1658, p. 94), mentions the family of Khodschay Safar (Chogia Sefër), and reports that he had recently died, and that his brother Khodschay Nazar had succeeded him. Sir Th. Herbert, in his “Some Yeares Travels,” &c., 1626, 1627 (ed. London, 1677, p. 167), speaks of Hodge Nazar, the “Armenian Christian prince” of Jelphey. Olearius, in his “Voyages,” also mentions Kh. Zahrad and Kh. Elias, whom he met in Ispahan in 1637, and Seferas-Beg (col. 775 of ed. Leiden, 1718).

Stephanos, the original scribe, has also left brief colophons asking for our prayers on folios 112 and 161. On fol. 70 is a late scrawl asking our prayers for one Խոջ Եգազն, *i.e.* Khôdsch Yegaz, and his wife. On fol. 311, under date ԹՅԴԲ աւետեաց մին, *i.e.* 1092 (A.D. 1642), first of the *epagomenai*, one Եովանէս, *i.e.* John, writes his name.

At each end of this MS. is bound in a vellum folio on which is written a text 9 by 7 inches in size, in double columns, in square uncials or *ergathagir*. The first of these folios contains Matt. 3^{11-4⁸}; the second, Matt. 4⁸⁻²³. The Ammonian Canons are added. These fragments of an Evangeliiar may belong to the eleventh or twelfth century.

Over part of the text of one of these uncial folios is gummed a fragment of paper on which is written, in a hand of the seventeenth or eighteenth century, some narrative. One can decipher the names պոս ծալ ծալից ան, *i.e.* Paul, the servant of servants of God, and ար մկրտիչ եպիսկոպոս Նտկեց, *i.e.* Sir Mkrtich, Bishop Ntketzi.

On the other of these folios is the following note in red ink, in the hand which added the Latin chaptering:—

Ո՛վ ընթերցողք սք աւետարանիս. և այլ սք գրեմացս որ են աստ գիտեա զի ամ կարմիր Համարայ գիրն որ է յաւետարանն նայ ըստ հռոմայ եկեղեցւոյն սահմանին է. և թուին ըստ Հայոց բայց և յայլ գրիւնքն ամենն ըստ հռոմայ եկեղեցւոյն է:

“O readers of this holy Gospel, and of the other sacred volumes which are here, note that all the red numbers written in the Gospel are according to the system of the Church of Rome . . .”

(The last two lines not intelligible.)

9.

Add. 14,740a.—This is a collection of Coptic and Armenian fragments. Folios 90, 91, 92 are of vellum, much yellowed, and are consecutive folios taken from an Evangeliiar

written in uncial or *ergathagir* characters of late type hardly before 1100 nor later than 1300, in double columns of 26 lines each. The folios measure 10 by 7 inches, the text 7½ by 5 inches. The text is Luke's Gospel from the words (12³) լոյս և զոր յունկանեն խաւսեցարուք in the Ammonian section ՃԽԵ as far as the words (12³⁷) զի գաւտի ընդ մէջ ածցէ և բազմեցո.

The Pentecostal lections are signified in the margins, and the Ammonian Canons below and at the side of the text.

10.

Or. 2233.—Stout oriental-looking paper, much yellowed. Modern binding of brown morocco. Size, external 9½ by 6½ inches, of text 7½ by 4½. Folios 295, of which the last is of vellum (see below). Written in two large irregular and closely similar *bolorgir* or round hands of the thirteenth century, in double columns of 21 lines as far as fol. 129, and then of 22. Folios 130 to end are written in a less archaic style than 4–129, the ink being blacker and the letters sloping more to the right. Folios 130–134 are by the same hand which added the colophon at end of Mark, fol. 144, and which probably wrote fol. 135 to the end. But this is not certain; for folios 130–134 form a supplementary quire (no. 17), and fol. 135, the first of quire 18, begins with Mark 12³⁰; whereas Mark 12^{28, 29} are at the top of 134b, written in a large hand across the page, and not in double columns, and the last three-quarters of 134b are left blank. It is clear, therefore, that quire 18 was written before quire 17. Fol. 169b is left blank for no apparent reason. It comes in the middle of quire 24. The second column of fol. 84 is also left blank for no reason. The decorations also in the section folios 4–134 are less ornate than in the section fol. 135 to end; for the liturgical sections in this earlier part begin, as a rule, with

red uncials only, and in but one or two cases with ornamental letters of interlacing red lines; they are also marked in the margins by rude geometrical arabesques, bosses, and geometrical designs, generally in black outline, but sometimes filled in with red pigment. The one rude marginal miniature of an elephant on fol. 125b is a later addition; from fol. 135 on, however, the lections begin with large *shalagir* or festooned initials, coloured red, green, and blue; and the marginal bosses and arabesques are also in more than one colour. The orthography of the MS. is in general archaic. A few stress-accents for reading aloud are added. The single and double points alone are used in punctuation. The quires are signed from 1 to 39 (20, 21 omitted), and are of 8 folios each as a rule; but no. 2 has 6, 3 has 9, 5 has 7, 12 has 6, 15 is unsigned, 17 has 5, 35 has 4; quires 20 to 21 do not exist and are omitted in the signatures, but the text passes unbroken at Luke 2¹⁶ from quire 19 to quire 22, and the handwriting also remains the same. After fol. 92 one folio is lost, which contained Matt. 28^{14–20}. The margins have been cut at some time, and the many leaves which were torn have been mended. On fol. 263, col. 1, a late hand completes a passage (John 11^{45, 46}) left incomplete by the scribe.

The MS. contains the Gospels, as follows: Fol. 4, Matthew; fol. 93, Mark, omitting the last twelve verses; fol. 145, Luke; fol. 227, John. The episode of the woman taken in adultery comes in its place in the text.

Each Gospel begins with a large ornamental initial and a line of coloured *shalagir* or festooned letters. Over each is set a headpiece or arch of interlacing white tracery against a red background. There is a double arch over Matthew, and in the centre of the headpiece of Mark is drawn the Lion with a book.

At the end of Mark is written: զԼԻՒԲԻ ՄԵՐ: ԽՈ: i.e. chapters 233, verses (*lit.* houses) 1600.

At the end of Luke is written : գլուխք : յինք : տունք : սպ : սպ : i.e. chapters 343, verses 2800.

At the end of John : գլուխք մլը : տունք : սյ : i.e. chapters 232, verses 2300.

History of the MS.—Colophon I., fol. 144 :—

Լրդ ես մեղուցել ծառայս նյ քահանայս և շմառն , գրեցաք զնր աւետարանս յիշատակ մեզ և ծնողաց մերոց և ամենայն երախտաւորաց . . . Էաք եղբարք հարազատք ըստ մարմնո ուսեալք և սնեալք ի սբ ուխտս թեղենիս . առ ոտս սբ և պատուական ծերունի հաւր եղբաւր մերո նահապետի որ հայրախնամ սիրով և գթով սնոյց և ուսոյց զմեզ և բարի ծերութիւն փոխ եղև ի քս . . .

Colophon II., fol. 226b :—

Օջանպիտան գրիչն աղաչեմ յիշել . . . և զիս զշմառն զանարժան քահանայ . Կն զի թերակատարէր զի լինել տվի բազում ջանիս և յաւժարութիւն սրտի դաւթի անարժան կրանաւորի : զի և զյոհանէս յիշեսցիք զեղբայրս իմ ի քս .

These two colophons are rendered into English below.

A late hand has tried his pen over the first three folios and also over 291, without giving any date.

On fol. 291b, a leaf of alien paper, a late hand has written out a poem entitled գովասանք ի վերայ հարան ու փեսիս : i.e. an eulogy of bride and bridegroom. Begins :—

օրնէ յս . օրնէ քս . օրնէ զթագ .
այն առաջին ժամանակին . . .

The poem mentions a St. Nerses.

Colophon III. is imperfect, folios 292, 293 containing the end of it only. In it, after dwelling on the symbols of the four Evangelists, and the colours used in painting them, the scribe continues thus :—

Շ նորհիւ տն սկսա և ողորմութիւն կատարեցի . զչորեկտական անձախումբ մատենիս ի լուսաւորութիւն մանկանց առագաստի նոր սինի . և ի բերկրումն նմ հաւատացիլոց ի քս : Ի հերքումն բելիարա , և ի կանկնումն նորազին լիւի . Լայց գրեցաւ սա ի թվիս հայոց : չինք : Ի յաւուրս նետողաց աղգի որ բռնացեալ ունէր զամենայն աշխարհս հայոց և զայլս բազումս : որում չեմ բաւական պատմել

զգառնութիւն և զաւերութիւն աշխարհիս որ իբրև զծով խռովել մորկածին աւգով զերեքալեանն բերելով զնմանութիւն . ուր ոչ երկիր և ոչ քաղաք , և ոչ գեաւղ : և ոչ աւանք . և ոչ հրաշապան վանորեայք զխաղաղութիւն գտեալ . . . Լայլ և գրեցաւ սայ . ի յանապատիս . թեղենիք կոչեցեալ ընդ հովանեաւ սբ և փառաւորեալ անձանիս և սբ կաթողիկէիս . և այլ սրոցս . և բազմահոյլ ճգնաւորաց և միայնակեցաց : ձեռամբ . . . գրչի մեղապարս դաւթի : որ սկսեալ զսայ , ոմն անուն քահանայ կոչեցեալ , ամենայն իմաստիւք և հանձնարով [lege հանձն .] լցեալ և ճգնութիւն , և առաքինութիւն : և յորժամ հասեալ ի միջակ տեղի սորա . ապա ի ժամանեալ աւրհաման և բառնա ի կենաց թերակատար աւուրք և թողեալ անմխիթարիկ սուգ : այլ և եղբայր սորա պատուական և հոգեւոր քահանա շմառն անուն կոչեցեալ . հարեալ ի սուգ եղբարն անմխիթարութիւն գտել զսբ աւետարանս . ետ զսա գրել զոր ոչ ժամանեաց եղբայր սորա , և կատարել ձեռամբ իմոյ անարժան դաւթի . . .

Որ և կրկին հայցեմ սիրոյն աշխարհութիւն և սղալանաց և այլ պատճառի անմեղադիր լինել . և ուղղել սիրելաբար զխաղախն . . .

The following is a rendering of these three colophons :—

I. "I, then, the sinful servant of God, a priest, and Shmavon (Simeon), we wrote this holy Gospel as a memorial of ourselves and of our parents and of all benefactors . . . we were brothers germane in the flesh, educated and brought up in the holy convent of Theleni, at the feet of our holy and venerable aged father's brother Nahapet, who with paternal solicitude and love and pity brought us up and educated us, and in good old age passed away unto Christ."

II. "I pray you to remember the worthless scribe . . . and myself Shmavon, an undeserving priest ; for the half-finished work I had completed with much labour and zeal by David, unworthy monk. Wherefore also remember in Christ Johanes, my brother."

The word "unworthy" is unusual, as applied by one writer to another.

III. "By the Lord's grace I began, and by his mercy I finished this fourfold inspired book for

the illumination of the children of the pavilion of the New Sion, and the delight of all believers in Christ; for the destruction of Beliar, and upraising of newly armoured Israel. But it was written in the year of the Armenian era 744 (A.D. 1295), in the days of the Archers' race, that had overcome by force all the land of Armenia and many other lands. Whereof I cannot describe the bitterness, nor the desolation of the land, which resembles a stormy sea whose billows are agitated by a tempestuous wind, without either land or city or village or hamlet or admirable convent finding peace. . . . Moreover, it was written in the monastery (*lit.* desert) called Theleniq, under the shelter of the holy and glorious Theotokos, and of holy *Catholicé*, and of all the saints, and of numerous ascetics and monks, by the sinful scribe David. He who began it, one called by name a priest, was full of all wisdom and skill, as well as of austerity and virtue. But when he got half-way through it, death surprised him and carried him off, his days but half completed, leaving us sorrow not to be consoled. However, his brother, the venerable and inspired priest Shmavon, so called, smitten with unconsolable sorrow, found the holy Gospel, and had that written out which his brother had no time for, and completed by me the unworthy David . . .

"Wherefore I entreat you once more, for love of God, to forgive the rudeness and errors of my writing, and all my other faults, and in a friendly manner to correct its errors . . ."

Fol. 295 is a fragment of an old uncial ritual of Baptism. It contains a deacon's proclaiming and the priest's prayer following it for the consecration of the font. Begins:—

Սլանն Հայրապետին մերո այսանուն կենաց և փրկութեան զոր. վանն զի ար ուղղեսցէ զգործս ծեռաց սոցա և զքահանայիս որ զմկրտութիւն առնէ, զոր աղ.

The text agrees closely with the Barberini Armenian ritual of the Vatican and Codex 1216 of San Lazaro. See "Rituale Ar-

menorum," p. 94; and H. Denzinger, "Ritus Orientalium," tom. i., p. 386.

11.

Or. 5626.—Vellum, much stained by damp, especially at each end. Modern binding in half red morocco. Size, external $5\frac{5}{8}$ by $4\frac{7}{8}$ inches, of text $4\frac{1}{4}$ by $3\frac{1}{4}$. The ragged edges of the folios have been mended. At some time they have been badly cut all through the book, and many of the marginal arabesques so curtailed. Folios 344, of which the last is of paper. There are 28 quires, all of 12 leaves each, except that 2 has 11, 7 has 14, 8 has 16. The quires are signed in lower margins. The text is in a clear, middle-sized and elegant *bolorgir* or round hand, written in double columns of 19 lines each. The Ammonian Canons are added in lower and lateral margins, and the Pentecostal lections are numbered in the margins.

The volume contains the Gospels. Matthew begins fol. 2; Mark, fol. 102; Luke, fol. 162; John, fol. 267. The usual prefaces and Tables of Canons are not given. The last twelve verses of Mark are added after a blank interval. In John the passage 8¹⁻¹² is given in its place, but with the words *իրք կնոջն շնացելոյ, i.e.* "episode of the adulterous woman," in the margin.

This MS. is richly illuminated, and gold has been lavished on it. Four full-page pictures of the Evangelists precede their respective Gospels, and the last three of them much exceed in artistic execution what are usually found in Armenian MSS. The heads are, as usual, against gold backgrounds, but are full of life and quite unconventional. The portrait of Prochorus is especially lifelike. Each Gospel begins with a coloured headpiece of interlacing fronds in blue, red, and black, on gold ground. Harpies, gryphons, or lions are framed in the foliage. The several initial letters are fashioned out of the Evangelists' symbols

(e.g. a man, lions, &c.), and are followed by alternating lines of gold, blue, and red capital letters. In the margins stand tall and elegant arabesques in blue, red, and green, outlined with gold. Similar arabesques mark the beginnings of each lection, together with gold initials followed by rubricated lines of text.

History of the MS.—Colophon I., fol. 100 :—

..... աւետիս փրկութիւն մեզ և աւետարան կոչեմք :
Որում ցանկացեալ . . . վարդապետն թորոս, և ես
գրեմ զսա . . . վս որդ աղաչեմ . . . յիշել ի մաքրամա-
տոյց յաղաւթս ձեր զթորոս վարդ” և զծնողսն իւր և
զեղբարս նորին զուորէն և զյակովք և զյովհանէս և
զքոր նոցա զազիզն . . .

“Ղաչեմ յիշել զփրկում գրիչս բարս” և զծնողս իմ

“We call, too, the Gospel our message of salvation. For this Wardapet Thoros longed, and had it written . . . Wherefore I pray you to remember in your purely offered prayers Thoros Wardapet and his parents, and his brothers Robên and Yakôb and Yovhannês, and their sister Aziz . . . I pray you to remember the humble scribe Barsel (Basil) and my parents.”

Colophon II., fol. 160b :—

Հորժամ մեծ թուականն հայոց չէր ի թա-
գաւորութեն հայոց լեւոնի որ, բժ ամ էր թագաւո-
րութեն նորա, և ի հինգետասան ամի հայրապետու-
թեն հայոց սր յակոբա, գրեցաւ սբ աւետարանս ի
հըռչակաւոր մենաստանիս ի գրազարկս ընդ հովանեաւ
մաւր լուսոյ անձանիս, յիշատակ թորոս վարդապետի :

“In the great era of the Armenians seven hundred and . . . in the twelfth year of the reign of king Leon, and in the fifteenth year of the patriarchate over the Armenians of Sir Yakob, this holy Evangel was written in the famous monastery in Drazark, under the shelter of the Mother of Light, the Theotokos, as a memorial of Thoros Wardapet.”

Colophon III., fol. 343b :—

Համի, պ. երրորդի, հէ թմիկիս հայոց վերստին
նորոգեցաւ սբ աւետարանս. որ էր անկեալ ի ձեռս
անաւրինաց . . .

“In the year of the Armenians 875 (A.D. 1425) this holy Gospel was repaired, after it had fallen into the hands of miscreants . . .”

This colophon is hardly legible from discoloration of the vellum by damp, and is imperfect through loss of a folio.

Colophon IV., fol. 344, in a coarse, large *bolorgir*, on a folio of paper introduced at end of volume :—

... ըստացող աղանն և ուր ծնողն հայր հանգու-
ցեալ վարդանն և մայր իւր հօմանիմէն և զկենայ-
կիցն իւր մարա և զզուստն իւր յեղսաբերն և
զգլուն իւր հոռոմին և զախոր . . . (No date.)

“... Remember the owner Alan and his parents, his deceased father Wardan, and his mother Hô[r]ômsimên, and his spouse Mara . . . and his daughter Yelsaber, and her . . . ? . . . Horomin and Akhbor . . .”

The Armenian king referred to in Colophon II. must be Leon III., who ascended the throne in A.D. 1269 according to a contemporary notice given by Dulaurier (“Recherches sur la Chronologie Arménienne,” p. 343), and was crowned in 1270. His twelfth year was therefore 1282. Now Yakub Klayetzi became Catholicos of Sis, according to Tchamtschian’s History, p. 268, in 1268. His fifteenth year might have begun late in 1282. This, then, is the date of this codex, and the year of the Armenian era of which the second number is defective should be read as չլս (*i.e.* 731).

12.

Add. 27,489.—Vellum, much soiled and yellowed. Modern binding of red morocco. Size, external 7 $\frac{3}{4}$ by 5 $\frac{1}{4}$ inches, of text 5 $\frac{3}{4}$ by 3 $\frac{3}{4}$. Folios 203, in 22 quires, of which the last contains 4 leaves; the others, as a rule, 10 or 12. They are often unsigned. The outer and lower margins of the leaves are much decayed, and have been mended. Fol. 170 is left blank,

and many folios are wanting. The writing as far as fol. 141 is a clear, large *bolorgir* of the thirteenth or early fourteenth century, with few compendia, and old orthography and punctuation, the raised double point and comma being used. But from fol. 142 another hand continues the book in a less archaic style of writing. This hand sets the double point on a level with the line of writing, and makes the *ւ* in a less archaic manner. The text throughout is written in double columns, usually of 22 lines each, but from folios 142 to 153 they consist of 21 only. The usual division into verses is given, and also the Ammonian Canons in text and in lower margin. The 42 Pericopes are marked.

Contents:—

Fol. 3*b*. Letter of Eusebius to Carpianus.

Fol. 5*b*. Tables of Ammonian Canons.

Fol. 12*b*. Preface of Matthew's Gospel.

Fol. 13. Heads of Matthew's Gospel, beginning: Սուրբն մաթէոս որ նախ մաքսաւոր և ապա աւետարանիչ, նոյն ինքն ի տէ մերմէ յէ քէ կոչեցաւ.

Fol. 14. Gospel of Matthew.

Fol. 75. Preface and heads of Mark's Gospel, beginning: Սուրբն մարկոս աւետարանիչ. աշակերտ էր պետրոսի, և ընթացակից պաւղոսի, և մի էր յեթանանիցն.

Fol. 77. Mark. The last twelve verses are given as an integral part of the Gospel.

Fol. 115. Preface and heads of Luke, beginning: Մէ աւետարանիչն զուկաս հեթանոս էր ազգաւ. յանտիրք քաղաքէ ասորոց: աշակերտ լեալ նախ գաւլիանոսի

Fol. 118. Luke.

Fol. 169, col. 1. A notice of Luke: Սուրբն աւետարանիչ աշակերտեալ պաւղոսի առաքելոյ. յետ. ի. ամի վերանալոյ տն գրեաց

Fol. 169, col. 2. Preface of John: Հովհաննոս աւետարան գրեալ է յովհաննոս. որ եղբայրէ յահովբայ զերեղեայ: որ անկաւ ի վերայ լանջացն տն:

Fol. 171. Gospel of John (beginning is lost).

Fol. 202*b*. The episode of the woman taken in adultery.

In the early written text, which extends as far as fol. 141, the following folios are lost: After fol. 17, one folio, containing Matt. 3⁴⁻¹⁶; after fol. 26, six folios, Matt. 7²⁶–10¹⁴; after fol. 31, one folio, Matt. 12²¹⁻³⁴; after fol. 77, three folios, Mark 1¹¹⁻²⁶; after fol. 82, three folios, Mark 4³⁶⁻⁵⁴²; after fol. 119, six folios, Luke 1²⁷⁻²³⁸; after fol. 123, five folios, Luke 4⁸⁻⁵³³; after fol. 127, two folios, Luke 7¹⁻²⁶; after fol. 130, three folios, Luke 8¹⁹⁻⁹⁴. In the later written text, fol. 142 to end: After fol. 168, seven folios, containing Luke 22¹⁻²³⁴⁷; after fol. 170, one folio, John 1¹⁻¹⁶; after fol. 178, two folios, John 4³⁷⁻⁵¹⁷; after fol. 190, two folios, John 8⁵⁹⁻⁹³⁴; after fol. 192, three folios, John 10³⁰⁻¹¹⁴⁶; after fol. 199, twelve folios, John 14²²⁻²⁰¹⁷.

The earlier text is embellished with many designs traced in pink ink. The Letter of Eusebius and the Canons of Ammonius are framed between pillars surmounted by headpieces either rectangular or in the form of a triple arcade. These are filled with floreated or interlaced designs, and surmounted by birds. Floreated designs with birds also adorn the side margins. Headpieces mark the beginning of the first three Gospels, of geometrical and interlaced design with marginal arabesques. Each Gospel begins with decorative letters and uncials as far as the end of its first page. Similar letters and marginal arabesques mark the beginning of each pericope. Each verse begins with a red capital letter. In the later written portion, fol. 142 to the end, there are no marginal decorations, but decorative letters of a plainer kind mark the pericopes.

At the beginning of this codex is bound in a sheet of vellum written in uncial characters of the eleventh or twelfth century. It measures 9½ by 7 inches, and is written in double columns of 17 lines each. It contains Mark 13²⁻⁸ and 23⁸⁻¹². The Ammonian Canons appear in the margins.

13.

Or. 2680.—Oriental glazed stout paper, somewhat yellowed. Size, external 13 by 9½ inches, of text 9½ by 7. Folios 251, excluding two vellum fly-leaves, in 22 quires which consist of 12 leaves each, except that 1 and 2 have 9; 7, 15, 19 have 11; 17 and 22 have 10. Fol. 244 should precede 243. It is written in double columns of 21 lines. The folios, which are much frayed at the corners, have been repaired. The hand is a large, clear, but inelegant *bolorgir* or round hand. The 42 lections in each Gospel are numbered in the margins. The Ammonian Canons are added by the first hand in the lower and lateral margins, but only as far as fol. 101, where the ninth quire ends. The first hand signed each quire in the lower margin with the letters of the Armenian alphabet taken *seriatim*. A later hand has signed them afresh with the Armenian letters taken in their numerical significance. In some cases the original signatures have been more or less cut away by a binder.

The contents are as follows: Fol. 1, Table v. of the Ammonian Canons; folios 2–5, pictures; folios 6, 7, Letter of Eusebius to Carpianus; folios 7–9, Tables of Ammonian Canons; fol. 10, Matthew; fol. 78, Mark (omitting the last twelve verses); fol. 122, Luke; fol. 195, John.

The Ammonian Tables are given between yellow and red pilasters, surmounted by rude capitals and arcades, with branch-work in the side margins.

Fol. 2*b* contains a rude but archaic picture, in red, blue, and yellow, of the Magi visiting the Mother and Child, with shepherds and angels above.

Fol. 3 contains two pictures of the Presentation in the Temple, and the Baptism.

Fol. 3*b*. The Transfiguration, and the Raising of Lazarus.

Fol. 4. The Entry into Jerusalem, with Zacchaeus in a tree.

Fol. 4*b*. The Last Supper. Jesus is dipping the morsel for Judas.

Fol. 5. The Crucifixion, and Descent from the Cross.

Fol. 5*b*. The Betrayal. Peter is cutting off the ear of Malchus with a sword. Jesus stands behind, with the Apostles to the left and the approaching soldiers on the right.

Fol. 10 contains a headpiece over the beginning of Matthew, an arcade of interlacing foliage with harpies.

Fol. 78. Headpiece of red interlacing foliage before Mark.

Fol. 121*b*. A picture of Luke seated writing. On the opposite page is a green headpiece of interlacing branchwork and foliage.

Fol. 194. A picture of John dictating his Gospel to Prochorus. On opposite page, a headpiece of red interlacing foliage, with ducks on each side of the central arch.

Plain scrolls and traceries of oak-leaves, birds, &c., mark the lections in the margins.

History of the MS.—Colophon, fol. 250*b*:—

Փառք . . . Լուստեցաւ . . . աւետարանս . . . ի Թուխ :
շէղ . ձեռամբ ամենամեղիս անուորո սուտանուն իրի-
ցուա . . . յիշեսցիք զմեղաւորս և զվարդապետսն իմ
զպաւղոս քէ զփոխեալն ի քս և զանաւոր կր և
զսարկաւազ ընդ նմին զսրբասէր քէ զստեփանոս որ
ուսոյց ինձ զգիրս . ընդ նմին զսրբանեալ քէ զյոհանէս
որ ընգերեաց ինձ ի գործն նյ և զծնողն իմ զյոհան-
նէս և զտիկին մայրն . և զեսաի քէ որ զաւրինակն
շնորհեաց .

“Glory be . . . This Gospel was completed in the year 766 (A.D. 1317) by the sinner Astuadzatur, misnamed an elder . . . Remember the sinner and also my doctors, Paul the priest who has passed away to Christ, and Astuadzatur the monk and likewise deacon, the pious priest Stephanos who taught me letters; likewise the reverend priest Yohanês who was my associate in God’s work, and my parents

Yohanês and my mother Tikin, and Isaiah (*Esai*) the priest who graciously lent me my archetype."

Another colophon (fol. 251) mentions Մկրտիչ քհ, i.e. Mkrtitch the priest, and his son (a priest whose name is illegible), and Rays (*or* Rais) the noble (ապրս աղաւուր spelled ախս աղաւուր just below), and Մալիք, i.e. Maliq, and կարապետ սարկաւազն, i.e. Karapet the deacon, and the other lairds (առնուէրքն) great and small, and վաւայ, i.e. Wauray, who had this Gospel rebound for a record of their souls. It continues:—

Ընդ նմին և զիս զկազմող սք աւետարանիս գաւիթ չարհղէն յիշման արժանի առնէք . . . Կազմեց սք աւետարան ի գեւղն որ կոչի վաւայ. չէ հովանեաւ սք գէորգեա ի յառաջնորդութի տն սրբիդորի . . .

"Likewise myself, who bound this holy Gospel, David, a false friar, ye shall deign to commemorate . . . He bound the holy Gospel in a village called Waur, under the shelter of St. George, in the presidency (*or* primacy) of the Lord Sir Gregory . . ."

A third colophon (fol. 251b):—

Վարձեալ . . . յիշեցէք . . . զվերջին նորոգողս սք աւետարանիս զնորընծայ աւաք սարկաւազն զսարգիսն և զիւր եղբայրն զալէքսանոսն և . . . մերձաւորսն զխոջայ նուրադին և զյիսէն . . . որ վերըստին կազմել տուին . . . ի դուռն սք սարգիսին. ի վայելումն սր մխիթար արհիւսիսին, և միուս եպիսկոպոսին . . . ի թի՛ւ ռժբ. . . ամին ձեռամբ սուտանուն յոհանէս արևելցուն . . .

"Again, remember the last repairer of this holy Gospel, the novice, chief deacon Sargis, and his brother Alexianus, and . . . his kinsmen Khodschay Nuradin and Yisê . . . who had it rebound at the door of St. Sargis, for the use of Sir Mkhithar, archbishop, and of the other bishop Sir Astuadzatur, in the year 1012 (A.D. 1562), by Yohanês, misnamed a friar . . ."

A fourth colophon is written (fol. 194) across the back of the picture of John and Prochorus:—

Լ զիս զվերջին ստացաւ չ . . . ասում միայնակեցս

յիշեալէք . . . և զծնողսն իմ զթումն և մէհնաչ, և զպապիկն զգաւիթ, և կին իւր զգուհար մէլիքն և զգուսարն իւր շնահուորն . . . և ընդ նմին զվարդաշահ հիւսն և իւր ծնողսն (*above line*: որ վկայէ այս բանիս) և ասասլէք լիակատար բերանով. քս ան ողորմի ստաւդի . . . և այնոցիկ որ կամակից եղան սք աւետարանի գնելոյս ամէն:

"And remember me, the last owner . . . Atom the monk . . . and my parents Thumê and Mehnaz, and my grandsire Davith, and his wife Guhar Meliq, and his daughter Shnahuor . . . and likewise Wardashah Hiusn (? carpenter) and his parents (*added above line*: who bears [*sic*] witness to this fact); and ye shall say out loud: Christ God have mercy on the owner . . . and on those who consented to the purchase of this holy Gospel. Amen."

Atom then relates that he bought the MS. ի հաւալ վաստակոց իմոց և ետու նուր սք անծածնիս ակորայ (*sic*) եկեղեցոյն անջինջ կենայ ի դուռն նորա (*i.e.* by his honest earnings, and gave and dedicated it to the church of the Theotokos of Akrib, where it must abide intact).

There follow imprecations on anyone who removes it, ending thus:—

Ես ամիր հաճս վկայեմ այս և բանիս ակորայ տէրս: և որդին ամիր հալիքէն սյլ վկայ . . .

I.e. "I, Amir Hadjs, bear witness in this matter, the lord of Akrib; and my son Amir Haliqên is another witness."

On folios 7, 76, 195 is a blue stamp bearing the words մազական (? թաղական) յեղեսիա 1868 խորհուրդ, for the meaning of which see under Cod. Or. 2679.

The vellum folios bound in at beginning and end of this MS. contain, the first, Matt. 8³¹–9¹⁷; the second, John 15⁸⁻²⁶. They are taken from different Evangelists. The first is written in black ink, in an untidy uncial hand; the letters are 30 millimetres high, and slope to the right. It may be of the twelfth or thirteenth century. The second is in a neat regular uncial hand; the letters are of the same size, but slope a little to the left. It

may be of the tenth to eleventh centuries. In both fragments the Ammonian Canons are added in the lateral and lower margins. The second fragment is much effaced, and the ink is of a reddish yellow, and the ruling of the parchment is very visible. The upper margin of each fragment has been shorn off to fit this MS.

This MS. was bought of the Rev. S. Baronian 9 Nov. 1883.

14.

Add. 15,411.—Fine vellum. Size, external $5\frac{3}{4}$ by $4\frac{1}{8}$ inches, of text $3\frac{1}{2}$ by $2\frac{1}{2}$. Modern binding of brown leather. Folios 312, in 26 quires of 12 folios each, except the last, which has 6. The Tables of the Ammonian Canons at the beginning of the book occupy 9 folios, and are not counted into the quires. The text is written in double columns of 20 lines, in a neat *bolorgir* or round hand of the year 1324. A later hand has numbered the last 18 quires. The Ammonian Canons are added throughout both in the margins and below the text. The Letter of Eusebius to Carpianus is missing before the Tables of Canons, the first three folios, which contained it, having been cut out. One folio is also lost after fol. 310. The final colophon on fol. 311 is in a later hand than the text.

The Gospel of Matthew begins fol. 10; of Mark, fol. 92; of Luke, fol. 148; of John, fol. 242. The last twelve verses of Mark are omitted, nor is the narrative of the woman taken in adultery added at the end of John's Gospel, being inserted in its place in the text, on fol. 267. The forty-two lections in each Gospel are marked, and the text is broken up into the usual verses or *stichoi*. At the end of Matthew's Gospel is a note giving the number of its chapters as 55.

This MS. is decorated as follows: The eight Tables of Canons, folios 1–8, are set between

pilasters which support headpieces of blue scroll-work on a gold background, with pictures of birds above. In the outer margins are illuminations of palms and other trees on which peacocks are perched. On folios 96, 91b, 241b are full-page illuminations of Matthew, Mark, and John, well executed. Beside these larger illuminations, the commencement of each Gospel is marked by a headpiece of Persian or Eastern design, and an arabesque of foliage design, with faces human or of animals, in the margin, and ornamental letters begin the text. In the headpiece of Mark, the Virgin is represented suckling the Child, with an angel on each side, and the initial letter is formed of a lion. Within the headpiece of John are set two sphinxes. Arabesques of fruit, flowers, and foliage, human figures (*e.g.* of John the Baptist on fol. 14; of monks praying, folios 126b, 217b, and 271b; of a boy with a palm, fol. 282b), of stags and birds, of pagodas and shrines, mark in the margins the liturgical sections. The initial letter of each verse is in gold, as also the names of *God* and *Jesus*.

History of the MS.—The chief colophon is on fol. 310. In it we read as follows:—

Արդ գրեցաւ սա ի թվաբերութե մերոյ հայկազանի տօմարի չհփդառն և անբարի ժամանակիս յորում ուներ զբռնակարութիւն բոլոր աշխարհի հայոց և վրաց ազգէն չեմողաց՝ ի, թագաւորութեն վրաց գորգէն կոչեցելոյ, և հայոց մեծաց, թագաժարանդ թագաւորին մերոյ լնոնի; և ի հայրապետութեն ար կոստ' եւ վերադիտողի տանս սիւնեաց, ար յովհի, և ար ստեփանի' եւ ի զօրավարութե և ի շխանութե գաւառաց յորում եմք՝ բուրթնի և ամիր հասանա: Եւ ի վարժապետութե սբ և բազմերջանիկ քաջ հրետորաց հայոց երկուց ամուլաց ճշմարիտ հաւատոց մերոց՝ դաւթի և եսայեա՝ ի հռչակաւոր և սբ մենաստան համալարանիս գլաձորոյ՝ ընդ հովանեաւ սբ ստեփանոսի և անժընկալ վերասացեալ դպրապետացս. ձեռամբ մեղսամակարդ և տարաշխարհիկ անձին կիւրեղ սպասաւորի բանի, հրամանաւ և արդեամբք սրբամիտ և կուսակրօն քհիմարտիրոսի:

† The underlines mark what a late hand has rewritten.

"It was accordingly written in the 770th year of our Armenian era (A.D. 1321), in a bitter and untoward age, when the race of Archers exercised tyranny over the whole land of the Armenians and Iberians, under the reign over the Iberians of Gorgên so called, and of our hereditary king Leon over great Armenia; and during the patriarchate of Sir Constantius, and under the overseership over the House of Siunik of Sir John (*Yovhan*) and Sir Stephanus, and under the captaincy and sway over the provinces in which we are of Burthesh and Amir Hasan; and under the presidency over our school of the two holy, blessed, and excellent rhetors of the Armenians, David and Isaiah, twin guardians of our true faith; in the famous and holy cloister of the school of Gladsor, under the shelter of St. Stephen and of the god-harbours above-mentioned schoolmasters, by the hand of the hardened sinner and foreigner (*or* exile) Cyril, a minister of the Word, by the command and at the expense of the pure-minded and spotless priest Martyros . . ."

The above colophon is incomplete through loss of a folio. It is followed (fol. 311) by this colophon in a later hand:—

Օգնեցին ստացողս սք և լուսազարդ աւետարանին
խաւջայ սափարին՝ յիշեցէք ի բարին քս . . . որ
լստացաւ ըզսք աւետարանս յիշատակ յաւիտենական:
մանաւանդ զստացող սք գրգիս զպարոն սափարն . և
զհայրն իւր սր պետրոսն և զմայրն իւր սուլթան
խաթունն . և կողակիցն իւր խաթային: Եւ զորդիքն
իւր զմուքայէն, և ըզվանդրամին, զբաբէն ըզպետրոսն
և զուսարն իւր գուշնաբաթն, յանգուցեալ ի քս խանի-
լարն: Որ յետոյ զարդարեաց սք աւետարանս սոկով
և ակնեռով չափ իւրեանց մեղացն թողուլի արասցէ
. . . թվին Խ.Տ. նորոգեցաւ . . .

"Remember the last owner of this holy and luminous Gospel, Khaudschay Safar, unto the good Christ . . . who acquired this holy Gospel as an eternal memorial. Remember especially the owner of this holy book, Paron Safar, and his father Sir Petros, and his mother Sultan Khathun, and his wife Khathay, and his sons

Muqayêl and Wandrami, Babên Petros, and his daughter Gulnabath, who is at rest in Christ, Khanilar, who subsequently adorned this holy Gospel with gold and jewels. May God effect remission of their sins . . . It was repaired in the year 1070 (A.D. 1520) . . ."

This Khaudschay is identified by Baronian with a personage mentioned by Pietro della Valle in his eighth letter from Ispahan, A.D. 1618 (*Viaggi*, Brighton, vol. ii., p. 9). See on MS. Add. 18,549. Leo the Fifth, of the Rupenian dynasty, reigned A.D. 1320–1342, and is therefore the hereditary sovereign referred to in the earlier colophon. The rhetor Isaiah, called Nêchétzi, was a grammarian, whose works are found in MS. Or. 84. Tcha-mitchian mentions him in his *History of Armenia*, vol. iii., p. 326.

Other shorter notices are the following:—

Fol. 9*b*, beneath the picture of Matthew:—

Օնկագրող սք պատկերացս զթիս յիշեա ի սր:

"Remember in the Lord the painter of the holy pictures, Thoros."

Fol. 241*b*, beneath that of John:—

Օտառապեալ հոգի թորոս . յիշեա ի սր յս քս:

"Remember in the Lord J. C. the tormented spirit Thoros."

Fol. 88*b*, in a blank space left in the text of Matthew, Canon 353:—

Թաքունապետին մարտիրոսի է սք աւետարանս:
մեղաւոր կերիոնի գրած: յիշեա ի քս:

"Of the chief rabbi Martyros is this holy Gospel. The writing of sinful Kerion. Remember him in Christ."

Fol. 147*b*, at end of Mark:—

Օգնեցին ստացող եղեմաբուռն վճռակացս . որք
առավճռակ հոսմամբ հրամանաւ արարչին քսի ի
փշմանէ հոգւոյն արբուցանէ անզբանական ան-
դաստան:

"The second possessor of this, of the Eden-flowing streams," &c.

Fol. 241, at end of Luke :—

Օսրբամիտ սպասաւոր բանի զբազմեալաւ
եղբայրն իմ՝

Օմարտիրոս, զստացող գանձուս՝ յիշեալ ի տէր :
Եւ զբազմազէր հոգիս զկերին գծողիս՝ ամեն :

In a smaller hand :—

Եւ սպա զմիշտ յիշելին զմեծ բարունապետ նորին
զգաւիթ :

"The holy-minded minister of the Word, my much-suffering brother Martyros, the owner of this treasure, remember him in the Lord. Yea, and also the much-wounded spirit of Kerion, the draftsman. Amen."

And in a smaller hand :—

"And next, his ever memorable great arch-rabbi† David."

Fol. 91, on the back of the picture of Mark :—

Եւստատի շարս ուսուցչապետաց
Եւթ շնորհեցի զմեծ աւետարանս
Եւ անձնին և առաջնորդի մբ անա-
պատին՝ մկրտչին հոգեւոր որդեկին իմոյ՝
Եւ յիշատակ հոգոց իմոց քն ան շնահաւ :

"I, the humblest of schoolmasters, David, bestowed this holy Gospel on the Holy Virgin and on the primate of the holy hermitage, Mkrtitch, my spiritual son, as a memorial of my soul, by the grace of Christ God."

And below this, in a larger later hand :—

Որք միանգամ յանձնեցն բաղձան. զվղձ սրտիցն
հանապազ ի վեր աճեցուցանեն : Գն զի մբ լոյս ալս
բերեալ եղև ի սիւնեաց գաւառէն. յերկիրս ըւ-
րջուսնեաց. և անկա ի ձեռս ամբողջակին աղթա-
մարա. իսկ անձնէր տանուտէրքն աչերն և նասրա-
ղին. ի խնդիր եկեալ գնեցին սա ի մեծ, զմեծ, զապա-
կանացուն տալով, զանանցն ստացան. ով սրբամիտ
հանդիպող սմա. յիշեալ իտր : զմիշտ ումեկն զաչերու
հայրն, և զմուրատն զմիշտ (sic) հայրն : զաչերն,
զնսրին, զամիրսման. զնուծ ըւ շէն. զնաւգուղն, զայ-
միւրն. զնուանդն. և զամարեան մերձաւորք նոցին...

† The word *rabun* is commonly used in medieval Armenian to signify "doctor" or "teacher."

"All who long for things divine continually increase the desire of their hearts, because this holy light was brought from the canton of Siunik into the land of the Rhështuniq, and fell into the hands of the occupant of the throne of Althamar. But the God-loving chieftains (*or* lairds) Atcher and Nasradin sought for it and purchased it for 250 *decans*, and so, giving up that which perishes, acquired that which passes not. O holy-minded reader thereof, remember in the Lord Paron Umek, the father of Atcher, and Murat, father of Naser, also Atcher, Nsrin, Amir Sargis (*sgs*), Khuthlushên, Nauduz, Aymeliq, Khuand, and all their blood kinsmen . . ."

On fol. 257, in lower margin, is a brief note in a hand of the sixteenth or seventeenth century, asking for our prayers for one John the monk (յհն միայնաւոր).

The MS. was purchased on 18 Jan. 1845. It had previously belonged to the library of the Duke of Sussex.

15.

Or. 2681.—Oriental stout paper of yellowish tint. Size, external 10 by 7 inches, of text 6 $\frac{3}{4}$ by 4 $\frac{3}{8}$. Binding modern, of half black leather. Folios 293, excluding vellum sheet bound in at end. The first quire is lost. Quire 2 begins in Matt. 5¹⁹ at the words *յարբայութե երկնից*, but the folios have been here misplaced by the binder, and should be read in the following order : 1, 2, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 5, 12, 3, 4, 13. There were originally 26 quires of 12 leaves each, except 7, 8, 12, which have 11 ; 13 with 10 ; and 26 with 8. The margins near the beginning were much frayed, and have been repaired. The writing is a bold, regular *bolorgir* or round hand. Stress-accent for reading aloud are given. For punctuation the comma and double point are used. The Ammonian Canons are given in the lateral and lower margins of the text.

Contents :—

Fol. 1. The Gospel of Matthew, imperfect at beginning.

Fol. 71. Preface of Mark, as in Zohrab.

Fol. 72. Mark. The last twelve verses are added with the title "Gospel according to Mark" written out in red over them.

Fol. 124. Preface of Luke. Begins: *դուկաս արուեստիւ բժիշկ գոլով սա աշակերտեցաւ փրկչին, և համարեալ կոչեցաւ ի թիւս իւթանանիցն:*

Fol. 126. Gospel of Luke.

Fol. 216. Gospel of John. Of the preface only the title is given.

Fol. 288. The narrative of the woman taken in adultery, under the title "Gospel according to John." After it is written this notice (fol. 288b) :—

Օչայս յիշատակ բանի՝ ընկալաւ եկեղեցի յասորոց աւետարանէ բանիւ պապիասայ ումնն յովհաննու աշակերտի, որ և յետոյ հերձուած խաւսեցաւ և խոտեցաւ: Եւ է կարգ բանին յութսուն ու վեց համարն զկնի այնմ բանի որ ասէ քննեա և տես՝ զի մարգարէ ի գալիլէէ ոչ յառնէ: Եւսերի է ասացեալս:

"This narrative was received by the Church from the Gospel of the Syrians, on the word of a certain Papias, the disciple of John, who subsequently uttered heresy and was scorned. And it is in the series of the text number 86, and follows the text which says: Examine and see that a prophet arises not out of Galilee. The above account is that of Eusebius."

Each of the forty-two lections in each Gospel begins with a floreated or bird initial; an arabesque, a bird, or a geometrical design being set in the margin. The paragraphs begin with red uncials. There is a square headpiece of diaper pattern over Mark, and others of floral design over Luke and John. Full-page illuminations of the latter Evangelists precede their Gospels on folios 125b and 217b. The Gospels begin as usual with an initial designed after their symbols, a line of *shalagir* or festooned capitals, followed

by red uncials, with tall arabesques in side margins. The colours used are chiefly red and blue, and the outlines are drawn boldly and firmly.

History of the MS.—Colophon I., fol. 289 :—

Փառք համագո . . . գրիչս աւետիք սուտանուն արեղայս հաղբատեցի . . . ինդրեմ . . . յիշեւ . . . զծնաւդն իմ և զամենայն ազգն իմ և զերախատաւոր քոյրն իմ ըզմուղգեսի դովլամն . . . և զուսուցիչն իմ և զվարպետն իմ որ գիրս ծանոյց մեզ . . .

Արդ գրեցաւ սպ ի սք քաղաքս յեմ: Ի դուռն սք յակովբայ: Ի հայրապետութե տք մկրտիչի արհիւ եպիսի. եւ ըստուարեալս արի և քաջ . . . գրիգոր վարդապետի և խաչատուր վզւի:

Եւ զբազմնրախա հայրն մեր զառաքեալ ճգնաւորն որ իմարմնի գոլով զանմարմնոցն բերէ յինքեան ըզնմանութի: որ և զթուխոս կոկեաց և զկապն ուսոյց մեզ և հայրաբար գթով խնամէ զմեզ . . .

Եղև զրաւ սորա ի թուականիս հոտո: Զ Ար: յամեսանն՝ ապրիլ ի. Ժբ:

"Glory to the consubstantial . . . I, the scribe Avetiq, miscalled a friar, of Halbat . . . ask you to remember my parents and all my kindred, and my benefactor, my sister Muldesi Dowlath . . . and my teachers and my Wardapet who taught us letters . . .

"So then it was written in the holy city of Jerusalem, at the door of St. Jacob, in the patriarchate of Sir Mkrtitch, archbishop, and of the brave and excellent chief rabbins, Gregory Wardapet and Khatchatur Wardapet.

"Also our kind father Araqeal the religious, who being in the flesh bears in himself the likeness of the fleshless ones, who also smoothed the paper and taught us to bind, and with fatherly tenderness cares for us . . .

"It was completed in the era of the Armenians 934 (A.D. 1484), on the 18th of April."

Colophon II., fol. 290 :—

Այլ և ստացաւ սք աւետարան . . . մարդն նոյ պարն վարդանին յիշատակ իւր և ծնողաց իւրոց ոսկեվանին և խամուշին, և իւր կողակցին սառաին, և իւր եղբաւորն յակովբին, և իւր որդուն լազարին, տարովէջին (spelled տաւրէջին below). և սկանտարին, և դստերաց մաւրիամին և մարգարտին և այլ արեան:

"But the man of God, Paron Wardenin, also acquired this holy Gospel as a memorial of himself and of his parents Oskêwan and Khamush, and of his partner in life Sapa, and of his brother Jacob, and of his sons Lazar, Tarwêsh (spelled *Taurêsh* below), and Skantar, and of his daughters Mariam and Margaret, and of the rest of his blood kinsmen."

Colophon III., fol. 290b:—

Օգիւնի ստացող... զմոր ձեռնուն յիշեցիք... յիշատակ իւրն և ծնաւորացն հաւրն հանգուցեցելոյն ար թորոսին և մաւրն սունիսային և որդոցն ար ձեռնադրեցաւ յաստիճան քհնութեն և եղբաւր մաղսուտին և պաղտասարին, և քրւերն խղանդին և իւր կենաբցին (sic) շնոֆորին և ձմարեան... Դի ջիդ

"Remember the last owner, Sir Astuadzatur... as a memorial of himself and of his parents, of his deceased father Sir Thoros, and of his mother Tunaiy, and of the sons, Sir Astuadzatur, the newly-sealed priest, who in this year was ordained unto the rank of priesthood, and of his brothers Malsut and Paltsar, and of his sister Khoyand, and of his partner in life Shnofor, and all blood kinsmen... in the year 964 (A.D. 1514)."

Colophon IV., fol. 291b:—

Օգիւնի նորոգող սք աւետարանին զմաղսուտն և իւր հանգուցեալ որդին զլազարն: Թիվին: ԸՅԷ:

"Remember the last renewer of the holy Gospel, Malsut, and his deceased son Lazar, in the year 1017 (A.D. 1567)."

Colophon V., fol. 292:—

Ի Թիվին հայոց Խ և Ը և Թ և Ե եղև մեծ աղմուկ և խռովութիւն ի քաղաքն եղեսիեայ. և յաստմանէ չարին. մատնեցաւ աւետարանս, ի ձեռն ալլաղգեաց, և ալլաղգիքն տարեալ վաճառեցին ի քաղաքն Թէոդուպոլիս որ է արզրում... և ամէն նշեալ մեմար մուրատն և իւր որդին ձեռնուն ստացան զաւետարան, և ապառնեցին յալլաղգ և մինային թէ գա՛ որ ի խնդիր զի տացեն, ի սոյն[ամի]ս ես սրապիոնս աշխարհաւոր հայեցի, և բանի սպասաւոր, զեղբրեալ առ ոտս երջանիկ բարունապետին զուկասու ի քաղաքն համիթ... ելեալ գնացի ի յարզրումն,

լալու և ցաւագին դիմաւք, ի մեմար մուրատ... յըթ սիրով ընկալաւ զմեզ... շնորհաց մեզ զաւետարան, տանել ի դուռն սք (?) բարձրահայեաց սք ձեռնին, անջնջելի յիշատակ իւրն և ծնողացն իւրոց՝ գորդուն և մաւրն թան խաթունին և եղբաւրն բարսդին և իւր կենակց[սա]րին և որդոյն ձեռնուն... և դստերն զումրութին... ոչ ամենան սպամորի որ գնացի լաոի զաւետարանս... դարձեալ բերի յուռհա՛ ի դուռն ձեռնին որ էր սք աւետարանս նախնեացն իմոց...

"In the year of the Armenians 1032 (A.D. 1582) there was great sedition and tumult in the city of Edessa, and by the inspiration of the evil one this Evangel was betrayed into the hands of aliens. And aliens took and sold it in Theodupolis, which is Arzrum... And the all-blessed Memar Murat and his son Astuadzatur acquired it and rescued it from the aliens... and waited for someone to come in quest of it, that they might give it him. In the same year I, Serapion, a layman, an Armenian and a minister of the Word, having received instruction at the feet of the blessed chief rabbin Lukas, in the city of Hamith... went forth and reached Arzrum, and with tears and doleful mien I approached Memar Murat... who welcomed me with much affection... and gave us the Evangel for nothing to take to the door of the holy Theotokos in high Armenia, as an ineffaceable memorial of himself and his parents Gorg (George), and of his mother Than Khathun, and of his brother Barsi (Basil), and of his spouse Sar (?), and son Astuadzatur... and daughter Esmeralda (Zumruth)... in the year 1033 (A.D. 1583) in the month of September I went to Lari for the Evangel... and took back to Ugha to the door of the Theotokos what was the holy Evangel of my ancestors."

Colophon VI.:—

Շ շնորհիւ տն... վերստին նորոգեաւ և կազմեցաւ սք աւետարանս. ի քաղաքն եղեսիս... ի դուռն սք ձեռնին. ի յառաջնորդութեն տէր նահապետ արհեգիս ռճգ. Թիվին. Եւ էր սք աւետարանս այս յիշատակ եղեալ տէր սրապիոն բարունապետ և ձեռն

բան վիզմոն յուր հայեցին. և նախնեացն նորին. և էր աղտոտեալ և ապականեալ. . . զոր տեսեալ անձաւոր և հաւատարիմ գինն մղտէսի վառվառն, և ետ . . . վերստին նորոգել և զարդարել. յիշատակ իւր և իւր կողակցուն կուռճուն, և ծնողացն սարգսին. և ահիւ ճանին. Չեռամբ ումեմն մեղապարտի և փոռն գրչի մաղաքեայի. . . . աղաչեմ հայցել ի քսէ մեղացս թողութի. . . . ինձ և ծնողացս. հօրս սարգսին. և մօրս սանդուխտին.

"By the Lord's grace this holy Gospel was repaired and bound in the city of Edessa . . . at the door of the holy Theotokos, in the primacy of Sir Nahapet, archbishop, in 1086 (A.D. 1636). And this holy Gospel was placed there as a memorial of Sir Serapion, chief rabbi and Wardapet of Theology in Urhay, and of his ancestors. But it was dirty and decayed. The pious and faithful wife Mltêsi Warwar (= pilgrim) noticed this, and had it . . . repaired and adorned as a memorial of herself and her husband Kurdj, and of her parents Sargis and Ahlidjan, by me the sinner and filthy scribe Malachia . . . I pray you to ask remission of sins of Christ . . . for myself and my parents, my father Sargis, and my mother Sandukht."

There is bound in at end of volume a vellum folio 13 by $9\frac{1}{2}$ inches, inscribed with the text of Mark 4²⁻¹² in an *ergathagir* or square uncial hand of the eleventh or twelfth century. It contains variants from the received text, e.g. *ասէր զնոսա ուսուցանեալ ի վարդ* in ver. 2, *թռչուն երկնից* in ver. 4, *ի ծագել արևու* for *եւ յորժամ ծագեաց արև* in ver. 6, *հարցանին* for *հարցին* in ver. 10. It is written in double columns of 18 lines each.

This MS. was bought of the Rev. S. Baronian, 9 Nov. 1883.

16.

Or. 5304.—Fine vellum. Size, external $9\frac{1}{2}$ by $6\frac{1}{2}$ inches, of text 7 by $4\frac{1}{2}$. Modern half-binding of red morocco. Folios 75. The quires are not numbered, and the MS. is incomplete at end. A folio lacks after no. 8, which contained

the end of the index of Matthew. The inner upper margins of all the folios have been removed slantingly by some agency to a depth even of eleven lines; at some period they have been carefully mended with new parchment, and the missing portions of the text rewritten. The coloured capitals in the text have not always been filled in where the scribe left spaces for them. The book contains no date, but the hand is a small, neat *bolorgir*, hardly earlier than 1400 or later than 1500. Stressaccents for reading aloud are given, and in punctuation the comma and single and double point are used. In the Gospels the Ammonian Canons are given in the lower and side margins, and in the latter the Pentecostal lections also are marked. The text is closely written in double columns of 48 lines each.

The contents are as follows: Folios 1–8, the Letter of Eusebius to Carpianus, followed by the Ammonian Tables. Fol. 8b, the Gospel of Matthew, preceded by the preface and heads of chapters, the latter incomplete through loss of a folio. Fol. 26, Mark, without preface or heads; the last twelve verses are not given. Fol. 37, Luke, without preface or heads. Fol. 55, John, preceded by preface and heads; the episode of the woman taken in adultery, called in Armenian *իւրբ կնոջն շնացելոյ*, is added at the end. Fol. 70, Revelation of John, preceded by heads of contents; it breaks off at end of ch. 21; the Latin chaptering is added in margin.

The prefaces of Matthew and John are the usual ones printed by Zohrab. The text of Revelation is the old one as it stood prior to the twelfth-century revision. See Conybeare, "The Armenian Version of Revelation," London, 1907.

This MS. contains many miniatures. The following is a list of the subjects of the more remarkable ones: Fol. 1, Eusebius under an arcade bordered by interlacing blue branchwork with red flowers on gold background. Fol. 2, Carpianus similarly treated. Folios

36-8, the Ammonian Tables, framed between pink, green, or blue pillars, flanked either by flowering trees bearing birds or by human figures; above are headpieces of richly designed geometrical and interlacing branchwork, flanked by satyrs, gryphons, peacocks; above are drawn flamingos, cocks, men riding dolphins, and vases of flowers. Fol. 9, headpiece of Matthew's Gospel, with arabesque in margin; an initial letter designed from a human figure begins the Gospel, followed by a line of festooned or *shalagir* letters, after which succeed seven lines of golden uncials. Fol. 10, miniature in text, of the Baptism. Fol. 15*b*, Christ walking on the sea. Fol. 16*b*, the Transfiguration. Fol. 18*b*, triumphal entry into Jerusalem. Fol. 22, Gethsemane. Fol. 23, Pilate washes his hands. Fol. 23*b*, Interment and Resurrection of Jesus. Fol. 25*b*, full-page miniature of Mark sitting, in blue robe, with pen in hand, against a gold background. Fol. 26, headpiece of Mark's Gospel, similar to that of Matthew. Fol. 27, the letting down through the roof of a sick man. Fol. 33*b*, Anointing of Jesus in the house of Simon the Leper. Fol. 36*b*, full-page miniature of Luke; the gold background has peeled off. Fol. 37, frontispiece of Luke with Virgin and Child. Fol. 37*b*, Annunciation. Fol. 38*b*, Birth, &c., in Bethlehem. Fol. 39, Presentation in the Temple. Fol. 43*b*, Raising of Jairus' daughter. Fol. 45*b*, Jesus teaches a disciple to pray. Fol. 48, four miniatures of the parable of the prodigal son. Fol. 53, the Betrayal, and Peter's denial. Fol. 54, the Crucifixion. Fol. 54*b*, the two disciples on the Emmaus road with Jesus. Fol. 56*b*, John dictating in the cave to Prochorus. Fol. 57, headpiece of John's Gospel. Fol. 58, miracle of Cana. Fol. 59*b*, healing of a paralytic. Fol. 64, Raising of Lazarus. Fol. 65, the washing of the disciples' feet. Fol. 68, two miniatures of Jesus on the way to Golgotha. Fol. 68*b*, the Burial.

The liturgical sections are also indicated in the margin by arabesques, birds, shrines, &c.

Many of the paintings in this volume are badly rubbed, but in most of them the technique, especially of the drapery, is good, and the artist has taken pains to make his figures lifelike in face and attitude. The costume of guards and soldiers in the miniatures is that of Crusaders, and a Frankish influence pervades the whole.

Colophon, fol. 55 :—

ԱՐ ԲՄ և չմ Տանուրց էակաց, յիշեա և ողորմեա՛ ստացողի աշտմ սբ մատենիս, ծաղկերանկ և գերափայլ չմաշնչիս, պարոն էփատշահին և ծնողաց իւրոց

"Lord Christ and God of all beings, remember and have mercy on the owner of this holy book, this illuminated and resplendent divinely inspired Scripture, Paron Êwatshah, and his parents."

17.

Or. 82.—Fine white vellum, here and there soiled. Size, external $6\frac{3}{4}$ by $4\frac{3}{4}$ inches, of text $4\frac{1}{4}$ by 3. Oriental binding of stamped leather, with flap. The studs and metal corner-plates, &c., are lost. Folios 294, in 25 signed quires of 12 leaves, except the last, which has 7. The text is written in a clear, neat *bolorgir* or round hand of the fifteenth century, in double columns of 21 lines. The orthography is modern, as also the punctuation. A folio is lost before fol. 265. The 42 lections are marked in each Gospel, and the text divided into the usual verses. The Ammonian Canons are given in the text and lower margins, but the initial tables of them are lost.

Contents: Fol. 1, summary of Ammonian Canons, and preface of Matthew; fol. 3, Matthew; fol. 78, preface and heads of Mark; fol. 81, Mark (including the last twelve verses); fol. 132*b*, heads of Luke, and preface; fol. 137, Luke; fol. 227, heads and preface of John; fol. 230, John (omitting 8¹⁻¹¹).

The prefaces are the usual ones as printed in Zohrab's edition.

This MS. is richly illuminated. At the beginning of each Gospel is a carefully drawn picture of the Evangelist seated, writing or dictating, with his symbolic animal beside him. St. John is represented sitting in a cave, dictating his Gospel to Prochorus. The beginning of each Gospel is also marked by the following decorations :—

1. A headpiece filling half the page. A red border frames an ogival arcade. The irregular space within this border is filled with golden branchwork and pomegranates on a blue background, or with blue branchwork and interlaced foliage with red and green flowers against gold. Above are birds or conventionalised foliage. The headpiece of Matthew is the most delicately done, and a good miniature of the Virgin and Child surmounts the arch.

2. In the outer margins, long vertical arabesques of blue, red, and gold.

3. A large initial, formed, in the case of Matthew's Gospel, of a saint in red and blue holding up a book; of Mark's, by two lions supporting a book in their paws; of Luke's, by a gryphon with a book between his paws; of John's, by an eagle holding the volume in his beak.

4. The first line of each Gospel is completed in festooned or *shalagir* letters of great beauty. The next one or two lines are in uncials of red or blue, followed by two or three lines of gold or red *bolorgir* or round hand.

5. The first page of each Gospel is not divided, as in the rest of the text, into two columns, but each line runs right across from side to side.

Furthermore, each *stichos* and Ammonian section begins with a gold uncial; larger sections or paragraphs with a *shalagir* letter and lines of red and gold writing. The liturgical divisions of the text are marked in the margins by arabesques, birds, shrines, candlesticks (*e.g.* fol. 181), and more rarely by miniatures of Christ, as on folios 233 and 287,

or of the two mothers, as on fol. 140. The workmanship is excellent. In Matthew's Gospel there are 56 such designs; in Mark's, 47; in Luke's, 56; in John's, 57.

History of the MS.—Colophon I., fol. 135, in the first hand :—

{ } Ի շէսջիք ի մաքրափայլ աղօթս ձեր զանաժանս ի գրչաց զմարտիրոս երէց անուամբ միայն և գործող ոչ և դուք յիշողքդ յիշեալ լիջիք ի միւսանգամ զալստեանն :

"Remember in your resplendent pure prayers this most worthless of scribes, Martiros, an elder in name only, and not in deed; and may you that remember me be remembered at the second coming."

Colophon II., fol. 294a, in a later hand :—

Որք հանդիպիք . . . յաղօթս ձեր հաւատ[ար]իմ և երկիւղած կինն յուստիան, և զծնողն նորին և համորէն հանգուցեալքն որ ետ զսա կրկին նորոգել զկազմ սորին որ յոյժ քակտեալ և կտրատեալ էր ի թրւին քառ երկասնից . . .

"Ye that read . . . [recall] in your prayers the faithful and pious lady Justiana and her parents and all the departed. She had renewed afresh the binding of this volume, which was much impaired and torn, in the year . . . one thousand one hundred and eighty."

In the second of these colophons five lines are effaced before the words "in your prayers." The date is unintelligible; it may mean 1108 (= A.D. 1730).

On folios 1b and 222b are Arabic notes of a recent owner named Guendurian, a physician and native of Mardin, who sold the MS. in 1866 to Joseph Lilly, Esq., who sold it to the Museum, 22 April 1868.

18.

Or. 2668.—Oriental stout paper, somewhat yellowed and soiled. Oriental binding of brown leather over boards. Both covers are perforated with holes where metal ornaments

(on front cover a cross) were attached. Size, external 11 by $7\frac{1}{4}$ inches, of text 8 by $4\frac{3}{4}$. Folios 344, excluding two vellum folios bound in at each end, in 28 quires, each of 12 leaves, except no. 12 which has 14, and 28 which has 5. The preliminary illuminated folios are not included in the quires. The hand is a large, regular *bolorgir* or round hand. Double point, single point, and comma are used in punctuation. The orthography is modern, the words being carefully divided. Written in double columns of 20 lines each.

The volume contains the four Gospels. Matthew begins fol. 15; Mark, fol. 106; Luke, fol. 164; John, fol. 269. The last twelve verses of Mark are omitted, also John 7⁸³⁻⁸¹¹. The Ammonian Canons are added in the text, but the scribe has never filled in the preliminary Tables, which were prepared but left blank on folios 9-14.

Illuminations: Fol. 1*b*, the Magi with Virgin and Child. Fol. 2*b*, Baptism of Jesus: John lays his right hand on head of Jesus; between them, at their feet, a small black fiend with an ewer in his hand. Fol. 3*b*, the Transfiguration. Fol. 4*b*, the Crucifixion. Fol. 5*b*, the Burial. Fol. 6*b*, two scenes: in the upper one the angel with the two myrophorae; below, Jesus with cross overcomes the dragon in hell and liberates the patriarchs. Fol. 7*b*, the Ascension. Fol. 8*b*, framework for Letter of Eusebius, of which alone the words *մանի աղեքսանդրաց*, "of [Am]mon of Alexandria," are written in, the rest being left blank; there are eight of these *cadres*, consisting of single or double arcades resting on columns; the design is of interlaced branchwork and foliage, with birds above. Fol. 14*b*, St. Matthew seated writing. Fol. 15, headpiece of interlaced foliage, enclosing two sphinxes on either side of a central cross. The Gospel begins with a human-being or rather angel letter, four lines of *shalagir* capitals, and an arabesque in margin. At the beginnings of the other three Gospels

are full-page figures of their authors, with similar headpieces.

The beginnings of the Pentecostal lections are variously marked in the margins by kneeling saints (fol. 140), flowering tree, sphinxes, shrines, birds, bears (fol. 192*b*), stags (fol. 151), dogs (fol. 126), demoniacs (fol. 45*b*), and by arabesques of interlaced branchwork or floral patterns, with initials in the text of bird or floral designs. These figures and designs are clearly outlined, and coloured red, blue, yellow, and green, no gold being employed. Some of the initial letters are not filled in.

History of the MS.—Colophon I., fol. 340*b*:—

Փառք . . . այսմ անտառանդ սբ աւետարանիս տենչացեալ եղև մաքրամիտ ահլի մելիքս դուստր տաւլաթ մելիքին, թողեալ զբարս աշխարհական փափաքեալ ըստ բանին որ տեսէ: Երանի որ ունիցի զաւակ ի սինն. ընտանեակ յեմ. եւ ստացաւ զսբ աւետարանս յարդար և ի հալալ արդեանց իւրոց, յիշատակ և բարէխաւս առ ան իւր և բարի ծնողացն իւրոց. հաւրն յովաննիսին ոսկերչին, և մաւրն սովլաթին, և դատերն տիլլատին, և ամ արեան մերձաւորաց: Լքդ սկսեալ եղև սբ աւետարանս ի գաւառս որ կոչի բալու ի վանքն որ կոչի սբ գէորգ զաւրափար, և աւարտեցաւ ի նմին գաւառ. և ի վերայդիտողութեն նորին. եպիսկոպոսի. տէր. մինասայ: Ի դառն և ի նեղ ժամանակի զոր մահ տարածանն յայ շտայր թոյլ քահանայիցն հաց ուտել: Լքդ գրեցաւ սա ձեռամբ . . . աւետիք սուտանուն արեղայի:

Ի կաթողիկոսութեն կիլիկիյ տեսուն կոստանդեայ, և աշխարհակալութեն միջագետաց համալս սուլտանին: Ի թուականութեն հայոց ԿՊ. ձԳ. . .

Ճիշեսցիք . . . ահլի մելիքին, և իւր կողակցին խոճաֆ ախրատնին: Եւ արդ ես անպառուշ ի բարեաց և անպիտանս յամի պնարգս [պղերգս] . . . անյիշելիս ի դրաց աւետիք անարժան արեղայ, տեսայ զսբ և զփափաք ահլի մելիք խաթունիս . . . աւարտեցի զսբ աւետարանս. գրելով . . . 'Լւս. և զհոգևոր հարքն և վարդապետքն մեր: Ընդ նմին և զբարի ծնաւորքն իմ զատում և զնոս մելիք . . .

Ես ահլի մելիքս . . . գնեցի զաւետարանս:

"Glory . . . This divine deposit of the holy Gospel was an object of desire to the pure-minded Ahli Meliq, daughter of Taulath Meliq,

who having abandoned the life of the world was filled with longing, according to the text which says, Blessed is she that shall have seed in Sion, intimate in Jerusalem. And she acquired this holy Gospel out of her fair and honest earnings as a memorial and intercessor with God for herself and her parents, her father Hovannes Oskeritch (goldsmith), and her mother Tôwlath, and her daughter Tilshat, and all her near kindred. This holy Gospel, then, was begun in the canton called Balu, in the Wanq called of St. George the Captain, and was completed in the same canton, under the overseership over the same of the bishop Sir Minas, in a bitter and cruel time, when untimely death at the hands of God allowed not the priests to eat bread. So, then, it was written by Avetiq, miscalled a religious, when the Catholicos of Cilicia was Sir Constantius (Kostand), and the governor of Mesopotamia was Hamzay Sultan, in the Armenian era 886 (A.D. 1436) . . .

"Remember . . . Ahli Meliq and her partner in life, Khôdjaf Akhratin, and furthermore myself, who am unfruitful of good and unprofitable in all ways . . . the unmentionable of scribes, Avetiq, a worthless religious. I witnessed the love and longing of Ahli Meliq Khathun . . . I completed the transcription of this holy Gospel . . . Remember also our spiritual fathers and our doctors, and withal my parents Atom and Khot Meliq . . . I, Ahli Meliq . . . bought this Gospel."

Colophon II., fol. 343, in a rude *bolorgir* :—

Ես յոհաննէսս, և իմ հարսն սալուքն տըւաք . զամինատին ալգին, զշինի տուան. յիշատակ ի սբ նշանն ամինատին հոգուն իր ննջեցելոցն. ի ներքին 'գեհն յալաւտին տղան, և ի վերին զիհն, աղբիւրն, այլ մարդոյ տաւէ տալապայ չկայ, ի յաղբիւրէն վայրամէնն իւրէ այլ մարդոյ, չկայ: Եկեղեցին գլուխ է աղբիւրն և ամեն նոր է. Ես տէր դաւիթ, և տէր սիմէոն եղբայր վկայեմք. Ես ռայիս ամին աւագս վկայեմ: Ես խոճայ ճալալ վկայեմ: Ես մղտեսի ճիհան պէկս վկայեմ: Ես խոճայ կարապետս վկայեմ: Ես խոճայ չփղուս վկայեմ այս բանիս. ով որ այս որ

տաւէ տալ ապա առնէ, նա զմանն զյուդային առցէ առցէ և զխաչահանուացն: Ես յոհաննէսս, և իմ եղբոր որդիքս ալէքսանտոս և մովսէսն . Ե. Ֆլի տըւաք և գնեցաք զալգին և և տըւաք ի սբ նշանն յիշատակ ի սբ ամինատին հոգուն, այլ մարդոյ տաւի տալապա չկայ: Ի ԹՎ. Ն. և Ժ.

"I, Hohannês, and my bride Saltchuq have given Aminatin's vineyard and country house (*shinituân*) to Holy Cross as a memorial of Aminatin's soul and of his departed ones. Below it is the estate of the son of Hayvat, and on the upper side is the spring. But no one has the right to oppose my act. Above the fountain all is his, and belongs to none else. The fountain heads the church, and all belongs to it.

"I, Sir David, and I, Sir Simeon, bishops, we bear witness.

"I, Amin, chief of the village, bear witness.

"I, Khodjay Djalal, bear witness.

"I, Mltêsi Djihan, Pêk (Bey), bear witness.

"I, Khôdjay Karapet, bear witness.

"I, Khôdjay Tchôphlu, bear witness in this matter.

"Whosoever pledges himself to give it away and does so, he shall receive the portion of Judas and of the crucifiers. I, Hohannês, and my brother's sons Alexianus and Moses have given 8 florins, and we purchased the vineyard, and have given it to Holy Cross as a memorial of the holy Aminatin's soul; but no man can oppose this act of ours.

"In the year 910 (A.D. 1460)."

Colophon III., fol. 343*b*, in a regular *bolorgir* and faded ink :—

Ես սաֆարս. շահրիարին որդին. Դ. տն տըւի ի սբ նշանն ի յեկեղեցուն մէջն [ժ դրամ ի ժամատանն փանձարուն] յիշատակ իւրն և ծնողացն շահրիարին, և մօրն թանսուխին, և ամ արեան մերձաւորացն. ամեն: և Ֆլորիմի մօրն հոգուն թանսուխին: և շահրիարն բանեցաւ. ԺԵ. մշակ ի սբ նշանն. անողորմի իւր հոգուն:

"I, Safar, son of Shahriar, have given 4 thick coins† to Holy Cross (or Sign), in the

† Correcting *սս* to *սնք*.

middle of the church [50 drachma to the sanctuary for windows], as a memorial of him and of Shahriar's parents, and of his mother Thansukh, and of all his blood relations. Amen. Also a florin in memory of the soul of his mother Thansukh. And Shahriar assigned 15 labourers to Holy Cross. God have mercy on his soul."

In the above the words in square brackets were effaced, apparently by the writer of the notice.

Colophon IV., fol. 343b, in small, loosely written, but neat *bolorgir* :—

ԼՃ ողորմի. շահրին որդուն. սափարին. և կողակցին իւրոյ. նարին. փաշին. որ ժԳ. ՖԻԻ. պղծնա. մի գնեց. և ի դուռն ի սբ նշանին եղիր. քի մալ հետ պղծնաին. տեց որ որ ծակի. կամ ժանկի. նայ սպիտկեցնեն. մարդու տաւի, տալապայ չկայ իւր հալալ վաստակոցն է : — վկայ. սարքոսնեց, կասպարն. դատկանց. մարդանն. առաքելեց ճան, տալիթենց. մուրասն. սեթենց միրաքն. վովոր. ծախէ կամ գրօ կանէ. զպատճն կայենի. կրեսցէ . . . ի թիին. Խ. Լ. վովոր ուզէ. չի արգելեն. անյապաղ տան : ավին ի ձեռն, ախ սահակին ի ախ կարապետն. ախ մեքէսէթին. որ յոր վայր տանեն. տալապ ենեն ու բերեն : —

"God have mercy on Shahir's son Saphar, and on his spouse Narin Phash, who bought a cauldron for 13 florins, and set it at the door of Holy Cross, and has given one florin more that whenever the cauldron is injured or rusty it may be renewed and cleaned. No one has the right to oppose, because she acquired it out of her honest earnings†.

"Witnesses : Sarqosentz, Kaspar : Datkantz, Mardan : Araquelentz, Djan : Talithentz, Murat : Sethentz, Miraq. Whoever shall squander or pawn it, let him suffer the penalty of Cain . . . In the year 1030 (A.D. 1580). Whosoever wishes to borrow it shall not be prevented, but he shall promptly return it to Sir Sahak, Sir Karapet, and Sir Melchêsêth, and wherever they take it, if entrusted to them, they shall return it."

† The cauldron would be used for cooking the *matał* or animals sacrificed for the people by the priests.

Colophon V., fol. 344, in small, rude, loose *bolorgir* :—

ԼՃ աւրհնէ զոսկերչոնց զուկասն ողորմի իւր հօրն հոգոյն. տարվիշին մօրն կուլզատին. խաչ մի տվեց. ի սբ նշան. գինն. Խ. Ոթմանէ. որ յիշատակ կենայ ի դուռն սբ նշանին : —

"God bless the goldsmith Lucas, and have mercy on his father's soul, and on Kulzat, mother of Tarwish. He gave a cross to Holy Cross, worth 1000 othmans, as a memorial of his soul, to remain at the door of Holy Cross."

Colophon VI., fol. 344, in a small *bolorgir*, contains curses on anyone who sells or removes the cross mentioned in Colophon V., and gives the same names.

The vellum leaves bound into this MS. measure 14 by 10½ inches, the text occupying 11 by 7. The hand is an irregular uncial of the eleventh or twelfth century, in double columns of 22 lines each, with the Ammonian Canons added both in lateral and lower margins. The sheet at the beginning of the volume contains John 20¹⁶⁻³¹; the sheet at the end contains John 17¹³⁻¹⁸, evidently from the same MS.

19.

Or. 2707.—Oriental stout paper. Size, external 7¼ by 5½ inches, of text 5¼ by 3¾. Bound in brown stamped leather, with studs and attachments for flaps. On front cover is stamped out a cross. Both covers are pierced round the central designs with rows of holes in which silver decorations, now lost, were fixed. Folios 295. The 26 quires are reckoned from fol. 34 only, and are of 10 leaves each, except the last, which has 8. The hand is a clear, neat *bolorgir* or round hand, in double columns of 23 lines each. The Ammonian Canons are added in lower and lateral margins. The Pentecostal lections are given in the margins. Three folios, which were written over, have been cut out before fol. 5. They probably contained the Ammonian Canons.

Contents :—

Fol. 1. Տիեզերալուր և աշխարհալոյս վարդապետին և հոգենրազ երգողին : տեառն ներսիսի հայոց կաթողիկոսի, կըլայեցւոյ : արարեալ պատճառս. Ժ. խորանաց սբ աւետարանիս : և վասն երանկ ըռանկ (sic) գունդն ծաղկանց, և հաւուցն, և ծառոցն. ի փառս քին նայ :

Inc. Ըռաքելապէս հրաշխցարժանի. սոսկալն գերապանծութի բանից, գերազարդեալ պիտանացւացս : զառ ի չորից աւետարանչացն մեզ պիտառութի, արտար (sic) յայտնելով վսեմական բանիւ, տասնեցունց, կանոնաց, նկարակերտ խորանայ յարկ, գունակ գունակ գեղցն, նրին նրին, երանկմունք : որոց հիշան զերկնային մարմնոցն : մետաքին բացատրելով պարտականապէս : Ընկալէս :

This is the rhapsody of Nerses the graceful on the ten Tables of Canons of the Gospels, and on the symbolism of the variegated colouring of the flowers and birds and trees.

It begins : "Worthy of apostolic miracles, sublime pride of language, of transcendent uses. The witness of the four Gospels unto us is justly revealed in lofty speech by the edifice of the newly-built tabernacle of all the ten canons, by their variegated lines, their many hues and colours . . ."

Fol. 2, col. 1 :—

Յայմէ վարդապետէ : ասացեալ բան քն խորանաց : աւետարանին.

Պարտա իմանալի սբ եկեղեցի՝ փոխանակ դրախտին ադամայ և փոխանակ ծառոյն կենաց, սբ խաչ իմէջ . . .

"Discourse by another Wardapet on the Tables of the Gospel.

"Spiritual garden, holy Church : instead of Adam's garden and the tree of life, a holy Cross among us stands . . ."

Fol. 5. The tenth table of the Ammonian Canons, transcribed without the խորան or head-piece. This is repeated on fol. 33.

Fol. 5b-6. Heads of the Gospel of Matthew.

Folios 7b-23b. Illuminations : Fol. 7b, vision of Ezekiel by the river Qobar ; fol. 8b, tree of Jesse ; fol. 9b, Annunciation ; fol. 10, Birth at Bethlehem ; fol. 11, Presentation in Temple ;

fol. 12, Baptism ; fol. 13b, Transfiguration ; fol. 14, Christ raising Lazarus ; fol. 15b, Entry into Jerusalem, with Zacchaeus in a tree ; fol. 16, Washing of feet ; fol. 17b, Crucifixion ; fol. 18, Resurrection ; fol. 19b, Mary, standing, offers fruit to the Lord ; fol. 20, Assumption of the Virgin ; fol. 21b, Pentecost ; fol. 22, Christ in glory ; fol. 23b, the Second Advent.

Folios 24b, 25. Eusebius to Carpianus. The text is framed under arcades with vignette headpieces of the two Fathers, and with trees and peacocks.

Folios 27-33. The ten Tables of Ammonian Canons, framed under coloured arcades beneath illuminated headpieces of geometrical design.

Fol. 34b. Portrait of Matthew.

Fol. 35. Matthew.

Fol. 107. Colophon of Matthew : Սմբէոս աւետարանիչն ի կոմանէ փրկչին, երթեալ զհետնմին և ականատես եղեալ ամ սքանչելեացն նն. և վարդապետութեն . . .

Fol. 108. Heads of Mark.

Fol. 109b. Portrait of Mark.

Fol. 110. Mark, including last twelve verses.

Fol. 154. Colophon of Mark : Սարկոս աւետարանիչն. աշակերտեալ պետրոսի առաքելոյն վիմին հաւատոյն : եղբար որդի էր մարկոս բառնաբայ առաքելոյն. վերջոյ եղև դժտութի ընդ պաշտօնի : և այլք ասեն թէ որդի էր պետրոսի . . .

Fol. 154b. Heads of Luke.

Fol. 156b. Portrait of Luke.

Fol. 157. Luke.

Fol. 232b. Colophon of Luke : Լւետարանիչն զուկաս. բժշկ նր ճարտար, աշակերտ գալիանոսի բժշկապետին ազգաւ ասորի ի յանտիոք քաղաքի : լուալ դախանոս զլուր սքանչելեացն քին և առաքեաց զաշակերտն իւր զղուկաս . . .

Fol. 233b. Heads of John.

Fol. 234. Portrait of John dictating to Prochorus.

Fol. 235. John's Gospel. Ch. 8¹⁻¹¹ is transcribed in its place under the rubric : վասն պոռնիկ կնոջն, i.e. concerning the whore.

Fol. 290. Colophon of John : Յոհանէնս աւետարանիչն և սիրեւի աշակերտն քի : յետ. հ.

ամաց համբառնալոյն քի նյ մերոյ, գրեաց զաւետա-
րանս, ի պատմոս կղզինն, և բերեալ սրբագրեաց
յեփեսոս քաղաքի, յունական գրով, և բարբարով.
և բովանդակեաց, յինքն թիւս, մլխ . . .

Fol. 290. Հիշատակարան, or colophon of scribe.

Folios 294-295. On these three folios the scribe began to transcribe, starting from what is now the end of the MS., the Letter to Carpius and the Tables of Canons. Only the first table is given; and though space has been left for the arcades and headpieces, these are not added.

In addition to the full-page pictures already mentioned, there are headpieces over each Gospel of blue and green interlacing branch-work, or of geometrical designs, all on gold backgrounds, with long marginal arabesques. Festooned or *shalagir* letters begin the Gospels, the first letter of each being designed to represent the Evangelist's symbol.

The Pentecostal lections begin with festooned or *shalagir* initials, and are marked in the margins by arabesques, shrines, ornate crosses, branches with foliage, and occasionally by vignettes of musicians, angels, and saints in prayer, e.g. on folios 152, 158b, 159b, 161b, 173b, 213, 229, 235b. Over the third to eighth tables, on folios 30b-33, are headpieces of remarkable design: under the central arch animals crouch or pursue one another, and in the margins of folios 30b and 31 green apes are depicted on their haunches, holding up lighted candles. The illuminations throughout are elegantly executed with a lavish use of gold.

Inside the first cover is bound in the corner of a vellum sheet from a large MS. We see on it the right-hand upper corner of a headpiece of a table of Ammonian Canons. The design is red, blue, and yellow diaper work, with birds above and scrollwork in lateral margin. Under the arcade is written, in archaic half-uncial, the word *կանոն*, i.e. canon.

History of the MS.—Colophon, fol. 290:—

Վառք ամենամբն երրորդութեն . . . չորս աւետարանք
ի բազում պատճառէ, նախ զի:—

չորեքկերպեան կենդանիք. մարդ. առիւծ. եղն.
արձիւ:

չորս նիւթք աշխարհիս . . .

չորս, չորս, գիր անուան ամենամբն երրորդութեն:
հայր, որդի. հոգի.

չորս, գետք . . .

չորս. անկիւն. և չորս եղջերք սեղանոյն.

չորս, թեք, սրբոյ խաչին:

չորս, առաքինութիւնք . . .

չորս, ծագ տիեզերաց . . .

չորս՝ բանք աւետարանիս . . .

Որոյ ցանկացող եղեալ . . . վարդապետն, և ըստու-
նապետն ներսէս: որ տղայ տիաւք, և երիտասարդ
հասակաւ զառեալ տաղանդն շահեցուց ըստ աւետա-
րանին . . . ստացաւ զմբ աւետարանս ի յարգար վաս-
տակոց իւրոց յիշատակ հոգւոյ իւրոյ և ծնաւդացն,
հորն յակոր քհնայն և մաւրն շնաւհորին. և եղբարցն
աղուպշին. և մուրաշին. դարմանին և քրւերն քրւ-
բուշին և որդոյն որդին յակոր քահանային, և եղբարն
վարդանին ամեն.

Եւ արդ ես լիւերսէս . . . ետու գրել զսա յիշատակ
հոգւոյ իմոյ . . .

Եւ արդ գրեցաւ մբ աւետարանս այս, ձեռամբ
մեղապարտ կարապետ. անիմաստ. և անմար գրչի, ի
յրեսիր և ի ստղք աւրինակէ, կենաւք տառապանաւք,
և բազում պանդըխտութեամբ: Ի մեծ թուիս. յեղա-
նակ, չորագայութեան արեգական ստորոջիւ երկնա-
չու ծանապարհաւ յերկնից յերկիր հայելով, ըստ
արարչութեցն չափեալ յազամայ մինչև ցայսր. Վմբ.
ց. Ծ. կէ: Իսկ ի հայկազին, թվականիս: Ծ. զմ:
Եւ հռոմայեցոց մեծ թվին: Դ. մ. Դդ: և չընան,
որ է փոքր թվին: մ. լ. ի յերկիրս բզուենաց որ
սյոթմ խլաթ ասի ՚ի գեղս որ կոչի սողած, ընդ
հովանեաւ մբ ստեփանոսին, և մբ ատոմ զաւրա-
վարին, և մբ թագէոսի աւծեալ խաչին: Ի հայրա-
պետութեն հայկազան աթոռին մերոյ. վաղարշապատ
էջմիածնին. Խն. Խոր գրիգոր կաթողիկոսին, և ի
կայսերական, ընկալալով ի ազգին նետողաց. սուլ-
թան սուլեմանին. որ խոնդբար ասի:—

Եւ յլ եւ արդ որք ընթեռնոյք զսա. կամ աւրինա-
կէք. յիշեսցիք աղաւթիւք ձերովք զներսէս վար-
դապետն . . . ընդ նմին, և զիս զանպիտան . . . զկարապետ
գծող սորա յիման արժանի առնեք աղաչեմ . . .

"Glory to the all-holy Trinity . . . That there are four Gospels is explained by many reasons. First, because the animals are of fourfold shape,

man, lion, ox, eagle. Secondly, there are four elements of the world. Thirdly, there are four letters in each of the names of the holy Trinity, Father (*hayr*), Son (*ordi*), Spirit (*hogi*). There are four rivers . . . Four corners and four horns of the altar. Four wings of the holy Cross. Four virtues . . . Four corners of the world. Four words of the Gospel . . . Enamoured of these . . . the Wardapet and chief Rabbīn Nerses, a mere child (*աղայ, tlay*) in age, and a youth in stature, laid out at a profit the talent he had received . . . and acquired this holy Gospel with the fruit of his honest labours, as a memorial of himself and his parents, of his father Yakob the priest, and of his mother Shnavhor, and of his brothers Alupish and Muratish, of his nurse and sister Qūnqush, and of the son's son Yakob the priest, and of the brother Wardan. Amen.

"Accordingly, I, Nerses . . . had this written as a memorial of my soul . . . Now this holy Gospel was written by the hand of the sinner Karapet, an unintelligent and ignorant scribe, from a choice and accurate archetype . . . in the great era . . . measured from Adam until now, 6967; but in the Armenian era 991 (A.D. 1541), and in the great era of the Romans 1294, and of the cycle called the little era 230, in the land of Bzuniq, now called Khloth, in the village called Soładz, under the shelter of St. Stephen and St. Atom the Captain, and St. Thadéos' anointed Cross, in the patriarchate in our Armenian see of Walarshapat Edschmiadzin of Sir Grigor Catholicos, and in the imperial autocracy over the race of Archers of Sultan Suleman, called Khondqar.

"So then, ye who read this book, or copy it, remember in your prayers Nerses Wardapet . . . and together with him deign to remember, I pray you, myself the unprofitable . . . Karapet, scribe thereof . . ."

The dates in the above colophon are obscure. To begin with, the world era generally employed by Armenian historians began 5196 years B.C.,

so that *anno mundi* 6967 would equal 1771; but the codex is palpably much older. Secondly, the year 991 of the Armenian era answers to 1541 A.D. That would allow of Sultan Suliman in Stambul, for he reigned 1520–1566, and also of Gregory XI., Catholicos at Walarshapat 1536–1541. That must therefore be the real date of the codex. By the great era of the Romans must be meant that which began in A.D. 247. The little era of the Armenians began 1084, so that the year 230 of it would answer to A.D. 1314, when there was no patriarchate at Walarshapat.

20.

Or. 5449.—Fine vellum. Size, external $4\frac{3}{4}$ by $4\frac{1}{2}$ inches, of text $3\frac{1}{2}$ by $2\frac{1}{2}$. Modern binding of brown leather. Folios 271, and two at end unnumbered. There are 21 quires, mostly of 12 leaves each, but 21 has 7. The hand is a small *bolorgir* or round hand. The text is written in double columns of 23 lines each, with stress-accents. The Ammonian Canons are given in lower and lateral margins, and also the Pentecostal lections.

Contents: Folios 1–16, full-page miniatures. Folios 17–26, Letter of Eusebius to Carpianus, and Tables of Ammonian Canons. Fol. 27, Matthew, preceded by heads of chapters and preface. Fol. 96, Mark, preceded by heads of chapters and preface (the last twelve verses are given). Fol. 141, Luke, preceded by the heads of chapters, but without preface. Fol. 215*b*, John, preceded by the heads and preface; the *իրք կնոջ շաղկերչ* or episode of the woman taken in adultery is added at the end.

The sixteen miniatures on folios 1–16 represent the Annunciation, Visit of the Magi, Presentation in the Temple, Baptism, Transfiguration, Raising of Lazarus, Palm Sunday, Washing of the disciples' feet, Betrayal, Crucifixion, Burial, Resurrection, Christ in glory, Assumption of the Virgin, Second Advent,

Last Judgment (Christ enthroned above, while the souls and sins are weighed below). The Letter of Eusebius and the Tables of Canons are framed between pilasters surmounted by headpieces, with palms and other trees, on which birds are sitting, in the lateral margins. Peacocks, monkeys, and arabesques flank the headpieces. The conventional full-page miniatures of the Evangelists precede their respective Gospels. Each Gospel also begins with a headpiece, marginal arabesque, symbolical initial, *shalagir* or wreathed and bird letters, and alternate lines of gold, red, and blue capitals. Shrines, arabesques, figures of saints, birds amid foliage and fruit, heads of corn, and other designs mark in the margin the liturgical sections, of which each begins with a bird initial and lines of red and gold writing. Marginal miniatures of Christ, magi, apostles, and saints on folios 32, 47, 53, 57*b*, 70, 94*b*, 106, 124*b*, 139*b*, 147*b*, 149*b*, 158, 159*b*, 165*b*, 170*b*, 178, 185, 196, 197, 202, 211*b*, 223, 230*b*, 240*b*, 251, 265. The technique of these ornaments is excellent; the colours, mostly green, red, and blue, are fresh, and are outlined in gold, and the background of the miniatures is also, as a rule, of gold-leaf.

History of the MS.—Colophon, fol. 217, on verso of the miniature of John, and in a later hand than the text:—

Փառք . . . արդ գրեցաւ զՅր աւետարանս ի թուականութեան Հայոց ռՃԸ. ամին ի դեկտեմբերի . Դր. օրն ուրթ. զստացող սուրին յՅր զպարոն աղավէլին. և կողակիցն խանփարի խաչիկն. և պղտիկ տատիկն. և դստերաց նց. և որդւոյն սիմոնին. և տէրոնին, և պարոն սինանին յՅր.

Պարծեալ յՅր զպրն աղավէլին, և որդիքն Հնգլ գրիգորն, մարտիրոսն, և դստերքն մարամ տատիկն զերթէն, պղտիկ տատիկն: յՅր:

Պարծեալ յՅր. զխանփարին. և ծնողքն աղաջանն, գուլխանդանն . . .

"Glory be . . . Now this holy Gospel was written in the Armenian era 1132 (A.D. 1582), December 22, on a Friday. Remember its owner, Paron Aławêlin, and his partner in life,

Khanphar Khatchik, and Pztik Tatik, and their daughters and sons Simon and Têron and Paron Sinan.

"Again, remember Paron Aławelin, and his deceased sons Grigor, Martiros, and his daughters Maram Tatik, Zibethên, Płtik Tatik.

"Again, remember Khauphar, and his parents Aładschan, Gulkhandan . . ."

21.

Or. 5761.—Fine vellum, much yellowed, for folios 20–149; oriental stout paper, also yellowed, for folios 1–19 and 150–254, also 82 and 83, and 134, 135. The vellum sheets are palimpsest of a Latin MS. in Gothic hand, probably a law-book, the rubrics of which are still discernible here and there.† Lower margins stained by damp; the folios have been much repaired. Recent binding, half-leather. Size, external 9 by 7 inches, of text 6½ by 4½. Written in large, clear *bolorgir* or round hand of the sixteenth century, in double columns of 23 lines each. The Ammonian Canons are added in text and in lower margins, and the usual liturgical divisions are marked. The text is mainly written in two hands coeval and closely similar; the vellum folios by the one, the paper by the other. The orthography throughout is ancient. The ordinary abbreviations of sacred names and places are used. The double dot above the line, sloping backward, is almost exclusively used in the vellum parts of the text for punctuation, but the ` also sometimes occurs; in the paper parts the same double dot, the ` and also the single point, and rarely the comma. The text of Matthew is complete as far as սրբաք ձեր եղեցին (6²¹), where the text breaks off in mid second column of fol. 19, of which the verso is left blank, except that

† A compilation of Canon law, dealing with tithes and other subjects, of the fourteenth century. It appears not to be one of the standard collections of decretals, but one of the many summaries or epitomes.

at the foot of the second column the first two words of verse 22 are given in anticipation of the rest of the verse, which begins the first of the vellum sheets, fol. 20. This is a clear sign that the text on vellum existed before the text written on paper, the latter being a completion of it. The same hand which wrote folios 1–20 also contributes the last half of the *capita* of Luke and the beginning of Luke's Gospel on folios 134, 135, and the beginning of Mark, folios 82–3. The vellum text ends at Luke 5¹⁸, and a later ruder hand supplies 5¹⁹–33 on a sheet of paper, fol. 150. Then the hand which wrote folios 1–20 continues to the end of John's Gospel. Fol. 120*b*, col. 1, has been rewritten by the same coarse hand as fol. 150. The first signed quire, no. 2, ends with fol. 31, and contains 12 vellum folios; no. 3 ends fol. 42, and contains 11; no. 4 ends fol. 49, and contains 10; no. 5 ends fol. 61, and contains 9; no. 6 ends fol. 69, and contains 8; no. 7 ends fol. 81, and contains 12. The paper folios 82–83 are not reckoned in, for quire no. 8 begins fol. 84, and ends with fol. 95; no. 9 with fol. 96, and ends with fol. 107; no. 10 includes folios 108–117; no. 11, folios 118–127; no. 12, folios 128–139, of which two are of paper; no. 13, folios 140–149; no. 14, folios 150–157, all of paper, and the first of later origin; no. 15, folios 158–165 of paper. Quires 16–20 have 8 folios each; quires 21–23 have 12; the last quire, 24, has 13.

Contents: Folios 1–6, Letter of Eusebius, and Ammonian Tables. Fol. 6*b*, Gospel of Matthew, preceded by preface and titles of chapters, and followed by brief life of the Evangelist. Fol. 80*b*, Mark, with similar apparatus; the last twelve verses are given in the same hand, but in smaller writing, under the title *Համարձմանն կարդայ. ըստ մարկոսի*, i.e. Read for the Ascension: according to Mark. Fol. 132*b*, Luke, with similar apparatus. Fol. 205, John, with similar apparatus; the narrative of the woman taken in adultery is given at the end of John, without any title.

The introductions, lives of the Evangelists, and tables of heads are identical with those published by Zohrab.

This volume is profusely ornamented with illuminations, mostly in red, green, and yellow; no gold is used. The two pages containing the Letter of Eusebius are surmounted by oblong headpieces containing vignettes of Eusebius and Carpianus, with peacocks above, and marginal arabesques of trees, birds, &c. The Tables follow in arcades surmounted by headpieces of various design; fighting cocks, cranes, peacocks, and parrots adorn the upper and side margins, flanked by palm-trees and vases of flowers. Inside the headpieces are framed gryphons and sphinxes. Full-page miniatures of the four Evangelists occur on folios 8*b*, 82*b*, 134*b*, 206*b*. Each Gospel begins with an elaborate headpiece of floral or geometrical design, with arabesques of foliage framing human and animal faces in the margin. The headpiece of Matthew contains a vignette of the Mother and Child, with angels to right and left. Each Gospel begins with *shalagir* or festooned letters, followed by lines of red uncials. The beginning of each of the forty-two lections in each Gospel is marked by marginal arabesques, shrines within which are suspended censers, birds, especially fighting cocks and peacocks, sphinxes, Jonah's fish, harpies, gnomes, centaurs, &c. These are all well and firmly delineated. The colouring of those drawn on paper is sober. The scribe of the vellum parts of this MS. hardly ever uses, to begin the liturgical sections, bird and fish initials before he reaches fol. 96, but is content with simple uncial or *ergathagir* letters, which in one quire he draws in red, in another in green ink. From fol. 96 to fol. 149, where his text ends, he generally employs them. On the other hand, the writer of the paper portions of the MS. always uses bird and fish initials to begin such sections.

It is difficult to decide whether or no the

marginal arabesques throughout the volume are by one and the same hand. If so, the illuminator of the paper portions added them in the vellum portions. The colours with which the tracery in the vellum parts is filled up are more vivid, but that may be due to their being laid on vellum and not on paper. The workmanship, however, in both parts appears to be the same, especially the frilled tracery and the shell-like finials of the arabesques, and the rendering of the bills, plumage, and legs of the birds.

A later artist has on fol. 1 drawn a rude coloured picture of the Devil and his demons trying to pull down into hell the souls of the faithful, which are being weighed in the scales of a steelyard. An angel on the right-hand side of the picture is pointing off the demons with index and third fingers; other angels smite them with sword and spears. The good works of the soul are in their scale of the balance.

History of the MS.—Colophon I., fol. 6*b*, in the blank space which follows the Ammonian Tables:—

Այս աւետարանիս աւրինակն կոստանդ իրեցուն էր՝ վասնորո յիշատակ նորա՝ գոհուիմք. և գովուիմք եղիցի: . . .

“This holy Gospel was the copy of Kostand the elder, wherefore let his commemoration be made with thankfulness and praise.”

Fol. 94, in margin, against the miracle of the possessed swine:—

Այս հազար ու վեց հարիւր. ու վաթսուն ու վեց ղև: (i.e. 6666 demons).

Colophon II., fol. 251*b*, in a recent hand:—

Թիւ ռճիզ առանք վապտաւի դրամ տւինք տաւ տպկին առանք ըզմաշաց անխլաւ. Թիւ յճճ

In the above the date 1126 (= A.D. 1677) alone is intelligible.

Colophon III., fol. 252:—

Փառք անծին հաւրն լուսո . . . (follows a disquisition on why the Gospels are four in number) . . . ոմն զազար անուն երէց եռափափ

սրաիւ ցանկացեալ այսմ . . . ստանայ զսա ի հալալ և յարգար գոյից իւրոց յիշատակ իւր և ծնողաց իւրոց ստեփաննոս քահանայի և մաւրն նորա. անիֆի և յամարեան մերձաւորաց, և ի վախըռմն՝ նորաբողոք պատանեկին սահակա, որո, շորս, ամբ, զոր կոչեցեալ էր, ի կարգ քահանայութե . . . յիշեցէք ի մարրափայլ յաղաւթս ձեր զլազար. քահանայ և զհայր նորա, ստեփաննոս քահանա, և զմայր նորա, անիֆա . . . ընդ նոսին և զիս զանարժան գորիչ յով. . . ի մարդեղութենէն քի յի տն մերո. ի յէ. ն. յէ. ամն. և ի թուականութե մեծ հայոց՝ իզ, ծ, ւ. յայս դառնալցեալ ժամանակիս. նեղութի ազգի ազգիս, որ պահանջէն զգին հաւատիս: գովով անաէր ազգս հայոց՝ զոր խնամքն նայ և տն մերո յի քի, պահեսցէ զազգս մեր մինչև ի գալուստն իւր միւսանկամ աստուան՝ Այս թողիկոս հայոց աջ կարապետ.

“Glory be to the Father of Light . . . A certain elder named Lazar, having earnestly desired this volume, acquired it with money honestly earned, as a memorial of himself and his parents, Stephanus the priest and his mother Anifa, and of all his blood relations, and for the use of the scion, the stripling Sahak, whose fourth year it was when he was summoned to the order of priesthood . . . Remember in your pure prayers Lazar the priest, and his father Stephanos the priest, and his mother Anifa . . . and along with them myself also, the unworthy scribe Yowannès, in the year of the Incarnation of Christ Jesus our Lord 1402, and of the era of the Armenians 851, in this embittered time of oppression of all kinds (by one) who exacts taxation of our faith, the Armenian race being without a lord. And may the providence of God and of our Lord Jesus Christ guard our race until his Second Advent unshaken. The Catholicos of the Armenians was Sir Karapet.”

Colophon IV., fol. 253*b*, in another hand:—

Յիշեցէք ի քս զպարոն ներսէն որ եղ յիշատակ զքս աւետարանս ի գեաւոն ըռնիկ ի դուռն մբ սահակայ, յիշատակ իւր և ծնողացն, հօրն պահլուին և մօրն ջուհարին. պատճառ մբ աւետարանիս այս և, որ այդ գիւղի երէցն տէր ստեփաննոն բերեալ էր զաւետարանս ի համիթ քաղաք. դրեր էր գրաւ ի մօտ

ներսէն. յետոյ ներսէն զգրան եթող և տուց յիշտ առաջի տէր բարսեղ վարդապետին. մի ոք յիշեսցէ հանել զսք աւետարանս ի դրանէ սք սահակէն զի յիշատակ է ներսէսին. եթէ ոք յանդգնի զպատիժն առցէ, թվին ոչա.

Պարձնալ յիշեսցէ ի քս զներսէն և զկողակիցն իւր զիւր զատան, և զորդիքն իւր զթումաճանն զմեքոն և զգանէն.

The name *բռնիկ* seems to have been added after the above was written.

"Remember in Christ Paron Nerses, who gave this holy Gospel for a memorial to the village of Rshnik to the door of St. Sahak, as a memorial of himself and his parents, of his father Pahlul and his mother Dschuhar. The story of this holy Gospel is as follows. The elder of this village, Sir Stephanos, had carried the Gospel to the city of Hamith, and had given it in bond in favour of Nerses. Subsequently Nerses released the bond and gave it up as a memorial in presence of Sir Basil Wardapet. Let no one dare to take away this holy Gospel from the door of St. Sahak; for it is a memorial of Nerses. If anyone presumes to do so, let him reap the penalty. In the year 1061 (A.D. 1611).

"Again, remember in Christ Nerses and his wife Kul Zatan, and his sons Melqon and Danêl."

Colophon V., fol. 254, in the same hand which wrote Colophon IV. :—

Լճդ աղաչեմ. . արժանի յիշման արարէք, զնկարդրիչ. յով. և զհայրն իմ զաբարիս և զմայրն իմ եղիս. և զհարազատ եղբարսն իմ, զպօղոս և զյովհաննէս և զպետրոս: և զամենայն արեան մերձաւորսն իմ ի տարաւոր քաղաքէ մշո:

"Accordingly, I pray you to hold worthy of commemoration the illuminator Yovhannes, and my father Zachariah, and my mother Elisa, and my genuine brothers Paulos and Yovhannês and Petros, and all my blood kinsmen in Tarôn of the city of Mush."

Colophon VI., fol. 254, col. 2 :—

Ի թվին հայոց Խ. ԺԸ, եղաւ, ստեփաննոսն, սր մեքեսէթի որդին.

"In the era of the Armenians 1018 (A.D. 1568) was born Stephanos, Sir Melquesêth's son."

Colophon VII. :—

Չվերստին նորոգաւ սք աւետարանիս, զյնս անարժան և մեղապարտ գծագիրս. որ կարգ քահանայի ունիմ. և գործք՝ զանառակի: Ի խնդրոյ բարեմիտ քահանային, սր մեքեսէթին, որ ետ վերստին կապել զսք աւետարանս, յիշատակ իւր հոգոյն. և իւր ընտանեացն, կողակցին, մաղթումին, և իւրենց դեռաբոյս զաւակացն, ստեփաննոսին. մկրչին, կարապետին. մերանին, և հարսներուն, ոսկեկան և քնքուշին: Ի թվաբերութեա հայոց Խ. ԼԾ, զոր Ծծ վայելել տացէ սոցայ ընդ երկայն աւուրս. ամէն:

"Remember the last repairer of this holy Gospel, Yovhannês, an undeserving and sinful scribe, who holds the grade of priest, and does the works of a libertine: at the request of the benevolent priest, Sir Melquesêth, who had this holy Gospel rebound as a memorial of his soul and of his intimates, of his partner Malthum, and of his children still of tender age, of Stephanos, Mkrtitch, Karapet, Mertin, and of his daughters-in-law Oskekan and Qnqush, in the year of the Armenians era 1031 (A.D. 1581). And may God grant them to enjoy long life."

22.

Add. 19,549.—Transparent white vellum. Size, external $8\frac{3}{8}$ by $5\frac{7}{8}$ inches, of text $5\frac{1}{4}$ by $3\frac{3}{8}$. Bound recently in dark-blue leather. Folios 395, in 32 numbered folios. Written in a large, clear, but inelegant *bolorgir* or round hand of about the year 1600, in double columns of 19 lines each, with the few compendia, chiefly of sacred names, that are usual, and late orthography. The words are divided. In punctuation the comma and double point are used. The Ammonian Canons are set in the lateral and lower margins.

The contents are as follows: Fol. 1 (of paper), a late note in Armenian on the age of the MS., setting its date in the eleventh or twelfth century. Folios 2b–3, Letter of

Eusebius to Carpiamus. Folios 4b-11, Tables of Ammonian Canons. Fol. 12, preface to Matthew, with heads of narrative according to the Canons of Ammonius. Fol. 16, Matthew's Gospel. Fol. 114b, preface of Mark, and heads of narrative. Fol. 118, Mark (including the last twelve verses). Fol. 185b, preface of Luke, and heads of narrative. Fol. 190, Luke. Fol. 302b, preface of John, and heads of narrative. The folio after 303 is left blank, and on 304 (on the verso of the full-page illumination of John) the scribe has written over again the contents of fol. 303. Fol. 305, Gospel of John (adding at end 8¹⁻¹²). Fol. 390, colophon.

This MS. is illuminated as follows: The Letter to Carpiamus fills two pages, at the top of which are set headpieces, the one containing a miniature of Eusebius, the other of Carpiamus, drawn in colours on a gold background within green and red circular borders of interlaced pattern, and flanked by dragon-flies with green tails and human heads. Each headpiece is framed in a rectangular blue border, with peacocks in blue and gold above, and smaller birds on trees at each side. These headpieces rest on blue pilasters adorned with imps and quadrupeds, based on blue pedestals and flanked by trees and shrubs in which birds are sitting. The Ammonian Tables are similarly decorated, but the columns on each page are three in number, and the headpieces consist of concentric circles of colour. The four last are especially delicate and rich, and somewhat Arabic in style. On folios 15b, 117b, 189b, 304b are full-page illuminations of the four Evangelists. Lastly, the beginnings of the several Gospels and of the Pentecostal lections are adorned with headpieces of blue and gold, decorative initials, and marginal scrolls. In Matthew there are fifty-two such illuminations; in Mark, forty-seven; in Luke, fifty-four; in John, forty-eight.

History of the MS.—Colophon, fol. 390:—

Վասիլ . . . գիրք սրուհեան աւետարանին տն մերոյ

յի քի: աւետարանեալ 'ի չորից աւետարանաւչացն ըստ պատուոյ քառագծեան անուան, հայր որդի և հոգի սբ 'ի քառակերպ նստեալ յաթռ, 'ի քառաթև անմարմնոցն գովեալ, քառագիր և ադամ անուանեալ և ադին և եղեմ† . . . քառաթիւ և մովսիսեան գիրք եղեալ 'ի տապանակին. քանզի երկրորդում օրինացն եգլէ. ամի գրեցաւ 'ի կողմանէ տապանակի եդաւ և ոչ 'ի տապանակին . . . (follows a disquisition on the symbolic animals of the Evangelists, and on the four rivers of Paradise) . . . (fol. 392b) հաստարիմ և երկիւղած իշխանն պարոն խոճայ սանոս չալապին որ արի և յաղթող է ի վերայ հակառակորդ թշնամեաց խաչին քի . . . (fol. 393b) ետես զսբ աւետարանս գրեալ և ծաղկեալ ցանկացաւ և էառ զսմ, և ետ յիշատակ անջրերի ի սբ քառասունք յեկեղեցիս 'ի քաղաքս հայկապ, զի իւր ձեռնաւուրթն և իւր անդրանիկ հարազատ եղբօրն պարոն պանծալի խոճս պետրոսին օգնականուրթն շինեալ և նորոգեալ եղև սբ քառասունքն: ի թվին հայոց, ոկն.

Խակ՝ այժմ 'ի ոհգ թվին, նոյն խոճայ սանոսն, առեալ զսբ աւետարանս ի հալալ արդեանց իւրոց և եդ ի սբ և յերկնանման քաւարանս ի քառասունք յեկեղեցիս: յիշատակ . . . անձին իւրոյ և բարեպաշտ ծնողացն, հօրն մահգասի կիրակոսին, և մօրն մահգասի վարիաթուհին, և երկիւղած և աղքատասէր կողակցոյն իւրոյ, և հանձարեղ և գեղապաճոյճ լուսանրկար ծաղկափրթիթ իմաստուն պատանեկին իւրոյ պանծալի որդւոյն ըսկանտար չալապուն . . .

Եւ արգ՝ յիշեցէք ի քս զպարոն սանոս չալապին իւր նախնեօքն և զարմօքն . . . (follow imprecations on whoever removes the MS. from the church) . . .

Լորդ գրեցաւ սմ ի դուռն սբ անձանին և սբ քառասունիցն ձեռամբ անիմաստ գրչի լեհցի վարդանին և ծաղկեցաւ ձեռամբ ամթեցի իսրայէլին օգնականուրթն դեռաբոյս աւետիքին . . .

“Glory be . . . the book of the Dominical Gospel of our Lord J. C. gospelled by the four Evangelists according to the honour of the four-lettered Name, Father, Son, and Holy Spirit, seated on a four-shaped throne, praised by fleshless beings four in number . . . Four in number also were the books of Moses laid in the Ark, for Deuteronomy was written in the

† For similar conceits see the colophon of MS. Or. 81.

38th year and was laid beside the Ark and not within it . . . [Here follows a disquisition on the four symbols of the four Evangelists, and on the four rivers of Paradise] . . . The faithful and God-fearing prince, Paron Khodjay Sanos (*i.e.* Stephanos) Tchalapin (*i.e.* Knight), who is brave and victorious over the opponents and enemies of Christ's Cross . . . beheld this holy Evangel written and illuminated, desired to have it, and took it, and made it a lasting memorial in the Church of the Forty, in the city of Halap; for by his own enterprise, and with the aid of his elder germane brother, the renowned Paron Khodjay Petros, the Church of the Forty Saints had been built up and renewed, in the year of the Armenians 1065 (A.D. 1615).

"But now in the year 1073 the same Khodjay Sanos, having obtained the holy Gospel by the fruit of his labours, deposited it in the holy and heaven-like mercy-seat, in the Church of the Forty, as a memorial . . . of himself and his pious parents, his father Mahdas Kirakos, and his mother Mahdas Warkhathun, and of his wife, pious and lover of the poor, and of him who, with artistic taste as an illuminator, coloured and adorned it with floral designs, his clever lad and distinguished son Scandar (*Scantar*) Tchalapin . . .

"So now remember in Christ Paron Sanos Tchalapin with his ancestors and kinsmen . . . [Imprecations follow against any who may remove the book from the church] . . .

"This book, then, was written at the door of holy Theotokos and of the Forty Saints by the unintelligent scribe of Lemburg (*Lehatzi*) Wardan, and was illuminated by Israel of Amith with the help of the youthful Avetiq . . ."

23.

Add. 7940.—Size, external $2\frac{1}{2}$ by $4\frac{3}{4}$ inches, of text $3\frac{1}{2}$ by 2. Oriental glazed paper, bound in brown leather, with flap. The front cover

is protected by four silver corner-plates with raised bosses; it carries studs for clasps, and a silver cross in centre. A similar cross adorns the back cover. Folios 349, in 26 quires, mostly of 12 leaves, written in double columns of 22 lines between lines vertically ruled of red and green. Handwriting a neat *bolorgir* or round hand of about A.D. 1600.

Folios 1–16 contain sixteen full-page illuminations of episodes in the life of Christ, viz. Annunciation, Visit of the Magi, Presentation in the Temple, Baptism, Transfiguration, Raising of Lazarus, Entry into Jerusalem, Washing of Peter's feet, Betrayal, Crucifixion, Burial, Resurrection, Ascension, Pentecost, the Cross with herald-angels, and the Last Judgment. The Letter of Eusebius to Carpianus and the Tables of Ammonian Canons, which follow on folios 17–26, are set between gilt and silver pilasters surmounted by arches or scrollwork, with palm-trees, flowers, monkeys, and various birds on each side. At the beginning of each Gospel, on folios 29*b*, 120*b*, 181*b*, 271*b*, are full-page miniatures of the several Evangelists, seated and writing their Gospels. Opposite each of these is an elaborate head-piece of Persian design. The initial letters of each liturgical section are designed as birds, and each such section is marked in the margin by scrolls, drawings of flowers, branchwork, foliage, birds, and other designs. In all cases the art is rude, but the colours harmonious. *Tafel* vi., at the end of Dashian's Catalogue, gives specimens of Armenian illuminations exactly resembling those of this codex.

Contents: the four Gospels. Matthew begins fol. 30; Mark, fol. 121; Luke, fol. 182; John, fol. 272. Each Gospel is preceded by a preface and table of contents as indicated in the Ammonian sections, the numbers of which are indicated in the text in the lower margins. The last twelve verses of Mark are separated from the text by a final title, "Gospel according to Mark," after ver. 8, and an initial rubric,

"To be read for the Ascension." The Ammonian Canons end with ver. 8 of this chapter. The episode of the woman taken in adultery is placed at the end of the fourth Gospel under the title "Of the Apostle John, concerning the adulterous woman."

There is no scribe's colophon, but two columns of writing, on fol. 346*b*, have been carefully effaced. They were the record of some early possessor. On fol. 347, in a small current hand, Մ. Պետրոս (Aicet Sethean) notes that Petros Sethean gave the volume to the priest Petros Sargavak in sign of friendship. On folios 1, 3, 7, 26*b* are the stamps of a seal bearing the words յի ԺԻ | ՄԵԼԻ | ՍԻՄԵՈՆ | 1224, i.e. the servant of Jesus, Meliq Simcon, 1224 (A.D. 1774).

24.

Or. 5737. — Glossy stout paper, somewhat yellowed. Size, external $9\frac{1}{2}$ by 7 inches, of text 7 by $5\frac{1}{4}$. Bound in brown leather stamped with diaper pattern on wooden boards, recently repaired. Folios 309, in 24 quires of 12 leaves (but 24 has 6, 21 has 11). The first 26 folios are not included in these quires, which are signed in the lower margins. The text is written in double columns, except on pages containing the first lines of a Gospel; in each column 21 lines. Vertical lines are ruled in red as borders of each column. The MS. is well preserved, except for occasional abrasions (mended) of the upper and lower outer corners of folios. The writing is a large, clear, elegant *bolorgir* or round hand. The words are fully divided; modern orthography, with the few compendia usual in Gospels. The Ammonian Canons are given in lateral and lower margins.

Contents: Folios 1–17, full-page pictures without accompanying text, except on folios 16*b* and 17, where in the lower margins a late hand has written prayers to Christ and Mary, beginning: *Եմորդի մարիամու յորժամ*

գայցես փառաւք հաւր քո. Folios 18*b*–19, Eusebius to Carpianus. Folios 20*b*–27, Tables of Ammonian Canons (the same hand which wrote on folios 16*b* and 17 adds below each Table a symbolic explanation of its design, beginning thus: Մ. Պետրոս խորանն համակ ծիրանին սիւնքն և ի մէջ խորանին Դ. գեղով նկարեալ որ սբ երրորդութիւն է...). Fol. 28, heads of Matthew, according to the Ammonian Canons. Fol. 30, Matthew. Fol. 103, preface of Mark, and heads of chapters. Fol. 106, Mark, including the last twelve verses. Fol. 154, preface of Luke, and heads of chapters. Fol. 157, Luke. Fol. 238*b*, preface of John, and heads of chapters. Fol. 241, John. Fol. 304, *իրք կողն շնացելոյն ի յովհանն է.* i.e. the episode of the woman taken in adultery. Fol. 304*b*, colophons.

The following is a list of the full-page illuminations: Fol. 1*b*, the Burial of Jesus. Fol. 2, the Entry into Jerusalem on Palm Sunday. Fol. 3*b*, Raising of Lazarus. Fol. 4, Presentation in the Temple. Fol. 5*b*, Annunciation. Fol. 6, the Birth. Fol. 7, the Baptism. Fol. 8*b*, Transfiguration. Fol. 9, the Washing of the Disciples' feet. Fol. 10*b*, Crucifixion. Fol. 11, Resurrection. Fol. 12*b*, Ascension. Fol. 13, Pentecost. Fol. 14*b*, Second Advent in Glory. Fol. 15, the Last Judgment: in lower margin of this an angel and two demons are weighing souls in a balance of which the left-hand scale, on the angel's side, rests on the back of a lamb. Fol. 16*b*, Christ. Fol. 17, the Virgin holding up a pomegranate with both hands. Fol. 29*b*, Matthew, seated and writing. Fol. 105*b*, Mark, seated and writing, with lion above. Fol. 156*b*, Luke, seated and writing, with his symbolic animal. Fol. 240*b*, John, erect and dictating in his cave to Prochorus.

The above pictures are rudely executed in green, red, yellow, and blue. The chief figures are set on a gold background, and each picture is framed in a border of interlacing lines and scrollwork. The colouring is very bright.

Other illuminations include the following: The first part of Eusebius' Letter to Carpianus (fol. 18b) is divided into two columns of text. These are framed by columns of interlacing lines and scrollwork in red and green. Above is a headpiece of blue arabesque work on a gold background, with a central miniature of God embracing the Son in his lap. In outer margin a peacock over a date-palm. The last part of the Letter (fol. 19) is not divided into two columns. Here we have a headpiece similar to the one on fol. 18, but with miniatures of Eusebius and Carpianus. Folios 20b-27 contain the Tables of the Ammonian Canons; each column of numbers is framed between blue, green, red, or pink pilasters, resting on and surmounted by arabesques. Above these pilasters are headpieces like those above described, and palms and other trees adorn the margins; peacocks, domestic fowls, and songsters grace the side margins or soar above the headpieces. On fol. 30 a headpiece, well executed of interlaced branches with fruit and flowers on a gold background, is set above the first verses of Matthew; in the margin, an arabesque. The first letter is designed from a saint holding up a book, and the next following from gnomes playing tambourines or pipes; then comes a line of gold uncials, followed by alternate lines of blue and gold *bolorgir*. At the beginning of the other Gospels there are similar ornaments, with bird letters in the first line. The style of decoration closely resembles MS. Or. 82, but is on a larger scale. The *stichoi* begin with gold or blue uncials and *shalagir* or festooned letters; and marginal designs, arabesques, sphinxes, crosses, shrines, birds, saints (*e.g.* fol. 234b), candlesticks (fol. 195b), &c., mark the beginnings of the Pentecostal and other sections.

The preface of Matthew is absent, perhaps through the loss of one folio. Those of Mark, Luke, and John are those which Zohrab printed.

History of the MS.—Colophon I., fol. 303, in lower margin:—

Կարապետ սգալի մոկացի լուլնցի զցանկս զէյս գրեցի.

"I, Karapet, of Mok Lolüntzi, wrote this index."

Colophon II., fol. 304b:—

Փառք անկղբանն և սկզբանն նմի: . . . (follows the usual explanations of the number four, and of the four symbolic animals) . . .

Ուստի . . . նմանէր խաւով վէլիւն և զիլից գայիւնէ որ եռափափաք սիրով. յօժար կամօք և սերտ հաւատով ցանկացող եղև այսմ ծաղկաւետ և վարդափրթիթ կենսաբուխ սք աւետարանիս: Եւ ստացաւ զսփի յարգար վաստակոց իւրոց: . . . վասն այն յուսոյն եղ գրել զսրբունեան աւետարանս. առատ տրիւք՝ և զարդարեաց մեծածախ ընչիւք, 'ի պայծառութի սք եկեղեցւոյ, և ի վայելումն մանկանց սրտնի: այլ և յիշատակ հոգոյ իւրոյ՝ և ծնօղաց իւրոց հաւրն մախսուղին և մաւր բանամին մեծ պապուն միրաբին. և պապու խաջայ ջանին և նմ արեան մերձաւորաց ամէն:

Վարձեալ . . . յիշեցէք ի քս և նծ ողորմի ասացէք խաջայ վէլիւնին և իւր կողակցին գայիւնին և դասերաց իւրոց սաղումին. և խաթումնին հրիպսիմին և քուերց խանքէկուն և թաւրէզին . . .

Եւ արդ՝ ես յետին ի կարգաւորաց և անպիտանս՝ . . . ըստեփանոս սուտանուն քհնյ որ անուամբ միայն եմ և 'չ գործով. շնորհիւ տն սկսայ և ողորմութիւն որին կատարեցի զսք աւետարանս՝ ի շօ՛ջ քաղաքն՝ որ թարգմանի ապահան, որ էտես դանիէլ զտեսիլն՝ թգրցն պարսից: . . . արդ ի յետին սանալցեակ ժմնէիս մնացեալ է գերի նմ հաւատացեալքս քո ի ձեռն պարսից, անգերծանելի. {իշելով զբանն ներսէսի որ ասէ, թէ գալ ազգին ֆռանգաց և նորոգումն լիցի. եկեղեցւոց քրիստոնէից և նմ հաւատացելոց . . .

Եւ արդ՝ աւարտեցաւ զսք աւետարանս: ի մեծ թվինիս հայոց. Խ. ծէ, զոր չէ արժան կրկնել անուն տեղոյս այսորիկ, ի վրդպաութի մերումս միջի. արի և քաջ ռաբունապետ, սիմոն՝ վրդպտի՝ նծ զհոգի սորո ընգ երկուտասան վրդպտս՝ դասեսցէ, որ քաղաքելով զբանն նյ՝ միթարէ՝ զսգաւոր և զտրամեալ սիրտս նմ քրիստոնէից ի յանօրինաց աշխարհս . . .

Ի հայրապետութե տն, մեքիսէթ կթղկսի, և դաւթի՝ նմ հայոց. եւ ի յառաջնորդութի մերոյ վիճակի՝ մեսրոպ արհնգիկսի: Եւ ի թգրութեն իմաստուն շահ ապասին կարմիր գլխոյ . . .

Պէ՛ճ յիշեցէք ի քիւ և ձեռն ողորմի ասացէք անարժան սուտ անուն մերոպ դպրիս և ծնողաց իմոց ար մարտիրոս քահանայն և խոնդ քարին . և եղբարց իմոց ար թաղէոսին և պարսամին և քուերց իմոց աննային և զեղծունին և ձմ արեան մերձաւորաց իմոց ձեռն ողորմի ասացէք անարժան մերոպիս . որ ծաղկեցի գեղեցիկ գեղով ոսկով և լազուարդով . և ազգի ազգի գունով յիշատակ բարի . . .

"Glory to the beginningless Beginning of all . . . Wherefore the God-loving Khaudscha Wêlidschan and his spouse Gayianê, with yearnings of love, with ardour and firm faith, desired to have this illuminated and rose-bloom spring of life of the holy Gospel. And he acquired it with the earnings of his honest labours . . . In such hope he had the Dominical Gospel written at sumptuous cost, and adorned it at vast expense, for the splendour of Holy Church and use of the children of Sion; but also as a memorial of himself and of his parents, of his father Makhsud, and of his mother Banam, of his great-grandsire Miraq, and his grandsire Khadschay Dschan, and all his blood kinsmen. Amen.

"Again . . . Remember in Christ and repeat a *God have mercy* for Khadschay Wêlidschan and his spouse Gayiane, and his daughters Sałomê and Khathu Dschan, Rhipsime, and his sisters Khan Bêk and Thaurêz . . . And furthermore for the least of the clergy, for the unprofitable Stephanos, miscalled a priest, which in name alone he is and not in deed. By God's grace I began, and by his mercy completed this holy Gospel in the city of Shôsh, which is translated Aspahan, where Daniel saw the vision of the kings of Persia . . . However, in this last embittered time all the believers of Christ have been left prisoners of the Persians, without hope of rescue. Remembering Nerses' words, that there shall come the race of Franks, and then be a renovation of the Christian churches and of all the faithful . . . So, then, this holy Gospel was completed

in the great Armenian era 1057 (A.D. 1607). I need not repeat the name of this place. Simeon Wardapet held the Doctorate in our midst, a brave and virtuous chief rabbin. May God rank his spirit with the twelve Wardapets, for by preaching the word of God he comforts the woeful and mourning hearts of all Christians in the land of miscreants . . . In the patriarchate of the Lord Melqisêth Catholicos and of David of all the Armenians, and when Mesrop, archbishop, was primate of our own province, and in the reign of the wise Shah Abas (*Apas*) the red-headed . . . Again, remember in Christ . . . Mesrop the scribe, and my parents Sir Martiros the priest, and Khond Qar, and my brethren Sir Thadeos and Parsam, and my sisters Anna and Deldzun, and all my blood kinsmen, and repeat a *God have mercy* for me, unworthy Mesrop, who illumined the book with lovely colours, gold and *lapis lazuli*, and all sorts of pigments, as a goodly memorial."

Fol. 309, in a later running hand:—

Պարձեալ յիշեցէք . . . տէր յոհաննէսին իւր սովինին ի նորայ պսակ դուստր Վրն Սովինին մանուկին որ առ ձեռն փոխեցաւ . . . ամի տն 1831 մարտի 23 ին . . . ի երկրի զարայդան ի գիւղն չանախէ ի նորաշէն սբ ամենափրկչին . . . յիշեցէք տր յոհաննէսն և զնորա փեսայն իւր մանուկ մահաբոյ ըռաֆիլեան և ամուսին իւր սովին . . . և զմորայ քուրն իւր մարիամն . . .

"Again, remember . . . Sir Yohannês (*i.e.* John), Sowinin, his daughter newly wedded, the husband of Sowin Manuk, who has passed away to God . . . in the year of the Lord 1831, March 23 . . . in the land of L̄araylan, in the village of Tchanakhitch, in the newly built Church of the Holy Saviour of all . . . Remember Sir John and his bride Manak Mahtes, Raflean (?) and his consort Sowin . . . and Môray, her mother's sister Mariam . . ."

The first two lines of the above are obscure. It would seem that *Sowin* or *Sowinin* was a name for both male and female.

SERVICE BOOKS.

PSALTERS.

25.

Add. 11,857.—Fine vellum, much yellowed. Size, external $6\frac{1}{2}$ by $4\frac{3}{4}$ inches, of text $4\frac{1}{2}$ by $3\frac{1}{4}$. Modern binding of brown leather. Folios 313. The quires are signed at the beginning in upper right-hand corner of their first leaf and in centre of lower margin of the last. The signatures are frequently lost. Quires 1, 6, 23 have 15 folios; nos. 2, 3, 4, 5, 7, 8 have 16; the last, no. 24, has 6; and all the rest 12 each. The following folios are misplaced, and must be read in this order: 80, 81*b*, 81*a*, 82, and 93, 95, 94, 96. Folios 260, 270, 271 have been replaced by paper ones on which a later hand copies out the missing text. Between 307 and 308 two folios are missing. The hand is a clear, neat *bolorgir* or round hand of 19 lines to the page. The orthography is archaic. Stress-accent for reading aloud are added, and the comma and double and single point are used in punctuation. There are no illuminations beyond a few oblong headpieces of foliage design, marginal arabesques, birds, and ornamental initials, all in red ink. The writing is here and there effaced by damp near the beginning and end of the volume.

Contents:—

Folios 2–181. The Psalms arranged for liturgical use, with the proper canticles introduced after each canon. The first canon contains Psalms 1–18, followed by Exodus 15¹⁻⁹, Hymn of Moses and of the Children of Israel; this ends fol. 19. The second canon

contains Psalms 19–36, followed by Deut. 32¹⁻²¹ and the Song of Moses; ends fol. 39*b*. The third canon contains Psalms 37–55, followed by Deut. 32²²⁻⁴³ and Song of Moses; ends fol. 63*b*. The fourth canon contains Psalms 56–72, followed by 1 Sam. 2¹⁻¹⁰ and Prayer of Hannah; ends fol. 83. The fifth canon contains Psalms 73–89, followed by Isaiah 26⁹⁻²¹ and Hymn of Isaiah; ends fol. 108. The sixth canon contains Psalms 90–106, followed by Isaiah 38¹⁰⁻²⁰ and Prayer of Hezekiah; ends fol. 130. The seventh canon contains Psalms 107–119, followed by Isaiah 42¹⁰⁻¹³, 45⁸, Jonah 3–10; ends fol. 153. The eighth canon contains Psalms 120–147, followed by Hab. 3¹⁻¹⁹; ends fol. 173*b*.

In this MS. the Prayer of Habakkuk (Am-bakum) is followed by Psalms 148–150. There follow: Fol. 175, the apocryphal Psalm *Կոխր էի*, “I was little.” Fol. 175*b*, *խոստովանութի մանասէի*, or Confession of Manasseh (*inc. աբրահամական տէ*, “Lord Almighty God”). Fol. 177, Magnificat (Luke 1⁴⁷⁻⁵⁵). Fol. 177*b*, Hymn of Zachariah (Luke 2⁶⁸⁻⁷⁹). Fol. 178, Hymn of Simeon (Luke 2²⁹⁻³²). Fol. 178, Song of the Three Children (Dan. 3^{26-45, 52-86}).† Fol. 181*b*, Proverbs of Solomon. Fol. 236, Ecclesiastes. Fol. 251, Song of Songs. Fol. 261, Wisdom of Solomon. In these last four books a later hand has added the Latin chaptering in the margins.

† The above references are not to the LXX., but to the English Bible.

The last fifteen folios of this MS. contain rhythmical colophons composed by Nerses Catholicos (A.D. 1166-1173) for the above sapiential books. Of these, the *incipits* are as follows:—

Fol. 296.

Բան յիշատակի տառիս աւրինակացն գծի
Ե՛նէն Հոգոյն խմա, խաղաղութի անուն
արքայ”:
Բարառեցաւ իմաստութիւն, զորդիս իրաւեաց
զգանութիւն . . .

(i.e. A record of the text of the archetype, &c.). See the Poems of Nerses, Venice, 1830, p. 356. This is the memorandum penned in A.D. 1149 by the said Nerses Shnorhali for the end of Proverbs.

Fol. 297b.

Ենդրադարձութի տառից յիշատակիս :
Բաղցրագունին այս բաղձանաւ լըցեալ Հոգիս
մեռեալ մեղաւք . . .

See the same Poems, Venice, 1830, p. 359.

Fol. 299.

Ո՛ր տառն յաւելուած ըստ անունն :
Ո՛ր մարգարէ է անծաբան . . .

See the same Poems, p. 351. This is an acrostic composed on the name of King Solomon by the same Nerses. The initials of the sentences compose the name.

Fol. 300.

Տունք ճ նորին դարձեալ ի նոյն խորհուրդ և
ըստ անունն գծողիս . . .
Նըմանաբար խորհուրդ խորհին . . .

See the same Poems, p. 354. This is a memorandum for Ecclesiastes. The anagram “Nerses” is repeated twice.

Fol. 301. Տունք. ԺԲ. որդի իմաստուն ուրախ
առնէ զՏայր :

Inc. Նորոգ ծնունդ որ յերկիր գաս . . .

A memorandum for close of the second section of Proverbs. The anagram is “Nerses.” Printed in the same edition of Nerses’ Poems, p. 363.

Fol. 301. Պարտե. փառք ար ծածկէն”:

Բանիդ ընդ հաւր էականի, և ճշմարիտ սա-
ղմանի :

The anagram is բան ներսեսի . . . (i.e. A word of Nerses). It is a memorandum for the close of the third section of Proverbs, and is printed p. 363 of the same edition of Nerses’ Poems, 1830.

Fol. 301b. Ունայնութիւն ունայնութեց :

Inc. Օ՛ճշմարիտդ աղաչեմ ժողովող . . .

This is Nerses’ memorandum for Ecclesiastes.

Fol. 301b. Համբուրեցէ զիս :

Inc. Նորոգեւոր ի քէն յս . . .

This is Nerses’ memorandum for the Song of Songs. See the same edition, p. 364.

Fol. 302. Պրիգորի կթողիկոսի աս : (i.e. Composed by Gregory Catholicos).

Inc. Լ՛յսի գիտութիւն. բայց խամրացեալ է,
գո՛ երկեղ բարեաց (i.e. Knowledge of the
Existent . . .).

Fol. 302b. Պրիգորիս որ ապրիտա, եղբաւր որդին
տն գրիգորիսի և տն ներսեսի ասացեալ : (i.e. Of
Gregory the wicked, brother’s son of Sir
Gregory and Sir Nerses).

Inc. Հորժամ զիս ինչէն գաս, ու ես ընդ իս
սակաւ խաւսեցա . . .

Fol. 305b. Նախադրութիւն . . . յաղագս աղաւթից.
զոր արարեալ է տն ներսեսի եղբաւր գրիգորիսի հայրց
վերադիտողի : (i.e. Preface about the prayers
composed by Sir Nerses, brother of Gregory,
Bishop of the Armenians).

Inc. Նշաւթ հասարակաց քրիստոնէից մեծամե-
ծաց և փոքունց . . .

Fol. 307b. Նշաւթ իւրաքանչիւր անձին ասա-
ցելոց ի քս : (i.e. Private prayers addressed to
Christ).

Inc. Խ. հաւատով խոստովանիմ և երկիր պա-
գանեմ քեզ Տայր և որդի և սբ հոգի (i.e. I. In faith
I confess and adore thee, Father and Son and
Holy Ghost . . .). These prayers are printed
in many editions.

Fol. 310. . . . սուրբ Հաւրն յովանէս գառնեցոյ ասացեալ խաւք վն սաղմոսաց : (*i.e.* . . . of the holy Father John of Garni, discourse on the Psalms).

Inc. Օսաղմոս գաւթի. մանաւանդ թէ զերգոս հոգւոյն սրբոյ :

Fol. 311. Ինն մաղթանաց հեծեծանաց գրիգորիսի հայրապետին հայոց : (*i.e.* Supplications and lament of Gregory, Patriarch of Armenia).

Inc. Որով և քն ընդ պատճենի
Ի քէն հայցեմ հովիւ բարի . . .

The initials of the first and of the last 56 lines of this poem form the anagram : Ո՞հ հաւաստաց լոյ մեր. այս բան է գրիգորի (*i.e.* Who hath believed in our report? This is a discourse of Gregory).

Baronian ascribed the above composition to Gregory Wkayaser, or Lover of Martyrs, whose remains were translated to Romkla some years before Gregory Apirat (the wicked) mounted the patriarchal throne in A.D. 1195. It is unedited.

History of the MS.—Colophon I., at end of Psalms, fol. 181 :—

Փառք . . . արդ գրեցաւ յծային տառս մարգարէին գաւթի. թվին. հայոց չճդ. ձեռամբ յոգնամեղ գրչի բարսղի.

“Glory . . . Now this godly book of the prophet David was written in 754 of the Armenian era (A.D. 1305) by the sinful scribe Barsi (Basil).”

On fol. 151 is this note in the text at the end of Psalm 118 :—

Ողաւ” և շփոթում եղև զի աւրինակն այսպէս էր և փաքս չէր ի վերայս. և զյետին գուբլայն մորացայ.

“The text is faulty and confused, because the archetype was so, and I could not understand it, and the last *gublay*† I forgot.”

Apart, however, from the wrong order of folios already noticed, there is nothing amiss in the MS.

There follows in the same hand in the margin the numeral ԺԹ (or 19) and a colophon by a later hand which has been erased.

Colophon II., fol. 197 : In this the same scribe asks for our prayers. So again fol. 235*b* and fol. 250*b*.

Colophon III., fol. 309*b*, in a later hand :—

Կազմեցաւ մք երգ. ի թվին. ԽԹ. ի գեւղս թըվանճ. ի դուռս գանձկայ մք քեորքա : և այլ սրբոցն : ամէն :

“The holy poem was bound in 1039 (A.D. 1590), in the village of Thwandj, at the door of Gandsak of St. George and of other saints. Amen.”

On fol. 39*b* the name of a former owner is written, but is illegible. Here the date ԽԹ is given (*i.e.* 1060 = A.D. 1611).

There is bound in at the beginning a leaf of vellum inscribed with an old uncial hand of the eleventh or twelfth century. It begins :—

դ զեւ. զսա ընդ աւդ
որիս. հիմ զ. . . ընին . . .
. . . ոչ ապաքէն ամենայն . . .
րեւ. անտի գլուխ կայցէ. ա . . .
. . . նու մեք յայտէ. յոյ . . .

The volume formerly belonged to the Bibliotheca Butleriana.

26.

Add. 17,036. — Vellum. Modern binding of dark-blue leather. Size, external 5 by 3½, of text 3 by 2. Folios 229. The quires are not numbered. Two of them are wanting at the beginning of the book ; folios are lost after fol. 112 and fol. 115, and those which remain are to be read in the following order : 113, 116–121, 114, 115, 1–112, 122–229. The handwriting is a clear, elegant *bolorgir* or round hand of about the year 1600. The book is prettily decorated : headpieces of green and red flowers and foliage on a gold ground surmount the canons or liturgical sections of the Psalms. Each canon begins with a decorative initial and lines of gold and red ink, with marginal arabesques or illuminations of birds. Each verse or *stichos* begins with a red capital letter.

† *Gublay*, Greek κεφαλαίον, is a liturgical section.

The book is a Psalter arranged for liturgical use, with the proper texts added after each canon. Canon i. begins fol. 113; ii., fol. 13; iii., fol. 38; iv., fol. 68*b*; v., fol. 95*b*; vi., fol. 137; vii., fol. 164; viii., fol. 191*b*. For a fuller account of each canon see under MS. Add. 11,857.

On the margin of fol. 94*b* is written:—

Յիշատակ է այս ոսկէ տուր սաղմուսը . . . տէր զուգասին . ամէն . 'ի թվին ոմժղ, մարդի ն

"This gold-covered Psalter is a memorial of Sir Ługas (Lucas). Amen. In the year 1216 (A.D. 1766), March the first."

On fol. 13 is scribbled: թիվ ոմին ունեւ տիրացու: արութիւնս, i.e. In the year 1227 (A.D. 1777) I, Tiratzu Aruthiun. On fol. 223 the same hand which wrote on 94*b* names Նազուկխան Nazlukhan as donor of the book. On fol. 229*b* Têr Lucas scribbles his name again in the margin.

27.

Add. 21,933.—Vellum. Size, external 6½ by 4½ inches, of text 4 by 2¾. Oriental binding of brown leather stamped with designs, and flap, and recently repaired. Folios 206, the last two of paper. The quires are 18 in number, in general of 10 folios, but the last of 2 only. The hand is a large, clear, and not inelegant *bolorgir* or round of the seventeenth century at the latest. The double point and comma are used in punctuation. The orthography is old, and only the usual compendia of old MSS. are used. The text is written in

double columns of 22 lines. The decorations, in red and blue, are somewhat crude and sparse. Each canon begins with a small headpiece, marginal arabesque, and *shalagir* or festooned letter. The initial of each *stichos* is a red uncial. The parchment is much stained by damp, which here and there has effaced the text.

The volume contains the Psalms arranged for liturgical use as described in MS. Add. 11,857. Canon i. begins fol. 2; ii., fol. 23*b*; iii., fol. 38*b*; iv., fol. 67*b*; v., fol. 90*b*; vi., fol. 117*b*; vii., fol. 141; viii., fol. 166*b*. Ps. 51 (apocryphal) ends fol. 195; the Prayer of Manasseh, fol. 199; the Prayer of Nerses Shnorhali, fol. 203*b*; the fourth canon ends with the proper prayers taken from the service of Matins.

This MS. contains no memorandum of the copyist. On fol. 1, after a list, in a late hand, of psalms to be read on the second to fifth day of the week, is written in a still later hand: գրեցի . . . Կրպետ (i.e. I, Karapet . . . wrote it). On fol. 1*b* is scribbled the name սահակ Sahak. On fol. 205 is a note naming some recent owners, Ter Pedetentz(?), Martiros and Sergis Zurik of Haleb (Հեւլէպ) in the years of the era of Hidjreth 1243–1263, i.e. A.D. 1827–1846. There is a similar note in the margin of fol. 72*b*.

At the beginning and end of this MS. are bound in two halves of a folio of vellum containing the Lessons of the Balm-bearers, i.e. of the Resurrection. The handwriting is a large, clear *bolorgir*, written in double columns of 19 lines. It is hardly older than 1450.

LECTIONARIES.

28.

Or. 2607.—Oriental glazed paper. Modern half-binding. Size, external 13 by 8¾ inches, of text 9½ by 6. Folios 515, including 4 sheets

of vellum bound in at beginning and end. The book is written in double columns of 31 to 33 and even 34 lines, in a large, clear, elegant *bolorgir* or round hand. Floreated scrolls or arabesques, figures of shrines and sphinxes, in

the margin, with decorative initials in the text, mark the beginning of each Feast; red capitals and lines of writing in red ink, the beginning of each separate lection. The margins are somewhat thumbled, and in a few cases have been torn and repaired. The beginning of the codex is lost, but otherwise it is in good condition.

The codex is a *ḥwzng*, that is, *Of Repasts*, the name given to a collection of passages of the Old and New Testaments to be read at Mass all through the liturgical year.†

The chief divisions of the text are as follows:—

The lections of the Eve of Epiphany begin at fol. 3. Of the lections proper to this Feast several are missing through loss of folios. Fol. 3 contains Luke 1²⁷⁻³⁸, which is the Gospel lection of the fourth day of the Epiphany octave. This lection ends half-way down the second column of fol. 3a, and the verso is left blank. The same lection recurs in its right place on fol. 31, and it is not clear why it was copied out here.

Fol. 4 is misplaced, and should precede fol. 508; it contains lections for the first day of the Epiphany Fast. Fol. 5 is also misplaced; it should follow fol. 507, and contains part of the *Rest of St. John* read on the Feast of the Apostles on Dec. 22. Fol. 6 ends with Heb. 7¹¹, and fol. 508 begins with 8¹; it is therefore misplaced, and should precede fol. 4 and come next but one before fol. 508.

Fol. 7. Here begin the lections of the Epiphany Feast with Matt. 1¹⁸⁻²⁵, Gen. 1¹⁻³⁰, &c. (See "*Rituale Armenorum*," p. 517.) The rite is imperfect at the beginning owing to loss of a folio. After fol. 7 should be read fol. 10, and then folios 8 and 9.

Fol. 11 is misplaced.

Folios 12-14 contain the lection of Daniel which concludes the Vigil of Epiphany. Its beginning is lost; and before fol. 12 have dropped out several folios which contained lections from Micah, Proverbs, and Isaiah.

Fol. 14b. Here begin the lections of Titus, Matthew, and Luke, proper to the Feast of the Birth.

Fol. 19. Here begins the rite of the Blessing of the Waters, composed by Basil of Caesarea, and translated in "*Rituale Armenorum*," p. 165. This MS. omits verses 34-51 of the Epiphany hymn rendered on p. 173 of that work. It is also to be remarked that on fol. 25 of this MS., at the end of this rite, is added the *Qaroz* translated in the Rit. Arm., p. 178.

Fol. 25b-38a. The canons of the second and succeeding days of the octave.

Fol. 38a. Feast of the Presentation in the Temple, on Feb. 14.

Fol. 41. On Navasard 1: Feast of John Baptist. The lections are taken from Proverbs, Malachi, Isaiah, Acts, and Mark.

Fol. 42b. Feast of Peter and Abisalom.

Fol. 43b. Feast of Antony, hermit.

Fol. 44. Wednesday lections.

Fol. 44b. Thursday: Feast of Theodorus Imperator.

There follow lections for Friday and Saturday after the octave, Saturday (fol. 46) being the Feast of the Holy Patriarchs.

Fol. 46b. Second Sunday.

Fol. 48. Monday: Feast of Kirakos and his mother Julita.

Fol. 48b. Tuesday: of Gordius and Wahan of Golthn.

Fol. 49b. Thursday: of Eugenia, virgin.

Fol. 51. Saturday: of Gregory Theologus.

Fol. 52. Third Sunday.

Fol. 53. Monday: Bassus (Աբսսոս), bp., and Onesimus, Tryphon, Philemon, Archippus, and other disciples of Paul.

† Besides the lections of holy Scripture, a few occasional rites are added, as will be seen from the list of contents.

Fol. 54. Tuesday: Cornelius, centurion, and Simeon, kinsman of Christ, and of the Seventy.

Fol. 56*b*. Thursday: Sylvester (Pope), Eugenaros, and Makarius.

Fol. 58. Saturday: Marutha, bp., who built Martyropolis.

Fol. 59. *Barekendan* or Vigil of the Sunday of the Preliminary Fast (*ἀπρὸς βύριον*) of the Ninevites.

Fol. 60. Saturday: St. Sargis.

Fol. 61. Sunday lections.

Fol. 62*b*. Monday: St. Atom.

Fol. 63. Tuesday: St. Suqias.

Fol. 64*b*. Thursday: St. Oscan and his Priests.

Fol. 66. Saturday: St. Sahak, patriarch.

Fol. 66*b*. Sunday.

A folio is lost after fol. 67.

Fol. 68. Monday: Pionius, priest.

Fol. 70. Thursday: St. Wardan.

Fol. 71*b*. Vigil of the Feast commemorative of the Council of Constantinople.

Folios 73–75*a*. Lections of the first, second, and third *feriae* of the Great Fast, imperfect at the beginning through loss of a folio before fol. 73.

Fol. 75*b*. Thursday in the first week of Quadragesima. Rubric: "At the tenth hour they assemble in holy Sion, and this canon is performed."

(Here the Quadragesimal lections of the older form of Armenian lectionary begin. See Rit. Arm., p. 518. Lections for Saturdays and Sundays are added as in all later lectionaries.)

Fol. 79*b*. Feast of St. Theodore on first Saturday in Lent.

Fol. 92. Second Saturday: Cyril, Patriarch of Jerusalem, and his mother Anna.

Fol. 101*b*. Third Saturday: the Persian Patriarchs Abdishu and Shmavon, and the

Thousand Martyrs, and John, Patriarch of Jerusalem.

Fol. 122. Fifth Saturday: St. Gregory the Illuminator.

Fol. 131*b*. Saturday (before Palm Sunday) Resurrection of Lazarus.

Fol. 133*b*. Palm Sunday.

Fol. 138*b*. Rubric: "On the Great Monday they assemble at the tenth hour in the holy shrine," &c. (See Rit. Arm., p. 520.)

The other days of the Great Week follow as in the ninth-century Paris lectionary translated in the Rit. Arm., except that the oration for Maundy Thursday, beginning *Listen, my children*, translated on p. 214 of the Rit. Arm., is given in full on folios 154 *sqq.* of this MS.

Fol. 155*b*. The Canon of the Washing of the Feet on Maundy Thursday. (*Cp.* Rit. Arm., p. 213.) The rite here given is that of St. Ephrem as translated by Gregory Wkayasêr (Catholicos A.D. 1065–1071).

Fol. 163*b*. The rites of Good Friday. The lections are preceded by an oblong headpiece of flowers illuminated against a gold background, with an illuminated cross in margin. "Songs for Good Friday," composed by Nerses the Graceful (Catholicos A.D. 1166–1173), are given on folios 178, 182*b*, 184*b*.

Fol. 188. Rubric: *Իսկ զկնի նշխարին երեկոյին յիշ զառկին . . .* (i.e. But after the eventide Eucharist of Holy Zatik . . .). The Vigil of Holy Zatik, or the Passover, begins here, with the lection Gen. 1¹–3²⁴. An illuminated headpiece precedes the lection, with floral arabesque in margin.

Fol. 203. The lections for the Pentecostal season begin, marked by an illuminated headpiece with marginal arabesque. The first is Acts 1^{15–26}.

A leaf seems to have dropped out before fol. 203, for the first column of the recto begins with verse 8 of ch. 16 of Mark. This

is the end of the lection of the Dawn Service of Easter Sunday.

Fol. 213. Saturday after Easter: Feast of John Baptist. Rubric: "At dawn."

Fol. 216*b*. Second Sunday after Easter.

Fol. 230*b*. Third Sunday after Easter.

Fol. 245. Fourth Sunday after Easter.

Fol. 262. May 5. Rubric: "They assemble before holy Golgotha . . ." In lower margin is the note: "Fifth Sunday at dawn. Gospel of Luke." But in the text we find the Letter of Cyril on the Apparition of the Cross.

Fol. 279. Sixth Sunday after Easter.

Fol. 265. Wednesday in sixth week. There follows:—

Fol. 288. Feast of the Ascension. For lections the first chapter of Acts and the end of Luke are read. In the older form of lectionary this Feast was unknown.

Fol. 295. Seventh Sunday, called *ճաղկազարդ* or *Decorated with Flowers*.

Fol. 309. The Pentecostal rites begin with a full-page illumination of the Descent of the Spirit on the Twelve. On the opposite page, 310*a*, begins the "Panegyric of Nerses of Lambron on the Holy Spirit and the Twelve," surmounted by a coloured headpiece of shell design on a gold background, and a marginal arabesque. Blue and gold predominate in these decorations. The text begins: *Ասիպիմ ի սիրոյ սրտիս բաղձանաց նուիրել զբանս աղբառս . . .* (i.e. I am constrained by heartfelt love to devote my poor words . . .). This oration was printed at Venice in 1787 and 1838, and in the Vienna Arm. Breviary of 1879.

Fol. 329. Saturday: Jeremiah the Prophet.

Fol. 331. Seventh day after Pentecost.

Fol. 332. Sunday, and Feast of Elias.

Fol. 333. Hori 26: Feast of St. Rhipsimā and Companions.

Fol. 334. Hori 27: Feast of St. Gaiana.

Fol. 334*b*. Mass lections for the Wednesday after the said Feast.

Fol. 335. Sahmi 5: Feast of John Baptist and Athanasius, patriarch.

Fol. 336. Saturday: Rescue of St. Gregory from the Pit.

Fol. 337. Second Sunday, and Encoenia (*նաւակահար*) of Catholic Church.

Fol. 338*b*. Monday: Feast of the Infants of Bethlehem.

Fol. 339. Sahmi 20: SS. Nouné and Mané.

Fol. 340*b*. Thursday: Feast of Sargis and Bagos (Bacchus).

Fol. 342. Saturday: of Mōkimus, priest, and Kodratus, soldier.

Fol. 342*b*. Third Sunday.

Fol. 343. May 12: Epiphanius, patriarch.

Fol. 344. May 22: Constantine, emperor.

Fol. 346. Tré 10: Relics of St. Gregory the Illuminator.

Fol. 348. Tré 12: Feast of Nerses, patriarch.

Fol. 349. Tré 15: of Daniel and the Three Children.

Fol. 349*b*. Wednesday following the said Feast.

Fol. 350. Tré 10: Feast of the Translators, Sahak and Mezrop.

Fol. 351. June 20: Feast of Zachariah the Prophet.

Fol. 352. Fifth Sunday.

Fol. 353*b*. Tré 1: King Trdat and Queen Evashkhén, and Khosrowidukht.

Fol. 354. Tré 22: Grandchildren of Gregory the Illuminator.

Fol. 355*b*. June 14 (in margin, Thursday): Feast of Elisha the Prophet.

Fol. 357. June 22 (in margin, Saturday): Feast of the Twelve Apostles.

Fol. 358. Sixth Sunday: Carnival (*բարեկենդանի*) of the *Wardawark* or Transfiguration Fast. This Fast lasts till Friday.

Fol. 362*b*. June 2 (in margin, Saturday): Feast of the Ark.

Fol. 363*b*. *Wardavarh*: Lections for Dawn.

Fol. 365. Rubric: "And they sign with the Cross the fields (*անդաստան*) . . . and they go to the door of the church . . ." This rubric has been partly smudged out by someone who resented the association of this Feast with the pagan harvest festival which it replaced.

Fol. 367. Rubric: "At eventide they repair to Tabor for the lections and prayers of the Mount."

Folios 368-374. Prayers of St. Basil:—

Աւրհիւնեալ ես արեւած ամենակալ որդի և բանդ անծ,
էակից և արարչակից, գոյակից և համարնակից սուրբ
հոգւոյդ՝ անսլալունք, անփոփոխելի, անսահմանելի,
անպարագրելի, անըսկիզբն, անժամանակ, անմահ,
անխմանալի, անճառելի, անբաւելի, անպատմելի, ծնունդ
անթարգմանելի . . . †

Folios 375-377*a*. Second and third days of the *Wardavarh*: Lections.

Fol. 377*a*. Qalotz 2: St. Hitzbuzit. In lower margin are added the names of Prokopius and the forty-seven martyrs who died at Nikopolis in Armenia, but no lections for their Feast are given in the text.

Fol. 377. Wednesday.

Fol. 378. June 20: Isaiah the Prophet.

Fol. 379*b*. Saturday: Thadeos, and Sandoukht, virgin.

Fol. 380*b*. Second Sunday after the Transfiguration.

Fol. 381*b*. Qalotz 15: St. Shushanik, daughter of St. Wardan.

Fol. 382. Cyprian, bp., and Justina, virgin.

† These prayers are in some MSS. ascribed to Elisiaeus, an Armenian Father of the fifth century. They are printed in the *Djashotz* of 1686, pp. 860-870, and in the Vienna Breviary of 1839. They begin thus: "Blessed art thou, Lord God Almighty, Son and Word, God, consubstantial, co-creative, co-existing, coeval with the Holy Spirit, unchangeable, unalterable, indefinable, incircumscribable . . ."

Fol. 383*b*. Tré 15: SS. Euphemia and Christonia, and the Forty-seven Martyrs.

Fol. 384*b*. Areg 14: the Patriarchs.

Fol. 388. Second (*lege* third) Sunday.

Fol. 389. Aratz 15: Sahak and Joseph, martyred in Karnoyqalag (*i.e.* city of Karin).

Fol. 389*b*. Tuesday: the Twelve Prophets. The narratives of their deaths are read.

Fol. 393. July 15: Athanagines, patriarch, and his Ten Disciples.

Fol. 394*b*. Friday: Mass lections.

Fol. 395. Areg 30: Council of Ephesus.

Fol. 396. Fourth Sunday.

Fol. 397. August 1: Feast of Eliazar and his Seven Sons, and of their mother Shamuni.

Fol. 397*b*. August 2: St. Sophia and Daughters.

Fol. 398. Wednesday lections.

Fol. 399. Tré 14: St. Christopher.

Fol. 399*b*. Friday lections.

Fol. 400*b*. Areg 15: SS. Antonina, Aniktos, Photinus, Theophilus and his Company, and Nerses Catholicos Klayetzi.

Fol. 401. Fifth Sunday.

Fol. 402. Monday following: Fast of the Theotokos begins. This Fast leads up to the Feast of the next Saturday.

Fol. 405*b*. Saturday: Feast of Vision of *Sholakhath* or Effulgence seen by the Illuminator. The lection from Proverbs 3¹⁹: "By wisdom God laid the foundations of the earth."

Fol. 406*b*. August 15: *Dormitio Virginis*. In the margin is a miniature of the Virgin, erect, but fallen asleep. After a short lection of Isaiah is read the history of her Dormition, beginning:—

Պարո և արժան է գիտել զգրեալ սքանչելիսն որ
եղեն 'ի ննջումն ամենասրբուհոյ անածնին, և միշտ
կուսին մարիամու, զոր գրեաց յոհաննէս առաքեալ
և աւետարանիչ, վասն չգայ թագղեցուցանելոյ (*lege*
թախծեց.) զուղղափառ հաւատս . . . յոհաննէս եկող-
սապեան թեսաղոնիկոյ գնաց յենմ, և մահալ 'ի

գերասմանի, եգիտ 'ի վաղընջուց ժամանակաց 'ի գիրս
նշանագրով զպատմութի ննջման . . . յորժամ հան-
գերձեալ էր փոխիլ 'ի մարմնաւոր կենցաղոյս ամեն-
աւրհնեալ անձին կոյսն մարիամ, նախ երկց աւուրց
էջ առ նա մեծ հրեշտակապետն այ գաբրիէլ . . .

"It is right and fitting to acquaint ourselves with the miracles written down, which occurred at the falling asleep of our all-holy Lady the Theotokos, even Virgin Mary. These were written down by John the Apostle and Evangelist, to prevent the orthodox faith being concealed . . . John, the chief bishop of Thessalonica, departed to Jerusalem, and entered Gethsemane, and there found the history of the Falling Asleep in a book anciently written in sign-writing . . . At the time when the all-blessed Virgin Mary was about to pass away from this fleshly life . . . Three days beforehand there descended unto her the great archangel of God, Gabriel . . ."

Lections follow.

Fol. 409. The third day.

Folios 410, 411 are wrongly bound in here, and belong after fol. 417.

Fol. 414*b*. August 20: Parents of the Virgin, also of the Evangelists.

Fol. 415*b*. Second Sunday after.

Fol. 416*b*. Areg 17: Dionysios, priest, and Stephanus of Ułn.

Fol. 417. August 18: Andreas, captain, Kallinikus, and Diomedes.

Fol. 410 (misplaced). August 26: Andrianos and his wife Anatolia, and Theodorus Stratelates, and Tiuros, martyr.

Fol. 418. August 19: Thomas, apostle.

Fol. 418. Third Sunday.

Fol. 419. Monday: Mesrop and Elisaeus, Moses, grammarian, David, philosopher, Gregory of Narek, and Thomas, doctor.

Fol. 420. Tuesday: Ezekiel, Esra, and Zachariah, father of John.

Fol. 422. Thursday: Council of Nice.

Fol. 423*b*. Saturday: John Baptist, and James the Just.

Fol. 424*b*. Fourth Sunday.

Fol. 425*b*. Monday: Fast of the Cross begins.

Between fol. 427 and fol. 428 a folio is lost, which contained the beginning of Zachariah Catholicos' (A.D. 854-875) Encomium of the Cross. This fills folios 428-434*b*. It is unedited.

Fol. 434. Feast of Holy Cross. Rubric: "At dawn," &c. In the margin is an illumination of a cross.

Fol. 436*b*. Rubric: "On the second day they assemble at Holy Cross," &c. The Feast lasts seven days, for which lections are given.

Fol. 440*b*. Second Sunday after Feast of Holy Cross.

Fol. 441*b*. Sept. 24: Mamas and Philiktemon and Simeon of Siunik.

Fol. 442. June 25: Febronia, virgin, and Mariana.

Fol. 443*b*. Sept. 2: Anthimos, patriarch, and Erinos (? Irenaeus).

Fol. 444*b*. Saturday: George the Captain.

Fol. 445. Third Sunday: Feast of the Cross of Warag.

Fol. 445*b*. Monday: David of Dwin.

Fol. 446*b*. Tuesday: Eustathius and Wife, and Nermonia (*sic*) and Nektaria, virgins.

Fol. 447*b*. Thursday: Sahak and Hamazasp, princes.

Fol. 449. Saturday: the Seventy-two Disciples.

Fol. 450. Fourth Sunday.

Fol. 450*b*. Monday: Phokas, patriarch, and Irenaeus (*Erinos*), successor of the Apostles.

Fol. 451*b*. Tuesday: Thekla and Warhwarh, and Demetrius, martyr in Thessalonica.

Fol. 452*b*. Thursday: Pantaleon, physician, Hermolus, priest, and Praxeas, virgin.

Fol. 454. Saturday: Callistratus and Forty-nine Companions.

Fol. 455. Mareri 3 : Invention of the Cross. In the lower margin is this note : Սարերի 3. խաչ գիւտէ. այս տեղս խառնէ տարոյն շրջանն յառաջ կու բերէ. դու անդալ յամսից 'ի 3. 'ի կիրակի տունէ : (i.e. Mareri 10 is the Invention of the Cross. Here the cycle of the year produces confusion and sets it in advance. Make no mistake. The Feast is on the tenth of the month, on a Sunday).

Fol. 455b. Monday : Relics of St. Gregory, and Feast of St. Thathel.

Fol. 456. Tuesday : Varus and Antony and Thomas, and Kronides, and the Seven Grass-eaters.

Fol. 457. Thursday : Ananias of Damascus.

Fol. 458b. Saturday : Matathias and Barnabas and Philip and Silas, &c.

Fol. 459b. Sixth Sunday.

Fol. 460b. Monday : Lyncianos and the Josephs and the Balm-bearers.

Here a folio is lost.

Fol. 461b. Saturday : Demetrius and Basil in Amasia.

Fol. 462. Seventh Sunday.

Fol. 463. Monday : Anastasius, priest, and Varus.

Fol. 463b. Tuesday : Hyperichius and his Company in Samosata.

Fol. 465. Thursday : Severianus of Sebastia and Babelas, bp., and their Eighty-four Disciples.

Fol. 466b. Eighth Sunday.

Fol. 468. Monday : Stephanus the Pope of Romae.

Fol. 468b. Tuesday : Akiphsimus (*sic*), bp., and Joseph, priest, and Aciathalus, deacon.

Fol. 470. Thursday : Metrophanus of Alexandria, Paul, confessor, and the Holy Strangers Marcianus and Martion.

Fol. 471. Saturday : Archangels Gabriel, Michael, &c. In the margin is an illumination of Gabriel.

Fol. 471b. Ninth Sunday.

Fol. 472b. Monday : Melitus and Meles and Minas, Egyptians.

Fol. 473b. Tuesday : John Chrysostom.

Fol. 475. Thursday : Gurias and Samona, martyrs.

Fol. 476. Philip, apostle.

Fol. 477. Tenth Sunday : Carnival (*արք-կենդանի*) of the Fifty Days. "If the calendar brings more, feast them out of the Menologion (*յայմաուրք*)."
Rubric : "The third of the Fifty Days. Read the lections of the Fast."

Fol. 478. Monday.

Fol. 481. Saturday : Thaumaturgus and Nicholas, patriarch, and Muron, bp.

Fol. 482. Second Sunday.

Fol. 483. Monday : Juliana, Varhvarh, and Vasiluhi (? Basilia), virgins.

Fol. 483b. Tuesday : Jacobus and Simeon, apostles.

Fol. 485. Thursday : Clemens, patriarch, and Bagarat, bp.

Fol. 486. Saturday : Andreas, apostle.

Fol. 487. Third Sunday.

Fol. 488. Monday : Genaros (Januarius), bp., and Mercurius, martyr.

Fol. 488b. Tuesday : Jakobik.

Fol. 490. Thursday : the holy Fathers Paulus, Paula, Macarius, Evagrius, Arsen, Sisianus, John of the Pit.

Fol. 491b. Saturday : Bartholomew and Judas, apostles.

Fol. 492. Fourth Sunday.

Fol. 493. Monday : Nicholas, patriarch.

Fol. 493b. Tuesday : Minas, Ermogenes and Graphus, &c.

Fol. 495. Thursday : Eustratius, Auxentius, Orestes.

Fol. 496b. Saturday : Jacobus of Nisibis, and Melitus, bp., and Marugé, ascetic.

Fol. 497. Fifth Sunday.

Fol. 498. Monday: Ignatius, patriarch.

Fol. 499. Tuesday : Theopompus, bp., and
Theon, wizard, and the Four Soldiers, Basos, &c.

Fol. 500. Thursday: Addéi, patriarch in Edessa, disciple of Thadeos.

Fol. 501b. Saturday: Indus, Domna, &c.

Fol. 502. Sixth Sunday.

Fol. 503. December 25: David the Prophet,
and Jacobus, brother of the Lord.

Fol. 504. St. Stephen (repeated).

Fol. 504*b*. Rubric: "The third Feast is of Peter and Paul."

Fol. 506. December 27 : Holy Apostles.

Fol. 511. Saturday : Basil, patriarch, Gregory of Nyssa and Pope Sylvester and Abba Ephrem.

Colophon, fol. 512 :—

... նախաձեռնողի պարոն ամբարխան, և կողակիցն իւր սովորած մեկըն, խնդրելին այս... զստացան... յիշատակ իւրեանց, և ճաւաղացն, և բարի զաւակացն, յովանիսին, ընտանեկիսին, և ենիֆին, և նա նախնեաց իւրեանց... Որ ետուն զմեզ գիրգս յիշատակ, 'ի սրմունք նշանին, 'ի ձեռն տղապարոն քննին, և որդոյն գործն քննին...

յիշեսցիք 'ի սբ յաղաթս ձեր զպարոն ամիր խէրն,
և գկենակիցն իւր տոլլաթ մեղիքն . . .

“ . . . The pious soul Paron Amūr Khér and his partner Towlath Meliq acquired this object of their desire . . . as a memorial of themselves and their parents and goodly offspring, Hovanés, Hrstakés, and Enif, and of all their ascendants . . . who gave this book as a memorial to the door (*or* court) of the Holy Cross (*lit.* Emblem), into the hand of Tla Paron, priest, and of his son Simeon the priest . . . Remember in your holy prayers Paron Amir Khér and his partner Towlath Meliq.”

Other notices follow of the same family. Among the names given to be prayed for are the following : Enif or Eniphay (*ከነፃ*), and her daughter Sultan Meliq ; Sultan Meliq's brother Elamir (*ደሞዳሪክ*), and her son Emin (*ደሞዳሪክ*) ; Amir (*ዳሞዳሪክ*), and his parent Qandar

(*գրքանդարն*), and his wife Elizabeth, and his son the Amir, and his father's brother Sêm and his son Mîtesin (*զմղտեսին*), and Khôdjagin (*խաւճագին*).

The Church of the Holy Emblem, we read, was in Sinamut (*h uphamsnwn*), wherein were other holy books given by Towlath Meliq, *sharakans* in gold, a *mashtotz*, and *pashtutk* (? *liber bombycinus*).

There follow the words :—

Եւ յիշատակել է. ի յայսմաւուրքն, եւ իսկիհն, եւ ի գանձաբանն, եւ ի միւս տարեգիրքն՝ ռխֆ ի դուռն սբ նշանին՝ ի ձեռն տղա պարոն քջին:

“And he is commemorated in the Menologium and at the Chalice and in the *Gandls* and in the other year-book† in the Lament, at the door of the Holy Cross, in the hand of Tla Paron the priest and of his son Simeon the priest. Amen.”

Another colophon, at end of fol. 513*a*, asks us to commemorate—

... զամիրն որ ետ յիշատակ ի դուռն սք նշանին ի սինամուսան զարպապով շուրջանն զուրարան՝ զբաղմնոցն և շապիբն։ Ի ձեռնն սոր սարգիս ԲՏՆին։ ամեն . . . և մի դռ յազգականաց սք յանդգնի կամ խորի, կամ ծախի կամ գրաւ կնիկի՝ նպ զմայն յուր յայլն առցն խաչճանուտացն. Ե. Կ. Բ. զԷ. Տարիւր. կր. Տայրապառաց անիծացան յս մարան որ ծախն .

I.e. "the Amir who placed as a memorial at the door of Holy Cross in Sinamut a dalmatic, a *shurdschar*, a stole, maniples, and rochet, in the hand of Sir Sargis the priest. Amen . . . and let no kinsman of his venture to remove or sell or mortgage them. If so, he shall incur the lot of Judas and of the crucifiers. Let such a one incur the anathemas of the 362 (? 318), and again of the 168 Patriarchs."

So far all the colophons above cited are in

† The sense seems to be that the benefactor was commemorated at the reading of the Menologium, at the offering of the Chalice, in the anthem of *Gaude* which was sung after the Host was offered, and lastly in the lament which accompanied the annual commemoration of the dead.

the same handwriting. The last cited is continued (fol. 513b) in a contemporary hand thus:—

Եղաչեմ զձեզ քչայք և ժողովուրդք՝ յիշեցիք, զպարոն սպանտարն, և զՏայրն իւր զպարոն գրիգորն, և զմայրն իւր զմանանան, և զորդիքն իւր, և զկենսակիցն իւր զտիրուհին, և զորդիքն՝ զարեն, և զսափարն, զաքաթն, և զեմին, և զածառուրն, և զկիշիպակն, և ձծ ողորմի ասցէք ամէն (որ. ԴԵ. օթմանի էր ետ ի մէջ նշանն):

Յիշեցիք զշահրի աստանն, և ձծ ողորմի ասցէք որ. ին. աւթմանի էր ետ ի մէջ նշանն: Յիշեցիք զթուր վանտան, որ ին, աւթմանի էր ետ ի մէջ նշանն: Յիշեցիք, զսպանտարին հարսներն, զմանանան, և զնարին . . . և զմահսուսն և զյովանէսն, և ձծ ողորմի ասցէք ամէն:

Յիշեցէք զմուղան, և ձծ ողորմի ասցէք՝ որ. Դ. աւթմանի ետ ի մէջ նշանն.

"I pray you, priests and congregations, to remember Paron Spantiar, and his father Paron Grigor, and his mother Mananan, and his sons, and his partner in life Tiruhi, and his sons Arev and Safar, Aqath and Emin and Astuadzatur and Kitchipak, and say a *miserere*. Amen. (What was worth 1000 *ôthman* he gave to Holy Cross.) Remember Shahri Astan [? Ostan=the Noble], and say a *miserere*. Of the value of 25 *ôthman* was his gift to Holy Cross. Remember Thurwantan, who gave 25 *ôthman* to the Holy Cross. Remember Spantiar's daughters-in-law, Mananan and Narin . . . and Mahsum and Hovanês, and say a *miserere*. Amen. Remember Mułal, and say a *miserere*, for he gave 20 *ôthman* to Holy Cross."

In the above the words in round brackets are added above the line.

On fol. 513b, col. 2, a later hand adds a colophon asking our prayers for Paron Amir, the son of Qamaras (զքամարասին որդին), for his wife Justina (զուստիանէն), who gave a veil (վարդուր) to Holy Cross.

A final and later notice asks our prayers for Khodjay Martan (խոճայ մարտան), for Khodjay Ashmut (խոճայ աշմուտան), now deceased,

for Khodjay Suridjan (խոճայ սուրիճանն), and for the holy Kog Miridjan (կօգ միրիճանն), and his parent Khodjay Arev (խոճայ արեն), who for a memorial of themselves gave to Holy Cross a chalice (սկիճ) and a Mass vestment (շուրվան). The family that added this last colophon also scribbled a note on fol. 512b, col. 2.

On fol. 3 the re-binder (վերջի կաղամղիս) of the volume, Khatcher (խաչէր) the scribe, asks for our prayers.

In the middle of the volume (fol. 202b) "the owner of the holy book" the *ray* Amir Khêr (զբռայիս ամիրխէրն) and his wife Tovlat Meliq (զբռայիս ամիրխէրն) and their children John and Rhstaces, Ênifan, and their brother Têrtur (զտէրտուրն), and his son King (զթագաւորն), both deceased; for "our brother" Paron Êlamir (զէլամիրն), and his son Emin, and the parents Hovannês and Narmeliq (զնարմելիքն).

It is remarkable that not one of these notices yields a date. This MS. is clearly not later than the sixteenth century, nor much earlier than the fifteenth. The lectionary is of the type common after the twelfth century when the old lectionary of the kind described in my "Rituale Armenorum" was increased by the addition of lections for Saturdays and Sundays, for the Transfiguration, and for a variety of saints' days. In this copy the Psalms are often written out in full, and the *mesedi* or *tractus* for Vespers specified.

Both at the beginning and end of the book are bound in two fragments of white vellum folios cut down to fit this MS. Those at the beginning begin John 18¹⁵⁻³⁷, from եւ աշակերտն այն as far as թագաւոր իցեմ. The last of the folios at the end contains John 19¹⁰⁻²⁰, as far as ընթերցան բազումք. The first contains a few letters of the text John 18³⁷–19⁹. The text is written in double columns of 20 lines each, in an uncial hand hardly later than the eleventh century.

LITURGIES AND RITUALS

WITH COMMENTARIES THEREUPON.

29.

Or. 1411.—Oriental paper, glazed. The first few folios are somewhat injured by damp, and much thumbed. Oriental binding of brown leather on boards, with flap. The front cover is lightly stamped with a cruciform design. Size, external $10\frac{1}{2}$ by 7 inches, of text 7 by $4\frac{1}{4}$. Folios 378, including four fly-leaves bound in at each end and belonging to an earlier MS. The book is defective at the beginning and end. The existing quires are numbered in lower margins, at beginning and end, as 3–50; but of no. 3 only 3 leaves remain; of no. 50, only 1. They consist of 8 leaves each. The first folio of quire no. 11 was lost, and has been replaced by one of newer paper and in a later hand; the last of no. 14 and the first of no. 15 (folios 94, 95) have been similarly restored, and also fol. 103, the first of no. 16. The last leaf of quire 39 has dropped out, and has not been replaced; and one folio is lost after fol. 6. The hand is a bold, regular, and archaic *bolorgir*, 18 lines to the page. The orthography is archaic, and the words barely divided. Only the double point and raised comma are used in punctuation. Stress-accent for reading aloud are added. The usual compendia of sacred names are used, and of the syllable *-թիւ*.

The MS. contains no illuminations. Ritual directions are in red ink, and each canon begins with a large red uncial letter.

Contents: Fol. 5, Blessing of a cross (the end of the rite only is left). Fol. 7*b*, Dominical sacrifice. Fol. 16, Blessing of the salt. Fol. 16*b*, Baptism. Fol. 32, Removal of the baptismal crown on the eighth day. Fol. 33, Marriage. Fol. 41, Removal of the marriage

crown. Fol. 45, Communion of the sick. Fol. 50*b*, Repose of souls. Fol. 55, Blessing of the grain of offering (= table of votive *matal*): *գիտի տնականին աւրհնութի տնականի, և հասի պատարագի*. Fol. 56, Lay burial. Fol. 77*b*, Rite of the second day. Fol. 85, Blessing of the grain of offering. Fol. 88, Blessing of seeds, barns, and winepress. Fol. 91*b*, Release of penitents on Maundy Thursday. Fol. 111, Washing of feet, translated by Gregory Vkasēr Catholicos (died 1071). Fol. 129*b*, Homily or Prone for Maundy Thursday. Fol. 137, Making of penitents. Fol. 143, Blessing of a semantron. Fol. 146, Blessing of the water at Epiphany. Fol. 165, Canon for washing the cross and blessing the water so used as a remedy for plants and sheep. Fol. 168*b*, Burial of a priest: this includes the apocryphs known as the Deaths of the Twelve Prophets (fol. 306) and the Repose of St. John (fol. 316). Fol. 337*b*, Burial of a priest, rite of the second day; fol. 350, of the third day; fol. 356, of the fourth day; fol. 361*b*, of the fifth day; fol. 366*b*, of the sixth day; fol. 370*b*, of the seventh day (the end of this rite is lost).

A translation of all the above rites, with a description of this codex, will be found in the "Rituale Armenorum."

The MS. contains no date, but the hand is of the thirteenth century, and the mention of "our Patriarch Gregory" (*Վս հայրապետին յերդ տն գրիգորի*) in the *ektenia* or *diaconica* of Baptism (fol. 23*b*) must refer to Gregory VII. Anavarzetzi, who held the throne of Sis from A.D. 1292–1299, or, according to Tchamitchean's Tables (History of Armenia, in Armenian, Venice, 1784, vol. iii, p. 110), from 1294–1307.

On fol. 108b is the note: Հեթում ծառայ ար
կան (? կամ) խաչարչն (?), (i.e. Hethum, servant
of God . . .).

At the beginning of this volume are bound in two paper folios, doubled over, of a lectionary written in a large early *bolongir* hand, in double columns of 23 lines each. They measure 13 by 10 inches. These contain Deut. 11¹⁷⁻²⁵, Job 21²⁻³⁴, Isaiah 46²⁻⁶. These are lections for Friday in the sixth week of Quadragesima. At the end are two similar folios, containing Prov. 9¹⁻⁵, Gen. 22¹⁸, Isaiah 61¹⁻⁶, Acts 1¹⁵⁻²³. These are the lections for the fifth day of the sixth week, i.e. Great or Maundy Thursday.

30.

Or. 2682.—Oriental stout paper, much yellowed, the margins at both ends stained with damp. Modern half-binding of black leather. Size, external 9 $\frac{7}{8}$ by 6 $\frac{1}{2}$ inches, of text 6 $\frac{3}{8}$ by 4. Folios 268. The original book was formed of 34 quires of 8 leaves each, except no. 6, which has 12; but the first quire is lost. It is written, 17 lines to a page, in a large, clear, and elegant *bolongir*. The orthography is archaic, and the single and double point, and rarely the raised comma, are used in punctuation. Stress-accent is added for reading aloud. Headpieces of intertwining branch foliage, in white on a red ground, are set at the beginning of each canon, with floral arabesques in margins. Large red initials begin each prayer.

Contents:—

Fol. 1. Ordination of a deacon, incomplete at the beginning. *Inc.* Օհակումն և զընթերցումն անթանոց քոց բանից անուռ ի միս . . .

Fol. 10. Ordination of a priest. Չեռնադրուծի յորժամ քահանաութի զոր կոչեն ի սարկաւազութենէ . . .

Fol. 31. Consecration of a font. Կանոն աւաղան . . . աւրհնելոյ.

Fol. 38. Founding of a church. Հիմնարկութի եկեղեցոյ . . .

Fol. 90. Reconciliation of a profaned church. Կանոն նաւակատեաց եկեղեցոյ. որ պղծեալ իցէ յաւաւրինաց . . .

Fol. 104. Blessing of a cross. Կանոն խաչ աւրհնելոյ: Լուսնան նախ ջրով . . .

Fol. 126. Blessing of the waters. Կանոն ջուր աւրհնելոյ:

Fol. 143. Burial of bishop or priest. Կանոն, յորժամ եպիսկոպոս կամ կրօնաւոր վախճանեսցի:

The canons for each of the seven days are given. The apocryphal Deaths of the Twelve Prophets begins fol. 210; the Rest of John, fol. 222.

History of the MS.—Colophon I., fol. 30:—

Օրից երանեալ, զերջանիկ և զանճաճոյ զպատուական հայրապետ, զոր վարդան. և զծնողս իւր զյակոբ և զաղբրաց յիշխիք . . . և զմովսէս կր' զմտերիմ եղբայր մեր . . . ընդ նմին և զմեղապարտ գրիչ զյոհաննէս և զծնողսն իւր . . . զի ի ծերացեալ ժամանակս այսչափ յանկեցաւ: չճ: մահեկի իմ:

"The thrice-blessed, saintly, and God-approved venerable patriarch, Sir Warden, and his parents Jacob and Albratz, ye shall remember . . . and Moses Karapet, our intimate brother . . . likewise the sinful scribe Johannes, and his parents . . . for so far as this was brought to completion in time of old age, 780,† Mahek 22."

Colophon II., fol. 37:—

Վարձեալ յիշեցէք ի քս զվերջին ստացաւ գրոց զանճաճէր տանուտէրն զհիթումն և զիւր հայրն զողայ պարոնն կենակիցն իւր զառան և զիւր հայր ազատ որդիքն զթաւրոսն և զվարդն և զկովճայն և զհարաներն իւր մանուշակն և զալայն և զմայր իւր զմարուֆն և զորդիքն թորոսին զսուրբայն և զակորն և զսարգին և խաչուկն և զխազարն և զիսկատարն և զառասոր (sic) իւր զմարգրիտն և զկովճին որդիքն զմարկեստան և զուսուֆն և զգուստրն իւր հատիայն և ամ արեան մերձաւորս իւր . . .

† The year 780 began 29 Dec. 1330. This was written therefore in July 1331.

"Once more, remember in Christ the last owner of this book, the pious laird Hithum, and his father Tlay Paron, his partner in life Aran, and his father Azat, his sons Thaurus (Theodore) and Ward and Kowdjay, and his daughters-in-law Manushak and Aslay, and his mother Maruf, and the sons of Thoros, Sulthay and Akob (Jacob) and Sargis and Khatchuk and Khazar and Iskatar, and his daughters Margrit and Kokdji, the sons Malkhsut and Usuph (Joseph), and his daughter Hatiay, and all their blood kinsmen . . ."

Colophon III., fol. 89b: John the scribe again asks for our prayers. Also we are solicited to commemorate—

զսր վարդ: և զՏայրն նորին զյակոբ՝ որ հաւատարիմ էր մենաստանիս որ կոչի արգելան: և փոխեցաւ ի քս. ի թուականին հայոց. չհի: . . . ընդ նմին և զկենա- կիցն իւր զաղբրաց ընդ եղարբրից կանացն դասեսցէ և ընդ այլ սրբոց կուսանացն.

I.e. "Sir Wardan and his father Jacob, who was a faithful member of the monastery called Argelan, and passed away to Christ in the year of the Armenians 779 . . . and likewise his partner in life Albratz. May she be ranked with the balm-bearing women and with other holy virgins."

Colophon IV., fol. 103 :—

Օստացող հոգիալից տառիս, զարհիսկոպոս զսր վարդան ի շինվիք ով կարգացողք և աւրինա- կողք, զի . . . ետ գրեւ զսա . . . չհի: ի մահեկ. լ:

"Remember, ye who read or copy this volume of spiritual contents, its owner, archbishop Sir Wardan . . . for he had it written in 780, on Mahek 30."

Colophons V. and VI., fol. 125 and fol. 236b, repeat no. IV., without adding the date.

Colophon VII., fol. 265b: The date չհ. յարեդէ (i.e. Areg 780) is given at the end of the last rite, and then, on fol. 266, the following:—

Փառք աւրհնութի և գոհութի . . .

Համի հայկազեան տաւմարի արեղական տոհմի. չհ. երրորդի. ի թագաւորութի արուսայիտ սուլտանի ազգի նետողաց: և մերում թագաւորի հայոց ազգի լենին

թագաւորի: և բուրթելի իշխանաց իշխանի: ի հայ- րապետութի նա զաքարիայի. յեպիսկոպոսութի, ստացողի գրոց սր վարդանայ: ի մենաստանին որ կոչի արգելան: ընդ հովանեաւ անծնիս և սք նշանիս և յուսկայ որդոյ սք գերեզմանիս: ես յոհաննէս մեղա- պարտ և անպիտան ի պիտանիս. հարկեալ յեղբարց գծագրեցի զնորհալից զտառս սրբարար և անծախաւ: ըստ խնդրո և փափագանաց նորակնքեալ եպիսկոպոսի սր վարդանա ի ժամ հասեալ ծերութեա. քանզի պատուհանք լուսարանաց պակասեալ և ձեռքս խոպա- նացեալ դողգոջէր. վասն բազում ժամանակաց խա- փանելոյ ի գործոյս. և ոչ գոյր աւրինակ ըստ պատշաճի: բայց աղաչեմ զձեզ ի սէրն նյ. չլինել մեղադիր. զի խանկարեալ էր յիշողականս, և ի բազում հոգոց և տրամութեց անպատմեցաց որ էհաս ինձ ի բանսարկուէն: ձեռն տու եղև քս և այսչափ յանգեալ շարագրեցաւ. այլ փծնութե և սխալանաց և պլայլմանց բանիցս աղաչեմ չլինել մեղադիր . . . անծ առաջնորդեաց և գծագրեցի զսայ յաւուրս իմ: լալով և յոգոց հանելով, զի այն որ կարողներ ի նշանագրութե յանկարծադէպ և յեղակարծ ժամու, ոտեալ ի գրկացն նյ՝ անգաւ ի գիրկն բէլարա՝ արտաքսեալ յեկեղեցոյ խառնեցաւ որք բնակէին ի վրանս կեդարու . . .

"Glory, praise, and thanksgiving . . . In the Armenian (Haykazeen) year of the era of the stock of Japhet 780, in the reign of Abusayit, Sultan of the race of Archers, and under our own King Leon of Armenia, and Burthel, king of kings, in the patriarchate of Sir Zachariah, and episcopate of the owner of the book, Sir Wardan, in the monastery called Argelan, under shelter of the Virgin and of the holy Emblem and of Yusik's son's holy tomb (or son of the holy tomb),—I, Johannes, a sinful man and unprofitable among profitable ones, impelled by the brethren, penned this volume of spiritual contents, of hallowing and of divine miracle, by the request and at the desire of the newly sealed bishop, Sir Wardan, in a time of ripe old age. For the windows of my eyes had failed, and my hands were smitten with palsy. For a long time the work was impeded, and there was no suitable archetype procurable. But I pray you, for love of God, not to be censorious, for [the writer] was confused in

memory, and I was afflicted with cares and sorrows indescribable by the Traducer. Christ succoured me, and so much as you see was finally put together. I pray you, however, to forgive the contamination and errors and alterations of words . . . God led the way, and I penned it in twenty-two days, weeping and sighing, because he that was so clever at the art of drawing and writing, after learning his art in the arms of God, fell into the arms of Beliar, and, having been expelled the Church, allied himself with those who dwelled in the tents of Kedar . . . I grieve for the disobedient prodigal son Sargis . . . and at all times my prayer is this, that he may not be lost for good, but may be made worthy of conversion and repentance, that he may not lose eternal life nor remain in darkness."

Colophon VIII. A rudely written note on fol. 269a records that one Thoros bought this book in memory of himself and kinsmen, who are named. The date is illegible.

Այս գիրքս որ գնեցի ես թորոս ի յիշատակ հիթումի . . .

"This is the book which I, Thoros, bought in memory of Hithum . . ."

Colophon IX., of binder, fol. 269b, rhythmical, in an old hand :—

Այլ ինչին կազմող սբ մաշտոցիս : զսբ մարտիրոս.
արգելանիս : յիշման արարեք զիս արժանի :

"Me, the last binder of this holy *mashtotz*, Sir Martiros of Argelan, hold worthy of remembrance."

I have collated most of the texts contained in this codex in my "Rituale Armenorum." The rite of ordaining a priest is conflated from two older MSS. : the colophon no. VII. seems to imply such a use of two archetypes.

Bought of S. Baronian, 9 Nov. 1883.

31.

Add. 7941.—Fine vellum. Size, external 8½ by 6½ inches, of text 5 by 3½. Half-bound

in green leather. Folios 111. The first 7 quires are numbered by the first hand as far as fol. 45 ; a later hand numbers them from fol. 53 on in characters so faint as to be hardly legible. They consist at first sight of 8 leaves, except no. 4, which has 12 ; but originally each quire contained at least 12 folios, and as a rule either the two middle or two end ones of each quire are lost. Fol. 85 is bound in wrongly, and should follow fol. 99. The lower half of fol. 3, of which the verso was left blank, has been cut away. The main text is a neat *bolorgir* or cursive round hand, the ink somewhat faded. Very many compendia are used. There are 21 lines to the page. Folios 1, 110, 111 are closely written in a hand smaller, less neat, and somewhat later than that of the main text. There are here 34 lines to the page, and 1a is so rubbed as to be hardly legible. The ritual directions are in red ink.

At the beginning of each rite is a miniature initial portraying clergy in the act of performing it. Their figures are richly coloured against a gold background ; and Baronian remarked that in these miniatures the clergy wear Roman, and not Armenian costumes. There are twenty-two such illuminated initials in gold and colours enclosing small miniatures illustrating the text. They occur on folios 4, 5b, 6, 7b, 9, 12, 13, 21, 27b, 33, 35b, 37b, 38, 44b, 57, 67b, 71b, 75b, 77, 90b, 97, 102b. Some of them, especially near the end of the volume, are badly damaged, but those near the beginning are mostly in good condition, especially the ordination series. They are very much in the style of Italian fourteenth-century work, and were doubtless copied from the Latin MS. from which the text was translated, a MS. which must have closely resembled Add. 33,377 (a Roman Pontifical written in Italy, fourteenth century) as to text ; but the latter contains only one miniature at the beginning, the succeeding chapters having merely decorative

initials.† A Sens Pontifical of the middle of the fourteenth century (Eg. 931) has miniature initials illustrating many of the same ceremonies, but in very different style. The painter of the miniatures in the present MS. was apparently not well versed in Western ritual, for in the ordination of a subdeacon (fol. 7*b*) he represents the paten as a ring.

Besides these miniatures, the volume contains, on folios 26*b*, 44, 78*b*, blue initials set in red tracery borders, similar to the initial letters of French MSS. of the thirteenth century. The MS. was therefore penned either in Europe or by a scribe trained in Europe; or the decorations and initials may have been imitated from the Latin Pontifical, Bibl. Nat. 1219 (*olim* Colbert 4160), from the text of which some of these Armenian rites seem to have been directly translated.

Reserving folios 1, 110, 111 for subsequent consideration, I enumerate the rest of the contents as follows:—

Folios 2–3*a*. Table of contents.

Fol. 4. Խ. Կարգ եօթն եկեղեցականաց աստիճանաց. և ի յաստիճանս կարգելոյ: այլ յառաջ քան զԽՄ կլէրիկոսն առնելոյ . . . “I. The ordinal of the seven ecclesiastical grades and of ordaining to these grades. But first of all, of making a cleric . . .”

(The rite which follows is entitled in the table of contents առ զմօրութն ստփրելոյ, i.e. *Ad barbam tondendam*. It is a version of the Latin text entitled “Oratio ad clericum faciendum,” printed in Martène, Antwerp, 1736, editio

secunda, tom. ii., col. 187. The Armenian rite is incomplete through loss of a folio.)

Fol. 5. Խժ անեցուցանել ի ձեզ զշնորհս . . . “That God may increase his grace in thee . . .” (This is the end of the *Ordinatio ostiarii*, as in Martène, *op. cit.*, col. 94.)

Fol. 5. պրեֆատիո ընթերցողի, i.e. *Praefatio lectoris*. (Martène, col. 94.)

Fol. 5. յիշգրտ սպասաւորութեւ երդմեցուցչութեւ, i.e. *De officio exorcistae*. (Martène, col. 95.)

Fol. 6. յիշգրտ գործոյ անստեղծութեւ դպրի, i.e. *De officio acolythi*. (Martène, col. 95. The Armenian adds a *Praefatio* and a prayer to the texts there given.)

Fol. 7*b*. Կ. իշխան գործոյ անստեղծութեւ կէս սարկաւադին, i.e. *De officio subdiaconi*. (Martène, col. 96, *Ad ordinandum subdiaconum* and *Ordinatio subdiaconi*.)

Fol. 9. Է. Կարգ որպիսի հռոմեայեցի սկզբն և երիցու ընտրելո են: յամսոյ առաջնոյ չորրորդ եօթներորդ տասաններորդ շաբաթուցն աւուրն ի յերկոտասան ընթերցուածոցն՝ պրոցեսիո առ իւր պետոս . . . i.e. *Ordo qualiter in Romana ecclesia diaconus et presbyter eligendi sunt. Mense primo, quarto, septimo, decimo, sabbatorum die in duodecim lectionibus processio ad S. Petrum. Antequam introitum dixerint . . .* (Martène, cols. 196 and 233.) The words after *commune votum* in col. 196 as far as *Leuiticae* seem to have been re-translated, the original text having been erased and over-written by the corrector. So in the prayer *Adesto quaesumus*, &c., the words *honorum dator*. Note that the Latin rite which here corresponds is taken, according to Martène, *ex MS. pontificali insignis ecclesiae Apamiensis in Syria*.

Fol. 12. ԺԽ. Կարգաւորութիւ քհիմ. զկնի ընթերցման իսկ և մետեղոյն այլ և ընթանին . . . i.e. *XI. Ordinatio presbyteri: consummatis lectione quidem et tractu itemque litanis . . .* (Cp. Martène, col. 196, but the rite rather corresponds to that which begins on col. 234.) Owing

† Among other points of agreement between this MS. and Add. 33,377 may be noted that the latter has, on fol. 141, the rubric “*Benedictio poliandri seu cimiterii*,” followed by a prayer containing the petition “*Benedicere dignare locum istum ut sit poliandrum seu cimiterium, id est dulcis requies*.” In Ducange, *Glossarium*, s.v. *Polyandrum* seu *Polyandrium*, are several instances of the use of the word, all apparently of a much earlier date.

to loss of folios after fol. 12 this rite is incomplete, and ends with the giving by the Pope of the ring to a cardinal priest, as in Martène, col. 197, or col. 237; and the rubric which the Colbert MS. 4160 gives, viz. *Haec vocatio et alia quae sequuntur usque ad rubricam illam non fiunt nec servantur hodie*, in Martène, col. 237, is actually rendered in the Armenian text as follows: Ըստ կոչումն և այլ որ հետևին մինչև ի վերնագիրն այն. իսկ յառուր կիրակէի և այլն. ոչ լինին և ոչ պահին այսօր.

Fol. 13. ԺԸ. Սկսանի կարգ առ ի կոչելոյ. կամ քննելոյ. կամ ընտրելոյ զընտրեալն յեպիսկոփ. զի թէ լինիցի ընտրեալն յեկեղոյն հռոմ ոչ քննի ըստ հայացական իրաւամբք եկեղոյ... i.e. XVIII. *Incipit ordo ad vocandum seu examinandum vel eligendi electum in episcopatum. Si enim sit electus ex ecclesia Romana non examinatur praerogativa Romanae ecclesiae...* (Martène, col. 237.) The Armenian text continues as far as the words, in col. 240, *et deinde dominus apostolicus cum episcopis et ministris altaris*, after which one or more folios are lost. The text is resumed on fol. 19 with the words of Martène, col. 166, B, *quaeque incorrecta sunt corrigat vel quae pulcra amplius exornet*, and continues to the end of this Latin exhortation as far as the words, col. 168, D, *intra in gaudium Domini tui*. Then:—

Fol. 21. ԸԶ. Սկսանի կարգ որով հռոմ քան հայսն ի յաւագ եկեղեցի երանելոյն պետրոսի առաքելոյն պարտի օհնիլ. ի յառաջին ինքն որ օրհնելոյ է, ի վաղի յառուր կիրակէի, եկեղեցի... i.e. XXXVI. *Incipit ordo qualiter Romanus pontifex apud basilicam beati Petri apostoli debeat ordinari. In primis ipse qui consecrandus est mane diei Dominicae veniat...* (Martène, col. 244.) The Armenian text is complete as far as end of fol. 24b, where it breaks off, one folio or more being lost, at the words of Martène, col. 246, *quo facto, dicat, gloria in excelsis Deo sive Dominus vobiscum*. The text is resumed on fol. 25 at the words *secunda sede, et postquam aliquantulum sederit idem prior cingit eidem* (Martène, col. 248, E), and

it ends on fol. 27 verso at the last words of the Latin rite, *et a te qui es beatitudo tuorum meritam vicem recipiat. Qui vivis* (Martène, col. 250, D). The Armenian text further adds the following note not given in Martène:—

Ի յայսմ օրհնութենս պատրաստական զնի եմփօռոնն առաքելական: Եւ ասն և լինին և այլ օրհնութիք պապուն, և առնենով նմին եմփօռոնին ասացեալ են և արարեալն որպէս վերոյ գրեալն.

“In this consecration the Apostolic hemiphorion is placed ready; and other consecrations of the Pope are both recited and exist, and, in application of the same hemiphorion, are those recited and composed like the one above written out.”

Fol. 27b. ԽԴ. Վարգ առ յօրհնելոյ և թագելոյ զկայսրն: Հորժամ թագաւոր ի կայսերութեն ընտրեալ եկեղեց և առ դուրս կօլինոյն որ է մերձ բերտին կրեսենցիի ընդունիցի պատրաստութի ի կլէրիկոսաց քաղաքին հանդերձ խաչիւք՝ և բուրվաւօք... գանձապանից նորին և միսիլիա սփռնն առաջի նորա, և գլխաւոր քաղաքին զսուրն վերաբերէ: իսկ յորժամ եկեղեց և առ եկեղեցին մերձ ի վաճառն որ կոչի կորդիա աջորդեալք... յեկեղեցին սրբոյն մարիամաւռթունդն. i.e. XLIV. *Ordo ad consecrandum et coronandum Caesarem. Postquam rex in imperium electus venerit ad portam Kolini, quae vicina est arcis Crescentii (kreséntzi), accipiet facultatem a clericis civitatis una cum crucibus et thuribulis... Thesaurarii etiam eius missilia diffundunt antequam, et princeps civitatis gladium offert. Postquam autem ad ecclesiam venerit vicinam fori quod vocatur Kordia successores... in ecclesiam Sanctae Mariae Rêthund...* (This rite closely resembles the one given in Martène, col. 589, ex MS. *pontificali ecclesiae Apamiensis in Syria an. 1214, scripto.*)

Fol. 31b. Պատարագ վասն կայսեր. ԶԺ. Թագաւորութեց... i.e. *Missa pro imperatore. Deus regnorum...* (Martène, col. 591. The end is wanting through loss of a folio after fol. 32b.)

Fol. 33. Վարձեալ օրհնութի թագաւորոյ կամ զշխոյի առ ի մասնեւ յեկեղեցի ի մէջ բոլորակին եպիսկոպոս օստինացւոցն ասէ ի վերայ նր. զաղօթս զայս. Ըմենակարօղ մշանդենաւոր ԶԺ, աղբիւր և

սկիզբն ամենայն բարութեց. i.e. *Iterum benedictio reginae vel imperatricis. Ad ingressum ecclesiae in medio circulo episcopus ostiensis super eam sic orat: Omnipotens sempiternae Deus, fons et origo totius bonitatis.* (Cp. Martène, col. 593. This rite, like the form of Mass on fol. 31b, forms an episode of the larger rite of consecrating an emperor, which is resumed on fol. 33b, and ends fol. 35b.)

Fol. 35b. ՃԵ. Սբ. Բնութիւնն Տօր վանից կամ մայրպետի. i.e. *LV. Benedictio abbatis vel abbatisssae.* (One folio or more is lost after fol. 36b, for the rite only begins with the prayer *Concede quaesumus omnipotens Deus* of Martène, col. 418.)

Fol. 37b. ՃԵ. Սբ. Բնութիւնն օրհնութիւն մայրպետի, զկնի նախ ասացեալ Տայրպետին. i.e. *LVIII. Specialis benedictio abbatisssae, post supradictum abbatum.* (In Martène, col. 429, *Ordo ad abbatissam.* The Armenian only gives the prayer, *Domine Deus omnipotens qui sororem Moysi Mariam.*)

Fol. 38. ՃԵ. Կարգ առ զկրօնաւորս առնելոյ. նախ կիսասարկաւազն ասէ զլէթանիայն. յետ այն. որիկ եպիսկոպոսն ասէ զաղօթն զայս. հուպ լիւր ար աղանայաց մերոց . . . i.e. *LVIII. Ordo ad clericos faciendos. Primo, hypodiaconus dicit litaniam. Postea episcopus dicit orationem hanc: Adesto, Domine, invocationi nostrae . . .* (Cp. Martène, col. 456, *ordo iii.*, and col. 459. The Armenian text begins with the prayers, *Adesto Domine . . .*; then, *Deus indulgentiae Pater . . .*; and *Deus qui per coaeternum Filium.* The number *LVIII.* (ՃԵ) is here repeated, but in blue ink, whereas on fol. 37b it was in red. Inversely, the numeral 41b below on fol. 41b is in blue, on fol. 42 in red.)

Fol. 40. (Օրհնութիւն զգետի արեղաց կրօնաւորաց: աղօթք: ար յս քս որ կառավարութիւն զմերոյ մահկանացութիւն զգեցուցանել արժանի առնես . . . i.e. *Benedictio indumenti sacerdotalis. Oratio: Domine Iesus Christus, qui moderatione tua, nostram mortalitatem vestibis dignam habuisti . . .*

Fol. 40b. Մ. Կարգ առ ի կուսանս օրհնելոյ որոյ հաւատաւոր կրօնաւորի. յորժամ կոչս առ ի

յօրհնութիւն իւր . . . i.e. *LX. Ordo ad benediciendam virginem sanctam fidelam religiosam. Quum virgo ad consecrationem suam . . .*

Fol. 41b. ԿԹ. (Օրհնութիւն պարի որ լինի ի յողջախոհութե: միութեանս ար զայս զաղախինս ուխտեալ քո . . . i.e. *LXIX. Benedictio viduae quae in sobrietate perstat. Consolare Domine . . .* (Martène, col. 557.)

Fol. 42. ԿԹ. (Օրհնութիւն մահադիւ և գաւազանի ուխտաւորաց, որ ոչ է ի կարգաւորութենէ ան պապուն. ար յս քս որ քոյն անձառելի գթութեք Տօր հրամանաւ հոգւոյն սրբոյ ներգործութե. իշանելով յերկնից . . . i.e. *LXIX. Benedictio capsellae et baculi peregrinorum, quae non est ex ordinatione domini Papae. Domine, Iesu Christe, qui tua ineffabili commiseratione, Patre mandante, sancto Spiritu collaborante, descendens e coelo . . .*

Fol. 43b. Հա (blue). Ս վերա նորին որ գնալոյ է յէմ ասի ուղղակի հանդերձ փառք Տօր և որդւո . . . i.e. *LXXI. Super eum qui profiscitur Ierusalem . . .* (See "Pontificale," ed. Venetiis, 1582, p. 168b.)

Fol. 44. Հա (red). (Օրհնութիւն քարի առաջնոյ որ յաղագս եկցիւ և ոչ գաւանի օրհնութիւն այս ի գիրք նա պապոյն: օրհնեա ար զքարս այս . . . i.e. *LXXI. Benedictio lapidis primi qui propter ecclesiam: nec invenitur haec benedictio in libris domini Papae. Benedic, Domine, hunc lapidem . . .*

Fol. 44. Հա (blue). (Օրհնութիւն քարի վանս եկեղեցոյ շինութեան: օրհնեա ար զսանդուած այսմ քարի . . . i.e. *LXXI. Benedictio lapidis propter ecclesiam aedificandam. Benedic, Domine, creaturam huius lapidis . . .*

Fol. 44b. Հա (red). Կարգ առ ի յօրհնութիւն եկեղեցոյ. նախ եղիցի առաջապատարաստ ի յեկեղեցին որ ինչ միանգամ պիտոյք են պոյնքն՝ ցօղիշն՝ աման հանդերձ ջրով՝ գինի՝ աղ. և աճիւն . . . i.e. *LXXI. Ordo ad consecrandam ecclesiam. Imprimis sit praeparatum in ecclesia quodcumque sit necessarium, id est, aspersionum, vas cum aqua, vinum, sal et cineres.* (One or more folios are missing after fol. 48 and fol. 56, where may have come several rites given in the index of

contents but missing in the text. The rite ends with the consecration of the altar, fol. 55b.)

Fol. 57. . . . աի ի միջիս ի վերնագոյնն եմ: (The last five lines of the *Benedictio cimiterii*, otherwise lost.)

Fol. 57. Ճա. Կարգ առ ի զնշանակս եկեղեցոյ օհնելոյ: յառաջ քան որ բարձրացուցանեն զնշանակն ի բարձունս, լուսացես ջրով . . . i.e. *CI. Ordo ad signa ecclesiae benedicenda. Priusquam eleaveris signa, lavabis aqua . . .*

Fol. 60. Երգանցուցումքն աղի: խնդրեսցի ի մաքրագործութե եկեղեցւոյ . . . i.e. *Ad exorcizandum sal. Requiritur ad purificandam ecclesiam . . .* (Incomplete through loss of folio after fol. 60.)

Fol. 61. . . . յերկրէն յորդանանու. յահերմոնէ և ի լեռնէ փոխուէ. զոր ի պագագիրքն գրածէ զայնչափն սաս զնորմոն. զի սաս աւելի գրեցաւ: Կէս սարկաւաքն արդեօք. և այլքն . . . i.e. . . . *A terra Iordanis, Hermone et a monte modico (Ps. 41'), quae in sacramentario descripta sunt hactenus dicas psalmum. Quia hic supervacanea scripta sunt. Hypodiatonius etiam aliiue.* (This is the rite of Baptism, incomplete at the beginning. It begins with the blessing of the water of the font. The end is missing through loss of folios after fol. 64b.)

Fol. 65. Գարդարութի խօսիլ. և որ ուղեղ են հրամայես դասել. շնորհես մեզ, որպէս մի զշարու. թիւնս ի բերանոյ և ոչ թիւրութիւնս գտանիցեն ի միսս . . . i.e. *Iustitiam loqui, quaeque recta sunt iubes iudicare. Da nobis, ne malitia ab ore . . .* (This is from the *Ordo Romanorum qualiter synodus agatur*, the end of the *ordo* for the second day. The *ordo* for the third day begins fol. 65b, and ends fol. 67b.)

Fol. 67b. Ճիւր. Կարգ առ ի սալ զապաշխարութի. յորժամ զմեղս իւր կամի այլ ոք խոստովանի. քահանայն առաջի նորա սակ զաղօթս զայս. առ ձեռնաւարդոյ որ ոչ կամիս զմահ մեղաւորին. այլ զի դարձցի և կեցցէ, քաւիչ լեր ինձ մեղաւորիս և ընկալ զաղօթս իմ զոր հեղում առաջի գթութեդ քո: ուր և զիս զուգապէս և զսա ի մեղաց յամի հանցես . . . i.e. *CXLVIII. Ordo ad poenitentiam dandam,*

quum peccata sua alter quidam confitetur. Sacerdos coram illo dicat orationem hanc: Domine Deus, omnipotens, qui non desideras mortem peccatoris, sed potius ut convertatur et vivat, propitiare mihi peccatori et accipe orationem meam quam fundo coram misericordia tua, eo ut et me simul et istum omni modo a peccato liberes . . .

Fol. 71b. Ճկբ. Կարգ առ ի վերստին հաշտեցուցանելոյ զապաշխարան: սակ քահանայն զգալ թիւն: կցի: դարձոյ զերես քո ի մեղաց իմաց . . . պա: եւ զմահ անօրէնութիս իմ քաւեայ յինն: Կց: Սիրա սք հաստատեա յիս ձեռն . . . i.e. *CLXII. Ordo ad secunda vice conciliandum poenitentem. Dicit sacerdos capitulum, antiphon: Averte faciem tuam a peccatis meis . . .* (One page only remains.)

Fol. 72. This is a rite of anointing the sick. The beginning is lost.

Fol. 75b. Ճկե. Կարգ համառատագոյն և հեռակալ առ ի յօժանելոյ զհիւանդն, թանալով այլ և բնութքն՝ ձիթով հիւանդացն. ի հիւանդի մարմինն. առնէ քահանայն զնշան խաչին, յեթն, կամ ի յայլ այնչափոց տեղիս այսպէս՝ սանելով . . . i.e. *CLXV. Ordo abbreviatus et consequens ad unguendum infirmum, ad tinguendum etiam natura, scilicet oleo infirmorum, infirmi corpus. Faciet sacerdos signum crucis septem sive mavis tot locis, dicens . . .*

Fol. 77. Ճկզ. Կարգ առ ի զհիւանդս հաղորդելոյ, լուանայ խահանայն զնշան իւր. և զլուացանքն ընկենու յաւազանն. կամ ի հուր. և յայնժամ առնէ զհիւանդ առնել զխոստովանութիւն. և երկիրպազանել և համբուրել զխաչն. և սակ: աք յա քա որ սասաց աշակերտաց իւրոց, զոր միանգամ կապիցէք . . . i.e. *CLXVI. Ordo ad infirmum communicandum. Lavabit sacerdos manus suas, lavacrumque effundat in piscinam vel in ignem. Deinde facit infirmum facere confessionem, et adorare et osculari crucem, et dicat: Domine Iesus Christus qui dixit discipulis suis, Quodcumque ligaveritis . . .*

Fol. 78. (Բ)հնութի ածխելի. ած թողութե: ձեռքեր գթութե և ողորմութե, որ նիւնուէացուցն միտիւր և քուրձ զգեցեալ . . . i.e. *Benedictio cinerum.*

Deus remissionis, Deus compunctionis, Deus misericordiae, qui Ninevitas pulvere et sacco induisti . . .

Fol. 78b. ՃԼԸ. Կարգ յանձն առնութեան հոգոյ. նախ լինի լեթանիա ըստ սյոմ յեղանակի: Կիրի էլէիզն: i.e. *CLXVIII. Ordo accipiendi spiritum. Imprimis litania ad hunc modum. Kirie Eleeson.* (Several folios are lost after folios 80b, 84b, and 85.)

Fol. 90b. ՃՏԳ. Կարգ թաղելոյ զկեանքիս հոռմա եղբայրութեան. նախկին պատմութի եղցի ի գիշերի, պատմութի յամ եկցին հո. հրամանաւ ուէթօրին. իսկ ի վաղիւն յետ ցանկակին բախելոյ ժողովին կեանքիս յամ եկցեացն . . . i.e. *CLXXIII. Ordo sepeliendi clericos Romanae fraternitatis. Imprimis nuntium ferant noctu, nuntiantes in omnibus ecclesiis Romae, iussu rectoris. Mane autem pulsatis campanis congregantur clerici ab omnibus ecclesiis . . .*

Fol. 97. ՃՃԲ. Կարգ առ ի զերախայս առնելոյ. կառվ յեկեղեցոյն դուռն քահանայ երախացուցանողն: սակայն եղիցի արտաքոյ դրանն հարցանելով այսպէս ասելով: յովաննես զինչ խնդրես յեկեղեցոյն նոյ. պատ: զհաւատ: հաւատն զինչ քեզ ընձեռէ: պտ: զկեանս յաւիտեականս . . . i.e. *CLXXXII. Ordo ad faciendum catechumenos. Stat ad ecclesiae portam sacerdos catechizans. Sed manebit extra portam quaestionibus hoc modo utens: Iohannes, quid quaeris ab ecclesia Dei. Responsum: Fidem. Q.: Fides quid tibi praestat. R.: Vitam aeternam . . .* (A folio is lost after fol. 99b.)

Fol. 102b. ՃՃԸ. Կարգն օրհնութիւնք եպիսկոպոսականք: այս ասի ի գիշերի ի հսկմանն տն. ի պատարագ հաւախօսին եղանակաւ: ամենակարօղն տն օր ի մարմնաւորութեան միածնի իւրոյ հերքեաց զխաւար աշխարհի . . . i.e. *CLXXXVIII. Incipiunt benedictiones episcopales. Hoc dicitur noctu per vigiliam Domini ad coenam hora cantus galli. Omnipotens Deus, qui per incarnationem unigeniti sui expulsi tenebras mundi . . .*

Episcopal benedictions follow proper for the Great Mass, for St. Stephen's day, for St. John the Evangelist's day, for Pentecost, for St. John

the Baptist's day, for Feasts of Peter and Paul, for the Assumption, for St. Michael's day, &c.; and the MS. ends, fol. 109b, with one for the blessing of a church.

II.

Folios 1, 110, 111 contain certain rites translated by Thadeus (about whom see below), as follows:—

Fol. 1. Conclusion of the rite of Baptism. *Inc. Սեպ, դու տն ամկաւ և բարեմիտ հուպ լեր . . . աստ փշեցեք քնն' երկից ի ջուրն յօրինակ . . .* i.e. *Nobis, tu Deus omnipotens et benignus, adesto. Hic insufflabit sacerdos ter in aquam . . .*

Fol. 110. Օնմանութի պսակի քո զսա բառնաւ ասնեմք . . . i.e. *Imaginem coronae tuae illum sustinere facimus . . .* (This is the conclusion of the rite of ordaining a priest.)

Fol. 110. Հաղագս տալոյ չորից փոքունց կարգացն. փոքր կարգունքն երբեմն պարբերին արտաքո չորից ժողացն . . . i.e. *De conferendo quatuor minores ordines . . .* (The text ends, fol. 111b, in the middle of the ordination of a reader or *anagnostes*, with the words *զոր ի կարգ ընթերցողաց արժանացոյց ընդունել զորհ . . .* after which a line and a half are obliterated.)

A colophon is found on fol. 1b, at the end of the rite of ordaining a priest, as follows:—

Օթադէոս նուաստ եւզոս զթարգմանող սբ' ի լատին լեզուէն ի հայկականս, յիշեցեք ի տն իմ քս. և դուք նոյն մօթն յիշեալ լինիջիք: ամեն:

"I, Thadeus, a humble bishop, translated this from the Latin tongue into Armenian. Remember me in my Lord Christ; and may ye in the same mind be remembered. Amen."

This same Thadeus added from some Latin Pontifical the marginal notes and corrections which abound both in the margin and text of this codex. Baronian has identified him with the Thadeus mentioned by Quetif in his "Scriptores Ordinis Praedicatorum" (tom. i, p. 538). He was a native of Caffa (Theodosia), and consecrated by Pope John XXII. at Avignon. According to Quetif he translated a Greek

martyrology into Armenian, and the volume was preserved in the convent of Abarenor in Nexciovan (Nakhidschevan). Thadeus frequently erased the text of this MS., and rewrote it. He also in marginal notes (as on fol. 90b) directs the future copyist where to introduce certain additions to, or alterations of, the text.

The table of contents of this MS. contains many rites which not only are not now found in the text, but almost certainly were never part of it. For comparison, a translation of that table is here given with an asterisk affixed to rites which wholly or in part stand in the present Armenian text:—

*I. On clerical ordinations. For the shaving of the beard. *II. For the creation of a singer, a door-keeper, a reader, an exorcist, a clerk. *III. For the creation of a half-deacon. *VII. For the creation of a deacon. *XI. For the creation of a priest. *XVIII. Order for examining a selected one for priesthood. *XXXVI. Order after which a Roman pontiff must be consecrated. *XLIV. Order of consecrating and crowning an emperor or a Caesar. *LII. Consecration of a queen or empress. *LV. Consecration of a father of a *wang* (monastery) or abbot. *LVIII. Consecration of a special abbess after the aforesaid concerning an abbot. *LVIII. Order for making a religious (*abelay*). *LX. Order for consecrating a virgin. *LXIX. Consecration of a widow who has vowed herself to chastity. *LXIX. Consecration of a wallet and staff. *LXXI. Consecration of a cross for those who are starting for Jerusalem. *LXXI. Consecration of the first stone for the foundation of a church. *LXXI. Consecration of stone for building a church. *LXXI. Order of consecrating a church. *LXXXI. There follows the consecration of an altar. XCVII. Consecration of the veil of an altar and of all things required for the holy Mystery. XCVII. For the introit of the Mass (*գի մուտ պահին*) at the consecration of a church. C. Blessing over the people.

*CI. Blessing of a poliandrium or cemetery.

*CI. Order of blessing the sign (*i.e.* cross) of a church before it be raised aloft. CIV. Order of reconciling a church. CIX. (*որհնութի փոքր փեփ ճանապարհորդաց*: (*i.e.* *Benedictio minimi lapidis iter facientium*).

CIX. For the consecration of a stone. CXIII. (*որ է նախասացութի բաղցրական մաղզմայի սկզբ մաքրագործելոյ*: (*i.e.* *Praefatio dulcis patenam et calicem purificandi*).

CXIV. (*որհնութի գորբորայից* (*i.e.* *Benedictio corporalium*).

CXV. Consecration of a new cross. CXVIII. Consecration of an image of the blessed Mariam Theotokos. CXIX. Consecration of *kaneta* (*չապկի*), *dalmatica* (*նափորսի*), *stola* (*սւրարի*), and of other priestly and Levitical garments. *CXIX. Order for purification of infants. CXXI. Consecration of bread, of the lamb and of other meats, of cheese and honey at the great Pascha. CXXII. (*որհնութի ձուաց՝ նորոց պաղոց, խաղողի նորոյ, և նոր տանց*: Blessing of eggs, of fresh fruit, of new grapes and new houses. CXXIII. Order to be performed in the Lord's Supper (*յրնթիսն տն*). CXXV. Consecration of the oil of the sick. CXXXII. The same on the Friday. CXXXIII. The same on Holy Saturday. *CXLIV. Order of the Romans for celebrating the Mystery. *CXLVIII. Order for giving penitence. *CLXII. Order for reconciliation of a penitent. *CLXIII. Order for visiting the sick. *CLXV. Brief order for anointing the sick. *CLXVI. Order for communicating the sick. *CLXVIII. Order for committing a soul (to God) when it quits the body. *CLXXVI. Order of burial of clerics. *CLXXXII. (*կարգ առ ի դաւանելոյ զեբրախայս*: Order of confessing catechumens. *CLXXXVIII. On the benedictions of bishops.

The translator merely transliterates, instead of translating, a number of church terms, *e.g.* *Processio*, *capitula*, *rector*, *corporalis*, &c. The numbers prefixed to the several items in the above list evidently refer to the folios or pages of the Latin MS. of which the Armenian is a translation.

32.

Or. 2612.—Fine vellum, somewhat yellowed, and the margins stained with damp. Size, external $5\frac{3}{4}$ by 4 inches, of text $3\frac{5}{8}$ by $2\frac{5}{8}$. Modern binding of maroon half-leather. The abraded corners of folios have been repaired. Folios 239, in 19 quires of 12 leaves each, except the last, which has 11. Each quire is signed at beginning and end, and the titles of the canons are written in the lower margin. The hand is a medium-sized regular *bolorgir*, 18 lines to a page; few compendia; stress-accent is added for reading aloud, and in the chants musical neumes. A simple coloured headpiece is set before the first canon on fol. 3. The rest of the canons begin with ornamented initials and marginal arabesques.

The volume is a Ritual or *Mashtotz*, commonly called *Hayr Mashtotz* or "Father Mashtotz." An index precedes the text. The following is the order of the several canons:—

(1) Consecration of a cross, fol. 3; (2) of water, fol. 21*b*. (3) Canon of Baptism, fol. 36*b*. (4) Canon of consecrating a bridegroom's cross, fol. 149*b*; (5) of consecrating the crown, fol. 51; (6) of lifting off the crown, fol. 59. (7) Canon of giving Communion, fol. 62. (8) Canon of burying a child, fol. 67; (9) of burying a child (second day), fol. 75*b*; (10) of burying a layman, fol. 78*b*; (11) of burying a layman (second day), fol. 94*b*; (12) of rest of souls, fol. 101. (13) Canon of Dominical offering, Dominical table and offering, fol. 106. (14) Consecration of crops, fol. 113*b*. (15) Blessing of rick and winepress (*շիղջ և հնձան*), fol. 117*b*. (16) Prayer for woman in travail, fol. 118*b*; (17) for a sick person, fol. 120; (18) for a demoniac, fol. 122*b*; (19) for one in a fever, fol. 123. (20) Canon of making penitents, fol. 124; (21) of releasing penitents, fol. 130*b*. (22) Canon of washing the feet on Maundy Thursday, fol. 146. (23) Homily of Precept or

Prone on same day, fol. 162*b*. (24) Consecration of a temple, fol. 169*b*; (25) of a new door, fol. 188. (26) Blessing of linen for liturgical use, fol. 189*b*; (27) of patten and chalice, fol. 190; (28) of semantron, fol. 191. (29) Prayers against hail and rain, fol. 193. (30) Canon of washing the cross, fol. 194. (31) Consecration of the Paschal lamb, fol. 197; (32) of a bird, fol. 197*b*; (33) of grapes, fol. 198. (34) Gospel of the Balm-bearers, fol. 199*b*. (35) Canticle of the Resurrection, fol. 212*b*; (36) for the dead, fol. 215*b*. (37) About the Dominical table and offering, fol. 221. (38) For one who is polluted by food, fol. 221*b*. (39) Prayers for seventh and fortieth days after death, and on the expiration of a year, fol. 222*b*. (40) Prayers for the creation of a father or prior, fol. 226*b*. (41) Prayers over a steward, fol. 232*b*. (42) Prayers for one polluted by food, fol. 234*b*. (43) Prayer over swearers, fol. 235. (44) Consecration of the grain of the Offering, fol. 235*b*; (45) of the grain, fol. 238. (46) Consecration of readers (*գրակարդաց*), fol. 239.

Collations of this codex are given in the "Rituale Armenorum."

History of the MS.—Colophon, fol. 239*b*:—

Փառք . . . գծագրեցաւ սք հայր մաշտոցս ձեռամբ
կարապետ երիցուս 'ի լաւ և ընտիր աւրինակէ 'ի յանա-
պատս սք խաչիկ հաւրս ընդ հովանեաւ սք անձնին
և սրբոց վարդանացն որ աստ են հանգուցեալ 'ի
պահպանութի գեղիս եղովտայ և երկրիս մերոյ
համշխնոյ, 'ի ԹՎԽ. ԸՀԶ: Ի վայելումս . . .

"Glory be . . . this holy *Hayr Mashtotz* was penned by the hand of Karapet the elder from an excellent and choice copy in the hermitage of St. Khatchik, our father, under shelter of the holy Theotokos and of the holy companions of Warden who there rest, when Elowt was guardian of our village and Hamshin of our land, in the year 976 (A.D. 1526). For the use . . ." (Here the scribe abruptly ends his colophon, breaking off half-way down the page.)

33.

Add. 27,300.—Stout glazed paper. Oriental binding of red leather, stamped with geometrical design, on wooden boards, with flap. Size, external $11\frac{1}{2}$ by $8\frac{1}{4}$ inches, of text $9\frac{1}{2}$ by $6\frac{1}{4}$. The margins have been cut. Folios 235. The first 15 quires, containing folios 1–179, are numbered with the first 15 Armenian letters, and, except no. 15 which has 11, contain 12 leaves each; in the rest of the book the quires are left unnumbered. The greater part of the volume is written in a large, inelegant, thick *bolorgir* or round hand, sloping to the right, belonging probably to the sixteenth century. The orthography is in general modern, with few compendia. For punctuation the double point, comma, and terminal grave accent are used. Initials and titles of main sections are given in red. There are usually 31 lines on each page, but sometimes 30. Folios 217 and 218 are by another, but contemporary, hand; perhaps fol. 99 is by a third hand. At the beginning of this MS. are bound in two folios of an eleventh-century Greek Gospel containing the first chapters of Matthew, which are proper lessons for the Sunday before Christmas and for Christmas Eve. At the end is bound in a folio of a Greek menologion containing Luke 4²²⁻³⁰, preceded by a list of saints for June.

The volume contains:—

I. Folios 3–179. The Commentary on the Breviary composed by Khosrow, a tenth-century bishop of the Andsevatzi, and revised by Moses, the fourteenth-century doctor of Erzenga. This text was printed in Stamboul by George the Clerk in 1776.

Fol. 3. *Inc.* Օչափ ճանաչել անձին ուսուցանեն մեզ ձեռքսն պատուիրանք: . . . “The divine precepts teach us to take measure of ourselves.” (This is the preface of Moses of Erzenga, the title being omitted.)

Fol. 3b. Հոհաննու իմաստասիրի սակս գիշերային ժամուն. “Of John the Philosopher on

the night hour.” (See “Rituale Armenorum,” where this text is translated.)

Fol. 4. Հառաջաբանութի պատմութեց թէ ոչ կարգեալ է աղօթից մերոց հայցք ստեփանոսի սիւնեաց եպիսկոպոսի . . . “Preface of an inquiry into how our prayers were appointed, by Stephanus, Bishop of Siunik . . .”

Fol. 4b. Լացալայտութի կարգաց եկեղեցւոյ քարոզութեց և աղաթից ըստ իւրաքանչիւր ժամուց, երանելոյն խոսրովու անձնացեաց եպիսկոպոսի:

Ընդ այ, և վասն այ խաւսելով, յաւարթմբ միտ դնել . . . “Explanation of the services appointed by the Church, of the proclamations and prayers for the several hours, by the blessed Khosrow, Bishop of the Andsevatzi. With God’s help and in behalf of God is our discourse. We must attend with all vigilance . . .”

Fol. 5b. Վարդը հսկման. զարթուցեալք ամենքեան ի հանգրստենէ . . . “Proclamation (*qaroz*, *κήρυγμα*) of the Vigil: Awakened all from repose . . .”

The Commentary of Khosrow continues as in the printed text as far as fol. 179, and ends with a personal notice of Moses, his editor:—

Ես մովսէս մեղաւք մեռեալս ոգի, ծնունդ վերջին ժամանակի և սպասաւոր պիտակ բանի, կամեցայ հաւաքումն առնել սրբոցն բանիցն որ վասն աղաթից և ժամակարգութեան արարեալ էին յառաջագոյն. եւ զիւրաքանչիւր առանձնակի որոշեալսն՝ յանցնիւր տեղւոյ կարգեալ: այլ և բռնադատեալ եղէ ի սիրելի եղբարէ ումեմէ թէոդորայ՝ զթողեալսն, ի մեծէն խոսրովայ զբանս աղաթից, յանցնիւր տեղւոյ վերլուծութեամբ դնել . . .

“I, Moses, a soul dead in sin, was born in the last age, and am a bastard minister of the Word. I was intent on making a collection of the sacred treatises composed of old on the prayers and offices of the Hours, and have arranged in their respective places the several scattered and separate texts. But I was also induced by a certain loved brother Theodore to set out in analytical arrangement the text of the prayers left by the great Khosrow.”

This MS. contains many excerpts of earlier Armenian Fathers, as in the following list: John the Philosopher, folios 3 (as above), 59, 92, 107, 112, 118, 126, 138, 147, 151, 155*b*; Stephanos of Siunik, folios 3 (as above), 17, 58*b*; Moses the Rhetor, folios 16*b*, 58. The excerpts from John the Philosopher have been collected and published by the Mechitarists of San Lazaro in their edition of his works. An English translation of them is given in my "Rituale Armenorum," together with a detailed account of the text of the Armenian missal used by Khosrow.

At the end of Part I., fol. 179*b*, is a short metrical composition written as an acrostic. The first letters of the lines form the name *Մովսէսի է սա*, "of Moses is this."

II. Two folios after fol. 179 are left blank. Then:—

Folios 180–194 contain the Apocalypse preceded by the usual preface and heads of chapters; thus:—

Հառաջաբան յայտնութեան յովհաննու:

Սրբոյ աւետարանչին յովհաննու՝ է գիրքս որ կոչի յայտնութի, զոր ետես մարգարէական աշաւք զլինելոցն . . .

"Preface to the Apocalypse of John.

"Of the holy Evangelist John is the book called Apocalypse, the vision of things to be which he beheld with prophetic eyes . . ."

This preface and the list of contents are written in double columns. The text agrees with the printed copies. The text is divided into seventy-two chapters. The Vulgate chaptering is also added in the margin, the letters *ꝥ*., *i.e.* Frankish, being prefixed.

III. Folios 195–234 contain a Commentary on the missal by James Wardapet Ardjishetzi, a writer of the thirteenth century. The first and last folio of this Part have disappeared, and folios 217, 218 have been replaced by another hand† on identical paper. The text

on fol. 195 begins thus: *Ջձեռն միայն ի գործն շարժիցէ անհնար է լինել ի նմանէ անաւթ ինչ պիտաւ նացու . . .*

Just below we read:—

Ս շորոյ մեծն խոսրով հայրն գրիգորի նարեկացւոյ նախ և ներսէս վերատեսուչն տարսոնի յետոյ: ընդարձակ և պայծառ քննութիւն: ետուն մեղ զմեկնութի պատարագիս: բայց զի են ոմանք զի յաճախութի (over line: զաճ.) բանիցն պատճառն և կէսք զս(?)բութի և անաբուտ մնան: թէպէտ և չէին յոյժ ծածուկ բանք նոցին: յաղագս այսոցիկ յեանելս (over line: յեանելս) ի բարեաց ծնունդս ի վերջին ժամանակիս յհաննէս արձիշեցի, թախանձեալ յոմանց քահանայից սրբազգեցից, տալ նոցա վերստին համառատ և պարզ: բանիւք զտեսութի խորհրդոյս և մեք հարկեալ ի նոցունց ձեռնարկեցաք ի սոյն . . . ոչ եթէ յաւելուածս ինչ իմաստից խառնելով ի մէնջ ի բան մեկնութեան նախասացեալ արանցն, այլ միայն զբանս նոցունց կարճել պարզեցաք:

"The great Khosrow, father of Gregory of Narek, first, and subsequently Nerses, Bishop of Tarsus, with ample and brilliant research, gave us commentaries on the Mass. But since there are some who find fault with the prolixity of their works . . . and fail to profit thereby, though their discourses were not over obscure, for these reasons, in a generation deprived of blessings in the last age, John Ardjishetzi was importuned by godly priests to give them a short and clear exposition of the Mystery. So we, constrained by them, set hand to the work . . . not indeed adding any thoughts of our own to the text of the commentary of the aforesaid persons, but only abridging and simplifying their texts."

This work was printed at Stamboul in 1799. The Commentary on the Mass by Khosrow exists independently, and has been printed at San Lazaro. A German version of it has recently been published in Vienna. The Commentary of Nerses has also been printed at San Lazaro in Venice.

The copyist has left colophons on folios 58, 65*b*, 89*b*, 92, 136*b*, 158*b*, 172, 175*b*, 190, 233*b*. The first of these, on fol. 58, begins thus:—

† The same hand completed the last three lines of text on fol. 61.

Օտաացաւ լուսազարդ մատենիս. զսբ րաբունին
զաւետիք . . . նա և զկուսակրան քահանայն զթորոս:
նա և զիս զմեղապարսս . . . զպիր զգրիգոր գրիչ որդի
մովսէս քհնդէ և զծնողսն մեր . . . յիշեցէք.

"Remember the owner of this luminous book, the holy doctor (*rabun*) Avetiq . . . and also the priest Thoros, of pure life; and also myself, the sinful clerk Gregory the scribe, son of Moses the priest; and our parents . . ."

This is repeated at fol. 92. The other notes add no information or date, except the last, on fol. 233*b*, which mentions, but without locating it, a convent of the Theotokos and Fore-runner.

34.

Or. 2669.—Glazed oriental paper, somewhat yellowed, upper and side margins stained with damp. Size, external 10½ by 7½ inches, of text 7 by 5. Written on 256 folios, in 22 signed quires of 12 leaves each, except no. 1, with 9; no. 21, which has 11; and the last, which has 7. Folios 255*b*, 256*a*, and 256*b* are blank. The last quire is of different paper, ruled horizontally with red lines. The hand is a neat medium-sized *bolorgir* or round hand, in double columns of 25 lines each. Few accents are given. The orthography is modern, and the single *o* is used for *au*. For punctuation the double line, the raised comma, and terminal grave accent are used. The titles of canons are given in lower margins, and a coloured headpiece of simple design, with a marginal arabesque and an ornamental initial, marks where each begins. Coloured designs of birds, flowers, &c., are also set in the margin against certain prayers. Rubrics are given in red, and each prayer or paragraph begins with a red uncial letter. The text begins with a large arch-shaped coloured headpiece of interlacing foliage design. No gold is used. The first folio of the book containing the initial rubric of the first rite is lost.

Contents:—

(1) Canon of laying a church's foundations, fol. 1; (2) of consecrating a church, fol. 7*b*; (3) another canon of the same, fol. 12; (4) another canon of the same, fol. 14. (5) Consecration of a new door, fol. 20; (6) of a font, fol. 20*b*. (7) Reconciliation of a church polluted, fol. 23*b*. (8) Consecration of a painted church, fol. 29; (9) of a paten and chalice, fol. 29*b*; (10) of vestments, fol. 30; (11) of new books, fol. 30*b*; (12) of a semantron, fol. 31. (13) Baptism, including the rite of the eighth day, fol. 32. (14) Blessing of the waters at Epiphany, fol. 40. (15) Canon of imposing the crown (of wedlock), fol. 47; (16) of removing the same, fol. 51; (17) of consecrating water of a *wanq* or convent, fol. 51*b*; (18) of making penitents, fol. 53; (19) of releasing penitents, fol. 56*b*; (20) of washing of the feet, fol. 64; (21) of homily for Maundy Thursday, fol. 72*b*; (22) of blessing crops, fol. 80; (23) of receiving relics of saints, fol. 82. (24) Prayer against hail, fol. 83*b*; (25) over one who has eaten polluting food, fol. 83*b*; (26) over polluted food, fol. 84; (27) over swearers, fol. 84*b*. (28) Canon of giving Communion, fol. 84*b*. (29) Canon when a religious dies, fol. 87; (30) prayers for sealing the tomb, composed by Sir Basil, fol. 91*b*; (31) canon for the second day at dawn, fol. 101*b*; (32) for the seventh day, fol. 105. (33) Canon of the burial of a child, fol. 107; (34) of the burial of a child (second day), fol. 112*b*; (35) of a Dominical sacrifice, fol. 114; (36) of the repose of souls, fol. 118. (37) Consecration of a cross, fol. 121*b*. (38) Canon of washing a cross, fol. 131; (39) of blessing the grapes, fol. 132*b*.

Nos. 40–51 comprise ordination rites of every grade:—

(40) Ուսմանդրութիւն դաստիարակութե: (*i.e.* Rules for education), fol. 135*b*. (41) Եւ յորժամ հասնէ . . . (*i.e.* But when the novice reaches adult age . . .), fol. 140. (42) Եւ սուր ձեռնադրութե . . . (*i.e.* But on the day of laying on of hands . . .), fol. 141*b*. (43) Էկեղայսորիկ մատիցէ առաջ: առաջնորդ սբ ուխտին . . . (*i.e.* Next, the

novice shall come forward. The abbot of the convent...), fol. 146*b*. (44) Սկիզբն աստիճանաց: (i.e. Commencement of the clerical grades), fol. 152. (45) Ordination of a doorkeeper, fol. 152*b*; (46) of a reader, fol. 153; (47) of an exorcist, fol. 153*b*; (48) of a ջահնկալ (torch-bearer), fol. 154; (49) of a դպիր (clerk or acolyte), fol. 155; (50) of a deacon, fol. 157*b*; (51) of a priest, fol. 164. (52) Rite of the funeral of a bishop or priest, fol. 174; (53) narratives of the Deaths of the Prophets (part of the foregoing rite), fol. 221 *sqq.*; (54) Rest of St. John (also part of the same rite), fol. 226; (55) rite of the second day of burial of a priest, fol. 233*b*; (56) of the third day, fol. 238; (57) of the fourth day, fol. 240; (58) of the fifth day, fol. 241*b*; (59) of the sixth day, fol. 244; (60) of the seventh day, fol. 245; (61) of the eighth day, fol. 246*b*. (62) Colophons, fol. 249. (63) Canticles for ordination of priests and deacons, and for funerals, fol. 250. (64) Funeral lament by George the Doctor, in acrostic, fol. 254.

History of MS.—Colophon I., fol. 248*b*:—

Եւս է վաստակ մեզսմած՝ և անարժան ծառայի ծառայիցդ այ բարսեղի՝ . . .

“This is the labour of the sinful and worthless servant of God’s servants, Barsel . . .”

Colophon II., fol. 249:—

Փառք . . . արդ գրեցաւ սբ գիրքս զոր արարեալ է սբ Հօրն մերոյ մաշտոց վրդպտի: զոր հաւաքեալ ունի ինքեան զբոլոր բովանդակ սահմանադրութի խորհրդոյ եկեղեցոյ ի թրւակաւսիս հայոց, Կ. Ծգ. ամին, ի գեւղս որ այժմ ասի ասիշ, ընդ հովանեաւ սբ կարապետին և սբ սարգսին. ի հայրապետութեն տն տր գրիգորին, և մերոյ առաջնորդի սբ ուխտիս անձնին, ար զազար արհեստին, և ար թորոսին: (adds in lower margin: և ար վարդանին) և պատուական ՔՏիս ար յոհաննին՝ որ ստացաւ զսահ յիշատակ բարի հոգոյ իւրոյ և ծնողաց սեթրաքին և մօրն թամամին և եղբարցն պաղտասարին, առաքելն միրաքին յովանիսին, և իւր որդոյն կարապետին և զստերացն շահիճանին և հռեփսիմէ և այլոռնին: զրձլ ան ողորմի ասացէք պատուական ՔՏիս ար յոհաննին. և իւր կողակցին մարիամին, և իւր ազգականացն. հարպաթու ժղվրդեանն մեծի և փոքու . . .

Եւ զթողն իւր զկուլ զատան և զեղիսին և զոհանին, և զհանգուցեալ եղբայրքն իւր զպաղտասարն և զառաքել և զմիրաքն և զյովաննէան. և զիւր ազգականացն, մեծ պապուն ար սարգսին և իւր կնոջն զրմզին . . . կրկին անգամ յիշեցէք ի քս յոհանն որ ըստացաւ զմաշտոցս զայս ի հալալ ընդից իւրոց, եդ յիշատակ ի դուռն սբ անձնի միջի վանքն . . .

“Glory . . . Now this holy book, composed by our holy father Mashtotz Wardapet, which has collected in it all the ritual and sacraments of the Church, was written in the year of the Armenians 1054 (A.D. 1604), in the village now called Atish, under shelter of the holy Karapet and of St. Sargis, in the patriarchate of Sir Gregory, when Sir Lazar, archbishop, was abbot of our convent, and also Sir Thoros; and in the time of our venerable priest, Sir Johan, who acquired it as a goodly memorial of himself and his parents, Sethraq and of his mother Thamam, and of his brothers Pahtasar, Araquel, Miraq, Hovanès, and of his son Karapet, and of his daughters Shahidjan and Hrephsimé and Aykun. Once again, say a *God have mercy* on the venerable priest Johan and his wife Mariam and their kinsmen, on the congregation of Harpath, great and little . . . Remember also his son-in-law Kul Zatan, and Elisi and Zohal, and his deceased brethren Pahtasar and Araquel and Miraq and Hovannès, and their kinsmen, his great-grandfather Sir Sargis and his wife Irmuz . . . Once again, remember in Christ Johan, who acquired this *mashtotz* out of his honest earnings and gave it as a memorial to the gate of the Holy Theotokos of Midschiwanq (i.e. the middle convent) . . .”

The notice ends with curses on anyone who removes the MS.

On fol. 146*b* John, the owner of the book, asks for our prayers.

On fol. 256*b* is scribbled the note: Թվին Կ ու Ճիւղ ամին, մայիս ամսոյ, Ե. ես անարժան ձեռնադրեցայ, նոր ընծայ պողոս սեվերակցի. (i.e. In the A.D. year 1144 (1694), on May 5, I, all un-

worthy, was ordained, newly consecrated, Paul of Sêwerak).

On fol. 1 and elsewhere is found the impress of a seal bearing the legend . . . *Եան Եղեւիս Խորհուրդ* 1868 (*i.e.* The Guild in Edessa, 1868).

35.

Add. 23,900.—Fine white vellum. Size, external 10 by 7½ inches, of text 6½ by 5. Oriental binding, of eighteenth century, of red leather; the front and back covers were once ornamented with four metal crosses and a single one respectively. Folios 286, in 25 signed quires, mostly of 12 leaves, but 25 has 4, 17 has 8. It is written, in double columns of 21 lines, in a clear, bold, and regular *bolorgir* of the year 1630. A few compendia are used, especially of the sacred names. The orthography is fairly modern, and the words are separated. The double point, comma, and dot are used in punctuation, and stress-accent added for reading aloud. The canons are numbered in the margins in agreement with the table of contents given at the beginning of the book.

The MS. is a Ritual, and the contents are as follows:—

Fol. 1. Table of contents.

Fol. 1*b*. *Կանոն յԵաննու մանդակոնացոյ Հայոց Կաթողիկոսի. Հիմնարկութի սբ եկեղեցոյ*: “Canon of John Mandakan, Catholicos of Armenia, for laying the foundations of a holy church.”

Fol. 11. *Կանոն նաւակատեաց եկեղեցւոյ*: “Canon of the *encaenia* (inauguration) of a church.”

Fol. 26*b*. *Կ. աւազան աւրհնել*: “Canon of blessing a font.”

Fol. 30. *Կ. նոր դուռն հաստատել եկեղեցւոյ*: “Canon of fixing a new door to a church.”

Fol. 30*b*. *Կ. խոռնկ աւրհնելոյ*: “Canon of blessing incense.”

Fol. 31. *Կ. յորժամ առ հիւանդն երթան*: “Canon when they go to (*i.e.* to communicate) the sick.”

Fol. 32*b*. *Կ. խաչ աւրհնելոյ*: “Canon of blessing a cross.”

Fol. 42*b*. *Կ. զնշխարս սրբոցն ի հանդիսան փոխելոյ*: “Canon of translating the relics of saints to a place of rest.”

Fol. 44. *Կ. զնկարեալ եկեղեցի աւրհնել*: “Canon of blessing a painted church.”

Fol. 44. *Կ. զհանդերձեղէն յահնել*: “Of blessing vestments.”

Fol. 44*b*. *Կ. սկի անհնելոյ*: “Of blessing a paten.”

Fol. 45. *Կ. նորակերտ գիրք անհնել*: “Of blessing new books.”

Fol. 45*b*. *Կ. ժամհար*: “Of blessing a semantron.”

Fol. 46*b*. *Կ. նաւակատեաց եկեղեցոյ պղծեցելոյ յաւրինաց և ի շարժել սեղանոյ հաստատել*: “Of reconsecrating or reconciling a defiled church and of setting up afresh an altar moved from its place.”

Fol. 55. *Կ. ջուր անհնելոյ*: “Canon of blessing the water.”

Fol. 64*b*. *Կ. մկրտութե. նախ չէ պարտ զերախան յեկեղեցին թողուլ. այլ ձեռնադրեսցեն երեք չմթ յառաջ . . .* “Canon of Baptism, before which they shall not allow a catechumen into church. But they shall lay hands on him three weeks before baptizing him, during which he shall fully learn the faith of the Church.”

Fol. 72. Rite of the fortieth day. *Իսկ յորժամ քառասնաւրեան լինի տղայն գան յեկեղեցին մայրն և մանկարարն և մանուկն . . .* “But when the child is forty days old, the mother and nurse proceed to church with it.”

Fol. 73. *Կ. պսակ առնելոյ*: “Canon of matrimony” (of the crown).

Fol. 80. Rite of removing the crown. (*Պսակ վերացուցանեն* in lower margin.)

Fol. 80. *Կ. հաղորդ տալոյ*: “Of communicating the sick.”

Fol. 83. *Կ. համօրէն նմ ննջեցելոց թաղմամբ ի քս յուղարկելով*: “Canon for the escorting of

all alike that have fallen asleep unto Christ in burial."

Fol. 95*b*. Կ. մխթարեւոյ զսկաւորսն: "Canon of comforting mourners."

Fol. 96*b*. Կ. ալբոն: "Canon of the next morning" (of a funeral).

Fol. 100. Կ. տղաթաղի: "Canon of burying a child of twelve or fifteen years of age."

Fol. 108*b*. Կ. ալբոն: "Canon of the morrow at dawn."

Fol. 109*b*. Կ. հոգեհանգստի աղ աւրհնելոյ: "Canon of blessing the salt for repose of the dead."

Fol. 113. Կ. աղ աւրհնելոյ: "Canon of blessing salt."

Fol. 113. Կ. անձնութեան հատի պատարագի սեղանոյն: *Inc.* յորժամ սեղան դնեն մատաղի ասնն սէ... "Canon of blessing grain of the sacrifice of the altar. *Beg.* When they institute an altar of animal sacrifice they repeat psalm . . ."

Fol. 115. Բղաւթք որ պեղծ ինչ է կերակերաւ: *Inc.* սքես ար և ի սքս հանգուցեալ . . . "Prayer over one who has eaten polluting food. *Beg.* Holy art thou, Lord, and reposing among the holy . . ."

Fol. 115. Բղաւթք որ ի կերակուր միայն պղծեցաւ: *Inc.* ար ան մեր որ զլեւոյ առաքելոյն քո պետրոսի . . . "Prayer for one who is polluted in food only. *Beg.* Lord our God who unto Peter, the chief of thy apostles . . ."

Fol. 115*b*. Բղաւթք երդմնահարաց: *Inc.* ան որ զմարդոյ բնութի փոփոխական և տկար գիտես . . . "Prayer for those given to swearing. *Beg.* Lord, who knowest man's nature to be changeable and weak . . ."

Fol. 115*b*. Բղաւթք վշ երաշտութե: *Inc.* ար ան մեր որ յաղագս առ քիզ նախանձու . . . "Prayer against drought. *Beg.* Lord our God, by reason of zeal for thee . . ."

Fol. 116. Կ. անականի աղ աւրհնելոյ: "Canon of blessing the salt of a Dominical offering."

Fol. 120*b*. Կ. անականի սեղան աւրհնելոյ: *Inc.* անձնութեան ար ան մեր անձնակալ . . . "Canon of bless-

ing the altar of a Dominical victim. *Beg.* Blessed art thou, Lord God Almighty . . ."

Fol. 121. Կ. սերմն և շեղդ և հնձան աւրհնելոյ: "Canon of blessing seed and tilth and vintage."

Fol. 122*b*. Կ. ապաշխարող աննել: "Canon of making a penitent."

Fol. 128*b*. Կ. մեծի հինգաշարթի: իսկ . Գ. ժամն ժողովին ի դուռն եկեղեցոյ վա արձակելոյ զապաշխարողս: "Canon of releasing penitents on the great fifth *feria*. Now at the third hour they meet at the church door . . ."

Fol. 136*b*. Ի նոյն մեծի հինգաշարթի աւուրն ոտնլուսիւն: "On the same great fifth *feria*, for the washing of feet."

Fol. 144. Վարդոյ պատուիրանին: *Inc.* լուսուրութ ինձ որդեակք իմ . . . "Address of instruction and command. *Beg.* Hear me, my children . . ."

Fol. 147. Կ. ժամատուն աւրհնելոյ: *Inc.* աւրհնեալ է ամբաւ մարդասիրութիւն . . . "Canon of blessing the sanctuary. *Beg.* Blessed is the infinite benevolence . . ."

Fol. 150*b*. Բղաւթք խաղողոյ և կարգ ան ներսէսի հայոց կաթողիկոսի արարեալ յաւուր տաւնի անձնին և կամ սրբոյ խաչին ըստ տեղոյ բնութե շերմութե և ցրտութե ի պտղոց հասունմն:

"Blessing of the grapes, and order composed by Sir Nerses, Catholicos of Armenia, on the day of the Feast of Theotokos or of Holy Cross, according as the climate of a district is hot or cold, so that the fruit ripens early or late."

Fol. 154. Սահմանադրութի դաստիարակութե նորածնեաց մանկանց որք հրաւիրեց իցնն յաստիճան բնութե. խրատք հարկաւորք և պիտանիք արարեալ մեծ վարժապետին գրիգորի հռետորի:

Բղաւթք ըստ կարգի ժամանակին վարժել զմանկունս . . .

"Rules for the education of new-born children destined for the office of priesthood. Necessary and wholesome prescriptions, composed by the teacher Gregory the Rhetor. Now when the proper time comes, you must train the children . . ."

The same text is found in MSS. Or. 2615, fol. 1, and Or. 2669, fol. 135. It is the text

usually found in printed copies of the Armenian ordination services.

Fol. 158b (= Or. 2615, fol. 13). Իսկ յորժամ հասնե՛ի յայր կատարեալ ՚ի չափ հասակի կատարման քի՛, և լինի երեսնամեայ, եւ մերձ ՚ի ժամանակ ձեռնադրութեան ըստ ընտրութեան . . .

“Now when he reaches the age of a full-grown man, of the same age as was Christ, and is thirty years old, and approaches the time for the laying of hands on him, according to the selection of God . . .”

Fol. 160b (= Or. 2615, fol. 18). Իսկ յառաջ ձեռնադրութեան. նստցի եզկան յաթոռ ի մէջ տանին ի դուռն սք եկեղեցին .

“But on the day of laying on of hands, the bishop shall take his seat on a throne in the middle of the nave at the door of holy church . . .” (Translated in Denzinger, “Ritus orientarium,” Pars ii., p. 292, *Ordinatio presbyteri*—(p. 297) *ad infinita saecula. Amen.*)

At the end of this rite Or. 2615 adds the following: Եւ արդան վարդապետի ասացեալ յաղագս քահանայութեան. Իսարձեալ ով եղբարք, քահանական աստիճանն, քան զան խոնարհագոյն կարգէ . . . “Discourse of Warden Wardapet on priesthood. Once more, my brethren, the office of priesthood sets you in a humbler rank . . .”

Fol. 165b (= Or. 2615, fol. 33b). Նետ սյտորիկ մատիցե յառաջ առաջնորդ սք ուխտին կալով առաջի եպիսկոսն և ասէ բարձրայնիւ . Հայր սք . խնդրէ իբէն մայրս մեր սք եկեղեցի: զի ձեռնադրեսցես զսյսանուն յաստիճան քահանայութեան ՚ի սպասաւորութի սք եկեղեցւոյ:

Եւ հարցանէ եպիսկոպոսն: և գիտէք թէ կա մաւորութիւն եկեալ են յայս կարգ և յաւժար կամաւք յանձն առնուն զիւժ տն մերոյ . . .

“Next he shall be brought forward by the primate, while the sacred order stands before the bishop. Holy father, our mother Holy Church asks of thee to lay hands on this person for the office of priesthood for the ministry of Holy Church. And the bishop asks the question, Do ye know that of his own will he has come unto this office, and of his free judg-

ment undertakes the yoke of our Lord?” (N.B.—This is not the ordination proper of a priest, but of the reception of children into the order of the Church. The bishop merely signs the novices with the cross.)

Fol. 171 (Or. 2615, fol. 47). Սկիզբն աստիճանաց կղերիկոսաց . . . “The commencement of the clerical grades . . .” (This is the *Ordo tonsurationis clericorum* in Denzinger, ii., p. 274.)

Fol. 172 (Or. 2615, fol. 49). Ընտանի կարգ զոնապանին: “First grade, of the doorkeeper.” See Denzinger, ii., p. 278.)

Fol. 172b (Or. 2615, fol. 50b). Երկրորդ կարգ ընթերցողութեան . . . “Second order, of a reader.” (See Denzinger, ii., p. 279.)

Fol. 173 (Or. 2615, fol. 52). Երրորդ կարգ՝ երգմենեցւոցաց: “Third order, of exorcists.” (See Denzinger, ii., p. 280.)

Fol. 173b (Or. 2615, fol. 53). Չորրորդ կարգ՝ աստիճանի ջահ ընկալութեան: “Fourth order, of the grade of reception of a torch.” (This is the *Ordinatio acolythi* in Denzinger, ii., p. 281.)

Fol. 174b (Or. 2615, fol. 55). Հինգերորդ կարգ՝ կես սարգաւազաց որ է դպիր: “Fifth order, of half-deacons,” i.e. of clerks (or *perhaps* acolytes). (This is in Denzinger, ii., pp. 282 sqq.)

Fol. 177 (Or. 2615, fol. 62b). Կանոն յորժամ սարկաւազ ձեռնադրեն: Օգնեալ եպիսկոսն և ալլ քահանայք ըստ աւրինին . . . “Canon when they lay hands on a deacon. The bishop robes, and the other priests in due form . . .” (This is in Denzinger, ii., pp. 286 sqq.)

Fol. 184 (Or. 2615, fol. 80). Կանոն ձեռնադրութեան քհն. Օգնեալ եպիսկոսն ըստ աւրինի ի սրատուն եկեղեցին . . . “Canon of laying hands on a priest. The robes, according to custom in the sacristy of the church . . .” (This is in Denzinger, ii., pp. 306–320, *Ritus ordinandi presbyterum mane.*)

Fol. 200. Burial of a bishop or priest. Rites of the first and of the succeeding nine days.

(On the extracts of other books recited in this service, see below.)

In the table of contents, as well as in the text, the above canons are numbered 1 to 6, and then with the seventh the numeration begins again 1, 2, 3, &c.

Decorations: Fol. 2, at the beginning of the first rite, a headpiece of square diaper pattern round and over an arcade, with an arabesque in margin. The several rites and many of the lections begin with ornamental initials and marginal scrolls. Fol. 153*b*, a well-drawn full-page miniature of a bishop ordaining a priest. Fol. 170*b*, a similar miniature of a bishop ordaining a psalmist and doorkeeper. Fol. 200, a floreated headpiece with marginal arabesque at the beginning of the canon of burial of a priest. These miniatures are executed in red ink, the headpieces in blue and red.

History of the MS.—Colophon I., fol. 284*b* :—

Փառք . . . ի թմբկնութեան հայկազեան տումարիս .
 ոհէ (the *n* is effaced) ի հրիգտութեան տեան դաւթին
 և ի թնգաւորութեան կոստանդիանու պօրթի սուլթան
 մուրադին: Որքն յերկրէն հարբերդու անուանեալ
 առիստագէս վրդապետ և հմուտ եղեալ հին և նոր
 կտակարանաց. իջեալ 'ի կոստանդիանուպօլիս. վր
 բանի սք աւետարանին. զի քարոզեսցէ յունկն հաւա
 տացելոց . . . ետ գրեւ ինձ յակոբ գրչիս զ:ք հայր
 մաշտոց որ լն և անթերի ունի (four words
 illegible). 'Է. խորհուրդ յեկեղեցի. յիշատակ իւր և
 ծնաւդաց իւրոց. տէր կիրակոսի և հռիփսիմէ որ մա
 կանուն կուլան կոչի . . . յիշեսցիք . . զվերայ ասա
 ցեալ զտէր առիստագէս վարդապետ և զեղբայրն իւր
 զվրթմանէն որ ետուն գրեւ զհայր մաշտոց . . . Լորդ
 ես արիստագէս վրդապետ ետուն գրեւ զհայր մաշտոց և
 եղի յիշատակ ինձ և ծնաւդաց իմոց 'ի հարբերդ, մեծա
 հռչակ ուխտն ի սք անծածինն 'ի վանքն դասեմա:

"Glory be . . . in the year of the Armenian era 1077 (A.D. 1627), in the patriarchate of Sir David and in the reign of the Sultan of Constantinople, Murat, a certain Wardapet from the country of Harberd named Aristaces, learned in the Old and New Testaments, came

down to Constantinople concerned to preach the word of the holy Gospel to the faithful . . . he made me, Jacob the scribe, write this holy *mashtotz*, which contains in full and without deficiency the seven mysteries of the Church, as a memorial of himself and his parents, Sir Kirakos and Rhipsimas, nicknamed Kulqan . . . Remember the said Sir Aristaces Wardapet, and his brother Wrthanès, who had this *hayr mashtotz* written . . . I, then, Aristaces Wardapet, had it written, and placed it as a memorial of myself and my parents in Harberd in the famous coenobium, in the Holy Theotokos *wang* of Datem."

Colophon II., folios 198*b* and 199 :—

Յայս հայր մաշտոցն է յիշատակ ի հշիւ ինչ անկան
 Որքն որ այս հանէ ի. իս. մանուկ եկեղեցուն ծախելով
 կամ գրաւ կամ այլ անէճք և պատուհասն իջաւ . . .
 ի թին հայոց Խ. Զ. ին բերեալ եղև այս հայր
 մաշտոցս գերի պլազգեաց և ծախվեցաւ ի հալապ
 քաղաք զոր և ի սերն քսի զսք քառասուն մանկան
 եկեղեցուն ժողովուրդն ստացան զսայ ի հալապ
 արդեանցն . . . և եղին զսայ յիշատակ ի դուռն սք
 քառասուն մանուկ եկեղեցուն . . .

"This Father Mashtotz is a memorial in Halap of the Forty Youths. Whoever shall abstract it from their church and sell it or pawn it, shall incur anathema . . . in the year of the Armenians 1115 (A.D. 1665) this Father Mashtotz was captured by Gentiles and sold in the city of Halap, but for love of Christ the congregation of the Church of the Holy Forty Youths bought it and placed it as a memorial at the door of their church . . ."

On fol. 286*b* a later hand writes :—

Ես (two words effaced by damp) եկի
 հալապ մարտիոս վարդապետի (three words
 illegible) սիպանայ գուղեմ հնաոստան գնալթրի (?)

"I . . . came to Halap (?Haleb) Martios (i.e. Martyros) Wardapet . . . village of Sipan . . ."

The writer ascribes the ordination service (fol. 154) to the great Wardapet Gregory the Rhetor (i.e. of Dathev in the fourteenth century). It is really the work of Arakel,

Archbishop of Sunik, an author of the fifteenth century. In the burial service of a priest is given (1) at folios 207 and 219b: *Գրիգորի անառատի ի բանէն որ առ կեսառոտ եղբայր իւր: Հաւանիմ իմ առնոյն բանի եթէ հոգի...* “Gregory Theologus, from the ovation to Caesarius his brother.” Begins: “I agree with the sage’s saying...” (see Migne, *S.G.*, tom. 35, cols. 782–3). (2) On folios 211–215 is given the apocryphal Deaths of the Twelve Prophets, given among the works of Epiphanius, Migne, *S.G.*, tom. 43, cols. 406–414. (3) Folios 217b and 265b, *Ղաւթք սրբոյն թագեոսի առթլոյն. արդ հոգի ամ մարդոյ որ ելանէ ՚ի մարմնոյ աստի է աւթեմք և քնութիւն ընդ ՚ի հանգրստեան.* (4) Fol. 256, the Repose of John the Evangelist, printed in Zohrab’s Bible at end of N.T. (5) Fol. 266, of the same Gregory. Begins: *Ո՛վ եղբայր սիրելի և մերձաւոր հոգւոյ իմոյ երկրորդ յովնաթան...* “O brother beloved and kinsman of my soul, second Jonathan...” (6) Folios 222 and 224, dialogue between the Body and Soul after death. Begins: *Ոկտաւ ասել մարմնոյց հոգին իւր...* “The flesh began and said to its soul...”

36.

Add. 18,611.—This is a single sheet of thick paper, 16 inches long and 11½ high, mounted on a larger sheet 23 by 13½. Before it was so mounted, it was folded, and the surface is broken along the lines of folding. The entire surface is divided by coloured lines into eight parallelograms of nearly equal size; and of these eight each is divided by a diagonal into two triangular compartments. Each of the sixteen divisions of the surface thus obtained contains a different prayer. Three medallions are set where the three inner vertical dividing lines cross the long horizontal and medial dividing line of the entire surface; four half-medallions are set where the central dividing lines abut on the middle of each of the four sides of the document; and at each of its corners is an illuminated quadrant design. The

text is written in a small, clear *bolorgir* or round hand. Each prayer begins with an ornamental letter.

The central medallion represents Christ enthroned, with Evangelists on either hand; the other two full medallions are of the Virgin and of Gabriel. The half-medallions contain angels. These figures are rudely drawn in red and blue on gold backgrounds. The texts, set at all angles to suit the eight lineal divisions, and as it were to converge on the medallions, are as follows, taking them from the right hand to the left:—

1. *Ըյս են անուանք սբ հրեշտակացն, որ են օղնական ծառային նոյ սիմաւոնին. Inc. Մեկիզքն ան, հայր սբ, որդիդ միածին...* “These are the names of the holy angels, who succour the servant of God, Simaon. God without beginning, holy Father, only-begotten Son...”

2. *Ղաւթք վս դատաստանի որ ի բարին խաւսի. Inc. Հանուն մեծիայի որ անուանեցաւ քս...* “A prayer for judgment, addressed unto a man’s welfare. In the name of Messiah, who was named Christ...”

3. *Ղաւթք սրբոյն Ներսեսի ասացեալ վս պահպանութեան ծառային նոյ սիմաւոնին. Inc. Հաւատով խոստովանիմ և երկիր պապանեմ քեզ հայր...* “Prayer of St. Nerses for the protection of Simaon the servant of God. In faith I confess and adore thee, O Father...”

4. *Ղաւթք գիր պահպանութեան յամ չարէ առարկել վարդապետէ: ասացեալ ծառային նոյ սիմաւոնին. Inc. Տբ մեր և փրկիչ յս քս, հոր ճառագայթ և լոյս փառաց...* “Of Arhaqel Wardapet, another script for protection from all evil of Simaon, servant of God. Our Lord and Saviour J. C., effulgence of the Father and light of glory...”

5. *Հովհաննէս գարնեցոյ ասացեալ վս պահպանութեան ծառային նոյ սիմաւոնին. Inc. Ղաւթքմ գնոր և գոհանամ զանհաս մարդասիրութենէդ որ արժանի արարեր զանարժան ծառայս քո ժամանել ի ժամ գիշերոյս...* “Of John of Garni, for protection... I pray to the Lord and give thanks for his infinite mercy, that thou hast made worthy

me thy unworthy servant to attain unto the hour of night . . .”

6. ‘Արորն գրիգորի վաճառականութեան ծառային նշանակողն. Inc. Արդ այսքանեաց անբախց հրաշխի՛հ հանդերձիչ, հայր ամենաստեղծ անունդ ահաւոր . . .

“Of the same Gregory for protection . . . For such infinite wonders, therefore, which thou hast prepared, Father, creator of all, awful Name . . .” (See the Works of Gregory of Narek, Venice, 1840, p. 69.)

7. Ա իւրաքանչիւր յաւերժական կրկին հեծումը, նորին հսկողի առնոյն աղերս մաղթմանաց, բան ի խորոց սրտից խաւար ընդ նշ. Inc. Ա՛հ յաւերժական բարերար և ամենակալ ստեղծիչ լուսոյ (See *op. cit.*, p. 265.)

8. ‘Արորն գրիգորի . . . Inc. Որդի նշ կենդանոյ աւրհանալ “Of the same Gregory . . .” (See *op. cit.*, p. 106.)

Colophon :—

‘Արեցաւ պահպանութեան գիրս թիւն ոճի, ի վայել լուսն արիացու սիմաոնին, զոր տը յա բարով վայելել տացե. ամեն :

“This book of protection was written in the year 1103 (A.D. 1653) for the use of Tiratzu Simaon, on whom may the Lord Jesus bestow the enjoyment of good. Amen.”

In prayer no. 2 we read :—

Ապրեցի զիս տը ի մարդոյ չարէ, յառնէ անիրաւէ փրկեալ զիս : ապա եղիա, աքարիայ, աքաղիայ, ալաթարայ, որ ունիք իշխանութի ի վերայ դատաստանաց, կապեցէք զսիրտ դատաւորաց, պապանձեցուցէք զլեզու չարախաւաց, ի զեմ ծառային նշ սիմաոնին . . .

“Save me, Lord, from an evil man ; liberate me from an unjust man : Apa (*i.e.* Abba) Elias, Aqariay, Aqaziay, Akatharay, who have control over judgment, bind the hearts of the judges, dumbfounder the tongue of evil-speakers, in presence of the servant of God, Simaon . . .”

This document is thus made up of genuine prayers written by Fathers of the Armenian Church, and quasi-magical invocations. Being written on a single sheet of paper, with profuse illuminations, it must have been intended to be hung up in a chamber or otherwise exposed as a phylactery.

37.

Add. 18,956.—Stout paper. Size, external $6\frac{3}{4}$ by $4\frac{1}{2}$ inches, of text $4\frac{1}{2}$ by $3\frac{1}{4}$. Folios 238, excluding several left blank at beginning and end. The scribe paginated the whole 490 pages. Bound in red leather stamped in gold with floral designs. Written in a clear but inelegant *notergir* or notary's hand of the first half of the eighteenth century, 20 to 24 lines to a page.

Contents :—

Fol. 1. Համառոտարան հրաշալի կենաց սրբոյ Գրանչիսկոսի քաւերիոսի 'ի կարգէն յիսուսեանց առաքելոյն հնդկաց աշխարհի . . .

“An abridgment of the wondrous life of St. Francis Xavier of the order of Jesuits, the Apostle of India . . .”

Fol. 7. Արթուրիւն ինն աւուրց :

‘Ի փառս մեծազոյնոյ սրբ Գրանչիսկոսի արտահանեալ 'ի գրոց ուրումն վարդապետին 'ի կարգէն յսեանց :

‘Ի մէջ այլոց սրբոց զորս եկեղեցին պատուէ հաւատացեալք առաւել ապաւինին այսօր 'ի սր Գրանչիսկոս . . .

“An exercise of nine days. To the glory of great St. Francis, selected from the book of a certain doctor of the Jesuit order. Among other saints whom the Church honours, the faithful specially flee to-day unto St. Francis . . .”

This is a *novena* or devotions for nine days in honour of St. Francis Xavier, whose prayers are recited, as also litanies addressed to him.

Fol. 78b. Գ իրմեռանդութիւն առ սրբազան սիրտն տեսան մերոյ յիսուսի քրի :

Համառաւ վարդապետութի :

Իսկական, և յատուկ առարկայ չերմբանդութեան առ սրբազան սիրտն տեսան մերոյ յիսուսի քրի անհուն, և անյւմանալի սէրն որով փրկիչն աշխարհի վաճառական վարեցաւ . . .

“Devotions to the sacred heart of our Lord J. C. A summary of teaching . . .”

Fol. 112b. Ստածութի յաղագս անարատ յղացման մարն նշ . . .

"A meditation on the spotless pregnancy of the Mother of God . . ."

At the end of these meditations upon the several Feasts commemorative of the Virgin is the date (fol. 121*b*) August 15, A.D. 1733, and the name John.

Fol. 122*b*. Հաղագս երկց ջերմեանդագունից աղթից որովք իւրաքանչիւրոք կարէ շահիլ 'ի յամ խորհուրդս յամ բանս, և յամ գործս իւրս . . .

"Concerning three ardent prayers, whereby we may each of us profit in all the Sacraments, in all matters, and in all our works . . ."

These prayers are addressed to the Virgin, and at their close (fol. 126*b*) is a note to the effect that they were translated from an Italian book published at Venice in 1737, at the Press of Antonio Pratoli (Bortoli). The author was a Jesuit Father, Antoninus Ôria.

Fol. 128. Գ ջերմեանդունթի առ երանուհեղ կոյսն մարիամ :

Ս'եծ ոմն ծառայ նայ, և երանուհեղ կուսին մարիամու ներշնչեցեալ յայ . . .

"Devotions to the blessed Virgin Mary. A certain great servant of God and of the blessed Virgin Mary, inspired by God . . ."

Fol. 138*b*. Վաղութի սբն յովսեփայ անձաճօրն : Ես պատուեմ զքեզ ով սբ յովսեփ, և գովեմ, զի դու ես փեսայ անբիծ և անարատ կուսին մարիամու . . .

"Panegyric of St. Joseph, the father of God. I do honour thee, holy Joseph, and praise thee; for thou art bridegroom spotless and pure of the Virgin Mary . . ."

Fol. 147*b*. Երկր տնագրելոյ զանձն իւր 'ի ծառայութի սրբուհեղ անձանին խրատ . . .

"A form of crossing oneself unto the service of the blessed Theotokos . . ."

Fol. 150*b*. Վրազարան ամենասրբոյ երրորդութե որ ստի յաւուր կիրակէի ժամակարգութի առաւօտեան .

"A spiritual song of the all-holy Trinity repeated on Sundays at the office of Dawn . . ."

Fol. 155*b*. Կտակ կամ վերջին կամք հոգւոյ ըստ կերպի կտակ սբն գառուղի բորբոմնոյ կարտինալին արքեպիսկոպոսին մեաթիւնոյ . . .

Համիտն 1726 ըստ մերոյ 1738 (sic). Բ. զգ. արարուի : կտակս այս հոգւոյ կարէ առել յումե և իցէ մարտոյ . . .

"Testament or last will of the spirit, in form a will of Carolus of Borromeo, cardinal, Archbishop of Mediolanum, in the year of the Lord 1726, in our era 1738 (sic, lege 1176). Advertisement: this testament of the spirit may be enacted by any man whatever . . ."

Fol. 164. Ստածութի յաղագս քաւարանին : մասն առաջին :

Օարմասցուք ոպ զի նայ անհուն սրբութի թեթեւագունեղ ևս զմեզս ոչ կամի համբերել 'ի հոգին այն զոր ինքն այլ կողմանէ սիրէ . . .

"Meditations on Purgatory. Let us wonder that the infinite holiness of God . . ."

According to a final note on fol. 193*b*, this tract was rendered from the French by Jacob *dpir* (i.e. clerk), Oct. 20, A.D. 1726.

Fol. 194. Կանոնք վս քրիստոնէաբար կենցաղավարելոյ. արմատք և հիւր :

Օնձ 'ի վեր քան զամ սիրել վս ինքեան, և զամ ինչ վս նորա սիրել . . .

"Rules for the Christian life; its roots and foundation. To love God above all things, for his own sake, and to love all things for his . . ."

Fol. 201*b*. Բարի իրատք սբն 'ի սբն Ֆրանչիսկոսի ասացեալ նախ 'ի վր նայ . . .

Հորժամ սիրան մարդոյ խոնարհութիւն, և սիրով վառեալ չիցէ ընդ նայ, ան 'ի նմա ոչ բնակի . . .

"Goodly maxims of St. Francisus. I. About God. Whenever a man's heart is not humbly and in love guided towards God, God dwells not in him . . ."

Fol. 204*b*. Վովասանք ներբողեան ասացեալ վս հրաշագործ և սքանչելապատում սրտին յիսուսի քրիստոսի . . .

"A eulogy of the miraculous and wonderful heart of J. C. . ."

Fol. 205*b*. Վովասանք ներբողեան սբն Ֆրանչիսկոս քաւերիոսեան . . .

"A panegyric of St. Francisus Xavier . . ."

This is in rhythmic prose, and the initials of the strophes form the names Abraham *dpir* (i.e. clerk) and Polos *dpir*.

Fol. 207*b*. A short life of St. John of Nepomuk.

Fol. 210. Միշխման սրբոյն պետրոսի ակառկան զացւոյն առ ի հայցել զսէրն այ զկնի հաղորդութեն :

՝ Ի վեր քան զամ շնորհս զի զքեզ սիրիցեմ բոլորով սրտիւ . . .

"Prayer of St. Peter of Girghenti (*Akarh-kand*) asking for the love of God, a post-Communion prayer. That I may love thee above all grace with my whole heart . . ."

Fol. 213. Վերողութիւն վարդաբանաց կամ պատկազ կոչեցելոց քրուհւոյն պրիճիտայի շնորհեցեալ . . .

"Indulgence of rosaries or chaplets called of St. Brigitta . . ."

In this are quoted the texts of Pope Clement's Bull of Indulgence of 6 July 1515, and of that of Pope Clement XI. of 22 Sept. 1714.

Fol. 215*b*. Միշխման սրբոյն զօտի են ներողութիւն : շամառտութիւն ներողութեց շնորհաց . . .

"Of St. Francis' Girdle, on Indulgence. A brief of the indulgences of grace . . ."

This is a list of indulgences granted by various popes in connection with the devotion of St. Francis (Xavier).

Fol. 221*b*. Սահմի ժն և հոկտեմբերի ին վկայաբանութիւն միշխման նահատակին կոմիտաս սրբաբանութիւն քահանայիս որ կատարեցաւ ի կոստանդինուպօլիս :

Սեն և հաւուր և սքանչելի է խորհուրդ արարչին մերոյ յսի քսի, ի վեր քան զըտեսութիւն մտաց և աչաց, որ յամ ժամանակի ընտրէ իւր արժանաւորս . . .

"For Sahmi 16 and October 25. Martyrdom of the holy new champion Komidas, a devout priest who died in Constantinople. Great and awful and wondrous is the mystery of our Creator J. C., above all economy of mind and eyes, who in all seasons chooses those worthy of him . . ."

See Tchamtcheantz, *History of Armenia* (Venice, 1786), vol. iii., p. 754 (*sub anno* 1707).

Fol. 232*b*. Կարճարօտ (*sic*) հաւաքումն մարտիրոսունք եր կոմիտաս քահանայի որ էր ազգաւ հայ թո ին քսի ունէն նոյեմբերի ամսոյ տան . . .

"A short account of the martyrdom of Sir Komitas, a priest who was by race an Armenian, in the year of Christ 1707, November 10 . . ."

Fol. 236*b*. Օրինակ քարտեզին գրեցելոյն ի քաղաքնէս, որ է զլիւսաւորն բռնվեցալու յուրիս 25, 1736. Ի յազնուական տնէ պարոն առնայու առ մարքեզի . . . վիլանովայու դեսպանի . . . արքային կալիւացոց ի դուռն օսմանցոց . . .

A letter from the Baron of Arn to the Marquis Villeneuve, French ambassador in Constantinople, concerning a young Armenian lady, named Ėziz Mariam, who took the veil in the convent of St. Ursula at Aix in Provence, in the year 1736.

The clerk John mentioned on fol. 193*b* seems to have written the whole of this MS.

38.

Or. 4549.—Paper, much rubbed. Size, external 6½ by 4 inches, of text 4½ by 2½. Modern half-binding of red leather. Folios 288, in 24 quires. Written in a thick, blurred notarial hand, but clearly. Rubrics in red ink, but no decorations.

Fol. 1. A form of creed.

Ինչ. Հաւատաս ամենաբարձրորդութիւն, ի հայր և որդի և ի սբ հոգին . . .

"Dost thou believe in the all-holy Trinity, in Father and Son and Holy Spirit . . ."

Fol. 2. Խրատ վանն մկրտութիւն :

Մարտեալ քաջ իմաստ վարդապետաց յառաջնոց, նախ մեծին մեսրոպայ մաշթոցն կոչեցեալ և յետ նորա մեծն գրիգոր տաթևացին և յովաննէս երզնկեցին. և գրիգոր ձերիցն խլաթացին՝ զոր ըստ խորհրդոցն կարգեցին զարարողութիւն սորա. զոր պարտ է ուսանիլ նմ քահանայիցն . . .

† The MS. mis-spells զլաթացին; also ձերէնց is the right form. This Gregory succeeded Wardan Wardapet as Abbot of Sukhara in 1406, and was called Dzerentz, because his father was a *dzer* or old man.

"Directions as touching baptism, composed by the wise ancient Wardapets, first the great Mesrop called Mashtotz, and after him by Grigor of Tathev, and Hovannes of Erzenka, and Gregory the Elder's son of Khloth. They adapted the performance of the rite to the Mysteries, and it is incumbent on all priests to learn it . . ."

These precepts are adapted to infant baptism. Their text varies much in different codices.

Fol. 4. Եւ եկեալ ի դուռն եկեղեցուն խոստովանին զյանցանս իւրեանց . . . "And having come to the door of the church, they confess their sins . . ."

Fol. 44. Կանոն յորժամ տղայն քառասնօրեայ լինի . . . "Canon when a child reaches the age of forty days . . ."

Fol. 49. Կանոն Հաղորդ տալոյ. "Canon of communicating the sick." This has the older form of initial rubric, viz. :—

Իայց օրէն է խոստովանիլ նախ առ ընդանինսն և առ նմ ոք ըրճողութե (sic) և առնել անդարձ. և ապա տայ քահանայն (sic) զխոստովանութի մեղաց իւրոց. և քահանայն տայ զարձակումն մխիթարական բանիւ. ասելով. մեղայ . . .

"But it is the rule for the sick man to confess himself beforehand to his intimates or to anyone else, cheerfully and with composure. And then he gives the confession of his sins to the priest, and the priest gives him release with comforting words, saying, I have sinned . . ."

Fol. 65. Կանոնն և կարգ նշան օրհնելոյ. բայց գիտելի է զի ըսկիսպն պսակին նշանն է. յառաջն պարտէ զնշանն օրհնել . . . և զինչ է նշանն. նշանն է գինս և մատանի և ապարայճան և կարմիր շար. և զինչ խորհուրդ ունին սոքա և կամ զինչ ցուցանեն. գինտն ցուցանէ թէ ականջովն, ընց և մտօքն հաւանեցաւ . . .

"Canon and order of blessing the token. But it is to be understood that the token is the first step in wedlock. First of all the token must be blessed . . . And what is the token? It is earring and ring and bracelet and red chain. And we will explain what

mystery they convey or set forth. The earring shows that the party has heard with ear and believed with mind . . ."

Fol. 105. Կանոն պսակի. զան ի դուռն եկեղեցոյն. և քահանայն. ապա պարէ հարսն ի փեսայն և փեսայն ի հարսին . . . "Canon of marriage. They proceed to the door of the church with the priest. Then the bride dances to the bridegroom, and the bridegroom to the bride . . ."

Fol. 126b. Կանոն և կարգ երկրորդ ամուսնութեանն. "Canon and order of a second marriage."

Fol. 131b. Կանոն և կարգ զամ հաւատացեալսն ի քի յուղարկելն . . . "Canon and order of dispatching all the faithful dead unto Christ . . ."

Fol. 183. Կանոն եօթն աւուրն. երթան ի գերեզմանն . . . "Canon of the seventh day. They come to the tomb . . ."

Fol. 188b. Կարգ և կանոնն. զամ վաղճանեալ տղայն առ քի յուղարկելն . . . "Order and canon of dispatching all deceased children unto Christ . . ."

Fol. 225. Կանոնն եկեղոյ հանդերձ օրհնելոյ. "Canon of blessing church vestments."

Fol. 226b. Կանոն սկի և զմաղղայման օրհնելոյ. "Canon of blessing chalice and paten."

Fol. 229. Կանոն խունկ օրհնելոյ. "Canon of blessing incense."

Fol. 230. ԻՂԹՔ ՎԻԵ ԵՐԱՀՈՒԹԵՐ. "Prayer against hail."

Fol. 231. Կանոն վի երդումնայհարի. "Canon for those who are addicted to oaths."

Fol. 231b. Կանոնն ժամահայր օրհնելոյ. "Canon of blessing a semantron."

Fol. 234b. Կանոն խաչալուայ առնելոյ. "Canon of the rite of washing a cross."

Fol. 239. Կանոն աղ. օրհնելոյ. "Canon of blessing salt."

Fol. 240. Հանգիստ երանելոյն սրբոյն յոհաննու. "Rest of the blessed holy John."

Fol. 248b. ՍԵԾԻ ՈՐԲԱԹԻՆ ՍՈՒԿ Ի ԲԱՆՆ ԻՆՔԻՆ կտակ յետ մահուն հաստատէ.

Սոբորութիւն է մարդկան յորժամ մեռանի որ ի յայլ տեղիս և առնէ կտակ . . . այսպէս և քի երկնաւոր հայրն մեր որ այս օր մեռաւ . . .

“For the great Friday. Solemn oration on the text of the Apostle [Gal. 3¹⁵]. A testament after death is confirmed. 'Tis the custom of men when anyone dies in another place and makes a will . . .”

Fol. 278b. The *Myrophorae* or Balm-bearers' lections from the Gospels of Matthew, Mark, Luke, and John. Եւ երեկոյ ի շաբաթուն . . . “And at evening on the Sabbath day [Matt. 28¹ sqq.] . . .”

Fol. 288b. Colophon:—

Եւ քի փառք յաւիտեան, ամէն. գրեցի անարժան յկիւ երէցս սրնընկ քաղաքում որ է զԷրբադ նոր թգէր եղին թիւն փքր անձիւ. արմ ան աւարտեցի սղանաւ նացս ներումն շնորհեցեք վսն ան.

“Now glory be to Christ for ever, Amen. I, the worthless elder Jacob, wrote this book in the city of Srnünk, which is Zirbad, the new king's foundation(?); in the year of the lesser era 118 (A.D. 1733-4), on the first of the month Aram I finished it. For God's sake be indulgent to my errors.”

39.

Or. 4550. — Oriental paper of yellowish hue. Size, external 6½ by 4⅔ inches, of text 5¼ by 3⅓. Red lines frame the text. Modern half-binding of red leather. Folios 137, not counting one left bank at each end and a third after fol. 12. Written in a loose, irregular, large *bolorgir* of the nineteenth century, probably in Herat.

Fol. 1b. An enumeration of commodities by a recent owner.

Inc. զ փրի մոս մեցէլարի, i.e. six *para* are left with Abraham.

2 ընդի կողմից, i.e. two from Djoup.

2 տարմանի կողմից, i.e. two *para* for straw.

Fol. 2. A list of 26 abbreviations used in Armenian MSS., and particularly in this one.

Inc. ան, աստուած.

ան, աստուածոյ . . .

The only uncommon ones given are ան for և այն, and ան for զոր օրինակ.

Fol. 3. The Lord's Prayer.

Fol. 3b. Penitential hymns:—

(i.) Աշխարհ ան, առ իս նայեցեալք, ակտակից լերուք: բանամ ըզշրթունս, բարբառիմ լեզուսս. բողբեմ զանձնսս, ար ողորմես: . . .

“Thou entire world, look upon me and associate thyself with my suffering. I open my lips, I clamour with my tongue, I cry out my soul, Lord have mercy . . .”

(ii.) Fol. 8b. Առաւօտ լուսոյ, արեգակն արդար, առ իս լոյս ծագեա: բըղխումն ի հօրէ, և բըղխեա ի հոգւոյս, բան քեզ ի հաճոյս: զանձդ ողորմութե, զանձիդ ծածկելոյ, գըտօղ զիս արա:

“At dawn, righteous Sun, shed forth thy light on me, emanation of the Father, and pour out the Spirit, according to thy good will. Treasure of mercy, make me to find thy hidden treasure . . .”

Fol. 13b. A form of confession of sin: Հրաժարիմք ի սատանայէ . . . “We renounce Satan . . .”

Fol. 14b. A creed: Խոստովանիմք և հաւատամք ամենակատար սրբիկ ըզհայրն աստուած. անեղ անծին . . . “We confess and believe with our entire hearts in God the Father, increate, unbegotten . . .”

Fol. 18. A confession of sin: Սեղայ ամենասուրբ երրորդութեանն . . . “I have sinned against the all-holy Trinity . . .”

Fol. 23b. Form of absolution: Ողորմեսցի՛ ձեզ . . . “May he have mercy on you . . .”

These four pieces, folios 13-23, are commonly printed at the beginning of the Hours-book or Breviary.

Fol. 24. A selection of Psalms, of which the numbers are given in Arabic numerals. The choice begins with Psalms 53, 66, 84, 101.

Fol. 92. A prayer for use at dawn:—

Անեղ անեղիդ ան հայր ամենակալ. ընկալ զաղաչանս մեր քոց պաշտանէից:

Ի հօրէ ծագումն անձառ արեգակն արդար, ծագեա
'ի յանձինս մեր ըզլոյսդ ողորմութեան :

Ի հօրէ բղիկեալ հոգի աղբիւր բարութե, լուսով
քով լըցո ըզմեր յայսմ առաւօտուս :

"Increate God Almighty, Father of the
Increate, accept the prayers of thy worshippers.
Emitted by the Father, ineffable Sun righteous,
send forth into our souls the light of thy
compassion. Emanation of the Father, Spirit,
Fountain of Goodness, with thy light fill us on
this dawn."

Cp. "Rituale Armenorum," p. 466.

Fol. 93. Psalms. *Inc.* Համբարձաւ ձեռն օրհնութիւն
և ար մեր ձայնիւ փողոյ :

Fol. 119. Տաղ սբ անձանին :

Խնկի ծառին նման ես, պտուղ դու քաղցրահամ ես,
զբարի պլուտուղ բերեալ ես, անձին մեղաց քեզ : . . .

"Lay of the holy Theotokos. Like art thou
to a tree of incense, sweet-tasting fruit art
thou, goodly fruit bearest thou: Mother of
God, I have sinned against thee . . ."

This is incomplete, and breaks off at end of
fol. 119b. It is repeated in full, fol. 123, below.

Fol. 120. Prayer: Լ'րի ձեռն հայրցն մերոց որ
ապաւենդ ես ներելոց. հաս յօգնութիւն ծառայից
քոց. լեր օգնական ազգիս հայոց. ար ողորմեա. ար
ող: Կիւնորդութե սբ խաչիդ . . .

"Arise, God of our fathers, who art a refuge
of the oppressed, hasten to succour thy servants.
Be helper of the people of Armenia. Lord,
have mercy, through the intercession of Holy
Cross . . ."

In this prayer are special petitions for
pilgrims to Jerusalem, thus:—

Տեղիս քո դիմողաց. սիրով քոյին ըզմայլողաց.
Լեր ուղեկից յամեն դիմաց. ըզհօւր սիրոյդ յերկիր
արկեր. գեղով սիրոյդ բորբոքեցեր, ըզտեղիսըդ զոր
ընդրեցեր, սբ կարօտոյդ, մեզ դեղցուցեր . . .

"Of visitors of thy holy places, enraptured
with love of thee, be the escort on all sides.
Cast on earth the fire of thy love, inflame us
with the charm of thy love . . ."

Fol. 123. Տաղ սբ անձանին :

Խնկի ծառին նմանես . . . (See above, fol. 119.)

Fol. 124b. Prayer for the dead: Հոգւոյն
հանգուցելոց քս ձեռն արա զհանգիստ, և զողորմութիւն
և մեզ մեղաւորաց շնորհեա զքաւութիւն և զթողու
թիւն յանցանաց . . .

"Make repose, Christ God, for the souls that
are at rest, and have mercy on them, and to
us sinners vouchsafe remission and pardon of
our transgressions . . ."

Fol. 127. Prayer: Տր ամենակալ ձեռն արա
համու իսահակայ յակոբայ և զաւակի նց արդարոց.
ամենակալ ար թող զմեզս իմ: . . .

"Lord Almighty, God of Abraham, Isaac,
Jacob, and of their righteous seed, Almighty
God, remit our sins . . ."

Folios 133–137. These folios have been
written by the same hand as the preceding,
but beginning from the other end of the MS.
The matter is as follows:—

Fol. 137. A multiplication table in Arabic
numerals.

Fol. 136b. A notice of the scribe: Լ'պոկի
ժէ (or իէ): Ին: օրըն: ուրադ: էր ազա կադ արի.
հերաթըն: զաճառըն տըրնեց:

"April 17, a Friday, my dream was fulfilled.
Herat. Ladjar surrendered."†

Names of the months, Latin, Turkish and
Arabic, Armenian, Persi-Armenian, and Hebrew,
in two tables:—

(i.) Fol. 136:—

հոռվմայեց:	տղձկեվար:	տաճկաց:
յուլիվար. 31.	քե նուսիսա:	մուհարրէմ:
փետ. 28. իթ.	շուպաթ:	սեֆեր:
		&c.

(ii.) Fol. 134:—

հայոց	ազարիայի	հրէից
նաւասարդ. լ.	շամս. լ.	թշրի 30.
ղոռի. լ.	ադամ. լ.	խեսու. լ.
սահմի. լ.	շաւթ. լ.	քաղէ. լ.
		&c.

† Perhaps, in the date, 27 and not 17 should be read.
The name Ladjar may perhaps imply the Hazaras.

At the end of this table is written the number 1838, which probably was the date at which the above tables were written out. They appear to be from the same hand as the rest of the book.

Fol. 133*b*. * A personal letter: to Paron Wardan Karapet in Lucknow:—

Վերսյ յարկելի և անխնայեալ եղբայր նորն վարդան կարապետ ի լաքնայուր նախ յուսամբ բարեբարեն որդին զԼաւոդի և բարի աջողութիւն լինէք. ամէն: . . .

MANRUSMUNQ.

40.

Or. 2335.—Oriental paper, much yellowed; the margins where abraded have been repaired. Modern binding of red leather. Size, external $5\frac{1}{8}$ by $3\frac{1}{2}$ inches, of text $3\frac{1}{2}$ by $2\frac{1}{8}$. Folios 196 in 17 signed quires. Of these no. 1 is lost; nos. 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 14, 15, 16 have 12 folios; no. 2 has 11; no. 3 begins fol. 15, but has lost its last folio; no. 4, which ends fol. 36, has lost its first; no. 10 has 9; no. 17, which begins at fol. 181, has 15. Several folios after fol. 25 and elsewhere are therefore missing. The hand is a neat, small *bolorgir*, written 15 lines to a page, with old orthography and copious musical notes or neumes. Here and there the writing is effaced by damp.

The volume contains what are called *մանրուս-ժուռք* (*Manrusmunq*), i.e. little studies, the name given to collections of short spiritual songs sung in the Armenian Office, especially in Western Armenia. They were composed in the thirteenth and following centuries, and are often found scattered through MSS. of the Breviary, and not as here collected into a single book. The different tones in which the several strophes of each are to be sung are indicated in the margin by the abbreviations *աձ*, *ադ*, *բձ*, *բդ*, *գձ*, *գդ*, *դձ*, *դդ*, for the meaning of which see below, Add. 8999; and where different parts of the same hymn are available on different Feast days, these also are indicated along the margins.

The beginning of this MS. is lost.

Fol. 1. *Մէլուիա, ալէլուիա.*

Ի քեզ տր մի ամաչից յախտեան
Մէլուիա. ալէլուիա. ալ
էլուիա . . .

“Alleluiah, alleluiah. In thee, Lord, have I trusted: let me never be ashamed. Alleluiah . . .” (This is on fol. 3*b* of Or. 2337.)

After fol. 5, folios are lost answering to folios 9–13 of Or. 2337.

Fol. 9*b*. Title: *Թագաւորք համաւրեն մար.* “Forms of the *O King* of All Martyrs Alike (i.e. for Feast of All Saints) . . .” *Inc.* *ադ.* *Օղորմութիւն քո տէր . . .* “O Lord, work thy mercy upon us . . .” (See Or. 2337, fol. 18.)

Fol. 15*b*. Title: *Վարք. գիշերութե. ալէլուաց.* “The order of the *Alleluiahs* for the night service.” *Inc.* *աձ.* *Մէլուիա. ալէլուիա. ալէլուիա. ողորմութիւն տն լի. և բ. հաստա. և հոգևոյ . . .* “First tone: Alleluiah (*thrice*). Full of the mercy of the Lord . . .” (Or. 2337, fol. 24.)

Fol. 31. *Վիւրակէ գիշեր ասի. Եղեցի անունն տեան . . .* “On Sunday evening is repeated, Let the name of the Lord . . .” (Or. 2337, fol. 40.)

Fol. 32*b*. *Մաւաւաւ երգեր պահոց: Լոյս տուր տր, աչաց իմոց . . .* “Songs for dawn during the Fast. O Lord, give light to my eyes lest ever I slumber . . .” (Or. 2337, fol. 41*b*.)

Fol. 35. *ԲԶ. Ստաւդոգիք աւագ շաբթուն: Ի սկըզբանէ տր զերկիր հաստատեցե . . .* “For the

second *feria*: *Stologiq* (στοιχολογία) of the Great Week. In the beginning the Lord established the earth . . .”

Fol. 37b. *Լուսաւա երգեր արունական: Տան քում վայելէ . . .* “Songs for the dawn, Dominical, for Church. For thy house is holiness meet . . .” (For the correspondences of folios of this MS. with Or. 2337 as far as fol. 84, see under fol. 46 of that codex.)

Fol. 40. *Հարցնափառեր. ապաշխարու: Ծա. Հայր երկնաւոր որ առաքէ . . .* “Doxologies for use with the *Hartz* (i.e. Daniel 3⁸⁸ sqq. in LXX. version): Of Repentance. First tone: Heavenly Father who sendest . . .”

Fol. 59b. *Վամամտեր կարգաւ: Որ ի հաւրէ առաքեցար . . .* “Introits of the Hours, in order. Thou who from the Father wast sent . . .”

Fol. 88. *Սենեղիք ճաշու. պահոց: Լրբայու թիքո. արքայութի . . .* “*Mesedis*† of Mass (*lit. Repast*): For the Fast. Thy kingdom is a kingdom . . .”

Fol. 90. *Սենեղիք յարութի ճաշո: Լմնայն երգիւր երկիր պազցէ քեզ . . .* “*Mesedis* of the Resurrection Mass (*lit. Repast*). All the earth shall worship thee . . .”

Fol. 93b. *Ստաւղդիք յինանցն: Լէլուիա. երաւեալ է պր . . .* “*Stologis* of Pentecost. Alleluiah. Blessed is the man who hath not walked . . .”

Fol. 95. *Լէլուիք ճաշո. կարգաւ: Լէլուիա . . .* “Alleluiahs of the Mass (*Repast*), in order. Alleluiah . . .”

Fol. 126b. *Սրբասացութենէր: Ծն. Բաղմութիւնք հրեշտակաց և զաւրաց . . .* “*Trisagia* (in the holy Mass): For the Birth Feast. The multitudes of angels and of hosts of heaven came down from heaven with the Only-begotten . . .”

† Spelled *mesidi* by John Catholicos (c. 728). It is said to be derived from the Greek *μεσίτης*, and it was an antiphon or refrain of the Vesper psalmody, or a mystical lay used like a psalm in farcing. The author of MS. Add. 7941 uses the word to render the Latin liturgical term *tractus*.

Fol. 128b. *Լապ. սի Ծծ. որ ասի ծննդ. և զանկ: Սուրբ ստաւած . . .* “The chief *Holy is God* repeated at the Feasts of the Birth and of *Zatik* (Easter).” (Or. 2337, fol. 122b.) After fol. 128, folios are lost answering to folios 122b–123 of Or. 2337.

Fol. 130. *Օ. քոյս ի քոյոց քեզ մ: Ճամնայնի. աւրհնեալ ես ար . . .* “Thine own out of thine own we offer unto thee. Always art thou praised, O Lord . . .” (Or. 2337, fol. 124b.)

Fol. 132. *Երգ ան ներսէսի. հայոց կաթող: Սասիք առ ար և առէք զլոյս . . .* “A song of Sir Nerses, Catholicos of Armenia. Approach unto the Lord and receive the light . . .” (Or. 2337, fol. 127, where the title is omitted.)

Fol. 134. *Խոնարհեցուք. աղցիցն: Ծա. Խոնարհեցո զունկն քո, և լուր ար . . .* “Forms of the *Incline* for times of stress. First tone: Incline, O Lord, thine ear, and hear my prayer . . .”

Fol. 141b. *Խոնարհեց. հասարակ: Խոնարհեցո ար զո. աղքատ. և անանկ եմ ես . . .* “General form of the *Incline*: Incline, O Lord, thine ear: poor am I and weak. Glory be to thee, O Lord, glory be . . .”

Fol. 143b. *Փառեր կիրակմոց: Ծա. Ս. ան սրբոց. քո մարտիրոսաց . . .* “Doxologies (*or* forms of the *Gloria*) for eves of Sundays. First tone: For thy holy Martyrs . . .”

Fol. 157. *Սենեղիք ծննդեան բի: Տր ասաց ցիս. որդի . . .* “*Mesedis* for the Birth of Christ: The Lord said unto me, Son . . .”

Fol. 159. *Սենեղիք յարութեան: “Mesedis of the Resurrection.”*

Fol. 163. *Սենեղիք համաւրէն մարտի: Ծա. Եղեցի աէր ողորմութիւն քո . . .* “*Mesedis* for Feasts of Martyrs in General (All Saints). First tone: O Lord, let thy mercy be . . .”

Fol. 167b. *Սենեղիք պահոց: Ծա. Տէր լուայ . . .* “*Mesedis* for Fasts (*or* Lent). First tone: Lord, hear me when I cry . . .”

Fol. 172. *Սենեղիք աղուհացիցն: Վարձո զիս աէր . . .* “*Mesedis* of the Bread and Salt Fast (Lent). Turn me, O Lord, from my sins . . .”

Fol. 175. Ուղեցիք կարգաւ: Ուղեղ եղեցին
աղաւթք որպէս խոնկ առաջի քո . . . "Forms of
the *Let my prayer* (Ps. 141²) in order. Let my
prayer be upright like incense before thee . . ."

Fol. 194. Ստաղորդիք աղուհացիցն: Ողորմեաց
ինձ ան ըստ մեծի ողորմութեան քո . . . "*Stologis*
for Bread and Salt Fast. Have mercy upon
me, O God, according to thy great mercy . . ."

Fol. 195b. Colophon:—

Փառք . . . Համի. Հիգ. ի թուականիս հայոց.
գրեցաւ տեսր եղանակաւորս. ձեռամբ թարմատար. և
բերբեր մեղապարտ և տխմար գրողիս. յանկ. ի մայր-
աբաղաքս ի սիս. ընդհովանեաւ սրբոյն յակոբա. ի
վերագիտողութեն հայոց ազգիս. տն յակոբա. և ի
թագաւորութեն անասեր և բարեպաշտին լւնի . . .

Երգ ստացաւ զսա. սրբամիտ և բարեբարս դպիրն.
կարապետն. որ է որդի թորոսի ձիաւորի ի յարդար
ընչից իւրոց. ի վայելումն անձին իւրոյ . . .

Գարձեալ աղաչեմ զամենեան յիշելո արժանի
առնել . . . զճնողն և զուսուցաւն մեր և զիւր. որդեկներ
զոր գերեցին և տարան յեգիպտոս. առ ոտս անկեալ
յամենեցունց խնդրել դարձումն գերեցուն. և զառաքին
հոգևոր եղբայրն մեր գրիգոր երէց. որ էր ետ գրել
զսա իւրով միջնորդութիւն. աղաչեմ և զնա յիշել . . .

"Glory be . . . In the year 723 (A.D. 1274)
of the era of the Armenians this volume (*tetr*)
of rhythms was written by the hand of the
frivolous and sinful and ignorant writer Jacob,
in the metropolis of Sis, under shelter of St.
Jacob, when Sir Jacob was overseer of the
Armenian race, and in the reign of the god-
loving and pious Leo . . .

"Now it was acquired by the pure-minded
and benign clerk Karapet, who is son of Thoros
(Theodore) the knight, out of his just earnings,
for the use of himself . . .

"Again, I pray all to hold worthy of com-
memoration . . . our parents and teachers, and
also the two sons whom they took captive and
carried to Egypt. Let them fall down at the
feet and implore of all the return of the captives.
Also pray for our virtuous spiritual brother
Grigor the Elder, who had this book written,
himself taking means to that end . . ."

41.

Or. 2337.—Fine vellum, yellowed with age.
Binding modern, of red leather. Size, external
4½ by 3⅜ inches, of text 3 by 2½. Folios 184,
of which two at each end are fragments of an
older MS.; in 18 quires, of which nos. 2, 4, 7,
10, 11, 12, 13, 15, 16 have 12 leaves; nos. 3, 8,
9, 17 have 11; nos. 1 and 14 have 10; 5 has
5; 18 has 4; 6 is wholly lost. The first
and some other folios are lost. The margins
where abraded have been repaired. The hand is
a clear, regular, medium-sized *bolorgir*, and each
page has 16, sometimes 17, lines. The ortho-
graphy is old, the double point being almost
exclusively used in punctuating. Musical notes
or neumes are added. Most of the hymns
begin with bird or *shalagir* letters of large size,
and their sections are marked in the margins
by arabesques of floral design or by drawings
of birds. As a rule, red ink only is used, but
in a few cases, as on folios 3b and 151, other
colours and gold outlines are used.

The contents are nearly identical with those
of Or. 2335.

Fol. 1. *Inc.* . . . Թիք և ես զարթոյց առաւա-
տուց ալելուիա: Օ, ար. ընդ զուարթունս մանկունք
վերին սիրնի. ալ . . .

Fol. 3b. Կանոն գլխեր կարգաւ: Գառեա տը զ.
որ դասին զիս ալելուիա . . . "Heads of canons in
order. Judge, O Lord, them that judge me.
Alleluiah . . ."

Fol. 9. Բունբարեկենդանին և նոր կիր: Ըրհ-
նեա. ի կեանս իմ. աւրհանցից զքեզ . . . "Of the
Carnival and New Sunday. Praise: In my
life I will praise thee."

Fol. 9b. Թագաւորք ապաշխարութե: Թագաւոր
յաւիտեան. լուր մեզ ան փրկիչ . . . "Forms of
the *O King* for services of Penitence. O King
eternal, hear us, God of salvation . . ."

Fol. 18. Թագաւորք մարտիրոսաց: Օղորմութի
քո տէր արա ի մեզ (See Or. 2335, fol. 9b.)

A folio is lost before fol. 24.

Fol. 24. The title **Լէւուք գիշերութեան** is lost, and also the first strophes. *Inc.* **Լէւուիա. ալէւուիա. ալէւուիա. ալէւուիա. Յարեաւ ձծ, ի քնո. փախեան. նորա. ալէւու:** (See Or. 2335, fol. 15b.)

Fol. 40. **Արարմանի եղարեւից աւետ: Եղիցի անուն տեան աւրհնեալ ի յայսմ հետէ...** "For eve of Sunday. Gospel of the Balm-bearers. Praised be the name of the Lord henceforth."

Fol. 41b. **Լուաւաւ երգեր պահոց: Լոյս տուր սր աչաց իմոց զի մի երբեք ննջեցիցի...** (See Or. 2335, fol. 32b.)

Fol. 46. **Լուաւաւ երգեր սրունական: Եկ. Տան քում ըվայել սրբութիւն...** "Dawn songs Dominical, for Church. Holiness becometh thy house..." (Or. 2335, fol. 37b.)

This canon breaks off at end of fol. 47 at the words **զի սոքաք առաջնորդեալ ի լեանն**, so that its conclusion is lost and also the first folios of the next canon (entitled in Or. 2335, fol. 40, **Հարցնափառեր ապաշխարութեան**) as far as the words **չիջլ և ալթմ** on fol. 46 of Or. 2335. In this MS., therefore, several folios are lost after fol. 47, and after fol. 50 the sixth quire is lost which corresponded to folios 49–60 of Or. 2335. The correspondence of the folios of Or. 2337 with those of Or. 2335 in this part of the former is as follows: Fol. 37b (Or. 2335) = fol. 46 (Or. 2337), 38b = 47, 46 = 48, 48b = 50b, 61 = 51, 70 = 60b, 72b = 61b, 80b = 69, 81b = 70b, 83b = 74b, 84 = 77.

Fol. 51. **Խափանեցէր դասաւորեալ էք ընդ հրեշտակս ի յերկինս...** This is part of the fourth strophe of the canon entitled in Or. 2335, fol. 59b, **Սամամոր կարգաւ**, of which the first two folios are therefore lost in Or. 2337. (See Or. 2335, fol. 59b.)

Fol. 78. **Շաշոյ մեհդիք պահոց: Երբայութիւն քր արբբայ...** (See Or. 2335, fol. 81.)

Fol. 80. **Սեւեդիք ճաշոյ յարութիւն: Եմնայն երկիր երկիր պագցն քեզ...** (See Or. 2335, fol. 90.)

Fol. 84. **Սողոգիք յինանցն: Լէւուիա...** երանեալ է այր որ ոչ գն...

After fol. 85 another folio is lost. (See Or. 2335, fol. 93b.)

Fol. 86. *Inc.* **Հոգի քո բարի առաջնորդեսցէ**, which is the fourth strophe of the canon entitled in Or. 2335, fol. 95, **Լէւուք ճաշո. կարգաւ.**

Fol. 120. **Սրբասացութիւն սբ պատարագի: ծն. Լազմութիւն հրեշտակաց և զաւրաց երկնաւորաց: Իջեալ ի յերկնից ընդ փածին...** (See Or. 2335, fol. 126b.)

Fol. 124b. **Սալթանք առ սբ երրորդութիւն: Հայր երկնաւոր. որ զորդին քո ետու...** "Supplication addressed to the Holy Trinity. Father heavenly, who gavest thy Son..." (See Or. 2335, fol. 129.)

Fol. 130. **Խոնարհեցոյք աղցին: Խոնարհեց. և...** (*illegible*) **նձ խոնարհեցոյ զունգն քու լուր սր աղաթից իմոց...** (See Or. 2335, fol. 134.)

Fol. 137b. **Խոնարհեցուք հասարակաց: Խոնարհ. և տն. եմ ես. փառք քեզ տր: փառք քեզ ձծ. փառք...** (See Or. 2335, fol. 141b.)

Fol. 147. **Տրունական տանից: Սարգարէութեանց մայր...** "For Dominical Feasts. Mother of prophecies..."

Fol. 151. **Սեւեդիք ծննդ: Տէր ասացցիս որդի...** (See Or. 2335, fol. 157.)

Fol. 153. **Սեւեդիք յարութիւն:** (See Or. 2335, fol. 159.)

Fol. 157b. **Սեւեդիք մարտիրոսաց: Եղիցի տէր. ողորմութիւն քո...** (See Or. 2335, fol. 163.)

Fol. 161b. **Սեւեդիք պահոց: Տէր լուիցէ ինձ ի կարդա...** (See Or. 2335, fol. 167b.)

Fol. 166. **Սեւեդիք աղուհացիցն: Պարձոյ զիս տէր յիմ մեղաց...** (See Or. 2335, fol. 172.)

Fol. 169b. **Սողոգիք աղուհացիցն: Ողորմեաց...** (See Or. 2335, fol. 194.)

Fol. 170. **Սեծի ուրբութիւն ճաշոյն: Հարուցեալ ի վ. վեկա. զոր...** "Of the Great Friday, at Mass (*lit.* Repast). Risen above..."

Fol. 170b. **Սեծի ուրբութիւն գիշերոյն: Իշեաւնք ժողովեցան ի միասին...** "On the Great Friday, in the night office. The rulers were gathered together..."

Fol. 173. Ուղիղ եղիցին աղաթք իմ որպէս խունկ... The end of this canon is lost, and several folios are missing after fol. 178. (See Or. 2335, fol. 175.)

Fol. 179. [Լ՛ր] բայու թիւնդ : Վրիստոս թա- գաւոր փառաց, փառաւորեալ յամենայն արարածոց. աղաչանաւք մաւրքո և կուսի . . . "Thy kingdom. Christ, King of glory, glorified by all creatures, through the entreaties of thy virgin Mother . . ." The end of this is lost through loss of folios after fol. 180.

Colophon I., fol. 181:—

Վառք . . . ի թուականիս Հայոց . չկէ . գրեցաւ եղանակաւոր գիրս ձեռամբ յովի. անիմաստ գրչի ի խնդրոյ քեռորդոյն իմոյ մբ և կուսակրօն բեմական ք"Տին ներսիսի. ի վայելումն անձին իւրոյ և ի յիշատակ ծնողաց մերոց . . . յիշեսցիք զսբ անուռնդ ք"Տ. ներսէս և զծնողս իւր. զՀայրն իւր զվահրամ ք"Տ. և զմայրն զուիթա և զեղբարս իւր զգրիգոր ք"Տ և զստեփանոս որք փոխեցան ի քս. այլ և զծերունի Հաւն իւր զներսէս ք"Տ. և զՏաւր եղբայրն իւր զստեփանոս կուսակրօն ք"Տ. որք յառաջ գնացին յաստեացս: Նա և զիս զյով. անպիտան գրիչ և զծնողս իմ: զՀայրն իմ զստեփ. ք"Տ. և զմայրն զմեծ տիկին և զեղբարսն իմ զթորոս ք"Տ. և զկոստանտին և զպողոս որք արեամբ նահատակեցան: յիշեսցիք և զծերունի Հայրն իմ զներսէս անապատական ք"Տ զի նա ուսուց զիս . . .

"Glory be . . . In the year of the Armenian era 777 (A.D. 1327) was written this book of rhythms by Hovannês, the unintelligent scribe, at the request of my sister's son, the holy and virginally minded priest of the sanctuary, Nerses, for his own use and as a memorial of our parents . . . Remember the priest Nerses and his parents, his father Wahram, and his mother Ritha, and his brothers, the scribe and priest, and Stephanus, who have passed away to Christ; but also his aged grandsire Nerses the priest, and his father's brother Stephanus, the virginally minded priest, who have preceded him out of this world; and also myself, Hovannês, the unprofitable scribe, and my parents, my father Stephanus the priest, and my mother the great dame, and my brothers

Thoros the priest and Kostantin and Paul, who have shed their blood as martyrs. Remember also my aged father Nerses, a priest of spotless life, for he was my teacher . . ."

The scribe Hovannês (յով) also asks for our prayers in a brief note on fol. 170b, and for himself and բեմական ներսէս on fol. 85b.

Colophon II., fol. 182, in minute *bolongir*:—

Եւ ես ալաչեմ այս Հանդիսի
յիշման արեք զիս արժանի
մինաս գրիչ անցաւորի .
որ գրեցի ի կէսարիի :
Հասնալ աւարտ. աղուհացի
մարտի ամսոյ Դ. Ը զի :

"And I pray you to hold worthy of solemn commemoration myself, Minas the scribe . . . who wrote in Caesarea at the close of Lent, the 26th of March."

At each end of this MS. are bound in two fragments of vellum much blackened and inscribed with *ergathagir* writing of the eleventh or twelfth century. The hand slopes to the right, but is otherwise archaic. The comma and point alone are used in punctuation. The margins are sheared away to fit this MS. In the fragment at the beginning of the MS. can be read the following (the left margin is cut away, so that the first four letters of each line are lost):—

ոյ իւրոյ որ սիրեաց
... վերստին նորոգեաց զմեզ .
... տմիլի, և գուբն զոր փորեաց
... զեաց սատանայ, 'ի նոյն ըն
... որ գործեաց. և դարձոյց
... նորա ի գլուխ նորա. և 'ի վերայ
... աթան նորա զանաւրէնութիւնս
... ջոյց. . . . (one line illegible) . . .
... յաւիտենից հուրն. որ պատրաստ
... է սատանայի և հրեշտակաց նորա
... ով աղգ մարդկան. զինչ մա
... ր ի տուր տն. վասն ամենայնի
... իկ զամենարմատն բարեաց .
... ր կոյն մեծաց ուսուց. եւ ա
... րգանաց. և գովեստ բազմա

On verso is legible the following; the right-hand margin is cut:—

ստին մկրտելով.....
 հաւք որդիս նայ յորջորջելու...
 այնմ որք բնկալան զնա ետն...
 խանութիւն որդիս նայ լինել...
 ձեալ զի որպէս քս որդի է հաւ...
 տապէս. և երկրորդ ծնունդ...
 լաւ մարդկաւրէն, և մկրտե...
 նայ շնորհիւ. որք ոչ եմք ա...
 թեանն որդիք նայ. այնպէս...
 կան զշնորհիւ որդիսն արկա...
 յազգահաման. և որպէս...
 զաջն որդիք մահկանացու հա...
 եւ զբնակութիւն յաշխարհ...
 զաք, իսկ ի ձեռն վերստան ծ...

The above is part of a homily on the Baptism of Jesus.

Of the fragment at the end of the MS. little

is legible. It seems to be a panegyric of Mary:—

ամ երկիր անկոխ. և երկիր ած...
մարիամ զաւրա.....
 աշխարհի. զաւրութիւն էին...
 յր քի. մարիամ էջք էին նայ...
 արեւոյս աղբււր. մարիամ թա...
 երնոցն (?), մարիամ լուսոյ...
փայլատական.....
աչի. խաղաղու.....

On verso is legible the following:—

զի նա զքի խոնար հումն յե...
 'ի յերկիր. ի ձեռն ծննդաբան...

վասն այնորիկ վերս...
 վայր կարգէ զթիւն. իսկ...
 վասն զի առնութեք քի մկրտ...
 անն զնէ զթիւն. յ.....
 ուստի վերթու.....
 ձեռնադամ.....

ORDINALS.

42.

Add. 19,548.—Fine vellum. Modern binding of black leather. Size, external 9½ by 7 inches, of text 5½ by 4. Folios 52, not including a final vellum fly-sheet, and two paper folios at the beginning containing an account of this MS. by a modern Armenian. The quires are 8 in number, signed in lower margin with Armenian letters. They consist of 8 leaves each, but the fourth has 9, of which two folios, 28 and 29, are of paper, and the last has only 3. The MS. is part of a larger book of which the first quire of this was the eighth. The end of the MS. is lost, as also a folio after fol. 29, which is of paper. The last two folios belong to a later part of the original MS. It is written in a clear, elegant *ergathagir* or uncial hand, 13 lines to a page. The letters

slope slightly to the right. The orthography is old, the words barely divided from each other, and only the few compendia of sacred names and of the final syllable *-թիւն* common in MSS. earlier than the year 1300 are employed. The double point raised above the line ends all clauses; the single point is rare, the comma less rare. Stress-accent is added to guide the voice in reading. Sacred names are written in gold, as also initials of paragraphs and the first two or three lines of each lection. On folios 18b–20b and 52, musical neumes are given in red ink; ritual directions and titles of lections are also given in red.

Contents: Fol. 1, the canon of Ordaining a Priest. Fol. 28, on paper in later hand, a prayer of Blessing a Priest's Raiment: *այր յս կատարումն աւրինաց և մարգարէից և բաշխուղ ողոր-*

մութեան. աւրհնեալ զգամուճան . . . Fol. 30, the canon of Consecrating the Water at Epiphany. Fol. 51, the last two strophes of a litany recited by deacons.

The prayer on fol. 28 has been interpolated as *requies* in the canon of ordination in MS. Add. 23,900, fol. 192. The ordinal of a priest and the rite of Epiphany are translated in my "Rituale Armenorum."

Illuminations: Fol. 1, headpiece of interlacing foliage, blue on gold ground, with birds above, marginal arabesque of blue and gold, and *shalagir* or wreathed initials. Folios 2, 4, 8*b*, 10, 20*b*, *shalagir* initials, with floral arabesque in margin. Fol. 17, illuminated medallion in margin of St. Luke on gold ground with dove beneath. Fol. 25*b*, illuminated initial extending down the page into lower margin. Fol. 30, illuminated headpiece of blue interlacing foliage on gold ground, with a marginal illumination of a golden jar containing flowers. Fol. 35, illuminated boss in margin with leaves in concentric circles on gold ground; in text, a *shalagir* initial. Fol. 39, large illuminated initial of which the tail is formed in margin of bursting seed-pods among petals. Fol. 44, marginal illumination of Christ standing on the waters of Jordan, with cross and book; the lower end of the cross is a spear-head plunged into the throat of a dragon. Fol. 45*b*, initial formed of peacocks, with floral arabesque in margin. These illuminations are excellent in technique and colour, and seem to be contemporary with the text.

History of the MS.—Colophon, fol. 27*b*, at end of canon of ordination:—

Յէս քն վայելել տացէ զտեառական եւ զերի | ցարարս
տն վարդանայ.

Օտուաւղգ ի տուաւղէն | առելոյ, ընդառողիդ |
նորակերտեայ, միանգամ | այն եւ զամենայն դասս. քա |
հանայից. աղաչեմ յիշել | զմեղապարտ գրիչս կոս-
տանդի:

Իսղում ժամանակս ինու | աստ եղբաւրէ գրչէ ըն-
ծայեալ:

Here the six intermediate lines are in a later hand in *ergathagir* characters, but with modern orthography. The first three and the last two are in gold uncials of earlier character, sloping a little backward. Both notices are obscure in diction. The older one may be rendered: "May J. C. make profitable this book and the ordinal of Sir Wardan for a long time that his humble brother the transcriber has presented." The six lines inserted may be rendered: "In receiving the gift of the giver, along with him who receives, repair it; and I entreat all ranks of priests to commemorate the sinful scribe Kostand."

The MS. contains no date, and the name of the reigning patriarch, which was given in the diaconicon or litany (fol. 19*b*), has been carefully effaced.

On folio 29, which is of paper, at the end of the prayer for the blessing of raiment, the writer of the same adds this colophon:—

Ով նծարեալ արհի եպիսկոպոս ար յովանէս մեղե-
տինոյ ընկալ զսակաւ գիրս և յիշեալ զանարժան հոգս
շնորհէս արեղայս, ի թիւ, պիտ, հոկտեմբեր ժիւ աւրն.

"O holy archbishop, Sir John of Melitene, accept this little book, and commemorate the unworthy dust of Nerses the monk, in the year 821 (A.D. 1371), Oct. 19."

Fol. 26*b*, in lower margin, in rude *bolorgir*:—

Ի թվին պ: իք: էառ յաշին թամուրն զթագաւ-
որական քաղաքն զսիս և եղև սուգ մեծ:

Ի սոյն ամի եղև սով սաստիկ ընդ նամ աշխարհս և
եղաւ չփ մի ցր: Ծ: դր(?) տահիթի:

"In the year 824 (A.D. 1374) Yashekh Thamur took the royal city of Sis, and there was great lamentation. In the same year was a great famine in all the land, and a measure of corn cost a hundred dirhems of a tahir."

This conqueror of Sis is in Deguignes' "Histoire des Huns," l. xxi., tom. iv., p. 239, called Aschkitmour, Pacha of Haleb, who led an expedition into Cilicia for the Sultan Schaban of Egypt, and captured the last Armenian king.

The account of the MS., in modern Armenian, bound inside the first cover, states that this MS. was found 'ի Կողմանս Բերիոյ, "in the region of Beroea." The writer then ventures his opinion that the MS. was written in the eighth or ninth century. It is, however, hardly earlier than the thirteenth.

Inside the last cover are bound in two folios of stout yellow paper inscribed in late uncials of the thirteenth or fourteenth century. The text consists of fragments of the Acts of Philip as printed in a volume entitled "Thangaran," or Treasure, Venice, 1904, vol. iii., pp. 301-304. It agrees with the text there printed in the lower margin, though not without many variants.

43.

Or. 2615.—Oriental paper. Size, external $7\frac{1}{2}$ by $5\frac{1}{2}$ inches, of text 5 by $3\frac{1}{2}$. Modern half-binding of black leather. Folios 109, in 10 signed quires of 12 leaves each, except no. 9 with 8, and no. 10 with 6. The hand is a large, clear, and regular *bolorgir*, written 16 lines to a page. The rubrics are given in red ink, as also the initials of each prayer or response. Each canon is preceded by a coloured headpiece of foliage design with an arabesque in the margin, and begins with an ornamental initial. The orthography on the whole is archaic. Few compendia are used; the double point inclined backward, the dot, and comma, mostly at the top of the line, are used in punctuation.

The book is an Ordinal, and the contents are fully described under MS. Add. 23,900.

A later hand adds on fol. 107 a *տաղ վան աւծման քաջանայից* or hymn for the anointing of a priest, beginning: Ով անմահ հաց կենաց . . . "O immortal Bread of life . . ."

History of the MS.—Colophon, fol. 108:—

Վրահք . . . գրեցաւ ձեռնադրութի գիրքս ձեռամբ յովանիսի յանցաւորի ի գաւառո կեսարիոյ, 'ի հռչա-

կաւոր անապատս սրբոյն գրիգորի նիւսացոյն: Չի է լաւ և ընտիր աւրինակ շինեալ և յաւրինեալ ի տր առաքելէ ունեաց եպիսկոպոս Եւ մեք վասն առաւել գեղեցկութեն գրեցաք զսա ի թիվ ջն, ի խորոյ սրբանն

"Glory be . . . This manual of the laying on of hands was written by Hovanès the sinner in the canton of Caesarea, in the famous hermitage of St. Gregory of Nyssa. For there was an excellent and choice original made and copied by Sir Araquel, Bishop of Siunik. And we, because of its exceeding beauty, transcribed it in the year 940 (A.D. 1490) at the request of the reverend."

The scribe breaks off abruptly at this point, leaving the rest of the page and the verso blank. Earlier in the MS. (fol. 33) he asks for our intercession.

A leaf of old uncial writing was once bound in after the last folio (109) and has left the image of its writing on the verso, perhaps owing to damp.

In the tract on Priesthood, of Wardan Wardapet, which begins fol. 30, the following passage (fol. 32) is of interest:—

Օ ի առաքեալն մեր թագոս, ի՞նչէ ասէ, որ զանգէտն և զանկատարն ձեռնադրէ. քան զՎ. անն, ձեռնադրաւ զն և ձեռնադրեալն լուծցի: Եւ ի սբ գրիգորի կանոնացն այս լիցի, թէ զաշխարհի երէցացուն 'ի. ժե տարին կարգեն և ապա զպիր աւրհնեն, և ի, ին, թէ լաւ է և բարի. սարկ. ձեռնադրեն. եւ յԵ. թէ կատարեալ է չափ բարութիւն, ըստ գրեցելոյդ, ապա ի քահանայի կոչեն: Եւ զարեղացւոյն որ յաւժարի իւր կամաւքն ի. ի. տարին չուխայ հագնի, և 'ի մայր և ի գինոյ կտրեն. և յԵ. սրբմաւոր աւրհնեն, և այն բաւական է նմա: զի ի վեր է քան զընութիւն, և քան զհրեշտակք կուտութիւն: Եւ թէ տեսողքն տեսանեն և վկայեն և աղաչեն թէ չուր չառնու. ի. ի. տարին սարկութի, և. ին. թէ չուր չառնու. շատ պաղատանաւք մաղթանաւք: Ի զրոց հրամանաց խրատ գրեցաւ ի սբ վիրապիս ձեռամբ նուաստ վարդան վարդապետի: Ի նէ ան պատկառող եպիսկոպոս: և առաքեցաք առ չափ եպիսկոպոս որ ի ձեռնադրութի կարգան: Եւ յԵ. զպրոցական տղայոց տարին . ք. հետ կարգան որ գիտենան թէ յորպիսի սոսկալի և զարհուրելի աստիճան և ի կարգի են: Օ ի աշխարհականացն մին դատաստան կայ, վասն իւր: Իսկ թէ ին

վասն իւր և վա՛յ ալոց դատաստան և ահեղ քննութի ի քէ նոյ մերոյ որում փառք յօրոհանս ամեն:

"For our apostle Thadéos in Christ says that where an ignorant person or one immature and less than thirty years of age is ordained, then shall both ordainer and ordained be deposed. And from St. Gregory's Canons let this be [adduced], that they appoint a [future] elder of the land (*i.e.* chorepiscopus) at the age of fifteen, and then consecrate him a clerk (*or* acolyte), and at twenty-five, if he is excellent and good, they ordain him deacon, and at thirty, if he is perfect in all goodness according to the Scripture, then they call him to priesthood. And in the profession of monk (*abelay*), one who is intent on it of his own will shall at the age of twenty assume the monkish habit, and become an abstainer from flesh and wine, and be shorn; and at the age of thirty they consecrate him with the rite of *σχημα*, and this shall suffice for him; for virginity transcends nature and the angels. But if eye-witnesses testify and pray [for a monk] to receive priesthood, then at forty years he shall receive the diaconate, and at forty-five the priesthood, with many supplications and prayers. This rule was transcribed from the Book of Precepts in the holy Pit by the humble Warden Wardapet, for God-fearing bishops. And we sent it to all bishops for them to read at ordinations . . ."

44.

Egerton 693.—Turkish glazed paper, 10½ by 8 inches, bound in green leather, with flap. Consists of 35 folios, of which the last is blank, in 3 numbered quires. Written in a neat, late *notergir* or notary's hand of the eighteenth century, with rubricated titles, initials, and first lines; 25 lines to a page.

Contents: Armenian Ordination Services.

Fol. 1. *Վանն եպիսկոպոս ձեռնադրելոյ. յորժամ Հանդերձեալ լինին եպիսկոպոս կացուցանել զըբ,*

ամենայն ժառանգաւորք եկեղեցոյն բոլոր բնակչք գաւառին . . .

"Canon of ordaining a bishop. When they are about to make anyone a bishop, all the clergy of the church, with the whole of the inhabitants of the canton . . ."

Fol. 24. *Վանոյն, յորժամ կաթողիկոս ձեռնադրեն Հանդիսիւ. աւգնեա սը հոգի նծ:*

Պատիւ կաթողիկոսութեան տանս հայոց: Նախ ընտրել պարտ է ըստ կաթողիկէ եկեղեցեացն սահմանի. բոլոր ժողովուրդք հայ ազգիս Հանդերձ նմ ժառանգաւորք եկեղեցւոյն . . .

"Canon: when they ordain a catholicos with due formality. Holy divine Spirit, aid us. The honour of the catholicate [appertains] to the house of Armenia. First the entire Armenian people, together with all the clergy of the church, must select according to the statute of the Catholic Church . . ."

This volume is a companion work to Egerton 694. It must once have belonged to Simeon, Archbishop of Galatia, who has written his name on the title-page. It formed no. xcix. of Dr. Adam Clarke's collection of Oriental MSS.

45.

Egerton 694.—Paper. In size, binding, writing, and date, also in much of its contents, this codex agrees with Egerton 693. Unlike that codex, however, it is written in double columns of 24 lines each. Folios 65, of which the last is blank. Quire cyphers, consisting of Armenian letters, and answering to 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9, 10, are added in lower margins of folios 11*b*, 12*a*, 23*b*, 24*a*, 35*b*, 36*a*, 57*b*, 58*a*.

Contents: Armenian Ordination Services.

Fol. 1. *Վանն եպիսկոպոս ձեռնադրելոյ. յորժամ Հանդերձեալ լինին եպիսկոպոս ձեռնադրել զըբ. ամենայն ժառանգաւորք եկեղեցւոյն բոլոր բնակչք գաւառին, երիցամբք և տանուաւորք . . .*

"Canon of ordaining a bishop. When they are about to ordain anyone a bishop, all the

clergy of the church, with all the inhabitants of the canton, with elders and chieftains . . .”

Fol. 25. *Անողն յործամ կաթուղիկոս ձեռնադրեն հանդիսիւ. օգնեա սբ հոգի անծ: յործամ հանդերձեալ լինին բարձրացուցանել զորք ի պատիւ կաթուղիկոսութեան տանս հայոց: Նախ ընտրել պարտ է . . .*

“Canon when they ordain a catholicos with due formality. Aid us, holy divine Spirit. When they are about to elevate anyone to the honour of the catholicate of the house of Armenia: first, they must select . . .”

(The rite is identical with that given in Egerton 693, folios 24 sqq.)

Fol. 36b. *Անուն թագաւոր ձեռնադրելոյ. յեա զգնելոյ զամ թագաւորական հանդերձն: ուրոյն զբղա- միթն և զթագն զնեն ի վերայ սլլ սեղանոյն արձաթի սկսեղբ . . .*

“Canon of ordaining a king. After he has donned all the kingly garb, they place apart the cloak and crown on the holy altar together with a dish of silver . . .”

Fol. 46. *Լսեն նիւթք և պէտք սրբալոյս մեռն- նին . . .*

“The following are the ingredients used in consecrating the *muron* (holy oil) . . .”

Fol. 46. *Անուն աւրհնութիւն սլլ մեռնին այսպէս արասցեն: յաւուր մեծի, Ե. շաբաթուոյն ի ժամ սբ պատարագի զսբ մեռնն թափեն ի յաման յարձաթի . . .*

“Canon of consecrating the *muron*. They shall do as follows. On the great fifth day of the week, at the hour of Holy Sacrifice, they

empty out the holy *muron* into a jar of silver . . .”

Fol. 47b. *Լսյա խրատս ի նոր գրած գրքին օրինակէ էր. բայց ի հին գրքի օրինակն. այսպէս էր որ առաջի կայ:*

Անուն խորհրդածութեան սբ իւղոյն զոր միւռնն կոչեն այսպէս է:

*{*աւուր մեծի հինգշաբաթուոյն. որ է հին զատիկ օրինական և ի նորս փոխեալ քիւ: ընդ առաւօտն մտանէ եպիսկոպոսն եկեղեցին ի սարկաւազանոցն. և լուանայ զձեռնս . . .

“The above form was copied from a newly written source. But in an old book the following was prescribed: Canon of the mystagogy of the holy oil called *muron*, as follows: On the day of the great fifth of the week, which is the old *Zatik* (Pascha) of the Law, changed into new by Christ. At dawn the bishop enters the church, and goes into the deacon's room and washes his hands . . .”

Fol. 47b. *Եւ այս առաջաբանութիւնս խրատական, ի մագաղաւ ոսկէտուփ սըսա տանէ թագաւորական խաչնայէ ելած գրքէնէ:*

“This form of preface was taken from a vellum gold-bound book in the royal treasury of the house of Sis.”

(After these explanations the rite of consecrating the oil is continued to the end of the MS.)

Like its fellow MS., Egerton 693, this codex bears on its title-page the signature of Simeon, Archbishop of Galatia. It was no. c. of Dr. Adam Clarke's collection.

HYMNALS.

46.

Add. 18,603.—Vellum. Size, external $5\frac{3}{4}$ by 4 inches, of text $4\frac{1}{4}$ by $2\frac{3}{4}$. Modern binding of red leather. Folios 398, in 33 numbered quires, mostly of 12 folios each. The volume is written in a large, regular *bolorgir* or round

cursive hand, 21 lines to the page, of the year 1311 as far as fol. 350, where the original book composed of 29 quires ends. From fol. 351 the book is continued in another hand, hardly of the same age, closer and less neat and regular; here the number of lines to the page varies from 18 to 22 or even 23. Fol. 143 has

been supplied in paper (the original vellum folio being lost), and its writing is a coarse late *notergir* or notary's hand. Folios 1-90 are stained in lower margin, and some of the old signatures of the quires have been sheared away by the binder. Torn or mutilated folios have been carefully repaired. The text is written with the usual musical notes or neumes, and is well illuminated; though at some time or another a binder has by cutting the margins mutilated some of the designs. The chief colours employed are gold, red, blue, and green. Each canon begins with a rubric succeeded by a line of gold and a line of red. The initials of the minor paragraphs are in gold ink; those of entire canons are of the kind called bird-and-fish letters; and each new canon is marked in the lateral margin with a scroll or arabesque, generally of conventional floral design. In some cases the scroll is replaced by a bird pecking at grapes, or by a shrine resting on two columns. Beside these marginal decorations there are richly illuminated headpieces set in the text on folios 4, 16, 65, 115*b*, 217*b*, 263*b*, 308*b*, 332. Facsimiles of such headpieces and initials are given in Karamiantz's Catalogue, *Tafel* iii., nos. 10 and 12, and in Dashean's, *Tafel* v., nos. 1-9.

Contents: a Hymn-book, or *Sharaknotz*.

The following is a list of the canons contained in this MS. The number of the canon according to the Amsterdam edition of 1664 is given first, and after a stroke the folio on which it begins in this MS. For the titles and *incipits* of the canons so numbered, see under MS. Add. 8999. Where the titles of this MS. differ from those of the edition, they are given in brackets after the number of the folio.

1-4; 2-8 (canon of the second day); 3-11 (adds a section entitled *այլ Հարցն աւելանաց անձանին. ուրախ լին մարիամ սբ անձին*); 4-16; 5-18; 6-20; 7-22; 8-24*b*; 9-27; 10-29*b*; 11-31*b*; 12-33*b*; 13-36; 14-41; 15-44; 16-46 (of the holy emperors); 17-48;

18-50; 19-53; 20-55*b*; 21-57*b*; 22-60; 23-62; 24-360*b*; 25-65 (in title adds "composed by Sir Nerses"); 26-71; 27-73*b*; 28-77*b*; 29-79*b*; 30-82*b*; 31-87*b*; 32-89*b*; 33-94; 34-96; 35-98*b*; 36-101; 37-106; 38-107*b*; 39-110; 40-115*b*; 41-117*b*; 41*B*-120; 42-122; 43-123*b*; 44-125*b*; 45-127; 46-130; 47-133; 47*B*-138*b*; 48-140*b*; 49-142*b*; 50-143*b*; 51-148; 52-152; 53-153; 54*A*-158; 54*B*-160; 55-165*b* (*կիրակե աշխ*); 125-171*b* (*փարաւոյն Հանդերձ կառաքն ընկղմեցաւ*); 56-174; 126-179 (*աւգնական ընդունելի եղև իմ տէր ինչ*); 127-187 (*երգեցէք տն երգ նոր*); 58-190*b*. (There follows on fol. 193 the hymn *աւրհնեսցուք զարև զյաղթող զաւրութիւն նորա*); 59-196*b*; 60-200*b*; 61-205. (On fol. 208 the hymn *յաղթական քեզ աւրհնութիւն ար որ զխորոց ծովուն Հերձեր*); 62-211; 63-217*b*; 64-220; 65-222; 66-224; 67-226; 68-352*b*; 69-353; 70-227*b*; 71-233; 72-234*b*; 73-237*b* (for the first part as far as *երգելով ըզփառս ի բարձունս*, see fol. 357*b*, p. 433 of edition); 74 and 74*B*-238 (for the first part as far as *Թագաւորական աթոռոյ* on p. 437, see fol. 358*b*); 75 and 75*B*-239; 76-246; 77-248; 78-251; 79-253; 80-255; 81-256*b*; 82-259; 83-261*b*; 84-263*b*; 85-265; 86-267; 87-268*b*; 88-268*b*; 89-270*b*; 90-271*b*; 91-272*b*; 92-275; 93-277; 94-279*b*, omitting from *որ ընդ Հողեղէն բնութիւն* onwards (p. 523 of edition); 95-280; 96-281 (entitled "of Mesrôp Wardapet," and omitting as far as *սբանչիագործ անձ որ ցուցեր*, p. 530); 97-262*b*; 98-356 (see below); 99-285; 100-287*b*; Ignatius, 290*b*; Chrysostom, 291; Basil, 291; Gregory Theol., 291*b*; Eustratius, 292; Theodorus, 292*b*; Sukias, 293; Wahan, 293; David of Dwin, 294; Kirakos, 294; Oskan, 294; Atom, 295; Wardan, 295*b*; 101-296 (MS. begins at *պայծառացան այսաւր սբ եկեղեցիք*, p. 580, omitting what precedes: see below, fol. 364); 102-298 (the songs for the second to seventh day are also given, and, fol. 304, the *երգ արևադարձն*, but the last is entitled *երգ զկոի*

աղաղակեցէք սաղմոսին); 103 – 304 (the song ճգնաւորք is entitled գէորգայ և որոց նրման նմա); 104 – 305b (this MS. provides only the songs for sixth and ninth hours and for hour of Peace); 105 – 308b (in the section Պ the neumes are omitted, though space is left for them); 106 – 311b; 107 – 314b; 108 – 316; 109 – 319b; 110 – 322b; 111 – 324b; 112 – 328b; 113 – 332; 114 – 333b; 115 – 335; 116 – 336b; 117 – 340; 118 – 342b; 119 – 344; 120 – 346b.

Here the older part of the MS. ends, and here the first scribe has set his colophon (see below). The remainder of the volume, folios 351–386, contains *sharakans*, which as a rule are not admitted in the printed edition of 1664, as follows:—

Fol. 351. Canon of Theodore Stratêlatês: Որ ի հանդէս մեծ ճգնութեան . . .

Fol. 352. Hymn for St. Gregory Illuminator: Ի հաւրէ զարդարեալ հայրական փառք պըսակեալ . . .

Fol. 352b. Canon of the sixth day of the Coming of the Spirit (= no. 68 of edition).

Fol. 353. Of the same (= no. 69 of edition).

Fol. 354. Nerses on the holy Prophets (= no. 74 of edition). Some of the matter omitted at fol. 238 is here supplied, and much added that the edition excludes.

Fol. 356. Canon of the Innocents (= no. 98 of edition).

Fol. 357b. First strophes of canon 73 of the Grandsons of Gregory, omitted above, fol. 237b.

Fol. 358b. First part of canon 74, omitted at fol. 238.

Fol. 359b. Of St. Sargis, soldier (= canon 24): Ի մենասուրբ երրորդութեւ աշխու ծառայ . . .

Fol. 363b. Of the holy Translators: Որք զարդարեցին անաւրինաբար . . .

Fol. 364. Of St. Leontius (= no. 101: the parts omitted at fol. 296 are here supplied).

Fol. 366. St. Wardan (part of canon 100: here are supplied the last strophes omitted on fol. 295b).

Fol. 368. Song of the Two Myriad Martyrs (part of canon 100, omitted above).

Fol. 368. Of Stephen of Ułni (part of canon 100, omitted above).

Fol. 369. For the *Muron* (part of canon 100, omitted above).

Fol. 369b. Of the holy Pontiffs: Ի յսաւր երկնայնոցն ընդ մեզ . . .

Fol. 369b. St. Ephrem: Որ համանրման . . .

Fol. 370b. St. Nicholas: Հիացան ան մարմինքն . . .

Fol. 371. Հինանց կիրակմայն ի արն ներսխէ (i.e. Hymns for vigils of Sundays in Quinquagesima by Sir Nerses). Ի նսկիլըն աստուած համապայծառ ամենասուրբ երրորդութեւ . . .

Fol. 371. St. Kirakos and his Mother: Սարգսդոյն վառեալ ծաղիկ . . .

Fol. 371b. St. Minas, &c., omitted above.

Fol. 371b. Սարտիրոսացն (i.e. Of Martyrs). Ի կէզ հաւր անեղի և հիզ խնամողի . . .

Fol. 372. Սրբոց խոտաճարակացն ի յոհ վրդէ (i.e. of the holy Grass-eaters by John Wardapet). Հաւուրս վերջին ժամանակի . . .

Fol. 373. Of the Apostles: Ի յանսահման ծովէն հաւր . . .

Fol. 374. Of Peter and Paul: Ի յսաւր բերկրանաւք լըցեալ ցնծութիւն . . .

Fol. 374b. Of the Sons of Thunder: Որ յորովայն կոչեցալք ընտրեալք . . .

Fol. 374b. Of Thadeus Apostle: Ի յսաւր ցնծայ խրախճանապէս . . .

Fol. 377. Of Holy Cross: Սրբութիւն սրբոց շնորհեցեր եկեղեցւոյ չմ զիաւ քո ար . . .

Fol. 380. Հանգստեան (i.e. Hour of Rest). Որ անճառ խոնարհութիւ կամաւ եկիր ի չարչարանս . . .

Fol. 387 (in a new hand). Ի նձինք սրբոյն գրիգոր՝ լուս՝ (i.e. St. Gregory Illuminator). Ի յսաւր զու արձ ացեալ ցընծայ եկեղեցի դրախտ շծատուէնկ ծաղկեալ յորմէ արեաւ մեզ տունկն անմահութեւ . . .

Fol. 391b. Ի բեկք գերարփին և աւթարան լուսածին . . . (i.e. Resplendent flow of dawn and dwelling-place engendering light . . .)

Fol. 395. Հարական սրբոյն գրի՛. լուսաւն՛ (i.e. Hymn of Gregory Illuminator). Ի կրիւք ամ ույսաւր ցընծացէք ընդ մեծապայծառ փառսն . . .

Fol. 397. Հարց. վեցերորդ աւուր հոգոյ գալստեան (i.e. Of our Fathers. For the sixth day of the Advent of the Spirit). Ընծառելի բղխումն ի հօրէ հոգիս ճշմարիտ . . .

Fol. 397b. For the seventh day: Ընդանելի հոգիդ սբ որ ես ընդ հօր փառակից . . .

Fol. 398. Հարական ճաշու. սրբոց. քառանն՛ (i.e. Hymn of the Supper during holy Quadragesima). Ըսաւր մեծապէս պանծացեալ ցնծա սինն . . .

Colophon I., fol. 349b:—

Փառք . . . ի թագաւորութեն հայոց աւշին. և ի հայրապետութեն նոն կոստանդ: և ի թուականութեն հայոց: Հիւ: գրեցաւ գիրս այս որ կոչի շարակնոց. ձերամբ ներսեմ. բաղմամբ. ի խնդրոյ կուսակրանք. Թորոսի: Ըրդ աղաչեմ զձեզ որ հանդիպիք և տեսանէք զգիրս զայս խոշորութեն և սղաղանացս անմեղադիր լերութ. և գրողի սորա մեղաց թողութի խնդրեցէք, և եղբարց իմոց յովանէսի և թորոսի, և ծնողաց իմոց, ընդ նմին և թորոսի քհի, ստացողի սորա, որ ետ գրել զսա ի յիշատակ իւր և ծնողաց իւրոց: Եւ յորողմեա, գրիգորի քհի որ այժմ հայր է ականց անապատին. որ սկիզբն արար գրոցս, և գրեաց մինչև յորոտմանն շարականն:

“Glory be . . . In the reign of Aushin of the Armenians, and in the patriarchate of Sir Kostand, and in the year of the Armenians 761 (A.D. 1312), this book, which is called *Sharaknots*, was written by Nerses the sinner at the instance of the saintly priest Thoros. I therefore pray you who read or behold this book to excuse its rudeness and blunders, and to ask pardon for the sins of its transcriber, and of my brothers John and Thoros, and of my parents, and likewise of Thoros the priest, its owner, who had it written as a memorial of himself and of his parents. Lord Jesus, have mercy on Gregory the priest, who is now father of the monastery Akantz, who began the book and wrote it as far as the hymn of the [Sons of] Thunder.”

Colophon II. (apparently in the same handwriting as Colophon I.), fol. 350:—

Ո եղբարք եղբարք աղաչեմ յիշել զեղկելի գրիչս գրիգորի դպիր. որ զգիրս խաղեցի և զարդարեցի ոսկով և ծաղկել . . .

“O brethren, I beseech you to remember me the wretched scribe Gregory, who transcribed this book and drew the pictures and adorned it with gold and colours . . .”

Colophon III., fol. 350:—

Օ մեղաւք դատապարտեալ կաղմոյ սորա պակոր երէց մեծ պրենց և զծնաւ. զսն իմ և զաղջայինսն աղաչեմ յիշել ի տր . . .

“I pray you to remember in the Lord me the guilty Jacob the elder, who bound this book, and my parents and kinsmen . . .”

Colophon IV., fol. 15b:—

Ես յոհանէս որդի ժանկ տարին. ի Դ. թանկայ. թամուրի. ի շաղաթիցն գնեցի յիշատակ ինձ և ծնողաց իմոց. ի վայելումն որդոց իմոց՝ որդիքս առ նա փոխեցան և թողին մեզ սուր անմխիթար. ետու զշարակնոց դեռարոյս մանկանն՝ յովանէս սարկաւագին. ի վայելումն անձին իւրոյ. տէր եսայի որդուն . . .

Գրեցաւ գիրս ի յարպելան. ի յառաջնորդութի սբ ուխտիս ներսէս վարդապետի. և յովնս եպիսկոպոսիս. սոցա վկայութիւն արգալու որդու բուբաքիրիս վկայութիւն. ետու զշարակնոցս յովնիսին ի թվ. Դ. Ծ. Կ. ամին. ի հայրապետութի գրիգոր. կաթողիկոսի. ի թագաւորութի շահնշին: որ գնաց ի հրէ ու ի խորուսան:

“I, John, son of Jank Tar, in the fourth [year] of Thank Thamur, in answer to my poor prayers, bought this for a memorial of myself and of my parents, for the profit of my children. My children have passed unto God and left to us unconsolable sorrow. I gave the hymn-book to the tender stripling John Sarkavag (i.e. deacon), for the profit of his soul, son of Sir Elias . . .

“This book was written in Yarpelan (?Arbela) when Nerses Wardapet was primate of the holy clergy, and John was bishop. By their witness, by the witness of Abdal son of Bubaqir, I gave this hymn-book to John (Yovannes) in the year 898 (A.D. 1448), in the patriarchate of Gregory

Catholicos, in the reign of Tchhanish, who went from Hrê to Khorusan."

Colophon V., fol. 3:—

Սահակի կարապետս առի զայս շարակնոց ի թվին
 ոճիւր օգոստոս մեկն ի վայելումն գեաթուսիկ որդւոյ
 կմայ երեմիային. և յիշատակ ծնողաց իմոց... յիշեցէք
 զվերոյ գրեալ զմահակի որ էառ զայս մատենսն ի
 հալալ արդեանց իւրոց, և ետ իւր որդւոյ երեմիային...

"From Mahtes I, Karapet, received this hymn-book in the year 1142 (A.D. 1692) on August 1, for the profit of my youthful son Jeremiah and for a memorial of my parents."

Below this notice another in the same hand, of three lines, has been effaced all except the date ոճիւր (1142 = A.D. 1692) at the end.

Baronian notes a colophon preserved in a menologion of 911 (1462) belonging to the convent Gdouts in Lake Van, and communicated to him by Rev. Leonce Pirghlemiansi, to the effect that it was written "during the reign of Djihan Khan, who set out from Tabriz, went to Rei, occupied all the land of Khorassan, and remained fifteen years in Persia, making all the Tehghatas tributary to himself. Afterwards he returned to Tabriz, leaving his three sons to reign at Shiraz, Ispahan, and Firman; and the whole country was at peace." Djihan Shah, of the tribe Cara Kogoun, reigned 1437 to 1496.

47.

Add. 8999.—Folios 1-372 on oriental paper, much yellowed, but folios 373-388 on modern white paper. Size, 5 by 3¼ inches. Bound in black leather. The last binder cut down the margins all round, mutilating the illuminated scrolls. Folios 1-372 consist of 32 quires, and certain leaves which were loose have been bound in amiss, or are lost; e.g. after fol. 166 one folio is missing; fol. 347 is to be read after fol. 336, 337 after 211, 378 before 373. Folios 1-372 are written in an elegant, fine *bolorgir* (A.D. 1435), 21 lines to the page. Folios 373-380 are added in a larger and

later but regular *bolorgir* of the seventeenth century, 15 lines to a page. Folios 381 to end, again, are in a third hand, neat and regular, 20 lines to a page. Large coloured frontispieces on folios 1 and 142, and smaller ones on folios 114, 191b, 243b, 299b, 323, mark the chief divisions of the book; and floral scrolls in the margin, with decorative initials and red ink in the text, mark the commencements of the chief canons. As is common in the older hymn-books, the writing is almost continuous, and neumes or musical notes are everywhere added.

Contents: the Armenian Hymn-book known as *Sharaknotz*.

Begins (fol. 1):—

Երբեցէք որդիք սիոնի երգ նոր ի ծննդեան մօր
 տն. քանզի որ ծնաւ զանժամանակն ի հօր է ծնեալն
 այսօր ծնաւ յամուլ արգանդէ...

"Sing, children of Sion, a new song at the Birth of the Lord's Mother..."

This codex is of the Cilician type, and adds before the Epiphany canon the three recent canons of the Birth of the Virgin, of Anna and Joakim, and of the Annunciation. After these follows (fol. 12) the canon of the Theophany, with which MSS. of an earlier type began.

History of the MS.—The copyist of folios 1-372 has appended his colophon on the latter folio. In it we read:—

Մեր գրեցաւ գիրքս այս որ կոչի շարակնոց ի
 թիվնութեան հայկազնեա. պճլ. ամի. ի սբ ուխտս
 հաղպատայ, ընդ հովանեաւ սբ նշանիս և սբ կաթու-
 ղիկէիս. և սբ գերեզմանիս սարկաւագ վարդապետիս,
 և շուշանաւ սբ վկային. ի վարժապետութե մեծ
 րաբունդոյս և քաջ հոռոտիս յովնս վարդապետիս. ի
 յառաջնորդութե տր զաբարէի, ձեռամբ յղնամեղ
 փծուն և անարհեստ գրի մարտիրոսի սուտ անուն
 արեղայի. ի վայել անձին, և յետ մահուն յշտի
 հոգւոյ. և կրկին ծնողաց և եղբարց քերց. և հօգևոր
 զաւակաց: արդ որք հանդիպիք այսմ տառի, ուսմամբ
 կամ ականատես, և գաղափար առնելով. յիշեցէք ի
 մեղսաբաւիչ յաղաւթս ձեր զվերոյ գրեալսդ, և զհաւ-
 եղբայրն իմ զար յունան, զայրն իմ զխոցարեղ. և

զմայրն իմ զխոնդիկ, զեղբայրն իմ զսարգիս և զամուսինն իւր զմամբան, և զզաւակն իւրեանց, զբոյրն իմ զուստիանէ, որ միամտութիւն սպասաւորեաց մեզ. և զզաւակն իւր. և զայլ արեան մերձաւորն Տանգուցեալն և զկենդանին. և խոշորութեան գրոյս և սխալանացն անմեղադիր լերուք. զի այս էր կար մեր . . .

"Now this book, which is called *Sharaknotz*, was written in the year of the Armenian reckoning 886 (A.D. 1436) in the holy brotherhood of Halpat, under shelter of the Holy Sign and of holy *Catholicé*, and of the holy tomb of Sarkavag the Teacher, and Shushan the holy martyr, under the doctorate of the great rabbin and valiant rhetor Jovannes Wardapet, under the primacy of Sir Zachariah, by the hand of the impure and unskilled scribe Martyros, miscalled a religious, for the use of himself, and after his death as a memorial of his soul, and also of his parents and brothers, sisters, and spiritual offspring. So, then, ye who encounter this book, learning it or reading with your own eyes, or copying the same, remember in your prayers, expiatory of sin, the above-mentioned persons, and my father's brother Sir Younan (Jonah), my father Khodzadeh and my mother Khondik, my brother Sargis and his wife Mamqan, and their offspring, my sister Justina, who in singleness of mind waited on us, and her offspring, and our other blood relations, those that have died and those that are living; and forgive the coarseness of my handwriting and my blunders; for this was the best I could do . . ."

No MSS. exist of the Armenian hymnal prior to the Cilician period, when it was enlarged and many hymns added by Gregory Catholicos, Nerses the Graceful, and others. The development of the collection has been traced by Dr. Nerses Ter-Mikaëlian in his work "Das Armenische Hymnarium," Leipzig, 1905.

The *sharakans* are arranged in canons proper to the several days of the Church year. The word etymologically denotes a sequence, and each canon or complete hymn is divided into

rhythmical sections intended to be chanted after or instead of certain psalms and canticles, and so corresponding to the Latin antiphons. Each section is distinguished in the margin by the first letter of the psalm or canticle in connection with which it is thus sung. These letters are the following:—

ⲱ from *աւրհնութի* or *Benediction*. This letter is set against sections of canons intended to be sung during the Night Service after the first canticle of Moses, which begins *Լուսնութի*, i.e. *Praise*.

Հ from *Հարցն* or *Of fathers*, set against sections sung at Matins after Daniel's Canticle of the Three Children called in Armenian *Հարցն մերոց*, i.e. *Blessed art thou, Lord God of our fathers*.

Մ from *մեծացուցէ* or *Shall magnify*, against sections sung at Matins after the *Magnificat*.

Կ from *ողորմեա* or *Have mercy*, set against sections sung at Matins after Ps. 51.

Զ from *աւեր յերկնից* or *Dominum in caelis*, against sections sung at Matins after Psalms 148–151.

Ս from *մանկունք* or *Pueri*, against sections sung at Matins after Ps. 113.

Ճ from *ճալոյ* or *գովեա*, or *Praise*, against sections sung at Mass after Ps. 142¹²⁻²⁰.

Լ from *Համբարձի* or *Levavi*, against sections sung at Vespers after Ps. 121.

Again, each of these *sharakans* or sections of a complete canon is sung in one of eight tones, of which four are known as tones, *ձայն*, abbreviated in the margin as *ձ*, and four as *կողմ*, i.e. *πλάγιον*, abbreviated to *կ*. The first four numerals being denoted by the letters *ա, բ, գ, զ*, these eight tones are severally indicated in the margins thus: *աձ, բձ, գձ, զձ, ակ, բկ, գկ, զկ*. The notes of the scale are indicated over the letters or beside them by neumes about forty in number.

The following is a list of the canons contained in this MS. The number prefixed to each title

is that of the first edition of Amsterdam, A.D. 1664; after the title are given the opening words of the canon; and lastly the number of the folio on which in this MS. the said canon begins:—

1. Birth of the Virgin: **Երգեցէք որդիք սիօնի երգ. նոր...** “Sing, children of Sion, a new song...” Fol. 1.

2. Joakim and Anna: **Որ նախիմաց իմաստութիւն տնաւրինեցեր...** “Thou who with providential wisdom dispensedst the mystery of Holy Church...” Fol. 5.

3. Annunciation: **Խորհուրդն անճառ ծածկեալն յազգաց...** “Mystery ineffable hidden from Gentiles...” Fol. 8.

4. Theophany of the *Lucernarum* or Lighting of Lamps: **Ուրախացիր սրբուհի գաբրիէի աւետեալն...** “Rejoice, holy Lady, in the message of Gabriel...” Fol. 12.

5. Birth of Christ. First day: **Զծայայտնութեն (or Theophany). Խորհուրդ մեծ և սքանչելի...** “A mystery great and wonderful was revealed to-day...” Fol. 14b.

6. Second day: **Ի՛յսաւր բանն ի հաւրե անմեկնեւ...** “To-day the Word inseparable from the Father...” Fol. 16.

7. Third day: **Ի՛շակից հաւր և հոգւոյն անսկիզբն որդի...** “Consubstantial with Father and Spirit, Son without beginning...” Fol. 18b.

8. Fourth day: **Ի՛յսաւր գարրիէլ ցընցութիւն երգեաց...** “To-day Gabriel joyfully sang his tidings to the holy Virgin...” Fol. 19b.

9. Fifth day: **Ի՛յսաւր որ յաթոռ փառաց ընդ հաւր...** “To-day he is born who with the Father on throne of glory...” Fol. 22.

10. Sixth day: **Ի՛նքնկըզբնական տեսիլ փառաց քոյ առաւաղ...** “Primal vision of thy glory giving...” Fol. 24b.

11. Seventh day: **Ի՛նեղնանելի բընութիւն...** “Increat Nature which in substance art with the Father, thou wast born...” Fol. 26b.

12. Eighth day: **Ի՛շխս ի լուսոյ ի հօրէ...** “Light of light, from the Father thou wast sent and wast made flesh...” Fol. 28b.

13. Magnificat of the Resurrection (Hymns): **Հարուցելոյն ի մեռելոց բնակարան մայր և կոյս...** “Tenement of him who rose from the dead, Mother and Virgin...” Fol. 31.

14. Of the Lord's coming to the Temple on his fortieth day, or of the *Hupapantê*: **Ուրմնացեալ ի կուսէն նախալուստեան...** “Thou that wast made flesh of the Virgin, Word before the ages...” Fol. 36b.

15. St. Antony, hermit: **Որ գերազանցեալ գրտար...** “Thou who wast found transcending human nature...” Fol. 39.

16. Theodosius, emperor: **Որ զերկնաւոր թագաւորութեանըդ քո զաւրինակ ցուցեր ի յերկրի...** “Thou who hast shown upon earth the plan of thy heavenly kingdom...” Fol. 41.

17. David the Prophet, and Jacob, apostle: **Հաղթող գտաւ յաւրհանաբանն երանելին դաւիթ...** “Triumphant among hymnodists was the blessed David...” Fol. 43b.

18. St. Stephen, protomartyr: **Ի՛ւսհատակ բարի քրիստոսի եղեր...** “A goodly champion of Christ wast thou to-day in our midst...” Fol. 45.

19. Peter and Paul, chief apostles: **Հնծայ այսաւր եկեղեցի չոյ...** “Exult to-day, Church of God, in memory of the holy Apostles...” Fol. 48.

20. Of the holy Sons of Thunder, Jacob and John: **Որ էն յէութն որդի միշտ յէէն...** “Son who art ever in substance...” Fol. 50b.

21A. Of the whole body of Apostles: **Երանելի միջ առաքեալք...** “Blessed holy Apostles, invited from the beginning...” Fol. 53.

21B. Additional hymn of the Twelve holy Apostles: **Ի՛յանսահման ծովէն հաւր գթութեց...** “From the limitless ocean of the Father's mercies...” Fol. 336b.

22. Of the Seventy Disciples sent forth by Christ: **Ի՛մաստութի երկնային իջեալ ի վերուստ...** “Heavenly Wisdom descending from on high...” Fol. 55b.

23. Of Jonah the Prophet at Nineveh: Որ զանճառելի ծածկապէս խորհուրդ անօրէնութեանդ քո... "Thou who showedst forth the ineffable hidden Mystery of thine economy..." Fol. 57b.

24. Of St. Sargis the Captain: Լինասր երրորդութեանն ընդրեալ ծառայ... "Chosen servant of the all-holy Trinity, and faithful, victorious..." Fol. 365b.

25. Of the High Holyday, i.e. Shrove Tuesday, (MS. adds: "and of the first Sunday: composed by Sir Nerses"): Լանն որ ընդ հաւր յեութեւ և համագոյ... "Word with the Father in essence and consubstantial..." Fol. 60.

26A. Կանոն ապաշխարութեւ: որ հայիս քաղցուիք... i.e. Canon of Repentance. "Who lookest gently on thy creatures, Father Almighty..." Fol. 62.

26B. Of the second Sunday of the Salt and Bread Fast: Որ զաւրէնս սրբութեւ պահոց նախի գրախտի աւանդեցեր... "Who first in the garden deliveredst the rule of holy fasting..." Fol. 66b.

27A. Of the second Sunday, continued (Hymn): Գանուն քո քիւ աւրհնեմք... "Thy Name we praise, we glorify thee, God of our fathers. Into the furnace in Babylon thou camest down..." Fol. 69.

27B. Hymn of St. Cyril of Jerusalem on the second Saturday: Սանկունք նոր սիօնի... "Children of New Sion who glorify holy Trinity..." Fol. 73b. (MS. Add. 8999 gives only the title of this section.)

28. Of the third Sunday: Լորհնեմք զքեզ անըսկիցքն հայր... "We praise thee, Father without beginning of the only-begotten Son..." Fol. 73b.

29. The same continued (Hymn): Երհնեալ տիր ձեզ հարցն մերոց որ իջեր ի մէջ... "Blessed art thou, Lord God of our fathers, who camest down into the midst of the furnace..." Fol. 76.

30. The same continued (Hymn): Սի գրեր զուխտըս քո... մի մերժեր զլիմեզ... "Disperse not thy covenant nor cut us off from thy mercy..." Fol. 79b.

31. Fourth Sunday in Lent: Որ արարեր զաւրութիւն զիմանալեացն աշխարհ վերին... "Who createdst by thy might the upper world of spiritual beings..." Fol. 84.

32. The same (Hymns): Փառաւորեալ անուն քո յաւիտեան... "Glorified is thy name for ever, Lord God of our fathers..." Fol. 87.

33. A melody: Սուրբ աթո՛ծ հայր անսկիցքն... "Holy God, Father without beginning..." Fol. 91b.

34. Of the Forty Saints in Sebastia: Լսաւր ընդ անմարմնոցն դասս պարեն... "To-day they dance with the ranks of the immortals..." Fol. 93b.

35. Of the fifth Sunday: Որ պատուիրան ճշմարտութեւ աւանդեցեր... "Thou who deliveredst the rule of truth..." Fol. 96b.

36. Melodies: Հարցն մերոց ձեռք. որ ապրեցուցեր զերիս մանկունսն... "God of our fathers who deliveredst the Three Children..." Fol. 99.

37. St. Gregory Illuminator: Լսաւր գոաւար ճացեալ ցընցայ եկեղեցի... "To-day the Church exults with joy..." Fol. 104b. (MS. Add. 8999 adds in title "On the Saturday of," and only gives the last part of the canon printed on pp. 221 sqq. of the Amsterdam edition.)

38. Sixth Sunday: Որ ըզխորհուրդ քո գալստեանդ յառաջագոյն գուշակեցեր... "Thou who aforetime didst signify the mystery of thine advent..." Fol. 106.

39. Hymns: Լստըւած հարցըն մերոց ողորմեա... "God of our fathers, have mercy: the Three Children in the furnace were singing..." Fol. 108b.

40. Raising of Lazarus: Լսաւր գորով ի բեւթանիայ... "To-day being in Bethany, by thy all-powerful command..." Fol. 114.

41A. Of the Coming to Jerusalem (Palm Sunday): Որ վեր աւրհնես յաթողըս քերթեփց... "Thou who art praised on the thrones of the cherubin..." Fol. 116.

41B. Canon of the Great Εὐλογούμενη, i.e. of the Sunday "Adorned with Flowers" (p. 250

of the edition): *Աստուծոյ Գորով քո յաշխարհս...* "Thou being King on earth camest to the city of Jerusalem..." Fol. 118.

42. Of the Great Second Day of the week: *Ընկնի ի հաւրէ ծննեալ որդի...* "The Increate, Son born of the Father, out of the non-existent made real things that are in heaven and on earth..." Fol. 119b.

43. Third day: *Խմաստուն կուսանքըն պատրաստեալ եւջ...* "The wise virgins prepared the oil of their lamps..." Fol. 121b.

44. Fourth day: *Որ յաթոռ փառաց բազմեալ ընդ հաւր...* "Thou who sittest on a throne of glory with the Father..." Fol. 123b.

45. Fifth day: *Ս երաձոյնաւոյն երկնից մըշտըն ջննաւոր հաւր որդին...* "He that spread out the heavens, the Son of the eternal Father..." Fol. 125.

46. Of the Great Friday: *Ըյսաւր ի կատարումն անձայն ընթերցաց...* "To-day at the completion of the divine Repast of the New Covenant..." Fol. 128.

47A. Canticle of Sir Nerses: *Ըյսաւր անձառլուսոյն ծագումն...* "To-day the Effulgence of ineffable Light for the perfection of our salvation..." Fol. 130.

47B. Of the same, song for the Great Friday evening: *Երբն երգ մեծի ուրբաթու ցերեկի նորագաւջ տիեզերաց...* "Renewer of the world who clothedst us with the light of glory..." Fol. 133.

48. Of the Great Sabbath of the Lord's Burial: *Պարգեւատուն ամենեցուն աշաւր խնդրի պարգևս ի պիղատոսէ...* "The Bestower of all gifts to-day asks a gift of Pilate..." Fol. 138b.

49. Hymns for the Quinquagesima Mass (or Supper): *Պաղեսայք յինանցն ճաշու: Ըյսաւր յարեաւ քրիստոս ի մեռելոց...* "To-day Christ is risen from the dead, Alleluia. Come, ye peoples, sing..." Fol. 140b.

50. Of the Resurrection (in the MS. headed by a coloured frontispiece): *Ըյսաւր յարեաւ ի մեռելոց փեսայն անմահ...* "To-day is risen from the dead the deathless Bridegroom..." Fol. 142.

51. Of the Resurrection: *Որ եկիր ի փրկութի տիեզերաց...* "Thou who camest for salvation of the world..." Fol. 144.

52. Of the Beheading of John the Baptist: *Դախալախտեան բանին պատմաւջ...* "Harbinger of the Word before the ages, thou wast sent into the world, holy John..." Fol. 148b.

53. Of New Sunday: *Երորդեալ կըղզիք առ անկեղեցիք...* "Islands made new unto God, churches of the Gentiles..." Fol. 149b.

54A. Without title. *Որ եկիր ի փրկութի զանազնի մարդկան. ըզբեզ անդադար բարեբանեմք...* "Thou who camest for the salvation of mankind, thee we unceasingly bless and praise..." Fol. 151b.

54B. On the fourth day of this week the Feast of the Annunciation (without title in MS.): *Որ յաթոռ փառաց...* "Thou who sittest with the Father on a throne of glory..." Fol. 153b.

55. Canon of the Sunday of World Shrines: *Խանոն աշխարհամատուն կիւրակէին: երկըրպագեմք քեզ քո որ ձեռն սրբոց...* "We worship thee, Christ, who by the holy Apostles wast made known unto us..." Fol. 157.

56. *Որ յերկնային զնուորութեցըդ միշտ երկըրպագիս քո...* "Christ who art ever worshipped by the heavenly hosts..." Fol. 162b.

57. *Փառաւորեմք զքեզ տր ան հարցն մերոց...* "We glorify thee, Lord God of our fathers..." Fol. 167. (In MS. Add. 8999 the folio preceding fol. 167, which contained the end of canon 56 and beginning of 57, is lost.)

58. *Ընձառելի բնութիւն բան հաւր...* "Ineffable Nature and Word of the Father..." Fol. 171b.

59. *Որ եկիր կամաւ հաւր ի խաչ...* "Thou that camest by the Father's will to the Cross..." Fol. 174b.

60. Ascension: *Համբարձաւ աըրն մեր յերկինս...* "Our Lord has ascended into heaven..." Fol. 178b. (MS. Add. 8999 entitles this: *Յայս հինգ շաբաթիս համբարձումն է, ի. զ. զ.* On this the fifth Saturday is the Ascension.)

61. Sunday of the second "Adornment with Flowers": Ո՞ր հեռահեռ ալս խորհուրդ աւանդութիւն... "A wondrous mystery is here by tradition..." Fol. 183.

62. Որ զամենազաւր զաւրութիւնք ցուցեր է բարիւն... "Thou who showedst thy all-powerful might in Babylon..." Fol. 185b.

63. Pentecost. First day: Լուսինայ աղանույ իջանելով... "When the Dove sent came down with loud cry and noise from on high..." Fol. 191b.

64. Second day: Եղիշ և նման հաւր... "Spirit the same as and like the Father..." Fol. 194.

65. Third day: Լուսաւր երկնայինքն... "To-day the celestials rejoiced..." Fol. 196.

66. Fourth day: Լուսինային արդարութիւնք... "Sun of righteousness, Christ shining into the world..." Fol. 198.

67. Fifth day: Օւնրակղբն բնարար բրդնուն... "Beginningless genuine Emanation of the Father, Spirit true..." Fol. 200.

68. Sixth day: Լուսնահարար բաժակ հեղեալ յերկնից... "Pouring forth a cup of immortality from heaven, holy Spirit..." Fol. 201.

69. Seventh day: Լուսաւր զարթ աղբերէն... "From an ever-leaping Fountain, Source uninterrupted..." Fol. 202b.

70. Birth of John the Baptist: Լուսնահարար արդարութեան... "Sun of righteousness gleaming forth, morning star..." Fol. 204b.

71. Another canon of the same: Օմարգարէ բարձրելուն... "The prophet of the Most High and soldier of the King..." Fol. 210.

72. St. Gregory Illuminator: Ով երջանիկ արար... "O blessed holy lord Gregory, ministrant of sacraments..." Fol. 211.

73. Of the Sons and Grandsons of Gregory: Որ զլուսն անձային... "Who didst emit the light divine of thy knowledge to Northern races..." Fol. 213.

74A. Of St. Nerses the Patriarch: Որ զլուսն անձառ շնորհաց... "Who didst emit the ineffable light of thy grace..." Fol. 214b.

74B. Of Isaac the Patriarch: Որ յարմատից հարցն... "Rod sprung from the root of the holy Fathers..." Fol. 217b.

75A. Of St. Rhipsima and her Fellows: Լուսնիք նուիրեալ... "Souls devoted to love of God..." Fol. 218.

75B. Hymn of St. Sandukht: Երես պարծի ալսաւր սր եկեղեցի... "Of thee to-day Holy Church boasts..." Fol. 225.

76. Of the holy Tabernacle of the Lord: Լուսնիք քաղաք ան և տաճար... "Thee, city of God and temple incorrupt..." Fol. 225b.

77. Of *Wardawarh* (Transfiguration). First day: Որ է լեւինն ալակերպեալ... "Thou who transfigured in the mountain showedst..." Fol. 227b.

78. Second day: Նառագայթ փառաց հաւր... "Sheen of the Father's glory, Son only-begotten..." Fol. 230b.

79. Third day: Լուսաւր որ էն է յերկնս բան... "To-day the Word which is in heaven, and only-begotten Offspring of the Father..." Fol. 232.

80. Of *Sholakath* or Effulgence: Ուրախ լեր սր եկեղեցի... "Rejoice, holy Church, for Christ the King of heaven..." Fol. 234.

81. Of the Passing of the Deipara: Լուսաւր ժողովեալ սրբոցն է միասին... "To-day the saints gathered together..." Fol. 236.

82. Of the same. Second day: Լուսաւր զանձառելի ծննդեան քոյ... "To-day the ministrant of the mystery of thy holy Birth..." Fol. 238b.

83. Third day: Լուսաւր հրաշափառ կոչմամբ... "To-day by the miraculous call of the Spirit were the Apostles mustered..." Fol. 240b.

84. Eve of Holy Cross: Լուսնահարար սրբոյ խաչին է վերայ վիմի հաւատոյ շինեցեր... "On a rock of faith hast thou built thy holy Church..." Fol. 243b.

85. Of same. Second day: Որ զանարատ րաւ զուկրս քո... "Who didst spread out thine immaculate arms..." Fol. 245.

86. Third day: Օ աւուրթիւն սուրբ խաչի քոյ . . .
 "Christ, who hast set up the might of thy
 holy Cross . . ." Fol. 247.

87. Fourth day: Խաչըն կենարար որ եղև . . .
 "Vivifying Cross which is our salvation . . ."
 Fol. 248b.

88. Fifth day: Ուրախ լիւր սուրբ . . . աշաւար
 պայծառ և սիւն լուսոյ . . . "To-day is sheen and
 a pillar of light, filled with divine grace . . ."
 Fol. 250.

89. Sixth day: Լնպատումն կառք անբընեղի . . .
 "Ineffable chariot incomprehensible . . ." Fol.
 251b.

90. Seventh day: Լնպական սբ զխաչն
 աւրհնեցուք . . . "Let us praise the incorrupt
 holy Cross . . ." Fol. 253.

91. Eighth day: Որ ծագեցեր մեզ լոյս . . .
 "Thou who hast shed forth on us the mighty
 light of thy victorious Cross . . ." Fol. 254b.

92. Of the holy Cross of Warag: Խաչն աւ
 ամենայաղթ խաչիւղ . . . "By the sign of thy
 all-triumphant Cross . . ." Fol. 257b.

93. Discovery of the Cross: Հրաշակերտ և
 զաւրեղ փայտ . . . "Miraculous and mighty
 Tree . . ." Fol. 259b.

94. Holy Prophets: Որ զածային զաւուրթիւն . . .
 "Holy Spirit who hast shown thy divine
 power . . ." Fol. 261b.

95. The holy Prophets: Որ յերկնային զնսու
 րութեցդ . . . "Who among the heavenly hosts
 with unresting voice . . ." Fol. 263b.

96. Of the holy Translators (of St. Mesrop,
 doctor): Որք զարդարեցին . . . "Those who
 prepared in providence the wisdom of the
 Increate . . ." Fol. 265.

97. Of St. Jacob of Mdzbin, patriarch:
 Հաղթող և սբ հայրապետ . . . "Victorious and
 holy patriarch . . ." Fol. 267b.

98. Of the Children of Bethlehem: Լնսաւր
 անմեղ սբ մանկուհի . . . "To-day the sinless holy
 children . . ." Fol. 269b.

99. Of the Archangels Michael and Gabriel,
 and of all the Heavenly Host: Որ յանէկց ստեղծեր

ըզպաշտունեայս . . . "Thou who out of nothing
 createdst ministrants . . ." Fol. 271b.

100. i. Of the holy Patriarchs: Լնսաւր
 սրբոց հայրապետացն ժողովեալք . . . "To-day
 the holy patriarchs met . . ." Fol. 274.

ii. Hymn of Ignatius, patriarch: Որ
 հրաւիրեցեր . . . "Thou who wast
 invited . . ." Fol. 277b.

iii. St. John Chrysostom: Որ յանրակիզեմ
 ի հաւրէ . . . "Who from the Father
 without beginning . . ." Fol. 278.

iv. St. Basil, patriarch: Լուսապայծառ
 իմաստիւք . . . "With luminous gleam of
 wisdom . . ." Fol. 278b.

v. St. Gregory Theologus: Որ լուսով նշնային
 բանին . . . Fol. 278b.

vi. St. Nicholas, patriarch: Հեացան ան
 մարմինքն . . . Fol. 293b.

vii. St. Ephrem: Որ համանման մեծին եղի
 ալի . . . Fol. 279.

viii. SS. Eustratius and his Fellows: Որ
 զհուր սիրոյ քոյ քն . . . Fol. 280.

ix. Two Myriads of Martyrs: Լնսաւր ընդ
 անմարմնոցն . . . Fol. 280b.

x. St. Theodor, captain. Fol. 281. (Not
 in edition.)

xi. Stephanos of Ułni: Հընծայ աշաւար սբ
 եկեղեցի . . . Fol. 281b.

xii. Of Hallowing the *Muron*: Որ յառա
 ջագոյնս յաւրէնս . . . Fol. 282.

xiii. Melody of the *Muron*, over the
 Regenerate: Հայր ամենակալորառաքեցեր . . .
 (Not given in MS.)

xiv. Hymn when the Vesture is donned:
 Խորհուրդ խորին նշաս . . . Fol. 367b.

xv. For the Censing of the Sacrifice: Հայս
 յարկ նուիրանաց ուխտի . . . (Not given in
 MS.)

xvi. Hymn of the Seven Grass-eaters
 (եօթանց խոտաճարակացն): Հաւուրս վեր
 ջին ժամանակի . . . (Not given in MS.)

- xvii. Of St. Sukias (Hesychius) and Fellows: Ստուգութեամբ տեղեկացեալք... Fol. 282*b*.
- xviii. Wahan of Golthan: Օտարմանալի է ինձ բան զերգս... Fol. 283.
- xix. David of Dwin: Լըցեալ նծային շնորհիւ... Fol. 284.
- xx. SS. Kirakos and Julita: Հարմատոց բարեաց... Fol. 284.
- xxi. Minas, Hermogenes, and Grabos: Ըզիշատակ վեկային սրբոյն... (Not given in MS. Add. 8999.)
- xxii. St. Oskan and his Fellows: Որք արժանաւորեցայք կոչիլ... Fol. 285.
- xxiii. St. Atom and his Fellows: Մշտեմք զքեզ ար բարեխաւսութիւնք... Fol. 285*b*.
- xxiv. St. Wardan and his Fellows: Մարտիրոսացեալք առ հակառակսն... Fol. 286.
101. St. Leontius and his Fellows: Որ յառաջագոյն սահմանեցեր... "Thou who of old determined the salvation of Armenia..." Fol. 288.
102. Canticle of First day of the Week, on the Mystery of the Creation, and Resurrection of Christ: 'Երբ ստեղծեալ բանն յանէից... "Word newly created out of nothing..." (Missing in MS. Add. 8999.) Of the succeeding days to the Seventh inclusive: Երբարչական բանին...: Եւսկան բանն որ ընդ հաւր...: Խաւարն անգոյ...: Ղաւարացայթեալ բանն ի հաւրէ...: Օհանգուրթեալ բնութիւն բարոյն...: Տրն յեա ստեղծման... (Missing in MS. Add. 8999.) Song at Coming of Dawn: Երբ արեւագալին. յարեկից մինչ ի մուտս... Fol. 294.
103. Song to follow the Psalm Մշտեմք զքեզ: Ղընաւորք աստուծոյ... "Ascetics of God..." Fol. 294*b*. To follow the psalm նծ նծ: Լոյս արարիչ լուսոյ... "Light, sender of light..." Fol. 295. To follow the սր հովուեսցէ...: Ղանապարհ և ճշմարտութիւն և կեանք... "Way and Truth and Life..." Fol. 295*b*.
104. Song of the Third hour, to follow the Ողորմեային...: Մարտիրոսացեալք զքեզ հայր... "We praise thee, Father..." Fol. 295*b*.
- Song of the Sixth hour: Խաւարացաւ լոյն արեւուն... "The light of the sun was darkened..." Fol. 296. Song of the Ninth hour: Զարչարակցեալ քեզ տիւ... "The day shared in thy sufferings..." Fol. 296*b*. Song of the eventide hour of Peace: 'Երբ ստեղծեալ հայրըդ զքեզ... "Compassionate Father, look down with love..." Fol. 297*b*.
105. Of the whole Body of Martyrs: Օքեզ արդար և ուղիւ դատաւոր... "Thee, the just and upright Judge..." Fol. 299*b*.
106. Որ նծ արարիչ յաւիտեանց... "Holy God, Creator of the aeons..." Fol. 302*b*.
107. Մոռեալ և բարեգութ... "Ungrudging and compassionate..." Fol. 305*b*.
108. ()րհնեմք զքեզ ար, անսկիզբն հայր... "We praise thee, Lord, Father without beginning..." Fol. 308.
109. Որք ըզտանջանաւ անաւրինաց վասն քո յանձն առին... "They who for thy sake submitted to the torments of the lawless..." Fol. 310*b*.
110. Օհնուորութիւնք հրեշտակաց աւրհնեալ զքեզ... "The hosts of angels praise thee..." Fol. 313*b*.
111. Հուսացեալքն յանուն քո սուրբ պատերազմեալք... "Hoping in thy holy Name, and warring..." Fol. 316.
112. Մ. քեզ նրժ հարցըն մերոց խոնարհեալ... "To thee, God of our Fathers, we bow..." Fol. 319*b*.
113. Of the whole body of those that have fallen asleep in Christ: Մարտիրոսացեալք ևս դու ք... "Blessed art thou, Christ..." Fol. 323.
114. 'Երբարչական երգով թագաւոր փառաց... "We thank thee with triumphant song, O King of Glory..." Fol. 324.
115. Որ թագաւորդ ևս թագաւորաց... "Thou who art King of kings..." Fol. 326.
116. Մարտիրոս և մարդասէր ար որ վասն մեր զմահ ճաշակեցեր... "Creator and benign Lord, who for our sake didst taste death..." Fol. 328.

117. Արհեստք զքեզ հայր անսկիզբն . . . "We praise thee, Father without beginning . . ." Fol. 321.

118. Բանդ ան որ ի ծոց հաւր վասն մերոյ փրկութեան . . . "Word, God, who from the bosom of the Father for our salvation . . ." Fol. 323b.

119. Ար փառաւք հաւր հանդերձեալ ես գալ ի դատել . . . "Thou who in glory of the Father shalt come to judge . . ." Fol. 335b.

120. Հայրստեանց ան և արարիչ ամի . . . "Eternal God and Creator of all things . . ." Fol. 340b. (At the end of this canon the MS. supplies sections for Thursdays and Fridays, not given in the edition.)

121. Of Sir Nerses Catholicos, for those that have fallen asleep in Christ: Ա՜ճ անեղ անժամանակ հայր անսկիզբն և անբանակ . . . "God, increate, timeless Father, without beginning and without dimensions . . ." Fol. 368.

122. Of the Resurrection: Երգեսցուք երգ նոր յայ փրկչին մերոյ. որ փրկեացն ի թշնամոյն . . . "Let us sing a new song to God our Saviour, who saved us from the enemy . . ." Fol. 344.

123. Երգեսցեք տեառն երգ նոր և արհեստք զանուն նորա յաղթական արհեստքութեամբ . . . "Sing unto the Lord a new song, and praise his Name with triumphant hymnody . . ." Fol. 346b.

124. Արհեստք զոր որ արհեստացն զիսրաէլ և փրկեաց ըզժողովուրդն . . . "Let us praise the Lord, who hath blessed Israel and saved his people . . ." Fol. 350.

125. Փարաւոյն հանդերձ կառաւ ընկրղմեցաւ . . . "Pharaoh with his chariots is swallowed up . . ." Fol. 353.

126. Արքանական ընդունելի եղև իմ տէր ինձ ի փրկութիւն . . . "My Lord succoured me and welcomed me unto salvation . . ." Fol. 355b.

127. Երգեսցեք տն երգ նոր ձայնիւ ցընծութիւն . . . "Sing unto the Lord a new song with joyous voice, for he hath condescended . . ." Fol. 358.

128. Արհեստք ըզոր և զյաղթող զաւրութիւն նորա . . . "Let us praise the Lord and his victorious might . . ." Fol. 360b.

129. Հաղթական քեզ արհեստքութիւնք. տէր որ ըզխորոց ծովուն հերձեր ըզլուրն . . . "Triumphant hymns to thee, O Lord, who clavest asunder the waters of the sea . . ." Fol. 363b.

130. Արևելք գերարփին և աթարան լուսածին . . . "Transcendent Sheen of Dawn and Tenement bearing light . . ." Fol. 373.

It will be observed that the printed edition places canon 24 (of St. Sargis the Captain) and the "Hymn of the Twelve Apostles" (part of canon 21) in another order than MS. Add. 8999.

The Hymn for Vesting, Ագեստի ագանել. խորհուրդ խորին անհաս անսկիզբն . . . "Deep mystery, incomprehensible, beginningless . . ." (printed in the edition), is found on fol. 367b of MS. Add. 8999.

Of the hymn 'Երեստի ասացեալ հանգրստեան, "Of Nerses for the Hour of Rest," beginning: Ա՜ճ անեղ անժամանակ հայր անսկիզբն և անբանակ . . . "God, increate, timeless Father, without beginning or dimensions . . ." MS. Add. 8999 gives the text only as far as երրորդութեալ երբեակ անձին, p. 696 of the edition.

48.

Or. 83.—Paper of yellowish tinge. Size, external $5\frac{1}{2}$ by $3\frac{1}{2}$ inches, of text $3\frac{1}{2}$ by $2\frac{1}{2}$. Oriental binding of brown stamped leather, with flap. Uncial fragments are bound in at both ends (see below). The volume consists of 347 folios, in 30 signed quires of 12 leaves, written in a fine neat *bolorgir* in A.D. 1501, with 21 lines to the page. Musical notes are added throughout; and, as is usual in hymn-books of old type, the words are barely divided from one another. The last part of the book, especially from fol. 200 on, is injured by damp, so that the writing near the inner upper margin is often illegible. Between folios 210 and 211 three folios are lost which contained the last

part of the canon of the second day of the Transfiguration, and the first part of that of the third. After fol. 232 a folio is lost which contained the end of the canon of the Cross of Warag and the beginning of that of the Invention of the Cross. Folios 251 and 252 have been transposed in the binding, or, more probably, in the writing, and 254 should follow directly on 251, and 255 on 253. One folio has dropped out between 2 and 3. There are coloured frontispieces at the beginning of the text and on fol. 129; and marginal arabesques, coloured red and blue, with decorative letters and rubricated lines, mark the beginnings of the canons. Each section of a canon begins with a red letter.

The canons are given as follows, the first number representing the order of canon in the editio princeps of 1664, and the second that of the folio:—

1-2; 2-4; 3-6*b*; 4-9; 5-11; 6-13; 7-14; 8-16*b*; 9-18*b*; 10-20*b*; 11-22*b*; 12-24; 13-26; 14-30*b*; 15-33; 16-35; 17-36*b*; 18-38; 19-40*b*; 20-42; 21-45; 22-47*b*; 23-49; 24 given 340*b*; 25-51*b*; 26-57; 27-59; 28-63; 29-64*b*; 30-67*b*; 31-72; 32-74; 33-78; 34-79; 35-82; 36-84*b*; 37-89; 38-95*b*; 39-98; 40-103; 41A-105; 41B-107; 42-108; 43-110; 44-112; 45-113; 46-116; 47A-119; 47B-123*b*; 48-126; 49-127*b*; 50-129; 51-131; 52-135; 53-136; 54-138; 55-142*b*; 56-148; 57-152*b*; 58-157; 59-160; 60-163*b*; 61-168; 62-170; 63-175*b*; 64-177*b*; 65-179*b*; 66-181; 67-182; 68-184; 69-185*b*; 70-187; 71-192; 72-193; 73-195*b*; 74-197; 75-200; 76-206; 77-208; 78-210*b*; 79-211; 80-211; 81-212*b*; 82-215; 83-217; 84-219*b*; 85-220*b*; 86-222*b*; 87-224; 88-225; 89-226*b*; 90-228; 91-229*b*; 92-232; 93-234; 94-234*b*; 95-236*b*; 96-237*b*; 97-239*b*; 98-241*b*; 99-243; 100-245; 101-258; 102-263;

103-268; 104-269*b*; 105-272*b*; 106-275; 107-277*b*; 108-280; 109-282*b*; 110-285; 111-287; 112-290; 113-293; 114-294*b*; 115-296; 116-297*b*; 117-301; 118-303; 119-305*b*; 120-310*b*; 121-313*b*; 122-317*b*; 123-320; 124-322*b*; 125-325; 126-327*b*; 127-330; 128-332*b*; 129-335; 130-338*b*; Hymn of St. Sarkis or Sargis (no. 24 of the edition), 340*b*; Hymn of the Twelve Apostles, 341*b*; Hymn of the Seven Grass-eaters (given under canon 100 in edition), 343; Hymn of Minas Hermogenes and Grabos (in edition under no. 100), 344*b*; Hymn of Vesting (in edition under no. 100), 344*b*; Hymn of Censing (in edition under no. 100), 345*b*; Hymn for the Dead, or Հարական նշնցեւ լց. արարիչ և մարգարէ անողակալ և բարեգութ որ ցովոր, i.e. Creator and Prophet, benign and merciful, who art praised . . . , 346.

History of the MS.—Final colophon, fol. 347*b*:—

Փառք . . . Լորդ գրեցաւ կարողութենն այ եղանակաւ որ տառս որ կուի շարադնոց. ձեռամբ անարժան և անպիտան մեղաւոր հոգոյ վրդանեսի սուտ իրիցոյ. մահանուն պապ կոչեցելոյ. ջճա թուականիս մերոյ որ եմք պանա[ուխտ] ի գաւառս կողոնիոյ. վժ աւերման չարին [ս]աւփոյ. որ աննակ արար զաշխարհն մեր յաղգէ մարդոյ. զգաւառն ասացեալ եկեղեաց և այժմ եղնկայ կոչեցելոյ. Եւ սկսաւ և կատարեւ . . .

"Glory be . . . Now with the help of God this rhythmical work called *Sharaknotz* was written by the worthless and unprofitable sinful clay Vrdanés, a false elder, nicknamed Pap, in the year 951 (A.D. 1501) of the era of us who are sojourners in the canton of Kolonia by reason of the ravages of the wicked [S]aufi, who has laid our land waste of the race of men, the canton called Ekejeatz and now called Eznik. And it was begun and finished . . ." The rest is wanting. The first letter of Saufi or Sôfi is uncertain.†

† Sôfi was Shah Ismael I. The name was also spelt Séphi. This Shah laid waste Atropatene and Tabreez between 1491 and 1500, when he established his throne in Ispahan. He was called Sôfi or Séphi (Şafavî) after his grandfather, Şaffi ud-Din.

Fol. 219. Ի սբ զատկի ճրագալուցիս. հասըց զիս արն ի յայտ տեղիս. արժանացոյց զանպիտանիս. գրեւ մինչ ի խաչի կարդիս: . . .

"On the eve of holy *Zatik* the Lord brought me to this place and made me worthy in spite of my vileness to transcribe as far as the Office of the Cross . . ."

Fol. 294. Ընդ աջմէ քույմէ կացոյ ընդ իմաստուն սբ կուսանս ի լուսեղէն առաքաստին:

"Set me on thy right hand with the wise holy virgins in the pavilion of light."

Two fragments of a Gospel, written on parchment in an uncial hand of about the twelfth century, are bound into this MS. They contained Luke xix., parts of verses 45, 32, 33, 40, 44.

The volume was sold by the clerk Howhanes Kantōrian, who writes on 128*b* a Turkish note, and then the following: Վիւս այս շարական ձեռամբ տիրացոյ յովանու կանտորիան, "This hymn-book was found by the sidesman (*tiratzu*) Jovan Kantorian" (an antiquary of Mardin in Mesopotamia, who sold the volume in 1866 to Mr. Jos. Lilly, from whom it was purchased 22 April 1868).

49.

Or. 5083.—Fine vellum; oriental binding in red stamped leather, with flaps and studs. Size, external $4\frac{3}{4}$ by $3\frac{1}{2}$ inches, of text $3\frac{1}{2}$ by $2\frac{1}{4}$. Folios 324 in 26 signed quires, of which the first consists of 16 leaves, nos. 2–24 of 12, no. 25 of 14. No. 26 begins with 7 leaves of vellum; then, after a gap of at least one leaf, follow 4 of paper; and then the volume ends with 6 of coarser vellum, written in a later and somewhat coarser hand. The writing of the main text is a small, neat *bolorgir* of A.D. 1506, with musical notes, 23 lines to a page. The book is adorned with many illuminations, rich in colour, but grotesque and rude of execution. There are large illuminations on fol. 1*b* (Joakim and Anna), fol. 10*b* (Jesus in the

Manger), fol. 30*b* (Presentation in the Temple), fol. 50 (Adam and Eve), fol. 121*b* (Resurrection), fol. 152*b* (Ascension), fol. 163*b* (Pentecost), fol. 205*b* (Elevation of Cross). Illuminated headpieces mark the commencement of each greater division of the volume on folios 2, 31, 95, 122, 164, 206, 252, 271. Each canon begins with well-executed *shalaguir* or festooned letters, with lines of gold and red writing and marginal arabesques of floral design. In the margins are many illuminations of the saints praised in the several canons.

Contents.—The canons of the editio princeps of Amsterdam, 1664, are signified by the first number, by the second the folio on which in this MS. it begins†:—

1–2; 2–5; 3–7*b*; 4–10*b*; 5–12*b*; 6–14; 7–6; 8–17*b*; 9–19*b*; 10–21; 11–23; 12–24*b*; 13–26*b*; 14–31; 15–33; 16–35; 17–36*b*; 18–38; 19–40; 20–42; 21–44; 22–46; 23–48; 24–omit; 25–50; 26*A*–52; 26*B*–55*b*; 27*A*–57*b*; 27*B*–omit; 28–61; 29–63; 30–65*b*; 31–70; 32–71*b*; 33–75*b*; 34–77; 35–79*b*; 36–82; 37 (last part only, որ ի հաւրէ առաքեալ)–86*b*; 38–87*b*; 39–90; 40–95; 41*A*–97; 41*B*–99*b*; 42–100*b*; 43–103; 44–105*b*; 45–107*b*; 46–110; 47*A*–114; 47*B*–117; 48–119; 49–120; 50–122; 51–123*b*; 52–127; 53–128; 54*A*–129*b*; 54*B*–131*b*; 55–134; 56–138*b*; 57–142; 58–146*b*; 59–149; 60–152*b*; 61–156*b*; 62–158*b*; 63–164; 64–166; 65–167*b*; 66–169; 67–170*b*; 68–171*b*; 69–172*b*; 70–174*b*; 71–178*b*; 72–179*b*; 73–185*b*; 74*A*–183; 74*B*–185; 75*A*–185*b*; 75*B*–190*b*; 76–191; 77–192*b*; 78–195; 79–196; 80–198; 81–199; 82–201*b*; 83–203; 84–206; 85–207; 86–208*b*; 87–210; 88–211; 89–212; 90–213*b*; 91–214*b*; 92–216*b*; 93–218; 94–220; 95–omit; 96–223; 97–224*b*; 98–226*b*; 99–228; 100–229*b*; 101–240;

† For the *incipits* of the hymns, see under MS. Add. 8999.

102-245; 103-248b; 104-249; 105-252; 106-254b; 107-257; 108-259; 109-261; 110-263; 111-265; 112-268; 113-271; 114-272b; 115-274; 116-275; 117-278; 118-280b; 119-282b; 120-286b; 121-omits in place, but gives it at fol. 303; 122-289; 123-291; 124-293; 125-295b; 126-298; 127-300; 128-302b; 129-305; 130-322b.

On fol. 308 is given canon 121 omitted in the above series. Fol. 313, the Hymn of St. Sarkis the Soldier: *Մենայն երրորդութեան ընտրեալ ծառայ . . .* Fol. 313b, the Hymn of Censing, omitted under no. 100. Fol. 315 (on paper), the last strophes of the first portion of the Hymn of Gregory the Illuminator, omitted under no. 37. Two folios are missing before fol. 315, which contained the rest of this portion. Fol. 315, the Hymn of the Grass-eaters, omitted under no. 100. Fol. 318, Hymn of Theodore the Captain: *Որ ընտրեցեր է սկզբանէ . . .* Fol. 319, *Շարաթ օր գրգի լուսաւորչին յոհնէս արղնգ պեցոյ է ասացեալ ինչութիւն: Մասաւր զուարճեցեալ ցնծայ եկեղեցի . . .* (*i.e.* For the Sabbath. Hymn in honour of Gregory the Illuminator, composed by John of Arzenga: To-day exult with joy, O Church . . .). Fol. 322b, *Կիրակոս վարդապետի է ասացեալս: Մըկեք գերարփի . . .* (*i.e.* Hymn of Kirakos Wardapet: Splendid glow of sunrise . . .).

History of the MS.—Colophon, fol. 307 :—

Փառք . . . արդ՝ յանգեցեալ աւարտեցաւ լուսաւորչի և վարդապետի թիթ մարգարտաշար և ոսկեակալմ շարակնոց ի մայրաքաղաքս վան. ձեռամբ զաքարիա սուտանուն երիցու. ընդ հովանեաւ սրբազան առաքելոց պետրոսի և պողոսի. քնդ. թվին. ի հայրապետութեն տն առովի. և մերոյ առաջնորդի սբ ուխտիս վարագայ ատով հեղահոգի վարդապետի. և ի թագաւորութեն շահ իսմայելի կարմիր գգակի՝ և մեր տեղակալ պարնիս փր զեհիդի: Մարտտացաւ զսա . . . (breaks off half-way down the page).

"Glory be . . . this . . . *sharaknotz* was completed in the metropolis of Van by Zachariah, miscalled an elder, under shelter of the venerable Apostles Peter and Paul, in the year 956

(A.D. 1506), in the patriarchate of Sir Atom, when Atom, inspired Wardapet, was abbot of our holy brotherhood of Warag, and Shah Ismayel of the Red Cap was king, and our own local governor was Paron Mir Zehid. Now it was acquired by . . ."

50.

Add. 27,490.—Glazed paper, much yellowed. Size, external $5\frac{1}{2}$ by $3\frac{1}{2}$ inches, of text 4 by $2\frac{1}{2}$. Oriental binding in brown stamped leather, with thongs and studs. Fragments of an older MS. are bound in at both ends (see below). Folios 277, of which 4-274 form the MS. proper, arranged in 23 numbered quires, with 25 lines to page. The writing is a fine, neat *bolorgir* of the year 1547, with musical notes. The MS. is well preserved. Before fol. 195 one folio has been cut out (see below in index of contents). Large coloured headpieces stand at the beginning of the text and on folios 44b, 84, 103, 140, 254b; and smaller ones, with marginal arabesques and decorative initials, mark the beginnings of the several canons. Minor sections begin with red initials. Rudely executed, yet singular, faces and figures are here and there added in the margin, *e.g.* on folios 11b, 16b, 22, 31, 32b, 38, 42, 43b, 54b, 60b, 70, 73b, 89, 93b, 107b, 148, 149b, 157b, 159b, 166, 168, 174, 190, 193, 196, 208, 215b, 244b, 250b.

The canons are as follows, the first number referring to the list of canons as printed in the edition of 1664 (see under MS. Add. 8999), the second to the folio of this MS. :—

1-4; 2-6; 3-8; 4-10; 5-11b; 6-12b; 7-14; 8-15; 9-16b; 10-18; 11-19b; 12-20b; 13-22; 14-25b; 15-27; 16-29b; canon of Jacob of Nisibis-31; 17-32b; 18-33b; 19-35; 20-36b; 21-38; 22-40b; 23-42; 24-43; 25-44b; 26-49b; 27-51; 28-54; 29-55; 30-57b; 31-60b; 32-62b; 33-65b; 34-66b; 35-

68*b*; 36-70; 37-73*b*; 38-78; 39-80; 40-84; 41*A*-85*b*; 41*B*-87; 42-87*B*; 43-89; 44-90*b*; 45-91*b*; 46-93*b*; 47*A*-95*b*; 47*B*-99; 48-100*b*; 49-102; 50-103; 51-104*b*; 52-107*b*; 53-108*b*; 54-109*b*; 55-113*b*; 56-117*b*; 57-121; 58-124*b*; 59-127; 60-130; 61-133; 62-135; 63-140; 64-142; 65-143; 66-144*b*; 67-145*b*; 68-147; 69-148; 70-149*b*; 71-153*b*; 72-154*b*; 73-156*b*; 74-154*b*; 75-159*b*; 75*B*-164; 76-164*b*; 77-166; 78-168; 79-169; 80-171; 81-172; 82-174; 83-175*b*; 84-177; 85-178*b*; 86-180; 87-181; 88-182; 89-183; 90-184; 91-185*b*; 92-187*b*; 93-189; 94-190*b*; 95-192; 96-193; 97-194*b* (the title is erased and a folio cut out of the codex, this canon having already been given above); 98-195*b*; 99-196*b*; 100-198*b* (the Melody of the *Muron*, the hymns of Vesting, Censing, of the Seven Grass-eaters, and of Minas, &c., are omitted); 101-208; 102-211*b*; 103-omitted; 104-215*b*; 105-219; 106-221*b*; 107-223; 108-225; 109-227; 110-229; 111-230; 112-232*b*; 113-235; 114-236; 115-237; 116-238; 117-241; 118-243; 119-244; 120-243; 121-250*b*; 122-254*b*; 123-256*b*; 124-258*b*; 125-260*b*; 126-262*b*; 127-264; 128-266; 129-263; 130 is omitted.

History of the MS.—The copyist Sargis asks for the intercession of St. Sargis in a brief note on fol. 44. He names himself “Martiros,” and asks for our prayers on fol. 83*b*. On fol. 102 he names his parents *զմկստին և զբժրհան* (Mkrtitch and Djühan) and his brother *զմսիթարն* (Mkhithar), and also a “Sir Thadeos peerless and like unto the angels” (*գիր թադէոսն զանման որ հրեշտակացն է նա նման*).

On fol. 201 the following:—

ԹՇՆ . ջՂԷ . ձեռամբ մարտիրոս. սուտանուն երիցուս : Ի գիւղն որ կոչի փարխաւ. զմեղաւորս յիշեցէք ի քի ողորմիւ :

“In the year 997 (A.D. 1547) by the hand of Martiros, miscalled an elder, in the village

called Pharkhav. Remember in Christ this sinful man.”

On fol. 219 he again implores our prayers.

Folios 272*b* and 273 contain a final colophon:

Փառք ամենաւնի երբորդութեմ . . . արդ յանկեւեալ կատարեցաւ եղանակաւոր առաւ այս . . . որում ցանկացաւ և սմյ ար թադէոս . . . գրել զայս բուրաստան . . .

Վարձեալ աղաւմ . . . յիշեցէք . . . զմեղաւոր գրիչս. զմարտիրոսս. և զհայրն իմ զմկրտին և զմայրն իմ զճհան. և զեղբայրն իմ զմսիթարն և զբւրեղբս իմ զաննայն և զուղեփանս. և զբորդիք իմ զճհան զաննայն զառաքելն և զստեփանոս. և զվարիկն. և զգեորդոսիկ մսիթարն և զայրն իւր զմանուշակն . . . արդ գրեցաւ շարագնոցս ի գեղս փարխաւ ընդ հովանեաւ սբ յակորին. ի թմիս ջՂԷ, ամէն: յաւուր գարնանամոսին ի մարտի . ի . և քաղոց . ժէ . զյիշատակարանս գրեցի: Վճ բարով վայելել տայ, ար թադոսին և որդւոյն, ար յովանիսին, խաղու գեղո քահանային, որ է ի դաշտն տարունին:

“Glory be to the all-holy Trinity . . . Now this book of rhythms is completed . . . of which Sir Thadéos was desirous, and made me copy this spiritual garden . . . Again I pray you to remember the sinful writer Martiros, and my father Mkrtitch, and my mother Djhan, and my brother Mkhithar, and my sisters Anna and Ulita, and my children Djhan, Anna, Araquel, and Stephanos and Warik, and Mkhithar of tender age, and his mother Manushak . . . Now this *sharaknotz* was written in the village of Pharkhav, under the shelter of St. Jacob, in the year 997, Amen. On the day of the beginning of spring and on March 20 and Qalotz 17 (? 15) I wrote this *hishadagoran*. May God give good profit thereof to Sir Thados and his son, Sir Hovanès, priest of the village of Kha], which is in the plain of Taroun.”

A further note, added fol. 273*b*, apparently by the same hand, is illegible.

A modern hand has scribbled a Turkish note on fol. 275, in which a monastery called Gout and a church of Goutot appear to be mentioned. The Armenian words are: *Հանապատէն գուտ սուռունիս. եկեղեցի գուտսուռունին կուսանք, ամէն:*

The parchment fragments bound in at each end of the MS. are written in double columns in

a large *bolorgir* or round hand of the thirteenth or fourteenth century, and seem to be part of a lectionary. They contain Matt. 24⁹⁻¹⁶ and Dan. 2⁴⁷⁻⁴⁹; Ps. 118⁴⁶ is prescribed for the antiphon of the day, which may have been the Feast of the Evangelists.

51.

Add. 19,731.—Oriental glazed paper, yellowed. Size, external $5\frac{3}{4}$ by $3\frac{3}{4}$ inches, of text $3\frac{5}{8}$ by $2\frac{1}{4}$. Binding oriental, of stamped brown leather, with flap. The book consists of 380 folios in 32 signed quires of 12 folios (except no. 32, which has 8). Folios 1, 2, 11, 12, 13, 24, 25, 36, 37, 48, 49, 60, 61, 71, 72, 83, 84, 95, 96, 107, 108, 119, 120, 131, 137, 138, 186, 187 are of vellum, and of these most either begin or end a quire. It was written in 1607 in a neat *bolorgir*, with musical notes, usually 22 lines to page, but sometimes 23 or even 24. The text is framed between double red lines, ruled as far as fol. 131 not only on each side, but also above and below. A folio is missing after no. 238.

Four full-page illuminations of figures, red and blue on a gold background, adorn folios 1*b* (Joakim and Anna), 55*b* (Adam and Eve), 137*b* (the Resurrection), 186*b* (Pentecost); a fifth which represented the Raising of the Cross has been removed after fol. 238. Coloured frontispieces with large marginal scrolls mark the greater Feasts on folios 2, 11, 56, 109*b*, 138, 187, 303, 325, 352*b*. In the margins the beginnings of some canons are marked by rudely executed human figures, *e.g.* on folios 18, 28*b*, 35, 37, 68, 111*b*, 114*b*, 173*b*, 212. Some of these are merely traced in outline and were never completed in colour. The beginning of each ordinary canon is marked by decorative letters, rubricated lines of writing, and marginal arabesques in blue, red, and gold, of floral, architectural, or beast-and-bird designs. The sectional hymns begin with gold capitals.

The contents are as follows, using the first numeral to denote the number of the canon in the editio princeps of 1664 (see under codex Add. 8999), and the second that of the folio:—

1-2; 2-5; 3-7*b*; 4-11; 5-12*b*; 6-14*b*; 7-16*b*; 8-18; 9-20; 10-22; 11-23*b*; 12-25*b*; 13-28; 14-32*b*; 15-35; 16-37; 17-39; 18-40*b*; 19-42*b*; 20-44*b*; 21-46*b*; 22-49; 23-52*b*; 24-54*b*; 25-56; 26-62; 27-64*b*; 28-68; 29-69*b*; 30-72*b*; 31-77; 32-79*b*; 33-83*b*; 34-85; 35-88; 36-90; 37-95; 38-102; 39-105*b*; 40-109*b*; 41A-111*b*; 41B-113*b*; 42-114*b*; 43-116*b*; 44-118; 45-119*b*; 46-122*b*; 47A-125*b*; 47B-130*b*; 48-132*b*; 49-134*b*; 50-138; 51-140; 52-143; 53-144; 54A-146*b*; 54B-148*b*; 55-151; 56-156*b*; 57-161; 58-166; 59-169*b*; 60-173*b*; 61-178; 62-180*b*; 63-187; 64-189*b*; 65-191*b*; 66-193; 67-195; 68-196*b*; 69-198; 70-200; 71-204*b*; 72-206; 73-208*b*; 74-210; 75-212*b*; 76-219; 77-221; 78-223*b*; 79-225; 80-227; 81-228*b*; 130 (Անձինք ի դէմ իշխանսն. արևելք գերարդիկն) - 231; 82-235; 83-237; 84-239; 85-240; 86-242; 87-243*b*; 88-245; 89-246*b*; 90-248; 91-250; 92-252*b*; 93-254*b*; 94-256; 95-258; 96-260; 97-262; 98-264*b*; 99-266; 100-268; 101-281*b*; 102-286*b*; 103-292; 104-295; Song of the Grass-eaters - 297*b*; Songs of Vesting, of the Mass, &c. - 299*b*; 105-303; 106-306; 107-308*b*; 108-310*b*; 109-313*b*; 110-316*b*; 111-318; 112-321*b*; 113-325; 114-326; 115-328; 116-329*b*; 117-334; 118-336; 119-338*b*; 120-344; 121-347; 122-352*b*; 123-355; 124-358; 125-360*b*; 126-363; 127-366; 128-369; 129-372*b*.

The final colophon begins, fol. 376*b*: Եստեղի յձումքն և միակի . . . ("Praise to the triune and one Godhead . . ."), and consists as far as fol. 379 of rhythmic addresses to the Trinity

and to the personified hymn-book. The colophon proper begins (fol. 379b):—

Եւ արդ գրեցաւ և ծաղկեցաւ եղանակաւոր տառս . . . որ կոչի շարագնոց ի լաւ և յընտիր աւրինակէ որ ինքի կոչեցեալ. ձեռնմբ հոգնամեղ և անիմաստ գրչի . . . սուս և փուս և աներաւ չքհնի . . . մեղաւորիս սուտանուն գրիգորիս . . . կատարեցաւ շարագնոց ձեռնմբ անարժան և անիմաստ գրչի գրիգորի. ի ԹՎԸՆ ՌԾԳ. որ այս ամիս բաղում շատ ճալալիք յայտնեցան. և զաշխարս աւերածին և ես անարժան. հոգս և մեղիքս. զայս գրէի:

“Accordingly this rhythmical work, which is called the book of *sharakans*, was copied with illuminations from an excellent and choice copy called *Khulik* by the sinful and witless . . . false and corrupt and unjust priest . . . the sinner and misnamed Gregory . . . and was completed by him in the year 1056 (A.D. 1606), in which year a multitude of Djalalis appeared and ravaged the land, and I, worthless dust and ashes, wrote this.”

52.

Add. 17,037.—Fine vellum. Oriental binding of stamped brown leather, with flap. Size, external $5\frac{1}{2}$ by $3\frac{3}{4}$ inches, of text $3\frac{1}{2}$ by $2\frac{1}{4}$. Folios 362, in 31 signed quires of 12 leaves. The last six folios of quire 31 have been cut out. There are 21 lines to the page. The hand is a regular *bolorgir* of A.D. 1649, with musical notes. The last quire, 31 (=folios 357–362), is of a whiter and newer vellum than the rest, and by another hand than that which wrote quires 1–32; it seems to have been added by the restorer, whose is the last colophon, written in 1700, on fol. 362b. This restorer has copied out on fol. 362 the colophon of the original scribe, dated 1649. Headpieces mark the greater Feasts on folios 1, 10, 55, 110, 137, 185, 234, 292, 313, 340. The beginnings of lesser canons are indicated by marginal scrollwork and arabesques of architectural, bird, fish, and floral designs, and in some cases, as on folios 6b, 17b, 20, 40, 41b, 44, 51, 53, 136, 201, 227, 258b, by figures of sphinxes and faces of

angels. These decorations, chiefly in blue, gold, and red, as also the decorative initials of the canons, are executed with more taste and elegance than is usual in MSS. so recent. The initial letters of smaller sections are given in red.

The contents are as follows, the first number being that of the canon in the editio princeps (see cod. Add. 8999), the second that of the folio on which it begins:—

1–1; 2–4; 3–6b; 4–10; 5–12; 6–13b; 7–15b; 8–17b; 9–20; 10–22; 11–24; 12–26; 13–28b; 14–33b; 15–35b; 16–37b; 17–40; 18–41; 19–44; 20–51; 21–46b; 22–49; 23–53; 24 omit; 25–55; 26–61; 27A–63b; 27B omit; 28–67b; 29–69b; 30–72b; 31–77b; 32–79b; 33–84; 34–86; 35–88; 36–90b; 37–95b; 38–102; 39–106; 40–110; 41A–112; 41B–114; 42–115; 43–117; 44–119; 45–120; 46–123; 47A–126; 47B–131b; 48–133; 49–136; 50–137; 51–139; 52–143; 53–144; 54A–146; 54B–148 (omitting rubric only); 55–151; 56–156b; 57–161b; 58–166; 59–169b; 60–173; 61–177b; 62–179b; 63–185; 64–187; 65–189; 66–190b; 67–192; 68–193b; 69–194b; 70–196b; 71–201; 72–202; 73–205; 74–206b; 75–209; 76–215; 77–217; 78–219b; 79–221; 80–223; 81–224b; 82–226b; 83–231b; 84–234; 85–235; 86–236b; 87–238; 88–239b; 89–241; 90–242b; 91–244; 92–246; 93–247b; 94–250; 95–252; 96–253; 97–255; 98–257; 99–258b; 100–260b; 101–274b; 102–279; 103–285; 104–287; 105–292; 106–294b; 107–297; 108–299; 109–302; 110–304b; 111–306b; 112–309b; 113–313; 114–314; 115–315b; 116–317; 117–321; 118–323; 119–325; 120–330; 121–333b; 122–340; 123–342b; 124–344b; 125–347b; 126–350; 127–352; 128–354b; 129–357.

History of the MS.—Colophon I., fol. 362:—

Վրառք . . . արդ գրեցաւ շարագնոց ի գեօղն գոմա ի դուռն սբ նշանին: ի Թուին. ՌՂԸ. ամին. ՚ի խնդրոյ

պատուական և սրբասէր տէր յովհաննէս կրօնաւորին, յիշատակ հոգւոյ իւրոյ. և ծնողաց իւրոց: որոց տրն ողորմեսցի. ամէն. զձէ ծաղկեցաւ սա՛ ձեռամբ անպիւտան սարգսի. 'ի յամբ քաղաքի 'ի թուին Խ. զթ. ամին:

"Glory... Now this hymn-book was written in the village Goma,† at the door of Holy Cross, in the year 1098 (A.D. 1648), at the request of the honourable and pious Sir Hovhannès, a religious, as a memorial of himself and his parents, on whom the Lord have mercy. Amen. It was illuminated also by the worthless Sargis, in the city of Hamith (Oms) in 1099 (A.D. 1649)."

Colophon II., fol. 362b:—

Ղարձեալ 'ի թուին Խ, ճիթ, վերստին ստացաւ զշարականցս՝ տր իսահակ ԶԺԺԺԺ վարդապետն. առաջնորդ մայրաքաղաքիս ամթա: և վերատեսուչ արղնւոյ բարձրահայեաց մենաստանին: Եւ ետ զպական ընուլ՝ և զնղծնական գրեւ և կազմել՝ յիշատակ անձին իւրոյ՝ և ծնողացն: Ի՛ճրդ որք հանդիպիք և ընթեռնուք՝ ապք զողորմին լիով սրտիւ. ամէն:

"Again, in the year 1149 (A.D. 1700) this hymn-book was acquired by a fresh owner, Sir Isahak, a divine and Wardapet, primate of the metropolis Amith, and overseer of Arłni, a monastery of High Armenia. And he had missing parts supplied, what was effaced rewritten, and the book bound, as a memorial of himself and his parents. So then, ye who read it, utter a *Miserere* with full heart. Amen."

53.

Or. 5090.—Oriental paper, folios much thumbled, and repaired where they were cut or worn

† There are, says Baronian, two villages called Goma, one in Ararat, the other near Erzenka in Upper Armenia.

away. Half-bound recently in red leather. Size, external 6 by 4 inches, of text 4½ by 3. Folios 331, in 29 quires of 12 folios each, but several folios are lost, as follows: one folio after fol. 1; two after fol. 8; three after fol. 18 (comprising canon 12 and beginning of canon 13); two after fol. 26 (containing the end of the canon of St. Antony and the beginning of that of king Theodosius); one after fol. 38 (containing the end of the canon of the LXX. and the beginning of that of Jonah); one after fol. 48 (containing part of canon no. 27); one after fol. 119, and one after fol. 262; one after fol. 321, and one after fol. 330 (these two were the first and last folios of quire no. 29). The hand is a small irregular *bolorgir* of the early eighteenth century, 21 or 22 lines to a page. A rude coloured headpiece is set at the beginning of the text, and smaller ones before the more important canons. Each canon begins with a *shalagir* or festooned initial, and a line in red ink, with an arabesque in the margin, or a drawing of a shrine, a sphinx, &c. The drawing and colouring are equally crude.

The MS. is a *Sharaknotz* or Hymn-book, identical in its contents with the printed edition of 1664, except that the last hymn of Kirakos Wardapet to the Virgin, beginning with the words Լ՛րևեւք գերարփին (*i.e.* "Splendid glow of sunrise"), is omitted at the end.

Owing to the loss of the last folio there is no colophon. The only note of the copyist is on fol. 285b: Դ՛մեղսամած մարտիրոս գրիչս յիշեցէք ի տր, "Remember sinful Martiros, the scribe, in the Lord."

CANTICLES (GANDS).

54.

Or. 2608.—Oriental paper, much yellowed. Size, external 9 by 7 inches, of text $6\frac{3}{4}$ by $4\frac{1}{2}$. Folios 290, mostly written in a large, clear, but irregular *bolorgir* or round hand of the year 1411. There are 21, 23, and 25 lines to the page. Three hands at least were engaged in the writing of the MS. Of these the oldest wrote, sometimes less, sometimes more closely, folios 2–225, 232–277, and 287–289; the preliminary index (folios 2–4) is by this hand, and is a guide to the pristine form of the volume. A later hand wrote folios 226–231 and 279–286. A third and recent hand added fol. 1a and b, and sundry other hands have scribbled notes here and there. The margins have been mended where they were torn. Fol. 193 is lost except for a few words. The majority of folios were guarded when the volume was bound for the Museum, and many folios are misplaced or lost. Folios 280–286 were mended and patched at an earlier time, and the passages torn out were written in by a hand closely similar to, if not identical with, that of the original scribe of those folios. The orthography and punctuation are usually archaic, but *o* is used for *au* in many passages.

Contents:—

Fol. 1. Ողբ Ծածնին ընդդէմ խաչին: i.e. A lament of the Theotokos in presence of the Cross.

Ըծածին կոյսըն մարիամ կացեալ առ խաչն իւր միածին: Հեղոյր զարտասոյս . . .

“The Virgin Mother of God, Mariam, stood by the Cross of her only-born Son and shed tears . . .” (*Cp. the Stabat Mater.*)

The above is added on a late fly-sheet in an eighteenth-century hand.

Fol. 2. Հառաջաբանութիւն գրոցս որ կոչի ցանկ. Կամանն նոյ ամենակալին. այս ինչ կայ ի գիրքս եղեալ կարգաւ ի պայծառութի՛ տաւնից՝ և ի զար- ճութիւն տնտեսիրաց անձանց. վասն որոյ և դրոշմագիծ մեղանաւ ցուցանեմք զշարադրութիւն գանձուց. և զմեղե- դեաց. զտաղից և զյորդորակաց. այլ և զանանս՝ ասողացն իւրաքանչիւրոց ի փառս քսի՛ նոյ մերոյ ամեն:

“Preface of this book, called an Index:

“By the will of Almighty God, the following is in this book set in order, for the adornment of Festivals and gladdening of persons that love Feasts. Wherefore we show in characters of ink the sequence of the *gands* and melodies, of the songs, and of the exhortations (= *paravneses*); also the names of the several composers. To the glory of Christ our God. Amen.”

There follows a list of the Church Feasts with the names of those who composed the *գանձ* (i.e. *gands*, anthem or chant) and *տաղ* (i.e. song or lay) assigned to each of them. Where the pieces are contained in cod. Or. 2609, I merely add in square brackets the number of the folio of the latter MS. on which it begins. Of pieces not so contained in cod. Or. 2609 I furnish the *incipits*. In every case I indicate the folios of Or. 2608 on which the pieces so enumerated in the index are written. The list is as follows:—

1. Of the Birth of the holy Virgin Mary, and of her parents Joachim and Anna, anthem by Grigor Wardapet: Որպէս խօսեցան՝ տեսեամբ յայտնեցան և գուշակեցան: աստ կատարեցան . . ., fol. 81 (end only). Two lays by Ter Grigor Anavazetzi Catholicos: Եւսօր լըրիւ երկիր հընչէ . . ., fol. 5.

2. Of Nicolaus, patriarch, anthem and lay by Grigor Wardapet: Գաւաղան ծաղկեալ՝ գեղա- ղէշ փայլեալ . . ., fol. 7 [248b].

3. Of Bartholimeos and Thadeos, Simeon, Thomas, and Judas, apostles, anthem by the

same Grigor Wardapet: Վերաբերի պայծառ գոյցս պատճառ . . ., fol. 9. Two lays by Khatchatur: Լանն որ ի հօրէ ծագեալ. ծագամբ առաքեաց յաշխարհ . . ., fol. 11b.

4. Of St. Jacob, anthem by Mkrtitch, fol. 13 [250b]. Two lays by Matheos Wardapet: Սենի հանդիսի առուրս առ քեզ պաղատմբ յո . . . վարծիչ հանուրց . . ., fol. 14a [252b].

5. Of Ignatius and Polycarp, anthem by Grigor Wardapet: Վահագնական ձայնն բարական տոցուք՝ քումբ անուան . . ., folios 14b, 15 [253]. Lays by same, fol. 16 [254].

6. Of David and Jacob, anthem by Khatchatur: Խորք անբրնն՝ անձառ անհասին հօր արարչին . . ., folios 16b, 18, 19 [254b]. Two lays by Johanes Wardapet (incomplete by loss of a folio), fol. 19b [256].

7. Of the Protomartyr St. Stephen, anthem by Mkrtitch (beginning lost), ends fol. 20 [259]. Two lays by Têr Nerses Catholicos: Ի խաչին տնկեալ որթոյն ողորդ վաղահաս խայծեալ . . ., folios 20, 21.

8. Of Peter and Paul, anthem by Têr Mkhithar: Սուրբ երրորդութի՝ ստեղծող զօրութիւն՝ սահմանող բնութիւն . . ., folios 21b, 22, 23, 24 [260]. Melody with two lays by others, fol. 25 [263].

9. Of the Sons of Thunder, anthem by Grigor Wardapet (beginning lost), folios 26, 27 [263b]. Two lays by Têr Nerses (end lost): Որդիքն որոտման. որք ի վերուստ որոտացին . . ., fol. 28 [266b].

10. Of St. Basil, anthem by Khatchatur (beginning lost), fol. 29 [267b]. Two lays of the same (incomplete at end), fol. 30b [269b].

11. Of the Annunciation, anthem by Khatchatur (first strophe lost; the second begins: Լիցի ի խօսել. մեծի հրեշտակին՝ ընդ ամենաւրհնեալ. երջանիկ կուսին . . .), folios 31, 32. Melody and lay by Nerses Catholicos: (i.) Վոր էղեմ, բաւաւոր արեկոյն . . ., fol. 32; (ii.) Եւսաւր երեւի անտեսն ի բարձանց . . ., fol. 32b.

12. Lighting of Lamps (Ղրագալուցին) of Epiphany, anthem by Têr Mkhithar of Ayriavan

(end lost): Տարփումն ըղձական՝ տոչոր անձկական . . ., folios 35, 36 [1]. Melody by Nerses: Վոր ծաղիկ բրդեւ աշաւար յորմատոյն յեսեա . . ., fol. 37. *Paraenesis* by Grigor Wardapet: Լնմահից արքայն . . ., fol. 37b.

13. Of the Birth, the first day, anthem by the same Têr Mkhithar: Թագղղ պարծանաց՝ Թագաւոր զաւրաց՝ Թափեալ ի փառաց: Ի կուսէն մաքրած՝ ժառանգող կենաց . . ., folios 38, 39. Melody and lays by Srik Kostand: Թէ ձայն ունիս ապա ասայ: (i.) Լոյս անապական և անխախտ՝ ծնողութիւն . . ., fol. 39; (ii.) Հորդորակ նորին, սրբայէ՛հ հրծիմբ աշաւար մեք հոգեպէս՝ տօնիւս մաքուր սբ կուսական . . ., fol. 39b; (iii.) Եւսաւր բերկրին մարմնով յերկրի . . ., fol. 40.

14. Second day of the Birth, anthem by Mkrtitch: Սաքուր և անբիծ, սբ անձինն դուստրը լուսոյ . . ., folios 40b, 41. Two lays by Nerses: (i.) Տէր փառաց անձառ ծնեալ՝ յառաջ քան զյաւիտեանս. նոյն ծնաւ աշօր . . ., fol. 42 (this is incomplete at end; of no. ii. only the end remains, through loss of folios after fol. 42).

15A. Third day, *qaroz* (κήρυγμα) by Johanes Dzordzoretzi: Հիմա ժամ անձեմք վաճեալ փրկիչէ՛դ էմանուէլ ծնեալ ի կուսէն, և վերստին ծնըղեամբ մկրտեցար աշաւար ի յորանան ի յովանէ . . ., fol. 43. Two lays by Srik Kostand (on Blessing of the Waters): (i.) Վրիստոս բանող հաւր՝ ծնունդ անժամանակ. որ նախ ի կուսէն . . ., fol. 44; (ii.) Հորդորակն է: Ով զարմանալի, խորհուրդ աշամբ յայտնեալ արարիչն նայ . . ., fol. 45.

15B. Fourth day, "Recite the service of the Annunciation from no. 11," fol. 45.

16. Fifth day, anthem by Khatchatur: Խնդախորան նայ բանին . . ., folios 45, 46 [16b]. Melody by Narekatzi: Լին աղոյ տղոյ ձեռին աղոյն իւր՝ աջ ընդ աջէ հօր . . ., fol. 46b (see the Venice edition of 1840, p. 464). Exhortation by Srik Kostand: Եւսր կոյս ի յայրին, կայր և երկնանայր . . ., fol. 47 (at end, the note Ճժր կեն գայ, ի սաղս կոստանդեայ, i.e. Among the lays of Constantius, no. 112).

17. Sixth day of the Birth, anthem by Hovannes Thēlgurantzi: Հանեղական, լուսոյն

խոնարհեալ՝ յերկնից իջեալ . . . , folios 46, 49 [19]. Melody and lay of Narekatzi: (i.) Պարագրի անպարագրելի, բանն ի մարմնի, մարդ յերկրէ . . . , fol. 49; (ii.) Լեւոսի մեծ խորհողոյ, խորհուրդ ծածկեալ մեզ յայտնեցաւ . . . , fol. 49b (see edition, p. 466).

18. Seventh day, anthem by Khatchatur: Խորան փառաց՝ նոյն բանի՝ սայր կենսաւրին . . . , folios 51, 52 [21b]. Melody and lay of Narekatzi: Երգ ըզարմանալի, երգ շարժըզվածենի. սեղի եղեր . . . , fol. 53 (see edition, p. 464). Հորդութեան: սեաւ եմ գեղեցիկ, դուստր եւայի երուսաղէմ. ահա նա հարսն իմ . . . , fol. 54 (see edition, p. 465).

19. Eighth day, anthem of Grigor Wardapet: Վոչումն ըղձական, գովեստ քաղցրագին գառնիդ երկնային: էակեցէին, հօր . . . , folios 54b, 55. Melody of Srik Kostand: Լեւելիզըն բանըդ հօր, ծեւեւ յառաջ ժամանակաց: առեր մարմին ժամանակաւ . . . , fol. 56. *Paraenesis* or exhortation by Nerses: Ստեղծող մանկանց մանուկ ցուցաւ . . . , fol. 56b.

20. Of John Baptist, anthem of Mkrtitch: Սեծապաշտառ փառօք պանծալի այսօր ցընծայ՝ սբ եկեղեցի . . . , fol. 57 [57]. Melody of Srik Kostand: Ի դասըս հրեղինաց՝ յօղեալ մի . . . , fol. 58. Two lays by others, folios 58b, 59.

21. Of Peter, patriarch, and Abisolom, deacon, anthem by Têr Mkhithar: Վ Էրմհեալ գովեալ՝ վերնոցն սարսեալ՝ վեհից պակուցեալ . . . , folios 59b, 60, 61 [27]. Lay by Grigor Wardapet, fol. 62 [29].

22. Of Antony and other Ascetics: Բարձրեալ ահաւոր, բան հօր . . . , folios 62b, 63, 64 [29b] (a folio is missing between folios 62 and 63). Anthem of Têr Mkhithar. Lay on same subject, fol. 65 [33].

23. Of the same Têr Mkhithar, anthem on the holy Kings: Համագլեակն հօր սահման և բան՝ հոգոյդ իսկական, որդիտ միական . . . , folios 65b, 66, 67, 68, 69 [33b]. Two lays by Têr Nerses Catholicos, folios 69b, 70 [37].

24. Of the same Têr Mkhithar, anthem of the Patriarchs: Վ Եյեւ է քոյին, վայելչականին

փառեալ . . . , folios 70b, 122, 71, 72, 73 [58]. Two lays by Nerses: (i.) Եկայք տածեալք ի լոյն կենաց . . . ; (ii.) Լսաւր մայր սիոն, ցընծայ տանելով բանայ զառագաստ . . . , fol. 73.

25. Of Wahan of Golthen, anthem by Grigor Wardapet: Վըթացեալ քոյին՝ արքայդ երկնային, և առեր մարմին, զմարդիկս . . . , folios 74b, 75, 76 [cp. 73].

26. Of the same Grigor, anthem on Kirakos and Julita: Վերապաշտառ՝ արփիտ երկնային. խոնարհեցար . . . , folios 76b, 77 [42]. Two lays of Simeon Arbelay are here given in index, but omitted in the text.

27. *Hypapante*, or Presentation in the Temple, anthem of Mkrtitch, bishop: Սխաւ յաւան սբ երրորդուի, բարեբանեալ անբաւ զօրութի . . . , folios 78b, 79. Two lays by others: (i.) Սբտեալ ի տաճար, տյաւար սծեալն . . . , fol. 80; (ii.) Տաղ երեկոյին: քս փառաց թալաւորն, այսօր եկեալ . . . , fol. 82.

28. Preliminary Fast (*Artsaburi*), the Friday, anthem by Grigor Wardapet: Վոյիդ կատարեալ, գերալըրացեալ գերահրաշացեալ . . . , folios 83, 84, 85 [44b]. Note in lower margin: "Of Jonah the Prophet."

29. Of St. Sargis, anthem by Mkrtitch: Սեծապաշտառ՝ փառօք զարդարեալ՝ եկեղեցի, պաշտառագեցեալ . . . , folios 86, 87 [48b]. Three lays by others, folios 87b, 88 [50].

30. Of St. Atom and his Fellow Martyrs, anthem by Grigor Wardapet: Վեղապանծ լուսով, գեղասքանչ գունով, գեղազարդ փառով պատեալ: ես միգով, folios 89, 90.

31. Of the same, anthem of St. Oskan and Fellows, and of St. Suqias and his Fellows (Սկեանցն և քօչիցն): Վանձ սիրոյ քոյին գանձեալ ի յոգին գերաշակերտին: սբ թագէտսին, folios 90b, 91, 92. A lay on the same martyrs, folios 92b, 93 [51].

32. Of the holy Translators, anthem of Mkhithar Ayrivanetzi: Բարձրեալ անբընին՝ ընաւից լըրութի. բաւականութի: որ ես պարողութի, լուսափայլութի . . . , folios 94–98 [54b] (note in margin: "Of Sahak and Mesrop"; acrostic: Բան

քարոզից, i.e. Word of proclamation). Three lays of Nerses, beginning: Եկայր ցնծասցուք պայծառա ցեալ տօնիւս բարունեաց մերոց . . . , folios 98b, 99.

33. Of St. Wardan and Fellow Martyrs, and of St. Levond and Fellow Martyrs, an anthem by Khatchatur: Խաժատեալ կանոն աւրինի հօր համայնից, սրբոյն գրիգորի: զի մերկացաւ սնն հանդիսի . . . , folios 99b, 100, 101 [61]. Two lays by others, fol. 101b. Two lays composed by Wanay Tiratzu and corrected by Gregory (և ի գրիգորէ սրբազրբած): *Inc.* (i.) Սարգան քաշ վանող շարին մեծ պատերազմին . . . ; (ii.) Վահանայից տաղս՝ ի հնոցն է. ի հանդէս տօնի ձիր բախացեալ ցընծամբ հարբ և վարդապետք, folios 102, 103.

34. Of the Patriarchs of the Three Holy Councils, anthem of Ayrivanetzi: Մեծ կենդանի՝ անիմանալի՝ անհասանելի: հայր . . . , folios 103b, 104, 105, 106 [63b]. Two lays by Nerses on Council of Ephesus: Խոստովանեմք նձ բզշայր անծին անեղ և անըսկիցն . . . , fol. 107 [66].

35. (In index) Shrove Tuesday (*Bun Barekendani*), but in text "*Gands of Sundays in Lent*," Վանձ աղուհացից կիրակեիցն: *Inc.* Երգս յաւեժական՝ երկեմբ բանական. երկդ միական. ի նման անման . . . , folios 108, 109, 110, 113. (This is an anthem of Têr Mkhithar Ayrivanetzi. In lower margin: Թե՛ կամիս. զայս մեծ տունս. բ. արա: զմին ի մովսէսն՝ սկիւր. ազցից կիրակեիցն, i.e. If you like make this great stanza into two, one from *Moses* to begin with: for Sundays of penitence.) Lay of Nerses Catholicos: Ղրբդ ճրմարիս և լուսատու խաւար մարմնոց կենդանատու . . . , folios 111, 112.

36. Of the holy Warriors, Theodore and Mercury, anthem by Grigor Wardapet, prefaced by a metrical notice of him: Վահարանեալ սր աբ հոգի նոր զրախոցուցեր զէկեղեցի . . . , folios 112, 113 [67b] (note in lower margin: Վաս ի մը մեր յայտնեցաւ՝ յայն ոճս ասա զգանձ, i.e. Christ has appeared among us, repeat the *gands* in this style). Melody by Srik Kostand, fol. 114 [69]. Lay by Têr Grigor Anavarzetzi, fol. 114b. A Sunday anthem: note: Սիրակի գանձ զերգ յաւե.

Ժականն ասա: և զինի աւետարանին զայս տաղս ասայ, i.e. For *gands* on Sunday repeat the ode յաւ, and after the Gospel repeat this song. *Inc.* Վոյլիդ անեղ անըսկիցն, Թագաւորիդ անմահական հօր էակից . . . Here in lower margin: "Second Sunday of Fast." At end: "For Feast of Cyril see no. 24."

37. Third Sunday, anthem by Mkrtitch on the Prodigal Son: Ս'եծ և ահեղ խորհուրդ տիրական անհաս և անճառ՝ անըսկիցնական: ստեղծող . . . , folios 116b, 118 [75].

38. Fourth Sunday, anthem by Mkrtitch on the Rich Man: Ս'եծապաժառ՝ խորհուրդ ստական՝ որ չորոգեաց զաշխարհս նմ . . . , folios 119, 120, 121 [80] (note in title: Չոսկեբերանին ասա կամ զվայելէ, i.e. Repeat the *Of Chrysostom*, or the proper hymn). Lay of Nerses, the inspired composer: Ղրբաբական բանիւ քոյին մի տուն շինեալ բանականին, տեսես . . . , folios 121, 123.

39. Of the Forty Saints, anthem by Mkrtitch: Ս'եծ և հրգօր, անմահից արբայ յս քս նհեալ յարակայ . . . , folios 124, 125 [82]. Two lays by Nerses: Վաս փառաց Թագաւոր փառաւորեալդ ի զւարմնոցն . . . , folios 125b, 126 [84].

40. Fifth Sunday, anthem of Mkrtitch on the Judge and the Widow: Ս'եծ և ահեղ ես խորհուրդ անբընին, որ գըլթացար . . . , folios 126b, 127 [84]. Two lays by Nerses follow (here one or more folios are lost).

41. Of St. Gregory, anthem by Mkrtitch of which the beginning is lost, folios 127b, 128, 129 (note in lower margin: "Of Sixth Sunday"). Melody and two lays by Nerses: Վրիգորիոս առաքինիս հըսկող քսի զինուոր . . . , folios 129, 130, 131, 132, 134, 289 [89b] (note in lower margin of 129b and 130: Վրիգորի ի մեղեդոյս պակաս կայ՝ ի յօրինակն ոչ էր վս այն դարտաք Թողաք, i.e. In the melody of Gregory there was a lacuna, in the archetype it was not).

42. Of Lazarus Raised, anthem by Grigor Wardapet: Վոչումն ըղձական, գովասանան գոհարանական, բանս դաւանական . . . , folios 134b, 135, 136 [93b]. Melody by Stephanos: Սըրբոց հոնշտակաց զարմանս հրաշից տեսեալ . . . , fol. 137. Two lays

by Nerses: (i.) 'Երբ առեակաց լուր, այսաւր մեզ հընչեաց . . . ; (ii.) 'Չայնն այն որ զաշխարհս արար, ձայն տայր . . . , fol. 137b.

43. Of the Palms, anthem by Têr Mkhithar: Համագոյական՝ հաւր սահման և բան հոգոյդ իսկական: որդիդ միական՝ ճառագայթ փայլման . . . , folios 138b, 139 [96]. Two lays by Nerses: (i.) Տիրական տաւնիս այսաւր եկայք . . . , fol. 140 (note in lower margin: 'Շառ զարդարի առաւառուն, i.e. The tree is adorned at dawn); (ii.) Եստ երրայեցեաց մանկունքն զերկրս քրորէիցն առեալ . . . , fol. 140b.

44. "At eventide if you like" (Երեկոյն թէ կամիս), anthem by the same Mkhithar: Ի տաւն տաւնից՝ ի փառս հրաշից, ի յողբումից՝ զբեզ արեւհեցից և վկայս ածեց . . . , folios 141, 142 [99]. In lower margin: 'Շառ զարդարի կիրակրմտին, "The tree is adorned on the eve of Sunday."

45. Second day of week, anthem by Grigor Wardapet: 'Երբագոյն էից՝ գերահրաշ գոյից՝ գերիմաստ վեհից . . . , folios 142b, 143, 144, 145 [101]. Two lays by Johanes Pluz Wardapet, fol. 146 [104b].

46. Third day, anthem by same Grigor Wardapet: 'Կործարարական՝ գերահրաշական գրթով գոյացան . . . , folios 147, 148, 149 [105b]. Two lays by others, beginning: 'Բեզ ով ար յս ձայնեմ, կոյս . . . , folios 149b, 150.

47. Fourth day, anthem by Mkrtitch (missing). Two lays by Nerses (missing).

48. Fifth day, anthem by Têr Mkhithar (missing). Two lays by others, fol. 33.

49. Washing of the Feet, anthem by the same Mkhithar: Որք որ փափագին, ուտել զսնն մարմինն որով սրբութիւն՝ խոնարհել պարտին . . . , fol. 33b (end missing).

50. Great Friday, anthem by Matheos Wardapet: Ի յանմարմնական՝ յանձանց բանական՝ յաւետեւ հարան, որք են պաշտապան . . . , folios 150, 151, 152. Two lays by Nerses for Dawn: (i.) Օգար հուրեալ զարարցն երկնաւորաց իրմից զանհանն ի բարձունս ի մահ մատնեալ . . . ; (ii.) Եւեղ որդին հաւր միածինն բազկատարած այսաւր եկաց ի յատենին տիեզերաց . . . , folios 152, 154, 155.

51. By the same Matheos, anthem of Friday evening: Որ և կատարեալ և մարգարացեալ զգաւ թին ասացեալ. բզեռսն ծակեալ . . . , folios 153, 156. Three lays by others, beginning: Եստուածածին սրբութիւն . . . , folios 156b, 157.

52. Of the Lord's Burial, anthem of Khatchatur, folios 157b, 158, 159 (note in title: Եւրաթ աւուր հանգրստեան, i.e. Saturday at Hour of Rest: Խորհուրդ հանգստեան, եաթներորդին՝ ըստ գրեցելոյ . . . ; in lower margin: Խաղման ճրագ լուցին, i.e. For the lighting of lamps of the Burial). Two lays by others, folios 159b, 160.

53. Sunday of Zatik, anthem of Mkrtitch: Սարգասիրութիւն որդին միածին եկն ի խնդիր եղեալ պատկերին . . . , folios 160b, 161, 162 [121b]. Melody and lay by Nerses Catholicos: 'Երբ իմն աւետեաց զբարբառ նորազարծ ձայնի. այսաւր գոչէր գարրիէլ . . . , folios 162, 163.

54. Second day, anthem by Têr Mkhithar: Տը արունական տրեղ տիրական, տաւնիս . . . , folios 163, 164, 165 [163] (acrostic: տերուն). Melody with two lays by Narekatzi: (i.) Ես ձայն զառիւծուն ասեմ որ գոչէ . . . ; (ii.) Եսաւր աւետիս ձեզ նընջեցելոցս, այսաւր ցընցեցէր խորս . . . , folios 165, 117b (of these the first only is printed in the edition of 1840, p. 474).

55. Third day, anthem by same Mkhithar: Երգ լուսաւորեալ՝ արգ փառաւորեալ՝ արդարեւ ցընծա . . . , folios 117b, 166 [129]. Melody with two lays by others, folios 167, 187 [123].

56. Fourth day, anthem by Khatchatur: Խորհուրդ հրաւիրման կամաց արարչի. հաւր երկնաւորի . . . , folios 187b, 188, 169 [286]. Melody and lay by others, beginning: Եւրեալ հաւն . . . , folios 169b, 170.

57. Fifth day, anthem by Mkrtitch: Սեծա պայծառ՝ ձայնիւ ցընծալի գոչէր գարրիէլ պետըն հրաշալի . . . , fol. 170b (only the first two strophes remain). Melody with two lays by Nerses, beginning: Եւ թագաւորն փառաց, հաւրն երկնայնոյ որդին կամաց: նախ զաշակերտսն . . . , fol. 171.

58. Sixth day, anthem by Mkrtitch: Սեծ և աշեղ խորհուրդ սոսկալի՝ այսաւր ցուցաւ . . . , folios

172, 173 [1346]. Melody of Narekatzi, with two lays by others: Սերյառաւառէն ճմնեալ, Իւրանձուկ ծագմամբ . . . , fol. 173b (this melody of Gregory of Narek seems to be unedited). At the end of these is the rubric: Օգովանուն Ի ծննդեան կարգին գիտ, i.e. Find the *gands* of Jonah under the Feast of the Birth.

59. New Sunday, anthem by Grigor Wardapet: Վաղտնի խորհրդին գուշակեալ . . . , folios 174, 175, 176 [136b] (this is called, in lower margin of fol. 176, "Of Red (կարմիր) Sunday"). Two lays by others, beginning: Կանաքըն կան խեալ, եկին Ի գերեզմանն . . . , folios 176b, 177.

60. By the same Grigor, anthem of General Resurrection (Հասարակաց յարութեան): Վերակայ գոյին. գոյից համայնին՝ գոլ պատճառ էին . . . , folios 177b, 178, 179 [141] (in text called Կիրակէի Ի յր. Է. i.e. Sunday in Resurrection). Melody with two lays by Nerses: Վոր ձայն աւետեաց հրեշտակատն այսաւր փողեր խնկարեր կանանցն . . . , folios 179, 180.

61. Of the same Grigor, anthem: Հարութեան կիրակոսի, i.e. For eve of Sunday of the Resurrection: Վերամբարձ ձծ, գովեալ Ի զաւրաց՝ գընդից հրեշտակաց . . . , fol. 180b [287b].

62. Of the same, anthem of Night Service (գանձ պաշտաման). Begins: Վերանձառ արփի՝ գոլ պատճառէի՝ գոյից ամենի. հայր . . . , folios 182, 183 [143]. Three lays by others, beginning: Եւսաւր լոյս ծագեաց՝ յաւուրս յառաջինս, արեգակն արդար . . . , folios 184b, 185.

63. Another anthem of the Resurrection, beginning: Հերկից խնարհեալ՝ բանդ յերկիր իջեալ՝ մարմին զգեցեալ, fol. 185. Annunciation melody, and five lays.

64. Of the Apparition of the Cross, anthem by Matheos Wardapet, folios 168, 189, 190, 191 (the beginning is lost). Two lays by others, beginning: Խաչն Ի Նախնուն երեւցաւ ծաղկեալ . . . , fol. 190.

65. Of the Ascension, anthem by Mkrtitch: Սեփականութեան տառնիս ահագին, եկեղեցիք սբ պաշտառացին . . . , folios 192, 34, 193, 194. Two lays by Andreas Wardapet, fol. 194.

66. Սեփականութեան, i.e. Sunday of Great Miracle, anthem by Matheos Wardapet: Սիակդ ահաւոր տր և զաւրաւոր . . . , folios 194b, 195, 196 [147b].

67. Of the Coming of the Spirit, anthem (followed by melody and one lay): Սկիզբէն գովեալ, և փառաւորեալ, ձծ գաւանեալ . . . , fol. 6 (the beginning only), [153b]. Acrostic: Սկիզբ . . .

68. Another anthem by Mkrtitch (missing). Two lays by others "Of the Spirit's Coming" (missing).

69. Of the Third day, anthem of Mkrtitch (defective), fol. 197. Two lays by others, beginning: Եւսաւր սբ հոգին, ձծ եկեալ յաշխարհս . . . , fol. 198.

70. Of the Fourth day, anthem of Hovanes Thelgurantz: Հաւատ իսկապէս ընդհաւր փապէս, և ձծապէս: Երումն էապէս, անսպառապէս և անհատապէս . . . , folios 198b, 199, 200. Two lays by others.

71. Of St. Rhipsima and her Fellows, anthem by Têr Mkhithar: Սպեկականաց՝ վայելման փառաց՝ վերնապար կառաց . . . , folios 201, 202 [155]. Two lays, fol. 287.

72. Of the Church or *Sholakath*, anthem of Têr Mkhithar, fol. 203 [169] (beginning of this is missing). Two lays by others, folios 288, 204.

73. Anthem by Khatchatur of the Holy Children of Bethlehem: Խանդաղալիս՝ սրբախանէալի . . . , folios 204b, 205, 206 [172]. Two lays by others, folios 206b, 207.

74. Of the Sons and Son-in-law of our Illuminator, anthem by Têr Mkhithar: Վոր թագ պետական, նոր թագ աննրման՝ նոր քիզ հարսնարան . . . , folios 207b, 208, 209 [177]. Two lays by others.

75. Of the Prophets, anthem by Têr Mkhithar: Խորհուրդ անքննին խորք որ չերեւին . . . , folios 210, 211, 212 [180]. Two lays by Nerses (beginning lost), fol. 213.

76. Of Zachariah the Catholicos, anthem and lament by Grigor Wardapet, folios 213b, 214, 215, 216. The note is prefixed: Վանձս տեսն զաբարիայ կաթողիկոսին ախթամարայ, i.e. This

gands is by Zachariah Catholicos of Akhthamar†. It begins as follows: Վթացեալ քոյին, արքայդ երկնային և առեր մարմին . . .

77. Of the Ark and World Shrine (տապանակին և աշխարհամատրան), called in the lower margin նաւակատեաց, an anthem by Mkrtitch: Մաքրեալ տաճար սբ արուսեակն նորնկալ լուսեղէն խորան . . ., folios 217, 218. Two lays by others, beginning: Մշտաւ զտապանակն սբ . . ., fol. 218b [190].

78. Of *Wardawarh*, anthem by Mkrtitch: Սեծ և ահեղ խորհուրդ մեզ յայտնեալ բարձրեան նո . . ., folios 219, 220 [191]. And three lays, of which two are by Nerses: (i.) Տբ փառաց այսաւ յայտնեաց, ի թաբաւ զփառս իւր . . .; (ii.) Մտանաւ տեսիլ ահեղ, ի լեան թաբաւ, զորդին նայ տեսեալ . . ., fol. 221; and one by Grigor Wardapet.

79. Anthem of Mkrtitch (beginning lost) on the Passing of the Theotokos, folios 222, 223 [198]. Two lays by Nerses: (i.) Մշտաւ գարբիէլ Հրեշտակապետն եկեալ բերեալ զբարբիտն . . .; (ii.) Մնարատ տաճար . . ., folios 223, 224.

80. Another anthem by Mkrtitch for the second day of the Passing: Սեծապաշտաւ արփի անըման, փայլեաց՝ հոգի կուսին . . ., fol. 224b (this note in index: և շատ տաղեր. յորս և առաջնաձաղն. և յանդականն և գովեստն ի պրէզոյն, i.e. And many other lays are there by Pluz, among them the ones beginning *The first tasted*, and *Increate*, and *Praise*). Lay of Theotokos: նոճածին մայր լուսոյ, տաճար բանին նայ . . ., fol. 225. No. 80 is incomplete, and in the text there is here inserted (in a new hand): Մշլ գանձ փոխմ. ի տեր ներսիսէ, i.e. Another anthem by Sir Nerses, inc. Վորահրաշական, տոնիս կուսական, մաւրն տիրական: դասուց վերնական, գոհեմք . . ., folios 226, 227.

81. For the Vigil of Holy Cross, anthem by Mkrtitch (in new hand): Սեծապաշտաւ փայլմամբ իբր զբոց՝ գեղազարդեալ ով սբղգ սրբոց: զի սրն

մր . . ., folios 228, 229. For the chant beginning և քո եկեալ of the index the text substitutes: Վանձ գէորգա զաւրավարին, i.e. *Gands* of George the Captain, inc. Մհլ է հայր, ծնաւ զմիածնին, գովեալ որդին, լոյս . . .; with acrostic առաքել . . ., folios 230, 231. There follows the end of a lay for Saturday the eve of the Feast of Holy Cross, written in the first hand, fol. 232.

82. Holy Cross, anthem of Hovanes Thelgurantz: Հեղեմական գրախոն փափկութեան . . ., folios 232, 233 [208]. Two lays of Nerses: (i.) Վոր գրախոն եկեղեցոյ, ծառ կենաց տնկեալ իմէջ՝ զոր ոչ քորբէիւք . . .; (ii.) Վենաց փայտ տրնկեալ զբեզ, տրնկաւղին զեղեմ. զարնկագործէլց ի բէն . . ., folios 234, 235 [217b].

83. Of George the Warrior, anthem by Khatchatur: Խընդահրաւեր՝ մանկունք սիննի՝ ձեզ աւետիս. ձայնիւ . . ., folios 235b, 236, 237 [218]. Melody by Srik Kostand: Ի հանդիսական տանիս երգելով զերդըս հեշտալիս՝ գոչեմ . . ., fol. 237b. Lay by Têr Grigor: Բանեալ ըզկիրըս տանջանաց զերկունս հանուր ընդ քո վըջոաց՝ գէորգէոս . . ., fol. 237b.

84. Of the Apostles in general, and of the Cross of Warag: "Repeat the *gands* of Holy Cross," fol. 238. Anthem of Khatchatur: Խորհրդազգած քո մարդեղութեդ՝ զորս ընտրեցիր յառաջ գիտութիւն . . ., folios 238, 239, 240. Four lays of Nerses, beginning: Մաքեալք նո որդոյն ի ծոցոյ հաւր առաքելոյն: բանաւոր հաւտից . . ., folios 240, 241.

85. Invention of the Cross by Judas, anthem of Khatchatur: Խաչի քո՝ երկիր պաղանեմք զտաւրէնութիւնդ . . ., folios 241b, 242 [223]. Three lays by others: Մշտաւ մեծ զարմանք հրաչից՝ յայտնեալ ի յերկրի . . ., folios 243, 244.

86. Of Virgins, anthem by Têr Mkhithar: Ի սկզբանէդ՝ իսկական բանիդ ի լուսոյ լուսիդ . . ., folios 244b, 245, 246 [228b] (acrostic: Ի փառս). Two lays by Nerses, beginning: Մրեգակն արդար, զհոռ սիրոյ վառեալ զանհաւատութեմ . . ., folios 246b, 247.

87. Of Martyrs, anthem by the same Têr Mkhithar: Տխայ առաւել՝ տարմըք բարձրացեալ . . .,

† There were two Catholicos of this name in Akhthamar, the first about A.D. 1333, the other A.D. 1390.

folios 247, 248, 249 [236b] (acrostic: Տեանն). Two lays of Nerses, beginning: Ճճմարիտ վկայք, չծ որդին եղեալ՝ վկայեցելոյն՝ հաւր կամաւոր . . . , folios 249, 250.

88. Of Martyrs, anthem of Mkrtitch, bishop: Սճեապայծառ փառաք զարդարեալ, եկեղեցի պայծառազգեց յիշատակաւ . . . , folios 250, 251. Two lays of Nerses, beginning: Բանիւ աւետաւոր՝ բարանաբարբառեցուք առ քեզ եկեղեցի դուստր . . . , fol. 252 [240].

89. Of Archangels, anthem by Mkrtitch: Սճեապայծառ խորհուրդ հրաշական. նախ քան . . . , folios 253, 254 [240b]. Melody (with acrostic: "Grigor") by Grigor Magistros, with lay beginning: Վովեստ բերկրանաց՝ բաղցրաձայնեալ երգեմք՝ ձեզ հրեշտակապետք . . . , fol. 255.

90. Of John Chrysostom, an anthem by George of the Black Mountain: Վարդ սքանչելի. լըս քում հանձարոյ՝ հարուստ բան զլըս, ծագմանն արեւու . . . , folios 256, 258. Lay by Têr Grigor of Anavarz: Խորհրդոցն չծախն, խորհրդագէտ անձառ խորին . . . , fol. 258. This obscure note in lower margin of fol. 258a: Երբ չծաքանին տաւնես. զյոհանն զրիդոր ասաւ. և զոսկիարանն, չծաքան, i.e. When you are feasting *Theologus* say the *John Grigor, Chrysostom*, and *Theologus* . . .

91. Of the same George Wardapet, anthem composed by him for the Evangelists: Վեղապան՝ զարդուք պաճուճեալ՝ ծայրագոյն սրբազնաւոր . . . , folios 258b, 259, 260. And four lays: One by Grigor Wardapet on the Evangelists: Սաթէնս մարդ անուանեցաւ զի զմարդկութի . . . , fol. 260b. Three by Têr Grigor Anavarzetzi on Matthew, Mark, and Luke: Վերագոյնդ յաւակերտացն, յերկոտասանն ընտրեւագոյն . . . , folios 260b, 261.

92. Of Ordination, anthem by Grigor Wardapet: Վրժա ի մեզ ար ամենակալ և լուր բնութես մեր տկարացեալ . . . , folios 261b, 262, 263. Lay by Srik Kostand: Ով անմահ հաց կենաց մեզ տըւար ար . . . , fol. 263b.

93. Of Martyrs, anthem by Khatchatur: Խոնարհեալ բանին չոյ դուք բանաւոր, գառինք . . . , folios 264, 265.

94. Of Martyrs, anthem by David: Վաւաւեցէք որդիք աւրնաց զորդին միածին . . . , folios 265b, 266. A lay by Nerses: Պաղատանաք սրբոց քոյին հայրապետաց . . . , fol. 267.

At this point the writer of the index sums up as follows: "Altogether the anthems by Têr Mkhithar of Ayrivan in this book are twenty-two in number; by Khatchatur Ketchahrvetzi, thirteen; by Mkrtitch, twenty-five; and by Grigor Wardapet, twenty-one; by George, two; by Dzordzoretzi, one; by David, one; by Matheos, four; by Thêlgurantzi, three. Of those on the Resurrection and on the Coming of the Spirit the composers are unknown to us."

The index continues:—

95. By Aristaces (յորտակէս երից) the Elder there is one anthem of Repentance: Սեղայ ար մեղայ անաւրինեցայ յանցաւոր . . . , folios 267b, 268, 269.

"In all, 95 anthems and 150 lays; and another song and lament for Burial." The pieces enumerated in the preliminary index of the first scribe ended here; but the same scribe continued to write, as far as fol. 277, the following pieces not given in his list:—

Fol. 269. Տեանն միւթմարայ. հոգեւի և բանիւրուն վարդապետի. ասացեալ վն չհուծն նորակերտ գրոց: գձ. Սճեապայծառ ցընծութիւ՝ ուրախացիր խընդութիւ՝ հարսն մարուր սրբութիւ՝ մայր բազմորդի կուսութիւ՝ կաթողիկէ զւարճութիւ՝ ընդ փեսային միութիւ՝ զարեւով ճոխութիւ՝ զըրդ առագաստ մաքրութիւ՝ . . .

"Of Sir Mkhithar, inspired and eloquent Wardapet, composed for the blessing of new service books. *Gands*: With brilliant rejoicing make merry, Bride pure in holiness, Mother of many children, in virgin estate, *Catholicæ* in rejoicing . . ." (Acrostic: Սխիթար, *Mkhithar*.)

Fol. 270. Վորին ար միւթմարայ՝ վն պատկերաց սրբոց:

Սին միածին հաւր որդի. տիպ տիրական քում ծնաւդին: Ճոխ ճառագայթ ճշտի. փառք և փայլումն շնորհի: . . .

"Of the same Sir Mkhithar, about holy days

(or images). Single only-begotten Son of the Father, true Image of thy Begetter, rich Refulgence of Truth, Glory, and Glint of Grace... (Acrostic: Սխիթար, *Mkhithar*.)

Fol. 271. 'Կորին ար մխիթար:

Ի յախտածնա ըստեանց ճընշեալ՝ սպիտակ գիրիս. այս նոր յայտնեալ: տէր մխիթարի հոգս անգեալ՝ պտուղ պտուղ զայս հաւաքեալ: յածաշունչ գրիոց առեալ, և ի բանից սրբոց քաղեալ: քան զգումարտակ ի մին շարեալ՝ պեկեղեցւոյ կուլ ընկախեալ: Մարդ՝ դուք որդիք մաւրս այս ընտրեալ՝ որք յետմ երգայք յարկս յայս սրբեալ: զմեզ յիշեցէք ի յաղօթեալ՝ գրեւով զայս բանք ի սրբաբարեալ: . . .

"Of the same Sir Mkhithar. From suffering breasts pressed, white wine . . ." (In this Mkhithar describes in florid language how he compiled his poems out of Scripture, and asks for our prayers.)

Fol. 271b. Երգ պաշտման հայրապետից է:

Հայր անսկիւքն և գրթածական - անտիակալ և ողորմած հոգեկն ընուծես - գրթած ի գործըս քո սբ. ձեռաց ստեղծական ար ողորմես: . . .

"A song of ministry. Of the Patriarchs. Father without beginning, and compassionate, ungrudging and merciful to our clay-engendered nature, have pity on the works of thy holy creative hands: Lord have mercy . . ."

Fol. 272. Հոստանց ի գրիգոր վարդապետի:

Մայր նոր խառնուին եղեալ. ան և մարդ միաւորեալ. անմամանակն ըստ մեզ սկըսեալ: այսաւր նոր մանուկ ծնեալ . . .

"From the hills (?). By Grigor Wardapet. To-day a new union is come to pass, God and man made one, the Timeless begins among us, to-day a new Child is born . . ."

Fol. 272b. Ի մեծէն թորոսէ է տաղս:

Սայր կենդանեացն հոգոց - զոր նախահայրն ծանոյց . . .

"This song is by the great Thoros. Mother of living spirits, whom the first Father made known . . ."

Fol. 273. Տաղ եկեղեցւոյ լուսանոյշ:

Կաթողիկէ եկեղեցիս մայր սբ լուսոյ հարոնաբա. նիս: . . .

"Lay of the Church light and sweet *Catholicé*, Church, mother of holy light . . ."

Fol. 273. Տաղ ի գրիգորն նարեկացոյն՝ լա:

Գաւ հար վարդըն վառառեալ (կրկնէ) ի վեհից վարսիցն երփենից - ի վեհից վարսիցն երփենից . . .

"A choice lay of Grigor of Narek. Rose resplendent . . ."

Fol. 273b. Ողբ և խրատ պիտանի:

Ընդհանուր մարդկային լսելիք. լուսարուք ըզբարբառ ընթանոյս՝ հեշտութի աշխարհիս է պատրանք, որպէս կարթ ի ծովու որսորդաց . . .

"Lament and useful precept. All human ears, hear the utterance of my mouth. In the world's pleasure lies a snare, like the fish-hook in the sea of sportsmen . . ."

Fol. 274b. Ողբ պիտանի և գեղ:

Ովքեր և վրդպոք անծառան և ժղճիք հաւատացեալք ամենեքեան, զիմ գանգատըս լսեցէք դուք միաբան . . .

"Profitable and lovely lament. O priests and doctors of theology and all faithful congregations, listen all to my complaint . . ."

A recent hand adds at the end of the above, on fol. 276, the note: Եղիային իշատակնէ, ի. ը. It is a memorial of Elias.

Fol. 276b. Colophon:—

Փառք ամենասբ երրորդութե՝ հօր և որդոյ, և հոգոյն սրբոյ՝ որ ետ կարողութի բազմավէր ոգւոյ իմոյ՝ վարդանէս արեղայի՝ հասանիլ ի յաւարդ գանձարանիս՝ յամբ, պէա. թուական ի հայոց՝ յամենանաքաղոց, որ օր. Ե, Էր ամսոյս՝ աւարտեցաւ կ փառս նոյ հաւր: Մարդ գրեցաւ սա ի գաւառիս՝ արծրորունեաց՝ ի վանքս կոճերաց; ընդ հովանեաւ սբ ծովահայեաց անծանիս, և այլ հաւաքեալ նշխարաց սոցա: Մ. ռոսս ար յոհաննէս վրդպտի՝ և առաջնորդ սբ ուխտիս . . . (name erased)՝ որ է եղբայր վրդպտիս, և ինձ հօրեղբայր որդիք: . . .

Հիշեցէք զեղեղիս՝ զվրդանէս արեղայս: և զհայրն իմ զհամազասպն, և զմայրն իմ զփաշամելիք, և զեղբայրքն իմ. զմելլիսէթն. և զբարբէն; զյովաննէս և զմիսաս; և զբոյրն իմ զթաղամիքն՝ և զայլ անմ մերձակորքն իմ յիշեսցիք ի ար մեր:

Մարդ՝ ևս առաւել աղաչեմք զձեզ՝ վս խոշորութե և սխալանաց սորա՝ զի ի յաշնանէ՝ մինչ ի զատիկ՝

ապա վճարեցաւ. զի այս երկար մեր՝ վա խնստ ձինսւ-
մեծիս՝ և առաւել ցըրտիս՝ այս է: Արդ յիշեսցիք ի մե-
յաղօթս ձեր՝ զքարտին կոկորթս՝ զգեռայրոյս արեղայթս՝
զյոհանէս և զկարապետ, և զվարդան սարկաւազն.
ամէն: Այլ և զմովսէս հեղահոգի արեղայս որ
զօրինակն շնորհեաց՝ և զայլ արեան մերձաւորքն իւր՝
ի քս նձ մեր:

"Glory to the all-holy Trinity of Father and Son and Holy Spirit, which enabled my much wounded son Wardanês, a religious, to reach the end of this *gandtsaran* in the year 861 of the Armenian era (A.D. 1411); in the month Qalotz, on the fifth day of the month, was it completed to the glory of God the Father. It was written, then, in the canton of the Ards-runig, in the *wang* of Kodjerq, under the shelter of the Theotokos who faces the sea, and of the relics of other saints there accumulated; at the foot of Sir Hohannês Wardapet, and abbot of the holy brotherhood . . . [name erased], who is a brother of the Wardapet and my father's brother's son . . .

"Remember the wretched Wardanês, the religious, and my father Hamazasp, and my mother Phashamelig, and my brothers Melqisêth, and Zaqrê, Hovannês, and Minas, and my sister Thajamelig; and all my other kinsmen ye shall remember in our Lord . . .

"More especially we entreat you in behalf of the rude writing and errors of this book, for we were busy from autumn until *Zatik* (Easter), and it was only finished then. For we were delayed by the quantity of snow and excessive cold. So, then, remember in your prayers those who smoothed and prepared the quires, the youthful religious ones, Hohanês and Karapet and Wardan the deacon. Amen. And also Moses, the gentle religious, who lent me the archetype, and his other kinsmen, in Christ our God."

Fol. 277. A later hand writes:—

Արամենեսեան յիշեցէք պողոս քօ և զծնաւըս նորա
զաբարէ և զնոֆորին և նմ. . .

"Remember Paul the priest, and his parents Zaqrê and Nofor . . ."

Fol. 277. A still later hand writes the following in rude cursive:—

Խորընի պուտուր քի 1199 հայոց թըւական յաւէ,
նմլիք ին գրեցաւ յաս գիրս մը սարգիսին բար-
կենդանին կիրայկէին մեղաւոր և անարժան տիրայցու
սարգիսըն գրեցաւ վօրվօր կարդանն թողյաս ըմն (?)
նձ յերենյ (?) շընորք տայ օրչաննն պարկըն. մը մընայ
օր յասնն վոր աղղայըյ մընըրցի մըննին:

The date 1199 of the Armenian era answered to 1749, yet the scribe seems to equate it with 1234. Sargis is mentioned as the owner of the book. The same hand wrote the note on fol. 278.

Fol. 277*b* is blank except for two notes. The first, in late cursive, runs: Եղիայ յիշատակ,
"Memorial of Elias"; the second, by the hand which wrote on fol. 277 recto the note beginning: Արամ. . ., runs thus: Հաս հաստեցաւ սիւս իմ ի տը
և քաճարացաւ եղուր յնձ.

Fol. 278 is blank save for the following note, destitute of grammar and punctuation, by the same hand which wrote the second note Խորընի . . . on 277*a*:—

Հաս գիրըս տիրայցու սարգիսին ըն վօրվօր կարդա-
պետ կասպար եղբարըն պապըն մընըրցի մըննն թըւին
հայոց նմլիք ին գրեցաւ յաս գիրըս սըլասարգիսին
բարեկենդանին

"In this book Tiraytzu of Sargis Wôwôr Karapet Kaspar brother Pap of Msr Melqon in the year of the Armenians 1234 (A.D. 1784). In this book it was written on the eve of St. Sargis' Feast."

Fol. 278. The following colophon seems to be by the scribe of folios 279 *sqq.* It is in a good square, large *bolorgir* worthy of the first hand:—

Ով քահանայք և վարդապետք . . . յիշեցէք . . .
զգանձ տեսարին գրաւըն և զվերջի գնաւըն զպողոս
քահան և զնջեցեալս իւր . . . եւ զիս անպիտան
ժառայս նյ ստեփաննոս անարժան էպիսոս խարբերդու
որ անուամբ կոչեցայ և ոչ գործով և որ զմեզ յիշէ
յիշեալ լիցի . . . ի թուականութեն հայոց հց: ի
պ: ձ: գ:

"O priests and Wardapets . . . Remember . . . the writer of this *gands-tetrs* (*lit.* tetrad of

anthems) and its last purchaser, Paul the priest, and his deceased ones . . . and myself, the unprofitable servant of God, Stephanos, unworthy Bishop of Kharberd, who was so called in name, but was not such in deed. And he that remembers me, let him be remembered. . . in the era of the Armenians 884" (A.D. 1434).

On the same page, in large *bolorgir*, in fainter ink, is the following:—

Վանձ տերոս սյս պողոս էրցուն է ու
աւետիք արեղայն սուղիւզէ զգրաւ
չիք մաղայ պարոն երցնչի տ(?)ար

"This volume of *gands* belongs to Paul the elder and Avetiq the religious, Sulkuiz the writer, not Małay Paron . . ." (The rest is not intelligible.)

Fol. 279. Վանձ Թէոդորոսի զինաւորին:

Ի քէն հայցեմք՝ աղբիւր բարութեւ. լոյս ի լուսոյ,
անհաս և անսահման յանձաւ շնորհաց քոյին տիրական
ինձ պարգևեա զգանձդ անապական . . .

"*Gands* of Theodore the Warrior. Of thee we ask, Fountain of Goodness, Light of light, incomprehensible and indeterminable, of thine ineffable grace supreme vouchsafe unto me thine incorruptible treasure (*gands*) . . ." (Acrostic: Ի խնդրեիլ, *In asking*.)

A folio is lost after 280.

Fol. 281*b*. Հինգերորդ կիրակէի աւագ պահոցն:

Ի նեղ անհաս լոյս արփիական. ամենազաւր կամքն
անեղական: Ի յոչէից զէական նմ արար բանին իւր
նծական . . .

"For the fifth Sunday of the Great Fast. Increase unattainable Light ethereal, all-powerful Will increase, out of naught made all beings through his divine Word . . ." (Acrostic: Լաբելի, *Araqel*.)

Fol. 285 should be read after 282. The folios at this point must be read in this order: 281, 282, 285, 283, 284, 286.

Fol. 284. Վանձ աղից վեցերորդ կիրակէին յիւր
վարդապետէ:

Ի նպարագիծ լոյս անձառելի. երրորդութիւն անբա-
ժանելի. սրբեա զմիտս ի յախտից չարի . . .

"A *gands* of misery for the sixth Sunday, by Araqel Wardapet. Incircumscribable Light ineffable, Trinity indivisible, cleanse our minds of evil passions . . ."

The strophes lettered առաք are given on fol. 284, and the next ones, lettered ել, come on fol. 286.

Fol. 285 begins with a fragmentary ending of a canon: և նուբայ պահոց պահողի . . ., which continues and completes fol. 282. That is succeeded by the following:—

Վանձ կիրակմար յառաքել վրդապետ:

Ի նձառելի լոյսդ հայրական. և էակից նորին և
նրման: Կենդանարար հոգի տիրական . . .

"*Gands* for eve of Sunday, by Araqel Wardapet. Ineffable Light of the Father and Sharer of his being and like unto him. Life-giving Spirit supreme . . ." (This canon is continued on fol. 283.)

Fol. 286*b*. In large *bolorgir* is written the following colophon:—

Կազմեցաւ գանձ տըրաքս ի խարբերա ի դուռն սիւ
ստեփոսի. ձեռամբ սուտանուն նծատուր իրիցուս. ի
Թժի ԽԷԹ. սա յիշատակ է ի դուռն սիւ սարգի և որդւոյ
նր մարտիրոսի. և առաջնորդ սիւ ուխտիս սիւ փիլիպոս
եպիսկոպոս:

"This volume of anthems was bound in Kharbert at the door of St. Stephen by the fasely named Astuadzatur (*i.e.* Theodore) the elder, in the year 1039 (A.D. 1589). It is a memorial at the door of St. Sargis [*add* of him] and of his son Martiros and of the abbot of the holy brotherhood, Sir Philip the bishop."

Codices of this work as early as this one are rare, and in the Library of the Mekhitarists of Vienna there is only a single copy, and that incomplete, as old as 1455. The value of MS. Or. 2608 is enhanced by the care with which the copyist has added the names of the composers of each piece. It also contains several unedited lays of Gregory of Narek, of Nerses Catholicos, and others. With the aid of the index and of Or. 2609 the order of the folios can be reconstituted.

55.

Or. 1418.—Glazed oriental paper, much yellowed. Oriental binding of red leather. Size, external 11 by 7 $\frac{3}{8}$ inches, of text 8 $\frac{1}{2}$ by 5 $\frac{1}{2}$. Written in an irregular large *bolorgir* hardly later than the year 1500; 25 lines to a page. Folios 23, in two quires; of these quires the first now contains 11 leaves, its first being lost; the second contains 12 leaves. These quires are numbered 10 and 11 respectively, and therefore formed part of a volume of at least 132 folios. The acrostics are picked out in red letters. A few musical notes or neumes are added, sometimes by the rubricator. The orthography of the MS. and the punctuation are in general archaic.

This volume is a *Gandsaran* (գանձարան) or *Thesaurus* of canticles or anthems. The number of each canticle in the series is set in the margin where it begins, and in the lower margin is written the name of the saint for whose Feast it was composed. Nos. 35–45 alone remain in this fragmentary MS. The following are the contents in detail:—

Fol. 1. No. 35, Canticle of Oscan and his Companions: Խոստովանիմք ըղբեղ միածին, որ միացար անձամբ ի մարմին: և դաւանեմք, թե՛ ըզհոգիս՝ փառաւորեմք զհայրդ անքնին: (The initials of the strophes form in acrostic the name of the author: Խաչատուր, *Khatchatur*.) Cp. MS. Or. 2609, fol. 51b.

Fol. 3. No. 36, Of the Translators: Բարձրեալ անքննին բաւից լըրութի: բառականութի՝ որ ես պարզութի, լուսափայլութի, և անմահութի: անհաս բարձրութի երեքերեւին և փառաք միակին: . . . (Acrostic: Բան թարգմտի, *Word of proclamation*.) Cp. MS. Or. 2609, fol. 54b.

Fol. 7b. No. 37, Leontius and Companions: Խորամանաւ կանոն աւրինի, հաւր համայնից սրբոյն գրիգորի: զի մերկացաւ սուրբն, հանդիսի, ի պատենից չարին ազկերան . . . (Acrostic: Խաչատուր, *Khatchatur*.) See Or. 2609, fol. 61.

Fol. 9b. No. 38, Of the Patriarchs, հայրապետաց: Մե՛ կենդանի անիմանալի անհասանելի հայրդ անքննելի, անզըննին որդի, համագոյ հոգի . . . (Acrostic: Մ. յորիվանցի, *Ayriwantzi*.) See MS. Or. 2609, fol. 63.

Fol. 12b. No. 39, Բարեկենդանի: Երգն յաւեժական երգեմք բանական երից միական. ի նմանս անման. ձեւ անձական, և անկերպարան: . . . (Acrostic: Երեւանցին, *Erevantzin*.) See Or. 2609, fol. 272.

Fol. 16. No. 41, St. Theodorus: Վահագնեալ թե՛ սբ հոգի, նոր դրախտ ցուցեր սբ եկեղեցի, սբ հոգևոր աշնագոյ պըտղալի կենաց փայտիւն շրջապատի մարտիրոսաց սրբոցն զընդի . . . (Acrostic: Վրիգոր, *Grigor*.) See Or. 2609, fol. 67b.

Fol. 18. No. 42, Of the second Sunday (of Lent): Վըթութիւ իջեր սր և մարդ եղեր ըղմիզ վերածեր . . . (Anagram: Վրիգորի, *Of Grigor*.) See Or. 2609, fol. 70.

Fol. 20b. No. 43, Of Cyril, bishop: Վըթացեալ քոյն թե՛ անքննին և առեր մարմին զհինն ադամային, նորոգեալ զընութի ազգիս մարդկային ծննդեամբ սբ կուսին . . . (Anagram: Վրիգոր, *Grigor*.) See Or. 2609, fol. 73.

Fol. 22. Of the Prodigal Son: Սե՛ և ահեղ խորհուրդ տիրական ճաղ անհաս անըսկըզնական: ստեղծող բանիւ զեղեալքս ամենայն, . . . (Anagram: Սկրտիչ, *Mkrtüch*.) See Or. 2609, fol. 75.

Fol. 23b. Of John and Epiphanius: Վըթութիւ քոյն որդիս միածին առեր դու մարմին զընութիս մարդկային, յարմատոյ դաւթին և եղեր կուսածին . . . (Anagram: Վրիգոր, *Gri[gor]*, the last three strophes being lost.) See Or. 2609, fol. 78.

It is remarkable that the numbering of the above hymns passes from 39 to 41, omitting no. 40. Yet nothing appears to be omitted; and as the nos. 41, 42, &c., are written in a somewhat different style from 35–39, we may suppose that a fresh hand here took up the task of numbering, and slipped a unit.

56.

Or. 2609.—Eastern glazed paper. Recently half-bound in brown leather. Size, external $10\frac{7}{8}$ by 7 inches, of text 7 or $7\frac{1}{2}$ by $4\frac{1}{2}$. Folios 287, of which a few at beginning and end have been repaired. That many folios are bound in wrongly, and many more lost, is apparent from the following examination of the quire signatures. Thus: the terminal signature of quire no. 1 occurs on fol. 6*b*; the initial signature of quire no. 2 is wanting; the terminal signature of no. 3 occurs on fol. 19*b*; the initial of no. 4 on fol. 20*a*; the terminal of no. 5 on fol. 33*b*. The quires which follow nos. 4, 6, 7, 8, 9 have each 14 folios; no. 5 has 6, some folios being lost after fol. 50; no. 10 begins on fol. 110 and ends on fol. 123*b*, where, however, the terminal signature is missing; no. 11 ends on 126*b*, no. 12 on 125*b*, several folios being inverted or lost; and there is not another signature before fol. 163*b*, where quire 14 ends; quire 15 is complete, and ends fol. 173*b*; quire 16 ends fol. 191*b*; 17 ends fol. 203*b*, and is apparently complete; 18 ends fol. 215*b*; 19 on fol. 227*b*; 20–22 have each 12 folios; 22 ends 263*b*, and is followed by 23, which is complete with only 8 folios, and ends fol. 271*b*; 24 begins fol. 272, and extends as far as 285*b*, without terminal signature; fol. 278 belongs elsewhere; and folios 286 and 287 are the first folios, duly signed as such, of quires 12 and 13. The hand is a large, regular *bolorgir* of A.D. 1520, and the MS. is written 23 lines to the page. Musical notes are added, though, in comparison with later books of the kind, but sparsely; the single and double points and raised comma are used in punctuation. The orthography is ancient. There are rude coloured frontispieces with floral scrolls in the margins at the beginning of the book and on fol. 121*b*; and each canon begins with similar scrolls and ornamental letters in the text. Divisions of the songs are marked by red

uncials, but here and there the rubricator has omitted to fill these in.

The book is a *Gandsaran* or *Thesaurus* of spiritual songs, roughly answering to our anthems, for the various Feast days of the year. They differ from the *sharakans* or hymns in being arranged in a liturgical form, with concluding *յորդորակ* or hortatory prayer. In such compositions the first letters of the strophes of each song form, as a rule, an acrostic of the name of the poet who composed it.

Fol. 1. *Տարփումն ըղձական, սուրբ անձական. սոհմից բանական: Հայր անճառական . . .* “Ardour of longing, heartfelt glow: of races spiritual Progenitor ineffable . . .” In codex 132 of the Vienna Mechitarists (Dashean, p. 421) this song is assigned to the second day of the octave of the Epiphany or Nativity. In our MS. it begins without any title, as if it belonged to the first day. The acrostic is *Տէր Մխիթա*, i.e. *Sir Mkhitha(r)*. The last strophe is missing.

Fol. 4. *Սփեսեդի անուշ սաս: Վճռ բանդ Հաւր ծնունդ անժամանակ որ նախ ի կուտէ ծնեալ ժամաւ նակաւ զանէծես եւայի ի բաց լուծեալ . . .* “A melody sweet: repeat it. Christ, Word of the Father, Offspring timeless, who first wast of Virgin born in time, loosing and removing the curse of Eve . . .”

After fol. 4 several folios are lost which contained the second canon.

Fol. 5*b*. *Դ. Վանձ երկրորդ աւուր ծննդեան. խաչա: Խորան լուսոյ նշ բանին. Հարսն երկնաւոր մաքուր աղանի . . .* “Third *gands* for the day of the Birth, by Khatchatur. Tent of light, of God the Word. Bride heavenly, pure Dove . . .” The acrostic *Խաչատուր*, *Khatchatur*, is only complete for the first five letters, as after fol. 6 the first folio of quire no. 2 is lost, which contained the strophes beginning with the last three letters of the author’s name.

Fol. 7*b*. *Վանձ ծննդեան երրորդ աւուրն գրիգոր վճռ: Դ. Վաչումն ըղձալի. գովեստ երկնային, գառնըդ*

վերնային . . . “ *Gands* of the third day of the Birth Feast by Grigor Wardapet. IV. Calling longed for, praise heavenly, Lamb supernal . . .” (The acrostic *Գրիգոր*, *Grigor*, is complete.)

Fol. 9. Տաղ ծննդեան երրորդ աւուր: Աղբընազարդ գոյից ստեղծաւ զայր Հասանէր ի յորդանան . . . “Song for the third day of the Birth. The Creator who began the adornment of beings arrived at Jordan . . .”

Fol. 10. Ե. Վանձ ծննդեան չորրորդ աւուր. յովակիմաւ և ան: Վոյին աննդին. անձառան Հասին. և անիմանալի: Էից արարչի. Հանուրց ստեղծողի. երկնի և երկրի: . . . “V. *Gands* for the fourth day of the Birth, of Joachim and Anna. Of the increate Being, of the Maturity ineffable and passing understanding; of the Maker of things, of the universal Creator of heaven and earth . . .” (Acrostic: *Գրիգորի է*, *It is of Grigor*.)

Fol. 11b. Տաղ ծննդեան: Սայր կենդանեացըն Տոգուց. զորնախաջայրըն ծանոյց. երկոտասան վըտակաւ. վէմն առ ի քէն շնորհեցաւ: “Song of the Birth. Mother of living spirits, whom the first Father showed forth in the twelve streams. A Rock was from thee graciously bestowed . . .”

Fol. 12b. Ղ. Վանձ Հինգերորդ աւուր ծննդեանն և աւետեց յծած: Ինդութէ ձայն բարբառ աւետեաց. այսաւր ծագեալ՝ աշխարհի հրնչեաց: . . . “VI. *Gands* of the fifth day of the Birth and of the Annunciation of the Theotokos. A voice of rejoicing, a cry of annunciation, to-day burst forth and resounded over the world . . .” (The acrostic *Խաչատուր*, *Khatchatur*, is complete.)

Fol. 15. Սեղեղի աւետեաց յծածնին: Մէր է աւետեաց. ուրախութիւն Հընչումն. պար բորբեցէք, եկեղեցոյ մանկունք . . . “A melody of the Annunciation of the Theotokos. 'Tis the day of Annunciation, the roar of rejoicing: weave the dance, ye children of the Church . . .”

Fol. 15. Հոհանու պուզ վարպե: Վովկսաբերկրանաց Տըրճուողական ձայնիւ. քեզ կոյս մարիամ քաղցրաձայնեալ երգեմք: . . . “Of Johan (John) Pluz, Wardapet. Praise we sing with sweet

voices to thee, Virgin Mariam, in tones of rejoicing and transport . . .”

Fol. 16b. Վանձ վեցերորդ աւուր ծննդեանն: Է. Խնդայ խորան նայ բանին. տաճար լուսոյ հոգւոյն ճշմարտին: “*Gands* of the sixth day of the Birth. VII. Rejoice, thou Tent of God the Word, Temple of light of the true Spirit . . .” (The acrostic *Խաչատուր*, *Khatchatur*, is complete.)

Fol. 18. Տաղ անուշ ասա: Մէտիս մեծ խորհրդու. խորհուրդ ծածեալ մեզ յայտնեցաւ: “Repeat a sweet song. The announcement of a great mystery, a mystery hidden, to us hath been revealed . . .”

Fol. 19. Եւթներորդ աւուր ծննդեանն: Ղ. Հանեղական լուսոյն խնարհեալ՝ բարձրեալ յծ և առ մեզ եկեալ: . . . “Of the seventh day of the Birth. VIII. The increate Light condescended, the exalted God came even unto us . . .” (The acrostic *Հովանէս*, *Howanés*, is complete.)

Fol. 20b. Տաղ ծննդեանն: Ողբոյն ընդ քեզ մարիամ. մայր նայ հաւատամ. սիրով սրբոս յոյժ ըղձամ . . . “A song of the Birth. Hail to thee, Mariam, Mother of God. I trust and with love heartfelt I yearn . . .”

Fol. 21b. Ղ. Մէր ծննդեանն քի նայ մերոյ: Թ. խորան փառաց նայ բանին. մայր կենսատուն էմանուելին: “Of the eighth day of the Birth of Christ our God. IX. Tent of the Glory of God the Word, Mother of the life-giving Emmanuel.” (The acrostic *Խաչատուր*, *Khatchatur*, is complete.)

Fol. 23b. Սեղեղի ազնիւ: Մըսկիղբըն բան հաւր ծնեալ յառաջ անժամանակ. յորդորակ: Մեր մարմին ժամանակաւ. զընութիւնս մեր ի սբ կուսէ: “A noble melody. Beginningless Word of the Father, begotten before all time . . . Exhortation (or *paraenesis*): Thou didst take on flesh in time, our own nature from a holy Virgin.”

Fol. 24. Վանձ յովհաննու մկրտչին: Դ. Սեւ ծապայծառ փառաւ պանծալի. այսաւր ցընծա, սբ եկեղեցի: տաւախմբէ զաւր յիշատակի, կարպետին

յովհաննու մեծի . . . "Gands of John the Baptist. X. With far-gleaming glory renowned, to-day exult, holy Church, and celebrate this festal day of the commemoration of the Forerunner, of John the Great . . ." (Acrostic: Ս՝կրտիչ, *Mkrtüch*.)

Fol. 26. Տաղ անուշ յովհաննու: Ս՝կրտիչ յի. մեծ կարապետն յովհաննէս. անարատ անապական . . . "A sweet song of John. The Baptizer of Christ, the great Forerunner John, the pure and inviolate . . ."

Fol. 27. Վանձ պետրոսի հայրապետ: Ժա. Ս ի բաւրձնեալ գովեալ. վերնոցնոցն սարսեալ. վեհից պակուցեալ . . . "Gands of Petros, patriarch. XI. Blessed above all, praised, before whom beings above quail, beings above tremble . . ." (Acrostic: Ս լարդայպետ, *Wardaypet*.)

Fol. 29. Տաղ պետրոսի հայրապետին և արիսող: Ի հանդէս տաւնի քո իրախացեալ տաւնեմք. հայր և վարդապետ. սք հայրապետ պետրոս . . . "Song of Petros, patriarch, and of Abisolum. In celebration of thy Feast we keep high festival, father and Wardapet, holy patriarch Petros . . ."

Fol. 29b. Վանձ անտոնի և նաւ ճգնաւորացն: Ժք. Բարձրեալ ահաւոր. բան հաւր դիմաւոր. բազմեալ ճրաշաւոր: ար և թագաւոր. արքա փառաւոր . . . "Gands of Anthony and of all Ascetics. XII. Exalted, awful, Word of the Father personal, seated in wondrous state, Lord and King, Ruler glorious . . ."

Fol. 33. Տաղ անտոնի: Մտոն. անտոն. ոստ անապատի. հովտաց լեռնաց աղբերակաց . . . "Song of Anthony. Anthony, Anthony, branch of the desert, vouchsafe shadow to mountains, and springs of water . . ."

Fol. 33b. Ժգ. Վանձ թագաւորացն թէոդոսի և այլոց: Համագոյական. հաւր սահման և բան. հոգւոյդ իսկական: որդիդ միական՝ լոյս ճըջմարտական . . . "XIII. Gands of the kings Theodosius and others. Co-existent, Term and Word of the Father, of the Spirit essential, Son one and sole, Light veritable . . ."

Fol. 37. Տաղ ի տըներսէսէ անուշ աս: Վորաւ հրաշ տեսիլ. և գերագոյն քան զընթերթի. ցուցաւ առ

բընաւոր արքայն հայոց տըրդաս: . . . "Repeat this sweet lay of Sir Nerses. A vision of new miracle and transcending nature was shown forth to the doughty king of the Armenians, Trdat . . ."

Fol. 38. Վանձ սրբոյն վահանա գողմնացոյն: Ժգ. Խորան ինդա. մայր կաթուղիկէ. բարձրաբարբառ աշուար հառաչէ . . . "Gands of St. Wahan of Golthn. XIV. Hail, thou Tent, mother Catholicé, lift up thy voice this day . . ." (The acrostic is Խաչատուր, *Khatchatur*.)

Fol. 41. Տաղ սրբոյն վահանա գողն: Ճաղթող զաւրութք վերնականաւ լըցեալ. քաջն ի զաւրականս երանելի վահան . . . "Song of St. Wahan of Golthn. Filled with conquering might from above, bravest of soldiers, blessed Wahan . . ."

Fol. 42. Վանձ կիրակոսի և մաւրն յուղիտա: Ժե. Վերապայծառ արիւն երկնային. խոնարհեցար յերկիր ըստորին: առեր մարմին յարգանդի կուսին . . . "Gands of Kirakos and his mother Julitta. XV. Heavenly sheen, surpassingly bright, thou didst humbly stoop to nether earth, and takest flesh in the Virgin's womb . . ." (Acrostic: Վրիգորի է, *It is of Grigor*.)

Fol. 43b. Տաղ սրբոյն կիրակոսի և յուղիտա: Սք յուղիտա դուստըր մեծաց զարմ և զաւակ թաղաւորաց: . . . "Song of St. Kirakos and Julitta. St. Julitta, daughter of magnates, scion and seed of kings . . ."

Fol. 44b. Վանձ առաջաւորաց պահոց ուրբաթու յունանու: Ժգ. Վաշիդ կատարեալ. գերալըրացել. գերահրաշացեալ. երբեակ իմացեալ անձամբ որոշեալ. անուամբ յատկացեալ: . . . "Gands of the preliminary Fast of the Friday of Jonah. XVI. Substance perfect, transcendently full and miraculous, trine in intelligence, separate in persons, particularized in name . . ." (Acrostic: Վրիգորի է, *It is of Grigor*, i.e. Gregory.)

Fol. 47. Տաղ յունանու միէ: Ճունան քարոզըն նինուէին. որ աւրինակ էր յին, ուգ յունան ի փորկետին, տը մեր յս ի տապանին: . . . "Lay of Jonah the Prophet. Jonah the Prophet of Nineveh (*Ninué*), who was a type of Jesus. As Jonah

lay in the belly of the whale, so our Lord Jesus in the sepulchre . . .”

Fol. 48b. Վանձ սրբոյ սարգսի զաւրաժարին և որդւոյն մարտիր: ԺԷ. Սենապտեառ փառաւք զարդարեալ եկեղեցի պայծառ ազգեցեալ: յիշատակաւ զնաւորին ընտրեալ սրբոյն սարգսի, որ այսաւր տաւնեալ: . . . “Gands of St. Sargis the Captain and of his son Martiros. XVII. Adorned with resplendent glory, Church clad with splendour, chosen out in memory of the warrior St. Sargis, who this day is feasted . . .” (The acrostic is Սկրիւիչ, *Mkriutch*.)

Fol. 50. Տաղ անուշ: Օլաւական զաւրեղ փառաւք. և սքանչելադործ. յաւուր ատենի մերոյ. հասարակապէս . . . “A fragrant lay. Warrior potent in glory and worker of wonders, in the day of our tribunal . . .”

Fol. 50b. Սեղեգի սարգսի զաւրա: Հառաջ տեսողէն. անմահին ընտրեալ սուրբ սարգիս: . . . “Melody of Sargis the Warrior. Holy Sargis, chosen immortal by the foreseeing One . . .”

After fol. 50 several folios are lost, which contained canons 18, 19, and part of 20.

Fol. 51. ՏԷ. Երջանիկ հոգիահրաշ. երանելի սք տալիսս. յարրահաման զարմէն բուսեալ . . . “Lay. Blessed one, wondrous spirit, holy Saint Suqias, sprung from the stock of Abraham . . .”

Fol. 51b. Վանձ սրբոց ոսկեանց քահնից: Խոստովանիմք. ըզբեղ միածին. որ միացար ընութիւ ի մարմին. և զաւանեմք զսօս սք հոգին . . . “Gands of the holy priests, comrades of Oscan. We confess thee, only-begotten One, who wast united in nature with flesh . . .” (Acrostic: Խաչատուր, *Khatchatur*.)

Fol. 53. Տաղ. Սք ոսկի քահանայդ նազելի, ճըշ նաւոր նահատակք պանծալի, մարտիրոս ընկերաւք գովելի բարեխաւս վս մեր . . . “Lay. St. Oski, priest, egregious ascetic (?) champion. Renowned martyr with thy companions much lauded, intercede for us . . .”

Fol. 54b. Թարգմանչացն սահակա և մեսրոպ: Իք. Բարձրեալ անբընին, բնաւից լըրուի բաւականութի: որ ես պարզութի. լուսափայլութի. և անմահութի: . . .

“Of the translators Sahak and Mesrop. XXII. Exalted, inscrutable fulness and sufficiency of totality, which art simplicity, sheen of light and immortality.” (No acrostic: initials are Վան քս արոի, *Word Christ*. In Or. 1418, fol. 3, and Vienna MS. 139, fol. 61, the acrostic runs Վան քարոյից, *Word of proclamation*.)

Fol. 57. Տաղ. Սք վարդապետն մեր ընտրեալ մեսրոպ մաշդոցըն կոչեցեալ . . . “Lay. Holy Wardapet, our elect Mesrop called Mashdotz . . .”

Fol. 58. Վանձ ամ հայրապետացն ի տի մի: Իք. Սպիւնէ քոյին. վայելչականին. վառեալ աթոռին: փառք ար քում գահին, սք երգեհոնին. միշտ փառաբանին: . . . “Gands of all the Patriarchs by Sir Mkhithar. XXIII. Praise is due to thy throne flaming and beauteous. Glory, Lord, to thy seat, to thy holy organ. For ever they glorify . . .”

Fol. 61. Վանձ ղեւոնդեանց և վարդանանցն զաւրաց: Իք. Խորամտեալ կանոն աւրինի. հաւր համայնից սրբոյն գրիգորի: զի մերկացաւ սուրն հանդիսի, ի պատենից չարին յազկերսի . . . “Gands of the soldiers of Levond and Wardan. XXIV. Breached and broken was the canon of the Law, of the Father of all, and of St. Gregory, when the sword of combat was unsheathed by the wicked Yazkert . . .” (Acrostic: Խաչատուր, *Khatchatur*.)

Fol. 63. Տաղ է ղեւոնդեանց: Ի հանդէս տաւնի. ձեզ խրախացեալ ցընծամք հարբ և վարդապետք եկեղեցւոյ մանկունք . . . “A lay of the comrades of Levond. High holiday we keep to thee, we rejoice, fathers and doctors, children of the Church . . .”

Fol. 63b. Վանձ սրբոց հայրապետացն. Դ. սք. Ժողովոյն: Իք. Լճ կենդանի. անիմանալի. անհասանելի. հայր անբըննելի. անզընն որդի, համագոյ հոգի: . . . “Gands of the holy Patriarchs of the three holy Councils. XXV. God living, incomprehensible, unattainable, Father inscrutable, Son imperceptible, consubstantial Spirit . . .” (Acrostic: Լ. յորվանեցի, *Of Ayri-van*. The strophe beginning with the letter *g* is lost.)

Fol. 66. Տաղ. Խոստովանիմ ձեռ ըզհայր անձին անեղ և անըսկիզբն: Խոստովանիմ զորդին. անժամա նակ հաւր միածին... "Lay. I confess God the Father, Personality increate and without beginning. I confess the Son, timeless, only-begotten of the Father..."

Fol. 67b. Վանձ սրբոյն թէողորոսի և մեռկեռիոսի զննուորացն: Ինչ Վահագնեալ ձեռ սբ հոգի. նոր դրախտ ցուցեր սբ զեկեղեցի: սբ հոգեւոր տրեկաւք ցանկալի... "Gands of SS. Theodore and Mercury, soldiers. XXVI. Thanked and praised be God, holy Spirit. A new garden hast thou shown us, the holy Church..." (Acrostic: Վրիգոր, Grigor.)

Fol. 69b. Սեղեղի մեռկեռիոսի: Վաջամարտիկ մեծ զննուորին մեռկեռիոսի յաղծող վեկայի, քաղցրաձայն հընձամբ նուագեմք... "A melody of Mercury [of Theodosius in Or. 2608]. To the great warrior Mercury, brave in the fray, victorious martyr, we hymn with noise of sweet voices..."

Fol. 70. Վանձ երկրորդ կիրակեի աղուհացիցն: Ինչ Վրթնութի իջեր, սբ և մարդ եղեր. ըզմեղ վերա ծեր: երեսուն ամ լըցեր յորդան եկեր... "Gands of the second Sunday of the Bread and Salt Fast. XXVII. In mercy thou camest down, O Lord, and wast made man, to raise us up. Thirty years thou fulfilledst, unto Jordan camest..." (Acrostic: Վրիգորի է, It is of Grigor.)

Fol. 72b. Տաղ անուշ: Վոյն այս խորհուրդ յոյժ գերազոյն մըտաց մարդկան է վեհագոյն. բանին կենաց քարոզելոյն... "A sweet lay. This very mystery transcendeth all, and passes man's understanding, the preaching of the Word of life..."

Fol. 73. Վանձ կիրորի եւմ հայրապետին և մաւրն նբ աննայի: Ինչ Վրթնութի քոյն. ձեռ անբըն նին. և առեր մարմին: զհին աղամային. նոր նորոգեալ զընութի, ազգի մարդկային... "Gands of Cyril, Patriarch of Jerusalem, and of his mother Anna. XXVIII. Thy mercy, O God, is inscrutable, and thou takest flesh, renewing the nature of the old Adam, of the human race..." (Acrostic: Վրիգոր, Grigor.)

Fol. 75. Տաղ է անուշ ասա: Երեսուր մեք ցընծամք տաւիւս. յիշատակի աւուրց նոցին. ընդ յուրայի սբ աննային... "This is a sweet lay. Repeat it. To-day we exult in the festival commemorative of their days..."

Fol. 75b. Վանձ երրորդ կիրակեի անառակի: Ինչ Սեծ և ահեղ խորհուրդ տիրական. անեղ անհաս անսկզբնական: ստեղծող բանիւ զեղեալս ձեռ... "Gands of the third Sunday, of the Prodigal Son. XXIX. Dominical Mystery, great and awful. Increate, incomprehensible, without beginning, creating with a word all things that are..." (Acrostic: Սկրտիչ, Mkrtitch.)

Fol. 77. Սաղթանք առ հայր երկնաւոր գրիգոր վրդպ: Եւ հայրդ աղաղակեմ. անարակի որդւոյս ողորմեա... "Entreaty to the heavenly Father, of Grigor Wardapet. To the Father I cry. Have mercy on the prodigal son..."

Fol. 77b. In lower margin is written the note: Եւս ճաշոցս կօլիկ չախօին մանչուն խելառ...

Fol. 78. Վանձ յոհանու եմ հայրապետին: Եւ Վրթնութի քոյն. որդի միածին. առեր դու մարմին: զընութի մարդկային. յարմատոյ դաւթին. և եղեր կուսածին... "Gands of John of Jerusalem, patriarch. XXX. In thy mercy, only-begotten Son, thou takest flesh and nature of mankind of the root of David, and wast born of a Virgin..." (Acrostic: Վրիգոր, Grigor.)

Fol. 79. Տաղ Վրստաւ յաթոռ կիպրոս կըզդի. կոստանդինեա մեծ քաղաքի լուաւ համբաւն յոհանիսին արծաթասեր հայրապետի... "Lay. He sat on the throne of the island of Cyprus, of the great city of Constantine. He heard the report of John, a money-loving patriarch..."

Fol. 80. Վանձ չորրորդ կիրակեին. մեծատանն և ղաղարու: Ըն. Սեծ և ահեղ և խորհուրդ տիրական. որ նորոգեաց զաշխարհ ձեռ: զերկինս կազմեաց ուր ըզխորան... "Gands of the fourth Sunday, of the Rich Man and Lazarus. XXXI. Great and awful is the Dominical Mystery, which has renewed all the world. He arrayed the heavens like a tent..." (Acrostic: Սկրտիչ, Mkrtitch.)

Fol. 82. Տաղ ի սրն ներսխէ: Որ կարուտ էր կաթիլ ջրին. ի լազարէ ծագիւ մատին . . . "A lay by Sir Nerses. He that needed a drop of water from Lazarus' finger-tips . . ."

Fol. 82b. Վանձ սրբոց քառանկից որք ի սեբաստի կատ: լԻ. Ս՝նծ և հղաւր անմահից արքայ. յս քս աւրհնեալ յարակայ . . . "Gands of the holy Forty who died in Sebastia. XXXII. Great and mighty Prince of immortals, Jesus Christ blessed . . ." (Acrostic: Ս՝կրտիչ, *Mkrtitch.*)

Fol. 84. ՏԷ. ՎԷս փառաց թագաւոր. փառաւորեալ ի զարթնոց . . . "Lay. Christ, King of glory, glorified by the watchers . . ."

Fol. 84. Հինգերորդ կիրակէի, դատաւորին: լԻ. Ս՝նծ և ահեղ խորհուրդ անքննին. որ զթագար յաղթս մարդկային և առաքեցեր . . . "Fifth Sunday. Of the Judge. XXXIII. Great and awful Mystery unsearchable, thou hadst pity on the races of men and sentest . . ." (Acrostic: Ս՝կրտիչ, *Mkrtitch.*)

Fol. 85b. Ողբ ի գրիգոր վրդ: Վանգատ ունիմ ասել քեզ թագաւոր իմ յս. քս. դանդ . . . "Lament by Grigor Wardapet. I have a plaint to utter to thee, my King, J. C. . ."

Fol. 86. Հորդորակ ի սր ներսխէ: Ի յիմ քաղաք մարմնայ զընին ակօռ մտաց դատաւորին. ի յայ աներկեւղին . . . "Exhortation by Sir Nerses. In my city of flesh is set the throne of intellect the judge by God the fearless . . ."

Fol. 87. Վրիգորի լուսաւորչին: լԻ. Ս՝նծ և հղաւր անմահից արքա. յս քս աւրհնեալ յարակա: որ ընտրեցեր զորդին անկա, լուսաւորիչ որդւոց թորգոմա . . . "Of Gregory Illuminator. XXXIV. Great and mighty Sovereign of immortals, J. C. blessed for ever, who chooseth the son of Anak, illuminator of the children of Thorgom . . ." (Acrostic: Ս՝կրտիչ, *Mkrtitch.*)

Fol. 89b. Ս՝եղեղի գրիգոր լուսաւորչի: Վրիգորիս առաքինի Տըսիող . . . "Melody of Gregory Illuminator. Gregory virtuous, watchful . . ."

Fol. 89b. Հորդորակ է գրիգորի: Թարձրացիր զըշտոյ փառաք՝ յաւրս յիշատակի. դուստր սիոնի

վերնոյ . . . "Gregory's exhortation. Thou wast uplifted, O princess, in glory, in the day of commemoration, daughter of Sion on high . . ."

Fol. 90. Օգորդ կիրակէի: լԻ. Ս՝եղա արմեղա. անաւրինեցա. յանցաւոր զըտա զպատուիրանն յանցեա . . . "For the sixth Sunday. XXXV. I have sinned, Lord, I have sinned, and have transgressed; I have violated the command . . ." (Acrostic: Ս՝երզան, *Merzan.*)

Ibid. ՏԷ. Յայնժամ թագաւորն ահեղ մծ փառաք յերկիր խոնարհի . . . "Lay. In that season the awful King in great glory descends to earth . . ."

Fol. 93b. Վանձ յարութե զաղարու ի բեթանիա: լԻ. Վոչումն ըրձական. գովասանական. գոհարանական. բանս դաւանական . . . "Gands of the resurrection of Lazarus in Bethany. XXXVI. Call that was longed for, call of praise, of thankfulness; word of faith . . ." (The initials are Վրիգուսադ.)

Fol. 96. Վանձ ծաղկազարդին: միսիթ. վրդ. լԻ. Համագոյական. հաւր սահման և բան հոգւոյդ իսկական. որդիս միական . . . "Gands of Palm Sunday. Of Mkhithar Wardapet. XXXVII. Consubstantial, Term of the Father and Word, Essential of the Spirit, Son sole . . ." (Initials: Հայցես, *Thou askest.*)

Fol. 98b. ՏԷ. Եւրհնեալ որ եկիր և գաս. բարձրեալ թագաւոր . . . "Lay. Blessed art thou who camest and shalt come, King exalted . . ."

Fol. 99. Վանձ երեկոյին ժամուն ասա: լԻ. Ի տաւնրս տաւնից. ի փառս հրաշից. ի յողորմոյից: զքեզ արաւհնեցից . . . "Gands of the Vesper hour. Repeat it. XXXVIII. On the feast of feasts, in the glory of wonders, on the εὐλογουμένη I will praise thee, O Lord . . ." (The initials are Իրնող.)

Fol. 100b. Տաղ. յս որդին տրոր փառաց. մարդն ի կուէն ծնեալն անծ . . . "Lay. Jesus, Son, Lord of glory, Man born of the Virgin, God . . ."

Fol. 101. Վանձ աւագ երկու շարթի աւուրն: լԻ. Վերագոյն էից. գերահրաշ գոյից. գերիմաստ վեհից: արքայդ համայնից . . . "Gands of the

great second *feria*. XXXIX. Supreme of beings, transcendent of essences, surpassing the understanding of the exalted, Prince of all . . ." (Acrostic: Գրիգորի ես սա բան, *This is Gregory's discourse*.)

Fol. 104b. Տաղ պլուզ վրդպոյի ասացեալ: Լնդ ի մէջ գրախտին երեք անձինք կային ադամ և եւա. և պատուիրանքն տն . . . "Lay composed by Plouz Wardapet. There in the midst of the garden stood three persons, Adam and Eve and the Command of the Lord . . ."

Fol. 105b. Գանձ աւագ երեք շաբթուն: Խ. Գործ արարչական. գերաճրաշական գրթով գոյացան. նախախնամական. ինքնիշխանական . . . "Gands of the great third *feria*. XL. Work creative: by transcendent miracle of mercy they were made real, by Providence. Himself princely . . ." (Acrostic: Գրիգոր, *Grigor*.)

Fol. 108. Տէւ վայ իմ մեղուցեալ անձինս. որ բարկացուցի ըզբեջ . . . "Lay. Woe to me who am sinful in soul and have angered thee . . ."

Fol. 109. Լազ չորեք շաբթին: Խա. Սնծ և աճեղ. խորհուրդ անդին. որ կայր ծածկեալ. յաղագն առաջին . . . "Great fourth *feria*. XLI. Great and terrible mystery of the Increate, who wast hidden from the races of old . . ." (Acrostic: Սկրտիչ, *Mkrtitch*.)

Fol. 110. Տաղ ի տը ներսիսէ: Տը մեր յս որդին դաւթի. Լարբաճամու նաճապետի . . . "Lay of Sir Nerses. Our Lord Jesus, Son of David and of Abraham the Patriarch . . ."

Fol. 111. Լազ չինգ շաբթի աւուրն: Խբ. Սնծապայծառ խորհուրդն աճագին. պսաւր ցուցաւ որդւոց մարդկային. եկեալ յս վս պասեքին . . . "Great fifth *feria*. XLII. A resplendent mystery awful was to-day displayed to the sons of men. Jesus came for the Passover . . ." (Acrostic: Սկրտիչ, *Mkrtitch*.)

Fol. 113. Տէ. Տէրն կատարիչ. չինն աւրինացն ուխտի. ըզգառն կերեալ. ընդ բաղարձին . . . "Lay. Lord who fulfillst the old Law of the Covenant, eating the lamb with the unleavened bread . . ."

Fol. 113b. Գանձ երեկոյին ոռնալուային ի տը միսիթ: Խբ. Օանեղ զանքըննին. զխորհուրդս խորին զանրակըզընականին . . . "Gands for the evening of the Washing of Feet. XLIII. The deep mystery of him who had no beginning . . ." (Acrostic (?): Օպականկըբ.)

In the lower margin of fol. 113b Sargis the priest asks for the prayers of the priests and singers in a note beginning thus: (Զիշեցէք զարգիս քճշն ի տը յաղաւթն ձեր որ զթուխթն նա կու կոկէ: "Remember Sargis the priest in your prayers, who smoothed the paper . . ."

Fol. 117. Տաղ. (Զերեկոյին չինգ շաբթին. անտես վերնոցն խոնարհի: Լոյսը սփածել. զննջեակ կըտաւի . . . "Lay for the evening of the fifth *feria*. Unseen of beings above he humbly descended. The Light girded a linen cloth . . ."

Fol. 117b. Լազ ուրբաթուն: Խբ. Խորհուրդ սոսկալի. անխմանալի. անբըննելի և անճառելի: չորեք շաբթ. անճասանելի: չորեղինաց. անթարգմանելի . . . "Of the Great Friday (*Urbath*). XLIV. Mystery awful, unintelligible, inscrutable, and ineffable. Impenetrable by spiritual beings, inexplicable to those of clay . . ." (The acrostic Խաչատ, *Khatchat[ur]*, is incomplete, several folios being lost after 118, which contained the last strophes and lay of this canon, as well as the whole of canons ԽԵ, ԽԶ, i.e. 45 and 46, and the first two strophes of ԽԷ, i.e. 47.)

Fol. 119. Ի փոր կետին. մնալով անսասն . . . "In the belly of the whale he remained unscathed . . ." This is the last part of the canon for Great Saturday. The first two strophes are lost. (The acrostic is Խաչատուր, *Khatchatur*, of which the last five letters remain, or rather the strophes which begin with those letters.)

Fol. 120. Տէ. Խունկ և ղըմուռ նըշան թաղման. մարմնոյն բերին անապական . . . "Lay. Frankincense and myrrh, the emblem of burial of incorruptible flesh, they brought . . ."

Fol. 121b. Անտղն աւագ զատկի կիրակի: Խբ. Սարգասիրութը որդիդ միածին. եկեալ խնդիր եղծեալ պատկերին. կատարելով զկամս առաքողին . . . "Canon

of the Great Sunday of *Zatik* (Easter). XLVIII. In his loving-kindness the only-begotten Son came in search of his perished image . . . (Acrostic: Ս՝կրտիչ, *Mkrtitch*.)

Fol. 123. Ս՝եղեգի յարութեն անուշ ասա: Հաւուն հաւուն արթնացեալ գիտելով զհիմանոս . . . "Melody sweet of the Resurrection. Repeat. Of the cock, of the cock, wakeful of eye, symbolizing the Gentile . . ."

This ends on fol. 127, the three folios 124-5-6 having been wrongly bound in at this place; 124 contains the letters *իգոր*, and should follow. Fol. 125 has the letters *իգորէ*, is signed *Ժբ*, and should precede fol. 287; 126, which is signed *Ժա*, should precede 286 and follow 129. Therefore read these folios in the order 125, 287, 124, 129, 126, 286.

Fol. 127. Մէջ գանձ յարութեն: Խթ. Տէր տիրու նական, արւաւղ տիրական. տաւնիս փրկչական: տուր մեզ բանական. իմաստ տեսական. քեզ հաճոյական: . . . "Another *gands* of the Resurrection. XLIX. Lord sovereign, Giver lordly of the salutary Feast, give us rational understanding contemplative, pleasing to thee . . ." (Initials: *Տէր ու.*)

In the lower margin of fol. 127 is the note: Ով եղբայր յիշեցէք ի սէր յաղաթս ձեր զանաւան որ մեզ տապկաց բանջար երբ: "O brother, remember in thy prayers the steward who brought us herbs for the fricassee." The lay proper to this canon is lost owing to loss of a folio after fol. 128.

Fol. 129. Երրորդ աւուր յարութեն: Ծ. Մէջ լուսաւորեա. արդ փառաւորեա. արդարեւ ցընծա: սբ սիոն գոչեա. զորդիս ժողովեա . . . "Third day of the Resurrection. L. Now illumine, now glorify, yea, and rejoice. Holy Sion, summon thy children and gather them . . ." (The initials *Մկա* may be the beginning of an acrostic.)

Fol. 286. Ժա. Վանձ չորրորդ յարութեն: Խորհուրդ հրաւիրման. կամաց արարչին. հաւուն երկնաւորի և մարդասիրի . . . "*Gands* of the fourth day of the Resurrection. Mystery of predestination,

of the Creator's will, of the Father heavenly and beneficent . . ." (Acrostic: Խաչատուր, *Khatchatur*.)

Fol. 131b. Տէ. Վանայք արտասուաւք լըյին . . . "Lay. The women wept with tears . . ."

Fol. 132. Հինգերորդ աւուրն յարութեն: Ժբ. Ս՝եծ աւետեաց ձայն ուրախալի. տայր գարրիէլ պեան հրաշալի: զփողն յարութեն հընչեաց յաշխարհի . . . "Fifth day of the Resurrection. LI. The archangel Gabriel gave the great joyous cry of Annunciation . . ." (Acrostic: Ս՝կրտիչ, *Mkrtitch*.)

Fol. 134. Տաղ ի սր ներսիսէ: Հընծան այսաւր երկինք. և երկնայինք զաւար անմարմինք. ցընծան լըյս եղական . . . "Lay of Sir Nerses. To-day the heavens exult, and the fleshless hosts of heaven . . ."

Fol. 134b. Վանձ վեցերորդ յարութեն: Ժբ. Ս՝եծ և ահեղ խորհուրդ տոկալի. այսաւր ցուցաւ ձմ երկրի. անմահն ձծ մարմնով մեռանի . . . "*Gands* of the sixth day. LIII. A great and awful mystery was to-day revealed to all the earth, the deathless God in flesh dies . . ." (Acrostic: Ս՝կրտիչ, *Mkrtitch*, the *k* being repeated.)

Fol. 136. Տէ. Վարձեալ յայտնի ալանրման. առ ծովակին տիրեական . . . "Lay. Afresh is revealed the Peerless on the shore of Tiberias . . ."

Fol. 136b. Վանձ նոր կիրակէին: Ժբ. Վաղտնի խորհրդին. գուշակեալ ի հին. գունդ մարգարէին . . . "*Gands* for New Sunday. LIV. Of the hidden mystery presaged by the ancient band of prophets . . ." (Acrostic: Վրիգորի է, *Is of Gregory*.)

Fol. 139. Տէ. Մ. յաւար նոր արև հարեալ. ի նորահրաշ արեգակն է. ի նո: այսոր նոր շուշան ծաղկեալ . . . "Lay. To-day a new Dawn broke of a new and marvellous Sun. To-day a new Lily burst into flower . . ."

Fol. 139b. Հարութեն հասարակաց կիրակէից: Ժե. Հերկնից խոնարհեալ. բանդ յերկիր իջեալ. մարմին ըզգեցեալ: ընդ մարդկան շըրջեալ . . . "For Sundays of the General Resurrection. LV. Stooping from heaven, the Word descended to

earth, putting on flesh and conversing with men . . .”

Fol. 141. ՏԷ. Հաւր կամաւ իջեր որդին միածին. մարմին ըզգեցաւ . . . “Lay. By the Father’s will thou camest down, the Son only-begotten, and he put on flesh . . .”

Fol. 141. Հարութեւ հասարակաց: ծԷ. Վերա-գալ գոյին. գոյից համայնին, գոլ պատճառ էին: հաւր անպատճառին: որդւոյ պատճառին . . . “Of the General Resurrection. LVI. Of the transcendent Being of beings, Cause of existence for all that is, Father uncaused, of the Son Cause . . .” (The Acrostic is Վրիգոր, *Grigor*; but only the first two strophes, commencing with գր, remain, folios having dropped out before 142. The missing folios are bound in as folios 125 and 287, the last of quire 12 and the first of quire 13.)

Fol. 287b. Վերակ մօտ հասարակաց: ծԷ. Վերա-մարարծ ան. գովեալդ ի զաւարաց. զընդին հրեշտակաց: որք են սըրբասաց, քեզ արքայդ փառաց . . . “Of all Sunday eves. LVII. God exalted over all, praised by the hosts, by the band of angels, that cry Holy unto thee, King of Glory . . .” (The acrostic is Վրիգոր, *Grigor*, of which the strophes գր are given on fol. 287b and իգոր on fol. 124. Read therefore the folios in this order: 141, 125, 287, 124, 142.)

Fol. 142. ՏԷ. Սիւշարարթ աւր հանգըստեան. կանայքն եկին ի գերեզմանն . . . “Lay for the first *feria* at the hour of Rest. The women came to the tomb . . .”

Fol. 143. Վանձ գիշեր պաշտման: ծԷ. Վերանձառ արփի. գոլ պատճառ էի գոյից ամենի: հաւր ըն ծնալ զբանի. հանգունապատի . . . “Gands of the Night Service. LVIII. Sheen ineffable, Cause of existence of all beings . . .” (Acrostic: Վրիգորի է, *It is of Gregory*.)

Fol. 145. Տաղ. Հարեաց փառաց թագաւորն աւետիս . . . “Lay. The King of Glory arose . . .”

Fol. 145. Մշխարհամատարանին եկեղեցոյ: ծԷ. Վշտական հաւառն քաւարան. ցըրուեցեղցրս ժողովա-րան . . . “Of the Country Shrines (Feast of All

Martyrs). LIX. Mercy-seat of the Christian flock, synagogue of the scattered . . .” (Initials: Վրատ, *Qat*, of which the meaning is not clear.) This canon is incomplete through loss of folio.

Fol. 146 contains part of canon 60 of the Ascension. It preserves the strophes lettered տիշ. The fragment begins: Հաւի ձենչ ի յեր-կինս: սոյն աւրինակ. ցայց է յերկրորդինս. որպէս տեսէք. զերթալն վերին. դուք նստարուք. յմին. մինչև գայցէ առ ձեզ իմ հոգին: աւրհն: This *gands* begins in codex Vienna 132, fol. 134b: Սիւծա-պայծառ տաւիւս ահակին եկեղեցիք մեր պայծառա-ցին . . . “Let our churches be resplendent on this splendid awful festival . . .” (The acrostic is Սիւծա, *Mkrtitch*.)

Fol. 147b. Սիւծահրաշին կիրակէին: կա. Սիւծա-հաւոր. տր և զաւրաւոր հաւր քո միաւոր: . . . “Of the Sunday of Mighty Miracle. LXI. Dread One, Lord and mighty only Son of thy Father . . .” (Acrostic: Սիւծեոսի է, *It is of Mathêos*.)

Fol. 149b. Վանձ գալստեան հոգւոյն սրբոյ: կիւ. Հաւետ իսկապէս, ընդ հաւր միապէս. և անա-պէս: երումն էապէս, անսպառապէս . . . “Gands of the Advent of the Holy Spirit. LXII. Eternal in essence, one with the Father, divinely proceeding . . .” (Acrostic: Հովանէս, *Hovanês*.)

Fol. 150. Տաղ անուշ սաս: Կի. Միսաւր աւե-տիս ձեզ նընջեցելոցդ. ալսաւր ցընծացէք ի խորս զըժոխոց . . . “Repeat this sweet lay. Glory. To-day all hail to you, ye dead ones. To-day rejoice ye in the depths of hell . . .” (The *gands* of the second day is missing through loss of folios.)

Fol. 153b. Վանձ երրորդ աւուր հոգւոյն նշ գալ: կիւ. Սիւծաւրհնեալ. գովեալ. և փառաւոր-եալ. անգաւանեալ. հոգիդ կատարեալ . . . “Gands of the third day of the Advent of the Holy Spirit. LXIV. Blessed above all, praised and glorified, God avowed, Spirit perfect . . .”

Fol. 155. Վանձ սրբոց հոգիսիմանցն: կիւ. Սիւծալեականաց. վալեյման փառաց. վերնապար կա-ռաց: անգաւանած, տր խոստովանած . . . “Gands of the holy company of Rhiphshima. LXV. Of the

fruition of glory, of beauteous aerial chariots, God avowed, Lord confessed . . ." (Acrostic: Վ կայականայի, *Of the woman martyr(?)*. In the Vienna MS. 132, fol. 141, the initials are վկայականաց.)

Fol. 159. Հորդորակ տաղիս այլուստ: Երջանիկ հոգիահրաշ. երանելի սբ հոգիսէ. յաբրահամեան զարմէն ելեալ . . . "Prone of the lay from another source. Blessed, marvellous of spirit, beatified holy Hhriphsima, seed of Abraham . . ."

Fol. 160b. Վանձ ծնընդեան սբ կարապետին. կղ: Վերագոյն բարի, փրկիչ աշխարհի, քս կենդանի: փառաց հաւ որդի, լեալ որդի կուսի, ձծ ամենի . . . "Gands of the Birth of the holy Forerunner. LXVI. Transcendent blessing, Saviour of the world, Christ living, Son of the Father of glory, become Son of the Virgin, God of all . . ." (Acrostic: Վրիգորի է, *It is of Gregory.*)

Fol. 163. Վանձ գլխատման հովհաննու կարապետին: կէ. Վոյակն էական. հաւր սահման և բան. ձծ պետական: Սարգ ելեալ բնական . . . "Gands of the beheading of John the Forerunner. LXVII. True Essence, Term and Word of the Father, God supreme, who became natural man . . ." (Acrostic: Վրիգորի, *Of Gregory.*)

Fol. 165b. Հորդորակ մեղեդոյս յովհաննու: Հովհաննէս մեծ մարգարէ. երկրպագաւ յարգանդէ որ գովեցար ի տէ . . . "Prone of the melody of John. John, great prophet, adoring from the womb, who wast praised by the Lord . . ."

Fol. 166. Սբ կարապետին և ամանագինէ հայրնդ: կղ. Վրթութիք քոին. որդիդ միածին. առեր դու մարմին: զքնութիւն մարդկային, յարմատոյ դաւթին . . . "Of the holy Forerunner, and Athanagines the Patriarch. LXVIII. By thy mercy, Son only-begotten, thou didst take flesh and human nature from the stock of David . . ." (Acrostic: Վրիգոր, *Grigor.*)

Fol. 168. Տաղ աչնիւ: Լնմարմնոցն հրեղինաց. մարմնով հաղորդ սբ յովհաննէս, բանին հաւր բանիւ քարող մեծի լուսոյն նախատեսող . . . "A noble lay. Of the fleshless fiery ones, partaking of flesh, holy John, herald by word of the Word of the Father, foreseer of the great Light . . ."

Fol. 169. Վանձ եկեղեցւոյ ի սր միսթարա: կթ. Տաճարդ երկնային, տուն քսային, տեղի անմահ: հին: դուստր սիոնին . . . "Gands of the Church, by Sir Mkhithar. LXIX. Heavenly temple, home of Christ, place of the Immortal, daughter of Sion . . ." Entitled in lower margin, Շողակաթին, i.e. *Shol'akath*, or Emission of Light. (Initials: Տաւեղէի.)

Fol. 171. Տաղ գեղեցկւարմար: Սբ է տաճար տրուական եկեղեցի ձծական. զոր մարգարէքն յառաջ տեսան . . . "A lay of fair measure. Holy is the temple Dominical, the Church divine, which the prophets beheld aforetime . . ."

Fol. 172. Վանձ սբ մանկանցն բեթղաշեմի: Խանթաղակաթ. սրբաւ տնջալի, ձեզ տաւնեսցուք ուրք արմաւենի. գունդք աղանեսց . . . "Gands of the holy Children of Bethlehem. With compassionate longing heart let us keep feast for you . . ." (Acrostic: Խաչատուր սա, *Khatchatur this.*)

Fol. 174. Վանձ ներսէսի հայրապետին. Վոյ մեղքնծալի, և ուրախալի հայրցս բամի: զի սբ գրիգորի արմատըն ծաղկի, մեր լուսաւորչի. շառաւիղ բարի . . . "Gands of Nerses the Patriarch. It is for us to exult, for the band of Armenians to rejoice. For the root of St. Gregory blossoms, of our Illuminator, a goodly sprig . . ." (Acrostic: Վրիգոր, *Grigor.*)

Fol. 176. Տաղ սրբոյն ներսէսի հայր: Վոր մեծահանգէս տաւնիս. սբ հայրապետիս. քաղցրաձայն երգով պարեմք ի յեկեղեցիս . . . "A lay of St. Nerses, patriarch. On this new and thronged festival of the holy Patriarch, with sweet-toned songs, we dance in the churches . . ."

Fol. 177. Վանձ որդոց և թոռանց սրբոյն գրիգորի: հք. Վոր թագ պետական. նոր գահ աննըման. նոր քեզ հարսնարան: "Gands of the sons and sons-in-law of St. Gregory. LXXII. A new diadem princely, a new throne peerless, a new bridal chamber for thee." (Acrostic(?): Վրիգորացաւէ.)

Fol. 179. Տաղ որդոց . . . : Վովեստ քեզ բաւրեաց պատճառ յս կենդանի . . . "A lay of the

sons . . . Praise be to thee, Cause of blessings, Jesus living . . .”

Fol. 180. Վանձ սրբոց մարգարէիցն, ի սր միս : Տէր . խորհուրդ անքննին . խորք որ չերևին . խաւովք անզննին : իմաստից էին . որ նախառային . ի յաւիտենին . . . “*Gands of the holy Prophets*, by Sir Mkhithar. LXXIII. Mystery inscrutable, depths which appear not, compassion incomprehensible, of the wisdom of the true Being who is primal, eternal . . .” (Acrostic : խորհ Տրորոցն, *Of the mysteries*.)

Fol. 183b. Տաղ մարգարէից ի սր ներսիսէ : Լծային խորոցն անձառ խորհրդածուք սք մարգարէք . բանիւ պատմողք յառաջագոյն զապագայիցն եղելովք : . . . “*Lay of the Prophets by Sir Nerses*. Ministers of the divine ineffable secrets, holy prophets, announcing in words beforehand that which is to be in the future . . .”

Fol. 184b. Վանձ սրբոց մարգարէիցն . ով եղբայր . . . Քհնճարցն և երկու գանձն : Տէր . մեծ և ահեղ անուն Տրաշալի . ձեռք և սր ձեռք երկրի . անհաս անեղ անիմանալի, անտես անձառ . . . “*Gands of the holy Prophets* . . . LXXIV. Great and dread Name of wonder, God and Lord of all the earth, incomprehensible, increate, unintelligible, unseen, unspoken . . .” (Acrostic : Սկրտիչ, *Mkrtitch*.)

In lower margin of fol. 185b a note in a late hand : Լսոր մեր տնտեսը ջրխաշն . . . “*To-day our oeconomus Dschrkhash* . . .”

Fol. 186. Վանձ յարուժէ կիրակէից հասարակաց : Տէր . էջերկնից խոնարհեալ . բանդ յերկիր իջեալ . մարմին ըզգեցեալ : ընդ մարդ ջըրեալ . մարմին զգեցեալ : . . . “*Gands of the Resurrection for Sundays in general*. LXXV. Stooping from heaven, Word descending to earth, putting on flesh and conversing with mankind . . .” (The initials յարնա are unintelligible.)

Fol. 187b. Տաղ . Վաւքն հրեական, էին պահպան, սք գերեզմանին որ եղաւ մարմինն անըման . . . “*Lay*. Ranks Jewish, guards of the true Being, of the holy tomb, where was laid the body peerless . . .”

Fol. 188. Վանձ տապանակին : Տէր . Վերա-գոյն բարի . ձեռք ամենի . էական գոյի . երգնի և երգրի . ծովու ցամաքի և ձմի : դասուցն անմարմնի . . . “*Gands of the Ark*. LXXVI. Transcendent Good, God of all, essential Substance of heaven and earth, of sea, of dry land, and of all things. Of the ranks of the fleshless hosts . . .” (Acrostic : Վրիգորի է, *It is of Gregory*.)

Fol. 190b. Տաղ աշխուտ տապանակին : Լսաւր զտապանակ ուխտին . ըզխորհուրդ մարմն փրկչին . . . “*A noble lay of the Ark*. To-day the Ark of the Covenant, mystery of the Saviour’s body . . .”

Fol. 191. Վանձ վարդավառին : Տէր . Սեծ և ահեղ խորհուրդ մեղայանեալ . բարձրեալն ձեռք . առ մեզ խոնարհեալ : ի սք կուսէն մարմին զգեցեալ . . . “*Gands of Wardawar*. LXXVII. Great and dread mystery, greatly revealed, God on high come down to us in humility, putting on flesh from the Virgin . . .” (Acrostic : Սկրտիչ ախ, *Mkrtitch*.)

Fol. 194. Տաղ վարդավառին : Վաւ հար վարդին վառ առեալ . ի վեհէից վարսիցն արփենից : ի վերի վերա վարսից, ծաւալէ ծաղիկ ծովային : ծաւ : . . . “*Lay of Wardawar*.” (This is an alliterative exercise, hardly admitting of being translated.)

Fol. 194b. Վանձ փոխման սք ձեռածին : Տէր . Վոհարանեալ . սք ձեռածին, մայր և աղախին . նշ բանին : որ աւետեալք հրեշտակապետին, ի քեզ տարար զանպարագրեղին . . . “*Gands of the Passing of the holy Theotokos*. LXXVIII. Praise to thee, holy Theotokos, mother and handmaid of God’s Word. Who at the tidings of the archangel . . .” (Acrostic : Վրիգորի է, *It is of Gregory*.)

Fol. 198. փոխման ձեռածին : Տէր . Սեծապալ-ծառ հրաշակերտ վեհին, սաւառնացեալ, տեսեամբն ահագին : էջ գարրիէլ պետն վերնային, առ մարիամ . . . “*Of the Passing of the Theotokos*. LXXIX. Of resplendent miraculous grandeur, winged and aerial, terrible. Gabriel the heavenly prince came down to Mariam . . .” (Acrostic : Սկրտիչ, *Mkrtitch*.)

Fol. 200b. Սեղեղի փոխման : Լսաւր նորահրաշ ցընձան . ժողովեալ առաքեալքն ի փո-

խումն . . . "Melody of the Passing. To-day is a new marvel of rejoicing. The Apostles met together for the Passing . . ."

Fol. 201. Տաղ սբ Թեոտոկոսին: Լճածին մայր լուսոյ՝ տաճար բանին նայ, զած ընդ մեզ հաշտեցոյ . . . "Lay of the holy Theotokos. Divine mother of Light, temple of God's Word, reconcile God unto us . . ."

Fol. 201b. Հորդորակ պլուզի աս: Լնմեղ անարատ գառինն անփորձ երբնջին նաչի և կրնգրուկ-ստաշին: Կինամոն խրնկին . . . "A Prone composed by Pluz. Sinless, spotless Lamb . . ."

Fol. 202. Գանձ փոխման Թեոտոկոսին Դ Ե առուր: Ճ. Խոնարհեալ որդին միածին բանն ի հաւրէ Թեոտոկոսին. Լոյս ի լուսոյ . . . "Gands of the Passing of the Theotokos, for the third day. LXXX. The only-begotten Son, the Word from the Father, humbly came down, inscrutable, Light of light . . ."

Fol. 204b. Գանձ շաղակաթին նաւակատեաց սբ խ: Ճա. Սաքրեալ տաճար սբ տերունական. Թեոտոկոսին խորան: Հիմն հաւատոյ, վէս հաստատութե . . . "Gands of Sholakath, of the festival of Holy Cross. LXXXI. Cleansed Temple, holy, dominical, God-harboured, light-engendered Ark, Foundation of faith, Rock of certitude . . . (Acrostic: Սկրտիչ, Mkrtitch.)

Fol. 208. Գանձ խաչին առուրն առաւանտուն: Ճա. Չայն եղևմական. դրախտին փափկութե. ծառոյն գիտութե: արնկոյն աւրհնութե. նախնոյն նորոգման. դու փայտ փրկութե: եղբր զենարան . . . "Gands of the Cross, for dawn of day. LXXXII. Voice of Eden, Garden of delight, of the tree of knowledge; of the shrub of blessing, of renewal of the old, thou, Tree of salvation, wast the Altar of slaying . . . (Acrostic: Հովանես, Hovannes.)

Fol. 209b. Սեղեղի ի սբ խաչ Թեոտոկոսին: Խ յերուսաղէմ գընամ ի յայն. յաստուածաշէն քաղաքն . . . "Melody on the holy Cross that received God on itself. To Jerusalem I come, that God-built city . . ."

Fol. 210. Գանձ երևման խաչին. եւ խաչին Դ Ե առուր: Ճա. Խակակից որդի. հաւր քո հղաւրի. յորմէ քոյդ հոգի: Թագաւոր երկնի . . . "Gands of the Apparition of the Cross, for the fourth day. LXXXIII. Consubstantial Son of thy mighty Father, whence thy Spirit, King of Heaven . . . (Acrostic: Խ մաթեոս, From Mathēos.)

Fol. 212. Տաղն աղնիւ: Խաչն ի նախնուն երևեցաւ ծաղկեալ ի դրախտն Թեոտոկոսին . . . "A noble lay. The Cross of old was shown forth, blossoming in the garden planted by God . . ."

Fol. 213b. Գանձ սբ խաչին չորրորդ և Ե առուր: Ճա. Սեծապայծառ ակըն պատուական. լուսաշաղիղ գեղ մարգարտական: աշտանակ ոսկի ջահճ երկնանքման . . . "A gands for the fourth and fifth days of Holy Cross. LXXXIV. Precious Jewel greatly gleaming, tracks of pearly light adorn thee, golden Candle, Torch celestial . . . (Acrostic: Սկրտիչ, Mkrtitch.)

Fol. 215. Գանձ խաչին աւրհնելոյ: Ճա. Խորհուրդ ընտրեալ յառաջ գուշակեալ. մարգարեից նախագիտացեալ. վսեմական ազգամար ձեւարկեալ . . . "Gands of the blessed Cross. LXXXV. Chosen mystery, presaged of old, known beforehand to the prophets, outlined by sublime inspiration . . . (Acrostic: Խաչատուր, Khatchatur.)

Fol. 217b. Տաղ Է: Կենաց փայտ անկեալ ըղբիդ արնկոյն զեղեմ . . . "Lay. The Tree of Life is planted, and thee the Planter of Eden . . ."

Fol. 218. Գանձ սրբոյն գեորգեա զաւրափարին: Ճա. Խնդահաւեր մանկունք սրնի. ձեզ աւետիս ձայնիւ բերկրալի: զարթեք յաւրհնութի հաւրն երկնաւորի, և էակից որդւոյն միածնի . . . "Gands of St. George the Captain. LXXXVI. Children of Sion, invited to rejoice by the joyous cry of annunciation, awake and bless the heavenly Father, and his consubstantial only-begotten Son . . . (Acrostic: Խաչատուր, Khatchatur.)

Fol. 220b. Գանձ վարդա սբ խաչին: Ճա. Գլուխ եկեղեցւոյ, վէմն հաւատոյ և նեցուկն յուսոյ: սիրոյն նայ . . . "Gands of the holy Cross of

Warag. LXXXVII. Head of the Church, Rock of faith, and Buttress of hope . . .” (Acrostic: Վրիգորի է սա, *Of Grigor is this.*)

Fol. 222b. Տալ Մ. յաւար մեծ զարմանք հրաշից. յայտնեալ է յերկրի մարդկան . . . “Lay. To-day a mighty wonder of miracle is revealed on earth to men . . .”

Fol. 223. Վանձ խաչ գիւտին սաս: ձը. Խաչի քո քս երկիր պագանեմք. զանաւրէնութիւն քո փառաւորեմք: զմեռութիւն խոտտովանեմք. զմարդեղութիւն հրատարակեմք: . . . “Repeat this *gands* of the Finding of the Cross. LXXXVIII. We adore thy Cross and glorify thine Economy. We confess thy Godhead, and publish forth thy becoming man . . .” (Acrostic: Խաչատուր, *Khatchatur.*)

Fol. 226. Վանձ հ է ք առաքելոցն քի յայ մերոյ: ձի. Վերագոյն գոյէ, գերիմաստ վեհէ. գոյից պառնառէ: յանդականէ. յանսկզբնականէ. յանմահականէ: չաւրէն անձառէ . . . “*Gands* of the Seventy-two Apostles of Christ our God. LXXXIX. Transcendent Being, passing understanding, sublime, Cause of all beings, from the increate, beginningless, immortal Father ineffable . . .” (Acrostic: Վրիգորի է, *It is of Grigor.*)

Fol. 228b. Վանձ սրբոց կուսանացն: Ղ. Ի սկզբանէիդ. իսկական բանիդ. ի լուսոյ լուսիդ: Տաւր համափառիդ. հոգւոյ էակցիդ. փառք անձառանիդ . . . “*Gands* of the holy Virgins. XC. From the beginning, true Word, Light of light, Sharer of thy Father's glory, consubstantial with the Spirit, Glory of the God-word . . .” (Acrostic: Ի փառքս, *Unto glory.*)

Fol. 230b. Տը. Ի կենարար փայտէն ծաղկեալ. խաչին պըտուղ բազմազանեալ . . . “Lay. Blossom of the life-giving Tree, fruit various of the Cross . . .”

Fol. 231. Վանձ յոհանու ոսկեբերանին սաս: զա. Վոլով սքանչելի, լոյս քում հանձարոյ, հարուստ քան զլոյս. ծագման արեւոյ. անկոխ քո բազմաց. շաւիղ քո գործոյ . . . “*Gands* of John Chrysostom. XCI. Being wondrous, the light of thy understanding, stronger than effulgence of

dawn, thy tracks untrodden by many . . .” (Acrostic: Վերգոռն, *?Of George.*)

Fol. 233. Տը. Ի յորովայն ընտրեալ (կրկնէ զամեն) է յորովայն: ճըգնութեմք փրկչին հետեւի: (կրկնէ): ով ոսկեբերան յոհան . . . “Lay. Chosen from the womb, (Repeat all) from the womb. Austerely following the Saviour. (Repeat.) O golden-mouthed John . . .”

Fol. 234. Վանձ ամ ճգնաւորաց և միանձ: զք. Շըգնաւորք ընտրեալ. ճշմարտագործեալ. զմարմինս ձեր ճընշեալ: երկիր բարի լեալ. զբանն առնկեալ. և պըտղաբերեալ . . . “*Gands* of all Ascetics and Anchorites. XCII. Chosen ascetics, true in your works, mortifying your bodies. Ye were the good soil that received the Word and bore fruit . . .” (Acrostic: Ղ՝գնաւք, *Ascetics.*)

Fol. 236b. Վանձ մարտիրոսացն: զք. Տինա առաւելեալք. տարմըբ բարձրացեալք. տեսցուք հիացեալ: զի կոյսք որ ճըգնեալ, և հոգւով մըրցեալ . . . “*Gands* of Martyrs. XCIII. Yea, superabounding, hovering flocks, let us behold with wonder. For virgins who mortified yourselves and wrestled in the spirit . . .” (Acrostic: Տեառնա, *?Of the Lord.*)

Fol. 238b. Վանձ մարտիրոսացն ամենայն: զք. Խոնարհեալ բանին յայ. զուրբ բանաւոր գառինք հրակիզեալք: յողկոյաբեր որթոյն խընամեալք, ուրք . . . “*Gands* of all Martyrs. XCIV. The Word of God came humbly down. Ye reasonable lambs burning with fire, of the vine laden with grapes, branches well tended . . .” (Acrostic: Խաչատուր, *Khatchatur.*)

Fol. 240. Տը. Բանիւ աւետաւոր բարանարար բարբառեսցուք առ քեզ եկեղեցի դուստր վերին սիոնի . . . “Lay. With words of announcement let us address thee as a person, O Church, daughter of upper Sion . . .”

Fol. 240b. Վանձ հրեշտակապետացն: զք. Ս՝նձ և խորհուրդ ահեղ հրաշական. նախ քան զսկիզբն, և քան զյաւիտեան: ան և սր անմահ և անվախձան . . . “*Gands* of the Archangels. XCV. Mighty, Shedder of mysteries, marvellous. Before the beginning and before the aeons, God and Lord

immortal and unending . . ." (Acrostic: Ս'կրտիչ, *Mkrtitch.*)

Fol. 243. Վանձ մինասա և հերմոգեն: յիշ. հիշո՞ք զարմանալի. և հիանալի, ընտիրաց հրաշարի: Թէ ան երկնի և ամբ. նա մարդ եղանի: . . . "*Gands* of Minas and Hermogenes. XCVI. Entirely wondrous and rapturous, Object of wonder to the chosen, the God of heaven and of the universe becomes man . . ." (Acrostic: Յովանս, *Hovans.*)

Fol. 244b. ՏԷ Տր բարերար հաւր միածին. յսքս որդի կուսին: աղաչանաւք սր միասին, երմոգենեա և գրարոսին . . . "Lay. Lord benevolent, only-begotten of the Father, J. C., Son of the Virgin, by the united prayers of Hermogenes and Grabos . . ."

Fol. 245b. Վանձ առաքելոցն բժ անիցն: զէ. խորհրդ ազդեաց քո մարդկուծե. զորս ընտրեցեր բարոզել ըզբան: նոր. հրաւիրակ քո փեսայուծե . . . "*Gands* of the Twelve Apostles. XCVII. Initiated in thine Incarnation, these whom thou chocest to preach the Word, inviting to thy new marriage feast . . ." (Acrostic: Խաչագուր, *Khatchagur* [*sic*].) In the Vienna MS. 133, fol. 252b, this *gands* begins խորհուրդ ազգաց, and the acrostic is Խաչատուր, *Khatchatur*.

Fol. 247b. ՏԷ Առաքեալք ան որդւոյն ի ծոցոյ հօր առաքելոց: բանաւոր հաստից հովիւք . . . "Lay. Apostles of the Son of God sent forth from the bosom of the Father . . ."

Fol. 248b. Վիկողայոսի հայրապետին: յիշ. Վաւազան ծաղկեալ, գեղուղէ փայլեալ, գերահրաշ-եալ: յընտրելոց բուսեալ: յարմատոց բրխեալ, և շառաիղեալ . . . "Of Nicholas the Patriarch. XCVIII. Staff that blossomed, shooting up from its roots and throwing out suckers . . ." (Acrostic: Վրիգոր, *Grigor.*)

Fol. 250b. Վանձ սր յակոբա մծբնա հայրապետին: զիմ. Ս'եծահամբաւ անուն գովելի. սր սր յակոր հրեշտակ ի մարմնի: քարոզ կենաց նորոյ սիոնի . . . "*Gands* of St. Jacob, Patriarch of Nisibis. XCIX. Name of great fame, and praised, Sir holy Jacob, angel in the flesh,

herald of the salvation (*lit.* life) of New Sion . . ." (Acrostic: Ս'կրտիչ, *Mkrtitch.*)

Fol. 252b. ՏԷ Ս'անիչ (? վարժիչ) հանուրց եկեղեցեաց' քանոն և կարգ սրրոց մանկանց . . . "Lay. Teacher of all the churches, canon and order of the holy children . . ."

Fol. 253. Լիզնատիոսի եւ պաղիկարպոսի: ճ'. Վոհաբանական. գովասանական, գովեստ պերճական: ձայն նըւիրական, բանս դաւանական, խոստովանական, տաղուք քում անուն . . . "Of Ignatius and Polycarp. C. Greetings of thanks and praise, praise of pomp, voice of invitation, words of avowal, of confession, let us give to thy Name . . ." (Acrostic: Վրիգորոս(*sic*), *Of Grigor.*)

Fol. 254. ՏԷ. Ի սր սերմանց առաքելոցն, սր հեակողք նոցին հետոց: պաղիկարպոս և իգնատիոս աղաչեցէք միշտ զիւ: . . . "Lay. Of the holy seed of the Apostles, holy followers of them, Polycarp and Ignatius, pray ever unto Christ . . ."

Fol. 254b. Վաթին միքէին և յակորայ առք: ձա. խորք անքնին անձառ անհասին. հօր արարչին, և մարդասիրին: որ կանխագրեաց զգալուստ իւր բանին. մարգարիւք հինն իշին: . . . "Of David the Prophet and Jacob the Apostle. CI. Secrets inscrutable, ineffable, of the incomprehensible Father, Creator and Lover of man, who beforehand wrote of the advent of his Word through the prophets of ancient Israel . . ." (Acrostic: Խաչատուր, *Khatchatur.*)

Fol. 256. ՏԷ. քն լոյս ծագեալ յաշխարհ. յուսաւորել ըզխաւարելս. Մատի յաւուրս հանդիսի. դաւիթ հայր քո փառաւորի: . . . "Lay. Christ, Light that shot into the world, illumining its dark places. Here on the feast day David thy sire is glorified . . ."

Fol. 257. Սք ստեփանոսի նախավկայի: ճ'. Ս'եծ և հզաւր անմահ Թագաւոր. սր մեր յս ալքայ երկնաւոր: որ ընտրեցէք քեզ յերկրէ զինուոր . . . "Of St. Stephen, protomartyr. CII. Great and powerful, peerless Sovereign, our Lord Jesus, heavenly King, who chocest unto thee from earth a warrior . . ." (Acrostic: Ս'կրտիչ, *Mkrtitch.*)

Fol. 259. Տաղնէ. փառաց թագաւոր երկնից յայնեալ զինուորին յերկրի, ի յասպարիսիդ վան իմ մի դու երկընչիր ասեր: . . . “A lay. The King of Glory was in heaven revealed to the warrior on earth, in the arena. For my sake, fear thou not, he said . . .”

Fol. 260. Վանձ գլխաւոր առաքելոց, պետրոսի և պաւղոսի: ՃԴ. Սբ երրորդութի ստեղծող զաւրութի. սահմանող բնութիւն: պարզող կամարին. քուսմանքը պետին. երբեակի գրնդին; որ միշտ հալովին. և շրջապային. զաշխարհաւ պատին: “Gands of the chief Apostles, Peter and Paul. CIII. Holy Trinity, creative Power, defining nature, spreading forth the vault of heaven as thy curtain . . .” (Acrostic: Սարգիս գրիչ, *Sargis the writer.*)

Fol. 263. ՏԵ. Եւ յսաւր ցնծացէք եղբայրք պաւրկից եղեալ վերնոցն. զպետրոս և պաւղոս գովեմք . . . “Lay. Rejoice to-day, brethren, and join the dance of the celestials. We praise Peter and Paul . . .”

Fol. 263b. Որդոց որոտմանց յակորա և յոհանու: ՃԴ. Վեղապանծ լուսով, գեղասքանչ գունով. գերազարդ փառով. պատուեալ (? պատեալ) ես միգով. թանձ ամբով. անմատոյց լուսով: . . . “Of the Sons of Thunder, Jacob and John. CIV. With fair sheen of light, fair miracle of colour, transcendent glory, honoured art thou in the mist, in the thick cloud, unapproachable because of light . . .” (Acrostic: Վրիդորիոս, *Grigorios.*)

Fol. 266b. Որդիքն որոտման, որք ի վերուստ որոտացին. յամպոց հրեղինաց. հողմով հոգւոյն հրնչեալ, յաշխարհս: . . . “The Sons of Thunder, who thundered on high from the clouds of fire, resounding with the Spirit's blast through the world . . .”

Fol. 267b. Վանձ բարողի կեսարացոյ և գրիգորի Նիւսացւոյն: ՃԵ. Խաչաբարձր արհի պանծալի. տիպ տիրական տընտես հրաշալի: զուտ և մաքուր հոգւով ցանկալի. հրով հոգւոյն ձուլեալ ի մարմնի: . . . “Gands of Basil of Caesarea and Gregory of Nyssa. CV. Cross-bearing chief illustrious, type supreme, steward marvellous, endeared

by the clean and pure spirit, smelted by fire of the spirit in flesh . . .” (Acrostic: Խաչատուր, *Khatchatur.*)

Fol. 269b. ՏԵ. Խոնարհիմ հոգւով մաղթողական ձայնիւ. զտոն քո կատարեմք հայր և հովիւ ազանց . . . “Lay. We bow low in spirit with voice of entreaty. Thy feast we keep, Father and Shepherd of the nations . . .”

Fol. 270. Վանձ ձեռնադրութե քահանայիդ: ՃԶ. Վրթա ի մեզ ար ամենակալ. և յուր բնութիւն մեր սրկարացեալ: բանդ նոյ մարմին ըզրեցեալ. հաւր քո կամաւ հոգիդ գործակցեալ: . . . “Gands for the Ordination of Priests. CVI. Have mercy on us, Lord Almighty, and give ear to our weak nature. Word of God that hast put on flesh, by thy Father's will Spirit co-operating . . .” (Acrostic: Վրիդորի է, *It is of Gregory.*)

Fol. 272. ՏԵ. Ով անմահ հաց կենաց մեզ տւար ար յիսուս. խաւեցար զպարտիս նախահաւին ազամայ: . . . “Lay. O immortal Bread of Life, to us wast thou given, Lord Jesus. Thou hast expiated the guilt of our first father Adam . . .”

Ibid. Բուն բարեկենդանին ի ար միս: ՃԷ. Երգս յաւէժական, երգեմք բանական. երիցդ միական: ի նըմանս անըման. ձև անձև . . . “For high holiday (or carnival), by Sir Mekhitar. CVII. Songs of good cheer we sing, and reasonable, to the Three in One, to the Like in Unlike, to the Forms in Formless . . .” (Acrostic: Երեւանեցի, *Of Erevan.*)

Fol. 276. Վանձ մեռել թաղի համաւրէն: ՃԸ. Սինդ ի յէն բանդ որ ի հաւրէ. յորժամ ծագիս փառաւոր ի յերգնէ: դատել զբոլոր ազգն յիւղէ. որք ի ծնընդոց յազամւ յեւայէ . . . “Gands for burial of all and sundry when they die. CVIII. Single offspring of the Being, Word from the Father. When thou shalt issue in glory out of heaven to judge the whole race . . .” (Acrostic: Մանվել, *Manuel.*)

Fol. 278 is wrongly bound in. It belongs to a canon of Lent or Easter, and its two

complete strophes begin with the letters թև as if the complete acrostic might be մաթեոսի. Probably it belongs before fol. 153.

Fol. 279. Ով քահանայք և վարդապետք շնորհալուրդք հաւատացեալք ամենեքեան . . .
“O ye priests and doctors of theology, and all ye faithful congregations . . .”

Fol. 280b. Վանձ սրբոց մարտիրոսացն: ԺԺ. Սնծապայծառ փառաւք զարդարեալ եկեղեցիք պայծառազենեալ: յիշատակաւ սրբորոցն բերկրեալ . . .
“Glands of the holy Martyrs. CIX. In resplendent glory are decked the churches; and in brilliant raiment, with memory of the saints exulting . . .” (Acrostic: Սկրտիչ, *Mkrtitch*.)

Fol. 282b. A table of the months, beginning thus:—

Վիսք հոռմայեցոց	քանիք	կրկնակ	կեսակ
Հունվար	լա	չկ	չկ
փետրուար	իբ	դ	աւ
մարտ	լա	դ	չկ
ապրիլ	լա	չ	աւ

&c.

The months of the Romans.	The number of days.	The couple.	The half-day.†
January	31	760	760”

&c.

Fol. 283. Application of above table:—

Կրկնակ ամսոց այսպէս արա, կալ զյունվար ամիսն. քա. և երթ'է.է. որ մնա այն կրկնակէ փետրու վարի. կալ զփետրուվարն և զիւր կրկնակն. և .է.է. երթ'. որ մնա այն կրկնակէ մարտի նշնպէս և զայլն արա: Կեսակ ամսոց .ստ. կալ . . .

“Calculate the couple in months as follows: Take January, 31 days, and proceed 7 × 7; what remains is the couple of February. Take February and its couple, and proceed 7 × 7; what remains is the couple of March; and so calculate the rest. As to the half of months, calculate thus . . .”

Fol. 285. Ընփոխ եղանակք են այսորիկ:

Հունվարի .չ. յայտնութի է. փետր'. ի ժ. ան

ընդյառաջէ. մարտի ժ. ասաց շնծ կղիցի լոյս և եղև լոյս որ էստեղծումն աշխարհի, և ի նմին. Ի. հասարակածէ դարնան. որէ արեգական և լուսնի. և ի .իւ. մարտոյն լինելութիւնն. և նիսան առաջին ամսուն երրայեցոց մուտ. և արեգակն ի խոյն մտանէ: Մարտի.է. աւետիք է շնծածին. և նորին ի.ժ. անկաստեղէ: . . .

“The fixed seasons are as follows: January 6, Epiphany. February 14, the Lord's Presentation. March 17, God said, Let there be light, and there was light. This was the creation of the world. And in the same month the 20th is the spring equinox, to wit of the sun and moon. March 22, Creation of man. First of Nisan, beginning of the Hebrew year, and the sun enters the Ram. April 7, Annunciation of the Theotokos . . .”

Fol. 285. Colophon of the scribe:—

Մէջ գրեցաւ շնծային մատենան որ կոչի գանձատետր. ի թուարեւութիս հայկազան տումարի. ջհ. յուլիս ի ժ.է եղև աւարտ գրոց ձեռամբ . . . մաղաքիա անուամբ վրդպտի' ի գաւառս խախտեաց որ կոչի բաբերթ. ի սբ յանապատս որ կոչի վահան շինու վանք ի դուռն սբ ստեփաննոսի նախավկային և սբ յակոբա' և սբ գեորգեա' և այլ սրբոցն: Եւ առաջնորդութեւ սբ ուխտիս շնծատուր հարպետին և բոլոր միաբանիցս' և միեղեն եղբարցս. նախ ար խաչարին, և ար մկրտչին. և ար շնծարին. և ար յուսկանն. և ար զուկասին. և ար առաքելին. և .ք. սարգիս արեղին և զաղար մալաղին†. և աւետիք միայնակեցին. և քըւեր որդւոյն իմոյ մուրատ սարկաւազին. և ամիր ազատին. և ար արին. և գալտին. և խուպիարին. և բարունակին, և այլևս .է. սարկաւազաց. և .ք. գործաւորաց և անտեսին: Մէջ աղաչեմ զսբ պատահողքդ. յորժամ ի ձեռք առնուք զսբ մատենան տեսանելով և կամ աւրինակ դնելով և կամ պաշտելով յիշեցէք ի սբ յաղաթս ձեր զվերոյ գրեալսն: Եւ հուսք յետոյ զիս զանարժան գծողս որ մեծաւ տանջանաւք գրեցի զգիրքս. յերես անկեալ աղաչեմ . . .

“Now this divine book, called a *gandsatetr*, was written in the year 970 (A.D. 1520) of the Armenian era, on July 17. The book was completed by Malachia named Wardapet, in

† The half-day in excess of 28 days of the moon. The couple means the two days which bring 28 up to 30.

† over line, and after լ a rasura of =.

the canton of Khakhtiq called Baberth, in the holy hermitage called Wahan Shinu Wanq, at the door of St. Stephen Protomartyr and of St. Jacob and St. George, and of the other saints; when Astuadzatur Patriarch was primate of the holy congregation (*or* vow), and of all the coenobites and solitary brethren: namely, firstly, Sir Khatchatur and Sir Mkrtych and Sir Astuadzatur and Sir Huskan and Sir Lucas and Sir Araquel; and secondly, Sarkis, a religious (*abel*); and Lazar, a *monozon*; and Avetiq, a monk; and my sister's son Murat the deacon, and Amir the noble, and Sir Tar (*or* ? *têr* = Sir or Lord), and Galust, and Khupiar, and Rabunak, and seven other deacons and two husbandmen and the *oekonomos* (steward). I therefore pray the holy persons who come across this holy book, whenever ye take it up to look at it or copy it or use it in service, remember in your holy prayers the persons above named: and last of all myself, the unworthy penman, who with painful labour wrote the book. Falling on my face I pray you . . .”

Various shorter notices of the same scribe on earlier folios have been already noticed.

On fol. 283 a late hand scribbled the following:—

Ես մեղաւոր եւ անարժանի ծառայ անց ես զգիր տիրացու աւագս գրեցի թղթն ումենին փրաւմարի ժէ ին:

“I, a sinful and unworthy servant of God, the chief clerk Tiratzu, wrote this in the year 1245 (A.D. 1795) on February 17.”

57.

Or. 2610.—Oriental paper. Modern half-binding in leather. Size, external $7\frac{1}{2}$ by 5 inches, of text $5\frac{1}{2}$ by $3\frac{1}{2}$. Folios 88, written in a large, regular *bolorgir* of the sixteenth century, 20 lines to a page. Musical notes are added in red ink. Archaic punctuation of double and single point, and raised comma. There is no quire-number

in the first 13 folios; then in lower margin of fol. 14, *ա*, *i.e.* 1, is written in red ink; then *բ*, *i.e.* 2, on fol. 24; *գ*, *i.e.* 3, on fol. 35 *bis*. This third quire ends at fol. 46*b*, and after that no numbers are given till fol. 67, when *դ* (= 6) is written, also in red ink. The rest are not visible. The many folios which are lost in this MS. are noticed in their places. Folios 12, 13, and 35 *bis* are torn, and many more much stained with wet.

Contents:—

Fol. 1. Last strophe of a canticle for the Day of Tabor or Transfiguration.

Fol. 2. Canticle of Holy Cross (numbered in margin 13): ‘Վանձ անքնին . . . անկեալ մեծու թիւն . . .’ “Treasure unsearchable . . .” (Acrostic: ‘Վրդգորի երգ, Grigor’s song.)

Fol. 4*b*. Canticle of Holy Cross (in margin, 14): ‘Հրաշագործ զաւրու թի, հիպաւոր իսկըզբանն . . .’ “Miraculous force . . .” (Acrostic: ‘Համազասպ, Hamazasp.)

Fol. 7. Canticle of Holy Cross (in margin, 15): ‘Սուրբ իսկ զաւրու թի անպարտելի փառակցին հաւ . . .’ “Holy Cross, invincible Power, Sharer of the glory of the Father . . .” (Acrostic: ‘Ստեփանոսի երգ, Stephanus’ song. The text is incomplete through loss of folios after fol. 8, and the strophes answering to the letters in brackets are lost.)

Folios 12 and 13 are out of place, and 13 should precede 12. On fol. 13 begins a chant (numbered 50 in the margin) of the Resurrection of Lazarus: ‘Վարդ զազարու յարութեան . . .’ The first strophe begins: ‘Խորհուրդ յառաջ բան զիսկըզբանէ ի հարաշարժ աշխարհէ . . .’ “Mystery prior to the beginning of this ever-shifting world . . .” (Acrostic: ‘Խաշ[ա]տ[ւր], Khatch[a]-to[ur]. Letters bracketed answer to strophes lost.)

Fol. 14. Under a rude headpiece, a chant of the Annunciation (of the marginal number *իա*, *i.e.* 21, only *ի* is legible): ‘Ինդու թէ ձայն ըրարաւ աւետեաց այսաւր ծագեաց աշխարհի ծագաց

Հայրն խորհրդոյ հոգով... "A voice of rejoicing, a cry of annunciation, has to-day shot forth unto the world's ends. The Father of mystery . . ." (Acrostic: Խաչատուր, *Khatchatur.*)

Fol. 17. A chant (in margin, 22): Խ մեծի աւուրն, անայայտութե ճրագաւուց, ար միսթարեան ասացեալ է քարոզ: Տարփումն ըղձական, սուր անձկական, սոհմից բանական: Հայր... "On the great day of the Lighting of Lamps (eve) of Theophany, a *garuz* composed by Sir Mkhitthar." (Acrostic: Տէր միսթարա, *Tér Mkhithar.*)

Fol. 20. A chant (in margin, 23) for Epiphany: Խնդայ խորանդ չայ մայր լուսին մարգարէութե... "Rejoice, tabernacle of God, Mother of the Light of prophecy..." (Acrostic: Խաչատուր, *Khatchatour.*)

Fol. 22. A chant of the Earthly Birth (in margin, 24): Խընդա տաճար մայր տն յի և առագաստ չայ բանի... "Rejoice, Temple, Mother of the Lord Jesus and Pavilion of God the Word . . ." (Acrostic: Խաչատուր, *Khatchatour.*) Through loss of folios after fol. 23 the last two strophes of this and the first of the next chant are lost.

Fol. 24. A chant, imperfect at beginning, for the Magi. (Acrostic: [Խ]աչատուր, [*Kh*]atchatour.)

Fol. 26b. A chant for the fourth day of the octave of the Birth (in margin, 26): Խընամբ սիրոյ խընդիր փրկութե խորհուրդ աւետաց բնութեանս ադամայ... "Solicitude of love, quest of Salvation, mystery of Annunciation, of the nature of Adam . . ." (Acrostic: Խաչատուր, *Khatchatour.*)

Fol. 29. A chant for the fifth day (in margin, 27): Խորան փառաց էին չայ մայր կենդանոյն էմանուէլ... "Tabernacle of the Glory of the essential God, Mother of the living Emanuel..." (Acrostic: Խաչատուր, *Khatchatour.*)

Fol. 31b. A chant for the sixth day (in margin, 28): Սարգիս և անրիժ սբ անձանքն զու-

սորր լուստ, մայր անձառ բանին... "Pure and spotless holy Theotokos, Daughter of light, Mother of the ineffable Word . . ." (Acrostic: Սարգիս, *Mkrtitch.*)

Fol. 34. Վարդոզ տն ընդառաջին: A chant of the Presentation in the Temple (in margin, 29): Խնդութե ձայն, բերկրական քարոզ, նաւակատեցրս մատուցանեմք առել զառած սաղմոս երգողին... "Voice of rejoicing, merry proclaiming of the feast, we offer the psalm of the singer . . ." (Acrostic: Խաչատուր, *Khatchatour.*)

Fol. 36. A chant of St. Stephen (in margin, 30): Խնդութե քարոզ բարբառ կենդանի, ազմամբ խորհուրդոյ Հայրական յայտնեալ... "Proclamation of joy, living voice, manifested at the inspiration of the paternal mystery . . ." (Acrostic: Խաչատուր, *Khatchatour.*)

Fol. 39b. A chant of St. Stephen, proto-martyr (in margin, 31): Սեծ և հզաւր անմահ թագաւոր, ար յս քս արքա երկնաւոր որ ընտրեցեր քեզ յերկրէ զինուոր... See MS. Or. 2609, fol. 257. (Acrostic: Սարգիս, *Mkrtitch.*)

Fol. 42. A chant of David and James (in margin, 32): Խորհուրդ անբնին, անձառ անհասին հաւրն արարչին անսկըղբնականին... See MS. Or. 2609, fol. 254b. (Acrostic: Խաչատուր, *Khatchatour.*)

Fol. 45b. A chant of the holy Apostles John and James (in margin, 33): Խորք անբնին անձառ անհասին հաւր համայնի մեծին հըզաւրի... "Secret unsearchable, ineffable, of the incomprehensible Father of all, great and mighty . . ." (Acrostic: Խաչա[տուր], *Khatcha[tour]*.) Through loss of folio before fol. 47 the end is lost.

Fol. 47. Chant of the Apostles Peter and Paul (in margin, 34): Սուրբ երրորդութե ստեղծաւ զաւրութի, սահմանին բնութի, պարզաւ կամարին... "Of holy Trinity, creative Power . . ." (Acrostic: Սարգիս գկիւ, *Sargis, singer.*)

Fol. 51. Chant of all the Apostles together (in margin, 35): Խորհուրդ ազգաց քո մարդկութե զորս յընտրեցեր առաջիտութե... Սր. MS. Or. 2609, fol. 245b. (Acrostic: Խաչատուր, *Khatchatour.*)

Fol. 54. A chant of Sargis, soldier (in margin, 36): Խորհրդաբար պատուեալ պատկերին նախաստեղծիցն ի դրախտ աղնայ . . . "Image venerated in mystery by the first-created in the Garden of Eden . . ." (Acrostic: Խաչատուր, *Khatchatour*.)

Fol. 57. A chant of John Baptist (in margin, 38): Ի վեհագոյն բնութի վեր քան զբան անեղ և անկատարած . . . "In the sublime nature transcending words God increate and infinite . . ." (Acrostic: Ի յովանես, *Of Hovanes*.)

Fol. 60. Chant of all Prophets (in margin, 39): Խորհուրդք անքնին, խորք ոչ երևին, խա-նութք անզննին: խնաստից էին . . . "Mystery unsearchable, mystery not appearing . . ." (Acrostic: Խորհրդոցն, *Of the Mysteries*.)

Fol. 64. Chant of Gregory the Illuminator (in margin, 40): Խոնարհիմք հոգոյն հեղութի, առ երջանիկ հայրդ արգիւնաւոր ի հուր սիրոյն մարբեւ զաւրաւոր . . . "We bow down in a spirit of humility to the blessed Father . . ." (Acrostic: Խաչատուր, *Khatchatour*.) The last lines of this are lost, as also the first four strophes of the next chant, through loss of folios before fol. 67.

Fol. 67. [Another chant of Gregory.] (Acrostic: [Խաչա]տուր, [*Khatcha*]tour.)

Fol. 68b. Վարդ սրբոց թոռանցն: A qarož (κήρυγμα) of the holy Descendants of St. Gregory Illuminator (in margin, 42): Տաճար երկնային, տուն քնային, տեղի անմահին զըշխոյդ փեսային, դուստրը սրովին . . . "Temple heavenly, house of Christ, place of the deathless One . . ."

(Acrostic: Տաւեից տեւ, *To be repeated on festivals*.)

Fol. 72b. Վարդ սրբոց հայր" երեք ժողով: A qarož of the holy Patriarchs of the Three Councils (in margin, 43): Վայելէ քոյին, վայելէա-կանին, վառեալ ամոռին: փառք արքում գահին, քում երգեհոնին . . . "Befitting thy lovely burning throne, glory, Lord, of thy crown . . ." (Acrostic: Վէշտասանք է, *Is for the 16th*.)

Fol. 77. Chant of the holy Kings (in margin, 44): Համագոյական հաւր սահման և բան, հոգոյդ սիրական: որդիդ միական. լոյս ճմարտական . . . "Consubstantial Term and Word of the Father . . ." (Acrostic: Հինգ[ա]սան, *Fifteen*.) Before fol. 79 a folio is lost containing two strophes in the middle of this piece.

Fol. 80. A chant of all Ascetics (in margin, 45): Նարձրեալ, ահաւոր, բան հաւրդ . . . "Exalted, awful, Word of the Father . . ." (Acrostic: Նայիւ երդ եւ, *To be sung verbally*.)

Fol. 84. A chant of holy Ascetics (in margin, 46): Ղգնաւորք ընտրեալ, ճշմարտայգործեալ, զմարմին ձեր հընչեալ. երկիր բարի լեալ . . . "Chosen ascetics, true in your deeds, mortifying your flesh . . ." (Acrostic: Ղգնաւորք, *Ascetics*.)

Fol. 86b. Chant of the Patriarchs of the Three Councils (in margin, 47): Խորհուրդ զաւրութի հաւր անեղութի, և անութի որ շարժեցար ի գութ գոյութի: արարածոցըս լինելութի: ստեղծեր զադամ . . . "Mystery of might of the Father's increatdness and Godhood, who wast stirred by pity . . ." (Acrostic: Խաչատու[r], *Khatchatou[r]*.) The last strophe is lost.

CANONS AND TROPARIA.

58.

Or. 2611.—Eastern paper. Modern binding of half-leather. Size, external 10½ by 7 inches, of text 7 by 4½. Folios 77. The MS. is a mere fragment of a much larger work, and

some folios, e.g. 10, 56, are bound up wrongly. On fol. 7b, in the lower margin, can be traced, but not read, a quire-number; on fol. 8, in upper margin, remains the quire-number 14, i.e. 17; and at the end of this quire, in lower margin of 16b, the same number recurs. Fol.

10 does not belong to this quire. On fol. 17, in upper margin, stands *ԺԸ*, i.e. 18; the last folio (24) of this quire is cut, and the number hardly legible; the next quire has lost its first folio, and ends 31*b*, where in lower margin is written *ԺԹ*, i.e. 19. There follow 15 folios, the debris of two quires; for there is not another quire-number before fol. 40, in upper margin of which can be discerned the letters *ԺԽ*, i.e. 22, while on verso of 47, in lower margin, is read *ԺԽ*, i.e. 22; this quire is therefore complete, and includes folios 40-47. It follows that quires 19 and 20 are lost. Folios 36-39 were probably the middle folios of quire 21; folios 32-35 must have belonged to quire 19 or 20; quire *ԺԿ* or 23 begins at fol. 48, and ends with fol. 55; fol. 56 is misplaced; quire *ԺԿ* or 24 begins fol. 57, and ends fol. 64*b*, where the numeral *ԺԿ* is legible in lower margin; quire *ԺԼ* or 25 begins fol. 65, and ends fol. 72, where on verso *ԺԼ* remains. After fol. 72 one or more folios are lost; but the last five, folios 73-77, stand in their right sequence. The orthography is archaic, e.g. *Կոչեալ* for *Կոչել* on fol. 24*b*.† The comma above and below, the double point, and the single are used in punctuation. Accents are rarely added, nor any musical notes. The hand is a large, clear *bolorgir* or round hand, 26 lines to the page. The MS. is probably not later than the fourteenth century. On the last half of fol. 76*b* and the first of 77*a*, another hand of a later style supplies the text. On folios 8 and 54*b* headpieces of unusual design and style mark the beginnings of two Sabbath canons. In the first, an oblong framework is filled in with white rosettes and crosses on a black ground; in the other, a similar framework is filled with a black chain pattern of black around circles linked together. Arabesques of red outlines interwoven against black, the whole of a diamond shape, are set in the margin

at the beginning of each canon. Titles are in red ink, as also certain initials. The last two lines on recto and verso of fol. 1 have perished. The initials of the strophes do not form acrostics, though it is usual for them to do so in Greek canons such as we have here. That they do not form them is an indication that we have here a translation of a Greek service book; this is also probable from the form of the hymns, their contents, and the occasional transliteration of Greek technical terms.

Fol. 1*b*. *Շարթ. Կանոն: մարտիրոսաց և ննջեցելոց: աւրհն: ձն. քո աջ որ է պատերազմաց:*

Որ զգրուես մահոյ և զնիգս՝ քո մահուամբ խորաւկեցեր ով անմահ . . .

"Sabbath canon of Martyrs and of the Dead. Hymn in first tone: Thy right hand which is of wars. Immortal one, who by death didst shatter the gates of death . . ."

Fol. 3. *Կաւեղակ. ձկն.*

Հանդերձ սրբաւքն հանգոյ քս. զհոգի ծառայց քոց ուր ոչ ցաւք և ոչ արտուծիք. և ոչ հառաչանք՝

այլ կեանք անվաղջան:

Վառ ինքնին միայն գոլով ես անմահ. որաբարեւր և սա եղծեր զմարդն. մեղեքս իսկ յերկրէ ստեղծաք՝ և յերկիր ինմին դարձեալ երթամք, որպէս հրամանցեր որ ստեղծեր զիս և ստացեր ցիս՝ եթէ հող ևս և ի հող դարձցես. ուր ամ հողեղենքս երթալոց եմք. թաղմանական երգս առնելով եղ անակեցուք. Վլիլուիպ: . . .

"*Kondak* (κοντάκιον). Tone, fourth plagion (πλάγιον). With the saints give repose, O Christ, to the souls of thy servants, where is no pain, nor sorrow, nor tribulation, but life without end. Thou thyself alone art deathless, who madest and fashioned man. We creatures of flesh indeed were moulded out of earth, and to the same earth we return, as thou commandedst who didst fashion me, and say: Dust thou art and to dust thou shalt return, whither all we creatures of dust shall come. Let us sing in rhythm our sepulchral songs. Alleluia . . ."

Fol. 4*b*. *Վ. լ Կանոն: շարթ: ամենայն սրբոց: աւրհն. ձն. քո աջ որ է պատեր:*

† So *բերեալ* for *բերել* on fol. 74*b*; *աւրհնեալ* for *աւրհնել*, fol. 68.

Ի ձեռն մարգարեիցն նմանեցար՝ որ ձեռաւք ըմբռնես զերկինս. նոցա բարեխաւսութիւն՝ զձեռնագիրն պատառեալ զմեղաց մերոց բանդ. այ. և ի ձեռաց բանսարկուն փրկեալ զմեզ . . .

"Another canon. Sabbath. Of All Saints. Hymn, first tone: Thy right hand which is of wars. Through the Prophets thou wast imaged, who in thy hand graspest the heavens: through their intercession rend asunder, O Word of God, the instrument (χειρόγραφον) of our sins, and rescue us from the hands of the Traducer . . ."

Fol. 8. Հաբաթ երեկոյ: Կանոն: յետընթերցեն: երրորդութիւն: և անծածն: ձբ: յանդունդսկ:

Չօք երրորդութիւն և զմի անծածն, գովութիւն աւրհնեցուք և ասացուք, ով ողորմութիւն խորք ան Հասանելի, որունիս բնութիւն պարգեւաց մեծութիւն անթիւ, զերգաբանողքս քո կեցոյ:

Որպէս աղբիւր և արմատ ես, և պատճառ որդւոյ և հոգւոյ՝ միագոյ անծածն՝ Հայր ան պատճառ և երրորդալոյս, զանձն իմ պայծառացոյ, հաղորդութիւն անթիւ լոյսոյ քո անծածնութեդ: Երրալոյս անծածնութիւն, զնաւար ակտից մեղաց մերոց ցրուեալ, ճառագայթիւք քաղցր լուսոյդ. քոյ հաղորդութեբդ, և ցոյց զիս տաճար անպական անծածն փառաց քոց:

Հեղեղք ապականութիւն չարեցոր շարժելի ի բնութիւն մեր, անկարգ խաբէութիւն ի նախաստեղծն. դադարեցոյց քո ծնանելովն ի քէն կոյս, և զերրորդութեն լոյսն ուսոյց մեզ որ ե մարդ ասեր:

Fol. 8b. Այլ կանոն: անծածնին ձբ. յանդունդս կոր . . .

There follow four strophes, beginning:—

Կրանապէս սրբութեբք գովութիւն ոչ ունիմ. անապական անծածն . . .

Then four strophes, beginning:—

Հատ: ի վիմի հաւատո:

Սխականութիւնութիւն անպականութիւն. հաւատալապէս պատուեմք զքեզ . . .

Fol. 9a. Այլ: հատ: ծաղկեցաւ:

Ի ձեռս անթիւ աւազակաց ով կոյս անգեղեղե. և վիրաւորեալ չարաշար եղեկեիս . . .

In order to reproduce the order of words and render with greater accuracy than English

admits of, I have translated the above passage into Latin, as follows:—

"Sabbati Vesper. Canon. Post coenam. Trinitatis: et Dei genetricis. Voce secunda: In profundum.

"Sanctam Trinitatem et unum numen, cum laudibus benedicemus, dicemusque, O misericordiae profunda inaccessibilia, quam habes ex natura praesta majestatem innumerabilem, hymnum cantantes tuos vivifica.

"Sicut fons et radix es, causaque Filii et Spiritus, unius substantiae numinis, Pater sine causa et trina lux, animam meam resplendentem fac, communionem immateriali luminis tui numinis.

"Trina lux, divinus principatus, caliginem affectuum peccatorum nostrum dissipa, per effulgentiam dulcem lucis tuae communionis, et monstra me templum incorruptibilis gloriae tuae.

"Diluvium corruptionis malorum quae invaserat naturam nostram, nefanda deceptione erga protoplastum, cessare fecit Christus, generatus ex te, Virgo; idem Trinitatis lumen edocuit nos qui est homines amans.

"Alter canon. Dei genetricis. Voce secunda: In profunda. Similiter sanctitatis tuae laudem non habeo incorruptibilis Dei genetricis . . ." (Four strophes, &c.)

Fol. 10b. Կանոն մարտոց (= մարտիրոսաց): և ննջ. աւրհն:

Վերելմանաւք քո զմահն մահացուցեր և քակեցել զդժոխցն բռնութիւն . . .

"Canon of Martyrs, and hymn of the Dead. Through thy sepulchre thou hast slain Death and shattered the tyranny of Hell . . ."

Fol. 14. Վերելե առաւաւտ: Կանոն: յարութիւն: աւրհն: ձբ: Հանդունդս կործանեց կ:

Որ ե աշխարհի իշխան զոր բնդունելեալ ով բարերար անծ, քո պատուիրանացդ ոչ հաւատացաք՝ խաչիւք քո դատապարտեալ ե, քանզի մարդ և ընդ քեզ իբրեւ ընդ մահկանացոյ, և անգաւ քո իշխանական զաւրութեդ և տկարացաւ յոյժ:

Վրկիչ ազգի մարդկան, և անմահ կենաց պարգևիչ.
Եղեր աշխարհի, քանզի յարու թիւդ քո հերձեցեր
զմահու զաւրու թիւ. զքեզ փառաւորեմք ամենիք
են զի փառաւորեալ ես:

Խարձրագոյն երեւցար միշտ կոյս, քան զամենայն
երևելի և աներևոյթ ստեղծուածս. քանզի զ
ստեղծիչն ծնար. որ հաճեցաւ մարմնանալ յ
որովայնի քում, զոր համարձակութիւ պաշտօն
յաղագս անձանց մ:

Հաստ. ծաղկեցաւ.

“Dominica mane. Canon Resurrectionis.
Laus. Voce secunda: Projeci[sti] [me] in pro-
fundum.

“Qui es mundi princeps, qui[nos] suscep[isti],
O benefice Deus, tuis mandatis parum confisi
sumus. Per crucem tuam condemnatus est,
homo enim et cum te sicut cum mortali, et
cecidit per principalem tui potestatem, et in-
firmatus est valde.

“Salvator generis humani, et immortalis
vitae donator factus es mundo; per resurrec-
tionem enim tuam fregisti mortis potentiam.
Te glorificamus omnes, quia gloriosus es.

“Sublimior apparuisti semper Virgo quam
cuncta apparentes vel invisibiles creaturas;
quoniam creatorem genuisti. Cui placuit
incarnari in utero tuo, quem confidentur exores
propter animas nostras.

“Firm[amentum]. Floruit.”

Fol. 16. ԸՅԼ կանոն յարութիւն: աւրհն. ձմ.
Խորոց յայտնեցոյց հ:

Հիւր ժամ ի փայտին կամաւ կախեցար բանդ չոյ . . .

“Another canon of the Resurrection. Hymn,
in second tone: Manifester of secrets. When
on the Tree thou voluntarily hunkest, O Word
of God . . .”

Fol. 18. ԸՅԼ կանոն. կիրակի: անձանիւն: աւրհն.
ձմ. Ղանապար.

Ընկիւթն կանխաւ սանդուխքն, նոր և անկոխ
ճանապարհ ծովուն, զծնունդոյ քո ուսուցան
եր կոյս անձանիւն, զոր փառաւորեմք զի փառաւոր է . . .

“Another canon of Sunday. Of the
Theotokos. Hymn, in second tone: Path.

The immaterial ancient ladder, new and un-
trodden path of the sea . . .”

Fol. 20. ԸՅԼ կանոն յետ ընթերցն:
աւրհն. ձմ. Հանգուներս կործ:

Որ նախ քան զյաւիտեանս ծնաւ ի լուսու հաւ-
է. ծագեցաւ այժմ ի քէն պայծառ արեգակն
անձանիւն կոյս . . .

“Sunday: Vespers. Canon after the Repast
(or Supper). Hymn, in second tone: In the
abyss. He that before the aeons was born of
the Light from the Father hath now been
emitted by thee, a gleaming Sun, virgin Mother
of God . . .”

Fol. 22b. չ: շաբթի: կանոն: հրեշտակացն:
աւրհն. ձմ. (in margin, Ղանապարհ).

Օ աւրութիւն անապականութիւ. և փառք ունելով
անմահութիւ հրեշտակք քի . . .

“Canon of the second day of week. Of the
Angels. Hymn, in second tone: Path. Might
of incorruption, angels of Christ that have the
glory of deathlessness . . .”

Fol. 24b. ԸՅԼ կանոն: նոյն աւուրդ: ապաշխա-
րութիւն: աւրհն: ձմ. Ղանապարհ անկոխ.

Որ ծնար ի կուէն, և որպէս ասացեր ոչ զարդար
ան եկիր կուէնալ քի, այլ զի զմեղաւորսն կեցուցես . . .

“Another canon, of the same day. Of Re-
pentance. Hymn, in second tone: Path un-
trodden. Who wast born of the Virgin, and,
as thou saidst, came not to call the righteous,
O Christ, but to save sinners . . .”

Fol. 26. չ. շաբթի. երեկոյ. կանոն անձանիւն:
զկնի ընթեր. աւրհն: ձմ. Խորոց յայտնեցոյց հ:

Ո՞վ ամենայն վշտացկոց աւգնական, և հովանի
քրիստոնէից և արամելոց մխիթարութիւն անձանիւն . . .

“Second feria: Vespers. Canon of the
Theotokos, after Supper. Hymn, in second
tone: Revealer of secrets. O Helper of all
that are in trouble, and Shelter of Christians,
and Comfort of mourners . . .”

Fol. 28b. չ. շաբթի: առաւաւտ: կանոն: կա-
րապետին: աւրհն: ձմ. Եկայք ժողովուրդք:

Օ իմանալի շաւիղս իմ ուղեղ արա իմաստուն կար
ապետ, առ շաւիղս պատուիրանացն քի. և

սրբէ զգայթակղուծի անձին իմոյ՝ աղաչանաւքդ
քո մկրտիչ քի :

Ընաւաւտ յայտնեցար աշխարհի կարապետ . . .
զանձական տուրնն քարոզեցեր զիմացութիւն,
և առ անմատոց լոյսն ամենեցուն առաջնորդեցեր :

Սիշակուսաւոր ճրագ ունիմք զքեզ . ամենագովմ
կրտիչ, ի գիշերի նեղութեց, և առ լոյսն առաջն
որդիմք ճշմարիտ ուրախութեւ, և զուարճութեւն որ
է քս :

Օգիտութիւն նայ տիրուհի կոյս ստացար
ամենիքեն, որ ծանեար զքեզ մայր նայ . զոր
ստոյգապես քարոզեմք, և զբանս մեր կրկնեմք
Հաստ . ի վիժի Հաւատ . . .

“Feria tertia, mane. Canon Prodrumi.
Laud. Voce secunda : Venite populi.

“Intelligibiles semitas meas rectas fac,
sapiens prodromus, ad semitas mandatorum
Christi, et purga scandalum animae meae, per
preces tuas, Baptizator Christi.

“Mane manifestatus es in mundo, O prodrome;
divinam auroram nunciasti sapientiam, et usque
ad inaccessibilem lucem omnes antecessisti.

“Sempiternae lucis facem habemus te, lau-
datissime Baptizator, in nocte tribulationum,
et ad lucem deducimur veri gaudii et delecta-
tionis quae est Christus.

“Cognitionem Dei Domina Virgo obtinuimus
omnes, qui cognovimus te Matrem Dei, quem
accuratissime praedicamus, sermonesque nostros
iteramus.

“Firma[mentum] . . . In scopulo fidei . . .”

Fol. 31. Ընլ կանոն. նոյն աւուրդ. ապաշխ :
աւրհն : ձք . Օմովեսսի զ :

Օմիքեանս, ով եղբարք, կանխագոյն որբացուք
դաւնապէս . զի արտասուաւք ջերմութիւն
ի բաց կացուք յարտասուաց տանջանացն . որք
յայնժամ ոչ ինչ աւկանն մեզ :

“Another canon, of the same day. Hymn
of Repentance. Second tone : Of Moses. Let
us, O brethren, now at once bewail ourselves
bitterly, that by the very fervour of our tears
we may escape tears of torment, which will
then avail us nothing . . .”

Fol. 33b. Դարթի : առաւաւտ : կանոն խաչի և
մարտ : աւրհն : ձք : Վիզացել ծոյն :

Յորժամ անց զպատուիրանաւ փրկչին նախա
ստեղծն, ի փայտէն գիտութեւ կթեաց դառն ք
աժակ մահու, իսկ դու քս յորժամ մահացար ի
խաչին . . .

“Fourth feria : at dawn. Canon of Cross and
Martyrs. Hymn, in second tone : The tumult
of the billowy sea. When the Protoplast
transgressed the Saviour's commandment, he
gathered from the Tree of Knowledge the bitter
cup of death. But thou, Christ, when thou
wast dying on the Cross . . .”

Fol. 37. Եւարթի . առաւաւտ . կանոն : սբ առա-
քեւոցն : աւրհն : ձք . Յանդունդս կործ :

Լուսոյ անոյն փայլատակմունք՝ հաւատով երև
եցաւք՝ անոյն լուսանման առաքեալք, բոլ
որից զիս լուսաւորեցէք՝ զմեզապատեալս յախտից
մեղաց . . .

“Fifth feria : at dawn. Canon. Of the holy
Apostles. Hymn, in second tone : In the
abyss. In the flashing of divine light, in faith
ye were seen, divine light-like Apostles, by all.
Illumine me who am enveloped in the mist
of sinful passions . . .”

Fol. 41b. Ուրբաթ . առաւաւտ : կանոն : խաչի :
աւրհն : ձք . Եկաւք ժողովոյ :

Խաչելութիւն ընդունեցար, և բեւեռեցար անարգան
աւք բանդ ան . . .

“Friday : at dawn. Canon. Of the Cross.
Hymn, in second tone : Come, ye peoples. Thou
submittedst to be crucified and wast nailed,
Word God . . .”

Fol. 44. Ընլ կանոն անծանին, նոյն աւուրդ .
Ըւրհն : ձք . Վիզացել ծոյն :

Որպէս պայծառ և ամենեւեմ գեղեցիկ ընդրեաց
զքեզ ի կանայս անծ, և բնակեցաւ ի քեզ ամբիծ . . .

“Another canon of the Theotokos, for the
same day. Hymn, in second tone : The tumult
of the billowy sea. As one resplendent and
wholly beautiful among women, God chose thee
out, and dwelled in thee spotless . . .”

Fol. 46. Եւարթի (over line, ուրբաթ) . երեկոյ .
կանոն անծանին զկնի ընթրեաց . աւրհն : ձք . Ղանա-
պարհ անդ :

Սոյս ամենամբիծ . որ անհնազանդութեւ նայ ը
նդ անիծիւք անգեալ եր ընութիւն մարդկան . քի նայ

ծննդեամբն արհնութիւնս պսակեցեր և փրկեց
եր յապականութենէ, վա աշտորիկ ամենազգ ևրա-
նեմք զքեզ . . .

“Saturday (*over line*, Friday): at Vespers.
Canon of the Theotokos, after the Supper.
Hymn, in second tone: Path of rest. Virgin
all spotless, when man's nature through dis-
obedience to God was laid under a curse, by
giving birth to Christ God thou crownedst it
with blessing and savedst it from corruption;
wherefore we of all races beatify thee . . .”

Fol. 48b. Լ՝ՅԼ կանոն: շարաթ. առնաւ. մարտնոց
և ննջմ: աւրհն: ձմ. Ղ՝անապարհ ա:

Ս՝ահաւամբ զմահ կոխելով բարերար տիր. զանսպ
առ կեանս շնորհեցեր մեզ. զոր և այժմ պարգևեա
հոգեաց ննջեցելոցն, մարտիրոսացն քո ալաշան
աւրն թողութի մեղաց նոցա շնորհելով: . . .

“Another canon. For the Sabbath, at dawn.
Of Martyrs and the Dead. Hymn, in second
tone: Path of rest. In death on Death thou
didst trample, kindly Lord. Life endless thou
bestowedst on us. Even now vouchsafe the
same to the souls of them that are fallen asleep,
through the supplications of thy martyrs grant-
ing remission of their sins . . .”

Fol. 51. Լ՝ՅԼ կանոն սրբոց և ննջեց. նոյն
աւուրդ: աւրհն. ձմ: Եկայք ժողովուրդք աւրհն:

Ս՝ուազարանք ձմայինք, բովընդակողք մը հոգւոյն
երկեցայք, իմաստուն մարգարէք: և այժմ շերմա
պէս աղաչեցէք զմեզ, որպէս զի ողորմեսցի մեզ,
որք փառաւորեմք զքեզ: . . .

“Another canon, of Saints and of the Dead.
On the same day. Hymn, in second tone:
Come, ye peoples, praise. Lyres swept by the
finger of God, in fulfilment of the Holy Spirit
ye appeared, wise Prophets. Now, therefore,
fervently pray to God to have mercy on us,
who glorify thee . . .”

Fol. 54b. Ը՝արաթ: զկնի ընթերցն: կանոն:
երրորդութի և ձմածնին: ձմ. Ս՝ զջուրն կանխաւ:

Ս՝իայն բարերար տիր նախ, փի և երրորդութի
ձմապետութի. երրորդափայլ ծագմամբք քո
լուսաւորեա զիս. զի անդադար երգեցից քեզ:
զոր փառաւորեն. հրեշտակն երեքսրբեն աւրհն
ութիւն . . .

“Sabbath, after the Supper. Canon. Of the
Trinity and Theotokos. Third tone: He who
of old the waters. Single beneficent Lord of
all, Unity and Trinity of God-head, illumine
me with the triple sheen of thine effulgence, that
I may unceasingly sing unto thee, whom angels
glorify with the hymn as thrice-holy . . .”

Fol. 55. Լ՝ՅԼ կանոն ձմածնին: ձմ. Ս՝ զջուրն
կանխ:

Ս՝եծափայլ Լ՝ուսաւոր՝ հարսն սր մեծանուն մա
րիամ ձմածին, զուստոր դաւթի, և քան զսերովբես
ն բարձրագոյն, գեղեցկութիւն յակովբա՝ լայնա
գոյն քան զերկինս. մեծ են փառք քո. ամենիքեն
երանեմք զքեզ: . . .

“Another canon of the Theotokos. Third
tone: Who of old the waters. Far-gleaming,
luminous, holy Bride, renowned Mariam, Theo-
tokos, Daughter of David, exalted above the
cherubim, Beauty of Jacob, more spacious than
the heavens, great is thy glory: we all hold
thee blessed . . .”

Fol. 60. Կանոն: յարութի: աւրհն: ձմ. Ս՝
զջուրն կանխաւ:

Ս՝ զերկիր դատապարտեց զպատուիրանազ
անցելոց, քրտմամբ պտուղ բերելով զփուշո
ն, նա ինքն ի փշոց պսակի ի ձեռաց աւրինազա
նցելոցն, սա ե ձմ մեր որ մարմնով ընդունեցաւ
զչարաշարան՝ և զանէծս էլլոծ յի փառաւորէ: . . .

“Canon. Of the Resurrection. Hymn, in third
tone: Who of old the waters. He who com-
mandedst the earth, by the sweat of those who
transgressed thy commandment, to bring forth
thorns for fruit, nay, was himself crowned with
thorns by the transgressors of the law, he is
our God who in the flesh submitted to suffer-
ings, and loosened the curse . . .”

Fol. 62. Լ՝ՅԼ կանոն: յարութի: աւրհն. ձմ. Ի
կորդ և յանդ:

Ս՝արզեցեր կամաւ զձեռք քո ի վերախաչին քո ձմ մեր.
և յառաջին խաբէութենէ մեղացն ազատեցեր զ
ադամախն ազգս, և ուրախութիւն երգեն, աւրհնեաց
ութ զար ձմն մեր, զի փառաւորել է: . . .

“Another canon of the Resurrection. Hymn,
in third tone: In fallow and field. Volun-
tarily thou didst spread out thy hands upon

thy Cross, our God, and rescuedst the race of Adam from the guile of sin. And with glad-some song let us praise our Lord God, for he is glorified . . .”

Fol. 64. ԼՆԼ կանոն: անծանխ. կիրակե: ձգ. Երգ նոր երկե:

Նուր կրկնի ամենայն, երկնաւորացն և երկրաւորացս՝ և սանդարմանականաց. և երկիր պագեն որդւոյն քու՛մ կոյս զի փառաւորել է: . . .

“Another canon of the Theotokos, for Sunday. In third tone: Let us sing a new song. All beings in heaven and on earth and under the earth bend the knee and worship thy Son, Virgin, for he is glorified . . .”

Fol. 65b. Կիրկի: երեկ: կանոն: անծանխն: յեւրեթրեցն աւրհն. ձգ. Որ զջուրն կ:

Խմանալի ամբն, որ զերկնային պայծառութե ճառագայթման, զապաշխարութի ծաղեաց, և զմութն մեղաց չալածեաց, անծանխն ամենամբխն, որ պահապան է անձանց մերոց, լուսաւորեաց զծագս երկրի: . . .

“For Sunday at Vespers. Canon, of the Theotokos, after the Supper. Hymn, in third tone: Who of old the waters. Spiritual cloud, which shed forth repentance, the sheen of heavenly splendour, and dispersed the mist of sin, Mother of God all spotless, guardian of our souls, illumine the ends of the earth . . .”

Fol. 68. Դ շաբթի: կանոն: չորստակացն: աւրհն. ձգ. Երգ նոր:

Խնկիդքն լոյս և առողիչ լուսոյ, դու գորով քնան, զխորհուրդս իմ լուսաւորե աւրհնեալ զքեզ, ու՛մ գնութի վերին զուարդնոցն: . . .

“Second *feria*. Canon, of the Angels. Hymn, in third tone: A new song. Light without beginning and Giver of light, thou art Christ God. Lighten my thoughts to praise thee, with the ardour of the watchers on high . . .”

Fol. 70b. ԼՆԼ կանոն ապաշխարութե: Դ շաբթի: աւրհն. ձգ. Աթանասի փ:

Ի բերրոց չարեց մեղաց իմոց փրկեա զիս միայն անմեղ, զոր գործեցի անմտութիւ. և որպէս պոռնկին տուր ինձ, արտասուս ապաշխարութե: . . .

“Another canon of Repentance, for the second *feria*. Hymn, in third tone: Wondrous

glory. From the myriad evils of my sins save me, thou that alone art sinless, sins that I committed through imprudence, and grant to me, as to the adulteress, tears of repentance . . .”

Fol. 74b. Կ. շաբթի: կանոն կարապետին: աւրհն. ձգ. Որ զջուրն կանխաւ:

Յամուլ արգանդէ բուսեղ անծանխ ծաղիկ տն կարապետ, պաղատե առ ան պտուղ առաքինութե բերեալ ինձ. և զանպտուղութի իմոյ լուծանել զտիրութի, և փառատել յինէն զամբս ծուլութեան իմոյ: . . .

“Of the third *feria*. Canon of the Forerunner. Hymn, in third tone: Who of old the waters. Offspring of a barren womb, divine scion, forerunner of the Lord, entreat with God that I bear the fruit of virtue, and relax the sorrow of my unfruitfulness, and disperse from me the clouds of my slothfulness . . .”

Fol. 77. ԼՆԼ կանոն: Կ շաբթի ապաշխ. աւրհնեց: ձգ. Որ զջուրն կ:

Օնծանխն նախ քան զվաղձանն. ով հաւատացեալ որբասցուք յամենայն սրտէ . . .

“Another canon, of the night, of Repentance. Hymn, in third tone: Who of old the waters. Let us mourn with all our heart for ourselves ere we die, O faithful ones.”

The hymns contained in this codex are clearly translations of Greek *troparia*, and we have in it but a small fragment of a larger work which covered the liturgical year. No similar collection is known to exist, and this codex is therefore a unique monument of a lost phase of Armenian Christianity. It must have been in use in some church which remained in communion with the orthodox Greek Church, and used its hymns in an Armenian dress.†

The volume contains no date, and no colophons except the following on fol. 7b: Ո՛ր տուր ինձ տեսանել զվերջ քո: ով ցանգալի, i.e. Who will grant me to behold thine end, O object of my desire?

† The Western Armenians were temporarily reunited with the Greeks under Heraclius at the Council of Karin or Theodosiopolis. Perhaps these hymns are a monument of these uniats.

On fol. 59b is the scholion: *Լ'նավթմին աշտի-ճանաց թարբմանի, i.e. Anabathm* is to be rendered "of grades." (This is in explanation of the word *անավթմի* which here occurs in a rubric.)

On fol. 30 a late hand has scribbled in the margin the name *Մկրտիչ սարգիսեան, i.e. Mkrtych Sargisean*.

On fol. 27b, in lower margin and upside down, is scribbled the following, in a late hand: *Ս'նծապատիւ յովաննէս եղբայր տիանունէի(?) գրելու չեղաւ, i.e. The honourable Jovannès, brother of Tianuné(?) did not write. And similarly, on fol. 28, this: Պրղտկալի զրահաւ միւր այր զատ բանունէի գրելու չեղաւ.*

59.

Or. 2614.—Paper. Bound in red leather stamped with rude designs. Size, external 8 by 5½ inches, of text 5½ by 4. The book contains 73 written folios preceded and followed by many blanks. The main text is written in two hands: the first (folios 1–10b), a clear *notergir* or notary's hand; the second (folios 10b–71), a large, clear *bolorgir* or round hand. Folios 72–73 were written later in rude *notergir*. The written nucleus of the volume is of glazed yellowish paper, contrasting with the rough white paper of the blank folios. This nucleus is formed of six quires; of the seventh quire only one leaf, fol. 71, remains. The orthography is modern, and the handwriting and style point to a date not earlier than 1650. The MS. contains no date or colophon.

Contents: A selection of Canons in somewhat vulgarized Armenian.

Fol. 1. *Վիր կանոնական մեծի և դիտնականի եպիսկոպոսի սյրոյն բարսեղի:*

Արտաբեանալն եկեղեցւոյ՝ տմ հերձուածողբ աւին, այլ կէսոցն և զայս այլ, և զառանձինն ժողովարարս. վս զի աղանդաւորք այնոքիկ ասին որ ամենեկն ի բաց որոշեալ են ուղիղ հաւատոց. իսկ բաժանողք այնոքիկ

ասին որ վս պատճառաց ինչ իրաց եկեղեցոյ կամ խնդիր առ միմեանս լինելոյ ժողովս առ անձինն կատար առ ոչ կարելնոցա հնազանդել քահանայից եպիսկոպոսաց...

"Canon-book of the great and learned chief bishop St. Basil. Those who are put outside the Church are all of them called sectaries, but among them we must distinguish from other kinds the holders of special conventicles, for these are called heretics as being entirely cut off from the true faith. But those are called schismatics who for some ecclesiastical reason or from internal disputes have become a special congregation, complete in itself, because they could not obey their priests and bishops..."

This ends (fol. 10b):—

Վմանապես և սայ որոշեացի յեկեղեցւոյ և յեղբայրութենէ. շբմս'ը մինչև ուղեացի:

"Likewise shall he be excluded from the church and brotherhood for two weeks until he be corrected."

Fol. 10b. *Վիր կանոնական տը բարսեղի:*

Այսինքն առաւել հարկանէ մի և թէ գոցէ յորինաց ինչ որ ըստ կամաց հեշտութե լինի. ընդ լծով ծառայութե օրինացն անկանի. իսկ ապա ի թէ դուցցէ ինչ ծանր օրինացն ասացեալ առ քս աղատութիւն. փախուցեալ անկանիցի...

"The book of canons of St. Basil. By such a thing as this a man is particularly impressed; if, namely, he finds something in the Law which agrees with his inclination for pleasure, then he falls under the yoke of the Law. On the other hand, if, perchance, the Law presses heavily on him in some particular, then in the name of freedom in Christ he runs away and falls..."

There follow 255 canons numbered in margin, of which the last runs:—

Ար զուգաւորի ընդ կնոջ եղբայր կամ ընդ քերց յոր. բաժանեացին և ապաշխարեսցեն. զամ աւուրս կենաց իւրեանց. ապա թէ ոչ բաժանեցին. եղիցի իբրեւ զհեթանոսս և զհրեայ:

"Let him who weds a brother's wife or his sisters be separated and repent all the days of

his life. If the parties will not separate, he shall be like a Gentile or a Jew."

In the above it is not very clear, from sheer absence of grammar, who commits the offence by wedding whom.

Fol. 43. *Կանոնք յՃ. կհ. հայրապետաց:*

Պարտ է զուրացող հաւատացեալս առանց վտանկի հրաժարեալս յամ աշխարհիս իրաց. Դ. ամ արտասուօք. և մտերմութիւն ճգնութիւն ապաշխարել:

"Canons of the 165 Patriarchs. One who denies the faith without the excuse of being in danger must renounce all the things of this world for three years with tears, and cordially and austerely repent."

The 76th and last of these canons ends:—

Եթէ ոք ի հայրապետաց կամ առաջնորդաց ի մեծամեծաց մինչև ի փոքունս. խփեցէ. զպատարագ ամուսնաւոր քահանայի. կամ ասէ թէ պատարագ կրանաւորի՝ լաւ է. քչի աշխատէ չէ. նշովեալ ի քսէ. և ի. յԺԸ. հայրապետացն. և ի մէջ ամեն եղևի եղևի:

"If any patriarch or bishop, from the highest to the least in grade, deny the Mass to a married priest, or assert that only the Mass of a religious is valid, but not of a priest under the said conditions, let him be accursed of Christ and of the 318 Patriarchs, and of ourselves. Amen, so be it, so be it."

Fol. 52. *Կանոնք և սահմանք կիրողի յԿԼԴ հորպն. վս պէսպէս հոսմանց և ախտից. որ ընդ քուն լինի և ընդ արթուն.*

"Canons and ordinances of Cyril, Patriarch of Jerusalem, on various issues and illnesses, both in sleep and awake."

Fol. 56. A selection of canons regarding ordination and priestly ministry. Begins:—

Պարտ է քառասունք կատարել մեռելուն. զի առաքելական հրամանէ և աւանդութիւն . . .

"It is his duty to perform the 40 days' rite for the dead, for the Apostolic tradition enjoins it . . ."

There follows the sub-title: *Հաղագս նւիրաց և պողոց քչից:* "Concerning gifts and fruits due to priests."

The sources enumerated in the titles of the canons are: Canons of Basil, folios 57, 58, 59, 66, 70*b*; Apostolic canons, folios 57*b*, 59, 70; Nicene canons, folios 59*b*, 71; Thadeos, fol. 59; John Mandakuni, fol. 61; Nerses Catholicos, folios 62, 63; Antiochene canons, fol. 70*b*; Gregory Illuminator, fol. 71*b*; John the Philosopher, fol. 71*b*.

Fol. 72*b*. Supplication to the Lord's Mother by Athanasius, Patriarch of Alexandria: *Մեր աղաչանաց մերոց մը կոյս անածին մարիամ. . .* "Hear our prayers, holy Virgin, Theotokos Mariam . . ."

Fol. 73. Prayer of Abba Ephrem Syrus: *Ով անրիժ և անարատ կոյս մարիամ. . .* "O spotless and pure Virgin Mariam . . ."

60.

Or. 2334. — Stout paper. Oriental binding in brown leather, stamped with designs, on boards. Size, external 8½ by 6 inches, of text 6½ by 4½. Folios 151, written mostly in a crude *notergir*, large and clear to read. From fol. 99 to 108, and 130 to end, the writing is in double columns. Folios 99–107 are more neatly written, perhaps by another hand. It would also seem that folios 35–97 were supplied from another book, for they are written on whiter and coarser paper in a ruder hand than folios 1–34, and the signatures of the quires of this part of the book have been altered to suit the quire-numbers which precede, and the margins cut to suit the size of folios 1–35. After fol. 97, quires 9–16 contain the last 26 groups of canons.

It contains parts of the Armenian Conciliary.

Fol. 1. A list of the various councils and authorities whose canons should follow. This list is copied from a fuller collection, for only a choice is given in the sequel.

Fol. 2. An index to the body of canons, giving the marginal number of each canon wherein the point is dealt with. *Inc.* 1.

շարժութիւն և կիրակեօրէ պատարագ մատուցանել. Գ. յիր . . . "That Mass must be offered on Sabbaths and Sundays, nos. 2, 228 . . ."

Fol. 14. The Apostolic canons, with preface: Վարդապետութիւն առաքելոցն ըզկնի վերանալոյն քի առ հայր իւր յերկնս, ուի շնորհաց նց առնել նշանս և բժշկութիւն . . . "Teaching of the Apostles after the ascent of Christ to his Father in heaven, how he gave them grace to work signs and cures . . ."

This breaks off on fol. 14*b*, where the scribe begins these canons afresh and completes them. There follow on fol. 16*b* the heads of the canons, and then, fol. 18, the text as printed by Dashian, but only as far as canon 29, after which later matter is introduced. The table of 34 heads begins:—

Վ Խ յարեւելս կոյս յաղծս կալ:

Վ Խ կիրակեօրէ պատարագ մատուցանել:

"On turning to the East in prayer. On offering the Mass on Sundays."

The alien matter interpolated at the end of these canons (fol. 30) is an enumeration of the twelve primitive ecclesiastical provinces which the Apostles are supposed jointly to have instituted.

Fol. 30*b*. Deutero-Apostolic canons:—

Վ ան ձեռնադրութե եպիսկոպոսաց:

Վ ան ժառանգաւորաց ձեռնադրութե:

Վ ան տրուական պատարագին: . . .

"On the ordination of bishops. On the ordination of clerics. On the Dominical offering . . ." The table gives the heads of 85 canons, nos. 35–119 of the marginal series.

Fol. 41. The 35 canons of Thadeus in Edessa (ուհայի). *Inc.* Հորժամ լուսաւորեցաւ քաղաքն մկրտութիւն . . . "When the city was illuminated by baptism . . ."

Fol. 47. Of the same, heads 8: Վկն եթէ ամուլ դիպեսցի անգիտարար ամուսնանալով . . . "If a barren woman chance to have married in ignorance . . ." In the table on fol. 1 these are called the Canons of Philip the Apostle, as also in MS. Or. 6986, fol. 46.

Fol. 47*b*. Without title: Վ Խ հեղձուցանելոյ կամաւ զմանկունս խեղս . . . "On the wilful strangling of crippled children . . ." Called in the table on fol. 1 the Canons of the Fathers and Successors, in 24 heads; in the marginal series, nos. 161–184.

Fol. 51*b*. The 20 canons of Ancyra.

Fol. 56. The 20 canons of Nicea. In the last canon, matter regarding certain Polish schismatics is added. The Nicene Creed and Discourse of Constantine are added in brief on fol. 61.

Fol. 62. The 114 deutero-Nicene canons.

Fol. 67*b*. The 30 canons of Gregory, Apostle of Armenia.

Fol. 68*b*. The 88 canons of Athanasius.

Fol. 82*b*. The 9 canons of St. Makarius, Bishop of Jerusalem, addressed to the Armenians.

Fol. 86. The 3 canons of the Council of Constantinople.

Fol. 87. The 30 canons of Gregory Theologus.

Fol. 93. The 51 canons of Archbishop Basil addressed to St. Akiliqos. The text breaks off with no. 32 of these at the end of fol. 97 and of the eighth quire, and quires 9–14 are lost; these contained the two canons of Basil to Theodorus and other collections enumerated in the table on fol. 1*b*. The text is only complete as far as canon 32.

Fol. 98 is a stray folio from the same collection of canons, and the first of a quire numbered in lower margin 17. It contains on the recto the end of canon 1104 and the beginning of canon 1105 of the entire collection. The verso is glued to a sheet of different paper.

Fol. 98*b*. Tables of real and spiritual kinship arranged to exhibit the prohibited degrees, followed by explanatory text.

Fol. 105. A tract of Nerses Catholicos on

the same topic. *Inc.* Մեծ աստիճանաց ազգականութե մեծ աշխատութիւն հասու եղէ, 'ի գրոյմած աղեսական աստիճանաց . . . "Reading the rule of degrees of kinship, I with much labour comprehended them in a table of degrees duly drawn up in writing . . ." A circular diagram illustrates the text.

Fol. 106. On the degrees of kinship, from the third book and third title: Մղջականութե (lege թի) ծննդականութե անունէ և բաժանի յերիս կարգս . . . "Kinship by birth is named and divided into three orders . . ." In other MSS. the code here cited is described as that of Leon, Constantine, and Justinian.

Fol. 107. On Baptism: Մոր քրիստոնէութե սկիզբն և զլուխ մկրտութի է որ կնունք ասի աշխարհի բառով: Եւ թէ զհօնչ է մկրտութի. մկրտութի վերստին և հոգեոր ծնունդ է . . . "Now the beginning and chief rite of Christianity is Baptism, called in vulgar speech the Seal. What then is Baptism? Baptism is a second and spiritual birth . . ."

Below in this tract, which was part of a longer treatise on Christian discipline by John of Eznka, we read the following:—

Եւ մկրտութի մեր ի մահ քի է ունի ասէ պողոս' որք ի քսյոյ մկրտեցայք. զի յորժամ արկանէ քահանայն զլուսն օազան և ասէ ձայն տն վերայ ջուր. այսինքն. այն անձայն ձայն արարչութե եղև ի վր ջրոց և ասաց հանցեն, ջուրք. զեռունս շնչոց. կենդանեաց, և եղեն նոյն հրաման: Եւ այն ձայն որ 'ի վր յորդանանու եղև քի մկրտութի (corr. to թե) որ ասաց (add above line): հայր 'ի վերուստ) դայ է որդի իմ սիրելի, նոյն ձայն 'ի վր այս ջրոյս որ ծնանի զմանուկս զայս որ է որդի հողեղեն: մարդոյ. յայսմէ հետէ. կոչի որդի նոյ: Եւ զմեռն . . .

Եւ այն որ քահանայն. ք. հետ. ի ջուրն ընկողմէ. զմանուկ. ք. օրեայ թաղմանն քի է խորհուրդ. ունի թաղեցաւ հետ քի: Եւ ի վերաբերեալ ի ջրոյն ունի թէ յարեաւ չէ քի ի մեռելոց. եւ ի վեր հանել 'ի բեմ, թէ համարձաւ չէ քի յերկինս . . .

"And our Baptism, as Paul says, is into the death of Christ, for we were baptized unto J. C. For when the priest pours water into the font and repeats the words, *The voice of the*

Lord is upon the water, that means the same Divine voice which at Creation was upon the waters, and said, *Let them bring forth swarms of living creatures*, and God's command was fulfilled. And it is the same voice which at the Baptism of Christ was over Jordan and said, *This is my Son beloved*. This same voice is over the water when the child is re-born. He was the clay-engendered son of man, henceforth he is called a son of God . . . And the trine immersion by the priest of the child in the water signifies the mystery of the three-days' burial of Christ, how that he is buried with Christ, just as his being carried up out of the water signifies the resurrection of Christ from the dead, and his being taken up to the bema signifies Christ's ascent into heaven . . ." (See MS. Or. 6986, fol. 56b.)

Folios 109–127. Վոհարանութի առ յերկինս. նարեկա միսալ է:

Վոհանամք մը երրորդութեն հօր և որդւյ և հոգւյն մընոյ. որ ասացեր արասցուք մարդ ըստ պատկերի մերում . . .

"Thanksgiving to heaven, from the missal of Narek. We thank thee, holy Trinity of Father, Son, and Holy Ghost, that thou didst say, Let us make man in our image . . ."

The second section of this piece is numbered 75 (75), and begins: Հայր բոլորից է. ամենակալ ալֆայ և օ. ապաւէն . . . ("Father of all, Almighty, Alpha and Omega, Refuge . . ."); and thence on the numbering extends to 93 (93) on fol. 126b. The piece ends: և մի լինի հոգեհալս. կամ եղաբէլ. կամ եղաբէլս. այլ լինի բարեմիտ իրատու պահօղ. աղբատասեր. աղթմասեր' միշտ գոհասցիս 'ի տնէ: "And be not like Herodias or Jezebel or Eudoxia, but be careful of goodly counsel, a lover of the poor, a lover of prayer, and ever be thanking God." There were two monasteries of Narek in Armenia. What is intended by the "missal (միսալ) of Narek" it is difficult to say. The style of the composition is not that of the famous Gregory of Narek of the tenth century. This entire tract is in a smaller, neater, and more closely written hand than

what follows; perhaps by the same hand which wrote folios 98-107.

Fol. 127. Հաղագս գալստեան որդոյն նշ և կատարածի աշխարհի թէ ոչ ահեղ դատաստան լինելոց է. Inc. Արդ մեք ակն ունիմք գալստեան քի նշ մերոյ . . . "Concerning the coming of the Son of God and the end of the world, how the dread Judgment is to come to pass." Begins: "We therefore look forward to the coming of Christ our God . . ."

Folios 130-150. Lections from the four Gospels concerning the Lord's birth and his miracles of healing. These are written in double columns.

As already seen, this is a composite book. The earliest part consists of folios 1-34. Folios 35-97 are supplied from a later copy of the Conciliary, and the upper half of fol. 35a is annulled by lines drawn through the text because its matter was identical with the lower half of fol. 34b. In the lower margin of fol. 35a is the note:—

Ի. Հմարեքէնէ սյս թերթ թղթէս
որ երթաւ չորս տետրին Հմարեքն
մինչև, ու թ տետր լմնայ.

A folio of this later Conciliary is glued on to the boards inside each cover. It contains the same matter as fol. 33b.

Inside the first cover is glued a page of a sapiential book beginning: "Naked thou camest into the world from the womb," &c. A note on the same page contains the date 1165 (1715) and the words "On starting for holy Jerusalem, Murad."

On fol. 150b is this note, by the hand, it would seem, which wrote folios 35 *sqq.*:—

Այս գրկուկս թղթն ոճ՛դե յէմքաղաք. նէի տրուպ ծառայ նշ զքոյ երէց. այս միջի աւրս գրեցի. յարութե մէջ. յի օր կեցս և գրեցի. "This book was written in the year 1165 (A.D. 1715) in Jerusalem, by the humble servant of God, Zachariah the elder. This I wrote at noon (?); during the Resurrection (? Pentecostal period) I was writing continuously for twelve days."

Other scribes have tried their pens on folios 150b and 151a. One of the latter transcribes a note according to which Gregory the Illuminator was the first to light a taper miraculously at the Holy Sepulchre on Easter Day.

HOURS, PRAYERS, CALENDARS, AND BREVIARIES.

61.

Add. 16,408.—Vellum. Modern binding of black leather, with gilt edges. Folios 23, 34 *sqq.*, and 179 *sqq.* are much stained. Size, external 7 by 5 inches, of text 4½ by 3¾. Folios 407, excluding two vellum fly-sheets from an older MS. 34 quires are numbered in the lower margin as far as 370b, after which they are not signed; each contains 12 leaves. Four hands have contributed to this MS. Folios 1-19 are written in a small and somewhat irregular *bolorgir* or round hand; this

section is written in double columns, each of 28 lines. Folios 20-22 are in a larger, straggling, and rude *bolorgir*. Folios 23-373 and 388-407 are in a somewhat faded ink, in double columns of 30 to 32 lines each, in the small, irregular, and somewhat pointed *bolorgir* common among the Vatican missionaries who visited Armenia in the Middle Ages. Folios 374-387 are in small, fine, regular *bolorgir*, in blacker ink than what precedes. There are many contractions, and no illuminations. The ritual directions are given in red, and the paragraphs begin with simple red capitals.

Contents: The Dominican Calendar and Breviary.

I. Calendar and list of Feasts and Fasts.

Fol. 1. Հունվարի ամիսս ունի աւր ըն:

ա. ա. թիւասու թիւքի կը կ

մ թ. Բ. Բ. Ը: օրեա ստեփաննոսի փքր.

"January has 31 days. 1. The Circumcision of Christ: a double. xix. 2. Octave of Stephen: a minor Feast."

II. The Dominican Breviary.

Fol. 8b. լամագիրք բոլոր տարւոյն ըստ կարգի քարոզողաց երանելոյն գաւառիկոսի որոյ սկիզբն է առաջին կիրակէ. նախատաւն ծննդեան տն. որ կոչի ըստ հռովմանցոցն գաղութաւ: եւ գիտելի է զի առաջին, կիրակէ գալստեանն է այն որ մերձ լինի ի տաւն սրբոյն անդրէի առաքելոյն, թէ յառաջ և թէ յետոյ . . .

This is evidently from a Latin original, as follows: "Horarum liber totius anni secundum ordinem Praedicatorum beati Dominici cuius initium est prima Dominica praefestiva nativitatis Domini, quae vocatur Romanorum Adventus. Sciendum autem est quod prima Dominica Adventus illa est quae vicinio est festo Sancti Andreae Apostoli vel ante vel post . . ."

The text breaks off on fol. 15. There follows the "Canon of the First Sunday in Advent, beginning at eventide . . ." with the words: "On Sundays when there is no double Feast, the Confession of Faith of Athanasius is repeated: Whosoever will be saved, before all things it is necessary to hold the orthodox faith," &c.

Fol. 17. Զածած կոյս մարիամ, կացեալ առ իաշն. իւր միածնին, հեղուր զարտասուս . . . "This is the *Stabat Mater*."

Fol. 19b. Colophon (see below).

III. Folios 20-22a. լունացուց որ ցուցանեն պատկեր աւուրցն լունին. զբարի և չար.

ա. Լուսին օրն բարի է ամ իրաց. հարսանիս առնել. շինուածս առնել և խշինս կարել. փախուցեալն և կորուսեալն գտանի . . .

"*Clavis lunae*, showing the image (i.e. names)

of the days of the moon, the good and the bad.

1. The first day is good for all affairs, to hold weddings on, to erect buildings, and shear sheep. A runaway and a lost thing are found . . ." This piece is written in a barbarous *bolorgir*.

Fol. 23b. The text interrupted on fol. 15 is resumed: Երկրորդ կիրակէի գալստեանն. ի շաբաթ երեկոյն. Կիւ. ահա եկեցէ տը և ամ . . . i.e. *Dominica secunda Adventus, Sabbati ad vesperam. Resp. Ecce adveniet Dominus et omnes . . .*

Fol. 25b. *Dominica tertia Adventus.*

Fol. 27b. Չորեք շաբթի որէ յետ այս կիրակէիս. հանապազ լինի պահոց չորից եղանակացն. գիտելի է . . . *Quarta feria post istam Dominicam, semper ieiunium quatuor temporum celebratur. Sciendum est . . .* (Cp. rubric, p. 64 of the Dominican Breviary, edition of 1517. This edition of the Dominican Breviary is referred to in the sequel as "edition" simply.)

Fol. 29b. Ի շաբթի օրն ի մէջ գիշերին. հրաւ. անն. Լ. յոթ մերձ է . . . i.e. *Sabbato ad matutinum. Invitatorium. Prope est . . .*

Fol. 30b. Չորրորդ կիրակէին . . . *Dominica quarta Adventus . . .*

Fol. 31b. Հորժամ վիճիլ ծննդեան յայս կիրակիս հանդիպի . . . *Quando vigilia natalis Domini in hac Dominica evenerit . . .* (see p. 67b of edition).

Fol. 32b. Սեփ. Կ. կցիւնիս այս ասին. ի գո. վու թիս յառաջ քան զվիճիլ . . . *Ad magnificat antiphonae dicendae in laudes per sex ferias ante vigiliam . . .* (see p. 69 of edition).

Fol. 33. Հետագա կցիւնիս պարտին ասիլ. ի 'է մերձակա օրն յառաջ քան զվիճիլ ծննդեան . . . *Sequentes antiphonae sunt dicendae septem proximis diebus ante vigiliam natalis . . .*

Fol. 33b. Իսկ յորժամ տօն սրբոյն թմաի փոխի վ'ս կիրակէին, յայնժամ նախասացեալ կցիւնիս, ամեն. և ին թողցին . . . *Sed quando festum Si. Thomae mutatur ob Dominicam tunc praedictae antiphonae omnino omittendae . . .*

Fol. 33b. Ի վիճիլ ծնունդեանն ի մեջգիշերին ոչ իջանեն ի ծուկս . . . *In vigilia nativitatis ad matutinum prostrationes non fiant* . . . (p. 69b of edition).

Fol. 35. Ի մեջգիշերին. հրաւիրականն . . . *In natali Domini ad matutinum invitatorium* . . . (p. 72 of edition).

Fol. 39b. Հայտնի օրէ մէջ [ը] օրք յայնուօրէն ի ժամ . . . *Ab hac die usque in crastinum octavum Epiphaniae* . . . (p. 75 of edition).

Fol. 40. Եթէ. ը. օր էր ծնունդեան տն. կամ ըստեփանի, կամ յոհաննու, կամ մանկանցն, և կամ սբյն Թովմայի. ի կիրակէ հանդիպի . . . *Si festum natalis Domini Sancti Stephani vel Sancti Iohannis vel Sanctorum Innocentium vel Sancti Thomae in Dominica evenerit* . . . (p. 75b of edition).

Fol. 41b. Երգ. Հելից ծագման արեգական. մինչև յորորաւ երկրի . . . *Hymnus solis ortus cardine. Ad usque terrae limites* . . . (p. 76b of edition).

Fol. 42. Թգլխաւութն տն յառաջ յերեկոյն. գլխ. բազում մասամբ . . . *In circumcissione. Ad vesper. Caput. Multifarie* . . . (p. 76b of edition).

Fol. 45. Սիգիլի յայնուօրէ, թէ ի կիրակէ հանդիպի . . . *Si vigilia Epiphaniae in Dominica contigerit* . . . (p. 78b of edition).

Fol. 55. Իւ. Ե. ը. երբ օրս սյս ի շաբաթ հանդիպի . . . *Si haec octava in Sabbato evenerit* . . . (p. 85b of edition).

Fol. 58b. Երգ. աժմ ի ծագել արեգական զած մաթեւոյ . . . *Hymnus. Iam lucis orto sidere Deum precemur* . . . (p. 89b of edition).

Fol. 63b. Հերորդ կիրակէին. յեւ. ը. օրէից յայնուօրէ ի շաբաթ երեկոյն. աղ . . . *Dominica secunda (Arm. = tertia) post octavam Epiphaniae. Oratio: Omnipotens sempiternae Deus* . . . (p. 93b of edition).

Fol. 65. Կանոն երրորդ կիրակէին յեւ. ը. օրէից յայնուօրէ . . . *Canon tertiae Dominicae post octavam Epiphaniae* . . . (p. 94b of edition).

Fol. 66b. *Dominica quarta. Օրնասանիս քո սր*

պահեա . . . Familiam tuam quaesumus Domine . . . (p. 95b of edition).

Fol. 70. Կանոն երկրորդ կիրակէին յառաջաւորին որ կոչի ըստ հռոմեացոցն. կ. երրորդ . . . *Canon secundae Dominicae artsiburi quod vocatur apud Romanos Septuagesima* . . . (p. 99b of edition).

Fol. 74b. Կանոն չորեք շաբթի օր է սկսկբն (sic) պահոց . . . *Feria quarta in capite ieiunii* . . . (p. 103b of edition).

Fol. 93. Կանոն ծաղկազարդին . . . *Dominica in ramis* . . . (p. 120b of edition).

Fol. 96. Չորեք շաբթի օր . . . *Feria quarta maioris hebdomadae* . . . (p. 123 of edition).

Fol. 96b. Սիգիլի. Ե. շաբթի ի մէջ գիշերին լույսանեն. ժԵ. մոմ . . . *Feria quinta ad matut. accendunt xv candelas* . . .

Fol. 104. Սիգիլի շաբաթի . . . *Sabbati maioris hebdomadae* . . . (p. 127b of edition).

Fol. 107. Ի սբ զառկին ի մէջ գիշերին . . . *In die Paschae ad matutinum* . . . (p. 126 of edition).

Fol. 134. Համարմանն տն յերեկոյն . . . *Feast of Ascension* . . . (p. 145 of edition).

Fol. 141. Ի վիճիլի է գոյ գալստնն ի մէջ գիշերի . . . *In vigilia Pentecoste (lit. Adventus) ad matutinum* . . . (p. 150 of edition).

Fol. 149. Կանոն սբ երրորդութեան յերեկոյն . . . *Canon Sanctae Trinitatis ad vespervas* . . . (p. 155 of edition).

Fol. 153b. Կանոն մարմնու և արեանն քի ի. Ե. շաբթի երեկոյն . . . *Canon Corporis et Sanguinis Christi in quinta feria ad vespervas* . . . (p. 157 of edition). The hymn *Pange lingua* begins thus: Վաղեալ լեզու զխորհրդի մարմնոյն փառաւորեալ, i.e. *Lauda lingua gloriosi Corporis mysterium*.

Fol. 160. Միջի կիրակէին. որ է յեւ. ը. օրէից մարմնոյն քի մէջ ի յառաջի կիրակէին օգոստոսի պիտի: ած լսող ամենեցուն . . . *Dominica prima post octavam Corporis Christi, et deinceps usque ad primam Dominicam Augusti, cantetur historia Deus omnium* . . . (p. 368 of edition).

Fol. 182*b*. Ընդի կիրակէին նուէնպերի (*sic*) . . . *Dominica prima Novembris* . . . (p. 189 of edition).

Fol. 186*b*. Հինգերորդ կիրակէին . նուէնպերի . Ի մեքիսէ ընթաց . . . *Dominica quinta Novembris. Lectio ex Michia: Verbum Domini quod factum* . . . (p. 192 of edition).

The Armenian then omits *Dominica prima post Trinitatem*, and continues:—

Fol. 187. Ընդի կիրակէին և աղօթն . աղ . զմք առան քո սյր . . . *Dominica prima et oratio, Sancti Nominis tui Domine timorem* . . . (p. 193 of edition).

Fol. 203. Ինք կիրակէին աղ . զարթոյ սյր . . . *Dominica xxiv* (in edition, xxv). *Oratio: Excita quaesumus Domine* . . . (p. 201*b* of edition).

Fol. 203*b*. Վիտելէ և զի կիրակի որ յա . շ . օրէից յարմար լի սկսանի նիւթ . ած լուղ ամենեցուն . . . *Sciendum autem quod a Dominica, Deus omnium* . . . (p. 202*b* of edition).

Fol. 204. Ի նաւակատի եկեղեցի . և կամ ի տարեկից նորին . . . *In dedicatione ecclesiae et in anniversario eiusdem* . . . (p. 203*b* of edition).

After the last antiphon of this: *Zachee festinans descende quia hodie in domo tua* (զարէ փութա էջ այսի զի այսօր ի տան քում). the MS. omits the section *Per octavas, &c.*, of p. 205*b* of the edition, and continues at once with the following:—

Fol. 207. Խորաբ յաղագս ածից . թէ որպէս արասցեն գիտելի է . թէ յօր օր (*sic*) պարզ ածն կամ սյլ մեծ հանդիպի . . . *De festis in communi. In quacunque die festum simplex vel maius occurrerit* . . . (p. 206 of edition).

Fol. 209*b*. Ս իճիւն սք առաքելոյն անդրէի թէ ի կիրակէ հանդիպի . . . *In vigilia Sancti Andreae. Si Dominica fuerit* . . . (p. 211 of edition).

The second part of this Breviary then contains canons and commemorations of saints and martyrs in the following order:—

Fol. 213*b*, Canon of Nicolaus. Fol. 216*b*, Canon of Lucia. Fol. 218*b*, Canon of Thomas,

apostle. Fol. 220, Canon of Stephen, proto-martyr. Fol. 223, Canon of John, evangelist. Fol. 226, Canon of Innocents. Fol. 229, Canon of Thomas, bishop and martyr. Fol. 230*b*, Canon of Sylvester, pope. Fol. 234*b*, Commemoration of Paulus Eremita. Fol. 234*b*, Commemoration of Hilary and Remigius, confessors. Fol. 234*b*, Canon of St. Felix. Fol. 235, Canon of St. Maurus. Fol. 236, Canon of Marcus (Marcellus), pope and martyr. Fol. 236*b*, Canon of Antony, confessor. Fol. 237, Canon of St. Prisca. Fol. 237*b*, Canon of Fabian and Sebastian. Fol. 239*b*, Canon of St. Agnes. Fol. 242*b*, Canon of St. Vincentius. Fol. 245*b*, the Conversion of Paul. Fol. 249, Commemoration of Julianus, bishop and confessor. Fol. 249, Feast of St. Agnes (*bis*). Fol. 249*b*, Canon of Ignatius, bishop and martyr. Fol. 250, Canon of *Hypapante* and Purification of B.V.M. Fol. 254, Canon of Blasius, bishop and martyr. Fol. 254*b*, Canon of St. Agatha. Fol. 257, Commemoration of Vedastus and Amandus. Fol. 257, St. Scholastica. Fol. 257*b*, Valentinus, martyr. Fol. 258, Cathedra of Peter. Fol. 259*b*, Commemoration of Matathia (Matthew), apostle. Fol. 261, Albinus, bishop and confessor. Fol. 261, Thomas Aquinas. Fol. 265*b*, Gregory, pope. Fol. 266*b*, St. Benedict. Fol. 268, Annunciation. Fol. 271, St. Ambrose. Fol. 273*b*, SS. Tyburtius and Valerianus. Fol. 274, St. George, knight. Fol. 274*b*, Canon of Mark, evangelist. Fol. 275*b*, Canon of St. Vitalis. Fol. 276, Peter, martyr, of order of *Predicatores*. Fol. 278, Philip and Jacob, apostles. Fol. 279*b*, Invention of the Cross. Fol. 279*b*, Commemoration of Alexander, martyr, and Companions. Fol. 281, Commemoration of Crown of Thorns. Fol. 283, John, evangelist. Fol. 284, Gordianus, bishop, and Epimachos (Epimachos). Fol. 284, Nereus and Achilles. Fol. 285, Pudentiana, virgin. Fol. 285, Translation of St. Dominicus. Fol. 286*b*, Urbanus, pope. Fol. 287, Petronilla, virgin. Fol. 287, Marcellinus and Peter, martyrs. Fol. 288, Commemoration of Medardos, bishop and martyr. Fol. 288, SS. Primus

- and Felicianus. Fol. 288*b*, Barnabas, apostle. Fol. 289*b*, St. Basiliktos (Basilides) and Companions. Fol. 290*b*, St. Antony, *ex ordine Prædicatorum*. Fol. 291, SS. Vitus and Modestus. Fol. 291, SS. Kirakos (Quiricus) and Julitta. Fol. 291, Marcus and Marsilianus (Marcellianus). Fol. 291*b*, Gervasius and Protasius. Fol. 292*b*, Vigil of Birth of John Baptist. Fol. 298*b*, John and Paul, martyrs. Fol. 300, Vigil of Feast of Peter and Paul. Fol. 307, Commemoration of Peter, apostle. Fol. 307*b*, Canon of third day of John Baptist. Fol. 308*b*, Commemoration of Frosios (Processus) and Martianus (Martinus), martyrs. Fol. 309, Sunday in octave of the Apostles. Fol. 311*b*, Canon of Seven Brothers, martyrs. Fol. 312, Canon of Alexianus (Alexius), confessor. Fol. 313, Canon of Margarita, virgin. Fol. 314*b*, Canon of Feast of St. Praxedis, virgin. Fol. 315, Canon of Mary Magdalen. Fol. 318, Canon of Polinarius (Apollinaris), bishop and martyr. Fol. 319, Canon of Jacob, apostle. Fol. 321, Canon of St. Martha. Fol. 321, Canon of Nazarius, Tzelos (Celsus), and Pantaleon, martyrs. Fol. 322, Canon of Simplicius and Patricius (? Beatrice), martyrs. Fol. 322*b*, Canon of Abdon and Senên. Fol. 323, Canon of Germanus, bishop. Fol. 323*b*, Canon of Chains of St. Peter. Fol. 324*b*, Canon of Stephen, pope and martyr. Fol. 325, Canon of Relics of St. Stephen. Fol. 326*b*, Canon of St. Dominic. Fol. 331, Canon of Laurentius. Fol. 333*b*, Commemoration of Tiros (? Tiburtius), martyr. Fol. 333*b*, Canon of Hippolytus and Companions. Fol. 335, Canon of Eusebius, confessor. Fol. 335, Canon of Vigil of *Transitus Mariæ*. Fol. 335*b*, Canon of *Transitus*. Fol. 338*b*, Canon of Sunday in octave of *Transitus*. Fol. 339, Commemoration of Agapetus. Fol. 339, Canon of holy Father Bernard. Fol. 340, Canon of octave of *Transitus*. Fol. 341, Canon of Timotheus and Sympherianus, martyrs. Fol. 341*b*, Canon of Bartholomew, apostle. Fol. 342*b*, Canon of Ludovicus, confessor and king. Fol. 343*b*, Canon of Augustine, confessor. Fol. 347, Canon of Beheadal of John Baptist. Fol. 348*b*, Canon of Birth of B. V. M. Fol. 351, Commemoration of Gorgonius. Fol. 351*b*, Canon of the Elevation of Cross. Fol. 351*b*, Commemoration of Cornelius and Cyprian. Fol. 353*b*, Canon of Euphemia, virgin. Fol. 354, Canon of St. Lambertus, martyr. Fol. 354, Canon of Vigil of Matthew, apostle. Fol. 355, Canon of Matthew. Fol. 355*b*, Canon of Marcellus and Companions. Fol. 356*b*, Canon of Kotsa and Ramianus. Fol. 357, Canon of Michael, archangel. Fol. 360*b*, Canon of Hieronymus. Fol. 361, Canon of Remigius, confessor. Fol. 361*b*, Canon of Franciscus, confessor. Fol. 365*b*, Canon of Marcus, pope and confessor. Fol. 365*b*, Commemoration of Sargis and Bagus (Sergius and Bacchus). Fol. 366, Canon of Dionysius, bishop and martyr. Fol. 367, Canon of Gregory the Illuminator. Fol. 369*b*, Commemoration of Calixtus, pope and martyr. Fol. 369*b*, Canon of Luke, evangelist. Fol. 370*b*, Canon of the 11,000 Virgins. Fol. 372, Commemoration of Crispinus and Crispinianus, martyrs. Fol. 372, Canon of Simon and Jude, apostles. Fol. 373, Canon of All Saints. Fol. 376*b*, Canon of All that Sleep. Fol. 377, Canon of *Quatuor Coronati*. Fol. 378, Canon of Theodorus Stratelates. Fol. 378*b*, Canon of Martin, bishop and confessor. Fol. 381, Canon of St. Cecilia. Fol. 383, Canon of Clement, pope and martyr. Fol. 384*b*, Commemoration of Chrysogonus, martyr. Fol. 384*b*, Canon of Catharina, virgin, martyr. Fol. 387, Commemoration of Saturninus, martyr, and of Vitalius and Agricola. Fol. 388, Canon of All the Apostles. Fol. 389*b*, Canon of All the Evangelists. Fol. 390, Canon of All the Other Apostles. Fol. 391*b*, Canon of All the Martyrs. Fol. 393*b*, Canon of All the Confessors. Fol. 395*b*, Canon of All the Virgins. Fol. 397*b*, Canon of All the Apostles and Evangelists, held with Pentecost. Fol. 398, Canon of B. V. M. for Saturday in octave of Epiphany. Fol. 400*b*, Commendation of Pope and all living Benefactors. Fol. 401,

Prayers for the Dead. Fol. 401, Vigil or Fast for the Dead. Fol. 404, Litany for the Dead. Fol. 405b, Colophon.

Fol. 406b. Ի թուական արհեստենե աղեսակս, և յերկու կողմանց է մուտն, և յերկու կողմանց այրն է սկիզբն, զոր երկուսն 'ի մի' տուփ եկեալ ցուցանէ զոր և կամիս: This is a note explaining to the reader how to use the tables of contents, which here fill two pages.

The colophon on fol. 405b is as follows:—

1. Համի ծննդեանն փրկչին մերո	Հ
2. Որ և Տաղարն ընդ նմին թ վեր	Յ
3. Հայկազան զջրջանա	Կ
4. Եւ և ընդ նոյն միացո	Յ
5. Երբարհեստիւ թարգմանութ	Ի
6. Սարգեա ուսմամբ լաթինաց	Ո
7. Երգասանեալ Քրիստոս պետրո	Ս
8. Իտեմ ընդ այս և զթիւթ դու	Թ
9. Երեսեալ ի կարգ եմ ընդ սմ	Է
10. Երգասաւոր մատենան յարմա	Ի
11. Պատգաւտ ի քունս վան	Վ
12. Եւ շինողք սորա որ Տամագա	Ս
13. Տիպարուն գորգ ի քրոն	Է
14. Երբհուն հոգարո ոմն իմաստու	Ե
15. Որ և յոհան իսկ յորջորջ	Ի
16. Իմեաց զըրուուն երբնագունա	Կ
17. Կորովամիտ և ուշիմ	Է
18. Որ ըստ յեսուա խոստմանց յերկի	Ի
19. Ձնա աշխարհի յիմաստ և կար	Վ
20. Եւ զգիրս սքս թարգման	Է
21. Հօղով շնորհաց հոգոյն լրեալ	Վ
22. Եւ արդ զբրեվիար ազգին լաթին	Է
23. Եւ արգասիւք սորին յարմա	Ի
24. Ի նեւ ի զարդ եկեղեց	Ո
25. Եւ ան[ղի] օրհն[եալ] եղբայր և հե	Օ
26. Ուստոր հմուտ ազգին իւրո	Յ
27. Եւ Տարապետ ժիր աղբրտ	Յ (lege Վ)
28. Եւ արդ ի կիր առնողք զսայ	Է
29. Հակաք զոհան ուղիչ հոգո	Յ
30. Իսկ յակօփոս թարգման սորի	Ե

1. Հեր հարիւրից և երեսնո	Հ
2. Որ և զթմեակն ընդ նմին յես	Յ (?lege Է)
3. Համ ութուուն էր և ութա	Կ
4. Եւ զվեցհարիւրն և դասե[ց]	Ո

5. Եւ պատ եղև միջորդութ	Ի
6. Սան ինքեան յազգէ այն նմիւ	Ո (lege այնմ գու)
7. Եւ եալ իւր հայր զամբնիկո	Ս
8. Իաբուն թարգման թեպետ եմ բւ	Թ (,, բութ)
9. Եւ զմատ աղբատ, և ազգաւ և	Է
10. Եւ եալ զաւարտ և զկողլա	Ի
11. Պարապածեալ եղբարքս որք կան	Վ
12. Եւ ամուսինք զոյգ համերա	Ս
13. Տիկին ելթիկն որ ընդ նմ	Է
14. Եւ ըստ հոգոյ որդի սոցու	Ե
15. Որոյ անուամբն վանքս շին	Ի
16. Իմեաց զլաթինս ընդ հայս հասա	Կ
17. Կամալ դիմեաց յաթոռ հոռ	Է
18. Ուղանողեաց մեզ անբոյսի	Ի
19. Ձեննաղս փոխիցի հայս նուա	Վ
20. Եւ զհայկազանս լուսաւոր	Է
21. Հանկան որ բանն սր լուեալ	Վ
22. Եւ որ տրուպ եղբայր սոր	Է
23. Եւ յիսալ եղի ի հայս բաղբա	Ի
24. Ի ուսաւորել զաչս հոգո	Յ
25. Եւ արակատող եղեալ ընդ մե	Օ
26. Եւ մին հնազանդ հոռմացո	Յ
27. Եւ բանին տն է քարողո	Վ
28. Եւ զէք մաղթողք մեզ յարակ	Է
29. Հանկ դասեցէ արն սրբո	Յ
30. Ի ձեռն յիշեալ լիցի ընդ սմ	Ե

The acrostic is double: Հոհան վարդապետն որ կուցեալ քունեցի, i.e. "Johan Wardapet called of Qun," and Հակոբոս թարգման ի կարգէ քարողողացն, i.e. "Jacobus translator of the Order of Preachers."

The above incoherent and ill-spelled colophon was composed by some Latin monk who was little acquainted with Armenian. Each of the second thirty lines is to be read as a continuation of the corresponding one of the first thirty. The sense seems to be as follows:—

"In the year of the birth of our Saviour 230, adding thereto 1000 and a further 7; in the Armenian cycle it was 88, but to that add 600 in the reckoning of the translation; it was provided as an aid: trained in Latin learning, because of being of that race, termed Fra Petros, taking as father Dominic, I crave incessantly mercy, a rabbi translator, though

I am stupid, I was enrolled in his order, a poor Dalmat also in race, and I reached the end and conclusion of this ample book. A noble gives to Qrn *wang*, bringing (?) us the brethren who are there and the builders of it who are of one will and husband and wife, twin in mind (?), the guardian George of Qrn and his lady Elthik with him, a learned rhetor, wise, likewise their son in spirit who is called John, in whose name the *wang* is built, collected diphysist doctors, collected Latins with Armenians, of an age subtle and intelligent. Of his own will he visited the see of Rome, which according to Jesus' promise directs us, unimpeachable, not vulgar, wise; and an ordinal admirable I translated, an Armenian humble [read *նուաղ*]: and this holy book he translates, and illumines the Armenians: they, filled with dew of spiritual grace, desire to hear the holy Word. So then I, his humble brother, put correctly into the Armenian tongue this Breviary of the Latins through his bounty (?), to be an ornament to the Church, to illumine the eyes of the soul. For a blessed and gentle brother was with us, a rhetor skilled of his race, obedient to the decree of Rome. He, a patriarch active in prayer, is preacher of the Lord's Word. And now ye who use this intercede for us for ever. May the Lord enrol among the saints John the . . . director of souls, and Jacob the translator thereof be remembered by you along with him."

The date 1238 presents much difficulty. It was not indeed too early for Dominicans to be working in Armenia, for eight of them were sent to Tiflis as early as 1235. On the other hand, Galanus (*Conciliationis Eccl. Arm. cum Romana*, Rome, 1680) prints a letter addressed by John of Qrn himself to the United Brethren, as the Armenian Dominicans called themselves, in which Pope John XXII. (1316-1334) is mentioned, as also King Ôshin of Sis (1308-1320) and the Council of Adana (1316). Jacob the translator is also mentioned in it as a monk in the *wang* or convent

built for the Dominicans in Qrn by George the *azat* or noble and his wife Elthik. We must therefore correct to 1338, and suppose that the copyist of this MS. misread the date 1338 and corrected the Armenian date to suit.

Jacob the translator and his brother John Qrnetzi here mentioned are noticed in Quetif, *Script. Ord. Praedic.*, tom. i., p. 583. See also Tchamitchian's History of Armenia, vol. iii., pp. 326 *sqq.*; Alishan's *Sisuan* (Venice, 1893), pp. 374 and 406; the colophons of Dominican Armenian MSS. in Dashean's Catalogue, pp. 305, 613, 720, 741, 979; and Fr. Tournebize, *Histoire politique et religieuse de l'Arménie* (Paris, 1910), pp. 320 *sqq.*

Colophon II., fol. 406 :—

Յամի տն. Կ, Ն, Ծ, վերջի ստացող բրեվիարիս, ես ֆր. Թադէոսս շահապ ունեցի, եկի 'ի կաֆայս 'ի սր նիկօլ վանքս, և գնեցի ըզգիրքս զայս 'ի լադինացոց, ի հալալ արդեանց իմոց, և ետու զսա վերստին կազմել և զպակասն ընուլ 'ի վայելուան անձին իմոյ, և յիշատակ Բնձ և ծնողաց իմոց, և որք հանդիպիք ի սմայ յիշեսցիք յաղթես ձեր զիս զֆր. Թադէոսս, և զուրք յիշեալ լիւիք ի քէ ալ մերոյ: ՄԱՆ.

"In the year of the Lord 1450, I, the last owner of this Breviary, Fra Thadeos, *Economus*, had it. I came to Kaphay to the *wang* of St. Nicol, and bought this book from the Latins out of my honest earnings, and had it rebound and its missing parts supplied, for my own use and as a memorial of myself and my parents; and all ye who read in it shall remember in your prayers me, Fra Thadeos, and shall yourselves be remembered by Christ our God. Amen."

The hand which wrote Colophon II. probably wrote folios 374-387. The first hand breaks off at a third of the way down the first column of fol. 374 in the middle of a word which the next hand completes.

Colophon III., fol. 406 :—

Էս շմեն եպիսկոպոսս, բերի զգիրքս ի վանքս Թվիս, ըծդ ի շեսնութի շահ խմայելին:

"I, Simeon, bishop, brought this book to the *wanq* (monastery) in the year 954 (A.D. 1505), in the reign of Shah Ismayel."

Colophon IV., fol. 19b:—

Յամի տն մերոյ քի. Խ. ԵՃ. ժէ. և ի հայոց թմին ջնդ: Ես ֆրա պետրոս. շահունցի գնեցի զգիրքս զայս որ է պրովիար ի ԵՃ: Դէ: ի յիշատակ հոգոյ իմոյ և ծնաւզացն իմոց: Հօրն իմոյ ամիրդասին. և մօրն իմոյ մէլիք խաթունին: և եղբարցն իմոց. ամիր խանին. ամիր ջանին. և եղբաւր որդոցն իմոց. միրիջանին. և ամիրդաս սարկաւաքին . . .

Կազմեցաւ. մը գիրքս ձեռամբ . . . բաներգէսի . . .

"In the year of our Christ 1517, and of the Armenians 966, I, Fra Petros of Shahbun, bought this book, a Breviary (spelled *proviar*), for 500 dahekans (decans) as a memorial of myself and of my parents, of my father Amirdat and my mother Mëliq Khathun, and of my brothers Amir Khan, Amir Dschan, and of my brother's sons Miridschan and Amirdat the deacon . . . This book was bound by the sinful and unworthy servant Banerges (Boanerges). Glory be to Christ for ever."

It was at this date (1517) that the first nineteen folios were added to replace the beginning of the book which had been lost. Colophon IV. is by the hand which wrote folios 1–19.

Colophon V., fol. 19b:—

Տր պետրոս փոխեցաւ ի յժ. Խ. ԵՃ. ծր: փետրուարի ժէ: ձուկն միայն ուտեր: փառս քի. ամեն:

"Sir Petros passed away to God in 1552, Feb. 17. He only ate fish. Glory to Christ. Amen."

At the beginning and end of this volume are bound in two fragments of a vellum MS. of the Gospels, written in a neat erect *ergathagir* of the tenth to eleventh century. The letters are in faded ink, $\frac{3}{8}$ of an inch high. The first folio contains on verso Matt. 19¹³⁻¹⁴, 17-20, 24-28; the second, Matt. 18³²⁻³⁵, and on verso Matt. 19¹⁰⁻¹².

This codex, which was probably written about the year 1400, is important for the

history of the Dominican Breviary, of which it reproduces an early form, resembling the Venice edition of June 28, 1516, with which in the preceding pages it is often compared. The Armenian Breviary of the *Praedicatores* was printed at Venice in 1714, and a copy is preserved in the Museum. In this edition the text of the prayers, hymns, and liturgical portions are often copied from the early translation, but the entire work is conformed to the later *Breviarium Reformatum*. In the Bibl. Nat. in Paris is another copy, no. 19, Suppl. des Fonds Arm.

The codex formed part of the Rezzi Collection, and was purchased by the British Museum in 1847.

62.

Or. 2624.—Paper. Size, external 6 $\frac{3}{8}$ by 4 inches, of text 4 $\frac{1}{2}$ by 3. Recently half-bound in leather. Folios 278, written in a rude *bolorgir* or round hand approaching in type to *notergir* or notary's hand. The MS. consists of 25 quires of 12 folios each, except nos. 5 and 6 which are imperfect and have 18 between them, no. 14 with 8 but of which the beginning is lost, and nos. 22 and 23 which are imperfect and have 21 between them; no. 25, the last, has 8, nos. 8, 19, 20 have 10 each, and no. 16 has 11. Folios 57, 126, and 150 are torn, and folios are lost after fol. 56 and after folios 149, 244, 258. The margins were cut when the volume was first bound. A rude coloured headpiece and scroll in the margin mark the beginning of the text; titles and first lines are given in red.

Contents: Folios 4–57 contain an imperfect Breviary. The Hour of Matins begins on fol. 4 with the words: Օտրթուցեալքս ամենեքեան ի հանգըստենէ քնոյ զոր շնորհեաց մեզ մարդասերն յժ . . . The Hour of Vespers begins, fol. 41: Կարգաւորութի հասարակ ազաւթից երեկոյն ժաման . . . The Hour of Peace, fol. 50: Խրատք բա-

չաղական . . . This is not finished, and fol. 57b was left blank by the scribe.

For a description of the remainder of the MS., see below.

63.

Or. 4551.—Oriental cotton paper, much thumbled. Modern half-binding in red leather. Size, external $5\frac{1}{4}$ by 4 inches, of text $3\frac{1}{4}$ by $2\frac{1}{4}$. Folios 92. All but two signatures of the quires are lost by reason of the margins having been cut, or through loss of folios: the first preserved is the end signature of quire 2, on fol. 23b; no. 3 begins on fol. 24.

The volume really comprises two separate MSS. Folios 1–61 are a Breviary or Hours-book, written in a clear, small *bolorgir*, 21 lines to the page; the orthography is modern, and simple headpieces, coloured blue and red, with marginal arabesques, mark the beginnings of the canons. Folios 62–92 contain calendarial matter.

PART I.

Fol. 1. Տր եթէ զշրթունս իմ բանաս. This is the Midnight Office. See the “Rituale Armenorum,” p. 447, where these Offices are divided into sections, to which I refer in the sequel. This rite is continuous to end of fol. 2, where it breaks off at verse 19 of Psalm 88 (87). Thus section 1 and part of section 2 are preserved.

The next nine folios should be read in this order: 3, 4, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 5, 6; then 47, 48, &c.; and fol. 3 should follow fol. 46.

Folios 3, 4, 7a contain the end of the Service of Vespers, and answer to sections 144, 145, 146, 147. In this last section, 147, Psalm 86^{16, 17} is omitted, and the Vespers rite ends with this section.

Folios 7b, &c., contain the Office of the Hour

of Peace. The text begins: Խաղաղական. սր ձծ փրկութիւն իմոյ ի տուէ կարգացի և գիշերի առաջի քո մոցնն աղօթք. Of this rite sections 163–166 (as far as the words “And hear ye this from the ends”) remain in this MS.

Folios 13–31a contain from near the beginning to the end of the Office of Matins. The text is somewhat abridged, and contains sections 20, 25, 26, 21, 23a, 24, 40, 46, 48, 63a, 71, 72, 65, 66, 67, 69. The text (fol. 13) begins: Լոյս տն նայ ի քի մեր. զգործս ձեռաց մերոց ուղիղ արա ի մեզ սր.

Folios 31b–35 contain the beginning of the Hour of Terce and end of Sext. The text begins: Լսր հնեալ հոգիս սր ձծ ճշմարիտ. There remain of the former Office sections 98, 98a, 98b, 103, 105. The end of Terce and beginning of Sext are therefore lost. Of the latter Office only sections 114, 115, 116 remain.

Folios 35b–40b. Լսր որդիս սր ձծ ճշմարիտ . . . This is the Office of None. There remain sections 117, 117a, 123, 124a, 125 (= Psalms 114–116), 125a, 125b, 126(?), 127.

Folios 40b–46. Ես առ ձծ կարգացի . . . This is the Office of Vespers. There remain sections 128, 129, 129a, b, c, 130, 132, 135, 140, 140a. After fol. 46 should be read fol. 3.

Fol. 47 should follow fol. 6, for it contains the end of the Office of the Hour of Peace, Ps. 26 (“O Lord my Light and my Life”), and section 172.

Fol. 48. Լսր քեա սր զլոյս քո և զճշմարտութի քո . . . This is the Hour of Rest. There are given sections 174, 175, 177, 178, 181, 182, 184, 185, 186, as in the “Rituale Armenorum,” p. 487.

PART II.

This is written in small *bolorgir*, 16 lines to the page. It consists of Calendarial Tables.

Fol. 62. Օմուտ խորանիս այսպէս արա. կալ զհայրոց թուական, և զէ. թիւ ի բաց ձգեա. և ըզ մնացեալն տուր ի խորանացս. ուր դարարի՝ այն է գիրտարուն, և թուականն. և տանուտէրն. որ են

Հանդէպ միմեանց ի միում տողի: Այս սոմարս ջըն-
հեաց կու փոխուի. յորժամ ջընհեաց բարեկենդան
լինի. թէ ի մուտ պասին բճբթի հանդիպի, մինչև
ի շաւուր չբթ օր ջընհեանքէ: Օրինչ օր որ պսն
մտանես, մինչև գալ այն օրն, ջընհեանք կու լինի:
Եւ որ տարեմուտ է սոմարիս...

Rules for use of the tables which follow.
Begins: "Use the table thus: Take in the
Armenian era 1097 (= A.D. 1647), subtract
number, and carry the remainder to the columns
of the table. Wherever it agrees (*lit. stops*),
that is the letter of the year,† and the date,
and the Zodiacal sign (= *οικοδεσποτης*), which
confront one another in a single line. This
reckoning of the Benediction of the Waters
varies: whenever the Benediction falls on a
Sunday (*lit. Carnival or High-day*), if it falls
on the beginning of a Fast, wait till the
eighth day; the second *feria* is the Benedic-
tion day. On whatever day you begin the
Fast, before that day comes the Benediction is
held."

Folios 63-66b. Tables:—

Խաչ	Տաշ	Եկաւոր	Խաչ դեմին	Արիս	Այդին	Այրիս	Այրիս	Այրիս	Այրիս	Այրիս	Այրիս
աղ	աղ	աճ	աճ	աճ	աճ	աճ	աճ	աճ	աճ	աճ	աճ
բ	բ			բ	բ	բ	բ	բ	բ	բ	բ
գ	գ	բ	գ	գ	գ	գ	գ	գ	գ	գ	գ

The fourth, eighth, and twelfth columns are
given in red ink.

Using for the letters of the Armenian
alphabet the corresponding numbers, the above
table may be rendered as follows:—

† Easter may fall on any one of the thirty-five days,
March 22 to April 25. The Armenians used the first
thirty-five letters of their alphabet to signify these days,
and assigned to any particular year as its letter that one
of the thirty-five on which Easter fell.

Aries	Taurus	Gemini	Cancer	Leo	Virgo	Libra	Scorpio	Sagittarius	Capricornus	Aquarius	Pisces
1090	1090	1100	1100	1100	1100	1100	1100	1100	1100	1100	1100
8	9			2	3	4	5	6	7	8	9
4	600	9	2000	200	5	700	80	8	800	40	90

Fol. 66b, at end of tables: Բուսական հայոց
աղ. առաջին տարուն գիրն դայ է. վերին տանու-
տէն խոյն է: կարմիր տողերն նահանջ է. Ե. ճ. շ. բ.
գիր կայ 'ի մէջ խորանիս: յորժամ. Ե. ճ. շ. բ. գիրն
վերջ լինի. դարձեալ նոր ջընհեանք կու լինի սոմարիս...

"Year of the Armenian era 1098 (A.D. 1648),
the first year-letter is *day* (i.e. D=4). The
upper *οικοδεσποτης* is Aries. The red lines are
the bissextile. There are 532 letters in the
table. When the 532 letters are exhausted, a
fresh cycle of the calendar begins..."

Fol. 67. Պարզեալ է սոմարն հեշտ և գիրին.
վասն գիտողաց որ ամէն մարդ հեշտ իմանայ:

ա. Այրի տարին ջուրն Կշբթի նհի: մէջն. Կ.
օր կեր' սբ սարգսի պսն է: սբ սարգսի պսն անցնի.
բ. շբթ կեր. մեծ պսն է: զատիկն արա մինչ 'ի խ.
օրն համարձուցն է: համարձուցն է. Ժ. օր անցնի.
եղիական պսն է: եղիական պսն անցնի. Ժ. շբթ
կեր' սբ գրիգորի պսն է: սբ գրիգորի պսն անցնի.
բ. շբթ կեր' վարդապետի պսն է: վարդապետի
պսն անցնի: Կ. շբթ կեր' անձանի պսն է: անձանի
պսն անցնի. Կ. շբթ կեր, սբ խաչին պսն է. սբ
խաչին պսն անցնի. ա. շբթ կեր. սբ գէորգայ պսն
է: սբ գէորգայ պսն անցնի. է. շբթ կեր, նաւա-
սարգի պսն է: նաւասարգի պսն անցնի. բ. շբթ
կեր. սբ յակոբայ պսն է: սբ յակոբայ պսն անցնի.
ժ. օր կեր. շրահեաց պսն է. օրն շարաթ.

"The following calendar is simplified and
rendered easy, so that everyone can understand
it without difficulty.

"A. In an A-year the water is blessed on the
third of the week. On the six intermediary
days you eat (*jours gras*). When the Fast of
St. Sarkis (i.e. *Artziburi*) is over, eat for two
weeks, until there is the Great Fast (i.e. Lent).
After *Zatik* until the fortieth day, when is

Ascension. Ten days after Ascension begins the Fast of Elias. After the Fast of Elias, eat for two weeks, until the Fast of St. Gregory. After the Fast of St. Gregory, eat for two weeks, until the Fast of *Wardawar* (Transfiguration) begins. After the Fast of *Wardawar*, eat for six weeks, until the Fast of the Theotokos. After the Fast of Theotokos, eat for three weeks, until the Fast of Holy Cross. After that, eat for one week, until the Fast of St. George begins. After that is over, eat for seven weeks, until Fast of *Navasard* begins. After that is over, eat for two weeks, until the Fast of St. Jacob. After that is over, eat for eighteen days, until the Fast of the Benediction of the Waters comes on a Sabbath."

The above is repeated for each letter of the alphabet.

Fol. 92b. Colophon of Part II. :—

Ի թիւ հայոց մեր հայկազան. հազար նսուն ութ թուական. գրեցի տոմարս գեղեցիկ. որք ընթեռնուն և հասկանան: յորժամ կարդաս հմուտ լինիս միտդ պահէ դու զամ: պարտ է քեզ պատրաստ կենալ. որ նահանջ լինի տարին այն: մի սղալեսցես դու զպանս, և զուտին ընդ միմեան: նահանջ տարին թէ վեւ. լինի, վեւ բանեցո՞ մինչ 'ի գարնան: գարնանամուտն՝ սէոյն մուտ որ ուղիղ գայ տարին լման: նահանջ տարին զինչ գիր լինի մէկ գիր յետ տաս դու անխափան:

"In the year of the Armenian era 1098 (A.D. 1648) I wrote this fair calendar. Those who read it will understand it. When you have read and are versed in it, bear it all in mind. You must be on your guard against a particular year being a bissextile. Make no mistake about the Fasts, and do not confuse them with the days for eating..."

64.

Or. 2336.—Fine vellum. Size, external $4\frac{1}{8}$ by 3 inches, of text $2\frac{1}{2}$ by $1\frac{3}{4}$. Modern binding of red morocco. Folios 194, in 20 quires of 10 folios each, except 9 and 10 which have 9,

and 3 and 20 which have 8. The hand is a small, neat *bolorgir* of the seventeenth century, written 22 lines to a page, with few compendia or accents. The comma and double point are used in punctuation, and the words are divided. Folios 49–55a are written in double columns. There are many illuminations, *e.g.* on fol. 5b a full-page miniature of a priest with book; similar ones on folios 135b and 175b are obliterated. On folios 6, 33, 96, 106, 118, 139, 161 are illuminated headpieces with marginal scrolls and arabesques. The larger paragraphs begin with bird and *shalugir* or festooned letters; the smaller ones with blue and gold capitals. The margins are adorned with many miniatures of the Virgin and of the Evangelists and saints, often illustrative of the matter of the lections.

Contents.—The volume is a *ժամագիրք* or Book of Hours. The canons, &c., come as follows. I give references to the pages of the printed edition of Constantinople, 1849.

Fol. 1. Հրաժարիւք ի սատանայէ . . . "We renounce Satan . . ." page 1.

Fol. 2b. Եւս է ուղղափառ դաւանութիւն հաւատո՞ . . . "This is the orthodox faith . . ." p. 3.

Fol. 6. Տէր եթէ զշրթունս . . . "Lord, if thou open my lips . . ." p. 7.

Fol. 33. Կանոնադրութիւն կարգո՞: 'Կատեա տը զայնոսիկ որ դատեն զիս . . . "The chief of the canons in order. Judge, O Lord, them that judge me . . ." p. 32.

A folio has been cut out after fol. 95, the last but one in quire 10, so that this rite is incomplete at end.

Fol. 96. Եւրհիմես հոգիդ սբ աստ ճշմարիտ, ամէն. Ողորմեա ինձ . . . "Blessed be the Holy Spirit, true God, Amen. Have mercy on me . . ." p. 329. These are the prayers of the Third Hour. "Rituale Armenorum," § 98.

Fol. 101. Կարգաւորութիւն հասարակաց աղաւթից վեցերորդ ժամուն . . . "Public prayers

ordained for the Sixth Hour . . .” p. 340. Rit. Arm., § 107.

Fol. 105*b*. *Կարգաւորութիւն հասարակաց աղօթից իններորդ ժամուն . . .* “Public prayers ordained for the Ninth Hour . . .” p. 350. Rit. Arm., § 117.

Fol. 110*b*. *Ճամամուտք կարգաւ ըստ պատշաճի աւուրն, երկու շարթի գշի, եշի: Որ ի հօրէ առաքեցար փրկիչ . . .* “Introits in order, proper to the second, third, and fifth *feriae*.” *Begins:* “Thou who from the Father wast sent as Saviour . . .” p. 367.

Fol. 118. *Մշտնից երեկոյի ժամուն:* “Prayers of the Vesper Hour.” p. 457. Rit. Arm., § 128.

Fol. 136. *Մհալ թի մարմնաւոր սեղանու:* “Blessing of a fleshly table.” Rit. Arm., § 153.

Fol. 139. *Մշտնից խաղաղական ժամուն:* “Prayers of the Hour of Peace.” p. 497. Rit. Arm., § 163.

Fol. 160. *Մշտնից հանգստեան ժամուն:* “Prayers of the Hour of Rest.”

Fol. 171*b*. *Մշտնից տն ներսէսի հայոց կթշկսի ասացեալ: Հաւատով խոստովանիմ և երգիր պահանձ քեզ . . .* “Prayers of Sir Nerses, Catholics of Armenia.” *Begins:* “In faith I confess and adore thee . . .” These prayers have been repeatedly printed.

Fol. 176. *Հարական յորժամ ժամարարն սգստօրի դիզ[իրքն] եղանակին: Խորհուրդ խորին անհաս անըսկիզբն որ զարգարեցէր . . .* “Hymn for Vesting of the Priest, sung by the choir.” *Begins:* “Mystery profound, incomprehensible, without beginning . . .”

Fol. 188*b*. *Միսիս փոքր հայոց:* “Months of Little Armenian cycle.” Illustrated with tables of seasons, months, signs of equinox, &c.

Fol. 189. *Թուական այսպէս արա. կալ զմեծ թվական հայոց, չլթ. չլթ. չըմանն ի լաց երթ որ մընա փոքր թվականէ . . .* “Calculate the year thus. Take the Great era of Armenia, take

away the 532—532 cycles. What is left over is the Little era . . .”

The Little era mentioned in these last two pieces was calculated by Azaria of Ispahan. It began on March 21 (= April 2 Gregorian style) of the year 1616, when two cycles of 532 years each of the Great Armenian era had elapsed. The latter began in 552.

65.

Or. 4555.—Paper. Modern cloth binding. The pages are much thumbled. Size, 6 $\frac{5}{8}$ inches by 4 $\frac{3}{4}$. Folios 36, in a modern, irregular, but clear *notergir* or notary's hand, 20 to 23 lines to a page.

Contains unauthentic Prayers of Gregory of Narek, and parts of the Armenian Breviary.

Fol. 1. A confession: *Հաւատով խոստովանիմ երկիր պագանեմ քեզ հայր և որդին սւ հօգի անեղ և անմահ . . .* “With faith I confess and adore thee, Father and Son and Holy Spirit, increate and immortal . . .”

Fol. 6. *Չօրաւոր աղօթք սրբոյն գրիգորի նարեկացւոյն վասն պահպանութե ի գիւնէ և զօրութե նորին . . . Inc. Տէր ար գթութեց եւ անողորմութեց անուն մեծութե. ձայն ահաւորութեան. կոշտ սաստկութե . . .* “Powerful prayer of St. Gregory of Narek for preservation from the Devil and his influence . . . Lord, Lord of pity and God of mercies, Name of grandeur, Voice of awe, Call of reprimand . . .”

Fol. 11. Of the same, for protection from devils: *Ըժ յաւիտեական բարերար և ամենակալ սանդիչ լուսոյ և յօրինիչ գիշերոյ . . .* “God eternal, benevolent, and almighty, Creator of light and Deviser of the night . . .”

Fol. 19*b*. The Office of Rest (see Rit. Arm., p. 486, sect. 174): *Մաքեա ար ըզլոյս քո և զճշմարտութի քո . . .* “Send, Lord, thy light and thy truth . . .”

Fragments of the other Hours follow.

MENOLOGIA AND MARTYROLOGIES.

66.

Or. 6555.—Glazed paper. Recent half-binding of green leather. Size, external 15 by 10 $\frac{1}{4}$ inches, of text 11 by 7 $\frac{1}{4}$. Folios 722, in 62 numbered quires of 12 leaves each. Most of the folios were torn at the outer edges, above and below, and have been mended. Several folios are lost or misplaced, *e.g.* after 150, 152, 186, 196, 624, 690, 699. The true places of those wrongly bound in is indicated in the table of the contents of this MS. given at end of the account of MS. Or. 4787. Written in a large, clear, neat *bolorgir* or round hand, in double columns of 37 lines each. The commencement of each piece is marked by arabesques of foliage and bird-scrolls in purple ink in the margin, with ornate initials and rubricated lines in the text. Here and there figures of saints are rudely drawn in the margins in red and black ink. The titles, which were in red, are often so faded as to be illegible. The orthography is archaic, and accents for reading are added.

The volume is a Menologium or *Haysmavurg*, *i.e.* "On this day," the name given to a collection of abridged acts of saints to be read in church on the days of their commemorations. The work is described on fol. 720*b* in the final memorandum as follows:—

"... Apostles, prophets, holy virgins, champions, who by their sufferings and death have received a portion in the glory of Jesus Christ—their history is written in this book called *Haysmavurg*. Here, then, are completed the glorious Feasts of all saintly champions, ascetics of old, and all Dominical Feasts... which the priests teach by reading and recounting to all the lives and martyrdoms of the lovers of Christ

and of them that fulfilled his commands. These the Church feasts each day, commemorating their several names, from the beginning of Navasard until the fifth of the *Epagomenai*, for the entire year of 365 days."

Fol. 721. The colophon continues thus:—

Մարտիրոսաց քաջահիմն և անաշխ քաջ նահատակաց
Հոգիարուիս սք տանու: ի Թուականութես հայոց
մեծաց յամիս ջիւ, ի խնդրոյ անապատիւ և հեզահոգի
ներսէս քՏյի որ ի սոյն առուրս խնդիր եղև այս...
բուրաստանիս... յիշատակ իւր և ծնաւդաց իւրոց,
և կողակցին իւրոյ՝ երանուհոյն, և զաւակի նորին
ստեփաննոս քահանային...

Նիւնսիք ի մարբրափայլ յաղաթս ձեր զներսէս
մալազն որ բազում աշխատեցաւ ի կոկել թղթիս և
աւգնական եղև ի գրել գրոցս... բայց գրեցաւ սա՛
ձեռնամբ մղսամած և անխմաստ գրչի մովսէս արեղի՝
ի գաւառս խախտեց՝ որ այժմ ասի բաբերթ՝ ի
յանապատս որ կոչի բերթակ՝ ընդ հովանեաւ սք
անաշխն. և սք լուսաւորչին, յառաջնորդութե վա-
նացս ար լազար եպիսկոպոս, և կիրակոս հարպետին, յիշե-
սիք և զմիւրք անտեսն և զգուստրն իւր զեմինն, որ
բազում աշխատութե սպասաւորէր մեղ ի գրել գրոցս,
ան զիւր հոգին անմահական հացովն կերակրէ...

... հին և զորդին իւր զստեփաննոս քահանայն: և
զամին ատին, և զամուսինն իւր զսղութն, և զորդին
իւր զանապատին: և զիս զմովսէս գծողս... Մնեղա-
դիր լերուք խոշորութե և սղալանացս որ ի սմա զի կար
մեր այս շափ էր:

Միւրդ ես ներսէս քահանայս, և անապատիս՝ որ յան-
կացաւ ի եղաք այժմ տառին, և եղաք ի քաղաքս որ
կոչի բաբերթ՝ ի դուռն սք անաշխն, յիշատակ ինձ,
և ծնաւդաց մերոց, վկայութե և կամեցողութե, պր
դազարոսին, և խոճայ մկրտչին՝ քահանային, և տա-
նուարացն, զի մի որ իշխեսցի հանել զսա ի գրանէ սք
անաշխն, ոչ ծախելով, ոչ գրաւելով, ոչ գողանալով,
ոչ յիմոց և ոչ յաւատարաց...

"This inspired holy book of the brave champions who based on Christ and builded on God was completed in the year of the Armenian

era 938 (A.D. 1488), at the request of the divinely honoured and gentle Nersês the priest, who in those days required such a . . . garden . . . in memory of himself and his parents, and of his wife Eranuhi, and of his issue by her, Stephanus the priest . . .

"Remember in your pure-gleaming prayers Nersês Malaz, who worked hard at smoothing the sheets and assisted in the writing of the book . . . It was written, however, by the hand of the sin-stained and unintelligent scribe Moses, *abela* (monk), in the canton of Khakhtiq, which is now called Baberth, in the hermitage called Berthak, under the shelter of the holy Theotokos and of the holy Illuminator, when the abbot of the *wang* was Sir Lazar the Bishop, and Kirakos was Patriarch. Remember also Meliq the steward and his daughter Emin, who took great pains to minister to us while we were writing the book. May God feed with his bread their deathless souls . . ."

Here the text is broken. There was mention of the priest Nersês and his wife, for the text continues thus:—

" . . . and his son Stephanus the priest, and Amin Atin, and his wife Aluth, and his son Astuadzatur, and myself Moses the penman . . . Do not blame overmuch the rudeness of my writing and the faults in it, for this is the best I could do.

"I, then, Nersês the priest, and Astuadzatur, who were longing to have this book, have given it to the city called Baberth, to the door of the holy Theotokos, as a memorial of myself and my parents, with the testimony and approval of Paron Lazarus and of Khodschay Mkrtitch, the priests, and of the lairds (= *οικοδεσπότης*), that no one may ever dare to remove it from the door of holy Theotokos, either by selling, pawning, or stealing it, neither of my own people nor of strangers . . ."

On fol. 78 Moses the scribe describes himself as of Hamshên (*Համշենցի*). Nersês the priest and his son Stephanus the priest are com-

mended to our prayers at the end of many of the pieces of this volume, as also are Amenatin and his wife Aluth at the end of many others. Such brief colophons occur on folios 7*b*, 22*a*, 24, 47*b*, 52, 56, 78, 103*b*, 118*b*, 185, 247, 576*b*.

In a final clause the author of this colophon begs the bishop and coenobites to read out the above colophon twice a year, at Epiphany and Easter.

Colophon II., fol. 721*b*, is in another hand, to the effect that the volume was rebound and repaired in the year 1151 (1601) by Theodore, a priest, at the request of the benevolent Sargis, who found it in disrepair.

A third colophon, fol. 722, attests that the volume was bound and repaired in the year 1038 (1588) by Barseł (Basil), Bishop of Gori (*Գորիցի*), in the Iberian country, at the request of the reverend Meliton, a priest, as a record of his ancestors (*Հայրենի պապանդ*).

On fol. 723 is written, in a large ornamental *bolorgir* of the fifteenth century (a different hand from the rest of the MS.), in double columns of 26 lines each, a note relating to the execution by an Amir named Yusuf of a martyr whose name is Baltasar (*Բաղասար*). One Haylou Mri (*Հայլու Մրի*), of Sebastia, is ordered to head the saint. The fragment begins:—

... ար իւր և քաղաքացիք և
... ևն եւ և զնա աստի զի
... քնասեցիս: Իսկ ըսր
... պատանին ըաղտնասր
... ասէ ես պատրաստ եմ 'ի
... մեռանել

A note on fol. 726*a* is in the same hand, and mentions the same persons as the second colophon, but asks our prayers for George, the scribe (*գրիս գծողի*) of a holy *gandsaran*, and for "the benevolent Sargis" who had it bound. A *gandsaran* is a book of anthems, so this colophon must have been taken from some other codex.

This MS. originally began with an index

giving the names of the saints, &c., feasted every day of the year. The last page of this remains on fol. 1*b*, and contains the last 42 days of the year. As the last part of the codex is in ruins, I translate the index for the last eight days of the Church year:—

Hrotitz 28 (= Aug. 3): Life of St. Dalmatius. Hrotitz 29 (= Aug. 4): St. Sophia and her three daughters. Hrotitz 30 (= Aug. 5): The Ark of the Lord. *Epagomenai* 1 (= Aug. 6): Transfiguration. *Epag.* 2 (= Aug. 7): Of the soldiers, followers of Warden. *Epag.* 3 (= Aug. 8): Domitianus and the ascetic Marianus. *Epag.* 4 (= Aug. 9): Antoninus and Meronia. *Epag.* 5 (= Aug. 10): Hovasaph, son of the king, Abener, and Baralam.

A rude note on this page runs: ի)էսթորոս քահանայ տրպագրեալ 1865, յունիս 28 (*i.e.* I, Thoros, a priest, printed this in 1865, June 28).

Whether the Armenian Menologion was reprinted anywhere in that year, I do not know. The editio princeps was made in A.D. 1705, and it was again printed in 1730. The list of contents of this codex is given under the next, Or. 4787, p. 168 foll.

67.

Or. 4787.—Paper. The lower corners of folios are dirty, and many which were torn are repaired. Recent half-binding of red leather. Size, external 16½ by 11½ inches, of text 13½ by 8. Folios 434, of which 5–421*a* are written in a large clear *bolorgir* or round hand, in double columns of 41 lines. Folios 421*b* to end are in a *notergir* or notary's hand of the same age, for the titles continue to be in the same *bolorgir* hand, as is also the final colophon. The titles are in red ink, and illuminated capitals and marginal coloured arabesques mark the beginning of each piece. There is a crude frontispiece at the beginning of the text. Folios 1–4*a* contain an index of the names of saints to be commemorated month by month

and day by day. This is later than the rest of the book, and is written in *notergir*.

The final colophon on fol. 434*b* is as follows:

Փառք ամենայն երրորդութե . . . որ ետ կարողութի տկար և անարժան և մեղօք մեռեալ յանձինս, երեմիայ գրչի հասեալ յաւարտ յայս մատենի: քանզի ունի սա զբոլոր տարին յինքեան հաւաքեալ ըստ հոռոմացն. բժն. ամիսն. և ըստ հայոց, բժն ամիսս, և. և. ճր աւելիքն . . .

“Glory to the all-holy Trinity . . . who gave the power to myself, Jeremiah the scribe, weak and worthless and dead in sin, to reach the end of this volume. For it contains in itself the entire year collected together according to the twelve months of the Romans, and the twelve of the Armenians with their five days of *epagomenai*.”†

There follows a description of the contents, and then a notice of the owner and his relatives which is partly lost by reason of the upper half of the second column of fol. 434 being mutilated. One can read the following names: տէր գասպար, Sir Gaspar; վասակ, Wasak; գասպարն. մամն անաբէկին, Gaspar, the grandmother of Anabêk; . . . քանին. մորաբերն հոռոմ. սիմն, . . . qanin, mother's sister of Hōrōmsim.

Then the text continues:—

Եւ դարձեալ յիշնջիք, մեծ եղբօր որդիքն . . . վարդումն, տէր առաքելն, պօղոս . . . մարգարիտն: և միւս եղբօր որդոյն . . . և լաղարն: գստերանցն, փաշումն, . . . տէր գասպարի որդոյն, գրիգորն, և . . . գստերանցն, սառախաթունն, հոռոմն, . . . քանն, և յեթարն: մարգարի որդւոցն . . . յովասափն: գստերն եփրեսիմայն և կ . . . ուլ չակին: և դրձլ, քւերցն. նանասին. հոռոմնի . . . զօլվաթին և աներին իւրոյ աւետիսին. և զ . . . քանչին օղիտային. քւեր որդւոցն, յակոբին մանուկին, և զամ արեան մերձաւորքն իշնջէք զստացող սորին. զպարոն միքայէն, և զծնողն իւր, և զվերոյ գրեալքն ամիսն: եւ . . . երեմիայ

† The Armenian months have each thirty days, and at the end of the year five days are intercalated called by this name in Greek.

քչյ, տեսի զսէր և զխափաշ սորա զպարոն միջայէլն
 . . . յանձն առի և կատարեցի ողորմութիւն . . . Հասի
 աւարտ սբ գրոց, ի թվիս հայոց . ու . Ժ . և Ժ . Ի մայիսի .
 'է . ի իսանանիստ քաղաքիս կարուց . 'ի հայրապետութե
 ուրֆայեցի, տէր նահապետ կթղիսին, և 'ի ժամանակի
 թագաւորութե օսմանցւոց, սուլ ան մուստափայ,
 բայց աղաչեմ . . . յիշել զիս . . . և զուսուցիւ զհայրն
 իմ զսէր ամանան, և զմայրն իմ զգովման . . . յի-
 շեցէք զբարեմիտ և շնորհալի պարոն միջայէլն . որ է
 սմ յերկրէն արարատեան, 'ի գեղջէն աղասորու, որ
 առի զրիս բուսիս, և իւրեանց առաջնորդ գետարգել
 վանացն, յոհան պարոն տէրն և գեղարդի վանաց
 դաւիթ վարդապետն, և սբ սարգսի վանացն, տէր
 յովանէս, և յերկմանխանն ֆա . . . խանն, և պարսից
 թիղրն . շահ հուսէնն . . . և . . . (*cetera desunt*)

"And again, remember the eldest brother's children . . . Wardoum, Sir Araquel, Paul . . . Margarite; and the other brother's children . . . and Lazar; the daughters Phashoum . . . Sir Gaspar's sons Grigor and . . . the daughters Sarakhathoun, Hôrôm . . . Qan and Hethar; Margar's sons . . . Howasaph; the daughter Ephresimay and . . . Oultchak; and again, the sisters Nanas, Hôrôm, Dôlwath, and his (*or* her) father-in-law Avetis and Qanitch Ôlitay; the sister's sons Jacob, Manouk (*youth*), and all near blood kinsmen . . .

"Remember the owner of this book, Paron Miqaël, and his parents, and all the above mentioned. And . . . Jeremiah the priest, I beheld the love and longing Paron Miqaël had for this book . . . so I undertook and finished it by the mercy of God . . . and completed the holy book in the year of the Armenians 1151 (A.D. 1701), May 7, in the city of Kars, seat of the prince, in the patriarchate of Ourfay (Edessa), when Sir Nahapet was Catholicos, and in the reign over the Osmanli of Sultan Mustapha. But I pray you . . . to remember me, and also my teacher, my father, Sir Athanas, and my mother Dôlwath . . . Remember the kindly and God-loving Paron Miqaël, who is from the land of Ararat, from the village Alasôr, which is called Lrkh town, and the abbot of their *wang* (monastery) of Getargel,

John Paron Lord (*Tér*), and David Wardapet of the *wang* of Gelardi, and John (Yowanès) of the *wang* of St. Sargis, the Khan of Êrêwan(?) Fa . . . Khan, and the King of Persia, Shah Husên . . ."

At the end of many of the pieces the scribe Jeremiah commemorates Paron Michael, his father Amir Avag (*ամիր աւագին*), his mother Gaiana, his partner in life Anna, his son Avetiq, his brothers Sir Gaspar, Khatchatur, Asatur (*ասատուր*), and Margar, his sisters Nanas, Hôrôm, and Dôlwath, his daughters Ôlitay, Thaguhoy, and Mariam.

Over these notices a later owner has pasted slips of paper giving his own name, *e.g.* on fol. 89, after the words "Have mercy on the writer of the book" (*Ողորմեայ ստացողի գրոցս*), as follows:—

Հանգուցեալ մալխասին . կենակցոյն մարիամին .
 զստերացն թագուհիսին, շէհար կիւլին, որդւոյն
 մկրտչին . կիւլեցոյն հիւսնիս . որդւոյն խաչայիւ և
 յովհաննէսին, և նմ զարմից :

"For Malkhas who is at rest, for his wife Mariam, his daughters Thagouhin (*i.e.* queen), Shêhar Kiul, his son Mkrtitch, his wife Hiusni, his sons Khatchoy and Howhannês (John), and all their kinsmen."

But on folios 18, 24, and in sundry other places, the following is pasted on:—

Հանգուցեալ գարրիէլին . որդւոյն կիրակոսին . կո-
 ղակցւոյն շալոսկոյն, որդւոյն նաւրոզին . կնոջ ամթու-
 նին, որդւոյն յարութին . կնոջ մուպարին, և որդւոյն
 խաչատուրին, և նմ արեան :

"For Gabriel who is at rest, his son Kirakos, his wife Shaloski, his son Nauroz, wife Althoun, the son Haruthiun, the wife Moupar, and the son Khatchatur, and all blood relations."

Contents of codices Or. 6555 and 4787:—

In the following tables of contents these abbreviations are used: M. = Martyr; MM. = Martyrs; V. = Virgin; Pr. = Priest; Bp. = Bishop; dr. = daughter; Ap. = Apostle.

The days of the Armenian months only are cited, but in the originals each day has

its equivalent given in the Julian Calendar according to the correspondence fixed between the two calendars in the year A.D. 1084 by John Sargawak (deacon) of the convent of Halbat, as explained in Dulaurier's *Recherches*, p. 112. According to his equation, the Armenian months coincided with the Julian as follows:—

Navasard	= Aug. 11—Sept. 9.
Hori	= Sept. 10—Oct. 9.
Sahmi	= Oct. 10—Nov. 8.
Trê	= Nov. 9—Dec. 8.
Qalotz	= Dec. 9—Jan. 7.
Aratz	= Jan. 8—Feb. 6.
Mehekan	= Feb. 7—Mar. 8, 7.
Areg	= March 9, 8—April 7, 6.
Ahekan	= April 8, 7—May 7, 6.
Mareri	= May 8, 7—June 6, 5.
Margatz	= June 7, 6—July 6, 5.
Hrotitz	= July 6, 5—Aug. 5, 4.
Aveliatz (<i>Epagomenai</i>)	} = Aug. 6, 5—Aug. 10, 9.

The Armenian dates are also not seldom equated with corresponding dates of other calendars. Thus Navasard 1, 2, 3, &c., are equated with Lul 1, 2, 3, &c.; but after Nav. 17 = Lul 9, Nav. 18 is abruptly equated with Lul 30; then Nav. 19 with Tshrin 1; and these numbers are continued as far as Hori 13 = Tshrin 25. Then suddenly Hori 18 is equated with Tshrin 10, Hori 19 with Tshrin 11. Yet again, after a few days Hori 22 is identified with Tshrin (*or* Tshri) 1; and so on as far as Sahmi 9 = Tshrin 30. Then Sahmi 10 = Mehrshus 1; and so on as far as Trê 9 = Nov. 17 = Mehrshus 30. At Trê 10 = Nov. 18 is the note: "To-day begins Quinquagesima; and no matter what the day of the week, on the same begins the Fast of Epiphany and of the Blessing of the Waters." Presently Trê 15 = Nov. 23 is equated with Qaslev 6, so that Nov. 18 must equal Qaslev 1. Qalotz 8 = Dec. 16 = Qaslev 30, and then Qalotz 9 = Dec. 17 = Tpêth 1. Tpêth (*or* Tbeth) ends on Aratz 8 = Jan. 15, and then Aratz 9 = Jan. 16

= Shbath 1. Shbath ends on Mehekan 8 = Feb. 14. At Areg 9 = March 17 we have a note to the effect that that day is the first of the Jewish *Epagomenai*, and here, fitly enough, begins the commemoration of the Six Days of Creation. Then Areg 14 is equated with Nisan 1 (as in most codices), and May 1 = Ahekan 24 with the Hebrew Iari; on Mareri 25 = June 1 is set Hiziran 1, and on Margatz 23 = June 29 is set Thamuz of the Jews 10. A few of the Feasts recur twice and even thrice in the year.

There is much discrepancy between one codex and another of the Armenian Menologium, and distinct recensions can be traced of it. These two codices, Or. 6555 and 4787, are so closely allied that it was economical of space to enumerate their contents together. My method is to give first the name of the saint or of the event commemorated, next the day of the Armenian month on which the commemoration is kept, and then the folio of the codex on which the legend of the saint or the narrative of the event is read. Here the first number is the folio of Codex Or. 4787; the second, printed in italics, that of Or. 6555. Where a text occurs in Or. 6555 alone and not in Or. 4787, the title as well is usually printed in italics. I retain misspellings of names.

John the Baptist and Athenogenes. Begins: *Յորժամ լուսաւորեաց արն գրիգոր զհայս և զնորացնալն արտատ . . .* (Nav. 1): 5. New Year: *Իսկ զի այսօր կոչի տարեմուտ և մարդիկ միմեանց տնոյս պարգևեն . . .* "To-day is called the Beginning of the New Year, and people give each other gifts . . ." (Nav. 1): 6b, 5. Artavaz, King of Armenia: *Թագաւոր մի կայր հայոց արտաւազ տնուն . . .* (Nav. 1): 6b, 5. Aniketis and Photinus, MM. under Diocletian (Nav. 2): 7, 5b, 6a. Xestos and Laurentius of Rome, and fellow MM. (Nav. 2): 7b, 6a, 6b, 7a. Marcellus, Bp. of Apamea (Hemean), M. under Theodosius (Nav. 3): 8, 7a. Hermias, Pelagius, and their fellow MM. in Nicomedia (Nav. 3): 8. Martina, V.M. (Nav. 3): 8b. Honoratus, Abbot

of Fondi in Italy (Nav. 3): 8b. Shôlakath or Dedication of Church of Edschmiadzin
 Ի յաւարդէն յեր ար քրիստոս (Nav. 4): 8b, 8. Ursicinus (spelled Urkianus) in Illyria, M. (Nav. 4): 9. Mary Deipara, her Translation. Begins: Պարա և արժան է գիտել (Nav. 5): 9b, 4, 2, 9. Christ's Image on Handkerchief sent to Edessa. Begins: Իբրպար արքայն հայոց և ասորոց լուսա զքրիստոս... (Nav. 6): 12, 11, 12. Another history of the Passing of Mary (Nav. 7): 13a. Myron of Cyzicus, Pr., M. under Decius (Nav. 7): 13b, 13a, 14. Laurus and Florus, twin brothers, MM. (Nav. 7): 13b. Diomedes, physician in Nicaea, M. (Nav. 7): 14b, 14b. Stephen of Ułni (Zeitun), his Mother and 34 Comrades under Julian (Nav. 8): 14b, 14b. Atom, captain, and fellow MM. in Armenia (Nav. 9): 16, 16b. Andrew, general, and fellow MM. (Nav. 9): 16b, 16b. Bassa (Wasay) and three Sons in Edessa, MM. (Nav. 10): 17. Theotokos, on her Picture (Nav. 10): 17b. Agathonicus and Fellows under Maximin in Nicomedia, MM. (Nav. 11): 18, 19b. Justus (Justinus) in Rome, M. (Nav. 11): 18b. Samuel, Prophet (Nav. 11): 19, 21. Thomas, Ap. (Nav. 12): 20, 22. Irenaeus, Bp. of Sermio, M. (Nav. 13): 21, 24. Libertinus, abbot, disciple of St. Honoratus (Nav. 13): 21. Photina, the Samaritan (Nav. 13): 21b. Daniel, Prophet (Nav. 14): 22, 25. Abudemius or Abudinus, M. in Tenedos (Nav. 15): 23, 26. Mary Deipara, her Translation set on the Feast of Anahite, wife of Aramazd, by Gregory the Illuminator, in the village Eriza in the canton of Yekelatz (Nav. 15): 23, 24b. Adrian and his wife Anatolia (Nav. 16): 24, 28a. Sukias (Hesychius) and his Fellows, MM. in the Port of the Alani in Armenia, in eleventh cent. (Nav. 17): 25, 29b. Stratonicus, Philippus, and Eutyichianus (Tychianus), MM. in Nicomedia (Nav. 18): 27, 32. Onesimus of Cacsarea in Cappadocia (Nav. 18): 27, 32. Antiochus, physician, M. in Sebastia (Nav. 18): 27b, 32b. Decollation of John Bpt. (Nav. 19): 27b, 33. Philonides (Wilindos), Bp. of Cyprus, M.

(Nav. 20): 29b, 35b. Aternersch of Rome, son of Probus, M. in Nicomedia (Nav. 20): 29b, 36. Timotheus of Palestine, M. (Nav. 20): 30. Mary Deipara, her Girdle Found, with Prayer by Grigor: Ի յանասորոհ հայոց կուսին յաւարդու անձանին զգոսին զսին յերուսաղէմ . . . (Nav. 21): 31, 36b. Joshua, son of Navê (Nav. 22): 31b, 39. Simeon Stylites of Antioch, the younger (Nav. 22): 32. Mamas, M. under Aurelian (Nav. 23): 33, 40b. John the Faster (Nav. 23): 33b. Anthimus, Bp. of Nicomedia, M. under Maximin (Nav. 24): 33b, 41b. Athanasius, Bp. of Seleukia under Maximin and Khantush, M. under Aurelian (Nav. 24): 34, 42. Pamphylian Miracle (Nav. 24): 34b. Babylas, Bp. of Antioch, and his three Disciples, MM. under Numerian (Nav. 25): 34b, 43. Lucianus, Theodorus, Ammianus, Julianus, and others (Nav. 25): 35, 43b. Babylas, homily on (Nav. 25): 35. Ammon, deacon, and 40 Women, MM. in Adrianople (Nav. 26): 35b, 44b. Zacharias, father of John the Baptist (Nav. 26): 36, 45. Hermione or Ermonia (Erinea) and Tia, drs. of Philip the Deacon (Nav. 27): 36b, 46. Faustus or Fusius (Firsios) and Abib the Deacon, and Companions (Nav. 27): 36b. Khosrow II.'s 5000 Women Captives of Antioch, MM. (Nav. 27): 36b, 46b. Nicene Council (Nav. 28): 37, 47, 10. Mary, Birth of (Nav. 29): 38b, 48. Sahak I., Catholicos of Armenia (Nav. 30): 40b, 50b. Menodora and Sisters, MM. (Hori 1): 41b. Basilissa (Basilida), V., M. at Nicomedia with Menadora, &c. (Hori 1): 42, 52. Paulus, Bp. in Spain (Hori 1): 42, 52b. Manushak (Oréina), V., M. in Persia (Hori 2): 42b, 53. Romulus and Eudoxius, MM. in Melitene (Hori 2): 43. Theodorus (or Diod.) and Didymus, MM. in Laodicea (Hori 2): 43. Sozon, M. in Lycia (Hori 2): 43, 54. Autonomus, Bp., M. in Bithynia (Hori 3): 43b, 54. Severianus of Sebaste, M. (Hori 3): 43b, 54b. Cross, Feast of, in Church of Golgotha and of the Resurrection in Jerusalem (Hori 4): 44b, 55b. John Chrysostom (Hori 4): 45, 56b. Cross, Exalta-

- tion of (Hori 5): 46, 57*b*. John Chrysostom's Homily on the Cross (Hori 5): 57*b*. Second day of octave of Holy Cross (Hori 6): 60. Nicetas the Goth (Hori 6): 47. Euphemia, M. in Chalcedon under Diocletian (Hori 6): 47*b*, 60*b*. Cornelius, M. in Nicea (Hori 6): 61. Martyrs of Mohammedan persecution in Armenia in A.D. 711: (Հուստինիանոս կայսրն հռոմայ հալածեաց զազգս հայոց ... (Hori 6): 47*b*. Theodora of Alexandria, the Penitent (Hori 7): 48, 62. The Translators of the Scriptures into Armenian, Sahak and Mesrop (Hori 8): 50, 63*b*. Trophimus, Doremendos (*sic*), and Sabatianus, MM. under Probus (Hori 8): 50*b*, 68. Moses and Aaron (Hori 9): 51, 64*b*. Oscan and Company, Priests and MM. in Armenia (Hori 10): 52*b*, 67. Ariadona (Ariadne) (Hori 10): 67*b*. Eustachius and his wife Theopista (Hori 11): 52*b*, 68*b*. Apelianus (Peleus), Nilus, and 150 other MM. in Caesarea of Palestine (Hori 12): 54, 68. Elisha, Ap. (*sic*) (Hori 12): 71. Pap or Papas, M. in Lycia (Hori 12): 54*b*. Amida destroyed by the Persian king Kout (Kavat). Begins: (Թագաւորն պարսից կուտ (կաւաւ) անուն ... (Hori 12): 54*b*, 71. Phocas, Bp. of Sinope (Hori 13): 55, 72. Jonah, Prophet (Hori 13): 55*b*, 72. Eraita (Iraides) of Alexandria, V.M. (Hori 14): 55*b*, 73. Greek Martyrs slain by Arabs in Armenia in A.D. 811: (Էրաթիւնց արուստհէ սուլտանն տաճկաց զեպպանս ... "Abusahl, Sultan of the Arabs, sent an ambassador ..." (Hori 14): 56, 73*b*. Thecla, V.M. (Hori 15): 57, 74*b*. Cephas and Apollos, Apostles (Hori 16): 58, 76. Jacob of Sarug (Hori 16): 58, 76*b*. John the Evangelist, his *Dormitio* (Hori 17): 58*b*, 77*b*. Callistratus and his Company, MM. in Rome (Hori 18): 60, 80. Manuel II., Commemoration of his death (Hori 18): 61; (Hori 16): 77*b*. Simeon, son of Cleopas (Hori 19): 61*b*, 81. Epicharis (Epiqura) V., M. at Rome (Hori 19): 61*b*. Mamelkhta, M. in Persia (Hori 19): 61*b*, 82*b*. Eliseus, first Catholicos of Albani (Hori 19): 61*b*. Zeno of Verona, Miracle in his church during a flood (Hori 19): 62. Chariton of Iconium, Abbot and M. under Aurelian (Hori 20): 62, 82*b*. Eupsychius, abbot (Hori 20): 62*b*, 83*b*. George the General (Hori 20): 63. Gregory the Illuminator's Death (Hori 21): 63, 84. Antonius and Kronides and the Seven Grass-eating Hermits, MM. in Armenia (Hori 21): 63. Thathul Varus and Thomas in Armenia (Hori 21): 63*b*, 85. Dionysius Areopagita and Rhethéos, Athanasius, Cyril, Ephrem, Basil of Caesarea, Gregory of Nyssa, Gregory Theologus, Epiphanius, Chrysostom (Hori 22): 64*b*, 86. Ananias, Ap. and M., and Theodore of Perga (Hori 23): 66, 88*b*. Michel, Abbot of Zob, and 36 Monks (Hori 23): 66. Sinai Convent, Miracle of (Hori 23): 66*b*, 89. Dosan, Bp., M. under Shapuh (Hori 23): 66*b*. Paphnutius, Cyprian, Bp., and Justina (Hori 24): 67, 89*b*. Dionysius Areopagita (Hori 25): 68, 91*b*. Cyriacus (Kirakos) under Theodosius (Hori 25): 91*b*. Adoctus, M., and his dr. Kalestinea (Hori 25): 68*b*, 92. Rhipsimas and her Company, MM. (Hori 26): 69, 93. Gaiana and her Company, MM. (Hori 27): 70*b*, 95*b*. Sarkis and Bagos (Sergius and Bacchus), MM. (Hori 28): 72, 98. Nazarius and Celsus, MM. under Maximin (Hori 28): 72*b*. Pelagia, V.M., of Tarsus (Hori 29): 73, 99. Urbentius (Hobent.) and Maximus, MM. under Julian (Hori 29): 73*b*, 99*b*. Zinaida (Zinotila) and Philonita her sister, under Julian (Hori 29): 73*b*, 99*b*. Eulampius and Eulampia (Hori 30): 74, 100*b*. Romanus the Singer, Stephanus of Italy, and John Chrys. (Hori 30): 74*b*, 101. Elizabeth, Conception of John Bpt. (Sahmi 1): 75, 102. Nicene, Seventh Council under Constantine and Irene his mother (Sah. 2): 76, 103*b*. Theodore of Alexandria (Sah. 2): 76, 104. Tarachus Probus and Andronicus (Sah. 2): 76, 104. Carpus and Pappylus (Sah. 3): 77, 105. Domna or Domnina under Diocletian (Sah. 3): 77, 105*b*. Varus and 6 Pr. under Maximin (Sah. 3): 77, 106. St. Mashtotz in A.D. 893 in Armenia (Sah. 4): 78, 106*b*. Ephesine Council (Sah. 5): 78*b*, 108. Lucian (Ulkianos), Pr., of Antioch, M. under Diocletian (Sah. 6): 79*b*, 109. St. Antony, a legend of (Sah. 6):

80, 110. Lynceanus (Longinus), centurion under Tiberius (Sah. 7): 80b, 110b. Oscrates (Socrates), Pr., and Theodora, in Ancyra (Sah. 7): 81. Chrysanthus, M., and his wife Dareh (Daria) under Numerius (Sah. 8): 81, 111b. Luke, Evang. (Sah. 9): 82, 113. Andreas, M. under Emperor Cabalinus in Constantinople (Sah. 9): 82b, 113b. Hosiah, Prophet (Sah. 9): 82b, 113b. Joel, Prophet (Sah. 10): 82b, 114. Artemas or Artemius, M. under Julian (Sah. 10): 82b, 114. Hyperichius and his Fellows (Sah. 10): 83, 114b. *Bartisha, V., M. under Shapoh Sabur* (Sah. 10): 115. *Domnius in Thessalonica* (Sah. 10): 115. Lucia, V., M. under Diocletian (Sah. 10): 83b, 115. Anastasia, M. in Rome (Sah. 10): 83b, 115b. Khareth or Arethas and 10,200 MM. under Domnas Dschhut, Omerite King of Nengrana (Sah. 11): 83b, 115b. Hilarion, life of, under Constantine (Sah. 12): 84b, 117. Malachia in the land of the Huns of Crim builds a monastery A.D. 1383 (Sah. 12): 85b, 117. Abercius, Bp. of Hierapolis (Sah. 13): 85b, 118b, 710. James, Ap. and brother of Jesus (Sah. 14): 87, 119b. Ephesus, Seven Sleepers of, under Decius (Sah. 15): 88, 121. Marcianus and Martiron (or Martyrius) in Constantinople, notaries, slain after death of Alexander Patriarch (Sah. 16): 89b, 123. Demetrius, M. in Thessalonica (Sah. 16): 89b, 123b. Amphilocheus of Iconium (Sah. 17): 90, 124b. Constantinople, Earthquake under Leo (Sah. 17): 90b. *John of Hosav* (Sah. 17): 125. Smbat Bagratuni, M. in A.D. 594 under Khosrow (Sah. 17): 90b, 125. Sukias and Company (Sah. 17): 90b. Capitolina and maid Herodia under Diocletian in Cappadocia (Sah. 18): 90b, 125b. Claudius Asterius and Nenerius (or Neon), brothers, under Diocletian (Sah. 18): 91, 126. Abraham the Just of Edessa (Sah. 19): 91b, 126. Nouna and Mané, VV. of the Company of St. Rhipsima (Sah. 20): 92, 128. Zenobius and Zenobia under Diocletian (Sah. 21): 93, 703, 706. John and Proclus (Sah. 21): 93b, 706, 129. Epimachius, M. (Sah. 22): 94b, 129a. Melampius or Melesippus

and his wife Cassiana, MM. (Sah. 22): 94b, 130. All Saints' Feast (Sah. 23): 95, 130b. Cosmas and Damian (Sah. 23): 95, 130b. *Miracles of Saints* (Sah. 23): 131. Panegyric of All Saints: *Կաթողիկէ Եկեղեցի սբ երկին Ի յերկրէ . . .* (Sah. 23): 90, 132b. Akyndus or Akindynus, Pegasus, Amestus, Anebestus, MM. in Persia under Shapoh (Sah. 24): 98, 136. Martin the Frank, of Tours (Sah. 24): 99, 137. Stephen of Rome under Valerian (Sah. 25): 99, 137. Akifsimus (Acephsimas), Bp., and Joseph, Pr., MM., and Aeithalus, deacon, in Persia (Sah. 26): 100b, 140. Cyrma and Matrona (Sah. 27): 101b, 140. Paul, confessor, Patriarch of Constantinople (Sah. 28): 102, 142. Porphyrius and Gusan, MM. in Ephesus (Sah. 29): 103, 144. Dustfalls in Constantinople under Leo (Sah. 29): 103b, 144b. Meteors in A.D. 715 (Sah. 29): 103b, 144b. Michael, Gabriel, &c. Begins: "In the days of the false gods, when they worshipped idols and gods made with hands, a barbarous tribe called the Argonauts . . ." (Sah. 30): 104, 145. Gregory Wardapet on the Heavenly Orders: *Իսկական էութի* (Sah. 30): 105, 147. *Nerses on Angels, written A.D. 1162 for Moses the writer of this book* (Sah. 30): 148b. Antoninus and Victorinus, MM., of the village Priwal (Apamea) in Surana (Trê 1): 106, 150b. Stephania, widow (Trê 1): 106b. Minas or Menas, Egyptian soldier (Trê 2): 106b. Paul, Cosphar, and Markhay (Trê 2): 107, 153. Abdire, Pr. (Trê 3): 109, 154. John the Almoner, Patriarch of Alexandria (Trê 3): 109. Meli (Miles), Bp., and Boray (Ebora or Biurea), Soboa, and Disciple in Persia (Trê 4): 109b, 155b. John Chrysostom (Trê 5): 110b, 156b. Plato, M., of Ancyra (Trê 6): 112, 159. Romanus, M. under Maximin (Trê 6): 112b, 159b. Gurias, Samona, and Abib (Trê 7): 112b, 160. Matthew, Evangelist, his life (Trê 8): 114, 162b. Philip, Ap. M. (Trê 9): 115, 164b. Gregory Illuminator's Feast (Trê 10): 116, 166b. "Quinquagesima begins to-day, whatever the day of the week, also the Fast of the Theophany and Benediction of the Waters" (Trê 10): 118b, 170b. *History of*

- Gregory Illuminator* (Trê 10): 171. Nerses, Patriarch of Armenia Magna, and Khad, Bp. "In third year of Arshak . . ." (Trê 11): 119, 173b. Azius (Aza), M. under Diocletian (Trê 12): 120b, 176. Virgin Mary Presented in Temple (Trê 13): 121, 177. Archippas and Philemon, MM. of Colossae under Nero (Trê 14): 122, 178b. Dasius, M., of Rhodostola (Trê 14): 122, 179. Alypius Stylites under Heraclius in Adrianople of Pamphylia (Trê 14): 122b, 179b. Barlaam in Antioch of Syria (Trê 14): 122b, 179b. Gregory of Akragas (Trê 15): 122b, 179b. Gregory Thaumaturgus (Trê 16): 126, 185. Sahak and Mesrop, Translators (Trê 17): 127b, 187. Arsacids, lament for their fall, by Moses the Rhetor. Begins: *Ողբամ զգեղ հայոց աշխարհ . . .* (Trê 17): 128, 187b. Clement, Patriarch, M. (Trê 18): 129b, 190. Miracles in Antioch of Syria (Trê 18): 130, 191b. Mercurius the Scythian, M. (Trê 19): 131, 192. Tybertianus or Turbertius, Cecilia, and Valerianus, MM. in Rome (Trê 20): 131b, 193. Tiridates, King (Trê 21): 133, 195b. Andrew, Ap. (Trê 22): 134, 197. Gregory Illuminator's Descendants (Trê 23): 135b, 199. Erinarchus and Seven Others (Trê 24): 137, 201b. Theodore, Bp. of Alexandria (Trê 24): 137b, 202b. Jacobik (Yahowik), Persian, under Honorius and Arcadius (Trê 25): 137b, 202b. Warwaria (Barbara), M., and her Tower (Trê 26): 139b, 205b. Saba or Sabas, abbot in Cappadocia, under Theodosius the Less (Trê 26): 140, 206. Stephanus, ascetic in Mt. Oxius (?), under Constantine Caballinus (Trê 27): 140, 207. Paul the Anchorite, of Thebes (Trê 28): 141b, 208b. Sophonia (Zephaniah), Prophet (Trê 29): 143, 211. Ambakum, Prophet (Trê 29): 143, 212. Athenodoros under Diocletian (Trê 29): 143, 213. *Theodulus of Cyprus* (Trê 29): 212. Paulus, Eremita, tale of (Trê 29): 143b, 213. Bartholomew, Ap. (Trê 30): 144, 213b. Conception of Theotokos by St. Anna (Qalotz 1 = Dec. 9): 145b, 216b. Menas Hermogenes and Eugraphus (Grabos) (Q. 1): 145b, 216b. Menas or Minas, his Three Miracles (Q. 1): 146b, 218, 219, 220. Nicolaus of Myra (Q. 3): 148b, 221. Ambrose of Milan (Q. 4): 149b, 223. Eustratius and his Company (Q. 5): 151, 226. Lucia of Syracuse, V.M. (Q. 6): 152b, 228b. Thyrsus, Leucius, and Callinicus (Q. 6): 229b. Barsuma, Bp. of Edessa, and his Company (Q. 6): 153. Jacob of Nisibis (Q. 7): 154, 231. Patapius, Egyptian hermit in Athens (Q. 8): 234b. Spyridion, Bp. of Cyprus (Q. 8): 156, 235. Aythala and Apsaeus the Deacon in Persia (Q. 8): 156. Daniel Stylites (Q. 8): 237b. Ignatius of Antioch (Q. 9): 157b, 237b. Philemon, Apollonius, and Arianus, under Diocletian (Q. 9): 158, 238b. Eleutherius, Bp. of Illyria (Q. 9): 240. Theopompus, Bp., and Theonas, sorcerer (Q. 10): 159, 240b. Promus, Araeus, and Elias of Egypt, MM. (Q. 10): 159b, 242. Bacchus the Younger, M. (Q. 11): 161. Gregory Illuminator, his Vision, and Dialogue with the Angel (Q. 11): 160, 242b. *Bagus (Bacchus), an Arab or Tartar, M. in Jerusalem* (Q. 11): 244. Abraham and Khoren in Armenia (Q. 12): 161, 244b. Juliana, M. under Maximin (Q. 12): 161b, 245. Addai, Bp. of Edessa (Q. 13): 162, 245b. Anastasia in Rome, M. (Q. 13): 162b, 246b. Crete, Ten MM. of, under Decius (Q. 20 = Dec. 28): 172b; (Q. 14): 247b. Shushan, dr. of St. Wardan (Q. 14): 166b; (Q. 17): 256b. Julianus, physician, Silvanus, Bp. of Emesa, &c. (Q. 20): 172b; (Q. 14): 247b. *Arithalas of Persia* (Q. 14): 248b. Thaddaeus, Ap., and Sandukht, V. (Q. 14): 162b; (Q. 15): 249. Nicomedia, 20,000 MM. in (Q. 15): 164b; (Q. 16): 252. Chariton (Chariston) and his wife Mary (Q. 16): 252b. *Eugenius, Macarius, Timotheus, deacon, under Julian* (Q. 16): 253. David and James, Feast of (Q. 14 = Dec. 24): 165; (Q. 17): 254. Reasons for the Arrangement of Armenian Feasts (Q. 17): 254. Stephen, Protomartyr (Q. 15 = Dec. 25): 167; (Q. 30 = Jan. 7): 189; (Q. 18): 257. St. Ephraim's Homily on St. Stephen. Begins: *Ընդհանիկն ամենայն մարտիրոսաց . . .* (see Opera Arm., iv. 143, Venice, 1836) (Q. 15 = Dec. 25):

167; (Q. 18): 258. Peter and Paul, Apostles, panegyric of: Վլեաւոր և թե առաքեալնքն քի... (Q. 18=Dec. 26): 169b; (Q. 19): 262. John and James, Apostles, panegyric of: Սիրելի աշակերտնքն քի... (Q. 19=Dec. 27): 171; (Q. 20): 264-5. Indus and Domna, MM. (Q. 21): 173, 267. John Garnetzi, monk, his story (Q. 21): 173b, 267b. Themistocles and Dioscorides of Lycia, MM. (Q. 22): 174b, 269. Thomas, Abbot of Thathel (Q. 22): 174b, 269b. Abgar, King (Q. 23): 176, 272. Basil of Caesarea (Q. 24): 177, 273b-278b. Sylvester of Rome (Q. 25): 186b, 278b. Conversion of Constantine (Q. 25): 280b. Gordius or Gordianus, M. at Caesarea in Cappadocia (Q. 26): 182, 283. Stephanus, son of Yusik, in A.D. 1224 (Q. 26): 182b, 283-4. Zosimus, monk, of Lernak in Cilicia (Q. 27): 183b, 285. Abraham, Patriarch (Q. 27): 184, 286. Christmas Eve (Ճրագաւոյց). Begins: Վախա ճառաւթիք մարդաւորէիցն որ... (Q. 28=Jan. 5): 185, 288. Christmas, its Mystery. Begins: Խորհուրդ աւուր ճրագաւոյցիս յոյժ գեղեցիկ է... (Q. 28): 185, 288b. Nativity and Epiphany of Jesus (Q. 29): 185b, 290. Miracle of Peter Catholicos (Q. 29): 294b. Kakhik Wardapet in A.D. 1386 (Q. 29): 296b. Epiphany, on Mystery of (Q. 29): 188b, 295. St. John Baptist and St. Stephen (Q. 30): 189, 297. Khatchik, Vision of: Եւրոմն ճգնադգեաց անձահայ վարուք խաչիկ անուն... (Q. 30): 189b, 297b. Nativity and Epiphany, the characters of the several days of the octave of this Feast (Q. 30 and following days): 190, 191, 193, 194, 195b, 197b, 295, 298, 300, 303, 305b, 308, 309, 312. Theophilus, deacon, in Libya (Aratz 1): 190b, 299b. Innocents, Feast of (Ar. 1): 190b, 299b. Polyenctus and Nearchus of Melitene (Ar. 2): 192b, 302b. Annunciation (Ar. 2): 303. Gregory of Nyssa (Ar. 3): 193b, 304b. Simeon and Anna (Ar. 3): 305b. Peter of Eleutheropolis (Ar. 4): 195. Peter and Abisolom (Ar. 4): 306b. Lazarus, Bp. of Cyprus, his Relics (*his*, see March 16) (Ar. 4): 195, 306b. Death of Monks of Mounts Sinai and Rutba (Ar. 4): 307b. Mevortius

(Ar. 5): 195b, 308b. Hermylus or Hermolaus and Stratonicus, MM. (Ar. 6): 196b, 311. Circumcision (Ar. 6): 312. Stratonicus, M. (Ar. 6): 196b. John Precursor, panegyric of him and his Parents (Ar. 7): 197b, 312b. Peter, Patriarch of Alexandria, and Abisolom his deacon (Ar. 8): 199; (Ar. 4 and 8): 306b, 315. John the Calybite (Ar. 9): 200b, 317. Antonius, anchorite (Ar. 10): 201b, 319. Theodosius the Great and his Descendants (Ar. 11): 203, 323. Athanasius and Cyril of Alexandria (Ar. 12): 205b, 325b. Euphrosine of Nicomedia (Ar. 13): 207, 328. Bassus and his Comrades (Ar. 13): 207, 328b. Euthymius or Euphemius, abbot (Ar. 13): 207b, 329. Eugenia and her Family in Nicomedia (Ar. 14): 207b, 329. Chains of St. Peter (Ar. 15): 209, 331b. Timothy, Paul's disciple (Ar. 15): 332. Sahak and Joseph, MM. in Armenia under Emperor Nicephorus (Ar. 15): 209b, 332b. Anastasius, Persian monk, under Heraclius (Ar. 16): 210, 333. James, son of Alpheus (Ar. 16): 211. Persian Christians massacred in seventh cent. (Ar. 16): 211. Khosrow's Sack of Jerusalem (Ar. 16): 334. James, Ap., Death of (Ar. 16): 334b. Kurterios, M. in Caesarea Cappadocia (Ar. 16): 334b. Clement, Bp. of Ancyra, M. (Ar. 17): 211b, 335. Gregory Nazianzen (Ar. 18): 212b, 336b. Xenophon, his wife Mary and Sons (Ar. 19): 214, 339. John Chrysostom, Relics of, transferred to Constantinople (Ar. 20): 215, 340. Ephrem Syrus (Ar. 21): 216, 342. Neophytus, M. under Diocletian (Ar. 22): 217b, 344. Ignatius, M., of Antioch, his Relics transferred to Antioch (Ar. 22): 218, 345. Speusippus and two brothers Elasipus and Melasipus (Ar. 22): 218, 345. Theophilus, praetor, M. in A.D. 784 (Ar. 23): 218b, 345b. Theodula of Anazarb, V.M. (Ar. 23): 346. Ananias, Pr., and Comrades, MM. (Ar. 23): 219, 346. Aucentius on Mt. Sur (Ar. 23): 346b. Sargis (Sergius) the General and his son Martiros, MM. (Ar. 24): 219, 347. Wanakan Wardapet of Albania (Ar. 24): 350. Barsuma of Melitene, anchorite

- (Ar. 25): 220b, 351. Tryphon and his two Brothers, MM. under Gordianus (Ar. 26): 222, 352b. Paul, Pausirius, and Theodotion, MM. (Ar. 26): 222b. Evagrius (Ar. 26): 222b. Epiphanius and Shalita, Armenian recluses (from Faustus of Byzant) (Ar. 27): 223b, 354. Asaph, psalmist (Ar. 27): 224. Nathan, Prophet (Ar. 27): 224. Danactus the Reader, of Bulgaria, M. (Ar. 27): 224, 355. Papias, Gregory, and Claudia, MM. (Ar. 28): 224b, 355b. Agatha of Sicily, V.M. (Ar. 28): 224b, 355b. Prima or Erina and Pima, VV. MM. (Ar. 28): 225, 356b. Nicomedia, 1003 Martyrs of (Ar. 28): 225, 356. Matthias, Ap. (Ar. 28): 225. The Forty Martyrs (Ar. 29): 225b; (Ar. 28): 357. Ephesus, Council of (Ar. 29): 226, 358. Kirakos (Cyrus) and John, physicians, MM. (Ar. 30): 226b, 358b. Nerses Ward. of Gladzor, A.D. 1284 (Ar. 30): 227b, 359. Andronicus and Athanasia his wife, MM. in Antioch (Mehekan 1): 227b, 360. Abraham of Ardabil, Bp. in Persia, M. (Meh. 2): 228b, 362. Parthenius, Bp. of Lampsacus, M. (Meh. 2): 229. Tryphaena, V.M. (Meh. 2): 229b. Mary and Martha, sisters, and Lycarion, monk (Meh. 3): 229b. Nicephorus, M. under Valerian (Meh. 3): 229b, 363b. Feast of Philip, Ap. (Meh. 3): 230, 364b. Victorinus, Nicephorus, Claudianus Diodorus (or Theodorus), Serapion, and Papias, MM. (Meh. 3): 230. Blasius, Bp. of Sebaste (Meh. 4): 230b, 365. Onesimus (Meh. 4): 231. Zosimus, Bp. of Syracuse (Meh. 5): 231b, 366b. *Evagrius, disciple of Basil* (Meh. 5): 366b. *Mklithar Medzophetzi, a panegyric of, by Daniel Ward.* (Meh. 5): 231b, 367b. Mary the Nun, who called herself Marinus (Meh. 6): 232, 370. Martianus, hermit in Caesarea of Palestine (Meh. 7): 233b, 371b. Presentation of J.C. in the Temple (Meh. 8): 235, 374b. Forty-two MM. by Turks (Meh. 9): 237, 377. Himar, M. under Thamur, A.D. 687 (Meh. 9): 237, 377. Judas, br. of Jacob, Ap. (Meh. 10): 238, 378b. Theodore, a general, called Tyro (Meh. 11): 238b, 380-1. Sadok, Bp. of Seleucia, and Ktesiphon and his Comrades, MM. in Persia under Saphor II. (Meh. 12): 240b, 382. Pamphilus of Caesarea, Valentius, and Twelve Comrades (Meh. 12): 241, 382b. Mesrop, Ward. of the seventh cent. (Meh. 13): 241, 383b. Nestor, Bp. of Perga in Pamphylia (Meh. 14): 242, 385. Alexander, M. in Thrace (Meh. 14): 242b, 385b. Theodotus or Theodore, Bp. of Cyrenia in Cyprus (Meh. 14): 242b, 386. James, son of Zebedee, Ap., beheaded (Meh. 15): 243, 386b. Cornelius the Centurion (Meh. 16): 245, 389b. Polycarp, Bp. of Smyrna (Meh. 16): 245b, 390b. Perpetua (Meh. 17): 246, 391. Avag, new Martyr in A.D. 1390 (Meh. 17): 246, 391b. John, Finding of his Head (Meh. 18): 247b, 394. Shushan, V., M. at Eleutheropoli (Meh. 18): 248. Hiztibuzit (Meh. 19): 248b, 395. Bartholomew, Relics of (Meh. 19): 248b, 396. Warag, Cross of (Meh. 20): 249b, 396b. Gregory of Narek (Meh. 21 = Feb. 27): 251b, 400. Elisaeus, Wardapet (Meh. 21 = Feb. 27): 251, 399b. Qaritinea (Chariton) and the holy Eunuch (Meh. 21 = Feb. 28): 252b; (Meh. 22): 402. Abraham, Isaac, and Jacob ("leap year month 29" = Feb. 29): 253b, 403. Eudokia of Phoenicia (Meh. 26 = March 1): 258b, 411. *Persecution of the Bp. of Mayum* (Meh. 23): 413. Amos, Prophet (Meh. 24): 413. Conon, M. under Decius (Meh. 24): 259b, 413b. John, Bp., and Jacob, Pr., MM. in Persia (Meh. 24): 414. Legend of St. Helena and the Cross (Meh. 24): 260, 414b. Legend of Constantine, Tiridates, and Gregory Illuminator (Meh. 24): 415. Peter Catholicos and the Cross (Meh. 24): 260. Eutropius, Cleonicus (Kalinkus), and Basiliscus (Meh. 25): 261b, 416b. Surbat, M. in Armenia, and his Comrades, A.D. 854. Begins: *Երբն իշխանն հազարացի Գաթար . . .* (Meh. 25): 262, 417. Marcus and Macarius, ascetics (Meh. 26): 262b, 418. Conon of Sur in Apostolic Age, hermit, M. in Edessa (Meh. 27): 264b, 421. Porphyrius of Gaza, Bp. in Thessalonica (Meh. 28): 265, 423. Gregory, Catholicos of Albania (Meh. 28): 266,

424. Thathul, Varus, and Thomas (see Sept. 30) (Meh. 28): 424b. Basiliscus, Bp. of Chersonese under Diocletian (Meh. 29): 266, 425. Hermas Serapion and Polyaeus (Meh. 29): 425b. Narcissus, Bp. (Meh. 29): 266b, 426. Ephrosinea under Theodosius the Lesser in Alexandria (Meh. 30): 267, 426. Forty MM. in Sebastia (Areg 1 = March 9): 268, 428. Theodosia (Areg 2): 269, 430. Hesychius under Maximin (Areg 2): 269, 430. Dialogue of the Paralytic healed by Christ (Areg 2): 269b, 430b. Persecution by Gothic king Minquirikos or Khinquirikos (Areg 3): 271, 433b. Silvanus, monk (Areg 3): 434. Theophylactus (Areg 3): 271b. Mubri the Persian and John Garnetzi in A.D. 1212 (Areg 3): 271b, 434. Agapius Alexander Timolaus Romulus, &c., MM. (Areg 4): 272, 435b. Ezekiel and two Ezras (Areg 4): 272. Ezra called Salathiel (Areg 4): 272b, 436. Gregory, Pope, and Peter his disciple (Areg 5): 273, 437. Cosmas and Damian (Areg 5): 274, 438. Koprilia of Cyrene (Areg 6): 274. History of Adam's Expulsion, and of Enos (Areg 6): 438b. Matrona (Areg 6): 274b. Daniel, Prophet (Areg 7): 275, 441b. Fausta (Fostea) of Cyricus and Lasia, under Maximin (Areg 8): 276, 444b. Lazarus, friend of Christ (Areg 8): 277, 445b. Alexianus, a man of God (Areg 9): 278, 447. First Day of Creation, discourses on (Areg 9): 279; (Areg 10): 281; (Areg 11): 282; (Areg 12): 283; (Areg 13): 285; (Areg 14): 287b; (Areg 15): 290. Cyril of Jerusalem (Areg 10): 280, 451. Second Day of Creation (Areg 11): 452b. John, Patriarch of Jerusalem (Areg 11): 281b, 454. Third Day of Creation (Areg 12): 454b. Aurend (Orentius), soldier of Maximin (Areg 12): 283, 455b. Fourth Day of Creation (Areg 13): 457. Jonah and Barachias (Areg 13): 284b, 458b. Aemilianus, M. in Dorostola (Areg 13): 459b. Fifth Day of Creation (Areg 14): 460. St. Matrona (Areg 13): 459b. Benedict of Rome, abbot (Areg 14): 286, 462b. Sixth Day of Creation (Areg 15): 465. An Account of Good Friday (Areg 14): 468.

Marcus, Bp. of Arethusa, under Julian (Areg 15): 289, 473. Pionius, M. (Areg 15): 474. Seventh Day of Creation (Areg 16): 474. Jerusalem, Miracle in, by John, Bp. of Tayq (Areg 15): 291, 474b. Mark, Evangelist (Areg 16): 291b, 476b. Ermind, son of Longobardic king Lizodorus (Areg 16): 292, 477b. Eliseus Ward. on Easter, Mary Magdalen's visit to the tomb: *կանխագոյնն մահաբազմազանցին եկն* ... (Areg 16): 292, 478. History of Melchizedec, King of Salem: *Սարգիս ընդ քաղաքին սաղեմայ* ... (Areg 17): 294, 480b. Homily on Descent into Hell of J. C., and Commemoration of the Dead: *Լուսնոյ տոբամ էջ խաչեալն նոյն ի դժոխս* ... (Areg 17): 295, 483. Paul and his sister Juliana (Areg 18): 296, 484b. Pherphutha and her Sister, MM. under Shapoh Sabour (Areg 18): 485, 528. Jerusalem, miraculous Rout of Demons there (Areg 18): 297, 485b. Catharine, V., of Alexandria (Areg 19): 297b, 487b. Wahan of Golthn, A.D. 737 (Areg 20): 298b, 489b. Marcianus, Zeno, and Alexander Theodorus and 38 others (Areg 21): 300b, 492. Gutzdaz (*գութգազ*) or Guthgaza of Persia, eunuch under Shapoh (Areg 21): 300b, 492b. Artzakh (Dizaphayt) and Astlablur, MM. of, slain in Armenia by the Hun king of the North, Hazrauq (Areg 21): 301, 493. Lucia (Areg 22): 301b, 494. Shushan, dr. of St. Wardan (Areg 22): 495. St. Nunea and her Cross (Areg 22): 302. David of Dwin (Areg 23): 302b, 496. Jacob, Pr., and his deacon Aza, in Persia (Areg 23): 303b, 497. Jacob of Sarug on Second Easter, on Doubting Thomas: *Հորժամյարեալ Հովհնէ քան* (Areg 23): 303b, 497b. Mariam of Egypt (Areg 24): 305b, 500. Serapion and Abba Marcus (Areg 25): 306b, 502. Marcus, Father, of Rome, and the Garden of Eden (Areg 26): 309b, 506b. Anphirios (Amphiriqos), Eliseus (Ziséos), Severus, and Memnos, MM. of Lydia (Areg 27): 311, 509b. Basimus, M. in Persia (Areg 27): 312. Agathapios (*or* -podes *or* Agathulos), deacon, and Theodulos (Areg 28): 312, 511b. Kallippus *or* Calliopus, M. (Areg

- 28): 312. Pausilippus, M. (Areg 28): 512. Marcus, ascetic (Areg 28): 312b, 512b. Saba Stratelat and Rusinus, steward, Gerasimus (Areg 29): 313, 513. Annunciation of B.V.M. (Areg 30 = April 7): 314, 514b. Jerusalem, Miracles there in year 874 ՀԻ, A.D. 623 (Areg 30): 315b, 517. Sahak and Hamazasp of the House of the Ardzruni in the year 232 (A.D. 783) (Ahekan 1): 316, 518. Ebedjesu and Persian MM. under Sabur (Ahek. 1): 316, 518b. Seventy-two Disciples (only 70 are enumerated) (Ahek. 2): 316b, 519. Anthipas, Bp. of Pergamum (Ahek. 3): 318b, 522. George, anchorite, Limniotes (Olompia) (Ahek. 3): 523. Dioscorides of Smyrna (Ahek. 3): 523. Peter the Merciless, his story (Ahek. 3): 319, 523b. Artemon, Pr., M. under Diocletian in Laodicea (Ahek. 4): 320, 525. Acacius, Bp., M. under Decius (Ahek. 4): 321, 526b. Crescentius of Smyrna in Lycia (Ahek. 5): 321, 526b. Simeon, Bp. in Persia, and Phausik, Curopaltes his dr., and Abday, Pr., MM. under Saburios (Ahek. 5): 321b, 527. Ferfuthé and her Sister, in Persia (Ahek. 5): 528. Sabas the Goth (Ahek. 6): 322, 529. Leontius (Leonidas) and Five (seven) Women (Ahek. 6): 322b, 529. Paul, Abba, and Zacchaeus; Vision of John of Garni: Պատեաց մեկ բարեխոսիչ ճգնաւորն ... (Ahek. 6): 322b, 529b. Sabinus of Hierapolis in Egypt (Ahek. 7): 323, 530. Abdoy, Bp., and Hormisdan, Sayen, and Benjamin (Ahek. 7): 323b, 530b. Agapius, Patriarch (Ahek. 8): 324, 532. John Garnetzi, his Vision (Ahek. 8): 324b, 532b. Ardalon under Maximin (Ahek. 9): 325b, 534. Smbat, King, son of Ashot (Ahek. 9): 326, 534b. Anoysh, M. of Thessalonica (Ahek. 9): 335. John of Odzun (Ahek. 10): 326b, 535. Julianus of Anarzab in Cilicia (Ahek. 11): 327b, 537b. Sahak, doctor, of Persia, from Shahastan (Ahek. 11): 328, 538. Ermon, Patriarch of Jerusalem (Ahek. 12): 329, 539b. On Maria of Samos and her Sons, and on Election of Athanasius as Jacobite Patriarch (Ahek. 13): 541. Shmavon, Ap., his history (Ahek. 13): 330. Athanasius, Patriarch of Syria, and his brother Severian; Codratus, M., of Nicomedia; George and Khosrow, under Boula (Ahek. 14): 330b, 542b, 543b. Theodorus the Galatian, Bp. of Sicyon (Ahek. 15): 331b, 544. George the General, and Comrades (Ahek. 16): 332b, 545b. Pasocrates and Valentinus of Rhodostyle (Dorostolum) (Ahek. 17): 335, 549. Thamar, V., M. in Armenia (Ahek. 17): 335b, 550. Erasmus in Jordan (Ahek. 18): 337, 551b. Basilus, Bp. of Amasia under Maximin (Ahek. 19): 338, 554. Maximus and Dula (Dadas), in Bulgaria, under Diocletian (Ahek. 20): 339, 555. Theodorus and Abianus (Olbianus), deacon, of Aphrodision, under Diocletian (Ahek. 20): 339b. Marcianus and Nicandros Abios and George (Ahek. 20): 339b. Alexander of Rome, soldier (Ahek. 20): 339b. Pachumius (or Paqmetios) of Egypt on Apparitions of Devils; Council of Manazkert, A.D. 726: Երեք մի բարձապառչ անուն (Ahek. 21): 339b, 556. Ammon, Father, in Thebaid (Ahek. 21): 340. Batas, Persian, of Pirgam (Ahek. 22): 340b, 558. Persian MM. under Khosrow and Maurice (Ahek. 22): 341, 559. Pelagia, V., of Antioch (Ahek. 23): 342, 559b. Antioch, 160 Virgin MM. in (Ahek. 23): 342, 560. Jeremiah, Prophet, and Baruch (Ahek. 24): 342b, 561b. Codratus, M., of Nicomedia (Ahek. 25): 344b, 542b. George and Khosrow, MM. in Armenia (ninth cent.) (Ahek. 25): 344b, 543b. Elijah the Tishbite (Ahek. 25): 564. Eusebius on the Ascension (Ahek. 25): 345, 565b. Timotheus the Reader and Maura (Ahek. 26): 347b, 568. Galinos the Philosopher, M. (Ahek. 26): 348. Gregory Theologus, anecdote of (Ahek. 26): 569. Sylvanus, Pr. M., of Gaza (Ahek. 27): 348b, 569b. George the Blind in յարձէշ գաւառէ (Ahek. 27): 348b, 569b. Justin, philosopher, M. under Antoninus (Ahek. 27): 569b. Erine (Irene), V. M., and Timon (Ahek. 28): 349b, 571. Job the Just (Ahek. 29): 351, 573. Cross, its Apparition under Constantius (A.D. 351) (Ahek. 30): 352b, 575. Thunder, Sons of, Feast (Mareri 1): 353, 377b. Vardeni, V., and others (Mareri 2): 354,

579. Acacius, soldier, of Cappadocia (Mareri 2): 354b. Arsên, ascetic (Mareri 3): 355, 580. Antonina of Nicea (Mareri 3): 355b, 580b. Marcianus (Mareri 3): 355b. Innocents (Mareri 4): 355b, 581b. St. Theodore under Tiridates and the satrap Suren (Mareri 4): 582. Germanus, Patriarch (Mareri 5): 356b, 585. Mōkimus, Pr. in Pamphylia (Mareri 5): 357, 585b. Epiphanius of Cyprus (Mareri 6): 357b, 586. Clerica (Glyceria), V., M. under Antoninus (Mareri 7): 357b, 588b. Jason and Sosipater, Apostles (Mareri 7): 359, 589. Epimachus and Gordianus, MM., of Alexandria (Mareri 7): 590. Isidore, M. under Decius (Mareri 8): 359b. John, Bp. of Nicea (Colonia) (Mareri 8): 360, 590b. Miurope (? Merope) of Ephesus (Mareri 8): 591b. Zachariah (Mareri 9): 360b, 591b. Abdo and Abdishoy and 16 Priests, &c., in Persia (Mareri 9): 360b, 592. Bachtisoes (Abdishav), Simeon, and Isaac, in Persia (Mareri 9): 592b. Wardan of Bajesh (Bitlis) (Mareri 9): 593. Finding of Cross in Jerusalem (Mareri 10): 361b, 595b. Entry of Noah into Ark (Mareri 10): 596b. Solokhon, Pamphamir, and Pamphalon (Mareri 11): 362b, 597. Hyacinthus, M. at Amastris (Mareri 12): 363, 598. Patricius, Bp. of Broussa (Mareri 12): 363, 599. Isaiah, Prophet (Mareri 12): 363b, 599. Asklay (Ascalon), M. in Thebaid (Mareri 13): 364, 599b. Yezandoukht of Bethoula in Germanicia (Mareri 13): 600. Thalelaeus, physician (Mareri 13): 364, 600. Bagdat built by Dschafar (Mareri 13): 364b, 600b. Constantine, Emperor, and Helena (Mareri 14): 364b, 601. Theodotion (Théoditon) in Ancyra (Mareri 15): 365b, 603. Kuluth (Colluthus) of Bethsaida under Maximin (Mareri 15): 366, 603b. John of the Pit (Mareri 16): 366b, 604. St. Peter's Finger (Mareri 17): 368b, 607. Basiliscus of Amasia (Mareri 18): 369b, 609. Therapontes, Bp. M. (Mareri 18): 370, 610. Simeon Stylites (Mareri 19): 370b, 610. Theodora and Didyma (Mareri 20): 371b, 612. David and Gorgen in Armenia in ninth cent. (Mareri 20): 371b, 612b. King Ashtot, Bagratuni, of Armenia in ninth cent. (Mareri 20): 372, 612b, 711. Elikonide (Heliconida) under Gordianus and Philip (Mareri 21): 372b, 613. Marutha the Syrian, Bp. of Martyropolis under Theodosius Lesser (Mareri 21): 372b, 613. Council of Nicea (Mareri 22): 613. Sahak, Armenian, under Valeus (Mareri 22): 373, 614. Jeremiah of Komana under Antoninus (Mareri 23): 373b, 614b. Justinus of Rome (Mareri 23): 615. Relics of Thaddaeus and Sandukht (Mareri 23): 615. Thecla and Mariam under Shapoh in Persia (Mareri 24): 375, 617. Petrus, Dionysius, Paul, and Andrew, M. of Lampsacus (Mareri 25): 375b, 618b. Armenian Martyrs slain by the Turks in 1744 (A.D. 1018), and Transference of Armenian Throne to Sebaste (Mareri 25): 376, 618b. Mōkimus or Moses the Negro or Aethiopi (*Ἰουδαῖος*), brigand, under Maurice (Mareri 26): 376b, 620. Dorotheus, Bp. of Tyre, under Diocletian (Mareri 26): 377, 620b. Lyncianus and four Children (Mareri 27): 377, 620b. Astius, Bp. under Trajan (Mareri 27): 377b, 621b. Metrophanes, Patriarch of Constantinople (Mareri 28): 377b, 622. Philemon, Ap. (Mareri 29): 378b, 623b. Cyril, a Jew of Gortyna named Judas, and Anna his mother (Mareri 30): 379, 623b. Hesychius (Suqios), anchorite in Bethynia (Margatz 1): 380, 625. Sōsan and Shushan of Tauromenium (Marg. 1): 380b, 625b. Theodore of Euchaita Stratelat (Marg. 2): 380b, 625b. Alexander and Antonina (Marg. 3): 382, 628. Pelagia, whore of Antioch, converted (Marg. 3): 382b, 628b. Ulpianus (Olbianos), Bp. under Maximin (Marg. 4): 383, 629b. Barbashemius, Bp., and 16 Disciples, in Persia (Marg. 4): 629b. Acacius, M. under Licinius (Marg. 4): 383b, 630. Barnabas, Ap. (Marg. 5): 383b, 630b. Eustachius, disciple of Andrew, Ap. (Marg. 5): 384, 613b. Onophrius, monk, and others (Marg. 6): 384, 632. Timotheus, Pr., of Brusa, under Julian (Marg. 7): 385, 633. Aquilina, V., under Diocletian at Bibliopolis in Palestine (Marg. 7): 385b, 633b. Christophorus under Decius (Marg. 8): 385b, 634. Theo-

- phanus and wife Pansemna of Antioch (Marg. 9): 386b, 635b. Kiriake and Urbath (Paraskev ) of Alexandria (Marg. 10): 387, 636b. Elisha, Prophet (Marg. 11): 387b, 638. Dulas, M., of Cilicia (Marg. 12): 389, 640b. Voniphatos (Bonifacius) of Rome, at Tarsus (Marg. 12): 389b, 641. Joseph, new M. of Dwin (A.D. 1170) (Marg. 13): 390, 642. Sanuel, Manuel, Ismael, and Thomas, Persians (Marg. 14): 390b, 643. Zosimus, soldier (Marg. 14): 643b. Marcus and Mokianus (Marg. 14): 391. Julian, M., of Egypt, under Maximin (Marg. 15): 391, 644. Theodore, Armenian monk, of Sebaste (Marg. 16): 392, 645b. Leontius and Comrades, of Trap lea in Africa, under Vespasian (Marg. 17): 392b, 646b. Stephanus, Archbp. of Sebastia in 474 (A.D. 1387) (Marg. 17): 393, 647. Thais, courtesan (Marg. 18): 393b, 648b. Febronia, V. (Marg. 19): 394b, 649b. Silas and Silvanus, Apostles (Marg. 20): 395, 651. Zachariah, Catholicos of Althamar (Marg. 20): 395, 651. Zenon and Zinea (Zena) under Maximin (Marg. 21): 395b, 652. Aristotle (Aristocles), Pr., and Demetrius, deacon (Marg. 21): 396, 652b. Eustachius (or Eustochius) under Maximin (Marg. 22): 396, 653. Peter and Paul, Apostles (Marg. 23): 396b, 654. Apostles, Feast of the Twelve (Marg. 24): 398, 655b. Cosmas and Damian (Marg. 25): 399, 658. Quintus, a Phrygian (Marg. 25): 399b. Feast of the Ark (Marg. 26): 659. Virgin's Coif, Finding of (Marg. 26): 399b, 659. Bianaros and Sylvanus, of Pisidia (Marg. 27): 400b, 660b. Khosrow of Gandzak in land of Albani (Marg. 27): 400b, 660b. Signios (Eusignius), elder, of Antioch (Marg. 28): 401, 661b. Nerses, Bp. of Tarsus (Marg. 28): 662. Papilus and Paulus, of Neocaesarea (Marg. 28): 662. Babylas the Clerk and his 94 Disciples (Marg. 28): 401, 662. Hyacinthus of Caesarea in Cappadocia (Marg. 29): 401b, 662b. Eustathius of Ancyra (Marg. 29): 401b, 663. Makrina, V.M. (Marg. 29): 663b. Serapion and others (Marg. 30): 402, 663b. Proclus and Hilarion, under Trajan (Marg. 30): 402, 663b. Peregrinus, Lucian, and others (Marg. 30): 664. Procopius of Jerusalem (Hrotitz 1): 402b, 664b. Cyril, Bp. of Gortyna (Hrot. 1): 718. David and Romanus in Russia (Hrot. 2): 403, 701, 717, 718. Thomas, Bp. of Unkluz, i.e. Angli (Canterbury) (Hrot. 3): 404b, 665, 701b. Agnes (Agnasia) of Rome (Hrot. 4): 405, 666b. Melchiseth and Karapet, new MM. (Hrot. 4): 405b, 667. John Baptist, Nativity (Hrot. 5): 406, 668. Arestios, physician, of Tyana, under Diocletian (Hrot. 6): 407, 669b. Cyril, Bp. of Gortyna, M. under Maximin (Hrot. 6): 407b. Leontios, Sisinnius, Maurice, Anictus, Daniel, &c. (Hrot. 6): 407b, 669b. Abdlmseh, a Jew named Levi (Hrot. 7): 408, 671. Bagarat (Pancratius) of Tauromenium (Hrot. 8): 409, 672b. Julian (or Julitta) and his (or her) son Kirakos, of Iconium (Hrot. 9): 411, 676b. Koprius, Paternuthios, and Alexander of Egypt, under Julian (Hrot. 10): 412, 677b. Mary Magdalen (Hrot. 10): 412, 678. Athanagines, Bp. of Sebaste, and Ten Disciples (Hrot. 11): 412b, 678b. Nerses of Lambron (Hrot. 11): 679. Mariana, V., of Antioch in Pisidia (Hrot. 12): 413, 679b. Dios of Antioch (or Constantinople) (Hrot. 13): 414, 680b. Martha, mother of Simeon Stylites (Hrot. 13): 414. Olympia, a servant of God, in Constantinople, under Theodosius (Hrot. 13): 681. Theodore, Bp. of Cyrene (Hrot. 14): 414b, 681b. History of Elias (Hrot. 14): 682. Praxeas, V. (Hrot. 14): 415. Aluash (Salus), Simeon, and John of Urhay (Hrot. 15): 415, 682b. Gorandukht, wife of a Persian magus (Hrot. 16): 416, 684b. Apolinus of Sardis (Hrot. 16): 685b. Phocas, Bp. M. (Hrot. 17): 416b, 685b. Christina, V., of Tyre (Tarsus) (Hrot. 17): 417, 686. Stephanus, Patriarch, disciple of Moses Bp. of Siunik (Hrot. 18): 417b, 686b. Kentios, M. in Pamphylia under Diocletian (Hrot. 18): 686b. Anna and Joachim (Hrot. 19): 418, 688. Lucia, V.M. (Hrot. 19): 418, 688b. Hermolaus, M. in Nicomedia (Hrot. 20): 418b, 689. Calinicus of Gangra (Hrot. 21): 419, 690b. Theodita and 3 Sons (Hrot. 21): 419b, 690b.

Gohariné and her Brothers (Hrot. 22): 419b, 691. Titus, Ap. (Hrot. 23): 420b, 692. Gregory, Patriarch, son of Gregory Magistros (Hrot. 24): 421, 692b. Leontius and Priests (Hrot. 25): 422, 694b. Maccabees (Hrot. 26): 423, 696b. Relics of St. Stephen, Proto-M. (Hrot. 27): 423b, 698. Dalmatius, soldier (abbot)(concludes with Faith of Ephesus) (Hrot. 28): 424, 699. Sophia and 3 Daughters (Hrot. 29): 424b, 700b. Ark, Feast of (Hrot. 30): 425. Nerses Klayetzi (Hrot. 30): 425b, 716a. Transfiguration. Begins: *Լւանդապահ խորհրդոյն քի որոց հաստաւեցաւ կարգ և կրօնք եկեղեցւոյ . . .* (Aveliatz 1): 426, 716b. Vardan and Comrades in Persian War (Avel. 2): 426b, 707, 712, 713. Domitian (Dometius), ascetic in Syria under Emperor Constantine (Avel. 3): 428, 712b. Antoninus of Alexandria, M. (Avel. 4): 428b. Jovasaph and Baralam (Avel. 4): 429b, 702, 704, 705, 708, 709, 714, 715, 719. This ends: "Which I, Asat, sinful servant of God . . . abridging it, translated into Armenian with the help of an honourable prince."

68.

Or. 6988. — Paper. Bound in brown leather. Size, external $12\frac{1}{2}$ by $8\frac{3}{4}$ inches, of text $9\frac{3}{4}$ by 6. Written in double columns of 32 lines in a large *notergir* hand, with ornamental initials left uncoloured. Between folios 31 and 32 five folios are left blank.

The contents are as follows:—

Fol. 1a. Beneath a large drawing of a circular maze is a description in verse of Jericho, beginning: *Լյս է քաղաքն երիբօլի, i.e.* This is the city of Jericho.

Fol. 1b. A table of contents.

Fol. 2. The history of David of Sebastia, read in the month Mehek on Feb. 22. *Begins:* *Օյ ի հրաման անայլին սբ աւետարանին զոր ասաց ան մեր յս քս իւր ամեն օրհնեալ սբ բերանովն թէ նեղէ դուռն արքայութե . . .* *Near end:* *և նա այնպէս բարի խոստովանութիւ կատարեցաւ ի քս, ի թվակա-*

նիս հայոց. ոճիզ. ին, փեարվարի իբ յաւուր տունի սբոց վրինանց ի ժամ սբ պատարագին. ի ժամանակս կթղկոսութե սբ յակորայ. և առաջնորդութե մերոյ քաղաքին մեկքիսէթ վարդապետի . . . "Forasmuch as the oracle of the Divine holy Gospel uttered by our Lord J. C. with his all-holy lips declares that narrow is the gate of the Kingdom . . . He then made a goodly confession as described, and died in Christ in the year of the Armenians 1126 (A.D. 1676) on Feb. 22, on the Feast of the Holy Company of Warden, at the hour of holy Mass, in the catholicate of Jacob, and episcopate over our city of Melqiseth Wardapet . . ."

Fol. 4b. *Ի սմին աւուր պատմութիւն գասպարաւ սեփաստացւոյն որ մականուամբ կոռւան կոչէր . . .* *Ends:* *կատարեցաւ երանելին գասպար. թ. հ. ոճիզ. ին յեա կատարման դաւթին յերկրորդում ամսին:* "On same day. History of Gaspar of Sebastia, nicknamed Křuan . . ." *Ends:* "He died in the year 1126 after the death of David in the second month."

Fol. 5b. Acts of St. Nicolaus, to be read Areg 3 and March 14. *Սա էր ի քաղաքէն պրուսայու. ազգաւ հայ և սբ լուսաւորչածին. որոյ անուն հօրն ամաճան, և մօրն շուշան . . .* *Ends:* *կատարեցաւ սբն Նիկողայոս ի թ. հ. ոճիզ. ին մարտի Ժգ:* "He was of the city of Brousa, an Armenian, and of the kin of the Illuminator, whose father's name was Athadjan and his mother's Shushan . . ." *Ends:* "St. Nicolaus died in the year 1143 (A.D. 1693), March 14."

The same text is printed in the volume of "Modern Martyrs of Armenia" (1155–1843), pp. 531–538, printed at Valarshapat in 1903.

Fol. 8. Acts of Mirag of Tabreez, read on Areg 13 and March 24. *Երանելի աւագ միրագն. էր ի մեծ քաղաքէն և յանուանի շահաստանէն ի թաւրիզոյ. զաւակ բարի ծնողաց ազգաւ հայ . . .* *Ends:* *կատարեցաւ աւագն միրաք ի թ. մերոյ ի. ց. և. լւ. ամին:* "The blessed elder Mirag was of the great and famous city of Shahastan, Tabreez, the child of goodly parents, an Armenian . . ." *Ends:* "He died in the year 935 (A.D. 1485)."

See pp. 322–328 of the work above mentioned.

Fol. 10. For the Feast of Annunciation, Areg 30 and April 7. *Լճնաարրուհի կոյսն մաւրիամ օրհնեալն ի կանայս ծնեալ եղև աւետեք. յովակիմայ և յաննայէ. ի թագաւորական և ի քահանայական ազգէն յորդոցն իտի ի ղևեայ և յուգայէ...* “The all-holy Virgin Mariam, blessed among women, was born, by annunciation, of Joachim and Anna, of the royal and priestly tribe of the children of Israel, of Levi and Judah...”

Fol. 12. *Յայսմ աւուր յիշատակ է պանչելիացն որ եղեն յերուսաղէմ. իդ. 35թ. Թվին հայոց. կայր վարդապետ մի պղծս անուն...* “On this day falls the commemoration of the miracles which occurred in Jerusalem in 1072 (A.D. 1622). There was a Wardapet named Polos...”

The sequel relates how the statue of Gabriel in St. James's Church saluted that of Mary. A hymn to the latter follows, by Araquel Wardapet, beginning:—

*Լճային դու բնակարան
անճառ հոգւոյն անճական
որ մաքրեցար իսկ մարմնական*

“Thou divine Tenement, ineffable, of the Divine Spirit, who wast purified in body...”

Fol. 16b. Acts of St. Paron Loys, read Marer 9 and May 17. *Բարի մանուկ մի երևեցաւ պարոն լոյս անուն, յաշխարհն հոնաց, ի քաղաքն կաֆայ յազգէն հայոց հաւատով քրիստոնեայ...* Ends: *Հարադրեցի զպատմութիւն զայս ի թուին հայոց. ոճժդ. ին մայիսի ԺԵ ին.* “The goodly youth named Paron Loys appeared in the land of the Huns, in the city of Kafa, an Armenian and a Christian...” Ends: “I composed this history in the year of the Armenians 1116 (A.D. 1666) on May 15.”

The date here given is wrong. It was in 1016 (A.D. 1566) that Wrthanes composed these Acts. See pp. 386–412 of the work above mentioned.

Fol. 19. Acts of Medzatur of Sebastia, read Marer 26 and June 2. *Լչր քաջ մեծատուրս այս ի քաղաքն սեփաստիոյ. եւ էր որդի շատ արև անուն առն քրիստոնէի. ամաց ին. ից, և մնացեալ էր որր ի հօրէ և էր ուսեալ սակաւ մի սաղմոս...* Ends:

կատարեցաւ նահատակս քի ի թվականիս հայոց ոճիդ. և յունիսի. ք. “This brave Medzatur was of the city of Sebastia, and was the son of a distinguished Christian. He was 25 years of age when he was left an orphan by his father's death, and had learned a few psalms...” Ends: “This champion died in the year of the Armenians 1044 (A.D. 1594), June 2.”

Fol. 21b. Acts of the modern martyr Putakh, read Margatz 30 and July 6. *Սայ էր ի քաղաքն ամթայ հաւատովն քրիստոնեայ և արուեստին դարբին որդի առն արևորդոյ և մայր սորա էր դուստր քահանայի ի պարսից քաղաքն որ կոչի մարալայ...* Ends: *և այսպէս բարի խոստովանութիւն կատարեցաւ ի փառսն սրն պուտախ ի թուին հայոց ջհդ.* “He was of the city of Amith, a Christian by religion and by profession a smith, son of a sun-worshipper; but his mother was daughter of a priest in the Persian city called Maraḷ...” Ends: “So making a good confession, he died in glory in the year of the Armenians 973 (A.D. 1523).”

See pp. 360–368 of the work above mentioned.

Fol. 25. Acts of St. Kokdjay, new champion of Sebastia, read Navasard 17 and August 27. *Լչր սա ի քաղաքն սեփաստիոյ երիտասարդ հասակաւ եւ ամուսնացաւ ի կարգ աշխարհի. և էր ընթերցող չնային գրոց...* Ends: *եւ այս եղև ի թուականին հայոց. չճե. ին օգոստոսի. ին.* “He was of the city of Sebastia, a stripling in age, and was married in the order of the world and was a reader of Divine Scripture...” Ends: “This was in the year of the Armenians 985 (A.D. 1535), August 27.”

In the work above mentioned, p. 373, is printed a metrical version of this martyr's Acts.

Fol. 26b. Acts of the new champion St. Astuadzatur of Sebastia, read Qalotz 5 and Dec. 13. *Սարգսէր և արարչագործ բնութիւն բարերարին նոյ ըստ բարերար կամաց իւրոց յառաջ շարժեալ ի ստեղծումն աղամայ...* Ends: *իսկ ի կոստանդինու պօլիս ասեցին զտոն սրն անձայտուրի նոր նահատակին և յաղթող վկային քի. Լ.յս*

եղև ի Թ. Տ. ռՃԾԹ. "The loving and creative nature of the benevolent God according to his benevolent Will was first moved to create Adam..." *Ends*: "But in Constantinople they kept the Feast of St. Astuadzatur, the new champion and triumphant martyr of Christ. This was in the year of the Armenians 1159 (A.D. 1709)."

Fol. 29. Acts of Karapet of Malatiah: Ի Թագաւորութիւնն Տագարացւոց և ի տեղապահութեն մեղիտնոյ զազի զուանին որ էր ազգաւ քուրթ. ի Տայրապետութենն սիսայ. այդ յոհաննէս կաթողիկոսին. և եպիսկոպոսութեն մեղիտնոյ այդ սահակին. եւ եղև չքնաղ և զարմանալինոր մարտիրոսըս այս կարապետ... *Ends*: Ի յս եղև ի Թ. Տ. ռՃՏԳ. Ին. "In the reign of the Hagarenes, when Zaz Lřan, a Kurd by race, was local governor of Melitene, and Sir Hohannēs Catholicos of Sis, and Sir Sahak Bishop of Melitene, this admirable and wonderful modern martyr Karapet..." *Ends*: "This was in the year of the Armenians 1173 (A.D. 1723)."

Fol. 32. Calendrical tables. *Begins*: Խալ եթէ ի ձեռն է երակաց և վերադրաց տարոյն կամիցիս գտանել զգիր տարոյն եօթներեակն ի վերուստ կալ և զվերադիրն ի կողման և մուտ առաջիկայ խորանս և գտանես գիր տարոյն անսրիսալ: "Now if you

would find the letter of the year by means of the seven-year cycles and of the epacts..."

These tables were compiled by Tēr Martiros for the years of the Armenian era 1258–1480 (A.D. 1808–2030).

The writer of the first part of the codex writes on fol. 31: Վրեցաւ յայտնաւորքս ձեռամբ լուսարար այդ մարտիրոսին ի սեբաստիայ ի Թ. Տ. ռՃԼ. Ին. "This *haysmavorq* was written by the sacristan Sir Martiros in Sebastia in the year of the Armenians 1260 (A.D. 1810)."

A later hand adds on fol. 31a, col. 2, which the first hand had left blank, a note on the date of the building of the Church of the Forty Martyrs. It is set 233 years before the Armenian era, in the time of the Nicene Council. "The destruction (քակումն) of the same church took place in the year 836 of the Armenian era (A.D. 1386) by the hand of Lat Purlan, of the house of Ishman, and in the same year was the coming of Lakhthamar to Sebastia, and the building had endured for 1069 years." (Ձեռամբ զատի պուրղան դան իշմանին որ և ի նոյն ամի եղև զալ լակթամուրին ի սեփաստիայ. և շէն մնացեալ 1069 տարի). "If you wish," adds the note, "to know their date, see the *haysmavorq* under June 8. The building of the church on March 9," &c.

CLAVES FESTORUM.

69.

Add. 8150.—Yellowish paper, 3 $\frac{3}{4}$ by 3 $\frac{1}{4}$ inches. Bound in yellow leather, stamped with the letters *IHS*. Folios 209, in 16 unnumbered quires. The text was written, 11 lines to the page, in a clear, neat *noteryir* or notary's hand, in Poland in 1627.

The volume is a *Directorium* (Տօնացրոյց), or guide to the proper psalms, lesson, and rites for the several Sundays and Feast-days of the

Armenian Church. Select canticles are added at the end of the volume. Printed editions are common.

Begins, fol. 2:—

Ի ճայտախոսութեան ճրագալուցին առաջի աւուր զիշերն կանոնագլխին փառն հաւատա եւ զգնուն քահանայքն և տան մոմեղէն ի ձեռս և յատեանն ասեն (*lege mōbē*) և խունկ անեն...

"Of the Eve (*lit.* Lighting of Lamps) of Epiphany, of the first day, the Night (Office)..."

The ecclesiastical year in this book follows the old Armenian arrangement of the calendar, according to which the Feast of David and James was assigned to December 25, that of St. Stephen to December 26, and the Birth of Jesus feasted together with the Baptism on the Epiphany. Thus on fol. 159*b* is read, after the Sixth Sunday in Advent, the following direction:—

Այս յառաջ քան զյայտնութեան. իշխն. Դ օր. համարեա՛. առանց. ԴՀ. և ԿՀ. և կրկի. որում արարցես զաւագ սօներս . . . Առաջինն. զաւթա միրէին. և յակորա. առթլն. ղեկամբրի ին. տօն է . . .

"Next before Epiphany reckon a fast of four days apart from the fourth and sixth days of the week, and from Sunday, in which [fast] you shall celebrate the chief festivals . . . First, of David the Prophet, and James, the Apostles, on December 25 . . ."

On folios 164*b*–209 are transcribed, with musical notes or neumes, a few much-used canticles and hymns or anthems, such as the Hymn of the Balm-bearers, &c.

Colophons:—

Fol. 164. Վրեցաւ այս սակաւ գիրս ձերամբ տնարժան գրչի վարդէս սարկաւագ. որդի գրիգորի թի. ահէ.

"This little book was written by the unworthy scribe Wardêrê the deacon, son of Gregory, in the year 1077 (A.D. 1627)."

Fol. 202. Արդ գրեցաւ տօնացոյցս այս ի հայրապետութե. այսմնահանգի սր մովսէս կաթուղիկոսին. և ի թագաւորութե. Ֆռանգաց ազգի. երրորդ ղիկմունդին ի թվարեութեան հայոց. ահէ. եւ ի յամսեանն. ղեկամբերի ԴԴ. ի վայելունմ. պարոն վարդէս դպրի որդոյ պարոն գրիգորին . . .

"This Guide to Feasts was written in the patriarchate of this province, of Sir Moses Catholicos, and in the reign over the Franks of Sigismund III., in the era of the Armenians 1077 and on December 14, for the use of Paron Wardêrê the scribe, son of Paron Grigor."

Fol. 209. A third colophon of like purport is given.

70.

Or. 2613.—Vellum. Size, external $3\frac{3}{4}$ by $2\frac{5}{8}$ inches, of text $2\frac{1}{2}$ by $1\frac{1}{2}$. Recent binding of black leather. Folios 154, written in an elegant *bolorgir* or round hand, 19 lines to a page, of the sixteenth or early seventeenth century. A coloured headpiece precedes the text, and the beginning of each chapter is marked by an arabesque in the margin. Opposite is a full-page illumination of some incident in the life of Jesus. The subjects of these illuminations are as follows: fol. 1*b*, the Mother and Child; 30*b*, Jesus and Zacchaeus; 56*b*, the Resurrection. There are other pictures on folios 64*b*, 74*b*, 113*b*, all in a humble style of execution. Many of the folios are illegible from the effects of damp.

Begins:—

Այս յայտնութե ճրագալուցին առաջի աւուր գիշերն առաջի կանոնագրելին փառն ի բ. հաւատամ ի հայր և որդի և հ. սգենուն միաբան. և տան մոմեղէն ի ձեռս ամեն, և այնպէս խնկօք և մոմեղինք յառեանն ելանն տհաւթի. Ուրախացիր սրբուհի . . .

"For the Lighting of Lamps of the Theophany. Of the first day at Vespers. For the first chapter of the canon. Glory on high. I believe in Father and Son and Holy Spirit. They robe with one accord, and they give tapers into the hands of all, and so with incense and tapers they go forth into the nave (*lit.* chamber). Hymn. Rejoice, holy Lady . . ."

The hymns, lections, prayers, canticles, &c., are briefly indicated in the rest of the work for the entire liturgical year.

Fol. 143*b*. Collects for Fasts and Festivals: Որ ի հօրէ առաքեցար փրկիչ և մարմնացար ՚ի սբ կուսէն: որ վա մեր ՚ի յերկից իջեր . . . "Thou who wast sent from the Father as Saviour and wast made flesh of the holy Virgin. Who for our sake came down from heaven . . ."

There is no date or colophon of the scribe, but a late hand writes on fol. 64: Ի թի. հ. ահէ. ամին. փետր. ամսոյ իշխն, *i.e.* In the year of the Armenians 1080 (A.D. 1630), Feb. 26.

71.

Or. 4552.—Stout paper. Size, external $4\frac{3}{8}$ by 3 inches, of text $2\frac{1}{2}$ by $1\frac{7}{8}$. Modern half-binding of red leather. Folios 131, in 11 quires of 12 leaves each, except no. 8 which has 11. The first quire is numbered 2, and the last 12, so that the first of the original book is lost. Written in a small regular *bolongir* or round hand, 18 lines to a page. *Shalagir* or plaited letters, with marginal arabesques or designs of birds, mark the main divisions of the book. The orthography is modern.

Contents :—

Folios 1–83 contain a *Tónatzojtz*, or Festal Guide. The text begins where the first day of Epiphany is being described :—

Եւ այս ը օրս մեջի ք է օրն ըզան ասա. նոյնպէս և զճշն. ժմէ տն : եւ երեկոյն զանցեալ աւուր ան. հը. ասա. իսկ զկնի հայր գթածին միարան յատեանն ելանեն խաչիւ և աւան. խնկօք և մոմեղինօք. և ամ զարդիւք. և առաջիկայ աւուր շարականքն . . . “And on this eighth day *mesedi* 3 . . .”

Fol. 84. Սփեռեղիք ծննդեան : Տր ասաց զիս որդի իմ ես դու . . . “*Mesedis* for the Birth. The Lord said unto me, Thou art my Son . . .” Followed by *mesedis* of the Resurrection, of Martyrs, of Repentance, of the Bread and Salt Fast, &c. The first line of each is given.

Folios 88–115*b*. Chants of the Breviary apart from the regular hymns. For similar collections see MSS. Or. 2335 and 2337. These chants are written out in full with copious musical notes.

Begins, fol. 88 : Թագաւորք ապաշխարութիւն : Թագաւոր յաւիտեան . . . “Forms of the *O King* for Penitential days. *O King* eternal . . .”

Fol. 95*b*. Թ. թ. Թագաւորք մարդիրոսացն : Օղորմութիւնք տէր . . . “In second tone. *Kings* of the Martyrs’ Feasts. Thy mercy, *O Lord* . . .”

Fol. 101*b*. ան. Եւ լուիա. ալ լուիա. ալ լուիա : յիւ. ողորմութիւն տն . . . “In first tone. *Alleluia* . . .”

Fol. 109. Երևոտու երգք : Լոյս աւուր ար աչաց իմոց . . . “Songs of Dawn. Give light, *O Lord*, to mine eyes . . .”

Fol. 113*b*. Ն. միասացութիւն կարգաւ : Երեւոտութիւն հրեշտակաց և զօրաց . . . “For the Birth Feast. *Trisagions* in order. Multitudes of angels and hosts . . .”

Fol. 115*b*. Ժամամուտ կարգաւ : Որ ի հօրէ առաքեցար փրկիչ . . . “Introits in order. Thou who wast sent from the Father, Saviour . . .”

Fol. 127*b*. Տաղ անծանի զոր ի անի մի անծանի զայս ասեն : Եւ ծածին մայր քրի. իմ յոյս դու յաւուր մեծի . . . “Lay of the Theotokos, which they repeat on the day of the Holy Theotokos. Mother of God, my hope art thou in the Great Day . . .”

Fol. 130. Colophon :—

Յիշատակարն (*sic*) սուրբ գրոցն :

Փառք . . . աւարտեցաւ երգս ժամատեղաց որ կոչի անաղոյց և խաղատեար հասարակաց ի քաղաքն շոշ որ է ըսպահան ի գեղաղբաղաքն ջուղայ. ի դուռն մի նաղարեթայ, և ի Թագաւորութիւն պարսից շահ սոլեման յուսէնին :

“Memorial of the holy book. Glory be . . . This poem of chapels was completed—called a Guide to Feasts and Book of all Musical Notes—in the city of Shosh, which is Ispahan, in the village-city of Dschula, at the door of holy Nazareth, and in the reign over Persia of Shah Sultan Yusen.”†

On fol. 131 a later owner has written his name, մուրատ մինասի, *i.e.* Murat Minas.

Presented by Sir F. B. Norman, 30 July, 1892.

72.

Or. 4547.—Paper. Eastern binding of red leather, stamped with rude designs. Size, external $8\frac{1}{8}$ by $6\frac{1}{2}$ inches, of text $6\frac{1}{4}$ by $4\frac{3}{8}$. The handwriting is a rude *notergir* of the late

† Probably Husain, usually spelled հիւսէյն, is meant. He reigned A.D. 1694–1722.

eighteenth century; modern orthography, with many faults and compendia; 33 lines to a page. The volume as it now stands contains 162 folios; but 10 are lost before fol. 6, where there is a hiatus of 10 pages from 11–20 in the older pagination made by the scribe, who numbered the whole into 332 pages.

The volume contains the variable Services used on various Feast-days, Sundays, and other days of the year, giving references to the printed *sharakan* or hymn-book, and, for the lections, to a printed edition of the prayer-book. Prayers and rubrics are transcribed in full. It thus brings together matter found separately in the *Mashtotz* or Book of Occasional Notes, the Lectionary, and the *Tona-tzojtz* or Directory of Feasts. The compiler calls his work by the latter name.

Folios 1–3 give the rubrics, lections, &c., of the Feasts of the Virgin and her parents. *Inc.* Մարիէի և և շմն ժէ երեգունն նախատնակ է աւետեաց սիւն ձծածնին մարիամու զոր յերկնային դասը հրեշտակացն տնեցին . . . “April 6 and Shams 17 at eventide, eve of the Annunciation of the Theotokos Mary, for whom the ranks of angels kept festival . . .”

Folios 36–332. The Festal Year. The chief Feasts, &c., occur as follows:—

Fol. 36. Theophania and Blessing of the Waters. *Inc.* Մծայայտնու ճրագալուցի գիշերն կանոնագլխին . . . “For the Theophany Lighting of Lamps, at Vespers . . .”

Fol. 106. Circumcision, on the eighth day from Epiphany.

Fol. 226. Sunday before Lent. Ի բուն բարեկենդանի. գիշերն փոխիր զձայնն. ի զէ առաջի կանոնն խոստովանն ասա կանոնագլուխ . . . “For the high holiday. At night. Change the tone to the fourth *plagion*, first canon . . .”

Fol. 286. Palm Sunday. Ս՝եծի ողորմութիւնն և զնի սրբութիւնն ի վերայ բազկցի . . . “On the great

Eulogoumené of Palms, the Flower Feast. At night is a vigil, and the Sacrament is placed on the altar . . .”

Fol. 316. Rite of Opening the Doors. Սարգղոնարացէք աննելլ. զգնուն քահանայքն. շուռջառ, և գան ի դուռն եկեղեցուն . . . “The priests robe in the *shurdschar* and go to the door of the church . . .”

Fol. 33. Great Fourth *Feria*. Ս՝եծի աւաք չորեք շաբթի գիշերն . . .

Fol. 336. Great Fifth *Feria*. Ս՝եծի աւաք հինգ շաբթի գիշերն անգ քձ 265. վերաձգողն յերկնից . . . “At night. *Gands* 265 . . .”

Fol. 336. Սարգ արձակելլ զապաշխարողն. իսկ ի յերրորդ ժամուն ժողովէ քահանայն զապաշխարողն ի դուռն եկեղեցուն . . . “Rite of Releasing the Penitents. Now at the third hour the priest collects the penitents at the door of the church . . .”

Fol. 40. Homily for Maundy Thursday. Սուարուք ինձ որդեաք (*sic*) իմ . . . “Hear me, my children . . .”

Fol. 49. Good Friday. Ս՝եծի աւաք ուրբաթի գիշերն . . .

Fol. 606. Great Saturday. Ս՝եծի աւաք չաթու գիշերն միայն վառն լուս աւաք խորանին . . . “At night they light only the lamp of the chief tabernacle . . .”

Fol. 63. Սբ յարութիւն զատկի գիշերն հսկումն է և զնի սրբութի ի վերայ բազմոցի յատեանն . . . “For Holy Resurrection of *Zatik*. At night is a vigil, and the Sacrament is placed on the altar . . .”

Fol. 83. Պենդէկոստէի կիրակին: Ս՝եծի և հրաշափառ, հոգուն սրբոյ գալտեան . . . “Sunday of Pentecost. Of the great and miraculous advent of the Holy Spirit . . .”

Fol. 886. Մշիթք սրբոյն ներսիս լամբրոնացւոյն ասացեալ ի փառս ամենասրբոյն հոգւոյն: Ստիպիմ ի սիրոյ սրտիս բաղձանաց. նուիրել զբանս աղբառ մտած. իմոց աւուրն մեծի. հանգանակեցէք տկարութիւն իմոյ զպարգևս աղօթից . . . “Prayer of St. Nerses of Lambron to the glory of the All-holy Spirit.

I am compelled by heartfelt love . . ." (See cod. Or. 2607, fol. 309.)

Fol. 109b. Transfiguration or *Wardawar*. Ի մեծի և հրաշազարդ ալլակերպութեն տն մերոյ յսի քսի վարդավառի գիշերն հսկումն է . . . "At night a vigil is kept . . ."

Fol. 126b. Assumption of B. V. M. Խեծի և հրաշափառ վերափոխման նծանի գիշերն հսկումն է . . . "Of the great and wonderful Passing of Theotokos. At night a vigil is kept . . ."

Fol. 136b. Խեծի տոնխմբուն խաչ վերացի գիշերն հսկումն է և դնի սբ խաչն և սրբութիւնն ի վերայ բազմոցի . . . յառնան . . . "For the great Festival of the Elevation of the Cross. By night a vigil is kept, and the holy Cross and Sacrament are placed on the altar . . ."

Fol. 147b. Feast, on the Sabbath, of the archangels Michael and Gabriel. Շաբաթն տօնէ հրեշտակապետացն միխաէլի և գաբրիէլի և նմ երկնային զօրացն . . .

Fol. 155b. Feast of Addai. Եւ չքաթ տօն է ազգէի հայրապետին որ յեղեօսայ քաղաքի կատարեցաւ աշակերտ էր Թաթէոսի . . . "And the Sabbath is the Feast of Addai the Patriarch, who died in Edessa. He was a disciple of Thaddeus . . ."

Fol. 156b. Feast of David and James. Լուսին տօն է դաւթի մարգարէին և յակոբայ առաքելոյն, նա եղբօրն . . . "The first Feast is of David the Prophet and Jacob the Apostle, the Lord's brother . . ."

Fol. 157. Feast of St. Stephen. Երկրորդ տօն է սբդն ստեփաննոսի . . . "The second Feast is of St. Stephen . . ."

Fol. 157. Peter and Paul. Երրորդ տօն է գլխաւոր առաքելոցն պետրոսի և պօղոսի . . . "The third Feast is of the Chief Apostles . . ."

Fol. 157b. Sons of Thunder. Չորրորդ տօն է որդւոցն որոտմանցն: "The fourth Feast . . ."

(In this the *Dormitio Johannis* is read, fol. 157b: Հանգիստ երանելոյն յոհաննու առաքելոյն և աւետարանչին. *Inc.* էր ընդ եղբարս երանելին յոհաննէս մեծաւ ուրախութիւն.)

Colophon I., fol. 61b (before the Easter Sunday rite):—

Փառք . . . ով դասք լուսերամից յորժամ ընթեռնուք զուարթ տօնացուցս, յիշեցէք զանարժանիս արեան արու մերձաւորս իմ ծնողք յարեանցի ոսկորին յակօր ջանն, և մարիամ խանումն և եղբայրս իմ արքայհամ, և անյիշելի մեղսանործ գձուձնուստ յօհաննէսին, զեղկելի գրիչս որ գրեցի . . . գրեցաւ քսի տուն 1778: և փոքր Թուոջ 163: ումն ի բանկալայ գեղայ քաղաքն սէեդալ(?) կոչեցելոյ:

"Glory be . . . Ye ranks of illuminated ones, when ye read this glad festal guide remember the unworthy kinsmen and parents of Jacob Dschan the goldsmith of Harevan, and Mariam Khanum, and my brother Abraham, and myself the unmentionable, sinful, abject Hohannês, the miserable scribe . . . it was written in the year of Christ 1778, in 163 of the Little era, † in the Bengal (Bankal) village-town called Sêedal."

Colophon II., fol. 161b, at end of volume:—

(Օրհնութիւն . . . երրորդութեւ . . . որ եւ կարողութիւն տկար բնութեւս ի կատար հասուցանել զայս տօնացուցս . . . յամի տն. 1778. և ի փոխր 163:

"Praise be to the Trinity, which made my weak nature able to complete this festal guide, in the year of the Lord 1778, and 163 of the Little era."

Here follow the same place-names as in Colophon I.

Presented by Sir F. B. Norman, 30 July, 1892.

† This was the era of Azariah used by Persian Armenians. It succeeded that of John the Deacon, which ended in A.D. 1615.

BIBLE-EXEGESIS, HOMILIES, AND PATRISTIC THEOLOGY.

73.

Ar. Or. 3.—A sheet of vellum, written in large sloping uncials of the twelfth century. It has been cut across and bound as a fly-sheet into an Arabic codex of which the 13 quires are numbered with the Armenian letters, as if an Armenian had prepared it. The folio as preserved is 10 inches high and 12 broad, and each page has 17 lines of writing enclosed in ample margins. The codex from which it was taken must have measured at least 20 by 12 inches, and have been similar to the Paris codex Anc. F. Arm. 44, and like that have been a *Tônagan* or volume of select homilies and acts of martyrs proper for the various days of the ecclesiastical year.

The contents of this folio are as follows:—

1. Two fragments of the Armenian version of Chrysostom on Matthew, as printed in the Venice edition, tom. i., pp. 319, 320.

2. Two fragments of an Ephrem's Homily, entitled *Յորդորուն պահոց*, i.e. "Exhortation to a Fast," as printed in the Venice edition of the Old Armenian version of this Father, tom. iv., pp. 179 and 183. Fol. 2a contains lines 10-19 of page 179, and fol. 1b the last three lines of page 183, preceded by matter not given in the printed edition. This begins: . . . զգրունս մարդասիրութեան նորա և զոր ոչն ճանեցաք մեղացն ի բաց կալով վճարեցուք զայն .

On the first page is the note: "Lib. 85. Lib. 46. Sermones 33 ex Basilio Athanasio et

aliis. μ . 14," and a stamp with the legend "Soc. Reg. Lond. ex dono Henr. Howard Norfolciensis."

The margins of two of the Armenian folios bear Syriac and Armenian writing.

74.

Add. 19,729.—Written on glazed paper, much yellowed. Size, $9\frac{1}{2}$ by $6\frac{1}{2}$ inches. Oriental binding of stamped brown leather, recently restored. Folios 237, in 30 quires of 8 leaves each, except the one marked ϵ , which has only 6; the last is signed ϵ . The first folio is abraded at lower corner, and the verso of the last folio is almost illegible from exposure. A later hand has retraced, often wrongly, many words on fol. 1 and elsewhere. The handwriting is a clear, firm, large, and very archaic *bolorgir*, or rather a transitional form in which the square or "iron" hand called *ergathagir* is passing into the round or cursive. A great many letters retain the square shape, and the words are not divided from one another. All these characteristics indicate that this codex belongs to the first half of the fourteenth century at the latest. The margins were cut when the volume was bound, as is proved by the curtailment of marginal scrolls, plain and coloured, on folios 28b, 36b, 62b. Few accents are given; and in the punctuation the double point, the comma below the point,

and the comma are used. Few abbreviations occur beyond those which are common in the oldest MSS., but occasionally resort is had to the ideographs already devised in the thirteenth century for star, sun, moon, and apostle. There are usually 30 lines to a page, but sometimes 29 or 31. The orthography is archaic, *e.g.* *ե* is often used for *է*, *ե* for *եալ* in participles, *եալ* for *ել* in infinitives. Occasional coloured scrolls (red and black), as on folios 36*b* and 111*b*, or round bosses of simple geometrical design, as on 136*b* and 190*b*, mark the beginning of a liturgical section or canon. In the loop of the *Օ*, used initially a human face is frequently drawn. Very rarely the liturgical use of a Psalm is indicated after its title. The number of each fresh Psalm is noted in the margin.

The volume contains a Catena on the Psalms compiled by Wardan the Wardapet (*or* Doctor) from the following Fathers: Athanasius, Basil, Dan(iel), Dion(ysius), Epiphanius, Ephrem, and John (Chrysostom). David the Philosopher is once cited, fol. 131*b*, and Michel (*Միք*) on 124*b*. Whether the many citations registered in the margin (*ԾՆ ղն*) are from Dan(iel) or Dion(ysius) is not clear. The citations of Basil are mostly near the beginning. In his preface Wardan states that he also used Nerses, *i.e.* the Catholics of Sis of the twelfth century. He otherwise only names Athanasius, Epiphanius (*sic*), Ephrem, and Daniel. Wardan further relates in the same preface that he undertook this work at the command of the Bishop Sir Hovhannês,† who sat on the throne of the convent of Halpat in the land of Eriwan, where the brethren also engaged him to do the work. Part of the Armenian text in which Wardan gives us this information is cited in full below.

The citations of the Psalms are indicated by marginal commas, and the names of the Fathers

cited are briefly, but sufficiently, indicated in the outside margins.

The work begins:—

‘Կուստ ծառաի քրիստոնէից վարդան վարդապետի որ
Հաւաքում մկնչաց սբ սողմոսարանի դաւթի:
մի է նձ. և մի միջնորդն նյ և մարդկան. մարդն
յժ քս. ասէ քսիւ կենդանին պաւղոս .

“Of the humble servant of Christians, Wardan Wardapet, a catena of the commentators on the holy Psalmody of David. One is God, and one the Mediator of God and men, the Man J. C. So saith in Christ the living Paul . . .”

The copyist has written his name on fol. 210: *Օշմաւոն յիշեալ է քս*, “Remember in Christ Simeon (Shmavon).”

On fol. 189*b* a longer colophon names the owner of the MS., the Wardapet David, who has written his name thus: *Օշթ բանի սպաւոր յիշեմք է քս*, “Remember David, a minister of the Word in Christ,” on fol. 111*b* at the end of Ps. 118 (LXX.).

The author Wardan gives further details (mentioned above) concerning his work on fol. 189*b* as follows:—

Ուստի է¹ յայս յոյս² խոցոտեալ անդամս եկեղեցոյ և վերաւոր մարմին և ոգի, և միտ: յի մասն յաւետ մոլորեալ ոչխարին, արս³ խաթան. որ և վարդան, վաստակեալ ի յաջագին ծովուս: կամ յերկրե յերկինս դիմեալ, սկար գոլով⁴ և մարմնով, ցաւաւք և ծեւրովք, ձեռն ի յիս⁵ կալեալ և յոր⁶ մերձաւոր սրան,⁷ յեզ⁸: յեփր, յաթ, և ի դան⁹: զոր ումեմն համաւաւտեալ կարճատեւ էր ի մի գիրք,¹⁰ յայլ և յայլ տեղիս, որոյ յիշատակն աւրհնութիւն սեղեւսարոսի, որ մեզ պատճառ եղև աշխատել: Հաւաքեալ ի մի, թողեալ և յաւելեալ կամաւ, ի կարծիս թէ չէ յարմար, թերեւ մեր տխմարութեան թվելով: եւ շատն զոր նա էր թողեալ, և զոր մեք սխալմամբ¹¹ եւ չափելով¹² ի յիշումն զորոց թողութիւն սիրովն հայցեմ ի հանդիպելոց, սակայն ըստ վերագոյն ասկցդ, ի մեծն յոյսն վաստակեալ: ի քս գլուխն և յիւր անդամն, զի ի վերուստ ի գլխոյն, և ի ներքուստ որ ի գերեզմանս կան

† This bishop, John Bagratuni, died in 1251, so that Wardan must have compiled this Commentary about that time.

¹ om. է. ² յոյս. ³ om. արս. ⁴ om. գոլով. ⁵ յիս. ⁶ յոր. ⁷ սրան. ⁸ յեփր. ⁹ յաթ. ¹⁰ գիրք. ¹¹ սխալմամբ. ¹² չափելով.

սի ոսկերզն¹³ շուրջանակի ծնողաց, և Հարազատաց, և զաւակաց նոցա և կենդանեացն. նշոյլք ճառագայթիցն թափ անցանց Հանելով¹⁴ զժանգն ընուցուն զմեզ լուսով և ամբ բարութիւն իւրեանց . . .

I have in the foot-notes to the above extract given the variants of the other MS. of this Commentary.

After a little there follows this colophon peculiar to this MS. :—

Եւ ընդ նոսին պսակաւորեալ . . . բերկրեցի . . . սասցող մասննիս գործնական, և արդիւնական, վարդապետ դաւիթ, իւրովքն ծնողաւք և Հարազատաւք : և զմեղուցեալս նոյ զշմաւոն գրիչ, այլ և զվարդան, զմխիթար, զսարգիս, վս սիրոյն քի. յիշեցաք առ սիս :

Wardan writes in a curiously stilted style, at once obscure and devoid of grammar. The sense seems to be the following :—

“Wherefore a member of the Church with these hopes, smitten and wounded in body and soul and understanding, a sheep much gone astray as touching Jesus, Khathan, which is the same as Wardan, worn out with the terrors of this sea, or setting his course from earth to heaven, weakened in body by sickness and old age, but helped by Jesus and the holy ones who were near at hand, Epiphanius, Ephrem, Athanasius, and Daniel (Dan)—which someone had abridged and compressed into a single book, in one place or another, of whom the memorial with blessing of Silvester who induced us to labour at it, collecting together, leaving out, and adding at will in the belief that what he had left out was not appropriate or was superfluous,—perhaps on our part that was the supposition of ignorance, and we are wrong in not recording this matter,—for all these faults I crave pardon for the love of Christ, from my readers, albeit, as I said above, I am buoyed up by great hopes . . .”

It would appear from the above that Wardan found the works of Ephrem, Athanasius, Epiphanius, and Daniel already reduced to catena form by some predecessor, and merely repro-

duced that catena in a still shorter form. This is as much as we can infer from a writer whose sentences have neither beginning nor end.

“Along with them may the owner of this book, the active and meritorious Wardapet David, be crowned . . . and rejoice, with his parents and near kinsmen. Also ye shall remember in the Lord the sinful scribe Shmavon (Simeon), as also Wardan, Mkhithar, Sargis, for the love of Christ.”

The same personages are named in a brief colophon, fol. 62 : Օտ ժաննապատիւ բարուն : դաւիթ, և զծրողս (sic) շմաւոն, այլ և զվարդան և զմխիթար զսարգիս, վս նոյ յիշեցէք ի քս. “The worshipful rabbi David and the writer Shmavon, and also Wardan and Mkhithar, Sargis, for God’s sake ye shall remember in Christ.”

Simeon again demands our prayers in brief notes on folios 153 and 177. In sundry other notes in lower margin he apologizes for the paper, &c.

75.

Or. 2623.—Paper, stained brown, especially at the edges. Modern half-binding of leather. Size, external $6\frac{3}{8}$ by $4\frac{1}{2}$ inches, of text $4\frac{3}{8}$ by $2\frac{3}{4}$. Folios 108 are written in an old *bolorgir* or round hand, with few compendia, 15 lines to a page. Several folios have been torn and patched. The quire-cypher ω (= 1) occurs on fol. 7b, π (= 4) on 38b, ξ (= 5) on 39a and 50b, ζ (= 6) on 51a and 62b, ρ (= 9) on 91b, ι (= 10) on 92a and 103b, $\sigma\omega$ (= 11) on 104a. Several folios therefore are lost. The volume is also incomplete at end. There is no date or colophon, but the orthography and punctuation are archaic; and the MS. can hardly be later than the year 1400.

The volume contains various dialogues or treatises, composed by way of question and answer, upon theological and moral subjects.

Folios 1—89. “The profitable Questions and useful Answers of the blessed Athanasius,

¹³ ոսկերջն ¹⁴ հանելու

Archbishop of Alexandria." Such is the title which this treatise bears in the codex of the Mechitarists of Vienna, no. 146, folios 240b-304b (in Dashean's Catalogue, p. 448), of the year 1473. In the Museum MS. the beginning is lost, and it begins thus:—

Հարցումն: Հաւատարիմ է՝ բանդ, այլ զայս
Հարցանեմ թէ որ աղագաւ բաժանի հոգին ի մարմնոյն:

Պատասխանի: Ի չորից գոյութեւ հաւատամք զի
հաստատեցաւ մարմին մարդոյս: և ի նմանութեւ աղանդոյ
ի ներքս ի մարմինն, բնակեալ հոգին: Ի ժամ մահուն
հրամանաւն յայ բաժանի գոյութիւն. և ուղքակել տան
զբաջալիս որմունս: և ելանիցէ անդէն աղանդին
արգելեալ, որ է աւրինակ հոգոյ մարդոյն: և յետ
եւանելոյ և բաժանման հոգոյն ի մարմնոյն, արիւն
ցամաքի որ է ջերմ և կենդանագոյն գոյութիւն, ուստի
մեռեալ մարմինը զկնի մահուանն այլ ոչ ունիցին
զմաղանս և զմաղան կուտեալ և զհիւթ ջրոյն . . .

"Question.—Your statement is certain; but I would ask you this: How is the soul separated from the body?

"Answer.—We believe that man's body was constituted out of four substances, and the soul dwells inside the body in the likeness of a dove. At the hour of death, by the command of God, the substance is divided, and it is as if the solid walls of a house were broken down. And forthwith the dove confined within will issue forth, which is a type of the soul of man. And after it is gone forth, and the soul separated from the body, the blood dries up, which is warm, and the vital substance; wherefore bodies die after death, and cease to contain phlegm and gall congested in them, and the humour of water . . ."

In the rest of the dialogue are discussed the topics of fasting, alms, hermits, of the future life, of the sacraments of priests who sin mortally, of marriage, of the permissibility of oaths and riches. It is hard to fix its date, but that it is early such a passage as the following, fol. 66b, indicates: "Question.—What sort of fasts are acceptable to God? For we see some fasting the entire Quadregesima, and others half of it, and others from Sabbath to

Sabbath and then eating all the year round, but not tasting any flesh or other delicate food."

Fol. 89b. Sayings of Father Nilos ("Եղորտի").

Սէյ ամբարշտին յորժամ ամենեքին լուսաւորին,
նա միայն խաւարի . . .

"Woe to the impious when all are illuminated, and he alone is darkened . . ." (Dashean, Cat., p. 664.)

Fol. 91b. Հարցումն արձանայ և պատասխանի
եզնակայ կողբացոյ հայոց վարդապետի:

Արձան ասէ. զինչ է կրանաւորութիւն. եզնակ ասէ,
խաչակցութիւն. քի. զնախատինսն քի. յանձն առնե-
լով երթիցեն զհետն . . .

"Questions of Ardsan, and answers of Eznak of Kolb, Wardapet of the Armenians. Ardsan said: What is the religious life? Eznak answered: It is to associate oneself on the Cross with Christ; to take on oneself the reproaches of Christ, and follow after him . . ."

Fol. 97b. Questions of Ashot, son of Sembat, King of Armenia, and answers of Eznak of Kolb, Doctor of the Armenians.

Թագաւորն ասէ, զինչ է առաջնորդութեւն (lege
առաջաւորաց) խորհուրդն անպատարագ և անընթեր-
ցուած: Եզնակ ասէ. բազում ինչ խորհուրդ ունի . . .

"The king said: What is the sacrament of the preliminary fast without an offering and without lections? Eznak replied: There is much sacrament (*lit.* mystery) about it . . ."

Fol. 104. Եւլ է:

Հարցումն: Ընդէր լինի կրանաւորն անժոյժ:
Պատասխանի: Ի չաւանելոյն յայ: Հարց: Ընդէր չաւան-
ել: Պատ: Եւլ չարեաւք քեալ է սիրտն . . .

"Another dialogue. Question.—Why is the religious incontinent? Answer.—Because God helps him not. Q.—Why does God not help him? A.—Because his heart is full of evil . . ."

Fol. 108. Հարցումն խաչափայտին:

Հարց: Եւլ ինչ նշանակէ. քի. մասն փայտից խաչին:
Պատ: Եւլ ինչ վարդապետք թէ բուն կիպարի էր: Վերուստ
ի վար. և կոտոր և ակն արմաւենի. թէ բուն թեւն
պատուանկանն նոճի և տախտակն ձիթենի.

"Questions about the Tree of the Cross. Question.—What is the import of the four

portions of the Cross? *Answer*.—The doctors say that it was true cypress-wood from top to bottom; but the portion with the eye, of palm-wood . . .”

Ends: Խակ խուռնին, մերձեալ ի հուրն. և զհոսն բուրեալ, և մարմին միաւորեալ. Է. բանին, և զհոս անուշ բուրեալ աշխարհի. Կ.

“But incense, which, when you bring it near to fire, exhales a fragrance, is the body united in one with the Word, and exhaling a sweet smell to the world.”

76.

Or. 6450.—Vellum and paper. Recently half-bound in green leather. Size, external $8\frac{5}{8}$ by 6 inches, of text 6 by $4\frac{1}{4}$ (in last part of volume $6\frac{1}{4}$ by 4). Folios 1–37, or quires 1–4, are of vellum, much stained by damp as far as fol. 13; the rest of stout paper, much yellowed, and as far as fol. 100 stained by damp and grease. Folios 165–6 are of vellum bound in, but originally blank. The corners of folios are mended where they were torn off. Several hands have worked at the main text of this book. Folios 3 and 4 are in a large early *notergir* or notary's hand, 21 lines to a page. Folios 5–36 are in a clear, regular *bolorgir* or round hand, in double columns (except fol. 12a), usually of 21 lines to a column, with red initials and a few contractions. This hand gives way in the second column of fol. 36b to a neat *notergir* hand, which has the same red initials, and adds accents occasionally; this lasts as far as fol. 162, and is written in double columns of 22 lines. There are 16 quires of 12 leaves each.

The volume contains Homilies, often the same as in MS. Or. 6986.

Fol. 3. Ի խա գիտեմքի և զի որպէս մարդս հոգի է և մարմին նոյնպէս սբ գրոց բանն հոգեւոր է և մարմն նաւոր. զի և անձային գիտց (lege գրոց) բան խորին է և ծածուկ. ամէն մարդ ոչ կարէ հասկանալ ումենք մարմն նաւոր մարդէնք . . .

See MS. Or. 6986, fol. 122.

At the end is a prayer for the possessor Gregory and his wife Marean and his son Tönuth (տանութին).

Fol. 11b. Թէ վս ինչ պատճառի մարգարէն առական խօսի զի առականոր բանն խորին է և ծածուկ՝ առական խօսի որ իմաստնոցն և արժանաւորացն լինին ՚ի տրգէտացն և անարժանիցն ծածուկ մնան ուզ արն ասէ՝ մի տայր սրբութի . . .

“Why the prophet speaks in parables. For a parabolic text is profound and hidden. He speaks in parable who would conceal the thoughts of the wise and worthy from the ignorant and unworthy. As the Lord said, Give not that which is holy . . .”

At the end is a prayer for the owner: Գրիգոր քհն. և կղջցին. մարեանին. և որդին տաւութին. աղա՛ միրին և դուստր գոզալին. և ծնողացն: “For Grigor the priest, and his wife Marean, and son Tavuth, Aja (Agha) Mir, and daughter Gozal, and parents.”

Fol. 20. Homily on Solomon.

Օանձնքի գործս ոչ բժշկէ եղբայր այնոցիկ որ զանձն առցես.

Ինձն զբանական հոգին ասէ . . .

See MS. Or. 6986, fol. 93b.

Fol. 29. Homily on Solomon.

Սա՛հ և կեանք ի ձեռն լեզուին է . . .

Իւրջին խրատ վս մտորմնաւոր կենացս է ճշմրտ մահու և կենաց պատճառն լեզուն է թէ մարդ գիտուն լինի . . .

See MS. Or. 6986, fol. 99b.

This is followed by a Homily on Job.

Իշօթք իմ սբ և ճշմարիտ առջի նոյ:

Եւ նախ պարտ է թէ բան զամ առաքինութի պաւտական է աղօթքն. նախ անուան իւրոյ յայտնէ զիւր փառքն . . .

See MS. Or. 6986, fol. 235b.

Fol. 80b. On Solomon's text, Better is a man blind of eye than blind of understanding . . .

Իսա է կուր աչքք բան կուր մտ . . .

Իսէ իմաստուն և անյաղթ փիլոսոփայն դաւիթ թէ իմաստութի բաժանի ի տեսական և գործական. տեսական այն է որ մարդն իմաստուն լինի . . .

"The wise and invincible philosopher David says that wisdom is divided into speculative and practical: speculative in so far as a man becomes wise . . ."

Fol. 90b. On Solomon's text.

Եւ է օր մահուն քան զօր ծննդեան:

Եւ պարո է գիտել զի հիմանոք զօր ծննդեան . . .

See MS. Or. 6986, fol. 244b. This homily contains denunciations of such mourning excesses as clawing the face and shedding blood (զերեսն ճանկել և յարին հանել).

Fol. 100b. On the commandment, Thou shalt not steal.

Եւ զի այս բանս գիտելի է զի անպարտ պատգամեացն ի տասն բանէ օրինացն է յորժամ աղատեաց զանձ զժողովն ՚ի գերութենէն փարաւոնի . . .

"And this you must understand, that the Divine code of Ten Commandments was revealed when God rescued his people from servitude under Pharaoh . . ."

In the final prayer for Gregory the owner, the scribe gives his own name as Johanês.

Fol. 108. Homily on Solomon's text.

Տէր ամբարշտից հակառակէ . . .

Եւ գիտելի է զի ան բնութիւն բարի է և իւր բարեկամացն շարժեցաւ . . .

See MS. Or. 6986, fol. 255b.

Fol. 123b. Վարդ ի բան իմաստնայտիրաց, արիստոտելի, որ ասէ գլխի են գեղեցիքն և պարսակելի են ասէ իմաստուն ոգիք աշխարհի:

Եւ զի ըստ պղատնի ասէ. հոգին եռամասնեա է բանս, ցասուն և ցանկութի, և մարմինն ի. Դ. տարերց զի, է. իրաց կազմեալ է ան զմարդն . . .

"A homily on the text of the philosopher Aristotle which says: Beautiful things are praiseworthy; and reprehensible, says the philosopher, is a worldly spirit. Forasmuch as there is a saying of Plato's, that the soul is tripartite, composed of reason, spirit, and desire; while the body is compounded of four elements . . ."

Fol. 133. On the commandment, Honour thy father, &c.

Եւ գիտելի է զի. Դ. բան զաւակն ծնողին պարտական է . . .

See MS. Or. 6986, fol. 52.

Fol. 139. A homily on Job, of which the first lines are not given, nor the title.

Հոր որդոցն արրահամու ի ծննդոցն ետաւայ, ու գուել զարեհ յոր աւսիսն թուլկուրան էր. որ կայ այժմ գերեզման նր. և էր յոր թիւ որդոցն ետաւայ, ազգէ նց ուղ ասէ հայր տն ներսէս . . .

"Job was of the sons of Abraham, of the children of Esau, Raguel, Zareh, Job. Ausit (Uz) was Thulkaran, where is now his tomb. And Job was king . . ."

The text of this MS. is very faulty, and varies a good deal from the corresponding homily in Or. 6986, fol. 139.

Fol. 156b. Տեսիլ պողոտի միայնակեցի:

Եւ եղև բան տն առիս և ասէ՝ ասա ժողովրդեանդ մինչև երբ մեղանչէր և աւելուք զմեզս ի վր մեղաց և բարկայցուցանէր զանձ և ասէր թէ հաւատմբ և գրծէր չար բազում և բարկացուցանէր զոր արարիչն ձեր . . .

"Vision of Paul the monk. And the word of God came to me and said: Say unto the people, How long will ye sin and increase sin upon sin, and make God angry, and say, We believe? And yet ye work much evil and make the Lord your Creator angry . . ."

Fol. 159. Վ ք խոստովանական բանին. ժե. տարուեան միջոյ և կնոջն ապաշխարութիւն կայ. յիշունցն ատուն, թէ ոչ թարկի զիւր սովորութի քրիստոյչի. թէ վստահանայ հաղորդ առնու, ուրացողի կարգն է. ք. տարի ապաշխարի. թէ թարկի յիշունցն. ան. տարի պակնեայ. ան. քառասնէց տայ հաղորդ տուր. թէ թուրքանայ միջն, տես թէ գերի էն տարել թուրք չինել ուժով դարձայ եկել . . .

"Concerning the matter of Confession. Penitence is incumbent on male and female at the age of fifteen. If an outrageous (?) person conceal his habit, he is no Christian; and if he presumes to receive the Communion, he sinks to the level of a renegade, and shall repent for eight years . . . If a person becomes a Turk, see if he was taken captive and converted by force . . ."

This tract is in a vulgar dialect.

Fol. 160b. Colophon :—

Փառք . . . գրեցաւ քարոզ գիրք, ի յերկիրս գանձաւ
կայ ի ձորս գանձայոց ի գիւղս որ կոչի շատախ, ի
դրան սբ անձնիս, ի հայրապետութի նոր գրիգորի, և
եպիսկոպոս պարոն սր յանդոնի. ի վարդապետութի աղու-
վանից զուկաս վարդապետին, ի թուականիս հայոց.
Ի. Գ. ի ժամանակս նորննայ շահապազին որ այսմ
ամի թգրց. ձեռամբ մեղակարտ և անպիտան յոհնս
իրիցու : . . . յիշեցէք . . . զհեղափոխի և զբարեմիտ
անձնէր գրիգոր քհն իս ըստացաւ սբ գիրքս յիշատակ
իւր հոգոյն և կողակցին մարեամին որ քսէ հանգուցեալ
. . . և որդոցն տառութին, աղայմիրին, և դստրցն գոզալին
որ փոխեցեալ է առ քս. զրձ օղորմի ասացէք սր
գրիգորին և ծնոյցն, հայրն իւր ճանին, և մայրն խանու-
թին, և աւագ եղբայրն զարա խանին և կղնցին խա-
թունին, և որդոցն աթամին, մէլքիսեթին. յակորին, և
դստերն մարգարտին հուռումին. զրձ յիշեցէք միւս
այլ եղբրն պաղտասարն. կղնցն մարեամն. որդիքն
այտին, և եղին. Լ. յ. և յիշեցէք գրգր քհն և կրսէր
բաղդրիկ եղբայրն իւր նազարն, նշանեալն իւր մարեանն
. . . զրձ ան օղորմի ասցէք հանգուցեալ եղբորն մալ-
քումին, և կղնցն մարեամին, և դստրցն շահումին,
խանումին . . . Լ. յ. և յիշեցէք քոյրքն իւր թաճումն և
բեկնաղն . . . մօրայրդրն բեկնիսին և որդիքն մէլքիսեթ
քհն, աղայմիրին, և հարսներն, հուռումին, մարեամին
և որդիքն յանտոն սրկգին Կահկին մրտրսին, մուս-
ղուին և հյրն աւանիսին . . . զձ յիշեցէք շիրխա-
թուն և իւրն նշեցեալքն . . . զձ յիշեցէք պարոն սր
ոսկան որ է յաթոռակալ և արհիեպս սբ եղիշէ առա-
քելոյն . . . այլ և լուսազարն ոսկանդ մահտասին. և
անտես արզուբանին, և որդին դաւիթ սրկգին. նա և
անարժան յհս գրիշ . . .

Վրձ յիշեցէք պարոն սր կարապետն որ է առաջ-
նորդ սբ ուխտին եղիշէի առքելն . . . զրձ . . . մահգասի
գրգր քհն որ է արի և քաջ. գրակարդ և հմուտ
անձայն սբ գրոց և համշիրակ եղբայր և դասակից
գրիգոր քհն. ինչ մարդ որ յիշատակարանս կարեւ
և ճնձեւ կամի անուն նր ի գրոյն կենաց ճնձեալ լինի,
անէն քհն անհի որ տարեն. չ. անգամ յիշատակրն
կրդ. մէկ յայտնութե ճրագաւորին, մէկ յարութե
ճրագաւորին ժղիւրդն. և հոգոց հանգուցից ասի և
անօղորմի տայ ասի :

Glory be . . . This book of homilies was
written in the land of Gandsak, in the valley
of Gandjayq, in the village called Shadakh, in
the court of the holy Theotokos, in the patri-
archate of Sir Gregory, and in the episcopate

of Paron Sir Handoni (Antony), in the presi-
dency over the Aluwang (Albanians) of the
Wardapet Lucas, in the year of the Armenians
1003 (A.D. 1553), in the reign of the newly
consecrated Shah Abbas (*Aypaz*),† who in this
year acceded to the throne, by the sinful and
unprofitable John the Elder . . . Remember
the gentle and benevolent and pious Gregory
the priest, who acquired this holy book as a
memorial of himself and of his wife Maream,
who is at rest in Christ . . . and of his sons
Savuth, Alámir, and of his daughter Gózal
who has passed away to Christ. Again repeat a
Miserere for Sir Gregory and his parents, his
father Djan, and his mother Khanuth, and his
elder brother Lara Khan, and his wife Kha-
thun, and sons Atham, Melqiseth, Yacob, and
daughters Margarit and Houroum. Again,
remember his second brother Palásar and his
wife Maream, and his sons Aytin and Eliê.
Remember furthermore Grigor the priest and
the cadet Qaltzrik (=Darling), his brother
Nazar, his betrothed Maream . . . Again repeat

† The dates and names of this colophon present some difficulty. Shah Abbas the First only acceded in 1533 and in 1551 Shah Tahmasp I. (A.D. 1525–1574) was on the throne of Persia. Again, in 1551 Michael was Catholicos, and in 1586 David the Fifth. There was no Gregory Catholicos in this century (according to Tchamtcheantz) except Gregory the Eleventh, 1536–1540, and Gregory the Twelfth, 1569–1572. But according to the historian Araqel of Tabriz, writing before 1660 at Wajarshapat, a Têr Grigor occupied the patriarchal throne of Armenia from 1556–1585. All through this epoch there were two or three patriarchs at the same time. Yet even if we suppose the scribe to have omitted the symbol for 30 in his date, and that ԹԻ should be read, that is 1033, that year of the Armenian era only began, according to Ed. Dulaurier ("Recherches," Paris, 1859), on Oct. 27 of 1583, which is two years too early for the accession of Shah Abbas. I find no earlier date assigned for Shah Abbas, except in the Chronicle of Zacharia the Deacon (translated by Brosset, Collection, Petersburg, 1876), who wrote a hundred years later, and gives 1029 (=A.D. 1579) as the date; but in that year Shah Abbas was a boy of twelve at most. The Lucas Wardapet of this colophon is probably Lucas of Kelj, already mentioned under MS. Or. 6986, fol. 80. We may safely suppose the date of the MS. to be 1585–6.

a *Miserere* for his deceased brother Malqum, and his wife Maream, and the daughters Shahum, Khanum . . . Remember moreover his sisters Thadjum and Bekna . . . his mother's sister Bêkis, and the sons Mêliqsekh the priest, Alâmir, and the daughters-in-law, Houroum, Maream, and the sons Hanton the deacon Sahak, Martiros, M̄rauzul, and the father Avanis . . . Again, remember Shirkhath and his deceased . . . Again, remember Paron Sir Oscan, who holds the see and achbishopric of St. Elisha the Apostle . . . also the sacristan Oscan Mahtas, and the steward Arzukhan, and his son David the deacon, and also myself, John, the unworthy scribe . . . Again, remember Paron Sir Karapet, who is abbot of the holy brotherhood of Elisha the Apostle . . . and also Mahdas Grigor the priest, who is a brave man and true, a reader, and learned in Divine holy Scripture; and Hamshirak his brother, and his colleague Grigor the priest. Whoever dares to mutilate or efface this colophon, let his name be effaced from the Book of Life; and may the priest be blessed by God who thrice a year reads it out loud, once on the eve of the Theophany, and once on the eve of the Resurrection, to the congregation, and reads out their names among the souls departed and has a *God have mercy* repeated for them."

Below, on fol. 162, is a later note written in the year 1194 (A.D. 1745).

On fol. 163b a late hand writes: Ես պողոս գրեցի ի թվին 1191 Էր, "I, Polos (Paul), wrote in the year 1191 (A.D. 1741)."

On fol. 164b, in a large bold *notergir*: Եւ զի զի որ ի շիր Կանու ի Երկրն Երկ զապնեւն շարու երկ իրն գուրջ ռստան. զապամ: Դմ ի քոս պար ի սայ որ կ? ի վարեց շիր ի քոս օրս ի լուշաղ դա ի բան թիւ Խ ԶԿԸ զամսու զօշունն ի կոտորեցին

This seems to refer to an incursion of the Lesghi (*Lakzin*) into Shirwan and Kurdistan, when they carried off many families, in the year 1168 (A.D. 1719).

And below, in smaller letters: Ըստ բազում

գեղարունք աւերեցին. ես ար սահակ գրեցի . . . (rest illegible), i.e. "They laid waste many villages. I, Sir Sahak, wrote this . . ."

At foot of fol. 2b, which is otherwise blank, is written in late uncials: Տր Թաթիոսի դատիթ, i.e. "Of Sir Thathios (Thadeus) David."

The homilies found in this MS. and in Or. 6986 are of frequent occurrence in Armenian libraries, e.g. in codices 102, 147, 313 of Dashean's Catalogue, where they bear the title simply of "Vulgar Homilies." They are always anonymous, and I suspect they were written by Warden Wardapet in the thirteenth century.

77.

Add. 7942.—Paper. Size, external $11\frac{1}{2}$ by $7\frac{3}{4}$ inches, of text $8\frac{1}{2}$ by $4\frac{3}{4}$. Bound in red leather stamped with floral designs in gold. Folios 382, in 33 numbered quires. Written in double columns ruled with vertical red lines, 30 lines to a column, in a large, clear *notergir*, in A.D. 1606. Rude coloured scrolls of floral or architectural design are added in the margins or over the text where new canons begin. Initial letters are given in red at the beginning of each paragraph. The upper parts of the folios are injured by damp throughout the last half of the MS.

The contents are identical with those of Add. 19,729, except in respect of colophons added by the scribe.

On fol. 2 is outlined in red a rectangular maze-like diagram which the scribe labels Երկրով քաղաքի աւրինակն է, i.e. "This is a plan of the city of Jericho." Below it he adds a citation from the poem called Հիսուս որդի, "Jesus the Son," of Nerses the Graceful, and below it the Armenian date 1055 (= A.D. 1606).

A separate title of the work is given by the scribe on fol. 2b, and the work of Warden begins on fol. 3 under the title: Տեկերաւոյս վարդապետին վարդանայ. մեկնութի սաղմոսն. շար-

մեալ ի հոգոյն սրբոյ. և յարհիական անն. հաղթասայ. ի վարժս մանկանց սիննի. "Of the world-illuminating doctor, Wardan, interpretation of the Psalms, stirred by the Holy Spirit and the Arch-lord of Halbat, for the profit of the children of Sion."

In a final colophon (fol. 380b) is read:—

Մեզ եղև զըրաւ սբ գանձարանիս, յամի շրջագալ յովթե. արամազեան տոհմի. հայկազան սեռի. արեւթական տումարի. ի իմ. յորէլէնի. և հինգերորդ յարարարդի. սեպտեմբեր ամսոյ հինգերորդի. աւրն ուրբաթի. ի հայրապետութե սբ եջմիածնա տն սր գրիգորին: եւ ի յառաջնորդութե այսմ նահանգի. տն սր կարապետ քաջ ըստուանայեանի: ի յաշխարհս ի լախայ ի քաղաքս կամենից. ընդ հովանեաւ սբ անձանին և սբ նիկոլայոս հայրապետի: Յռանգաց ազգի թագաւորութե երրորդ զիկմունդին: Մեզ գրեցաւ այս սբ գանձարանս. ձեռամբ ի. սուտանուն սարկաւազի. որդի սր գրիգորի . . . 1606.

"Now this holy Treasury was completed in the year of the cycle of the race of Aramaz of the Armenian nation of the reckoning of Japhet, in the 21st jubilee and 5th unit, Sept. 5, a Friday, during the patriarchate at Edschmiadzin of Sir Gregory [1603-1624], and when the episcopate of this province was held by Sir Karapet, a wise teacher, in the land of Lakhay (Poland), in the city of Kamenitz, under the shelter of the holy Virgin and St. Nicholas, Patriarch, of the Franks, in the reign of the third Sigismund [spelled *Zikmund*]. This holy Treasury, then, was written by the hand of falsely called a deacon, son of Sir Gregory . . . 1606."

The ten dots which are in the MS. are intended as a cryptogram, and may signify Jacobus, for so the scribe signs himself later on in the same colophon.

78.

Or. 2616. — Glossy paper, much yellowed. Recent half-binding in leather. Size, external 6 $\frac{3}{8}$ by 5 $\frac{1}{4}$ inches, of text 4 $\frac{1}{4}$ by 3 $\frac{3}{4}$. Folios

175, in a small, clear, and regular *bolorgir* or round hand, using compendia very freely, 23 lines to a page. The titles of the various sections are given in red, and the many questions and answers in which the subject-matter is handled are distinguished by red capitals. The volume is the second half of a larger book, for its quires run from 19 to 33. They consist of 12 leaves each, except no. 19 which has 11, and no. 27 with 8. Some folios have been repaired, but in general the book is in good condition.

Contents:—

Fol. 1. Of John Orotnetzi. (Որ տն ան իմ յս քս բան հաւր և որդի կուսի տուր ինձ անկատարիս՝ զկատարեալ բանից քոց թարգմանութի, զի թէ եղիցի ինձ այս շնորհ՝ յայանի լիցի ամենազաւր կարողութի քո՝ հրշագործեալ ի սկարութես իմում.) "O Lord my God, Jesus Christ, Word of the Father and Son of the Virgin, bestow on me that am imperfect a perfect gift of expounding thy words; that, if this grace be mine, thine almighty power may be made manifest by the wonders wrought in my weakness."

Below, fol. 1b, after the above prayer is concluded, the text begins: Ի սկզբն գերկինս: Մ. յառաջան ի մասնեւ բանիսն ի երգրոյ յարդիսցւք զլէս. թմն: Իայց զի ասէ մին սքնչլէ գիտութի անձայն արիւշապէ կմցն յորս գոյացն յիւ էից եղևքս ամ. քզի ոչ մի կրծիս պլ թուլիս յուրս յարդս էից սնցն միդի: "In the beginning he created the heavens. Before we enter, however, on the text, let us first, by way of preface, dispose our matter in twelve chapters. But since the Prophet says that wonderful is the knowledge of the Divine creative Will by which all creatures were brought into being out of nothing . . ."

This treatise is divided in the margin into nineteen chapters. Its scope is given as follows on fol. 3: Իայց բեր աստանաւր սկիզբն արասցուք ըստ խոստմանն մերոյ նախերգարար յարդիլ զլուխ. բմն՝ ըստ ուղղափառ վարդապետութե զլինելութի արարածոցս: եւ ապա զկնի նորին ըզգաւանութի

Հաւատոյ արտադրեսցուք: եւ զինի աշնորիկ, ի մեկ-
նութի լանիս ձեռնարկեսցուք . . . "But come now,
and let us here make a beginning according to
our promise that we would by way of preface
arrange in twelve chapters, in accordance
with orthodox teaching, the subject of the
creation of the world; and after that set forth
the creed of faith, and then undertake an
interpretation of the matter . . ."

Fol. 40. Of the same, on the text John i. 1.
Ըհաւորմով կաճառք լուսնրամից, և դասք սերովբէից,
սակս տրամաբանութի երկուց ներհակ հոմանունաց՝
որոց մինն ասի եղիւր և միւսն անեղիւր . . . "I am
terrified, O ye ranks of beings of light and ye
orders of seraphim, as touching the dialectical
account of the two antithetic homonyms, of
which the one is called Being and the other
Not-being . . ." This is divided into eleven
chapters.

Fol. 60b. Of the same, on the text Լայեցա-
րուք ը առքն և ը բահանայակետ . . . (Hebr. iii. 1).
Ս՝շտաշարժ իմն էութի ըն անձն իշխանական ի պերճե-
ներիքական . . . "Substance ever mobile in its
autonomy . . ."

Fol. 71b. Of the same, on the Apostolic
text, By man came death and by Man
resurrection from the dead. Ըսէ ոմն ի սրբա-
սանիցն դասուց թէ անկարաւտն, և միայն հզաւրն, և
բնուիք բարին ան, ոչ կամեցաւ միայն վայելել յիւրա-
կան ճոխութեն . . . "One of the divines says
that he who wants nothing and is alone strong
and by nature good, God to wit, willed not
to enjoy alone his own riches . . ." Divided
into ten chapters.

Fol. 82. Of Gregory, disciple of the great
John Orodnetzi. Examination of the text,
The Spirit of the Lord is upon me. Տեսաւ
նաւղն վեհերեւակ տեսուիք ի բնաբարձ բարձու գերամ-
բարձ . . . In this we read (fol. 87b): Եկեսցուք
այժմ և տեսցուք զմիջբորութիւն նշ, որք ասեն զհոգին
սք բղիւսման ի հոգեւ և յորդոյ, պատճառելով նախ՝ զի
ասի հոգի քի, և թէ իշեաց յառաքեալն և ասէ առէք
հոգի սք, և թէ երթամ և առաքեմ զնա . . . "Let
us now proceed to examine the errors of those
who say that the Holy Spirit proceeds from

Father and Son, arguing first that the Spirit
of Christ is meant, and that he breathed
into the Apostles and said, Receive the Holy
Spirit . . ."

Fol. 104. "Of my great and thrice-blessed
teacher John Orotnetzi. Discourse on the
newly-built temple and belfry (զանկակատան) of
the Apostolic throne of the *rang* of Eustathius
(ստաթէի), which is chief and throne of the
Siunik province (վճկի). On the text, The
Lord in his temple, the Lord in heaven his
throne." Սկիզբն ան գոյացուցն՝ ան: Սկիզբն ան-
րից սեր: Սկիզբն ան շնորհաց՝ խոհականի: . . .
"The Beginning of all beings is God. The
beginning of all goods is charity. The begin-
ning of all graces is humility . . ."

Fol. 143. Of Gregory, disciple of John
Orotnetzi, on the text Դնան ձեզ այս՝ փրկ աւծը՝
սր ի քղք դիւր: i.e. There is born unto you to-day
a Saviour anointed Lord in the city of David.

Որ յաւրինիչն էր աւրինակին, և խորհրդազան-
ն եղեղէնց բոլորին, ջրածին, և հրածինն, որով ի նշն
եղև վիմաճին, տեսանողաց նախին, և աւրէնսդիրն
առաջին: "He that fashioned the type . . ."

Fol. 173b. Colophon of the scribe:—

Օանաժս ի բարեաց և զունայնս ի շնորհաց զեզե-
կիէլ մեռեալ ոգի աղեալեմ յիշել ի տր, և խոշորեմ և
սխաղանաց անմեղադիր լերուք, վասն յոյժ տրամութեն
որ հանդիպեցաւ հայկազեան սեռիս.

"I beg you to remember in the Lord,
Ezekiel, a dead spirit, void of good and empty
of grace, and to be indulgent of my rude pen-
manship and of my blunders, because of the
great sorrow which has befallen the Armenian
nation."

Fol. 174. Օվերջին ստացող և զնորոգող այսմ . .
տառիս . . . յիշեցէք զիս զհետին ստացողս զբարսեղ
տրուպ վարդապետս՝ որ տկար անձամբ աշխատեցայ՝
և զհնութիւն սորա սակաւ ինչ նորոգեցի կարկատելով
և զեղծեալն գրելով ի վայելուամն աշակերտեալ անձանց
որք ընթեռնուն և աւգտին. ի փառս քի այ մերոյ:

Ըրդ՝ նորոգութի սորա եղև ի թվին հայոց. իւ. և. կի:
երրորդի ի բաղէշ քաղաքի, ի վասն որ ամիրգօլու
վանք ասի, ի դուռն սք անձանին և սք յովանու
մկրտչին և սրբոյն ստեփանոսի նախավկային . . .

"Remember me, Basil, a vile Wardapet, the late owner and renovator of this book, who, in spite of my frailty, worked hard and restored somewhat of what was worn out with age, patching it and rewriting what was effaced, for the use of instructed persons who may read it and profit thereby. To the glory of Christ our God. It was, then, renovated in the year 1063 (A.D. 1613), in the city of Balêsh (Bitlis), in the *wanq* called Amirdôlu, at the door of the holy Theotokos and of John the Baptist and of St. Stephen Protomartyr."

On fol. 174*b* is a description by a late owner of the contents of this codex while it was yet whole. From it we learn that it contained:—

Լ. յս որև կոչի ասացուածք, ասացեալ յոհաննու որոտնեցու յաղագս կրթութիւն և վարժման, նորընծայ աշակերտեալ վարդապետաց, և մանաւանդ նոր գաւազան առողաց, զի ըստ սլամ ոճի և կարգի ասացեն . . . ընդ սմին յոր եղեալ է բանք գրիգորի տաթևացւոյն, աշակերտի մեծի վարժապետին յոհաննու.

"What are called the Responses made by John of Orotu about the education and instruction of novices in the career of Wardapet, and especially of those who are assuming the *baccalaureate* (*lit.* new staff), to the effect that they shall deliver discourse in this style and order . . . likewise are appended the orations of Gregory of Tathev, disciple of the great teacher John."

Of the latter (Works of Gregory) he gives an index on fol. 175; they are exactly those contained in this volume.

On the blank page (fol. 103*b*) a later hand has scribbled the following list of books, &c. :—

2 *haysmavourq*; 1 տարեգիրք or year-book. 2 *mashthotz*; 1 գանձաւոր or book of *gands*; 1 Gospel; 1 *oskiphor* or miscellany; 1 յովի or Job; 3 other books; 2 veils (*վարագուր*); 1 ջապիկ, *dshchapik*; 1 Հալիչայ, *halitchay*.

On fol. 71 one Matheos asks to be commemorated in our prayers. He seems to have copied the volume up to that point.

79.

Or. 2618.—Paper. Oriental binding of red leather stamped with sign of cross. Size, external 5 $\frac{1}{8}$ by 4 inches, of text 4 by 3 $\frac{3}{4}$. The outer margins are stained with damp and dirt. Folios 458, in several hands: (1) The earliest, clear and regular, in which are written folios 6–17 in *bolorgir*, on glossier paper than the rest of the book consists of, with few contractions; this hand may be of the early seventeenth century. (2) A rude *notergir* or notary's, in which are written folios 18, 19. (3) A rude *bolorgir*, folios 20*a*, 345, and perhaps folios 329, 330, and 444*b*. (4) A large rude *notergir*, folios 3–5 and 20*b*. (5) A minute neat *notergir*, with many contractions, the main text, which occupies folios 21–205*b*, 217, 337, 346–435, and 445–453, and perhaps the preliminary index on folios 1 and 2. (6) An untidy *notergir*, folios 436–444 to fill up a gap in the main text. (7) Folios 205*b*–216 and 337–344 appear to be by another hand than no. 6, but of the same age; this hand added the many *scholia* and texts in the margin of the main text. (8) A rude *notergir*, folios 454–458. The numbers indicating the quires are sometimes lost by reason of the binder cutting down the margins. The first 19 folios exhibit no quire-numbers, and were, if not all, at least 1–17, taken from another book. From fol. 20 to 458 the MS. is divided into 29 numbered quires, each of 16 leaves, except no. 25 which has two, and 29 which has 14.

The volume contains Homilies by Gregory of Tathev and John Orotnetzi. In more detail the contents are as follows:—

Folios 1–2. Index of homilies, given from fol. 21 onwards.

Fol. 3. A rhyming hymn to the Trinity:—

Երրորդութիւնդ սբ և մաքուր
պաշտանաց մերոց գուրուր . . .

"Holy and pure Trinity, do thou hearken to our prayers . . ."

Folios 3b-5. A form of confession of sins, by Warden Wardapet. Ս'եղայ մեղայ մեղայ նշ. մեղայ ամենայն երրորդութե . . . "I have sinned, I have sinned against God. I have sinned against the all-holy Trinity . . ." This is continued, but not finished, on fol. 20b, which the copyist found blank.

Fol. 6. Of the same Gregory. Homily on Confession, from the text: լուացարուք սրբեցաւ ընեցէք զշարիս յանձանց . . . "Wash ye, cleanse ye, cast away evil from yourselves . . ." Begins: Ս'արգարեականս բան վեց մօռք իմանի: նախ թէ սրբուի աղտեղութե՝ ոչ միայն ի կենդանի մարդս տեսանի, այլ և անկենդան տարերս աշխարհի: . . . "The prophetic text is understood in six senses. First: Cleansing of pollution is seen not only in living men, but also in the inanimate elements of the world . . ."

Folios 18, 19. A fragment of a homily on Gregory the Illuminator.

Fol. 20. Եւ ծառ մի յարեւելք որ կոչի սաբալոնի. քաղաք. շինեցաւ ի նմանէ . . . "There is a tree in the East called Sabalon. Three cities were builded thereof . . ."

Fol. 21. Վրիգորի եռամեծի և քաջ հռետորի և անյաղթ փիլիսոփայի աշակերտի որոտնեցուց: Ըրաւրեալ բանս խրատականս, ոգեշահս և հանճարեղս . . . Ս' յ տարեմային քրդ. այլ և ի խորհուրդ ժամհարին: և Թէ տարի է քս ի բան որ ասէ: փող հարէք ի գլուխ ամսոց: Inc. Ի տօնս տարեկանաց մերոց և յաւուրս նշանաւորս փող հարէք ասէ մարգարէն դաւիթ: . . . "Of the thrice-great Gregory, valiant rhetor and invincible philosopher, disciple of Orot-netzi. Instructive, profitable, and wise discourses composed by him . . . Homily for the beginning of the year, composed also for the mystery of the *Semantron*, and showing that the year is Christ, on the text which says, Blow up the trumpet at the head of the months." Begins: "On our annual Feasts and on famous days, Blow up the trumpet, says the Prophet David . . ."

Fol. 29b. Դ. Եռամեծի յոհաննու որոտնեցուց. քրդ աւետեաց նշանին. ի բան աւետարանին որ ասէ: և ամսեանն. ք. երրորդի առաքեցաւ. Inc. Վրիգ

տեսցուք զվեցերորդ ամիսն թէ վ'ս զինչ պատճառի յիշէ, և յորմէ յետէ. ք. ասէ: . . . "Of the thrice-great John of Orotn, homily for the Annunciation of the Theotokos, on the text of the Gospel which says, And in the sixth month was sent the angel Gabriel." Begins: "First let us see what is the purport signified here by the sixth month, and from when the six are reckoned . . ."

The twelve homilies which follow are all entitled Վրիգ քարոզ, i.e. "Homily by the same," as if they were of John of Orotn. Then no. 14 (fol. 85b) is entitled: Վրդ յայլմէ զլվ'ս առաջին աւուրն ի բան տն: Նորժամ յաղթս կայցէք ասացէք: հայր մեր որ յերկնս: . . . i.e. "Homily by another, yet again about the first day. On the word of the Lord: When ye pray ye shall say, Our Father, which art in heaven . . ." No. 18, fol. 95, is also entitled Վրարոզ յայլմէ, "Homily by another." The homilies which follow are either anonymous or entitled "Of the same," as far as fol. 351. On fol. 352 begins a homily of Têr Araquel, Bishop of Siunik, on the text, The whole need not a physician, but the sick. The six homilies which follow, as far as fol. 380, are entitled "Of the same," and on fol. 381 the title "Of Têr Araquel" occurs over the 67th homily. The next, no. 68, fol. 389, is ascribed to Gregory of Tathev. Homily 69, fol. 396, has the same ascription. The next, no. 70, fol. 403, is ascribed to John Wardapet, and is entitled "Concerning drunkenness." One homily on women, two on the Feast of Wardapet, one on morals, one on the Ten Plagues follow on folios 406, 412b, 419, 425, 445, and seem to belong to the same John. Sundry prayers of no value fill folios 454-458.

The Mekhitarists of Vienna possess in their Library an almost contemporary copy (no. 504 of Dashean's Catalogue) of 59 homilies of Gregory of Tathev, written in the year 1419. Like those of this manuscript, they are arranged according to the order of the ecclesiastical year. Dashean gives the title and first lines of each, pp. 975 sqq. of his Catalogue. One would expect this MS. to agree with his in

contents, but little such agreement is traceable. For the same Feast or Fast the texts chosen are seldom the same, and in the few cases in which they are the same, the homilies begin in different words. Nevertheless, the homilies of this MS. belong in tone and treatment to the age of Gregory of Tathev. Perhaps the majority of them really belong to his teacher John of Orotn, as the title of the second of them on fol. 29 implies.

The main text of this MS. was probably written in the seventeenth century, but there is no colophon or date.

80.

Add. 22,911.—Folios 307–312 (Correspondence of Dr. Covell, vol. ii.).

A pamphlet of modern paper, bearing the title "Professio Armenorum, Tradita mihi à P. Abib Aleppi in Syria, an°. 1652." Written in small, clear *bolorgir*.

Begins (fol. 309):—

Ո՛վ հրաշալի նահապարհ միշտ յաղթողք է մարտի որք գումարեցայք է նիկիա . . .

"O wonderful first Fathers, ever victorious in the fray in which ye were mustered in Nicea . . ."

Ends (fol. 310):—

Ո՛հք վկայն քո՛ի սուրբն դիտակորոս ոչ հաւանեալ անաւրէն ժողովոյն նորովէ զլեռն և զտոմարն իւր պիղծ :

"The great witness of Christ, St. Dioscorus, would not obey the iniquitous Synod, but anathematized Leo and his filthy tome."

81.

Add. 19,733.—Glossy white paper. Bound in red leather stamped with gold design, with the title *Karozakirk* (Book of Sermons) on the back. Size, external 9 by 7 inches, of text $6\frac{1}{2}$ by $4\frac{3}{4}$. Written in a regular *notergir* of the eighteenth century, on 527 folios, in

double columns of 30 lines each. The scribe paginated his book up to p. 1055, leaving the blanks at the end unnumbered. The first 44 quires are numbered. At the beginning of the work is set a coloured headpiece and marginal arabesque, and each tract begins with a floreated initial.

The MS. contains Sermons for every Sunday of the year, composed by Jacob Nalian, Patriarch of Constantinople, on texts chosen from the Gospel for the day. The first is for the Coming of the Spirit at Pentecost; and there are 182 in all, according to the final index, but only 114 are numbered in the text, and the numbering at fol. 455 jumps from 98 to 106. This discrepancy with the index is due to the fact that many of them consist of two or more parts which the index counts separately.

The author, in his Invocation of the Spirit prefixed to his Sermons, declares that he began to write them in the year 1755, and of the Armenians 1204, on March 3. In a note at their conclusion, fol. 521, he declares that he finished them A.D. 1758, of the Armenians 1207, June 19,† on the Feast of John the Baptist and Athanagines.

The last sermon in the volume (fol. 522, p. 1041) is on the text Matt. 10¹², apparently by another author, since the index passes it by.

The volume seems to be the autograph of Nalian.

On the last folio is the note of a late owner: Ըստացայ հաւալ արգեամբս 150 . . . է ԹՖ 1849 արգեորդ բերիոյ: i.e. "I, Sir George of Beraea, bought this for 150 piastres in the year 1849‡ out of my honest earnings."

† According to Dulaurier's Tables, the Armenian "vague" year 1204 began 14 Sept. 1754, and ended 13 Sept. 1755; and the year 1207 began 13 Sept. 1757, and ended 12 Sept. 1758.

‡ But Baronian read the number as 1841.

82.

Or. 2619.—Glazed stout paper. Binding of brown leather, stamped. Size, external 9 by 6¼ inches, of text 7 by 4½. Written in a clear but inelegant large *notergir* or notary's hand, on 311 folios, in double columns of 26 lines each. Titles and initial letters are given in red ink, and, except at the beginning, the main divisions of the text are marked by coloured headpieces and bird-initials, with unconventionalized flowers and foliage in the margin.

It contains the works of the pseudo-Dionysius as revised by Stephanus of Lemberg.

Fol. 1. {Յոռաջարանուի գրոց:

Վրախ քան զձեռնարկել զիրողութիւն արժան վարկանիմ պատճառ արտադրել թէ վասն էր համարձակեցայ վերստին թարգմանութիւն առնել, մի գուցէ թվեցի ումք աւելորդ գոլ աշխատութիւն մեր. լ'որ վ'ս զի թարգմանութիւն սրբոյն ստեփաննոսի սիւնեաց եպիսկոպիտի էր դժուարիմաց, և բնաբանն 'ի բազմում տեղիս փոխեալ, և մեկնուին առ 'ի սրբն մաքսիմոսէ արարեալ, կիսակատար թարգմանեալ, քանզի ոչ թէ, ինքն սրբն ստեփաննոս մեկնեաց, ոչ ոմանք կարծեն, այլ 'ի յունաց բարբառոյ 'ի մերս թարգմանեաց: Վ'ս որոյ ես ստեփաննոս իւրեւրի յետին ի բանասիրացն, 'ի խնդրոյ եղբարց ուսումնասիրաց, 'ի դուռն սրբ աթոռոյ էջմիածնի, համարձակեցայ միւսանգամ թարգմանել 'ի լատինացոց բարբառոյ 'ի հայ լեզու, թէ զբնաբանն, և թէ զմեկնութիւն լիակատար: և զիւրաքանչիւր գլուխս բաժանեցի 'ի գլխաւոր մասունն, զորոց ցանկս ըստ իւրաքանչիւր մասանց 'ի սկիզբն գլխոց համառօտիւք եղի . . . և ապա զկնի իւրաքանչիւր մասին բնաբանին մեկնութիւն շարադրեցի. և արտաքոյ մեկնուն՝ զոր արարեալ էր սրբն մաքսիմոսի յունաց վարդապետին, այլուստ և բոլր բան մեկնողական առ 'ի բացայայտեալ նկարագրին դրոշմեցի: եւ գիտելի է ուսումնասիրացն զիար քոյ շարագրութեց որք այսաւր առ մեզն, զայլ ևս իրողութիւն յիշատակի կորովամիտ իմաստուն սրբն գիտնէսիոս թողեալ էր, որք ոչ են 'ի միջի այսօր և զորս ինքն յիշատակէ և են այսօրեկ:

Զ. յաղագս նշանման նշանարանութե:

Ը. յղէս անձին:

Դ. յղէս նշանոցն նշանարանութե:

Զ. յղէս նշանարանական տպաւորութե:

Ե. յղէս արդարոց և նշանոյ իրաւագործութե:

Դ. յղէս իմացականացն և զգալեացն:

“Preface of the book.—Before entering on my treatise, I think it right to explain the reasons which led me to make a fresh translation, lest my labours should seem to anyone to be superfluous. Inasmuch, then, as the rendering of St. Stephen, Bishop of Siunik, was difficult to understand, and the original text altered in many passages, and the commentary made by St. Maximus only half translated—for it was not, as many imagine, St. Stephen himself who composed it, for he only rendered it from Greek into our tongue—for these reasons I, Stephen of Lemberg, the last of philologues, at the request of the studious brethren at the door of the holy see of Edschmiadzin, have ventured on a fresh and complete translation from Latin into Armenian, both of the text and commentary. And I have divided the chapters into capital portions, and set a summary index of the latter at the beginning of the chapters . . . and after each portion of the text I have added the commentary proper to it. Beside the commentary, which was composed by St. Maximus, the Greek doctor, I have written out from other sources many *scholia* explanatory of the meaning. And I may remind students that beside the compilations which to-day are in our hands, there are other treatises memorable for their subtle wisdom which St. Dionysius left behind, but which are not preserved among us now, but which he himself mentions. They are these: 1. Concerning the symbolism of theology. 2. Concerning the soul. 3. Concerning the Divine blessings. 4. Concerning the theological types. 5. Concerning the righteous and Divine justification. 6. Concerning things intelligible and sensible.”

Fol. 2. Վ'իտնէսիոսի արիսպագացոյ եպիսկոպիտի աթոնեացոց. լ'ո տիմոթէոս եպիսկոպիտեացոց, {Յաղագս երկնային քահանայապետութե: “Of Dionysius Areiopagita, Bishop of Athens, to Timothy,

Bishop of Ephesus. About heavenly hierarchies." *Begins* (fol. 3): Լմնայն տուրք բարի, և նա՛ պարգև կատարեալ 'ի վերուստ են իջեալ առ ի հօրէն լուսոյ . . . "All good gifts and all perfect endowments descend from above from the Father of Light . . ."

Fol. 72. Լու տիմոթէոս . . . յղգս եկեղեցական քահանայապետութե՛ն: "To Timothy . . . concerning ecclesiastical hierarchy." *Begins* (fol. 72b): Ընարան առաջին. Եւ արդ զի մեր քահանայապետութե՛ն ո՛վ սրբազանդ . . . "First text. And now, since our hierarchy, O reverend one . . ."

Fol. 137. Հնչա նծայնոցն անուանցն: *Begins* (fol. 137b): Սեկնութի: Հնչա նծայնոցն անուանց այս ինչ գիտելի է: զի և նծայն անուանքն՝ որպէս բարի, իմաստուն . . . "Concerning Divine titles. Comment. Concerning Divine titles this much is to be noted, that Divine titles, like good, wise . . ."

Fol. 269. Հնչա խորհրդական նծարանունն. "Concerning Sacramental Theology." *Begins* (fol. 269b): Երրորդութի գերագոյ, և գերագոյնդ նծ, և գերագոյնդ բարութի, նծայն իմաստունն քրիստոնէից վերատեսուչ . . . "The Trinity is transcendent in existence, and is transcendent God and transcendent Goodness, of Divine Wisdom, watching over Christians . . ."

Fol. 278b. Four letters to Gaius. Խաւար աներեւոյթ լինի, 'ի լոյսոյ. և յաւէտ զի 'ի բազում լուսոյ . . . "Darkness is unapparent from light, and moreover because of much light . . ."

Fol. 282. To Dorotheos. Բացայայտե թէ զինչ է նծայնն մեզ, զորմէ ճառեաց 'ի գիրս յնչա խորհրդական նծարանունն: "It is manifestly clear what the Divine Cloud is, about which he spoke in the book on Sacramental Theology . . ."

Fol. 283. To Sosipatros. Սի զայս վարկանիր յողմութի . . . "Think not this to be victory . . ."

Fol. 283b. Five letters to Polycarp. Եւ ոչ գիտեմ եթէ առ յոյնս, և կամ առ այլս ոմանս, բանս կոիւ լեալ իցեմ . . . "And I know not whether with Greeks or with any others I have ever bandied words . . ."

Fol. 288. To Demophilos, minister. Հնչա անձնիչեան գործոյ և քաղցրութե՛ն: Թուղթ. չ. "Concerning autonomous action and gentleness. Eight letters."

Fol. 297. Թուղթ. Թ: Տիտոսի քահանայապետի կրետացոյ խնդրեալ 'ի նմանէ 'ի ձեռն թղթոյ թէ զինչ է իմաստութիւն տունն, զինչ խառնարանն և զինչ կերակուրք և ըմպելիք . . . "Letter IX. Of Titus, Archpriest of Crete, who was asked by the same in a letter what is the house (?) of wisdom, what the goblet (*lit.* mixing-bowl), and what food and drink . . ."

Fol. 305b. Letter X. To John, the Divine and Gospeller, exiled in Patmos. Ողջոյն տան բեզ սրբազան անձնիչ, ով սիրեցեալ: "I send thee salutation, reverend person, O beloved . . ."

Fol. 307. Լստանոր գիտելի է, զի 'ի մերում օրինակի զկնի սորին թղթոյս, այլ թուղթ կայ առ տիտոս վա ննջման նծամօրն կուսին, բայց զի 'ի յունաց և 'ի լատինացուց օրինակում ոչ գտի. վա՛ այնորիկ զանց արարի զայն դրոշմիլ: "Here be it known that in our copy, after this letter, there is another letter to Titus about the Falling Asleep of the Virgin-Mother of God; but I could not find it in the Greek and Latin copies, and therefore I have neglected to transcribe it."

Fol. 307. History of St. Dionysius. Բազումք 'ի յունաց և 'ի լատինացուց վարդապետաց պատմութիւն և վիպասանութի դրոշմեցին վա՛ վարուց և նահապետութե՛ն սրբն զիոնէսիոսի: Բայց մեր կարճառօս բանիւք զհարկաւորն միայն աստանոր զիցուք: . . . "Many Greek and Latin doctors have written a history and account of the life and martyrdom of St. Dionysius; but we shall here only set down as briefly as we can the essential points thereof . . ."

Fol. 309b. Colophon of Stephanus of Lemburg. In this the translator enumerates his reasons for retranslating Dionysius. He names the more conspicuous doctors of his church at whose request he undertook the work. One of them was Araquel Wardapet, who composed in good style the Chronography of the Patriarchs and Kings. He notes that he had

already retranslated Josephus and the "book called *Of Causes*" (գիրս որ ասի պատճառաց), and the Lives of the Fathers called the *Speculum Vitae* (հայելի վարուց), the last out of Polish into Armenian. He translated Dionysius in the Armenian era 1111 (A.D. 1661) under Jacob Catholicos, successor of Philip Catholicos.

On fol. 310, col. 2, is a note of Haruthiun, the scribe, written under Simeon Catholicos and Paul, Patriarch of Jerusalem. He describes himself as follows: Ես արքուպս յամի յարութի վարդապետս, և ծայրագոյն նուիրակ սաղիմայ, առաքեալ ի քաղաք կարին . . . բազմատեն ըղձամբ . . . մատենի սրբն դիոնէսիոսի, և ոչ գտանէի ընտիր օրինակ . . . "I, Haruthiun Wardapet, thoroughly vile . . . sent to the city of Karin . . . being exceedingly desirous of the holy book of Dionysius, but I could not find a choice copy . . ." Having come on Stephanus' version, he adds, he had it copied by his son John, of Karin, who began it in 1222 (ամի, A.D. 1772), Jan. 22, and finished it Dec. 18 at the Church of the Virgin and of the Illuminator.

There follows (fol. 311) another colophon, as follows:—

. . . ես համատանցի յօհաննէս եպս, իսկ և նուիրակ երկրին հնդկաց, առաքեալ 'ի սբ քաղաքէն եւմյ, և յառուս հասուցեալ զնուիրակուն, 'ի թուին հայոց ոմիդ եկի անտի յածային քաղաքն սաղիմ, և անդ իմով իսկ արդեամբք գնեալ ստացայ զմատենս զսյս զգիոնէսիոս անուանեալն, 'ի յարութի վըղպտէ պանարմացւոյ 'ի թ. հ. ոմիե :

"I, John, Bishop of Hamadan, and also a deputy of the land of India, sent from the holy city of Jerusalem; and after some days I procured the deputation, in the year of the Armenians 1224 (A.D. 1774), and proceeded to the Divine city of Salim, where at my own expense I bought this volume, called *Dionysius*, from Haruthiun, Wardapet of Pontorm, in the year of the Armenians 1225 (A.D. 1775)."

What is meant here by "deputy" and "deputation" is not clear. I gather that the latter was of the nature of a passport.

83.

Or. 2617.—Paper. Recently half-bound in dark leather. Size, external $9\frac{1}{4}$ by 7 inches, of text $6\frac{1}{2}$ by 5. Folios 178, written in double columns of 30 lines in an inelegant *notergir* or notary's hand of the eighteenth century. The columns are enclosed in vertical red lines, and the titles and initials are also given in red. The folios are stained at the edges by damp, and the first 60 have been torn away at the lower corners, and mended.

It contains the Commentary of Gregory, disciple of "the great and world-illuminating doctor," John Orotnetzi, upon Matthew. This begins fol. 11*b*, under the title of Լ. յս է լուծմունք աւետարանին մաթէոսի. This Gregory was Abbot of Dathev, was born in A.D. 1340, and died in 1410. The work is composed in the form of question and answer, and is divided into six sections, beginning respectively on folios 12, 38, 81, 103*b*, 130, and 169. It is largely compiled out of the Commentary of Chrysostom, of which an Armenian version was made in the classical epoch of the language.

Folios 1–11 contain a preliminary discourse on the four rivers of Paradise as types of the four Gospels, on the four animals which symbolize their authors, on the Sections of Eusebius and his Letter to Carpianus. This begins thus: Լ. յդ չորս գետըսնմանի չորից աւետարանչացն, փխտն անգէոս կամ ինդոս, ի մաթէոս համեմատի ը հնկից եղանակաց: . . . "Now the four rivers resemble the four Evangelists; Phison, Angéos, or Indus corresponds with Matthew in five ways . . ."

The Commentary itself begins on fol. 12 thus: Լ. աւետարանիս հետեւեցուք սակաւուց իմաստից. քերթողութեց. զի ասին գիրք, որ է, ըսկիզբն մաթէոսի, յդ աւետարանի ըսկիզբն ինքն յունի . . . "Let us follow the [explanation of the] Gospel of a few learned grammarians. For the word *the Book* which begins Matthew contains and refers to the beginnings of all four Gospels . . ."

It ends, unfinished, on fol. 177 with the words: *Ըստեղք մոլարք կոչին կախարդք և աղանդաւորք և դեք, որոց խաւարն աղբամղջին պահի. երբորդ դձլ արեգական աւետարանին քարոզութիս ոչ խաւարի ալ ծածկի զի է պիտոյ գրով և անգիր քրչուի, զի եղիցին. ամբն ուսեալք ան. և լուսնին օրէնքն զկատարումն առնու, զի գիշերաց է սպասաւոր, ննդ . . .* "By wandering stars are meant wizards and heretics and demons, for whom gloomy darkness is reserved . . ."

The scribe, Khatchatur the Elder (*խաչատուր երէց*), who transcribed this work, seeks our suffrages at the end of each book in brief undated notices.

On fol. 177*b* a later hand tries his pen, and after several attempts writes *Ես . . . յովսէփս գրէցի այս գիրս թմին Խմիսն ին յունիսի ամսոյն ժե ին. i.e.* "I . . . Joseph wrote this book in the year 1241 (A.D. 1791), June 15."

84.

Egerton 706.—Glazed paper. Bound in green silk. Size, 5½ by 4 inches. Folios 41, of which 37–40 are left blank; in three quires. Written in a small *notergir* or notary's hand of the eighteenth century, 21 lines to the page.

Contents: a polemical statement of the teaching of the Latin Church about Purgatory.

Fol. 2. *Հնազանդութիւն արքայութեան և քաւարանի բան. Ըսեն ոմանք և թէքս յորժամ 'ի դժոխս իջաւ . . .* "Discourse about Hell, the Kingdom, and Purgatory. Some say that Christ, when he descended into hell . . ."

Fol. 30. *Հաստատուն հաւատով հաւատամ և դաւանիմ զամ, և զմի ըստ միողէ որք պարունակին 'ի հանգանակն . . .* "With sure faith I believe and profess, all together and separately, the tenets contained in the Symbol . . ." (There follows the Confession of Faith drawn up by Pope Urban VIII. for the Eastern Churches.)

Fol. 40*b*. *Տե ներսիս է . . .* "This is of the Lord Nerses . . ." (Two citations of the Patriarch Nerses.)

This work, according to a Latin note on fol. 1, was composed by P. Piromall, a Latin controversialist of the seventeenth century, many of whose works and autographs are found in the Vatican Library. It was no. CCLXXIX. of Dr. A. Clarke's Collection of Oriental MSS.

85.

Or. 5481.—Paper. Brown leather binding. Size, external 8 by 5½ inches, of text 6½ by 4. Folios 189, written in a clear, regular *notergir* hand of the eighteenth century, 23 lines to the page, with many compendia. The volume was paginated by the original scribe with arabic numerals in lower margin of each page.

Contents:—

Fol. 1. *Տաղ ումնէ իմաստասիրէ ասացեալ:* "A lay composed by a certain sage." *Begins:* *Իմա իմա ով մարդ աշխարհն անցանի . . .* "Understand, understand, O man, the world passes by . . ."

Folios 2–177. A series of 36 homilies on Christian subjects. *Begins:* *Վալուիս առաջին:* *Հնազանդութիւն արքայութեան և քաւարանի բան. Ըսեն ոմանք և թէքս յորժամ 'ի դժոխս իջաւ . . .* "Chapter I. Concerning the love of God, which he has shown towards mankind. The creative God from eternity had predetermined the creation of man, but he foresaw in his unfathomable wisdom and knew that because of sin he was to be the captive of Satan . . ."

Fol. 177*b*. *Շառ. ի վերայ ծննդեան. թէոդոսի վերահայրն անկիւրիոյ. ճառ ասացեալ յաւուր ծննդեան փրկչին մերոյ յի. քի. և ընթերցեալ ի մէջ ժողովոյն երեսնոսի, առաջի սրբւոյն կիւրղի հայրապետին: Պաշ. ծառափայլ եւ սքանչելի է նիւթս այսօրեայ առաջիկայ տօնիս . . .* "Discourse on the Birth, by Theodosius, Overseer (bishop) of Ancyra; a discourse delivered on the birthday of our Saviour J. C., and read out at the Council of Ephesus in the

presence of St. Cyril the Patriarch. Resplendent and wonderful is the matter of to-day's present festival . . ."

In a final thanksgiving, fol. 184*b*, the writer asserts that his sermons are a translation: *Եւ ժամանեալ յաւարտ և ի կատարումն թարգմանութեան առջի արկեալ բնարանիս . . . i.e.* "Having now reached the end and completion of the translation of the original text set before me . . ."; but in what language the original text was, and by whom composed, we do not learn. In the context he prays for the archbishop of his city and for his Apostolic throne; also that the chief Amir may be assured of his tenure (*Վա և ամիրապետն մեր ՚ի գահոյս իւր հաստատուն արասցէ*), but he gives no names. Lower down he writes: *Վաև ազնուատոհմ և ազնուազարմ պայեազատ և գեղաթիթիքն որդեկացն և շեղեպներաց խնդրեմ առատապարգև մարդասիրէն ւնի . . . i.e.* "Also for the noble and illustrious Payeazat and for his tender children and *tehelepins* I solicit the bounteous grace of the loving God . . ." The Sultan Bayazid of 1481 cannot be meant; the MS. is too late.

A list of the titles of the homilies is given at the end of the book, folios 187-189.

The 36 homilies were probably translated from a Latin text, for in homily 26, on fol. 146, St. Bernard is cited, and again in homily 35, fol. 172, thus: *Վրդգիպոն բննարատս մեկնելով զզոյս բանս ասէ . . . i.e.* "The doctor Bernard interpreting this text says . . ." In the same homily the piety of Mohammed and the Turks is contrasted with the impiety of Christians, who take the name of God in vain. In homily 33, fol. 168, Tertullian and Origen are cited. In homily 32, the Commentary on the Psalms, of Thomas Aquinas, is quoted; in no. 29, fol. 152*b*, St. Anselm; in no. 27, fol. 149, St. Cyprian; in no. 26, fol. 147, Nicolaus de Lyra; in no. 13, fol. 87, St. Augustine and St. Cyprian; in no. 18, fol. 161, St. Augustine, and fol. 163, St. Ambrose; in no. 1, fol. 5*b*, Valerius Maximus about Codrus, last king of Athens.

86.

Or. 1420.—Paper. Brown leather binding. Size, external 8 $\frac{3}{8}$ by 6 inches, of text 6 $\frac{1}{4}$ by 4. Folios 313, excluding blanks at beginning and end, in 39 numbered quires. Written in a clear and regular but small *notergir* of about the year 1800, 26 lines to a page. Folio 1*b* contains an engraving of the six chief saints and teachers of the Armenian Church. A decorative initial begins the text of each of the four sections, over which are also set decorative headpieces. Both these and the initials are printed, and not written by hand. The titles are given in blue ink, and the margins are vertically ruled with the same on either side of the text.

Contents:—

Fol. 2. *Վաղուած առաջին հատորոյ որ է ներածութիւն շնորհաբանութեան. Տառ առաջին. Հաղագս շնորհաբանութեան ընդհանրապէս.* "Epitome of Volume I., which is the Introduction to Theology. Oratio I.: on Theology in general."

Begins: *Եւ ճարանութիւնն ըստ վկայելոյ ձայնին, է բանն յայտարարէ թէ զաստուծոյ ճշմարտէ, և ճշմարտութիւնն զի թէ զսուս շնորհ իցէ բան, կոչի դիցարանութիւն . . .* "Theology by the testimony of the spoken word is discourse of God, obviously concerning the true God and in itself true, for discourse about false gods is called discourse of demons . . ."

Fol. 53*b*. *Վաղուած երկրորդ հատորոյ. Եւնէ առաջին տեսակն շնորհաբանութեան, յաղագս միոյն յայտարարեց. նորա . . .* "Epitome of Volume II. This is the first of Speculative Theology, about the one God and his attributes . . ."

Fol. 157. *Վաղուած երրորդ հատորոյ որ է երկրորդն տեսակն, յաղագս երրորդութեան . . .* "Epitome of Volume III., which is the second of Speculative Theology. About the Trinity . . ."

Fol. 212*b*. *Վաղուած չորրորդ հատորոյ որ է երրորդն տեսակն, յաղագս մարդեղութեան. Վաղուած չորրորդ հատորոյ որ է երրորդն տեսակն, յաղագս մարդեղութեան. Վաղուած չորրորդ հատորոյ որ է երրորդն տեսակն, յաղագս մարդեղութեան. Վաղուած չորրորդ հատորոյ որ է երրորդն տեսակն, յաղագս մարդեղութեան.* "Epitome of Volume IV., which is the third of Speculative Theology. On the Incarnation."

That this work is written from the Roman standpoint is evident from the section (fol. 45*b*) on the Supremacy of the Pope (*գլխաւորութիւն պապին*), which begins as follows :—

Պապն հռովմայ է գլուխ ընդհանուր եկեղեցւոյ, իբրև յաջորդ պետրոսի եղական, և փոխանորդ քսի հանրական, վեց և դասն հռովմայ կոչի և է մայր ամ եկեղեցեաց...

“The Pope of Rome is the head of the

Universal Church, as sole successor of Peter and General Vicar of Christ. Wherefore the see of Rome is called, and is, Mother of all Churches . . .”

Baronian further attests that the work is an abridgment made by a Mechitarist of San Lazaro in Venice of a longer work on Speculative Theology composed by Father P. Baptist Aucher (*or* Aucherean).

HAGIOLOGIES AND APOCRYPHA.

87.

Or. 5089.—Paper of two kinds: folios 1–125 and 162–204 are rough and thick, folios 126–161 thin and smooth. The latter also are written in a regular, clear *bolorgir* or round hand, 22 lines to a page, with accents, and sacred and proper names in red ink; whereas the rest of the volume is in four *notergir* or running hands, of which the first, small and neat, extends over folios 1–15, 22 lines to page; a second, larger and coarser, over folios 16–45 and 162–193, 15 to 18 lines to page; a third, fairly regular and small, over folios 46–125, 21 lines to page; a fourth, clear but inelegant, over folios 194–204, 17 lines to page. The volume has been recently bound in half-leather. Size, external, $6\frac{1}{2}$ by $4\frac{1}{2}$ inches; that of the text varies from hand to hand. An old hand numbers the quires of the first part, quire no. 1 ending with fol. 7, no. 2 with fol. 15. The later hand which wrote folios 16–45 continues this numbering, and his third quire ends fol. 22; fourth, fol. 30; fifth, fol. 38; sixth, fol. 45. At fol. 46 an older hand resumes the numbering, and places 4 (=7) at the foot of fol. 46a; his seventh quire ends with fol. 53, eighth with fol. 61, ninth with fol. 69, tenth with fol. 77. At fol. 78 another hand begins to number the quires, though the handwriting of the text remains the same, and here the numbers originally ran from 1 (=1) on fol. 78 to 6 (=6) on fol. 118. Thus folios 78–125 were divided into six quires; but these numbers have been altered by a later hand into 11, 12, 13, 14, 15, 16 respectively. It results that folios 78–125 originally preceded folios 46–77, and the marginal numbers of the

narratives agree with this inference. Folios 126–161 constitute three quires, of which the original numbers remain in the lower margins, while new numbers 17, 18, 19 have been added by the later hand to fit in with the rest of this composite volume. Folios 162–193 constitute quires 20 to 23, which are numbered by a later hand which effaced the original signatures. The two quires formed by folios 194–204 were originally numbered 15 and 16, but these numbers also have been changed to 14 and 15, to suit those which precede. A Western hand has at some time paginated the book in ink on the verso of every fifth folio. We have therefore at least six separate books brought together in this volume, all of them hagiological. The various copyists have left a few lacunae where they failed to read their archetypes. As far as fol. 15 the text is so rubbed and stained as often to be illegible.

Fol. 1. [Ար էրն խկ] զբանէ առ ձծ աստուածն ր[անն], վս բշմ իւր բարերարուն, զամ ստեղծուածս յոգոյից ի գոյուի՝ էած և իմաստութիւն ստեղծաբոց՝ և երեւելացս աշտոցիկ ամց զերկինս վերակացու . . .
 “The Word which was from the beginning with God, God, because of his great benevolence, brought into being out of nothing, and by its wisdom wrought Creation, and over all these things that are seen imposed the heaven . . .”

Ends: և ի հաստուն հասցուք յօթեանս յորմէ հեռացեալ փախչի ձծ հոգք և տկարուի և հառաչանք ուր հանգիստն է և փափկուի և բնակուի ամյոնց ուր . . . ացեւոցն ուր իցէ ձայն ուրախութե և տօն ցնձուե յառնկն ՚ի քս յս ի ար մեր որում վայելէ ամ փառք լը հօր և հոգոյ նք. “And let us arrive at the sure habitation whence God banishes afar care

and weakness and lamentation, where is repose and delight and dwelling of all . . . where is voice of gladness and festival of everlasting joy in Christ Jesus our Lord, to whom is meet all glory with Father and Holy Spirit."

The above homily is an exhortation to the monastic life and virtues based on the example of Christ and the Disciples. The text is somewhat broken.

Fol. 9. *Խորատը գեղեցկեցարձարը սբ երանելի Հարանց մերոց կրօնօրց յղբա կորլ առաքինուէ գլխ երկրորդ. [է] Հարց ցՀայրն անտոնիոս . . .* "Precepts of fair purport of our holy blessed Fathers and monks concerning perfect excellence. Chapter I. Father Antony asked . . ." See the "Lives of the Fathers," Venice, 1855, vol. i., pp. 413, 433. This MS. agrees with the lower text there printed, and also has the text and order of the Ispahan editio princeps, and of codex Add. 27,301.

The text of the MS. ends at the words *աոցէ յանձն զգիշատ և զնեղութիս Հնպղորդս*, p. 447 of the Venice edition, which has a longer text.

Fol. 16. *ոմն ի Հարանցն ընդ իմաստ ոմն րժշկ մի և ասէ՝ ամ ցաւոց զեղ գիտես ով իմաստուն. Լսէ բժշկն՝ յոյժ գիտեմ թէ լսես ինձ, առ զշաքարն ապշխրհուէ՝ եւ զծաղիկն եղբայր սիրուէ, և զտերևն աղբատ սիրուէ . . .* "One of the Fathers was with a certain clever physician, and said: Do you know a remedy for all aches and pains, O wise man? The physician replied: I know well, if you will listen to me. Take the sugar of repentance, and the flower of brotherly love, and the petals of love of the poor . . ."

Several of the anecdotes of the Fathers which follow (mostly anonymous) are published in the Venice edition, vol. ii., pp. 374 sqq. Thus the story of Pachomius and the dead man, fol. 18 of the MS., is given below the text in the small type on p. 407 of the edition.

Fol. 36. *Որք զգրախառն լեառն գտին . . . Ի ժամանակս Խոն Ներսէսի կրկնեցոյ . . .* "The story of those who found the Garden of the Mountain.

In the time of Sir Nerses of Klay . . ." See the "Lives of the Fathers," i., p. 348.

Fol. 39b. Nilus. *Վասն աղօթից՝ թէ զհարդարթուն և պատրաստ. Լղօթք խօսք են մտաց առ աստ . . .* "Concerning Prayer, how we must be vigilant and ready. Prayer is the converse of the mind with God . . ." See the "Lives," ii., p. 700.

Fol. 43b. *Նորին վս ձանձրութիւն: Ձանձրութիւն է լրումն յանձն և լքանի անձն . . .* "Of the same, upon Idleness. Idleness is defection in the soul, and the soul languishes . . ."

Folios 46-125. This consists of 190 anecdotes of the Fathers. These are numbered in the margins, but the two halves of the text are inverted, so that the numbering begins with $\omega (=1)$ on fol. 93b, and runs as far as no. 101 on fol. 125b; for the next number, 102, we must turn back to fol. 46; the last, 190, ends on fol. 75b. The intermediate folios 76-93 contain, in 18 sections, of which only the last two (17 and 18) are numbered in the margin, various anecdotes of the Fathers of the Desert. The 18th section of this is expanded into the 190 sub-sections which fill folios 46-75 and 93b-125.

Fol. 76. *Պատմութիւն արքատուն սրբոյ . . . քրոյ: Եհարց ծեր ցոյլ ծեր յաղագս ոմանց որ գեռևս կենդանի են, և աղօթս խնդրեն յայլոց, և ինքեանք պղերգուիք, անցուցանեն զկեանս իրց . . .* "The history of the Abbot St. . . One old man asked another about certain persons who were still alive, and asking for the prayers of others, yet themselves were passing their lives slothfully . . ."

Fol. 78. *Նոյն ոմն Նստէր ի դեհի երանելոյն անտոնի . . .* "A certain old man was sitting beside the blessed Antony . . ." See the "Lives," ii., pp. 611-628. The text of the MS. agrees best with the larger type of the edition.

Fol. 91b. *Ըբբասուն և կնոջն որ գնաց չեմայ: Երկու միայնակեացք շրջին ի տիւրոս ի սպասուորուէ . . .* "Of the abbot and the woman who

travelled with him. Two monks were on their way to Tyre . . .” See the “Lives,” i., p. 656.

Fol. 93. Վիշ ընդդէյ պարտապանին. ժէ. Եկն երբեմն եղբայր ոմն լիբիացի առ արքա սիղուխանոս . . . “About the man who would not forgive another’s trespasses. XVII. Once a Libyan brother came to Abba Silvanus . . .” See the “Lives,” ii., p. 346. The MS. agrees with the large type of the edition. Whence the marginal enumeration no. 17 started is not clear.

Fol. 93b. Պատուէրք սրբ. հարցն: ոգէշահք: ժը: Լսաց երանելին յոհան ոսկերբան . . . “Useful precepts of the holy Fathers. XVIII. The blessed John Chrysostom said . . .” See the “Lives,” i., p. 431.

Fol. 94. Դ. Լսաց ոմն ծեր ամենեքեան զապրելն սիրելք . . . “II. A certain elder said, We all love to live . . .” See the “Lives,” *ibid.*

The 188 short narratives and sayings which follow in the MS., and fill folios 46–75 and 94–125, are scattered up and down the two volumes of the printed edition of the “Lives.” The scribe who wrote folios 46–125 cannot have had the two halves of this collection already transposed in his archetype, as they are in this manuscript, for his numeration of the quires proceeds direct from fol. 125b to 46a; nevertheless, he begins the title of the matter contained in folios 76 *sqq.* at the end of fol. 75b and ends it at the top of 76a, leaving after it a blank of five lines. Folios 70–77, moreover, form a single quire numbered 7 (= 10) at beginning and end.

Fol. 126a. Պատմութիւն որդւոյ Թագաւորին, հռոմայ որ ի յանուն էր ներսի, որ Թողեն զամ կրանաւորեցաւ ի վանս սրբ. հաւր անտոնի . . . “History of the son of the king of Rome, whose name was Nerses, who left all and became a monk in the monastery of the holy Father Antony . . .” See the “Lives,” i., p. 360.

Fol. 135b. Պատմութիւն վարք երանելի կամաւոր աղքատացի լուսն վանս. քի . . . Լսէք եղբարք եւ հայրք . . . “History and life of the blessed voluntarily-

poor for Christ’s sake . . . Men, brethren, and Fathers . . .” See the “Lives,” i., p. 369.

Fol. 159b. Վարք երանելոյն մարկոսի սալոնի որ է յիմար. Սովորութիւն էր . . . “Life of the blessed Marcus *Saloni*, which means ‘foolish.’ It was customary . . .” See the “Lives,” i., p. 350.

Fol. 162. History of the life of a man of God who of his own will became poor for Christ’s sake. Լսը ոմն էր ի հռոմ. քղքի, մեծատուն յոյժ եւ պատրիկ, անուն նր. օֆմիանոս . . . “There was a man in the city of Rome, very rich and a patrician, whose name was *Ofimianus* . . .” See the “Lives,” i., pp. 138–161. The MS. exactly gives the text printed in small type.

At the end of this piece, fol. 193, is appended the following note: Գլխս պատմութիւն եւ զվարքս ալէքսիանոսի սրբ. պետրոս գրեաց. ով կարդայք նա ռոյրմի տասցէք սրբ. պետրոսին, եւ իւր ծնողին. “This story and the life of *Alexianus* were written by Sir Petrus. Ye who read, say a *God have mercy* for Sir Petrus and his parents.”

Fol. 194. A guide for pilgrims to Jerusalem. Դիտիւն եւ առաջին քանդեցաւ Թաղիւն ուր գարիկէ հրեշտակապետն զաւետինս եւ սրբ. կուսին մարիամն, եւ յղացո զբանն նա: եւ տունն յովսեփայ նա հայրն . . . “First and foremost in the city of Nazareth is the fountain where the archangel Gabriel made the Annunciation to the holy Virgin Mary, and where she conceived the Word God. Also the house of Joseph, the father of God . . .”

On fol. 161b, at the end of the part fol. 126–161, and in the same hand as its text, is written: Վրեցաւ ի Թիֆլիս, ոճդ, ձեռամբն մեղաւոր եւ անարժան պիտակ անուն զաւթի, եւ որ ոք հանդի. պիք սմա յիշեցէք ի քս, եւ նա զնեզ յիշէ: “It was written in the year 1054 (A.D. 1604) by the sinful, worthless, and futile David. All who read it remember him in Christ, and may God remember you.”

Fol. 204. At the end of the last tract for pilgrims is this note, but not in the same hand as the tract: Ես սարգիս եղիս սաղմոսավանդ, եկա յէմ, եւ զհարանց վարք գնեցի ի հալալ արդեանց իմոց, եւ ետու յիշատակ ի դուռն սաղմոսավանդին, աղաչմ . . .

յիշեալիք . . Օսարգիս եպօսն և զծնողն իւր: "I, Sargis, bishop of the Psalms Convent, came to Jerusalem, and bought this 'Lives of the Fathers' out of my honest earnings, and gave it as a memorial to the gate of the Psalms Convent. I pray you remember Sargis the bishop and his parents." This note has no date.

On the verso of fol. 204 is a metrical note of Gregory of Agul (*գրիգոր ագուլիցի*) asking us to pray for his sins, dated 1117 (A.D. 1667).

88.

Add. 27,301.—Glazed paper, somewhat yellowed. Size, external $9\frac{3}{8}$ by $6\frac{1}{2}$ inches, of text $7\frac{1}{8}$ by $4\frac{7}{8}$. Oriental binding in black leather. Folios 447, written in double columns, in a clear fine *notergir* or notary's hand, in the year 1615. There are 33 lines to a column. The quires are 38 in number. In the 29th quire certain folios are misplaced, and they should follow in this order: 334, 344, 336–343, 335, 345. At the beginning of the volume is set an elegant headpiece with a marginal arabesque, both coloured gold and blue; plainer headpieces and scrolls mark the rest of the chapters; and 25 illuminated pictures of saints, &c., illustrative of the text, are scattered up and down the volume. These are rudely executed on a deep-blue background, usually in red and brown, with ample gold halos. The figure of St. Antony drawn against a gold background on fol. 5*b*; of St. Alexis, 228*b*; of the Bishop Theophilus, and monks, 255*b*; of Father Pambo, 322*b*; of Paphnutius and the buffaloes, 327*a*; of the same saint with St. Onophrios, 329*a*; three further scenes from the life of Paphnutius on folios 333*b*, 334*a*, and 344*b*; of John of the Pit, with dragon, 353*b*; Macarius and Marcus with his sick lion-cub, 358; Nerses the Graceful, and monks, 362*b*; Macarius with lions, 363*a*; St. Marcus the Fool, 413*a*; St. Nerseh vested as a king, 431*b*; of the Voluntary

Ascetic as a king, 436*a*, are the most remarkable. The striking picture-initial on fol. 444*b* has been mutilated by a binder who cut the upper margins. That the codex was carefully copied is shown by the numerous lacunae left all through, but especially towards the end of the volume, where the scribe failed to decipher his archetype. On folios 359*b*, 419, 428*b* there are such lacunae extending over nearly half a column; and on fol. 419 is a note to the effect that the text was missing in the archetype.

In the following list of contents I refer to the volume and pages of the Armenian text of the "Lives of the Fathers of the Desert," printed in two volumes at San Lazaro, Venice, in 1855.

Fol. 1 (ch. i.). Preface to the "Lives of the Fathers." Որ էին ի սկզբանէ առ նո՛ւ նո՛ւն բան զ՝ Բազում իւր բարեբարութիւնս զամ՝ ստեղծուածս յոչ գոյից ՚ի գոյութի եւած . . . "The Word which in the beginning was with God out of his great loving-kindness brought all creatures into existence out of non-existence . . ."

Fol. 6 (ch. ii.). Fair precepts of our holy and blessed Fathers and Ascetics. On perfect virtue. Ե՛հարց ոմն զՏալրն անտոնիոս և ասէ՝ զինչ պահեցից . . . "Someone asked Father Antony, and said, What shall I keep . . ." The first paragraph of this text is read in i. 413 of the Venice edition (p. 9 of the Ispahan edition), after which the MS. continues with the words, է՛հարց Տալրն պամբոյ զՏալր անտոնիոս, which are given, i. 433, as the beginning of the *Paralipomena* of the second version.† Cf. Rosweyde, *Vitae Patrum*, ed. 1615, p. 562.

† For in Armenian two recensions of the "Lives of the Fathers" are found, one ascribed to the fifth and enlarged in the eighth, eleventh, and twelfth centuries; the other to the fourteenth. This second translation, divided into twenty-six chapters, is given in this codex. The rare edition of Ispahan of 1632 contains this later translation and agrees more exactly with this codex than does the Venice text, which arbitrarily redistributes the matter given in the MSS.

Fol. 49b (ch. iii.). Spiritual precepts of our holy Fathers, that we must pursue the peace of monkery. *Վատէր երբեմն հայրն անտոնիոս . . .* "Father Antony once was sitting . . ." (See i. 507; Rosweyde, p. 563.)

Fol. 58 (ch. iv.). On repentance and gentle tears. *Լսաց հայրն անտոնիոս առաջի աչաց քոց . . .* "Father Antony said, Before thine eyes . . ." (See i. 519; Rosw., p. 565.)

Fol. 80b (ch. v.). On Fasts. *Եղև երբեմն եղբարք առ հայրն անտոնիոս . . .* "The brethren once went forth to Father Antony . . ." (See i. 564; Rosw., p. 567.)

Fol. 92b (ch. vi.). Precepts of all the Fathers on our being on our guard against the trials of fornication. *Լսաց հայրն անտոնիոս եթէ ունին մարմինք մեր բնական շարժութիւնք՝ խառնեալ ընդ սեռի շինուածոյն . . .* "Father Antony said, Our bodies have natural impulses . . ." (i. 597; Rosw., 573.)

Fol. 112 (ch. vii.). On having no riches, and not coveting wealth, and on the other several virtues. Precepts of the holy Fathers. *Հրաժարեալ ոմն յաշխարհէ եղբայր, և զինչս իւր բաժանեաց աղքատաց . . .* "A brother who had renounced the world and divided his possessions among the poor . . ." (i. 705; Rosw., 581.)

Fol. 119b (ch. viii.). Discourses of all the holy Fathers inciting to manliness and courage and forbearance and austerities. *Վնացին երբեմն եղբարք առ հայրն անտոնիոս և ասենց ցնացն մեզ հայր բան ինչ որով կեցցուք . . .* "The brethren once went to Father Antony, and said to him, Tell us, Father, a word by which to live . . ." (ii. 28; Rosw., 584.)

Fol. 142 (ch. ix.). Precepts of all our blessed holy Fathers on this, that we must do naught for ostentation before men. *Լուաւ հայր անտոնիոս վասն մանուկ կրօնաւորի ումեմն՝ որ արար սքանչելիս . . .* "Father Antony heard of a certain stripling monk who worked miracles . . ." (ii. 55; Rosw., 591.)

Fol. 149b (ch. x.). That we must beware of being over-strong in judging and blaming

our brethren. *Պատահեաց երբեմն փորձուիմ եղբար ումեմն ՚ի վասն հաւրն եղիպի և արտաքեցաւ՝ անտի վս այն մեղացն . . .* "A temptation once befell a certain brother in the monastery of Father Elias, and for this sin he was banished thence . . ." (ii. 75; Rosw., 594.)

Fol. 159 (ch. xi.). On Divine judgment and the choosing of the good from the bad, and on having no respect unto persons. *Լսաց հայրն անտոնիոս բազումք ճշեցին զմարմինս իւրեանց ՚ի ճգնութիւն, և յետոյ հեռի գտան յայ . . .* "Father Antony said, Many mortify their bodies and inflict austerities, yet are, after doing so, found to be far from God . . ." (ii. 96-186; Rosw., 596.)

Fol. 199 (ch. xii.). That we must ever watch and be sober. *Լսաց հայրն անտոնիոս եթէ տեսի ես կրօնաւորք զկնի աշխատութեց և ճգնութեց՝ անկան և յիմարեցան . . .* "Father Antony said, I have seen religious ones who, after toilings and austerities, fell away and lost their senses . . ." (ii. 187.)

Fol. 202 (ch. xiii.). That we must pray without ceasing, and keep awake in all things and at all times. *Եղբայր ոմն եհարց զհայրն անտոն և ասէ, զինչ է բանն զկտացւոցն գրոց . . .* "A certain brother asked Father Antony, and said, What is the meaning of the Book of Leviticus . . ." (ii. 211-217; Rosw., 613.)

Fol. 206 (ch. xiv.). That we must be fond of strangers and practise alms gladly and vigilantly. *Լսաց հայրն ապոլոն վս ընդունելուէ զեղբարսն՝ թէ պարտ է զեկեալ եղբարսն ընդունել և երկիր պաղանել . . .* "Father Apollo said, as regards the entertaining of brethren, that we must receive brethren when they come, and pay them homage . . ." (ii. 242; Rosw., 614.)

Fol. 228b. Life of Alexius, the Voluntarily Poor, to be read on March 15. *Լսոր ոմն էր ՚ի հռոմ քաղաքի մեծատուն յովթ և պատրիկ և անուն էր ոֆիմիանոս . . .* "There was a certain man in the city of Rome, exceeding rich and a patrician, and his name was Ofimianos . . ."

After thirteen lines of the above comes the following rubric: "This was the preface

according to the Romans. But we have set here the preface of the Greeks, deeming it better." *Երանելին ալէքսիանոս որդի էր մեծի Էջիանի և փառաւոր պատրիկ՝ որոյ անուն էր Եփիմիանոս, ի հռոմ քաղաքէ . . .* "The blessed Alexianus was son of a rich prince and of a renowned patrician, whose name was Efimianus, in Rome . . ."

Fol. 239*b* (ch. xv.). That we must become submissive to spiritual Fathers and Doctors. *Ըսաց հայրն անտոն, եթէ հնազանդութի՝ և պահէ հնազանդեն զգաղանս . . .* "Father Antony said, Subjection and fasting tame wild beasts . . ." (ii. 251-275; Rosw., 617.)

Fol. 250 (ch. xvi.). On true humility, and on those illumined thereby. *Հայեցաւ երբեմն հայրն անտոնիոս ի դատաստանս իշ և ասէ . . .* "Father Antony once contemplated the judgments of God, and said . . ." (ii. 276-341; Rosw., 620.)

Fol. 275 (ch. xvii.). On not remembering evil, which is imitation of God. *Ըսաց հայրն անտոնիոս յորժամ որ ծածկեսցէ զյանցանս ընկերին և զմեզս . . .* "Father Antony said, Whenever one hides the transgressions and sins of one's fellow . . ." (ii. 348; Rosw., 630.)

Fol. 279 (ch. xviii.). On love of God and one's neighbour. *Ըսաց հայրն անտոնիոս՝ ես ոչ երկնչիմ յիշ, այլ սիրեմ զնա . . .* "Father Antony said, I do not fear God, but love him . . ." (ii. 364; Rosw., 632.)

Fol. 286*b* (ch. xix.). On spiritually-eyed Fathers and their God-given intelligence. *Ընտոնիոսի հաւրն յայտնեցաւ երբեմն մինչ էր յանապատին եթէ իցէ ի քաղաքին հաւասար քնզ . . .* "To Father Antony it was revealed once while he was in the desert that there was in the city one like him . . ." (ii. 374 sqq.; Rosw., 635.)

Fol. 310*b* (ch. xx.). On the Fathers endued with signs and wonders. *Ըսէին վա հաւրն ամոնայի, եթէ գնայր յանապատին ընդ ջուր ի ջրհորոյ անտի . . .* "They said about Father Amon, that he was going in the desert to draw water from a well . . ." (Rosw., 649.)

Fol. 320 (ch. xxi.). On the lives of those who conducted their entire life in virtue. *Ըղաւթէր երբեմն հայրն անտոնիոս ի խցի իւրում, և եկն առ նա ձայն յերկնից որ ասէր՝ անտոնիէ . . .* "Father Antony was once praying in his cell, when a voice came to him from heaven, saying, Antony . . ." (ii. 452; Rosw., 651.)

Fol. 338*b* (ch. xxii.). Discourses and reflections and thoughts of twelve monks. *ժողովեալ ի միասին միայնակեացք սբ լերինն սբք՝ և իմաստունք և հոգևորք . . .* "There met together the monks of the holy mountain, holy and wise and spiritual . . ." (ii. 500.)

Fol. 340*b* (ch. xxiii.). On the lives of those adorned with virtue. *Խորհեալ ուխտեցին առ միմեանս երբեմն երկու եղբարք համահարք գրնալ լինել կրանաւորս . . .* "Two brethren, sons of one father, once, after consideration, made a mutual vow to go and become religious ones . . ." (ii. 494.)

Fol. 342*b* (ch. xxiv.). Spiritual discourses of the Fathers. *Հարցին ոմանք ի հարցն զսբն աթանասիոս աղէքանդրու եպն, եթէ ոչ հաւասար է որդի հաւր . . .* "Some of the Fathers once asked St. Athanasius, Bishop of Alexandria, how the Son is equal to the Father . . ." (ii. 183.)

Fol. 343*b* (ch. xxv.). Brief precepts of the Fathers. *Ըս սուրբն մակարիոս՝ հարցումն: Որպէս պարտ է կրանաւորի կեալ ի սննեկի իւրում . . .* "To St. Macarius. Question: How must a religious live in his chamber . . ." (ii. 575.)

Fol. 346 (ch. xxvi.). History of Paul of Lystra. *Պաւղոս ոմն ի լուստրիոյ՝ որ էր պատուով ի լուստրիոսս՝ և էր ալ սբ և մեծատուն յղթ, և էր նր կին և երեք որդիք . . .* "A certain Paul of Lystra, who was held in honour among the Lystrians, and was a holy man and very rich, had a wife and three children . . ." (i. 322.)

In this last chapter follow several other lives, *e.g.* Fol. 346*b*, Of Father Apauray, *i.e.* Abba Uray. Fol. 348, Of Father Ammon (*or* Amon). Fol. 348*b*, Of Father Abas; of Pelénios *or* Peléon (i. 215). Fol. 349*b*, On the miracles

in Antioch in the Convent of Virgins. Fol. 350*b*, Life of Virgin Mariam called Marinos (*sic*). Fol. 353*b*, Life of John of the Pit (*Gbetzi*). Fol. 358, Life of Macarius the Hermit. Fol. 362*b*, History of the Six Brethren who discovered Paradise. Fol. 363, Of the blessed Macarius, who lived twenty miles from Paradise: a history written by Theophilus the Monk. Fol. 366*b*, Life of Serapion the Elder. Fol. 368*b*, Life of Marcus, narrated by Serapion. Fol. 375, Life of Paul the Monk. Fol. 382, Life of Martianus the Monk. Fol. 385, Life of the blessed Simeon of Siunik. Fol. 386, Life of Hilarion the Monk. Fol. 387*b*, Life of Euphrosyne, handmaid of Christ. Fol. 392, Life of Theodora. Fol. 396*b*, Life of Mariam of Egypt. Fol. 399, Life of Paul of Alexandria. Fol. 400*b*, Life of Gennadios, Patriarch of Constantinople. Fol. 401, On Abba Amos. Fol. 403*b*, Life of Ephrem Syrus. Fol. 408, Precepts of Nilus. Fol. 413, Life of Marcus Saloni (*or Foolish*). Fol. 414, Life of Simeon the Fool (*աղուաշին*) and of John the Hermit. Fol. 418, Discourse of John Theologus, by inspiration, at the request of the monks. Fol. 424*b*, Confession of Athanasius and of St. Ephrem. Fol. 426*b*, Of St. Gregory of Narek: words of reconciliation. Fol. 428, Confession of St. Evagrius (*Հրաժարելով 'ի քեօց և ի խաբէութենէ սատանայի եկեալ առ սր ձեռն* . . . "Renouncing the works and guile of Satan, I have come unto the Lord God . . ."). Fol. 431, Prayer of Dismissal or Release. Fol. 432, History of Nerseh, son of a king of Rome, who left all and became a monk in St. Antony's monastery. Fol. 436, Life of the Voluntarily Poor One, son of a king of Rome.

In addition to the above contents, the following pieces are introduced as parts of chapters i.-xxv. :—

Fol. 35, Book of St. Felixianus, bishop, which he wrote on how to make a beginning of quitting this world (see ii. 538–562). Fol. 45, From letter of Moses the Monk to the

Ascetics (ii. 532). Fol. 46*b*, John Theologus on Youthful Brethren, ii. 631. Fol. 47*b*, Of Karapet Wardapet, Precepts for Children of the Church. Fol. 70*b*, On Repentance in Spirit and true self-examination of life of the holy Fathers (*Միաշխարհութի և վերաբաղման ընդ մկրտութեն* . . . "Repentance is based upon Baptism . . ."). Fol. 75, Repentance of Thais (*տայասայ*) the courtesan (i. 406). Fol. 76*b*, The Conversion of Mókios, a negro brigand (*Հաւուրս բարեբաշտ արքային մարկայ՝ էր խափշիկ աւաղակն 'ի սահման տանեփայ* . . . "In the days of the pious ruler Maurice there was a negro brigand in the region of Taneph . . ."). Fol. 77, (without title) Conversion by Abba John of a youth who had desecrated a maiden's tomb in Antioch. Fol. 78, Conversion of an errant sister (i. 627). Fol. 78*b*, Conversion of Paraskevé (*Սքաղաքին աղքատագրու էր կիրակոս և քոյր նորա պարասքէի* . . . "In the city of Alexandria there was Kirakos and his sister Paraskevé . . .") i. 660). Fol. 91*b*, St. Nilus on Gluttony (*Ոկիզըն պողաբերութե ծաղիկ, և սկիզըն առաքինութե գործոյ՝ համբերութի* . . . "The beginning of fruit-bearing is the flower, and the beginning of a life of virtue is fortitude . . .") ii. 641). Fol. 119, St. Nilus on Avarice (ii. 647). Fol. 138*b*, Life of Theodora, a handmaid of Christ (i. 392). Fol. 148*b*, St. Nilus on Vainglory (ii. 656). Fol. 157, St. Nilus on Pride (ii. 658). Fol. 188*b*, Counsels of St. Nilus to Overseers (ii. 674). Fol. 189, St. Nilus' Rules for Children (ii. 676). Fol. 200, St. Nilus on Prayer (*Մղաթ խնայ են մտաց առ ձեռն* ii. 676). Fol. 201*b*, Of the same (*վս ձանձրութե* ii. 654). Fol. 205, St. Nilus on Grief which destroys Prayer (ii. 652). Fol. 219, On Peter the Publican (i. 271). Fol. 222, Life of the blessed Hovanes' son Eutropius, a voluntarily-poor for Christ's sake (i. 126). Fol. 326, About the holy Father Timotheus, related by the holy Father Paphnutius (i. 163). Fol. 328, Life of our holy Father Ônophrius, anchorite, related by Paphnutius. At the end of this is the note: *Օնոփորիոս և զմարդամանիչ սրբոյ պատ-*

մութենա զարդարող հայոց կաթողիկոս յիշեցիք ի յս: եւ թարգմանեցաւ ի թուականութեան հայոց շնթ, ամի, յաշխարհիս եղիպտացոցս: "The renewer and translator of this holy story, Sir Gregory Catholicos of Armenia, you shall remember in Christ. And it was translated in the era of the Armenians in the year 559 (A.D. 1110) in Egypt." (See i. 169-187.)

In the above list I have only noted those pieces which have special titles; but each of the twenty-six chapters into which the book is divided contains many sayings and incidents taken from the lives of various Fathers of the Desert, arranged alphabetically after the first letters of their names. At the end of each chapter are rhythmical quatrains of homiletic and hortatory character.

History of the MS.—The chief colophon begins on fol. 444b. After extolling the austerities of the Fathers, ascetics, and illuminators, it continues thus, fol. 445b, col. 1:—

Ճորոց բարի արմատոցն
ստեղծեալ ընձուղեաց մայրս մեր
սբ եկեղեցի, ոստ բարի և բարուն
ալ ծաղկալի . . .
. . . զկարինացի տէր մինաս վարդապետն
թէոփուպօսէն, որ թողեալ զեր
կրաւորս ընթացաւ զհետքի ի ման
կութեան հասակին . . . եւ եկ
եալ աշակերտեցաւ մեծ րա
բունւոյն զուկաս վարդապետին, կեղե
ցւոյն . . .
զամս, բժան. եւ նորին հրամ
անաւն ընկալաւ ձեռնադրութի եւրս
ութեւ, և զկնի ի սոյն ամի, առնու
հրաման և գաւազան վեհ իշխան
ութեւ վարդապետական շնորհի: ի վարդապ
ետէն իւրմէ, զուկասու: եւ ելեալ քա
րողութեմ դաս ասելով շնորհալի
առ բարոյսն ի բազում երկիր: եւ աւր
բոս աւրէ շնորհին շնորհին առ
ատանայր . . .
. . . եւ ի վրայս բարիութեալ
բաւարութեւ, կամ լինի նմա երթալ

աշակերտեալ մանկամբն, ի Խր և յաժա
կոն քաղաքն յէմ, ուր, թուին. եւ
կատարեալ զուխտս . . . գայ ի մայր
աքաղաքս համիթ, ունելով ընդ
իւր հարանց վարուց գիրք մի, ի սբ
էմ, աւրինակի վր: եւ հրամայէ
գրել միւս ևս վր իւրն, զոր և ես
անարժան յովանէս գրիչ ոչ համար
ձակեցայ ձեռնամուխ լինել . . .
այլ վր աղաչանաց խնդրոյ
և սակս սիրոյ, սիրելութեւ յանձն
առի. եւ հարկ եղեալ շնորհալի
հոգեւոր որդեկացս՝ աշակերտաց
իմոց, տէր մինասի գրչին, և մէլք
ոն դպրին, և սոքա ըստ հնազան
դութեւ յանձն առեալ գրեցին,
յառաջի երկրորդ տետրէն, մինչ ի
տետրն, տէր մինասն գրեաց, և ի
իր. էն, մինչ ի վերջ գրոցս, մէլքոն
գրչին գրեաց, և ի միասին ծղկ
աւարտեցի . . . սբ վարսն, որ
կոչի հարանց վարք . . . զոր ետ
գրել և արձանացուցանել ի վայելու
մն անձին . . . յիշատակ հոգոյ իւրոյ՝ և
ծնաւդաց իւրոց, հօրն խարշային,
և մօրն աննային, և եղբարցն էրտող
տուն, և ստեփանոսին, և հոգեւոր
մաւրն կուլտանին, և ամ արևան
առու զարմից նորին, և մնացէ
սա յիշատակ անջնջ ի գաւիթս
այ մաւրս լուսոյ նոր սիոնի . . .
եւ աւարտ սորա եղև ի թուական
նութեան հայկազեան տումարի,
ուր, ամիս. ճշխարհիս միջա
գետաց՝ ասորոց նահանգիս, ի տի
գրանակերտ մայրաքաղաքս համ
իթ, ընդ հովանեաւ սրբոյն սար
գսի զաւրավարի և որդւոյ նր մար
տիրոսի, և սրբոյն կիրակոսի և մօր
նորա յուղիտայի . . . ի բռ
նակալութեւ տաճիկ աւամանոց
սու լիման ահմատին: եւ ի թագաւորու
թեւն պարսից շահ ապասին, զոր
յառաջն լաւութի առնէր քրիստո
նէից կախարդասար պատրանք,
և յետոյ բազում չարիս հասոյց առ ազգս քր
իստոնէից . . .

"From these good roots, fostered by our mother Holy Church, sprang up and grew up to be a goodly branch and blossoming teacher . . . Sir Minas of Karin, Wardapet of Theodosiupolis, who abandoned the mundane sphere and set his feet to follow Christ already in his childhood . . . and he came and became the disciple of the great rabbi Lucas Wardapet Keletzi . . . during twelve years, and at his instance he received ordination as a bishop, and subsequently in the same year he was invested with authority and with the staff, symbol of the exalted dignity of doctoral grace, at the hands of his own Wardapet Lucas. He then sallied forth on a preaching tour over many many lands, and day by day abounded more and more in Divine grace . . . And leading this godly life, he conceived the further desire of proceeding with the youths who were his disciples to the holy city of Jerusalem, to the land trodden by the feet of God, in the year 1063 (A.D. 1613); and having accomplished his vow . . . he reached the metropolis of Hamith, bringing with him by way of exemplar from holy Jerusalem a volume of the Lives of the Fathers. And he ordered a second copy to be written for himself, which I, the unworthy writer Hovanês, did not venture to undertake . . . However, in consideration of his earnest entreaties and for the affection I felt towards him, I undertook it. And I put pressure on my gracious spiritual children, my disciples, Sir Minas the scribe and Melqon the clerk; and they complied with my wishes and undertook the work and copied it, first, from the second quire as far as the 21st—this Sir Minas copied; and from the 22nd as far as the end Melqon copied; and I put the halves together and illuminated it, so completing . . . the holy biographies called 'The Lives of the Fathers' . . . which he caused to be copied and published for the use of himself . . . and as a memorial of himself and his parents, of his father Kharshay and his mother Anna, and of his brothers Êrtôlt and

Stephanos, and of his spiritual mother Kulistan, and of all his blood-kinsmen male. And may it remain an indelible memorial in the courts of the Mother of the God of Light, of New Sion. And it was completed in the year of the Armenian era 1064 (A.D. 1614), in Mesopotamia, in the province of Syria, in Tigranocert, the metropolis of Hamith, under the shelter of St. Sargis the Captain and of his son Martiros, and of St. Kirakos and his mother Julita . . . when Sultan Ahmat was despot of the Arab (*Tadjik*) Ôsmans, and Shah Abas (*Apas*) king of Persia, who began by favouring the Christians with all the craftiness of a wizard, and ended by inflicting all manner of evil on the Christian population. . . ."

The scribe then asks our prayers for Minas of Theodosiupolis or Karnoyqalaq, now called Azrum, and for his late father Kharshay, his mother Anna, and his two brothers Êrtôlt and Stephanos, his spiritual mother Kulistan, his benefactress who showed for him a mother's pity, and for his child John, the stripling, who died prematurely. We are then asked to remember Têr Minas Wardapet, possessor of this holy book, and his pupils and spiritual sons Têr John Wardapet,† who is Patriarch of Constantinople, and Têr Sargis his pupil of Sper (*սֵրգիս*), and Têr John of Ezenka (*եօնկացի*). Lastly, John the scribe asks for our prayers (fol. 447b) for himself and his pupils Minas the scribe and Melqon, for his parents who died abroad, namely his father Djanipêk (*ճանիպէկ*) and his mother Ethar (*էթար*); and for his benefactor who taught him to write, the old ascetic Têr Abraham; also for the parents of Minas the scribe, Stephanus and Tchinar (*չինար*), and for the parents of Melqon, Amirdjan (*ամիրճան*) and Mariam, and his spiritual mother Nahan, &c.

On fol. 435b is another colophon of the chief

† For particulars of this John Wardapet, called Khul, see under MS. Egerton 708.

copyist, in which we read, after a mention of Minas Wardapet :—

Ս՝անաւանդ զյիշման արժանին
զնորհաւղ աւրինակի սորին, զեր
ջանիկ, և զերանելի . . . մեծ հրպն . . .
. . . եղան ինչ՝ էմոյ, զտէր գրիգորն
զփոխանորդ սրբոյն յակորայ . . .
. . . որ յաւուրս սորայ առաւ
և ել պաշտառացան եկեղեցիք հայոց
ի ինչ՝ :

"More especially ye shall hold deserving of commemoration him who graciously furnished the exemplar of this book, the saintly and blessed . . . great Patriarch . . . the Bishop of holy Jerusalem, Sir Grigor, the successor of St. Jacobus . . . in whose days the churches of the Armenians in Jerusalem were more than ever embellished and adorned."

Grigor or Gregory of Mok or Gandsak, son of Margar, was Armenian Patriarch of Jerusalem for fourteen years, from 1631–1644. At the end of several of the chapters also there is a mention of Minas Wardapet.

89.

Harl. 5459.—The second part of a volume of which the first part, Harl. 5458, contains Turkish and Persian tracts in Arabic character. Paper, 8½ by 6 inches. Oriental binding in red leather, with flap. Folios 202, exclusive of 7 added on other paper, and preceding the main text, which occupies 17 quires of 12 folios each (except nos. 1 and 17), numbered with Armenian letters. The text is written in *notergir* or notary's hand, 26 and 27 lines to a page. A crude illumination precedes the text on fol. 2, and another occurs on fol. 71. Rude drawings of birds, flowers, crosses, &c., sometimes coloured, distinguish in the margins the sections of the book. Initial letters and words are given in red ink. The orthography of this MS. is often defective, and the diction verges on the vulgar dialect of the eighteenth century.

The book is a collection of Hagiological Tales and Apocrypha, mostly suggested by Biblical narratives. Such a collection is called in late Armenian *ոսկեփորիկ* (*oskephorik*), or Gold-mine.

The following are the contents in detail :—

Fol. 2. Պատմութիւն ազամայ ի դրախտէն ելանելու. տէր անծ յառաջ քան զաշխարս ըստեղծեաց ինն դաս հրեշտակքն վասն ծառայութեն անուրիս իւրոյ . . . "History of Adam's expulsion from the garden. The Lord God created before the world nine orders of angels for the service of his Godhead . . ."

Fol. 12b. Լ.յս է պատմութիւն արքաճամայ նահապետին անծանանչութիւն յուրայ սիրութիւն արքաճամու. իսկ. թարայ. որ է. հայր. արքաճամու . . . "This is the history of Abraham the Patriarch. Recognition (?) of God in Hur. Love of Abraham. Now, Thara which is father . . ."

Fol. 18. Ս.ք ծննդեայնն սահակայ. տէր անծ. անծի և մարդասէրն . . . "About the birth of Isaac. The Lord, God of all, and lover of man . . ."

Fol. 20. Լ.յս է պատմութիւն. յակորայ ծննդեանն որդոյն յովսէփայ . . . "This is the history of the birth of Joseph, son of Jacob . . ."

Fol. 26. Իսկ. յետ. վաղճայնելոյն. յովսէփայ. բազմացայն. ազգն. իսրայէլացւոց . . . "But after the death of Joseph the race of Israel increased . . ." (The story of Moses.)

Fol. 33. Լ.յս է պատմութիւն տապանակին ուխտի որ ետ ար անծ. Օ.ի յորժամ ժողովուրդն ասացին մովսէսայ թէ դու անծ ես մարգարայ . . . "This is the history of the Ark of the Covenant which the Lord God gave. Now, when the people said to Moses, Thou art a prophet of God . . ."

Fol. 37b. Լ.յս է պատմութիւն եսայիայ մարգարէին որ գուշակեաց վ.ք.քսի . . . "This is the history of Isaiah the Prophet, who prophesied about Christ . . ." (Story of Simeon the Just.)

Fol. 38. Ըստ է պատմութիւն ծնընդեանն սբ կուսին մարիամու . Ըստ մի կայր անունն նորայ յովագիմ . . .

"This is the history of the birth of the holy Mariam. There was a man named Joakim . . ."

Fol. 41. Պատմութիւն ոհանու մկրտչին և աւետիս մարիամոյ վրն քսի : Նշեր և պատմական քահանայ . . .
"History of John the Baptist and of the Annunciation to Mary about Christ. An old and venerable priest . . ."

Fol. 45. Պատմութիւն վանն ծնընդեայն սբ յոհաննու մկրտչին . Եւ ծնաւ եղիսաբերթ (sic) զորդին իւր ոյհաննէս . . . "History of the birth of St. John Baptist. And Elizabeth bore her son Johannes . . ."

Fol. 46. Պատմութիւն գալստեայն յովսեփոյ ի տուն իւր . . . "History of the coming of Joseph to his house . . ."

Fol. 48b. Պատմութիւն գալստեան մոգոց թաւաւորացն, մէլքով. գասպար. և բաղդասար . . .
"History of the coming of the Magi kings, Melqô, Gaspar, and Baldasar . . ."

Fol. 53b. Պատմութիւն գալստեանն մարիամու ի տաճարն քառասնօրեայ . . . "History of the coming of Mariam into the Temple on the fortieth day . . ."

Fol. 54. Պատմութիւն մանկութեանն վանն գնալուն եգիպտոս . . . "History of the Childhood, about the departure into Egypt . . ."

Fol. 59. Ըստ է պատմութիւնն ոհանու մկրտչին որ ելեալ ի հանապատէն եկն ի յորդանան ի մկրտութիւնն. շանժամոր հերովդէս կոտորեաց զմանկունն . . .
"This is the history of John the Baptist, who went forth from the wilderness and came unto Jordan for baptism. When Herod slew the infants . . ."

Fol. 61b. Պատմութիւնն գալստեանն քի ի յերուսաղէմ. Եւ ելեալ յիսուսի ի բեթանիայ . . .
"History of the coming of Christ to Jerusalem. And Jesus went up from Bethany . . ."

Fol. 64. Պատմութիւն արծաթին որ արկար թագաւորն ընծի արաբեաց վանն յիսուսի. Հանժամ ասէ յս ցըաշակերտն իւր թէ գիտէք ուստի իցէ արծաթս այս . . . "History of the silver which King Abkar sent as a gift because of Jesus.

Then Jesus said to his disciples, Know ye whence is this silver . . ."

Fol. 65. Պատմութիւն մատնելոյն քսի որ խորհուրդ արարին քահանայքն . . . "History of the betrayal of Christ. The plot which the priests made . . ."

Fol. 67. Պատմութիւն բմբռնելուն չարչարանաց և խաչելութնն քսի . . . "History of the capture, of the sufferings, and crucifixion of Christ . . ."

Fol. 71. Պատմութիւն յարութենն յսի քսի նշ մերոյ. Եւ երեկուի ուրբաթի . . . "History of the Resurrection of Jesus Christ our God. And at eventide on the Friday . . ."

Fol. 73. Վանն թերայհաւատութեան թոմայի. Սուրբ առաքեալն թոմայ. յորժամ որ ըզքս ըմբռնեցին հրէայքն . . . "Concerning the unbelief of Thomas. The holy apostle Thomas, when the Jews seized Christ . . ."

Fol. 77b. Պատմութիւն անդամնայլութին. Ըստ մի այնդամայլութ աղքատ . . . "History of the paralytic. A certain man, paralysed and poor . . ."

Fol. 81. Ըստ է պատմութիւն վերայ փոխմանն սբ նծածին. Իսկ յորժամ, եհաս աւուրք փոխմանն նորայ ի յաշխարհէս, ահա իջաւ հրեշտակայպետն գափրիէլ և ողջուն ետ մարիամոյ նծածնին և բերեալ, զբոլոր բիւնն թագ, կապեալ ի ծաղկանց դրախտէն . . .
"This is the history of the Passing of the holy Theotokos. Now when the day came for her passing from earth, lo, there descended the archangel Gabriel, and he saluted Mariam Theotokos, and brought a brabeion, a wreath woven of the flowers of the garden . . ."

Fol. 83. Ըստ է պատմութիւն խաչելութեայն փատին քի. Հետ խաչելութեայն և յարութեայն առաքեալն ամէն գնացին . . . "This is the history of the Crucifix Tree of Christ. After the Crucifixion and Resurrection, all the Apostles went away . . ."

Fol. 85. Ըստ է պատմութիւն կոստայնդիպնոսի թագաւորին. Օր ժք տարեկայն էր որ թագաւորեայց . . .
"This is the history of King Constantine. Since it was the twelfth year of his reign . . ."
(Acts of Sylvester.)

Fol. 87b. *Ըս է պատմութիւն սրբոց ոսկերանցն. իւր ոսկերանքն զինվորք էին...* "This is the history of the holy Company of Oscan. The holy Companions of Oscan were soldiers . . ." (Mainly a dialogue between St. Oscan and St. Thadeos, and differing from the ordinary legend.)

Fol. 90. *Ըս է պատմութիւն սրբոյն սարգսի զորավարին և որդւոյն մարտերոսին...* "This is the history of St. Sargis the Captain, and of his son Martiros . . ." (See *վարք և վկայաբանութիւր սրբոց*, i.e. "Acts of Saints," ii. 280, Venice, 1874.)

Fol. 92. *Ըս է պատմութիւն սրբ. յուսոյն որդւոյն սրբ. յուսկան քահանային կինն գերի տարայն ի թարուէզ. և ծախեցին զի կին մի պառաւ թող...* "This is the history of Sir Yousik's son Yojs (i.e. Hope). There was a priest's wife of great age in Tabreez . . ."

Fol. 94b. *Վարդ, ննջեցելոց ի բերանոյ յորայ ասացեալ, սրբուն գրիգորի տաթեւացուն. Ըսպէս ասէ երանելին յոր...* "Sermon for the dead, composed on the utterance of Job by St. Gregory of Dathev. Thus saith the blessed Job . . ."

Fol. 97. *Ըս է պատմութիւն մալխասայ և կոսփարայ. սորա վաճառականք էին իմի տեղ շրջէին...* "This is the history of Malchas and Kosphar. These were merchants. They came around to one place . . ."

Fol. 100. *Յոհաննու վարդապետի, ասացեալ վասն աւերման աշխարհիս և վասն դատաստանին աւուրն և վասն գալտեայն քսի չյ մերոյ. մեք աննու. նիմք գալտեստայնն քի...* "John the Doctor's sermon on the destruction of the world and Day of Judgment, and on the Advent of Christ our God. We look forward to the Advent of Christ . . ."

Fol. 104b. *Պատմութիւն դաւթի որ կամեցաւ թվել ըզգողովորդս իւր թէ քանի իցէ. Եւ զի նահապետքն յերկար ապրէին, վսն ուսուցանելոյ զանպաշտութիւն որդոց...* "History of David who desired to number and count his people. Now the Patriarchs lived long, because they taught piety to their sons . . ."

Fol. 108b. *Վրուխ Ե. պատմութիւն դայնիէլի մարգարէին...* "Chapter V. History of Daniel the Prophet . . ." (= Daniel, chs. 5, 6.)

Fol. 113. *Պատմութիւն շուշանայ.* "History of Susan." (Printed in Zohrab's Armenian Bible as *Սարգարէութիւն դանիէլի. դանիէլ զատաստանաց զԼ. ԺԳ, զԼ. Ծ, զԼ. Թ, զԼ. Կ, զԼ. Դ, զԼ. Դ, զԼ. ԺԳ, զԼ. ԺԴ, զԼ. ԺԵ.* Daniel, chs. 13, 1, 2, 3, 4, 14.)

Fol. 128. *Պատմութիւն արքաճամոյ...* "History of Abraham . . ." (= Genesis, chs. 24-30, 38.)

Fol. 144b. *Պ Լ տակայն զլուխ ԺԾ...* (= Levit., chs. 11-12 and 21-22.)

Fol. 149. Joshua, chs. 2-7.

Fol. 159. 2 Kings (2 Samuel), chs. 11-14.

Fol. 168. 3 Kings (1 Kings), chs. 13-14.

Fol. 172b. Numbers, chs. 21-24.

Fol. 180. 1 Mac., chs. 3-5.

Fol. 192. *Պատմութիւն Հարանց վարուց. Լչր ոմն. առաջնորդ Հասարակաց վանից որ և ընդ իւր ունէր իրրև զերկերիւր եղբարհս...* "History of the Lives of the Fathers. There was one, primate of the common monastery, who had with him two hundred brethren . . ."

Fol. 193. *Վարք աղախնոյն քսի թէոդորայի. Յաւուրս. զենոյի. արքային ի քաղաքին ալէքսանդրիայ...* "Life of the handmaid of Christ, Theodora. In the days of Zeno, king, in the city of Alexandria . . ." (Printed at Venice, 1855, "Lives of Fathers," vol. i., pp. 392-402.)

Fol. 201b. *Եւ յորժամ կամիս երթալ առաջի քահանայի և խոստովան լինել զմեզս քոյ...* "And when thou desirest to come before a priest and confess thy sins . . . I have sinned before God . . ." (This is a formula for confession of sin, and is added by a later hand.)

History of the MS.—Brief colophons of the scribe occur on folios 77b, 99b, 104, 110b, 112b, 165b, 179b, soliciting the prayers of readers or future copyists of the book. A longer colophon on folios 200b and 201 ends as follows:—

Ով սիրելիք ի տէր եթէ կարդալով կամ օրինակելով ինչոքեմ ձեզանէ որ գրողաց սորին զմալէրն և ծնողքն իւր զՀայրն և զմայրն զնանայլանն և զՀայրն ոհաննէս.

նին մեղացն թողութիւն խնդրէք և մին բերան ողորմի տացուք և դուք յիշեալ լինիլիք ի տր յաւուրն դատաստանին:

Լճդ գրեցաւ ի յաշխարհ Տեղկաց ի փոխր քաղաք որ կոչի շինիփաթայն. և է օթեանն իմ խապհայն որ մեծ և հռչակ, ի հայտատան, և ի ջուղան և է առաջ նորդն մեր հոգև որ եպիսկոպոս տր... և է սրբայղան և առաքելայնորհ. եւ է իշխող և իշխան քնայսէր զպարոն զօգազն, և ինքն է գովելի և հռչակ մեծայմեծաց և իօսակից թագաւորաց և ի պարծանս քնայսիրաց. Լճդ եղև թիւն փոքր ձգ նգր ամսին ին ումն.

"O my friends in the Lord, whether ye read or copy this book, I entreat you, in behalf of its writers, Malêr, and of his parents, of his mother Nanadschan, and of his father Ohannes, ask remission of their sins, and with one accord utter a *Have mercy*, and so may ye be remembered in the Lord on the Day of Judgment.

"Now this was written in the land of India, in a little city called Činifathay (Chinapatam), but my home is in Ispahan, which is great and renowned in Hayastan and in Dschulan, and our primate is the spiritual bishop . . . (†) and he is venerable and of apostolic grace. But our ruler and prince is the Christ-loving Baron Lôgaz (Lucas); and he is praiseworthy and renowned among magnates, and companion of kings, and is the boast of all who love Christ. Now the date was of the Little era 83, ‡ of the month Nadar the 25th."

Baronian notes that the writer of this MS. in making his Biblical extracts used Oskan's printed text. The legends and apocrypha contained in the MS. are in general composed in a somewhat vulgarized Armenian, and the spelling is faulty.

Various odd sheets of paper containing

† The writer omits the name, as if he were not sure of it.

‡ The Little era of Azaria used by the Armenians of Persia was the cycle of 532 years which began A.D. 1616, March 21 (= April 2). The 83rd year of this cycle = A.D. 1698. The month Nadar began Aug. 18 (= Aug. 30 of the Gregorian Calendar).

chronological notes and fragmentary texts in various hands precede the main text. Thus:—

Fol. 2* contains "The Armenian Priest's Blessing," and sundry "Versicles in the Armenian Prayer-book," written October 1714, according to a note on fol. 2*b, "by George Tartar, an Armenian," for Humphry Wanley, who has written on a spare leaf after fol. 1 the following: "Liber Humfredi Wanley, A.D. 1714."

Fol. 3*. A note by Baron Malêr (պս է պրն մալէրի կրած) to the effect that in 1706, on March 1st, the sun was bound (*i.e.* eclipsed) on Sêhêth 1st.

Fol. 4*. In another hand. The Armenian text of the Nicene Creed.

Fol. 5*b. A note, dated 1706, of Sarkis' son, the Baron Peter, who had left London and proceeded by way of Holland to Venice.

Fol. 6*b. A note: "Queen Ann came to y° crown the 8th of March in y° yeare 1702¹."

Fol. 1 contains notes of a journey from Calcutta to London made in the year 1701. Begins: Լճ թիւն փոքր ձգովն ի չ քութ կալ կաթաց... Above is written the following memorandum: Թիւն 1703 ում առի ես տէարես պրն մարերէն որ իշաթակէ. մարտիրոսի որդի յմծւո որդի խաչատուրիս. ի զմիւրցի. *i.e.* In the year 1703 I, son of Khaçatour, of Smyrna, received this book as a memorial of Martiros, son of Theodore (?), from Baron Marêr (*lege* Malêr). (For the personages here named, see on MS. Harl. 7013.)

90.

Egerton 708.—Paper, 4 $\frac{1}{4}$ by 6 inches. Bound in red leather. Folios 325, in 28 numbered quires. Written in a rude *notergir* or late minuscule of the eighteenth century, with many abbreviations. The number of lines on a page varies from 17 to 23.

Contents: Legends of the Saints and Hagio-

logical Narratives, mostly abridged from the Armenian Menologion.

Fol. 2. Matt. 20¹⁻²⁸.

Fol. 6. Հանկ պամագրոցս, i.e. Index of the narratives . . . (An index of the contents follows.)

Fol. 9. Վ լանն եգիպտացոց հարուածոյն պատմե միտայել եւ յորժամ արին ըմպէին եգիպտացիքն . . . "Concerning the Egyptian Plagues, Michel relates: And when the Egyptians drank blood . . ." (From Michel Syrus.)

Fol. 10. Ճ և Կ թուականին. յուստինոս կայսրն հռմայ հալածեաց զազգս հայոց . . . "In the year 160 (A.D. 711) Justinus Caesar of Rome persecuted the Armenian race . . ."

Fol. 11. Պատմութիւն կարճառատը վն հետ քարոզի ասելոյ. ն. Սք հայրն կղէմէս հայրապետն հռոմայեցի էր ազգաւ ի վեր յոյժ ուսեալ զհնչեմական դպրութիւն . . . "Short histories composed for use in preaching. i. The holy Father Clement, Pontiff, was by race a Roman, very learned in Hellenic (i.e. pagan) literature . . ."

Fol. 13. ք. Հայսմաուր յիշատակէ միւս սքան շեղեացն որ եղև անտիոք քաղաքն ասորոց. Մ. յոր ոմն մեծատուն հիւանդացաւ ծանր . . . "II. To-day is commemorated another miracle which occurred in the city of Antioch. A certain rich man was grievously sick . . ."

Fol. 14b. Դ. Վարդապետ մի հանդիպեցաւ 'ի տան քրիստոնէի միում . . . "III. A certain doctor was in the house of a Christian . . ."

Fol. 15. Դ. Մ. յսմ վկայ պատմեմ ձեզ միւս ևս սքանշեղիս. վարդապետ մի գնայր յէմ . . . "IV. In testimony of this I relate to you yet another miracle. A certain doctor was going to Jerusalem . . ."

Fol. 16b. Ե. Պատմութիւն թէոդորոսի. զոր Կհոց: Վաղմարտիկ զաւրականն և յաղթող վկայն քի սքն թէոդորոս. էր ամս ամբարիշտ թագաւորացն դիւ-կղիտիանոսի և մաքսիմի . . . "v. History of Theodore the Faster (?). The brave soldier and triumphant witness of Christ, St. Theodore, was in the years of the impious emperors

Diocletian and Maximus . . ." (Cf. the "Acts of the Saints," in Armenian, Venice, 1874, vol. i., p. 569.)

Fol. 20b. Է. Սյլ պատմութիւն թէոդորոսի. Եւ յետ ժամանակաց յամս ուղիանոսի ուրացողին քնի 'ի մերձենալ պահոցն քառանորդաց . . . "vi. Another history of Theodore. And after a time, in the age of Julian the Apostate, at the approach of the Feast of Forty Days . . ." (See Arm. Menologion, 17 Febr.)

Fol. 22b. Մ. Սյլ պատմութիւն սրբոյն կիւրղի: Է. Սքն կիւրեղ հրէայ էր. և անուն նորա յուղայ . . . "Another history of St. Cyril. vii. St. Cyril was a Jew, and his name Judas . . ."

Fol. 28. Վարձեալ պատմութիւն Կիւրղի թէոդորոսի որ էր քւէրորդի մեծին և զաւրաւորին որ անունն թէդիւր և տանն աղուհացն կոթի: Ը. Սքն և փառաւորեալ վկայն քնի թէոդորոս ստրատելատ էր . . . "Again: History of St. Theodore, who was sister's son of the great and mighty one named Theodore, and whose Feast is kept in Lent. viii. The great and glorious martyr of Christ, Theodore, was a *stratelat* . . ." (Abridged from the printed text specified under fol. 16b.)

Fol. 33b. ix. Discovery of the Cross by Judas, who was himself Cyril, Patriarch of Jerusalem.

Fol. 36. x. Life of St. Cyril of Jerusalem, not of the one commemorated in Lent.

Fol. 39. xi. Life of St. John, Patriarch of Jerusalem.

Fol. 41. xii. History of the Forty Martyrs of Sebastia.

Fol. 45. xiii. History of St. Gregory the Illuminator.

Fol. 55. xiv. Short history of Lazarus, the beloved of Christ.

Fol. 56. xv.-xx. History of the six days of Creation. From the Book of Genesis.

Fol. 80. xxi. History of the tree Sabek.

Fol. 81b. xxii. History of the holy Virgin Mariam Theotokos. Her birth from Joakim and Anna.

Fol. 85*b*. xxiii. Narrative of the Annunciation.

Fol. 90. xxiv. History of the Birth and Epiphany.

Fol. 98*b*. xxv. History of the children slain in Bethlehem.

Fol. 99*b*. xxvi. In commemoration of the same.

Fol. 103. xxvii. On the Circumcision of Christ.

Fol. 104. xxviii. On the Presentation in the Temple.

Fol. 109*b*. xxvii. (*bis*). On the birth of John the Baptist, and the Baptism of Christ.

Fol. 111*b*. xxix. On the Crucifixion.

Fol. 114. xxx. Discourse on the Resurrection by St. Sylvester, Patriarch of Rome. *Կանխագոյն մարիամ մագդաղենացի, եկն եհասս ՚ի գերեզմանն քի: եւ այնմ ժամու եկին, որում բարձեալ էր հրեշտակն զվէմն . . .* "Mariam Magdalen came early to the tomb, and in that hour they came in which the angel had removed the stone . . ."

Fol. 119*b*. xxxi. On the Resurrection of Christ and his Descent into Hell.

Fol. 123. xxxii. On New Sunday, by Jacob, Bishop of Sarug (*յակոբոս սրճնցւոյ*). *Յորժամ յարեալ հովիւն քաջ ի մեռելոց մեծաւ զաւրուծք. սքանչելի նշանօք այց արար առաքելոցն սրբոց, եւ հաստատեաց զնոսա փախեալ դրամբն եմու . . .* "When the Good Shepherd arose from the dead in great might with wondrous signs, he visited the holy Disciples, and confirmed them through closed doors . . ." (See Assem., i. 328, no. 182.)

Fol. 128*b*. xxxiii. Discourse of Eusebius the historian on the Ascension. *Սլայելուչ է մեզ ճառել եւ սակաւ ինչ վիշ համբառնալոյն նն մերոյ յի քի. զի յետ յարուծն ի մեռելոց նն մեր յսքեռեկեցաւ աշակերտաց իւրոց. հաղորդեցաւ ընդ նոսա հացիւ. եւ այլ կերակրով զաւուրս ին . . .* "It is proper for us to discourse briefly on the Ascension of our Lord J. C. For after the Resurrection from the dead our Lord J. C. appeared to his Disciples . . ."

(This homily is attributed in the Mechitarist MSS. of Vienna (Dashean, Catal., pp. 99 and 582) to Eusebius the historian; in some other MSS. to Eusebius of Alexandria or to Severianus.)

Fol. 137*b*. xxxiv. Extract from Acts 21-21.

Fol. 138*b*. xxxv. An account of the Transfiguration Feast. *Լւանդապահք խորհրդոցն քի. որոց հաւատացաւ կարգ եւ կրօնք յեկեղեցւոյ: ուսուցին մեզ թէ տաւն այլակերպութե քի նյ մերոյ ի թափօլը լերինն, որ ունի զաւրինակ մարդկային անութե . . .* "The guardians of the deposit of the mysteries of Christ, to whom were committed the order and religion of the Church, have taught us that the Feast of the Transfiguration of Christ our God was on Mount Tabor, which has the form of a human being . . ."

Fol. 142. xxxvi. History of the Ark of the Covenant. *Սոփսէս անձախաւս մարգարէն. խրատովն նյ արար զտապանակն սք յանփուս փայտից սք կանգուն երկայն . . .* "Moses, a prophet inspired by God, by Divine command made the holy Ark of incorruptible wood . . ."

Fol. 145. xxxvii. On the Passing of the Virgin Mary. *Պարա եւ արժան է գիտել զգրեալ սքանչելիսն որ եղև ՚ի ննջումն ամենաւրհնեալ սք անձնին կուսին մարիամայ: զոր գրեաց սք աւետարանիչ յոհաննէս . . .* "It is right and expedient to know (? read) the written miracles which took place at the Falling Asleep of the all-blessed Virgin Theotokos Mariam, written by the holy evangelist John . . ."

Fol. 153. xxxviii. On the holy archangels Gabriel and Michael, and all heavenly hosts. *Յաւուրս անանուծեան. յորում զկուրս եւ զնոա գործս անս պաշտէին ազն բարբառոսաց. որ արգոնառք անուանեն: գընացին լէ ծով աւերել եւ յաւար անուել ազն անապոնաց, որոց էր թագաւորն ամիկոս . . .* "In the day of godlessness, when idols and hand-made gods were worshipped by the race of barbarians whom they call the Argonauts, they started over the sea to lay waste and plunder the race of Anaplons, whose king was Amikos . . ." (The image of Sosthenes speaks

and declares itself to be Michael. Miracles are worked by the archangels in aid of Constantinople against the Arabs.)

Fol. 157. XXXIX. On the Celestial Hierarchy, and its nine grades.

Fol. 158*b*. XL. Lives of the Twelve Patriarchs. *Հիշատակ սբ նահապետացն*: "A commemoration of the holy Patriarchs."

Fol. 173*b*. XLI. Isaiah 38¹⁻⁸.

Fol. 174. XLII. The vision of Nabogonosor, and Daniel's interpretation thereof. Daniel's death.

Fol. 175. XLIII. History of St. Gregory, Patriarch of Rome. *Սուրբն զրգր հռոմայ հայրապետն*. էր ամն բարեբաշտ արքային ուստիանոսի էր արեղայ և գրագիր և հարպետ կղէսկորոսի վանացն. եւ յաւուր միում փորձեաց զնայ շնծ . . . "St. Gregory, Patriarch of Rome in the years of the pious emperor Justinian, was a monk and secretary and patriarch of the monastery of Kléoskoros; and one day God tempted him . . ."

Fol. 176. XLIV. Life of St. Rosinos the Hermit. *Սբն ռոսինոս որ էր ի գաւառէն մոկաց, աղգաւ հայ, էր տնտես վանացն* . . . "St. Rosinos, who was of the canton Mokatz (*i.e.* of the Moki), by race an Armenian, was steward of the convent . . ."

Fol. 179*b*. Matt. 13²⁴⁻³³, added by a later hand on pages left blank by the original scribe.

Fol. 181*b*. List of the Doctors of the Armenian Church from Mkhithar to beginning of the eighteenth century. In the same later hand. *Հետ մեսրոպպայ սկզբն վարդապետութե թուոցն*. այս են կարգ վարդապետացն մեր ուղափառք . . . "With Mesrop began the numbering of the teachers. The following is the order of our orthodox Wardapets . . ."

Fol. 183. XLV. Life of Cyriacus and his sister Parasceve. *Սբքա էին ի քաղաքէն աղեքսանդրա քրդր և եղբայր հարազատ*: ("Lives of the Fathers," edited Venice 1855, vol. i., p. 660.)

Fol. 185*b*. History of Rusinus the Hermit (*ռուսինոսի տնտեսին*). (A repetition of fol. 176.)

Fol. 189. XLVI. History of the Prophet Elisha.

Fol. 190*b*. XLVII. Concerning Christ's walking on the sea.

Fol. 191*b*. XLVIII. About the adulterous bishop. *Եպիսկոպոս մի ի քաղաքացն եգիպտոսի. շնայր ընդ գին մի հրեայ. և ջանայր առնել զնայ քրիստոնեայ* . . . "A certain bishop of Egypt committed adultery with a Jewish woman, and endeavoured to make her a Christian . . ."

Fol. 193*b*. XLIX. History by Athanasius, Patriarch of Alexandria. *Ի բիւրիտոն քաղաքն որ է մերձ ի սահմանս տիւրոսի և սիդոնի. էին լաղում հրեայք բնակել խառն ընդ քրիստոնէայս* . . . "In Biuriton, a city near to the confines of Tyre and Sidon, were many Jews living in contact with Christians . . ." (On the Image of Christ in Beyrout. The text is printed in the "Works of Athanasius," in Armenian, Venice, 1899, p. 489.)

Fol. 195. *ԼՂ և պատմութիւն կարճառաւոր որ յետ քարոզի ըստ պատշաճի ասել. նախ վանն կուսին վարդենւոյ. Ծ. Լղախին քի և կոյս կրաւ. նաւորն վարդենի* . . . "Other short histories to be read as suits, after the anthem. First about the virgin Wardeni. L. The handmaid of Christ and pious virgin, Wardeni . . ."

Fol. 196. LI. A story of almsgiving. *Լը եպս և անուն նքարիւղիոս. և էր բնութք գանձասեր* . . . "There was a bishop named Arulios, who was by nature a miser . . ."

Fol. 196*b*. LII. *Նոյն ոմն կարի ճգնաւոր աղաթ էր յանապատն իւր. շատ ամաւք* . . . "A certain old man, very ascetic, was praying in his hermitage; for many years . . ."

Fol. 197*b*. LIII. The Miracle of Antioch. *Լը վանք մի ամուր պարսպով. անտիոք. և արքաւազակք կամեցան մտանել ի վանն կոտորել զն* . . . "There was a convent fortified with a wall in Antioch, and robbers wished to enter it in order to slay them . . ." (See *Սարք հարանց*,

or Lives of the Fathers. The same text is also found in MS. Add. 27,301, fol. 61.)

Fol. 199. LIV. From the Life of St. Anthony. Եւ յաւուր միում աղաթէր սբ. հայրն անտոն ի խուցն իւր. և ձայն եղև առ նս անտոնիէ շես հասեալ դու նմ ճգնուիդ քո ի չափ առն միոյ կարուակի աղեքսանդրացւոյ . . . "And one day the holy Father Antony was praying in his cell, and there came a voice unto him: Antony, with all thine austerity thou hast not reached the level of a cobbler of Alexandria . . ."

Fol. 199b. LV. History of the Image of Christ on the Holy Napkin. Բարգար արքայն հայոց և ասորոց. լուսւ վսբի թէ մեծամեծս սքանչելիս առնէ յերկիրն հրէաստանի. առաքեաց առ նա զհաւատարիմ նախարար իւր . . . "Abgar, King of the Armenians and Syrians, heard about Christ, that he worked great miracles in the land of Judaea; he sent to him his trusty satrap . . ."

Fol. 205. LVI. John Chrysostom on the Lord's Raiment. Բագոստոս թագաւորեաց հրոմա յեցւոց. ի սորայ ժամանակն եղեն նաւակափք նծած Նին: Օնաւ տն ի բեթղէմ . . . "Augustus was King of the Romans. In his time was instituted the Feast of the Theotokos. The Lord was born in Bethlehem . . ."

Fol. 209b. LVII. Life and history of Simeon Siunaketzi (*i.e.* Stylites). Սա էր ի մեծ քաղաքէն անտիքայ. ի ժամանակս լւնի բարեպաշտ արքային: Եւ մինչ պատանեակն էր . . . "He was of the great city of Antioch, in the time of Leo the pious king. And while he was still a youth . . ."

Fol. 212. LVIII. A miracle worked in behalf of the Orthodox Faith. Ի պամփիլիայ բազմուի արանց քրիստոնէից ի միում վայրի փայտ կոտորէին . . . "In Pamphylia a multitude of Christians were felling a tree . . ."

Fol. 213. LIX. Miracle on Mount Sinai. Բեղայ մի յովնս անուն բղնեցի. պատմեաց վանական վգին . . . "A certain monk, John by name, of Bdschun, related to Wanakan the Wardapet . . ."

Fol. 214. LX. Martyrdom of St. Varus and six monks. (Abridged from the text printed

in the "Martyrdoms, or Acts of the Saints," Venice, 1874, ii., p. 370.)

Fol. 217. LXI. History of the Seven Sleepers of Ephesus. (*Ibid.*, i., p. 491.)

Fol. 222b. LXII. Տեսիլք նշանաց արհաւիրաց. Ի ձկդ թվականիս հայոց եղև նշանք մեծամեծք և արհաւիրք զարմանալիք մարտ ամիսն բոլոր: (This is an account of a volcanic eruption in Bithynia, and of an earthquake which destroyed Nicea and shook Constantinople, in March, A.D. 715.)

Fol. 223. LXIII. Վարձեալ ձկդ թուականիս մեր: (A tale of the resurrection, in the year A.D. 717, of eight dead men.)

Fol. 223. LXIV. History of the merchants Markhas and Kosphar. Բարոն անուն մարխաս, յերկրէն սրայ հաւատով քրիստոնեայ. ազգաւ հայ . . . "A certain man named Markhas, of the land of Sis, by faith a Christian, by race Armenian . . ." (Also in Harl. 5499, fol. 97.)

Fol. 230. LXV. History of SS. Minas, Hermogenes, and Grabos, followed by an account of the miracles worked by the relics of Minas. (Յամս ամբարիշտ արքային մարգարիանոսի: (In "Martyrdoms of the Saints," Venice, 1874, ii., p. 64.)

Fol. 240b. LXVI. History of Charistos and Mariam. Եւ ի ոմանք ի սբ. հարանցն աղաւեցին զած ցուցանել նոցա թէ որպիսի առաքինուիս իցեն հասեալ . . . "And a certain twain of the holy Fathers prayed God to show them unto what perfections they had attained . . ."

Fol. 241b. LXVII. History of the Cross Getargel (River-restraining). Ի սքանչելեացն որ եղև ձեռամբ պետրոսի թմբին (? կաթիլկին), յամի դձ և հի թվականիս հայոց . . . "Among the miracles wrought by Peter Catholicos in the year 476 (A.D. 1027) . . ."

Fol. 242. LXVIII. History of the voluntarily poor John. Սուրբն յոհաննէս որդի էր մեծատան իշխանի, որոյ անուն էր եւտրոպիոս . . . "The holy John was son of a rich ruler, named Eutropius . . ."

Fol. 245. LXIX. Martyrdom of Chariton. *Կին այս աղախին էր առն քաղաքացւոյ Հաւատացելոյ և բարեպաշտի ի կիկիաս քաղաքէն . . .* "This woman was handmaid of a citizen, faithful and pious, in the city Kikias . . ."

Fol. 246. LXX. History of Mary Magdalen. *Սա պոռնիկ կին էր որ էաւ զոսան յի . . .* "She was a whore who anointed the feet of Jesus . . ."

Fol. 246b. LXXI. History of Moses the Robber. *Սարք և պատմութիւն մկնի խաբէք աւելն: Համա բարեպաշտ կայսերն յունաց մաւրկայ էր խաբէք աւաղակն ի սահմանս տան եփայ . . .* "In the reign of the pious emperor of the Greeks, Maurice, there was a negro robber in the regions of the clan Ephay . . ." (Also in MS. Add. 27,301.)

Fol. 248b. LXXII. *Սարք և պատմութիւն սքանչելի արանցն աղուաշ սիմէոնի և յոհաննու: Սքա էին յուրհայոյ, և միաբանեցան որպէս եղբայրք. գնացին յէմ . . .* "Life and history of the wondrous men and foolish, Simeon and John. They were from Urhay (Edessa), and were united as brethren. They went off to Jerusalem . . ."

Fol. 253b. LXXIII. History of the pitiless Peter. *Իշր այր մի մեծատուն և անողորմ. և անուն նորա պետրոս յափրիկէ . . .* "There was a rich man but without mercy, and his name was Peter of Africa . . ."

Fol. 257. LXXIV. History of the charity of the Patriarch of Alexandria. *Իսկ պատրիարհն աղեքսանդրու որ ետէս զորդի առն աղքատացեալ և ոչ անառակ վարուց, այլ ի ծովուն ընկղմեալ նաւին . . .* "Now the Patriarch of Alexandria, who saw the son of a poverty-stricken man, one not of dissolute life, but swallowed up in the sea on a ship . . ."

Fol. 258. LXXV. History of St. Stephen, all-pure doctor, son of Sir Yusik. *Իշր նա՛ ի գաւառէն տոսբայ ի գեղջէն արտամետու. ի թվականիս մերոց զճ և հգ: Եղև գալ զաւրացն թաթարաց ի գերեւ զերկիրս Հայոց . . .* "He was of the canton of Tosb, of the village Artamet, in the year of our era 663 (A.D. 1214). It was at the coming of the Tartar forces to enslave our land . . ."

Fol. 262b. LXXVI. History of Samson. *Եւ եղև այր մի ի սարայ. ի ցեղէ դանայ . . .* "And there was a man of Saray, of the tribe of Dan . . ."

Fol. 270b. LXXVII. History of Alexianus, the man of God. *Իլէքսիանոս մարդն ալ. որդի էր միամոր առն պատրիկի: յորում անուն էր եփրիանոս. ի մեծ քաղաքէն բուզանդիու որ է կոստանդինու պաւլիս. ի ժամանակս բարեպաշտ թագաւորացն յարկադէոսի և հոնորիոսի . . .* "Alexianus, the man of God, was the only son of his mother, of a patrician named Ephrianus, in the great city of Byzantium, which is Constantinople, in the time of the blessed kings Arcadius and Honorius . . ." (See "Lives of the Fathers," Venice, 1855, i. 138-161.)

Fol. 273b. LXXVIII. Life of Euphrosyne, virgin. *Ի ժամանակս բարեպաշտ կայսերն փորուն թէոֆիլի: այր մի էր մեծատուն և երկեղածայ որոյ անունն էր պափնոտիոս. ի քաղաքէն աղեքսանդրիայ . . .* "In the time of the pious Caesar, Theodosius the Less, there was a man, rich and God-fearing, named Paphnutius, of Alexandria . . ."

Fol. 277. LXXIX. Life of Tayas (Thais), the courtesan. *Կին այս տալաս. յոյժ գեղեցիկ էր տեսլամբ. և մինչդեռ ժր ամաց էր. մայր իւր ետ զնա ի մեղս պոռնկութեան . . .* "This woman Thais was very beautiful to behold; and when she was twelve years of age, her mother gave her over to the sin of whoredom . . ."

Fol. 279b. LXXX. Life of a hermit who out of simple-mindedness lacked faith in the Communion. *Եւ լուեալ թ' ծերոց իմաստնոց զբանս զայս. և գիտէին զխիստս վարսնորա և զմեծ գործան . . .* "And two elders, wise men, heard this story, and recognized his austerity of life and his great actions . . ."

Fol. 281. LXXXI. Life of Mariam the Egyptian, courtesan and ascetic. *Կինս այս մարիամ. էր աղեքսանդրիա քաղաքէն զաւակ քրիստոնեա ծնողաց. իբրև եղև յժ. ամաց . . .* "This woman Mariam was of the city of Alexandria, the child of Christian parents. When she was twelve years of age . . ."

Fol. 285. LXXXII. Moral tales told by Baralam the Hermit to the king's son Josaphat. Ինչպե՞ս որ մի նստեալ 'ի կառս իւր, և հանդիպեցաւ արանց ոմանց որք ունէին զգետս պատառատունս . . . "A king sat in his chariot, and met some men who had tattered garments . . ."

Fol. 292. LXXXIII. Vision of Khatchik Wardapet about the dead. Սրբաշինի տեսիլն սր Զաւրն մերս խաչիկ վրին: Սայ էր աշակերտաց արրոց թարգմանչացն. սահակն և մեսրոբայ . . . (The scene of the vision is laid in the village Akorhi, at the foot of Great Masis (Ararat), and Khatchik is represented as the disciple of Sahak and Mesrob, the Translators.)

Fol. 294. LXXXIV. Ընդհանուր երևումն հայրն մակար ընդ եգիպտոս հանդերձ պլովք եղբայրբք: և լուսա մանկան զի խաւսէր և ասէր ցմայր իւր . . . "Father Macarius was once passing through Egypt with other brethren, and he heard a child speaking and saying to his mother . . ."

Fol. 294. LXXXV. Պատմեաց երանելին ագաթոն հաւրն մակարս այսպէս. Թէ երթայ ի քաղաքն վաճառել զձեռագործն . . . "The blessed Agathon related to Father Macarius the following tale. He was come to the city to sell his handiwork . . ."

Fol. 295. LXXXVI. Extract from Michel Syrus. Ըստցից և յաղագս աղանդոյ միոյ որ երևեցաւ յաւուրս մեր նախքան զվախճանն ներսէսի կթի. քարք յեկեղեցականք. բնն վանից իրիցունք յուսիկ և գէորգ անուն . . . "I will also tell about a heresy which manifested itself in our days before the death of Nersès Catholikos. Three ecclesiastics, elders of the monastery, named Yusik and George . . ."

Fol. 297. LXXXVII. History of St. Jacob the Apostle. Սր առաքեալն յակոբոս որդին զբեւթեայ. եղբայրն յհնւ. որ կոչեցն ի քէ բաներեգէս: (See Խանգարան, or "Treasure," of N.T. Apocrypha, Venice, 1904, p. 174.)

Fol. 304. LXXXVIII. Martyrdom of Jacobus, the Lord's brother. Ընդհանուր քի յկրոս եղբայր տն . . . "The Apostle of Christ, Jacob, brother

of the Lord . . ." (Resembles the extract of Hegesippus in Eusebius.)

Fol. 308. LXXXIX. History of SS. Gurias, Samonas, and Abib. Եւ եղև զի առքնն ի թագաւորէն զաւրականք ի պահպանութի քաղաքին յուրհայոյ: եւ էր անդ ասորի գին մի պլով, անուն սոփիաս . . . "And it happened that soldiers were sent by the king for the garrisoning of the city of Yurhay. And there was there a Syrian woman, a widow, named Sophia . . ."

Fol. 310. xc. History of St. Dasius. Սա էր հաւատով քրիստոնեայ ի քաղաքէն ռոգոստուլայ. յամս ամբարիշտ արքային մաքսիմիանոսի: եւ սովորութի էր քաղաքին այնմիկ որ ի տունին կռանոսի, պեղծ շնծոյն իւրց մին 'ի քաղաքացեաց արանց զոհս մատուցանէին նմա . . . "He was a Christian by faith, of the city of Rogostul (sic), in the reign of the impious prince Maximinus. And it was the custom of that city, on the Feast-day of Kronos, for the citizens to offer one of their number to their filthy false god . . ."

Fol. 311. xci. History of St. Andronicus and his wife Athanasia. Սրք էին ի քաղաքէն անտիոքայ և էր անդրոնիկոս երիտասարդ հասակաւ . . . "They were from the city of Antioch, and Andronicus was a youth . . ."

Fol. 315b. xcii. History of Xenophon and of his wife Mariam and of his two sons. Սուրբն քսենիփոն. էր ի կոստանդինուպոլս. ի իշխան մեծ և այր փառաւոր, ի կարգէ մեծամեծացն . . . "St. Xenophon was in Constantinople a great prince and a celebrity of the order of Magnates . . ." ("Martyrdoms of the Saints," Venice, 1874, p. 515.)

Fol. 317b. xciii. Life of St. Paul the Hermit. Երանելին պաղ. շինական էր հողավատակ. և յաւուր միում եմուտ 'ի տուն իւր. և ետես այր մի աւտար. զի շնայր չէ կնոջ իւրում . . . "The blessed Paul was a cultivator who worked on the land, and one day he entered his house and saw a stranger committing adultery with his wife . . ."

Fol. 320. xciv. History of the Prophet Anbakum. Սա ետես զաւերումն յնմի . . . "He

beheld the desolation of Jerusalem . . ." (See *Խանդարան*, or "Treasure," Venice, 1896, p. 213.)

Fol. 321. xcv. History of St. Christina (*քրիստոնենայ*). *Սա էր ի քաղաքէն տիւրացի դուստր ուրբանոսի կոտորաչա ստրատելաւի . . .* "She was of the city of Tyre, a daughter of Urbanus, an idolatrous officer in the army . . ." ("Martyrdoms of the Saints," Venice, 1874, ii. 541.)

Fol. 322. xcvi. History of St. Sylvester and the Emperor Constantine. *Ասացից և որ ըստ նր ժամանակս քի քարոզուի ընդ արձակեցալ յերկրի . . .* "I will also recount the preaching of Christ, which in his day was published over the earth . . ."

Fol. 323b. xcvi. History of the conversion of the Georgians. *Անդ ժամանակն ընդ այն և վրաց լինի կոչումն ընծայութե նոյ: Այն ոմն լի բարեպաշտութե . . .* "At that time also took place the call of the Georgians (*Wirg*) to consecrate themselves to God. A certain woman full of piety . . ."

Colophons.—On fol. 103 the scribe prays for forgiveness of his sins thus: *և մանաւանդ զյժնս բանի սպասաւորս որ եմ պարբան ամուսնոյն կոստանդինու պօլսէ, i.e.* "and especially for me, John, a minister of the Word, who am Patriarch of the see of Constantinople"; and again on fol. 153, in similar terms. These notices contain no date. There were Armenian Patriarchs of Constantinople of the name of John in the years 1781, 1715, 1714, 1674, 1663, 1652, 1631, 1621, 1610, 1600, 1590, 1573. This MS. was probably written by one of those who sat between 1652 and 1700. It cannot be later than 1700, for that is roughly the date of the later hand which wrote folios 179–182. But it is not impossible that it was copied by the John Khul, Patriarch of Constantinople, mentioned in the colophon of MS. Add. 27,301 as a pupil of Têr Minas. The date of that colophon is between the years 1614 and 1644, and the John in question struggled on to the Patriarchal throne no less

than four times, namely in 1600–1601, 1610–1611, 1621–1623, and 1631–1635. This MS. may in that case have been written between 1600 and 1635.

The volume was no. ccccl. of Dr. A. Clarke's Collection of Oriental MSS.

91.

Or. 6987.—Paper. Newly half-bound in green leather; the covers of the old oriental bindings are glued within the new covers. Folios 264, written in a clear *notergir* or notary's hand, with red initials at each paragraph.

Contains a Miscellany. The copyist gives a list on fol. 264 of the fourteen chief pieces of which the book consists. They are the following:—

1. Fol. 3. *Վ չ աղամա պատուիրանին հարցումն:*

Begins: *Որով զանազանին օրէնք և պատուիրանք և հրամանք: Պատասխանի: 'Լախ զի հրամանք է ստեղծողին առ ստեղծուածն: Եւ օրէնք տն առ ծառայս. 'իսկ պատուիրանքն բարի առ բարեկամն. քաղցրութիւնս հայր առ որդի և առ եղբայրս . . .*

"Questions about the precept of Adam." Begins: "Wherein do law and precept and edict differ? Answer: Firstly, an edict is of the Creator to the creature; and a law, of a master unto servants. But a good precept is addressed to friends gently, as a father addresses son or brethren . . ."

2. Fol. 14b. *Վ չ գալստեան քի յէմ: Եւ ի բնթանիայ դէպ յէմ և ժողովուրդ բազումք ընդ նմայ, և նոր կենդանացեալ զազար ընդ նմայ չրի: Եւ որք լսէին թէ քս անցանէ, և զազար կենդանացեալ ընդ նմայ: Անթիւ ժողովուրդ. գային տեսանել զքս և զազար . . .*

"Concerning the coming of Christ to Jerusalem. And he came from Bethany direct to Jerusalem, and a great crowd with him, and Lazarus lately raised from the dead journeyed with him; and innumerable crowds that heard that Christ was passing, and the risen Lazarus with him, came to see him and Lazarus . . ."

3. Fol. 19. Պատմութիւն և կտակ շարժարանացն յի, որ եղև առաջի պանտաղոյ պիղատոսի. իշխանութե հրէաստանի, և քահանայութե աննայի և կայիաբայ: Երանելոյն տն եղբորն յակորայ սասցեալ:

"History and testament of the Passion of Christ, which took place in presence of Pontius Pilate, the ruler of Judaea, and of the priests Annas and Caiaphas. Related by Jacob, the blessed Lord's brother."

Begins: Ի յերրորդի իշխանութե տիրերայ կայսերն հռոմեացոց. ինն և տասներորդի իշխանութե նորա: Եւ ի չորրորդ քահանայապետութեց երկուց առաջնորդացն աննայի և կայիաբայ: (Եւ շարժարանացն յի պատմեալ յակորայ տն եղբայրն զեղեալն յանորէն հրէից . . .

"In the third year of the Caesar Tiberius' reign over the Romans, in the nineteenth year of the same, and in the fourth of the arch-priesthood of the two primates Annas and Caiaphas. After the passion of Christ, Jacob, the Lord's brother, recounted what was done by the impious Jews . . ."

The Armenian version of the *Acta Pilati* was used by the compiler of this narrative.

4. Fol. 80b. Ինչնիք գովասանութե կաթողիկոսի: "Honorific titles to be used in addressing a Catholicos."

Begins: Ի՞նչաբան եւ կորովի, քաջ մատուակ աղբիւր շնորհի, երազայգոյնդ ի փոյթ վարժի, ուշէմ բանի, մտք բանի: Ինչպաւաճեալ շնորհք առատ. արգասաւոր և պայազատ հանդիսացեալ միշտ անընդհատ. զերդ ըզստան կանգնեալ հաստատ . . . "Valiant theologian, brave cupbearer and fountain of grace, swift in thine eagerness for learning . . ."

This tract is a series of adulatory titles, couched in stilted and late Armenian, of the various grades of clergy, of Catholicos, Wardapet or doctor, patriarch, bishop, ascetic, monk, abbot, and also of laymen, to be used in addressing the same by letter. On fol. 105b is a formula of նամակի ընդհանուրական or encyclical. We have here, then, a polite letter-

writer for the use of the Armenian clergy of the seventeenth and eighteenth centuries.

Folios 126-132 contain a rhyming letter, couched in amatory terms, containing the following:—

և եկեալ ես ի քաղաքի՝ կոստանդինու մեծի պօլսի:
ի հայկազան մեծ տուժարի
հաղար հարիւ (sic) տասն երեք ի
շարադրական բանս սասց ի
մեծ բաբունոյ քաջահովի:
մինաս անուն վարդապետի
գաղատացոյ հայրապետի
ինքն է բարի ամենայնի
և հաճելի մարդկան սեռի . . .

"And I came to the city of the great Constantine in the year of the Great Armenian era 1113 (A.D. 1663), and composed this compilation of the great and agreeable Rabbin, Minas the Wardapet of Galatia, Patriarch. He is good to all, and the favourite of the human race."

5. Fol. 138b. Ի՞նչ հանդերձ. բան առ վերծանողսդ բարեմիտ: "With God's help. A kindly word to readers."

Begins: Ի՞նչարդկայինս միտ անդստին ի բնէ իմացական իմն գոլով զօրութիւն. միշտ և անդադար ի գիտել զիր ինչ և ճանաչել ի ձեռն բանին առնկտի. զի ի գիտնական առելով զօրութիւն զտիպ պատճառին իւրոյ յինքն բերիցէ: . . .

"The human mind, from its very nature as being an intelligent power, endeavours ever and incessantly to understand itself and acquire knowledge through speech, in order that by acquiring cognitive ability it may bear in itself the type of its cause . . ."

This tract is a eulogium of and exhortation to the study of philosophy. The Book of Definitions of David the Invincible is cited on fol. 143; also Plato's dialogue the Phaedo (*փեսարոնի*) on fol. 144.

6. Fol. 151. Իշխանագիր, i.e. sign-writing. A list of shorthand signs for various names and things.

Fol. 155b. Ի՞նչս են ամբ կենաց նախահարց:

"These are the years during which the Patriarchs lived." Begins: *Ըդամ լցեալ ամացն. Է. ծնաւ զսէթ . . .* "Adam having fulfilled 700 years, begat Seth . . ."

7. Fol. 158. A collection of moral tales and parables.

Begins: *Ասյր ռմն մեծատուն. և ունէր այգի մի. և ահայ հայեցաւ և ետես զի փուշ էր բուսեալ. 'ի նոսայ. և սսէ ցորդին 'իւր' երթ և քաղէ զփուշ. և ելեալ որդին երթալոր անհոգութեւ, զորն մինչև 'իրիկուն ննջէր, և գայր բազում առուր . . .*

"There was once a rich man who had a vineyard. And lo, he looked and saw that weeds had sprung up therein. And he said to his son, Go and pluck up the weeds. But the son departed, and went carelessly and slumbered all day till eventide. And so he went on for many days . . ."

This is followed, fol. 159, by the following in vulgar Armenian:—

Պատմութի վն աղբատութե. որ ոչ կայ աղողմունք ամ կողմանց:

Ասյր ռմն հարուստ իխտ ժամ ատեաց, որ զտունն յեկեղեցուն շատ հեռու էր շիներ . . .

"History of poverty, showing that prosperity does not exist on all sides. There was a rich rude man who hated the Offices, and had built himself a house afar from the church . . ."

Some of these tales recall the "Lives of the Fathers of the Desert." They are mostly composed in a late but not inelegant Armenian.

8. Fol. 179. *Իտական ժամանակաց:*

'ի թուին հմ զարձեւ առաւ թուրքն:

Թվին շժԳ բարձան թագաւորք. յանդ. որ էր վերջին թագաւորն յհայնէս:

Թվին շինե ֆռանկն առա զեւմ:

"A chronology. In the year 72 the Turk took Ardjel. In the year 513 (A.D. 1064) the kings removed from Ani; the last of them was John. In the year 545 (A.D. 1096) the Frank took Jerusalem." (The date in the first clause should perhaps be not 72, but 972.)

These notes extend to the year 1520; and the piece ends, fol. 184b:—

Իմին ոչի. եօթն երրկ. Գ. գիր տարուն շննէ. վերագիրն. Թ. աւագ լրումն ապրիլի Դ. օրն կիրակի. և տանուտէրն եկաւորն: Հայսմ ամի մուրին յոյնք, և առնեն ծոպաւորիկ ապրիլի Դ. պատրաստ կացիք չի խորիք մեզ հայոց. ապրիլի ժԳ զատիկ է. ամ. շրջանն. շիբ. ամէ ի մէկ շրջան է Ե. անգամ մուրին հոռում ապգն.

"In the year 1520, septenary no. 3, letter of the year շ [the 23rd of the Armenian alphabet], epact 9. Great full-moon on April 6, a Sunday. The *οικοδεσποτης* is Gemini. In this year the Greeks are in error, and keep a spurious Easter on April 6. Beware lest they deceive you Armenians. April 13 is Easter Day . . ."

9. Folios 185–236 contain tracts on medicine and physiognomy, for which see below.

10. Fol. 237. *Պրոկղի անցլ վն կաղանդաց:*

Թէ կիրակի հանդիպի կաղանդն ձմեռն պնտադոյն, գարունն բարի անձրեւ շատ. ամառն չորային . . .

"Proclus' tract on Calends. If the calend fall on a Sunday, the winter will be severe; the spring good, with plenty of rain; summer dry . . ."

11. Fol. 240. *Խորտքնուշրովան թիի սասցեալ. յոյժ շահ և օգուտ է:* "Precepts called 'Of King Nushrowan,' very profitable and useful."

Begins: *Ըժ մարդ որ գիտէ զչափ անձին իւրոյ. յինէն ողջոյն մատուցէր:*

Ըժ ժանաւորաց իմ գանձէն բաժին տվէր:

Հանձ նահանձ մարդն 'ի յինէն զատ պահեցէր:

Համ ինչ որ անպատշաճէ մի խոսիք:

Օժամ ինչ որ անբննելի է մի քննէր:

"Give my greeting to every man who knows his own measure. Give to the deserving a portion from out of my treasure. Keep a presumptuous man far away from me. Never utter anything indecent. Spy not out anything that is inscrutable."

12. Fol. 243b. *Խորտք իմաստասիրաց սասցեալ.* "Precepts composed by the Philosophers."

Begins: *ամ. Չորս իրք ամ մարդոյ վատ է: Շճգոհիւ. հեռկովով խօսիլ. 'ի սիրտս ելաննել. ժլատ ութինն որ է ագահութի: Ի. Չորս իրք մարդոյ*

մնաս բերէ: Աւելի մտեալութի առ թագաւորն: Հետ չար մարդկաց սէր տնեն: շրջիլ ընդ շար կանանց: ատել և բամպասել զմարդիկ . . .

"I. Four things will ruin any man: avarice, quarrelsomeness in speech, breaking out in anger, niggardliness or greed. II. Four things harm a man: excessive intimacy with the king, forming friendships with bad men, associating with bad women, hating and backbiting others."

Fol. 246. Օայս ի պարտից գտի և գրեցից:

Ձորս ցեղ պատճառաւ կործանի թագաւորութիւն: Դա ի պակասութե խելաց և անգիտութե: Ի յազատութե և ի կաշառառութե ինելուն: Ի շնացող լինի և ըրջախոհ: Ի ըրիշտութե կործանման ընի և կծնի ինելուն: և պաքան զամ ատելի է ծառայից իւրոց և ուսմկաց: . . .

"I found the following in Persian, and will write it out. Four kinds of causes will ruin a monarchy: first, want of wits and ignorance; second, greed and the taking of bribes; third, fornication and lechery; fourth, stinginess . . ."

The same matter differently arranged is given in MS. Or. 6798, foll. 57 sqq.

13. Fol. 253b. The thirty-seven useful precepts of Aristotle.

Begins: Խ. Ան անմահն և անզգամին հետ գինի ըմպելոյն խմաստուն բարեկամին հետ քարինս կրել լաւ է:

"I. Rather than drink wine with a fool and an idiot, a wise man had better submit to be stoned by his friend."

14. Fol. 256. Խ. Ձորս անգամ պիտի մարդ կորագլուխ լինի ահագին ատենին, և ամսթ կրէ առաջի դատողական աթոռոյն քի չի մերդ. յաւուրն դաւաստանի: Դախ այն է որ իւր մեղքն ծածկէ և թագուցանէ . . .

"I. Four times shall a man humble himself before the dread tribunal, and be put to shame before the throne of judgment of Christ our God on the Judgment Day. First, in so far as he has concealed and hidden his sins . . ."

Fol. 262. Եթէ գիտիցես զգիր տարուն այսպէս արա. կալ հանապազ ըն. զվերադիրն ի բաց երթ . . .

"If you would find out the letter of the year, proceed as follows: Take steadily the 35th exponent (or epact), and subtract . . ."

Fol. 264b. Colophon: . . . եղև աւարտում գրոյս. թվին հայոց ոճկե. գեաեմբ: ի թ օրն շաբաթ. ձեռամբ սարուկ . . . սիմէոնին . . . "This book was completed in the year of the Armenians 1165 (A.D. 1715), December 19, on a Saturday, by the slave . . . Simeon."

92.

Add. 11,740.—Thick glossy paper. Old stamped leather binding, rebaked. Size, external 5½ by 4 inches, of text 4 by 2½. Folios 227, exclusive of blanks at beginning and end, in 19 signed quires of 12 leaves each. The hand is a clear but somewhat rude *bolongir*; faulty and modern orthography, with few compendia. Folios 124b to end are more coarsely written than the first half of the book, but the change seems to be of pen rather than of scribe. A folio is wanting after fol. 11, and another at the end of the volume. An old hand has paginated the book as far as fol. 11a, counting four pages to each folio.

The volume contains the Protevangel called "Of James."

Folios 2-4. Summary of the 17 chapters into which the work is divided, ending with the title of the book as follows: Վիր ալայութեն. քմի. սբ աւետարանն առաջինն զոր սասցեալ է սբոյն յապոբայ տն եղբօրն յորդոյն յովսէփայ ի քաղաքն սբ. յերուսաղիմայ: "Book of the childhood of Christ. The holy first Gospel called 'Of St. James,' the Lord's brother, the son of Joseph, in the holy city of Jerusalem."

Fol. 4b. The Protevangel begins:—

Եւ եղև առաջին ամի տրութե. Դր յօգոստոս կասիրէ հոռոմայեցուց յաշխարին և ի թագապետութիւն հերովդիայ արքային հրէաստանի յեմացոց, և աւուրս քահանայութե. եղևազարու զևտացուց որդոյն սիրիկիայ քահանային: Այր ոմն մեծայտոն յոժ ի քաղաքին նազարէթ որոյ անունն յովսէփիմ և կնոջ ուրում աննայ . . .

"And it was in the first year of the rule of Augustus Caesar of the land of the Romans, and in the reign of Herod, King of Judaea and Jerusalem; and in the days of the priesthood of Eliazar the Levite, son of Zedekiah the priest. A certain very rich man in the city of Nazareth, named Joakim, and his wife Anna . . ."

The text is generally the same as that published in a volume of New Testament Apocryphs entitled *Թանգարան Հայկական Հին և Նոր դպրութեանց*, or "Treasure of Old and New Armenian Literature," at Venice in 1898, pp. 1-111; but whereas the text printed is in classical Armenian, the language employed in this MS. is somewhat vulgar, and the words often mis-spelled.

History of the MS.—The colophon, fol. 226, is incomplete at end. It runs thus:—

Լրդ գրեցաւ սբ աւետարանս տղայութե քրի յայ մերոյ ի քաղաքն ըզմուսին. ի թվականիս հայոց չճշ ունի և ամենանն. զամշտմսին. չ. օրն չբթ. ի ձեռամբն չանարժան մեղաւոր, սուտանուն ամի սարգիսին . . .

(Ի չեսցիք զերնողն իմ, մահտասի նանենց մուրաան'. և զանգոցեալ մայրս իմ, մարգարիթն, և միուս ծընող մայրս իմ, մարիամն և զեղբարքն իմ: պարոն յուսէփն, և միուսն երկարս իմ: պարոն գասպարն . . .

"This holy Gospel of the Infancy was written in the city of Zmorhin (? Smyrna) in the year of the Armenian era 1190 (A.D. 1740), and on the 30th of the month Zamshams, on a Saturday, by the unworthy sinner, miscalled Sargis . . . Remember my father Mahtas Nanéntz Murat, and my deceased mother Margaret, and my second parent, my mother Mariam, and my brother Paron Yusêph, and my other brother Paron Gaspar . . ."

Fol. 227 has two notes:—

1. (Ի քի ծառայ ծառուրս գրեցի ի թվին ոճձ ունի և փոքր թիվն անժգոմն համիրայ ժա ունի վերջամին. "I, the servant of J. C., Dzatur (? Astuadzatur, i.e. Theodore), wrote this in the year 1180 (A.D. 1730) and in the Little cycle 116, on the 11th of the month Hamiray, end of the

year." The Little era of Azaria of Dschula or New Julfa (at Ispahan) began A.D. 1616, and in 1858 the month Hamiray began November 28, according to Dulaurier's *Chronologie Arménienne*.

2. (Ի քի ծառայ յարութիւն գրեցի ի թվն ճիթ շաբաթ ժաբ (?) ամեն (lege յարամեն) վերջ. "I, the servant of J. C., Haruthiun, wrote in the year 129 (A.D. 1745), on a Sabbath, end of the month Aram." The month Aram began December 28, New Style.

93.

Or. 5460.—Paper, much soiled. Bound recently in red leather. Size, external $8\frac{1}{2}$ by $6\frac{1}{4}$ inches, of text $6\frac{1}{2}$ by 4. Folios 146. Written in *notergir* of early nineteenth century, 21 lines to a page.

The book contains the so-called Protevangel, and is adorned with prints and frontispieces cut out of Armenian devotional books of no great rarity.

Fol. 1. Վ ք ծննդեան սբ կուսին, մարիամու ի յովակիմայ և ի յաննէ:

Ի սոհմէ որդւոցն խորաւի. ի ցեղէն յուզայ էր յովակիմ յորդւոցն դաւթի, և սողմունի, այր բարև պաշտ և երկիւղած յայ. նշնպէս և կին նորա . . .

"Concerning the birth of the holy Virgin Mariam of Joakim and Anna. Of the stock of the children of Israel, of the tribe of Judah, was Joakim, of the children of David and Solomon, a man pious and God-fearing, as also his wife . . ." (The text has been printed at Venice.)

Fol. 119. Կտակ մեծի ուրբութուն: վա խաչելութն քրի յայ մերոյ. Ո՛հ. ով օր դառնութե և սգոյ. ով ժամ տրամութե և տարակուսանաց . . .

"Testament of Good Friday. Concerning the Crucifixion of Christ our God. Alas, O day of bitterness and mourning! O hour of sorrow and tribulation . . ."

In his colophon, fol. 146, the writer, the priest Karapet, calls his work *մանուկ աւետարան*, or "Child-gospel." He wrote it ի սբ յանապաան

խորին ծովազարփակն, որ ի լիմայ, "in the holy hermitage of the deep Dzowaparthak (i.e. lake-refuge) which is in Lim," in the year of the Armenians 1251 (A.D. 1801). He adds: և գտի զորինակ սրյ աւետարանիս, որ գրեալ էր ի սրբազան երկնի, ի մէջ սր յարութե, i.e. "And I found an archetype of the holy Gospel, which had been written in the holy city of Jerusalem, in the Church of the Holy Resurrection." He added the կտակն խաչելութե, or Testament of the Crucifixion, from another source. He wrote the book as a memorial of himself and of his father Joseph, of his mother Gaiana, his brother Abraham, his wife Matchan (ժաշան), for his sons Gregory and George.

94.

Or. 5272.—Paper, much stained by damp. Modern half-binding of red leather. Size, external $6\frac{3}{8}$ by $4\frac{1}{2}$ inches, of text 4 by $2\frac{3}{4}$. Folios 186; written in *notergir* or notary's hand of the kind called *shlagir* (շղագիր) or running hand, of the eighteenth century.

Fol. 1. Այս վարդապետին վարդանայ գրեալ է ի հարանցն վարուց յազգս օկտի կրօնաւորացն:

Այս էրն ի սկզբանէ ան բանն վրս բարոյն գոյացոյց զէիցս ոչ զերեւելիս. ձեզուամբ յերկնից փականց ունի մոլարս և անմոլարս և ի լրման աւուրցն անիմանալի. կազմեաց զերկինս . . .

"The holy Wardapet Wardan wrote from the 'Lives of the Fathers' this work on the utility of monks. The Word God, who was from the beginning, created for good invisible beings. In the canopy of heaven he enclosed and keeps planets and fixed stars . . ."

In the sequel, in paragraphs distinguished by red initials, are given sayings of, or stories about, sundry Fathers of the Desert. Retaining their peculiar spelling, the names are in alphabetical order as follows: Abraham, fol. 60b. Agathon, folios 21b, 60. Antony, folios

3, 88b. Apollinaris, Patriarch of Alexandria, 90. Arsenius, 8, 21. Barnabas, 97b. Betharion, 24. Bisarion, 19b. Cyrus, 43b. Abba Daniel, 75, 94b. Elias, 31b. Ephrem, 79b. Epiphanius, 61, 79. Esayi, 11b, 32b, 36b. Felix, 14b. Gregory Theologus, 24. Jacob, 74. John, 24b, 41, 56b. John Chrysostom, 91. John, exiled by Marcian, 93. Joseph, 61b, 62b. Kosmas, 10b. Kulel (? Cyril) of Alexandria, 65. Lucius, 74b. Macarius, 5, 7b, 15, 49b, 58, 84, 86b. Marcus, 50. Menôs, 21b. Moses, 10, 49b, 83, 84. Olompi, 42b. Panfon, 16. Paul, 16, 22b, 54. Pimenes, 3b, 43, 47b, 63, 72, 87b. Rofos (? Rufus), 78b. Sahak, 49. Simon, 28. Sýlané (? Sylvanus), 13.

Folios 98b–131. Lections or extracts from the Pauline Epistles. This is incomplete by loss of one or more folios after fol. 131.

Folios 132b–173. Extracts from the Proverbs of Solomon.

Fol. 173b. Extract from Isaiah, "Rejoice, thou wilderness," &c.

Fol. 175–185. Extracts from the Paulines resumed. This section also is incomplete by loss of one or more folios after fol. 186.

A note on fol. 98 asks our prayers for the owner of the volume, խաճոյ սափար (Khadjoy Safar), who had it written. The same owner asks for our prayers, at the end of the volume, on fol. 186, in a colophon of which the end only remains, the folio on which it began being lost.

A note rudely written on fol. 132a (otherwise blank) is to the effect that this book is a memorial of *սր աստուածորին* i.e. Sir Astuadzatur. The same hand repeats the notice on fol. 186b. Another rude note, in another hand, on fol. 174, which the scribe left blank, states that the book is a memorial of the same priest Astuadzatur. This ends: *գրեցաւ թիւ ոճղ. ում:* i.e. It was written in 1190 (A.D. 1740).

LOGIC.

95.

Or. 4560.—Glazed paper, bound in wooden boards covered with stamped leather. Size, external $6\frac{7}{8}$ by 4 inches, of text 4 by $2\frac{5}{8}$. Folios 122, written, 23 lines to a page, in a small, fine, and regular *notergir* or notary's hand of the eighteenth century. Folios 1–3 are supplied in a slovenly hand of the same age. The titles and initial letters are given in red. Stress-accent for reading are inserted, and the text is written with few compendia.

The book contains the Logic of Simeon of Dschulay (Julfa). The title runs: Սիմեոնի շուշալեցւոյ յոգնիմաստ վրդպօի արարեալ համառոտ արմարանութի: "A *summa* of Logic made by Simeon the talented Wardapet of Julfa."

Begins: 'Սակզբան տրամաբանութեա՝ պարտ է փոքր ինչ ասել զհարցմանէն՝ զոր սահմանէ արխատտէլ ալսպէս.

Հարցումն է ինդիր պատասխանելոյ . . .

"At the beginning of Logic one must briefly discuss the question, which Aristotle defines in the words: A question is a demand for an answer . . ."

The last title runs: Հաղագս զգուշանալոյ ի պատասխանութեանց առաջարկութեց. և առարկութեց 'ի վիճարանելն: "That we must pay attention to answers given by way of problems, and objections in discussion."

The text breaks off at end of 121*b* thus:—

Պարզ է յանգիտուէ. կամ յշտապմանէ. շեղիցիս բառիւ. կամ բանիւ և ընդդիմակն առեալ զշեղեալ բառ. կամ ըզբանն կազմիցէ նովաւ չը դիմակիմելն յայնժամ ասանք է դու ոչ առեր զբանս իմ ը մտ . . .

"Again, if from ignorance or hurry you have used the wrong word or phrase, and your opponent takes up the mistaken word or phrase, and founds on it an objection, then tell him he has not taken your phrase in the right sense . . ."

RELIGIOUS, PHILOSOPHICAL, AND MORAL WORKS OF MIXED CONTENTS.

96.

Add. 19,735.—A collection of fragments taken from bindings.

FRAGMENT I.

From MS. Add. 19,727.

This consists of two folios, numbered 1 and 2, of white parchment, 12 by 9½ inches in size, complete in lower, but mutilated along the upper margins; written in double columns, in an *ergathagir* or uncial hand, 19 lines to the page. The characters are ¼ in. high, and slope in archaic fashion to the left. The chaptering of the lections and the Ammonian Canons are added.

Fol. 1 contains Mark 6³⁸⁻⁵¹; fol. 2, Mark 6⁵²⁻⁷⁶.

This fragment may be as early as the tenth century, and hardly later than A.D. 1100.

FRAGMENT II.

From MS. Add. 19,729.

Fol. 3. Parchment, yellow and stained brown along one side; size, 9½ by 7 inches. Written in small uncials sloping to the right. The hand is that of late eleventh or twelfth century, and often barely legible.

The second column of the recto runs as follows:—

Եւ զի մի անյոյս լինել մեղաւորաց յ[ան]
 ~դ գնու թեամբ ինչ երեւցաւ ընդդ[իմ]
 ~անալ հրամանին առ ւած; ասելով ընդ...
 ~դէմ այսպէս, եթե զամենեւեան արդ[արս]
 իսկ կորուսանես որ ի նմայն: զի

ի նանիր առաքես զիս առ նոսա . . .
 ~հել ինչ փառաք: պարտ էր և ես
 ինչ բանիւ տանելով, գու զիս ք[ո]
 [Թշուառութեան ընտրեցեր առաք[ե]
 ~լով: մարդասէր, զայդ որ ոչ գտ[անես]
 գուշակիչ կորստեան: ունիս ար
 բազում ծառայակիցս իմ զմահ[ա]
 ~րէս: առ ձեռնէ աղղումք զհ[ոռ]
 ~մանդ զայդ: թոյլ արայ ծառա
 ի հրամանէդ. յայդմանէ հրաժարե[ւ]
 վասն զիս կամիս յամալթ առնել . . .

In the square brackets I have conjecturally restored the text. The sense of it appears to be as follows:—

“And that sinners may not be without hope, it seemed good to me boldly to oppose the decree before God, controverting it thus: Wilt thou then destroy all the just who are therein? For in vain dost thou send me unto them, to . . . aught is glory. It were right for me to accomplish(?) something by word. Thou hast chosen me and sent me . . . of wretchedness. Lover of man, canst thou not find another to be prophet and harbinger of destruction? Thou hast, O Lord, many fellow-servants of mine that are prophets. Entrust to someone else this behest of thine. Permit thy servant to decline this behest. Wherefore wilt thou put me to shame? . . .”

In the second column of the verso begins a new title, of which is legible: *գեննադայ . . . կոստանդին . . . վասն*, i.e. “of Gennadius of Constantinople.”

Probably the fragment is so placed in the scrap-book that the recto really follows the verso instead of preceding it. If so, the text above translated is of Gennadius. Baronian identified it as part of Gennadius' Homily on the Ninevites. But he is wrong in saying that this fragment begins thus: *Ըսպէս ապա մարգարէն դաւիթ ասէ. Ըյս դուռն տն է . . .* "Thus then saith the Prophet David, This is the gate of the Lord . . ." Probably it is the homily itself which so begins. It has never been edited.

The text on the verso was identified by Baronian with Ephrem Syrus on the Ninevites, tom. iv., pp. 122, 123, 124, of the Venice edition.

FRAGMENT III.

From MS. Add. 19,729.

This is the lower part of a folio of vellum taken from a Menologion. The vellum is much yellowed with age. It measures 9½ by 7 inches, and is written in double columns in a late uncial hand of perhaps the thirteenth century. The quire-number of the original codex, ԺԷ (= 65), is written in the lower margin.

The text is part of a narrative of the discovery in Amasia of the head of John the Baptist, which is read in the *Haysmavourq* on Feb. 24.

The text of column 2 of the recto runs:—

յարութեանն. և վերանալոյն յերկինս. եւ երթեալ երկրպագեցին քաղաքին յէմ. եւ ի նմին գիշերի երևելիում ի նոցանէ մէջն ի մարգարէս մկրտիչն յովհաննէս, ի տեսլան և ասէ, յորժամ հասանիցէք ի տեղի ապարանիցն ուր բնակէր հերովդէս և զգլուխ իմ որ էր ի մանգանչին, որ գտանիցէք ընդ հ . . .

"Of the Resurrection and Ascension into heaven. And they came and worshipped in the city of Jerusalem. And the same night the Baptist John, the greatest among the Prophets, appeared to one of them in a vision,

and said: So soon as you arrive at the site of the palace where Herod lived, you shall find my head . . ."

FRAGMENT IV.

From MS. Add. 19,730.

Vellum, somewhat yellowed; size, 13 by 9½ inches. Written in double columns in an *ergathagir* or uncial hand. The characters are ¼ in. high, vertical, but a little irregular; they may be of the tenth or eleventh century. Lines, 20 to the column.

It contains Luke 7⁴⁰–8¹¹. The Canons of Ammonius are added both in text and below.

In the margin a late hand adds the following list of books:—

Սէկ շնորհ երկու յիսուս որդի է սղմ: արն: մէկ աղօթմատոյց մէկ քարոզի մեկնիչ: մէկ աւետարան մէկ յոհանու տեսիլք. մէկ գանձի քարոզգիրք և մէկ այլ այս գիրքս և միւս աղօթ մատոյց և տաղ տետր մի:

"One hymn-book. Two *Jesus Son*. Five psalters. One prayer-book. One commentary on the *Qaroz* (homily or proclamation). One Gospel. One Vision of John. One book of *gands* for proclaimings. One other similar book; and one prayer-book, and one volume of songs."

The *Jesus Son* is the long poem of Nerses the Graceful beginning with those words. It is not clear what was the commentary on the *Qaroz*.

FRAGMENT V.

From MS. Add. 19,730.

Yellowish vellum. One folio, measuring 9½ by 7 inches; written in double columns of 24 lines, in uncials of later type. It is perhaps as old as the eleventh century, and contains part of the rite for the burial of a priest.

It begins with the lection John 1³⁸, and then continues:—

Քարոզէ վասն գտանելոյ և ասէ զա."

Տը երկնի և երկրի որ զամ արարածս քո արարեր յունչէ . . .

"He proclaims: That we may find grace . . . And he says the prayer: Lord of heaven and earth, who madest all thy creatures out of nothing . . ."

This prayer is not to be found in the rite of a priest's burial as it is given in the MSS. consulted by me in preparing my "Rituale Armenorum."

In the lower margin is a quire-number, 7 (i.e. 20).

FRAGMENT VI.

From MS. Add. 19,731.

Two fragments of vellum folios, measuring, the one $6\frac{3}{4}$ by $5\frac{1}{4}$, the other $7\frac{1}{2}$ by $5\frac{1}{4}$ inches; written in an upright uncial or *erythagir* hand of the tenth or eleventh century in characters $\frac{1}{4}$ in. high. Twelve lines of the original writing remain on each page. The Ammonian Canons are added in the margin.

The first folio contains on recto John 10¹⁴⁻¹⁶, and on verso John 10²⁵⁻²⁸; the second contains on recto John 10¹⁸⁻¹⁹, and on verso John 10²¹⁻²⁴.

97.

Or. 7361.—This is a collection of fragments taken from the bindings of various codices.

FRAGMENT I.

Folios 1, 2. From Or. 2615.

On vellum; written in an uncial sloping hand of the twelfth or early thirteenth century, in double columns of at least 26 lines. The lower and side margins are cut away, so that the leaves now measure $10\frac{1}{2}$ by 7 inches.

The text belongs to a hagiological repertory of the kind known as a *ճառքնտիր Djarhüntir*, or Select Discourses. It is part of the Acts of Martyrdom of SS. Metarinos, Svnktos, Valentina (spelled *Balendina*), and Ametalos.

Begins: սէրն քի և հոգին բարեխ
աւս. իսկ զպնոսիկ որ ուր
ացանն խիղճ մտաց նոցա մ
եծապէս տանլէր զնոսա.

"... love of Christ and the Spirit interceding, but those who gainsaid, their conscience greatly tormented them . . ."

The text is from the Armenian version of Eusebius' *Hist. Eccl.*, bk. v., ch. i.; and the two folios contain from p. 334 (սէրն քի . . .) to 336 (խաչի կախեալ), and from p. 338 (զգլուխս հասանել զնոցա . . .) to 341 (զպլրացաւ ի վերա) of the edition of San Lazaro, 1877.

FRAGMENT II.

Fol. 3. From Or. 2669.

On vellum, written in a sloping uncial hand of the twelfth or thirteenth century, in double columns of 23 lines.

It contains Luke 1³⁵⁻⁵⁶.

In verse 56 this fragment reads: եկաց առ նմա մարիամ իբրեւ ամիսս երկուս. և դարձաւ . . . "Mary abode with her about *two* months, and returned . . ."

FRAGMENT III.

Folios 4-5. From Or. 2616.

On vellum, much yellowed; written in a sloping half-uncial hand, in reddish-yellow ink, in double columns. The writing is of an archaic type, and hardly later than the eleventh century. The titles of the Psalms are written in a smaller hand, and the numbers of the Psalms are given in the margin. The *lemmata* are distinguished by marginal commas.

The fragment belongs to a lost Commentary on the Psalms, and the particular portion here preserved regards Psalms 48 and 49.

In the following transcript of this interesting fragment I represent by dots what is illegible, and set in brackets what is only probable and not certain:—

Fol. 5a, col. 1:—

..... եւ յարքայութեանն
տիրացեալ եւ թագաւորեալ.
[Իսկ զպլրանդակ մեծատունն դա [առ]
տանջանաց եւ ի կիզումն [սւրն]ե
ալ. եւ աղբատին զաղարու պաղա

տանս [յարձու]ցանէր. եւ ոչ լինէր
արժանի ընդունելոյ. [Ն]ստ պ
նմ աւրինակի եւ երգս առեալ ի
սաղմոսէս. զհետ վախճանե
լոյ իւրախանչիւր մարդկան, ա
պա այնուհետեւ ամենայն որ
պաղատանս նա մատուցանէ.
քանզի նորա միայն է իշխանու
թիւն եւ ոչ որ թողու աշնուհե
տեւ իւրաքանչիւր ըստ կամս:
[Ն]ս ինքն է զոր ասէն, բայց յայտ
[Օ] ի նա փրկեսցէ զանձն իմ եւ ձե
ւաց զժողաց յորժամ ընդունի զիս
.

Fol. 4b, col. 1:—

ճանին իւրեանց հասանէ աղբա
տաց գիմութիւն:
[Ս] ի երկնչիւր յորժամ մեծանա
մարդ. յորժամ բազում լինին փա
ռք տան նորա, զի ոչ թէ ի մեռա
նեքն իւրում առցէ ընդ իւր զամե
նայն. եւ ոչ թէ ինչեքն փառք
տան նորա ընդ նմա:
[Ն]սէ մի ինչ ընդ այն զարմանար
զի աւուրս հինգ իբրեւ զմանուկ
փափագեալ զբաւնուի. եւ
ուռուցեալ հպարտանան. եւ
ղյաւնս պոստեն. եւ զթուրծս
ուռուցանեն. այն ասէ հինգ
.

Fol. 5a, col. 2:—

քանզի ածէ զսովիմբ երանի է.
[Ն]նձն նորա ի կեանս իւրում աւրհ
նացի. մինչքեռ կենդանի ասէ
մեծատունն. ոմանք յանմտա
ց [որ] ասեն եւ փափագեն նմա
ի . . . ամ մեռանի երիցս
. . . ասան անուանեն զնա.
. . . ասաքի եւ եթ կոչն.
խոստովան եղիցին յորժամ բա
ւրի արասցես նմա. [Օ]պս որ
. . . գեղեցիկ ասաց.
յորժամ անձամբ անձինդ բարի
լինիցես դու. արդարեւ ճշմա
րիտ նա է գովելի. որ ոչ մի
այն ի կեանս իւրում, այլ եւ

ի վախճանն իւրում է գովելի.
ի . . . ութիւն իւր յաղող
[ազգ]էդ մատակարարեաց

Fol. 4b, col. 2:—

. յաւիտեան զլո
յս մի տեսցէ. ըստ ազգի
իւ. . . ն ասէ. հողոյ մասն եւ
բաժան լիցի. եւ արգելեալ ի
խաւարն յաւիտենից. մի տես
ցէ զլոյս եւ ոչ միայն յայսմ
լուսոյ արգելեալ, այլ եւ ի
յաւիտենականին մի տեսցէ
զլոյս. մարդ ի պատուի էր
եւ ոչ իմացաւ. հաւասարեաց
անանոց անմտից եւ նմա
նեաց նոցա. [Ն]սէ պատճառք
այսմ չարեաց եղեն. որքան
զայ զհրամանս աւելի կամե
ցան իւրեանց պատիւս. եւ իշխա

Fol. 5b, col. 1:—

նութիւնս անկան յա[յ] . . .
ոյ անտի, եւ յիշանութեան.
եւ եղեն մահկանացուք . . .
անանոց. զի սիրեցին զանմոռութիւն
եւ ոչ զխմաստութիւն.
ի[թ]. [Ն]քառանորդ իններորդ. կատ
արումն. սաղմոս յասափ.
[Ռ]պէս եւ գրեալ է ի վերնագ[իրն]
սաղմոս յասափ ցուցա [նէ] զ[ի]
ամենայն գիրս սաղ[մոսիս] . . .
[թէ որպէս ասափ դասագլուխ էր
պարու միոյ. և միւսոյ [մե]
ղայի դասագլուխ եւն ո[րդի] բն
կորեա որք երգեալ նուագերին
զեղանակս ձայնիցն. վասն
այսորիկ ասէ, սաղմոս յասափ
զի յասափ էր որ յառաջ նոս
ա . . . ուսումն

Fol. 4a, col. 1:—

նեքն. զգաստ գորդ [այիս]
[Ք]րդ ասացուք զգէմն սաղմոսիս.
վասն յայտնութեան . . .
տն մերոյ յի. բի. եւ վա . . .
ր . . . ոյ ուխտի կտակ ար . . .
[Լ]սուցանէ դարձեալ. ի . . .

աւրինաց պաշտամանք . . .
 քն. փափախելոյ են. եւ . . .
 ընդունելի. և հաճոյ . . .
 „ Լ՝ աստուծաց ար խաւսեցաւ
 „ կոչեաց զերկիր. յարեւելից
 „ մինչ ի մուտս արեւու.
 քանզի եւ յառաջ քան զ . . . սաղ
 մոսին զամենայն ա . . .
 խրատաւութիւնս կո . . . ց

Fol. 5b, col. 2:—

ըստ սմին աւրինակի եւ աստ զա
 մենայն արեւելիս յուրաքանչեւ երկ
 րի կոչեաց. քանզի ա[սեւ] յարեւ
 ելից մինչ ի մուտս արեւու. զայս
 նշանակէ. իսկ նա աստուծոց
 նա քանզի զհաւար եւ զմեծ եւ զճշ
 մարիտ. իսկ աստուծոս զառ
 աջնորդս եւ զվարդապետս եւ զիշ
 խանս կոչեաց. զայս եւ յայ
 զուրմ տեղւոյ ասէ. նա եկաց ի մէջ
 աստուծոց. եւ զայս մեկնե
 ալ մոլեխի տէ. զնա քո մի
 արհամարհիցես. եւ զիշխանս.
 ժողովրդեան քո գու մի [բամբաս]իցես
 Լ՝ որ նա քանզի զայնս որ ի [անանկ]
 յաշխարհի իշխանս եւ առաջնոր
 դս կացոյց.
 „ ի սիրուն մեծ վայելութիւնս.

Fol. 4a, col. 2:—

Լոյն է որ ի սիրուն զվայելութե
 թիւն գեղեցկութեան իւրացոյց
 և այժմ եւս առաւել զփրկութե
 նա զգեղեցկութիւն սքանչե
 լեաց իւրոց յայտնեաց. եւ
 ընկալաւ զբարձրաւոր մարմնով
 ն իւրով. քանզի եւ յայլուրմ
 սաղմոսի տէ. գեղեցիկ է տե
 սանելով քան զամենայն որ
 զիս մարդկան. եւ դարձեալ թե
 „ նա մեր յայտնապէս ելիցէ
 „ եւ նա մի լուսալ դարբնացէ.
 մի համարից այդպէս ասէ թե
 ըստ առաջն աւրն գալստեանն

“ . . . and in the kingdom he ruled and was

a king. But the perverse rich man he gave over to torment and burning with fire, because he rejected the supplication of the poor man Lazarus, and so was not worthy to be received. In the same manner also the poem is taken from this Psalm, and (depicts) the position after death of each of the men. Thereafter everyone offers his supplication to God; for his alone is then authority, and no one thenceforth remits (his sins) according to his individual will. This is the very thing he says, but from God he says: For he shall rescue my soul, and from the hands of Hell, when he receiveth me (Ps. 49¹⁶) . . .

“Be not thou afraid when one is made rich, when the glory of his house is increased. For when he dieth he shall carry away with him nothing; and the glory of his house shall not descend with him (Ps. 49¹⁷).

“He means, thou shalt not admire him, because for five days, like a voluptuous youth, he makes merry and swells with pride and knits his brows and blows out his cheeks. He says *five* . . . For he adds about the same man, He is blessed. His soul during his lifetime shall be blessed (Ps. 49¹⁸). While, he says, the rich man is still alive, some witless persons say this and envy him, and (when) he dies give him the name of thrice (fortunate) . . .

“They shall acknowledge when thou doest well unto him (Ps. 49¹⁸). In real truth he is praiseworthy who not only in his lifetime, but also in his death, is praiseworthy . . .

“He shall never see the light (Ps. 49¹⁹). In view of his generation he says this: Let him be part and parcel of dust, and confined in darkness eternal. He shall not see light, that is, he shall be excluded in this world from light, but also in the eternal he shall not see light. A man he was in honour and he understood not. He made himself equal to the foolish (beasts) and became like unto them (Ps. 49²⁰). He means that here is the reason of the evil fate of as many as slighted the commands of God (which were) their honour

and privilege, and so fell away from God's honour and privilege, and became mortal . . . because they loved folly and not wisdom.

"XLIX. Of Psalm forty-nine, conclusion. A Psalm of Asaph . . . As also was written in the title, A Psalm of Asaph, it shows that all the book of Psalms . . . As Asaph was leader of one chorus, so of the other . . . leader, and the sons of Korah who intoned the rhythms of the voices. Therefore he says, A Psalm of Asaph, for it was Asaph who first taught them . . . the order of the chapterings (*goblay* = *κεφαλαιον*).

"Let us now explain the purport of this Psalm. It refers to the Epiphany . . . of our Lord J. C. and to the . . . Covenant of the Testament. Again it teaches . . . the service of the Law is desirable and acceptable and pleasing.

"The Lord God of gods spake, and called the earth from the rising of the sun unto the going down of the sun (Ps. 50¹). For before the . . . of the Psalm all . . . admonitions . . . ; in the same way here he called all the inhabited world from the bounds of the earth; for this is what he means when he says, From the rising of the sun unto the going down of the sun. But he calls God of gods the mighty and great and verily true God, the Leader and the Teacher and the Prince he called him. This also in another passage he says: God stood among gods. And Moses interpreting this says: Thy gods thou shalt not despise, and the princes of thy people thou shalt not slander. So, then, by 'gods' he means those whom (God) establishes to be princes and leaders in the world.

"Out of Sion great beauty (Ps. 50²) . . . The same that in Sion made his own the sheen of beauty, now manifests on a greater scale the beauty of salvation in his miracles, and accepts sufferings in his body. For in yet another Psalm he says: He is fairer to view than all the children of men (Ps. 44 (45)³); and again: Our God shall go forth manifestly, and God shall not hold his peace and be still (Ps. 82

(83)¹). Reckon not, he here says, that in the first day of his Advent . . ."

The Commentary of which we here have a fragment was almost certainly in the hands of Wardan, whose catena on Psalms 48 and 49 betrays its influence. The Museum contains two copies of this catena, Add. 7942 and 19,729, the latter perhaps as old as the thirteenth century. Wardan's exordium to Ps. 49 is in literary connection with this fragment, for it runs thus:—

Իբրև որդիքն կորխայ. նոյնպէս և յաստի գրիչ կամ յեղանակին, և նոյ նուիրիչ զնշուրթիս. այլ դէմք սաղմոսիս յազագս երկրորդ գալստեանն նոյն, և խոսելոյ հրէական զոհան: Է դարձեալ ի վերայ տանն եփրեմի և եղեկիայ:

"Like the sons of Korah, so also Asaph, the writer or author of rhythms and offerer unto God of hymns. But the purport of the Psalm refers to the second Advent of the Lord and to the rejection of Jewish sacrifices, and also to the house of Ephrem and Hezekiah."

The first part of the above as far as the word *զոհան*, i.e. "sacrifices," is ascribed in the margin of Add. 7942 to Epiphanius. There is good reason therefore to suppose that we have here a fragment of the Commentary on the Psalms composed by that Father. The version is in classical idiom, and may well have been made in the fifth century.

FRAGMENT IV.

Folios 6, 7. From Or. 2621.

Vellum, much yellowed. Fol. 6 measures 7½ by 6 inches; fol. 7, 14 by 7 inches. They comprise parts of two folios of a MS. which was written in sloping uncials, perhaps in the twelfth century, in double columns. In two of the folios the beginnings and (on the versos) the ends of the lines are shorn off.

The column left intact contains on the verso the following text, from some homily or commentary on the Gospel:—

ստուգութիւն. յայնժամ ինքն
է զանն ի մի ձեռս ասելով

Թե զո խնդրէք թոյլ տուք դո
 ցա երթալ մինչ ցլետին ժամն
 ցուցանելով զմարդասիրութ
 իւնն իւր ի նոսա՝ քանզի թե յի
 նէն ունիք պէտս ասէ՝ ոչ ինչ ե
 ղիցի ձեզ հաւասարութիւն
 առ նոսա՝ զի ահա ինձէն մտա
 նիմ զի ցցի բանն զոր ասաց
 թե ոչ կորուսցի ի նոցանէ եւ
 ոչ զւրբ՝ կորուստ աստանաւր
 ոչ զսյս ասէ զմահուանս, ալ
 զսյն զյաւիտենին, իսկ աւե
 տարանիչն առ մերձակայսս
 եառ զսյս՝ արդեւք զարմաս
 ցուք թե զհարգ ոչ կալան զնոսա . . .

The first two lines of the above are for want of the context entirely obscure. The rest can be rendered thus: "... whom ye seek, permit them to come up to the very last hour, so indicating his loving-kindness toward them. For, he says, if ye have (not?) need of me, there shall not be for you equality with them (Matt. 20¹²). For behold I give of my own; that the word be fulfilled which said, I will not lose of them a single one. By loss here he means not that of death, but that of eternity. However, the Evangelist took this in regard to the present. We shall indeed wonder how they did not have them. . ."

98.

Or. 4698.—Album. Size, 22½ by 15 inches; half-bound in green leather.

Contents: Fragments taken from codices.

FRAGMENT I.—Thick paper, 19½ by 5½ inches. Written in double columns, in an elegant large *bolongir* or round hand of the fourteenth century, 41 lines to the column. The fragment only preserves a right-hand column and its verso.

This is, according to the Armenian title in lower margin, a fragment of the Life of St. Basil of Cæsarea.

In the fourteenth line, where the text becomes legible, is read:—

||ա եւթնամեա եղեալ, տուեալ լինի ի յուսումն
 գրոց և կարգ առեալ յուսումն անդ զհին[գ]ամ. և ոչ
 ընդդիմադրեալ (?դարձեալ) յուսումնան: ցանկայր
 հմուտ լինել փիլոսոփայական արհեստիցն: . . .

"When he was seven years old, he was set to study letters; and having taken his place in the school for five years, and not being averse from study, he desired to acquaint himself with the arts of Philosophy . . ."

See the Life of St. Basil in the work "Acts and Martyrdoms of the Saints," Venice, San Lazaro, 1874, vol. i., p. 222.

The fragment ends:—

խնդրեի և զեւուրդոս վարդապետն իւր
 [վաս]ն[զի]ն[ա]էր առաջնորդն բանին: փո
 ՛[խանակ աշ]խատութեան նորա բերեալ.

This is p. 224 of the printed text, from which I supply the letters in square brackets.

According to a Latin note in lower margin, this was "ablatum e codice continenti legendas asservato in monasterio Sti. Lazari Armeno Veneziis p. 61 et 62."

FRAGMENT II.—From the same MS. Paper; one folio, 20 by 10 inches, embracing two columns and verso; and, according to another Latin note written in the lower margin by the same hand which wrote on Frag. I., we have here pp. 53 and 54 of an old Martyrology preserved in the same convent. This fragment contains, in the same hand as Frag. I., a portion of the *Acta* of Joseph, a priest, and Ayithal, a deacon. For this the title is given in Armenian in the lower margin.

It begins: Թշնամանել զածն և զ. . . որ

Դսէ ցնա երանելին, Ով երկց դժ
 ուառական ուստի էք

Ends: Իսկ իբրեւ զսյս լուաւ անաւրէն մոգայ

եան հրամայեաց զառաջեաւ ածել

զնոսա, և ողբբանաւք և սպառնալ

էք սկսաւ խաւսել ընդ նոսա, և երկե

These Acts are printed in the collection

above mentioned, but from a somewhat different text, vol. i., pp. 89 *sqq.*

Both of the above fragments are torn and frayed, with holes worn in them. Both were doubled across to fit a book into which they were bound, or for some other reason.

FRAGMENT III.—One folio, stout vellum, 11 by 8½ inches; worn across the middle where it was folded and sewn into a binding. Written in a sloping uncial hand of about the twelfth century, in double columns of 23 lines each, with archaic punctuation and orthography. The leaf in being mounted was transposed.

It is a fragment of the rite of *σχημα* or initiation of monks. The text is that which I have translated in my "Rituale Armenorum," pp. 147–8, from the rubric: "And the Father saith," as far as: "This is from the heavenly Father above." It is to be noted that in this MS. the rubric at the head of the prayer runs: "The father places his right hand on the head, and says the following prayer."

In the lower margin is written *լւ. սքւմ*, i.e. 31. *sqem*, as if this had been the 31st rite in the volume of occasional rites, generally called a *Mashtotz*, from which this leaf was taken.

FRAGMENT IV.—One leaf of paper, 7⅞ by 5⅝ inches; written in a large bold *bolorgir* or round hand of the sixteenth century, 17 lines to a page, with marginal coloured arabesque and bird-initial. It is the first leaf of the 16th quire of the manuscript from which it was taken, and contains part of the rite of Maundy Thursday, viz. the beginning of the *քարոզ պատուիրանին* or admonitory homily read by the priest from the *bema* before the Eucharistic rite takes place. See my "Rituale Armenorum," p. 214.

FRAGMENT V.—One leaf of glossy paper; written in a large, clear, but irregular *bolorgir* or round hand, 16 lines to a page. It contains two colophons, the first imperfect, from the end of a MS.

Begins: Սերձաւորսն նոցին զորս յիշեցաք և որք մնացին մեծի և փոքու առ հասարակ յիշէք . . . i.e.

"Their kinsmen, whom we have mentioned and who survive, great or small, ye shall remember them all alike . . ."

There follows another complete colophon in the same hand, thus:—

Վկարեցաւ և կազմեցաւ ձեռամբ մեղապարտ զաբարի, յերկիրս, վանայ ի գեաւդաբաղաքս որ կոչի, աւանց. ընդ հովանաւ սբ Յովհաննէս մըկրաչին, և սբ գրիգոր լուսաւորչին: Ի ԹՎԵԵՐԹԵՍ հայոց, ԽԽԸ ամին: յիշատակ ար մարգարա կրանաւորին և ամենայն արեան . . .

"This book was illuminated and bound by the sinful Zachariah, in the country of Van, in the village city called Avantz, under shelter of St. John Baptist and St. Gregory the Illuminator, in the year of the Armenian era 1048 (1598), as a memorial of Sir Margar, the religious, and of all his blood relations . . ."

The same names recur below, written in a cryptic alphabet partly imitated from Cuneiform, partly from a Semitic alphabet, and partly formed by groups of upright strokes and dots.

FRAGMENT VI.—A single leaf of vellum, damaged at each corner. The writing is on the recto only. About one-sixth of the breadth is cut away towards the inner margin, and also the lower part of the leaf. In its present state it measures 14 by 10 inches. The upper part is divided by the entwined red and yellow scroll-work characteristic of twelfth-century codices (*cf.* Biblioth. Nat., Fonds Arm., codd. 44 and 88, which the MS. from which this fragment was taken must have resembled) into two halves, of which each is occupied by an uncial text of about that date. The left-hand one appears to be the end of a hagiological narrative, and ends thus:—

. . . փեսային սպիտակափայլ
ակ յանցրաւական յուրախութ
եան ի նր մեր որում փառք յաւիտենական:

"Of the Bridegroom in gleaming white,

of unending joy, in our Lord, to whom be glory eternal."

The right-hand text, of which the first five lines are mutilated at their ends, runs thus:—

Լճ վայելել տացե
 ալի զտառնականս մինչև . . .
 երն, և զաւակաց իւրոց ստեփ . . .
 սարգու, Թոռանց ազգաց յազգս . . .
 ոց պահպանեալք լիցուք յայսմ կենցաղ . . .
 մինչև գնացուք աստի անդր և արժանի լի
 ցուք մեք և ստացուք գորցս յետին մշակ
 ացն, և առցուք զեռասացեալ բարին ի քէ.
 (}ակովբոն, և ընտանիք իւր յիշեսիք ի քսյո:
 ճճ ա [ս վ ո ո] ժժ սվ յյ ո ո ժժ ր ո ո ո
 ո ո սս ե դ տա ա մմ յյ ո ո ժժ ր ո ո ո ճժ ճժ ե
 եւ ես կարապետ գրիչս յիշեսիք ի քսյո. ամեն:

"May God give use and profit of . . . this book of Feasts until . . . and to his offspring Stephanus, Sargis (?), of his descendants from generation to generation, may we be preserved in this life, until we depart hence; and may we be worthy, and owners of the reward (?) of the last labourers, and receive the blessings promised by Christ. May Jacobus and his intimates be remembered in Jesus Christ . . . And may I myself, Karapet the scribe, be remembered in J. C. Amen."

Below, within a square border of twisted sinuous branchwork and foliage of red and yellow, there is a table of uncial letters in vertical lines separated from each other. This table is incomplete on the inner margin and at the bottom, and many of its letters are effaced by dirt. In it the word *taunakan*, which signifies a collection of Scriptural lections for Feasts, recurs again and again, and the names of the owners are intended to be conveyed in a cryptogram no longer decipherable.

99.

Add. 19,728.—Paper, much yellowed. Eastern binding of brown stamped leather, with flap. Size, external $6\frac{3}{4}$ by $4\frac{3}{4}$ inches; that of the

text varies from $4\frac{3}{4}$ by $3\frac{1}{4}$, in folios 1–192 and 231–305, to $5\frac{1}{4}$ by $3\frac{1}{4}$ in folios 193–230. Folios 306, of which nos. 1 and 306 are vellum leaves from a Greek MS., bound in.

The volume consists of several separate distinct MSS. as follows:—

Part I. consists of folios 2–142, formed of 12 quires signed each on its first folio, and containing each 12 leaves, with the exception of no. 1 which has 13, and no. 12 which has 8. Folios 2–6 of this are written in a large, regular *bolorgir* of the seventeenth century, when they were added to complete the volume. The rest of the text is thickly written in a faded ink in a large, clear *bolorgir* hand of the thirteenth century. The double point and comma are used in punctuation, and none but the oldest abbreviations are used; accents are added for reading aloud. Red initials begin the paragraphs.

Part II. consists of folios 143–192, in the same faded ink, but in a more elegant and less cramped thirteenth-century writing. It consists of 5 numbered quires, each of 12 leaves except the fifth, which has but 2. The double and single point and the terminal grave accent are used in punctuation, and accents are more frequent; the oldest compendia are used. Red initials and rubrics.

Part III. consists of 10 folios (193–202), in one quire, in a rather later hand, perhaps about A.D. 1350, using blacker ink, with fewer accents and only the oldest compendia. Red initials and rubrics.

Part IV. consists of folios 203–230, in 2 quires, of which the first originally had 24 leaves (but of these the first three are cut out), while the second has but 6. This is written in a thick *bolorgir* or round hand, resembling that of Pt. I. Red initials and rubrics. At the end of this, fol. 230b, are notes in a comparatively recent hand.

Part V. consists of folios 231–288, in 8 numbered quires signed with letters *ա* to *զ* at

foot and in upper corner of the first rectos. Of these nos. 1, 3, 4, 5 have 6, nos. 2, 5, 7 have 8, and no. 8 has 10 leaves. The hand is a good, regular, medium-sized *bolorgir* of the thirteenth or fourteenth century, the ink black. The double and single point and comma are used, also a few accents are added; only the oldest compendia are used. Red initials and rubrics. Two folios are lost after fol. 254.

Part VI. consists of folios 289–305, in 2 quires not numbered. The hand seems identical with that of Part v. Red initials and rubrics. The double point and comma are used; a few accents are added, and the oldest compendia are used.

The entire volume was paginated from 1 to 609 when it was put into its present binding. At the same time the margins were curtailed, and many of the signatures of the quires shorn off. Some previous owner, using Arabic numerals, has paginated folios 2–305 as pages 1–610. Folios 2–6 have been repaired; 299–305 have been patched where pieces were torn out at the sides, and the text is rewritten in a modern hand on the patches in folios 299–301.

PART I. contains the Life or Acts of John by Prochorus.

Inc. : Ո՛րք լուսաորութեան ժառանգութիւն հաղորդս և ժառանգակիցս առնել . . . "A life of illumination in the Divine heritage creates sharers and fellow-heirs . . ."

The text has been printed from this MS. in a volume of N.T. Apocrypha, *Թանգարան Գ.*, "The Treasure," vol. iii., printed in Venice, 1903.

Both the owner Constantine and the scribe Stephanos furnish brief notices of themselves on folios 35, 47, 62, 66b, 77b, 101, 111b, asking for our commemoration of themselves. So also on fol. 118, where the name of *Թորոս մատաղահաս տարածամ վաղճանեալ* (*i.e.* Thoros the tender stripling prematurely deceased) is added. On

fol. 131b Constantine and Thoros are named, and the latter characterized as *ղեռարոյս մատաղակտուր եղեալ*, *i.e.* of tender age in first youth.

On fol. 142 is a longer colophon as follows:—

Փառք . . . գրեցաւ գիրքս այս որ կոչի պրոխոր, որ ունի առ ինքն հաւաքեալ զամբանս և զգործս յովհաննու աւետարանչի եղբար յոն' ի սբ ուխտս միմեի, ընդ հովանեաւ տիրամար սբ անձնի և այլ սրբոց, մաւտ յանաթիկ զղեակս պապառան. լորդ ստացաւ զսա կոստընդին քահանայ յիշատակ իւր և ծնողաց և ամ զարմից իւրոց: . . . յիշեցիք զկոստ, և զբոր որդին իմ զԹորոս . . . գրեցաւ ի թվ. չճգ. . .

"Glory be . . . This book was written, which is called *Prochorus*, and includes all the words and deeds of John the Evangelist, brother of the Lord, in the holy convent of Mlidj, under shelter of the Lord's Mother and of other saints, near the impregnable fortress of Paphraun. Kostëdin, then, the priest, acquired it as a memorial of himself, his parents, and all his kindred . . . Remember me, Kostëdin, and my sister's son Thoros . . . It was written in the year 756 (A.D. 1307) . . ."

This colophon, like those on folios 131b, 118, 111b, 101, 77b, is written in black ink, in another hand than that which wrote the text. The same hand effaces the word *արեղայ* (*i.e.* monk) after "Constantine" on fol. 66b, and corrects the colophon on fol. 47, where Constantine is called a *քահանայ* (*i.e.* priest). Constantine, the owner, probably wrote these later colophons, and corrected the two earlier ones. The colophon on fol. 173 is by the same hand, in the same black ink.

PART II. contains:—

(i.) Fol. 143. The Rest of John the Evangelist: *Հանգիստ սրբոյն յովհաննու.*

Inc. Եր ընդ եղբարս երանելին յովհաննես . . . "The blessed John was with the brethren . . ."

This is usually printed at the end of editions of the Armenian Bible.

(ii.) Fol. 150. History of the Apostle James, brother of John.

Inc. Մաքեան բիսն յակորոս. շրջեր 'ի կողմանս
Հրեաստանի և սամարեայ, և քարոզէր զբանն նայ, և
Հերմոգենէն մոգ՝ հակառակեալ ընդ նմա. գնաց ապա
'ի սահմանեալ վիճակն իւր յաշխարհն սպանիայ . . .
“The Apostle of Christ, St. Jacob, journeyed
in the regions of Judaea and Samaria, preaching
the Word of God. And Hermogenes, a Magus,
opposed him. Next he went to the province
allotted to him, to the land of Spain . . .”

The text varies considerably from that
printed in the *խանգարան*, or “Treasure,” just
mentioned.

(iii.) Fol. 173. Acts of SS. Kirakos and
Julita his mother, and the narrative of the
Bishop Theodore to the great Archbishop
Zosimus: Սկայունքի սրբոյն կիրակոսի և մաւր
նորին յուղիտեայ: և պատմութիւն 'ի թեոդորոսէ
եպիսկոպոսէ առ մեծ եպիսկոպոսապետն զոսիմոս:

Inc. 'Ի սր խնդակ: Սովորութիւն է շար թշնամւոյն
մարդկան, ընդ բարի սերման ցորենոյ՝ սերմանել որոմն.
զ՝ս որոյ պարտ է՝ արթննել լինել մանկանց եկեղեցւոյ . . .
“All hail in the Lord. It is the custom of
the evil enemy of man to sow tares among
the good seed. Wherefore it is necessary for
the children of the Church to be watchful . . .”

See the Սկայարանութիւնք, or “Martyrdoms,”
Venice, 1874, vol. i., p. 691. This MS. has
many variants from the printed text.

At the end of this piece is a notice, in the
same hand and ink as the text, as follows:
Ստացաւ սորա զկոստանդին քահ. և զհայր իւր և
զմայր ամենայն զարմուք յիշեցէր: “Remember in
your prayers the possessor of this book, Kos-
tandin, the priest, and for his father and mother
and all his kin.” Just before, in lower margin
of fol. 173, the same Constantine, priest, asks
for the intercession of St. Jacob, in a note
written in black ink.

Fol. 182. Ի ժամանակս պարեպաշտ թագաւորին
յուստինոս և սրբոյ հայրապետին զոսիմոսի . . .
“In the time of the pious emperor Justinian
and of the holy patriarch Zosimus . . .”

Fol. 183. Բարսղի երանելոյ. ի վկայն յուղիտայ.
Inc. Պատճառք եկեղեցւոյ՝ այս են, երանելոյ վկայիս

քարոզութի՝ լիեալ: “Of the blessed Basil, on
the martyr Julitta.” *Begins*: “The reasons
of the Church are these . . .”

See the Bollandists, *Acta*, 30 Jul., tom. vii.,
p. 152 foll., and Migne, *S. Gr.*, tom. xxxi.,
p. 238.

(iv.) Fol. 188b. Acts of St. Jacob, from the
Church History: Սկայարանութի սրբոյն յակորոս
առաքելոյ յեկեղեցական պատմութենէն:

Inc. Հայրն ժամանակն ասէ. յայտնի իսկ է, եթէ
յամս կղազեայ կայսեր ձեռնամուխ եղև հերովդէս . . .
“In that age he says, clearly meaning in the
reign of Claudius the Emperor, Herod . . .”

See Eusebius, *II. E.*, ii. 9, 10.

The main colophon of Part II. is read at
fol. 192, thus:—

Փառք նայ որ ես կամս ստացաւ ընդ զհաւաքումն
աւգոստակար նայ բանիցս 'ի մի. կոստանդինայ քահ. և
ծնողին զնա նայ քահին [կոստանդինայ] յիշատակ լիցի սա
յընթերցողսդ՝ և 'ի վայելաւորս. զի նա՝ այս յուսովս
եա գրել: և մեղաց թողութիւն խնդրեցէր յայ առաջին՝
և երկրորդ պատճառին սոցա: Մղաչեմ և ես յետին
գրաւ սակաւուցս՝ և զմմս յիշել անարժանութի . . .

“Glory to God, who gave the possessor the
desire to collect together the profitable words
of God. Of Kostand the priest and his father
the priest [Kostand] may it serve as a memorial
with those who read and use the book. For
he with this hope had it written. And ask ye
remission of sins from God, their first and last
Cause. I pray you lastly, the writer of a little,
to remember my unworthiness also . . .”

The above is written in the same hand and
faded ink as the text. On the verso the same
or a contemporary hand, in black ink, asks
our prayers for the following persons: Կոստան-
դինայ քահ. և մաւրն իւրոյ վաղուրջի և հաւրն իմոյ
կոստ քահ. և քոյր իմ զհահանդուխտ, և զքեռն իմ
զգրիգոր կրանաւոր. և զքոյր որդին իմ զթորոս զաւ-
րածամ փոխեալն առ քոյր և զհոգեւոր մայրն իմ
զթեֆանոս յիշեալիք. ի. շ. “For Kostand, priest,
and his mother Walurdsch, and for my father
Kostand, priest, and for my sister Shahandukht,
and my uncle Gregory, the religious, and my

sister's son Thoros, prematurely deceased, and remember my spiritual mother Thefanu."

PART III. Fol. 193. Վերուստ բանի սուղ ինչ պատմագրաբար. յերջանիկ բաբունայետն՝ և ի քաղցրաբարառ վարդապետն գէորգ լամբրունցի: Լսացեալ մովսէսի վարդապետի աշակերտի նորին:

Inc. Կըք բաղձանաց, և ճմարտութիւն յորդորէ՝ փափաք սիրոյն ստիպէ՝, և երախտքն պահանջէ...

"A eulogy, in some small measure historical, of the blessed Chief Rabbin and sweet-toned doctor, George of Lambroun. Composed by Moses Wardapet, his disciple." *Begins*: "The pangs of longing and the truth spur me on, loving desire urges me, and gratitude demands..."

Fol. 197b. A metrical lament for the same George:—

Իկէ: Լսադ իմոյս թշուառութեւ,
անմխիթար սրգոյս դիպման:
զբաղձալին իմ կորուստի,
զբարունակետն գովելի:

Fol. 201. Ս հրատին յաւելուած, նորին մովսէսի վէ: "Fresh additions, of the same Moses, doctor."

Inc. Եկույք և մեք աշակերտեալս,
երանելուչ հաւն (sic) մեծի...

"Come, we too who have been made disciples of the blessed father, the great one..."

The pieces in Part III. are unedited.

At the end of this third Part (fol. 202b) is imprinted a private stamp bearing the legend: քի ծու յակոբ րհնյ ոճղբ, i.e. the servant of Christ, Jacob the priest, 1192 (A.D. 1742). And also this colophon, in minute *bolorgir*: Ես մեղապարտ չիր երեցս ըստացա զպատկն գանձս այս... ի թիւն ոճղբ ի քչքս բերիւյ ի նշխմբերս ամսոյ Դ ի: i.e. I, the guilty Jacob, the Elder, acquired this precious treasure... in the year 1192 (A.D. 1742) in the city of Beraea, Nov. 3.

PART IV. (i.) Fol. 203. Pentecostal prayers.

Ի մեծի աւուր պնդեղեկոստեին ի սուրբ տաւնին Ժողովին երեկունն ի սբ սինն. և յետ աւետարանի բարոզէ: Լլաւթք հանդերձ ծունը դնելով. եւ ասէ

զաղաւթս զայս զոր ասացեալ է սբոյն յոհաննուս կերեւանի ի սբ երրորդութի:

Լմենակալ. անարատ ձծ, անըսկիզբն հայր: անտեսանելի, անբաւելի: անպարագրելի, անփոփոխելի: անհասանելի, անխնայելի: որ միայն ունիս զանմահ հոթի բնակեալ ի լոյս անմատոյց.

"On the great day of Pentecost, at the holy Feast, they assemble at eventide at holy Sion, and after the Gospel there is a proclamation (or homily). Prayers, with genuflection, and he repeats the following prayer of St. John Chrysostom to the holy Trinity: Almighty, spotless God, Father without beginning, invisible, infinite, incircumscribable, unchangeable, incomprehensible, unattainable, who alone hast immortality, dwelling in unapproachable light..." (There are separate prayers to each of the three Persons.)

Printed in the edition of the Armenian Breviary or Hours-book issued at Vienna by the Mekhitarists, 1879, vol. ii., pp. 567-75.

(ii.) Fol. 211b. Լլաւթք սբոյ տաւնի վարդայ-վարին:

Inc. Լսահնակ ես սբ ձծ ամենակալ որդի և բանդ ձծ էակից և արարչակից հաւր, և համազոյակից սբ հոգւոյդ, անորիշ յէական բնութենէս, անսլալ-լելի...

"Prayers for the holy Feast of *Wardawark* (Transfiguration)." *Begins*: "Blessed art thou, Lord God Almighty, Son and Word, God consubstantial and fellow-Creator with the Father, and of one substance with the Holy Spirit, inseparable from the essential Nature..."

This prayer is ascribed to St. Basil in other sources. (Printed in the Vienna Breviary of 1839, iii., 619-640, and in the Lectionary of 1686, vol. iii., 860-870.)

(iii.) Fol. 227. Լաբուռն իշխանացն արգարուս առ մաւինոս յորում տեսին զփրկիչն քն ուստի եղև սկիզբն հաւատոցն արգարու:

Inc. Ընդ այն ժամանակս եկաց ի գործ հաղար-պետութեան կայսեր ի վերայ փրկիչեցից. և պաղես-տինացից. ասորոց և միջպետաց...

"Mission by Abgar of princes to Marinus, whereupon they beheld the Saviour." *Begins*:

"Towards that time the Caesar came to take up the command over Phoenicia and Palestine, Syria, and Mesopotamia . . ."

See Moses Xoren., ii. 30, 32. The faulty spelling of the above indicates an uncial archetype.

On fol. 227 (preceding no. iii.) we read this colophon:—

Լճյս ճշմարիտ . . . արժանաւորեա յայնժամ զձառայն քո զթորոս և զծնող՝ իւր . . . ընդ նմա և զին զանարժան ծառայս քո զաւետիք և զննչեցեալն իմ և զայնոսիկ որ զմեզ հաւատով յիշեն . . .

"True Light . . . make thy servant Thoros and his parents worthy in that hour . . . together with him myself also, thy worthless servant Avetiq, and my departed ones, and those who in faith remember us . . ."

PART V. (i.) Fol. 231. Երգք արհնութեանց որոց արթնոց և մաղթանք մաքուր մտաց առ նծ ասացեալ սբ վարդապետին գեորգեայ մեղրիկ կոչեցեալ:

Inc. Լճրհնեալ է ամենայն երրորդութիւն յամ արարածոց յերկնաւորաց և յերկրաւորաց . . .

"Songs of praise of watchful souls and petitions of pure minds unto God, of the holy Wardapet called George Melrik." *Begins*: "Blessed is the all-holy Trinity by all creatures heavenly and earthly . . ."

Unpublished. George Melrik lived in the eleventh century.

(ii) Fol. 235. Լճաւթք անաստասայ. խաւսք մաղթանաց առ նծ.

Inc. Տը մի սրտովութիւն քով յանդիմաներ զիս, և մի բարկութիւն քով իրաւոր զիս: գիտեմ ար զի աններելի պատուհաս կայ առաջի իմ . . .

"Prayers of Anastasius. Supplications addressed to God." *Begins*: "O Lord, rebuke me not in thy wrath nor chastise me in thine ire. I know, O Lord, that sternest penalty confronts me . . ."

These Prayers of Anastasius Sinaita are unedited. The Vienna Mekhitarist codex 371, fol. 113, contains a slightly different text.

(iii.) Fol. 250b. Լճաւթք . . . եփրեմի: i.e. Prayers of Ephrem.

Inc. Լճ գթութեամբ քո սղաչեմ զբեզ. մի կացուցաներ զիս ի ձախէ քումս . . . "O God, of thy pity I pray thee, set me not on thy left hand . . ."

See Works of St. Ephrem, ed. Venice, 1836, tom. iv., pp. 257, 252–255. The text of the MS. varies somewhat from that of the edition.

(iv.) Fol. 256. Սաղթանք խոստովանութե.

Inc. Վճա որդի նյ կենդանւոյ. արարիչ և ար, զառաւոր կենդանեաց և մեռելոց, որ սաբածեցեր զսբ և զանարատ բազուկս քո . . .

"A prayer of Confession." *Begins*: "Christ, son of the living God, Creator and Lord, Judge of the quick and the dead, who didst extend thy holy and spotless arms . . ."

(v.) Fol. 269b. Լճաւթք ի խորոց սրտէ: i.e. Prayers from the depths of the heart.

Inc. Եւ արդ զինչ գործես անն իմ կորուսեալ, կամ ուր թաքնիցիս կամ որպէս ապրեսցիս. և զիմիդ ելցես ի մեղաց բանդէ . . . "And now what dost thou, my lost soul, or where shalt thou hide or how save thyself, and how escape from the prison of sin? . . ."

From the 8th and 41st Elegies of Gregory of Narek. See Venice edition, pp. 19 and 106.

(vi.) Fol. 261. Սաղթանք սռ նծ ցաւադին անձամբ:

Inc. Տը յո գիւ ևս իմ աւգնական, աւգնեմ ինձ, մի թողուր զիս ի կամս անձին իմոյ . . .

"Petitions to God of an afflicted soul." *Begins*: "Lord Jesus, thou art my Helper, help me. Abandon me not unto my soul's caprices . . ."

A later hand entitles the above thus: Լճութք աննիայի շիրակացւոյն, i.e. A prayer of Ananiah of Shirak (a writer of the seventh century).

(vii.) Fol. 261b. Տես ար զառապանս իմ և զցաւս անձին իմոյ . . . "Behold, O Lord, my distress and the sorrows of my soul . . ."

See Works of Ephrem, Venice, 1836, tom. iv., pp. 227–252.

(viii.) Fol. 275b. Երանելոյն եփրեմի ասացեալ յաղագս հանդերձեալ զառաստանին: "Of the blessed Ephrem on the judgment to come."

Inc. Արեւելք, յիշեցի զժամ զայն և դողացայ. զմտաւ ածի զսառսոնքի՜ր դատաստանն, և տագնապեցայ . . . “Beloved ones, I bethink me of that hour, and tremble; I mind me of the fearful judgment, and quail . . .”

(ix.) Fol. 279*b*. An anonymous exhortation to Confession.

Inc. Աստուծոյն է անձ որ ոչ ի բաց արար զաղաթն իմ, և ոչ արգել զղորմութի իւր յինչն. զի գթած ողորմած է ար . . . “Blessed is God, who hath not rejected my prayers nor kept back his mercy from me, for pitiful and merciful is the Lord . . .”

Baronian ascribed the latter part of the above piece to St. Ephrem.

At the end of this part, fol. 288*b*, is a note of the scribe Grigor (գրչիս գրիգորի) asking for our prayers.

PART VI.—The beginning of this Part is lost. As it stands, fol. 289 begins with the last sentence of a prayer: . . . և երկայնամոնս անձ յանցաւորաց. խաղաղութիւն և անդատապարտ կատարեալ զամ աւուրս մեր մինչև ի գալն առ քեզ ունեւով զմիտս մեր ի խաղաղութեւ. զի անհաշիւ ես յախտեանս ամեն. “. . . and longsuffering art thou to all who trespass. In peace and tranquillity accomplish all our days until we come to thee, keeping our minds in peace. For blessed art thou for ever. Amen.”

There follows a note which proves that we have here the last folio of an old Armenian Breviary. The note is as follows:—

Աստուծոյն ևրկոտասան ժամադրութիս տուրնջեան և գիշերոյ ի փառս անձ որ տաւ իւր ըստ կամաց իւրոց. “End of the twelve hourly Offices of day and night. Unto the glory of God, who permits us to pray according to his will.”

And this: Օյնտիս ի բարեաց և զառաջինս ի մեղաւորաց. . . գրողիկս զթորոս. սարկաւապ. աղաչեմ յիշել ի ար: “I pray thee remember in the Lord, Thoros, deacon, the scribe, the last in good works and the first in sinful.”

Then follow, fol. 289*b*, certain prayers of Gregory of Narek (headed by a rude floral headpiece):—

Ի խորոց սրտից խրատք ընդ ան:

Եւ քանզի սկիզբն կալա խաւսել ընդ քեզ որ ի ձեռին ունիս զշունչ կենդանութեւ հոգւոյս բաղմամբի . . .

“From the depth of the heart, counsels with God’s help.” *Begins*: “And since I have begun to address thee, who hast in thy hand the spirit of life . . .”

The above is the fourth prayer. There follow the eighth, fol. 291*b*; the ninth, fol. 293; the twelfth, fol. 296; and the seventy-first, fol. 297.

Fol. 302. Խոստովանութիւն հաւատացելոց.

Քի որդի ա՛յ արարիչ և արդատաւոր կենդանեաց և մեռելոց,

որ տարածեցեր զսրբ և զանարատ բազուկս քո

“Confession of believers. Christ, Son of God, Creator and Lord, Judge of quick and dead, who didst extend thy holy and spotless arms.”

This is the same as the form of Confession on fol. 256, except that here a catalogue of sins and offences is added.

In addition to the older colophons noted above, the volume contains (folios 111*b* and 173) late notes asking our prayers for one Կուլամիր, i.e. Kulamir. Also, on fol. 305*b*, is scribbled a contract, only partly legible: Թէ Զոհրայրիլ ամսոյ. Զ. մեռելոց իստա . . . անձնին վարտակն խնայ կուլին ասաց իսաին տը անձնին ի տպ պարտ ունի գալ տարի համարածուն կու տա . . . վէյ ար տունէր ար վարդան միցս . . . վարդ երեսայ վաթի. This is a deed between three persons named Sir Tōnēr, Sir Wardan Melatz, and Ward Eresay Wathi, by which payment is guaranteed of 5000 white (coins) due from Wartak to Khodja Kul, dated 6 April, in a year which I cannot verify, but of which Baronian read the date as 1199, i.e. 1199 (A.D. 1749).

At each end of this codex is bound in a folio taken from a Greek menologion written on vellum. The folios measure 9 by 6½ inches,

and are written in a hand of the eleventh or twelfth century, with square breathings, and rubrics, 22 lines to a page.

The first fragment begins with the rubric:—

Καὶ μνήμη τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν νικολάου ἀρχιεπισκόπου κωνσταντίνου πόλεως, καὶ ἀθληταῖς τῶν ἁγίων μαρτύρων. βαχθησὴν ἰσακίου καὶ συμεῶνος.

Inc. Οὗτοι ὑπῆρχον ἐπὶ σαβορίου τοῦ βασιλέως περσῶν.

Below there is a hymn beginning thus:—

Ճ. Ը. Ἀντίθεον πρόσταγμα, παρά.
Ἰσχὺν ἐνδυσάμενος τὴν τοῦ δεσπότου. ὡς χοῦν
ἡδυπάθειαν τοῦ βίου κατεπάτησας.

The end fragment was from the same MS., and contains two hymns, of which the first begins:—

Ճ. Ե. μεσίτης θῦ καὶ ἁνῶν γέγονας.
Ἀγάπη θεοῦ. διδασκαίς ὁμίλησας τοῦ πνεύματος. ἐξ
ᾧ φωτιζόμενος. ἀρετῆς ἀκρότητα κατέληφας. τῶν
παθῶν ἀπαλλάξας· τὴν τῆς ψυχῆς κατέστασιν . . .

100.

Add. 19,732.—Vellum. Bound in white pig-skin, stamped with geometrical designs. Size, external $6\frac{1}{2}$ by $4\frac{1}{2}$ inches, of text 5 by 3. Folios 216, of which 2 and 215 are fragments of a Greek codex introduced by the binder. The Armenian folios run from 3 to 214, and are paginated in lower margins as 1–424. The book consists of 19 quires, of which the last contains 4 folios only. They are numbered in Armenian letters: the first has ω at its beginning and μ at its end; the rest, a single letter at the beginning. The hand as far as fol. 152 is a neat, clear *bolorgir* or round hand; from fol. 153 to fol. 208, a larger and less regular *bolorgir*; from fol. 209 to end, a small irregular *bolorgir*: page 424*b* is added in a similar hand, but less fine. There are everywhere 23 lines to the page. A folio is lost after 139, which, like its conjugate 138, is mended and stuck in with paper. The last folios are to be read in this order: 210, 213,

211, 212, 214. The titles and initial letters are in red. Above the text, at fol. 3, is a frontispiece of Persian design in purple ink; and the larger divisions of the text are marked by large floreated initials and marginal scrolls or arabesques. Accents for reading are added; and in the margins as far as fol. 96 a few glosses are added in the first hand.

Contents:—

Folios 3–95*a*. The so-called “Definitions against Pyrrhon,” of David Invictus. In this MS. the title prefixed in the printed text is added at the end of the treatise.

Begins: Որք միանգամ իմաստասիրութեան շան . . . Օի տան տից փիլոսոֆիայի լոգան Երանտես . . .

See *Opera Davidis*, Venice, 1833, p. 120, for the Armenian text. The Greek is printed, Berlin, 1904, in vol. xviii. of the *Commentaria in Aristotelem Graeca*, edited by Adolfus Busse.

Fol. 95. Ընկալն չար սանձիւր . . . “All evil is punishable with torment . . .”

Ends, fol. 96*a*: Ըստ գծաճիջ հանդիսադիր խըմբից առաջնոցն տառից տրամախոհ իմաստասեր մակաջուարանց՝ ներդրողն ի դաւթէ եռամեծէ եւ ի թագրիցաւ:

See the Venice edition, pp. 215, 216; and Migne, *Patr. Gr.*, tom. 46, col. 542, and tom. 39, col. 1087, or *Opera Gregorii Nysseni*, Paris, 1638, tom. iii., p. 180.

Fol. 96*b*. Commentary on the above tracts. Title: Լուծմունք սահմանացն, i.e. Explanation of the Definitions.

Begins: Որք միանգամ իմաստութեան շան շան: Դ՛ն որպէս դուք կարծէք ոչ գուր իմաստութիւն և ոչ էականեալ ո՛վ անիմաստ պիւռոնացիք, այլ որ շանկան շմին . . . “All who long for the words of philosophy. Text: Not, as you may think, that there is no philosophy and that it has no existence, O foolish followers of Pyrrhon . . .”

Ends, fol. 126*b*: Ընդհանրեալ զոյր իմաստից, մինչ զի ծանեալ զգիտութիւն վասն որոյ և հաւաքէ՝ որ գտանէ՝ զգերագոյնս:

The scribe, in writing out the above tract,

has left a few lacunae where he failed to read his original.

Fol. 127 is left blank except for this title on verso in red:—

Ս'եկնութիւն բանից զաւթի փիլիսոփայի՝ որ է ի կատարումն նորին տառի որ վասն սահմանացն իմաստութի: Մասցեալ ներսիս եղբար կաթողիկոսի հայոց գրիգորի ի խնդրոյ որում սիրողի իմաստութի:

Օխնդիր հոգևորական՝ հաւատով և սիրով հայցողաց պարտ է տալ յաւժարութիւն ըստ հրամանին տն, թէ նա որ խնդրէ ի քէն տուր . . .

"Interpretation of the tract of David the Philosopher, which completes his work on the Definitions of Philosophy; composed by Nerses, brother of Gregory Catholicos of Armenia, at the request of a certain lover of philosophy." Begins: "A spiritual request put forward in faith and love by those who make it, one must readily concede according to the precept of the Lord: To every one who asketh of thee, give . . ."

This is a commentary on the tract beginning նախ չար տանչիլի . . . ("All evil is punishable . . ."). Owing to loss of a folio it breaks off on fol. 139b at the words և գործէ որ՝ զհարկաւոր կիրսն՝ ոչ մեղանչէ. որպէս ուտելի. A Latin translation of this tract is given in vol. ii. of the *Nerses Claiensis Opera*, studio D. J. Cappelletti, Venice, 1833, pp. 13 sqq. It has been twice printed in Stambul, in 1731 and 1749.

Fol. 140a. 'Երբողեան կենսատու խաչին առ ի սրբոյ հաւրէն մերմէ զաւթէ ասացեալ: ռոմանաւոր չափով, աստանաւոր եղաւ: 'Երսիսի եպիսկոպոսի լամբրոնացոյ է՝ սա. հունկք. մէք: "A panegyric of the life-giving Cross, composed by our holy Father David, put into metrical form by Nerses, Bishop of Lambron, in 212 stanzas."

Begins: Բարձրացուցէք զսր նա մեր միաբան . . . "Exalt ye our Lord God with one accord . . ."

The above is attributed in other MSS. to Nerses the Graceful, Catholicos A.D. 1166. See the Poetical Works of Nerses the Graceful, Venice, 1830, p. 231.

Folios 153–208. A selection of 307 canons

taken from the larger Armenian Conciliary, preceded (folios 153–156) by two indexes, of which the first gives the subject-matter of the last canons, viz. 292–307, and of which the second is an alphabetical list of the matters dealt with in the whole 307.

The canons concern the following subjects: Lent, or the Salt and Bread Fast, preliminary fast, prayer, penitence, forfeiture of orders through unworthy conduct, unnatural vice, burial, soothsayers and wizards, benediction of a church, dreams, oaths, slaying of animals, cross, confession, parents and teachers, wills and testaments, communicants, heresy, baptism of children and of the dying, infanticidal mothers, meats strangled, animal sacrifices, *muron*, pregnancy, adultery and fornication, second marriage, perjury, homicide, monks, priests, &c. The canons are selected from the whole range of the Armenian Conciliary, and many are from the following Fathers: Athanasius, Epiphanius, Basil, Gregory Illuminator, Sion Catholicos, Nerses Catholicos, Thadeos Apostle, Sevantios, Cyril of Alexandria, Clemens, Philip Apostle, Sahak Catholicos, Nerses and Mirshapoh, John Mandakuni, John of Autsn (աւձնեցի) or Odsun, Gregory Theologus, Eznik of Kolb, Elisaeus; and from the Councils of Caesarea, Neo-Caesarea, Ancyra, Nice, Deutero-Nicene and Gangra, the After-Fathers, Deutero-Antiochene, Laodicea; from the collections known as the Apostolic Canons; and the Laws of Leo and Constantine.

At the end of these canons, fol. 208b, is written the note: {Իշատակ է զաւթի անյաղթ փիլիսոփայի սահմանաց զիրքս, նժատուր վողիգոթ թվին ոճժը, i.e. "The Book of Definitions of David the unconquered philosopher is a monument of Astuadzatur Wardapet, in the year 1112 (A.D. 1662)."

Fol. 209a. A table of kinship devised to show the degrees within which matrimony is illicit.

Fol. 209b. Ս'ի որ 'ի համազգեացն որոց արեան մերձաւորութի իցէ պսակաւորհնութի զիցէ . . . "Let

no kinsmen between whom there is affinity of blood wed one another . . ." (From the Pastoral Letter of Nerses the Graceful.)

Fol. 209b. Սոստիճանաց ազգականութեն յերկրորդ գրոցն: տիպլոս երկրորդ. Մզգականութի ծննդականութե անուն է և բաժանի յերիս կարգս . . . "About the degrees of kinship, from the second book, title three. Kinship is a name for consanguinity, and is divided into three orders . . ." (From the Institutes of Justinian.)

Fol. 214b. Կանոնք սրբոյն գոհգորի պարթևի: Եթէ ոք ի մահմետի օրէնս դարձի առանց սպառնալիցա և երկիւղի մահու, և ուրանա զյս . . . "The Canons of St. Gregory the Parthian." Begins: "If any-one be converted to the religion of Mahomet, except by threats and fear of death . . ." The conditions under which the Church readmits the renegade are detailed in the sequel.

There are two colophons. The first, at foot of fol. 211b:—

Ով իմաստուն հռետոր ար յոհաննէս զսակա աշխատանս ընկալ և զիս յաղօթն սբս յիշեա: պս, յունարի Դ. գրեցաւ. յաւիտ.

"O wise rhetor, Sir John, accept this little work, remember me in your holy prayers, in the year 801 (A.D. 1351), Jan. 4, it was written."

The second begins, fol. 212a:—

Եւ եր թուարեութե ամաց՝ տումարի հայոց պժքն եղև աւարտումն տառիս պատուականի Սահմանք կոչեցելոյ ի մեծէն դաւթ . . . ընդ սմին և մեկնութի առաջին շարագիւտին . . . Եւ զս համակ բարոյն միոյն նոյ . . . արարեալ սրբոյն ներսէսի և որ առ սբ խաչն գովեստի . . . ի միւսոյն ներսիսէ եղև ասացեալ տարսոնեցոյ: և կանոնք եկեղեցւոյ . . . հրամանաւ ար յոհանիսի սերաստացւոյ ժրջան կրանաւորի և ուղղաբան ճարտասանի . . . յիշեալիք զստացաւոյ սորա զտեղ յոհաննէս և զծնաւոյ նորին զպր պարոնշահն և զտիկին . . . (blank) . . . և զեղաւորսն զպր յակոբն՝ և զղազար: արամարտիկն . . . (erasure) . . . և զբորսն և զամ մեր ձաւորսն . . . հուսկ յետոյ և զս քն լիցի յիշումն ի ձենջ սիրելի, անարժան քհնստեփանոսի . . . ալ և զս ծնողի իմոյ մարմնոյ, և ուսուցանողի անյամ արուեստի նաւեր գրչի, և եղբարց և քուերց . . . Իրդ գրեալ եղև յաշխարհս հոնաց. ի հռչակաւոր քաղաքս Սուխաթ, րիդ հովանեաւ տաճարիս սրբոյ և պատի ի հոգեաներս

վերի: Ի սոյն ամանակի շփոթումն գոյ վրդովման՝ յիշս մարմնական աշխարհակալաց, զի գլուխ թիւ ոչ զոյ՝ որ առնէ խաղաղութի՝ ըստ տն բանի բաժանեալ թիւութի՝ ոչ հաստատի՝ սակս որոյ պետ քաղաքիս փոս հաստնէ խորխորատ փորէ շուրջ զքաղաքաւս՝ և բազում տունք հիմն ի վեր առնէ և աւերմունք անթիւ և նամ ոք յերկիւղէ է . . . զաւետիք գրիչ յիշաւ՝ յիշեալ վար յոհան՝ զի փոքր մի ես ազնեցի գրոյս՝ յառաջ կանոնին և ծաղկեցի . . .

"In the year of the Armenian era 812 (A.D. 1362) was this precious book completed, namely, the Definitions of the great David . . . also the explanation of the first finding of evil . . . also concerning the universal goodness of the One God . . . composed by St. Nersès, and the Panegyric of the Holy Cross . . . composed by the other Nersès, Bishop of Tarsus; and the Canons of the Church . . . by order of Sir John of Sebaste, a diligent monk and correct orator . . . Remember the owner thereof, Sir John, and his parents, Paron Paronshah and his lady (*here a blank is left for the name*), and his brothers, Paron Jacob and Lazar, the grammarian . . . and his sisters, and all kinsmen . . . Lastly, also, of myself, let there be fond commemoration among you, of the unworthy priest Stephen . . . as also of the begetter of my body, and of him who taught me this art, Nater the scribe, and of my brothers and sisters . . . Now it was written in the land of the Huns, in the famous city Souliath, under the shelter of the temple of St. Sargis in upper *Holeaners* (?). In the same period a great confusion reigns due to the fleshly rulers of the land, for there is no king at the head to establish peace, and the Lord's saying is exemplified, that a kingdom divided in itself is not assured. For this reason the chief of the city is cutting a trench and excavating a moat round the city, and is pulling down many houses, and the devastation is infinite and everyone convulsed with terror . . . Remember Avetiq, the writer O Lord John, for I aided a little in the writing of this book, and illuminated it."

At the beginning and end of this volume are bound in fragments of a Greek evangel of the twelfth century. The text consists of fragments of Luke, ch. 22.

An owner of the codex has stamped his seal on fol. 127b. The legend is *Քի ծաւոր յակոր սանոսեան*, "Sir Jacob Sanosean, a servant of Christ." Baronian read the date of this seal as 1029 = 1579.

101.

Or. 2621.—Glossy oriental paper. Oriental binding of red leather. Size, external 8 by 5½ inches, of text 5 by 4. Folios 209; written in a large, clear *bolorgir* or round hand, 14 to 16 lines to the page. The book consists of 18 numbered quires, some of 12, others of 18 leaves. Folios 137–141 have been torn and patched. Over the beginning of the text is a headpiece of green diapered pattern, and green or red initial letters begin the periods; here and there, *e.g.* on folios 21, 97a, these have not been filled in.

Contents:—

Fol. 3. The descent of Mary to Hell (without title):

Խորհեցաւ ամենայսրբու յածածին մարիամ երթալ ի լեռան ձիթենեաց կալ յաղօթս: և ի գնալն իւրում խնդրեաց յայ աղաւթիւք՝ ող առաքեաց ար զհրեշտակ իւր զի ցուցէ նմայ որ ինչ գործի ի վեր երկրի և ի ներքին կողմ երկրի ի սանդարմետսն . . .

"The all-holy Theotokos Mariam was minded to go to the Mount of Olives to pray. And as she went she . . ."

At end, fol. 31, is the note: *Խոճայ մխիթարին յովասափին և միս առ ձծ փոխեալ եղբաւն ակորին. ամէն:* "For Khodja Mkhithar Jowasaph and also for brother Jacob who has passed away to God."

A later possessor scribbles here a request for our prayers, for himself (named Haruthiun), his father Ginowin (*գինովին*), his mother Rhipsima, and son Avetiq.

Fol. 31. *Հարցմունք տիեզերալոյս վարդապետի ստացեալ վասն համբերութե:*

Ով որդեակ վերջին է ժամանակս և լցաւ երկիր անմեղաք, զի սառնացան և խաւարեցան հոգիք մեր և սիրտ մեր, ի նշոյ պիղծ դիւացն, և ցամաքեցաւ սերն այ ի սրտից մերոց: որպէս հրամայ քս և ցամաքիացի տէր բազմաց . . .

"Questions of the world-renowned Wardapet about Endurance. O my son, the last times are come, and the earth is filled with all sin; for our souls and heart are frozen by the spirit of filthy demons, and the love of God is dried up in our hearts, as Christ foretold, saying, And the love of many shall be dried up . . ." (Inculcates alms-giving, honesty, reverence for Sunday, for sacraments, &c.)

At the end, fol. 44, the same notices as on fol. 31; also on folios 49b, 62b, 74b, 89b, 113.

Fol. 44. Of the same Wardapet: Questions on Baptism.

Ղդք քրիստոնեայք եթէ սկիզբն մկրտութի է որ և կնուէր ասի աշխարհի բառով. եթէ զինչ է մկրտութի . . .

"Christians, then, [learn] that Baptism is the beginning, and that it is also called the Seal in popular parlance. What then is Baptism? . . ."

Fol. 49b. *Սարիբի ը մայիս ժե. յայտնաւոր վկայարանութին պարոն լոյս նոր նահապետին:*

Իւրհեալ է ամենայսբ, երրորդութի . . . ի ժամանակս թագաւորութե սուղթան սելւմին որ նստէր կոստանդինուպալիս ազգէն թուրքաց որ տիրէր բազում աշխարհաց ազգաց և ազանց: բարի մանուկ մի երեւեցաւ պարոն լոյս անուն աշխարհն հոնաց, ի քաղաքն կաֆա, յազգէ հայոց հաւատով քրիստոնեայ

"On Mareri 8, May 15. On this day the Martyrdom is read of Paron Loys, the new champion. Praised be the all-holy Trinity . . . In the time when Sultan Sélum was king and sat on his throne in Constantinople, and ruled over the race of Turks as well as of many countries and nations, a goodly youth appeared, Paron Loys by name, in the country of the Huns, in the city of Kafa, an Armenian . . ."

Fol. 62b. *Վարդ ի բան սողմունի որ ասէ որ ողորմի աղքատին փոխ տայ այ յաւուր դատաստանի:*

Լ՝յսպէս հրամայեն վարդապետք եկեղեցւոյ թէ քրիստոնէից բարի գործքն է. բաժին է. յառաջինն պահք. ի. աղաւթք. Դ. ողորմութիւն, որ աղքատաց տան. և պարտ է գիտել զի պահքն ի բաժանի . . .

"Homily on the text of Solomon which says that he who has mercy on the poor man shall be requited by God on the Day of Judgment. The doctors of the Church lay it down that Christian excellency of life falls into three divisions: firstly, fasting; secondly, prayer; thirdly, almsgiving to the poor. Now you must know that fasting is of two kinds. . ."

This homily is against use of wine and luxury. It ends with the precept that before the Sacrament no bread is to be eaten, lest it be eaten without due prayer.

Fol. 74b. Homily on the same text of Solomon.

Լ՝ուշին զայն ցուցանէ մի համարիք, թէ զողորմութիւն մարդու կու տաս այլ ինչ փոխ կուտաս, և մեծ փառք է քեզ, որ դու մարմնաւոր ես ամէն բարեաց կարաւաւն փոխ տաս, և զձեռքեզ պարտական շինես . . .

"This proves firstly that you must not think that if you give alms to anyone you are making a loan to God, and that you win much glory thereby; because you are only of flesh, and being in want of all good things, lend to God and lay him under an obligation to yourself . . ." (Contains anecdotes of Father Macarius and the ascetic doctor Enanos of Van and Khodjay.)

Fol. 90. Homily on the text, Give not the holy thing to dogs, nor cast your pearls before swine.

Լ՝ուշին սրբութիւն անուանի հաղորդութիւն. հալաւ մարդը կինն քի ուխտար անուանեն, ուխտարին չամ ինչ հալաւ է. կամ ի մաժուռ միտն մատաղն և ծնունդն. նոյնպէս հալաւ ամուսնացելոցն չամ ինչ սքե հացն ծնունդն. հալաւ հացէն պիտի ուտել, թէ մարդ պոռնիկ բողբոսած լինի շունն է այսպիսին՝ որպէս շանն չամ ինչ հարամ է. նոյնպէս նոյն հացն հարամէ որպէս զկամն և զփոն շանն որ չէ ուտելոյ. մարդն որ շուն լինի չէ արժանի հաղորդի: մի այն ասէ տղն մի ասլք . . .

"The first sacrament is called Communion. An honest (or pure) wife is called a sheep of Christ, and of a sheep everything is pure—milk, curds, meat, flesh for sacrifice (*matal*), and offspring. In the same way with the married woman, everything about her is pure, bread and offspring. You must eat of bread that is pure . . ."

In the sequel the homilist, who writes in a vulgar dialect, deals with the topic of immoral priests and women.

Fol. 113. Homily on the text, Honour thy father and thy mother, that it may be well for thee . . .

Եւ պարտ է գիտել զի. Դ. բան ծնաւոր զաւակին է, պարտական, և Դ բան զաւակն ծնաւորին պարտական է: Հառաջին ծնաւորն զաւակին պարտական է, որ երբ ծնան և մարդ յառաջ բերին, քանի որ տխմար է և գիւտ միս զալ և զահեակ զշարն և զբարին ոչ ճանաչէ, և ոչ կարէ դատիլ և զինքն պահել պարտական է ծնաւորն որ զաւակն ի հոր և ի ջրոյ, պահէ, և զկերակուրն և սգեսան հոգայ, և զի մի անխնամք կալով ի հուր կամ ի ջուր անկանի և վնասի զօակն. և ծնաւորն լինի արեան պարտական: երկրորդ պարտական է ծնաւորն . . .

"And you must know that there are four matters in which the parent is responsible to the child, and three in which the child is responsible to the parent. Firstly, the parents are responsible to the child, in so far as, when they beget and bring him into being, he is weak and ignorant of good and evil, and knows not his right hand from his left; nor can he be judged and protect himself. The parent is responsible for protecting the child from fire and water, for looking after his food and raiment, for seeing that he does not for want of care fall into fire or water and sustain harm . . ."

Fol. 121b. Homily on the text, Be ye wise as the serpent and gentle (միամիտ) as the dove.

Լ՝ուսի գիտելի է զի ոչ մարդ հոգի է և մարմին նոյնպէս սք գրոց բանն հոգեւոր է և մարմնաւոր: եւ զի անծային գրոց բան խորին է և ծածուկ, ամէն մարդ ոչ կարէ հասկանալ . . .

"First, you must know that as man consists of soul and body, so the text of Holy Scripture is spiritual and fleshly. For the text of Holy Scripture is deep and hidden, and not every man can understand it . . ."

Fol. 134b. Forms of penitential lament of sinners.

Եւ մեղաւոր հոգիքն զարհուրեալ դողան և ասն վաճ թէ մերձեցաւ աւր դատաստանին . . .

"And sinful souls shudder with fright, and say, Woe to me! the Day of Judgment is at hand . . ."

Fol. 138b. Similar forms for priests.

Ս'եղայ սբ երրորդութե . . . "I have sinned against Holy Trinity . . ."

Fol. 144. Canons of Gregory the Illuminator, xxx. heads.

ԺԵ. Վրահանայ որ ի մեղս զառաժեալ է. Ժ ամ ապաշխարեսցէ: Գ ևն մեռանդն արտասուաւք և տրաւք աղքատաց, և ապա մտեալ . . .

"XV. A priest who is plunged in sin shall repent ten years, with fervent tears and making gifts to the poor, and then he shall enter . . ."

These canons are numbered up to 23 on fol. 148, after which the numeration ceases. A later one, fol. 153b, is typical of their spirit:—

Եթէ որ ագիտութի ի հոռոմ կամ ի վրաց կամ յասորոց հաղորդ առնու չի ամ ապաշխարէ. իսկ գիտութի և հօտաով ունի հաղորդ համարել ճշմարիտ' Ե. ամ արտաքոյ եկեղեցուն ապաշխարէ. իսկ եթէ ի մահու մի որ նմա ժամ արասցէ . . .

"If anyone through ignorance takes Communion with the Romans (*i.e.* Greeks) or Georgians (*IVirg*) or Syrians, he shall repent for two years. But if he does so knowingly and with the idea that it is a true Communion, he shall repent outside the Church for five years. But if he does so at death, let no one pay him the usual rites (*lit. hour*) . . ."

Fol. 163. ԺԶ. Վանոնք եղկսի և խրատք ամուսնացելոց: 'Չորրորդ գրեմք կանոնք այնոցիկ' որք սրբութիւն անանին և լինին. կարճ տղայն ժե տարոյ փեսացուէ: և աղջիկն ժի: տարոյ հարմնացու է . . .

"XVIII. Canons for a bishop, and rules

for married persons. Fourthly, we write canons for those who are brought up in holiness and are holy. In brief, a male child of fifteen years is ready to be a bridegroom, and a girl of fourteen to be a bride."

Fol. 171. A collection of tales, in a vulgar dialect, without title.

Begins: Կազաւոր մի կայ և մէկ որդի ունէր և հրաման արաւ թէ ամէն մէկնոցի պ. զիմ որդին ի պատիւ տարէք. և ի վաղին եկաւ նախն զթագրի որդին ի պատիւ տարաւ և խմեցոյց և երկուուն երեք ի դուռն ի ներս արար և գնաց. և որդի թագրորին խիստ գինով էր և պաղիւս ելաւ գինին ի վր շրջեց և անկաւ ի կտուրն ի վայր և մեռաւ: և մեկալ աւրն գտան մեռեալ, և թգրն հուք մարաւ թէ զինչ յիմ իշխաւ նութին յայդի կայ կարեցէք. և զկարան կոտորեցէք և արարին այնպէս, և այրի գին մի ն որդի ունէր և զիւր հնձանն փլայց և զգինին պահեց, և յամէն վաղվընէ և յերկունն ի վր հացին չ թաս կու տա ար որ կու խմէր. և գիշեր մի դուրս ելաւ, և թգրին առիւծին սպանեաց, և թգրին վաղին կանչեցոյց թէ ով որ զառիւծն էսպան թող գայ, և իւր աղէկ առնեմ. եկին այրի կին մի և որդի: . . .

"There was a certain king, and he had a son. And he received an oracle . . ."

Fol. 206b. A list of dates.

Վ'մք ադամայ. չլ. ամք սեթա. Գժք. ամք ենովթայ. չլ.

"Years of Adam, 930. Years of Seth, 912. Years of Enoch, 905."

It ends: և ի ծնունդն, Խն մերոյ յի. քի. չթր ամ է միայհետ յադամայ մինչ և ի ծնունդն քի. ըճղը ամ է, ի քսէ մինչև ի սբ գրիգոր լուսաւորչն ի հաւատալն կոստանդիանոս թգրին. ԺԵ. ամ է, ի լուսաւորչն մինչև ի գիւտ գրոյն. ՃԺԷ. ի գիւտ գրոյն մինչև ի հայոց թուականն. ՃԼ. ամ է. ի հայոց թուականն մինչև ի գրիգոր նարեկացին. նարեկացոյն մինչև ի ներսէս, կլայցին. ՃԺԳ. ամ է. անդի մինչև ի գրիգոր ոտնեցին և ի ծերենց (?) գրիգորն յլ' ամ է. սոքա եղեն ի թվկիս հայոց պճե. անդ մինչ ի ծերենց շմա (?) ՃԺ. ամ է:

"And from the birth of our Lord J. C., 518 years. Total from Adam to the birth of Christ, 5198 years. From Christ until St. Gregory the Illuminator and the conversion of Constantine the Emperor, 17 (*read* 317) years. From the Illuminator until the discovery of the

alphabet, 117. From that discovery until the opening of the Armenian era, 130. From the Armenian era until Gregory of Narek . . . † From Gregory of Narek until Nerses of Klay, 183. Thence until Gregory Otnetzi and up to the Elder (?) Gregory is 330 years. They were in the year of the Armenians 855. Thence until the Elder Shma[von], 83 years."

Fol. 208b. *Արդ գրեցաւ այս քարոզ գիրքս ձեռամբ անարժան քասպար կրանաւորիս, որ նսալ(?) և գրեցի: Ի դուռն սբ անձնին: թիվն. ոճ. յունիս Ի ին կատարեց. ամէն. Ի վարդապետութեն գաւառիս ար սրապիւն քաչ բաբունապետին. Մ.Յ.Լ և յիշեցէք զծնաւդս իմ մուհիւն, զքուրմ իմ սառան. ամէն: . . . (Յիշատակ է այս գիրքս խոճայ միսթարին և եղբարն յովսափին և միւս եղբարն յակորին . . . և հաւրն խոտապետոյն և մաւրն նապարին.*

"Now this book of homilies was written by me, the worthless Caspar, a monk. And I sat (?) and wrote it at the door of the holy Virgin in the year 1050 (A.D. 1600), and finished it June 25, Amen, when Sir Srapion was Wardapet of the district, a valiant chief Rabbin. But remember also my parent Mouhip, my sister Sařan, Amen . . . This book is a memorial of Khodja Mkhithar and of brother Jowasaph and of the other brother Jacob . . . and of the father Khotawert and mother Nazar."

Another hand continues the above notice thus:—

և բաղլամին. և կիրակոս քահանային. և խաթուն մաւրս իմ չիհան փաշային. "And of Bařram, and Kirakos the priest, and of Khath, of my mother Dschihan Phashay."

102.

Or. 6966.—Stout paper. Binding of brown leather stamped with geometrical designs, with flap. The covers are pierced with holes for metal studs, now lost. Size, external 8½ by 6 inches, of text 6½ by 4½. Folios 258; written in a large, somewhat inelegant *notergir*

or notary's hand, 24 lines to a page, with the exception of folios 191–201, which are given in *bolorgir* or round hand, and folios 114–121, written in a loose, negligent *notergir*. This last is certainly from another hand than that which penned the bulk of the book. The title and first lines of many pieces are given in brown, green, red, blue, and yellow ink. There are coloured initials at the head of every paragraph. The quires mostly consist of 12 leaves, and the 10th begins on fol. 114 and ends on 121. The numbers of the 11th and 12th are missing. The 13th ends on fol. 154, the 14th on fol. 166, the 16th on fol. 188, the 17th on fol. 200; the 19th begins on fol. 210 and ends on fol. 219, the 20th begins on fol. 220, the 21st on fol. 232, the 22nd on fol. 255.

The book contains a Miscellany.

Fol. 1b. A list of the 34 heads of the Apostolic canons.

Fol. 2. *Մ.Յ.Լ կանոնք սբ հարցն պիտանի . . .* "Other useful canons of the holy Fathers . . ." (A list of 17 heads.)

On the same folio there follow the 51 heads of Basil's canons. Fol. 2b, the 271 heads of Basil's other canons. Fol. 5b, the 19 heads of Sahak's canons. Fol. 5b, the 26 of Philip's. Fol. 6a, the 65 of Nerses'. Fol. 7a, the 23 of John of Ezenka's. Fol. 7a, the 4 of Priestly. Fol. 7a, the 2 of Thaddeus'. Fol. 7a, the 2 of Nerses'. Fol. 7a, the 3 of Basil's.

Fol. 7b. The heads of the canons of the Apostles, of Basil, Antioch, Nice, Gregory Illuminator, John the Philosopher, of Mandakuni, Sahak, of the Patriarchs. Of most of these but one head is given; of Mandakuni, five.

Fol. 8. The canons of the Apostles.

Այլիզն առաքելական կանոնիս. . .

Այլ չարդապետութի առաքելոցն. զկնի վերանալոյն քսի առ հայր իւր յերկինս.

"Beginning of the Apostolic canons. The teaching of the Apostles. After the Ascension of Christ to his Father in heaven . . ."

† The scribe has left out the number.

These were edited by Jac. Dashean, Vienna, 1895, together with the canons of Addai, of Philip, and, in part, of those of Shahapiwan and Karin.

At the end is an enumeration of the provinces selected by the several Apostles.

Fol. 18*b*. Other canons of the Fathers.

Կանոնս որ արկանեն արական Նիւթ, և պղծեն զմիմեանս և որ արականն մատունս ի ծնունդականս իւրեանց, մեծ ջանիւ յերն հաղորդեսցին... *Feminae quae masculinum*...

Fol. 19*b*. The 51 canons of Bishop Basil.

Ըրտաբստալքն յեկեղեցւոյ ամ հերձաժողք ասին, իսկ կէս հերձաժողքս կոչեցին ոչ միայն զայս այլ և զայլ առանձին ժողովարարս... "Those who are put outside the Church are all called sectaries, but some have given this name not only to these but to other special conventicles..." (See Or. 2614, fol. 1, where the text is less correctly given.)

Fol. 25. The 271 other canons of Basil the Patriarch, on all kinds of affections.

Եւ թիւ որ ապականէ զէգ յանկարծարեայ բռնաբարոյ. մահապարտուէ գատաստան ընկալցի... "1. If anyone slay a woman by sudden violence, he shall receive the sentence of being guilty of death..."

Fol. 42. At the end of the 270th canon the scribe ետկարշ սարկաւազ (Etkarsh the deacon) asks for our prayers.

Fol. 42*b*. Canons of Sahak Patriarch.

Եւ Որ յառաջ ուտէ ինչ և հաղորդ առնու. ք. ամ ապաշխարեւ... "1. He that eats before celebrating the Communion shall repent during three years..."

Fol. 43. The 26 canons of Philip.

Եւ Կին եթէ ամուսն զիպեսցի անգիտաբար ամուսնանալով անմեղք են. մի որոշեսցին ի միմեանց... "1. If a woman, being barren, chance to marry through ignorance, the parties are sinless. Let them not be separated from one another..." (See MS. Or. 2334, fol. 47.)

Fol. 46. Canons of John Mandakuni.

Ըրդ ես զայս ըստ իմում գիտեցլայ ասեմ, թէ որ զմանուկ տար ագէտ որ ոչ կարէ կարդալ աւետարանն ի բեմի ի լուր ժողովրդոցն... "I, then, of my own knowledge, declare that one who ordains a youth weak and ignorant who cannot read the Gospel on the *bema* so that the congregation hear it..."

Fol. 47. The 67 canons of Nerses Catholicos.

Եւ Պարտ և արժան է, քհնյց ահիւ և զողովրդէ կեալ առաջի նայ... "1. It is meet and fitting that the priests should live in fear and trembling before God..."

This is followed on fol. 51*b* by sundry questions and answers.

Fol. 52. Վարդ ի բան աւրինացն որ ասէ՝ պատվեայ զհայր քո և զմայր զի քեզ բարի լինիցի...

Եւ պարտ է գիտել զի ք բան զօական ծնողին է պարտական. և ք բան ծնողն զօական. Ըռալին ծնողն զօական է պարտական, որ երբ ծնան...

"Homily on the text of the Law which says, Honour thy father and thy mother, that it may be well with thee... And you must know that there are four things in which the child is answerable to the parent, and four in which the parent is answerable to the child. Firstly, the parent is answerable to the child in that when the latter is born..." (The third duty of a parent is said to be to marry his son when the latter reaches the age of fourteen.)

This homily is in fairly good Armenian, but not quite classical.

Fol. 55. Խորատ և կանոնք Յոհաննէս եղեկացւոյ արարեալ է վաքաճանայից և ժողովրդոց. ի կանոնական սահմանաց սրբոց առաքելոց և հրապարակեալ է հօրն մերոյ վարդան վրդապետի, յոր յամէ ժողովեցի և գրեցի:

Եւ Վրախ պարտ է իմանալ թէ զինչ է քրիստոնէութիւն, և զինչ է հաւատ քրիստոնէութեւ. և արդ գիտել է զի հաւատ նայ առ մարդիկ միջոց է և շարկապ...

"Precepts and canons of Hohannes of Eznka about priests and congregations, from the canonical rules of the holy Apostles and

Patriarchs and Doctors and our Father Wardan Wardapet, from all of whom I collected and copied. 1. First we must understand what is Christianity and what is Christian faith. We must then understand that faith is the mean and tie between God and man . . ."

This treatise is in half-vulgar language. Its author, John, called "of Ezenka" (*or* Pluz), disciple of Wardan whom he names, lived A.D. 1271-1326.

Fol. 56b. յ. Հաղագս մկրտութե.

Երգ քրիստոնէութե սկիզբն և զուին մկրտութիւն է, որ և կնունք ասի աշխարհի բառով.

"2. On Baptism . . ." (See Or. 2334, fol. 107.)

Other sections follow on rearing a child, on marriage (of which the age is fixed at twelve or fourteen for a girl, and fifteen for a boy), on fornication, theft, swearing, perjury, foul language, hatred, love, prayer and Sunday, confession, Communion, alms-giving, fasting, on simony (*սիւսթ*), &c. The tract ends fol. 71b, where the scribe, Stephen the presbyter, asks for our prayers.

Fol. 72b. Հետ զրեւոյ Հասարակաց քրիստոնէից կանոնս և աշխարհի զհոգեւորականութե և արժանիք հնչուի.

Եւ իարգեցին առաքեալն եւ եղին Հաստատութիւն մարտոսանք և հպարտք. սէգ. և սնափառք. ատեցողք և ուսումն ատեացք. քնածք. յոյլ . . .

"After writing out canons for Christians in general, let us now lay down rules prescribing the qualities essential in those who deserve priesthood. 1. The Apostles laid down firmly the rule that the overweening and proud . . ."

There follows a selection from various bodies of canons, viz. of the Apostles, folios 72b, 77; of Nice, folios 73, 77b; of Thadeus, 73; of Nerses Catholicos, 74; of Basil, 75b, 77b; of Antioch, 77b; of Gregory Illuminator, 77b; of John Philosopher, 77b; of John Mandakuni, 78; of the Patriarchs, 79.

Fol. 80. Վովաանութիւն կարգո:

Եւ մարմնական դասոց բաղդատ. անձամբող սք և

անարատ. քաջ փիլիսոփայ վեհ քան զմարդ. անուանակցին քում համեմատ . . .

"Eulogistic addresses arranged in order. Rival of the fleshless hosts, holy and spotless in thyself, excellent philosopher above all men . . ."

Ends (fol. 81): Վրանգի պրէն և աղամայ. մինչև ՚ի քէն եկեալ հասայ. գտայ և ոչ քեզ նմանայ. անցեալ յայժմուս և ապագայ՝ դուրիմ անունըս զէյթունցի. երգեալ սակօ բան գովեստի. արխաադէս վրդպտի. որ գօռոգէր մանկի:

"Thus I have gone through the alphabet from A for 'Adam' to Q (the last letter), and have found none like thee in past, present, or future. David of Zêytun (Zeitoun) has sung his small treatise of praise, of Aristaces Wardapet . . ."

But a marginal note denounces David of Zêytun as a plagiarist, and attributes the above piece to the Wardapet Lucas of Keli (*կելեցի*), who composed it in honour of his teacher, Sargis the philosopher. Lucas was author of a metrical essay on the Roman Calendar, contained in the Mekhitarist Library of Vienna, no. 88, bearing the date A.D. 1557.

The above treatise is a collection of specimen modes of addressing dignitaries of Church and State, couched in ridiculously adulatory language.

Fol. 83. A homily on the text of Solomon, They that in holiness keep their holiness shall be hallowed: Օխ որք սրբութիւն պահեն զսրբութիւն սրբեցին:

Begins: Եւ զիւր անձային զանազան արդար դատաւոր քարոզեն. եւ այս է պատճառն զի մարդկան դո՞ստոս ոչ է արդար. վս զի. Դ. պատճառի թիւրի. դատաստան մարդոյս, կամ վս տգիտութե. կամ վս կաշարաց. կամ վս երկիւղի. կամ վս աշուուե. զի մարդ տղիւն է և ոչ կարէ զշարն և զբարին, զսուտն և զիրօն. զարդարն և զմեղօրն. ջոկեւ և բաժանել. իբրեւ զագէս սառաֆ. որ ոչ կարէ զոսկին և զպղծն, զանակն և զարծաթն բաժանել: Եւ իմաստունն և ծածկազէտ . . .

"All Divine Scriptures proclaim God to be a just Judge. And this is the reason that

man's judgment is not just; for there are four causes which pervert man's judgment: ignorance, bribes, fear or respect of persons. For man is ignorant, and cannot distinguish and separate evil from good, false from true, righteous from sinful . . ."

At the end of this (fol. 93) the writer, Stephanus, asks for our prayers.

Fol. 93^b. Homily on the text of Solomon (Prov. 18⁹), He that in his works heals not his own soul is brother of him that commits suicide: *Որ զանձն ի գործս իւր ոչ բժշկէ. եղբայր է նա պնոցիկ որ անձին անկոցէ:*

Begins: *Ընձն զբանական հոգին ասէ, ուզ ասէ մարգարէն. նշեալ անձն իմ զոր . . .* "By himself he means the rational soul, as the Prophet says, Praise, O my soul, the Lord . . ."

Fol. 99^b. Homily on Prov. 18²¹, Death and life are in the power of the tongue, and they who hold it shall reap the fruit thereof: *Մահ և կեանք ի ձեռն լեզվին և որք ընթռնեն զնայ կերիցեն զպտուղ նորա:*

Begins: *Ընաջին խրատ վա մարմնօր կենացս է ճշմարիտ մահու և կենաց պատճառ լեզուն է . . .* "The first precept concerns the fleshly life. The tongue is the true cause of death and life . . ."

At the end, Stephanus asks our prayers for himself and his parents, Sargis and Shanfash (*շանփաշին*).

Fol. 106. On text: *Որ ողորմի աղետափն փոխ տայ նոյ:* (He that giveth alms to the poor man lends unto God).

Begins: *Ընայէս հրամայեն վգիտք եկեղեցւոյ. թէ քրիստոնէից բարի գործքն. ք. ազգ է. և ք. բաժանի. առաջին պահքն. ք. աղօթքն. ք. ողորմութիւն . . .* "The Doctors of the Church ordain as follows, that the good works of Christians are of three kinds, and may be divided into three: firstly, fasting; secondly, prayer; thirdly, alms-giving . . ."

In this homily is told the story of Enanos of Van. The last folios of it, 114–116, are by another hand, which also wrote folios 117–121.

Fol. 117. *Հարցումն վնն նոյի և տապանակին. թէ քանի աւր կացին ի տապանն: պոխ: բոլոր տարի մի.* "Question about Noe and the Ark. How many days were they in the Ark? Answer: One whole year."

In this tract Nakhidschevan (*նախիվեան*) is identified as the spot where Noah rested in the Ark.

There follows a discussion, on fol. 118^b, of why it was forbidden to eat blood and things strangled as a *matal*. The date of this is not given, but the following passage (fol. 118^b) indicates that it is fairly early:—

Պարձեալ: քս. յետ մկրտուէ, ի լեռն պահեաց զ. խ. օր: և որ երեսայն նախ քան զմկրտելն. խ. օր ուսանի զխորհուրդն և ապա մկրտի, և զարձեալ մանուկն. խ. օր յարգանդի. խ. օրեայ շնչայրերի հոգով. ի նոյն խոհրդ. և նոր մանկուք, յարգանդ մօր եկեղեցւոյ. անանին այլ և պահեն. է. օր նք զգետիւն . . .

"Again, Christ after Baptism fasted the forty days on a mountain; and just as a catechumen before being baptized is taught the Mysteries for forty days and then is baptized, and also as a child for forty days in the womb is after forty days quickened by spirit, in the same mysterious manner her new children are fostered in the womb of Mother Church, and also fast seven days in pure raiment . . ."

For the ceremonies of the Armenian Church this tract is important.

Fol. 122 (in first hand). Homily on Matt. 10¹⁶, Be ye wise as serpents: *Եղերուք խորագէտք իբրև զաւձ:*

Նախ գիտելի է զի ուզ մարդս հոգի և մարմին. նոյնպէս սք գրոց բանն հոգևոր և մարմնօր. է զի նախն. գրոց բանն խորին և և ծածուկ. ամէն մարդ ոչ կարեն հասկանալ . . .

"First we must understand that, as man is soul and flesh, so the text of Holy Scripture is spiritual and fleshly. In some cases the text of Scripture is profound and secret, and not every man can comprehend it . . ."

Fol. 126b. Վարդապետ զմ հիւր ընկալութեւ. ի բանն աւետարանին որ ասէ. օտար էի և ժողովեցէք զիս: Եւ պաւղոս ասէ՝ զհիւրասիրութեւ զհետ երթալք: Եւ գիտելի է յօրինակաց զի ի մէջ նամ կենդանեաց որ զօտարն ասէ միայն շունն է որ զնման չուն և զանման կենդանին ասէ: Իսկ այլ կենդանիք նամ սիրեն զնման. ուր զայլն զգայլն. ոչխարն զոչխարն. ձի զձի . . .

"A homily on hospitality, on the text of the Gospel which says: I was a stranger and ye took me in. And Paul says: Pursue hospitality. And you must know from examples that among animals, though they hate other kinds, only the dog hates both dogs like himself and other animals that are not like him. For the rest of the animals love their kind, as for example wolf loves wolf, sheep sheep, horse horse . . ."

At the end (fol. 129b) Stephanus, the scribe, asks for our prayers.

Fol. 130. Խորատական բանն զմ խոնարհութեւ, Լորդ ուր ասէ առաքեալն. նամ խոնարհութեւ զմի. Իհանուս լաւ համարել քան զանձինս . . . "A moral discourse on humility." Begins: "As then the Apostle says: In all humility think others better than yourselves . . ."

Fol. 133. History of the Rich Man, and of God's wonders.

Begins: Լորդ ոմն մեծատունն հիւանդացո ծանր և փոխեցո ի մահուանէն. բաշխեաց յնչից իւրոց աղքատաց ըստ գահեկան . . . "A certain rich man was grievously sick, and passed away by death. He allotted of his goods to the poor 30,000 darics . . ."

Fol. 133b. Լալ պատմութիւն և սքանչելիք մեռեալ մանկան . . . "Another history, and the miracles of the dead child . . ."

Fol. 134. Սքանչելի տեսիլ խաչի վարդապետին: Սայ էր աշակերտաց սրբոց Թարգմանչացն սահակայ և մեսրոպայ. որ շրջեալ քարոզէր նրա վրդպտն խաչի զբանն նոյն զորոց. ի լեւիս հօտացելոց. և ի տօնի նշնայայտութեւ հանգիպեցո նայ ի գիւղն ակօրի որ սուղաբանի արկուռի յոռն աւագ մասեաց . . .

"The marvellous dream of Khatchik War-

dapet. He was among the pupils of the holy translators, Sahak and Mesrop. And the holy Wardapet Khatchik wandered about preaching the word of Divine Scripture in the ears of the faithful. And on the Feast of Theophany he happened to be in the village Akori, which is properly called Arkuri, at the foot of Great Masis . . ."

Fol. 135. Պատմութիւն այլ և հրաշքն որ եղև յերուսաղէմ:

Սարգսպետ մի որ եղև եպս. յովանէս անուն. ի տայոց գօտէն. այր մի թին վարուք. խստակրան ձգեալոր . . .

Ի թվին հայոց չճ. և հր. և ապրիլի. է. եղև սքանչելի տեսիլ յնմ. կայր վարդապետ մի յնմ պաւղոս անուն . . .

"Another history of the wonders which occurred in Jerusalem. A certain Wardapet became a bishop, John by name, of the canton of the Tayq, a man of gloomy life, austere ascetic . . . In the year of the Armenians 672 (A.D. 1223), on April 7, was seen this marvellous vision in Jerusalem. There was a Wardapet in Jerusalem named Paul . . ."

Fol. 136. Պատմութիւն մուղղոյն զանգիանու. զոր գրեաց սր վրդպն մեր յովանէս գառնեցին, ի թ. հ. չճ. հա:

Լոր վրդպն յոհաննէս ի քաղաքն յնմ և գնացեալ յնմայ ի յորդանան գետ. յօուր տօնի յայտնուեն. եկն առ իս ասաց վրդպն յոհաննէս պարսիկ մուղղի մի. ք. որդովք և թարգման մի շիւր և հայցէր յինէն միւսութիւն . . .

"History of Mulr Zangian (?), written by our holy Wardapet, John of Garni, in the year 671 (A.D. 1222). John was Wardapet in Jerusalem; and he started from Jerusalem for the river Jordan on the Feast-day of Epiphany. There came to me, said the Wardapet John, a Persian *Mulr* (Mulla) with two sons, and an interpreter was with him, and he asked me for baptism . . ."

Fol. 137. Լալ և պատմութիւն անողորմ պետրոսի: Լոր այր մի մեծատուն և անուն նր պետրոս յափրիկէ (քաղաքէ *in mg.*) և յաւուր միում ձմեռնային նստեալ աղբաք ջնոնուին ի գէմն արևու . . .

"Another history of Pitiless Peter. There was a rich man, and his name was Peter of Africa, and one winter's day the poor sat and warmed themselves in the sun . . ."

This ends thus (fol. 139): *Լսապէս աղքատաց երանելին պետրոս և ստացո զանանց մեծութի ի քէնայ մերոյ.* "Thus did the blessed Peter make himself poor, and acquired riches, that pass not away, from Christ our God."

Fol. 139b. Life and history of Job the Just.

Հայր համբերութե յոր էր որդոցն եսօսի թողանցն խոհակայ որդոյն արքահամ. և բնակէր ի յուսիս աշխարհի. ի կողմանս յարեւելց. և էր թագաւոր որդոց եղոմայ . . .

"Job, the father of patience, was of the sons of Esau, and grandsons of Isaac, son of Abraham; and he lived in the country of Uz in the East, and was king of the sons of Edom . . ."

Fol. 141b. History of one who disbelieved in the Sacrament.

Ումնն ծերոյ խստակրօն ճգնօրի որ պարզմութիւ թերահօտաւոր ի հաղորդութի մարմնոյ և արեան քի. և լուեալ ք ծերոց ի մասանոց զբանս այս . . .

Fol. 143b. *Սլաք և պատմութի հարանցն զոր ծայրաքաղ արարաք:*

Ըն ծերոյ ումնն բնակեալ էր եղբայր մի պղերդա-գոյն, և տեսանելով զծերն զի ի շաբաթիկանն մի անկամ ուեելով, և ի միում օուր ասէ ցնայ՝ արքայ ասն ոմանք թէ առօել ժուժկալութի ածէ զք յամպար-տանութի . . .

"Life and history of the Fathers, abridged by ourselves." *Begins:* "There was living with a certain old man a brother of idle habits; and seeing the old man eating once on the Sabbath, and on that one day, he said to him: Abba, some say that excessive abstinence induces pride . . ."

Fol. 143. *Պատմեաց ոմն ի հարանցն. եթէ այր ոմն բնակեալ էր ի տիրոս . . .* "One of the Fathers related how a certain man lived in Tyre . . ." (See the "Lives of the Fathers," in Armenian, Venice, 1855, ii. 455.)

Other anecdotes of the Fathers of the Desert follow as far as fol. 154b.

Fol. 155. Sundry questions and answers.

Հրց: *Վրանի եղեն նշան ի խաչելունն. Պտխնի:* *Սկէց . . .* "Question: How many signs occurred at the Crucifixion? Answer: Six . . ."

On folios 159 *sqq.* the question: *Հարութի քի յորում ժամու էր* ("At what time did the Resurrection take place?") is discussed under sixteen heads. At fol. 171, in a discussion of the Canon of the Old and New Testaments, the Testaments of the Patriarchs are included in the former; Revelation, Rest of John, the Third of Paul to the Corinthians, and that of Thadeos, in the latter. The text then continues as follows: "And, as Klem (Clement) says and Ananiah of Damascus, we accepted in the Church six other Books, viz. the Lectons of Jacob, and two sets of Apostolic canons, the Words of Justus, the Book of Dionysius Areopagita, and the Preaching of Peter the Apostle. So that there are 36 books of the Old Testament and 36 of the New: 72 in all."

Then follows a discussion of the Ark, fol. 171b: *Վրանի օր կացին ի տապանն, ի. e.* "How many days were they in the Ark? . . ." (See above, fol. 117.)

Fol. 174. *Լսլ հարցմունք վա շար.*"

Օշարականս ով է ասացեալ. Պն. Որք զծորանս հոգոյն արբին . . .

"Other questions about the Hymn-book. Question: Who composed the hymns? Answer: Those who drank in the Spirit's influence . . ."

There follows a list of the authors of the Armenian Hymn-book, with directions for its proper use. Then a list of the authors of the various sacramental rites of the Church (see Rit. Arm., p. xxviii.). This is incomplete at end by loss of a folio after fol. 177.

Fol. 178 (in a new hand): *Չորս իրք են որ զմարդն ի մեղաց պահեն. և նա ըստ զլուխք են.* "There are four things which guard a man from sin, and all are chief forms of the good. First, that a man forget not his sins . . ."

Fol. 178b: Լայց մարդս. ք. պարգևօք առեւ է քան զհրեշտակք . . . "However, in two graces vouchsafed him man transcends the angels . . ."

Fol. 181b. Ս ք ժամանակացն յադամայ:

Լ մ ելանելոյն ադամայ ի դրախտէն առ մեզ կաւ. ի ջհ, և զհայ թուականն ի վր բեր և այն է: Լ մք ի ջրհեղէն կաւ վշիդ. և զհայ թուականն ի վեր բեր . . .

"Concerning the times from Adam. Take years from the departure of Adam out of the Garden up to our own epoch, 20 + 976 (?), and add the Armenian era, and that is it. Take years from the Flood 3734, and add the Armenian era . . ."

Fol. 182. Հունաց գիրն ով է արարեալ. Պիւ. կադմոս է արարեալ . . . "Who invented the Greek alphabet? Answer: Kadmus invented it . . ." (Other questions and answers follow.)

Fol. 185b. Ս ք ժամանակաց ադամայ:

Լ րաջին մարդն ադամ. յետ ելանելոյն ի դրախտէն լեալ ամաց մլ ծնանի զսէթ . . .

"Concerning the dates of Adam. The first man Adam, after he left the Garden, being 230 years old, begat Seth . . ."

Fol. 187b. Ս չն անխմոր շշխարին և անջուր բաժակին .

Սուրբն եփրեմ ասէ խմորն սկսօ յեւայէ և ապա կանեաց զքնութի, մինչև եկն խորհուրդ բաղարջին յանապականն մարիամայ . . .

"Concerning the avoidance of leaven in the Host and of water in the Cup. St. Ephrem says that leaven began with Eve and corrupted nature, until the mystery of *Azymes* came from the incorrupt Mariam . . ."

Other citations follow of Gregory Theologus, Cyril of Alexandria, John Chrysostom, Cyprian, Celestinus, &c.

Fol. 188b. Ս ք կարգաց եկեղեցւոյ:

Խկ յեկեղեցի առաջ դասք. պատրիարզ որ թարգմանին հրիշտք . . . "Concerning Church Orders. Now the first Order in the Church is that of Patriarchs . . ."

Fol. 189. A brief chronology from Adam to Mohammed.

Fol. 190. Լ ուկք պիտանիք. զոր ասացեալ է բարսեղ բարուախօսի:

Լ ուր ոմն ընթանայր ի դար ի վեր տեղիս և շալիեր էր ծանր շալակաղ. և դժուար էր աշխատութենէ ճանապարհին, հառաջէր ոգոց հանէր և ասէր. ո՞ր ադամ թէ դու ոչ էիր անցեալ զպատուիրանօն, մեք ոչ կրեաք զլոյսպիսի տառապանքս: եւ ի նոյն ժամայն երևեցօ նմա հրեշտակ Խն և ասէ. տարայց և զքեզ ի դրախտի անդ և եղից մի պատուիրան քեզ ույլ և նմա, և թէ պահեսցես զոր ասացից քեզ, կացես և մնասցես ի դրախտին . . .

"Useful fables composed by Basil the moralist." *Begins*: "A man was walking up a hill and carrying a very heavy load, and he sighed and lamented and said: O Adam, if you had not transgressed the commandment, we should not be undergoing such hardships. And forthwith appeared to him an angel of the Lord, and said: I will take you too into the Garden and lay a commandment on you as on him, and if you keep my precept you shall remain in the Garden . . ."

Other tales follow, each with its moral. The last begins (fol. 201):—

Լ շխան ոմն աքնուական ուներ. ճ. խոզ և իրտոց էր արկեալ ի տեղի արձակ և ջուր և կերակուր բազում էր անա . . .

"A certain prince of noble birth had one hundred swine, and he confined them in a wide place where there was plenty of water and food . . ."

Fol. 202. Forms of blessing and prayers to be used over sundry persons, especially for Armenians in their dispersion. Incomplete at the beginning through loss of a folio before fol. 202.

The first complete section begins:—

Լ յախերգանք: Ով դասք լոյսերամից և կաճառք աստեղափայլ սբ հանդիսից, ծանիցէ վեհ իմաստութիւնդ ձեր զի որպէս ի պողոտա կուտակեալ ալեաց ծովու անկանիցի որ անհմուտ . . . սոյնպէս պատահեցօ անհմուտ կրթութիւն անձային խորոց . . .

"Preface. O ranks of luminous ones and assemblies of star-lit holy festivals, be it known to your sublime understanding that like to

the case of an unskilled mariner plunged into the whirlpools of a swelling sea is that of one ignorant of the discipline of Divine mysteries . . .”

The text begins (fol. 203) :—

Լ՛ւրհնեալ է անհաշիւ և անհաշիւ երրորդուն .
տայ աշխարհի զնաղաղուն, բառնայ զպատիժն և
զպատուհանն ի յարարածոց . . .

“Blessed is God, blessed the all-holy Trinity, that gives peace to the world, and relieves creatures of penalties and punishments . . .”

Towards the end (fol. 209b) :—

Լ՛ալ և զհոյակապ և զհոյակապ քղքս զանեղաշէն
և զանախնամ գեղալանս և . . . ուսմիկ ժողովուրդս ի
սմայ պահեսցէ քս ան մեր անխռով . . .

“And may Christ our God protect in tranquillity our eminent and famous city built by the Increase and cared for of God, Gelawanq . . . together with the common people therein . . .”

The above prayers and litanies are in good, but florid, Armenian, and the scribe, Stephanus the Elder (who at the end asks for our prayers), has left lacunae where he failed to read his archetype.

Fol. 210. Ephrem's homily on Penitence.

Լ՛րդ լուսացարուք. սրբեցարուք, բնկեցէք զշարիս
յանձանց ձերոց, դադարեցէք ի շարեաց ձերոց զոր
գործեցէք. եւ ես զեզծեալն և զժամրն . . .

“So then wash ye, hallow yourselves, cast evil away from your souls, cease your evil deeds, and I . . .” (This homily is other than the two printed under the same title in the fourth volume of the collected Armenian works of Ephrem, Venice, 1836.)

Fol. 214. Ananiah Wardapet's exhortation to patience and peace.

Լ՛րդ յորժամ մարդ շնորհս առնու յայ իմաստուն
և երկիւղի, նա ոչ տայ պատճառս տրամուռն բնկերին,
և ոչ առաքէ բանս տրամականս եղբայրն ոչ ասէ
տղոմն . . .

“So, then, when a man receives from God the grace of wisdom and fear, he gives no cause for sorrow to his fellow, and utters no words that distress his brother, as Solomon says . . .”

Fol. 216. John Chrysostom, rules and precepts.

Եղբայրք իմ և սիրելիք յոյժ ահագին և սոսկալի և
ահեղ և աւրն դատաստանին նյ. յորժամ գայցէ
ամենալքննողն և ճշմարտապէս դատօրն դատել զամ
սինգերս, և կարի անողորմ և աններելի դատուն և
չարաչար պահանջուն . . .

“My brethren and friends, very awful and terrible and fearsome is the day of God's judgment, when the all-searching and true Judge will come to judge the world; and very pitiless and unforgiving his doom, and harsh his requital . . .”

Fol. 218. On the marriage-wreath (in vulgar idiom).

Պիտեղի է զի կանոն է այնոցիկ որք սրբութիւն սրնա-
նին և լինին կորիճ տղայն ժե տարոյ. փեսացուէ, և
աղջիկն ժի. տարու հարսնացու է. և եթէ եղեն. ժի.
և ժի. տարոյ. և ապա ուզեն զայս անցօր աշխարհիս
ամուսնութի. եւ պարտ է քննյին որ քննէ յառաջ և
գիտենայ որ չլինին կարևորք. և կամ կնքօրք . . .

“You shall understand that this rite is for them who have been holily brought up, and are adults. The bridegroom shall be fifteen years of age, and the bride fourteen. If they have attained those ages, and are then intent on the marriage of this transient world, it shall then be incumbent on the priest to inquire first and ascertain that they are not connected by natural or spiritual affinity . . .”

There follows a treatise on the forbidden degrees.

Fol. 224. A homily on the text, Give not the holy thing to dogs . . . Սի տալք զսրբութիւն շանց . . .

Լ՛ուրջն սրբութիւն անուանի հաղորդութիւն. և շուն
զպոռնիկն, և զորդ արած մարդն ասէ : հալալ այր և
գինն քի ոչխար անուանին . . .

“The first sacrament so called is Communion, and by ‘dog’ he means the strumpet or debauched. An honest man and woman are called Christ's sheep . . .”

For a less correct text of the same homily see codex Or. 2621, fol. 90.

Fol. 225. On the sanctity of wedlock.

Եւ այս է կարգն. ուր ծառն յոնէ ծաղկի և ապա բերէ զպտուղն. այսպէս յառաջն նշան է և ապա շահ թէ պսակն: և այսպէս է ժամանակ մարդու որ մօրէ ծնանի և յաշխարհ գայ, թէ կարէ առանց մեղաց կենցաղայն է առաջի բարի. ապա թէ ոչ...

"And this is the order to follow. As a tree first blossoms and then bears fruit, so the sign (of the Cross) comes first and then the blessing or crown. And similarly with the age of one who is born of his mother and enters the world, if he can escape the sins of this life..."

Fol. 235. A formula of anathematizing.

Ի հրամանէն աշ և իննակի դասուց հրեշտակաց նր... "By the command of God and his nine orders of angels..."

Fol. 235b. A homily on Job's text, My prayers were holy before God: Ըղթք իմ սբ էին ճշմարիտ առաջի աշ:

Եւ նախ զայս պարտ է գիտել. թէ քան զամ առաքինուր պատվական է աղօթքն. զի անուն իւր յայտնէ զիւր փառքն, որ անուանի աղ. զի ուր աղն պատվական է քան զամ կերակուր...

"And first you must understand that prayer is more precious than any excellence or virtue; for their very name reveals their glory, for prayer (*aloth*) is so called from salt (*al*). For as salt is more precious than any food..."

Fol. 244b. A homily on death, on the text, Better is the day of death than of birth: Լաւ է օր մահու քան զաւր ծննդեան:

Եւ պարտ է գիտել զի հեթանոսք զօր ծննդեանն պատվին և լաւ համարին քան զաւր մահուանն և վստայն պատճառին պատվին զաւր ծննդեանն...

"And you must know that the Gentiles honour the birthday, and account it more excellent than the day of death; and that is why they honour the birthday..."

Ends (fol. 255b): Եւ այն աշ պատճառին կանուխ մահ տայ ան իմաստնոցն և արդարոցն, և տանի առ ինքն զի լոյսի կարօտութիւնն և աղատէ ի մեղաց տրտմեն և ի փորձանաց աշխարհիս և հանգուցանէ իբրև զաշխատեալ մշակ ի բարի. Որոց արժանի արասցէ քս ան զստեփանոս և զամ բրիստոնեա.

"For this reason God grants early death to the wise and just, and takes them to himself in order to fulfil their needs, and rescue them from the sins, sorrows, and trials of this world, and that he may give them rest as hard-worked and good servants. Of such reward may Christ God make worthy Stephano-sitch and all Christians."

Fol. 255b. Homily on Pride. On the text of Solomon, The Lord opposeth all that are proud, and giveth grace to the humble: Տրամբարտանից հակառակ կայ. տայ շնորհս խոնարհաց:

Եւ գիտել է զի ան բնութք բարի. և յիւր բարի կամացն շարժեցաւ. առնել զարարածս. չկամեցաւ բուն բարին զիւր առաւ բարին միայն վայելել...

"And you must understand that God is by nature good, and by his good will was moved to make his creatures. He willed not his own good..."

The scribe, Stephanus the Elder, nowhere gives his date. On fol. 257b, in lower margin, a later hand has written: Թվին Խ և չիլն ես յոհանն նիզանվեցայ, i.e. "In the year 1092 (A.D. 1643) I, John of Nizanow (?)."

Another hand writes on the blank page fol. 258b: ԷԽ.ԲՃ տարին տեսնուք թէ քանի վաթսուն կանէ ճի վաթսուն առ, i.e. "7200, let us see how many times sixty times 120."

At the beginning of the volume, fol. 1a, which was left blank, is the note:—

Շ Նորահ ար ներսէս յարդեցաց [զթոռն] ի Թվին հայոց զՃԺԳ. և էր յայնժամ. կբ. ամաց յորժամ ձեռնադրեցօ. Կթչկս. և էկաց. թ. տարի Կթչկս. և վաղջանեցաւ:

Եւ զղջանեցօ ներսէս լամբրոնացին. շբ. ամաց Թվին. զՃԺԳ. նահատակեցօ ձերնց գրիգոր զլաթցին որ նա ինքն է վկայ այսէին և գանձ ասացն ըՃՃԳ.

Եւ զղջանեցաւ պետրոս գեղարդարձն ի Թվականիս հայոց ՆՃՆէ ամին:

"Sir Nersês the Graceful succeeded to the throne in the year 613 (A.D. 1164), and was 62 years of age when he was ordained Catholicos, and he lived nine years as Catholicos, and then died. Nersês of Lambron died at the age of

32, in the year 626. Gregory Lłathetzi (of Khlath), the elder (*dzerentz*), was martyred . . . Peter who turned back the river died in the year of the Armenians 507 (A.D. 1058)."

The first two of the above may be in the hand of Stephen, the scribe. The third is in a contemporary hand.

A later hand then adds the following: "Գրիգոր Նարեկացին էր թվին հայոց նշմ. ի հրպտութե տր վահանայ. և ի թգրուեն յունաց վասի և կոստանտնեայ. իսկ թգր վասպուրականի սենեքերիմ արծրու. նեայ . . . "Gregory of Narek lived in the year 432 (A.D. 983), when Sir Wahan was Patriarch and Basil and Constantine were Emperors, and Seneqerim of the Ardzruni King of Waspurakan."

These dates have no bearing on the age of this MS.

On fol. 7b is scribbled a note, under the date 1205 (1205 = A.D. 1755), by one John, who was, he says, ordained two years earlier, 1203 (A.D. 1753), on Oct. 30: this MS. is therefore anterior to that date. Below is a note of the Mekhitarist of Venice, Father Alexis A. Howsepian, dated 1909, as follows: "Read my memorial in the Book of Epiphanius of Cyprus on the text of Genesis in the British Museum, and you will find the date. Remember me also in your prayers."

103.

Or. 7596.—Modern paper. Size, external 9 by 7 inches, of text 7½ by 4½; written, 24 lines to a page, on 58 folios, in modern *notergir* or notary's hand.

This volume is a copy, made in 1893 or 1894, by Têr Galoust Mkrtchean, Archimandrite of Edschmiadzin, of a codex preserved in the private library of the Patriarch of Armenia at Valarshapat. The title is given on fol. 1 as follows: "The book called a Key of Truth. It was written in the year of the Lord 1882 (*read* 1782), but of the Armenians 1232, and in the canton of Taron."

Fol. 2. Բան առ սիրելի ընթերցողսդ: Թեպէտ ըստ զմութիւնք ըստ զանազան և փորձութիւնք արեւոծմանց աշխարհի և յոգնադիմի պարաւանդութիւնք յոյժ զանազան մարկութիւնս անցաւոր կենցաղոյս կարի վերակացեալք ի վերայ մեր, ոչ ներէին մեզ բուն արկանել զայսմանէ հարկաւոր գործոյ . . .

"Address to my dear readers. Although the throng of distractions and the trials and tempests of the world, and the manifold hindrances strong to disturb our transitory life in various ways, have sorely beset us and suffered us not to undertake this necessary work . . ."

Fol. 3. Հաղազս սուրբ մկրտութե տեառն մերոյ Հիսուսի Քրիստոսի . . . "Concerning the holy Baptism of our Lord Jesus Christ . . ."

Fol. 22. Հաղազս անուանադրութեան երեխային: Պարտեմք զկնի ծննդեան է օրեայ գնալ ի տուն ծնեցելոյն աւուր ութերորդի . . . "Concerning the giving of a name to the catechumen. We must seven days after the birth proceed to the home of the new-born child on the eighth day . . ."

Fol. 23. Խորատ վասն մկրտողաց. թէ զորպիսն պարտ է նոցա մկրտել . . . "Directions for those baptizing. Of what sort shall they be who may be baptized . . ."

Fol. 26. Հաղազս թէ զինչ է ևս պարտ ընտրելոյն խօսել և կամ ասել տայ նոցա: Եւ ինչ դաւանութիւն ևս պարտ է ընտրելոյն տայ ասել նոցա պսպէս. Խոստովանիմք և հաւատամք զաստուած մի ճշմարիտ ԳԴ . . .

"Concerning what it is the duty of the elect one to recite or what he causeth them to say. The following confession of faith it is further the duty of the elect one to cause them to repeat, as follows: We confess and believe that there is one true God . . ."

Fol. 33b. Եւ յաղազս խրատոյ ձեռնադրութեան . . . "And concerning the rules of Ordination . . ."

Fol. 38. Հաղազս ձեռնադրութեան ընտրելոյն և ի կողմն սոյն աստիճանիս:

Եւ զինչ ճշմարիտ հաճելոյն Եւսեբորդին ի խա-

նաց և իշխանապետացն . ապալ պարտ է երիցանց ածել զայրն այն առաջի առաջնորդին մեծաւ զղջմամբ և արտասուօք : . . .

“Concerning the ordination of (*lit.* imposition of hands on) the elect one and for the calling of this grade. Now after he hath been truly approved by the president, by the rulers and arch-rulers, then shall the elders lead that man before the president in great repentance and in tears . . .”

Fol. 45. Լուծմունք վասն Հարկաւոր բանից տեառն մերոյ Հիսուսի քրիստոսի զոր սուրբ աւետարանիչքն վկայեալ են . . . “Explanations of important sayings of our Lord Jesus Christ, to which the holy Evangelists bear witness . . .”

Fol. 46. Հաղագս ստեղծման Լուծման և տեառն մերոյ Հիսուսի . . . “Concerning the creation of Adam and of our Lord Jesus Christ . . .”

Fol. 49. Հաւելլորդ բանից ասացելոց . Գարձեալ Հարցանեմ ձեզ ուրանող փափիցդ . . . “Appendix to the above. Again I ask you, gainsaying popes . . .”

Fol. 50. Խորատ քրիստոնէականի .

Ի՞նչ է ոք կամի որդեակք իմ զուղղափառ դաւաւնութիւն ստանալ, նախ նոցա պարտ է լիակատար Հարցաւոր Հարցմունս և զգաւանութիւնս ստանիլ . . .

“Instruction of a Christian. If anyone desire, my little children, to acquire the Orthodox Faith, it is first necessary for him to learn fully the necessary questions and the Confession . . .”

A catechism follows arranged by way of question and answer.

Fol. 57b. Colophon :—

Գրեցաւ ի գաւառն տարւոնոյ Հիսուսի տեառն 1782.

Իսկ ըստ հայոց Դմէլին .

. . . ամենապաշտօն յոհաննէսին վահագունոյն քանզի սոքա մեծաւ ջերմեռանդութեամբ խնդրեցին ի մէնջ . իսկ վասն խնդրելոյն նոցին յաճախեաց ի սիրտ իմ սէրն ճշմարտութեան : վասն որոյ ոչ կարացի թագուցանել զնորձ սուրբ հոգւոյն : Եւ ըսկսայ կարգաւ գրել զսուրբ խորհրդարան և զբանայի ճշմարտութեան վասն սիրդն խնդրողաց և ընդունողաց : Եւ ևս երես անկեալ ջերմ սիրով և հաւատով խնդրեմ ի ձեռք,

զի դուք զթերութիւն, զպակասութիւն և զսղամունս շարագրութեան կամ քերթողութեան . Եւ ևս թե զվանկից, թե զգրոց, թե բառից և թե բղբանից և եթե զուրբ մասանց արհեստին : եթե ի սոցանէ զսղալուծ և զպակասութիւն ինչ գառնիցէք, ոչ եթե ի մէնջ եղեալ է, այլ անվարժ գրչաց գոլով ի սմա մտեալ է : Փառք հօրն էականի և որդւոյն իւր միջնորդի և բարեխօսի . Եւ յոմ և միշտ և յաւիտեանս աւիտնից, Եւն :

“It was written in the province of Taron, in the year of the Lord 1782, but according to the Armenian era 1230.”

(Here a folio is lost and only the end of the colophon is left, as follows :)

“. . . of the all-glorious John the Excellent. For they with great fervour entreated us ; but because of their entreating the love of truth abounded in my heart. Wherefore I could not hide the grace of the Holy Spirit. But I began to write out in order the holy Sacramentary and the Key of Truth for love of those who ask and receive. Moreover, I humbly entreat you, you with warm love and faith, to forgive the shortcomings, the insufficiencies, and the faults of composition or of grammar. And also as touching the syllables, or writing, or verbs or nouns or eight parts of the art, if, in regard to them, ye find any errors or shortcomings, they are not due to ourselves, but have found their way into it and are due to unpractised copyists.

“Glory to the Father truly existent, and to his Son our Mediator and Intercessor, now and ever and to eternity of eternities. Amen.”

It would appear from the above that the copy of 1782 was not the author's autograph, but itself the copy of an earlier book ; for the reference to scribes, to whom the faults enumerated are due, cannot refer to future faults of future scribes ; for, firstly, such a warning against future scribes would be unique ; and secondly, references of the kind to the faults of previous scribes are very frequent in the colophons of Armenian codices, and are often couched in language identical with what we

have here. That this MS. had a pedigree and was not for the first time written in 1782, is also clear from the occurrence in it of a long textual doublet; for the section on fol. 28, beginning *դարձեալ ընտրեալն քաղցր դիմօք*, agrees in matter, and even verbally, with the next section, beginning on fol. 29*b* with the words: *դարձեալ առնու առաջի իւր ընտրեալն*, a clear proof that the scribe of 1782, if not an earlier scribe, had before him two copies of the Baptismal rite, and conflated them where they varied from each other. An examination of the text equally shows that the chaptering and the references to Oscan's printed Bible of the year 1682 were added, probably in an earlier copy of the work, later than the text was composed. The ritual portions of the text, moreover, must be of considerable antiquity, for they reflect that early stage of dogmatic evolution known

as Adoptionism only traceable in very early documents of the Armenian Church; and the term *elect one* was hardly used after the third century to denote a presbyter except among the Manichean sects.

This copy reproduces page by page the MS. of 1782; but the latter is itself imperfect, as much as one-fourth of the folios having been torn out of it in the month of April, 1837, when it was seized and taken away from the members of the so-called Thonraki sect in Arkhwéli. In 1835 one George, an elder of their church, was still using it for purposes of cult. A full account of the seizure of the book, together with the text and translation of this copy, is contained in the following work: "The Key of Truth, a Manual of the Paulician Church of Armenia," by Fred. C. Conybeare, Oxford, Clarendon Press, 1898.

BULLS.

104.

Or. 5074.—Album. Size, external, $18\frac{1}{2}$ by $12\frac{1}{2}$ inches. Recent binding in boards, entitled on cover *կնդականեր* or Bulls.

Contents:—

1. Paper, somewhat torn in upper half. Size, $17\frac{1}{2}$ by $8\frac{1}{4}$ inches. Written in a large, clear *notergir* or notary's hand, with red initials. Bears impress above, in red, of Patriarch's stamp.

A Bull of Astuadzatur Wardapet of Jerusalem, announcing that Mahdavi Hauthantil has visited Jerusalem, and is to be regarded as a reliable emissary.

Begins: *Ի սբ և փառաւորեալ... և մեծապայծառ հրաշալի... Ի տէր Լճառուր վարդապետ սբ Էմայ՝ հասցէ աղօթք առաքելական և օրհնութիւն ածային ի վր հաւթանալին, և քո եղբաւն շէրմէզէնին. և միւս եղբօրս գրիգորին և որդոցս յակօրին. պապոյին, ասլամազին. և ձեր նշնեալ տանց և բնակութեց ընչից և ապրանաց որդոց ե դստերաց...*

Վրց. թմն Կ. զԹ:

"From the holy and glorious... and resplendent marvellous see... from Sir Astuadzatur Wardapet of holy Jerusalem. May the Apostolic prayer and Divine blessing fall upon Hauthantil, and thy brother Shêrmêzên, and thy other brother Grigor, and thy sons Jacob, Papoy, Aslamaz, and thy blessed abodes and dwellings, the chattels and palaces of sons and daughters... Written in the year 1099 (A.D. 1649)."

Astuadzatur was Patriarch of Jerusalem A.D. 1645-1654.

2. Paper. Size, 12 by 8 inches. Written in a clear *notergir* or notary's hand, with Patriarchal stamp above, and red initial letters.

A Bull of Nahapet Catholicos in Valarshapat, announcing that Têr Joseph has arrived safe with his alms. It is dated July 18, 1143 (A.D. 1693), from the Convent of the Holy Forerunner.

Begins: *(Ն) քի ծառայ տէր նահապետ կաթողիկոս նմ հայոց և պատրիարք վաղարշապատու...*

Լճա յայտնի լինի քսատիրութեդ ձերոյ, որ զընծայն քաղաքիդ ձերոյ ընդ ձեռամբ տէր յովսեփին՝ անվնաս եհասս ի սբ արթուս... այսինքն. Կ. լիար մոմ: և այլ զուրկէլ և զձուկան... (Ն) ուլիսի. ժը. ոճխգ. թվւոջ, ի վանք սբ կրպտին:

"The servant of J. C., Sir Nahapet, Catholicos of all Armenians, and Patriarch of Valarshapat... Behold, it is manifest to your Christ-loving self that the offering of your city entrusted to Sir Joseph has reached unharmed the holy see... to wit, 60 litres of wax and also the fish... July 18, 1143 (A.D. 1693), in the *wang* of St. Karapet (*i.e.* Forerunner)."

The Patriarch further sends his blessing to *աւագ տէր դաւթի, և երեսփոխան պարոն պէժօյիդ* (*i.e.* the Arch-lord David and the Vicegerent Paron Pêzoy), who seem to have made the offering of wax, &c.

3. Paper, much yellowed. Size, $17\frac{1}{2}$ by $11\frac{1}{4}$ inches. Written in clear, regular *notergir* or notary's hand, with Patriarch's stamp in red above; coloured flower-and-bird capitals, and image of the Patriarchal church usual in such documents.

8. Paper. Size, 16 by 9½ inches. Written in a large, regular *notergir* or notary's hand, with red Patriarchal seal above, and decorative initial.

Ճի՛քի ծնյ տէր Ղէքսանդր կթղկս ամ հայոց և պատրիարզ վաղարշապատու լուսակառոյց և տիրանկի լուսազարդ սէյ լթոռոյս էջմիածնի . . . շնորհք . . . Ի վր յայ օրհնեալ քաղաքիդ թիլֆիզու, քահանայից, գօլթաթաւորաց երեսփոխանաց, տանուտերաց, և առհասարակ ամ ժողովրդոց . . .

"The servant of J. C., Sir Alexander, Catholicos of all Armenians and Patriarch of Wajarshapat, of the by-light-established, by-the-Lord-edified luminous holy see of Edschmiadzin . . . grace . . . may grace descend on the Divinely blessed city of Tiflis, its priests, vicars, householders, and all the congregations . . ."

This Bull confirms Têr Joseph and his son Têr Abraham in their authority and revenues as priests. Dated Sept. 26, 1157.

9. Paper. Size, 11¾ by 7¾ inches; in a heavy *notergir* or notary's hand, with Patriarchal seal above in red, and decorative initial.

A Bull of the same Alexander who dictated no. 8, and beginning in the same manner. He sends his blessing to the city of Tiflis (թիլֆիզ) and to the priests of the Church of the Holy Emblems (*or* Cross: սք Նշանի), notifying that Têr Joseph was appointed, by previous Catholici, Chief Elder (աւագերէց) of that church, and that he has been confirmed therein by himself, and exhorting the city, priests and laity, of Tiflis to obey Joseph. Dated Oct. 24, 1157 (1707).

10. A letter of the Joseph referred to in the above Bulls, declaring that he entrusts his church, &c., to his son Abraham. Written in a large bold hand. Dated March 12, 1159 (1709). The upper part is worn into holes.

Պատճառ գրոց այս է, որ ես տէր Ճովսէփս գնացի Վան . . . իմ ուրբաթն (?) ածանից (?) առէ պատուհաս և պատիժ: Թողի ալսչափ ժողովուրդ դաս . . . արող . . . Տէր Լքրահամին ձեռն: Վախ և առաջ Սէրէք Վիւրկին: և իւր եղբայր . . . Ն: Խոջայ

Բարի . . . տարն: Շատինին Վասպարն: Բաղկալ Խուսինին: Ենաշնինց Վաւիթն: Նշնէփէ . . . ինց: Լրութիւնն. իւր եղբայր Վիւրկին: Սանկուն, և իւր եղբոր որդի Սովսէսն: և իւր եղբարքն Սէքսն և Բէրօն: Խուսինի որդի Փարսատան: Շարհ Պառնինց Սիմօն: Վամաղինց Վաթօի որդի Բէժան: Բաղկալ Վոկին: և իւր փեսայ Վիգօն: Եւլան Պէկինց Վասպարն, և Լւետիսն: Բարսո Օւլին: Սոնթ Պողոսն: Բարաթն Փասօն, և Վասպարն. Լքցի Վաւիթն և իւր աղէրքն: Սորողանին: Վիւրկին: Լքցի, Վուրկենինց. Լփրն: Վուրկենինք: Շոնգողերցին, և եղբայր Վիւրկին: Ճեղինց Վաղարի որդի Վաւիթն: Սանէսինց Վիւրկին: Օւլին: Լրութիւն: Սախարն: Վաղարն: Օւստիօնց Օւսրան: և իւր որդիքն, Խասան, և Սէքսն: Փուս Օւստիօնց Լրութիւն: Սուրան: և Սհանն: և եղբայրքն ընդ նմայ: Զլենկդար Լրիւթիւն: Շղինց Վաղարն: և եղբայր Լուսքին, Կանաղօր Լրութիւն: Նշնէփէկինց իւր քվեր որդի Բարէն: Վալաբար Սուքիլ որդի Սէրաբն: և իւր եղբայրն: Օւսնդուխալ Սէքսն: և իւր որդի Սահակն: Խեշիկինց: Շարճարի որդի, Բարէն: Սառաճ Շէրմաղանն: և իւր որդի Նադատէն: և իւր գանաղօ Փնէրն: և իւր եղբայրքն Վիւրկին, Նադատէն: Շէրմաղանն: և իւր որդի Վիգօն: Նաւկցի Վաւիթն. Լւանինց քանարալի Վոգին: և Լրութիւնն: Օուսրապն: և եղբայր Օւլին: Խասինի որդի Սովսէսն: և իւր եղբայր Բէժանն: Փարսատանն: Վուկասի որդի Վիւրկին. և եղբայր Օւսրապն: Վիգօն Շալէն: Փալանդուղ Լթանտիլն: Խուրու Ճովսէփն, և իւր փեսայն: Սարուխանինց Շիօն: Վարփին Լրիւթիւն: Խարալ Վասարն: և իւր եղբոր որդին: Լքսփ, և իւր քոյրն և փեսայն Սէրաբն: Լւանի որդի Խասան: և իւր եղբայր Վոգին. Ն եղբայրք, Սանկուն, և Սիմօն: Սարուխանանց սիրէլին, Վամբուրաշի Եւլանի որդի Վիւրկին, Խնքպուռ որդին: Սիլածինց Վասիտիէն: և իւր եղբայրն, և իւր փեսայ Վարփին Լրիւթիւն: Սանկօի ճօրան Լւագն: Սովսէսի ճօրա Սարգարէն: Սէկօարէ Եւլան: Զուռմից Լրութիւն: Լքի Եսատուրն: Վաւիթի ճօրա Վիթինէն: Կոստանդի որդի Վիւրկին: Նիսնդարէցի Շէրմաղան: Եւլա պէկինց Վասարի ճօրա Շէրմաղան: Խեշից Թուր Ջիւղ. Օւլաբարէն: Ն. որբ' որ մէկ. Բարօինց. Նադատէն. մէկն. Վամբուրաշի Եւլանի որդի Վիւրկին Լմէմացնում: Կախարդ Խամարուն և իւր փեսայն, Վանցի Բալասան: Նաւկցի Շէրմաղան: Որքիվէրի կնկալին: Լքէրն. Խլի քոյր' Սարիամն: Շոնէինց Խիւնարփն Խանդինինց, Լալին: Զերիքսաղն: Խուսայի քոյր

Ս'արանն: մէկ տուն ժողգ. քարափի թաղումն: Մ. յաւոյ
 ժողովուրդս թողի իմ որդի տէր Մ. քրահամի ձեռն: 'ի
 հայրապետութիւն տն Մ. շէքսանդր. կաթիլկին: և 'ի
 թագաւորութիւն Ս. ախանք. խանին: ևս տէր Հովսէփ
 որ գնացի 'ի անդակար . . (?) էր թիշն Կ. Ճ. ծիթ: 'ի
 մարտի. ժբ. գրեցաւ վերջ:

"This is the ground of this document, that I, Sir Joseph, am departing to Lan . . . on Friday (?) of the . . . punishment and penalty. I have left the following members of my congregation . . . in the care of Sir Abraham: First and foremost, Meliq Giurkin, and his brother . . . Khodschay Bari . . tar: Shatinin Gaspar: Baikal Khoutining: Anashelintz Davith: Dznêphê . . intz: Aputhiun: his brother Giurkin: Mankôn, and his brother's son Moses: and his brothers Mêlqôn and Bêrôn: Khoutini son of Pharatan: Shar Parnintz Simon: Lama-zintz Dathav son Bêzan: Baikal Kôkin: and his son-in-law Gigôn: Aslan Pêkintz Gaspar, and Avetis: Brasô Zalin: Month Pôlos: Barath Phasôn, and Gaspar: Altzi Davith and his children, Sôrozanin, Giurkin, Altzi, Gourkenintz, Amir: Gourkêninq: Djongodertzin (? = Elder) and brother Giurkin: Yezintz Lazari son of Davith: Manêsintz Giurkin: Zalin: Aruthiun: Saphar: Nazar: Zatikavintz Zourab: and his sons, Khatôn and Melqôn: the other Zatikavintz Aruthiun: Mourat: and Ohan: and his brothers with him: Dslûnkdar Aruthiun: Ôdintz Nazar, and his brother Araqel, Kanaîôb Aruthiun: Dznêphêkintz, his sister's son Babên: Naltchaqar Mouqel's son Mêrab; and his brother Zandoukhaz Mêlqôn: and his son Sahak: Khêchikintz: Djardjar's son Babên: Safadj Shêrmazan: his son Êsdatên: and his Ganalav Phnêr: and his brothers Giurkin, Êsdatên: Shêrmazan: and his son Giôn: Dzauktzi Davith, Avanintz of Qanaradsch Gôgin: and Aruthiun: Zourap, and brother Zalin: Khatini son of Moses, and his brother Bêzan: Pharsatan: Lucas' son Giurkin, and brother Zourap: Diwan Shalwên: Phalandouz Authantil: Khourou Joseph, and his son-in-law: Saroukhanintz Shiôn: Darphin Aruthiun:

Kharaz Gasbar, and his brother's son: Abôwn, and his sister and son-in-law Mêrab: Avan's son Khatôn: and his brother Gôgié's two brothers, Mankôn and Simôn: Saroukhanantz the Friend (*sirêlin*), Dambouratch Aslan's son Giurkin, Khüpt's son: Miladzintz Naskhidên: and his brother, and his son-in-law Darphin Aruthiun: Mankav's boy (*or* servant) Avag: Moses' boy Margarê: Mêkôtrê Aslan: Hourmtzi Aruthiun: Altzi Asatour: Davith's boy Bidzinên: Kostand's son Giurkin: Dzindz-larêtzi Shêrmazan: Asla' Pêkintz Gasbar's boy Shêrmazan: Lisêtzi Thour, builder (*or* mason): Zaqrê: two orphans, the one Babônintz Êsdatên; the other Dambouratchi: Aslan's son Giurgin Amêdzatznoum: Kakhard (*i.e.* wizard) Thamarôn and his son-in-law, Gandschtzi Balasan: Dzauktzi Shêrmazan: Orbiwêri Knkti: Êthêr, Khou's sister, Mariam: Shonêintz Thinarph Thandinintz, Lalin: Hêriqnaz: Thoumay's sister Maran: A single house, congregation, Qaraph's Burial (*thaloum*). This is the congregation I have left to my son Abraham's care. In the patriarchate of Alexander Catholicos, and in the reign of Wakhdanq Khan, I, Sir Joseph, who am departing to Landakar . . . in the year 1159 (A.D. 1709), March 12. End of document."

Owing to careless punctuation, it is not always clear in the above document which names belong to which.

11. Paper. Size, 17 $\frac{3}{4}$ by 12 inches. Written in a square form of *notergir*. The title is written in gold; richly decorated bird-letters form the first word ՀԻ. Inside the lower loop of the Հ is the purple stamp of the Patriarch.

Title: Վախերուհին եկաւարինէ հանդերձ կայսերազուն և թագաժառանգ որդւոյն իւրով և թողաւրքն և ամ ժառանգորդօք անպահ կայսերուն:

ՀԻ քի [ծ]առայ էր [չ]ուկա կաթուղիկոս և ծայրազդին պարիրք ամ հայոց առաքելականի [ե]կեղեցւոյ քի, նա և լուսակերպ և քնարիջի մեծի ամուսնոյ սուրբոյ էջմիածնի . . .

POEMS, TALES, AND APOLOGUES.

105.

Or. 6990.—Paper. Size, external $6\frac{1}{4}$ by $4\frac{1}{4}$ inches, of text $4\frac{1}{4}$ by 3. Half-bound recently in green leather. Folios 210. Folios 1, 207, 209, 210 have been torn and repaired. For the original disposition of the folios, see below. Written by at least two hands in the late-sixteenth and seventeenth centuries, in irregular cursive or *bolorgir*. The first hand wrote folios 1–169, 175–199, and also folios 170, 171, though in a different style of writing; other hands wrote folios 200–210.

Contents: Songs, chiefly by Hovhannes of Thlkuran or Thukuran. Most of these were printed by K. Kostanean at Tiflis, 1892, in a work entitled “John of Thlguran and his Songs.” See also the journal *Handés* of the Vienna Mekhitarists, 1893, p. 270.

The following are the *incipits* of the songs given in this MS. :—

Fol. 1. Hovhannés. Տեսայ պատկերք մի գեղեցիկ . . . “I saw a picture fair . . .”

Fol. 2b. Nalash. Երազէ ու սուտ եղբարք աշխարհիս բաներն ի լման . . . (See cod. Or. 6449, fol. 47b.)

Fol. 4b. Hovhannés. Ըղէկ պատկեր բոլոր և գեղեցիկ ես բերանդ . . .

Fol. 7b. Hovhannés. Սէնն սիրոյ. արեկ արեկ իմ. խուպ սուր. աթ վառք ու պատիւ . . .

Fol. 9a. Hovhannés. Վրեզ հոգևոր խրատ մի տամ. էան պիտան անձնիմ . . . “To thee I address a spiritual precept . . .” (In Kostanean’s edition, Tiflis, 1892, p. 40.)

Fol. 11a. Anon. Ովք հանայք և վարդապետք անձաբան և ժողովուրդք հաւատացեալք ամենեքեան. զիմ գանգատս լըսեցէք դուք միաբան . . . “O priests and doctors, divines and congregations faithful . . .”

At end: Վրեցաւ սք աշխարհն անապառաճ և տկար անձամբ. հաճաթին. թի: ոչէ “This holy Economy was written by the sinful weakling in spirit, Hadjath, in the year 1035 (A.D. 1585).”

Fol. 15. Anon. Վիշ փառաց թագաւորն պսաւոր եկեալ յեման . . . “Christ the King of Glory is come to-day . . .”

Fol. 17b. Of Arhaqel. Կանջ դրէք բանիս որ պատվականէ. հոգոյ. սյլ և մարմնոյ. ուրախութի է, գովեմ. զդոյն. վարդին. որ աննման է. զպլլուլն ի հեան որայ որ քաղցրաձայն է: “Lend your ears to my discourse, which is precious; both for soul and body it brings joy . . .”

The last stanza runs: Ես առաքել. մեղօք լցեալ յաշխարհի որ զպլլուլն ու ընդ վարդին սակաւ գովեցի ի դարրիեւ հրեշտակն աւրինակեցի և ի կոյն մարիամ. ծնաւդն. յսի, which seems to bear the following interpretation: “I, Araquel, filled with sin, in the land, had a little praise for the nightingale and the rose, and composed for Gabriel the angel, and for the Virgin Mariam, Mother of Jesus.”

There follows a colophon of հաճաթն, Hadjath, and the words: գրեցո թի: ոչէ. ըն, i.e. This was written in the year 1036 (A.D. 1586).

Fol. 24b. Anon. Ընն իմ յարի աղաւթէ. դէմ. արարողին ով անն իմ. արտասուաւք պաղատէ . . . “My soul, arise and pray unto the Creator, O my soul . . .”

Fol. 28*b*. Պատմութիւն. պղնձե քաղաքին. որ
աւրինակ է սուտ աշխարհին:

Inc. Այլը ի պաղտատ. խալիֆայ մի. անոր անուն
էր. Կիզիլթէք. աւր մի ի մօրտանն իշաւ ժողովեաց
իւր մեծայնեօք. եհարց վասն սողուննի թէ. ունի
հրաման առնէր ի վր զիւացն...

"The history of the City of Bronze, which is
a type of the false world. There was in
Bagdad a Khaliph, whose name was Aphdumeliq
(Abdumeliq). One day he went down into
the *maidan* and mustered his magnates. He
asked them about Solomon, as to how he
exercised authority over demons..."

At end, fol. 94*b*. Colophon: 'Երեցաւ... ի
իւր և լին մայիս ամիսն: Ժէ: աւրն Գ շաբթի...
հաճաթին ձեռամբն "This was written in the
year 1035, May 17, on the third day of the
week... by Hadjath."

Fol. 96. Պատմութի գեղջուկի և ոճոյ բան.

Այլ մի էր իշխան ի քաղաքի մի և ունէր անշափ
զանձ որ չկայր ի յան աշխարհն. քանզինք. ծերացեալ
էր և զօակ ոչ ունէր. հանապազ աղաւէր զանձ, և ան
ես նմայ որդի...

"History of the peasant and the matter of
the acre. There was once a prince in a city,
and he had enormous treasures, so that no
one in all the world had as much as he. He
was old and had no progeny. He incessantly
prayed to God, and God gave him a son..."

In the sequel the son sells his parents for
horse, arms, &c. A large part of the story is
taken up by a dialogue between the youth and
his bride (աղջիկ) and the king Darbasen. The
king's daughter asks riddles—chiefly Scriptural
—of the youth, her suitor, through her inter-
preter. He solves the riddles and wins her.

The tale is composed in vulgar Armenian.
At the end is a note of the copyist, Hadjath,
saying that he wrote out this tale in the year
1036 (A.D. 1586), July 29, on a Saturday.

Fol. 123. Հարցումն սնն գրիգորիոս լուսաւորչին:

Ան գրիգորիոս զեն եկեղեցոյ և աղաւթէր առ ան
ն. տիւ. և. իւ. գիշեր հաց ոչ կերաւ և զուր ոչ էարբ...

"The Questions of St. Gregory the Illuminator.

Gregory brought a victim to the church, and
prayed to God; forty days and forty nights
he ate no bread and drank no water..."

In this tract an angel instructs Gregory
about the future state of good and bad men,
describing to him all that is to be seen in
heaven and hell. At the end, fol. 158, the
scribe Hadjath states that he copied it in the
year 1037 (A.D. 1587), March 29, on a Friday.

Fol. 159*b*. Այլ արք և ճգնութիւն փաղլու թղթին:

Այլ սոյ մեծ թագաւոր և տէր երևելեան աշխարհին.
էր իմաստուն և առաքինի, սիրէր զաղխատութի և
ատէր զմեծութի...

"Life and austerities of Phalul the King."
Begins: "He was a great king and lord of the
Eastern world. He was wise and virtuous,
loved poverty and hated riches..."

The various *kaphays* embodying the king's
private devotions are copied in red. At the
end, fol. 169*b*, the scribe Hadjath attests that
he copied this piece, called "The Science of
Phahlul," in the year 1037 (A.D. 1587).

Fol. 170. Without title, a hymn to the
Virgin Mary, half in Turkish.

{) Եսայն ուրիշնուր տան աւետիս:

Թանալտի մարիամ տան աւետիս:

ուսուլկտի անիլլան աւետիս:

զերայքի նուր նուր տանի տի օխ:

{) Եսայ սողտի բեթլէհէմ տան...

The last two strophes, on fol. 171, are in
Armenian, and are followed by a note of
Hadjath to the effect that he wrote the above
in the year 1047 (A.D. 1597).

Folios 172–175*a* contain biographical notices,
in Armenian and Tartar, of birthdays. The
first one legible is to the effect that "Nerses
was born in the year 1212 (A.D. 1763), March 18,
Monday." Similar ones follow.

Fol. 175*b*. A canticle of Mercy, of which
the strophes begin with the successive letters
of the alphabet. *Begins:*—

Առաւաւտ լուսոյ, արեգակն արդար. առիս լոյս
ծագեալ. բխումն ի հաւրէ. բխեայ ի հոգիս. բան...

"Dawn of Light, Sun of Justice, shooting forth light unto me, Emanation from the Father . . ."

The end is lost through loss of a folio, numbered in Armenian 175, before fol. 180, which begins with the last words of a colophon, as follows: *Առաջին կապեցո. ի յանկուրի հայոց. թղին ոչն: փետր. վար. ի. թ. աւրն. Ե. շաբթի:* "This book was bound in Ancyra of the Armenians, in the year 1035 (A.D. 1586), Febr. 9, on the fifth day of the week."

Various notes follow relative to the family of Hadjath, who, according to the first of them, was married in the year 1033 (corrected to 1036), on a Tuesday, Jan. 19. The birth-days of his children follow, of *արզու խան* (Arzou Khan); of *սինան* (Sinan), in the year 1040, Nov. 19, on a Friday; of Gregory, in 1042, Sept. 5, on a Wednesday; of *խաթրն* (Khütür), in 1044, Feb. 21, on Saturday; of *նարփաշան* (Narphatchan), in 1046, July 22, on a Friday; *խաթուն փաշան* (Khathun Phashan), 1047, Sept. 29, on a Friday; Sapharn, in 1048, Oct. 20, on a Saturday; Asmarn, 1055, May 3, on Saturday; &c.

Fol. 181*b* contains a note in the first hand to the effect that through the book falling into a river the first two pages were turned black (*չամուռ եղաւ և սևացաւ*).

Fol. 183. Prayers of Grigor Narekatzi, beginning:—

Վ երբստին աւել վաց. կրկին . . .

Արդի ար. կենդանոյ անհոգ. յամի հաւրդ. ահաւորի. անքննին ծնունդ. որ տկարանայ ի քէն. և ոչ ինձ . . .

This is followed on fol. 184*b* by other notices of births, of the eighteenth century.

Fol. 185. Canticle of the Annunciation. Begins:—

Այսօր տաւն է ծննդեան աւետիս տեառն մերոյ և յայտնութեան . . . "To-day is the Festival of the Annunciation of the Birth of our Lord, and of Epiphany . . ."

Fol. 192*b*. Fragment of a hymn or *sharakan* to the Virgin, written with musical notes.

Fol. 193*b*. A hymn in honour of St. Sarkis.

Ընտելան սր երրորդուն ընդրեալ ծառայ և հաւատարիմ յաղթող ըսպառայդէն . . . "Chosen servant of the all-holy Trinity, and faithful, victorious . . ."

Fol. 196. A Pentecostal hymn.

Սուրբ ես. ար զօրութեց որ բնակեալդ ես ի երկինս. և բարեբանիս ի սրբոց քաց . . . "Holy art thou, Lord of Hosts, who dwellest in heaven, and art glorified by thy saints . . ."

Fol. 201, in another hand. *Վ արդապետութիւն սրբոյն բարսեղի և գրիգորի:*

Խաբեղ ասէ: Հորժամ ոչ երկինք էին և ոչ երկիր. յորոյ վերայ հանկէր արձու անութիւն: գրիգոր ասէ: Ի վերայ տարրական լուս զգեցաւ դոյն. բարձրացեալ կայ լուսայ հասակ արձու անութիւն:

"Teaching of SS. Basil and Gregory. Basil said: When as yet there was neither heaven nor earth, on what did the throne of the God-head repose? Gregory answered: It was clad in elemental light . . ."

In older MSS. the dialogue is between Basil of Caesarea and Gregory of Nyssa. It exists in Greek (see Caillau Coll., xlv., p. 229).

Folios 203–207*a*, in later hand. Fragments of hymns and collects scribbled.

Fol. 207*b*. A song of Hovannes of Thlguran. *Երթեաց . . . նմա. շողշող. կու տանելով . . .*

In the text of Kostanean, Tiflis, 1892, p. 31, this is entitled A Song of Love, *տաղ սիրոյ*; and it begins: *Ըրև նման շողշող կրտաս* *Հորժամ սիրով գաչերդ յածես . . .* i.e. "Flaming like the sun, thou givest . . ."

Fol. 208*b*. Sundry spells to be written on paper and swallowed against losses, sickness, and evil eye. Begins:—

Վ ան կորստեան որ իմանայս թէ առ . . . իբն որ կորելէ. առ. Դ. պատառ . . . լըշ, և զայս. յանվանքս ի վերայ գ. . . և ուտել տուր. և տեսան ես զաւրութի ար. Ըրափ. Ըրիանէք: Ըրիփայի արիարայ թայփ թուլաց. . . անէք. զկլանելին որ գողացել է զայս անուն.

"In case you have lost anything, if you know where it was lost, take three bits of

bread and write on them such and such names, and give them to eat, and you will behold the might of God, viz. *Araph, Aqianêq, Ariphay* *aphiaray thaymi*, loose the spell . . .”

The second spell, to be consumed with bread and cheese, runs:—

Ամրութ: Արապասագ: Ահառագ: Կա . . ութ: արաչեմ զանգ մի առաք կանեմ զգա . . գողիս ախարէս արարէք: գողումն մարմնոյ, սպանումն որովայնի. առեկութի ոսկերաց, &c.

“*Amrouth, Arapasag, Aharaq, Ka . . outh:* I pray thee allow not the thief to swallow this, without you cause him trembling of the body, consumption of the stomach, enlargement of his bones . . .”

The original disposition of the folios of this codex must have been other than that in which they are now bound up, for the original Armenian numbering of the folios does not agree with the existing sequence. If this Armenian notation was correct, then the folios should be read in this order, using the symbol *x* for a missing folio: 207, 208, 1, *x*, 7, 2-6, 8-169, 193-200, 183-192, 175-179, *x*, *x*, 180-182. Neither folios 201-206 nor 112, 113 are numbered by this first hand, but in another hand, and must therefore have been added later, although they are necessary to the completeness of the text. The Armenian numbering of the fascicules also fails to tally with that of the folios.

In the lower margin of many folios the first hand has written aphorisms or pious ejaculations, in weaker ink. A seal bearing the legend ա. ճ. ա. թ. is stamped on folios 7*b*, 12*b*, 21*b*, 54*b*, 63*a*. Another, of whose legend only the letters *թիւ* can be discerned, on fol. 95*b*. A third, now illegible, on fol. 12*b*; perhaps the middle line of its legend was *աւետիք* (Avetiq).

106.

Or. 2738.—Fine vellum, somewhat yellowed. Bound in reddish-brown leather, with flap,

and holes for studs, now lost. The covers and flaps are stamped with geometrical designs. Size, external $4\frac{1}{2}$ by 3 inches, of text $2\frac{3}{4}$ by $1\frac{3}{4}$. Folios 259, written, 17 lines to a page, in a neat, clear *bolorgir* of about 1550-1650, with many compendia. There are 23 quires, each of 12 folios, except nos. 2 and 8 with 10, 9 with 11, 14 with 8, and 22 with 2. The last quire of two folios, 258-9, is numbered μ (= 2) in the lower margin of 258. The scribe has never inserted the red initials of the verse-couplets on fol. 259. In the rest of the volume these were, as was usual, added in red after the text was written out. The volume is incomplete at end. Coloured headpieces with marginal arabesques mark each new section.

The book contains the Poems of Nerses the Graceful, Catholicos of Sis in A.D. 1166. The poems contained in the volume are the following:—

Fol. 1. {Ես որդի հաւր միածին . . . “Jesus, Son only-begotten of the Father . . .” (See the Venice edition, 1830, of Nerses’ Poems, p. 9.)

Fol. 85. {Իր զգրկական խորհուրդ խաչին
{այանեալ ցուցեր յերեկոյին . . .

“Thou who didst manifest the saving mystery of the Cross . . .”

Fol. 116. {Խշատակարան բանի երգողին
Ի վեց. ճ. հայոց թւին եւ յառաջի սկսել նոր ամ:
{Նանքս գրեցաւ աղթին երկ հազարն
ամսոյ յանկին:

Եկիզբն ՚ի հօրէն մեր նիկան:

մինչ ՚ի վերջին դրսս վիշն:

“Colophon of the singer of this discourse. In 601 of the Armenian era, at the beginning of the New Year, this prayerful discourse was written . . .” (See the edition, p. 160.)

Fol. 121*b*. Of the same Nerses, on the Trinity.

Խոստովանիմ ան ըզհայր: անծին անեղ և
անսկիզբն:

Խոստովանիմ ան զորդին անծին հօր միածին . . .

“I confess God the Father, unbegotten, increate, and without beginning; I confess

God the Son, timeless, only-begotten of the Father . . ." (See the edition, p. 169.)

Fol. 161b. Հիշատակարան նոն ներսէսի:

Ու ան սատուածոյ խօսել զայս բան:

Ինչ որ էր անդ և որ նման:

Օր սիրտ յիմար անձն անարժն, որ է տեղի
խմստուէ . . .

"Colophon of Sir Nersês. As touching God it was not right or fitting for me to utter this discourse, for a foolish heart and a worthless soul is not an abode of wisdom . . ." (See the edition, p. 222.)

Fol. 166. Բան խրատ ուսումնասիրաց մեկնց:
Ի դիմց սլբուբենից տառից ուր չէրով:

Եւրն ալ զքեզ մերձակայ լինել խրատէ թէ
հաւատայ . . .

"A discourse for studious children, composed in metrical stanzas according to the letters of the alphabet." *Begins*: "A is for God (Astuadz), and bids thee be near him, if faithful thou art . . ." (See the edition, p. 326. The text has musical neumes over it.)

Fol. 175. Բան հատոյ վսն [անեղին և] եղելոց
[ի դիմաց] հայկազան տառից. չափերմամբ: ոգեալ 'ի
ներսէսէ:

Եւրն անըկիղան սաէ զան:

Եւնեղ բնութի' որ արարած . . .

"A discourse of Faith. About creatures. According to the Armenian letters in metre, uttered by Nersês." *Begins*: "A for beginningless, so call thou God. Increate nature, no creature is he . . ." (See the edition, p. 313. I have added necessary words in the title.)

Fol. 180. 'Եւրին բան. 'Եւրտառական. բան
խրատ ուսումնասիրաց մանկանց: Ի դիմաց սլբուբենից
տառից, ունէր չափով:

Եւրն առաջին ըզքեզ, տղա, հանէ յիմաստըս
գերակայ.

Եւրորդունէն մերձակայ լինիս երիւք ստեղծմբ
նորայ:

"Of the same, a disciplinary discourse. Instructive for studious children. Composed to suit the alphabet in metre." *Begins*: "A is the first (Aṙadschin), and leads thee, child, up

to supreme Wisdom; thou art brought nigh to the Trinity with its triple stem." (See the edition, p. 341.)

Fol. 185. 'Եւրին ներսէսի ստացեալ ոտանաւոր
չափով:

Եւնեղ անհղ անհատակայ հայր գթութեց, ինչ ողորմեա.

Բանդ 'ի հօրէ անձն ծնունդ.

որ մըմնացար, 'ի յիս գթայ:

"Of the same Nersês, composed in metrical form." *Begins*: "God increate, Father of mercies, have pity on me. Word from the Father, ineffably begotten, who wast made flesh, have mercy on me . . ." (See the edition, p. 323.)

Fol. 187. Հիշատակարան յառկն Սողմնի զոր
Իւրովք ձեռքն գրեց:

Եւնեղէն հոգովն յիմայ խաղաղութե անէն արքաց:

Բարբառեցաւ իմաստութ: զորդիս խրտեց ըզգօ-
նութ:

"Colophon of the Proverbs of Solomon, which he wrote with his own hands . . ." In this the first, third, fifth lines, and so forth both begin and end with the first, third, and fifth letters of the alphabet respectively. (See the edition, p. 356.)

Fol. 197. 'Եւրին ներսէսի կէսյեցոյ Հաղագս
երկնից և զարդէց նր: բարանաբարի դիմաց նր. 'ի
չափ երկոտանիցն պարեալ տից: Ի խնդրոյ առն
բժշկապետի և աստղագիտի միսթմար անուն:

Եւ եղական գորով բնութի և ի սկզբնական,

յանեղէն ձգեալ կամար անզուպէն:

Եւնեղեւտեմ զըւրսըն վերին և ներքնական . . .

"Of the same Nersês of Klay. About Heaven and its embellishments (stars), an ethopoetic ode, in a ballad-measure of twelve feet, at the request of a physician and astronomer named Mkhithar." *Begins*: "My nature is created and had a beginning, but drawn on to the increate vault matchless, I separate the waters above and below . . ."

Fol. 207. 'Եւրնաչափ տաղք: խնդրոյ անունա-
դիտ տանց:

Եւնեղ էրդ անեղ բնութի բնօրեցան, անեղիդ
անմահ հոգի հետեւեցան:

"Songs in the same measure, at the request of the aforementioned person." *Begins*: "Increate nature of the Eternal Being . . ." (See the edition, p. 297.)

Fol. 209b. Հարազրուիմի հոմերական վիպականութիւն: Սակս հայկազանցն սեոի, և արշակունեսցն զարմի, 'ի սկզբանցն մինչև 'ի վախճան: Լսացեալ ներսէսի եղբօր կաթողիկոսի հայրց, աբ գրիգորի, յիւրականն նախնիս:

Պարտականէ հօրն որդի հատուցանել
զվարձ ծընողի: . . .

"A composition in Homeric strain. Concerning the Armenian race and the stock of the Arshakuni, from the beginning until the end. Addressed by Nersês, brother of Sir Gregory, Catholicos of the Armenians, to his own ancestors." *Begins*: "'Tis meet for a father's son to pay the debt he owes to his parent . . ." (See the edition, p. 495.)

107.

Or. 2622.—Oriental paper, much yellowed. Recently bound in half-leather. Size, external $6\frac{1}{2}$ by $4\frac{1}{8}$ inches, of text 4 by $2\frac{1}{4}$ or $4\frac{1}{4}$ by $2\frac{1}{2}$. Folios 178, including vellum fragments at beginning and end of volume. Written in double columns of 17 lines each, in clear *bolorgir* or round hands hardly later than 1650. The first hand, of folios 2–80, is somewhat neater than that of folios 81–177. On folios 2–80 much of the text has been effaced by damp; and with the exception of folios 2a and 55b–58, few pages are fully legible. Why on fol. 58a the first column remains unimpaired, while the second and both columns of the verso have almost vanished, is difficult to explain. Here and there the evanescent text has been rewritten in a hand resembling that of fol. 83 on. Stress-accents for reading aloud are added in this first part of the MS., and for punctuation the point and raised comma, with double point at end of a period. The second part of the book, folios 81–177, is in a hand less compact and coarser, but

not necessarily later. In this second part the first two lines of each section are in red ink, and the text occupies a larger space on each page. At the beginning of this second part, fol. 82b, is a rude illumination of a saint standing erect, while a hand is pointed towards his head out of heaven. On the opposite page the second part of the text begins, surmounted by a crude floral headpiece with marginal arabesque. The beginning of the book is lost, but not more than two folios can have dropped out, since the first quire, which ends fol. 11, contains 10 leaves, and all the subsequent ones only 8 each. This first half of the codex contains 10 quires, numbered in the lower margin. The second half contains 12, of 8 leaves each; and a new numeration of them begins at fol. 82.

Contents: The volume contains Moral Tales and Apologues. Those in the first part frequently begin with the words: Լսի առակաց թէ . . . ("It is said in the *Parables* that . . ."), followed after an interval by an epilogue which begins: Հիւցանէ առակս թէ . . . ("The parable shows that . . ."). The text of this first part is deficient at beginning and end. It begins as follows:—

Fol 2. . . . անուկի բաժակաւ մատոյց նմա գինի. եւ նա եկաց յոտն և ասէ՝ ով բարի թի՞ գգինիս ի փառս քո ըմբեմ և եհեղ զգգինն յերկիր և իշխանքն ծիծաղելով ասացին: Հիմարեցար ով իմաստասէր, եւ նա ասէ՝ դուք էք ծիծաղելը արժանի է դս զի հեղաւ յերկիր. թէ ես արբեալ էի զգա նա ինքն զիս հեղոյր յերկիր:

Իմաստասէր մի կոչեաց ի ճաշ փառաւոր իշխան մի և եկն բազմեցաւ և եկ նմ հաղ և երեց զբերանն և եթուք յերեսս իշխանիս որ կոչեալ էր զնա, և բարկացանն իշխանքն և սկսան . . . հարկանել զնա, և նա հեղութիւն ասէ՝ մի բարկանայք. զի այլ գարշելի տեղ ոչ գտի՜ տունս քան զերեսն նր. քանզի . . . (12 words illegible) . . . և քանտակեալ արծաթով և շարեալ զմարգարտով:

Հիւցանէ առակս թէ պարտ է զհոգիս իւր զարդարէ նմ մարդ որ քնացական է, զի այս կեանքս ոսկով և արծաթով պարծութիւն սուտ է:

Իմաստասէր ոմն աղքատ ունէր ծուլ որդիքս և ի

Ժամ մահուն կոչեաց զորդիքն և ասէ՝ ով որդեակբ բազում գանձս կա պահած ի հարցն իմոց յայդին մեր իսկ զտեղին ոչ ցուցանեմ ձեզ. այլ որ խորագոյն փորէ և աշխատի նա գտանէ զգանձն. և հետ մահուն հաւրն սկսան որդիքն ջանալ աշխատութիւն և խորագոյն վարէին զայդին. և ամէն մէկ իւրն ջանար զի ինքն գտցէ զգանձն, և սկսաւ այդին ածել և զաւրանայր և ետ բազում պտուղ և ելից զնա գանձիւ:

Հուցանէ առակս թէ . . .

" . . . tendered him wine in a cup. But he stood up and said, 'O good king, to thy glory do I drink this wine'; and forthwith he poured out the wine on the earth. But the princes laughed, and said, 'Thou art mad, O philosopher.' But he replied, 'Tis ye that deserve to be laughed at. It merited to be poured out on the ground; for had I drunk it, then 'tis I that you would have poured out on the ground.'

"A certain philosopher was invited to dinner by a celebrated prince. And he came and lay down; and when the salt came, he filled his mouth with it and spat it out in the face of the prince who had invited him. But the princes were wroth, and began to beat him; but he said quietly, 'Do not be angry, for a more abominable place is not to be found in all the world than his face. For . . . and carved in silver and strung with pearls.'

"The parable shows that every man should deck his soul (*or himself*) with what is lasting, for this life with its boast of gold and silver is false.

"A certain necessitous but wise man had lazy sons. So in the hour of death he called his sons, and said, 'My sons, much treasure from my forefathers lies stored in our vineyard. However, I will not show you the exact spot, but he that digs deepest will find it.' And after their father's death the sons began to work hard, and dug up the vineyard very deep, each working his best in order to find the treasure. But the vineyard began to flourish, and waxed so strong as to produce a wealth of fruit and fill them with its treasure.

"This parable shows that . . ."

The last complete tale begins, fol. 77b, thus:—

Սարգ մի անուն էր խէր, փետաս մի և թի մի ունէր և փարչ մի. նա և իւր գործն այն էր որ զճանապարհներն կու շինէր. և կտոր կտոր հաց կու տաին որ ուտէր . . .

and ends as follows:—

Եւ մեկնութիւն սր՝ այս է որ ջհուրն զբրիտոնեան կու նշանակէ և քրիստոնեան զքս և յըհորն զգուրն մեղաց և անաւրէնութիւն. և շարաթն հանգիստ թարթմանի, զի մարդիք աշխարհիս հետադարձ մարմնով հանգել են և ոչ գամին ելանել. և քս ձեռն կու տա և մարդիկ ոչ գամին (? կամին) ելանել . . . ասէ ոչ . . . պահել սուգ ի վր չամ բրիտոնեաց. գրեմք զայս կան որս (? կանոնքս) հաստատութիւն. զի ուղ ծնընդեամբ եմք մտել յաշխարհս, նոյնպէս պարտ է որ մահուամբ ելանեմք յաշխարհէս, վասն որո ոչ է պարտ քրիստոնէից որ յանյուսաբար (?) սուգ առնուլ ի վր մեռելոյն զի առ քս գնաց յոյն քրիստոնէից. զնեմք զայս կանոնքս հաստատութիւն զի ուղ ծնընդեամբ եմք մտել յաշխարհս, որ զինքն ետ մեզ աւրինակ չամ բարեացն, այնպէս և ետ սահման արտասուելի ի վր մեռելոյն ուղ և ինքն արտասուեաց ի վր մեռելոյն զաղարու. խորք եթէ որ քան զարտասուելն աւելի անտգնին (?) զհեր կողմել և զճակատն հարկանել կամ զերեսն արիւնել. կամ զսեւ զգնուլ. այնպիսին հակառակ է այլ հրամանին, և թէ զղջանա. խ. աւր պաշխարեաց: Վրպէս անտգնի լըբարար ընդդէմ կան. ոնաց քահանայն, նոյնից է արժանի և ի սք խորհրդոյն զրկեցի, և թէ զղջացի. Ժ. ամ ապաշխարեաց և թէ ոչ դառնա, չէ պարտ որ զնայ քրիստոնեան անուանուանել, կամ քրիստոնեան համարել. այլ իրեւ զչար կոնպաշտս որք ոչ ունի յոյս յարութե ի մեռելոց:

Պատմութիւն յառաջնոցն ի սք հայրապետացն, թէ տեսանէր ոմն որ լուսանդէն թագուհի մի փառաւք և ճոխութիւն ելանէր առ չած յերկ . . .

Here at the foot of fol. 81a the text breaks off, the verso containing other matter in a later hand, namely a list of household effects. The following is a translation of the above passages:—

"There was a man named Khêr who had a barrow and shovel and a can, and whose employment consisted in making the roads; and people gave him bits of bread to eat . . .

"Now the interpretation of this story is this. The water [reading *dschurn*] signifies the Christian and the Christian Christ, and the well the pit of sin and iniquity. And the name Sabbath is to be translated 'rest,' because the people of this world repose in fleshly indulgence, and do not desire to quit it. And Christ assists them, but they do not want to quit it . . . He tells us not to keep up mourning for Christians. We indite and enact the following canons, to wit: As by birth we entered this world, so by death we must quit it. Therefore it is not meet that Christians should mourn hopelessly for the dead, inasmuch as Christ has become the hope of Christians. We therefore lay down these canons and enact them, that as by birth we entered the world, so he who gave himself to us for a pattern of all that is good set also a limit to the shedding of tears for the dead, in so far as he himself wept over the dead Lazarus. If, then, any venture to weep to excess, to tear their hair and smite their faces and bathe their countenances in blood, or to put on black raiment, they violate the edict of God. If such a one repent, let him do penance for forty days; but if he dare insolently to oppose the canons of the priest, he is deserving of anathema, and shall be deprived of the holy Sacrament. If he still repent, he shall be a penitent for ten years; and if he does not turn back, he must not be called a Christian or esteemed to be such, but rather to be one of the wicked idolaters who have no hope of resurrection from the dead.

"A history from the ancient holy Patriarchs of how one of them beheld a luminous queen go up in glory and pomp to God in heaven . . ."

The second part of the MS. contains the Rhymes of Phrik (*ոտանաւորք Փրկան*). These are in a later dialect of Armenian. They begin thus:—

Թէ չկայր սէր յաշխարհս և կամ սէր եղեալ
արարիչն առ մարդկան սէր երբ ցուցանէր:

Թեմ արէլ էր արդար զաւակն ադամայ որ սիրովն.
այ զընծայս նըւիրէր: Նոյ սիրովն ապրեցաւ ի ջերհեղ-
եղէն, ապաւին զաւրինակն նծ. ցուցանէր: . . .

"If there were no love in the world, or if the Creator had not become Love unto mankind, when would love be manifested . . ."

There are sixteen such poems devoted to religious and moral topics. The last, fol. 171, is entitled: *Պրկանն ասացեալ և ողբանք ի վն զաշխարհսն և ձախելոյ*:

It begins: *Օ արմաւք մի մեծ լըսեցէք ու մտիք
դրէք հաւասար: Օ անութն հանգամանքն ով կարե
պատմել միալար: Եւր անութին անբաւ է ութին
անվճար. իւր քաղցրութիւն է բարի, և իւր դառնութիւն
դժար: Խոնարհութիւն է բազում, և համբերութիւն
յերկար: . . .*

"A lament composed by Phrik." *Begins*: "Hear ye of a great wonder, and come and imitate. Who can appropriately (*lit.* on one string) recount the attributes of Godhead? His Godhood is infinity without end. His gentleness is good, and his wrath hard to bear. His humility is vast, his patience long . . ."

Neither portion of this codex is dated, but an owner has written on fol. 81b, which the first scribe left blank:—

Ես լուս պարոնս առի
զՓրիկսու կարգացի
թվնիս ինչի գրեցի

"I, Lous Paron, obtained the Poems of Phrik and read them. In the year 1062 (1612) I wrote this."

On the same page an earlier hand has written an inventory of household effects, thus:—

իշ: խոշոր սահլն: Ժ: թ: նաւ
պագի: թ: լանլուրդ: Դ: լեր
էփ: ն: լական: ն: քափկիր:
իւ: ջամթաս: Դ: թաս: բ: մոմ
կալ: Դ: մախաս: Դ: թափայ:

"8 rough planks. 1 basin. 6 mugs. 2 taper-holders. 3 wallets." &c.

Part I. of the volume may be of the fifteenth century.

The vellum fragments bound in measure, the one 7 $\frac{3}{4}$ by 5 $\frac{3}{8}$, the other 5 $\frac{1}{2}$ by 5 inches.

The vellum is much yellowed. The hand is an *ergathagir* or uncial, with characters $\frac{1}{4}$ in. high, written in double columns originally of 16 or 17 lines. They contain Matt. 11²⁰⁻²⁵; the Ammonian Canons are added. The hand is of the tenth or eleventh century. The writing is above the horizontal lines, which are ruled exceptionally deep.

108.

Or. 4580.—Oriental glazed paper. Bound in brown leather, with flap; metal studs and clasps lost. Size, external 6 by $4\frac{1}{4}$ inches, of text 4 by $2\frac{3}{4}$. Folios 283; written in a regular *notergir* or notary's hand, 23 lines to the page. The first 11 and the last 5 folios, left blank by the original scribe, have been filled in by later hands, as see below. Folios 1-9 and 283, however, are of a coarse rough paper, and were perhaps added later to the MS. The volume consists of 23 quires of 12 folios each, but of the last only 9 remain. Folios 262-282, of which the margins had perished, have been mended.

Contents:—

Fol. 11. History of Alexander.

Begins: *Խմաստունքն եգիպտացւոց՝ երկրի և ծովու չափոյ հասեալ...*

The text of the old Armenian version of pseudo-Kallisthenes is here much abridged, vulgarized, and divided into sections, of which each is followed by a *հփ*, or *kafar*, a metrical recapitulation or moralizing commentary, in later Armenian. Often, too, the *kafar* are mere devotional outbursts, having no reference to the text, and are sometimes put in the mouths of the actors. In every case the letters *հփ* in the margin draw attention to them. At the end, fol. 97a, is a note to the effect that God had helped the unworthy Khatschatur to reach the end—apparently of his transcription.

Fol. 97b. *Պատմութիւն պղնձէ քաղաքին որ աւրինակ է սուա աստընվորիս: զոր թարգմանեցին իմաստասէքք զայս:*

Begins: *Կայր ՚ի պաղտատ զալիֆայ մի. որում անունն է արդումելիք. օր մի ի մեյտան իջաւ. և ժողովեաց զիւր մեծամեծք. և եհարց զնոսա վասն սողմոնի արքային. թէ ուզ առնէր հրաման ՚ի վր դիւացն...*

"History of the Brazen City, which is a symbol of this false world, translated by the lovers of wisdom." *Begins*: "There was in Balat (Bagdad) a Khalifay whose name was Abdmeliq. One day he went down into the *môdydan* (parade-ground), and mustered his magnates; and he asked them about King Solomon, how he exercised authority over the demons..."

Against the speeches and odes put in the mouths of the *personae dramatis* the word *հփ* is written in the margin.

Fol. 120b. History of King Bahlul.

Վարք և ճգնութիւն բահլուլ թագաւորին: էր սա մեծ թագաւոր և տէր յարեւելեան աշխարհին. էր իմաստուն և առաքինի. սիրէր զաղքատութիւն և սուտը զմեծութիւն: Լ'տէր զայս կեանքս և հոգայր զմահն...

"Life and asceticism of King Bahlul. He was a great king and lord of the Eastern world. He was wise and virtuous; he loved poverty and hated riches. He hated this life and meditated on death..."

Fol. 125b. *Պատմութիւն վր մանկանն և աղջկանն, սաս վր ուրախութե.*

Լ'յր մի էր իշխան ՚ի քաղաք մի և ունէր այնչափ գանձ, որ ոչ կար յայն աշխարհն քան զնա տու վաթաւոր և խճյ. ինքն ծերացեալ էր և զաւակ ոչ ունէր...

"History of the youth and the maid. Tell of joy." *Begins*: "There was a man who ruled a city, and had much treasure, greater than any other in this world..."

Fol. 133. *Պատմութիւն զարմանազան թգրին որ էր ՚ի հին ժամանակին թգր ասորեստեան աշխարհին որ ստէ պատմութիւն նորա:*

Եղև մեծ թագաւոր մի յասորեստեան. անուն թգրին կոչի զարմազան, ունէր անթիւ հեծել քաջ և փեհլէ-վան. առնէր շատ քաղաքաց հուլմ և հրաման...

"History of King Zarmanazan, who of old time was king of Assyria, who tells his story."

Begins: "There was a great king in Assyria. The king's name was Zarmazan (*sic*). He had cavalry innumerable and elephants . . ."

In the sequel, the Queen, after a dream, bears a son named Farman. The piece is in metre, and at the end, fol. 164, is the note:—

Ճայր եկս երգող այս բանիս. ի յարծկէ քաղաքէ
Հանդէպ ծովակիս. ով պատուական եղբայր որ թէ
ուսանիս. և ի յաղթմա քո յիշեալ զմեղաւոր հոգիս:

"Jacob the Bishop is singer of this tale, of the city of Ardzik over against Dzowak (*i.e.* the lake). O venerable brother that mayest con this story, in thy prayers remember my sinful soul."

Fol. 164*b*. History of Barlam and Josaphat, by Araquel the Doctor.

Begins: Ճորժամ հայրն երկնաւոր յերկրի
հաճեցաւ. և բանն ան ի թեալ յերկնից մարմնացաւ. ի
խաչափայտն ելեալ սիրով բարձրացաւ . . .

"When the heavenly Father condescended on earth, and the Word God came down from heaven and was made flesh, and being crucified was exalted by love . . ."

This is a metrical abridgment of the text usually given at the end of Armenian menologia. The full text has recently been printed at Valarshapat.

At the end, fol. 190*b*, is read the following:—

Ի թվականիս հայոց որ ութ հարիւր էր, ութսուն
և երեք ի նոյն յարաբ արդեալ էր, ոտնաչափ շինեցաւ
յայս առաքելէ. վարդապետ կոչեցեալ բանիս
խնորոզէ:

"In the year of the Armenian era 883 (A.D. 1434) this work, composed in Arabic, was thrown into metrical form by Araquel (*or* Arhaquel) called Wardapet, a seeker after the Word." The clause rendered "composed in Arabic" is not very intelligible, but it seems to bear that meaning. There follows a request for the reader's or copyist's prayers.

Fol. 191. The History of Khikar.

Պատմութիւն և խրատ խիկարայ իմաստնոյն զոր պարտ
է ուսանիլ և ընթեռնուլ առաջի որդոց վրս աւգոտութե:

Ճամս սննդարիմա արքային ասորեստանայց և
նինէի: Ես խիկար գրչիւր արքային . . .

"History and maxims of Khikar the Sage, which should be studied and read before sons for their profit." *Begins*: "In the age of Seneqarim, King of Assyria and Nineveh, I, Khikar, secretary of the King . . ." (The text is somewhat abridged. See "The Story of Aḫikar," London, 1898, where I have printed the text. See also MS. Or. 4548.)

Fol. 212. Պատմութիւն ծննդեան և սննդեան
արքանեկին նեոան մահմետին և թագաւորելի:

Ըստանոր կամ եղև ինձ դարձեալ երկրորդ անգամ
բուռն հարկանել զմասնից ժամանակագրաց պատ
մութեց կարգաւ ծանուցանել, թէ որպէս կամ զինչ
գործցան աշխարհին հայոց, և բարեկացւոց, յունոց և
առհասարակ ընդ տիեզերս ամ . . .

"History of the birth and upbringing of that minister of Satan, Mahmet, and of his reign." *Begins*: "Here I desire once again to take in hand the books of the chroniclers and set forth their histories in order, and to show how and what men did in Armenia and Babylon, in Greece, and generally all over the world . . ."

Ends, fol. 222: . . . և ապա երդումն արարեալ
մալիմ, և եղբայրն օմարա ոչ հեծանել ի ձի մինչև ի
մահ. զի դեռ ահն ՚ի սիրան էր և երկիւղն ալ: և քի
մարդասիրին փառք:

" . . . and then Malim and his brother Omar made oath not to mount horse before they died, for awe was still in their hearts and fear of God; and glory be to Christ who loves mankind."

The date 36 of the Armenian era is mentioned on fol. 214. A similar apocryph of Mohammed is read in codex Or. 5260 as part of the History of Kirakos.

Fol. 222. Պատմութիւն վրս նեոին ծննդեան սննդեան
դեան և շար գործոցն, և առնելոյ եղիպի և ենովքա.
վրս զօրանալոյ ֆռանդ ազգին և առնելոյ զմեծն ստամպոլ
զմբ յեմ . . . ասացեալ սրբոյն աղաթանգելի սբ և
անյաղթ փիլիսոփայի.

Ըրդ ի ընուլ ամաց. է անց դարին մտելոց ըն. ըճ.
և խ. ամին. ընի. կատարումն լուսնին բոլորիմբ ոչ

յաւելումն և ոչ պակասումն, այլ հանապազ միայ էս
երևի մարդկան, ըստ մարգարէութեմ դաւթի, մինչև
կատարեսցի լուսին . . .

"A narrative of the birth, upbringing, and
evil deeds of the Antichrist (*armenice* Neron),
and of the work of Elias and Enoch. Con-
cerning the rise to power of the Franks, and
of the taking of great Stamboul and holy
Jerusalem. Composed by Saint Agathangelus,
the holy and unconquered philosopher." *Begins:*
"Now at the expiration of the seventh cycle,
after 8840 years, shall come a full-moon, neither
more nor less, but uniformly visible to men,
according to David's prophecy: Until the moon
be fulfilled . . ."

Fol. 241. Տաղ առաքել վարդապետէ:

Եկանք զրէք բանիս որ պատուական է, հոգոյ այլ և
մարմնոյ ուրախութիւն է, գովեմ զգոյն վարդին որ
անըման է, զպիւլիւնն ի հետնոր որ քաղցրաձայն է . . .

"A song of Araquel Wardapet." *Begins:*
"Give ear to my tale which is precious, and a
source of joy to soul and body. I praise the
hue of the rose, that is peerless; the nightin-
gale therewith, which has a sweet voice . . ."

Fol. 243. Տաղ գարնան վարդին և պուլիւնին:

Հորժամ եղև գարուն եկ պիւլիւնն այգին, տեսեալ
զթուփոն վարդին ունայն ի նըմին, տրամեցաւ դառնաւ
գոյն արտասուէր յոյժ գին, զի ոչ եգիտ անդէն ըզգիւր
սիրելին . . .

"A song of the spring rose and the Bulbul."
Begins: "When it was spring the Bulbul
came at dawn, but found the rose-copse empty,
and forthwith grieved bitterly and wept ex-
ceedingly, at not finding there his beloved . . ."

Fol. 247b. Տաղ գրիգորիս ասեմամարցոյ կաթու-
ղիոսի ասացեալ:

Կաղկուտն ասեն հերիք արա. քանի կանչես վարդին
վերա կեահու պէկեա ձայնըդ կուգա. թէ մեր
պողչիցն երու գընայ . . .

"A song of Gregory Catholicos of Akhthamar."
Begins: "The flowerets say, Enough! How thou
singest about the rose . . ."

Fol. 250. Of the same.

Ս'եր գրնէ բազմեր ի բարձր ամոռին աշուն
յաւրինէր զպատկեր քոյն . . .

"Our Lamb (*reading* գառն) hath reclined on
high on the right hand of the throne . . ."

Fol. 251b. Տաղ սիրոյ և ուրախութեմ:

Ս'աբուր պատկերով նըման հրեշտակի, անդին
մարգարիտ յեռեալ ընդ ոսկի, սէթ արիսողով յովսէփ
սըխրալն, անձամբ վայելուչ ի մէջ ամենի . . .

"A lay of love and joy." *Begins:* "With
pure image like unto an angel, the priceless pearl
mounted on gold, Seth, Abisolom, Joseph . . ."

Fol. 253. Of the same Gregory.

Պու գրախտ յեղեմա տընկեալ յանդէն, ի յելս
արև տեղիք լուսեղէն, ծառաւ որ ծաղկաւք պըտղօք
շողեղէն, զոր շրջափակեալ պահէր սերովբէն . . .

"Thou garden planted in Eden by the
Increate, at sunrise a rain of light mid trees
and flowers and radiant fruit, shut in and
guarded by cherubim . . ."

Fol. 254b. A song of Thulkurantzi.

Պու ես գարնանային վարդու բուրաստան, աչերտ
է ծովեր խումարու մեստան, քո ծոցդ է դրախտ
մըրգաց անդաստան, դու ինձ դատաւոր արա դատաւ-
տան, սիրով մի սպանաներ ճէլատ էֆենտի, զալմ
էֆենտի: . . .

"Thou art the garden of the rose in spring,
thine eyes . . ."

Fol. 255b. A song of Gregory.

Վիրդանէ պաշ լատում պիւլիւն էր կիպի: վարդն
նըստեր ի բարձր որն թագուհի. տող լէրէ կէզեր
տիմ պէն մեճլուն քիպի. թապալիմ թապ կալիմ ի
վերա վարդի . . .

Fol. 256b. Տաղ խաչատուր իրիցուէ ասացեալ:
"A lay of Khatchatur the presbyter."

Խարէ ֆիլ ներկիւ մէնէվ շէսիւն պիւլ. կանչեմ
անդադար ես որպէս պիւլիւն. սէր թաճըսիմ դուն
ախ խըրմըլի կիւղ, սիրուտեմ եղեր տիվանէ մեճ-
լուն . . .

Fol. 257. Another song of Hovanês (John
of Thelguran).

Հազար ուսուֆ է քեզ ծառա. է արեգակն ու խուպ
սուրաթ, ամեն աշխարհիս քեզ ֆըտէ. զեր է չունիս
իսկի զալատ: . . .

Fol. 257b. Of the same.

Լոյս երեսացնա է քո փափաք, քաղաք խուման
չինու մաշին. թէ տեսնու զհարսըն հընդաստան, ընդ
որ երթաս հետըդ կողին . . .

"Light of mine eyes is the desire of thee, O city . . ."

Fol. 258. "A song of love and joy."

Վանի որ տեսնում ըզբեզ հեռանց քան զչամբայ
եղէգն ելերէս շիրակ, վարդ և մանուշակ ցեղցեզ
յաւրինած . . .

Fol. 258b. The same, on the same theme.

Վաներս քեզ ասեմ ինձ մըտիկ արա. քո սէլ ըրովան
պոյ խոսեմ ծառայ, խոլ ու միջայիր քեմ չես հաւուլայ.
պահ մի համբեր տուր գայ խելքս ի վերա : . . .

Fol. 259b. The same, on the same theme.

Վո սերտ իմ սրբոսի պահչայ կիւլիստան, կարծեմ
թէ մէն ես բաղկիտ շէհրիստան. դու քաղաք վաստան,
պահչա կիւլիստան. չիկա քեզ նրման յաշխարհս հա-
յաստան . . .

Fol. 260. Տաղ սիրոյ, ի սեբաստիացի, զազար
իրիցուէ ասացեալ: "A love song composed by
Lazar, presbyter of Sebaste."

Շուով աչք ամ քանի նայիս խոլըռով, գաս նրստիս
զաչ երգ անես խնձերով, երբ որ գասանցնիս ձմեռ
նազերով, տանիս զշունչս և զխելքս և զհոգիս ճո-
րով : . . .

Fol. 263. A song of love and joy.

Մասար էի խիտ աղբտում. էնկիւնտի էսկի տէր-
տում. կատարեցաւ ինձ խընդում քի եարի սէյրանտէ
կեաւրդում : . . .

Fol. 263b. A song of love and joy.

Ղարիպ կըտրիճմ աւտար յերկրէ եկերէ, մէկէր
թէ զնա սիրուն հովն բերեղէ, եկեր մէկ գալմիմ
աշըխ եղեղէ . . .

Fol. 265. Տաղ գարնան և ուրախութեմ.

Վարունն է բաց վեր վարդն ի պաղ չանին. քաղցր
եղանակէր պիւլպիւն ըզղուամիւն, սիրով են վառեալ ի
կարմիր թըրփին . . .

"A lay of springtide and rejoicing." *Begins:*
"Tis spring, and the rose opened . . ."

Fol. 266. A song of Christ's Baptism.

Ով զարմանալի խորհուրդ այս մեզ յայտնեալ արա-
րիչն անձ ի յորդանան եկեալ: կամէր մըկրտիլ ի
ծառայէն իւրմէ, չանոյր կարապետն ըզմըկրտիլն ի
յանն . . .

"O wondrous mystery, this revealed to us,
the Creator God come unto Jordan. He was

willing to be baptized by his servant, but the
Forerunner would not consent to baptize
him . . ."

Fol. 266b. Հորդորակ անձանին :

Մետիս քեզ մարիամ զոր գարրիէլ սկըզնաւո-
րեալ . . .

"A hymn of intercession to the Mother of
God." *Begins:* "The annunciation, Mary,
which Gabriel began to thee . . ."

Fol. 267. A song without title.

Կէլն պօկիւն զարտէլ լէրմ: սիզաղ լայն կրզ
պէնիմ ի չուն. պէն կէտէրն հօշ չա զալմըզ, էլ
համ օխուն պէնիմ ի չուն . . .

Fol. 267b. A song of love and joy.

Մտուածանկար պատկեր յօրինեալ ի յարարողէն,
բանիւ քո բարդեալ դիշ ես զամ պարգեք հողեղէն . . .

"Divine image and likeness fashioned by
the Creator, by thy word . . ."

Fol. 268. A song of joy.

Մրեգակնափայլ գեղով լի լուսին ի տան ու հընդէ.
աչեր ծովիծով ունիս սոսկալի վարսաւոր սրովբէ . . .

"Moon filled with sunny radiance on the
fifteenth . . ."

Fol. 269b. Տաղ զարիպութեմ:

Հոգի մի ասեր զարիպ թէ չէ իմ սիրտն կարունի.
զարիպն ի յաւտար երկիր, ախամ խիտ գիծար կու-
թըվի : . . .

"A song of exile." *Begins:* "My soul cried,
Exile, if my heart fail me, exile in a strange
land . . ."

Fol. 270b. Տաղ գայլուն և արջուն:

Վայն ու արջն ու աղուես ուկնեն պարիշեր. հաւր
եղբայր և քուեր որդիք էին եղել. աղուես ուկն
միակեցէին անհաւ. ծուռ միակեց ծուռ աղաթարար
ծուռ : . . .

"A song of the wolf and the bear." *Begins:*
"The wolf and the bear and the fox . . ."

Fol. 271. A song about Gregory of Narek.

Վեղմըն կայր նարեկ կասեն՝ իւր աթոռն էր
վարդապետին. անդրը տանուտէր մի կայր իւր անունըն
գորգիկ ձայնին: Մարեւ էր հարիւր տարի չէր եկեր
ի ժամատեղի, վարդապետ խընդիր խընդրեաց, էր չես
գար ի ժամատեղի . . .

The song tells of a laird of Narek named Gorgik who had lived to the age of a hundred without ever going to church, when the Wardapet asked him why he came not, &c.

Fol. 273. Song of Alexianus, composed by Nakhash Wardapet.

Լուսուած գրթած և մարդասէր երբեակ լսէ իւր ծառային ալ Հաւատով պարգեք խնդրէ, փութով կու տայր զիւր խնդրելին: Թէ միտք զընես նա զվարքն ասեմ զարեքսանոս ճըքնաւորին . . .

"God, merciful and loving mankind, thrice hearkens unto his servant who in faith prays for his boons . . ."

This text breaks off incomplete at end of fol. 278; then, in minute *bolorgir*, begins the following lay:—

Fol. 279. Լուսաւստ ու հաւն խաւսի ցրուցէ պլպուլ ցրուցէ, ցրուցէ նազուում զքս . . . "At dawn and cock-crow the Bulbul . . ."

Fol. 279b. From the middle of this page in a loose, rude hand is written a text beginning thus: Լյ, անդին, գոհար դու, դժուար գտար, պէհրիեան, մարդարիտ, լաւ, քար . . .

Fol. 281b. Երանեալ կոյս, տալիթայ մարիամ . . . Լուհի փաք վերու քէալի սուլթան [ի]րկչին . . . "Blessed Virgin, maid (*Talitha*) Mariam . . ."

At the beginning of the volume (folios 2b-4a) is copied in a late and rude hand a penitential hymn. At the end of it is the date Թւին Խճ, երեսնի, i.e. 1130 (A.D. 1680).

In the same, or in a similarly rude hand, are written out certain hymns on folios 5-10. Of these the first, on fol. 5, begins thus: Կուսանաց ես պարծանք. զէ չիտէ սուլթան . . . ("Of virgins thou art the boast . . ."); and the next, on fol. 7: Լքէն միշի քէն . . . This last is a description of the future of the blessed. On fol. 10b, in an older hand, the note: "A memorial of Alexander, of Sir Elias, Sir Astuadzatur." Fol. 283 bears the note: Վսեցի գիրդս ի Թվի Խճիդ, i.e. "I bought this book in the year 1126 (A.D. 1676)."

Most of the songs contained in this volume are composed in local dialects of the sixteenth and seventeenth centuries. The Poems of John of Thelguran were edited at Tiflis in 1892; those of Gregory of Althamar in 1898, both by K. Kostaneantz.

109.

Or. 2624.—For a description of folios 1-153 of this MS., see above, p. 160.

Fol. 154. The tale of the Brazen City, which is a type of this false world: Պատմութի վս պըղընձէ քաղաքին որ օրինակէ սուտ աշխարհիս.

Begins: Կայր ի պաղտատ խալիֆայ մի որում անունն էր աբդուլմէլիք: աւր մի ի մոյտանն իջաւ ժողովեաց զիւր մեծամեծքն՝ և հարց վանն սողոմանի Թէ ուր հրաման առնէր ի վրդիւացն: . . .

"There was in Bagdad a Khalif named Abdumeliq. One day he went down into the *maidan* and mustered his magnates, and asked them about Solomon, how he obtained control over the demons . . ."

Fol. 198b. Պատմութի վս մանկանն և աղչկան. վս ուրախութե մարդկան:

Լյ մի էր իշխան ի քաղաք մի, և ուներ անչափ գանձ որ չկայր յաշխարհն քան զնա. ինքն ծերացեալ էր և զաւակ ոչ ուներ. հանապազ աղաչէր զւծ. և չծ ետ նմա որդի . . .

"History of the youth and the maiden. About human joy." Begins: "There was once a ruler in a city, and he possessed enormous treasures, such as no one but he in all the world possessed. He was grown old, and had no offspring, so he continually prayed of God, and God gave him a son . . ."

110.

Or. 6449.—Paper, discoloured by damp. Oriental binding of dark leather, rudely stamped. Size, external 5½ by 3¾ inches, of text 4 by 2¾. Folios 51. The hand is a small,

regular *bolorgir*, approaching *notergir*, of the late seventeenth or early eighteenth century, written 20 lines to a page. There is no attempt at ornamentation, beyond a decorative initial at the beginning of each piece, and red uncials to each strophe. No date or colophon, the last folios being lost. The 51 folios are divided into 5 quires, numbered with Armenian letters in lower margin. The first quire ends with fol. 10, the second with fol. 22, the third with fol. 34, the fourth with fol. 45; the fifth begins fol. 46, but is incomplete. The pages have been numbered also by a former Armenian owner when the volume was more complete than now, for his pages 91 and 92 (the folio which should follow the present fol. 45) and pages 97 and 98 (after fol. 47) are missing. The margins have been somewhat cut away by the binder.

Fol. 1. Թ. Տաղ առաքել վարդապետին: ուրբաթի.
Եյսաւր բանն Թժ կացեալ առնի. վս անցանաց
նախաճարն դատապարտի:

Ուսմկան գնդին զարն բմբռնեցին . . .

"1. A song of Araquel Wardapet, for Friday." *Begins*: "To-day the Word of God took his stand at the tribunal, and for the transgressions of the first father was condemned. A vulgar crowd laid hold of the Lord . . ."

(Acrostic: առաքել վարդապետի եմբի ուրբաթին.)

Fol. 3. Բ. Տաղ խաչելութե քի չի տիրամայր
սք Թժածնէն ասացեալ:

Թժածին կոյն մարիամ. կայր առ խաչին իւրոյ
միածնի. հեղձր արտաւար կրկնմամբ սրտին: . . .

"2. A song of the Crucifixion of Christ God spoken by the holy Theotokos, Mother of the Lord." *Begins*: "The Theotokos Virgin Mariam stood by the Cross of her Only-born, and shed tears in the anguish of her heart . . ."

Fol. 6b. Գ. Տաղ մեծի ուրբաթի խաչելութե քի
չի մերոյ:

Ի ջան բանքն սյսաւր. սք մարգարէին. անեալ
կացուցին արնյատան. ի դատաստանին.

Ձեռն որ հաստատեաց կամարն երկնային կապեցին
դնուորք. առ անի չար պիղատոսին . . .

"3. A song for the Great Friday of the Crucifixion of Christ our God." *Begins*: "To-day are fulfilled the words of the holy Prophet: They brought the Lord and stood him in the tribunal of judgment; the hand which established the vault of heaven the soldiers bound, in presence of the wicked Pilate . . ."

Fol. 8b. Տաղ յարութե զոր ասացեալն է ի սք
Թժածնէն ի դէմ սք խաչին:

Գ. Թժածին մարութի, առնաւրջեալ տիրութի.
կայր առ խաչին յիսու, և արտասուէր տրտմագին . . .

"A song of the Resurrection uttered by the holy Virgin before the Cross." *Begins*: "4. The Theotokos, holy Lady, all-blessed Mistress, stood before the Cross of Jesus and wept for sorrow . . ."

Fol. 10. Ե. Եւ տաղ յարութե:

Ե. Դասքըն հրեական. էին պահապան սուրբ
գերեզմանին որ եղաւ մարմին անըման . . .

"Another song of the Resurrection." *Begins*: "5. The Jewish files were guarding the holy Sepulchre, where was laid the peerless body . . ."

Fol. 12. Տաղ յոհանէս պուզուն. ասացեալ:

Գ. Դամայ սանդաղն եկեալ. յիւր պատկերն ի
տես. և ադամայ էր ձայն տրեւալ. ադամ դու ուր ես . . .

"A song of John Pluz." *Begins*: "6. The Creator of Adam came unto his image to see him, and to Adam the words were spoken: Adam, where art thou? . . ."

Fol. 12b. Տաղ սք Թժածնին:

Է. Եւ տիս քեզ մարիամ զոր գարբիէլ սկըզբնաւո-
րեաց. աւետիս. աւետիս. աւետիս. քեզ մարիամ
աւետիս: . . .

"Song of the holy Theotokos." *Begins*: "7. Hail to thee, Mariam, as Gabriel began to hail thee: Hail, hail, hail to thee, Mariam, hail! . . ."

Fol. 15. Տաղ սք Թժածնին. ի յաղթամարցի
ասացեալ լաւ եղանակաւ ասա, և զիս յիշեմ.

Ը. Եւ եղին տաճար. բանին բարերար. գերագոյն
գովեալ տիրամայր. դու յամեն լեզուէ տիրամայր. որ
զԹժ ծընար: . . .

"Song of the holy Theotokos, composed by him of Althamar. Repeat it to a goodly tune, and remember me." *Begins*: "8. Temple of the

Increate, of the benevolent Word, transcending all: praised, Mother of the Lord, art thou by every tongue, Mother of the Lord, who barest God . . ."

Fol. 15b. Թ. Խնկին ծառին նըման ես. պտուղ դու քաղցրահամ ես, բարի պտուղ բերեալ ես . . .

"9. Like unto the frankincense-tree art thou, fruit sweet to taste art thou, goodly Fruit hast thou borne . . ."

Fol. 17. Տաղ անուշ գեղեցիկ աւետեաց ասա:

Ժ. Ողջոյն ընդ քեզ մարիամ: մայր նոյ հաւատամ, սիրով սրբոյս յոյժ ընձամ, հոգովս եւամ և տարւ փամ . . .

"A song sweet and fair of good tidings. Repeat it." *Begins*: "10. Hail to thee, Mariam, Mother of God. I believe, with loving heart I long exceedingly, with fervent spirit I burn . . ."

Fol. 18b. Տաղ . . . զաբարիա վարդապետ և ասացեալ 'ի վր սբ ձածնին:

Ժա. Լճնահաւ սրբուհի. դուստր դաւիթ արքայի. քեզ խոստացան հարսն յերկնի, մայր և ծնող յիսուսի . . .

"A song of Zachariah Wardapet, composed for the holy Theotokos." *Begins*: "11. All-blessed holy Lady, Daughter of King David. To thee they promised the heavenly Bridegroom, Mother and Parent of Jesus . . ."

Fol. 22. Տաղ Թաթոսի ասացեալ:

Ժբ. Կաթնա սբ կաթուղիկէ եկեղեցի և պարէ, զմանկունըս քո ժողովէ, և զհաւորս հրաւիրէ . . .

"A song composed by Thathos." *Begins*: "12. Suckle thy children, holy Catholic Church, and dance, gather them and invite their hymns . . ."

Fol. 24. Տաղ սբ ձածնին ի վանեցի աշխի քօչէկէ ասացեալ:

Ժգ. Լղբուր կենդանի բըղխում զանաղան. մեղա քեզ, մեղա կոյս անապական . . .

"A song of the holy Theotokos, composed by Wanetzi (*i.e.* the monk) Ashūkh Qōtchêk." *Begins*: "13. Living fountain, spring surpassing all, I have sinned against thee, I have sinned, Virgin incorruptible . . ."

Fol. 26b. Տաղ փոխման սբ ձածնին:

Ժդ. Ոյբ ձածնին տաւնին. սբ ձածնին տաւնին, գայր իջնայր արծիւն ի քարին, այլ և այլ արծիւն ի քարին . . .

"A song of the Passing of holy Theotokos." *Begins*: "14. On the Feast of holy Theotokos, on the Feast of holy Theotokos, an eagle came down and alighted on the stone . . ."

Fol. 28. Լաբել վարդապետի ասացեալ:

ԺԷ. Լճնալ զըրէք բանիս որ պատուականէ, հոգոյ այլ և մարմնոյ ուրախութի է, գովեմք զգուն վարդին . . .

"Composed by Araqel Wardapet." *Begins*: "15. Give your ears to my tale, which is a precious one, a joy both to soul and body. We praise the hue of the rose . . ."

Fol. 32. Ժզ. Հորժամ յարեւից 'ի դատաստան դաս' երեւիս արդարոց նոցա պըսակ տաս, քան զարեւ գակն եւթն պայծառանաս, աջակողմեան դասուն երանի տինաս . . .

"16. When from the East thou shalt come to judgment, thou wilt appear to the just and give them crowns. Seven times brighter than the sun, thou art radiant . . ."

Fol. 33b. Տաղ սրբոյն յակոբայ մձբնայ հարպեան:

ԺԸ. Լնձառ միածին. հօրն երկնաւորին ընտրեալ. 'ի յերկրէ սբ յակոբ քրովբէ մարմնային . . .

"A song for St. Jacob of Nisibis, the Patriarch." *Begins*: "17. Ineffable, only-born, chosen of the heavenly Father, from earth, holy Jacob, a cherub in the flesh . . ."

(Acrostic: առաքել վարդապետի, *Of Araqel Wardapet.*)

Fol. 35. Տաղ ալնիւ, և անուշէ; յունանու մարգարէին:

ԺԹ. Հունան քարոզըն նինուէին, որ աւրինակ էր քսին, որպէս յունան 'ի փոր կէտին, աբ մեր յս ի տապանին . . .

"A noble song and sweet, of Jonah the Prophet." *Begins*: "18. Jonah, herald of Nineveh, who wast a type of Christ: as Jonah in the whale's belly, so our Jesus in the coffin . . ."

Fol. 38. Տաղ ողբ երգական, յարմար և յար-

մարադրական, 'ի գծողէս: i.e. A song of lamentation, apt and fitting, by the penman.

Վանկատ ունիմ ասել քեզ թագաւոր իմ յս քս, (կրկնեա): զոր չարքն սատանայ, զհոգիս հարեալ արար խոց և քոս: . . .

"A complaint I have to utter to thee, my King J. C. (repeat) for what wicked Satan, smiting my soul, hath done . . ."

(Acrostic: գրիգորի է, *It is of Grigor.*)

Fol. 39. Տաղ մանկանցն բեթղաշեմի:

Բթուք զլարթուք, (ք. կրկնէ): բանին բանաւոր ծիծուք . . .

"A song of the children of Bethlehem." *Begins:* "Watchers serene (repeat thrice), spiritual swallows of the Word . . ."

Fol. 40. ԲՆ տաղ . . . վս ուրախութե մարդկան:

Հասարն վարս ով շինեաց իւր տուն, կամ ով հանգեաւ սրբոռնի 'ի վերայ, կամա՞վ եգ քար ի վերայ քարի, թէ յաւիտեան երթայ մնայ: . . .

"Another song . . . for men's rejoicing." *Begins:* "In this life, he who builds his house or rests thereon his heart's repose, willingly sets stone on stone, in trust it shall remain for ever."

Fol. 41. Տաղ կայենին որ զեղբայրն եսպան:

ԲՆ առաջին մեղքն ու չարիքն, որ անցաւոր աշխարհս անկաւ, առեր. զանէծելն արդամալի. այս մէկ բանիս որ չէ եղեր: . . .

"Song of Cain who slew his brother." *Begins:* "That first sin and evil which befell the transitory world . . ."

Fol. 43. Տաղ վս եղենկուն շարժելուն զարի իրիցու է:

Հինքն հարիւր հայոց թվական լւ. թիւն ի լման, զարմանալի բան մի եղան, մայրաքաղաքն 'ի յեղենկան:

Հանկարծակի մահու գիպան, պատուհասի հանգիպեցան, սողովանցոց նըման եղան, ներքև հողուն զընտանեցան:

Հորժամ քաղաքն 'ի գունթ ելան, ու մանր ու մեծն 'ի դողելան, եթէ վայ մեղ. Ի. բերան մեք չի հասար 'ի պատուիրան: . . .

Վասք մի նըստեր էր զէտ իշխան, հաղար բարով իւրեանց խաւնչան, քահանայութիւնն միաբան, ներքև հողուն զընտանեցան: . . .

Ի. ժե. աւրն 'ի լման, ապա գըրտան զանմէկ սըշան

լալով կերթար դէպ 'ի շուկան, թիմ լարնու մայրն ամ ինչ եղան: . . .

Օտքի էրէց անուշ բանքցի, մեղաք իլի և անարժան, անհերիքէ զինչ գործեցիր, դարձիր եղիր դու փուլ-եման (?): . . .

Ի ուր քաղաքն աւիրեցան. ներքև հողուն զընտանեցան, շալուր եղև բոլոր աշխարհն, ո՛չ հայ մընաց ոչ մըսըման:

"Song about the earthquake at Ezenka, of Zacchaeus the Elder." *Begins:* "When the year of the Armenians 931 reached its full term, a wondrous thing happened in the metropolis of Ezenka. Sudden death befell, punishment was inflicted, like that of Sodom . . . The entire city was laid waste, overwhelmed with soil, the whole land was ruined, and neither Armenian nor Mussulman survived . . ."

Fol. 44. Տաղ նոր նահատակ խորըլայ մանկան որ ի մարզեան նահատակեցին:

Ի՞նչ. Ութն հարիւր թըւակաց. և նըստն թիւ արաբարգած ըզխըտըշան հրով այրեցին, մարզեան քաղաք ազգքն տաճկաց: . . .

Ս'եք թագաւոր չունինք աւծած, ոչ առաջնորդ 'ի վրախելաց, ամէն խըմանեն ու հարբած, ոտվին ի ջուր նու խոր գնած:

Ս'եք թագաւոր ունէաք աւծած. մեծ մեծ իշխանք անալ գնաց, որ զմեզ թողին 'ի մէջ տաճկաց, հուքմն կանէ ամէն խուզած:

Երբ լսեցին ազգքն տաճկաց, ի վրա եկին բուլբուլաց. զինչ քացխովտիկ չարով լըցած, զինչ եկեր հեռու տեղաց:

Երկու փնաս մարդ կար 'ի հոն, այն երկուքն ալ յառաջ ընկած, մէկ մուրթախայն աշիւ ելած, մէկ լարս գործն ձծ ուրաց: . . .

Իսէվ յովանէս թուրքուրանցի՝ փառաւորէ զհայր և զորդի աղվոր սուրաթն 'ի հող գառնայ փհուրն անանչէջ իւր սիրելին:

"A song of the new champion Khtersha, a youth on whom they inflicted martyrdom in Marzuan." *Begins:* "24. In the year 890 (A.D. 1441) the Tartars burned alive Khuturshan in the city of Marzuan . . . Hovanès of Thulkuran glorifies Father and Son . . ."

The above song is also printed, but from a widely different text, in the work "The New Martyrs of Armenia," Wajarshapat, 1903. It

is composed in the vulgar dialect of the seventeenth century.

Fol. 47b. "Երազի է ասացեալ վա Տոգոյ:

Եւ Երազ է ուսուտ եղբարք աշխարհիս բաներն ի լման, ուր են թագաւորք իշխանք պարոնայք ու սուղ-թան ու խան: . . .

Խնկ յովանէս թուրկուրանցի, գրեաց զվարք ճգնաւորին, ով որ ասէ հայր մեր յերկինս, ննջեցելոցն թողութիւն:

"A composition of Nalash (*i.e.* the Painter) about the soul." *Begins*: "30. A dream, O ye brethren, and false, are all things of this world. Where are kings, rulers, barons, and sultan or khan? . . . Hovanés of Thurkuran wrote the life of the ascetic. Whoso repeats an *Our Father* gains remission for the dead."

The above is translated by Arshag Tchobanian in his volume *Les Trouvères Arméniens*, Paris, 1906, p. 157. Nalash was Bishop of Sis in 1430, and afterwards of Amid (Diarbekir).

Fol. 51. Տաղ գեղեցիկ ի ժամ ուրախութեան. չ. լեզու է: ի՞նչ ես քո սիրուն չեմ գիմանար. իւրեկիմ թուրուշիս եսթար (?) սը գրիգոր զիս մի մոռանար, պէնի տոված տան ունութ մայ:

Ես քեզ հարցայ ի վանքն եւայ, աճէի տուշ տուճ պէն պու հաւայ . . .

"A fair song in time of gladness, in two languages." *Begins*: "I cannot resist thy love . . ."

A song of Ohannès, translated on p. 175 of the volume above referred to, begins in the same manner, but does not seem to be the same.

111.

Or. 4558.—Paper. Recent cloth binding. Size, external, 3 $\frac{3}{4}$ by 5 $\frac{1}{2}$ inches. Small slovenly *notergir* of about 1800. Folios 35.

Fol. 1. Someone has tried his pen thus: ովքեհան միթար սքիցն հանին . . . այս է գրչայ փորձան.

Fol. 2. Եւ թիւն 1801 սեպտեմբերի 1 և տալկաց թիւն 1216 ճէմադիւլէվլէի մինուան ներքոյ գրեւն

մախսուտ ճիմալ ջուին կոնթէ երիզանայ որ է ներքոյ եւ վերջ շէքոյ (In Persian dialect of Djulfa.)

There follow various items of accounts.

Fol. 4. 1801 գեկտեմբերի. 15 ունն թէրանուան իմազոյ մեռէկ պետրոսիցն թքքըր նզգ և մութ (?) յինքուր որ գեսմիկեզգ: դն զոչոյ խնկար (?) գրեցի որ է մախուզս ջմալու քիչ միրի.

զվի գրեցի որ 1 մեսի

ուր խորի 10:

(Also in Persian dialect of Djulfa, mixed with Armenian.)

Fol. 5b (in another hand, in Turkish dialect of Aderbaidjan):—

Երբ արդ սարքիսի զարայվարին երբեալ է եղանակի ալէկոծութե.

չօխլարնդազընայ երիշան հղբ

բիրդայ երիշ մանայ զուրթար բու

ղանդան

աշուզուն ներնայ աթսան

ուլաշլուրեթիշ փայրեադ ումայսան

խորայ սանդան

... چو خلر ... دودتر بو غندن ...

Fol. 6b. Երբուռոստամ ստե(?) լմանի և չի գաշի . . .

Begins: Եւ լեաց փրիւրեցուց մէլիք ապօն(?)

զորքըդ կունդ կունդ արայ գիսիր

ուուստամ

կունն կապած (?) պինս իւր

ասբաբօն զկուշ չասէն թէ որպէսի

ուուստամ

ասէ ոուստամ . . .

The above song is in 16 stanzas.

Fol. 10b. Երբ զարիբի: որպէս ներքոյ

Եւ խործ ծայնդ լլայ զարթնայ

իքնէս կրունկ. մեր աշխարէն

գու ինչ լուր ունէս:

() տար երկունս

վիրայ որեալէ սինէս (?) մանու չէի

խտու առու տուր տունէս . . .

A Song of Exile. See Archag Tchobanian, *Chants Populaires Arm.*, Paris, 1903, p. 187.

Fol. 14b. Իմ: 1801: փրկչին որ Կնէկ աշխար- ունն ծօլընդեր քաղաքումն մաղրաս անվանեան չինայ փթան յիշեալ քաղաքի բնակեալք իմաստն յայ

հակայեպղութիւնսն ի սեռէն հայեոց մեծաց օրհնէլ ժառանկքն
ի բրանոշ օծելոն փութ առին ի վերայ իւրեանց վասն
ծնողին իւրեանց հայեաստանու դոչորման սիրտիւ
մտածելով թէ որոց մի գերպիւ մարդասցուք օգնել
ծնողին մերոյ որ կարասցուք տեսնել ազատ ի ձեռաց
անօրինաց և խըխլայլի ազնն. մեր ի միջի հանգ-
որրութե . . .

A notice of measures of self-defence taken by the Armenians of Madras in the year 1801.

Fol. 17. Ողբ արարատ աշխարի հայեոց մեծաց
կամ բոլոր հայեոց . . .

Ո՛հ ես կոչեմ ծայն ողբայ բան
ողիւ չափեալ երբոյ նման լայր
աշխարն արարատեան ուր կայր բշմե
ալ տապան նոյեան

A lament of Ararat of Great Armenia.

Fol. 18. Երբ մեղայեական և խնդրողական
Լ'ժ յուսացելոց մտին կայ և մինչ
խոնարթագայ որ է առադ պարզ և
իչ ողիւ սրտիւ խնդրեմք կանոնեմք
ամեն ինչ պարէխօսունելով սբ
լուսաւորիչ

A song of repentance, asking for the intercession of the Illuminator.

Fol. 19b. Երբ ասացեալ լուսայհոյի
աշտոս: (?աշուղս) անհանին ի վերայ ըսդ
եղայ կործութեն ամենայ կար
ողին աշ անմահին և ես կար
ողայ քարանցն հարուցանել որ
դիսն արհամայ

A song commemorative of the dead.

Fol. 21. Երբ սիրայհար:
աւաղ ես չէմտէս նում դիլ բրի
կեշն ձերոց սիրտն ամուր ամբընալ
պերդայ մէկ ջանունեմ իմիրել
ուն սաղաղայ էլմուս գեղեցկան
ուն օվղուր բան կերդայ

A song of love.

Fol. 23b. Երբ կարրիցի պարոն
գրիգորին որ հուռն
կնացել էր հնդրստան յետ կալիս
եղանակն անչափ կեղեցկութե
համբաւն լսելով կնաց ըստու
քեւաց ետես թէ ամեն . . .

A song of Baron Gregory of Karb married in India.

Fol. 25. Երբ դաքայ եղել
գրիգոր շմայոնի որ իւր փեսայ յարուզի
վրացու յետ աղայ վաթ արաւ վասն
խօստացաց դօթին որ քանի ախ ջիկն
սյակուլ չէր. ասումէր կտամ . . .

A song commemorative of the marriage of Haruthiun, stepson(?) of Gregory, with a Georgian.

Begins: Եւբայրք եկայդ մկ լուր ասեմ
լսեցէք

"Brethren, come and hear my report . . ."

Fol. 28b (in Persian dialect of Aderbaidjan):—

Երբ որմէ բարեպաշտէ ասացեալ սրոյ եջմածնոյ
որպէս ներքոյ.

Լ'յաղայլար սիգայ բիր արդ ելլէիմ կօրդղըզ զաբ-
ղըղի ջաղայ և ամանն . . .

Song upon holy Edschmiadzin. Begins:
"My Lord, I must tell you my petition . . ."

Fol. 33. Երբ սիրայհարի:
Ո՛հ երբ զարիւ էնք դաշտայ հարնք
մէկ ջուր տուր խէմնք. նագանի
սաղու սօհաթ շիրին դամօվ աղ
աբիդ նսաէնք նաղանի

A love song. Begins: "We are exiles: in the lowlands we are smitten (with thirst). Give us water to drink, O lovely girl . . ."

Fol. 34b (at end of book, in Persian):—

քամբխդ գրիգոր նասիեալթ
դանի բայ խօդ բկու քի
նաղանի հաստի ֆանի
կունահ քանի բուայի կօվ
թան մէ դանի հալայքի
շի(?) մանդշ շօդի բուհմս
բունեթ սահիրի հմնան

Scil.:—

تن با خورد بگو که
نادان هستي فاني
گذاه کنی برای کو
تن می دانی خلائی
چه منده شدی بهیم (?)
بنیت (?) صاحب همدان

"O body, say to thyself that thou art ignorant and doomed to perish. Thou art

vicious, like a cow. Knowest thou, O body, that thou hast become like the beasts(?) of like frame(?), comrade."

112.

Stowe Or. 31.—12 folios of vellum followed by 13 of paper of larger size, folded to fit within the covers. Size, 9 by 6½ inches. Bound in red leather, stamped back and front with geometrical designs in gold. The Armenian text is neatly written in modern *notergir* of the early nineteenth century, 20 lines to a page. The initial letters of each couplet are gold, and the text, which fills a space of about 4½ by 3 inches, is framed in double gold lines above and below, with gold arabesques between the lines.

Contents: A New Year's Ode addressed by Philip, the clerk of St. James' Church, to Matheosean of Tabreez, asking for alms in behalf of the church.

Begins: *Լեւոնիս քեզ Լշնուական
բարեպաշտ Լշա մաթէոսէան
զի ծնեալ է մանուկ արքայն . . .*

I.e. "Hail to thee, noble and pious Agha Matheosean, for the Child-King is born . . ."

Ends: *արժան ունել արքայութեն
զաղէն թարվզըն մաթէոսէան
ի փառքս հօր, որդւոյ, հօգւոյ
երրորդութե' անձառելւոյ*

*"Լուսատ ծառայ և անարժան, փիլիպոս զըպր յա-
կորեան."*

Folios 13–23 are of paper, and contain an Italian version of the ode. Fol. 25 is an English account of the ode and of the circumstances under which it was composed.

On the first of the four folios, unnumbered and of paper, which precede the text is the note: *Bibl. Thomae Astler.*

113.

Or. 4548.—Paper. Oriental binding of red leather. Size, external 6½ by 4½ inches, of

text 6 by 3½. Folios 142, of which 2–58 are written in a large inelegant *notergir* or notary's hand of the late eighteenth century, 59–138 in a looser hand of the same description. The scribe paginated the book from fol. 2 to 134*b* as pages 1–271.

Contents:—

Fol. 2. *Պատմութիւն աղջկան և մանկան և հարց-
մունք նոցա ընդ միմեանս:*

*Լյոր մի էր մեծատուն և իշխան 'ի քաղաքի մի, և
ունէր անշափ դանձ: ոսկի և մարգարիտ անգին, և
պատուական ակունք . . .*

"History of the maid and the youth, and the questions they asked of one another. There was once a rich man and a prince in a city, and he had enormous treasure of gold, and pearls priceless, and precious stones . . ." (See MS. Or. 2624, fol. 198*b*.)

Fol. 21. *Պղնձէ քաղաքի պատմութիւն որ է օրինակ
աշխարհիս:*

*Այլոր ի պաղտատ քաղաքն խալիֆայ մի, որում անուն
էր արդումէլը: ()ր մի 'ի մէյտան*

"The City of Bronze . . ." (See MS. Or. 2624, fol. 154.)

Ends: *Լյսպէս փոխեցան ի սուտ և ի փուտ
յաշխարհէս և հասին յաւիտենական կենացն և յերկ-
նային ուրախութիւն ի քս յս ի տր մեր.*

"And so they passed away from this false and corrupt world, and reached the joy of eternal life and heavenly, in Christ Jesus our Lord."

Fol. 59*b*. *Տյաղազս պատմութեան փահլուլ թա-
գաւոր էր սա մեծ թագաւոր և յարե լիան աշխարհին
և իմաստուն և առաքինի: Սիրէր զաղքատութիւն և
ատէր զյս կեանքս . . .*

"History of Phahlul the King. He was a great king over the Eastern world, and wise and virtuous. He loved poverty and hated this life . . ."

Fol. 76. *Սարք և պատմութիւն Լէքսիանոսի
ճգնաւորին:*

*Լյոր մի էր ի քաղաքն ըստամպօլ մեծատուն յոյժ և
իշխան մեծ և հրմատու բազում գաւառի և էր անուն
նր եփրեմիանոս և կնոջն աննա . . .*

"Life and history of Alexianus the Monk. There was a man in the city of Stamboul, exceedingly rich and a great prince, who was governor of a large province, and his name was Ephremianus, and his wife's Anna . . ."

Fol. 89. *Խրատք պիտանիք և օգտակարք զօր (sic) ասացեալ է իրկարայ իմաստնայ :*

Ես իրկարս դպիր էի սենեքերիմայ արքային ասորես-
տանեայց և արարի վաթսուն կինս և շինեցի վաթսուն
ապարանս, և ես իրկարս եղէ վաթսուն ամաց և ոչ
եղև ինձ որդի : Յայնժամ մօի առ լուծքն բազում
ընծայիւք և վարեցի հուր և արկի խունկս անուշահոտս
ի վր նր. մատուցի զընծայս և զոհեցի զոհս վս
ծննդեան. եւ աղաչեցի ասելով ով տեսար իմ և չափ
իմ բէլլիմ և շահմիմ, հրամանեցէք և զրուք ինձ արու-
ղաւակ . . .

"Useful and helpful precepts uttered by Khikar the Sage. I, Khikar, was secretary of Senêqerim, the King of Assyria, and I took sixty wives and built sixty palaces. But I, Khikar, was sixty years of age and had no son. Then I went into the temple with many offerings, and lit a fire and cast sweet incense upon it. I offered my gifts and slew victims for offspring, and prayed, saying, O my lords and my gods, Bêlshim and Shahmim, send forth your command and give me male issue . . ."

Fol. 134. *Ի ռանի առաջին օրն, ոչ է բարի, բորո-
տութի կուբերէ. երկու և ք օրն երակ մի առնուր երբ
կուբերէ և հիւանդութի : . . .*

"The first day of the moon is not good; it brings the scurvy. On the second and third days do not let blood, nor sing; it will bring on you sickness . . ."

Fol. 135. Prayers for penitents.

Folios 139b-142. Turkish recipes.

114.

Or. 4556.—Paper. Recent cloth binding. Size, external, 7 by 4 $\frac{1}{8}$ inches. Folios 43, mostly written in a large, slovenly *noterjiv*. The folios are mostly numbered in a direction

opposed to the sequence of the texts contained in the volume. Beside Armenian, the volume contains much that is written in Persian.

Beginning from the end, the contents of the book are as follows:—

Incipit: Յէյ՝ արայդան : արչի : քուրչի :
ջհանի : փարվար : դիկար : բադի : աթէշ . արու :
խակդան : ինսանի : փարվար դիկար : սալդէղն հէշի :
լաննաթայ : օղէն : ղէլդէղն : թամաշայ : բաղ աղէղն :
նուրի : թաջալահ : շիդի : բանկզար : կու միշայ :
բիրսաջուի : փահրէզ : էթէն : խուրան : ման : համէ-
շայ : ի լանսար մաշդի : բու դաղայ ակդի : անդի :
անիշայ : ադամալ

Scil.:—

ارائیدن عرش خورش جهان پروردگار باد آتش اب
و خاكدان اسان پروردگار . . . هشت جنگا ازین . . .
تماشا . . . نور تاج الله شدى بنگذار . . . بر سجاد
پهریز . . . همیشه . . . سر مرد . . . آدم

The above extends from fol. 43 to fol. 306, where a tract written in the opposite direction ends. This begins, fol. 15b, thus: *Վու վայի :*
կոյէշդ : խորայ : պրայի : դանդան : քովի : դուրուսդ :
Part of this, viz. folios 25b and 26, is in Armenian, and begins thus: *Վարի եկիր իմ պա-*
տուական սիրելի, բարի եկիր իմ անման սիրելի, բարի
եկիր իմ ինձ պիտան սիրելի, բարի եկիր, բարի բարի
դու հղար բարի . . . ("Thou art welcome, my
precious beloved one, thou art welcome, my
peerless beloved one . . ."); and ends: *Տր*
բաղդասարն ինչ ճարկանի ընդ էր դամու զուսականի
մինչև սաղայ յաղօթք կանի երբ մեռանէ փառք նայ .
Mention is made in this composition of a Sir Balthasar.

Folios 15-13 contain a tract, of which each line begins with a capital letter, but written in the opposite direction to the contents of folios 15b-30. It begins thus on fol. 13:—

Վահէ ոստ քունադ սուադի

մարդի ու զանի :

Վահ մէ շէքանադ թիլիմէ քանի օ թանի :

Փաս նեստ քի ուստադէ զաղայրայ փուրսադ :

Վի աղ բարի շի մէ սաղի օ կերայ մէ շէքանի :

Scil. :—

گاه راست کند سواد مرد و زن
گاه می شکند طلسم جان و تن
پاس نیست که اوستاد غزا را پرسد
که از ... چه می سازی او کر می شکنی

“At one time it sets right the love of man
and woman,
At another it breaks—the Talisman—soul
and body.
No fear lest the master ask
Whence ye make the food or what ye break.”

Folios 6–12 are again written in the other
direction, and begin :—

խուղայ կար պայմանի խաղաղ դիւ նազար մէ քարդ
հզար կարդիչի դովտան զի ման հատար մէ փարդ
Ֆալաքա . պարի խուղ զէրէ նալմէ փոշիդ խաթանրիայի
ման զի ասման կուղար մէ քարդ : . . .

Scil. :—

خدا کر پیمان خسته دل نظر می کرد هزار کردش
تو تن ز من خطر می کرد فلاک بار خود زیر نعمة پوشید
... کیای من . آسمان گذر می کرد ...

“If God bethink him of the sick-hearted . . .
The firmament covers its weight beneath the
favour . . .”

115.

Or. 4557.—Paper. Recent cloth binding. Folios
87, of which 53–67 and 73 are in an Arabic,
and the rest a scarcely legible Armenian,

script, in a late *noteragir* hand similar to that
of Or. 4558. The language of folios 1–16 is
some Eastern dialect remote from Armenian.

Fol. 1. *Չար կարդ առ*

բամ ալ աղ դալ ըսփ դարի / / / / / †
սարթից (?) մէ այ առ պիր ուլ
կիր աչ բաս (?) դի խուր գաշի գամէ
ալ տիտ բիշ կար գի շուշան
ճաւդ աղ խանի ու
աղ (?) իշ պէմ ար շաշանի պտե (?)
այ խէզ թապ խպի մերու պալ
Փալ մուտ փատ էլ

(The dots are in the original text.)

Some Turkish and Persian words, *e.g.* برادچ ,
are discernible in the above.

Fol. 17 (Persian) :—

Թուրայ դայտ ումայր այ պէ
դայտ դայտ աշ պայ հայր գայտ
հայր քայտ հայր չի լայ եայլ պուր
դայտ Գ . . .

Scil. :—

ترا داد عمر . . .
داد داد آن با هر کس
هر کس هر چه لائق بود
داد

“To thee gave Omar Ab . . gave justice : to
each what was fitting.”

† Illegible.

HISTORICAL AND GEOGRAPHICAL WORKS.

116.

Or. 5458.—Paper, much yellowed. Recently half-bound in red leather. Size, external $5\frac{1}{2}$ by $3\frac{3}{8}$ inches, of text $4\frac{1}{4}$ by $2\frac{1}{2}$. Folios 145, written in a large, clear, archaic *bolorgir* or round hand, 17 lines to a page. Fol. 36 is supplied on later paper and in another hand; fol. 118 is of the same later paper, but left blank, and so are two folios before fol. 126, five before 127, four before 131, and one before 143. The editor who supplied these blanks intended to write on them the text of missing folios which they replace, for he adds the quire-numbers on them wherever necessary. Folios 131–135a are in a smaller and less regular hand than that of the bulk of the text on folios 5–130. Folios 135b–142 are also in a smaller but fairly regular *bolorgir*. The first hand resumes on folios 143–145. The book consists of 15 quires, mostly of 12 leaves each. The punctuation is archaic; accents are added. The *o* is written for *աւ*.

Folios 5–116 contain the Chronicle of Sinbat Sparapet, brother of King Hethum I.; printed in Moscow, 1856.

Begins: **Ի ժամանակս թագաւորութե յունաց ըռամանոսի որդւոյ կոստանդնայ . . .**

“In the reign of the Greek emperor Ramanos (*sic*), son of Costand . . .”

The text agrees fairly closely with the edition as far as p. 128, where after the words **բարձր նստուցանեն** the MS. adds (fol. 106b) lists of the Patriarchs who took part in the great Councils of Nice, Constantinople, Ephesus, and

Chalcedon; fol. 107b, lists of the Armenian Catholici. Then, fol. 110, the text of p. 128 of the edition, **զկնի մահուանն գագկայ**, is resumed.

On fol. 112a is inserted a poem by Aushin, Lord of Kanitch, to Sir Gregory, “a man of God and Bishop of Anavarz”: **Լ'աւր գրիգոր այրն նայ, եկան անավարդոյ, գրեցաւ նամակս հոգալոյ առ ի յօշնէ տեառն կանչոյ**. Begins: **Պարծանք ի մի քս . . .** (“Our boast in the one Christ . . .”).

This is followed, fol. 114, by the list of Roman Emperors given on p. 130 of the edition, and by that of the Patriarchs of Constantinople (fol. 116 = page 132).

Fol. 117a. **ժամանակագրութիւն, ըստ էսթանաս-նիցն թարգմանութե**.

(Նազամա մինչև ի ջրհեղեղն, ամբ. սմբ. . .

“Chronicle arranged according to the translation of the LXX. From Adam to the Flood, years 2242 . . .”

Ends: **և անտի ի հայ թիւ ամբ. միսե**. “And thence to the Armenian era, years 245.”

Fol. 117b. **Համառաւս պատմութիւն ժամանակաց: եղև թափումն էմի և տիրեաց գունդուֆրէ տըպոյլունն: Ի թիւ շծա. վաղջանեցաւ նրն հայոց կոստանդին, և էառ զիշխանութին անդրանիկ որդին թորոսն . . .**

“A short chronological history. The evacuation of Jerusalem and domination of Gundufré Tüpoylun. In the year 551 (A.D. 1102) died the Paron of the Armenians, Costandin, and his eldest son Thoros assumed the government . . .”

This is interrupted in the year 667 (A.D. 1218) through loss of two folios after fol. 118, where a blank folio has been inserted. It

resumes, fol. 119, with *ի թիւ ոչդ*, i.e. "in the year 694." The text fails again at end of fol. 125 "in the year 790" (A.D. 1340).

Fol. 126. *Ի թիւ չհր՝ գնաց ար կոստանդին կթղկան, առ սուլտանն մարա* . . .

"In the year 772 (A.D. 1322) Sir Konstantin acceded to the Catholicate under the Sultan Msir . . ."

This is given on p. 133 of the edition. It ends: *ի թիւ պլէ, իմայիս Յը, յանկաւ ի քի թորոսն որդի պին օշին տուայ տրուն ու պին ան յակոբանց*. "In the year 837, May 18, Thoros, son of Paron Ōshin, Lord of the clan (?), fell asleep in Christ; also Paron Yakobantz (?)."

Fol. 127. *Ի թիւ հայոց՝ չծդ՝ զևոն թիւ որդի պին թորոսի, ի քի սիւ ծնունդանն աւրն արար ձիաւոր զիս զհնթումն (? զհնթումն) և տուցն ար ջամբուլա հայոց*:

Ի թիւ չիլլաւ աւշին թիւ՝ յղրկեց զիս զհնթումն, յառուէ ընդպէսն աւառիրաններն, բրինձն յանաիրն

"In the year of the Armenians 754 (A.D. 1305) Leon the King, son of Paron Thoros, on the day of the holy birth of Christ, made a knight of me, Hethum, and Lord Chamberlain of the clans of Armenia. In the year 766 (A.D. 1316) King Aushin sent me, Hethum, to Rê (*Roi*) Rūpert Tvariraner Brinds (*Prince*) in Anaphl (? *Naples*)."

This ends, fol. 128, thus:—

Ի թիւ չիլլաւ, կի թիւն հայոց՝ յղրկեց զիս զհնթումն ախառցն ար ջամբուլայս հայոց, ի կոսթապոլս վն իր թիւհէ, որ բերի ի յերկիրս, գնացի ի գեսպնութի, նայ ոչ կամեցաւ գալ ի յերկիրս, կեցայ ի դուրս ի յերկրէս. ամիս չո, դարձայ ու եկի յերկիրս:

"In the year 793 (A.D. 1343) the King of Armenia sent me, Hethum, Lord Chamberlain of the Armenians, to Constantinople about his royal spouse, who was being brought to this land. I went on the embassy. She was unwilling to come hither. I remained out of my country six (?) months, and then came back again."

Folios 128b, 129a. A brief chronology from Adam up to the year 513 (A.D. 1064).

Begins: *Առգամա, մինչև ի ծնունդն քի, ամբ րմիլլ . . .* "From Adam to the birth of Christ, years 5298 . . ."

Ends: *Ի թիւն չծիւ. բարձաւ թիւհն հայոց* "In the year 513 (A.D. 1064) the Queen of Armenia was carried off."

Folios 129b, 130. A Confession of sins, incomplete at end.

Begins: *Սեղայ ամենայն երրորդութիւն . . .* "I have sinned against the all-holy Trinity . . ."

Fol. 143, which is out of place, contains on its recto the last words of this Confession.

Between folios 130 and 131 four blanks are bound in, which probably contained the beginning of the next piece, which now begins, fol. 131, as follows:—

Ի թիւ պլլա ի հորեմբերի ան: Աղատեցաւ ի վոն թիւն հայոց ի մարայ ծառայութենէն, ու գնաց ի գաղաթանք . . .

"In the year 831 (A.D. 1381), Oct. 1, Leon, King of Armenia, was liberated from the servitude of Msir, and repaired to Gadalan . . ."

Some sections of this are deleted. The last entry begins: *Ի թիւն հայոց պծգ դեքսեմբերի, Է օրն, ի պշպակառու տատան, ու սուտուն համգայի . . .* "In the year of the Armenians 853, Dec. 7 . . ."

Fol. 135b. *Համառու պատմութի ժամանակաց հաւաքեալ ի զանազան պատմութեց, այսինքն ի հայոց ի ֆռանկաց: ի յունաց յասուրոց, աշխատութի իմո ծառայիս ան յովհաննէս սպասաւոր բանին ի թիւն հայոց ի չիլլաւ*:

Ի թիւ վանիս հայոց չիլլա, գագիկ թիւն հայոց սպանաւ յորդոցն մանտալէի(?) ի բերդն կենդոսկաւի: Այստեղ արար արքէն աղգական նր, երթեալ բնակեցաւ ի սահմանս կոստառոյ և անտի հասեալ ի գողն կործն զօր, և անտ վախճանեցաւ . . .

"A short chronology compiled from various histories, Armenian, Frankish, Greek, Syrian, by the labour of me, a servant of God, Jovhannes, minister of the Word, in the year 745 (A.D. 1296)." Begins: "In the year 525, King Gagik of Armenia was slain by the sons of Mantalê in the fortress of Kendroskav. After him, Rôbên his kinsman came and settled in

the territory of Kôsitâr, and reached the village of Kôrmôzôl, and there died."

This breaks off incomplete, at end of fol. 142b, in the year ԶԺԹ, 719 (A.D. 1270). It is written, like most of the texts in this volume, in the vulgar Armenian of the Cilician epoch.

Fol. 143b. A chronological note on an attack made on Sis, beginning:—

Ի թիվ պժնիս ի մայրի ամսուս ին՝ երեկ տարույնայիպն չուհ օր է որդին ի վույ սըսու ի շաբաթ օր կովեցան յուսինդին ու իրք մի վզեն չկարցին պնեղ . . .

"In the year 818 (A.D. 1368), May 20 . . ."

Fol. 144. A list (incomplete at the beginning by loss of a folio) of Armenian kings, &c., with length of their reigns.

Begins: Եկաց Տայք առանց իշխանութե ամս լի: Պարոն Ներսէս ամս ք: Պր աշոտ ամս Գ: Պր սմբատ ամս ին: (Յետ մահուան սորա եկաց անիշխանութե ամս Ծ: Լճոտ ամս ժԿ: . . .

"The Armenians remained without government of princes 35 years. Paron Nerseh, 2 years. Paron Ashot, 3 years. Paron Smbat, 21 years. After his death, 54 years without government. Ashot, 16 years . . ."

Ends, fol. 144: Լևոն որդի ճուանբրնձին ամիս Ժ, "Leon, son of Djuandbrnds (= Juan, Prince), 10 years."

Fol. 144b. Some chronological notes, ending: Ի նոյն թիւս (պլա) ի նոյեմբեր ի ան յոամատան. ժԳ. նստաւ պարեւուին, սուլտան մարա: "At the same date 831 (A.D. 1381), in November, in the month Ramadan on the 13th, the Sultan of Msir, Parevukh (?) was enthroned."

The scribe's colophon, if there was any, is lost. The codex was written, to judge by the handwriting, about the year 1400.

117.

Or. 5261.—Glazed paper. Recently half-bound in purple leather. Size, external 7½ by 5 inches, of text 5 by 3½. Folios 245; written in a large, clear *bolorgir*, 21 lines to a page.

There are 20 quires of 12 folios each, numbered in Armenian in the lower margin. Initial letters are given in red, and the chapters numbered in the margins. Accents for reading are added.

It contains the History of the Albanians composed by Moses Kalankatouatzi. The text shows many variants from the edition of G. V. Chahnazarian, printed in Paris in 1860.

Folios 1–3a. List of contents of Book i., as in the printed edition, vol. i., pages 425–428.

Fol. 3b. Կախերգան սակս պատմութե Լճուանից: Խ. Լճաստեղծ մարդն առաջին Տայր մեր ազամ եկաց ամս. ժԿ. "Preface concerning the History of the Albans. I. The God-created first man, our father Adam, lived 230 years . . ." (See edition, i. 87.)

Fol. 68. Կատարեցաւ գիրք առաջին պատմութեց աղուանից: Երկրորդ պատմութի արաւելեանց աղուանից նահանգիս. "End of Book i. of the History of the Albans. Second History of the Province of the Eastern Albans . . ."

Here follows the list of contents given in the edition, i., pp. 428–432.

Fol. 70. Պատմութի ի դեպ գրից: Խ. Որքան պայծառն երկինք աստեղօք և երկիր բուսովք: "History according to the documents. I. Just as the heaven is resplendent with stars, and earth with flowers . . ."

This is the second Book of the edition, i., p. 204.

Fol. 207. Կատարեցաւ շարած երկրորդ միջակ պատմութե աղուանից: Երրորդ ցանցք պատմութե աղուանից: "End of the second and middle Book of the History of the Albans. Third episode of the History of the Albans."

Here follows the index given in the edition, ii., p. 115.

Fol. 209. Խ. Լճաջին արձակումն ի Տարաւոյն երկրի և ունեղ զծագս տիեզերաց իսմայելեան ազգին. Գորս ընկալաք ի Տոգեղուարձ վարդապետաց . . . "I. The first invasion from the South, and

occupation by the race of Ishmael of the ends of the earth. What things we have received from the inspired doctors . . .”

This is the third Book of the edition, ii., p. 5. It agrees therewith as far as ch. xx.; but after fol. 244 some folios are missing, for fol. 245 contains the end of a chapter, xxvii., and beginning of a chapter, xxviii., neither of which are found in the printed edition, which limits this third Book to 23 chapters.

The verso of fol. 5 has been scaled off, and a recent hand has written on the blank so formed the part of the text removed. Similarly, the recto of fol. 8 has been scaled off, removing the end of ch. vi. of Book i.

There is no colophon of the copyist, who, to judge by his handwriting, cannot have been later than 1600, and perhaps as early as 1500.

On fol. 1a a later hand has written two notes:—

(i.) *Ի վահիչ. յովհաննէս վորդպետն որ ՚ի գանձասարդ*, i.e. “For the use of John the Doctor of Gandsasarz (?)”

(ii.) *Ի կիժ թուական հայոց գրեցեալ է պատմագիրս ի մովսիսէ վորդպետն գալանկատուացւոյ*, i.e. “In the year 60 (?) of the Armenian era this History was written by Moses, Doctor of Galankatuq.” The year 60 answers to A.D. 611. The unit which followed is unintelligible.

Bought of Madame A. Raffi, June 14, 1897.

118.

Or. 5459.—Glazed paper. Recent half-binding of red leather. Size, external $6\frac{3}{4}$ by $4\frac{3}{8}$ inches, of text $4\frac{1}{2}$ by $2\frac{3}{4}$. Folios 232; written in a large, clear *notergir*, 19 lines to a page, in A.D. 1616, in 19 quires, with modern orthography. The scribe leaves a few lacunae, as on fol. 82, where he could not read his original.

The contents of the main text are as follows:—

Fol. 8. A Geography.

Ի. յս է աշխարհացոյց:

Նախ քան զամ խնդրեսցուք եղեալքս զէն և ապա զի նմանէ եղեալքս, զի թէպէտ արարածքս պատճառ լինի գիտութիւն արարչին, զի արարածովս ճանաչի, ըստ պօղոսի թէ աներևոյ թք նորայ, իսկզբանէ արարածովս իմացեալ ճանաչի, . . .

“This is a Geography. Before all else that is created, let us explore the Existent, and then the things created by the same. For although the creatures are a cause of our knowing the Creator, inasmuch as he is known through his creatures, as Paul saith: The invisible things of him from the beginning are through his creations understood and known...”

Ends: և օղինթոս քիչք է ի թրակիայ մօտի ստայգիրայ ուստի արիստոտէլ էր, և այլ բազում ազգ և քաղաք և աշխարհ զոր անօգուտ համարիմ. զշարագրեմ զոցայ. վս որոյ ոչ կամեցայ գրիլ. Եւ քանզի մարդասիրին փառք յաւիտեանս Իմէն:

“And Olynthus is a city in Thrace near Stagira, whence was Aristotle. And many other races and cities and countries are there which I deem it useless to enumerate, wherefore I was not inclined to write them out. To the Benevolent, therefore, be glory for ever. Amen.”

The above tract is anyhow later than the year 961, which is given on fol. 16b as the date of Ashot's queen. The shrines and sanctuaries of Armenia are carefully enumerated, and some knowledge shown of India, Russia, and Europe; England and Paris being enumerated as two sees subject to Rome. In the East are mentioned churches which have only the Gospel of Matthew in Hebrew, yet are orthodox. This work is sometimes ascribed to Warden the Doctor, of the thirteenth century, but the nucleus of it is older.

Fol. 31b. The Geography ascribed to Moses of Khoren.

Յաղագս աշխարհագրութեան աստուծոյ գիրս . . .
“Concerning geography Divine Scripture . . .”
(This is usually printed along with the History of Moses of Khoren.)

The text breaks off at the words: որ է միջին նահանգացն, p. 320 of the text given by Saint Martin in his *Mémoires pour Servir*, &c.; and the scribe notes that his original was not good and that he therefore omits the rest. The text is full of corruptions.

Fol. 33b. Վ Ծ մեծի նախարարութեւն աւրբելանց... "Concerning the great satrapy of the Orbelians..." (This History of the Orbelians was printed by Saint Martin in the same *Mémoires*, pp. 56-175.)

At the end of this tract the scribe asks for our good will, and prays us not to curtail the text, if we should transcribe it, and adds: Ստացի՛ւ սոյն խոջայ խերի. Եւ դրբէն... և գծագրող շնորհաւոր էրէցս որ անհաւաք կոչեմք՝ և գործովս ոչ: "The owner of this book (is) Khódschay Khêri, Avdülén... and the scribe Astuadzatur the presbyter, who am called a priest in name, but am not such in deed."

Fol. 89b. {} ճհաննու ոսկրերանի ասացեալ ի պատմութեանն:

Եւ գոստոս թգրց հռոմէեցոյց ի սորայ ժամանակի եղին նաւակատիկ շնորհիւ և ծնաւ զոր...

"The Oration of John Chrysostom about the Coat." *Begins*: "Augustus reigned over the Romans. In his time took place the consecration of Theotokos, and she bare a Son..."

This relates Abgar's receipt of the picture of Jesus by Addai. See Dashean's Catalogue, MS. 7, ii, 13.

Fol. 96b. Վ Ծ բարձրամիտ Նապատկին:

Ամն անպատական միայնակեցայցն ուներ եղբայր աշխարական և մեռօ, և մնաց որդի, ք, ամաց...

"Concerning the lofty-minded hermit." *Begins*: "A certain hermit of the wilderness had a worldly brother, and he died, and left two children aged..."

Towards the end, fol. 97b, is read: Եւ զայս պատմց Նշողնի մեծին, և գրեցին միայնակացքն... "And this was told of the great Antony, and the monks wrote it down."

At the end of this piece, fol. 97b, the scribe Astuadzatur copies out in his colophon a

sepulchral inscription of Tarsayidj (տարսայիճիս), "King of Kings," which was engraved on the southern column of the Qêthivanq (քէթիվանք) in the year 703 (A.D. 1254), Nov. 13. The text runs thus:—

Եւ ի լի մեղօք և ամբարանն
անմիտ շնորհաւոր և կոխան շնորհ... †
(fol. 98a) և զքէթիվանս իւր սահմանովն, և գր
է ինքեան արձան յիշատակի ՚ի վերայ
սեանն հարօղյին որուն էր օրինակ զայս:
Եւս գիր յիշատակի և արձան
անշնորհի է իմ տարսայիճիս իշխ
անաց իշխանի, որդւն մեծի լի
պարտի, եղբաւր սմայտայ մեծ
իշխանի կողմակալի, այսմ նահա
նգի որ իշխեցող էի այսմ գաւա
ւաց, ի դրանէն բարկուչաւ
մինչ և ցահմանն բընոյ միաբ
անեցայ տաթևոյ սբ առաքելոյ,
և ավի զիմ հոգոյ մասն ի յիմ սեփ
ական ուխտս ՚ի սբ եկեղեցիս,
գիւղս, ք, զոր լուալ էաթ ի հին
ժամանակաց, ժառանգութեւ լեալ
սմին, ի շնհեր զխոտնական սահմ
անաք իւրովք, լեւնամ և դ
աշանիւ, և ի խոտնական զմեր
(fol. 98b) ձեռնատունկ այգին, և զցուր իւր
սահմանովն, լեւնամ, և դաշտ
իւ, և զհամիս իւր սահմանովն, զոր
զկէսն գանձակին էի արարեալ, և
բորտի զքէթիվանս իւր սահմ
անովն, և եպսք տեղոյս, տր հա
յրապետ, և տր սողոմն, հաստատ
եցին մեզ յիշատակ և կարգեց
ին պատարագ յիմ ամի, Խ. քառ
ասունք, Կժ. յայտնութեւ, Կժ.
զատկին, Կժ. շնորհնին, Կժ. օ
աթ աներդին, Կ. Դ. օրն ինձ տար
սայիճիս, և Կ. Դ. օրն, իմ եղբ
աւրն սմայտայ:
Եւդ որ յետ մեր կամ ի մերոց, կամ
աւտարաց, կամ իշխանաց, կամ
ի ձեռնօրաց, այս հաստատ պալ
մանիս, և անբակ վճռիս խափան

† A folio seems to have fallen out here.

ևել ջանայ, կամ զայն գեղարէքն,
 կամ զայգին, յսյս եկեղեցոյս հանել
 խորհի, բաժին ընդ յուրայի և
 ընդ այլ խաչահանացն եղիցի . . .
 և թէ տաճիկ յաւագ փոխի ու յափշտ
 ևակել ջանայ, յայ և իւր փեղամբ
 ևարեն ապիղար եղիցի, և ընդ սա
 և տանայի ի դժոխս իջէ, և տամբ
 և զաւակօք ջնջեալ և բարձրեալ
 եղիցի, իւր հալալն նայհարամ եւ
 ի, Կ, Կ, Կ, նալալ լիցի. ի թվին
 չ, ի՜, յ, յ, յ, յ, նալալ լիցի ի, ժ, ժ,
 և է վկայ այսմ վճռիս, որ սարգիս
 նորավանիս եղկս, և սարգիս
 փակալալ սբ եկեղեցոյս, և յիմ ազատ
 և եաց հասան կարապետ ու (?) որդի,
 որոտշահլորա թոռն, միւրան նուէր
 այ որդի, հաստատէ՝ կամաւն այ, ան
 շնհաւոր արասցէ սբ ուխտիս :
 () ուսովն այ ես տարապիճս իմ
 ձեռնագրովս հաստատեցի զընձ
 և այբս, ի՜ ղ Գ որ յեա իմ զաւակ
 եաց և թոռանց՝ կամ այլ իշխեց
 և ողաց զմեր հոգիս զրկել խորհի և
 զմեր յոյն խափանել և զմեր սա
 և հմանեալս քակել ջանայ, Ե, ժ, ը,
 հայրապետացն նզովեալ եղիցի, ի
 մահ և կեանք, և կորեալ և
 ջնջեալ լիցի այն կենաց և ի հա
 նդերձեալուն և ամեն եղիցի :
 իսկ սմպատայ հայրազիր լեալ
 տանն աւագին, խորհի ընդ այլ
 իշխանացն և տան սպանանել
 ի ծովայ միջի զգոնցան հրամանս
 հուլաւու զանին, և ինքն իշխ
 ւեր ան իշխանութեց աւագին .

“But I, the filled (?)—with-sin and proud-of-soul, witless, Astuadzatur (*i.e.* Theodore), and spurned of every foot† [fol. 98a] . . . and Qêthivanq with its borders; and his own record is inscribed on the southern column, of which the following was the text:—

“‘This is the written memorial and indelible monument of me, Tarsayidj, King of Kings, son of the great Liparit, brother of Smbat the great

ruler and eparch, who held sway over this province, over these cantons, from the gate of Barkusht as far as the border of Büdschin. I was a member of Tathev, of the holy Apostle. And I gave as my soul's portion to my own congregation unto the holy church four villages, of which we were possessed from ancient times, they being our heritage, to wit, in Shnher Khotnawan with its marches, mountains and plain, and in Khotáget the vineyard [fol. 98b] planted with our own hands, and Tzur with its marches, mountains and plain, and Haži with its marches, half of which I acquired myself by purchase, and of Bort Qêthiwanq with its marches. And the local bishops, Sir Hayrapet and Sir Solomon, raised a monument to us and ordained an offering in every year on the first of Quadregesima, the tenth of Epiphany, the tenth of *Zatik*, the tenth of the Theotokos, the tenth of the great *Tner* (? Houses), the twentieth day for myself Tarsayidj, and the twentieth day for my brother Smbat.

“‘But if anyone after us, either of our own family or of strangers, whether of princes or of people, tries to annul this firm agreement and inviolable contract, and plans to deprive this church either of the villages or vineyard, let his portion be with Judas and other crucifiers . . . and if a Tadjik (Turk) superior (?) shall buy it or attempt to take it by force, let him be (*apizar*) by his own Prophet (*Phelambar*), and go down into hell with Satan, and let him and his house and offspring be wiped out and removed . . .

“‘In the year 723, Nov. 13. And of this agreement, Sir Sargis, Bishop of Norawanq, is witness, and also Sargis, doorkeeper of the holy church, and of my freemen Hasan son of Karapet, Orot (?) Shah, his (?) grandson, Miran son of Nouër. It is confirmed by God's will; may God therein show his grace to the holy congregation.

“‘Trusting in God, I, Tarsayidj, with my own hand have confirmed this gift. If therefore after me anyone of my sons or grandsons, or any prince in authority, compass to cheat

† Here a folio is lost.

my soul and violate my trust, and attempt to annul my decisions, let him be cursed by the 318 Patriarchs, in death and in life, and let him be cut off and effaced from this life and the life to come. Amen. So be it."

Smbat, however, having become adoptive father (?) of the leading house, plotted with the other princes and houses to starve to death the *gontz* (? count) in question, by order of Hulav Lan (Khan), and so got possession of the reins of government.

Upon Tarsayidj, see Michael Tchamtheantz, History of Armenia (in Armenian), Venice, 1784, vol. iii., p. 263.

Fol. 100. Պատմութիւն սրբոյն Ներսէսի, Հայրապետին :

Հուլի և իսան ամին տրտատա՛, նստաւ յաթող սբ առաքելոյն թագեոսի, լուսաւորիչն հայոց սբն գրիգոր . . .

"History of St. Nerses the Patriarch." Begins: "In the eighteenth year of Trtat (Tiridates) was raised to the throne of the holy Apostle Thadeos the Illuminator of the Armenians, St. Gregory . . ."

This ends: Վ չ զի ինքն լինէր աւրինակ բարեաց, և զամեն հրօրե յերկնից արքայութիւն, ի քս յորում փառք . . . ստացող գրոցս իօշայ խէրի, և եղբայրն ապարկէն :

"For he was himself a model of goodness, and he invites all into the kingdom of heaven, unto J. C., to whom be glory . . . the owner of this book was Khodschay Khêr and his brother Aptülê (Abdul).

Fol. 118. Հաղագս սպանման գնեւայ :

Վ չ կնոջ փառանձեմա :

Հետ ասր ամի զայլոց բանից պատմեցուք. կայր փառեաց իշխանին անգուկն գուստր մի . . .

"Concerning the slaying of Gnel, and about his wife Pharandsem."

Fol. 129. Հաղագս դեսպանութե սրբոյն Ներսէսի առ փղէս թգրն : "Concerning the embassy of St. Nerses to the Emperor Valens."

Fol. 136. Հաղագս շինելոյ աշակուան քաղաքին, զոր կործանեաց սբն Ներսէս : "Concerning the

building of the city of Ashakuan, destroyed by St. Nerses."

Fol. 143. About the death of Arshak and of Vasak, Captain of the Armenians and Iberians.

Հետ ասորիկ երթեալ արշկ առ արքայն պարսից շապուհին Նշաւոր քաղաք զի ի հաւանութի անցե շապուհ զյաշխարհն հայոց . . . "Thereafter Arshak came to the Persian king Shapuh's city . . ."

Ends, fol. 149 : Իսկ իբրեւ լուս պապ թգրէ հայոց, եթէ արձակեաց մուշեղ զկանայս շապուհ արքայի, և ոչ առեալ էած առ Նայ խորհէր սպանանել զնայ. բայց ոչ համարձակէր յայտնապէս յաջէ սրբոյն Ներսէսիս :

"When therefore King Pap heard that Musheł had let go the women of Shapu the King, instead of bringing them to him, he designed to slay him, but did not dare to do so openly from fear of St. Nerses."

Fol. 149. The war of the brave Musheł with Shapuh, King of Kings.

Երդ յառաջ քան զայս եղելոյ, մի ոմն յազգէ գէդոհ հոնի որ մենամարտեցաւ յառաջնումն չ հայոց թգրին սրդատայ Նորա՛ ապրտամբեալ և անցեալ յաշխարհն ասորոց, բռնանայր ի վեր բաղում գառուաց և առնոյր շնրփոկերս . . .

"But prior to these events, one of the race of Gêdř the Hun, who had formerly fought in single combat with the Armenian king Trdat, revolted, and passing into Assyria made himself master by force of many hamlets, and took Nephkert . . ."

Fol. 163. Վ շան դեղ մահուան տալոյ մեծին Ներսէսի. Հայնժամ մեծն Ներսէս շրջէր ընդ աշխարհն հայոց և վրաց իւրոյ վիճակին հօսքէր զնիւթ վրդապետութի իւրոյ, ընդ Նմայ և աշակերտն իւր և մերոպ որ անուանեցաւ մաշտոց . . .

"Concerning the poisoning of the great Nerses. At that time the great Nerses went round Armenia and Iberia, his province, and accumulated material for his teaching, and with him also his disciple Mesrop, who was named Mashtotz . . ."

Fol. 170b. The Vision of the great Nerses about the conquest of the whole earth by the race of Archers, and about their final success.

Իբրև արքունց պապ արքայն հայոց զբաժակ մահու սրբոյն ներսէսի, կացեալ նորոյ կենդանի զաւուրս սակաւ, և յետ այսորիկ կոչեալ սնն ներսէս առ ինքն զեպստունս և վանականս, և զնախարարս, ռամիկ հեծեւ լոց, և զիշխանս հայոց և վրաց . . .

"After the ruler of Armenia, Pap, had given the cup of death to St. Nerses to drink, the latter survived a few days; and forthwith he summoned the bishops and monks and satraps . . ."

Fol. 190*b*. On the Apparition of the Antichrist.

Ի՞նչ իբրև պատմեաց մեծն ներսէս վն առձականս ազգին 'ի նետողաց և յաջողելոյ իմ գործոց . . .

"Now when the great Nerses had told about the release of the race from the Archers . . ."

Fol. 204*b*. The end of St. Nerses.

Ի՞նչ զայս իմ լուեալ 'ի սրբոյն ներսիսէ բազմութի ժողովոյն, եւ մուշեղ զաւրաւարն հայոց և վրաց, և թագադիր ասպարապետն և համաշխարհային կան . . .

"So when all the assembled people had heard all this from St. Nerses, Mushel, Captain of the Armenians and Iberians . . ."

Fol. 211. The putting to death of the brave Mushel by King Varazdat.

Ի՞նչ ի մի վայր ժողովեալ զնախարարն հայոց և կուսականքն և իշխանքն, և սեպուհքն . . .

"So then he gathered together the satraps of Armenia and their followers and princes . . ."

All the above pieces are taken or paraphrased from Armenian historians of the classical epoch. They all refer to the life of St. Nerses.

Fol. 220. Վարդգիս ի բանն զոր հրամայեաց դաւթի մարգարէն թվել զժողովուրդն . . .

Եւ զիւրդնահայեաքն յերկարապրէին. վն սուսուցանելոյ զանպաշտութի յորդոց իւրեանց, և յորժամ եւ իմ զգրաւոր աւրէնս . . .

"Homily on the circumstance that David the Prophet was ordered to number the people." *Begins*: "And how was it that the Patriarchs lived so long? In order to instruct in piety their sons; yet so soon as God gave a written law . . ."

At the end of this piece the scribe prays for mercy. His name has been effaced by some recent owner, but he names various relatives as follows: և զհոգեւոր մայրն մեր զԹանկ Խաթուն, և ոն ընդակից եղբայրքն իմ զհարազատ զնոջայիւերի, ապարւնէն, Ի՞ճ զիւրեանքն յերկիր ամօք պահէ. ամէն. ԹՃ, Խ. ԿԴ, ". . . and our spiritual mother Thank Khathun, and also my playmates and full brothers Khodschay Khêr and Aptülê (i.e. Abdulla). May God preserve them and theirs on earth for many a year. Amen. In the year 1064 (A.D. 1614)."

Another hand adds to the above note the following: ձերս փոխի ի հող դառնայ, գիրս յիշատակ առ ձեզ մնայ . . . "The hand of corruption is turned to dust, the book remains with you as a memorial . . ." This note presumably refers to the scribe, whose name has been effaced a little higher up.

Fol. 228 (in a rude hand): Ի աւգոստոսի ամսու Խ. Խ. շարժեցաւ: Թ: ումն, Խ. շարժեցաւ, ԹՃ ումն. Ի ումն շահ սուլթանի, դաւրովն: եւ արգիս (sic) էրէց գրեցի: "On August 2nd there was a single shock of earthquake, on the ninth there was a single shock, in the year 1100† (A.D. 1650), in the 20th of Shah Sulêman, in Dauroun (? Taron). I, Sargis the Elder, wrote this note."

The same Sargis adds a note on fol. 228*b*, under date 1143 (A.D. 1693); and on fol. 229 adds the following:—

ԹՃ ումն. ումն, յոհան: հարեղէն. Թուրքացաւ: որ գեաինն: շարժեցաւ: աւգոստոսի ամսու. Խ. Խ. ուսումն. ու. Թ. ումն: դաւիթ. վարդապետն ըստեբաննոս. վարդապետն. որ մանուկ ի աշ. էր: շահ սուլթանն. և յնալի խանն բունեցին. մեր առաջնորդ դաւիթ վարդապետն ըստեբաննոս վարդապետն որ բունեցին.

Եւ սուտանուն սարգիս էրէց գրեցի . . .

"In the year 1120 Johan the monk (*habelc*) became a Turk, when the ground shook on August 1, 2, . . . and on the ninth. David

† Perhaps the 20 should be reckoned to the date of the year, making 1120.

Wardapet, Stephanus Wardapet . . . Shah Sulēman and Shkhali Khan used force to our bishop (*or* abbot) David Wardapet and Stephanus Wardapet. And I, Sargis, miscalled an elder, wrote this." (The dots represent unintelligible words.)

The same hand scribbles a hymn to Mary on folios 230*b*, 231.

Fol. 230*a* is blank except for a brief note to the effect that in 1192 (A.D. 1742), Febr. 17, Lukas died in Kingular (ի Կինգուլինարն).

Different scribes have tried their pens on the blank folios 2 and 3. On fol. 4 is the signature of the last owner, Raffi. On fol. 5*a* the scribe of the main text has for some reason copied out the last two-thirds of fol. 89*a*.

Folios 1 and 6 are vellum fragments of a sapiential book taken from an older MS. The hand is a half-uncial, half-*bolorgir* of transitional type, hardly later than 1300. The text of fol. 6*a* begins as follows:—

Բաւտեալ լիցի հանապազ, իսկ որ բ . .
 ծանէ զաղբասն, ժառանգէ . . .
 Նշս, լաւ է աղբասուն թիւն գիտու
 թիւ, քան զմեծութիւն առանց գի
 տութեան: Օգորդ գլխոյ պսակ
 իսկ զարդ սրտի գիտութիւն աշ. սը
 տացիր զգիտութիւն, և մի զարծաթ.
 զիմաստութիւն քան զմեծութիւն
 բազում: Երգարք ժառանգես
 ցնն զար. և սուրբք կերակրեսցն
 ի նմանէ. Որ ողորմի աղբասին
 ջնջէ զբարկութիւն. և որ կերակ
 րէ զնոսա լցցի բարութիւն. Իսկ . . .

" . . . let him be . . . for ever. But he who . . . the poor, shall inherit . . . Better is poverty with knowledge than riches without knowledge. The ornament of the head is a crown; but the ornament of the heart is knowledge of God. Acquire knowledge, and not silver; wisdom rather than great riches. The just shall inherit the Lord, and the holy be fed from his hand. He who has mercy on the poor extinguishes wrath, and one who feeds them shall be filled with good things . . ."

On verso:—

աանել ընդ ծակաղան. ալլ ոչ մի
 ում ումք յայցանէ անձնն հաս է
 ան. Որ սիրէ զարծաթ. ոչ տեսանէ
 զգիտութիւն. և որ ժողովէ զնա յի
 յարեսցի . . .

" . . . He that loves silver beholdeth not knowledge, and he that hoards it shall become foolish."

On fol. 1*b*:—

. . . գործաւորք
 չարք ընկալին զվարձս չարի.
 գործաւորք բարեաց. տացին վարձք
 բարեաց . . .

"The wicked shall receive the wages of wickedness; to the doers of good shall be given the wages of goodness."

119.

Or. 5260.—Thick paper. Recently half-bound in red leather. Size, external 8½ by 6 inches, of text 6 by 4. Folios 364, in 31 quires of 12 leaves each, except the last, which has 5. Written in a clear, regular *bolorgir* or round hand, 27 lines to a page, with accents and a few compendia. The orthography is old, except that the *o* is used for *au*. In punctuation the raised comma and double point are chiefly used. The scribe has left lacunae where he failed to read his archetype.

Folios 3–5. A summary of the 87 chapters of the History of Kirakos Catholicos of Armenia.

Հանկ է պատմութե գրիս զոր արարեալ են կրկոս
 կթլկին հայոց, համառու բանին շրդել:

"This is an Index of the History composed by Sir Kirakos Catholicos of Armenia, drawn up in a summary fashion."

It is to be remarked that the History of Kirakos Wardapet of Gantschak, as published at San Lazaro, Venice, 1865, only comprises chapters iii.–lxvii., folios 27–171*b*, of this MS., and also embodies chs. iii. and iv. in

another context (see below). At the end of ch. lxvii. the scribe of this MS. writes thus: "But, O brother, the History of the Thathar is this, so far down as it has been brought. More there was not in my exemplar, and therefore I could not divine the end of it." The scribe of this codex, therefore, was conscious that the text of Kirakos went farther. It is to be noticed also that he leaves many lacunae on folios 27, 28, 29, as if his archetype was much injured. We may infer that he had an archetype which was injured in the first leaves.

The first nineteen folios of this codex, comprising chs. i. and ii., though the index sets them down to Kirakos, are probably not from his hand. Their titles and contents therefore deserve to be given. They are as follows:—

1. *Վրախ պատմութի սրբոյ խաչին և որպիսութե որ հացունեացն կոչի թէ ուր դարձաւ պարսից յաշխարհէն:*

"First: The History of the holy Cross called 'of the Hatzuni,' and of the circumstances under which it returned from Persia."

This title is only given in the index. In the text the scribe leaves a space for a head-piece, never added, and begins his text thus, fol. 6:—

Վրանդի առեալ էր նոր զգարբան քոյր խոսրովու արքային պարսից որդոյ ջապասպան, զի յորժամ թգրեաց մօրիկ 'ի կոստանդնուպօլիս հաստատեցաւ թգրութի նոր յոյժ: քանզի եկեալ զամ աշխարհն հռոմայեցւոց, և զիճլ 'ի կողմանս հարաւու, և բռնաբար եկեալ զեգիպտոս, և եկն յեմ, և ածեալ շուրջանակի պարսպ պատեաց զնա, և շինեաց զեկեղեցիքն զոր աւերեալ էր անաւրէնն վաղէս կայսրն հռոմոց: . . .

"For he had taken Zabran, sister of Khosrow, King of the Persians, son of Dschaspasp. For during the reign of Maurice in Constantinople his kingdom was greatly established. For he traversed the entire land of the Romans, and turned in the southern regions, and overcame Egypt by force. And then he reached Jerusalem, and drew a wall around it and invested it, and rebuilt the

churches which the iniquitous Valens Caesar of Rome had devastated . . ."

2. Fol. 19b. *Վր կանոնական հրամանաց կաթմղիկոսի հայոց կաթմղ:*

Իսկ առաքինի կթղկան հայոց կոստանդին իբրև ետես զաւեր աշխարհի հայոց զտառապանսն զոր կրէին 'ի հարկահանուացն և 'ի զաւրաց թաթարին, և մոռախ հեղեալ յիմացաւ մեքն (?) են յայսմ ամի պատճառի, զի ամ մարդ ինամօղ 'ի չարիս խոկայր գործել զհաճոյս կամաց իւրոց: զի կարգ ամենութե սբ աւրինացն բարձաւ և հեթանոս օրէն արինն ընդ արինն խառնէին զազգականս առնելով, և զոր կամին թողէին . . .

"Concerning the canonical edicts of Constantine." *Begins:* "But the virtuous Catholics of the Armenians, Constantine, when he beheld the ruin of Armenia, and the sufferings endured at the hands of the tax-gatherers and of the soldiers of the Tartars, fell to considering the matter, and realized that the sole reason thereof was this, that everyone was intent on evil deeds and was minded to do what was pleasing in his own eyes. For the marriage ordinance of holy religion was done away with, and in heathen wise they mingled blood with blood, marrying kinsfolk . . ."

3. Fol. 20b. *Encyclical of Kostand Catholicos.*

Միզմամբ խնամոցն ամենակալին հոգւոյն սրբոյ այս գիր կոստանդեա ծառայ յի քի շնորհօք նորին կթղկա ամ հայոց զոր գրեցի յուսով իմով առ հայաստանացի ընդ հանուր լրման կողմանց յարեկեղ'նախ սրբապան եպիսկոսոսգ . . .

. . . Միս այլք հնարիւք հաստատեաց զսիրտ իմ զարհուրեալ և առաքեցի զարդինական վրդապետ զվարդան փոխանակ անձին իմոյ . . .

"By the inspiration of the Almighty Holy Spirit this is the document which I, Kostand, servant of J. C., through his grace Catholicos of the Armenians, wrote in my hope to the Armenians generally all over the regions of the East, and firstly to the reverend bishops . . . Subsequently he confirmed my panic-stricken heart by other means, and I sent the meritorious Wardan Wardapet instead of myself . . ."

This is a covering letter for the Canons of Constantius Catholicos which are given in the

next piece, folios 22b-27a. Both letter and canons are part of the printed text of Kirakos, Venice, 1865, pages 162-173, chs. xxxix.-xli. See also Tchamtheantz's History, iii. 227 sqq.

Fol. 27. Ե. Համառոտ պատմութեան ժամանակաց 'ի սրբոյն գրիգորէ մինչև ցեալին աւուրն թեանցեալ արարեալ կրկոսի ընտրեալ վրդպտի մեծահրշէջ ուխտին գեական. կիրք որ ի բնութե . . .

"Ch. 5. A brief of the history of the times from St. Gregory until the most recent day, lightly sketched out by Kirakos, chosen Wardapet of the famous congregation of Getik . . ."

This is the beginning of the History of Kirakos as printed; but the MS. omits chs. xxxix.-xli., this matter having been given (as explained above) on folios 19b sqq.

Fol. 171b. Կր. Օկնորս եպոսին խօսք վ'ս առաջաւորացն պահոց և 'ի վրնշնորց սբ կարապետին.

Եւ յորժամ տեղեկացաւ թագաւորն արտատ վ'սն սրբոյն գրիգորն եթէ անակայ որդի է, ապա հրամայեանց զնա 'ի վերապն արկանել . . .

"Ch. 62. Of Zenob the Bishop. Discourses about the Preliminary Fast (i.e. *Artsaburi* of the Greeks), and about the relics of the holy Precursor. Now when King Trtat (Tiridates) learned about St. Gregory that he was son of Anak, he forthwith ordered him to be cast into the pit . . ."

Fol. 175. Letter of Pilate to Tiberius.

Կթ. 'Նինքնակալ սեբաստիայ փառաւորի և հշորի, տիրերեա կայսեր 'ի պիտատոսէ (*sic*) դատաւորէ, յարեկելից կողմանս պաղեստինեան և ի փիւնիկիայ ինզալ. հարկ եղև ինձ . . .

"Ch. 69. To the autocrat, Augustus, glorious and mighty, Tiberius Caesar, from Pilate the judge, in the eastern regions of Palestine and Phoenicia, Hail! It was incumbent upon me . . ."

Fol. 177b. About Constantine, the pious Emperor.

Հ. Թագաւորն հռոմայ կոստանդիանոս կոստաշա էր և հրապուրեալ 'ի մաքսիմիանոսէ կնոջէ իւրմէ որ էր թոռն դիոկղիսիանոսի արքային հալածէր զքրիստոնեայն . . .

"Ch. 70. The Emperor of Rome, Constantine, was an idolater, and was seduced by Maximina his wife, who was niece of Diocletian . . ."

Fol. 179b. Հա. Վիրք 'ի վր բնութե հանրական և մանական քահանայի ումմն իշուխանուն յեսու:

Նշդիր վ'սն բնութեա աշպիս ասացուք յորժամ գոյացոյց նձ. ոչ էից տեղի բնութե կաղմեց զաշխարհս ձեղուամբ յերկնի յորինեալ . . .

"A book about Nature in general and in particular, by a certain priest Ishou Khan by name Yesu." Begins: "Let us explain as touching Nature why, when God made the real out of nothing, he arranged as the place of Nature this world provided and equipped with the vault of heaven . . ."

He cites as authorities Aristotle, Hermes, the "Church Doctor Jacob of Urhay, and Moses, Son of the Rock (*վրմն*)," and discourses on "the Seven Climates." He writes in broken Armenian, devoid of grammar and syntax.

Fol. 187. Հբ. 'Վորին ասացեալ վ'սն համոց:

Նշտանին, է, ն, փութ ոթն, բ, թըթուն, Դ, քաղցրն Դ, դան, Ե, աղին, Զ, կծուն . . .

"Ch. 72. Of the same: a tract on savours. There are seven that are obvious. First, acrid; second, sour; third, sweet; fourth, bitter; fifth, saline; sixth, acid . . ."

Fol. 187b. Հգ. Questions and answers about wine and drunkenness.

Օխնչ է շահ գինոյն և կամ զինչ է վնաս նր:

"Ch. 73. What is the use of wine, and what harm does it do?"

Fol. 189. The history of Matthew of Edessa. It begins without title or marginal number:—

Իսկ ընդ յաւուրն ընդ այնոսիկ, և յամին, ն, և, ն, եղև սով սաստիկ . . .

"Now in those days, and in the year 401, there was a violent famine . . ."

This ends, fol. 296, with the text translated as ch. clii. by Dulaurier, Paris, 1858, p. 218. Then the author continues thus:—

Ի այն ծանր ով պատուական ընթերցող զի այն
ինչ որ գրեցաք, ի. ն. ա, և ի թիվն մինչև ի. չ. ինչ
թուականն ի կարգ կթիվսն հյոյ, թգւրցն և իշխա-
նացն հյոյ, նա և թիւրութեան յունաց և քաջութեան
նոյ, և սուրտանացն պրոց և ամ գործոց նոյ մինչև աստ
վարեցաւ, և ես գրեցի և աստի ոչ ևս զի ոչ կայր ի
աւրինակի իմում և ոչ կարաց յիմա ըզկատարածն թե
զիարդ եղև, չ. ինչ, թուականն հյոյ վահրամայ:
Լ. րդ. եթէ հաճոյ թուի ի յիմաստութիւն քում բա-
ւորէ, և թէ ոչ ունի յիմաստութիւն քո արտաբերէ,
գտցն յայլ գիրս՝ և ընթեռնուցնու, և զմեզ անմե-
ղադիրս արասցես վս գեղոյն իմոյ, և զու որչ լիցիս
տերամբ շնորհիւ ամեն:

"But take note, O honourable reader, that what we have above written, namely the period from 401 to 546 (A.D. 952-1097), together, in the serial order of the Catholici of Armenia, of the Armenian kings and princes, also of the reigns of the Greeks and of their achievements, and of the Sultans of the Persians and all their deeds, extended down to this point. And I wrote it so far, but no farther, for there was no more in my archetype, and I could not know how ended the year 546 of the Armenian Wahram. Whether then or no your wisdom is so inclined, just as your wisdom moves you, you may find the rest in other books, and read it. But hold us blameless for sake of our village. But do thou fare well, by the Lord's grace, Amen."

Fol. 296. Ժք. Պատմութիւն համառօտաբար: Վսն
յարեւելան թգւրցն պղծոյն և չր գազանին լանկ
թամուրին զոր արարեալ քաջ վարժանգոյն թումայի:

"Ch. 82. A brief history of that foul and evil beast among Eastern monarchs, Lank Thamur, composed by the brave Wardapet Thomas."

Պարտ է գիտել ուսումնասիրաց և բանասէր անձանց
զի ժամանակս բաժանի, ք, անցեալն ի ներկայս, և
յապանին վրդպոց յեկեղցի պիտոյ է վս անցիցն
գիտելոյ վս անցելոյն պատմել. . .

Begins: "You must know, studious and erudite persons, that time is divided into three portions—past, present, and future; and that it is necessary for Wardapets of the Church, if

they are to understand events, to relate of the past . . ."

This is the History of Thomas of Medzoph, and has been edited by Shahzazarean, Paris, 1860. See also F. Nève, *Étude sur Thomas de Medzophe*, Paris, 1855.

Fol. 313b. Ժգ. Վսն յովաննէս վրդպոյն, մե-
ծորայ:

Լ. յս երջանիկ և ածահաճոյ սք վրդպոս յովաննէս
բարի աւրինակ, ամ առաքինութեան և յեկեղցոյ: Էր ի
գւնէն քաջ բերունց, ի գեղաքիքէն զարիշատու. . .

"Ch. 83. Concerning John the Wardapet of Medzob." Begins: "This blessed and holy Wardapet, approved of God, Hovannès, was a goodly example of all virtues and of the Church. He came from the canton of Qadsch (brave) Beruniq, from the village-city Zarishat . . ."

Ends: Ըամշուտէ ողորմելի քրքականաց, և ի
ձեռն մաղթանաց սրբոց բարեխօսութեան նոյ ար յս քս
թողութի մեղաց արա մեզ և մերժողաց մերոց և
հարազատաց և ամ հայկազեան սեռիս կարգաւորաց և
յաշխարհականաց և մեզ մեղաւորաց ողորմեսցի:

Fol. 342b. Ժգ. Վսն միաբանութե հյոյ և կթիվս
ձեռնադրութեան:

Լ. պիլ. թիվն մեր ազգեցութե հոգւոյն սրբոյ
հրաշգործութե, բարեբարին նոյ: միաբանութե ամ
հյոյ: եկն կթիվս ի սք էջմիածին զքանչելի և զգառ-
աւորեալ այրն նոյ: զսոր կիրակոս պատրիարգ և հայ-
րապետ ամ հյոյ: Եւ այս են ժողովեալ վրդպոք և
եպիսք. . .

"Ch. 84. On the accord of Armenians and the ordination of a Catholicos. In the year 890 (A.D. 1440) of our era, by the inspiration of the Holy Spirit and miraculous agency of the merciful God, with the accordant approval of all Armenians, there came as Catholicos to holy Edschmiadzin, wondrous and glorified, the man of God, Sir Kirakos, Patriarch and Pontiff of all Armenians. And the following Doctors and Bishops were gathered together . . ."

Ends: Սքիս եպիս ի պայազատ յազգէ արդութեցի
կոչեցեալ, որ և ար ամ զինքն ընդ երկար կենօք պա-
հեցէ մինչև ի խորին ծերութեան, և ինձ մեղանկարա,
սարգիս քհնյ ծրօղ սր յիշեցէք ի ար: թվ, Կ, Ժ, Թ,

"Sargis, Bishop in Payazat, from his kin called Arluthetzi, and may the Lord God preserve him unto extreme old age through a long life; and remember in the Lord myself, the sinful Sargis, priest, writer of this, in the year 1109 (A.D. 1659)."

For the rest of this tract see in Dashean's Catalogue of the Vienna MSS., p. 417.

On fol. 340 the scribe writes: "Remember in Christ Sargis, the writer, in the year 1109 (A.D. 1659)."

On fol. 363 is his longer colophon. It runs thus:—

"Glory to the consubstantial Trinity . . .

"The Book of Kirakos was written in the era of the Armenians 1110 (A.D. 1660), at its close, in the patriarchate of Sir Jacob Catholicos . . . from precious originals . . . But I, humble and last, servant of servants of Christ, Sargis, bishop, esteemed all desires of my heart and all my inclinations secondary in comparison with this Divine treasure's possession . . . Therefore I had it written with much labour . . . in the court of the Sanahin holy Theotokos and wondrous church *Catholicé*. I had it written as a memorial of my soul and of my parents:—of my father Paron Béréq (բէրէք), and of my mother Paron Khanumal (խանումալ), and of my brothers at rest in Christ, Arluth (արլութին) and Hakh Nazar (հախ նազարին), Thémur Khan (թէմուրխանին); Shah Nazar (շահ նազարին), Athá Bék (աթաբէկին); and of Abisołom the deacon, who, an only son (էղբիւս), passed away to his darling Christ; and of my living brother Bayram (բայրամին); of my brother's sons, Lukas, Pharsatan, Papoy; and all my other blood relatives. But ye shall say, God have mercy on my brother's son Arluth, who being innocent was slain by Wirq (Georgians) unnamed, in Hakhbat (Hajbat), by the lord, and with the assent of, Avetis, bishop, nicknamed Khôshamat. For great sorrow was ours (որ անմեղ սպանուաւ, անանուն, վրաց, 'ի հախ-բատաւ, տիրոջէ, և կամակցութեն, աւետիս: Եղիսէ,

մահ անուն խոշամատի կոչեցեալ, զի սուգ մեծ եղև մեզ), because he was slain by treachery and not in open fight, in connection with the limit of the two villages Hakhpat and Ornak, which from the first and anciently belonged to the holy Theotokos of Sanahin, and still belongs, undisturbed to the very end of the world (վա-ր, գեղի սինուրին, հախպատու և որնակայ որ 'ի, սկզբանէ սանահնոյ մը անձանին վախճէ եղեալ և այժմ ևս կա, անխափան մինչև 'ի կատարած աշխարհի).

"This then was written in the village called Dsej (դսեյ) at the door of the holy Illuminator, by . . . Sargis, priest. I wrote it with my own hand as a memorial of myself for ever, and of my parents, of my father Paron Thuman, and of my mother Paron Gôgtchak (գոգչակին), and of all my blood-kinsmen . . . Again, I pray you to remember in Christ the brethren of the holy convent of Sanahin, Sir Kirakos who has passed away to God, Sir Alexan, Sir Athanès, Sir Êvanès, and the other monks now here gathered together.

"O ye who read or copy this book, remember in Christ him who laboured at it, the scribe of this holy book, Sargis, archbishop, who laid it at the door of the Sanahin holy Theotokos. Whoever tries to remove it, let him be accursed with the curse of Cain and receive the portion of Judas and be tortured with Satan. In the year of the Armenian era 1110 (A.D. 1660)."

On fol. 2 is written: *բաժնիի պատմական գրչագիրների ժողովածուից*, i.e. From the Raffi Collection of Historical Manuscripts.

Bought of Madame A. Raffi, June 14, 1897.

120.

Sloane 4090.(17).—A single sheet of paper, 15 $\frac{1}{4}$ by 11 $\frac{3}{4}$ inches, bound up with various Chinese and Arabic documents in red leather. Written in a late round cursive hand, 40 lines to a page, in the year 1676.

It contains an Itinerary directed westwards through Persia and Armenia, composed in a

Persian dialect of Armenian. The route begins at Bunder Abbas (բայտայր արայի), and gives the distance from city to city, with the names of rivers to be crossed. Copied in London in 1676 by Petros of Dschulfa, son of Jacob (*spelled* Hakoub).

Begins: ԹԻՒՆ - ԽԵՂՃՏԻ - 1676 - զեկրերի ա ՚ի լուարայ քաղաք . . .

Ends: Բրես ջուղայիս պետրուսի որդի Հակոբոս գրեցի ի լուարայ ի մխարարի քաղաքայ տեսելամ:

121.

Or. 6369.—Paper. Bound in brown leather. Size, external $4\frac{1}{4}$ by $3\frac{1}{2}$ inches, of text $3\frac{1}{2}$ by $2\frac{1}{4}$. Folios 144, written in a clear *notergir* or notary's hand, 18 lines to a page.

Contains an Itinerary of, or Guide to, the Holy Places, written for pilgrims.

The Armenian title on fol. 3 is as follows:—

Վերք պատմութեան յեմ' անշուրջ և քնակոխ սբ քաղաքին. Մարտիրոս յովհաննէ բանասիրէս պատաւորէ սրբն, եղմի. ի փառս մարմնացելոյ բանին աստուածոյ:

Ի թվարեութեան Հայոց ոճղգ ին, և սբտմորի ա ին:
“A descriptive account of Jerusalem, the city which God traversed and trod with his feet, composed by a literary minister of holy Jerusalem, to the glory of the incarnate Word God. In the era of the Armenians 1193 (A.D. 1743), Sept. 1.”

The text begins:—

Ս' Ե ճանապարհի սրբոյ քաղաքին:

Միջ ճանապարհ սբ քաղաքին որք ընթանան ուխտաւորն են երկու, մինն ծովով, և մինն ցամաքով. ծովու ճանապարհի սկիզբն մասնելոյ ՚ի սահման քաղաքիս Է յուպէ, որ առ յայտաւերից եափա' . . .

“Concerning the road to the Holy City. Now the roads to the Holy City taken by pilgrims are two, one by sea and one by land. By the sea road the point at which you begin to enter the domain of the city is Joppê, which by foreigners is called Eafa.”

On the first page, inside the cover, a contemporary hand has added this note:—

Ոճղգ թվականիս Հայոց եղև բաժանումն պատրիարքութեանն եղմի ի կոստանդնուպոլսն ձեռամբ յոհաննէս մեծի պետի և հաւանութեամբ ամենեցուն արարին զպատրիարքութիւնն եղմի ի վե. առն սբ աղանի տն գրիգորի պետի:

“In the year 1166 of the Armenian era (A.D. 1716) took place a separation of the patriarchate of Jerusalem from that of Constantinople by the agency of John, the great head; and with the consent of all they set over the patriarchate of Jerusalem the reverend man Sir Gregory.”

At the end of the volume, folios 141b, 142, a later hand has scribbled a hymn, and, on folios 143, 144, some family notices in the Armenian years 1244 (A.D. 1794), 1252 (A.D. 1802), and 1253 (A.D. 1803).

122.

Add. 24,636.—Paper. Half-bound in leather. Size, $14\frac{1}{4}$ by $9\frac{3}{4}$ inches. Folios 85.

A collection of Tracts written in French by the Abbé Shahan Villefroy, an Armenian domiciled in France, during the years 1690–1770. The contents are as follows:—

Folios 1–37. “Noms des Hommes et des lieux dont il est parlé dans les MS. Arm. À la fin se trouve la Géographie du doct. Vardan redigée par ordre Alphabétique.” This tract bears the number 4 on its title-page, as if it had been one of a series. On fol. 37 is cited a letter of the Père Khatchatour dated 18 May, 1737. This tract was therefore redacted later than that date. The Armenian MSS. referred to were those of the Bibliothèque du Roi in Paris.

Fol. 38. “Avertissement touchant les Cantiques d'Arménie tiré du MS. Ce de l'an 1316” (Anc. Fonds Arménien of the Bibliothèque Nationale, 84).

Folios 39–47. In another hand than Villefroy's is transcribed that part of a work of the

Abbé de Commanville entitled *Histoire de tous les Archevêchés et Evêchés de l'Univers*, Paris, 1700, which concerns Armenia. This tract is completed from fol. 42*b* in the hand of Villefroy.

Folios 48–72. A translation of the History of Moses of Khoren, as far as Bk. ii., ch. xviii.

Folios 73–83. A list of geographical places alphabetically arranged.

Folios 84, 85. An extract of the History of Michel Syrus translated from the Armenian text, Anc. Fonds Arm. of the Biblioth. Nation. in Paris, MS. 90, folios 131–134.

123.

Add. 19,734.—Paper. Modern binding in red leather. Size, external, $13\frac{1}{2}$ by 9 inches. Folios 430; written in a fairly large, clear, but inelegant *notergir* or notary's hand of the eighteenth century, in double columns. On fol. 2 a large unfinished frontispiece precedes the text, which consists of a Chronicle of Ecclesiastical and Armenian History from A.D. 1 to 1791 (*առաջին*). A single column is reserved to each year; but its entire space is seldom used up, and frequently nothing occupies it except the date. After the year 551 of the Christian era the author adds that of the Armenian, which then began. The years of the reigns of Roman emperors and Persian monarchs are also added where they bear upon the subject-matter of the text.

The text is compiled from the Armenian sources, manuscript or printed, open to a writer of as late a date as 1791. In the earlier part the History and Chronicon of Eusebius, and possibly Latin sources like Baronius, were used; for the middle period, various Armenian historians of the fifth and succeeding centuries. For the history of the Turkish Sultans and their conquests in Europe the chronicle is very rich. For the history of Constantinople, of Asia Minor, Syria, and of the Turkish Empire

in general, during the seventeenth and eighteenth centuries, the work is not without value.

The binder has bound in many folios wrongly, so that the chronological order is disturbed. Following that order as a clue, the folios should be read in succession thus: Folios 1–32, 35–59, 61–90, 33, 34, 91–142, 60, 143–177, 184, 179–183, 178, 185–269, 285, 270–284, 286–430. The total omission of several years to which columns should have been assigned, suggests that one or more folios are missing after each of the following folios: 141, 142, 150, 183, 196, 212, 217, 220, 222, 252, 269, 426.

The text begins, fol. 3, as follows:—

Մ. քսի, և իմ օգոստոսի կայսեր: (Հայսմ ամի յս փրկիչն աշխարհի, ծնանի ի բէթղէճէմ, ի սրբյ կուսէն մարիամ, և արդ գիտելի է զի ծնունդ ան մերոյ յսի քսի ի իմ ամին օգոստոսի կայսեր . . .

“Era of Christ, 1, and 42nd of Augustus Caesar. In this year Jesus, Saviour of the world, was born in Bethlehem, of the holy Virgin Mariam . . .”

The events of the years 1785–1791 (folios 428–9), where the Chronicle ends, are given in a slightly different hand. Baronian has argued from this fact that the “learned and wise George Wardapet, Bishop of Beraea,” whose death is announced under the year 1786, was author of this Chronicle; and that these two last folios were completed by a continuator. It was probably penned in Beraea or Aleppo, where Mr. William B. Barker, who sold it to the Museum, Jan. 14, 1854, purchased most of his Armenian MSS.

124.

Or. 5091.—Paper. Binding of brown leather. Size, external $6\frac{1}{4}$ by $8\frac{1}{8}$ inches, of text 6 by $4\frac{1}{8}$. Written in *notergir* or notary's hand, 25 lines to a page. Folios 146. The scribe paginated his text 1–289.

This is a copy of the edition of the History of John Catholicos, printed in 1790.

The title-page on fol. 2 is as follows:—

Պատմութի հայոց:

Եօրինեալ սմբն հօհաննու երանաշնորհ կթաշկսի
աւ հայոց, աշակերտի աղգակցի և յաջորդի երանելոյն
մաշտոցի սմ հայրապետի:

Այսեալ 'ի նահապետացն մերոց (Յարեթայ և հայկայ
... մինչև յիւր վախճանն իսկ՝ այսինքն ցամ տն 930.
Քրիստոս միանգամայն 4477 ամաց պատմութիք պարու-
նակեալ:

Հոգաբարձուք իսահակայ Աբե եպօսի օրինակեալ 'ի
սմ էջմիածին, 'ի ինդրոյ չմշկածագցի գրասէր Պետրոս
Արիւսյի, և ածեալ 'ի կոստանդնուպօլիս Քամի տն
1790.

“History of the Armenians. Composed by
the holy John, blessed Catholicos of all the
Armenians, disciple, compatriot and successor
of the blessed Mashtotz, holy Pontiff. Begin-
ning with our patriarchs Japhet and Hayk . . .

and ending with the year of the Lord 930.
In it therefore is contained the history of 4477
years. Copied by the solicitude of Isaac,
Archbishop in holy Edschmiadzin, at the
request of the philologue Petros Amiray of
Tchmshkadzag, and brought to Constantinople
in the year of the Lord 1790.”

On fol. 1 a late hand renders the title-page,
given above, into vulgar Armenian. In the
upper margin of the title-page is written in
red ink in a recent hand: գրոց վ. գ. չարդար-
եանի (= *E libris summi viri Tchardarean*). A
later hand adds everywhere in the margins
notes summarizing the text, and also a few
textual variants from some other source.

There is no colophon or date of the copyist,
but the hand is of the early nineteenth century.

WORKS ON GRAMMAR AND LEXICOGRAPHY.

125.

Harl. 5558.—Paper, thick glazed. Size, $7\frac{3}{4}$ by $5\frac{1}{2}$ inches. English binding in brown leather. Folios 64. Each page is written in three columns and languages (Turkish, French, and Armenian), 13 lines to a page. The text is mostly framed by double red lines in margin. The Armenian writing is of the kind called *bolorgir*, a stiff round hand, probably of the last half of the sixteenth century. Baronian dated it about 1500. The volume contains no date.

Contents:—

Folios 1–62. A list of Turkish words and phrases accompanied by their French and Armenian equivalents; the Turkish text in alphabetical order as far as fol. 57*a* inclusive.

Fol. 63*a*. The Lord's Prayer in Armenian.

Folios 63*b*–64*b*. Armenian alphabet, with European transliterations.

The Armenian equivalents are given in the vulgar Armenian dialect of Turkey of the sixteenth or seventeenth century.

126.

Or. 84.—Glazed paper. Oriental binding of purple stamped leather, with flap; studs lost. Size, external $4\frac{1}{2}$ by 3 inches, of text 2 by 3. Written folios 195, besides 7 ruled but left blank, in 17 numbered quires. Written mostly in a small, close *notergir* or notary's hand, but

not by a single scribe. A first hand wrote folios 1–31*a* and 33*b*–43*a*; a second, folios 31*b*–33*a*; a third, folios 45*a*–193.

The book contains Grammatical Tracts.

Fol. 2. 'Լորին գրիգորի, աշակերտի յովհաննու, որոտնեցւոյ. լուծումն համառօտ: 'Եւ ժողովմաց բանից ի գիրս գրչու թե: Որոյ 'Ախտակիսէ հետորէ. էր լուծումի. լծ, մեկնութի, յայտնապէս. չն:

'Աւագայ. լծ. 'Նուն և գործ բազմաբուխ և զանազան գրեւ...

"Of the same Grigor, pupil of John of Orotu, short explanations of words in literary works difficult to understand. Among them of Aristaces Rhetor..."

Fol. 13*b*. 'Լորին գրիգորի... լուծումն համառօտ 'ի խրատ գրչուն գէորգեան վրդպտի, զոր նախ խնդրեալ էր ի նմանէ կոստանդեայ գրչի. եւ ապա գոյն երիցանց ստեփաննոսի:

"Of the same Grigor... short explanation in view of literary style of George Wardapet, originally asked for by the same Constantine the scribe, and subsequently by the elders Stephanus..."

Begins: 'Նպարապ անծամբ. լծ. նախ հոգացողի յիրա և 'ի բանս...

Fol. 29. Վրդպտաւոր սյրբուբենիցն գէորգայ. կրկին է զի մինն 'ի դէմն կոստանդեան խօսի: և մինն 'ի դէմն ստեփաննոսի գոյն երիցանց...

"Concerning alphabetical rhythms, of George. The acrostic is twofold, the one presenting Constantine (*Kostand*), the other Stephanus..."

Fol. 31. Պատիւն փիլիսոփայն է՝ ի հարբ գաւառէ.
'ի հերթն գեղջէ, աշակերտ սահակաւ և մեսրոպան,
քերթորդի մովսէսի քերթողահօրն ի վաթնից որք
ընտրեցան, ուշեղք . . .

"David the Philosopher, from the canton of Harq, from the hamlet Hereth, a disciple of Sahak and Mesrop, sister's son of Moses the Philologist, one of the sixty who were chosen . . ." (See *Opera Davidis*, Venice, 1833, p. 179.)

Folios 31b–33a are written in a minute *notergir* hand. Of these:—

Fol. 31b begins: և թէ ոպ 'իր կայր ի միջն և
իսկ և նախանձ 'ի յոտարաց, մանաւանդ և 'ի ընտանեաց
զայն ամ 'ի բաց մերժելով, ըստ եթէ . . . (*blank*) . . . սէր
կարլ ի բաց մերժէ զերկիւղ: ձեռնառու եղանք . . .

"And just as an affair may arise among them, and strife and envy from strangers, so much the more removing all this from among intimates . . ."

This is a fragment of a homily. It mentions Fotina, the woman of Samaria from whom Jesus asked for water at the well of Jacob.

Fol. 32. Ի յովանէս առաջնորդէս, և 'ի բանից
աշակերտէս. սք մկրտէ սպասաւորէս, յամեն մեղաց
մեղաւորէս, հասցէ այս բանս սոսկալի . . . ի հրմբվու
ես էր գալ ոչ յերկարեմ . . .

"From John the Bishop, and his pupil, the ministrant of the Holy Baptist Church, a sinful sinner, may this terrific thing befall . . . From Hrmarū I started . . ."

There follows an account of his voyage in Persia, in 26 quatrains. Harmer was a village near Van. Baronian identifies the writer with the author of a poetical description of the birds of Armenia (*առլ թռչնոց խոհանոց վարդապետի*) published from a MS. in Constantinople in the journal *Masis*, Nov. 28–29 and Dec. 19, 1879.

Folios 33b–43. Հաղազս ան խաւսութե բողորիս.
գիտեն իմաստունքն, և հաւատացեալ աշակերտքն. որ
յանն չար արուեստ իմաստութի աշ ոչ մտանէ . . .

"Concerning Divine conversation in general. The wise and their faithful disciples know that

the wisdom of God enters not a malicious person . . ."

This is a cabbalistic treatise on the seven letters and names of God. A circular design explained in this tract should have preceded it.

Folios 45–193. Վերականութեն վերլուծութի
բան առ բան ձեռամբ ետայեա հաւաքեալ: "A com-
mentary on grammar, collected word by word by Isaiah."

Begins: Ի ձեռն տրուութենէ հոգւոյն հանդերձեալ
եմք բուռն հարկանել առաջիկայ իրողութեն: 'Եթե
ուսանել արժան է, թէ զինչ է քերականութի . . .

"By the help of the Spirit we intend to undertake the present treatise. First we must learn what grammar is . . ."

This is a commentary on Dionysius Thrax by Isaiah, a doctor of the thirteenth century. The text is cited paragraph by paragraph, and explained. It ends:—

Եւ այսպէս յանուանդ որ եղեալ է բնաբանիդ,
դիւրին է քեզ հմտանալ: զոր մեր ցուցաք յառաջագոյն
ի մասնէ: գրելով զզանազան անուանս երկոտասանիցդ,
որք են չափք գնացից ամ բանականութեանս:

At the end of the MSS. are placed two folios, 194–95, of vellum, a fragment cut from another MS. which treated of medicine and remedies; in parallel columns. A complete page of this begins on fol. 194b thus:—

րեսուն և չորսուն	րեսուն և է՛ զուռն
Լ'մրազ րլ քապաս	Լ'մազ (<i>sic</i>) րլ ըւտըս ց
Լ'խաք սրտի	րլ մուռա
	Լ'խա ուռէց որ է քոխա-
	ցաւ, լեղւոյն
	և փայծղան

On fol. 1 there is this notice:—

Լ'քդ գրեցաւ սահմանքս դաւթի քաղաւթուն.
անյաղթ փիլիսոփային. թվին ո՛վք: պառու (*sic*) շահք
զտետրն. ժշ չհի. շ. քն. շ. ար յակորին. աւգնեա յս.

"Now this summary of the Definitions of David, invincible philosopher, was written in the year 1068 (= A.D. 1618). The price of the quire was 16 *shahis*; 8 for me and 8 for Ter Jacob. So help me, Jesus." (The *shahi* was a Persian coin.)

That the first tract in this codex is entitled "Of the same Grigor (Gregory)" shows that others by the same author preceded in a first volume, in which must also have been contained the works of David Invictus.

At the beginning of the volume is bound in a fragment of a vellum Gospel written in large uncials, sloping backward, and perhaps as old as the twelfth century. The text is Mark 9⁷ on recto, and 9¹⁰ on verso.

127.

Or. 5273.—Glossy paper. Recent binding of half-leather. Size, external 6 $\frac{3}{8}$ by 4 $\frac{1}{4}$ inches, of text 3 $\frac{3}{4}$ by 2 $\frac{5}{8}$. Folios 370, in 32 quires of 12 folios each, except the last, which has but one. Written in a neat *notergir* or notary's hand of early eighteenth century, which becomes less close as the book proceeds; 17 lines to a page. The various treatises begin with lines of red, and a red initial marks the beginning of each section or period.

It contains Grammatical Treatises and Glossaries.

Fol. 1. Սենտուքի բառից քերականութե
վերջանութի. ընթերցողութի.
ներկուռ. ըստ կուռ. կ. կոխ.
կ. կուռ. կ. կիրթ. կ. վարժ:
Ըստ ներգոյս, ըստ 'ի ներքս գոյու:

"An explanation of the terms of grammar, recitation, reading . . ."

Fol. 7. A treatise on the explanation of Grammar, which was composed by the great Wardapet Warden, at the request of King Hethoum.

Վերականութի է հմտութի որք 'ի քերդողացն եւ
'ի շարագրացն իրրու բազում անգամ ասացելոց: և
մասունք են նր'վեց. Ոմանք ներհակք ասացին . . .

"Grammar is the science of the expressions commonly used by literary men and composers. And its parts are six in number. Some on the contrary have asserted . . ."

The work of Warden belongs to the latter half of the thirteenth century, and seems to have supplied the lemmata commented on in this tract, which is divided into 23 sections, and ends on fol. 100 as follows:—

Հրամանական է, որ հրամայես' արա՛ զայս ինչ: զնա՛
յայս անուն տեղ: քան զայս առաւել կոփք գտանես,
բայց աւելի զահլիչ: զի բովանդակեաց զհարկաւորն
ասացեալ բան քո . . .

"The Imperative mood commands. Thus: Do this thing; go to such and such a place . . ."

Fol. 100. Հառգանութիւն, պաշտօնիկս, զորդարի:
Շեղք որքըն(?) երեք գեղ(?) տեղ ունի որ յանդին,
նա՛ մարգարէ. առաքեալ և այսպիսի. Հարաշեղո,
որ միմի վանգիւ' նախ քան զվերջինն պետոս: մար-
կոս: . . .

"On Prosody. Accents may occupy one of three positions: at the end of a word, as in *astuadz*, *margaré*, *aragean*, and so forth; paroxytone words have the accent one syllable before the last, as *Pétros*, *Márkos* . . ."

Fol. 101b. Սովսէսի խորենացոյ բանի (sic) իմաս-
տութի:

Հայ խորհրդով և իմաստութի հաստատեցաւ մարդ-
կայինս տեսակ, իսկ անհմտութի և սրտիւ պարտեցաւ
'ի չարէն . . .

"Discourse of Wisdom, by Moses of Khoren. By Divine counsel and wisdom was the human species established, but owing to his folly and self-will he was vanquished by the evil one . . ."

Ends: Ըստ աստորժակաց մարդկայնոց ըստ նախ և
յիմի, փառք . . .

The above treatise is an exposition of grammatical notions, ascribed wrongly to Moses of Khoren.

Fol. 103b. 'Աշմագիր.

բ. Մբրահամ:

"Sign-writing. b'. Abraham . . ."

Fol. 108. Վերլուծութի բացերևապէս, բազ-
մազան բայից և բառից. Հոքնախումբ, շարագրութի.
Լրարեալ զսա Մոսիստակի գրչի, 'ի խնդրոյ բազմաց.

Հարհստ գրչութի:

Ընթերցանից արանց առաջի և վարուք առաքինեաց
վարդապետաց' սրբոց և կատարելագունից' պարտ է

իմումն անհմուծն և որք սովին մասին բերին վեր-
ջանալ յառաելանսաց շարփադփութեց: . . .

"Analyses made in a clear and open manner of many and various words and terms in multiple combination. Composed by Aristaces the scribe at the request of many. Towards the literary art, of the Divine men of old and holy and perfect doctors of virtuous life, it behoves my unskilled self, as also them who have helped me, to renounce greedy extravagance . . ."

This introduction fills nearly four folios. Then:—

Fol. 111*b*. *Կանոնն խրատական առաջին*. "First canon and precept."

See Dashean, p. 781. His MS. rightly reads *զայն միայն* for *զերն* in this MS., and just below *զայն ցուցանէ ստ*. Of the ten Canons of Aristaces contained in this MS. he gives a citation from the fourth.

The tenth and last canon begins on fol. 141. It contains, fol. 142, a list of words, thus: *Եւարդ նախ զպատուոյն սկսայց և ապա քն (?) զպարսն: Լճ: աստուած. Լճ. աստուծոյ: ալոգրիկ՝ պարզեցան: տպաւորել՝ զայս անսխալ այսպէս պարտ է գրել. . .* "So then I will begin with honorific titles . . ."

Ends, fol. 184*b*: *Վճ՝ աւծեայ: քիւ: քրիստոնեայ: քրիստոնեայք: միաւորեցին: ի գլուխն: Ճշմարիտ: Լճարտէ: խորհրտակիս է: արարելոյն բանիցն.*

Aristaces *floruit*, according to the *Histoire Littéraire de l'Arménie Ancienne*, Venice, 1886, early in the thirteenth century.

Fol. 185. *Բառք զանազան մեկնեալ ի հայոց լեզու յիմաստնոց:*

Լճերանկ լուսոյ՝ կամ ի տեսութեամբ կամ ի մէջ բերող: Լճազան. նծադարդ. . .

"Various words interpreted by the learned in the Armenian tongue . . ."

Fol. 192. *Բառք յունարէն, ի մերս փոխեալ.* "Greek words turned into our tongue."

Begins: *Լճողանութի. առասացութի կ. արասա- նութի:*

Few of the words of which synonyms are given are of Greek origin. Many are Biblical

names. They are given in the order of the Armenian alphabet.

Fol. 297*b*. A second list of words explained, without title.

Լճգուած. հանած:

Լճսոփակս:

Լճարակ. անդք:

Լճոյր. ոսկեպղինձ:

Fol. 310*b*. Words of Galen the Physician.

Լճխար. վաղամեռուկ:

Լճկեպ. եղիճ.

Լճիկարհ. բողետակ:

Լճիսգ. ողորդիւ. Սղանկն:

Լճրիստիս: Սէզ:

"*Athkhar*, dying prematurely. *Alker*, nettle. *Akikarha*, bolitak. *Arisg ologia*, hardwort. *Agristis*, couch-grass . . ."

Fol. 322*b*. *Լճունքն սրտ վարժ (? սրտաշարժ).*

ն. Լճհաս, անճառ, անպատում, անպարագրելի. . .

"Natures that stir the heart (?). 1. Incomprehensible, ineffable, indescribable, incircumscribable . . ."

This is in 137 sections, and ends, fol. 341, thus: *քաջամիտ. զիտնական. նախագետ. միտք. լծափ. անցանց՝ մարգարէ. տեսանող:*

There follows the title: *Լճնք բերական վերծա- նութի: Լճերցողութի. ներկուղոս. . .* "Terms of grammatical recitation. Reading . . ."

Fol. 348. *Բառք գովանանադանք:*

Լճեղանելի. անարատապէս.

Լճեղ. լի գոլով:

Լճվրդովել: Լճբուցող յուսոյ: . . .

"Complimentary terms. Increate, spotless. Immutable, full of being. Imperturbable . . ."

This ends, fol. 370*b*: *վատախ տարակ, որք ի միակացեալ ընդ կրուկն դարձուցանէ և շփոթէ: համակ գեն՝ ամենահաւատ: Դ. բոլորից ուսուցիչ:*

There follows, fol. 370*b*, this note in another hand: *Սճն բերականի մեկնութի. ք. զճ. ետուր (? ետուր) խճյ տիլանչ. գրեալ լինի աւուռ (sic) սորա ի դպրութի կենացն ի սր արբաութի. ամէն:* "For this grammatical explanation Khodjay Tilantch gave two *larash*. May his name be written

in the Book of Life in the Holy Kingdom. Amen."

And below, in yet another hand: *այս մեկնութի քերականիս գինն է. 'է. արասի . . .* "The price of this explanation of grammar is seven *abas* . . ."

128.

Or. 2620.—Paper. Oriental binding of brown leather. Size, external $6\frac{1}{4}$ by $4\frac{1}{4}$ inches, of text $4\frac{1}{2}$ by $2\frac{3}{4}$. Folios 109; written in a neat, small *notergir* or notary's hand, 19 lines to a page. Titles and initial letters are given in red. The folios are spotted with damp.

It contains a Grammar of Classical Armenian, written with elegance in the literary language. The first folio at least is lost and two more after fol. 104; otherwise the MS. is in good condition.

Begins, fol. 1 :—

*Երևին, որ զան. հեպր, կեանք,
եթն. ձին. ոյք.*

*իսկ այլքն անն բաղաձայնք որք են
թուով. իթ. բ. գ. դ. զ. թ. ժ. լ. խ. ծ. կ. հ. ձ. շ. . .*

Ends, fol. 106 : *Ս'անաւանդ և ոչ զգիրս ըստ պատշաճ ձևոյն նըկարել զօրերով անուսումնաբար և ագիտապէս զայս գրգուկ գաղափարեցի, այլանդակս և արտաարկս զգրոցն կերպագրութիւն քարշելով : սըյ ներել իմումս ագիտութիւն խակուն. և յիմարուն ժըսեմի խոհմամիտ. և 'ի հմտաւարժ վերծանողացդ, զի և քն ներեսցէ սխալանաց և յանցանաց ձերոց գթութն իւրով . . .*

*(Ի՞նչ գրգուկիս աւարտեցման, զայդ շըրջանիկ եզ
(?եր) յորեկան, և մակ եռակ բառապատկան, քառիկ
դարձեալ, և մու քրսան.*

"In particular I was unable to copy this book in a suitable form, and have therefore reproduced it in an unlearned and ignorant manner, distorting and deforming the shapes of the original letters. I crave a saint's indulgence for my crude ignorance and silliness from my sober-minded and erudite readers; to the end that Christ may indulge with his pardon your errors and transgressions . . .

The date of completion of this book was an equal revolution of a jubilee and a sesquialtern quadruplicate, a four over again, and one twenty."

The above conceit goes far to obscure the date which its inventor wished to convey. The date to be signified appears to be 1168, as given in the colophon which follows.

Fol. 106*b*. This colophon occurs in the same hand as the text :—

*գրեցաւ վայելատիպ գրգուկս
'ի թուականութե հայոց. ոճկը :
և խնդրել 'ի վայելողացս, զի ներեսցէ
սխալանաց իմոց :*

"This useful book was written in the year of the Armenians 1168 (A.D. 1718), and I beg those who use it to forgive my faults."

Below, in a recent hand :—

*այս քերականութիւն տիրացու
յոհանն է.*

"This Grammar belongs to Tiratzu (*i.e.* chorister) John."

Inside the last cover is copied the epitaph of a Wardapet named Haruthiun, who died in Caesarea. He is described as being an agent (*նվիրակ*) of the Convent of St. James in Jerusalem.

129.

Or. 4559.—Paper. Oriental binding of brown stamped leather. Size, external $6\frac{1}{4}$ by $4\frac{1}{4}$ inches, of text $4\frac{1}{2}$ by $2\frac{3}{4}$. Folios 97; written, 21 lines to a page, in a small, neat *notergir* or notary's hand.

Fol. 1. *Սիմէօնի վարդապետի ջուղայեցւոյ արաւ
րեալ քերականութի ըստ լեզուի մերում հայկազնի :*

*Վերականութի է գիտութի տառից և տունց,
և կիրառունց սոցին, ըստ շարագրուն քերթողացն : Եւ
բաժանի յերկուս, 'ի կիրառունց, և 'ի կիրառութի :*

*{Յաղագս կիր տունցաց. որ է հասոր առաջին :
կիրառնէք չորք. այսինքն՝ գիր. վանկ. բառ, և բան :*

{Յաղագս տառի . . .

"Of Simeon, Wardapet of Dschulay (Julfa), a Grammar of our Armenian tongue." *Begins :*

"Grammar is the science of words and sentences and of their uses in literary compositions. And it is divided into two parts, into elements used and the use of them. Concerning elements used. Part I. Elements used are four in number, viz. letter, syllable, word, and sentence. About the letter . . ."

The book ends, fol. 94*b*, thus :—

Եւ արդ՝ պարզաբար յայտնեցան սեղիք կիտիցս :
զի 'ի մէջ և ընկերը անկատար բանից՝ ստորման է. և
ի մէջ կատարեալ բանից միջակէանէ. իսկ ընկերըս
կատարեալ բանից վերջակէանէ :

'ի 1170 թվին գրեցաւ : 'ի քանի թնոսմ յուշիս ամսոյ .

"And now has been explained in a simple manner where to set stops. For the comma is set between and after incomplete sentences, but the central point between complete sentences, but the full-stop after complete sentences. This was written in 1170 (A.D. 1720) at the end of the month of July."

On fol. 96*b* is a list of the Pauline and Catholic Epistles, and on fol. 97*b* the note :
տիրացուն գրէ կոր. յովհաննու աւետարանչին ննջման
մկնութիւն, i.e. "Tiratzu is writing a commentary on the *Dormitio* of John the Evangelist."

130.

Add. 17,491.—Paper, half-bound in leather. Size, 8½ by 6½ inches. Folios 355, excluding several left blank at end of volume; written in *bolorgir* or round hand.

The book is a Lexicon of Armenian words taken from the Bible, with their Greek and Latin equivalents. It was compiled by Guil. Whiston, who has written his name on fol. 1. It is mentioned in his preface to the translation of Moses of Khoren (London, 1736).

131.

Add. 16,276.—Paper, in folio. Size, 15 by 9½ inches. Folios 232; written in a *bolorgir* or round hand.

An Armeno-Latin Dictionary compiled by George Whiston, who gives an account of the work on the title-page from the Latin-Armenian Lexicon of Jacobus Villotius printed at Rome in 1714. Whiston arranges the Armenian words alphabetically, and adds after each, together with the Latin equivalent, the pages of Villotius where it occurs.

132.

Or. 6991.—Paper. Size, external 5½ by 4 inches, of text 3½ by 2½. Modern half-binding in green leather. Folios 269. The fascicules, usually of 12 folios each, are numbered as far as fol. 214, on which no. 19 begins. Folios 1, 2, 269, which were damaged, have been repaired.

The first two folios, due to an early binder, contain fragments of Ps. 36 (37) written neatly in *bolorgir* or cursive hand of the fifteenth or sixteenth century; the rest of the volume is written in a small, neat *bolorgir* script, probably of the eighteenth century, 18 lines to the page. It consists of three Glossaries written by the same hand. The first extends from fol. 2 to fol. 140, and is on a rough brown paper; the second fills folios 141–220; the third, folios 221–269. These last two are on smoother whiter paper than the first.

The first begins thus : Լքածովմ անշէն :
Լքանայ . . . ("Abathowth, unbuilt; Abanay . . ."); and ends : Բրէր, եղբայր. A glossary in codex 370 of the Mekhitarist Library at Vienna begins in the same way.

The second begins : Լսորոց բառ է. Կ. քանա-
նացւոց. Լքդիւ. ծառայ տն. Կ. ծառայ խոստովանելի
("Abba, father.†") This is a word of the Syrians or Cananeans. *Abdin*, servant of the Lord, or servant acknowledged"). This ends :

† A comparison with cod. 396 of the Mekhitarist convent of Vienna shows that the words Երբ ցար should precede.

Փող շու է. կ. զուռնայ. ("A pipe is a flute or flageolet").

The third begins: Ռաբի հայոց լեզուէ, պարզ և ըստակ: ՄԺ. արարիչ. կ. անսես . . . ("Words from the Armenian tongue, simple and pure. God, Creator or unseen . . ."); and ends: Քսես. չափ է. կ. կշռի անուն. ("Sextary is the name of a measure or weight"). In transcribing this last the copyist has left numerous lacunae where he could not read his original.

Each fresh division of the alphabet is indicated by red decorated uncials, and the alphabetical subdivisions are noted in the margins. The synonyms and equivalents of the words to be explained are often taken from modern rather than old Armenian.

133.

Or. 5462.—Paper. Bound in canvas and boards. Size, external $8\frac{1}{2}$ by $6\frac{1}{2}$ inches, of text 7 by $5\frac{1}{2}$. Folios 196; written in an irregular *notergir* or notary's hand of the first half of the nineteenth century. Bird-initials as far as fol. 80.

Contents:—

Folios 1–165 contain a Dictionary of Religious and Moral Terms, with explanatory texts. Begins:—

Մգահութի է մեղք մահանացու: բնախօս փիլիսոփայք գրեն թէ ի մէջ չորքոտանի կենդանեաց շունն առաւել ագահ է քան զայլ կենդանիս, բայց ոչ ինչ ունի: ոչ առն, ոչ հաց . . .

"Avarice is a mortal sin. Philosophic moralists have remarked that of four-footed animals the dog is the greediest of all . . ."

This end: և չուր չափով արբիւր, և զչորրորդ մասն միոյ դորակի ժամէ ի ժամ արբիւր. եզեկ. գ. 6. 10. 11.

Folios 165b–196. Հաւաքուած մեկնութեց քանի մի բանից նծաշունչ գրոց:

(Յոր ժե. ընդէր ուսուցանէ զհոգի քո ընդդէմ նոյ: Մ. յս ինքն հպարտութի ուսուցանէ զթշուական հոգին, և բառնայ զամ զօրութիս նորա: . . .

"A collection of interpretations of sundry passages of inspired Scripture. Job xv. Why does it school thy spirit against God? This means that pride schools the hostile soul . . ."

This ends: երգիր զգրախոսն ասէ ուր լինի միշտ լոյս. ոչ անձրև ոչ ձիւն և ոչ ամպ, զի է ի վերին մասին օդոյն:

"By 'earth' he means the garden where there is ever light, where is no rain or snow or cloud, because it is in the upper region of the air."

Inside the cover is a note: գրչագիրների բաժնիէ ժողովածուից, i.e. From the Raffi Collection of Manuscripts.

WORKS ON ASTRONOMY, ASTROLOGY, MEDICINE, AND MAGIC.

134.

Or. 3712.—Vellum, somewhat yellowed. Oriental binding of brown leather stamped with architectural designs, with flap and brass studs on hinder cover. Folios 281, exclusive of two vellum folios bound in at end of volume. Handwriting, a small, fine, regular *bolorgir* or round hand. The capital letters which begin the paragraphs are alternately in blue and gold; the titles and first words in red. Coloured floral headpieces with marginal designs are set at the beginning of texts on folios 3 and 13; illuminated bird-letters in the text and margin mark the larger divisions of contents as far as fol. 188. From fol. 189 to end of the book the text is written in blacker ink in a larger, and perhaps different, hand than are folios 1–188; but in any case this hand is contemporary with the first, since the latter reappears several times and takes up the writing even in the middle of a page, *e.g.* on folios 263 and 278. Perhaps, after all, the difference is only one of the pen used. It is noticeable also that the vellum of the last hundred folios is coarser and thicker, and that their quires are numbered in another way than those which precede.

The numbering of the quires is peculiar. As far as fol. 180 they are numbered in black ink in the lower margins of their first and last folios; but the numbers are not continuous and do not exhaust the whole of the folios, thus:

quire no. 1 begins fol. 1, and ends fol. 12; no. 2 begins fol. 13, and ends fol. 18; no. 3 begins 25, ends 36; no. 4 begins 38, ends 47; no. 5 begins 49, ends 60; no. 6 begins 61, ends 72; no. 7 begins 73, ends 84; no. 8 begins 85, ends 96; no. 9 begins 97, ends 108; no. 10 begins 109, ends 120; no. 11 begins 121, ends 132; no. 12 begins 135, ends 143; no. 13 begins 145, ends 156; no. 14 begins 157, ends 168; no. 15 begins 169, ends 180. From this point the quire-numbers are written in red ink, and, being set lower down, have been often wholly or partly cut away by the binder. Where they are wholly cut away I place them in square brackets; where only partly, in round. Quire no. 16 begins [181], and ends [192]; no. 17 begins (193), ends (204); no. 18 begins [205], ends (217); no. 19 begins 218, ends (228); no. 20 begins (229), ends 240; no. 21 begins 241, ends 252; no. 22 begins 253, ends 264; no. 23 begins 265, ends 275; no. 24 begins 276.

In addition to the quire-numbers, an early hand has numbered the folios in the lower margins, but in a curiously irregular manner. Thus the number 2 is written on fol. 2, 3 on 3, 4 on 4, 5 on 5, 6 on 6, 8 on 14, 9 on 15, 10 on 19, 11 on 20, 12 on 21, 13 on 25, 14 on 26, 15 on 27, 16 on 28, 17 on 29, 18 on 30, 20 on 37, 19 on 38, 21 on 39, 22 on 40, 23 on 41, 24 on 42, 25 on 49, 26 on 50, 27 on 51, 28 on 52, 29 on 53, 30 on 54, 31 on 61, 32 on 62, 33 on 63, 34 on 64, 36 on 66, 37 on 73,

38 on 74, 39 on 75, 40 on 76, 41 on 77, 42 on 78; &c. It is obvious that this numbering is of the first half of each quire, and as the quires usually consist of 12 leaves, every alternate group of 6 leaves is numbered. Thus for the rest of the volume: the first folio of quire 8 is numbered 43; the first of 9 is numbered 49; the first of 10, 55; fol. 122, the second of 11, 62; fol. 133, the second of 12, 68; the first of 13, 73; the first of 14, 79; the first of 15, 85; fol. 182, the second of 16, 92; the first of 17, 97; the first of 18, 103; the first of 19, 109; the first of 20, 115; the first of 21, 121; the first of 22, 127; the first of 23, 133; the first of 24, 139.

The want of sequence in the above numbers indicates the loss or dislocation of certain folios. Thus the first folios of quire 4, viz. 37 and 38, and their conjugates 47 and 48, are transposed. The two middle folios of quire 10 have for some reason been cut out and replaced by the prosthetic folio 114. The first folio so cut out must have been numbered 60. The next paginal number 61 has either been erased or sheared off fol. 121, which is the first of quire 11. Fol. 135, the first of quire 12, should precede folios 133 and 134; its paginal number is effaced.

The MS. contains the Medical Encyclopaedia of the fifteenth century physician, Amir Towlath, whose work was the subject of a series of articles in Modern Armenian contributed fifteen years ago, by Father Levond W. Hownanean, to the Journal of the Mekhitarists of Vienna, called the *Hantès Amsoreay*. These were republished in book form by the Mekhitarist Press in Vienna in 1897 as part of a work entitled: "An Enquiry into the Vulgar Dialects of Antiquity" (*Հետազոտութիւնք նախնեաց ուսմկորէնի վրայ*). In this book Hownanean gives copious extracts from Amir Towlath's works, taken chiefly from Vienna codices.

The work begins with the following preface, fol. 26 (in the hand which wrote folios 1-188):—

{ } Ի շատակարան գրքոյս :

Պարբ պատիւ, և երկրպագութիւն անձառեւոյ . . . երրորդութեն . . . սկիզբն եղև գրման սրբոյ մատենիս, որ անուանակոչի Հէթիմարան 'ի Թաւկանիս փրկչին, և մերոյս գրեալ է առաջիկայ գրոյս : Սուղ ինչ բանիս ծանիք սիրելիք իմ, նախպէս ունի գիրքս այս առ ինքն հանդերձ. ե. ազգի լեզու բառս, որ գրեմ իսկ է ներ տեղւոյս . . . գտանի 'ի սմա զանազան և լիակատար խորիս մեղեր' ազգի ազգի գեղարայք և քաղցրահամ պիւ պիւ մէճուներ' որ քաղցրացուցանէ զբիմս, զբերանս, զգայունս, և 'ի ներքս բոլորից, հեղաբար ճաշակող հիւանդաց, և սիրով ընդունողաց : ի սմա գտանի բնաւ միանգամայն զնչն բոյսք և անուշահոտ ծաղկունք, շահաւէտ պտուղք և միոգ զարմելի, յաղագս պիտոյից, այսինքն. խօթացելոց և ակրցելոց մրդկնց, ուրեմն պահէ զհոգի և զմարմին և զամ անգամս նշին անարատ և ամբողջապիւ . . . և պարտ է իմանալ և գիտել զանուանս, և ներգործութիս, բուսոց, և անկոց, ծաղկանց, և պտղոց և այլ զնչն գեղարեից, որ այնու կատարեալ գոլով, ձեռնամուխ լիցի' առ 'ի պիտոյից խնդրողաց : Սուրբն ու պիտելիք' որք զմայլիք այսպիսեալ ամենալի զանաւորանաւ' որք կան ի սմա' զետեղեալք, յիշեսցիք առ Խոր յարժնւր աղօթս ձեր' զամենանուստ ճառալքս' ձերում' աղնուանկութեն, զնախնի բրժիշկն մեր' սեւ բաստացի խոճայ պարխուտարն, և որդի նր' ճէռահասարն, և որդի նր' բժիշկ պետրոսն : ևս յիշեսցիք' զգրիգորն, և ասարաղան, և թողունքն նշ. սարկաւագ բժիշկ միքաւլս, և եղբայր նրին խոճայ գէորգն, և որդի նր' Խիրացու մանուկն, որք և յիշեալք լիլիք առջի տն մերոյ յիլքս . . .

"Colophon of the book.—Glory, honour, and worship to the ineffable Trinity . . . This holy book, which is called a Physic-book (*hêqimaran*), we began to write in the era of the Saviour,† and the date in our own era is written in the present book. You shall be briefly acquainted with its contents, my friends. First, this book contains all at once five different languages, used each in its due place . . . and you will find in it a varied and ample honey-cake of divers remedies and sweet-tasting drugs of a kind to sweeten the palate and mouth, sense organs, and internal parts, if they be patiently consumed by the sick and accepted

† The date is not given.

in a friendly spirit. You will also find in it an assemblage of all sorts of plants and fragrant vegetables, useful fruits, and remarkable berries, for the use and needs of people that are sick or infirm, of a kind to preserve soul and body and all their members intact and whole . . . And it is necessary to understand and learn the names and efficacies of vegetable products and plants, of shoots and fruits, and other divers remedies, in order that being so accomplished we may prepare them for the use of those who seek them. Therefore, my friends, if you are satisfied with such ample treasures as are here arranged for you, remember in your meritorious prayers to the Lord the very humble servants of your noble selves, our first physicians, Khodjay Parkhutar of Sebaste, and his son Djêrah Asar, and his son the physician Petros. Also remember Grigor and Asar Alan and their descendants, Sarkavag (=deacon) physician Michael, and his brother Khodjay George, and his son Tiratzu Manuk (=youth), that you in turn may be remembered before our Lord Jesus Christ . . .”

Fol. 3 (under centre of headpiece):—

Լինիս գու գիտուն, արայ բանիս պես. Գլորոցս է անունն անգէտի անպէտ.

“If you are scientific, then make use of this work. The name of the book is *Useless for the ignorant*.”

There follows this in gold and blue and red capitals:—

Շնորհիւ տն և ողորմութիւն արարչին և անմահին
այ որ պարգեւող է ամենայն բարեաց . . .

Լ՛արենք զարարիչն անձն թէ՛ կամ զբանս կատարէ:
Գլորենք զգեղերուն անուանքն՝ ըսկըսայ ի յայբուբենէ:
Որ էր բժշկաց արուեստ և բառերի յաւկտութենէ:
Լ՛արտիսս՝ հինգ լեզուաւ՝ զհայոց թուականն շինէ:†
Ի ժամանակս թագաւորութեն իսմայելացւոց ազգին
սարակինոսաց ի յազգէն հագարու՝ ի նուազել թա-
գաւորութեն յունաց՝ ի մայրաքաղաքն կոստանտինու-
պուղիս՝ որ անխաղթ է անսասան կենան այն քրիստո-
նեաւքն որ անդին բնակեալ:

† In red ink.

Ի թագաւորութեն սուղգան մուհամմատ խանին,
և ի հայրապետութեն տն սարգսի աթոռոյ սրբոյ
եղմիածնի: և յեպիոկոպոթն ար նիկողայոսի, մայրա-
քաղաքն կոստանտինուպուլի, եւ ի թուականութես
հայոց վերոյ գրեալ շինէ կարմիր գրին՝ առ ոսն սրբոյն
նիկողայոս սքանչելագործ և արագահաս հայրապետին:

Խարքմանեցաւ այս գիրքս: մէկ մէկ գեղերուն
զաւրութիւն ի բազում գրեանց յայլազգաց ձեռամբ
մեղաւոր, անպիտան և անխմտութիւն ամբարտաւան
ամմասիացւոյ՝ առ ի յիշատակ, իւր և ամենայն քրիս-
տոնէից, և որ կարգան, և կամ աւրինակեն յիշեն
հայր մեղայիւ մի, և քօ յիշէ զինքեանս, յիւր միւսան-
գամ գալուստն. ամէն:

Օ, այս գիրքս շինեցաւ և ստուգեցաւ շատ բառերով,
և պատմութեներով, զի որք կարդան հեշտութիւն յիմա-
նան, և անգէտն ոչ աւգտի ի սմանէ և անուանեցաւ
զայս գրոց անուն անգիտաց անպէտ, և պարտական եմ
գիտնականացն և ծառայ անձ փոխոտիայիցն . . .

և ի յայս բանիցս առին առաջին բժշկապետքն
մեր՝ մեծն միսիթար բժիշկն, և հարոն բժիշկն, և որդի
նր ստեփաննոս բժիշկն, և տոհմն նոցա՝ ճոշիւն բժիշկն՝
և սարգիս բժիշկն՝ և յակոբ բժիշկն՝ և գեղին բժիշկն՝
և սիմաւոն բժիշկն՝ և վահագմ բժիշկն՝ որ շատ
գրեանք շինելէին վասն գեղերուն զաւրութեն և
աւգտութեն. կարճառաւտէին արեւ. և թէ զընութիւն,
կու գիտէաք նա զէնութիւն չիգիտեաք՝ և թէ զզաւրու-
թիւն կու գիտնայաք զընութիւն չէաք գիտնալ՝ և կարոր
զանուանքն գիտեաք և զինքն չիգիտեաք և կար որ ոչ
զանունն գիտէաք և ոչ զինք և ոչ զիւր փոխանն՝ և ի
վերապայտը հանապաղ մեղի պակասութիւն կար վստ
գեղերուն՝ և այս պատճառաւ այլ ազգաց կարաւտեաք:

Եւ յետոյ գնացաք ի շուրջ եկաք լազում քաղա-
քանի, և անցաք զծոմն և շուրջ եկաք զաշխարհն
մակեդոնացւոց, և եկաք բնակեցաք ի մայրաքաղաքն
ի կոստանտինուպուլիս՝ և հաւաքեցաք շատ գրեանք
ի յայլազգաց՝ և աշխատեցաք և ուսաք զբառերն և
զանուանքն՝ ազգի ազգի՝ և զփոխանն և զանունըն
չաքն հինգ լեզուաւ կամաւքն այլ:

Վիտացի որ զամեն լեզու՝ մէկ մէկ նշանագիր
արարաք՝ որ է այս նշանաւքս՝ յարապկերէն, յի:
պարսկերէն, իգ: թուրքերէն, թ: հայերէն, հ:
հոռոմերէն, հի: ասորիւն, մի: լատին, լ: ֆրանկն, ֆ:
Օ, այս անշահ համար գրափակարար վստ խորթութիւն որ
չի շատաբանի: եւ այլ անուանք բժշկապետացն, այս
են, բոք բարագտն: դս, գեղիանոսն: սին, սինեայ
որդին: դս, գիսկրիտոսն: իպն, իպնպայտարն: պո,
պատեհին: վասն այնորիկ որ կարճառաւտ լինի: և

այս բժշկագրության անուանքն որ պիտի յիշուի 'ի
գեղերուն զաւրովեցն 'ի մէջն է կամաւն ալ :

"By the grace of the Lord and the mercy of the Creator and immortal God who is Bestower of all blessings . . .

"We praise our Creator God, because, if he wills, he fulfils our designs. We here enumerate in writing, in alphabetical order, the names of drugs which appertain to the physician's art, and with due regard to their proper names. Our work is completed in five languages in the year of the Armenians 927 (A.D. 1477), in the age of the domination of the Ishmaelites of the race of the Saracens of the race of Hagar, when the empire of the Greeks was crumbling to decay, in the metropolis of Constantinople, where the Christian inhabitants, however, live unconquered and undisturbed.

"In the reign of Sultan Muhammat Khan, and in the patriarchate of Sir Sargis at the holy see of Edschmiadzin, and in the episcopate of Sir Nicolaus in the metropolis of Constantinople, and in the above-mentioned year of our Armenian era 927—write it in red—at the foot of St. Nicolaus, the wonder-worker and swiftly moving Pontiff.

"This book was translated, giving the potencies of drugs, one by one, from several foreign originals, by the sinful, unprofitable, and unintelligent physician Amir Towlath of Amasia, as a memorial of himself and other Christians; and may those who read or copy it remember him with a *Father, I have sinned*, and may Christ in turn remember them at his second coming. Amen.

"We have built up and rendered accurate this book with a wealth of names and descriptions, in order that readers may find pleasure in understanding it, without the ignorant profiting thereby. Wherefore we have named our book *Useless for the ignorant*, for I am indebted to the scientific, and a servant of all philosophers . . .

"And from these discourses our first arch-healers borrowed—I mean, the great physician

Mkhithar, and Aaron the physician, and his son Stephanus the physician; and their clan, namely Djoshlin (Jocelyn) the physician, and Sargis the physician, and Jacob the physician, and Deli, physician, and Simavon the physician, and Wahram the physician, who accumulated a wealth of works on the potency and utility of various drugs, and abridged what they borrowed. Without them, we had known their nature, but not their essence; or their potency, but not their nature. And maybe we should have known their names, but not the drugs themselves; or we might have been ignorant of their names and of themselves, yet not of their values . . . For all these reasons we could not do without foreign sources.

"And subsequently we set forth and made a tour of many cities, and crossed the sea, and made a tour of Macedonia, and came and dwelled in the metropolis, Constantinople. And we collected many books by foreigners, and worked hard and learned the terminology and nomenclature as well as the value and the ways of getting them, in five languages, by the will of God.

"Note that we have indicated each of these languages by particular signs, which are the following. For the Arabic, *A*; for the Persian, *P*; for Turkish, *T*; for the tongue of Hayasdan (= Armenian), *H*; for Roman, *R*; for Assyrian, *As*; for Latin, *L*; for Frankish, *F*; . . . As for the names of leading physicians, we have used the following abbreviations to designate them. *Bt* for Bagrat, *Gs* for Galenus (*spelled* Gelianos), *Sin* for Sineay Son, *Ds* for Dioscorides (*spelled* Diskritos), *Ipn* for Ipnpaytarn (= Ibn Baidar), *Pt* for Patehi; for these are the names of leading physicians which must be remembered in connection with the potency of various drugs."

In the sequel he names and gives the virtues of sixty-four different drugs.

Towards the end of this introduction, fol. 12, we read:—

Եւ հիմա՝ պատահէ որ ասեմքանի մի բան վասն գեղերուն, անարժան և անպիտան ծառայն Վարդապետ թփիչ ամասխացին, յիմացիք և հասկցիք եղբայրք՝ որ այս գրքիս ձեն այսպէս է, որ զմէկ դեղ ի մի անունն՝ շատ բառերով է գրած ի վերայ այբուբենի: և աւթխարն, Դ. բառով ՚ի վերայ այբին, և հայ բառով վաղմեռուկասն, յիշած է ՚ի վերայ վեզին: հանց որ աւրուսան յարապկերէն է, և հայրէն վառ վռուկ ասեն, յիշած է ՚ի վերայ վեզին . . . և կայ դեղ որ հինգ և վեց անուն ունի, և ամէն անուանքն յիշած է ՚ի վերայ գրին թէ զինչ գիրորի՝ յառաջագայ՝ և ի մէկ անուանն ՚ի վերայ յիշած է զենութին և զաւրութին՝ և զշարութին թէ որպէս է, և ձարխտն յիշած է ՚ի վերայ ձայնին . . .

Եւ այլ յիշենք թէ էր եղաւ այս գիրքս աշխարհաբառ, և այս վասն երեք պատճառի. Մ. առջին այն է որ ամենայն մարդ քերական չի կարէ կարդալ և կամ արտաբեր գրեանք՝ որ զայս խրթին բաներս յիմանա, այն որ համար եղաւ աշխարհաբառ, եւ երկու պատճառն այն է աշխարհաբառ լինելոյն որ այլ բառեր խառնեցաք՝ որ մէք ՚ի տաճկանց բառն գտաք և պիտանի էր այս բառերս մեզի վասն տաճկանց ստածումն անեւելուն համար: եւ երեք պատճառն այն է որ կայ ի յայս գիրքս յարապկերէն, և պարսկերէն, և հոռմերէն. և թուրքերէն, այն որ համար որ այս գիրքս ի յայլ լեզուէ փոխելէ պիտոյ համար շատ բառեր կայ ՚ի յայս գիրքս և է աշխարհաբառ. և թէ ան յաջողէ, ՚ի գրոց ՚ի վերջն յիշեմ մեկադէկ բառգիրքմն որ զինչ որ դժար բառ կայ հայ լեզուաւ պատմէ զի որ կարգացողն է դիւրաւ հասկնայ, և ուսանողն դիւրութիւն ուսանի, և իսկ ի ծածուկ իրք չիմնայ և յայտնի կամաւն չայ. ամէն . . .

In the above he assigns reasons for writing his book in vulgar Armenian. Firstly, not everyone is so educated as to read the classical idiom or the tongues of foreigners; secondly, he has used many words which he found in Turkish for the convenience of Turks; and lastly, many words are taken from Arabic, Persian, Roman, and Turkish. He promises to provide at the end of his book a glossary† explaining in Armenian all the foreign words he has used.

The main text begins, fol. 13, as follows:—

† The MS. contains no such glossary, and perhaps the author never finished it.

Մ. աւրուսան, որ հայրէն վառվռուկ ասեն և ինքն խոտմէլ (?) որիւեւ (?) ունքն կուբուսնի, և ի յամեն ճուղ վերին մինչ և ի վայր սերտ տերեւնի է որպէս բակլային մեծութենովն, բայց գունդ չէ զեղզղակլան՝ նաւարէ, և ՚ի վերնն զաղապունի, և ամէն տերեւ երկու տակ է, և ՚ի մէջն տափակ հունդունի կարմրածեւ, և յառաջն որ կուենէ տերեւն ՚ի գետինն կուփուռի, և յետեւ որ ձայ կուհանէ՝ և հունդն ՚ի յորձայնտերեւին ՚ի մէջն է: և թուրքն այս խոտիս, զուտուզաւթի կուսաէ, և յարապն հաշիշըլ քալապուլ քալ կուսաէ՝ որ թարքմանի ՚ի հայ բառ՝ կատղած շանդեղ: Հորժամ զայս դեղս ջրով եփեն, և զջուրն խմցեն այն մարդոյն որ ցուրտ անցելէ աւգտէ . . .

“A. Alusan (Alyssum, i.e. madwort), which in Armenian is called *Warwruk*, and grows . . . and the Turks call this herb *Lutuzauthi*, but in Arabic it is called *Hashish ul qalapul qalp*, which in Armenian is to be rendered ‘mad lightning.’ If you boil this drug in water and give the decoction to drink to one who has caught cold, it will do him good . . .”

The various authorities are noted in the text in red ink, as *Իպն* (*Ipn*), *պոն* (*Ptn*), *գեղիանոս* (*Gelianos*), &c.

The drugs are described in alphabetical order, and their description ends fol. 280a. There follows, fol. 281, a colophon too effaced by damp to be legible; but the beginning of it has been copied on the opposite page, fol. 281a, and it runs thus:—

Փառք քեզ տէր և արարիչ մեզ ողորմեա՝ որ սուղ եւ մարդկային միտք և ըսգայ . . . գրեցի կատարեցի բան զինչ որ կայ ի բառից բժշկութեւն զինչ որ գրտաւ. աւարտեմ զսա՝ հինգ լեզուով զինչ որ ուսաւ: ՚ի հայոց՝ և ՚ի հոռմոց՝ և յարապկա՝ ի պարսից՝ ի թուրքաց՝ քիչ լաթինա: և ՚ի հայոցն եմ արարել զսկիզբն դորայ: ՚ի վերայ այբուբենին զինչ դեղ որ կայ. և զգէն այլ յիշենք վերջն սորա: եւ բժիշկ ամիրտովաթն հայրս եղիայ: որ ծնեալ եմ ի քաղաքն ամասիայ: եւ հիմա եմ բնակել ՚ի բիւզանդիա: որ իսկ ՚ի դորայ նման քաղաք չի կայ: որ ամենն է թուրք ազգին հիմա կոր կայ: որ ասեն տաճիկ լեզուաւ կոստանդինա: գծողին և շինողին ով որ կարգա՝ ողորմիք որ ասէ հայր մեղա: որ ի բանս այլ պակասիրք չի մնա: փառք քեզ արհայոց թվին: լմնայ: (The last word is given in red ink.)

"Glory to thee, Lord and Creator, have mercy on us, who art Bestower of human mind and senses . . . I wrote out and finished all that I could find of medical terms, and completed in five tongues all I learned, in Armenian, Roman, Arabic, Persian, and Turkish, with a very little Latin. But I begin each article on a drug in Armenian, taking it in alphabetical sequence, and mentioning after each its price. I, the physician Amir Towlat, was an Armenian, and was born in the city of Amasia, but am now dwelling in Byzantium, a city which has no equal, for it is now the throne of the Turkish race, and in the Tadjik language they call it 'of Constantine.' May Christ have mercy on the reader who says a *Father, I have sinned* for the writer and composer of this work, and of whose discourse nothing is left incomplete. Glory to thee, O Lord. In the era of the Armenians 931 (A.D. 1481)."†

The rest of the author's colophon is left uncopied.

Below the above, in the middle of fol. 281a, is written in pale ink by another hand: *Փրկեցաւ ի քս ափրոսով թ բժիշկն թարգմանող գրոցս ի թի՛ ջնէ. գեկ. ք. աւրն Տինգշարթի.* "Amir Towlat, the translator of this book, passed away in Christ in the year 945 (A.D. 1495), Dec. 8, the fifth day of the week."

Below this, again, *մարտիրոս արեղայ*, Martiros Abelay (*i.e.* monk), asks for our prayers in a rudely written note dated 927, 939 (A.D. 1489).

On fol. 281b is written out a recipe in a good *bolorgir* hand, similar to that in which the colophon of the author is re-copied.

At the end of the volume are fragments of two vellum folios of a Gospel, cut down to

† Just as the writer above, instead of using the ordinary notation, gave the letters which signify 500, 20, 400, 7, to indicate the date 927, so here he gives the letters which signify 30, 200, 400, 1, 300, to indicate 931. This sort of conceit has for its object to express a date as an articulate word: there *shiné*, here *lmnay*.

suit the size of the volume, and written in a good *ergathagir* or uncial hand, in double columns, with Ammonian Canons added. The divisions of the text are distinguished by red and yellow flourishes in the margin. The MS. from which these fragments were taken was scarcely later than the twelfth century. The text of the first folio is Matt. 9⁸⁻¹⁸, *սոս]իչն արեպիսի իշխանութե*, as far as *կեցցէ*. The second folio contains Matt. 10¹²⁻²⁵, from *մասնիցէք ի սունն ողջոյն*, as far as *ծառային իբրեւ*. This text omits the words *ի սանէն կամ* in verse 14.

135.

Or. 2624.—For description of the first part of this MS., see above, p. 160.

Folios 58–99 contain astrological prognostics in regard to children born under certain constellations. The beginning is lost, and the first complete section begins thus on fol. 59b:—

կանանց է.

Խոյն և իւր աստղն մարեխն է. Լսացին իմաստնասէրքն, թէ կին որ այս աղթարքս ծնանինայ լինի նմանութիւն և կերպարանօքն, գեղձ անմազ, և կարմիր երես, և ոչ խորակն և քիթնսուր, և բերանն փոքր, և շրթունքն նասար, և պատկերօքն գեղեցիկ . . .

"For women. The Ram and its star is Marekh. The wise have declared that a woman born under this constellation (*altharq*) becomes in likeness and form like a peach . . ."

This treatise is divided into twelve sections, and ends with the characteristics of male and female children born under the Fish and its star. It is written in fairly pure Armenian.

Folios 100–122. A series of prayers, or rather of pious rigmaroles, to be addressed by diviners to the credulous. Begins:—

Սուրբ երրորդութիւն փրկէ զքեզ նմ փորձութենէ, փարատեցաւ ցաւ սրտի քո, մեծ ուրախութիւն և շնորհ յայ. և և դու բարձրանաս մեծ պատուով, այլ յորժամ ընծայեցար ի ծնողաց քոց, մեծ հիւանդութիւն կրեցեր և դու հալածական եղե ի ազգականաց քոց և ի բարեկամաց. ԼՅԼ պատրաստ կացո զանձն քո ի գաղանաց . . .

"Holy Trinity save thee from all temptation, the anguish of thy heart is removed, great joy and grace from God. And thou shalt rise to great honour. But when thou wast consecrated by thy parents, thou sufferedst sore sickness and thou wast persecuted by thy kinsmen and friends; but keep thyself prepared against wild beasts . . ."

There follow such prayers for each letter of the alphabet and for the twelve signs of the Zodiac and the seven planets.

Fol. 122*b* is occupied by a circular design. The circle is divided by diameters into sixteen double compartments, of which four are severally assigned to Father, God, Son, and Spirit. In each four the attributes *true, without beginning, without generation, and just* are inscribed (in Armenian, *ճշմարիտ, անսկիզբն, անեղ, արդար*). The sixteen inner compartments are assigned to Manuel (under *Father true*), Gabriel (*Father without beginning*), Michael (*Father ingenuitus*), Salathiel (*Father just*), Zuriel (*Son true*), Var-savor, i.e. Comet (*Son without beginning*), &c.

Fol. 123*a* contains a similar table in squares.

Fol. 123*b* contains a table beginning thus:—

մանուէլ	հարց	յոհան.
գաբրիէլ	հարց	յակոբ.
միքայէլ	հարց	սահակաբն.
սաղաթիէլ	հարց	անդրէաս.
զուրիէլ	հարց	թաթէոս.
վարսավոր	հարց	պրոխորոս . . .

"Manuel, of fathers (*or* question), John. Gabriel, of fathers, Jacob. Michael, of fathers, Stephanus. Salathiel, of fathers, Andreas . . ."

Folios 124–145. A series of invocations, in vulgar dialect, of the sixteen personages equated in the above table with angels and aeons. Begins:—

Պերտոս:

Երայ զբանդ քո լինի. վաճառ ազնիւ քեզ ազոդի շնահաւոր և բարեղի ամեն տարի քեզ կատարի: Բայց չունիս դու կեանք յերկար . . .

"Go about your affair. The deal will turn out advantageous, successful, profitable, and

the whole year shall end well. Nevertheless, you will not have a long life . . ."

Folios 146–150. Ումեն իմանասիրի: Եւս-ցեալ յաղագս լուսին աւուրցն. Որ զերազն յայտնէ. Եւսին աւրն. լուսին բարի է, հիմնարկանել, սերմանել, ի ճանապարհ երթալ, որ հիւանդանայ տանի, բայց ապրի. որ ծնանի բախտաւոր լինի. երազն. ժյւ օրն կատարի.

Ի աւրն բարի. կորուստն գտանի. հիւանդն ողջա-նայ . . .

"A certain philosopher's treatise on the days of the moon, making clear your dreams. The first day of the moon is good for laying foundations, for sowing, for setting out on a journey. He that is sick is racked, yet survives. He that is born on it will be lucky. A dream is fulfilled on the twelfth day . . ."

This treatise is incomplete by loss of folios after fol. 149.

Fol. 151. Սրբոյն կիրդի հրգին սասցեալ է վո կաղանդաց, թէ զինչ լինիցի.

"The treatise of Cyril the Patriarch on Kalends, explaining what they are."

Begins: Եթէ կաղանդն ի կիրակի լինի. ձմեռն պինդ. և ձիւնամեծ. գարուն գիճային և ամառն երաշտ. և չարաշունչ. հողմ հարաւ շնչելով. պտղոց նուա-զութի . . .

"If the kalend be on a Sunday, there will be a hard winter with much snow, a wet spring, and a summer of drought and bad air. The south wind will blow, and there will be a shortage of fruit . . ."

Ends, fol. 153*b*: Եթէ կամիցես գիտել զժամն ի սկզբանէ արարած մինչև ուր ես. կալ. ր. ջ. հզ. և զհայ թուական ի վր բեր և այն է: եւ ի քի ծնընդենն մինչև ի մեզ կալ. զծք. և զհայ թուական ի վր բեր և այն է.

"If you want to find out all from the beginning of creation up to your own day, take twice 976, add the Armenian era, and you have it. And from the birth of Christ until our own day, take 52, add the Armenian era, and you have it."

For description of folios 154–213, see p. 281.

Folios 214–272. Թժշկարան, և հաքիմարան. ըստոյգ և զարմանալի մեծին ճալարիոս հաքիմին տրարեալ:

“Medicine and physic book, accurate and admirable, composed by the great Djalalios Haqim.”

Begins: Սաղասի գեղ. առ հալի լալ. ի. հաս և տարիչ ինի. ուպի պէռ որ է տաք գեղ. և թեղի. և տապկէ ջրով, և նաւթով, աւծնէ զնստոյ տեղն. և նոյնչափ պանիր, զամէն աղայ, ու խառնէ իրար, ափիղ միջովն ի բերանդ ձգէ և ի հեռ ջուր խմէ. քօր հեռ իրաց, և լաւ նայ.

“A remedy for phlegm. Take,” &c.

From fol. 215 onwards, Ղալինոս հաքիմ, “Of Galen the Physician,” is written in lower margins of every couple of pages. The name *Djalalios* therefore on fol. 214 must be a corruption of *Galen*.

The tract ends, fol. 272b: և առ մեղր. Ծ. տրամ, և մաճունի պէս արայ, և տուր ժամ. ք. տրամ. “Take of honey 100 drams, and make it up into a cake, and give every hour three drams.”

Folios 273–274a. A late hand has scribbled various remedies.

Folios 274b–278 contain 146 headings of some moral treatise. They begin thus:—

ա. վս ծոռի տեղը.

բ. որժամ առաջի թագաւորաց մտանես ասէ.

թ. մեղաց թողութի է.

Thus they are not complete, several numbers being dropped out here and there.

On fol. 273b, in a hand as early as the main text, is written: Ես տիրեցի պր շիմքին որդոն միորին, թվ ոճկ “I was a friend of Paron Shimqo son of Mioqo, in the year 1053 (= A.D. 1603).” I correct the impossible 4 of the numeral to a 9.

On fol. 278b the following in another hand: այ յողումութան մուրատեղա թվ. ոճգ ին մարտին լ. օրն. “God’s mercy on Muratel, in the year 1103 (A.D. 1653), March 30.”

There follows another note in the same hand, of which the first words are obliterated, and

containing the number of the year, ոճխ, i.e. 1140 (A.D. 1690).

At the beginning of the volume, fol. 1a, is another note, as follows:—

Թվ. ոճդ և գեկը. իէ օրն եր . .

լուսուն դէմ. ի ք. սա հաս . . .

ծնաւ որդիս պողոսն. և . . .

սեցաւ ձեռամբ ար անդ

ւրեասին.

“In the year 1084, Dec. 27, when the moon was in opposition . . . in the fourth section . . . was born my son Paul, and he was . . . by Têr Andreas.” (The year 1084 answers to A.D. 1634.)

A seal is impressed on folios 145b and 170b bearing the legend: Վրի ծա գրիգոր, “Grigor the servant of Christ.”

136.

Or. 6471.—Paper, stained by damp from fol. 157 to the end; the rubrics also are much smeared, an effect of the same damp. European binding of dark leather, stamped with designs. Folios 263, in 23 quires; written in a thick but clear *notergir* or notary’s hand in double columns of 34 lines.

The MS. is a treatise on Magic, Astrology, and the Calendar. The final colophon, fol. 258, gives an account of the contents and of the divisions of the work as the writer conceived of them. It is as follows:—

Եւս յուշ լիցի ձեզ չյրք և եղբայրք իմ իսկ և իսկ յայանեմ, սիրեացդ իմոց, վս այս գրգիս որչափ նեղութի և դառնապանք կրեցի մինչև այս կեա հասուցի, կարծեմ թէ ոչ ուրեք գտանի այսպիսի հասուստ, ոչ թէ գանձիւք այլ իմաստութիեամբ, ուր ասէ սողմոն թէ ոչ ալեօք ծերունք այլ ալեօք իմաստութի, բազում աշխատանք և վիշտս կրեցի. մինչև լ. ամ ոչ հեռացուցի ինձնէ մինչև հասուցի այսմ կետի, եթէ կամիք իմանալն այսէ որպիսունք գրեղյս որ ծանուցանեմ սիրելեացդ և ուսումնասիրացդ յայս իսկ լիցի այս է որ յառաջ միայն աղաւիտներ, նա ևս լ գուռն տաւթ վանա բերի, ժք, մեծ վիզին, է մօլորականի սլամբն,

յարդրում գրեցի, ժշ, մանար վիվի թոխաթու բերի, զհեակ մարսվան առի, բոլորակներն գիսաւոր աստեղն. փափերթու առի, է մանազուլի պատկերն յիզմիրու բերի, հաւախսն ըստամպուլ գրեցի, հէ ազգի գիր կիրիտու բերել տվեա հաւալս է վերոյ գրեալ ասացեալ չարչարանքս այս չափս բաւեսցի իմաստասիրացդ յուշ լիցի:

Վրեցաւ գիրքս թուին Կէ: Լըդ օ ոք որ հանդիպի այսմ գրքիս կարդալով, կամ օրինակելով միով հայր մեղայի յիշեսցի զվանեցի տէր Արմասափի որդի գրքս ծախ Լճատուրին որ է ամենհուն ոտաց հող և մոխիր և զան մեղքն ոչ յիշեսցի Լճն այմեն յի:

Լյս է ցանկ գրքոյս գիւրաւ:

Լա աջ աղաւիտն որ է սրի մահ թուում,

երկրորդ պատկերաւոր մանազիլն

երրորդ ժիգուռն վիվին.

չորրորդ է մօլորակներուն տլմն.

Ե երրորդ ժիգուռն վիվին.

զհրդ մանազիլ տլմներով.

է երրդ, լազգ տաւէթն.

ը երրդ վեղ Կե եակն.

թ երրդ, բոլորակներն և աքեոր աստղերն:

Ժ երրդ. հաւախսն:

ժա հէ ազգի գիրն:

Երկոտասաներդ մանար և խոշոր բան շատ կայ որ աստի և անտի գրեալ կայ ի մէջս.

"Fathers and brethren, this bear in mind. Verily I acquaint you, my friends, as touching this book, with all the straits and hardships I suffered in reaching this point. I do not think such riches are to be found anywhere, riches not of treasure but of wisdom, as Solomon hath it in his phrase: Not with white hair of age, but with white hair of wisdom. Much toil and tribulation I endured. During thirty years I never quitted it, until I reached this point. If you desire to understand, this is the character of the book, which I impart to my friends and to lovers of learning. Let this then be plain, that the first part contains *alavit*¹ alone. Moreover, I brought the thirty sections of *Taveth* from Van; the fourteen great *Vivkh*, and the *Telesmata* (*telesmn*) of the Seven Planets, I wrote in Arzum (Erzeroum).

¹ Perhaps علاء (supplement).

The sixteen Lesser (*manti*) *Vivkh* I brought from Tokhat. The treatise on 6000 (years) I brought from Marsovan. The Cycles of the Hairy Stars (*i.e.* comets) I brought from Babert (spelled *Phapherth*). The Seven Characters (*or* images) of Manazul I brought from Izmir (Smyrna). The Language of Fowls I wrote in Stambul. The Alphabets of the Seventy-two Races I had brought from Krete . . .

"This book was written in the year 1060 (A.D. 1610). Whoever chances on this book and either reads it or copies it, let him commemorate, with a *Father, I have sinned*, Têr Hovasaph of Van, son of Astuadzatur, who paid for the book . . ."

This is an index of the book in brief:—

1. *Alavit* which is *Srimalthum*. This occupies folios 6–95 of the codex, and at the end of the tract the title is spelled *Alavêth*, and in the Arabic (տաճիկ, *i.e.* Tadjik tongue, *Sûri Muqthum* (սրի մաթթում)).
2. Characteristic (*or* pictorial) *Manazil*.
3. The fourteen doors (*i.e.* sections) of *Vivkh*.
4. The τελέσματα (*tlsm*) of the Seven Planets.
5. The sixteen doors of *Vivkh*.
6. *Manazil*² by way of *telesmata*.
7. Thirty kinds of *Taveth*.³
8. The Six Cycles of a Thousand (years).

In the above we have the author's own account of his work. Parts of it, especially the first paragraphs of the early sections, are written in a fairly correct, if vulgar, Armenian, but the greater part of the text is a jargon of popular Armenian dialects of the sixteenth century, mixed with Arabic, Persian, and Turkish. For the historian of alchemy, astrology, and magic, the compilation has a singular interest.

Fol. 3. Introduction:—

Լնիւղն և անպարագիրիլն, Լճ զոր ինչ որ գոյս-
ցոյց յուշն է թէ զմանալիքն, և թէ զգալիքն, ի վն

¹ *I.e.* مكتوم (hidden secret).

² منازل.

³ تمريد (spell).

էակացս այսոցիկ, փիլիսոփայք սահմանեալ իւրաքանչիւրոյ գոյից, տան կերպիւ իւրք սահմանս զարմանազանիւ. Լ'առկուի: ուստի վեհարանն: Լ'իստոտէլ' որ է աշակերտ եռաներկու ուր է խորազնչին: Պղաւտնի, զոր տրամատէ զէակն ի գոյացութի և ի պտահումն: Լ'որդ զգոյացութի որոշեն որ է երկակի նա նշարմանականի ձայնող...

"The immaterial and incircumscribable God educated all he created out of naught, whether intelligible or sensible, and in respect of these existences philosophers, defining each thing, supply in a manner admirable definitions. As, for example, the sublime Aristotle, who was a disciple of the profound inquirer Plato, divided existence into substance and accident. Accordingly they separate substance which is twofold..."

Fol. 6. Հանունն այ գթածին և ողորմածին, և ած կատարեցէ զփառաբանութիւնս իւր, զի իմաստութի այ զամ ինչ պարագրեալ ունի, և զօրութի նոր յամ տեղի մեաւ և իշխանութի. և օրհնութի նոր կացցէ ի վր յամ սրբոց իւրոց. եւ ի վր այսր ժողովեցաք զայս գիրս յամ ազգ գիտութեց, ի տլումսթէ և յամ ազգ աստղարաշխութեց. Եւ այս հեոի է և շատակայ յամ բանից զոր հակառակ կան կամ ներհակ գտանի ած պաշտութեց: Եւ այլ պարտ է մեզ որ յառաջ քան զմտանելն ի խորհուրդս գրոց ցուցանել պարտ է մեզ զգրուներս զայսոսիկ:

Յի է դուռն առաջին վս առելութի գիտութեց. զի իմաստութի կենդանութի է հոգւոյն և բանականութի և փարատիչ ի ցաւոց սրտից խաւարելոց. զորս խաւարն անգիտութե ծածկեալ է զհոգին ուղ զվարագուր որ ոչ կարէ տեսնել զճշմարտութի. եւ ի յայս գիտութե և փառացն էառ սուղըատն և ասաց թէ հոգին զօրութի առնու ի գիտութենէն ուղ մարմին ի կերակրոց և բնականաց...

"In the name of God the Merciful and Compassionate. And may God accomplish his glorification, for the wisdom of God hath enveloped all things, and his might hath entered all places with authority, and his blessing shall rest on all his saints. Now we have gathered together and made up this book out of all sorts of lore, out of *telesmata* and all kinds of astrology; and it is far removed and distant from everything which

is opposed to or incompatible with the worship of God. We must, moreover, before entering further into the designs of the book, exhibit the following divisions (*lit. gates or doors*). For the first division concerns the reception of knowledge. For philosophy is the life of the soul, and reasoning disperses and relieves the pain of darkened hearts; when the gloom of ignorance has so covered the soul as with a veil, that it cannot behold the truth. And to this pitch of knowledge and glory Soulrat (? Socrates) attained, when he said that the soul wins strength from knowledge as the body from food and drink..."

Fol. 6b. Դուռն երկրորդ վան առաւել գիտութե իմաստութե արհեստիս այսորիկ զի ոմանք ասացին ի գիտութիս յայս թէ զօրաւոր է այս գիտութիս քան զամ իմաստութի. զի գիտութիս այս ցուցանէ քեզ զվերին խորհուրդն և զներքին խորհուրդն, և զերկրիս գիտութիւնն խորհրդակից առնէ զքեզ վերնոցն հանց որ գիտենաս զօրհանիւթիւն և զօրացես ընդ իրենք. և խառնիս ի դասս նոցա և ինիս ի նոցանէ և զինչ կամիս յամ հասանիս և բժշկես զամ ցաւս և հիւանդութիս զոր հէքիմք ոչ կարեն ռժշկել ուղ զգիտութի կամ զկոմնատար և առաւել զցաւս սիրոյ արութե բժշկես զի այս գիտութիս արն հրշտակօք բժշկէ և հէքիմք զեղով, և այս իմաստութիս տէրն և հետևողն կործանէ զիւր հակառակն առանց պատերազմի: Եւ այլ ասաց Լ'իստոտէլն թէ Պարհիմատուն մի է յիմաստաւ սիրացն, հակառակութի ընկաւ չէ ինքն. և ի Պնդաւ ղօսն և Պնդաւոն ազգաւ թուրք էր ի Պաղտատայ աշխարհն. ուղարկեց Պնդնաւոն առ Պահիմատուն, և ասաց թէ ո՞նց կարեն գիմանալ ինձ, զի զօհալն և մառնին չկարեն յիմ գիմացս գիմանալ: Հայնժամ լսեց զայս Պահիմատուն արար այն արուեստէն, որ այրող էր ի մառնիին արուեստուն և մառնին օգնաւ կան և կործանեաց զինքն վատ կորստեամբ, և փրկեցան ժողովուրդք բազում նորա չարութեանց: Եւ այս ասաց Լ'պումաշարն թէ կայր ոմն մի ի յաշխարհէն հնդկաց, որ գիտէր զխորհուրդն աստղաբաշխութե, և հնազանդեցուցեալ էր զհրատն:

"Second section (*or door*). About the exceeding lore and wisdom which appertains to this art. For some have said of this lore that it is more powerful than all philosophy. For this lore reveals to you the higher design

and the lower design and the lore of this earth; it associates you in the designs of the celestials, so that you understand the spirits (*rohaniath*) and converse with them, and mingle in their ranks and become one of them, and can accomplish whatever you like, and heal all diseases and forms of sickness which physicians (*hêqim*) are unable to heal... especially the diseases of love, of virility, you can heal. For the master of such lore heals by means of angels, whereas the physicians heal with drugs; and the master and pursuer of this lore can slay his enemy without making war. Moreover, Aristotle said that Parhmatôs (? Parmenides) was one of the philosophers, and there befell a feud between him and Pndalôs (? Pindaros), who was by race a Turk from Bagdad (*Paltat*). Pndalôs (*sic*) sent to Pahrmatôs, and said: How are you going to oppose me, for *Zohal* and *Marekh* cannot confront or oppose me? When Pahrmatôs heard this he obtained by this art that which can burn, from *Marekh's* workshop(?), and *Marekh*¹ helped him, and he destroyed his enemy, and many peoples were saved from his evil deeds. Moreover, Apumashar said that there was a man in India who understood the mystery of astrology, and had gained control of *Hrat* (*i.e.* Mars)..."

Fol. 9b. Լ՝յս գունն վասն տլամաթին գիտութի է, որ զվերի աստղերու զօրութին կու բերէ ի յերկիր և յիրքն կու խառնէ, կամ ՚ի քար կամ ՚ի պղինձ կամ ՚ի յայլ իրք ՚ի մարմն...

"This door concerns the *telesmata*, and it is a lore which brings the power of the stars above down to earth and applies it to matters here, blending it with stone or brass or anything bodily..."

Fol. 12b. Երկրորդ գունն գիտութի աստղաբանութի որ ասնն նույնով գիտութիւն, զոր հարկէ և պարտ գիտել մարդոյ: Լ՝ռաջին այս է զոր ցուցանելք թէ աստղերն որպէս երևումն և նշան կարեն յախարհս: Հառաջ մեծ լուսաւորն որ տեսանելք ՚ի վր երկրի որ նր զօրութին բաց արձակէ յամ տեղիս...

¹ مرجع.

"The second gate is of the astrological lore which they call the lore of *Noudschoun*,¹ which one must needs know. This begins with a demonstration by us of how the stars rise and have significance in this world. First, the great luminary which we see on earth and which sends out his power into all places..."

This treatise contains, folios 30-33, seven full-page pictures of the planets and moon, in colours, in Persian style of art. The legend under the first of these, fol. 30, is as follows:—

Օրհշաթն որ է երևակն, ալեորէ ՚ի յաջ ձեռն մարդոյ գլուխ. ի ձախ ձեռն մարդոյ ձեռն, և հեծերէ ՚ի գայլ, և ձախ տնօն կու քղէ զգայլն. եւ ազգմ այլ սուրաթ որ հեծերէ ՚ի խարտեշ ձի, և ի վր գլխոյն հաւկիթ և ձախ ձեռն ասպար. ծածկերէ զերեսն, և ՚ի յաջ ձեռն սուր: Եւ այսպէս է այս աստղն սուրաթն. կենայ ամէն կենդանակերպ չ տարի և կէս. յամէն աստիճան չ ամիս և կէս. Եւ պատէ զերկինքն չ տարի: Լ՝յսոր երկինքն արծիճէ.

"*Zohal*,² which is Saturn, is a grey-haired man who holds in his right hand a man's head and in his left a man's hand. And he is mounted on a wolf, which he spurs on with his left foot. And the other figure is mounted on a light-coloured horse, and on his head is an egg, and in his left a buckle. He is shading his face, and in his right hand is a sword. And such is the figure of this star. It remains in each Zodiacal sign two years and a half, and in each degree two months and a half. And it revolves over the heavens in thirty years. The heavens here are of lead."

Folios 40-45 are full-page pictures of the Zodiacal signs. The first of these, *համէլ*,³ *Aries*, is well drawn in yellow on a pink ground. The second, the *Bull*, carries a figure in a red tunic and peaked pink cap, playing a mandoline. The third, *եկաւորն*, *Gemini*, is a two-headed figure, with single trunk and but two hands and two feet, dressed in a flowing red garment with blue girdle; a green undershirt shows

¹ نجوم (stars).

² زحل.

³ حمل.

round the neck and in front where the red garment is cut deep down between the breasts; the two faces look asunder, and one head wears a gold peaked cap, the other a gold tiara. The fourth, *Խեցեխ*, *Cancer*, is a sea-monster resembling a jelly-fish, with a round human face above. The fifth, the *Lion*, is in yellow, with a round face drawn above. The sixth, the *Virgin*, wears a red jacket and pink breeches, has naked feet, a pink round cap, and a sword in left hand. The seventh, the *Scales*, is a figure almost identical with no. 3, only with a single head, a red turban, a green garment, upholding scales with her right hand over her shoulders. The eighth, *Կարիճ*, *Scorpion*, is a similar figure, with a gold tiara on head, red jacket, pink breeches, and runs along grasping two pendent crabs by their tails. The ninth, the *Archer*, is a blue quadruped resembling a cow, its head turned upwards; its tail is a yellow serpent, at whose fire-breathing jaws an erect human figure, with gold tiara and pink tunic, and half emerging from the jaws of the quadruped, shoots a bolt from a bent bow. The tenth, *ալեկոյն*, *Capricorn*, is a human figure in red tunic and gold tiara astride a blue goat. The eleventh, *Ջրհոս*, *Aquarius*, is a human figure resembling no. 8, running to let a pail held by a rope down a blue well-head. The twelfth, the *Fish*, is a human figure in a green flowing garb, with pink belt and red egg-shaped cap, astride of a large fish with red head and scales and blue fins.

Folios 48–95 are also given up to pictures. Each page is ruled into five vertical columns, and divided by horizontal lines into four main compartments. The first such compartment is as follows:—

Խոյն. որ է համէլ. նշանք կեր անուանք բուհուր գործք կերպարանք նոցին պարանոց նոցին նոցին նոցին	մարդ մի որ ըրահպի մուս, և սպանանէ գաշնակ ունի այ ստաբաք զքո շար կամ ի հետն և որ է զուռու իւր գանակով զօքին մպաթ. և, լար կամ -ուր ին
A human figure in scarlet robe, with a sword in belt and a Persian club in left hand.	

To each Zodiacal sign thirty such pictures are assigned. They are well and boldly executed in plain colours. The last one, of the Fish (*ձուկն որ է հուր*), on fol. 95b, represents a man beheading a kneeling figure with a sword. Its legends are: in the first column, *Սարգ մի որ զմարդ մի սպանանէ*, i.e. "A man slays a man"; in the second, *Տաս աճն հ*, perhaps: "Thou givest increment"; in the third, *Լճար*, i.e. "Treasure"; in the fourth, *Օղ ուզես ի կուղ դարձնես*, i.e. "What thou desirest, he gets thee by strife." The five loculi below are devoted to the supplementary five days of the year (*Epagomenai*), and are filled up as follows:—

Հինգ օր Լճեւանց՝ Լ. յ է ծկ փառանց Լրտա
լուծ ւն եղբիւր ի. ք. աւարի. ք. նաթ. ք. խուր. ք.

And this tract ends with the words: "And then (the year) enters afresh into the Ram":—

Եւ ապա մասն է ի խոյն:

Then the words:—

Պրոց անունն Լճաւէտ է:

Տաճիկն Սըրի մաթնում կասէ:

I.e. "The name of this book is *Alavét*, called in Tadjik *Sūri Maqthoum*."

Fol. 96. The second division of the book, called *Manazil* (or *Mansions*), begins as follows:

{ } Լճուն նյ գթածին և ողորմածին, դուռն ժե:

և մուղարինաթն երկու են աստղաբաշխութեանն և կենդանակերպըն: Լճաւին դուռն ասացին ոմանք ի յաստղաբաշխաց թէ երբ աղայն ի մօրէն կու բաժանի ի յայն պահն ի տալեղն կեննէ, երբ այն տալեին եղաւ նա իւր տեղն միւս տալեղն կեննէ, և այն աղգ մի հուրմ, կու առնէ. և այն աղգ մի: . . .

"In the name of God the Merciful and Compassionate, fifteenth door. And the *Mularinath*¹ are twain, of astrology and the Zodiacal signs. The first door, according to some astrologers, is when a child is separated from its mother: in that watch it ascends into that ascendant constellation,² where . . ."

¹ مقارنات, i.e. conjunctions.

² Talef or talekh, i.e. طالع, star in the ascendant.

Fol. 97b. 'Պուռն ժէ, որ ցուցանէ զլուսնին և զմանազինուն զՏօքն, զայս հուրմն գտաք ի գիրն աշնոտան որ հուրմուզն ասացեր, և տեսաք թուխթ մի այլ, որ ասեն իւր մասֆաւղղամար, և այն չ. գրոց մէջն փոխր մի հակառակութիւն գտաք, և ևս զայս կասեմ պինչ որ ի յաշնոտան գտաք, և զհակառակութիւն երկուսին ցուցանեմք ի մանազին որ գիտենաս .

Խ. Հուրմուզն որ է հուրմուզն ի համալին աւալէն մինչ ի ժիւ տարածան ժիւ դադիղան ինք թուանին . . .

"Door 17, which exhibits the *Houqm* (حرقم = rule) of *Lousnik* (moon) and of *Manazil*. This *Houqm* we found in the book *Ashnotas* (knowledge, cf. Persian آشنای) which Hourmouz composed, and we have seen another work (*lit. paper*) which they call *Masfaulzamar* (Book of the Moon, ? مصحف القمر); but between these two writings we found a slight contradiction. In what follows I shall say what we found in *Ashnotas*, and set forth the contradictions of the two sources in the *Manazil*, for your information. The conditions (شرط) which condition in the *Ram*, from the first (? 1) up to the twelfth degree . . ."

From this point, fol. 97b, as far as fol. 103b, the margins contain twenty-seven coloured drawings of fantastic monsters. A fish, with the trunk of a man and the head of an ass, with a bird in its hand, begins the series.

Fol. 103b. Rubric: Եւ այլ ասաց գրոցս զուրդուն թէ ես վճարեմ զայս չ հարցմունքս և պարտ է զինքն յիշատակել :

"Furthermore, the harmonist of these books declared that he settled these two questions, so it is necessary to mention him."

Begins: Եւ իմացիր որ զայս մանազինն աշխուհե կամ փորձելով կամ հրշտակօք գիտացերեն և այն որ հրեշտակք են ուսուցեր գտաք զգիրքն յաշնոտան. որ երբ հատուտ ուսուցեր զամանան զխրդին ֆաւղին ուսոյց զքնութիւն զմանազինուն, և այն որ փորձելով գիտացին և այն որ անդիմելովէր չ ազգեր, Խ այն որ ի վրո յիշնէ զուրգած, և գիրքն մասհաւն ի համարն վկայէ . . .

Fol. 104b. On the watches of day and night.

'Պուռն. ժիւ. որ ցուցանէ զանուն զպահերուն զգիշերուն և զցորեկուն. ասաց պալինասն թէ պարտ է գիտենալ ի յայս բանս :

Եւ աշին պահն ցորեկուն ասեն իւր բաֆի, յինքն կու աղօթեն մարդիկք իւրեանց ստեղծողին աղէկէ լեզուակապ առնել: Երկրորդ պահն կոչի իսյուլ յինքն կու աղօթեն հրեշտակք . . .

"Door 18, which sets forth the names of the watches of night and day. *Palinas*¹ has said that we must be acquainted with this matter. The first watch of the day is called *Bafkh*. In it men pray to their Creator to make *Alêkê*² tongue-tied. The second watch is called *Iayoul*. In it the angels pray . . ."

Fol. 105b. Եւ ասն տլիմաթուն :

Եւ սացին իմաստունքն թէ ամէն տլիմա յիւր աստղին վերայ զուգէ նա բարի և հաստատ կատարի, և հանց տարածայ լինի որ բանին օկտոթղէ, և ի յօրն և ի պահն կատարի : . . .

"Concerning *telesmata*. The wise have declared that every *tesma* corresponds with its star, nay, is accomplished right well and surely . . ."

This head is divided into innumerable "doors" and *fasls*.³ The writer cites *Apumashar*, e.g. fol. 117: Եւ սաց ապումաշարն թէ ես տեսայ զիմ լուսն Խ կանգուն . . . (i.e. "Apumashar" says that he saw his moon one thousand cubits"); Aristotle on fol. 126; պուխուր, Poukhour, fol. 131b; ապուտատիս պաղտատցին, Aputatis of Bagdad, fol. 134b; ահման ի մահմանին, որդին, յապաղալիլին, ի գիրքն ի ճաթէ, շաֆային, Ahmet son of Mahmet, Apaldschalil,⁵ in the book *Djâzêshafay*,⁶ *ibid*.

Fol. 140b. Magical prescriptions. These consist of Arabic numerals and letters to be written on plaques, vessels, &c.

Fol. 158b. On the twenty-eight mansions of the moon. The title is smudged, but Dashean gives it from his codex (Catalogue, p. 268)

¹ I.e. Apollonius (الاس).

² ٢ علقه (or leach).

³ فصل (chapter).

⁴ Abu Ma'shar, d. A.H. 272.

⁵ ابو الجليل.

⁶ زيج شامي.

thus: Վան իր իրևանաց, i.e. "Concerning the twenty-eight abodes." The twenty-eight mansions are summarily enumerated, and then discussed in a treatise, in almost pure Arabic, beginning on fol. 159 thus:—

Պապ մանազին լուսնի այլուն, քի մուաֆըլ զամար տեմիշէր. իր մանազինամ նալ նարընճաթ իշլանիրսայ ինզալ լահ:

Օլուսուն ծնած ժամուն. զաստիճանն, և զմանազին տես թէ 'ի հաստատ աստղերուն ով է նստեր 'ի յայն տարածան, թէ սիրելի թէ չար կամ, չորս տարերացն հետ. այդ է են և եղն. իրաան, թէ վս հէքիմուհ և ամ բանի թէ լուսինն յայն աստղին, բարեկամէ թէ չարկամէ ինչ մարքազ, առաւ լուսինն 'ի ծնած ժամն 'ի յայն աստղին որ զայն բաշխէ և տարածէ ամ մարմնոց ձկանց և անասնոց և մարդց և գազանաց:

Fol. 162b. Վսն կապ արձակելոյ այսպէս արա. լու զայն մարդն անուն և տես թէ քանի. ճ. կամ քանի. ու. լինի, գնա. է. է. և զմնացեալն տուր ի մուրականերն. ամ. ամ. թիւ, սկիզբն զօհալէն արա ուր որ դադարի պէն է մուրական մարդդն . . .

"To loosen a spell, proceed as follows. Take the man's name and see how many hundreds or thousands it makes, go seven times seven, and carry the remainder among the planets one by one, beginning with *Zohal*. Wherever it stops, that is the man's planet . . ."

The text which follows, as far as 189b, is illustrated with numerous tables of hieroglyphics chiefly formed out of the Arabic alphabet. On fol. 189b is a kneeling figure with long hair, against which is written: Վրեւու պատկեր այս է. վէվիսին ետեւէ: i.e. "This picture is to be copied. The *wêrekhin* (? incantations) follow." And after half a column of Arabic hieroglyphics we read thus:—

Վէվիս այս մուճառէ (موجع) մի բէսիւրիւ. առաջ հիլոր այս վէվիս. ապա առ. ի. ըղունկիւ կարու և ճակատէտ մազ և լից մազն և ըղունկն. 'ի վր վախվին և դիր կրակն, որ այրի և պուխուր (or պուխուրա) արա. էսէլլէնտ և շնիդ որ է գինդ (or ? գինի) որ է գոպար կարգար զայս աղօթքն. 'ի վր այս վէվիսին մինչև որ այրի և լման ճանգամ կարգայ այս:

եայ պետյուհ եայ պետուհ.

եայ սէլլիլ զէլլիլ վէ ըրուհ

իսկի զէլլ. ֆլն իպնի ֆլն ալա
մուհապէթ ֆլն իպնի ֆլն վէ
մահիէէ իլլէ. վայհիթէ թունս
քէլէմ հում պիլ պէսար. էվհիէէ
էրեւ. ինքէնէթ. իլլէ սահէթէն
վահիտէթէն. ֆէլլէ հում ճէնի
հոյն &c.

I.e. "This charm protects . . ."

The title of the first section of this treatise is smudged. One can read the following:—

ամ. [ար]ացիր վաթ[արպի] պաթ և մաքուր. լպա առ թաս մի և յստակ դուր լից ի մէջն և զայս աղիմաթս կարգայ ի վր. և յերբ աւարտես հայրի ի մէջ թասին, և տես թէ մարդ կու երևի ի մէջ . . .

"Take a . . . and clean. Then take a cup and fill it with pure water, and recite over it this *alimath* (آلمات = signs); and when you have finished it, look into the cup, and see if anyone appears in it . . ."

Fol. 191. Title:—

Լաթալ քուրսի:

Պիսմիլլահ ըռահման ըռահիմ

Լալահու լալիլահէ իլլալահ

ու. վանայիուլ զայնայ. լաթէհու զուհու. սինաթուն.

վալլայ նաւմուն. հահու. մաֆի. սամաւաթիւս մաֆի լայի . . .

Ayathal qursi. Pismillah rahman rahim Allahi layilake illalahu. walnayiul zayeay. lathêhu zuhu. sinathun. waylay naumun. hahu. maji. samavathivá majir layi . . .

I.e. Koran, الآية الكرسي, ii. 255.

Fol. 193. Title:—

Է. հաւէթ (تبعث) եօթն թիւացն.

որ եօթն թիւ գան' թախթոյն (تخت)

և աթոռոյն: Լալ է կարգալու

աղօթքն որ բերեն զգէքն:

Պուխուր. մէկ մսխալ յօտ աղա

ձի. ամ. մսխալ ասիլլէնտ. մէկ մսխալ

ի տաւայի ըղունկ ժմօ որ պաթ

կացիր իրիկուն գարէ հաց կեր. յօրն

ճէ հեղ կարգայ պուխուրն Ժ. Ժ. մսխալ

պիտի: . . .

"*Tavêth* (spells) of the seven kings (? *ḥarḥutes*),

which kings seven come with see and throne. This prayer is to be recited—it brings up the spirits—*Pukhur, Mèk Mokhal Hôt aladshi...*”

As many as twenty-five such magical incantations are numbered in the margins of folios 190b–204, and several unnumbered ones follow.

Fol. 210. The title is smudged, but seems to have run thus:—

Եւանիայի շիրակեացոց երկից երանեալ վարդապետին վասն որպիսութեան կենաց իւրոց:

Եւ անանիայ շիրակացի ի յանանիայ գեղջէն, որ բովանդակեցի զգրութիւն մերոյ ազգիս հայաստանեաց, և հմուտ եղեալ անձնունչ գրոց, օրրստօրէ լուսաւորէի զաչս մտաց իմոց, ըստ բանի սաղմոս երգողին . . . և դարձեալ երանութեան կամեցայ ժամանել գնալ փափագեցի իմաստասիրութեան յոյժ կարօտեալ արուեստի համարողութեան խորհեցայ եթէ ոչ ինչ յարմարի առանց թըւոց կարծելով մայր ան իմաստից, և վերջի ոչ գտաներ յաշխարհիս հայոց մարդ որ գիտէր իմաստութիւն, այլ և ոչ բան կամ գիրք արուեստից, ուրեք գտանէին,

Եւս և ի յունացն դիմիցի յաշխարհ և հասեալ եմ ի թէոքուպօլիս . . .

“Of Ananiah of Shirak, thrice-blessed Wardapet, an account of his life. I, Ananiah of Shirak, of the village of Ananiah, made a collection of the literature of our race of Armenia, and, having made myself familiar with the Divinely inspired Scriptures, day by day was illumining the eyes of my mind, as the Psalmist says . . . and next I wished to attain to bliss, and longed for philosophy; and lacking the arithmetical art, I reflected that nothing is fitting without numbers, regarding arithmetic as the mother of all sciences. But as in the land of the Armenians no one was to be found who knew the science, nay, as no discourse or book of science was anywhere to be obtained there, I accordingly set out for the land of the Greeks, and arrived at Theopropolis . . .”

This is the brief autobiography of Ananias printed by Patkanean at the beginning of his collection of this author's works, Petersburg, 1877, pp. 1–4.

Fol. 212. A treatise on the symbolic properties of numbers and letters. The title, which is in red ink, is no longer legible; but though it follows and is followed by writings of Ananias, it is probably not his, but Warden's.

Begins: Վի՛ր ձայնաւորացն են այսպէս, եօթն, ա, ե, է, ը, ի, ո, ւ. . . Օգուգին այսպէս բանայ զմիտս ճանաչել զոր կամիս . . . Եւս մայր ի մովսէս . . . Ի մովսէսէ ի դաւիթ. Ի դաւթայ ի քս . . . Ի քէ մինչև ի միւսանգամ գալուստն քի կարէ գիտել. Է. գրով . . . Եւս երրորդութի. որ է անբաւ հաշիւ յկն, և գնալ պարտ է. Է. Է. և որ մնայ դիւ ի վր վեցին որ է զօրութի և իմաստութի, և բան ստեղծէ կամ ժամուց և. Դ. մասամբ . . .

“The vowels are seven, as follows: *a, e, é, ē, i, o, u*. They are combined so as to open the mind to a knowledge of whatever you like. From Adam to Moses, from Moses to David, from David to Christ, from Christ to the second coming of Christ,—you can know everything through these seven letters . . .”

Ends (fol. 220b): Եւս ցցին դրունք գիտութեան բազում արթնութի պետք ուսման. զի լաւ է իմաստութի քան զականս պատուականս. իսկ ազգիտութիւն մուծն է և խաւար. Եւս խորանս շարդրեալ է բազում աշխատութի վարդան վարդապետէ կարողութիւնն. Եւս:

“For the doors of knowledge to be opened, you need much alertness on the part of the learner. For wisdom is better than precious stones; while ignorance is mist and darkness. This table has been composed with much trouble by Warden Wardapet, with the help of God. Amen.”

The table (*խորան*) follows on fol. 221, and its heads are these: Է մուրք (seven planets), *աստեղատունք* (star chambers), *գօտիք* (belts or zones), *շրջանք* (orbits), *ժամք* (hours).

Fol. 221b. A table of figures arranged in seven concentric circles. The application of it is explained opposite on fol. 222, where the text begins thus:—

Եւս իմայ շիրակացոց խոստումն աշակերտացն, և առաջին գլուխն. Պատճառ վարկանիմ, ով սիրողք իմաստութեան, և որք իմոյս էք ցանկացեալ գիտութեան

արձանացուցանել ձեզ զղջանս նախնեաց զարուեստս
Համարողութեն որ իբրև ի կենդանի ձայն է ի բարի ու-
սուցի չէ՝ ուսանիցիք, յիմոցս գծագրելոցս թէպէտ և
կարճաւոտ կարգեց զսակաւ ի բազմաց . . .

“Ananiah of Shirak, his declaration to dis-
ciples, chapter 1. I see good reason, O lovers
of wisdom who also are desirous of my know-
ledge, to record the regret of the ancients . . .”

There follow tables of figures arranged in
three chapters. Towards the end is the note,
apparently of an earlier copyist: և զանարժան
մահանսի սուգիսս հայր մեղայի յիշեցէք: Լժեն. ի. Ե.
“And remember with a *Father*, I have sinned
the unworthy Sugias (Hesychios). Amen.”

Fol. 229b. Հովաննու քահանային յաղագս անկիւ-
նաւոր թւոց զի յուսումնասէր մանկանց որ կամիցին,
և ակորժեն զվարժումն որ ըստ բնութեն թւոց անաշ-
խատք եղիցեն այնոսիկ և դիւրեաւ հասցեն ըստ տուե-
ցելոյ և առաջի եղելոյ կանոնացդ որում ակորժեն:
Լժիդ առաջին կարգ խորանացդ . . .

“Of John the Priest, concerning square (*lit.*
angular) numbers. To the end that such
among the studious youths as may desire and
take pleasure in the pursuit of natural numbers
may be saved trouble and easily attain their
end by means of the canons here provided and
set forth . . .”

The tables follow, folios 230b-232b.

Folios 233-235. An astrological treatise em-
bodying rules for the invocation of angels.
The title is illegible.

Fol. 236. A լուսնացոյց or *clavis lunae*, with
tables.

Fol. 243. Astrological tables and diagrams.

Fol. 246b. Rules for the interpretation of
astronomical and meteoric portents.

Begins: Հորժամ գիտաւոր աստեղ երևի ի
յաւուրս խոյի նոր թագաւոր յարիցէ և բազում պա-
տերազմ տայ, և ամենեցում յաղթէ և բազումս ի
գերութի վարէ . . .

“When a hairy star appears in the days of
the Ram, a new king will arise and wage many
a war, and conquer all men and lead many
into captivity . . .”

Ends (fol. 251): Լպթէ ի ժամ խաւարման
աստղ բարի հայի լուսին և զայս չարութիւն զայս գու-
շակեաց պակաս լինի, ապա ի ժամ խաւարման չար
չար հայի այն բուրձն բարի ոչ առնէ . . .

“But if in the hour of eclipse a good star
faces the moon . . .”

Folios 252-257. A collection of alphabets.
Of these the first is entitled ասորոց գիրն, *i. e.*
Syriac writing; the second, writing of the
Hebrews; the third, without title, is an old
English alphabet; the fourth is Greek. On
fol. 253 are given Egyptian hieroglyphics with
Arabic values. On fol. 255 is an ogham
alphabet, and several cryptograms used by
native or Arabian physicians and alchemists.
Altogether there are seventy-five specimens.

Fol. 258. The colophon already given.

Folios 259-261 contain magical recipes
mixed with Biblical citations, copied out by
the hand which penned the colophon, and at
the same time.

Fol. 260 is misplaced, and should precede
fol. 161.

137.

Or. 6987.—For description of this MS. and
of the first seven sections of its contents, see
above, p. 225.

8. Fol. 185. Վիշ կերպարանաց մարդոյ ցուցա-
նելոյ.

Որ ծանր խօսի և յուշնայ ուժեղէ և բռնաւոր. և որ
չատայխօսէ ըղեղն դարտակէ: Որոյ մազն խոշոր լինի
ուժով է և բռնաւոր և համարձակ . . .

“An exposition of the physiognomy of
people. One who talks gravely and recollects
is a man of might, and strong. One who talks
glibly has an empty brain. One whose scalp
is thick is strong and violent and bold . . .”

9. Fol. 187. Հաղագս ստեղծման մարդոյն:

Ի չորից տարերց գոյացեալ ասի մարդն զի չորս
պատճառ են ամենայն եղելութիւն ամ գոյից. հուր և
ջուր, օդ և հող. և ջուրն է սիրուն բնութիւն և ծննդ-
ական. ըստ նմանութեն կանանց . . .

"On the formation of man. Man is said to be made up of the four elements; for there are four causes which go to the making of all beings—fire and water, air and earth. Now water is of a friendly nature, and generative, not unlike woman . . ." (A treatise on the senses, the emotions, appetites, &c.)

10. Fol. 203. Հաղագս մարդակազմութեան անդամաց և գոյացութի բոլոր մարմնոյն :

Ատուգիւ ճշմարտօք ընտրեաց նո՛ւ իմաստասիրաց և բժշկական վարդապետաց, հեղինացուց և յունաց և եբրայեցուց վարդապետաց և իմաստուն բժշկաց և յատենաց իմանալի բանս մարդկան ստեղծուածովքն զանդամօքն և զբնութիւնքն. զօթուածովքն, և զլիւնն, և զլեզուն, և զլո՛ւսն, և զլո՛ւսն . . .

"On the formation of the human members and the constitution of the entire body. With truthful exactitude has God selected from among philosophers and doctors of healing, Hellenes and Greeks, and Hebrew teachers, and wise physicians, and has fashioned (*lit. cut, τέμνειν*) an intelligent account of human creatures, of their limbs and natures . . ." (See MS. Or. 6798, fol. 1.)

Hownaneean, p. 496 of the work cited above, cites this exordium at length from a Munich and a Vienna MS., and goes near to proving that the tract in question was translated from Syriac or Arabic by Nerses of Lambron, Bishop of Tarsus, about the end of the twelfth century. Some MSS., however, attribute it to an Armenian physician named Asar.

Among the sub-titles are the following :—

Fol. 206b. Այլ անստեղծման գլխուն և ըզեղին. On the formation of the head and brain. Begins : Լսէ իմաստունըն գալիանոս . . . "The wise Galianos (Galen) says . . ."

Fol. 209. Այլ անստեղծման աչացն. On the formation of the eyes.

Fol. 210b. Այլ անստեղծման ակընջին. Of the ears.

Fol. 212. . . . քթին. Of the nose.

Fol. 213. . . . բերանոյն. Of the mouth.

Fol. 214. . . . սրտին. Of the heart.

Fol. 214b. . . . թոքին. Of the lungs.

Fol. 215. . . . լերդին. Of the liver.

Fol. 216b. . . . փայծաղին. Of the spleen.

Fol. 218. . . . երկկամացն. Of the reins.

Fol. 218b. . . . լեղոյն.

Fol. 219. . . . փալարուշտին.

Fol. 219b. . . . երկուորացն.

Fol. 220b. . . . ստամոքին.

Fol. 221b. . . . աղիճորտին.

Fol. 222b. Այլ քորիսածոյ և ստեղծման ոսկերաց և ջղեաց նմ. Of the bones and all sinews.

Fol. 225. . . . անդամոցն. Of the members.

Fol. 228b. Լուսեր մաքրագործութե. յամանակ ըմպելոյ զգեղոր այս, և ուղելոյ զարինս. և են մարտիքսանէն մինչև ապրիլի վերջն . . . "The days for purging. Days for drinking drugs and rectifying the blood extend from March to end of April . . ."

In this tract Galen and Sahak are cited. This tract is given in an older and purer text in MS. Or. 6798, foll. 3 sqq., under the title : "On the formation of man. Of the great Gregory of Nyssa. Abridged."

Fol. 235b. Լսու է աւուրք բարոյ և չարի փճէ.

Ի նաւասարդի . ք. և ե. չարէ :

Հոռի . ք. և . ք. Սահմի . ք. և . ք. Տրէ . ք. և ժը . ք. և ժը . ք. և ժը .

"The following are lucky and unlucky days. In Navasard the third and fifth are lucky. In Hori, the third and tenth. In Sahmi, the fourth and twentieth. In Trê, the third and eighteenth. In Qalotz, the third and twentieth."

138.

Or. 6798.—Vellum and paper. Green leather half-binding. Size, external $8\frac{1}{2}$ by 6 inches, of text $6\frac{1}{2}$ by 4. Folios 149, of which 2–52 are on vellum, the rest on paper; written in at least four *notergir*, or notary's, hands of the seventeenth or early eighteenth century. In

the first hand, small and clear, is written the vellum book in double columns of 35 lines; in the second, looser and less regular, the supplementary paper folios 53-55; in the third, closely resembling the first, but with initial capitals sloping to the right, folios 56-124*b*, col. 1, in double columns of 32 lines; in a fourth hand, folios 124*b*, col. 2, to 127*b*; in a fifth, fol. 129 to the end on a paper that is coarser and more soiled than what precedes. In folios 2-124 the titles and first lines of paragraphs are given in red by the scribes; in folios 56-124 the rubricator has neglected to fill in the initial letters in the empty spaces left for them. The codex therefore consists of three distinct books bound up together. The first folio or two of the first of these are lost; and that after fol. 47 as many as four quires of 12 folios each are lost, is certain from the fact that quire 1 ends at fol. 11, 2 at 23, 3 at 35, 4 at 47; and then quire 9 begins with fol. 48 and ends fol. 55. These lost quires contained nos. 46-136 of the sections or chapters indexed on folios 40*b* and 41*a* (see below). The scribe who supplied the paper folios 53-55 regarded his added text as a completion of the ninth quire, which only contains five folios of vellum, for he gives the quire-number 9 in lower margin of fol. 55*b*. In the paper book, consisting of folios 56-124, the quires were originally numbered in a fresh series as *ա* (*i.e.* 1), *բ* (2), *գ* (3), &c.; but the person who included them in one volume with the vellum folios added underneath these the fresh numbers 18, 19, 20, &c. It follows that the book, as he received it, contained as many as eight quires (nos. 10-17, now lost) before fol. 56; and this agrees with the fact that fol. 56 contains the last sections (sect. 29 is marked on margin of fol. 56*b*) of a collection of aphorisms known as the Sayings of the Philosophers. The last part of the volume, from 129 to end, was included in the book by whoever added these later quires, numbered afresh as 18, 19, 20, &c., for it is numbered

as quire 25 of this series. Fol. 3 of this MS. should be read after fol. 11. It is numbered *բա* (*i.e.* 21) in the upper right-hand margin. A folio is lost before fol. 12. An early hand has numbered the folios, recto and verso, with the Armenian letters as far as fol. 12.

Contents: Medical and Philosophical Treatises; the former in the vulgar Arabicized idiom used by mediaeval physicians.

Fol. 2 begins: *Եւսպէս չառնէ. նա հիւընդունի ինչ զորանա. և ինչ յաղթէ զընուրթին և մահածէ մարդոյն...* "This will effect nothing; indeed, the malady increases, and overcomes nature and brings on death..."

This is part of a general review of the duties of the physician, evidently from Arabic, as it uses the word *hégim* (հէքիմ). It is followed, half-way down the second column, by a tract of which a large part recurs twice in the second part of the MS.

Fol. 2. The treatise which begins here was regarded as part of what precedes, since its initial section is marked in the margin by one hand *բ* (*i.e.* 2), and by another, later, *գ* (4); it is the latter hand which continues to number each chapter in the margins. It bears the title: *Եւսպէս (sic) կազմութիւն մարդոյն և գոյացութիւն անդամոց մարմնոյն կամքն նշ: Ստուգիւ ճարտարք ընտրած. ի մարդասիրաց...* *i.e.* "On the formation of man and the structure of all limbs of the body, by the will of God..." (See fol. 98 below, with which this text agrees very closely, as also with the Vienna Mekhitarist MS. 294, and the Brit. Mus. cod. Or. 6987, fol. 203.)

Fol. 3. See after fol. 11, misplaced here.

Fol. 4. *Եւ Սլան շինվածոյն գլխոյն և ըղեղանն: Եւ իմաստուն գալիանոս...* "5. On the structure of the head and brain. The learned Galen says..." (See fol. 99 below.)

Fol. 4*b*. *Եւ Սլան շինուածոց. և յօրինածոց աչացն: Եւսպէս և մեծն միսթար...* "6. On the structure and formation of the eyes. The great

Mkhithar says . . . " (See fol. 100 below, where the same text recurs.)

Fol. 5. Է. Մենք զատառքն աչիցն: . . . "7. We speak of the membranes of the eye." (= fol. 100.)

Fol. 5b. Ը. Ստան գիտելը զմկունսն: . . . "8. Towards a knowledge of the muscles . . ." (= fol. 101.)

Fol. 6b. Թ. Ստեղծման ականջացն: . . . "9. Concerning the fashioning of the ears . . ." (= fol. 102.)

Fol. 7. Ժ. Ստեղծման քթին: . . . "10. On the fashioning of the nose . . ." (= fol. 103.)

Fol. 7b. Ստ. բերանոյն և ատամանցն: "11. On the formation of mouth and teeth . . ." (= fol. 103b.)

Fol. 7b. Ստ. սրտին: . . . 12. Of the heart . . . (= fol. 103b.)

Fol. 8. Ստ. թոքին: . . . 13. Of the lungs . . . (= fol. 104.)

Fol. 8. Ստ. լերդին: . . . 14. Of the liver . . . (= fol. 104.)

Fol. 8b. Ստ. փափղանին: . . . 15. Of the spleen . . . (= fol. 105.)

Fol. 9. Ստ. երկկամացն: . . . 16. Of the kidneys . . . (= fol. 105b.)

Fol. 9. Ստ. ղեղոյն: . . . 17. Of the gall . . . (= fol. 105b.)

Fol. 9. Ժ. Ստ. փաղարշտին է: . . . 18. Of the bladder . . . (= fol. 105b.)

Fol. 9b. Ժ. Ստ. երկաւորեացն: . . . 19. Of the testicles . . . (= fol. 106.)

Fol. 9b. Ի. Ստ. ստամոքսին: . . . 20. Of the stomach . . . (= fol. 106b.)

Fol. 10. Դ. Ստ. աղիճորտացն: . . . 21. Of the intestine . . . (= fol. 106b.)

At the end of this section is written: Վրեցաւ գիրս հալածղատեն. որ է. անարժան և մեղաւոր հող և մոխիր. անատուր էրէց. յիշեցէք հայր մեր փ. ք. զձեզ յիշէ: i.e. "This book was

written by Halathzat, who is unworthy and sinful clay and ashes, the presbyter Astuadzatur (= Theodorus or Theodotus). Remember ye our father."

Fol. 10. Ստ. և յորինուածոց յակերացն: . . . "Of the formation and structure of the bones . . ." (= fol. 107.)

Fol. 10b. Դ. Ստ. եօթն անդամոցն: "23. Of the formation of the seven limbs." (See fol. 108 below. At the end of the chapter, fol. 11b, is the same notice as on fol. 109, col. 2, which see.)

Fol. 11b. Դ. Ստ. մարմնոյն. Ուղիղ է մասն մարմնոյն, զշաղկապ կենացն յինքն ունելով, ոսկր է պատճառ ուղղոյ. ջիւ է գործարան մարմնո ի շարժութե . . . (See fol. 124b for translation.)

At the end of this, on fol. 3 (misplaced), is the note: և յորնամեղ հալածի էրէցո յիշեցէք, &c., i.e. "Remember the sinful Halathdjat, presbyter . . ."

Fol. 3. Ի. Ստ. կազմութե մարդոյն մեծին. գրիգորի նիւսացոյն համառօտեալ բաղտարար . . . "25. On the formation of man, an abridgment of the great Gregory of Nyssa . . ." as far as վասն զի յորժամ: (See below, fol. 109b, and MS. Or. 6987, fol. 203.)

Fol. 12b. Իսկ ի գլուխն. Դ. փորվածք են. յառաջին փորուածին են լուսոյ երակք աչացն . . . "Now in the head there are three perforations. In the first perforation, for light, there are the filaments of the eyes . . ."

As far as this the vellum text agrees with the later one on paper, which begins on fol. 98, but at this point it omits the matter which fills folios 113-123b, col. 1, as far as the words (in the last line of fol. 123b, col. 1): և երկնին և փորոքնին իլի:

Fol. 13. Է. Մացեւ են իմաստունքն. և բժշկապետքն. եթէ. Դ. իրք մահարեք են. եթէ պնիւ մեռանի մարդն մահապարտ է: Մահինն այն որ կերակուր . . . "5. Wise men and physicians have said that there are six ways of inflicting death, by one of which if a man die, the agent is guilty of death . . ."

The correspondence with the later tract ends at the words *և զայլ ամ ճըճուորիքն* on fol. 13b, col. 1 = fol. 124b, col. 1.

Fol. 13b. *Յաղագս պատկերացուցութիւն*, "On the formation (of the body)."

Begins: *Ըրդ զանազան յաւրինուած մարմնոյն ըստ պատկերացուցութեն արհեստի. ցուցանեն ի մարդն զանազան ներգործութիւն և բարս . . .* "Now the various organs of the body, according to the art shown in their formation, indicate in man various functions and habits . . ."

Fol. 15. *Յաղագս հասարակաց պատկերացուցութեան*, "On formation in general."

Begins: *Ըրդ պարտ է. հասարակաբար. դնել ի մտի զի չափակից. անդամունքն ըստ ձևոյն. ըստ գունոյն. ըստ քանակութե . . .* "Now we must generally bear in mind that equal-sized limbs in form, in colour, in quantity . . ."

Fol. 16. *Ժ. Ըրիստոսէլ մեծն ի փիլիսոփայս ասէ թէ. կերակուր և ըմպելի չառացեալ ի վր ստամոքսին. խափուցանէ զջերմութիւն լերդին . . .* "10. Aristotle, the greatest of philosophers, says that food and drink overloaded on the stomach extinguish the heat of the liver . . ."

Fol. 17. *Ժգ. Ի բաղանին լուացվելն. գեղիանոս ասէ թէ բաղանին զգիջութիւն յաւելցնէ . . .* "13. On washing in baths. Galen (*spelled* Geſianus) says that by the bath one increases humidity (*or* lasciviousness) . . ." (= fol. 143b.)

Fol. 17b. *Շ. Ըրիվի. ի բաղանին. Սահակն ասէ թէ. աճովիլն, ի բաղանին. և կամ ի դուրսն, զանձն ուժովցնէ . . .* "On friction in the bath. Sahak says that being rubbed in the bath or outside strengthens the person . . ."

Fol. 18. *Ըրիվի արկանելոյ. Սապիկուռն ասէ թէ ինքն օկտակար է . . .* "On emptying the bladder. Sapikur (? Abukerim *or* Abu ben Karnib) says that it is useful . . ." (= fol. 147.)

Fol. 18. *Ս. Ըրիվի. տղուկ զնելոյ. Սարուճվէն, ասէ թէ. ինքն օգտէ հերբունին, և քանչալիւն . . .* "Concerning the application of a leech. Marudjwê (? Ibn Rushd) says that it is useful for . . ." (= fol. 147b.)

Fol. 18. *Ս. Ըրիվի կակղացնելուն*, "On the enervating of nature."

Fol. 18. *Վ. Ըրիվի որ յիշէ զչորս տարերքն. Որ է հուր և օդ. ջուր և հող. . .* "Door (*i.e.* section) which discusses the four elements, that is, fire and air and earth . . ."

Fol. 18b. *Եւ այժմ յիշեմք զմիճազն մարդոյն. Որ է բնութիւն . . .* "And now we discuss the temperament of man, which is nature . . ."

Fol. 19. *Ըրիվի քեզ. այս. որ թէ զնճուֆրն. և սպիտակ գեղին . . .* "This is an example to you of how cinnamon and the white of the drug . . ."

Fol. 19. *Հասկանալ և գիտենալ թէ ինչ է օգտութիւն և վտրտութիւն. գիտելի է զի այս խառնուածոցն, բժշկապետքն, ախլատ ասեն . . .* "To understand and know what is of use and due strength, we must know that the physician Akhlat predicates this of temperaments . . ."

Fol. 20. *Վ. Ըրիվի զօթերն*, "Towards a knowledge of different airs." (*Cf.* fol. 139b.)

Fol. 20b. *Եւ յիշեմք զքիչքունն օդերն. Վ. Ըրիվի է զի այն քիչքունն որ ի հիւսուսոյ, դեհն է այն քիչքունն հով է . . .* "And we mention the atmosphere of cities. Note that in cities exposed to the north, that side of the city is cool . . ." (*Cf.* fol. 140a.)

Fol. 20b. *Եւ յիշեմք զչնութիւնն (? զբնութիւնն) չորից եղանակաց տարոյն . . .* "And here we must speak of the age (? nature) of the four seasons . . ." (*Cf.* fol. 140b.)

Fol. 22. *Ս. Ըրիվի ճանաչելոյ. Վ. Ըրիվի ասէ թէ գիտացիր որ երակն շերիանին. ժածիլն է և շերիանին շարժիլն, որդին շարժիլն է . . .* "Towards an understanding of the veins. Galen says . . ."

The physicians *Ըրիպասուսն* (Arpiasus), *Օ. Զարիայի որդին* (the son of Zachariah), *Թեպիթիկիւրն* (Thêpithpikhurnan), *Սաուիայի որդին* (the son of Mauiay) are cited in this chapter.

Fol. 23. *Հասկանալ և ճանաչել գգոյն. Վ. Ըրիվի, որ գոգին ճանաչելն, բժշկին վկայն է, և իմացարն է զայն ցավերն, որ ի լերդն, և իր բորբոսն, ի կիցէ. զամեն ցուցանէ վկայութիւն. եւ չէ պատեհ բժշկին,*

որ մինչև զգողն չտեսնէ . . . "For the appraising and diagnosis of urine. Note that the diagnosis of urine is a test of the physician, and is a clue to the diseases of the liver . . ." (Cf. fol. 144 below.)

Fol. 24b. Եւ ասեմք զբաժանումն գողերոյն. Սինեա՛ որդին ասէ թէ բաժանումն, տղին գողին, և կորճին և ծերոցն. այն է որ տղայոց զգոն թանձրէ . . . "And now we must distinguish the various kinds of urine. Sinea, the son, says that the urines differ of a child, of old men . . ."

Fol. 25. Սիս պոհրանի. Եւ այս են աւուրք, որս պոհրան մարթի լինել. առաջին օրն որ ասի պոհրան, այլ սկիզբն է հաշուելոյն . . .

Fol. 25b. Սիս նշանաց հիւնդին: Լսէ գալիանոս թէ պարտ է բժշկին որ (ին *magis*, եր) բառ (? քառ) հիւնդն մտանէ, կարող լինի ճանաչել թէ ողջաւնալու է . . . "On the symptoms of a sick man. Galen says that a physician after visiting a patient twice should be able to diagnose whether he will recover . . ." (A similar text is given below, fol. 147.)

Fol. 26. Լուսաբարձութիւն հիւնդութեան. Որոյ ի գողելուն ժամն գողն կակծելով ելանէ, նշան է, որ ի յերկամն խոց կայ . . . "Prognosis of sickness. If at the time of micturition the urine issues with pain, that is a symptom of there being an ulcer in the kidney . . ."

Fol. 27. Խաւսք միահամուռ. նշան նմ խառնուածոց և յաւելուածոց որ լինի 'ի յանձն մարդոյն. ցուցանէ զնշանն, և զպատճառն և զստածումն: Եւ գիտեմք է զի շատր ի մարդկացն որ հիւանդ կու լինին ի յայս խառնուածոցն, ի յաւելուածէն կու լինի. որ ի յանձն կու ժողվի. և բժշկապետքն այտոր: Լիլլատ ասեն որ է արիւն և սաֆրայ. պալլամ և սալտայ: Եւ յիշենք վաճէն մէկի զպատճառն և զնշանն . . .

"A general review. Of all temperaments and redundancies (? excrements) which occur in the person, showing the symptoms and causes and treatment. And note that many persons who are sick are so from these temperaments or redundancies being present, accumulated within the person. Physicians, like Akhlat, say . . ." (Cf. below, foll. 141b sqq.)

The text continues to detail various remedies as far as fol. 32b, where it ends on col. 2. A list of herbs and remedies succeeds, with explanations in alphabetical order, as far as fol. 34a, col. 1. This list begins thus:—

Լթանսիայ, որ ասի փրկական: "Athanasia, which is called salutary."

Լյարճի. որ թարթմանի գեղ անպին: "Ayardj, which being translated is divine drug."

Լարզ. թէ պատահմունք:

Լհաճ փորոքն է:

Լթաշիփարս, ուսիցէ որ զերդ կրկ այրի:

Լքիլայ. կերցաւէ. ի էնուրպաշ ասեն . . .

Fol. 34. Լնիրկնն (?). չամշով ծիծեն և ուտեն, զսափան. հալէ. և զքամին յանձնէն ցուէ: Լսիլ լուֆաճ, որ է, սարա ճըլղուարուպն հայերն, մարախոտ ասեն: Եւ հոռոմն մանտրափորայ ասէ: "Anirkn (?) They crush it with raisins and eat . . ."

Recipes follow as far as the end of fol. 40a.

Folios 40b and 41a. A list of 120 remedies, &c., numbered from 27 only to 146 inclusive. These were detailed in the succeeding folios, but owing to the loss of four quires between folios 47 and 48, the text relating to nos. 46–136 of the list is lost. Why the numbering only begins at 27 was perhaps explained in the illegible note which a later hand adds in left upper margin of fol. 40b.

Fol. 41a. Exordium:—

Քանուն նոյ գթածին և ողորիմածին. զիրս բժշկական արհեստի որ սահմանեցին. իմաստուն փիլոսոփայքն, և բժշկական վարդապետքն, իմանալ զբնութիւն մարդոյն և խնամ տանել ցօածին առ ի պէտս բժշկութե. զի ունի ի ձեռն խոստովանութե և ճշմարիտ ապաշխարութե առնուն զբժշկութի հոգոց, նոյնպէս ի ձեռն բժշկական վերջւոյն, և օգնուէ գեղերացն ընդունիցին զառողջութի մարմնոց . . .

"In the name of God the Merciful and Compassionate. The book of rules of the healing art as they were laid down by wise philosophers and doctors of health, for the understanding of man's nature and the tending of the afflicted in need of healing. For just as through confession and true repentance men

win health of the soul, so by means of doctors of healing and aid of drugs they shall win health of their bodies . . .”

The last two columns of this exordium are identical with the fragment given on fol. 2a, except that for the word *հէկիմ* (*h'qim*) there used there is here given *բժշիկ* (= healer). This text also adds, fol. 42b, a few lines on the three sorts of men who are incurable, and ends with a request to the reader to remember the scribe Halathidj.

The first part of the above tract also recurs below, fol. 129b.

The chief titles are as follows:—

Fol. 42b. *Իէ. Վիշտացաւութի որ ի ստամոքին վատուածութենէն լինի. Վշտան սյն է որ վաղջնէն երբ անօթի լինի ցօի, և երբ քիչ մի հաց ուտէ չցօի: և երբ շատ ուտէ բուխարն ի գլուխն ելնէ և ցօի: Եհաննայ ասէ թէ . . .* “27. Headache due to emaciation of the stomach. A symptom of it is that early in the morning when the vessel is used there is pain. When a little bread is eaten there is no pain. If, however, too much is eaten . . . Ehannay says . . .”

Fol. 43. *Իթ. Վիշտ որ խեղքն ի շուրջ գա. Վշտան սյն է որ հայնց թվի մարդոյն թէ զոր ինչ ի յինքն ի մօտ կա ի շուրջ կու գա: . . .* “29. On vertigo (*lit.* the head going round). The symptom is that to those afflicted with it anything near them seems to go round and round . . .”

Fol. 43. *Դ. Վիշտ որ խօսքս ելանէ ի բերանն . . . ինքն ց. ցեղ է. և որ կարմիր է և է որ սպիտակ է . . .* “30. On the application of pot-herbs(?) to the mouth . . .”

Fol. 44. *Լա. Հորժամ ատամնացաւութի դիպի: “31. For cases of toothache . . .”*

Fol. 44. *Լա. Վիշտ ստամոքաց. Հորժամ ստամոքին ցօ հանդիպի . . .* “33. On the stomach. In cases of stomacic disease . . .”

Fol. 45. *Լէ. Վիշտ քիթն կաթնի (? կարնի) մարդոյն: 37. On affections of the nose.*

Fol. 45. *Լը. Վիշտ պատուշայի որ ի յերեսն կու լինի. կարմիր անտի է . . .*

Fol. 45b. *Լթ. Վիշտ կրծացուութի: 39. On disease (or pain) in the chest.*

Fol. 45b. *Խ. Վիշտ զինաֆասի:*

Fol. 46. *Խա. Վիշտ լերդացաւութի: 41. On pain (or disease) in the liver.*

Fol. 46b. *Իմ. Վիշտ թոքացաւութի: 42. On disease of the lungs.*

Fol. 47. *Խփ. Վիշտ փայծաղնացաւութի: 43. On disease of the spleen.*

Fol. 47. *Խր. Վիշտ երկաճացաւութի: 44. On disease of the reins.*

Fol. 47b. *Խե. Վիշտ միղագրուի և մամաջի. Հորժամ մարդոյ գոշն կապի և չվազէ զսյս արա . . .*

45. On dysury. “When a man’s urine is impeded and will not pass, proceed thus . . .”

At this point the following chapters are lost in this MS.:—

Խզ. Որ արգել էլ չկարէ զգոշն: “46. In case a man cannot contain his urine . . .”

Խէ. Վիշտ որ ի մարդն քար ընծայի: 47. On a patient with stone.

Խը. Որոյ արանքն ուռի, կամ բուշտն: 48. On swelling of the parts or of the bladder.

Խթ. Վիշտ ճիճոյ. երկայնի և տափակի: 49. On worms.

Ծ. Վիշտ բշտանկի. որ է աճուկն ճղքիլն:

Ծա. Որ զարիւնն արգիլեն զամ զարկուց: 51. On impeding of blood in all pulses.

Ծբ. Օրուր. որ ցամբեցն է զխոցերն:

Ծգ. Վիշտ որ ելք ելնու և ուտվի: 53. On excrement. չի կայ (“missing”).

Ծդ. Վիշտ թաշանուճի. չի կայ.

Ծե. Վիշտ երդնոյ կակղացնելոյ.

Ծզ. Վիշտ համենր, ցեղ ու ցեղ.

Ծէ. Որ սլաք և երկաթ մա ի մարդն:

Ծը. Վիշտ զախմածի. և ծեծածի: 58. On pestle and mortar.

*Ծթ. Ող լի. դեղ. և տափակ ողի: (Against this the note *Missing* (չի կայ) is written in margin.)*

*Կ. Վիշտ որ ջեղն կարճնայ մարդոյն: (The note *Missing* (չի կայ) is again written in the margin.)*

Կա. Ինքանի խաւարտի:

Կբ. Վիշտ ականջացաւի: 62. On disease of the ears.

Կգ. Վիշտ տղայի սընընդեան: 63. On suckling.

Ի՛ք. Վ ի՛ք ծաղկի և քուլթէշի: 64. On growth.
Վ ի՛ք խաֆաղանի: On palpitations (?).

ԿԵ. Որ ի մաղձոյ և յարենէ հիւանդայ: 65. On sickness due to bile and blood.

ԿԸ. Վ ի՛ք վարդ ցաւքի:

ԿԷ. Պատրոշդնի և շաֆեր: 67. On lint (?).

ԿՂ. Չեմ այրիկ կազմելոյ:

ԿԹ. Կնոջ որ տղայ չի բերել: 69. On a woman who cannot bear children.

Ն. Որ ի կանանց կարգի ոչ լինի: 70. On one who is not after the manner of women.

Նա. Որ ի կանաց կարգի շատ լինի: 71. On one who is too much after the manner of women.

Նբ. Որոյ արգանդն ի գուրս դա՛: 72. On *Pro-lapsus uteri*.

Նգ. Վ ի՛ք ըսիճայ ցալուն:

Նդ. Որ արգանդն ի վեր տա՛: 74. On upward displacement of the womb.

Նե. Որոյ արգանդն սունկ լինի: 75. On fungus growth in the womb.

Նզ. Վ ի՛ք շոյո ծնանելու գեղեր: 76. Drugs facilitating childbirth.

Նէ. Կաւ կերուլթ գեղեր:

Նը. Վ ի՛ք որ կզանայ մարդն:

Նթ. Վրանշալի գեղեր:

Ճ. Խնկուկ որ ի գլուխն լինի: 80. Ringworm in the head.

Ճա. Բորի գեղեր. և բորի հապեր: 81. Drugs for itch (or leprosy).

Ճբ. Որոյ ի ձուքն եռ անկանի:

Ճգ. Որ ի մարդն կոծի՛ք ելանէ: 83. On growth of warts.

Ճդ. Տամրակուի, որ է զուպան:

Ճե. Վ ի՛ք տուզու պալզափ: 85. On balsam.

Ճզ. Որոյ ձեղքն ճղքաի և ոտքն:

Ճէ. Լուծման գեղեր: 87. Drugs for releasing.

Ճը. Վ ի՛ք քերուլթ, որ զմաղձն հանէ: 88. Retching which expels bile.

Ճթ. Որ զվերաբերուլթին արգելեն: 89. Drugs to restrain retching.

Շ. Վ ի՛ք որ հեծկլաուկ ունենայ: 90. On hiccups.

Շա. Բաշտուլթ գեղեր: 91. Remedies for disease of the eyes.

Շբ. Վ ի՛ք անուններ. չօփ իշինու:

Շգ. Վ ի՛ք նկրիս ցաւուն:

Շդ. Վ ի՛ք ոսկրացաւուլթ: 94. On disease of the bones.

Շե. Սնկան գեղեր: Երկամացօի ի խի՛ համարք էն. Nephritis.

Շզ. Վ ի՛ք նստոյ տեղաց ցաւերոյն:

Շէ. Վ ի՛ք փորացաւուլթ: 97. On colics.

Շը. Վ ի՛ք պահաղի որ է պիսակն: 98. On small-pox.

Շթ. Վ ի՛ք որ ի ցրտոյ մօի ոտքն և ձեռքն: 99. On cold in feet and hands.

Ճ. Վ ի՛ք որ ի հրոյ այրի. և ի շոյ ջրէ: 100. On burns by fire or hot water.

Ճա. Վ ի՛ք օձիկցալուն, որ է մաշարայն:

Ճբ. Վ ի՛ք հոււմային:

Ճգ. Վ ի՛ք որ աչքն մթնայ, և խեղքն ցուի: 103.

On one whose eyes are grown dim and his wits wandering.

Ճդ. Վ ի՛ք որ զերեսօքն լինի: 104. On affections of the face.

Ճե. Վ ի՛ք յորժամ շատ հիւանդուլթիք լինի: 105. On excess of sickness.

Ճզ. Վ ի՛ք տքնուլթ: 106. On sleeplessness.

Ճէ. Վ ի՛ք պարսամի և սարսամի:

Ճը. Վ ի՛ք սոկայի որ է զմաստն:

Ճթ. Վ ի՛ք և ոյն որ տապ լնէ: 109. On inflammation.

Ճա. Եւ այն որ լահմի է:

Ճա. Վ ի՛ք գեղնուլթ ցալուն: 111. On jaundice.

Ճբ. Որ ոտն և ձեռքն դողայ: 112. On shaking of hands and feet.

Ճգ. Որ լեղուն ուռի: 113. On inflammation of the tongue.

Ճդ. Որոյ լեղուն ի վերտայ:

Ճէ. Որ մարդոյ կոմն գնայ:

Ճը. Վ ի՛ք վալակային. որ է կղակաթաքն:

Ճթ. Վրիթն որ խոց լինի: 117. On ulceration of the nose.

Ճա. Վրիթն որ հոտ չառնու: 118. Of inability of the nose to smell.

ճժթ. Վրիթն որ հաւատի: 119. On a nose which smells a bad smell.

ճի. Վ չ ըխտաւորութե:

ճիւ. Վ չ լ՛ւձի և կարճի հարու զմարդն: 121. On the sting of a snake or scorpion.

ճիւ. Վ չ կատաղած շան բռնածի: 122. On rabies.

ճիւ. Վ չ մանկաւ լիւսին:

ճիւ. Վ չ քեապուսին որ է խպլիկին:

ճիւ. Վ չ խոզից որ է խառնազերայն:

ճիւ. Վ չ սարսառն ցաւուն: 125. On cancer.

ճիւ. Վ չ սոյալ աստա. որ է գողութիւն: 126. On syphilis.

ճիւ. Վ չ սոյուն որ է խեարուկն:

ճիւ. Վ չ տիրապատին. որ է թարքիզ զեղեր:

ճիւ. Վ չ շարպաներ. և որքն ճպիններ:

ճիւ. Վ չ պարիճներ. և հապեր:

ճիւ. Վ չ մոպուի, և մաճուն քիմանի:

ճիւ. Վ չ թրեայքներ. և ձիթներ:

ճիւ. Վ չ հապեր և մաճուն մշկի:

ճիւ. Վ չ ֆալթաֆին. և զալեայներ:

ճիւ. Վ չ երեսի զեղեր. և ճուարիչ:

ճիւ. Վ չ խորիֆիլներ և զւրի և շիճման զեղ: 135. On the hydrophyl.

ճիւ. Վ չ պրեւլ արճիճի. և եղէմիայ և պլն:

136. On the burning of lead (or caper), &c.

ճիւ. Վ չ նարդիճէթ. և թրեթի ֆարուղ:

Fol. 48. ճիւ. Վ չ մաճուններ մուղաւի:

Fol. 49b. ճիւ. Վ չ եղեր ֆարֆինի և օֆելիք:

Fol. 50. ճիւ. Վ չ մաճուններ և զեղ գիրութեն:

Fol. 50b. ճիւ. Վ չ որ ի հնդրճն ձէթ վաթի:

Fol. 50b. ճիւ. Վ չ պատմութիք ստածմանց:

Fol. 50b. ճիւ. Վ չ նաւ նստիլ և խրճկի զեղ: Թէ մարդ ինչո նստելու լինի. քոր յառաջ հանց կերակուր ուտէ . . . 143. On sea-sickness.

Fol. 51b. ճիւ. Վ չ մշկադեղ և հապ թաճափն. հաւաթի մի որ. լ՛սէ ճալինոս և պղտառն . . . 144. On use of musk.

Fol. 52. ճիւ. Վ չ մայլճպին և մուզի ուլֆի. Ս՝աճուն ճամբի. որ օգտակար է նմ հով ցօերոյ . . .

Fol. 52. Վ չ ըսպանդ որ է ուզերիք . . .

Folios 53-55. Title: Վեղերուն զօրութի: "On the power of drugs."

Begins: լ՛սէ յեսու բժշին թէ ինքն զստմորն զօրացնէ . . . "Yesu the physician says that it gives tone to the stomach to . . ."

In this section, which is added on paper folios in a looser hand, the following physicians are cited: Paulus, Sahak, Yesu, Pulrat, Mukamar of Zachariah, Muhamat of Zachariah, Galen.

Folios 56, 57a contain the last sections of a collection of aphorisms divided into twenty-nine sections. Part of sect. 28 remains, and the whole of sect. 29, of which the number stands in the margin.

The first complete aphorism begins thus: լ՛մ մարդ որ յիւր տեղոյէ գնայ և ի կնոջ ձեռն ակնանի, կրկին կորնչի: մի վասն օտարութեն, և մի վս կնոջն, i.e. "Every man who quits his place and falls into the hands of a woman incurs twofold destruction: first, from exile among strangers; second, because of the woman. A wife eats and drinks with her husband, and ogles another man." In this section, aphorisms of Secundus, Menander, Diogenes, Philiston (*sic*), and Bianos (Bias) are given.

The next section, 29, is entitled: խաղաղս համեստութիւն կենցաղավարութե, i.e. "Concerning a temperate life," and contains sayings of Alexander, Demosthenes, &c. A similar collection was published in 1853 at San Lazaro, in Venice, vol. i. of the *Sopherg* series, and in Marseilles in 1675 by Oscan, the first editor of the Armenian Bible. See Emilio Teza, *Delle Sentenze Morali in Rendiconti* of the Academia dei Lincei, 18th June, 1893.

Fol. 57. լ՛անք խրատականք. ասացեալ իմաստեղն. Չորս իրք է որ զթագաւորութի հաստատ պահէ: Որ ուննա հւտ մի և ուննա պոխրսիմոս հաստատուն. ի բան պահէ զգողովորդն . . . i.e. "Precepts of the wise. Four things are there which preserve a kingdom sure . . ." (See MS. Or. 6987, fol. 246; and cf. "The Story of Ahikar," Cambridge Press, 1898, Introduction, p. iv.)

The collection is mutilated at the end, the last words being: չորս տեղ փորձեն զմարդն: ի

սեղանն. 'ի վաճառն . . . i.e. "Four things tempt man, at table, in commerce . . ."

Fol. 58. The Book of David Invictus against Pyrrho, called the *Definitions*.

Begins: Լուսինն սահմանն իմաստասիրութեան: Որք միանգամ իմաստասիրութեան տեսչան բանից . . . "The first definition (or rule) of philosophy. As many as long for the words of philosophy . . ." (See *Opera Davidis Armenice*, San Lazaro, Venice, 1833, pp. 120 sqq.) The title is added at the end of the tract in this MS., fol. 97: Գլխավոր եռամենի և անյաղժ փիլիսոփայի ընդդէմ չորից առարկութեան պիհնի իմաստութեան (sic) և սահմանք և տրամատուր իմաստութեան: i.e. "Of David, the thrice-great and invincible philosopher, against the four theses of Pyrrho (*Pihron*) . . ."

Fol. 97. Լ'նդ պնոսիկ և առաջիկա բանն իմաստնոյս: Լ'ն չար տանջելի . . . "Furthermore, the following treatise of the sage. All evil is punishable . . ." (See *Opera Davidis*, p. 215.) The copyist adds at end of this tract a note ascribing it to David. It is found in Greek among the works of Gregory of Nyssa or of Nemesius.

Fol. 98. Հաղազս կազմութե մարդոյն, և գոյացութեան ամանդանոց մարմնոյն կամօքն նոյ:

Begins: Ստուգիւ ճարտարօք ընդրած, 'իմաստասիրաց և բժշկական վարդապետացն, հեղինացոց և յունաց. 'ի մանալոյ դնութի մարմնոյ մարդոյն: զստեղծութեան, և զանդամքն, զոսկերսն, և զօգուածան. զերական և զըզերն: եթէ ուր գոյացան, և կամ թէ զլնչ և 'ի սոցանէ, մի մի բնութիքն կամ գործքն որով զամանդամ մարմնոյն առագանեն:

Լ'յլ և զցաւոց շարժմունքն և զհեղերուն օկտակարութիւն և զգործն. զոր իմացեալ գրեցին մեծ բժշկապետքն. գեղիանոս Լ'րիստոտէլ եւ բագարատ. և 'ի սոցանէ սփռեցան: յամազգս: 'ի յոյն, և յասորիս. 'ի պարսիկս, և 'ի հնդիկս. 'ի հեղինացիս, և յարապիկս և սփռեցաւ ընդ ամ ոլորտս տիեզերաց . . . Լ'նդ որս և մի ոմն 'ի նոցանէ որ կռչի ապուսայի՛դ զոր առեալ 'ի գրոց բժշկապետաց, յստակ և համառօտ ետ մեզ զայս բանքս զըզորդն' և զկարճն . . . քանզի 'ի ձեռն խոստովանութե յանցանացն, և յնդունելո՛ր զապաշխարութիւն, աոցէ զբժշկութի հոգոյն, և 'ի ձեռանէ բժշկացն և յօգնութե դեղերացն առցէ զառողջութի մարմնոյն . . .

"On the formation of man and the structure of all the members of the body, by the will of God. It has been the task of real chosen experts, philosophers and doctors of healing, Hellenes and Ionians, to furnish an understanding of man's bodily nature, of his organs, members, bones, and joints, veins and nerves (or sinews), of how they came to be, and of their respective natures or functions whereby they supply all members of the body; furthermore, of the disturbances of disease, and the utility of various drugs and of their efficacy. This lore was written down by the great arch-physicians, Gelianos, Aristotle, and Bagarat, and by them disseminated among all races, Greeks, Syrians, Persians, Indians, Hellenes, Arabs, and diffused to the ends of the earth . . . Among these, one in particular, called Abusayid, took the works of the arch-healers, and gave us the following abridgment in precise and brief words . . . For as through confession of sins and acceptance of repentance a man wins his soul's health, so through physicians . . ."

The titles are generally the same as those of the treatise beginning on fol. 2, which see.

Fol. 99. Ս'ն շինուածոյ գլխոյն և ըզեղանն: Լ'սէ իմաստուն գալիանոս . . .

Fol. 100. Ս'ն շինուածոց և յօրինուածոց աչացն. Լ'սացեալ է մեծ միսիթար թէ ամ բժշիչի որ աչաց կամենայ ծառայել, պիտի որ զկազմութիւն աչացն կարդայ, որ իր ստածութեան իմաստութեան լինի. և 'ի յայս քուննաչս չէր գրած. և ոչ 'ի աղբապատինն. Լ'րդ կամեղ և ինձ միսիթարայ որ յիշեմ զաչաց կազմութիւնն կարճառօտ.

Fol. 100. Լ'սեմք զաստառքն աչիցն:

Fol. 101. Ս'սան գիտելո՛ր զմկունն և զիւրեանց գործն:

Fol. 102b. Ս'ստեղծման ականջացն. (Յօրինաց ամ զականջն վ'ն լսել . . .

Fol. 103. Ս'սան ստեղծման քթին: Ստեղծեաց ամ զքթին. որ զամ աղէկ և զվատ հոս յիմանա, և ըզդեղանն զամ յաւելուածն յարաաքս հանէ և հոսն . . .

Fol. 103b. Ս'սա. բերանոյն և ատամանցն:

Fol. 103b. Վ Ծ ստ. սրտին :

Fol. 104. Վ Ծ ստ. թորին :

Fol. 104. Վ Ծ ստ. լերդին :

Fol. 105. Վ Ծ ստ. փայծղանն :

Fol. 105b. Վ Ծ ստ. երկամացն :

Fol. 105b. Վ Ծ ստ. լեղոյն :

Fol. 105b. Վ Ծ ստ. փաղաքշտի :

Fol. 106. Վ Ծ ստ. երկաւորեացն :

Fol. 106b. Վ Ծ ստ. ստամոքին :

Fol. 106b. Վ Ծ ստ. աղեճորտացն :

Fol. 107. Վ Ծ ստ. և յօրինուածոց : Ոսկերացն և ջլլցն և երակացն. Վ մենատեսն և ամեն իմաստն ան- ստեղծեաց զգոգուածս մարդոյն . . .

Fol. 108. Վ Ծ ստ. եօթն անդամոցն : i.e. "On the formation of the seven members (or organs)."

This begins : Որով զկենդանութիւն ունի մարդն. Վ աջին անդամն զղեղնէ ; and ends (fol. 109, col. 2) : Վսպ եղբայրք, օրինակն խիստ պակասաբան էր և սղաւած. և հազիւ կարցցէ յայտափ ստուգուի ածել և որք օկախք ի սմանէ, յիշե՛ :

Begins : "Of the organs to which man owes his life, the first is the spleen . . ." Ends : "Here, then, my brethren, my original was utterly defective and wrong, and we were scarcely able to copy it accurately up to this point." This same personal note has already occurred above on fol. 11b.

Fol. 109b. Վ Ծ կազմութե մարդոյն :

Վ եծին գրիգորի նիւսացոյն համառօտեալ բաղտա- տար :

Ի չորից գոյացեալ ասի մարդն, զի չորք պատճառք են եղելութե ան գոյիցս : հուր և ջուր և հող- եւ օդն և սերուն բնութի և ծնունդական. ընտ նմա- նութե կնոջ. իսկ հուր ներգործող է ըստ նմանութե ան բնութե . . .

"On the structure of man : an abridgment of the great Gregory of Nyssa. Man is compounded of the four elements, which are causes of the coming into being of all things, namely, fire, air, water, and earth. Now, water is of a fecund nature and progenitive, after the likeness of woman, but fire takes effect after the manner of the male's nature . . ."

This ends (fol. 124b, col. 1) :—

Օյի ասէ թէ ճանճն երթայ նստի 'ի վերայ մեռած օծի. և կամ յայտ նմանեաց վտտ իրաց վերա. և անտի գայ նստի 'ի վր կերակրոց. և որ մարդ որ զայն ուտէ. միսն և ոսկորն մաշի : այսպէս իման զայլ ան ճըճու- որիքն : և զգուշութ պահեա զան կերակուրս և զըմ- պելիս քո :

"For he says that the fly comes and settles on a dead worm and takes the shape of such an evil thing, and then it goes and settles on food ; and anyone who eats the latter, his flesh and bones rot. So you shall conceive of all other verminous things, and keep all your meats and drinks carefully."

The above text has been given early in the MS., fol. 3a.

Fol. 124b, col. 2 (in a similar hand, but smaller, and pale ink) :—

Վ ասունք մարմնոյ : Ուղիղ է մասն մարմնոյ. զաղկապ կենացն յինք ունելով : Ոսկր է պատճառ ուղղոյ : Զիւ է գործարան մարմնոյ 'ի շարժութե : Երակ է գործարան արեան : Վրիւն է անունք մարմնոյ :

"The marrow is part of the body containing the bond of life. Bone is cause of marrow. A tendon is an instrument used by the body in movement. A vein is an instrument (? vehicle) of blood. Blood is the nutriment of the body . . ."

Fol. 125. A list of technical medical terms, beginning :—

Իմփուկ' որ ի գլուխ լինի, որ թուրքն. հազնդ ասէ :

Վայֆա' քանչալնէ :

Տաւար, գլխոյն շուրջ գալն է :

Սատար, աչաց միջանն է : . . .

"Ringworm which comes in the head, which in Turkish is called *halal* . . ."

This ends (fol. 126a) : Վֆուֆ. սղկած չոր չեղերն է :

Folios 126b–127b contain a notice of the Armenian catenae drawn up in the fourteenth and fifteenth centuries from older material. It deserves to be cited, being replete with interest :—

Եւ օգոստին վրէտն արար հակաճառութիւն ընդդէմ հայոց և ֆռաշկաց թէ հոռոմոյ պապն է գլուխ ամ ազգաց նա և հայոց, որ 'ի ժամանակն յոհաննու որոտնեցոյն յիբ անուն վարդապետ մի ի կողմն: դարձաւ ի յաղանան ֆռնկց, և դարձոյց ի հայոց. Ժ. վարդապետ ի յիւր չար աղանան, և թարքմանեաց զայն գիրքն. 'ի ֆռանկաց ի մերս և այնու կամեցն պատրել զազգն հայոց, և բազում հերձիք ձգեցին ի հայաստան: շատ խրատեաց զնա յ'ն որոտնեցին, և գրգռ տաթևեացին. և ոչ լուան նց. յետոյ կալան զնա ի ինանքն հայց և ի պղնձ եղլ հալեցին զնա, և այնպէս բրձան ի միջոյ. եւ արար օգոստինոս քրդ գիրք մի այլ յայտմանի, և լի իմաստասիրական բանիւք. և արար մեկնիչ մի այլ ի .գլ. օրն գրոցն բարսղի կեսրցն: և զայն .գլ. գիրքն թարգմանեաց նոյն յիբ վրդապետն ի մեր լեզուս, կիւրեղ աղեկսանդղցին արար զգանձն գիրքն և պարպմանցն, լուծմունք արար գրիք տաթևեացին. և արար .Ժ. հատոր հարցմանց .Ե. հատոր հին օրինացն. և Ե հատոր նոր օրինացն. և արար .Ժ. հատորէն քարոզգիրք մի այլ .Ե. հատորն ձմաւան և .Ե. հատորն ամառն, և արար զսղմսի քարվածոյն, և զմթ գլուխ աւետարանի քարվածոյն. և զգործոց առթլցն քաղուածոյն, և զէսայոյ քղվածոյն: եօթն. թուղթ կաթիլէիցն, մեկնեցաւ 'ի ձեռն .իւ. արանց կատրոց. և այսն անուանք մեկնիցն յիւր յիւր: 'Կախ և առաջին. դիուզիմոս. Դ. յ'ն ոսկերն. Դ. կիւրեղ աղեկսանդղցն. Դ. պիմեն սրբ հայրն. Ե. որոգինէս. Դ. սեւեռնոս. արքեպկան անտիոքայ. Ե. ապօղև նար. Ե. հիւսիքոս քնչն. Թ. դէողորոս կրօնաւորն. Ժ. բարսեղ կեսրցն. Ժ. մաքսիմոս. Ժ. Լսերի արքեպկան կեսրց. Ժ. թէոդորեա արակլացին. Ժ. թէոդիոտն. Ժ. եփր խորին ասորին. Ժ. տիմոթէոս. Ժ. ամոն քնչն. Ժ. սնն ամնա արքեպկան աղեկսանդղց. Ժ. գրիգոր ամառան. Դ. եսայեան որդին սիրաքա. Դ. դիոնէսիոս արղեկսանդղցին. Դ. յս. Դ. մեկնողոս. ոչ թէ իւրաքանչիւր յատուկ մեկնիչ արարին, այլ զամենեցուն մեկնած բանքն ի մի հաւաքել մի մեկնիչ արարին, լի և առատ բանիւք, քաղցր և ախորժ 'իբրև ամենցն. եւ արդ 'ի մեկնիչն գլցել ուսուցանէ զիւրաքանչիւր ասացողին անունն, 'ի գլուխ բանին գրված: եւ արդ մեկնեցաւ, Ե. գիրքն մովսէսի. 'ի ձեռն Ժ. արանց կատրոց որպէս ասէ գիրն առաջինն ամառան քնչն. նրք մեկնեցին զգիրս ամառան և է նախաւառաջին եփրեմ խորին ասորին. Դ. բարսեղ կեսրց. Դ. գրգռ ամառան. Դ. գրիգոր նիւսացին, Ե. յ'ն ոսկերն. Դ. եփրեմ կիւրեղ. Ե. փիլոն իմաստասիր վրդապետ հրէից. Ե. ամանաս. Թ. կիւրեղ աղեկսանդղցին. Ժ.

մեթոթէոս. Ժ. կղեմ հայրապետ, Ժ. ներսէս լամբրօնացին, Ժ. եղիշէ վրդապետ, Ժ. դէթ անյաղթ փիլիսոփայն. Ժ. մովսէս խորենացին. Ժ. միսյէլ կաթողիկոսն ասորոց. որ զմիտայէլ գիրքն նա գրեաց և յիւր անունն կոչեաց, Ժ. վանական վրդապետ, Ժ. մեծն վարդան հաղբատացին. հաւաքեալ զամենեցուն զմեկնութիւն և անցլ ի վր ամցն. լի և առատ ամատուր վրդապետն և իմաստունն արար մի գեղեցիկ մեկնիչ, զաւելորդն եհան, և զպակաս էլից ինքն, և զիւրաքանչիւր ասողին անունն ի մեկնիչն 'ի գլուխ բանին իւրոյ գրեաց . . .

Վ. սղմսին թէ ով ոք մեկնեաց: և մեկնեցաւ 'ի ձեռն Ժ. արանց սրբազանից, և է նախառաջին եփրեմ խորին ասորին. Դ. եպիփան կիւրապցին. Դ. ամանաս հայրապետն. Դ. դանիէլ. Ե. կիւրեղ աղեկսանդղցին, Դ. ներսէս լամբրօնացին. Ե. եսայի վրդապետ. Ե. դէթ անյաղթ փիլիսոփայն. Թ. ստեփանոս. Ժ. մեծն վարդան հաղբատացին, որ ժողովեաց զամ բանս մեկնիցն, և եգ 'ի կարգ մի ըստ միողէ, զաւելորդն եհան, և զթերին ելից, և ինքն մեկնեաց և զիւրաքանչիւր ասողին նաուն 'ի գլուխ բանին իւրոյ գրեալ է:

Եւ նախալ վրդապետ. 'ի սանահին էր ի ժամանակս լիւթիկոսն հայց ան տեր պետրոսի, յաւուրս դիոսկուրոսի, յաւուրս սրբիւն, վրդապետ և մեկնիչ ամառան գրոց, ներսէս կալեցին և ներսէս լամբրօնացին. և իգնատիոս, և սրբս վրդապետ որ զկաթողիկոսն թուղթն մեկնեաց. Եւ նախալ էր այլ մոտաւոր և հանձարեղ գիտող տուրքն արհեստի և ամառան գրոց. մեկնեաց հրամանաւ պետրոսի կթիւնի, 'ի մի հաւաքեալ 'ի մեկնութի առաջին, զբանն եփրեմի, և յոհաննու ոսկերին, և կիւրեղի և այլ սրբոց արարեալ համառօտ վրդապետ հասուն ընթերցողաց: Եւ թվին. պ. խղ գրիգոր տաթևեացին արար զհարցմանցն, ի պնդն արար զսաղմոսի քարվածոյն. պ. զյորա լուծմունքն. 'ի սոյն թվին արար և զլուծմունքն առիստակիսի և գէորգէայ գրչուն. 'ի սոյն թվին արար զհանաւաւորն քաղուածոյն: Եւ սն բանք գրիգորի տաթևեացոյն զհարցմանցն, զոգմսի քարվածոյն, զբարոզգիրքն, զյորա լուծմունքն, զգրչուն քերականն, զյոհանն քարվածոյն, զամթի քարվածոյն: զոսկեփորին. Դ. հատորաւ, դձլ զեսայոյ քղվածոյն և զգիոնէսիոսի լուծմունքն արար յ'ննէս վրդապետ կոյտնեց, աշաւ կերտ գրիք տաթևեացոյն: Եւ որս լուծմունքն արարեալէ գէորգ վրդապետն եղեկեցին աշակերտ յ'ննէ որոտնեցոյն. Եւ սահմանց քարվածոյն, սիւնեց տր առաւել և արլլ գրիք տաթևեաց, յ. քվիրորդին: Եւ զուկաս

գլխի քաղճն և զլհն փոքր գլխի քաղճն, մաթէոս վրդայտն, աշակերտ տաթևացւոյն: Օտու մարի քաղճն յիմ զրիմեցին, աշկրտ գէորգա վրդայտի. Օւազրի լուծմունքն կիրկն վրդառն եղնկացին է արրլ. զաղամ գիրքն սինեացար առքն է արրլ. գ. հատոր . ք. հատոր ըստ նախաստեղծին, և հատոր մի ի վր. եմն այբու- բնից:

“And Augustine the Wardapet composed a refutation of the Armenians and Franks on the thesis that the Pope of Rome is head of all nations, including the Armenians. For in the time of John of Orotn a Wardapet of Kolb, Jacob by name, went over to the heresy of the Franks, and converted ten Wardapets among the Armenians to his evil heresy, and translated the work in question from the Frankish language into our own, intending thereby to deceive the Armenian race; and much schism was thereby induced in Armenia. He was sufficiently rebuked by John of Orotn and Gregory of Tathev, who would not listen to them. Subsequently the rulers of the Armenians took them, and having set up a cauldron, boiled them alive (*lit.* melted them down), and in this way they were got rid of. And Augustine composed a book of homilies, very serviceable and full of wise sayings; and he also composed a commentary on the Hexameron of Basil of Caesarea, and the three books in question were translated by the above-mentioned Jacob Wardapet into our tongue. Cyril of Alexandria composed the book of *The Treasure* and the *Scholia*. A commentary was made by Gregory of Tathev, and he composed ten books of *Questions*, five books on the O.T. and five on the N.T. He also composed a homiletic work in ten books, five for the winter and five for the summer season. And he composed one volume of notes (*lit.* excerpts) on the Psalms, and another on the heads of Matthew's Gospel, a third on the Acts, a fourth on Isaiah. The commentary on the Seven Catholic Epistles was compiled from twenty-one masters; and here are the names in detail of these interpreters.

First and foremost, Diudimos (Didymus); 2. John Chrysostom; 3. Cyril of Alexandria; 4. the holy Father Pimên; 5. Origen; 6. Severus, Archbishop of Antioch; 7. Apollinaris; 8. Hesychius, the priest; 9. Diodorus, the monk; 10. Basil of Caesarea; 11. Maximus; 12. Eusebius, Archbishop of Caesarea; 13. Theodore of Heraclea (*Araklatzi*); 14. Thêoditon (Theodotion); 15. Ephrem, called the Sage; 16. Timotheus; 17. Amon, the priest; 18. St. Athanasius, Archbishop of Alexandria; 19. Gregory Theologus; 20. Esayea, son of Sirak; 21. Dionysius of Alexandria. Not that these twenty-one interpreters each made a separate commentary, but interpretative passages of all of them were brought together to form a single commentary, in full and flowing language, sweet and agreeable to the tastes of all. Accordingly, in the commentary there is fairly shown the name of each author, written at the head of his particular text. In the same way a commentary was made of the five books of Moses by means of eighteen master hands; as the book says, the former were divines who expounded Holy Writ: 1. Ephrem, the Syrian sage; 2. Basil of Caesarea; 3. Gregory Theologus; 4. Gregory of Nyssa; 5. John Chrysostom; 6. Epiphanius of Cyprus; 7. Philo, the wise doctor of the Jews; 8. Athanasius; 9. Cyril of Alexandria; 10. Methodius; 11. Clement the Patriarch; 12. Nersès of Lambron; 13. Elishê Wardapet; 14. David, the invincible philosopher; 15. Moses of Khoren; 16. Michael, Catholicos of Syria, who also wrote a book and called it by his own name; 17. Wanakan Wardapet; 18. the great Wardan of Halbat. All their interpretations were brought together, each labelled with its author's name, into a single fair commentary, in which the compiler eliminated what was redundant and supplied what was missing, adding the names of the several authors cited at the head of their several texts.

“On the Book of Psalms and on the commentators thereon. It was commented on by

ten reverend men : 1. Ephrem, the Syrian sage ; 2. Epiphanius of Cyprus ; 3. Athanasius the Patriarch ; 4. Daniel ; 5. Cyril of Alexandria ; 6. Nersès of Lambron ; 7. Isaiah Wardapet ; 8. David, invincible philosopher ; 9. Stephanus ; 10. the great Wardan of Halbat, who collected all the texts of the interpreters, and arranged them one by one, excising what was redundant and supplying what was missing, and he wrote over each excerpt the name of its author.

"Ananiah Wardapet of Sanahin flourished in the time of the catholicate of the lord Sir Peter, in the days of Dioscoros, in the days of holy . . . † there were Wardapets and interpreters of Divine Scripture, Nersès of Klay and Nersès of Lambron and Ignatius and Sargis Wardapet, who interpreted the Catholic Epistles. Ananiah was a clever and talented man, who understood the calendrical art and the Divine Scriptures. He interpreted at the instance of Peter Catholicos, and brought together in a single Apostolic commentary the texts of Ephrem and John Chrysostom and of Cyril and of other saints, abridging them for the easier understanding of readers. In the year 846 (A.D. 1396) Gregory of Tathev composed his *Questions* (i.e. *Summa*) ; in 854, his select notes on the Psalms ; in 856, his volume of Summer Homilies ; in 857, his explanations of Job ; at the same date, his explanations of the rhetoric of Aristaces and George ; at the same date, his select notes on the Gospel of John. The following are the Works of Gregory Tathevatz. The Questions, the excerpts on the Psalms, the Book of Homilies, the Solutions of Job, the Literary Grammar, the excerpts on John and on Matthew, the Miscellany in four divisions, also the excerpts on Isaiah, and the explanations of Dionysius were composed by John Wardapet of Colot (*Kôlôtentz*), a pupil of Gregory of Tathev. Beside these, explanations were composed by George Wardapet of Ezenka,

a pupil of John of Orotn. The select notes on the *Definitions* (i.e. of David Invictus) were composed by the lord of Siuniq, Araquel, sister's son of Gregory of Tathev. The select notes on the heads of Luke and on the little heads of John were written by Matthew Wardapet, a pupil of Tathevatz ; the select notes on the Calendar by Jacob of the Crimea (*Lrim*), a pupil of George Wardapet ; the explanations of Evagrius by Kirakus Wardapet of Ezenka ; the Adam-book by Araquel, lord of Siuniq, in four sections, three to suit to the Protoplast, and one section alphabetically into fifteen divisions."

The above seems to be a fragment of a more extended history of Armenian literature.

Fol. 127*b*, col. 2 (in later hand and ink) :—

Յիշատակ է սբ գիրքս ջուղայեցի ար պետրոս. արեղայիս ի վայելուճ իմ հոգևոր եղբայր. ար յակոր արեղային . . .

"This holy book is a memorial of Sir Peter of Dschula (Julfa), a monk, for the use of my spiritual brother, Sir Jacob, monk . . ."

Fol. 128 is left blank, except that three different hands have tried their pens on it.

Folios 129–147 contain a medical treatise, closely similar to, and occasionally repeating word for word, that which precedes in this manuscript, folios 17 *sqq.* This is written in a new hand, a *bolorgir* of the eighteenth century. It begins : Ս'ածուն ֆիլասոֆա : պոսինքն փիլիսոփայից. Մսէ հունան թէ ինքս հին է առողջութիւն տանի զպեղծ խառնուածքն ի յանձնէն . . .

The above exordium fills the first column of fol. 129. The second column contains a list of the twenty-six heads of the treatise ; and then, on fol. 129*b*, the following :—

ա. էյանուն այ գլածին և ողորմածին : գիրք բժշկական արհեստի, զոր սահմանեցին իմաստուն փիլիսոփայքն, և բժշկական վարդապետքն, իմանալ զբնութի մարդոյն և խնամ տանել ցաւածին առ 'ի պետս բժշկութիւն : զի ուր 'ի ձեռն խոստովանութիւն և ճշմարիտ ապաշխարութիւն առնուն զբժշկութիւն հոգոյ : նոյնպէս 'ի ձեռն բժշկական վարդապետացն և յօգնու-

† There must here be a lacuna.

139.

Or. 2625.—Paper. Recently half-bound in leather. Size, external, 7 by 4½ inches. Folios 125. The first four and the last seven folios were worn round the margins, and have been mended.

In this volume are bound up several Astrological and Calendrical Tracts, written by several hands on more than one kind of paper. Thus, one hand wrote folios 1–4 on a coarse white paper; a second, folios 5–46 on a finer paper; a third, folios 47–54 on a similar paper much yellowed; a fourth, folios 55–95 on similar paper; a fifth, folios 96–116 on a whiter paper; an older hand, perhaps as early as the year 1600, wrote folios 118–125 on a much discoloured paper. The quires are not numbered before fol. 63a, where the letter *ա* (*i.e.* no. 1) is written in lower margin at the end of a quire of 8 leaves; the next quire, *բ* (*i.e.* 2), consists only of 2 leaves, folios 64, 65; the third, of 6 leaves, folios 66–71; the fourth, fifth, and sixth, of 8 each, folios 72–95. From fol. 96 on they are not numbered. The book has been much thumbed. Folios are missing before folios 71, 96, 118, and perhaps elsewhere. Fol. 4 is to be read after fol. 1.

The contents are as follows:—

Folios 1, 4 repeat folios 55 and 56, which see.

Fol. 2. *Եթե կամիցիս գիտնու թէ լուսինն յորում գօտոջ է . . .* “If you wish to find out in what zone the moon is . . .”

A circular table of the phases of the moon in the several zones of the Zodiac is added.

Fol. 3b. *Տօմար արքայական . . . i.e.* Royal Calendar. (See below, under fol. 73b.)

These first four folios are written in a rude *notergir* or notary's hand.

Fol. 5. A calendrical table showing the letter of the year, *i.e.* on what day Easter can fall in a cycle of twenty-seven years.

Begins: *Արմիր վերն գիր տարոյքեն և սև գրերն ամսայ գիր են աղուսեկիս . . .*

“The red upper letters mark the year, and the black characters are the letters of the month . . .”

Folios 6–30. *Լուսնացոյց մշտնջենական. Թարքմանեալի ֆուսնկաց ձեռամբ տիարպաբերցի ընթերցող աւետիք պաղտասարեան յամի տն. ողիւ, և ի համայ Թուռթն հայկազունեաց. ոճիւղ նոսմբերի. ժղ. իսկ ՚ի օրինակել գրուս ոճիւղ ին գրեցաւ ձեռամբ մալաթիացի արկարէն . . .*

“A perennial key to the moon, translated out of the language of the Franks by the Reader of Diarbekir, Avetiq Pal'tasarean, in the year of the Lord 1695, and in the Armenian reckoning of Ham 1144, Nov. 16. But in copying, the work from the year 1168 was written by Abgar of Malathia (Melitene).”

This preface and the tables which follow are neatly written in a small *bolorgir* or round hand.

Fol. 31. Tables of astrological prognostications of luck, arranged according to the signs of the Zodiac. In the first table, fol. 31a, where there are six columns, the signs are omitted, but in the rest they are given in the first column. Thus fol. 31b begins:—

Կենդանակերպք են	Թե գամ բարով	Թե փոխիմ'ի տեղոյս
Խոյն	Գաւ բարով և ընդէն	Դ պահ և զ բարի է

I.e.:—

The Zodiacal sign.	Am I welcome?	Shall I change my place?
The Ram.	You are welcome and well treated.	The third and sixth watches are well.

Some of the other questions propounded are these:—

Ի՞նչ կին հանդիպի ճանապարհին, “If a woman meets you travelling.”

Ի՞նչ շուն անցնի յառաջէկէդ, “If a dog passes in front of you.”

Օրուցն ճշմարիտ եթէ ոչ, "Is the talk true or not?"

Սուկն ՚ի մարդ հասանի կամ յաման, "If a fly attacks anyone or falls into a jar."

Երթամ ՚ի պատերազմ թէ ոչ, "Am I going to war or not?"

Ի՞նչ սէր չէ զարկամք, "If one is under the impulse of love."

Ի՞նչ աչքն խաղայ, "If the eyes twitch."

Ի՞նչ ցերեկն աստղ երևի, "If a star is seen in broad daylight."

Ի՞նչ կրակն գոչէ, "If the fire crackles."

Ի՞նչ աջ ականջն խաղայ, "If the right ear twitches."

Ի՞նչ ատամն կոտրի, "If a tooth breaks."

From fol. 38^b on, the moon is taken into account.

Fol. 57. Տօմար հայոց.

Օկրկնակ ամսոց այսպէս արայ. կալ զնաւասարդի ամիսն, և երթ .է.է. որ նմայ կրկնակ է հոռի ամսոյ. կալ զհոռի ամիսն և զիւր կրկնակն, և երթ .է.է. որ մնայ կրկնակ է սահմի ամսոյ . . .

"The Calendar of the Armenians. Ascertain the double of months thus. Take the month of Navasard, and go 7 by 7: what remains is the double of the month Hori. Take the month Hori and its double, and go 7 by 7: what remains is the double of the month Sahmi . . ."

Fol. 63. Տօմար հռոմայեցոց.

Ինուական այսպէս արա. կալ զհայոց մեծ թուականն. 5. 7. ՚ի վր բեր մեծ թուականէ հռոմայեցոց: Եւ շրջանն. 5. 7. 5. 7. ՚ի բաց երթ' որ մնայ փոքր թուականէ հռոմայեցոց որ քննիկոն կոչի . . .

"Calendar of the Romans. Get the date as follows. Take the Great era of the Armenians, carry over 304 from the Great era of the Romans, and take away a cycle of 532.532. What remains is the Little era of the Romans, which is called *Qnnikon* (? Indiction) . . ."

Fol. 73^b. Տօմար արքայական որ է յոյժ դժուարիւ մաց բայց միայն վարժից:

Արքայական հասարակութիւնն սօ արայ: կալ րջհզ. զհայ թիւն, ՚ի վր բեր. երթ. ոնկ. ոնկ ամն. ի շնջան (*sic*)

մի գիտելով զշրջանն և զայն նահանջեայ սօ ի 7 իցն մի առ. և ին երդ արեգ ամսեանն տուր. և զայն աւր ի կարգի. ուր անգի թիւն, գարնանային հասարակէ.

"Royal (or Imperial) Calendar, which is very hard to understand except for the learned. Get the Royal equation (? equinox) as follows. Take the number 5976, add the Armenian date, and go 1460 by 1460 years in a cycle. If you fail to find the period (or cycle), then intercalate the others in the same way, taking one in four, and assign the 21st to the month Areg, giving the others in order. Wherever the number falls, you have the spring equation (*i.e.* equinox)."

Fol. 75^b. Ստեփանոս իրիցու տօմարագին ևսիւ որդոյ յոհանիսի քահանայի ասացեալ յաղագս չէ ացուրն արեգական իր ամաց, և շրջագայութիւն լուսնի ժիթ երեկի ամաց որ լինի միահամուռն. չէ նմ ամբ թվով շլիթ . . .

"Of Stephanus, the elder and almanack maker, son of John the priest, a treatise on the procession of the sun in 28 years, and the revolution of the moon over a cycle of 19 years, which happens once in every 532 years . . ."

This is an astrological treatise, giving prognostics suitable to certain positions of sun, moon, Zodiacal signs, and planets.

Fol. 96. In another hand. Fragmentary prayers for the consecration of a monk, of a *philon* (priest's mantle), &c.

Fol. 97. Լուսնագիր այսպէս արայ. կալ զթվականն հայոց ն: ի վր ած և երթ. ժիթ. ժիթ. որքան ժիթ ի խոնարհ մնայ այնքան թիւ է: լուսնագիր է տարուն . . .

"Calculate the letter of the moon thus. Take the Armenian era, add 1, and go 19 by 19: as long as 19 remains too low, the number is so much . . ."

Fol. 97^b. Վշի երկոյտան կենդնկերպից. և բժն ազգաց թժ անդամոց: Աշխարհս ունի զձև մարդոյ, երկոյտասան անդամք մարմնոյ կենդանա կերպք ընդ այս խորհրդոյ է բաժանեալ ի վր մարդոյ . . .

"About the twelve Zodiacal signs, and the twelve races and twelve members. The world

has the shape of a man, and the twelve members of the body. The Zodiacal signs according to this plan are divided over the man . . .”

Fol. 101. Սբն պողոս և սբն պետրոս անտալիոս սբն կիրակոս գերեզմանին տրն է քս . . .

“St. Paul and St. Peter, Anatolius (*Antalios*), St. Kirakos. Lord of the tomb is Christ . . .”

This tract contains exorcisms.

Fol. 104. Ս ք աղթարաց մարդկան. առ զանուն մարդուն և զմօրն և երթ. ք. որ մնայ. է. է. թէ ք. մնայ արեգակն է . . .

“About men’s horoscopes (*althar*). Take the person’s name and his mother’s, and go 8. What remains will come 7 by 7. If 1 is left, the sun is . . .”

Fol. 106. Խրատ է մոլորական աստղին. “Rules for the seven planets.”

Fol. 110b. A calendar for the entire year, arranged in tables month by month. Prognostics of the weather, &c., are added: *e.g.*, against Jan. 4 is the note: Ը. ր է պատրաստուի մովսեսի մարգարէի, *i.e.* “This is the day of preparation for Moses the Prophet.” Against Jan. 6: Ը. յօր ժամ մի կայ որ լեղի ջրերն կու քաղցրանան այսօր չէ պարտ լեղի կերակուր ուտել և այսօր ծովք կու խառնակեն . . . “To-day is the time when bitter waters are made sweet. To-day you must not eat any bitter food. And to-day the seas wax stormy . . .” Against Dec. 28: Ը. յս գիշերս ի բացաման է ջուր չիմն են վս զի դեքն կու փոխեն ի ջուրհ և ով որ խմի կու դիւահարի . . . “On this night avoid drinking water out of an open jar, for devils pass into the water to-day, and anyone who drinks of it will be possessed of a devil . . .”

This same calendar is found in the Vatican MS. 76.

Folios 118–125 contain an astronomical tract, written on older paper, in a rude *bolorgir* hand perhaps of the fifteenth century. The beginning of the text is lost. Fol. 118 begins thus: այ. յառաջ. և խաւարի յո . . . (*illegible 13 letters*) . . . ես աստեղն կամ զլուսին խօսարեալ . . .

The first complete section, half-way down the same page, begins:—

Ը. մնայ նահանձ այսպէս արայ. կալ զմեծ. նահանձն և երթ. Ը. Ը որ մնայ ամսայ՝ նահանձ է. կալ. զամսայ նահանձն, ք ի վր, ած քալոց տւր գարնանամուտ է . . .

“Calculate the bissextile of a month (?) thus. Take the great solstice (*or* intercalary cycle) and go 30.30. What remains is the bissextile of the month (?) . . .”

140.

Or. 4859. — Paper. Bound in red morocco leather. Size, external $7\frac{1}{8}$ by $6\frac{1}{4}$ inches, of text 6 by $4\frac{3}{4}$. Folios 37, partly in double columns of 32 lines, in a regular *notergir*.

The title-page, fol. 1, is as follows:—

Պատճառ ծնաղագրին,
և ուղղութի նորին
Ստեփաննոսի ստեփանեան
սրբազանի անժառանգութեան
վարդապետի կամենացույ
շարագրեալ
Ի ստանիսլաւով
յամի տն 1726, և հայոց ոճհե.

“An account of the wrong Easter and its correction, by Stephanus Stephanean, a reverend doctor of theology of Kamenitz (Chemnitz). In Stanislaov. In the year of the Lord 1726 and of the Armenians 1175.”

A later hand has written beneath the above the words *Calendarium Reformatum*.

The text begins thus:—

Ը. ա պաշտառ ընթերցողն:
Ը. աղում ամբ են, յորմէ յետէ ՚ի բաղմաց ինդրեցայ,
զի զծնաղագրին պատճառն, և զուղղութի նորին ընդ
գրով արկանէի, վս մերժելոյ զամ սխալութիս, և
զգայթակղութիս, որք աստի ՚ի մէջ աղգաց պատահիլ
սովորեցան . . .

“To the illustrious reader. Many years ago I was begged by many to put into writing the reason for the deflection of *Zatik* and the way to rectify it, so as to remove all errors and scandals such as at present are apt to occur among various races . . .”

Folios 11–20. A cycle of 532 years is written out in a table year by year.

Fol. 21. (Յդգս նոր նոր պատճէն հռովմական տօմարին .

Հաղագս տարւոյ և մասանց նորին: Տարին ունի զամիսս երկոտասան, զշաբաթս յիսուն և երկուս և զօր մի, և զաւուրս . . .

“Concerning the newly arranged Roman calendar. About the year and its divisions. The year has twelve months: fifty-two weeks and one day . . .”

In the sequel are tables of the Sunday letters, of the Golden numbers, of the nineteen-years cycle, &c.

Fol. 37 contains a Latin note in which *Caciaturus Arachiel Sacerdos et doctor Armenus, Missionarius Apostolicus*, asserts that he has read carefully this reformed calendar, and finding it to be worthy, orders it to be published.

Below is the name: *William Milton, e coll. Eton, Oxon. Newbury, 1868.*

On fol. 1, in upper corner, is written: *Gul. Milton, Kal. Augusti, 1839.*

141.

Add. 11,677.—Glazed paper. Bound in brown leather. Size external $8\frac{1}{4}$ by 6 inches, of text $5\frac{1}{2}$ by $3\frac{1}{2}$. Folios 223; written in a large clear *notergir* of the eighteenth century, 19 lines to a page, with titles and initials given in red ink.

The volume is called on fol. 215 a *գիրք րամլի*, i.e. Book of *Ramel* (geomancy), and contains magical formulae and precepts for divination of various kinds. It is written in the colloquial language of the seventeenth century, when it was perhaps compiled from an Arabic original. It contains many Arabic words, and is written altogether in a vernacular rarely met with.

The contents are as follows:—

Fol. 1. ի՞նչ հարցանէ թէ 'ի հօրէ կամ 'ի մօրէ մերաթ առնու՞մ թէ չէ, թէ չէ տես զ. անն և զ. ք. տունն, թէ տախիլ լինի, Դ, տունն. Է. տունն

խարիճ լինի, մերաթ առնու 'ի ծնողաց, և թէ. անն և քն խարիճ լինի, Դ, և Են, տախիլ լինի նայ շառնու . . .

“If a man asks whether or no he will get an inheritance (ميراث) from father or mother, look at the compartments 1 and 2: if they be inside, the fourth and seventh compartments being outside, then he will get the inheritance from his parents; but if nos. 1 and 2 are outside, the fourth and fifth being inside, then he will not get it . . .”

This first treatise consisted of twelve parts entitled *մասալայ* and *դուռն*, but of these the first three seem to have been omitted by the scribe, for that which begins as above, though itself unnumbered, immediately precedes the fifth part.

The twelfth ends thus, fol. 21:—

Ի՞նչ պարունին և երկրին հարցնէ, տես զ. անն և զ. Ժ. թէ. ան. սայտ. և Ժ. նախս. պարունին զեն հասնի' և երկրին լաւ մնայ. և թէ. ան. սայտ. և Ժ. ք. նախս սայտ պարունին զեն հասնի: 'Խարձեալ հան. ան էն և Ժ էն կերպ մի' և սայտ է. յաղիպան լաւ լինի, թէ նախ գէշ լինի . . .

“If the question be about a gentleman and his estate, look at nos. 1 and 10: if no. 1 is lucky (سعيد) and 10 unlucky (حس), harm (زبان) accrues to the gentleman, but the estate remains intact; and if no. 1 be lucky and 12 unlucky, then harm accrues to the gentleman. Again, take from nos. 1 and 10 a form, and it is lucky, then . . .”

Fol. 22. ան. ի՞նչ. ան. մարդ մի հարցնի թէ յի՞մ կենացս ինչ մնաց' կամ քանի՞ տարի ալ ապրիմ, զարկ րամլ թամամ, յառաջի տանն կերպէն և յք. տանն կերպէն կերպի հան, տեսնու թէ րամլն յորտեղ նստաւ այդ կերպդ, յայնտեղն տեսնու թէ քանի՞ յատաթ ունի, յայն որ վր' հու՞մ անես, և թէ 'ի հայրերն գտնուս օր հու՞մ անես, և թէ յորդիքն գտնուս շաբաթ հու՞մ անես . . .

“I. If, first, a man asks: ‘How much of life is left to me?’ or ‘How many years more have I to live?’ cast the sand fully; take it away from the first compartment's form and from the second compartment's form; then look at

the place where it settled, and that form in that place will reveal to you how big a cypher it has, and upon it you must base your judgment. And if you find it among the fathers, reckon so many days; and if among the sons, reckon weeks . . .”

The above treatise is divided into seven sections.

Fol. 28. {անունն անց գթածին և ողորմածին հայեաց ՚ի վր րամլիդ: տես զառաջի տանն մատուղն թէ յուր նստեալ է. թէ յիր տունն նստել է մատուղն՝ գիտացիր որ ուզածդ ՚ի ինչդ կհա գայ: . . .

“In the name of God merciful and compassionate, cast your eye over the sand. Look at the first compartment, and see where the ace (? object, مظهر) has settled. If it has settled in its compartment, you will know that what you want is on the cards . . .”

Of the above, twelve sections are numbered in the margin.

Fol. 31. Խ. թէ հարցանէ. թէ Խ. բան մի կու բռնեմ բարի լինի թէ ոչ, զարկ րամլ թամամ. և տես զԽ, տուն. թ. տուն. ժ. տուն. թէ սայտ լինի. բարի լինի. և թէ նախ լինի. չար լինի. և թէ խառն լինի միջակ լինի: . . .

“First: If it be asked if the first thing I undertake is good or not, cast the sand plentifully, and look at the first compartment, the ninth, and the eleventh: if it be lucky, your undertaking is good, and if it is unlucky, it is bad; but if it be mixed, then it is indifferent . . .”

There are provided thirty-five such questions, with solutions; though in the index which precedes on fol. 30b only thirty-four are enumerated.

Fol. 36b. Sixteen physiognomical problems. Begins:—

≡ Վ՛չ մարդ յերկան հասակ՝ ցորենամորթ յիստակ մարմին՝ գեղեցկապէս կարմիր երես՝ աչքն մեծ՝ գլուխն մեծ. մորուքն մեծ կամ աղվոր. հարկևոր հաւատով մարդ, կարդացող, հասկացող, մեծ ազգի: . . .

“Third day of week(?). A man tall in stature, sallow clean (or clear) flesh, fairly red

face, big eyes, big head, beard long or soft, is a man intimately to be trusted, one who can read and understand, of great family . . .”

Fol. 39. Վուռն որ յիշէ զվաթասն՝ որ է ցիցն: Մաջի տունն վաթասի շարդի է. ք, տուն մայիլ վաթաս ասէ. ք. տուն զայիլ վաթաս՝ քան զ. ք. տանն աստիճանն պակասէ: . . .

Fol. 40. Սուսալ լասաթ կու ասնն այսոր: {որժամ ելանէ լահանս յիրմէն և ՚ի ջումիւթէն՝ գ՛չ. ժողով հաւատարիմ մարդկաց. կարգաւորաց, և բարի ժողով զէտ ուխտ կամ ՚ի հարսնիք. լամալ և ամ բանի դաւէ կամ իմիրաթէ, կամ ՚ի բարի բան է, կամ իմամալայէ՝ որ շահի շատ, և զինչ ումետ ունի հասնի:

Against the above, in the margin, is the triple sign: ≡≡≡

Fourteen chapters follow, with the following titles:—

Fol. 41. Վուռն. Խ. զապտ զախիլին. And in the margin the triple sign: ≡≡≡

Fol. 42. Վուռն. Խ. զապտ խարիճին, with a similar sign in margin.

Fol. 43. Վուռն. Ժ. ճամայաթին.

Fol. 45. Վուռն. Ը. Փարահին.

Fol. 46. Վ. Ը. ոխլային.

Fol. 47. Վ. Ը. անքիսին.

Fol. 48. Վ. Ը. հումրային.

Fol. 49. Վ. Ը. պայեացին.

Fol. 50. Վ. Ը. նուարաթ լխարիճին.

Fol. 51. Վ. Ժ. նուարաթ դախիլին.

Fol. 55. Վ. Ը. տանապինէ.

Fol. 56. Վ. Ը. զայիմայինէ.

Fol. 57. Վ. Ը. նախիալ զատինէ.

Fol. 58. Վ. Ը. իշթիմայինէ.

Fol. 59. Վ. Ը. դարեխինէ.

Fol. 60. Ս. ասն րամլին ընզլապն այս է որ կու գրենք:

Եւ որ տեսնուն որ ուսմլ ինչ կարնաս հուքմանել, կամ կերպն չար լինի՝ և տեղին բարի. կամ կերպն բարի և տեղին չար. կամ խիստ ի պէտք բան լինի քեզ, որ կուզես զկատարեալն իմանաս. առ ըզ. Ժ. կերպն. և Ժ. Ժ. և Ժ. ք, առ զայս. ք. կերպն, և շէնէ մայր, և հան զԺ. կերպն լման. և այլ վայ առ . . .

Fol. 68b. An index of the forty heads of the tract which follows.

Begins: Ծ. Վրամ յաւելնա, թէ ոչ: Դ. բանի վաստակի: Դ. մահու հիւանդի: Դ. գողութեան: Ե. կորստեանն: Զ. գողին նշանն: Է. տանն նշանն: Ը. անասուն գողնան: Թ. առուր գողին: Ժ. կին առնելու: ԺԿ. կոյս է կինն թէ ոչ: . . .

Fol. 69. Ի մանաղղ դրամին յաւելնա, թէ ոչ. տես ըզ. Դ. տուն. Դ. և Դ. թէ ի յայտ տնիս դախիլ լինի նստել. նա դրամի յաւելնալ գուշակէ, զի. Դ. տուն գանձի է, և Դ. հայրենեաց է. Դ. ճորտի և ծառայից չորքոտանու. վ. պնդիկ գանձն և ծառայն և հայրեն. նիքն դրամ է ամենն, ապայ հանց պիտի որ լաւ տեսնուս . . .

Fol. 126. Ընդլապ ըամլ պս է որ կու գրենք հուրմ մուծլին (مطلوع):

Թէ վ. դատաստանի կամ չար կամի հարցնէ թէ ոյն յաղթէ, առ զմ կերպն . . .

Other similar problems follow. This tract seems to be incomplete, for eight folios are left blank after it.

Fol. 136b. A work in 150 paragraphs separated by red lines. Against each is set in the margin the geomantic signs for its solution. Begins:—

≡ ≡ Վ. չէէ ճպրհ բարի և բանն և վաստակն բացուի,
 〇 〇 և առուծախ. և քապին շնահաւոր. զայիպն յուշ
 〇 〇 գայ. ինդիրքն կատարի ապայ յեմով և վերջբ.
 լաւ լինի, տաւի և գրոց և կարդացողաց մաճլիս:

"The question is, whether a journey is auspicious, or if an affair or a commercial operation or a commercial deal will succeed, or a marriage turn out happily, or something lost be found. The quest is fulfilled . . ."

Fol. 204b. Numerical tables for use in divination, beginning as follows:—

Վարմիր յատանն իր տանն յատանն է:

աներն	⋮	≡	⋮	≡	⋮	≡	⋮	≡	⋮	≡	⋮	≡	⋮	≡	⋮	≡
ա	ա	բ	գ	դ	ե	զ	է	թ	ժ	ժ	ժ	ժ	ժ	ժ	ժ	ժ
բ	բ	գ	դ	ե	զ	է	թ	ժ	ժ	ժ	ժ	ժ	ժ	ժ	ժ	ժ
գ	գ	դ	ե	զ	է	թ	ժ	ժ	ժ	ժ	ժ	ժ	ժ	ժ	ժ	ժ

There are in this table sixteen figures every way, and the last line of them ends with ճլգ, i.e. 136. The first number in the first column (after the column of աներն) is given in red ink, the second in the second, the third in the third, and so on in such a way that the red letters stretch across the table in a diagonal line from ա (i.e. 1) to ճլգ (i.e. 136), which is the last.

Other tables follow, assigning բարի միջակ չար, i.e. good, middling, evil, to the աներն or compartments, together with dot-and-line signs in all their possible combinations.

On fol. 212b is a table similar to the one described on fol. 204b, but in which the Arabic letters are used as numerals instead of the Armenian.

Fol. 221b. A circular diagram for the predicting of eclipses of sun and moon.

Fol. 222. A similar diagram, with a red dragon's head in the centre, and the Zodiacal and other signs round the periphery.

The volume contains no colophon. The hand is that of the first half of the eighteenth century or second half of the seventeenth.

142.

Or. 4554.—Green paper. Modern binding in boards. Size, 7⁵/₈ by 5 inches. Folios 25; written in a rude *bolorgir*, 18 lines to a page.

A work on Divination.

Fol. 1. Վնատիոսի արարեալ մարմնախաղաց փորձին:

Թէ գաղտն խաղայ շահի և մեծութիւն նշանէ հարկիք և բարի և գտանէ անուշն. ելանէ հարկած ի տանէ բարութիւն: և մեծութիւն: ի բարի ճանապարհ երթոյ ուրախանայ: Թէ գաղաթն խաղայ բարի է: և սիրի ամենեցուն: հարկի ի մարդկանէ մեծութիւն և փառաց հանդիպի:

Fol. 10. Լուսնացոց և երազացոց:

Լուսնին օրն լուսնին բարե ամ իրաց զի աղամ նոր ստեղծաւ սերմաննն անկնն ի ճանապարհ երթալ

Հիմն արկանն զի այսօր սկիզբն արար նոյ տապանն և մօսէս զժողովուրդն էհան յեգիպտոսէ և գաբրիէլ հրեշտակն ողջոյն ետ մարիամու և սողմօն սկիզբն արար տաճարին.

The above is in twenty-nine chapters.

Fol. 14b. Այլ ազգ երազացոյց.

Աբեղայ տեսեալն կոիւ է.

ագրաւ տեսանն թշնամիք արձակին 'ի վերայ քո և աղօթիւք ալւոր վինքն տեսանն հարստութիւն է.

ալիւր տես : շահէ իրաց և բարույ : աղեղնաւոր զինքն տեսանն : թշնամիք են և լեզոյ : աղքատ կուոյ նշանէ : աղբիւր տեսա : շահէ ամ իրաց . աղք տեսանն չափովն շահէ : աղուես տեսանն 'ի տանն քո նախանձ և շահ աղուես որսալ թշնամի է և յաղթես.

The above is arranged alphabetically, but ends in the letter *ա*, the last folio being lost.

OTHER WORKS AND PAPERS.

143.

Or. 5627.—Paper. Brown leather binding, with gold border. Size, external 9 by 6½ inches, of text 5½ by 4. Folios 280, in 24 numbered quires, mostly of 12 folios each. Elegantly written, 25 lines to a page, in a *bolorgir* or round hand of the sixteenth or seventeenth century, with stress-accent for reading. The beginning of each chapter is marked by a red marginal scroll, a large red decorative initial, and three or four lines of red ink. The first hand seems to have paginated the book, 1–553, from fol. 4 on.

It is a version of the Koran in classical Armenian. The text is divided into 124 chapters or *suras* and as many as 1365 sections. These are numbered in black ink in the margin, where also the same sections are separately numbered for each chapter in red ink. The chapters are entitled “*Azôara* which is chapter,” and at the head of each is written the number of the sections (*hamars*) it contains. An incomplete index or list of the *suras*, as far as the 69th only, precedes the text, which begins on fol. 4. The text begins thus:—

ԼՅԵ Է գիր օրինաց՝ Հագարացւոց՝ կամ իսմաէլացւոց որ կոչի: Վ՛ուրան: այսինքն Հաւաքուա՞ն պատուիրաւնաց: Լ՛զօարա որ է գլուխ: առաջին:

Սուրաթի ֆաթայ: որ է նախառաջին աֆդիդայ: մարի է: ունի այնա՛հ:

(Իղորմածի և բարերարի իշյ. բնաւից ստեղծօղի, որում սպասէ օրն վերջին, ուխտիւ մաղթանաց խոնարհեցուք

երկիր պագեալ նմա. զձեռն կալուի և զպարգէն շաւղաց՝ և զաւանդն որ զմեզ մտերիմս և ի՛նչ երբէք թշնամիս և ոչ մոլորեալս առինքն ձգեաց միշտ անդադար ՚ի միտ ածցուք:

Լ՛յլ թարգմանութիւն:

Է: (Նանուն իշյ ողորմածի գթածի: գոհութի իշյ իմն բնաւից ողորմածի գթածի, դատաւորի աւուրն դատաստանի: Օքեզ աղաչեմք ՚ի քեզ յուսամք: Լ՛ռաքեմ զմեզ ՚ի ճանապարհ ուղիղ. ՚ի ճանապարհ այնոցիկ զորս ընտրեցեր և ոչ այնոցիկ որոց վերայ բարկացեալ ես, և ոչ անհաւատից:

Լ՛յլ թարգմանիչ:

(Նանուն իշյ ողորմածի բարերարի: Լ՛հնութի իշյ թագաւորի յաւիտենից. ողորմածի և բարերարի թագաւորի աւուրն դատաստանի: Ով դուք ամքն ծառայեսցուք նմա ստուգիւ օգնեալ եղիցուք: Տր ուղղեմ զմեզ ՚ի կէտ ուղիղ ՚ի կէտ այնոցիկ ՚ընդ որս Հաճեցայ առանց բարկութեան ընդ դէմ նոցա և ի՛նչ մոլորեսցուք:

“This is the book of the religion of the Hagarenes or Ishmaelites, called the *Loran*, that is, a collection of commandments. *Azôara*, which is chapter, 1.

“*Surat i Fathay*, which is the first *Afdiday*. It is *Maqi*. Has seven *ayea*.

“To the merciful and kindly God, Creator of all things, on whom waits the Last Day: with vow of supplication let us bow low adoring him. The succour and grace of his footsteps, and the tradition which has drawn us as intimates, and never as enemies or as gone astray, unto himself, let us unceasingly bear in mind.

"Another translation.

"In the name of God, merciful, compassionate. Thanks be to God, the Lord of all things, merciful, compassionate, Judge of the Day of Judgment. To thee we pray, in thee we hope. Direct us in the right way, in the way of those whom thou hast chosen, and not of those against whom thou art incensed, nor of the unbelieving.

"Another translator.

"In the name of God, merciful, beneficent. Praise to God, the King of Ages, merciful and beneficent, King of the Day of Judgment. Oh, do ye, all men, serve him: truly shall ye be holpen. O Lord, guide us aright to the true goal, to the goal of those in whom with whom I have (? read, *he* has) found approval without wrath in their eyes, and let us not go astray."

The two last *suras* run as follows:—

Ճիդ. Աղարան: Որ է: Վլուխ: Ճիդ:

Մ. Ունի բան մի:

Ոյկդ. Հանուն տն բարե: (Հանուն այ սին?)

բողոքակի, երեկեկան, զքեզ սըր-

բեա՛ հայցելով 'ի նման զի զքեզ

'ի չարագործոց. և 'ի չար խաւարէ գիշերի,

և 'ի փեսականութեց մոգուց, նախանձո-

ւանց, և չար ակն արկողաց պահեսցէ:

Ճիդ. Աղարան: Որ է: Վլուխ: Ճիդ:

Մ. Ունի բան մի:

Ոյկն. Հանուն տն բարե (*vult del*): գթածի, և ողոր-

մածի: Օգնե՛լ սրբելով: զտր ամ

ազանց՝ զթիւն: Համայնից. զած բո-

լորից անդադար, և խոնարհ սըրտիւ աղա-

չեա՛, զի զքեզ 'ի սատանայէ որ ընդ սիր-

տս մարդկայինս անցանէ՝ և 'ի սատանայա-

կան - և 'ի խորամանկ մարդկանէ պահեսցէ

և փրկեսցէ:

"*Azôara*, which is chapter, 123. Contains one paragraph. In the name of the Lord merciful. In the name of the God of the totality of visible things. Hallow thyself, asking of him to preserve thee from evil-doers, and from the evil darkness of night, and from the harmful influences of magi, of the envious, and of those who cast the evil eye.

"*Azôara*, which is chapter, 124. Contains one paragraph. In the name of the Lord merciful and compassionate. Hallowing thyself, beseech the Lord of all races, the King of all alike, the God of the universe, without ceasing and with humble heart, to preserve and save thee from Satan who haunts the hearts of men, and from Satanic and malicious men."

These last two are numbered in margin Ճիդ. = Ոյկդ (*i.e.* 123, I, 1364) and Ճիդ. = Ոյկն (*i.e.* 124, I, 1365) respectively.

Throughout the last half of the book, from fol. 114 on, the scribe has added marginal *scholia*. Of these many draw our attention to matters in the text; while many more are written from a Christian standpoint, and are depreciatory of Mohammed and his religion. But he nowhere discloses his name or date. The handwriting seems to be of the sixteenth or early seventeenth century.

144.

Sloane 1574.—Four paper folios bound up with Turkish fragments. Size, 10 by 7½ inches; 19 and 21 lines to a page.

Contents: a list of certain compendia met with in Armenian MSS. Each is written out in full and interpreted in Latin.

Begins: *Scienda sunt etiam quedam alia compendia, dictionum propria; uidelicet: տծ - աստուած: Deus.*

Ends: *կչկն - կոչական - uocatiuus.*

Colophon:—

Ես Խր. Միք. ԲՆՏԱ ԳՐԵՑԻ ԴԱՅՍ ՕՔՓՈՐԹ ԹՎԻՆ ՌՉՃՏԴ, ԳԵԿԱՆԵՄԵՐԻ-ԻՊ. *i.e.* "I, Sir Jacob,† a priest, wrote this in Oxford in the year 1674, December 23."

† The same hand penned the Armenian MS. of the Bodleian Collection entitled "An Eulogy of England," printed in Venice.

145.

Harl. 7013.—In this volume are bound up a number of documents in various languages, mostly given by Humphry Wanley. The Armenian contents are the following:—

Fol. 12. Մի հասցէ: գիրս: իզմիրցի: մարտիրոսի որդի. պարոն խաչատուրին... "With God's help let Mister (*Paron*) Khatchatour, son of Martiros, give this letter..."

Fol. 31. A Turkish letter, in Armenian characters, from Aruthin ti Djordji (*արութին տի ճորճի*) to the same Khatchatour of London, dated from Leghorn, 20 January, 1124 (A.D. 1674).

Fol. 32. A letter, dated 12 August, 1696, written by Arhakel in London to his brother Khatchatour of Smyrna. Begins: *իմ եղբայր. իմ խաչատուրին. մալում լինի...*

Fol. 112. Letter from Margar, a priest, and his mother Solome, in Smyrna, to Astuadzatur Pērpēr (*i.e.* the Berber) and his brother Arhakel in London, dated 4 May, 1151 (A.D. 1702). Begins: *մարգար իրիցուէ...*

Fol. 114. An epistle to Armenian merchants in London, asking for alms, from Yowakim (Ioachim), vicar of Alexander Catholicos. Sealed and dated from Amsterdam, 23 February, 1160 (A.D. 1711). Begins:—

Է. Տն Մղեքսանդր կաթողիկոսի.

Յի քի նուստ ծառայ յովակիմ վարդապետս փոխանորդ...

I.e. "No. 7. Of the Lord Alexander Catholicos. The humble servant of Jesus Christ, Yowakim Wardapet, vicar..."

Folios 116–121. Four business letters, in Persi-Armenian dialect, from Sahib David to Howandschan, son of Martiros, and to Phoqrat, son of Petros, in London, dated according to the Persian months, but giving no year. Begins: *սհայ դվթ պրն յովանշին...*

Some of the persons mentioned in this MS. are named in MS. Harl. 5459,

146.

Add. 24,635.—Paper. Modern half-binding of leather. Size, external 14½ by 9¾ inches. Folios 144, of which only 136–139 are written in Armenian; the rest is in French, and mainly in the handwriting of the Abbé Villefroy, whose studies and catalogues of the Armenian MSS. of the Bibliothèque Nationale in Paris lie here before us.

The chief contents are as follows:—

Folios 1–18. *Catalogue des MSS. Arméniens de la Bibliothèque du Roi, dressé en 1735.*

Folios 19–35. The same Catalogue repeated, but with the preface somewhat differently worded.

Folios 36–55. Notes on the above MSS.

Folios 55b–75. Notes on the printed Armenian books in the same Library, drawn up March, 1736.

Folios 76–135. Notes on MSS. continued.

Folios 136–139. Portions of an Armenian Geography copied from the Paris codex Armenus, Anc. Fonds, 74, folios 147–152.

Begins: *Վախ սկիզբան նորայ. որ քաղաք է հիւսիսական: բուխարի ասննմայ ելան է սամուրանման: Եւ այլ ի կարդի նոր. որ ի կողմ արևելեան: խաթա ուխտեան ասն. որ է թախանա լակզխաստան.*

Folios 143–144. A brief catalogue of Armenian MSS. contained in the Holy Cross Church in Venice, dated 1736, and to be copied for the King of France's Library: together with a priced catalogue of Armenian printed books on sale in Venice.

The "Remarks on these Catalogues" contained in folios 32–35 were printed in Montfaucon's *Bibliotheca Bibl. Manuscr.*, 1739, and have been republished in Migne's *Dictionnaire des MSS.*

147.

Lansdowne 1047 & 1048.—Two scrap-books, 18 by 11½ inches, containing 320 letters and other documents relating to the confiscation

by Admiral Griffin in 1746 of a vessel called the *Santa Catharina*. This vessel belonged to Armenians, and was bound from Bazra to Calcutta with a cargo of silver. The owners sued the English Government in the Court of King's Bench in London in 1751; and these documents relate to the case. Each bears on the verso a memorandum, written in Spanish, of its contents. They were written from New Dschulfa or Ispahan, Surat, Bazra, Madras, Calcutta, and other places, during the years 1733 to 1748; and are mostly dated according to the Lesser Armenian era of Azaria.†

Most of these documents are copies attested by Armenian seals, but some twenty-four are originals. The language in general is the Armenian dialect spoken in Persia, but a few are composed in Turkish and Hindustani.

148.

Or. 4553.—Paper. Red leather covers. Size, external $6\frac{1}{4}$ by $4\frac{1}{4}$ inches. Folios 54; written in small irregular *notergir*. The folios are numbered from end to beginning of the book.

This MS. is a pocket-book in which an Armenian merchant of diamonds and jewels made notes in vulgar and ungrammatical Armenian of his transactions and private affairs. The entries are dated from 1791 to 1801.

Begins, fol. 54b :—

Ես ի զարբիսի տուված փողն յա 1791 թայտի
լցի շարքիսն որ ինձ հավալայ արեց Պաղտատ յիս որն
ուիլ զէշ միս քանի մարդ մի ձեռաց յինքեն 8 ոսկի
եալըուլի տուվեց որ է մինէ։ Հղւշ 32 փշր ամենի
ճոխանեց ուիլը 46 ժամ կէցի որդի պրնէ միս օւնեն
առի 11 զա 13 գէվորբէ մաշքայկարայ առի 2
դր 0 3 0 4 նիկողոսէն անթօն աղայի նոքարից առի ուիլ
դր 26 հրմեթէն օվանէս աղայի նոքար առի ոիլ դր 03
յովհանէս աղայեէ առի ուիլ զէշ -/2 համալ ի
երաշխէ առի ուիլ դր -/2

† This era was in use among the Armenians of Persia. It began in A.D. 1615.

"I have given Sarkis money in this year 1791. Note that Sarkis has sent me a warrant from Bagdad for 1026 *larash*. Another man has borrowed of me eight gold *yalduz* (stars). Have received from Emin 32 *larash* . . ."

In the sequel he specifies the sums in *larash* which he has received from various debtors, among whom are George (*Geworg*) Mashqaykar, Sir (*Agha*) Antony Nicholas, Sir John Hrmez (*i.e.* Hurmuzd), Jeremiah (*Erahime*) Hammal (*i.e.* porter), &c.

Inside the end cover is written : Ես մոսէս ան
ման հոգի վորդի, "I, Moses . . ."

Many of the entries are in Arabic characters.

Presented by Sir F. B. Norman, 30 July, 1892.

149.

Add. 24,634.—Paper. Half-bound in leather. Size, 12 by $7\frac{1}{2}$ inches. Folios 86.

This contains numerous tracts attributed by Baronian to Shahan Cirkied, Professor of Armenian in the College de France from the year 1811. The contents are partly in French, partly in Armenian. The following are the more important pieces :—

Fol. 3. (In Armenian.) A list of books belonging to Paron Stephanus Gabriélean.

The first five of these are a Lectionary, a Bible printed by Oscan, three volumes of Tchamtchean's History of Armenia, the Book of Questions of Gregory of Dathev, the Explanation of the Prayer-book by the same. Some of the volumes cannot have been Armenian, *e.g.* Marcus Aurelius, a History of America in two volumes, and works of Franciscus Saletzi, *i.e.* François de Sales. Others must have been in MS., *e.g.* a Grammar of the Turkish, French, and Russian tongues, works against the Diphysites, controversial work of Eznak of Kolb, Prayers of Gregory Skevrhatzi, the Definitions of David the Philosopher,

apologetic works of Athanasius, a Breviary written in MS. by Simon Karapet of Smyrna, Divine Worship by Vanandetzi, Albertus Magnus. The collection included the following rare printed books: the Mashtotz of Marseille (1676), Paul of Taron, Thomas Gemzatzi, Alexander Wardapet's Refutation (printed in Julfa).

Fol. 4b. List of books in the Armenian church at Amsterdam. Many volumes in this list appear to be identical with those of the list of Gabriélean's books.

Folios 6-8. (In Armenian.) A list of geographical names of places, &c., in Armenia.

Folios 10b-15. Extracts from a work entitled *État présent de l'Arménie* by Th. Ch. Fleurien, Paris, 1694. Parts of this are translated into Armenian on folios 12-15.

Folios 16-24a. List of geographical names and religious and other terms. This begins in French, and is continued from fol. 19b in Armenian. The last few folios are crossed out.

Folios 25b-27. (In Armenian.) Lists of Armenian authors, doctors, and poets.

Folios 28a, b. (In Armenian.) An architectural history of the convent at Valarshapat called Edschmiatsin.

Fol. 29. (In Armenian.) Annals of the Bagratide dynasty arranged chronologically. From the year 890 on, this is written in French.

Fol. 35. (In French.) On Shah Abbas.

Fol. 36, 37. (In Armenian.) Lists of the Bagratide and Cilician kings.

Fol. 41. A list of Armenian printed books, with their dates, beginning with the Alphabet of Constantinople of the year 1567.

Folios 45-67. Lists of Armenian places, persons, kings, and authors, mentioned in Armenian authors. The second list, which is better written, numbers each name, and has 221 entries, the last two being Nana and Nalian.

Folios 68-73. (In Armenian.) Comparison of the Armenian letters with the Ethiopic and Pali of India.

Folios 78-84. Geographical lists, partly in Armenian and partly French.

INDEX OF NAMES

OF

PERSONS, PLACES, AND SUBJECTS

IN THE CATALOGUE OF ARMENIAN MSS.

The numbers indicate the page of the Catalogue; the letters a and b added after the number, the left and right-hand columns respectively, wherever the reference is not to both columns or sufficiently obvious without the addition.

<p>Abarenor convent in Nakhidschevan, 66a.
 Abas, name of coin, 310a.
 Abba Marcus, 176b.
 Abbas, Father of the Desert, life of, 211b.
 Abbas (Aypaz) Shah, King of Persia, 193b.
 Abdal (աբդալ), son of Bubaqir, witness, 95b.
 Abday, in Persia, under Sabur, 177a.
 Abdire, pr., 172b.
 Abdishav. <i>See</i> Bachtisoës.
 Abdishoy in Persia, 178a.
 Abdlmseh, a Jew named Levi, 179b.
 Abdoy and Abdishoy in Persia, 178a.
 Abdoy, Bp., 177a.
 Abercius of Hierapolis, 172a.
 Abgar of Melitene, a scribe, 343b.
 Abgar, King, 174a, 222a, 243b, 294a.
 Abib, deacon, acts, 170b.
 Abib and Gurias, 172b.
 Abios, m., 177b.
 Abisolom the deacon, brother of Sargis the scribe, 302a.
 Abisolom, 174a.
 Abôwn (աբովն) of Tiflis, 267b.
 Abraham the Just, 172a.
 Abraham, brother of Karapet, 230a.
 Abraham, priest, assumes care of the congregation of Holy Cross in Tiflis, in 1709, 267b.
 Abraham, Tër, ascetic, in 1614, 214b.
 Abraham, in Bull of 1698, 265b; of 1707, 266a; of 1709, 266 ff.</p> | <p>Abraham, Isaac, and Jacob, 175b.
 Abraham of Ardabil in Persia, 175a.
 Abraham, Patriarch, 174a.
 Abraham and Khoren, 173b.
 Abudemius <i>or</i> Abudinus of Tenedos, acts, 170a.
 Abumashar on the size of the moon, 325b.
 Abusahl, Arab Sultan in 811, 171a.
 Abusayit (աբուսայիտ), Sultan of the Archers in 1331, 59b.
 Acacius of Cappadocia, 178a.
 Acacius, Bp. under Decius, 177a.
 Acacius under Licinius, 178b.
 Acepsimas <i>or</i> Akifsimus in Persia, 172b.
 Acts of Apostles, 10b, 11b.
 Adam-Book by Araquel of Siunik, 341b, 176a.
 Adana, Council of, 159a.
 Addai, Bp. of Edessa, 173b.
 Adoctus and his daughter Kalestinea (Coelestina), mm., 171b.
 Adrian and his wife Anatolia, acts, 170a.
 Adrianople of Pamphylia, Alypius m. under Heraclius, 173a.
 Aeithalus in Persia, 172b.
 Aemilianus in Dorostola, 176a.
 Agapius, 176a.
 Agapius, Patriarch, 177a.
 Agatha of Sicily, 175a.
 Agathapios <i>or</i> Agathulos, 176b.
 Agathon, his tale, 224a.
 Agathonicus, acts of, 170a.</p> |
|--|--|

- Agnes of Rome, 179b.
- Ahikar, the Wisdom of, 278a, 288a; select aphorisms from, 336b.
- Ahlidjan (ահլիճյան), mother of Mltësi, 27a.
- Ahli Meliq (ահլի մելիկ), daughter of Taurath Meliq, 30b.
- Ahmat, Sultan of the Osmanlis in 1614, 214b.
- Ahmet, son of Mahmet, astrologer, 325b.
- Akantz (ականց) monastery, 95a.
- Akhbor (ախբոր), child of Yelsaber, 18b.
- Akhlat, a physician, cited, 332b, 333a.
- Akhratin. *See* Khôdjaf.
- Akob (ակոբ, *i.e.* Jacob), son of Thoros, 59a.
- Akori *or* Arkuri, at the foot of Great Masis, 256b.
- Akrib (ակրիբ), Church of Theotokos in, 21b.
- Akyndus *or* Akindynus in Persia, 172b.
- Aja (ալա) Mir, 191b, 193b.
- Ajadschan (ալաջան), parent of Khanphar, 36b.
- Ajan (ալան), owner of MS., 18b.
- Alasôr (ալասոր), village in Ararat, *i.g.* Lrkh town.
- Alawêlin (ալավէլին), Paron, owner of Gospel in 1582, 36b.
- Albanians of the Caucasus, history of, by Moses Kalankatouatzi, 292b.
- Albratz (ալբրաց), mother of Têr Wardan, 58b.
- Alexan, Têr, monk of Sanahin in 1660, 302b.
- Alexander, m. in Thrace, 175b.
- Alexander, 176a.
- Alexander, history of, by pseudo-Kallisthenes, abridged, 277a.
- Altzi Davith (ալէջի դաւիթ) of Tiflis, 267a.
- Alexander Catholicos in 1711, his petition for alms, 352a.
- Alexander Catholicos of Wajarshapat in 1707, Bull of, 266a.
- Alexander, in Bull of 1698, 265b.
- Alexander, aphorisms of, 336b.
- Alexander and Antonina, 178b.
- Alexander of Rome, 177b.
- Alexander and Zeno, 176b.
- Alexander, Patriarch of Constantinople, 172a.
- Alexander of Egypt, under Julian, 179b.
- Alexianus *or* Alexius, the voluntarily poor, 208a, 210b.
- Alexianus, 176a.
- Alexianus, brother of Sargis, 21a.
- Alexianus, nephew of Hohannês, 31b.
- Alexianus, history of, 222b, 288a.
- Alexianus, a song of him by Nakhsh *or* Najash, 281a.
- All Saints, Feast of, 172b.
- Alphabet, Armenian, compared with Ethiopic and Pali, 354b.
- Alphabets of seventy-two races, 321b.
- Alphabets, collection of, from Crete, 328b.
- Althamar (ալթամար), *see* of, in canton of Rhêsh-tuniq, 24b.
- Althoun (ալթուն), wife of Nauroz, 168b.
- Altzi Asatour (ալէջի ասատուր) of Tiflis, 267b.
- Alupish (ալուպիշ), brother of Nerses, 35a.
- Aluth (ալուծ), wife of Amin Atin, 166a.
- Aluwang *or* Albanians of the Caucasus, 193b.
- Alypios Stylites, 173a.
- Amasia, Amir Towlath of, 316a, 318a.
- Ambakum, Prophet, 173a.
- Ambrose of Milan, 173b; cited, 204a.
- Amestus, m. in Persia, 172b.
- Amida, destruction of, by Kavat *or* Kout, King of Persia, 171a.
- Amin, headman of village, 31b.
- Amin Atin (ամին ատին), male name, 166b.
- Aminatin (ամինատին), his vineyard, 31b.
- Amir, proper name at Tiflis, 267a.
- Amir, a noble, 140.
- Amir, name of a relative of Amûr Khér, 55a.
- Amir Avag (ամիր աւագ), father of Jeremiah the scribe, 168b.
- Amir Dschan (ամիր ջան), brother of Fra Petros, 160.
- Amir Khan, brother of Fra Petros, 160a.
- Amir, Paron, 56a.
- Amir Towlath (ամիրաւթ), physician, his works, 314 ff.
- Amirdat, a deacon, of Shahbun, 160a.
- Amirdjan (ամիրճան), father of Melqon, 214b.
- Amirdat (ամիրդատ), father of Fra Petros, 160a.
- Amirdôlu (ամիրդոլու), *wang* in Bitlis, 197a.
- Amith, Israel of, an illuminator, 41a.
- Ammianus, acts, 170b.
- Ammon and forty women, acts, 170b.
- Ammon in the Thebaid, 177b.
- Ammon *or* Amon, Father of the Desert, tale of, 211b.
- Ammonian Canons, 1, 2, and *passim*. (*See* Gospels.)
- Amphilochius of Iconium, 172b.
- Amphirios *or* Amphiriqos of Lydia, 176b.
- Amos, Prophet, 175b.

- Amos, Abba, life of, 212a.
 Amsterdam, Armenians at, in 1711, 352a.
 Amsterdam, Armenian church at, list of the Armenian books there, 354a.
 Amūr Khēr (աւրքիւր), owner of lectionary, 55a.
 Anabêk, personal name, 167b.
 Anahite, her feast transferred to Virgin Mary, 170a.
 Anania Wardapet of Sanahin, his works, 341a.
 Ananiah of Shirak, his autobiography, 327a; mathematical work, 328a; a prayer of, 244b.
 Ananiah Wardapet's homily on Peace, 258a.
 Ananias and comrades, 174b.
 Ananias, Ap. and m., 171b.
 Anashelintz (անաշէլիւնց) Davith, of Tiflis, 267a.
 Anastasia, m. in Rome, 172a, 173b.
 Anastasius Sinaita, prayers of, 244a.
 Anastasius, Persian monk under Heraclius, 174b.
 Anatolia, acts, 170a.
 Ancyra, MS. bound there in 1586, 271a.
 Ancyra, canons of, 151b.
 Andreas, m. under Cabalinus, 172a.
 Andreas, Têr, in 1634, 320b.
 Andrew, a general, acts of, 170a.
 Andrew, Ap., 173a.
 Andrew of Lampsacus, 178b.
 Andronicus and Athanasia, 175a, 224b.
 Andronicus and Tarachus, 171b.
 Anebestus, m. in Persia, 172b.
 Anictus, 179b.
 Anifa or Anif (անիֆ), mother of Lazar, 38b.
 Aniketis, acts of, 169b.
 Ann, Queen, her accession, 218b.
 Anna, sister of Martiros, 108b.
 Anna, mother of Melqon, 214a.
 Anna, sister of Mesrop, 44b.
 Anna, mother of Cyril of Gortyna, 178b.
 Anna, wife of Jeremiah the scribe, 168b.
 Anna and Joachim, 179b.
 Annunciation of B.V.M., 174a, 177a.
 Anoysh of Thessalonica, 177a.
 Anthimus of Nicomedia, acts, 170b.
 Anthipas of Pergamum, 177a.
 Antichrist *or* Nern (Neron), history of, by Agathangelus, 279a.
 Antioch, virgin martyrs at, 177b; miracles there, in the Convent of Virgins, 173a, 212a, 219a, 221b.
 Antiochus, physician of Sebastia, acts, 170a.
 Antonina and Alexander, 178b.
 Antonina of Nice, 178a.
 Antoninus in Surana, 172b.
 Antoninus of Alexandria, 180a.
 Antonius and Kronides, 171b.
 Antony, hermit, 171b, 174b, 207b, 208a, 210 ff., 222a, 294a.
 Antony Nicholas, 353b.
 Apaldschalil (ապալջալիլ), an astrologer, author of a work *Djâzêshafay* (ճաշէշափայ), 325b.
 Apamea *or* Priwał in Surana, 172b.
 Apauray *or* Abba Uray, life of, 211b.
 Aphorisms, a collection of, 336b.
 Apocalyptic treatise on the end of the world, 153a.
 Apolinus of Sardis, 179b.
 Apollonius (Palinas) on the watches of day and night, 325b.
 Apollonius under Diocletian, 173b.
 Apologues of Basil the Moralist, 258b.
 Apostles, missions of, 10a.
 Apostles, Twelve, Feast of, 179a.
 Apostolic canons, 151a.
 Apsaeus, deacon in Persia, 173b.
 Aptên (ապէն), father of Khassan, 3b.
 Aputatis (ապուտատիս), an astrologer of Baghdad, 325b.
 Aqath (աքաթ), son of Spantiar, 56a.
 Aquilina at Bibliopolis in Palestine, 178b.
 Arab slaughter of Greek martyrs in Armenia, A.D. 811, 171a.
 Araens of Egypt, 173b.
 Arakel *or* Araquel, Archbishop of Siunik, author of rite of ordination, 70b, 90b; homilies of, 198b.
 Aram, month of, 81a.
 Aran (անան), wife of Hithum, 59a.
 Araqeal, monk of Jerusalem, 25b.
 Araquel Wardapet, anthem or canticle by, 122a, b.
 Araquel (առաքել), brother of Johan, 71b.
 Araquel, monk of Wahan Shinu *wang*, 140a.
 Araquel, child of Martiros, 108b.
 Araquel Wardapet, author of a chronicle of the Armenian patriarchs and kings, 201b.
 Araquel Wardapet, his hymn to B.V.M., 181a.
 Araquel, personal name, 168a.
 Araquel of Tiflis, 267a.
 Araquel of Siuniq (*or* Siunik), nephew of Gregory of Tathev, his works, 341b.

- Araqelentz (*առաքելենց*) Djan, a witness to a gift, 32.
 Archers, race of, *i.e.* Tartars, ravage Armenia in A.D. 1295, 17a; oppress Armenia and Iberia in 1321, 23a; desolate Armenia in 1347, 9a.
 Archippas under Nero, 173a.
 Ardabil, Abraham of, 175a.
 Ardalon under Maximin, 177a.
 Ardsan (*արձան*), Questions of, 190b.
 Ardzik (*արժիկ*), a city opposite Dzowak, 278a.
 Arestios of Tyana, 179b.
 Arethas or Khareth and 10,200 mm. under Domnas Dschhut, King of Nengrana, 172a.
 Arev (*արև*), son of Spantiar, 56a.
 Argelan (*արգելան*) monastery, Church of Virgin and Holy Cross there, 59b.
 Argonauts, 172b, 220b.
 Arhaqel Wardapet, magical prayer for Simaon, 76b.
 Arhaqel or Araqel, poems of, 269b, 278a, 279a, 282a, 283b.
 Ariadne, m., 171a.
 Arianus under Diocletian, 173b.
 Aristaces, author of an anthem on repentance, 119b.
 Aristaces Rhetor, his glossary, 306b.
 Aristaces on grammar and art of composition, 309a.
 Aristaces Wardapet of Harberd, owner of ritual, 75b.
 Aristocles (*or* Aristotle), 179a.
 Aristotle, Precepts of, 228a; cited in an astrological work, 325b; cited in magical treatise, 323a; cited, 332a.
 Arithalas of Persia, 173b.
 Ark of the Covenant, history of, 220b; Feast of, 179a, 180a.
 Arkhwêli, Thouraki sect in, 263b.
 Arłni (*արլնի*), a monastery of High Armenia in 1700, 111a.
 Arłuth, nephew of Sargis the scribe, slain by the Georgians in Halbat, 302a.
 Arłuth (*արլութ*), brother of Sargis the scribe, 302a.
 Armenia, prayer for, 82a.
 Armenian feasts, 173b.
 Armenian Hymn-book, notice of Paris MS. of, 303b.
 Armenian Little Era, 35b.
 Armenian martyrs slain by Tartars in A.D. 1018, 178b.
 Armenian printed books, list of, from the year 1567, 354b.
 Armenians oppressed in 1402, 38b.
 Arn, Baron of, letter to Marquis de Villeneuve, 79b.
 Arpiasus, a physician, 332b.
 Arsacids, lament for, by Moses Rhetor, 173a.
 Arsen, ascetic, 178a.
 Arshag Tchobanian, his French versions of Armenian songs, 285a.
 Arshak and Shapuh, 296b.
 Arshak, King, 173a.
 Arshakuan destroyed by Nerses I., 296b.
 Artamet (*արամետ*), a village in canton Tosb (*տոսբ*), Stephen of, 222a.
 Artavaz, King of Armenia, legend of, 169b.
 Artemas or Artemius under Julian, 172a.
 Artemon in Laodicea, 177a.
 Artsiburi or Preliminary Fast, 190b.
 Artzakh (Dizaphayt) slain in Armenia by Hazranq the Hun, 176b.
 Arulios, Bp. and miser, 221b.
 Aruthin ti Djordji, letter to London in 1674, 352a.
 Aruthiun (*արուծիւն*), Tiratzu, owner of Psalter, 48a.
 Aruthiun of Tiflis, 267a.
 Aruthiun (*արուծիւն*) of Tiflis, 267a.
 Arzou (*արզու*) Khan, son of Hadjath, 271a.
 Asaph, psalmist, 175a.
 Asar Alan (*ասարալան*), 315a.
 Arzukhan or Arzuqan (*արզուքան*), a steward of a convent, 194a.
 Arzrum or Erzeroum, astrological works there, 320a.
 Asar, name of an Armenian physician, 329a; treatise of, 342a.
 Asat, translator of story of Jovasaph and Baralam, 180a.
 Asatur (*ասատուր*), brother of Jeremiah, 168b.
 Ascalon (Asklay), m. in Thebaid, 178a.
 Ashmut (*աշմուտ*) Khodjay, 56a.
 Ashot Bagratuni, king in ninth century, 178a.
 Ashot, son of King Sembat, his dialogue with Eznak, 190b.
 Ashûkh Qôtchêk (*աշխ.բօշէկ*), Wanetzi, song of the Virgin by, 283a.
 Aslamaz (*ասլամազ*), son of Hauthantil, in 1649, 264a.
 Aslan Pêkintz Gaspar (*ասլան պէկինց գասպար*) of Tiflis, 267a.
 Aslay (*ասլայ*), daughter-in-law of Hithum, 59a.
 Asmarn, child of Hadjath, 271a.
 Aspahan (Ispahan), Mesrop of, A.D. 1618, 13b.
 Aspahan or Shôsh, 44a.
 Asterius under Diocletian, 172a.

- Astius under Trajan, 178*b*.
 Astıablur slain by Hazrauq the Hun, 176*b*.
 Astler, Thomas, owner of MS., 287*a*.
 Astrological tracts, 154*a*, 318 ff., 343*a*, *b*, 344*a*, *b*.
 Astuadzatur (ածառաւոր), son of Khoudja Sargis, owner, 6*b*.
 Astuadzatur (ածառաւոր), scribe of Gospel A.D. 1317, 20*b*.
 Astuadzatur, Bp., A.D. 1562, 21*a*.
 Astuadzatur, son of Memar Murat, 26*a*.
 Astuadzatur, son of Spantiar, 56*a*.
 Astuadzatur, binder of MS. of 1589, 122*b*.
 Astuadzatur, pr., of 1740, 230*b*.
 Astuadzatur of Sebastia, his acts in 1709, 181*b*.
 Astuadzatur, son of Amin Atin, 166*a*.
 Astuadzatur, abbot of Wahan Shinu *wang*, in Baberth in Khakhtiq, A.D. 1520, 140*a*.
 Astuadzatur, monk of Wahan Shinu *wang*, 140*a*.
 Astuadzatur Wardapet in 1662, memorial of, 247*b*.
 Astuadzatur copies inscription of Tarsayidj, A.D. 1254, 295*a*.
 Astuadzatur, in Bull of 1698, 265*b*.
 Astuadzatur, Patriarch of Jerusalem, Bull of, 1649, 264*a*.
 Astuadzatur, scribe of a medical MS., 331*b*.
 Astuadzatur Pêrpêr or Berber, in London, 352*a*.
 Atcher (աչէր), Laird of Rhështuniq, 24*b*.
 Aternerseh of Rome, son of Probus, acts of, 170*b*.
 Athá Bêk (աթաբէկ), brother of Sargis the scribe, 302*a*.
 Athadjan (աթաճան), father of Nicolaus, in 1693, 180*b*.
 Atham (աթամ), son of Lara Khan, 193*b*.
 Athanagines of Sebaste, 179*b*.
 Athanas, Têr or Sir, of Kars, 168*a*.
 Athanasia, 175*a*.
 Athanasius, 171*b*.
 Athanasius of Seleukia, acts, 170*b*.
 Athanasius and Cyril, 174*b*.
 Athanasius and Ephrem, their confession, 212*a*.
 Athanasius, Patriarch of Alexandria, prayer to Theotokos, 150*b*; canons of, 151*b*; his account of the Image of Christ in Beyrout, 221*b*.
 Athanasius on equality of Son with Father, 211*b*.
 Athanasius, his Questions and Answers, 189*b*.
 Athanasius on the Psalms, 188*a*.
 Athanasius elected Jacobite Patriarch, 177*a*.
 Athanasius, Patriarch of Syria, 177*a*.
 Athanés, Têr, monk of Sanahin in 1660, 302*b*.
 Athenodorus under Diocletian, 173*a*.
 Athenogenes, acts of, 169*b*.
 Atish (ատիշ), a village, with Church of St. Karapet and St. Sargis, A.D. 1604, 71*b*.
 Atom, Patriarch of Van in 1506, and Abbot of Warag, 107*b*.
 Atom, father of Avetiq, 31*a*.
 Atom, acts of, 170*a*.
 Atom, captain and saint, Church of, in Soladz, 35*b*.
 Atom (ատմ), the monk of Akrib, 21*b*.
 Atur (ատուր), owner of Gospels, 9*a*.
 Aucher, P. Baptist, treatise on theology, 205*b*.
 Augustine, cited, 204*a*.
 Augustine Wardapet, his tract in favour of the Pope of Rome, 340*a*; his commentary on the Hexameron of Basil, *ibid*.
 Aushin (աւշին), King of Armenia in 1312, 95*a*.
 Aushin (աւշին), Lord of Korikos, brother of King Hethoum I., 14*a*.
 Aushin, Lord of Kanitch, his poem on Gregory, Bp. of Anavarz, 290*b*.
 Autonomus, Bp. in Bithynia, acts, 170*b*.
 Auxentius, m. on Mt. Sur, 174*b*.
 Avag (աւագ) of Tiflis, 267*b*.
 Avag, new martyr of 1390, 175*b*.
 Avan (աւան) of Tiflis, 267*b*.
 Avanintz of Qanaradsch Gôgin (աւանդինգ քանարադճի Գօգին), of Tiflis, 267*a*.
 Avantz (աւանց) in Van, Zacharia, monk of the Convent of John Bpt. and Gregory Illuminator there, 239*b*.
 Avdülên (ավդըլէն), owner of MS., 294*a*, 297*b*.
 Avetiq, an illuminator, 41*a*.
 Avetiq, a monk and scribe, 31*a*.
 Avetiq, scribe of the year 1362, 248*b*.
 Avetiq, son of Haruthiun, 249*a*.
 Avetiq Pałtasarean, translator of a *clavis lunae*, 343*b*.
 Avetiq, male name, 244*a*.
 Avetiq (աւետիկ), scribe of Halbat, A.D. 1484, 25*b*.
 Avetiq, a monk, 122*a*.
 Avetiq, an owner of MS., 70*a*.
 Avetis, male name, 168*a*.
 Avetis (աւետիս) of Tiflis, 267*a*.
 Avetis, Bp. of Halbat, nicknamed Khôshamat, 302*a*.
 Awet Sethean (աւետ սեթեան), note by, 42*a*.

- Ayithal and Joseph, fragments of their *Acta*, 238*b*.
 Aykun (այկուն), daughter of Johan, 71*b*.
 Aymeliq (այմելիք), kinsman of Atcher, 24*b*.
 Aythala in Persia, 173*b*.
 Aytin (այտին), son of Pałtásar, 193*b*.
 Aza, deacon of Jacob, in Persia, 176*b*.
 Azaria of Ispahan, his Little Era, 164*b*.
 Azaria of New Julfa, his era, 229*b*. (See Little Era.)
 Azat (ազատ, i.e. noble), father of Aran, 59*a*.
 Azius or Aza under Diocletian, 173*a*.
 Aziz (ազիզ), sister of Thoros of Drazark, 18*a*.
 Azymes, use of, 258*a*.
- Babén (բաբեն) of Tiflis, 267*a*.
 Babén Petros (բաբեն պետրոս), son of Paron Safar, 23.
 Babert, 321*b*.
 Baberth (բաբերթ), a name of the canton Khakhtiq, 140*a*.
 Babóintz Êsdatèn (բաբոինց էսդատեն) of Tiflis, 267*b*.
 Babylos of Antioch, acts, 170*b*.
 Babylos and ninety-four disciples, 179*a*.
 Baccalaureate of the Wardapet, 197*a*.
 Bacchus the younger, 173*b*.
 Bacchus, an Arab in Jerusalem, 173*b*.
 Bachtisoes (Abdishav) in Persia, 178*a*.
 Bagdad, Sarkis of, 353*b*.
 Bagdad (Pałtat), 323*a*.
 Bagdat built by Dschafar, 178*a*.
 Bagrat, physician, 316*b*.
 Bagratide and Cilician kings, list of, 354*b*.
 Balasan, name in Tiflis, 267*b*.
 Bajêsh or Bitlis and *wanq* of Amirdôlu there, 197*a*.
 Bajkal Khoutining (բալկալ Խուտինինք) of Tiflis, 267*a*.
 Bałtasar, m., executed by Amir Yusuf, 166*b*.
 Balu (բալու), canton of Armenia, 31*a*.
 Banam (բանամ), mother of Welidschan, 44*a*.
 Banerges (բաներգես, i.e. Boanerges), binder of MS., 160*a*.
 Baptism, fragment of homily on, 88*a*.
 Baptism, rules for, by various Armenian Fathers, 80*a*.
 Baptism, rite, fragment of, 17*a*.
 Baptismal rites of Armenian dissenters, 262*a*.
 Barachias and Jonah, 176*a*.
 Baralam and Josaphat, 224*a*.
 Barath Phasôn (բարաթ փասոն) of Tiflis, 267*a*.
 Barbara (Warwarja) and her tower, 173*a*.
 Barbashemius and sixteen disciples in Persia, 178*b*.
 Bari . . tar, Khodschay, of Tiflis, 267*a*.
 Barkusht or Barkushat (բարկուշտ) in Phaytakaran, 295*b*.
 Barlaam in Antioch of Syria, 173*a*.
 Barlam or Baralam and Josaphat, history of, set in metre by Araquel Wardapet in 1434, 278*a*.
 Barnabas, Ap., 178*b*.
 Baronian, Rev. S., owner of MS., 7*b*, 22*a*, 27*a*, 60*a*, 304*b*; on John the Bishop, 13*b*.
 Barsel (Basil), a scribe of Drazark, 18*a*.
 Barsel (բարսել, i.e. Basil), scribe of a ritual, 71*b*.
 Barsel (Basil), Bishop of Gori in 1588, rebinds a menologium, 166*a*.
 Barsl (բարսլ, i.e. Basil), scribe, A.D. 1305, 47*a*.
 Barsl (բարսլ), brother of Memar Murat, 26*b*.
 Barsuma of Edessa, 173*b*.
 Barsuma of Melitene, 174*b*.
 Bartholomew, relics of, 173*a*, 175*b*.
 Bartisha, m. under Shapoh Sabur, 172*a*.
 Basil of Caesarea, 174*a*; fragment of his life, 238*a*; commentary on his Hexameron by Augustine Wardapet, 340*a*; commentary on the Psalms, 188*a*; prayers for sealing a tomb, 70*b*; notice of, 171*b*; canons of, addressed to Akilqios (? Amphilochius), 149*b*, 151*b*, 253*a*; prayers for Feast of Transfiguration, 52*a*.
 Basil the Moralist, apologues of, 258*b*.
 Basil Wardapet of Hamith, 39*a*.
 Basil Wardapet, scribe of A.D. 1613 in Bitlis, 197*a*.
 Basil and Gregory, dialogue of, 271*b*.
 Basiliscus of Amasia, 178*a*.
 Basiliscus, Bp. of the Chersonese, 176*a*.
 Basiliscus, 175*b*.
 Basilissa (Basilida), acts, 170*b*.
 Basilius, Bp. of Amasia, 177*b*.
 Basimus in Persia, 176*b*.
 Bassa and her sons, acts of, 170*a*.
 Bassus, m., 174*b*.
 Batas, a Persian of Pirgam, 177*b*.
 Bayram (բայրամ), brother of Sargis the scribe, 302*a*.
 Bazra, port in Persian Gulf, 353*a*.
 Bêkis (բեկիս), aunt of Malqum, 194*a*.
 Beknal (բեկնաղ), sister of Malqum, 194*a*.
 Benedict of Rome, abbot, 176*a*.
 Benediction, forms of, 258*b*.
 Benediction of Waters, 172*b*.

- Benjamin, 177a.
 Beraea, George of, owner of MS. in 1849, 199b.
 Bêrêq (բերէք), Paron, father of Sargis the scribe, 302a.
 Beroea (բերդ), MS. found in, 90a.
 Bêrôn (բերուն), of Tiflis, 267a.
 Berthak (բերթակ), a monastery in Baberth, with Church of Theotokos and Illuminator, 166a.
 Bêžan (բէժան) of Tiflis, 267a.
 Bianoros of Pisidia, 179a.
 Bias, aphorisms of, 336b.
 Bidzinên (բիժինէն), name of boy, 267b.
 Bithynia, volcanic eruption in, A.D. 715, 222b.
 Biuriton *or* Berutus, Image of Christ there, by Athanasius, 221b.
 Blasius of Sebaste, 175a.
 Bonifacius of Rome, at Tarsus, 179a.
 Boray (Ebora *or* Biurea) in Persia, 172b.
 Borromeo, Cardinal Carolus of, his spiritual testament, 78.
 Bort (բորտ), district around Qêthivanq, 295b.
 Brasô Zalin (բրասո շալին) of Tiflis, 267a.
 Breviary, 160b, 161a, 163b, 164b; fragment of, 81b, 245a; chants of, 184a; commentary on, 68a.
 Brigitta, St., her indulgence and rosaries, 79a.
 Bubaqir (բուբաքիր), father of Abdal, 95b.
 Bûdschin (բըժնյ), a fortress in the canton Nig, 295b.
 Bulls of Armenian Patriarchs, 264 ff.; addressed to Têr Grigor, *ibid.*
 Burthel (բուրթել), King of Kings, 59b.
 Burthesh (բուրթէշ, ? բուրթէլ Burthel), a ruler in Siunik, 23a.
 Business notes in a MS., 353a.
 Bzuniq, called Khloth (բզունիկայ խլոթ), 35a.
 Cabbalistic treatise on the names of God, 307a.
 Cacciaturus Arachiel, Vatican missionary in Poland, 346a.
 Caesar, Latin rite of consecrating a Caesar, 62b.
 Caesarea. *See* Minas.
 Calcutta, 218b; in records of an Armenian suit, 353a.
 Calendar with prognostics and warnings for each day, 345a.
 Calendar, Reformed, tract on, by Stephanus Stephanian, 346a.
 Calendrical tables, 139a, 161b, 162a, 319b, 343a, 344a; by Têr Martiros, 182a.
 Calends, Cyril on, 319b.
 Calends, Proclus on, 227b.
 Callinicus of Gangra, 173b, 179b.
 Callistratus, m. in Rome, 171a.
 Canon of the Armenian Scriptures, 257b.
 Canon law, 149 ff.
 Canons of the Armenian Church, a selection of, 247b, 252b, 254a.
 Canons, Apostolic, 151a, 252b.
 Canons, deuterio-Apostolic, 151a.
 Canons of Gregory the Illuminator, 91a, 251a.
 Canons of Ammonius, rhapsody of Nerses the Graceful on, 33a.
 Canticles *or* *manrusmung*, 83a, 85b; the names of their authors, 112 ff.
 Capitolina and Herodia under Diocletian, 172a.
 Carpianus, letter of Eusebius to. *See* Gospels.
 Carpus and Papyrus, 171b.
 Caspar, scribe of 1600, 252a.
 Cassiana, wife of Melampius, 172b.
 Catharine, Tsarina of Russia, Bull of Lucas Catholicos addressed to, 268a.
 Catharine of Alexandria, 176b.
 Catholicos, election of Kirakos in A.D. 1440, 301b.
 Cauldron given to Church for *matal* or sacrificial meal, 32.
 Causes, the Book of, retranslated by Stephanus of Lemberg, 202a.
 Cecilia in Rome, 173a.
 Celestina *or* Kalestinea, m., 171b.
 Celsus under Maximin, m., 171b.
 Cephas and Apollos, 171a.
 Ceremonies of Armenian Church, tract on, 255b.
 Chahnazarian, G. V., editor of Moses Kalankatouatzi, 292b.
 Charistos and Mariam, history of, 222b.
 Chariton (Qaritinea) and the holy eunuch, 173b, 175b.
 Chariton, acts of, 171a, 223a.
 Chinapatam (Činifathay, չինիփաթայ), in India, MS. written at, 218a.
 Christina of Tyre (Tarsus), acts of, 179b; history of, 225a.
 Christmas, its mystery, 174a.
 Christmas Eve, discourse upon, 174a.
 Christophorus under Decius, 178b.
 Chrysanthus under Numerius, 172a.

- Chrysostom, 171*b*; on Matthew, fragment of, 187*a*;
on the Psalms, 188*a*; on the Lord's raiment
222*a*; relics of, 174*b*.
- Church of Theotokos and Illuminator at Berthak,
166*a*.
- Church of the Forty Martyrs, built in Sebastia in
A.D. 329, and destroyed A.D. 1386 by Լատ Քալան,
182*b*.
- Chronicle, Armenian, from A.D. 1 to 1791, 304*a*.
- Chronicle from the Flood to the year 551, 290*b*.
- Chronology from year A.D. 1076 to 1270, 291*b*.
- Chronology from Adam up to the year 1064, 291*b*.
- Chronology of the Crusading epoch, 290*b*.
- Chronology of the years 1064-1520, 227*a*.
- Chronology down to the year 1405, 251*b*.
- Chronology of O.T., 258*a*.
- Cilician kingdom, chronologies of, 290*b*, 291*a*, 292*a*.
- Cirbied, Shahan, tracts of, 353*b*.
- Circumcision, Feast of, 174*b*.
- City of Bronze, tale of, 270*a*, 277*b*, 281*b*, 287*b*.
- Clarke, Dr. A., his collection of Oriental MSS., 91*b*,
203*b*, 225*b*.
- Claudia and Papias, 175*a*.
- Claudian, m., 175*a*.
- Claudius under Diocletian, 172*a*.
- Clavis fectorum*, 8, 182-186.
- Clement, Patriarch and m., 173*a*.
- Clement, Bp. of Ancyra, 174*b*.
- Clement, Pope, history of, 219*a*.
- Clement, Pope, A.D. 1515, his Bull of Indulgence, 79*a*.
- Clement XI., A.D. 1714, his Bull of Indulgence, 79*a*.
- Cleonikus (Kalinkus), 175*b*.
- Codratus of Nicomedia, 177*b* (*bis*).
- Coif of B.V.M., 179*a*.
- Colluthus or Kuluth of Bethsaida, 178*a*.
- Colonia, canton of, ravaged by Sôfi in 1501, 105*b*.
- Colossae, martyrs at, under Nero, 173*a*.
- Commanville, Abbé de, his *Histoire de tous les
Archevêchés*, 304*a*.
- Compendia, list of Armenian, 351*b*.
- Conciliary of Armenian Church, 150*b* ff.
- Confession, homily on, 192*b*; formula of, by Wardan
Wardapet, 198*a*, 217*b*, 245*b*; homily on, by
Gregory of Dathev, 198*a*.
- Conon under Decius, 175*b*; of Sur, in Edessa, 175*b*.
- Constantine the Great, history of his conversion,
300*b*, 174*a*.
- Constantine and Helena, 178*a*.
- Constantine and Tiridates, legend of, 175*b*.
- Constantine Caballinus, 172*a*, 173*a*.
- Constantine Catholicos, encyclical and canons of,
299*b*.
- Constantine, Emperor, on prohibited degrees, 152*a*.
- Constantine, a scribe, 306*b*.
- Constantinople shaken by earthquake in A.D. 715,
222*b*; under the emperor Leo, 172*a*.
- Constantinople, canons of, 151*b*.
- Constantinople, list of Patriarchs of, 290*b*.
- Constantius, Patriarch, A.D. 1321, 23*a*.
- Constantius, owner of codex, 10*b*.
- Cornelius, centurion, 175*b*.
- Cornelius in Nicea, acts, 171*a*.
- Cosmas and Damian, 172*b*, 176*a*, 179*a*.
- Coshpar and Paul, 172*b*.
- Creation, discourse on the Six Days of, 176*a*.
- Creed, form of, 81*b*.
- Crescentii arz*, in Roman rite of consecrating an
emperor, 62*b*.
- Crescentius of Smyrna in Lycia, 177*a*.
- Cretan martyrs under Decius, 173*b*.
- Crete or Krete, alphabets of seventy-two races
brought thence, 321*b*.
- Cross, made of cypress-wood, 191*a*.
- Cross, Invention of, by Cyril or Judas, 178*a*, 219*b*;
Feast of, in Jerusalem, 170*b*, 171*a*; Apparition
of, 177*b*.
- Cross of Thadéos, in village of Soladz, 35*a*.
- Crucifix, history of, 216*b*.
- Crucifixion, testament of the, 230*a*.
- Cryptograms of Arabic alchemists, 328*b*. (*See* Sym-
bolic writing.)
- Curopaltes in Persia, 177*a*.
- Cycles, six, of 1000 years, 321*b*.
- Cyprian, Bp., and Justina, 171*b*.
- Cyrenia in Cyprus, 175*b*.
- Cyriacus and Parasceve, life of, 220*a*.
- Cyriacus (Kirakos), m. under Theodosius, 171*b*.
- Cyril, a foreigner in Gladzor, 23*a*.
- Cyril, a Jew of Gortyna named Judas, 178*b*,
179*b*.
- Cyril of Alexandria, 171*b*, 174*b*; his scholia, &c.,
340*a*, 341*a*; on Kalends, 319*b*; at Council of
Ephesus, 204*a*; canons of, 150*a*.
- Cyril of Jerusalem, 176*a*; life of, 219*b*.

- Cyril, a Jew named Judas, history of, 219*b*.
 Cyрма and Matróna, 172*b*.
- Dalmatius, soldier and abbot, 180*a*.
 Damian and Cosmas, 172*b*.
 Dambouratch Aslan (դամբուրաշխ ասլանի) of Tiflis, 267*b*.
 Dambouratchi (դամբուրաշխ) of Tiflis, 267*b*.
 Danastus of Bulgaria, 175*a*.
 Danêl or Daniel, son of Paron Nerses, 39*a*.
 Daniel Wardapet, panegyric of Mkhithar of Medzoph by, 175*a*.
 Daniel's commentary on the Psalms, 188*a*.
 Daniel, Prophet, 170*a*, 176*a*.
 Daniel Stylites, 173*b*.
 Darbasen, King, tale of, 270*a*, 281*b*, 287*b* (also entitled: "Story of the Peasant and the Acre," or "Of the Youth and the Maiden").
 Daria or Dareh, wife of Chrysanthus, 172*a*.
 Darphin (դարփին) Aruthiun of Tiflis, 267*a*, *b*.
 Dasius, acts of, 224*b*.
 Dasius of Rhodostola, 173*a*.
 Datem (դատմի), Monastery of Theotokos in, 75*b*.
 Datkantz (դատկանց), a witness, 32*a*.
 David, Sahib, business letters of, 352*a*.
 David, a Rhetor of Gladsor, A.D. 1321, 23*a*.
 David and Romanus in Russia, 179*b*.
 David Catholicos in 1607, 44*b*.
 David, Bishop of Holy Cross, A.D. 1460, 31*b*.
 David of Zêytun (Zeitoun) plagiarizes Lukas Wardapet of Kelî, 254*b*.
 David of Sebastia, in A.D. 1676, acts of, 180*a*.
 David, canticle by, on martyrs, 119*b*.
 David, King of Israel, history of, 217*a*.
 David, son of Arzukhan, 194*a*.
 David Wardapet of Geġardi wang, 168*b*.
 David of Dwin, 176*b*.
 David and Gorgen in Armenia, 178*a*.
 David and James, Feast of, 173*b*, 183*a*.
 David, philosopher, his Definitions written in 1618, 307*b*.
 David and Stephanus, Wardapets oppressed by Shah Suleman in 1670, 298*a*.
 David, Arch-lord, 264*b*.
 David Invictus, 226*b*, 307*a*; his work against Pyrrho, 246*b*, 337*a*; of the same, the tract: "All evil is punishable," 337*a*; on Psalms, 188*a*.
 David, monk, of Theġeni, 16*b*.
 David, a friar, 21*a*.
 Davith, grandsire of Atom, 21*b*.
 Deguignes' *Histoire des Huns*, cited, 89*b*.
 Deipara, translation of, 170*a*.
 Deġdzun (դեղծուն), sister of Mesrop, 44*b*.
 Deġi (դեղի), physician, 316*b*.
 Demetrius, a deacon, 179*a*.
 Demetrius of Thessalonica, 172*a*.
 Demons miraculously routed at Jerusalem, 176*b*.
 Demophilos, pseudo-Dionysius' letter to, 201*b*.
 Demosthenes, aphorisms from, 336*b*.
 Denzinger, *Ritus Orientalium*, 74*b*.
 Descent into Hell, homily on, 176*b*.
 Desert, Fathers of, a collection of their sayings, 207*a*, 209 ff.
 Didyma and Theodora, 178*a*.
 Didymus of Laodicea, acts, 170*b*.
 Diodorus or Theodorus and Serapion, 175*a*.
 Diogenes, aphorisms from, 336*b*.
 Diomedes, physician, acts of, 170*a*.
 Dionysius of Lampsacus, 178*b*.
 Dionysius Thrax, commentary on, by Isaiah, 307*b*.
 Dionysius, his commentary on the Psalms, 188*a*.
 Dionysius Areiopagita, 171*b*; his works revised by Stephanus of Lemberg, 200*b*; history of, 201*b*.
 Dioscorides, 316*b*; of Lycia, 174*a*.
 Dioscorides of Smyrna, 177*a*.
 Dioscorus, saint of Armenian Church, 199*a*.
Directorium of Church rites, 182*a*; of A.D. 1630, 183*b*; of Shosh, 184*a*.
 Dius of Antioch or Constantinople, 179*b*.
 Divination, a treatise on, 348*b*.
 Divination by sand (*Ramel*), 346*b*.
 Diwan Shalwên (դիվան շալվեն) of Tiflis, 267*a*.
 Djalal (ճալալ), Khodjay, a witness to deed-of-gift, 31*b*.
 Djalalios or Djalinos (? Galen), *haqim* or physician, his medicine-book, 320*a*.
 Djalalis (ճալալիք) ravage Armenia, 110*a*.
 Djan (ճան), Araqelentz, a witness, 32*a*.
 Djan (ճան), father of Têr Gregory, 193*b*.
 Djanipêk (ճանիպէկ), father of John the scribe, 214*b*.
 Djardjar (ճարճար) of Tiflis, 267*a*.
 Djêrah (ճէրահ) Asar, son of Khodjay Parkhutar, physician, 315*a*.
 Djihan Shah. See Tehhanish.

- Djongodertzin (Ճոնգոդերտզին) of Tiflis, 267a.
 Djoshlin (Jocelyn, Ճոշլին), physician, 316b.
 Djühan (Ճըհան), mother of Sargis, 108b.
 Dôlwath (Դոլվաթ), a female name, 168a.
 Dominican mission in Armenia, 159b.
 Dominican Breviary, 154 ff.
 Domitian or Dometius, ascetic in Syria, 180a.
 Domna and Indus, 174a.
 Domna under Diocletian, 171b.
 Domnas Dschhut, Omerite King of Nengrana, 172a.
 Domnius, m. in Thessalonica, 172a.
 Doremendos, m. under Probus, 171a.
 Dormitio of John, 171a, 310a.
 Dorotheos, pseudo-Dionysius' letter to, 201a.
 Dorotheus, Bp. of Tyre, 178b.
 Dosan, m. under Shapuh, 171b.
 Dove, comparison of, to the soul, 190a.
 Dowlath, Muldesi, sister of Avetiq, 25b.
 Drazark (Դրազարկ), Monastery of, 6a; Church of Theotokos at, 18a.
 Drugs, list of, with their virtues, 316b, 317b.
 Dschalal (Ճալալ), son of Khôdschay Saphar, 13b.
 Dschan (Ճան) Khadschay, grandsire of Wélidschan, 44a.
 Dschan (Ճան), Jacob, goldsmith of Harevan in 1778, 186b.
 Dschrkhash (Ճրկաշ), name of steward of a monastery, 134a.
 Dschuhar (Ճուհար), mother of Paron Nerses, 39a.
 Dschuļa (Ճուլա), village-city at Ispahan, 184b, 218a.
 Dschuļa (Julfa), Khôdschay Nazar of, 13b.
 Dsej (Դսեյ), village, with Church of the Illuminator, 302b.
 Dslânkdar (Ժլնկդար) Aruthiun of Tiflis, 267a.
 Dula (Dadas) in Bulgaria, 177b.
 Dulas in Cilicia, 179a.
 Dust-falls in Constantinople, under Leo, 172b.
 Dzauktzi Davith (Ժաւկցի Դաւիթ) of Tiflis, 267a.
 Dzatur (? Astuadzatur), scribe of 1730, 229a.
 Dzindzjarêtzi Shêrmazan (Ժինձյարէցի Շէրմազան) of Tiflis, 267b.
 Dznêphê...intz (Ժնէփէ...ինց) of Tiflis, 267a.
 Dznêphêkintz (Ժնէփէկինց) of Tiflis, 267a.
 Dzowak (Ժովակ), place-name, 278a.
 Dzowaparthak (Ժովարթափակ), a hermitage in Lim (in Lake of Althamar), 230a.
 Earthquake of 1650 (in Taron, recorded by Sargis the elder), 297b; in 1670, 297b.
 Easter, tract on, by Stephanus Stephanean, 345b.
 Ebedjesu and Persian mm. under Sabur, 177a.
 Eclipses, tables for prediction of, 348b.
 Eden, discovery of, by monks in the time of Nerses of Klay, 207a.
 Edessa, tumult in, A.D. 1582, 26b; Christ's Napkin Image at, 170a.
 Edschmiazin, architectural history of the Convent of, 354b.
 Efimianus or Ofimianus, the patrician of Rome, story of, 208b, 210b.
 Egypt, Armenian captives in, A.D. 1274, 85a.
 Ekejeatz (Էկէյէտց), a canton, also called Eznik, ravaged by Sôfi in 1501, 105b.
 Elamir, brother of Sultan Meliq, 55a.
 Elasippus, 174b.
 Eleazar, priest, in Bull of 1693, 265a.
 Eleutherius, Bp. of Illyria, 173b.
 Elias, owner of MS. of anthems or canticles, 120b.
 Elias, Sir or Têr, father of John Sargavag, 95b.
 Elias of Egypt, 173b.
 Elias, Têr, memorial of, 281a.
 Elias, history of, 179b.
 Êliaz (Էլիազ), son of Khôdschay Nazar, 13b.
 Eliê (Էլիէ) or Elias, son of Pałtásar, 193b.
 Elijah the Tishbite, 177b.
 Elisa (Էլիսա), mother of Yovhannes, 39a.
 Elisaëus Wardapet, commemoration of, 175b; on Easter, 176b.
 Elisaëus of Lydia, 176b.
 Eliseus, Catholicos of the Albans, 171a.
 Elisha, owner of Gospel, 2a.
 Elisha, Ap., his see, 194a; and brotherhood, *ibid.*
 Elisha, Prophet, 171a, 179a.
 Elisi (Էլիսի), son-in-law of Johan, 71b.
 Elizabeth, female name, 55b.
 Elizabeth, mother of John Bpt., 171b.
 Eiowt (Էյովտ), headman of a village, 67b.
 Elthik (Էլթիկ), wife of George of Qrn, 159a.
 Emin, personal name, 353b.
 Emin, son of Spantiar, 56a.
 Emin (Էմին), son of Sultan Meliq, 55a.
 Emin, daughter of Meliq the steward, 166a.
 Enif (Էնիֆ), child of Amûr Khêr, 55a.
 Enos, history of, 176a.

- Epacts, table of, 228*b*.
 Ephesus, Seven Sleepers of, 172*a*, 222*b*.
 Ephesus, Council of, 171*b*, 175*a*; Theodosius' homily on Christmas read thereat, 203*b*.
 Ephesus, the Faith of, 180*a*.
 Ephrem's homily on St. Stephen, 173*b*.
 Ephrem Syrus, life of, 171*b*, 174*b*, 212*a*; prayers of, 150*b*, 244*a*; on future judgment, 244*b*; on Confession, 245*a*.
 Ephrem's homily on Penitence, 259*a*.
 Ephrem, fragment of his homily on Fasts, 187*a*; on the Psalms, 188*a*.
 Ephresimay (*Եփրեսիմայ*), female name, 168*a*.
 Ephrosinea in Alexandria, 176*a*.
 Epicharis in Rome, 171*a*.
 Epimachus, 172*a*.
 Epimachus of Alexandria, 178*a*.
 Epiphanius and Shalita, 175*a*.
 Epiphanius on the Psalms, 188*a*, 237*b*.
 Epiphanius of Cyprus, 178*a*.
 Epiphany, account of, 89*a*, 220*a*; rites of, 49*a*, 70*b*, &c. (*See* Rituals.)
 Epiphany, canticle of, 271*a*; discourse on, 174*a*.
 Epistles, codex of, 10*a*, 11*b*.
 Epistles of the N.T., list of, 311*a*.
 Eranihi (*Երանիհի*), wife of Nerses the priest, 166*a*.
 Erasmus in Jordan, 177*b*.
 Êrëwan, the Khan of, in 1701, 168*a*.
 Erinarchus and seven others, 173*a*.
 Ermind, son of the Longobardic King Lizodorus 176*b*.
 Ermon, Patriarch of Jerusalem, 177*a*.
 Êrtôlt (*Էրտուղտ*), brother of Melqon, 214*a*.
 Esay (Isaiah), son of Meliq George, 265*b*.
 Êsdatên (*Էսդատեն*) of Tiflis, 267*a* (*bis*).
 Ethar (*Էթար*), mother of John the scribe, 214*b*.
 Êthêr, female name, 267*b*.
 Etkarsh (*Էտկարշ*), a deacon, 253*a*.
 Eudokia of Phoenicia, 175*b*.
 Eudoxius in Melitene, acts, 170*b*.
 Eugenia and family in Nicomedia, 174*b*.
 Eugenius under Julian, 173*b*.
 Eulampius and Eulampia, 171*b*.
 Euphemia in Chalcedon, acts, 171*a*.
 Euphrosine of Nicomedia, 174*b*.
 Euphrosyne, history of, 212*a*, 222*b*.
 Eupsychius, abbot, 171*b*.
 Eusebius, extract from, on genealogies, 3*a*.
 Eusebius, fragment of his History (v. 1), 234*b*.
 Eusebius, Acts of Jacob from, 242*b*.
 Eusebius on the Feast of the Ascension, 177*b*, 220*a*.
 Eusignius or Signios of Antioch, 179*a*.
 Eustachius and his wife Theopista, mm., 171*a*.
 Eustachius, disciple of Andrew, 178*b*.
 Eustachius or Eustochius under Maximin, 179*a*.
 Eustathius of Ancyra, 179*a*.
 Eustratius, 173*b*.
 Euthalius, prayer and scholia of, 10*a*, 12*a*.
 Euthymius or Euphemius, abbot, 174*b*.
 Eutropius, son of John, his story, 212*b*.
 Eutropius, 175*b*.
 Eutychianus of Nicomedia, acts, 170*a*.
 Evagrius, confession of, 212*a*.
 Evagrius, disciple of Basil, 175*a*.
 Evagrius, 175*b*; exposition of, by Kirakus Wardapet of Ezenka, 341*b*.
 Êvanês, Têr, monk of Sanahin, in 1660, 302*b*.
 Evangelists, notices of them in Gospel colophons, 4*a*, 5*b*.
 Êwatshah (*Էվատշահ*), owner of MS., 28*b*.
 Exorcisms, 345*a*.
 Ezekiel and Ezras, 176*a*.
 Ezenka, description of earthquake at, in 1481, 284*b*.
 Eznak (*Էշնակ*) of Kolb, his dialogue with Ardsau, 190*b*; dialogue with Ashot, son of Sembat, 190*b*.
 Eznik, another name of the canton Ekejeatz, 105*b*.
 Ezra, called Salathiel, 176*a*.
 Fasts, their nature and length, 190*a*.
 Fathers of the Desert, tales of, 256*a*.
 Fausta or Fostea of Cyricus, 176*a*.
 Faustus or Fusius and Abib, acts, 170*b*.
 Faustus of Byzant, cited, 175*a*.
 Febronia, 179*a*.
 Felixianus, Bp., his book of monkish initiation, 212*a*.
 Fleurien, his *État présent de l'Arménie*, 354*a*.
 Florus and Laurus, twins, acts of, 170*a*.
 Forty Martyrs, Church of, in Sebastia, built A.D. 329, 182*b*.
 Forty Saints, Church of, in Halap, 41*a*.
 Fotina, the woman of Samaria, homily on, 307*a*.
 Four Gospels, symbolic significance of the number, 40*b*, 41*a*, 43*b*.
 Fowls, language of, 321*b*.

- Fragments of Gospels, 232.
 Frangul (Ֆրանգուլ), son of Khôdschay Saphar, 13b.
 Gabriel and Michel, account of, 220b.
 Gabriel, his statue in Jerusalem salutes that of B.V.M., 181a; his fountain in Nazareth, 208b.
 Gabriel, father of Kirakos, 168b.
 Gabriélian, Paron Stephanus, list of his books, 353.
 Gaiana, mother of Karapet, 230a.
 Gaiana, mother of Jeremiah the scribe, 168b.
 Gaiana, m., 171b.
 Gaius, pseudo-Dionysius' letters to, 201.
 Galanus on Dominican missions in Armenia, 159.
 Galen, cited, 177b, 316b, 330b, 332a, b, 333a; glossary of words used in his writings, 309b.
 Galoust Mkrtchean, copyist of the "Key of Truth," 260a.
 Galust (գալուստ), a deacon of Wahan Shinu *wang*, 140a.
 Ganajav Phnêr (գանաջո փնէրն) of Tiflis, 267a.
 Gandsak (գանձակ) in valley of Gandjayq (գանձայք), 193a.
 Gandsak (գանձակ), Church of St. George at, 47b.
 Gandsasarz (գանձասարզ), John, doctor of, 293a.
 Gandschtzi Balasan (գանժիշի բալասան) of Tiflis, 267b.
 Gaspar, Têr or Sir, brother of Jeremiah, 168b.
 Gaspar of Sebastia, named Kruan, in 1676, 180b.
 Gaspar, Paron, brother of Sargis, 229a.
 Gaspar of Tiflis, 267a.
 Gaspar, Têr or Sir, father of Grigor, 168b.
 Gaspar, personal name, 167b.
 Gayianê (գայիանէ), wife of Khaudscha Wélidschan, 44a.
 Gdouts, a convent in Lake Van, 96a.
 Gêdr (գէդր) the Hun takes Nephkert, 296b.
 Gejardi (գեղարդի) *wang*, 168b.
 Gennadios, Patriarch of Constantinople, life of, 212a.
 Geunadius of Constantinople, fragment of, 232b.
 Geographical names, list of, 354a, b.
 Geography, perhaps of Wardan, of the thirteenth cent., 293b.
 Geography of Moses of Khoren, 293b.
 Geography, Armenian, copied from a Paris MS., 352b.
 Geomancy or *Ramel*, a tract on, 347 ff.
 George Wardapet of Ezenka, his works, 341a.
 George of the Black Mountain, canticle by, 119b, 136b.
 George, St., Church of, at Gandsak, 47b.
 George, St., Church and Monastery of, in Balu, 31a.
 George, St., Church of, in Waur, 21a.
 George Melrik, hymns by, 244a.
 George of Lambroun, a eulogy of, 243a.
 George, son of Karapet, 230a.
 George Tartar, an Armenian friend of Humphry Wanley, 218b.
 George, an elder of the Thouraki sect, 263b.
 George Wardapet, a grammarian, 306b.
 George Wardapet, Bp. of Beraea, probable author of an Armenian chronicle, c. 1781, 304b.
 George, scribe of a *gandsaran*, 166a.
 George the General, acts, 171b, 177b.
 George, anchorite, Limniotes, 177a.
 George and Marcianus, 177b.
 George and Khosrow under Bouja, 177b (*bis*).
 George the Blind, in Armenia, 177b.
 Georgians, history of their conversion, 225a.
 Gerasimus, 177a.
 Germanus, Patriarch, 178a.
 Getargel (գետարգել) *wang*, in Ararat, 168a.
 Gigôn (գիգոն) of Tiflis, 267a.
 Ginowin (գինովին), father of Haruthiun, 249a.
 Giôn (գիոն) of Tiflis, 267a.
 Girdle of the Virgin, 170b.
 Girghenti, prayer of St. Peter of, 79a.
 Giurgin Amêdzatznoum (գիրգին ամէձաձնում) of Tiflis, 267b.
 Giurkin (գիրկին) of Tiflis, 267 *passim*.
 Gladsor (գլաձոր) in Siunik, School and Church of St. Stephen in, 23a.
 Glossaries of Armenian loan-words, 311b.
 Glossary of Turkish, French, and Armenian, 306a.
 Glyceria (Clerica) under Antoninus, 178a.
 Gnel and Pharandsem, history of, 296a.
 Gôgiê (գոգիէ) of Tiflis, 267b.
 Gôgin, name, in Tiflis, 267a.
 Gôgtchak (գոգչակ), Paron, mother of Sargis, 302b.
 Goharine and her brethren, 180a.
 Goma (գոմա), village, with Church of Holy Cross, 111a.
 Good Friday, account of, 176a.
 Gorandukht, wife of a Persian magus, 179b.

- Gordianus of Alexandria, 178a.
 Gordius or Gordianus of Caesarea in Cappadocia, 174a.
 Gorg (*գորգ*), i.e. George, father of Memar Murat, 26b.
 Gorgen and David in Armenia, 178a.
 Gori of the Iberians, Barsel, Bishop of, in 1588, 166b.
 Gospels, why four in number, mystic treatise on, 35a, 38a, 40a.
 Gospels, uncial fragment of a commentary on, 237b.
 Gospels, entire, 1, 2, 4, 7, 8, 11, 15, 17, 19, 20, 22, 25, 27, 28, 30, 32, 35, 40, 42.
 Gothic king Minqurikos or Khinqurikos persecutes, 176a.
 Gourkëning (*գուրգենիկ*) of Tiflis, 267a.
 Gourkenintz (*գուրգենիկ*) of Tiflis, 267a.
 Gout, Monastery of, 108b.
 Gôzal (*գոզալ*), a female name, 191b, 193b.
 Grabos or Eugraphus, 173a.
 Grammar of Classical Armenian, written in 1718, 310.
 Grammar of Wardan Wardapet, written for King Hethoum, 308.
 Grammar, terms of, explained, 308a.
 Grass-eating hermits in Armenia, 171b.
 Greek Evangel, fragment of Luke (ch. 22), 249a.
 Greek words, glossary of, with Armenian equivalents, 309a.
 Gregory of Dathev or Tathev (1340-1410), commentary on Matthew by, 202b; homilies, 197b; opposes Latin propaganda in Armenia, 340a; list of his works, 340; composes his *Questions* in 1396, 341a; his homily for the dead, 217a.
 Gregory the Illuminator, legend of, 153; his death, 171b; homily on, 198a; spurious canons of, against communion with Greeks and Georgians, 250a; his descendants, 173a; in 1693, 180b; description of heaven and hell, 270a; vision and dialogue with an angel, 173b; Feast of, 172b; history of, 219b; his canons, 151b.
 Gregory of Narek, 175b; date of, 261a; supposititious litany of, 152; prayers, 77, 164; a song of him, 280b; words of reconciliation, 212a; extracts from his *Meditations*, 244b, 245b.
 Gregory of Nyssa, hermitage of, near Caesarea, 90b.
 Gregory of Nyssa, 171b, 174a; his tract: "All evil is punishable," 337a; on the formation of man, 329b, 331b.
 Gregory Vkasaser (Lover of Martyrs), Catholicos, his version of St. Ephrem's rite of Washing of Feet, 57b.
 Gregory of Agul, owner of MS. in 1667, 209a.
 Gregory VII., Patriarch of Sis, 57b.
 Gregory, Patriarch in 1604, 71b.
 Gregory Catholicos, A.D. 1110, translates the Life of Onophrius, 213a.
 Gregory, father of Stephanos, 9a.
 Gregory Wardapet of Jerusalem, 25b.
 Gregory, Bishop or Abbot of Waur, 21a.
 Gregory Catholicos (1173-1193), 6a.
 Gregory, Patriarch of Armenia, his Supplications, 47a.
 Gregory, son of Moses, a scribe, 70a.
 Gregory of Datev, the Rhetor, on education of children for the priesthood, 73b, 75b.
 Gregory, elder of Khloth, on Baptism, 80a. (*See* Sukhara.)
 Gregory, a priest, scribe of a hymnal in 1606, 110a.
 Gregory, Patriarch in 1448, 95b.
 Gregory, abbot of Akantz *wanq* in 1312, scribe and illuminator, 95a.
 Gregory, uncle of Kostand, 242b.
 Gregory, son of Karapet, 230a.
 Gregory, Pope of Rome under Justinian, 221a.
 Gregory Catholicos of Albania, 175b.
 Gregory and Claudia, 175a.
 Gregory of Nazianzen, 174b.
 Gregory, Pope, and Peter, 176a.
 Gregory Thaumaturgus, 173a.
 Gregory Wardapet on the Heavenly Orders, 172b.
 Gregory of Akragar, 173a.
 Gregory the Parthian, canons of, 248a.
 Gregory, son of Hadjath, 271a.
 Gregory of Akhthamar, poems by, 278, 282b.
 Gregory, Bp. of Anavarz, Aushin's poem on him, 290b.
 Gregory, Têr, first Armenian Patriarch of Jerusalem, in 1716, 303b.
 Gregory Catholicos (1603-1624), 195a.
 Gregory, owner of MS., 191b, 193b.
 Gregory, Patriarch, son of Gregory Magistros, 180a.
 Gregory, Patriarch in Gandsak in 1553, 193a.
 Gregory, disciple of John of Orotn, homilies of, 196.
 Gregory Magistros, 180a.
 Gregory Theologus, anecdote of, 171b, 177b; fragment of his ovation to Caesarius, 76a; canons of, 151.
 Griffin, Admiral, in 1746, 353a.

- Grigor, Paron, father of Spantiar, 56*a*.
 Grigor Wardapet, canticles by, 112, 113, 114, 115, 117, 119, 120, 123, 125, 126, 128, 130, 131, 132, 133, 136, 137, 138, 140.
 Grigor Catholicos of Anavarz, canticles by, 112, 113, 115, 119.
 Grigor, son of Aławêlin, 36*b*.
 Grigor Catholicos at Walarshapat, A.D. 1536, 35*b*.
 Grigor, an elder of Sis, 85*a*.
 Grigor, scribe, 245*a*.
 Grigor or Gregory of Mok, Bp. of Jerusalem, 1631-1644, 215*a*.
 Grigor, brother of Hauthantil, 264*a*.
 Grigor Połosean, 268*b*.
 Grigor, Bp., and Martiros Wardapet, Bulls to them of Lucas Catholicos, 268.
 Grigor, disciple of John of Orotn, his glossary of literary Armenian, 306*b*.
 Grigor, physician, 315*a*.
 Grigor, his seal, 320*b*.
 Grigor, a priest, 193*b*.
 Grigor, son of Sir Gaspar, 168*a*.
 Grigor or Gregory of Narek, his prayers, 271*a*.
 Grigor Narekatzi, canticles by, 113, 114, 116, 117, 120.
 Grigor of Tathev, on Baptism, 80*a*.
 Guëndurian, physician of Mardin, owner of MS., 29*b*.
 Guhar Meliq (գուհար մելիք), wife of Davith, 21*b*.
 Gulkhandan (գուլխանդան), parent of Khanphar, 36*b*.
 Gunash (գունաշ), mother of Khassan, 3*b*.
 Gurias, Samonas and Abib, acts of, 172*b*, 224*b*.
 Gusau in Ephesus, 172*b*.
 Gutzdaz (գուշդազ) or Guthgaza, Persian eunuch of Shapoh, 176*b*.
 Habaccuc (Anbakum), history of, 224*b*.
 Hadjath (հաճաթ), scribe of 1585, 269*b*, 271.
 Hadjs (հաճ), Amir of Akrib, 21*b*.
 Hagiological narratives, 219; of Bible, 215.
 Hagiological fragment in uncial script, 239*b*.
 Hakh Nazar (հախ նազար), brother of Sargis the scribe, 302*a*.
 Halap, Church of Forty Saints in, restored A.D. 1615, 41*a*.
 Halap, Church of the Forty Martyrs at, the congregation buy a Ritual in 1665, 75*b*.
 Halathzat (հալաթազատ), scribe of a medical MS., 331*b*.
 Halbat (հալբատ Halpat), Avetiq, friar of, 25*b*.
 Halbat or Hakhbat and Ornak, dispute about their confines in 1660, 302*b*.
 Haleb (Aleppo), 48*b*.
 Haliqên (հալիքէն), Amir, son of Amir Hadjs, 21*b*.
 Halpat (հալպատ), a monastery, with Church of Holy Cross and Holy *Catholicé*, 97*a*; convent in land of Erivan, presided over by John Bagratuni, 188*a*.
 Halup (? Haleb), 75*b*.
 Ham (համ), abbot of Yaspisünkal, 8*b*.
 Hamadan, John, Bp. of, in 1774, 202*a*.
 Hamazasp, author of a canticle, 140.
 Hamazasp (համազասպ), father of Wardanes, 121*a*.
 Hamith or Amith, 26*b*, 39*a*, 111*a*, 214*b*; mission of Minas of Karin, 214*a*.
 Hamshên (համշէն), Moses of, 166*a*.
 Hamshirak (համշիրակ), brother of Grigor the priest, 194*b*.
 Hamzay (համչայ), Sultan, Governor of Mesopotamia in 1436, 31*a*.
 Handoni (Antony), Bp. in Gandsak in 1553, 193*b*.
 Harberd (հարբերդ), Aristaces of, 75*b*.
 Harevan (հարևան), i.g. Erivan(?), a place-name, 186*b*.
 Harpath (հարպաթ), congregation of, 71*b*.
 Harq, canton of, contains village of Hereth, 307*a*.
 Haruthius, owner of a MS., 249*a*.
 Haruthiun, agent of the Convent of St. James in Jerusalem, 310*b*.
 Haruthiun, scribe of 1772, 202*a*.
 Haruthiun, son of Nauroz, 168*b*.
 Haruthiun, scribe of 1745, 229*b*.
 Hasan, son of Karapet, a freeman of Tarsayidj, in 1254, 295*b*.
 Hasan, Amir, A.D. 1321, 23*a*.
 Hatiay (հատիայ), female name, 59*a*.
 Hatzuni, Cross of, its history, 299*a*.
 Hauthantil (հաւթանտիլ), personal name in 1649, 264*a*.
 Haylou Mri (հայլու մրի), of Sebastia, beheads Bał-tasar, martyr, 166*b*.
 Hayrapet, Têr, and Têr Solomon, bishops at Qêthivanq in 1254, 295*b*.
 Hayvat (հայվատ), his estate, A.D. 1460, 31.
 Haži (հաճի), in the district of Tathev, 295*b*.
 Hazrauq, the Hun King of the North, 176*b*.
 Helena and the Cross, 175*b*.

- Heliconida under Gordianus, 178*b*.
 Hemerological tract, 345*b*.
 Heraclius, Emperor, 174*b*.
 Herat, MS. from, 81.
 Herbal, 333*b*.
 Herbert, Sir Thomas, on Hodge Nazar, 14*a*.
 Heresy of Yusik in days of Nerses Catholicos, 224*a*.
 Hereth (Հրեթ) in Harq, birthplace of David the Philosopher, 307*a*.
 Hêriqnaz (Հերիքնազ), name in Tiflis, 267*b*.
 Hermas and Serapion, 176*a*.
 Hermes, cited, 300*b*.
 Hermione or Ermonia, acts, 170*b*.
 Hermias of Nicomedia, acts of, 169*b*.
 Hermogenes, 173*a*.
 Hermolaus or Hermylus, 174*b*.
 Hermolaus in Nicomedia, 179*b*.
 Hesychius of Bithynia, 178*b*.
 Hesychius under Maximin, 176*a*.
 Hethar (Հեթար), personal name, 168*a*.
 Hethoum, King, Grammar written for him by Wardan Wardapet, 308*a*.
 Hethoum (Հեթում) I., King of Armenia, 14*a*.
 Hierapolis in Egypt, 177*a*.
 Hierarchy, Celestial, its nine grades, 221*a*.
 Hilarion the monk, life of, 212*a*.
 Hilarion under Trajan, 172*a*, 179*a*.
 Himar under Thamur in A.D. 687, 175*a*.
 Hithoum (Հիթում), head of a clan, A.D. 1331, 59*a*.
 Hiusni (Հիւսնի), wife of Shêhar Kiul, 168*b*.
 Hiztibuzit, 175*b*.
 Hoanês, scribe in *wanq* of Gregory of Nyssa, in 1490, 90*b*.
 Hohannês Wardapet of Kodjerq in 1411, 121*a*.
 Hohannês (John), Catholicos of Sis in 1723, 182*a*.
 Hohannês (John), Armenian scribe in Bengal, 186*b*.
 Hohannês, donor of vineyard to church in A.D. 1460, 31*b*.
 Holy Cross Church, in Tiflis, in Bull of 1693, 265*a*; in Bull of 1707, 266; list of members of its congregation, 267; at Venice, catalogue of Armenian MSS. in, 352*b*; benefactions of church in canton Balu, 31; in Sinamut, list of its benefactors, books, and vestments, 55, 56; at Goma, 111*a*.
 Homilies, thirty-six anonymous, 191, 203*b*, 249, 250, 255, 259, 260.
 Homily, fragmentary, on the Baptism, 88*a*.
 Honoratus of Fondi, acts of, 169*b*.
 Horomin (Հորոմին), child of Yełsaber, 18*a*.
 Hormisdan, 177*a*.
 Hôrôms (Հորոմս), a female name, 168*a*.
 Horomsim (Հորոմսիմ), personal name, 167*b*.
 Hôrômsimên (Հորոմսիմեն), mother of Ałan, 18*a*.
 Horoscopes, how to calculate, 345*a*.
 Horoscopes and astrological forecasts, 318*b*.
 Hosiah, Prophet, 172*a*.
 Hourmouz or Hermes, his book *Ashnotas* or Knowledge, 325*a*.
 Hourmtzi (Հորմտզի) Aruthiun of Tiflis, 267*b*.
 Hourpoum (Հորպում), daughter of Łara Khan, 193*b*.
 Household effects, early list of, 276*b*.
 Hovanes (John), priest, of the village of Khal in Taron, 108*b*.
 Hovanês (John), son of Amūr Khêr, 55*a*.
 Hovanês, brother of Johan, 71*b*.
 Hovanês (John) copies a MS. of the Lives of the Fathers, at Hanith, in 1614, 214*a*.
 Hovannês, scribe of the year 1327, 87*b*.
 Hovannes (John) of Erzenka, on Baptism, 80*a*.
 Hovannês, brother of Wardanês, 121*a*.
 Hovannes (John) Oskeritch (*i.e.* goldsmith), father of Ahli, 31*a*.
 Hovannês (John Bagratuni, died 1251) causes Wardan Wardapet to compile his catena on the Psalms, 188*a*.
 Hovasaph of Van, son of Astuadzatur, pays for volume of Astrology, 321*b*.
 Hovhannês (John) of Thelguran, canticles by, 113, 117, 118; his poems, 269, 271*b*, 279, 280, 284*b*, 285*a*.
 Hovhannes, monk and scribe of hymnal at Goma, 111*a*.
 Howandschan, son of Martiros, letters to, 352*a*.
 Howard, Henry, of Norfolk, owner of MS., 187*b*.
 Howasaph, male name, 168.
 Howhanes (John) Kantorian, an antiquary of Mardin, 106.
 Howhannês (John), son of Shêhar Kiul, 168*b*.
 Hownanean, Levond H., on Armenian medical writers, 314*a*.
 Howsepien, Father Alexis A., Mekhitarist, 261*a*.
 Hrê, place-name, *i.g.* Rei, 96*a*.
 Hrephsime (Հրեփսիմէ), daughter of Johan, 71*b*.

- Hrmez, Sir John, 353*b*.
Hrmrūw (Հրմրլլ) or Harmer, a village in Persia 307*a*.
Hrstakēs or Rstakēs, son of Amūr Khēr, 55*a*.
Hulav Lān (Հուլաւ Լան, i.e. Khan), 296*a*.
Huns of Crim, 172*a*.
Husēn (Հուսէն), Shah of Persia in 1701, 168*b*.
Huskan (Հոսկան), monk of Wahan Shinu wang, 140*a*.
Hyacinthus of Caesarea in Cappadocia, 179*a*.
Hyacinthus at Amastris, 178*a*.
Hymnal of Armenian Church, explained, 97; list of authors of, 257*b*.
Hymnal printed in Amsterdam, 93*a*.
Hyperichius, 172*a*.
Ibn Baidar (Ipnpaytar), physician, 316*b*.
Ignatius of Antioch, his translation, 174*b*.
Image of Christ on the Holy Napkin, 222*a*.
Incantations, 326.
India, John, Deputy of, in 1774, 202*a*.
Indus and Domna, 174*a*.
Innocents, Feast of, 174*a*, 178*a*.
Invocation of angels, rules for, 328*a*.
Iraides or Eraita of Alexandria, 171*a*.
Irenaeus of Sermio, acts of, 170*a*.
Irene and Timon, 177*b*.
Isaac and Abdishav in Persia, 178*a*.
Isaac, Archbp. in Edschmiadzin, 305*b*.
Isahak (Իսահակ), a divine, Primate of Amith and Bishop of Arlni in 1700, 111*a*.
Isaiah, his commentary on Dionysius Thrax, 307*b*.
Isaiah, Prophet, 178*a*.
Isaiah, Nēтчétzi, a Rhetor of Gladsor, A.D. 1321, 23*b*.
Ishman, house of, in 1386, 182*b*.
Ishou Khan, his book about Nature, 300*b*; on savours, *ibid*.
Isidore under Decius, 178*a*.
Iskatar (Իսկատար), son of Thoros, 59*a*.
Ismael, a Persian, 179*a*.
Ismayel of the Red Cap, Shah in 1506, 107*b*.
Ismir or Smyrna, 321*b*.
Ispahan edition of the Lives of the Fathers of the Desert, 207*a*, 209*b*.
Israel of Amith, an illuminator, 41*a*.
Itinerary from Bunder Abbas through Armenia, 303*a*.
Jacob, Tēr, a priest, visits Oxford in 1674, 351*b*.
Jacob the priest, his stamp of 1742, 243*a*.
Jacob the elder, owner of a MS. in 1742 in Beroea, 243*a*.
Jacob, Acts of, from Eusebius, 242*b*.
Jacob, brother of Jesus, his martyrdom, 224*b*.
Jacob, Ap., history of, 224*a*.
Jacob, Bp. of Sarug, his acts, 171*a*, 176*b*; his homily on New Sunday, 220*a*.
Jacob, scribe of ritual, 75*b*.
Jacob, an elder and scribe in Srnūnk, 81*a*.
Jacob, Tēr, Bp. in Sis, A.D. 1274, 85*a*.
Jacob, an elder, 95*b*.
Jacob, scribe of Sis, 85*b*.
Jacob, St., Church of, in Pharkhav, 108*b*; Church of, in Jerusalem, 25*b*; in A.D. 1622, 181*a*.
Jacob, father of Tēr Wardan, 58*a*.
Jacob Khowand, 9*a*.
Jacob, Patriarch of Sis, 13*b*.
Jacob, a monk and spiritual brother of Tēr Peter of Julfa, 341*b*.
Jacob of the Crimea, his work on the Calendar, 341*b*.
Jacob of Nisibis, 173*b*.
Jacob, the singer of Ardzik, author of tale of Zarmazan, 278*a*.
Jacob Khatchatur sends gifts to Church of Moush, 268*b*.
Jacob, son of Hauthantil, 264*a*.
Jacob, brother of Caspar, 252*a*.
Jacob Sanosean, his seal of the year 1579, 249*a*.
Jacob Catholicos of 1660, 302*a*.
Jacob of Urhay (Edessa), cited, 300*b*.
Jacob, a physician, 316*b*.
Jacob, Catholicos, A.D. 1661, 202*a*.
Jacob, Catholicos, in 1676, 180*b*.
Jacob, name, 168*a*.
Jacob, brother of Wardanin, 26*a*.
Jacob and Aza, mm. in Persia, 176*b*.
Jacobik in Persia, 173*a*.
Jacobus, translator of the Order of Preachers, 158*b*.
Jacobus commemorated in an uncial colophon, 240*a*.
Jacobus Wardapet of Ardjish (արձիշտպետ), his commentary on the Breviary, 69*a*.
James, Ap., history of, 172*a*, 174*b*, 241*b*.
James, son of Zebedee, 175*b*.
James, son of Alpheus, 174*b*.

- Jank Tar (*յանկ տար*), father of John, 95*b*.
 Jason and Sosipater, 178*a*.
 Jericho, maze-like plan of, 194*b*.
 Jericho, imaginary plan of, 180*a*.
 Jeremiah, son of Mahtes, 96*a*.
 Jeremiah, a priest of Kars, scribe of a menologium, 168*a*.
 Jeremiah and Baruch, 177*b*.
 Jeremiah Hammal, 353*b*.
 Jeremiah of Komana, under Antoninus, 178*b*.
 Jerusalem, Church of the Resurrection at, copy of the Gospels therein, 230*a*.
 Jerusalem, Church of St. Jacobus there in 1631, 215*a*.
 Jerusalem, pilgrims to, prayers for, 82*a*.
 Jerusalem, Church of St. Jacob in, 25*b*.
 Jerusalem invested by Khosrow of Persia, 299*a*.
 Jerusalem, Armenian patriarchate of, separated from that of Constantinople in 1716, 303*b*.
 Jerusalem, guide to, for pilgrims, 303*a*.
 Jerusalem, Armenian Convent of St. James in, 310*b*.
 Jerusalem, miracles there in A.D. 1622, 181*a*; in A.D. 623, 177*a*.
 Job the Just, history of, 177*b*, 257*a*.
 Joel, Prophet, 172*a*.
 Johan Pluz, author of canticles, *i.g.* John Dzordzoretzi, *q.v.*; also John of Erzenka, 125.
 Johan, priest in Atish, 71*b*.
 Johan, in Bull of 1698, 265*b*.
 Johan (John) the monk becomes a Turk in 1670, 297.
 Johan Wardapet of Qrn (*քրնեպետ*), of the Order of Preachers, 158.
 Johannes Wardapet, canticles by, 113, 132, 135, 137, 142.
 Johannes, brother of Shmavon of Thelēni, 16*b*.
 Johannes Dzordzoretzi *or* Pluz, canticles by, 113, 125, 135.
 Johannes, scribe of Argelan, 59*b*.
 John Baptist, acts of, 169*b*; decollation of, 170*a*, 175*b*, 233*a*; panegyric of, 174*b*; Nativity of, 179*b*.
 John, acts of, by Prochorus, 240*a*.
 John Bpt. and Gregory Illuminator, Convent of, at Quantz in Van, 239*b*.
 John, Evangelist, his narrative of the Passing of Mary, 220*b*.
 John, Evangelist, *Dormitio* of, 57, 58, 71, 76, 241; fragment of, 49.
 John, a scribe, 79*b*.
 John and James, panegyric of, 174*a*.
 John Bpt. and Stephen, Feast of, 174*a*.
 John of Ezenka (*եզենկապետ*), 214*b*; canons on priests and congregations, 253*b*; on Baptism, 152, 254*a*.
 John of Orotn, Wardapet of Kolb, opposes Augustine Wardapet, 340*a*, 341*b*; prayer of, and homilies, 195*b*, 341*b*.
 John Wardapet of Colotn, pupil of Gregory of Tatev, work of, 341*a*.
 John Chrysostom, 172*b*; his precepts, 208*a*; acts, 170*b*; his homily on the Cross, 171*a*; his homily on the Coat of Christ, 294*a*; his precepts, 259.
 John Theologus, discourse on youthful brethren, 212*b*; discourse of, 212*a*.
 John of Gar̄ni (*յովհաննէս Գարնեպետ*), discourse on the Psalms, 47*a*; his vision, 177*a* (*bis*); prayer for Simaon, 76*b*; his story, 174*a*; Wardapet of Jerusalem, writes history in 1222 of Muḡr the Persian, 256*b*.
 John, Bp., and Jacob, in Persia, 175*b*.
 John Garnetzi and Mubri in A.D. 1212, 176*a*.
 John of Karin (Erzerum), son of Haruthium, copies Dionysius in 1772, 202*a*.
 John of Odzun, 177*a*.
 John Sargawak of Halbat, his calendrical calculations, 169.
 John, Patriarch of Constantinople, 225*a*.
 John Khul, Patriarch of Constantinople, 225*a*.
 John of Bdschun (*բժշկապետ*) narrates miracle of Sinai, 222*a*.
 John, son of Eutropius, history of, 222*b*.
 John the Doctor, homily on the Day of Judgment, 217*a*.
 John, Patriarch of Jerusalem, life of, 219*b*.
 John the Hermit, life of, 212*a*.
 John, Abba, converts a sacrilegious youth, 212*b*.
 John Wardapet, Patriarch of Constantinople in 1614, 214*b*.
 John, Archbp. of Melitene, A.D. 1371, 89*b*.
 John Sargavag, son of Sir Elias, 95*b*.
 John of the Pit, life of, 178*a*, 212*a*.
 John, Bp. in 1448, 95*b*.
 John, brother of Thoros, 95*a*.
 John, son of Jank Tar, owner of hymnal, 95*b*.

- John the monk, 24*b*.
 John the deacon, his era, 3*b*.
 John the priest, his work on square numbers, 328*a*.
 John the Philosopher on the Breviary, 68*a*.
 John the Calybite, 174*b*.
 John the Almoner, 172*b*.
 John of Nizanow (*Նիզանովցի*) in 1643, 260.
 John of Mandak, Catholicos, his rite of consecrating a church, 72*a*.
 John Mandakuni, his canons, 253*a*.
 John of Sebaste, Rhetor of 1351, and owner of MS., 248*b*.
 John the Excellent, the "Key of Truth" compiled at his instance, 262*b*.
 John, Wardapet of Tayq, his vision in Jerusalem in 1223, 256*b*.
 John Pluz, song by, 282*b*.
 John Catholicos, copy of his History made from the printed edition of 1790, 304*b*.
 John the Bishop, account of his voyage in Persia, 307*a*.
 John (Yowanês) of the *wang* of St. Sargis, 168*b*.
 John XXII., Pope, 159*a*.
 John of Uṙhay, 179*b*.
 John, scribe of a hagiology, 194*a*.
 John, Bp. of Hamadan and Deputy from India, in 1774, 202*a*.
 John of Hosav, 172*a*.
 John the Faster, 170*b*.
 John and Proclus, 172*a*.
 John, Paron Têr, Abbot of Getargel, 168*a*.
 John, Patriarch of Jerusalem, 176*a*.
 John, Bp. of Tayq, on a miracle in Jerusalem, 176*b*.
 John, Bp. of Nicea (Colonia), 178*a*.
 Jonah, Prophet, 171*a*.
 Jonah and Barachias, 176*a*.
 Joseph and Ayithal, fragments of their *Acta*, 238*b*.
 Joseph, father of Karapet, 230*a*.
 Joseph in Persia, 172*b*.
 Joseph in Armenia, under Nicephorus, 174*b*.
 Joseph, Têr, brings offerings to Waṙarshapat, 264*b*.
 Joseph, priest, mentioned in Bulls of 1698, 1707, and 1709, 265, 266 ff.
 Joseph, a priest, in Bulls of 1693, 265*a*.
 Joseph, scribe of 1791, 203*a*.
 Joseph of Dwin, 179*a*.
 Josephus retranslated by Stephanus of Lemberg, 202*a*.
 Joshua, son of Navê, 170*b*.
 Jovannês, son of Tianunê, 149*a*.
 Jovasaph and Baralam, legend of, 180.
 Jowasaph, male name, 252*a*.
 Judas, brother of Jacob, 175*a*.
 Julian or Julitta of Iconium, 179*b*.
 Julian, physician, 173*b*.
 Julian, martyrs under, 171*b*.
 Julian and Ammianus, acts, 170*b*.
 Julian of Anarzab, 177*a*.
 Julian of Egypt, 179*a*.
 Juliana under Maximin, 173*b*.
 Juliana, sister of Paul, 176*b*.
 Justiana (*i.e.* Justina), 29*b*.
 Justin, m. in Rome, 378*b*.
 Justin Martyr, 177*b*.
 Justina and Cyprian, 171*b*.
 Justina, daughter of Sargis of Halpat, 97*a*.
 Justina, wife of Paron Amir, gives a veil to Church of Holy Cross in Sinamut, 56*a*.
 Justinian's Institutes on prohibited degrees, 152*a*, 248*a*.
 Justinus, Emperor, in A.D. 711 persecutes the Armenians, 219*a*.
 Justus or Justinus of Rome, acts of, 170*a*.
 Kafa, a city of the Huns in 1566, 181*a*.
 Kakhard Thamarôn (*Կախարդ Թամարոն*) of Tiflis, 267*b*.
 Kakhik Wardapet in A.D. 1386, 174*a*.
 Kallippus or Calliopos, 176*b*.
 Kamenitz, college called Stanislaov at, 345*b*.
 Kamenitz, MS. written there in 1606, 195*a*.
 Kanaḷôb (*Կանաղոբ*) of Tiflis, 267*a*.
 Kaphay (*Կաֆայ*), *wang* of St. Nicholas there, 159*b*.
 Karamiantz's Catalogue of Berlin MSS., 93*a*.
 Karapet, an elder, scribe of a ritual, in Monastery of St. Khatchik, 67*b*.
 Karapet, a deacon, 21*a*.
 Karapet (*i.e.* the Forerunner), Church of, 71*b*.
 Karapet, son of Johan, 71*b*.
 Karapet of Mok Lolüntzi (*Մոկազի Լոլնցի*), 43*a*.
 Karapet, Khôdjay, witnesses deed-of-gift, 31*b*.
 Karapet, Catholicos of Armenia in 1402, 38*b*.

- Karapet, a priest, 32*a*.
 Karapet, a scribe, 35*a*.
 Karapet, son of Melquesêth, 39*a*.
 Karapet, owner of hymn-book in 1692, 96*a*.
 Karapet, scribe of an uncial hagiology, 240*a*.
 Karapet Wardapet, Precepts for Sons of the Church, 212*b*.
 Karapet, priest, and scribe of Protevangel, 229*b*.
 Karapet or Forerunner, Monastery of, in Valarshapat, 264*b*.
 Karapet, Wardapet of Kamenitz in Poland, 195*a*.
 Karapet of Malatiah (Melitene) in 1723, 182*a*.
 Karapet, monk, of Kodjerg, 121*b*.
 Karin or Theodosiopolis, Council of, under Heraclius, 148.
 Karin (Erzerum), Church of B.V.M. and Illuminator there, 202*a*.
 Karnoyqalaq, *i.g.* Azrum (Erzerum), and Theodosiopolis, 214*b*.
 Kars, 168*a*.
 Kaspas, a witness, 32*a*.
 Kentios in Pamphylia, under Diocletian, 179*b*.
 Kerion (*Կերիոն*), a draftsman, 24*a*.
 "Key of Truth," 261, 262.
 Khaçatour or Khatchatour, of Smyrna, owner of MS., 218*b*.
 Khad, Bp. under Arshak, 173*a*.
 Khadschay Dschan (*խաճայ ջան*), 44*a*.
 Khakhtiq, canton called Baberth in 1488, 166*a*.
 Khakhtiq (*խախտիկ*), a canton, called also Baberth, 140*a*.
 Khał (*խաղ*), a village in Taron, 108*b*.
 Khamush (*խամուշ*), parent of Wardanin, 25*b*.
 Khan Bék (*խանբեկ*), daughter of Wélidschan, 44*a*.
 Khanphar Khatchik (*խանփար խաչիկ*), wife of Aławêlin, 36*b*.
 Khantush under Aurelian, acts, 170*b*.
 Khanum (*խանում*), daughter of Malqum, 194*a*.
 Khanumal (*խանումալ*), mother of Sargis the scribe, 302*a*.
 Khanuth (*խանութ*), mother of Têr Gregory, 193*b*.
 Kharaz (*խարազ*) Gaspar of Tiflis, 267*b*.
 Kharberd, Stephanos, Bishop of, 122*a*.
 Kharbert or Kharberd, Church of St. Stephen in, 122*a*.
 Kharshay (*խարշայ*), father of Melqon, 214*a*.
 Khassan (*խասան*), owner of Gospels, 3*b*.
 Khatchatour, Father, letter of, dated 1737, 303*b*.
 Khatchatour, son of Martiros, his letters, 352*a*.
 Khatchatur, brother of Jeremiah, 168*b*.
 Khatchatur the elder, scribe of a commentary on Matthew, 203*a*.
 Khatchatur the Presbyter, songs by, 279*b*.
 Khatchatur, son of Haruthiun, 168*b*.
 Khatchatur, monk of Wahan Shinu *wang*, 140*a*.
 Khatchatur Ketchahrvetzi, canticles by, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 123, 124, 125, 126, 127, 130, 133, 135, 136, 137, 140, 141, 142.
 Khatchatur (*խաչատուր*), illuminator of MS., 6*a*.
 Khatchatur Wardapet of Jerusalem, 25*b*.
 Khatchêr (*խաչէր*), a scribe of Sinamut, 56*b*.
 Khatchik (*խաչիկ*), Monastery of, with Church of Virgin and Companions of St. Wardan, 67*b*.
 Khatchik Wardapet, vision about the dead, 174*a*, 224*a*; his dream in Akori or Arkurî 256*b*.
 Khatchik, 36*a*. (*See* Khanphar.)
 Khatchôy (*խաչոյ*), son of Shêhar Kiul, 168*b*.
 Khatchuk (*խաչուկ*), son of Thoros, 59*a*.
 Khathan (*խաթան*), second name of Wardan Wardapet, 189*a*.
 Khathay (*խաթայ*), wife of Khaudschay Safar, A.D. 1520, 23*a*.
 Khathu Dschan (*խաթու ջան*), daughter of Wêlidschan, 44*a*.
 Khathun Dschan (*խաթուն ջան*), wife of Khôdschay Nazar, 13*b*.
 Khathun (*խաթուն*), wife of Lara Khan, 193*b*.
 Khatiui (*խատիւի*), son of Moses, 267*a*.
 Khatôn (*խատուն*) of Tiflis, 267*a*, *b*.
 Khaudscha Wélidschan, 44*a*.
 Khausrow (*խաւսրոյ*), Persian king, 6*b*.
 Khazar (*խաչար*), son of Thoros, 59*a*.
 Khêr (*խէր*), tale of, 275*b*.
 Khêr (*խէր*) Khodschay, owner of MS., 294*a*, 297*b*.
 Khêchikintz (*խէչիկինց*) of Tiflis, 267*a*.
 Khikar (*խիկար*), name of a lady in A.D. 1347, 9*a*.
 Khikar or Achikar, history of, 278*a*, 288*a*.
 Khizantz, Martiros of, 14*a*.
 Khloth, 35*a*. (*See* Bzuniq.)
 Khlik (*խլիկ*), name of a MS. hymnal, 110*a*.
 Khôdjaf Akhratin (*խոճաֆ ախրատին*), husband of Ahli Meliq, 31*a*.
 Khôdjagin (*խոճագին*), a proper name, 55*b*.

- Khodjay Ashmut, 56*a*.
 Khodjay Arev, 56*b*.
 Khodjay George, 315*a*.
 Khodjay Martan, 56*a*.
 Khodjay Suridjan, 56*b*.
 Khodschay Mkrtitch of Baberth, 166*a*.
 Khódschay Nuradin, 21*a*.
 Khódschay Nazar (խոջայ Նազար) of Julfa, 13*b*.
 Khódschay Khatchik (խոջիկ), father of preceding, 13*b*.
 Khódschay Saphar (խոջայ սափար), 13*b*.
 Khondik (խոնդիկ), mother of Martyros of Halpat, 97*a*.
 Khondqar, 35*a*. (*See* Suleman.)
 Khond Qar (խոնդ. քար), mother of Mesrop, 44*b*.
 Khoren in Armenia, 173*b*.
 Khorusan or Khorassan in Persia, 96*a*.
 Khóshamat, second name of Avetis, Bp. of Halpat in 1660, 302*a*.
 Khosrow of Gandzak, 179*a*.
 Khosrow and George under Bouja, 177*b* (*bis*).
 Khosrow and Maurice, Emperors, Persian mm. under, 177*b*.
 Khosrow II., his 5000 women captives of Antioch, acts of, 170*b*.
 Khosrow, King of Persia, persecutes Christianity, 172*a*; invades empire of Maurice, 299; account of his siege and sack of Jerusalem, 174*b*.
 Khosrow, Bp. of the Andsevatzi, his commentary on the Breviary, 68.
 Khotáget (խոտագետ) in Shnher, 295*b*.
 Khotawert (խոտաւորտ), a male name, 252*b*.
 Khot Meliq (խոտ մելիք), mother of Avetiq, 31*a*.
 Khotnavan, a place in Shnher, 295*b*.
 Khotzadel (խոջադէլ), father of Martyros of Halpat, 97*a*.
 Khoudja Sargis (խուճա սարգիս), father of Astuadzatur, 6*a*.
 Khoul (խուլ), name in Tiflis, 267*b*.
 Khourou Joseph (խուրու յովսէփ) of Tiflis, 267*a*.
 Khoutini (խուտինի), son of Pharatan, of Tiflis, 267*a*.
 Khouwand (խուվանդ), wife of Atur, 9*a*.
 Khowand Jacob, 9*a*.
 Khoyand (խոյանդ), sister of Astuadzatur, 26*a*.
 Khtërsh (խտըշ), martyr of 1441, 284*b*.
 Khuand (խուանդ), kinsman of Atcher, 24*b*.
 Khupiar (խուպիար), a deacon of Wahan Shinu wang, 140*a*.
 Khnüpt (խնըպտ) of Tiflis, 267*b*.
 Khuthlushên (խութլուշէն), kinsman of Atcher, 24*b*.
 Khütür (խուրը), son of Hadjath, 271*a*.
 King's Bench, Armenian suit before, in 1751, 353*a*.
 Kings or Archontes, the seven, their *Tavêth* or spells, 326*b*.
 Kingular (կինգուլար), Lukas of, in 1742, 298*a*.
 Kinship, table of, by Nerses the Graceful, 247*b*.
 Kirakos, father of Sanos, 41*a*.
 Kirakos and Julita, Church of, in Hamith, 214*b*.
 Kirakos of Iconium, 179*b*.
 Kirakos, son of Gabriel, 168*b*.
 Kirakos, patriot, in 1488, 166*a*.
 Kirakos, Têr, monk of Sanahin in 1660, 302*b*.
 Kirakos, Catholicos of Armenia, his history, 298*b*, 299.
 Kirakos, narrative of his election as Catholicos in A.D. 1440, 301*b*.
 Kirakos Wardapet, his hymn to the Virgin, 107*a*, 111*b*.
 Kirakos (Cyrus) and John, 175*a*.
 Kirakos, Sir or Têr, father of Aristaces, 75*b*.
 Kirakos and Julita his mother, acts of, narrated by Bp. Theodore to the Archbp. Zosimus, 242*a*.
 Kirakus Wardapet of Ezenka, his works, 341*b*.
 Kiriake and Urbath, 179*a*.
 Kitchipak (կիչիպակ), son of Spantiar, 56*a*.
 Kléoskoros, Monastery of, 221*b*.
 Knktiq, name in Tiflis, 267*b*.
 Kodjerq (կոճերաց) wang in canton of Ardsruniq, with Church of Theotokos, 121*a*.
 Kog Miridjan (կոգ միրիճան), 56*b*.
 Kokdjay (կոկճայ) of Sebastia, his acts in 1535, 181*b*.
 Kokdji (կոկճի), daughter of Thoros, 59*a*.
 Kôkin (կօկին), Bâkal (բաղկաւ), of Tiflis, 267*a*.
 Kolb, John Orotnetzi Wardapet of, 340*a*.
 Kolini porta in Roman rite of consecration of an emperor, 62*b*.
 Komidas, a new martyr, his *Acta*, 79*b*.
 Koprilia of Cyrene, 176*a*.
 Koprios under Julian, 179*b*.
 Koran, version of, 350.
 Koran, used in spells and incantations, 326*b*.

- Kordia*, *ecclesia quae uocatur*, in Roman rite of consecrating an emperor, 62*b*.
- Korikos (*կորիկոս*) in Cilicia, 14*a*.
- Kostand, a scribe, 89*b*.
- Kostand, Patriarch, in 1312, 95*a*.
- Kostand the elder, 38*a*.
- Kostand (Constantius), Catholicos of Cilicia, A.D. 1436, 31*a*.
- Kostandin, owner of Gospels, 7*a*.
- Kostanean, K., editor of Poems of John of Thelguran and of Gregory of Althamar, 269*a*, 281*b*.
- Kostantin, an Armenian martyr in 1327, 87*b*.
- Kostëndin (Constantine), owner of Prochorus MS. at Mlidj, in 1307, 241*b*, 242*b*.
- Kowdjay (*կովճայ*), son of Hithum, 59*a*.
- Kronides and Antonius, 171*b*.
- Ktesiphon, persecution there under Saphor II., 175*b*.
- Kul, Khodja (*խոճայ կուլ*), male name, 245*b*.
- Kulamir, memorial of, 245*b*.
- Kulistan (*կուլստան*), spiritual mother of Melqon, 214*b*.
- Kulqan (*կուլքան*), nickname of Rhipsima, 75*b*.
- Kulzat (*կուլզատ*), mother of Tarwish, 32*b*.
- Kul Zatan (*կուլ զատան*), wife of Paron Nerses, 39*a*.
- Kul Zatan (*կուլ զատան*), son-in-law of Johan, 71*b*.
- Kurdj (*կուռճ*), husband of Mîtësi, 27*a*.
- Kurterios, m. in Caesarea of Cappadocia, 174*b*.
- Lakhay (*լախայ*) or Poland, MS. written at Kamenitz in, 195*a*.
- Lakthamar attacks Sebastia in 1386, 182*b*.
- Lal (*լալ*), mother of persons mentioned in a Bull of 1698, 265*b*.
- Lalin (*լալին*), name in Tiflis, 267*b*.
- Lamazintz Dathav (*լամազինց դաթո*) of Tiflis, 267*a*.
- Lank Thamur, history of, by Thomas of Medzoph, 301*b*.
- Lara Khan (*լարա Խան*), elder brother of Sir Gregory, 193*b*.
- Larash, name of a coin, 309*b*.
- Laraylan (*լարայլան*), land of, 41*b*.
- Lari (*լարի*), place-name, 26*b*.
- Lasia under Maximin, 176*a*.
- Lat Purlan (*լատ պուրլան*) destroys Church of Forty Martyrs in Sebastia, A.D. 1386, 182*b*.
- Latin Ordinations and Rites, in Armenian version, 62 ff.
- Latin propaganda in Armenia, 340*a*.
- Laurentius, acts of, 169*b*.
- Laurus and Florus, twins, acts of, 170*a*.
- Lazar of Sebaste, love-song by, 280*a*.
- Lazar, Tër, his suffragan Martiros Wardapet, 268*a*.
- Lazar the Grammarian in 1362, 248*b*.
- Lazar (*լալար*), a *monozon* of Wahan Shinu wang, 140*a*.
- Lazar, Archbp. and Abbot of Atish, in 1604, 71*b*.
- Lazar, Abbot of Berthak in 1488, 166*a*.
- Lazar, name, 168.
- Lazar, an elder and owner of Gospels, 38*b*.
- Lazar, son of Wardanin, 26*a*.
- Lazar, son of Malsut, 26*a*.
- Lazarus of Cyprus, 174*a*.
- Lazarus, history of, 219*b*.
- Lazarus, Saint, 176*a*.
- Lbël (*լբէլ*), wife of Gregory, 9*a*.
- Lectionaries, 49.
- Leghorn, Armenians at, in 1674, 352*a*.
- Lehatzi (of Lemberg), Wardan, 41*a*.
- Leo, fall of dust in Constantinople under, 172*b*.
- Leo, King of Armenia, A.D. 1274, 85*a*.
- Leo, his tome, 199*a*.
- Leo, King, 13*b*.
- Leo, earthquake at Constantinople under, 172*a*.
- Leon (III.), King of Armenia, 18*a*.
- Leon, chronicle of his reign, 291.
- Leon, King, A.D. 1207, 7*b*.
- Leon, King of Armenia, A.D. 1321, 23*a*; A.D. 1331, 59*b*.
- Leon, Emperor, on prohibited degrees, 152.
- Leonce Pirghlemiansi, his note on a menologion near Van, 96*a*.
- Leonidas (Leontius) and five women, 177*a*.
- Leontios, 179*b*.
- Leontius and priests, 180*a*.
- Leontius of Tripoli in Africa, under Vespasian, 179*a*.
- Lernak in Cilicia, 174*a*.
- Lesghi (*լակկին*), their incursions into Shirwan and Kurdistan in 1719, 194*a*.
- Letter-writer, polite, for use of Armenian ecclesiastics, 226*a*, 254*b*.
- Leucius, 173*b*.
- Lexicons of Armenian, by Whiston, 310.
- Libertinus, abbot, acts, 170*a*.

- Lilly, Joseph, Esq., owner of MS., 29, 106*a*.
 Liparit, father of Tarsayidj, 294*a*.
 Lisétzi Thour (*Լիսէջի Թուր*) of Tiflis, 267.
 Little Era of Armenia, how calculated, 218*a*.
 Lives of the Fathers of the Desert, a MS. of, brought from Jerusalem to Hamith in 1613 by Minas of Karin, 214*a*; selections from, of Wardan Wardapet, 230*a*.
 Logic of Simeon of Julfa, 231.
 London, Armenians at, in seventeenth cent., 352*a*.
 Longinus, centurion, 172*a*.
 Lous Paron, owner of Tales of Phrik, in 1612, 276*b*.
 Loys, Paron, acts of, 181*a*; his martyrdom in 1666, 249*b*.
 Lrk town (*Լրկ քաղաք*), *i. q.* Ałasôr in Ararat, 168*a*.
 Lrmuz (*Լրմուշ*), wife of Sargis, 71*b*.
 Lucas, monk of Wahan Shinu *wang*, 140*a*.
 Lucas Wardapet of Keji (*Կէյեղեթ*), his Polite Letter-writer, 254*b*.
 Lucas (Lôgaz, *Լոգաշ*), Bp. of Dschulan or Julfa, at Ispahan in 1698, 218*a*.
 Lucas Wardapet Kejetzi, teacher of Minas of Karin, 1613, 214*b*.
 Lucas Wardapet of the Albanians in 1553, 193*b* and note.
 Lucia of Syracuse, 172*a*, 173*b*, 176*b*, 179*b*.
 Lucian and Theodore, acts, 170*b*.
 Lucian and Peregrinus, 179*a*.
 Lucian (Ulkianos), m. of Antioch, 171*b*.
 Lucknow, Wardan Karapet of, 83*b*.
 Lucky and unlucky days, a list of, 329*b*.
 Lugas (*Լուգաս*, *i. e.* Lucas), Têr, owner of psalter, 48*a*.
 Lukas, nephew of Sargis, 302*a*.
 Lukas (or Lucas) Catholicos, Bull of, addressed to Empress Catherine of Russia in 1781, 268*a*.
 Lukas or Lucas, a goldsmith, a benefactor of the Church, 32*b*.
 Lukas, Rabbin or Doctor of Hamith, 26*b*.
 Luke, Evangelist, 172*a*.
 Lycarion, monk, 175*a*.
 Lyncianus, 178*b*.
 Macarius the Hermit, life of, 212*a*.
 Macarius on monastic life, 211*b*.
 Macarius and Marcus, 175*b*.
 Macarius under Julian, 173*b*.
 Macarius, Abba, tale of, 224*a*.
 Maccabeans, 180*a*.
 Madras in records of an Armenian suit, 353*a*.
 Magic and astrology, 320 ff.
 Magic, power of, 322, 323.
 Magical prayers, 76, 77.
 Magical recipes, 328*b*.
 Mahdas Kirakos, father of Khodjay Sanos, 41*a*.
 Mahdas Warkhathun, mother of Sanos, 41*a*.
 Mahmet, legendary history of his birth, &c., 278*b*.
 Mahsum (*Մահսում*), proper name, 56*a*.
 Mahtes (*Մախես*), 96*a*.
 Makarius of Jerusalem, canons of, 151.
 Makhsud (*Մախսուդ*), father of Wêlidschan, 44*a*.
 Makrina, 179*a*.
 Malachia founds a convent in Crim Tartary in A.D. 1383, 172*a*.
 Malachia, scribe, 27*a*.
 Malachia Wardapet of Khakhtiq, scribe of a book of canticles or *gands*, 139*b*.
 Malaj (*Մալայ*), Paron, 122*a*.
 Malaz (*Մալաշ*), name of Nerses, 166*a*.
 Malchas and Kosphar, history of, 217*a*.
 Malêr (*Մալէր*), name of a scribe in India, 218*a*.
 Malim and Omar in the history of Mohammed, 278*b*.
 Maliq (*Մալիք*), a male name, 21*a*.
 Malkhas (*Մալխաս*), owner of a menologium, 168*b*.
 Mal̄khsut (*Մալխսուտ*), male name, 59*a*.
 Malqum (*Մալքում*), husband of Maream, 194*a*.
 Małsut (*Մալսուտ*), 26*a*.
 Małsut (*Մալսուտ*), brother of Astuadzatur, 26*a*.
 Małthum (*Մալթում*), wife of Melqesêth, 39*b*.
 Mamas, acts, 170*b*.
 Mamelkhta, m. in Persia, 171*a*.
 Mamqan (*Մամքան*), wife of Sargis of Halpat, 97*a*.
 Mananan (*Մանանան*), mother of Spantiar, 56*a*.
 Manazkert, Council of, in A.D. 726, 177*b*.
 Mandakuni, John, canons of, 253*a*.
 Mane and Nouna, 172*a*.
 Manêsintz Giurkin (*Մանէսինջ Գիւրկին*) of Tiflis, 267*a*.
 Mankav (*Մանկո*) of Tiflis, 267*b*.
 Mankôn (*Մանկոն*) of Tiflis, 267*a*, 267*b*.
 Manouk, a male name, 168*a*.
 Manouk Mahtes, bride of Têr John, 44*b*.
 Mansions, the twenty-eight, of the moon, 325*b*.
 Manuel II., commemoration of his death, 171*a*.
 Manuel, author of a canticle, 138*b*.

- Manuel, a Persian, 179*a*.
 Manuk (*i.e.* child), Sowin, a male name, 44*b*.
 Manuscripts, catalogue of, in Bitlis, 197*a*.
 Manuscripts, list of, 233*b*.
 Manushak (*Մանուշակ*), mother of Mkhithar, 108*b*.
 Manushak (*Մանուշակ*), daughter-in-law of Hithum, 59*a*.
 Manushak (Oréina) in Persia, acts of, 170*b*.
 Maraġ, a Persian city, 181*b*.
 Maram Tatik (*Մարամ տատիկ*), daughter of Aġawêlin, 36*b*.
 Maran, female name, 267*b*.
 Marcellus of Apamea, acts of, 169*b*.
 Marcianus, m., 172*a*, 177*b*, 178*a*.
 Marcianus and Zeno, 176*b*.
 Marcus, ascetic, 177*a*.
 Marcus of Rome and the Garden of Eden, 176*b*.
 Marcus and Mokianus, 179*a*.
 Marcus, life of, by Serapion, 212*a*.
 Marcus and Macarius, 175*b*.
 Marcus *Saloni* or the Foolish, life of, 208*b*, 212*a*.
 Marcus of Arethusa, under Julian, 176*b*.
 Mardan (*Մարդան*), a witness, 32*a*.
 Maream, wife of Paġtásar, 193*b*.
 Maream *or* Marean, wife of Gregory, 191*b*, 193*b*.
 Marean, betrothed to Grigor the priest, 193*b*.
Maṛekkh, a magic constellation, 323*a*.
 Margar, priest in Smyrna, 352*a*.
 Margar, brother of Jeremiah, 168*b*.
 Margar, monk of Avantz in 1598, 239*b*.
 Margarê, name of boy, 267*b*.
 Margaret, daughter of Wardanin, 26*a*.
 Margaret, mother of Sargis, 229*a*.
 Margarit, daughter of Lara Khan, 193*b*.
 Margrit (*Մարգրիտ*), daughter of Thoros, 59*a*.
 Maria of Samos, 177*a*.
 Mariam, aunt of Môray, 44*b*.
 Mariam, courtesan of Alexandria, life of, 223*b*.
 Mariam, discourse on, 181*a*.
 Mariam, daughter of Wardanin, 26*a*.
 Mariam, mother of Melqon, 214*b*.
 Mariam of Egypt, life of, 176*b*, 212*a*.
 Mariam, second- or step-mother of Sargis, 229*a*.
 Mariam, virgin, called Marinos, 212*a*.
 Mariam, wife of Johan, 71*b*.
 Mariam, wife of Malkhas, 168*b*.
 Mariana of Antioch of Pisidia, 179*b*.
 Mary, fragment of a panegyric on, 88*b*.
 Mary, Virgin, history of her birth, &c., 170*b*, 219*b*; history of her Dormition, 52; Passing of, 216*b*, 220*b*; her descent into Hell, 249*a*.
 Mary Magdalen, 179*b*.
 Mary the Nun, called by herself Marinus, 175*a*.
 Mary and Martha, 175*a*.
 Mary, Virgin, and the Illuminator, Church of, in Karin, 202*a*.
 Mark, Evangelist, 176*b*.
 Markhas and Kosphar of Sis, history of, 222*b*.
 Markhay and Cosphar, 172*b*.
 Marriage-wreath, a tract on, 259*b*.
 Marsovan, 321*b*.
 Martan (*Մարտան*), Khodjay, 56*a*.
 Martène and Durand, 61*a*.
 Martha, mother of Simeon Stylites, 179*b*.
 Marthay, sister of Stephanos, 9*a*.
 Martianus of Caesarea in Palestine, 175*a*.
 Martianus the Monk, life of, 212*a*.
 Martin of Tours, 172*b*.
 Martina, acts of, 169*b*.
 Martiros of Sebastia composes calendarial tables and writes a hagiology, c. 1810, 182*b*.
 Martiros, elder and scribe, 29*b*.
 Martiros, priest, father of Mesrop, 44*b*.
 Martiros, son of Aġawêlin, 36*b*.
 Martiros, an owner of psalter, 48*b*.
 Martiros of Khizantz, 14*a*.
 Martiros, son of Astuadzatur, 122*b*.
 Martiros, scribe of a hymnal, 111*b*.
 Martiros, priest of Argelan, binder of a ritual, 60*a*.
 Martiros Abelay, 318*a*.
 Martiros, *i.g.* Sargis, scribe of hymnal in village of Pharkhav, 108*b*.
 Martiros, son of Sargis, 174*b*.
 Martyrios *or* Martyron, m. in Constantinople, 172*a*.
 Martyros, priest of Gladsor *wanq*, owner of MS., 23*b*, 24*a*.
 Martyros, scribe of Halpat, 97*a*.
 Martyrs, the Forty, 175*a*.
 Marudjwê, a physician, 332*a*.
 Maruf (*Մարութ*), mother of Hithum, 59*a*.
 Marutha, Syrian Bp. of Martyropolis, 178*b*.
 Marzuan, Tartar persecution at, in 1441, 284*b*.
 Mashqaykar, George, 353*b*.
 Mashtotz Wardapet, 71*b*.

- Mashtotz of Armenia in 893, 171*b*.
Mata! or animal sacrifice, 255*b*.
 Matchan (*Մաշան*), wife of Karapet, 230*a*.
 Matheos, scribe of Bitlis in 1613, 197*a*.
 Matheos Wardapet, canticles by, 113, 116, 117, 135.
 Matheosean of Tabreez, 287*a*.
 Matthew, commentary on, of Gregory of Dathev, 202*b*.
 Matthew, Hebrew Gospel of, 293*b*.
 Matthew of Edessa, his history (incomplete), 300*b*.
 Matthew, Evangelist, life of, 172*b*.
 Matthew Wardapet, a pupil of Gregory of Tathev, his works, 341*b*.
 Matthias, Ap., 175*a*.
 Matrona and Cyrma, 172*b*.
 Matrona, 176*a* (*bis*).
 Mauiy (*Մաուիյ*), the son of, a physician, 332*b*.
 Maundy Thursday, rites of, 50; fragment of the rites for, 239*a*.
 Maura and Timotheus, 177*b*.
 Maurice, 179*b*.
 Maurice, Emperor, Persian martyrs under, 177*b*.
 Maximus and Dula in Bulgaria, 177*b*.
 Maximus, m. under Julian, 171*b*.
 Maximus, commentary on pseudo-Dionysius by, 200*b*.
 Mayum, Bp. of, 175*b*.
 Mazman, nickname of Sargis, 14*a*.
 Medical manual, 334.
 Medical treatise of Asar, 342*a*.
 Medical remedies, anonymous fragment on, 307*b*.
 Medzatur (*Մեծատուր*) of Sebastia, his acts, 181*a*.
 Medzkhathun (*Մեծխաթուն*), wife of Khassan, 3*b*.
 Mehnaz (*Մեհնազ*), mother of Atom, 21*b*.
 Mèkôtrè (*Մեկոտրէ*), Aslan, of Tiflis, 267*b*.
 Melampus or Melesippus, 172*a*.
 Melasippus, 174*b*.
 Melchizedec, history of, 176*b*.
 Meli (Miles) in Persia, 172*b*.
 Mèliq Khathun (*Մելիկ Խաթուն*), mother of Fra Petros, 160*a*.
 Meliq, steward of Berthak, 166*a*.
 Meliq Simeon, seal of, 42*a*.
 Meliq Alèn (*Մելիկ աղէն*), Paron, son of Khòdschay Saphar, 13*b*.
 Meliq, Sultan, daughter of Enif, 55*a*.
 Meliq, George, recipient of a Bull in 1702, 265*b*.
 Mèliq Guirkin (*Մելիկ գիրկին*) of Tiflis, 267*a*.
 Meliqsèkh (*Մելիքսէխ*), a priest, 194*a*.
 Meliton, a priest of Gori in 1588, 166*b*.
 Melqiseth and Karapet in Armenia, 179*b*.
 Melqèsèth, Catholicos, A.D. 1618, 13*b*.
 Melqèsèth, father of Stephanos, in 1568, 39*a*.
 Melqèsèth (*Մելքէսէթ*), a priest, 32*a*.
 Melqiseth, Wardapet of Sebastia in 1676, 180*b*.
 Melqiseth (*Մելքիսէթ*), brother of Wardanes, 121*a*.
 Melqiseth, son of Lara Khan, 193*b*.
 Melqon (*Մելքոն*), son of Nerses, 39*a*.
 Melqon, 121*b*.
 Melqon, the clerk of Hamith, copies a MS. of the Lives of the Fathers in 1614, 214*a*.
 Mèlqôn (*Մելքոն*) of Tiflis, 267*a*.
 Melqôn of Tiflis, 267*a*.
 Melquisèth Catholicos in 1607, 44*b*.
 Memar Murat, 26*b*.
 Memnos of Lydia, 176*b*.
 Menadora of Nicomedia, 170*b*.
 Menander, aphorisms from, 336*b*.
 Menas and Hermogenes, 173*a*.
 Menas or Minas, miracles of, 173*a*.
 Menodora and sisters, acts, 170*b*.
 Menologia, 165 ff.
 Menologium, Greek, fragments of, 245*b*.
 Mèrab (*Մերաբ*) of Tiflis, 267*a*, *b*.
 Mercurius the Scythian, 173*a*.
 Merope (Miurope) of Ephesus, 178*a*.
 Mertin (*Մերտին*), son of Melqèsèth, 39*b*.
 Merzan (*Մերզան*), author of a canticle, 129*b*.
 Mesidi, 84 (note), 184*a*.
 Mesrop, named Mashtotz, disciple of Nerses I., 296*b*; on Baptism, 80.
 Mesrop Wardapet in the seventh cent., 175*b*.
 Mesrop, clerk of Khizantz in Ispahan, repairs codex, 13*b*.
 Mesrop, Archbp. of Aspahan, in 1607, 44*b*.
 Mesrop, scribe of Aspahan, 44*b*.
 Metarinos, Svnktos, and Valentina, fragment of their *Acta*, from Eusebius, 234*a*.
 Meteors in A.D. 715, 172*b*.
 Metrophanes, Patriarch of Constantinople, 178*b*.
 Mevortius, 174*a*.
 Michael and Gabriel, panegyric of, 172*b*.
 Michael, physician, 315*a*.
 Michel Syrus, French version of part of, 304*a*.
 Michel, Abbot of Zob, 171*b*.
 Michel, commentary on the Psalms, 188*a*.

- Michel Syrus on the Egyptian Plagues, 218a.
Midschiwanq (*Միջի վանք*), Church of Theotokos at, 71b.
Migne's *Dictionnaire des MSS.*, 352b.
Miladzintz Naskhidên (*Միլածինց Նասխիդէն*) of Tiflis, 267b.
Milton, William, owner of a MS. in 1839, 346a.
Minas, Wardapet of Galatia in 1663, 226b.
Minas or Menas, m. in Egypt, 172b.
Minas Hermogenes and Grabos, history of, 222b.
Minas, Bishop of *wanq* in Balu, 31a.
Minas, brother of Wardanês, 121a.
Minas of Karin or Theodosiupolis, disciple of Lucas, visits Jerusalem and Hamith, acquires the Lives of the Fathers in 1614, 214a.
Minas, scribe of Caesarea, 87b
Minurikos or Kinurikos, Gothic king, 176a.
Mioqo (*Միոքո*), father of Paron Shimqo, 320a.
Miqael of Ałasôr, Paron, owner of menologium, 168a.
Mir Zehid, Paron, Governor of Van in 1506, 107b.
Mirag (*Միրադ*) of Tabreez, 180b.
Miran, son of Nouêr, 295b.
Miraq (*Միրաք*), a witness, 32a.
Miraq (*Միրաք*), great-grandsire of Wêlidschan, 44a.
Miraq (*Միրաք*), brother of Johan, 71b.
Miriam under Shapoh in Persia, 178b.
Miridjan (*Միրիճան*), Kog, 56b.
Miridschan (*Միրիճան*), nephew of Fra Petros, 160a.
Missionaries, Vatican, in Armenia, 153.
Mkhithar, Khodja, memorial of, 252a.
Mkhithar Jowasaph, commemorated, 249a.
Mkhithar of Medzoph, a panegyric of, by Daniel Wardapet, 175a.
Mkhithar (*Մխիթար*), brother of Martiros, 108b.
Mkhithar of Halbat, 189b.
Mkhithar of Ayriwan, *i. q.* Têr Mkhithar, canticles by, 113, 114, 115, 116, 117, 119, 120, 123, 124, 127, 138 (*spell* Erevan), 141.
Mkhithar, Archbp. A.D. 1562, 21a.
Mkhithar, physician, 316b.
Mkrtitch, father of Sargis, 108b.
Mkrtitch, monk of Wahan Shinu *wanq*, 140a.
Mkrtitch, canticles by, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 123, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 134, 135, 137, 139, 141.
Mkrtitch Sargisean, 149a.
Mkrtitch (*Մկրտիչ*), Bishop of Ntket, 14b.
Mkrtitch, priest, 21a.
Mkrtitch (*Մկրտիչ*), son of Melquesêth, 39b.
Mkrtitch, son of Shêhar Kiul, 168b.
Mkrtitch, Khodschay, of Baberth, 166a.
Mkrtitch (*Մկրտիչ*), Archbp. of Jerusalem, A.D. 1484, 25b.
Mlidj (*Մլիճ*), Convent of, near the fortress of Papaun (in the Cilician Taurus on confines of Tarsus), 241b.
Mltêsi Djihan (*Մլտէսի Ճիհան*), a Pêk or Bey, A.D. 1460, 31b.
Mltêsi Warwar (*Մլտէսի Վարար*), wife of Kurdj, 27a.
Mltessin (*Մլտէսին*), a male name, 55b.
Mluq (*Մլուք*), daughter of Khassan, 3b.
Mohammed and the Turks, their piety, 204a.
Mohammedan persecution in Armenia, A.D. 711, 171a.
Mokianus, 179a.
Môkios or Môkimos, a negro brigand under the Emperor Maurice, 178b, 212b.
Môkimus in Pamphylia, 178a.
Monasticism, homily upon, anon., 206b.
Montfaucon's Bibliotheca Bibl. Manusc. 1739, 352b.
Month Pôlos (*Մոսլոս պօլոս*) of Tiflis, 267a.
Months, names of, in various languages, 82.
Months, Armenian, list of, 169.
Moon, Book of the, or *Masfaulzamar*, 325a.
Moon, prognostics for the days of, 288a.
Moon, days of the, 319b.
Moon, tables of, or *clavis lunae*, 328a.
Moon, key of, or *clavis lunae*, translated from Latin by Avetiq Pałtasarean, 343b.
Moon, twenty-eight mansions of, 325b.
Moral tales and apologies, collections of, 227a, 274.
Môray (*Մօրայ*), a name, 44b.
Moses Kalankatouatzî's History of the Albanians of the Caucasus, 292b.
Moses of Khoren, Geography ascribed to, 293b; French version of part of, 304a.
Moses the Philologist, uncle of David the Philosopher, 307a.
Moses the Rhetor, his lament for the Arsacids, 173a.
Moses and Aaron, 171a.
Moses, writer of hagiology in 1162, 172b.
Moses of Choren or Xoren, extract from, on Abgar, 244a.

- Moses, the black robber, under Maurice, 223*a*.
 Moses the monk of the Thebaid, his letter to ascetics, 212*b*.
 Moses the monk, brother of Têr Wardan, 58*b*.
 Moses of Erzenga on the Breviary, 68*a*.
 Moses, monk of Kodjerq, 121.
 Moses, nephew of Hohannes, 31*b*.
 Moses, owner of MS., 353*b*.
 Moses, monk of Berthak, 166*a*.
 Moses, Bp. of Siunik, 179*b*.
 Moses Catholicos (? of Poland) in 1627, 183*a*.
 Moses Wardapet, eulogy of his master George of Lambroun, 243*a*.
 Mother, spiritual, 214*b*.
 Mouhip (ժուհիպ), parent of Caspar, 252*a*.
 Moupar (ժուպար), wife of Haruthiun, 168*b*.
 Mouqel (ժուքել) of Tiflis, 267*a*.
 Mourat of Tiflis, 267*a*.
 Mourning, barbaric modes of, discouraged, 192.
 Moush, Church of Holy Sepulchre there in 1821, 268*b*.
 Mřauzul (ժուազուլ), male name, 194*a*.
 Mubri, a Persian, and John Garnetzi, in A.D. 1212, 176*a*.
 Muhamat of Zachariah, a physician, 336*b*.
 Mukamar of Zachariah, a physician, 336*b*.
 Muřal (ժուղալ), a proper name, 56*a*.
 Muřdesi Dowlath (ժուդեհի դովլաթ), sister of Avetiq, 25*b*.
 Muřr Zangian (ժուրը զանգիան), a Persian, his history by John of Garni, 256*b*.
 Muqayêl (ժուքայէլ), son of Paron Safar, 23*b*.
 Murat, father of Naser, 24*b*.
 Murat, a deacon of the Wahan Shinu *wanq*, 140*b*.
 Murat, Sultan of Constantinople, A.D. 1627, 75*a*.
 Murat, Mahtas Nanêntz, father of Sargis, 229*a*.
 Murat, a witness, 32*a*.
 Muratel in 1653, 320*a*.
 Muratish (ժուրատիշ), brother of Nerses, 35*a*.
 Murghan, place-name, 6*b*.
 Muron, canon for preparation of, 92.
 Mush in Taron, 39*a*.
 Mustapha (ժուստափայ), Sultan of the Osmanli, 168*a*.
 Myron of Cyzicus, acts of, 170*a*.
 Nahan, spiritual mother of Melqon, 214*b*.
 Nahapet, Archbp. of Edessa, A.D. 1636, 27*a*.
 Nahapet Catholicos in 1701, 168*a*.
 Nahapet Catholicos in Valarshapat, Bulls of, dated 1693, 264*b*, 265.
 Nahapet, monk of Convent of Thejeni, 16*b*.
 Nakhidschevan (Նախիջևան), the scene of Noah's descent from the Ark, 255*b*.
 Najash or Nakhash, poems by, 269, 281, 285*a*.
 Nalian, Jacob, his homilies, written A.D. 1755, 199*b*.
 Naltchaqar (Նալչաքար) of Tiflis, 267*a*.
 Names of Armenian places, persons, kings, and authors, enumerated, 354*b*.
 Names of power, in magical prayers, 77*a*.
 Nanadschan (Նանաջան), mother of Malêr, 218*a*.
 Nanas (Նանաս), a female name, 168*a*.
 Narin (Նարին), daughter-in-law of Spantiar, 56*a*.
 Narin Phash (Նարին փաշ), wife of Saphar, 32*a*.
 Narmeliq (Նարմէլիք), a female name, 56*b*.
 Nasradin (Նասրադին), chieftain of Rhêstuniq, 24*b*.
 Nanênts (Նանէնց), name of Mahtas Murat, 229*a*.
 Narcissus, 176*a*.
 Narphatchan (Նարփաշան), son of Hadjath, 271*a*.
 Nater (Նատեր), a scribe of 1362, 248*b*.
 Nathan, Prophet, 175*a*.
 Nativity and Epiphany of Jesus, and their octave, discourses on, 174*a*, *b*.
 Nauduz (Նաւդուզ), kinsman of Atoher, 24*b*.
 Nauroz (Նաւրոզ, ? Navaroz), son of Gabriel, 168*b*.
 Nazar (Նազար), brother of Grigor the priest, 193*b*.
 Nazar (Նազար) of Tiflis, 267*a*.
 Nazar, female name, 252*a*.
 Nazareth, Church of, at Ispahan, 184*b*.
 Nazarius, m., 171*b*.
 Nazlukhan (Նազլուխան), donor of psalter, 48*a*.
 Nearchus of Melitene, 174*a*.
 Nemesius, author of tract: "All evil is punishable," 377*a*.
 Nenerius or Neru under Diocletian, 172*a*.
 Nengrana, Omerite kings of, 172*a*.
 Neophytus under Diocletian, 174*b*.
 Nepomuk, life of John of, 79*a*.
 Nerseh, son of a Roman king, who became a monk in St. Antony's monastery, 212*a*.
 Nerses Catholicos, canticles by, 113, 115.
 Nerses Catholicos, rules against intermarriage of kinsmen, 151*b*.
 Nerses, brother of Gregory Catholicos, his commentary on the Definitions of David the Philosopher, 247*a*.

- Nerses Catholicos, hymns for the dead and for hour of Rest, 104.
- Nerses, St., prayer for Simaon, 76*b*.
- Nerses, on angels, written A.D. 1162, 172*b*.
- Nerses of Klay, 180*a*; discovery of Paradise in his time, 207*b*.
- Nerses Catholicos, his rite of Blessing the Grapes for the Feast of Theotokos or Holy Cross, 73*b*.
- Nerses Catholicos, canons of, 253*b*; cited, 203*a*.
- Nerses the Graceful, chronology of his life, 260*b*; poems of, 272 ff.; citation of his poem: "Jesus the Son," 194*b*; Catholicos (1166-73), rhythmical colophons to the Psalms and Sapiential Books, 46; his Prayers, 46*b*, 48*b*; on the Tables of Gospel Canons, 33*a*.
- Nerses, Bishop of Lambron or Tarsus, translates a work on physiology, 329*a*; his history, 179*b*; his commentary on the Liturgy of the Mass, 69*b*; his oration for Pentecost, 51*a*; his metrical version of David's panegyric on the Cross, 247*a*.
- Nerses, brother of Stephanos, 9*a*.
- Nerses Ter-Mikaëlian, his work on the Armenian Hymnal, 97.
- Nerses, scribe of hymnal of 1312, 95*a*.
- Nerses, a priest, in 1327, 87*b*.
- Nerses Wardapet, Primate in 1448, 95*b*.
- Nerses, monk, A.D. 1371, 89*b*.
- Nerses of Gladzor, A.D. 1284, 175*a*.
- Nerses, Patriarch under Arshak, 173*a*.
- Nerses I., Patriarch of Armenia, his history, 296*a*; his vision, 296*b*; his death, 297*a*.
- Nerses, Wardapet of Tchareq, Bull of, 1698, 265*b*.
- Nerses, King of Rome, his story, 208*a*.
- Nerses the priest, owns menologium of year 1488, 166*a*.
- Nersês Malaz, scribe of Berthak, 166*a*.
- Nerses, Paron, gives Gospels to Church of St. Sahak in 1611, 39*a*.
- Nerses Tlay, Wardapet and Chief Rabbin of Soladz, 35*a*.
- Nestor, Bp. of Perga, 175*b*.
- New Year Feast in Armenia, account of, 169*b*.
- Nicandros, m., 177*b*.
- Nicea, Seventh Council of, 171*b*.
- Nicea, the 318 Fathers of, their curse invoked, 296*a*.
- Nicea destroyed by earthquake in 715, 222*b*.
- Nicaea, canons of, 151.
- Nicaea, deuterio-Nicene canons of, 151.
- Nicene Council, account of, 170*b*, 178*b*.
- Nicene Creed in Armenian, 218*b*.
- Nicephorus under Valerian, 175*a*.
- Nicephorus and Claudianus, 175*a*.
- Nicephorus, Emperor, 174*b*.
- Nicetas the Goth, acts, 171*a*.
- Nicolas, St., Church of, at Kamenitz, 195*a*.
- Nicolas, St., *wanq* of, in Kaphay, 159*b*.
- Nicolaus of Brousa, an Armenian, in 1693, 180*b*.
- Nicolaus de Lyra, cited, 204*a*.
- Nicolaus, Pontiff of Constantinople in 1477, 316*a*.
- Nicolaus of Myra, 173*b*.
- Nicomedia, martyrs of, 175*a*.
- Nicomedian martyrs, 173*b*.
- Nilos, sayings of, 190*b*.
- Nilus in Caesarea of Palestine, 171*a*.
- Nilas, Precepts of, 212*a*; discourse on gluttony, 212*b*; on avarice, *ibid.*; on pride, prayer, &c., *ibid.*
- Noah and his Ark, 178*a*.
- Nofor (*նոֆոր*), mother of Paul of Kodjerq, 121*a*.
- Norawanq in 1254 (? in Wayotzdsor), 295*b*.
- Norman, Sir F. B., donor, 353*b*.
- Noudschoum* or stars, lore of, 323*b*.
- Nouër (*նուէր*), father of Miran, 295*b*.
- Nsrin, kinsman of Atcher, 24*b*.
- Ntket (*նտկէտ*), Bp. of, 14*b*.
- Nuna and Mane, 172*a*.
- Nunea and her cross, 176*b*.
- Nuradin, Khôdschay, 21*a*.
- Nushrowan, King, his Precepts, 227*b*.
- Ôdintz Nazar (*օդինց նազար*) of Tiflis, 267*a*.
- Ogham alphabet, 328*b*.
- Ohan (John) of Tiflis, 267*a*.
- Ohannes (John), father of Malër, 218*a*.
- Olbianus (*or* Abianus) of Aphrodision, 177*b*.
- Olearius' "Voyages" cited, 14*a*.
- Olympia in Constantinople, 179*b*.
- Omerite kings of Nengrana, 172*a*.
- Onesimus, 175*a*.
- Onesimus of Caesarea, acts, 170*a*.
- Onophrius, life of, by Paphnutius, 212*b*.
- Onophrius, 178*b*.
- Orbelians, history of the, 294*a*.
- Orbiwëri Knktiq (*որբիւրի կնկտիկ*) of Tiflis, 267*b*.

- Orders of Church, tract on, 258*a*.
 Ordinal of monks, or *σχημα*, uncial fragment of, 239*a*.
 Ordinal of Sir Araqel, Bp. of Siunik, 90.
 Ordinals, 91.
 Oria, Antonino, S. J., his prayers to Virgin, 78*a*.
 Orentius (Aurend), 176*a*.
 Origen, cited, 204*a*.
 Ornak, a village near Hajbat, 302*b*.
 Orotshah, grandson of Hasan, 295*b*.
 Oscan, acts of, 217*a*.
 Oscan, Bp. of the see of St. Elisha, 194*a*.
 Oscan and companions in Armenia, acts, 171*a*.
 Oscan Mahtas, sacristan, 194*a*.
 Ôshin, King of Armenia, 159*a*.
 Oskekan (*սկեկան*), daughter-in-law of Melqesêth, 39*b*.
 Oskêwan (*սկեկան*), parent of Wardanin, 26*a*.
 Othman, a coin, 32*b*.
 Oultchak (*ուլշակ*), female name, 168*a*.
 Ourfay (*ուրֆայ*, *i.e.* Edessa), patriarchate of, 168*a*.
 Pachomius and the dead man, 207*a*.
 Pachumius (Paqmetios) of Egypt, on devils, 177*b*.
 Pahlul (*պահլուլ*), father of Paron Nerses, 39*a*.
 Pahrimatos, a magician, 323*a*.
 Palțasar (*պաղտասար*), brother of Astuadzatur, 26*a*.
 Palțasar (*պաղտասար*), brother of Gregory, 193*b*.
 Palțasar (*պաղտասար*), brother of Johan, 71*b*.
 Pamphalon, 178*a*.
 Pamphamir, 178*a*.
 Pamphilus of Caesarea, 175*b*.
 Pamphyliia, miracle in, 170*b*, 222*a*.
 Pancratius of Tauromenium, 179*b*.
 Pansemna at Antioch, 179*a*.
 Pap or Bab, m. in Lycia, 171*a*.
 Pap of Msr (*պապ մսրրցի*), 121*b*.
 Pap, nickname of Vrdanes, 105*b*.
 Pap, King, and Mushel, 296*b*.
 Papa-raun (*պապառան*), a fortress near Tarsus, 241*b*.
 Paphnutius, his story, 171*b*; on life of Timotheus, 212*b*; and of Onophrius, *ibid.*
 Papias and Gregory, 175*a*.
 Papias and Victorinus, 175*a*.
 Papias, disciple of John, on the episode of the woman taken in adultery, 25*a*.
 Papilus and Paulus of Neocaesarea, 179*a*.
 Papoy (*պապոյ*), son of Hauthantil, 264*a*.
 Papoy, son of Meliq George, 265*b*.
 Papoy, nephew of Sargis the scribe, in 302*a*.
 Papyrus and Carpus, 171*b*.
 Paradise, story of six brethren who discovered it, 212*a*.
 Paralytic healed by Christ, his dialogue, 176*a*.
 Paraskevê (Urbath), 179*a*.
 Paraskevê, her conversion, 212*b*.
 Paris, Armenian MSS. in the Bibliothèque du Roi in 1736, 352*b*; notices of, by the Abbé Shahan Vilefroy, 303*b*.
 Parkhutar (*պարխուտար*), Khodjay, of Sebaste, physician, 315*a*.
 Paronshah, father of John of Sebaste in 1362, 248*b*.
 Parsam (*պարսամ*), brother of Mesrop, 44*b*.
 Parthenius of Lampsacus, 175*a*.
 Pasocrates of Rhodostyle (Dorostolum), 177*b*.
 Patapius of Egypt, hermit in Athens, 173*b*.
 Patermuthios under Julian, 179*b*.
 Patkanean's edition of Ananiah of Shirak, 327*a*.
 Patriarchs, chronology of, 227*a*.
 Patriarchs, the Twelve, lives of, 221*a*.
 Patriarchs, canons of the 165, 150.
 Patricius of Broussa, 178*a*.
 Paul of Sêwerak, 72*a*.
 Paul, shipwreck of, 10.
 Paul, priest of Kodjerq, 121*a*.
 Paul, owner of MS., 122*a*.
 Paul the elder, 122*a*.
 Paul and Cosphar, 172*b*.
 Paul, Patriarch of Jerusalem, in 1772, 202*a*.
 Paul the monk, his vision, 192*b*; his life, 212*a*.
 Paul (*պողոս*), scribe of 1741, 194*a*.
 Paul the Hermit, life of, 224*b*.
 Paul of Lampsacus, 178*b*.
 Paul and his sister Juliana, 176*a*.
 Paul, Bp. in Spain, acts, 170*b*.
 Paul, Abba, and Zachaeus, 177*a*.
 Paul of Lystra, his history, 211*b*.
 Paul, Patriarch of Constantinople, 172*b*.
 Paul of Thebes, 173*a*.
 Paul and Pausirius, 175*a*.
 Paul, Armenian martyr, in 1327, 87*b*.
 Paul of Alexandria, life of, 212*a*.
 Paulus, brother of Yovhannes, 39*a*.
 Paulus of Neocaesarea, 179*a*.
 Paulus, a physician, 336*b*.

- Pausilippus, 177*a*.
 Pausirius, 175*a*.
 P'ayeazat (*պայեազատ*) or Bayazid, 204*a*.
 Pedetentz (?), Têr, an owner of psalter, 48*b*.
 Pegasus, m. in Persia, 172*b*.
 Pelagia, m. of Tarsus, 171*b*.
 Pelagia of Antioch, 178*b*.
 Pelagius of Nicomedia, acts of, 169*b*.
 Pelenios or Pelêon, Father of the Desert, life of, 211*b*.
 Peleus or Apelianus in Caesaria of Palestine, m., 171*a*.
 Penitence, treatise on, 212.
 Pentecostal rites, 51*a*.
 Pentecostal prayers, 243*a*.
 Pentecostal hymn, 271*b*.
 Peregrinus, 179*a*.
 Perga in Cilicia, 175*b*.
 Perpetua, 175*b*.
 Persian captivity of Armenians in 1607, 44*b*.
 Persian martyrs in seventh century, 174*b*.
 Persian songs, 286*b*, 288*b*, 289.
 Peter and Paul, Feast of, 174*a*, 179*a*.
 Peter and Abisolom, 174*a*, *b*.
 Peter's chains, 174*b*.
 Peter the Pitiless, history of, 177*a*, 223*a*, 257*a*.
 Peter the Publican, 212*b*.
 Peter and Paul, Church of, in Van, 107*a*.
 Peter Catholicos and the Cross, 175*b*.
 Peter Catholicos (died 1058), patron of Ananiah of Sanahin, 341*a*.
 Peter Catholicos, his miracle in 1027, 174*a*, 222*b*.
 Peter's finger, 178*a*.
 Peter, disciple of Pope Gregory, 176*a*.
 Peter of Eleutheropolis, 174*a*.
 Peter of Dschula (Julfa), 341*b*.
 Petros of Julfa or Dschulfa, son of Jacob, copies an Itinerary in London in 1676, 303*a*.
 Petros Amiray of Tchmshkadzag (*Մշկաճագ*), editor of History of John Catholicos, 305*b*.
 Petros, physician, son of Parkhutar, 315*a*.
 Petros, Fra, Dominican monk in 1338, 158*b*.
 Petros, Latin monk of Shahbun in 1517, 160*a*.
 Petros Sargavak, a priest, 42*a*.
 Petros, Paron Khodjay, restores church in Halap, A.D. 1615, 41*a*.
 Petros, brother of Yovhannes of Mush, 39*a*.
 Petros, father of Baron Safar, A.D. 1520, 23*a*.
 Petrus of Lampacus, 178*b*.
 Petrus, scribe of MS. of the Lives of the Fathers of the Desert, c. 1604, 208*b*.
 Pêžoy (*պէժոյ*), name in a Bull of 1693, 264*b*.
 Phalandouz Authantil (*Փալանդուզ աւթանտիլ*) of Tifis, 267*a*.
 Phalul or Bahlul or Phahlul, King, history of, 270*b*, 277*b*, 287*b*.
 Pharkhav (*Փարխաւ*), a village, 108*b*.
 Pharmacopoeia, 333*b*.
 Pharsatan, nephew of Sargis the scribe, 302*a*.
 Pharsatan (*Փարսատան*), father of Khoutini of Tifis, 267*a*.
 Pharsatan (*Փարսատան*) of Tifis, 267*a*.
 Phashameliq (*Փաշամէլիք*), mother of Wardanês, 121*a*.
 Phashoum (*Փաշում*), female name, 168*a*.
 Phausik in Persia, 177*a*.
 Pherphutha under Shapoh Sabur, 176*b*, 177*a*.
 Phêrwoh (*Փէրվահ*) Khan, mentioned in Bull of 1702, 265*b*.
 Philemon under Diocletian, 173*b*.
 Philemon, Ap., 178*b*.
 Philemon of Colossae, 173*a*.
 Philip, Ap., Acts of, 172*b*, 175*a*; uncial fragments of, 90*a*; canons of, 151, 253*a*.
 Philip, Bp. and Abbot of Kharbert, in 1589, 122*b*.
 Philip of Tabreez, author of a New Year's ode, 287*a*.
 Philip of Nicomedia, acts, 170*a*.
 Philip Catholicos, 202*a*.
 Philiston, aphorisms of, 336*b*.
 Philonides (Wilindos) of Cyprus, acts of, 170*a*.
 Philonita, m. under Julian, 171*b*.
 Philosophy, eulogium of, 226*b*.
 Phocas, 179*b*.
 Phocas, Bp. of Sinope, 171*a*.
 Phoqrat, son of Petros, letters to, in London, 352*a*.
 Photina, Samaritan, acts, 170*a*.
 Photinus, acts of, 169*b*.
 Phrik (*Փրիկ*), the Rhymes or Rhythmical Tales of, 276*a*.
 Phylacteries and spells, 271*b*.
 Physiognomic divination, 347.
 Physiognomy, a treatise on, 227*b*, 328*b*.
 Physiological treatise on the formation of man, 337*b* ff.
 Physiology, a system of, 330 ff.

- Pictures of St. Antony and of other Fathers of the Desert, 209*a*.
 Pietro della Valle, cited, 23*b*; mentions Khôdschay Saphar, 14*a*.
 Pima, 175*a*.
 Pilate, his letter to Tiberius, 300*a*.
 Pilate, the Acts of, 226*a*.
 Pindaros, a Turk of Bagdad, cited, 323*a*.
 Pionius, 176*b*.
 Piromall, a Vatican controversialist, 203*b*.
 Pit, the holy, 91*a*.
 Plato, cited about the soul, 192*a*; his *Phaedo* cited, 226*b*.
 Plato of Ancyra, 172*b*.
 Płtik Tatik (*պղտիկ տատիկ*), daughter of Aławêlin, 36*b*.
 Pluz. See Johan.
 Polos Wardapet in 1622, 181*a*.
 Polyaenus, 176*a*.
 Polycarp of Smyrna, account of his martyrdom, 175*b*; pseudo-Dionysius' letters to, 201.
 Polyeuctus of Melitene, 174*a*.
 Pope, Latin rite of consecrating a, 62.
 Porphyrian in Ephesus, 172*b*.
 Porphyrius of Gaza, Bp. of Thessalonica, 175*b*.
 Portents, astronomical and meteoric, interpreted, 328*a*.
 Poukhour (*պուխուր*), an astrologer, 325*b*.
 Praxeas, virgin, 179*b*.
 Prayer, treatise on, 207*b*.
 Precepts of King Nushrowan, 227*b*; of the Philosophers, 227*b*; of Aristotle, 228*a*; from the Persian, 228*a*.
 Presentation of Jesus in the Temple, 175*a*.
 Presentation of B. V. M., 173*a*.
 Priesthood conferred on the boy Sahak in 1402, 38*b*.
 Prima or Erina, 175*a*.
 Priwal or Apamea in Surana, 172*b*.
 Probus and Tarachus, 171*b*.
 Prochorus' Acts of John, 240*a*.
 Proclus' tract on Calends, 227*b*.
 Proclus under Trajan, 179*a*.
 Proclus and John, 172*a*.
 Procopius of Jerusalem, 179*b*.
 Profession of Faith of Armenians, 199*a*.
 Promus of Egypt, 173*b*.
 Prophets, the Twelve, histories of their deaths, 57, 58, 71, 76.
 Protevangel of James, 228*b*, 229*b*.
 Psalms Convent, Sargis Bp. of, 209*a*. (This convent was in Erivan, as we learn from the colophon of the Vienna codex 124.)
 Psalms, catena on, 188*a*, 194*b*; fragments of, 81; liturgically arranged, 45, 47, 48; fragments of a lost commentary on, 234*b*.
 Pułrat, a physician, 336*b*.
 Purgatory, meditations on, 78*b*; doctrine of, 203*a*.
 Putakh of Amith, his acts in 1523, 181*b*.
 Pyrrhon, David Invictus' Definitions against, 246*b*; commentary on the same by Nerses the Graceful, 247*a*.
 Pztik Tatik (*պղտիկ տատիկ*), a proper name, 36*b*.
 Qaltzrik (*թաղտրիկ*) the younger, 193*b*.
 Qamaras (*թամարաս*), parent of Paron Amir, 56*a*.
 Qanaradsch, title in Tiflis, 267*a*.
 Qandar (*թանդար*), a proper name, 55*b*.
 Qanitch Ôlitay (*թանիշ օղիտայ*), personal name, 163*a*.
 Qaraph (*թարափ*), name in Tiflis, 267*b*.
 Qêthivanq (*թէթիվանք*), inscription of Tarsayidj at, 294*b*.
 Qnqush (*թնքուշ*), daughter-in-law of Melqesêth, 39*b*.
 Qrn (*թանդրի*), Johan Wardapet of, 158*b*.
 Quetif, his *Scriptores* cited, 65*b*.
 Quinquagesima begins, 172*b*.
 Quintus, a Phrygian, 179*a*.
 Qünqush (*թնքուշ*), nurse and sister of Nerses, 35*a*.
 Rabunak (*րաբանակ*), a deacon of Wahan Shinu *wanq*, 140*a*.
 Raffi, Madame A., her collection of MSS., 268*b*, 293*a*, 298*a*, 302*b*, 312.
 Raflean (*րաֆլեան*), husband of Sowin, 44*b*.
 Rays or Râis (*ռայս*), a noble, 21*a*.
 Religious terms, dictionary of, 312.
 Resurrection in A.D. 715 of eight dead men, 222*b*.
 Rêthund, *Ecclesia Sanctae Mariae*, in Roman rite of consecrating an emperor, 62.
 Revelation, codices of, 10, 11, 27, 69.
 Rezzi, owner of MS., 160*b*.
 Rhethêos, 171*b*.
 Rhipsima, mother of Aristaces, nicknamed Kulqan, 75*b*.
 Rhipsima, mother of Haruthiun, 249*a*.

- Rhipsima, m., 171*b*.
 Rhipsime, daughter of Wêlidschan, 44*a*.
 Ritha (Ἰθῶ), mother of Nerses, in 1327, 87*a*.
 Rituals, 57, 58, 60, 67, 70, 72, 79, 88.
 Robên (Ῥοβῆν), brother of Thoros Wardapet of Drazark, 18*a*.
 Roman ritual and ordinal, version of, 60.
 Roman emperors, list of, 290*b*.
 Romanus under Maximin, 172*b*.
 Romanus in Russia, 179*b*.
 Romanus the Singer, 171*b*.
 Romulus of Melitene, acts, 170*b*.
 Romulus, 176*a*.
 Rosinos or Rusinus of Mokatz, 221*a*, *b*.
 Rshnik (Ῥῆνικ), village, with a church of St. Sahak, 39*a*.
 Rstaces (Ῥῆστας), 9*a*.
 Ruben II., Prince of Cilicia, 6*a*.
 Rule, W. H., and J. C. Anderson's "Biblical Monuments," 3*a*.
 Rusinus, steward, 177*a*.
 Rutha and Sinai, monks of, 174*a*.
 Saba Stratelat, 177*a*.
 Saba or Sabas in Cappadocia, under Theodosius the Less, 173*a*.
 Sabalon, tree of, 198*a*.
 Sabas the Goth, 177*a*.
 Sabatianus, m. under Probus, 171*a*.
 Sabek, the tree, 219*b*.
 Sabinus of Hierapolis, 177*a*.
 Sabur, King of Persia, his persecutions, 177*a*.
 Sadok, Bp. of Seleucia, in Persia under Saphor II., 175*a*.
 Safar (ῤῥῥῥῥ), son of Shahriar, benefactor of church, 31*b*.
 Safar, Paron Khaudschay, owner of Gospel, A.D. 1520, 23*a*.
 Safar (ῤῥῥῥῥ), son of Spantiar, 56*b*.
 Sahak, note by, in 1719, 194*b*.
 Sahak, canons of, 253*a*.
 Sahak of Tiflis, 267*a*.
 Sahak and Mesrop, the translators, 171*a*, 173*a*.
 Sahak and Joseph in Armenia, under Nicephorus, 174*b*.
 Sahak, a priest, 32*a*.
 Sahak, a boy priest, 38*b*.
 Sahak, St., Church of, in village of Rshnik, 39*a*.
 Sahak under Valens, 178*b*.
 Sahak of Shahastan in Persia, 177*a*.
 Sahak, Ardzruni, in A.D. 783, 177*a*.
 Sahak I., Catholicos, 170*b*.
 Sahak, Bp. of Melitene in 1723, 182*a*.
 Sahak, a physician, 336*b*.
 Sahak, an Armenian physician, 329*b*.
 Sajdameliq (Տաճամելիկ), child of Stephanos, 9*a*.
 Salim (Jerusalem), copy of Dionysius bought there in 1774, 202*a*.
 Salomê, daughter of Wêlidschan, 44*a*.
 Saltchuq (Տալչուկ), bride of Hohannes, 31*b*.
 Salus (Ալուս) of Urhay (Edessa), 179*b*.
 Samona and Gurias, 172*b*.
 Samuel, a Persian, 179*a*.
 Samuel, Prophet, 170*a*.
 Samuel, Abbot of Drazark, 6*a*.
 Sanahin disputes possession of Halbat and Ornak in 1660, 302*b*; Church of Theotokos at, and list of monks at, *ibid.*; Church of, near Halbat in Kayen, 302*a*.
 Sandukht, m., her acts, 173*b*; relics of, 378*b*.
 Sandukht (Տանդուխտ), mother of Sargis, 27*a*.
 Sanos (Տանոս, i.e. Stephanos), Khodjay, Tchalapin (knight), a prince, 41*a*.
 Santa Cutharina, name of a ship, 353*a*.
 Saphar, Khadjoy, owner of a hagiology, 230*b*.
 Saphar (Տափար) of Tiflis, 267*a*.
 Sapharn, child of Hadjath, 271*a*.
 Saphor II. persecutes Christians in Persia, 175*b*.
 Sapiential book, fragment of, 298*a*.
 Sapikur (? Abukerim), a physician, cited, 332*a*.
 Sara (Տարա), wife of Wardanin, 26*a*.
 Saradj Shêrmazan (Տարաճ Տերմազան) of Tiflis, 267*a*.
 Sarakhathoun (Տարախաթուն), female name, 168*a*.
 Saran, sister of Caspar, 252*a*.
 Sargis, Bp. of the Psalms Convent, buys a MS. of the Lives of the Fathers of the Desert, 209*a*.
 Sargis, St., Church of, in Hojeaners in Soukhath, 248*b*; in Atish, 71*b*; in Kharbert, 122*b*.
 Sargis, philosopher, patron of Lucas Wardapet, c. 1557, 254*b*.
 Sargis, a doorkeeper, 295*b*.
 Sargis, Bp. of Norawanq in 1254, 295*b*.
 Sargis, Bp. in Payazat, called Arluthetzi (scribe of history of Kirakos), 302*a*.

- Sargis, Têr, Patriarch of Edschmiadzin in 1477, 316*a*.
 Sargis *or* Sergius, a general, 174*b*.
 Sargis, father of Malachia, 27*a*.
 Sargis, father of Mjtêsi, 27*a*.
 Sargis of Halpat, 189*b*.
 Sargis, owner of an uncial hagiology, 240*a*.
 Sargis, scribe, of Smyrna, in 1715, 229*a*.
 Sargis, captain, and his son Martiros, acts of, 217*a*.
 Sargis, an illuminator in Hamith in 1649, 111*a*.
 Sargis, scribe of a hymnal, 108*b*.
 Sargis, St., invoked, 108*a*.
 Sargis of Halpat, 97*a*.
 Sargis, son of Thoros, 59*a*.
 Sargis, Têr *or* Sir, ancestor of Johan, 71*b*.
 Sargis of Sper (*սարգիս քերթ*), pupil of John Wardapet, 214*b*.
 Sargis and Martiros, Church of, in Hamith, 214*b*.
 Sargis Wôwôr (*i.e.* who is) Karapet Kaspar, 121*b*.
 Sargis, owner of MS., 121*b*.
 Sargis, author of a canticle, 138, 141*b*.
 Sargis, nicknamed Mazman, 14*a*.
 Sargis, Amir, kinsman of Atcher, 24*b*.
 Sargis (Sergius), St., Church of, 21*a*.
 Sargis has menologium re-bound in 1601, 166*b*.
 Sargis, a deacon, A.D. 1562, 21*a*.
 Sarkavag the Teacher, his tomb at Halpat, 97*a*.
 Sarkis, a religious of Wahan Shinu *wang*, 140*a*.
 Sarkis of Bagdad, 353*b*.
 Sarkis, St., hymn of, 271*b*.
 Sarkis and Bagos (Sergius and Bacchus), mm., 171*b*.
 Saroukhanintz Shiôn (*սարուխանից շիօն*) of Tiflis, 267*a*, *b*.
 Sarqosentz (*սարգոսենց*), a witness to deed-of-gift, 32*a*.
 Saufi *or* Sôfi ravages Colonia in 1501, 105*a*.
 Saulthay Phashên (*սաւթայ փաշէն*), wife of Khôdschay Saphar, 13*b*.
 Saviour, Church of the Holy, in Tchanakhitch, 44*b*.
 Sayen, 177*a*.
 Sebaste, Armenian throne transferred to, 178*b*.
 Sebastia, Church of Forty Martyrs there, built A.D. 329, 182*b*.
 Sebastia, Forty Martyrs of, 176*a*, 219*b*.
 Secundus, aphorisms of, 336*a*.
 Sêdal (*սէէղաղ*), a town in Bengal, 186*b*.
 Seleukia, persecution at, under Saphor II., 175*b*.
Semantron, homily on, by Gregory of Datev, 198*a*.
 Sempad the Chronicler on death of Prince Aushin, 14*a*.
 Serapion and Abba Marcus, 176*b*.
 Serapion, 179*a*.
 Serapion, a layman, ransoms a Gospel, 26*b*.
 Serapion, Wardapet in Edessa, A.D. 1636, 27*a*.
 Serapion and Papias, 175*a*.
 Serapion and Hermas, 176*a*.
 Serapion, Wardapet in 1600, 252*a*.
 Serapion the elder, life of, 212*a*; his life of Marcus, *ibid.*
 Sergis Zurik of Haleb, owner of psalter, 48*b*.
 Sethentz (*սէթէնց*), a witness, 32*a*.
 Sethraq (*սէթրաք*), father of Johan, in Atish, 71*b*.
 Seventy-two Disciples, their names, &c., 177*a*.
 Severian, brother of Athanasius of Syria, 177*b*.
 Severianus of Sebaste, acts, 170*b*.
 Severus of Lydia, 176*b*.
 Sêwerak (*սէւերակ*), Paul of, 72*a*.
 Shadakh *or* Shatakh (*շաաախ*), village in Gandsak, 193*a*.
 Shah Abbas, tract on, in French, 354*b*; the Red-headed, in 1607, 44*b*; King of Persia, in A.D. 1618, 13*b*; persecutes Christians in 1614, 214*b*.
 Shah Ismael in 1505, 160*a*.
 Shah Nazar, brother of Sargis the scribe, 302*a*.
 Shah Sulêman in 1650, 297*b*, 298*a*.
 Shahandukht (*շահանդուխտ*), sister of Kostand, 242*b*.
 Shahban, Fra Petros of, buys Dominican Breviary in 1517, 160*a*.
 Shahi, a Persian coin, 307*b*.
 Shahidjan (*շահիճան*), daughter of Johan, 71*b*.
 Shahri Astan (*շահրի աստան*), benefactor of church in Sinamut, 56*a*.
 Shahriar (*շահրիար*), father of Safar, 31*b*, 32*a*.
 Shahum (*շահում*), daughter of Malqum, 194*a*.
 Shalita and Epiphanius, 175*a*.
 Shalôski (*շալօսկի*), wife of Gabriel, 168*b*.
 Shapoh Sabur, 172*a*, 176*b*.
 Shapoh, King of Persia, persecutes, 172*b*.
 Sharh Parnintz (*շարհ պարնից*) Simon of Tiflis, 267*a*.
 Shatinin (*շատինին*) Gaspar of Tiflis, 267*a*.
 Shêhar Kiul (*շէհար կիւլ*), male name, 168*b*.
 Shêrmêzên (*շէրմէզէն*), brother of Hauthantil, in 1649, 264*a*.
 Shimqo (*շիմքո*), Paron, son of Mioqo, in 1603, 320*a*.

- Shirkhath (շիրխաթ), a male name, 194a.
- Shmavon (Simeon) of Thełeni, priest and scribe, 16b.
- Shmavon *or* Simeon, Ap., 177a.
- Shmavon (Simeon), scribe of a catena on the Psalms, 188b.
- Shnahuor (շնահուոր), daughter of Davith, 21b.
- Shnavhor (շնահոր), mother of Nerses, 35a.
- Shnher (շնհր), a place in Sisakan on borders of Tathev, 295b.
- Shnofor (շնոֆոր), wife of Astuadzatur, 26a.
- Shólakath Feast, account of, 170a.
- Shonéintz (շոնէնց), name in Tiflis, 267b.
- Shósh (շօշ) *or* Aspahan, the scene of Daniel's vision, 44a, 184b.
- Shushan (շուշան), her tomb in Halpat, 97a.
- Shushan, mother of Nicolaus, 180b.
- Shushan, daughter of Wardan, 173b, 176b.
- Shushan of Tauromenium, 178b.
- Shushan at Eleutheropolis, 175b.
- Sigismund III., King of Poland, in 1606, 195a; in 1627, 183a.
- Silas and Silvanus, 179a.
- Silvanus, Bp. of Emesa, 173b.
- Silvanus, monk, 176a.
- Silvanus, Abba, and the Libyan brother, history of, 208a.
- Simaon Tiratzu, magical prayers of, 76b.
- Simavon, physician, 316b.
- Simeon, scribe of MS. in 1715, 228b.
- Simeon, Archbp. of Galatia, 92b.
- Simeon, son of Cleopas, 171a.
- Simeon Catholicos in 1772, 202a.
- Simeon of Siunik, life of, 212a.
- Simeon Catholicos, in Bull of Lucas Catholicos, 268a.
- Simeon, Wardapet of Julfa, his Grammar of Armenian, 310b; his Logic, 231.
- Simeon and Anna, history of, 174a.
- Simeon, Bp. of Holy Cross, A.D. 1460, 31b.
- Simeon Wardapet of Shósh in 1607, 44a.
- Simeon and Isaac in Persia, 178a.
- Simeon, Bp. in Persia, 177a.
- Simeon Stylites, acts, 170b, 178a, 222a.
- Simeon, Bp. in 1505, 160a.
- Simeon of Urhay, 179b.
- Simeon and John of Urhay, lives of, 223a.
- Simeon the Fool, life of, 212a.
- Simeon, scribe of Gospels, 3a.
- Simón of Tiflis, 267b.
- Simon, son of Alawêlin, 36b.
- Sinai, miracle of, witnessed by John of Bdschun, 222a.
- Sinai Convent, miracle at, 171b.
- Sinai and Rutha, monks of, slain, 174a.
- Sinan, child of Hadjath, 271a.
- Sinan, brother of Khódschay Khatchik, 13b.
- Sinan (սինան), Paron, son of Alawêlin, 36b.
- Sinbat *or* Smbat Sparapet, brother of King Hethum I., his chronicle, 290.
- Sinea (սինէա) the son, a physician, 333a.
- Sineay, physician, 316b.
- Sipan (սիպան), a village near Haleb, 75b.
- Sis, MSS. in royal treasury at, 92b.
- Sis, Church of St. Jacob in, 85a.
- Sis, Church of Holy Spirit in, 13a.
- Sis taken by Yashekh Thamur, 89b.
- Sis, note on the siege of, in 1368, 292a.
- Sisinnius, 179b.
- Skantar (սկանտար), son of Wardanin, 26a.
- Smbat, eparch in 1254, 295b.
- Smbat, King, son of Ashot, 177a.
- Smbat Bagratuni, m. under Khosrow, A.D. 594, 172a.
- Smrbat in Armenia in A.D. 854, 175b.
- Soboa in Persia, 172b.
- Socrates of Ancyra, 172a.
- Socrates (Soukrat), cited, 322b.
- Soładz (սոլաձ), village in Bzuniq, 35a.
- Sołokhon, 178a.
- Solome, mother of Astuadzatur, 352a.
- Solomon, a bishop at Qéthivanq in 1254, 295b.
- Sólthanum (սոլթանում), son of Khódschay Saphar, 13b.
- Sophia and three daughters, 180a.
- Sôrozanin (սորոզանին) of Tiflis, 267a.
- Sôsan of Tauromenium, 178b.
- Sosipater and Jason, 178a.
- Sosipatros, pseudo-Dionysius' letter to, 201a.
- Sosthenes, Rabbi *or* Doctor in Sis, 13b.
- Sosthenes, talking image of, 220b.
- Soulkhath (սուլխաթ), a Hun city, siege of, 248b.
- Sowinin (սովինին), daughter of Yohannés, and husband of Sowin Mauuk, 44b.
- Sozon of Lycia, acts, 170b.
- Spantiar (սպանտար), Paron, 56a.

- Speculum Vitae* rendered from Polish into Armenian by Stephanus of Lemberg, 202a.
- Spells, how to loosen them, 326a; to be written on tablets and vessels, 325b; sundry, 272a.
- Spensippus and Elasippus, 174b.
- Sper, Sargis of, 214b.
- Spiritual mother or godmother, 243a.
- Spyridon of Cyprus, 173b.
- Srik Kostand, canticles by, 113, 115, 118.
- Srnünk (սրնընկ), i. q. Zirbad, a city, 81a.
- Staff, symbol of doctrinal grace, given to Wardapets, 214a.
- Stanislaov in Kamenitz, 345b.
- Stephania, widow, 172b.
- Stephanos, Bp. of Kharberd in 1434, 122a.
- Stephanos, child of Martiros, 108b.
- Stephanos, brother of Melqon, 214b.
- Stephanos, priest, owner of Gospel, 9a.
- Stephanos, an elder of Rshnik, 39a.
- Stephanos, priest in Shôsh, 44a.
- Stephanos, son of Melquesêth, born A.D. 1568, 39b.
- Stephanus of Lemberg, his revision of pseudo-Dionysius, 200; his literary works, 202a.
- Stephanus, physician, 316b.
- Stephanus the elder, his almanack and astrological prognostics, 344b.
- Stephanus the elder, a scribe, 259a.
- Stephanus, grammarian, 306b.
- Stephanus, son of Yusik, in A.D. 1224, 174a.
- Stephanus on Mt. Oxius, under Caballinus, 173a.
- Stephanus, priest, father of Lazar, 38b.
- Stephanus, Archbp. of Sebastia in A.D. 1387, 179a.
- Stephanus of Italy, 171b.
- Stephanus, Patriarch, and disciple of Moses Bp. of Siunik, 179b.
- Stephanus, owner of an uncial hagiology, 240a.
- Stephanus, brother of Nerses, 87a.
- Stephanus, father of Nerses, 87a.
- Stephanus, Bp. of Siunik, on the Breviary, 68b.
- Stephanus Stephanean of Kamenitz, his tract on Easter, 345.
- Stephanus, Bp. of Siunik, A.D. 1321, 23a.
- Stephanus, author of a canticle, 140.
- Stephen, Bp. of Siunik, first translator of pseudo-Dionysius, 200b.
- Stephen, scribe of 1362, 248b.
- Stephen the presbyter, a scribe of MS., 254a.
- Stephen, protomartyr, 173b.
- Stephen of Rome, under Valerian, 172b.
- Stephen, Jacob, and George, Church of, in Baberth, 140a.
- Stephen and Atom, Church of these saints in village of Soladz in Bzuniq, c. 1536, 35a.
- Stephen, son of Yusik of Tosb canton, in 1214, a history of, 222a.
- Stephen, St., Church of, in Gladsor, 23a.
- Stephen of Ułni, acts of, 170a.
- Stephen, relics of, 180a.
- Stratonicus, acts, 170a, 174b (bis).
- Sukhara, Gregory, abbot of, 79 (note).
- Sukias (Hesychius) of *Porta Alanorum*, 170a.
- Sukias and company, mm., 172a.
- Suleman, called Khondqar, Sultan of the Archers, A.D. 1536, 35a.
- Sulkuz (սուկուզ), a scribe, 122a.
- Sultan Khathun (սուլթան Խաթուն), mother of Khaudschay Safar, A.D. 1520, 23a.
- Sultan Meliq, daughter of Enif, 55a.
- Sultan Muhammad Khan in 1477, 316a.
- Sulthay (սուլթայ), son of Thoros, 59a.
- Sun worshippers in Amith in 1523, 181b.
- Suqias or Hesychios, a scribe, 328a.
- Surana, martyrs at Priwal or Apamea in, 172b.
- Surat in records of an Armenian suit, 353a.
- Suren, satrap, 178a.
- Suridjan (սուրիճյան), Khodjay, 56a.
- Susan, history of, 217b.
- Sylvanus of Pisidia, 179a.
- Sylvanus of Gaza, 177b.
- Sylvester, Pope, his homily on the Resurrection, 220a; history of, 174a, 225a.
- Sylvester, acts of, 216b.
- Symbolic scripts, 226b.
- Symbolical writing, list of signs, 308b.
- Symbolism of numbers and letters, treatise on, 327b.
- Tabreez or Shahastan, 180b; Church of St. James at, 287a.
- Tales and apologues in vulgar dialect, 251b.
- Talithentz (տալիթենց), a witness, 32a.
- Tarachus Probus and Andronicus, mm., 171b.
- Tarsayidj (տարսայիճ), King of Kings, his inscription at Qêthivanq, A.D. 1254, 294b.
- Tarwêsh (տարվէշ) or Tauresh, son of Wardanin, 26a.

- Tarwish (*տարվիշ*), child of Kulzat, 32*b*.
 Tathev, Monastery of St. Paul at, 295*b*.
 Tatik. *See* Pztik and Maram, 36*b*.
 Taulath Meliq (*տաւաթ միլիք*), mother of Abli, owner of MS., 30*b*.
Tavéth, a magical treatise from Van, 321*a*.
 Tchalapin (*չալապին*, knight), title of Prince Sanos, 41*a*.
 Tchanakhitch, village in Laráyán, 44*b*.
 Tchardarean (*չարդարեան*), owner of MS., 305*b*.
 Tchareq (*չարեք*) Convent (in the vale of Shamqor in canton of Gardman), mentioned in Bull of 1698, 265*b*.
Tchelepins (i.e. knights) of Bayazid, 204*a*.
 Tchhanish (*չչանիշ*), i.e. Djihan Shah, 1437-1496, marches from Hrē to Khorusan, 96*a*.
 Tchinar (*չինար*), mother of Minas the scribe, 214*b*.
 Tchôphlu (*չօփլու*), Khôdjay, witnesses deed-of-gift, 31*b*.
Telesmata or horoscopes, works on, 321*a*, 322*a*, 323*a*, 325*b*.
 Têron (*տէրոն*), son of Aławêlin, 36*b*.
 Tertullian, cited, 204*a*.
 Têrtur (*տէրտուր*), brother of John, 56*b*.
 Teza, Emilio, 336*b*.
 Thuddaeus, Ap., 173*b*; relics of, 378*b*.
 Thadeos, Dominican monk, 159*b*.
 Thadeos, brother of Mesrop, 44*b*.
 Thadeos, Sir or Têr, owner of a hymnal at Pharkhav, 108*b*.
 Thadeus, translator of Latin rites, 65*b*.
 Thadj Meliq (*թաճ միլիք*), child of Stephanos, a priest, 9*a*.
 Thadjum (*թաճում*), sister of Malqum, 194*a*.
 Thagouhin (*թագուհին*), wife of Malkhas, 168*b*.
 Thagvor (*թագւոր*, i.e. king), male name, 56*b*.
 Thais (Tayas), a courtesan, history of, 179*a*, 212*b*, 223*b*.
 Thajameliq (*թաղամիլիք*, in MS. *թաղամիք*), sister of Wardanēs, 121*a*.
 Thalelaeus, physician, 178*a*.
 Thamam (*թամամ*), mother of Johan, 71*b*.
 Tamar, in Armenia, 177*b*.
 Tamarôn, name in Tiflis, 267*b*.
 Than Khathun (*թան խաթուն*), mother of Memar Murat, 26*b*.
 Thandinintz (*թանդինինց*), name in Tiflis, 267*b*.
 Thank Thamur (*թանկ թամուր*), a ruler, c. 1448, 95*b*.
 Thansukh (*թանսուխ*), mother of Shahriar, 32*a*.
 Thathos (*թաթոս*), song by, 283*a*.
 Thathul and Varus in Armenia, 171*b*, 176*a*.
 Thathul, 176*a*.
 Thaurêz (*թաւրէշ*), daughter of Welidschan, 44*a*.
 Thauros (*թաւրոս*), son of Hithum, 59*a*.
 Thefanu (*թեֆանու*), godmother of Kostand, 243*a*.
 Thekla, m., 171*a*.
 Thekla under Shapoh in Persia, 378*b*.
 Thejeni (*թեյնի*), Convent of, in canton of Nig, 16*b*.
 Themistocles of Lycia, 174*a*.
 Thêmur Khan (*թէմուր խան*), brother of Sargis the scribe, 302*a*.
 Theodita and three sons, 179*b*.
 Theodora of Alexandria, penitent, 171; life of, 217*b*.
 Theodora, wife of Socrates, 172*a*.
 Theodora and Didyma, 178*a*.
 Theodora, life of, 212*a*, *b*.
 Theodore, called Tyro, 175*a*.
 Theodore of Cyrene, 179*b*.
 Theodore, Bp. of Alexandria, 173*a*.
 Theodore, a priest, re-binds menologium in 1601, 166*b*.
 Theodore, m. of Perga, 171*b*.
 Theodore and Lucian, acts, 170*b*.
 Theodore the Faster, history of, 219*a*.
 Theodore *Stratelat*, 219*b*.
 Theodore of Euchaita, 178*b*.
 Theodore and Olbianus of Aphrodision, 177*b*.
 Theodore, Armenian of Sebaste, 179*a*.
 Theodore under Tiridates, 178*a*.
 Theodore, author or editor of Acts of Kirakos and Julita, 242*a*.
 Theodore of Laodicea, acts, 170*b*.
 Theodore of Erzenga persuades Moses to write a commentary on the Hours, 68*b*.
 Theodorus and Zeno, 176*b*.
 Theodorus, a Galatian, Bp. of Sicyon, 177*b*.
 Theodosius, Bp. of Ancyra, his homily on Christmas, 203*b*.
 Theodosius the Great, 174*b*.
 Theodotion in Ancyra, 178*a*.
 Theodotion, 175*a*.
 Theodotus or Theodore, Bp. of Cyrenia in Cyprus, 175*b*.
 Theodula of Anazarb, 174*b*.
 Theodulus of Cyprus, 173*a*, 176*b*.

- Theodupolis *or* Arzrum (Erzeroum), 26*b*.
 Theodupolis, Ananiah of Shirak goes there in search of mathematical learning, 327*a*.
 Theology, speculative, treatise of, by P. Baptist Aucher, from the Latin, 204, 205.
 Theonas, sorcerer, 173*b*.
 Theophanus at Antioch, 178*b*.
 Theophany, 172*b*.
 Theophilus, monk, writes a history of Macarius, 212*a*.
 Theophilus, Praetor, m. in A.D. 784, 174*b*.
 Theophilus in Libya, 174*a*.
 Theophylactus, 176*a*.
 Theopista, m., 171*a*.
 Theopompus, Bp., 173*b*.
 Theotokos, Conception of, 173*a*; her picture, 170*a*.
 Theotokos, Church of, in Sanahin, claims villages of Halbat and Ornak, 302*b*.
 Theotokos, Church of, in Ardjish, 8*b*; in Urhay, 9*a*, 26*b*; in Drazark, 18*a*; in Akrib, 21*b*; in Shatakh, 193*a*.
 Theotokos and John Bpt. and Stephen, Church of, in Bitlis, 179*a*.
 Theotokos and Illuminator, Church of, at Berthak, 166*a*.
 Thêpithpikhounan (*Թէպիթիխունան*), a physician, 332*b*.
 Therapontes, Bp., 178*a*.
 Thesaurus of Armenian terms, 309.
 Thinarph (*Թինարփ*), name in Tiflis, 267*b*.
 Thomas of Thathel, 174*a*.
 Thomas of Medzoph *or* Medzob, his history of Lank Thamur, 301*a*; of Thomas, 301*b*.
 Thomas Aquinas, cited, 204*a*.
 Thomas, a Persian, 179*a*.
 Thomas and Thathul, martyrs in Armenia, 171*b*, 176*a*.
 Thomas, Ap., 176*b*; acts of, 170*a*.
 Thomas of Canterbury, 179*b*.
 Thonraki sect in Arkhwêli, 263*b*.
 Thoros, Wardapet of Drazark, 18*a*.
 Thoros, son of Prince Aushin, owner of MS., 14*a*.
 Thoros, scribe, 10*b*.
 Thoros of Wahkay (*Վահայի*), 10*b*.
 Thoros (*Թորոս*) of Drazark, scribe of Gospel, 6*a*.
 Thoros the Great, author of a canticle or anthem, 120.
 Thoros, a priest, prints menologion in 1865, 167*a*.
 Thoros, a priest, 70*a*.
 Thoros, Bp. in Atish, 71*b*.
 Thoros, owner of a Ritual, 60*a*.
 Thoros, a priest, A.D. 1327, 87*b*.
 Thoros, priest, owner of hymnal of 1312, 95*a*.
 Thoros, nephew of Constantine, in 1307, 241*b*.
 Thoumay (*Թումայ*), son of Stephanos, 9*a*.
 Thuman, Paron, father of Sargis, 302*b*.
 Thumê (*Թումէ*) *or* Thoumê, sire of Atom, 21*b*.
 Thunder, Sons of, 177*b*.
 Thurwantan (*Թուրվանտան*), benefactor of church in Sinamut, 56*a*.
 Thwandj (*Թվանձ*), a village near Gandsak, 47*b*.
 Thyrsus, 173*b*.
 Tia, daughter of Philip the Deacon, acts, 170*b*.
 Tiflis, mentioned in a Bull of 1693, 265*a*; in a Bull of 1702, 265*b*; of 1709, 266, 267; Church of Holy Cross at, with list of congregation, 266, 267.
 Tigranocert in Mesopotamia, metropolis of Hamith, 214*b*.
 Tikin, mother of Astuadzatur, 21*a*.
 Tilantch (*Ելանչ*), owner of a MS., 309*b*.
 Tilshat (*Ելշատ*), daughter of Ahli, 31*a*.
 Timolaus, 176*a*.
 Timon and Irene, 177*b*.
 Timotheus of Broussa, under Julian, 178*b*.
 Timotheus the Reader, 177*b*.
 Timotheus of Palestine, acts of, 170*b*.
 Timotheus, life of, told by Paphnutius, 212*b*.
 Timotheus under Julian, 173*b*.
 Timothy, disciple of Paul, 174*b*.
 Timothy, Bp. of Ephesus, letter of Dionysius to, 201*a*.
 Tiratzu John, owner of a Grammar, 310*b*, 311*a*.
 Tiratzu, title of Simaon, 77*a*.
 Tiratzu Manuk, 315*a*.
 Tiratzu, a clerk, in 1795, 140*a*.
 Tiraytzu, son of Sargis, 121*b*.
 Tiridates, King, 173*a*.
 Tiridates and Gregory, legend of, 174*b*.
 Tiruhi, wife of Spantiar, 56*a*.
 Titus, Ap., 180*a*.
 Titus, Archbp. of Crete, pseudo-Dionysius' letter to, on the Dormition of B.V.M., 201*b*.
 Tla Paron (*Ելապարոն*), priest in Sinamut, 55*b*.
 Tlay Paron, father of Hithoum, 59*b*.

- Tokhat, 321*b*.
Tōnagan or volume of homilies, 187.
 Tōnēr, his contract with Wardan Melatz and Ward Eresay, 245*b*.
 Tōnuth or Tavuth, son of Gregory, 191*b*, 193*b*.
 Towlath Meliq (*տովլաթ մելիք*), wife of Amūr Khēr, 55*b*.
 Tōwlath (*տովլաթ*), mother of Ahli, 31*a*.
 Transfiguration, 180*a*.
 Transfiguration Feast, account of, 220*b*; prayers for, 243*b*.
 Troparia from the Greek, 143 ff.
 Trophimus, m. under Probus, 171*a*.
 Tryphaena, 175*a*.
 Tryphon under Gordianus, 175*a*.
 Tuniay (*տունիայ*), mother of Astuadzatur, 26*a*.
 Turkish songs, 285.
 Turkish recipes, 288*a*.
 Turks slay forty-two martyrs, 175*a*.
 Tybertianus or Turbertius in Rome, 173*a*.
 Tzur (*ցւր*), close to Shnher, 295*b*.
- Ulita (*ուլիտա*), sister of Martiros, 108*b*.
 Ulpianus or Olbianos, 178*b*.
 Umek (*ումեկ*), father of Atcher, 24*b*.
 Urban VIII., his creed for Oriental churches, 203*a*.
 Urbath (Paraskevė), 179*a*.
 Urbentius (Hobent), m. under Julian, 171*b*.
 Urhay (*ուրհայ*), i.e. Edessa, Church of Theotokos in, 9, 26*b*, 27*a*.
 Ursicinus, acts of, 170*a*.
 Ursula, St., Convent of, in Aix in Provence, 79*b*.
 Usuph (*ուսուփ*), i.e. Joseph, son of Thoros, 59*a*.
- Valarshapat, architectural history of the Convent of Edschmiatsin at, 354*b*; Convent of John Baptist at, 264*b*.
 Valens Caesar destroys churches at Jerusalem, 299*b*.
 Valentinus of Rodostyle (Dorostolum), 177*b*.
 Valentius of Caesarea, 175*b*.
 Valerianus in Rome, 173*a*.
 Valerius Maximus on Codrus, 204*a*.
 Van, magical treatise written at, 321*a*; Church of Peter and Paul at, 107*a*.
 Vardeni, 177*b*.
 Varus, m. in Armenia, 171*b*, 176*a*.
 Varus, m. under Maximin, 171*b*.
 Varus, acts of, 222*a*.
 Venice, list of Armenian MSS. in the Holy Cross Church there in 1736, 352*b*.
 Victorinus, 175*a*.
 Victorinus in Surana, 172*b*.
 Villefroy, Abbé Shahan, author of Paris catalogues, 352*b*; tracts by him, 303*b*.
 Villeneuve, Marquis de, Ambassador in Constantinople, 79*b*.
 Villotius, Jacobus, lexicon of Armenian, 311.
 Virgin, prayers to, from the Italian, printed by Antonio Pratoli, of Antonino Ôria, 78.
 Vvkh, work on horoscopes, from Erzeroum, 321*a*.
- Wahan of Golthn in A.D. 737, 176*b*.
 Wahan Shinu Wanq (*վահան շինու վանք*), in Baberth, with Church of SS. Stephen, Jacob, and George, 140*a*.
 Wakhay, Thoros of, 10*b*; Stephanos of, 13*a*.
 Wahram (*վահրամ*), father of Nerses, in 1327, 87*a*.
 Wahram (*վահրամ*), a Rabbin or doctor at Sis, 13*b*.
 Wahram, physician, 316*b*.
 Wakhdanq (*վախդանք*) Khan, King of Georgia in 1709, 267*b*.
 Wajurdsch (*վաղարշ*), mother of Kostand, 242*b*.
 Wanakan Wardapet of Albania, 174*b*.
 Wanakan Wardapet, narrative of miracle of Sinai, 222*a*.
 Wanay Tiratzu, canticles by, 115.
 Wandrami (*վանդրամի*), son of Paron Safar, 23*b*.
 Wanley, Humphry, owner of MS., 218*b*; donor, 352*a*.
 Warag, Cross of, 175*b*.
 Warag, brotherhood of, under the Abbot Atom, 107*b*.
 Ward Eresay (*վարդ Երեսայ*), his contract, 245*b*.
 Ward (*վարդ*), son of Hithum, 59*a*.
 Wardan of Bałesh, 178*a*.
 Wardan and comrades, 180*a*.
 Wardan Wardapet, his catena on Psalms, 188*a*; possible homilies of, 194*b*; his commentary on Psalms, 195*a*, 237; his Canons selected by John of Ezenka, 254*a*; his treatise on symbolic numbers, 327*b*; on patience and Baptism, 249*b*; his tract on priesthood, 90; his treatise on grammar, 308*a*; his selections from the Lives of the Fathers of the Desert, 230*a*; on the priesthood, 74.
 Wardan Wardapet, of Moush, of the Holy Sepulchre Church, a Bull of, in 1821, 268*b*.

- Wardan, Sir or Têr, owner of an ordinal, 89b.
 Wardan Karapet of Lucknow, 83b.
 Wardan Lehatzi (of Lemburg), a scribe, 41a.
 Wardan, father of Alan, 18b.
 Wardan, deacon of Kodjerg, 121a.
 Wardan, a brother in Soladz, 35a.
 Wardan, Patriarch of Argelan, A.D. 1331, 58b.
 Warden or Vardan, Geography of, 303b.
 Wardan, St., and Companions, Church of, 67b.
 Wardanês, scribe of a *gands* or book of canticles, A.D. 1411, in Kodjerg, 121a.
 Wardenin, Paron, owner of Gospel, 26a.
 Wardapets, education of, responses on, by John of Orotn, 197a.
 Wardapets of Armenia, a list of, 221a.
 Wardapets receive staff as symbol of doctrinal grace. See *Baccalaureate*, 214a.
 Wardashah Hiusn (*Վարդաշահ Տիսն*), 21b.
 Wardeni, life of, 221b.
 Wardêr, son of Gregory, scribe of *directorium* in 1627, 183a.
 Wardom Melatz (*Վերաց*), 245b.
 Wardoum, personal name, 168a.
 Warik (*Վարիկ*), child of Martiros, 108b.
 Warkhathun (*Վարխաթուն*), mother of Sanos, 41a.
 Wartak, male name, 245b.
 Wasak, male name, 167b.
 Watches of Day and Night, 325a.
 Waur (*Վաւր*), a village, Church of St. George in, 21a.
 Wauray (*Վաւրայ*), binder of a Gospel, 21a.
 Wedlock, homily on, 260a.
 Weighing of souls, 38a.
 Wêlidschan (*Վէլիդյան*), Khaudscha, owner of Gospel, A.D. 1607, 44a.
 Whiston, William, his lexicons of Armenian, 311.
 Wine and drunkenness, dialogue concerning, 300b.
 Wrthanes, author of the Acts of Paron Loys, 181a.
 Wrthanês (*Վրթանէս*), brother of Aristaces, 75b.
 Wrdanês or Vrdanês, an elder, scribe of hymnal of 1501, 105b.
 Xavier, Franciscus, life and *Novena* of, 77b.
 Xenophon and his wife Mary, 174b.
 Xenophon and Mariam, history of, 224b.
 Xestos of Rome, acts of, 169b.
 Yacob (Jacob), son of Lara Khan, 193b.
 Yakôb of Drazark, 18a.
 Yakob (Jacob), Patriarch (of Sis), A.D. 1268, 18b.
 Yakob, a priest in Soladz, 35a.
 Yarpelan (*Երբէլան*, ? Arbela), 95b.
 Yashekh Thamur (*Եշեխ Թամուր*) takes the city of Sis, A.D. 1374, 89b.
 Yaspisunkal (*Եսպիսոնկալ*), monastery in canton of Ardjish (*արձիշ*), 8b.
 Yegaz, Khôdsch (*Եգաջ Խոփս*), 14b.
 Yelhaber (*Եղեբար*), daughter of Alan, 18b.
 Yesu the physician, cited, 336b.
 Yezandoukht of Bethoula in Germanicia, 178a.
 Yezintz Lazari (*Եզինդ Ղազարի*) of Tiflis, 267a.
 Yisê, kinsman of Sargis, 21a.
 Yohanês, a friar, A.D. 1562, 21a.
 Yohannês (John), priest in Tchanakhitch, 44b.
 Yohannes, priest, 20b.
 Yojs (= Hope), son of Sir Yousik, history of, 217a.
 Younan (*Եոնան*), i.e. Jonah, uncle of Martyros of Halpat, 97a.
 Yovhan (John), Bp. of Siunik, A.D. 1321, 23a.
 Yovhannês (John) of Drazark, 18a.
 Yovhannes (John), an illuminator of Mush, 39a.
 Yowakim (Joachim), Vicar of Alexander Catholicos, 352a.
 Yowannês (John), a scribe, 38b.
 Yowhannes or Yovhannes (i.e. John), repairs a Gospel in 1581, 39b.
 Yusen or Husain, Shah of Persia, 184b.
 Yusêph (Joseph), brother of Sargis, 229a.
 Yusik and George, their heresy, 224a.
 Yusik's son's tomb in Argelan, 59b.
 Yusuf, Amir, executes the martyr Bałtasar, 166b.
 Zacchaeus the elder, song about the earthquake at Ezenka in 1481, 284b.
 Zachariah, father of Yovhannes, 39a.
 Zachariah, Catholicos of Althamar, 179a.
 Zachariah, Prophet, history of, 178a.
 Zachariah, an elder of Jerusalem, scribe, in 1715, 153b.
 Zachariah Wardapet, song by, 283a.
 Zachariah of Avantz (*Աւանց*) in Van, illuminator of 1598, 239b.
 Zachariah, the son of, a physician, 332b.
 Zachariah, an elder of Van, scribe of hymnal, 107a.
 Zachariah, Primate of Halpat in 1436, 97a.

- Zachariah, Patriarch in 1331, 59*b*.
 Zacharias, father of John Bpt., acts, 170*b*.
 Zafraz (*զաֆրազ*), Paron, son of Khôdschay Nazar, 13*b*.
 Zalin (*զալին*) of Tiflis, 267*a*.
 Zandoukhaz (*զանդուխազ*) Melqon of Tiflis, 267*a*.
 Zaqarê (*զաքարե*) of Tiflis, 267*b*.
 Zaqarê, father of Paul, 121*a*.
 Zaqarê (*զաքարե*), brother of Wardanês, 121*a*.
 Zarmanazan, King of Assyria, history of, 277*b*.
 Zatan. *See* Kul, 39*a*.
 Zatikavintz (*զատիկովնց*) Zourab of Tiflis, 267*a*.
 Zay Meliq (*զայմելիք*), sister of Khassan, 3*b*.
 Zaz Lîran (*զազ լիրան*), a Kurd, governor of Melitene in 1723, 182*a*.
 Zehid (*զեհիդ*). *See* Mir.
 Zeno and Marcianus, 176*b*.
 Zeno of Verona, his miracle, 171*a*.
 Zenob, Bp., about the Preliminary Fast, 300*a*.
 Zenobius and Zenobia, 172*a*.
 Zenon and Zena, 179*a*.
 Zephania (Sophonia), Prophet, 173*a*.
 Zibethên (*զիբեթէն*), daughter of Aławêlin, 36*b*.
 Zinaida (Zinotila), m. under Julian, 171*b*.
 Zmorhin (? Smyrna), MS. written in, 229*a*.
 Zodiac, signs of, their astrological virtues and pictures, 323*b*.
 Zohal (*զոհալ*), son-in-law of Johan, 71*b*.
 Zosimus, soldier, 179*a*.
 Zosimus of Syracuse, 175*a*.
 Zosimus of Lerynak in Cilicia, 174*a*.
 Zosimus, Archbp., 242*a*.
 Zourap (*զուրապ*), son of Meliq George, 265*b*.
 Zumruth (*զումրուծ*), *i.e.* Esmeralda, daughter of Memar Murat, 26*b*.
 Zurik, Sergis, of Halêb, owner of psalter, 48*b*.

NUMERICAL INDEX OF ARMENIAN MSS.

SHOWING THE NUMBERS OF THE MSS. IN ARITHMETICAL ORDER WITH
REFERENCE TO THE PAGES OF THE CATALOGUE.

	PAGE	ADD.	PAGE	OR.	PAGE
HARLEY.		16,276	311	83	104
5459	215	16,408	153	84	306
5461	4	17,036	47	1411	57
5558	306	17,037	110	1418	123
7013	352	17,491	311	1420	204
		18,549	11	2283	15
LANSDOWNE.		18,603	92	2334	150
1047-8	352	18,611	76	2335	83
		18,956	77	2336	163
ARUNDEL OR.		19,727	2	2337	85
3	187	19,728	240	2607	48
		19,729	187	2608	112
EGERTON.		19,730	9	2609	124
693-694	91	19,731	109	2610	140
706	203	19,732	246	2611	142
708	218	19,733	199	2612	67
		19,734	304	2613	183
STOWE OR.		19,735	232	2614	149
31	287	19,548	88	2615	90
		19,549	39	2616	195
SLOANE.		21,932	1	2617	202
1574	351	21,933	48	2618	197
4090 (17)	302	22,911	199	2619	200
		23,900	72	2620	310
ADDITIONAL.		24,634	353	2621	249
7940	41	24,635	352	2622	274
7941	60	24,636	303	2623	189
7942	194	27,300	68	2624	281
8150	182	27,301	209	2624	160
8999	96	27,489	18	2624	318
11,677	346	27,490	107	2625	343
11,740	228			2668	29
14,740A	14			2669	70
11,857	45	ORIENTAL.		2678	6
15,411	22	81	4	2679	7
		82	28	2630	20

NUMERICAL INDEX

395

OR.	PAGE
2681	24
2682	58
2707	32
2738	272
3712	313
4547	184
4548	287
4549	79
4550	81
4551	161
4552	184
4553	353
4554	348
4555	164
4556	288
4557	289
4558	285
4559	310
4560	231

OR.	PAGE
4580	277
4698	238
4787	167
4859	345
5074	264
5088	106
5089	206
5090	111
5091	304
5260	298
5261	292
5272	230
5273	308
5304	27
5449	35
5458	290
5459	293
5460	229
5461	203

OR.	PAGE
5462	312
5626	17
5627	350
5737	42
5761	36
6449	281
6450	191
6471	320
6555	165
6798	329
6986	252
6987	225
6987	328
6988	180
6989	303
6990	269
6991	311
7361	234
7596	261

1.

(Line 6) კეთილსა წა სიგჳსა
 დადგომილ | ხარო : ეგუგისა მიმარო
 მონაზონთა : ანუ | მისწორებად გინა
 თუ წარმატებადცა ამას | პიროვლ გა-

მოიწიეთ : თქნითა მავით სათნო |
 ებისა მონაზონებითა რ თქნით კერ-
 მოცა | ამიერიითგან : მონასტრები და
 მონაზონთა | სასწავლები ითქმების ესე
 გულის მოდგინებაჲ | სამართლადმცა =
 სამე აქუნდა ლცვთა ჩნთა | ებრ =
 ღთნ სრულქმენინ რ ლცუეთ ჩემ-
 გნცა | ცხოვრებისათჳს ნეტარისა ან-
 ტონისა და სწავლის გინებს შერ
 იგი იწყო მონაზონებად | და რაჲ
 იგი იყო . . .

Note the red spots (? cruciform, showing that it belongs to the Monastery of the Holy Cross, *cf.* fol. 203^r) on fol. 1. Lines 10 and 11 from the bottom on fol. 34^v are partly erased.

Fol. 55. Life of *St. Saba*.

The heading *დეკნბრსა . ე : სბსი* : (= December 5, Saba) has been added in a modern hand above the original heading of three lines of red uncials :—

ესე : თავები : წლისა : და : ნეტარისა :
 მამისა : | ჩნისა : საბაჲსი : ცხოვრებაჲ :
 გვთხენ : ურ : | პირველი : თავი :

Then, in black ink :—

ნ დაბისა თჳს მისისა და მამულ
 თა : ნ საბა იყო | ფოდა = ნ ვაშლი-
 სათჳს : ე შერ იგი შევიდა | ღუემლად :
 ე შესლგაჲ იმედ და პასარიონ წმი-
 დას | ყოფაჲ : ნ მისლგისა თჳს
 ევთჳმისა და შერ იგი წარ | ავლინა :
 თეოქტისტესა.

These summaries of contents of the chapters go on till two-thirds of the way down fol. 56^v; they are numbered in small red uncials, ending with ე (90).

The text of the Life of *St. Saba* begins on fol. 57 with a heading of one line in red uncials : *ცხრბჲ ნეტარისა მამისა ჩნისა სა-
 ბაჲსი . . .* preceded by an insertion in a modern hand : *დეკნბრსა ე სბსი* (= Dec. 5, Saba).

On fol. 80^v the last nine lines have almost been washed out. On fol. 85^v there is a gloss in the margin against the word *სუკაჲ* as follows : *სუკაჲ არს პალოაჲ*. This is apparently in a contemporary, or perhaps identical, hand. On fol. 106^r, at the top, in a smaller hand, an omission in the text, due to the occurrence of *ერქუა* twice, is inserted. The quires in *St. Saba's Life* are re-numbered separately (*cf.* fol. 117^v, იე, and fol. 118^r, იჳ).

Fol. 145. Life of *St. Chariton*.

Modern heading : "September 28, Chariton." Then three lines of red uncials :—

ქ. ცხრბჲ და გნგბჲ წლისა და
 ნეტარისა მამისა | ხრიტონისა მღწისა
 და აღმსარებელიჲსა მართ | ლისა
 სარწმუნოვანებისა : გნ ურ და.

Then, in red minuscule : *წონ სწოტნ*.

Then, in black ink :—

მრავალ არიან სახენი და სწავლანი :
 წმიდათა | მამათანი : რწონი ვიდოდეს
 კეთილთა სარწმუნო- | ებითა და ჟგერ
 არს მისა

Fol. 162^v. Life of *St. Euthymius* (Evthvime).

The usual modern note in black : "January 20, Ephthvime (*sic*)."

Then two lines in red uncials :
 შეწევნითა და ძალითა ქსისითა
 ვიწყეთ | აღწერად ცხრბსა მმისა
 ჩნისა წისა ევთჳმისა |

Then, in black minuscule :—

მწ (მე) მხოლოდ შობილი და სიტყუა ღთისა : | რწი იყო წინაჲ საუკუნეთა რწ წყალობითა თჳსითა და მოწყალებითა.

The chapters are headed in red uncials : თავი 5, &c.

Fol. 175v. Lines 10 and 11 are erased and another passage is substituted ; also the first five lines on fol. 179r, and the first three on fol. 179v. After the colophon two thirds of fol. 210r are left blank.

Fol. 210v. Life of *St. Theodosius*.

Modern heading in black : "January 11, Theodosi." Then one line of red uncials :—

ქ. ცხრბა წდის მამისა ჩნისა თჳდლისისი, followed by გხნ in red minuscule, and in black minuscule : სამება წმიდა შეერთებული ღთებითა | და ბუნებითა და ძალითა

On fol. 215v the last five lines are almost washed out. On folios 217v and 218 are rough sketches of a hand and a hand holding a cross. Nearly the whole of fol. 228 is missing.

Fol. 246r. Life of *St. Ephrem*.

Usual modern note in black : "January 28, Ephrem." Then three lines of red uncials :—

ქ. ცხრბა და გნგბა წისა მამისა ჩნისა | ოჯდბნოჲს მთიებისა და

მონაზო | ნთა მოძღრისა ეფრემისი :
 ეთხნ.

The following in black minuscule :—

ვიწყო შეწევნითა ღთისაჲთა : და ძალითა ოისა და მაცხოვრისა წმიდისა ღთის შობებ | ღლისაჲთა.

Fol. 274v. Life of *St. Iovane Orahaeli* (*i.e.* John of Orah).

There is no modern note in this case, and the section begins with four lines in red minuscule :—

ცხრბა და განგება წდისა იოვანე ორაჲ | ელისა კათალიკოზისაჲ :
 გეგთხენ ურ : | ჳ სახიერო ღრ მმეც
 მოთმინებაჲ : და მისსენ ყლთა | გან
 უნებათა რწთა მოუცავ ღცჳ ყვთ
 წნო მწნო |

Then in black :—

ესე სასწაულნი რწ გამოაცხადნა
 შენ ღნ ჩჳენმან.

Fol. 286. Life of *St. Kyriakos*.

Modern heading in black : "September 29, Cviriacozisa." Then three lines of red minuscule :—

. . . . კჳრი | ავოზისა ჰალავრას
 რწი მარტოდ მყოფ | იყო დიდისა
 მამისა ჩნისა (წისა inserted above in black. Does this furnish any proof of the age of the MS. ?) ევთჳმის მოწაჲე.

Then, in black minuscule :—

საყუარელნო მრავალ გზის ვახსენე

Fol. 300. Lives of *Stephen and Nicon*, by Athanasius of Alexandria.

Three lines of red minuscule.

Line 3: ღთნ შეუნდუნ გი თორელსა ზღლ ღრავანი | ერთი. (Thori is a district of Karthli. Cf. Wakhoucht, *Descr. géogr.*, p. 275.)

Then, in black ink:—

შემაწია ფლ მჭირდა სიგლახაკე |
ოზნი მონაზონნი შემოვიდეს იელ-
მდ : თაყუა | ნისცემად წე ჟღსა ცხო-
ველს მყოფელსა და იყო | ფოდეს
ზოგად სენაკსა შინა იელმს და სახ |
ელი ერთისა მის სტეფანე და მეო-
რისა მის | ნიკონ ხ ნიკონ იყო
დიდისა ქლაქისა ჰრომისა.

Fol. 305v. წდთა მათ საყოფელთა
შინა

Their life was written (line 10) by ათანასი
აღე | ქსანდრელ (cf. fol. 1) წდნ. პა-
ტრიარქმან ზა იყო-ს მთნა | ყლთა
მმათა ზნი ივითხვიდენ მას შინა გო-
ნიერად ევრძალებოდიან ეშპაკსა და
ყლთა | საფრკეთა მისთაგნ და აღი-
დებდნ ღთსა ზნ | მოსცა ძალი მონათა
მისთა ზნი ესვიდეს მას | ყლსა ჟამისა
ზ მისი აზის ან.

Fol. 319. Life of *Bishop Iovane*, Hermit of the Lavra of St. Saba.

Three lines in red (ცხრბე in uncials, the remainder in minuscule), heading of Life :

იოვანე ეპისკოპოსისა შეყენებულისა.
The chapter headings are in red uncials and numbered ; short chapters—sometimes one-third of a page. In the margin, a note in the civil (*mkhedruli*) character, signed ნიკოლოზ (Nicoloz), saying that this is to be read on January 8 (ზუგსა), the day of his მიცვა-
ლება.

Fol. 333v. Life of *St. Simeon the Simple*.

Three-line heading in red of Life of St. Simeon the Idiot (სულოელი), written by Leontios, Bishop of Nicopolis in Cyprus. ცხრბე . . .
ამბა სჯიმეონისი ზღლსა ეწო- | და ღვთი-
სათვის სულოელ.

Fol. 364. Life of *St. Gerasim*.

A modern note inserted above in black :
თა მარტს ე ჟგერასიმესა (March 5, Gerasim).

Then three lines in red minuscule, being the heading of the Life of ჟგერასიმე, written by კვირილე ბესანიელმან ზნი იყო-
სუცესი ღაუზრ | ის დიდისა მამისა
ჩნისა საბაჲსი.

Fol. 369v is occupied by a religious epilogue sometimes appended to ecclesiastical MSS.

The last paragraph runs as follows:—

ღირს ვექმენ გლახაკი და ფლ ცოდ-
ვილი : ყლისა სუელ | ის ნათელ
ღებულისა უსაწყლობელისა შთა-
ვრდობილი უფსკრულისა ცოდვისასა
შავ იოვანე | დაწერად წე ამას წიგნსა
წთა მამათსა ბრძანე | ბითა და ღწ-

ვითა წჳს მამის სწიერის მძღრისა |
 პროხოლისითა თავისა სიგლასავითა
 რწ კრთ | სლმნ მიქელ მეფემან
 ევლოგიაჲ გაყო და სად | ათცა ქნ
 მოიღის = გავსრულო და შევმო-სე =
 და დავდექ წჳ ამას აღვიღსა : ჳფრი-
 სასა = რისა შენე | ბასა თანა ვშავ-
 დებოდე ურჩი ესე და სლოც-
 ველთად ღთოვ შემკობილთა მოძლუა |
 რთა ჩემთა იოვანეს და პროხოლი
 მამისა.

History of the MS.—A note on the fly-leaf at the beginning reads: "Purchased of an Armenian priest named Casanji, of Alexandria, Nov. 11, 1837." The scribe "Black John" (შავ იოვანე) gives his name in the title on fol. 1, and concludes his task with a colophon on fol. 369^r dated 21 დეკემბრს (21 December), stating that he has finished (გასრულდა), and asking for the prayers of the reader (ლცვა ყავთ შავ იესთვის). On fol. 366^r the hand changes and becomes smaller at line 9; it changes and becomes larger again on fol. 367^r; otherwise the penmanship throughout seems to be uniform. John mentions himself also on folios 56^v, 78^r (at bottom in red), 92^v (6th line from bottom in red, small hand), 185 (line 5 in red, after chapter heading), 191 (line 5 from bottom), 245^v (at bottom in red), 253^v (line 10, in red). He may or may not be the "John Dvali" who wrote MS. 36 of the Monastery of the Holy Rood at Jerusalem. (For Dvali, cf. Wakhoucht, *Descr. géogr.*, p. 437; they were the ancient people of Ossetia, and in Radcha at this day there is a family bearing the name "Dvali.") The

following notes are based chiefly on Prof. Tsagareli's *Памятники груз. старины*, which forms vol. x. of the St. Pbg. Palestine Society's Publications, and appeared in 1888.

Giorgi, in religion Prokholi (Prokhori, Prokhoré), was educated at the Monastery of Bethany, near Tiflis, under the guidance of Arsen Ninotsmindeli. Thence he proceeded to Athos and afterwards to Palestine, where he stayed at the Monastery of St. Saba till he founded the Georgian Monastery of the Holy Rood, near Jerusalem, which was finished before 1038 A.D. according to a MS. of that date, though Giorgi Mthatsmindeli (1014–1065 A.D.), on his second visit to Palestine, about 1056, found him still busy with building; MS. No. 105 of the Holy Cross Monastery shows that it was almost finished in 1055. Prokholi begged the famous translator Giorgi Mthatsmindeli, of Mount Athos, to present to the new community some of his works, but these were only sent after the death of both the Giorgis. The Monastery of the Holy Cross became an important centre of learning and is referred to by Latin pilgrims as "Monasterium Georgianum."

The following MSS. of the Monastery of the Holy Cross furnish materials for establishing the date of the British Museum MS.

No. 1 (Prophets) speaks of the founder Giorgi Prokholi as a former pupil of St. Euthymius of Athos. In Prof. Tsagareli's *Сводный о памятниках* (St. Pbg., 1886), at the end, will be found palaeographical specimens from this MS. of the Prophets, which are interesting for comparison with the B.M. MS.

No. 23 was written in the middle part of the eleventh century by Mikael Dvali (probably the Mikael of our MS., folios 54^v, 144^v).

No. 27, dated 1066, was written by a certain Grigol the Priest (probably the Grigol of folios 267^r, 289^v).

No. 36 was written by Iovane Dvali at the command of Giorgi Prokholi.

No. 105, also written by Iovane Dvali at the command of Giorgi Prokhori, tells us that John Dvali was son of Pharsman, and that he and his son Mikael Dvali wrote it in 1055, when the new monastery was almost finished.

No. 142, dated 1049 A.D. and written by Mikael (? Dvali), speaks of Iovane Golgotheli as Prior of the community.

No. 144, written in 1040, in the reign of the Emperor Michael V., by Gabriel and John at the Georgian Monastery of Calypos in the district of Antioch in Syria, refers to Prokhori as the founder of the Holy Rood Monastery. The date does not seem to be clear, and it is possible that the Emperor Michael referred to may be Michael VII., who resigned in 1078 and became Archbishop of Ephesus.

No. 145 was completed at the Monastery of St. Saba by the scribe Mikel Chikhuareli of that fraternity, by the command of the Prior Giorgi Djvareli (*i.e.* of the Cross), during the reign of the Greek Emperor Michael. There is a postil by Giorgi Prokhori himself, in which he speaks of the building of "this holy place . . . of the Cross," and mentions his "holy . . . prior Arsen." He refers to his "spiritual sons Iovanne, Arsen, Mikel."

The Sinai MS. No. 59 (Tsagareli, *op. cit.*, p. 223) was written at Jerusalem, at the Monastery of Holy Rood, in 1061, by the priest-monk Gabriel, while Giorgi was Prior, and he mentions Mikael, Giorgi, Arsen.

Among the numerous marginal notes and later additions the following may be of interest.

Fol. 1r, at bottom: ღმრეშე ბტნი გბრეილ მღღლ მწნნი ან, *i.e.* "God have mercy on Sir Gabreil the priest-monk. Amen."

Then in a modern hand: ღმრეშე ცოდვილი ბესარიონ მღღლ მწნნი ან, "God have mercy on the sinful Besarion, regular priest.

Amen." For another entry by Besarion, *cf.* fol. 369r.

Fol. 1v, in red, at bottom: სახიერო ღმრეშე მოესენე სწი არსენისა ბერი | სა და დისა ჩემისა სასურველისა ელნა მეგვბილო, "Gracious God, remember the soul of the monk Arsen and of my beloved sister Elene."

Fol. 54v. At the foot of the page, in *khutzuri* (ecclesiastical hand), after the life of St. Antony:—

წმ ანტონი სიყრღოსა ქსისა შედგომითა მცნებათა შწითათა და | ძლეწითა მტრთათა გნ მამტვცე საწყალი ცღვილი და | ღირსმევე წწლსა მღღლისა და ღწლთა შწთა ზიარებას : | ✕ ვაჟე რ სიყყუთ ოდენ მნებუს და ვლცვ ს სქმით არა რას | ვიქ რადა ღს არს — და მეცა შემინდევო ცოდვისა ✕ ✕ ✕

Above this: ღმრეშე ელენე, "God have mercy on Elene" (*cf.* fol. 1v, 55v, 73r, 74r at foot, 78r at top: ქე ღმრეშე სწი ელენესი საბლოას ქალისა ან. ვინცა შნდბა ბრძანოთ ღნ შნს 215r). Is Elene the sister of the monk Arsen? ღმრეშე ხატუ, "God have mercy on Khatu"; ღმრეშე მამინაი, "God have mercy on Maminai."

Also on the same folio, in a large *mkhedruli* scrawl: ღმერთო ადიდე მონასტერი ზარზმის სადაც ამსრულებოდეს (?)

ამისა დამწერელსა გერმანეს მიქელს
შეუნდვას ღმერთმან (?). There are two
more lines in the same hand in the lower margin
of fol. 55r.

Fol. 56v, after the list of chapters, an entry
showing signs of other writing beneath it, on
the right side; it reads:—

ქე მფლობელო- ყლოთა საუკუნეთაო-
ადიდენ სულითა | მოძღუარნი და მამა
ჩნი გიორგი და ყლონი შვილნი . . |
მათნი სულიერნი : ჩლინი შემო-გუ-
კრიბნა : წმიდასა | ამას ადგილსა : ჩლი
დიდითა შრომითა მიჰმადლა | ლნ და
აღაშენა ყლოთა სულითა შესავედრე-
ბელად | და მე უღირსი და ყლოთა
შვილთა მისთა უნარჩევად | კადნიერ
ვიქმენ დამწერად თავისა სიგლასავითა |
წიგნსა ამას : ჩლისა : ზნ მაქუნდა
გულის მოდგინება | ფლი და ლოცვა
მოძღურონსა : სღ მით კელსუკ
ყლოთა | ლცვა ყავთ იოვანს | სოჯს.

Fol. 57v, at end, in red: წდაო მამაო საბა
შეეწიე სიყრმესა ჩემსა და უგნრებასა.

Fol. 61v. Rude pictures of two archers
shooting birds.

Fol. 119v. Scrawl in *mkhedruli*.

Fol. 128r, at top in small hand: : სლის
გაბრიელს ნიკოლას შვილსა შნს ლნ,
“God have mercy on the soul of Gabriel (*cf.*
folios 181r, 214v), son of Nicholas” (*cf.* folios
214v, 319).

Fol. 132v, line 12, inserted in red in the

hand of the scribe: ქე შე გი და კე და
ღთ, “Christ have mercy on Giorgi and
?Costantine (or Cvirile) and ?Dawith.”

Fol. 136, inserted in red in last line, in a
smaller hand, but by the scribe: წო მამაო
საბა ადიდე სულითა მამე გი : , “Holy
Father Saba exalt in spirit Father Giorgi.”

Fol. 144v, after the end of St. Saba's Life,
one line in red in the same hand: ქე ადიდენ
მოძღუარნი ჩემნი სულიერნი იოვანე
და მამა გი, “Christ magnify my spiritual
directors Iovane and Father Giorgi.”

Then three lines in black: დიდება . . .
“Glory be . . .”

Then one line in red, still in the same hand:
ქე შენ სულითა : მამნი ჩემნი საყუ-
რელნი გი მიქელ : და საბა : თ . . თაჲ,
“Christ have mercy on my beloved brothers
Giorgi, Mikael and Saba.”

Then six lines in black, also in the same
hand:—

ჟ წო ღთისანო ესე ჩემი ნაწერი
ვიცი ჩლო უნდო არს გარნა | კელთ
საქმარი სხუაჲ არაჲ ვიცოდე და
ლოცვსათჲს უდებ | ვიყავ და მოწყინე
ღთჲს განზრუნობილმან იოვანე მო-
ღუარმან მიბრძანა წერდი უგუნუროო-
ღნ ადიდენ სული | მათი : და აწ თქნ
ლოცვა ყავთ რ ფდ ცოდვილ ვარ :
და | არა მაქუს სინანული საწყალო-
ბელსა და მოველი ცცხლსა.

Then follows a scrawl in the same *mkhe-*
druli hand as that of the insertion on fol. 54 :

წმიდაო : საბა : შემეწყლო : მე : ელ-
დასჯილი : ფანჯაქიძე (?).

Fol. 181^r, at top: გლს კმაყუთ და კვ-
რბალებოდენ კაცდ კაცდენ.

Fol. 187^v, line 1, after chapter heading, one-
third of a line inserted in red (? to use up the
red ink in the pen): ქე შე აზსენი მამა,
“Christ have mercy on Father Arsen.”

Fol. 203^r, in lower margin, rude sketch of
cross showing through the sheet. (Cf. cruci-
form red spots on fol. 1.)

Fol. 210^r, last four lines: ღირსი გა-
სრულებად ცხრბა წისა ევთჳმისა
დღესა | დიდებულსა ზღლსა ითქუმის
მოვიდა ოა მარხვათა | ქე აღიდენ
სულოთა მოძღუარნი ჩემნი იოვანე
და გიორგი მამა და მეცა უღირსი
შე მათითა ლცუითა.

Fol. 214^v: ქ. სლსა გბზღლს ნიკო-
ლას შვილსა შნდს ჳნ, “God forgive
the soul of Gabriel, the son of Nicholas.” And
in the same hand on fol. 215^r: სლსა ელე-
ნეს საბლუას ქლსა შენდნეს ქემნ ჳნ
მისნი ცდვნი ან : “May Christ God pardon
the sins of the soul of Elene, daughter of
Sablua.”

We thus have evidence that Arsen (see
folios 1, 187), Gabriel the son of Nicholas
(folios 128, ? 181, 278), and Elene the daughter
of Sablua (folios 1, 54, 55, 73, 74, 78), were
contemporary.

Fol. 233^v and fol. 234^r. *Mkhedruli* scrawls.

The latter reads: ღმერთო უშველო ცო-
ლშვილსა ოქროპირისა.

Fol. 267^r, last line. The scribe has added in
red: წლო მამო ეფრემ მს ყყაუ გრიგოლ
სუცესსა.

Fol. 267^v and 268^r. Scrawl in *mkhedruli*:
ქე ღო მილხინე ზენაზრი
Also rude sketches of a fish, a human face, &c.

Fol. 278^v, lower margin, in small *khutzuri*:
ქ. სლსა გბზღლის ნიკლას შვილსა
შნდნეს ჳნ და მისი დედამთა შნდს ჳნ
56:— | ვინცა შნდბა ჳზმნთ ჳნ შნს:—

For the second line (ვინცა . . .), cf. 78^r,
top.

Fol. 285^v, end: ქე აღიდე სლოთა | მამა
ჩნი მძღრი გი და მოძე უღირსსა
შვილსა ვრთხე | ვა მისი, “Christ exalt in
the spirit our father director Giorgi, and grant
to me, his unworthy son, his blessing.” This
is in the hand of the scribe.

Fol. 289^v, along the outer margin from top
to bottom: წო ღო საბასა შე სლოთა
გგლი სვანი 56, i.e. “Holy God of St. Saba
pardon the soul of Grigol the Svan (native of
Svanethi). Amen.”

Fol. 305, line 18: ეთარგმანა ცხრბა ესე
წადთა მამთა წისა მამისა ჩნისა
საბაას ლაუზრასა

Fol. 319, in *mkhedruli*: იოვანე ივითხე-
ბის იანუარსა ზუასა მიცვალებისა
მისისა.

Fol. 349, line 11 from bottom: ქე შე
სწლსა საბა თუთა და მოიყვანე.

Fol. 364^v, in margin: "God have mercy on Macar."

Fol. 369^r. On the left, a request in *mkhedruli* for God's mercy for Besarion, his parents, brothers, sisters, and all his kinsfolk. On the right: ჰი საკვირველი ესე წიგნი
წმინდათა მამთა შე ბესა
რიონ შე ღო. Also the names Kaikhosro, Giorgi. Then again Besarion, with the date
ქრს ჩეიგ (A.D. 1813); so the writer would
seem to be Besarion Kitishvili, who visited the
Holy Places, and in 1814 wrote his name on
MS. No. 90 of Prof. Tsagareli's Catalogue of
the MSS. at the Monastery of the Holy Cross at
Jerusalem (*cf.* p. 171 of Tsagareli's *Памятники
виз. старины*, pt. 10 of The Miscellany of the
Orthodox Palestine Society, St. Petersburg,
1888. An English summary of the Catalogue
appeared in the Journal of Biblical Literature,
Boston, U.S.A., in 1894).

Again, on fol. 369^v, but now in *khutzuri*:
ქე ღო შე საწყალი ბესარიონ, "Christ
God pardon the miserable Besarion."

2.

Add. Or. 11282.—Parchment. Recently bound
at the Museum. Size, external 10 by 7 inches,
of text 7½ by 5½. Consists of 221 folios in
quires of 8, and begins with quire 6; so 40
folios are missing at the beginning, and the
end is also lacking. There are generally 32
lines to the page. Every folio is rubricated.
There are marginal notes in some places (*e.g.*
folios 7, 8, 21^v, 28^v, 44^v, 65^r), but they are
apparently only guides to the reader. Fol. 59^v,
after line 5, an insertion in another, smaller

hand, also on 218^r and 218^v, line 3. On fol.
220^v an ornamental initial. Fol. 42^v is blank.
On fol. 116, in the margin, is a rude sketch of
the B. V. M. by a later hand. On fol. 206^r,
at bottom, in a blurred hand: გის შნს
ღნ, *i.e.* "God have mercy on Giorgi"; and
to the left: ?წუიბითა.

Contents: Hymn-book.

The following are some of the rubrics:

Fol. 1^r. სტქწნნი : ღთის : მშობლი-
სანი : კრკჳსა მწუხრი : Sticharia of the
Theotokos.

Fol. 2^v. ჰარასკეჳსა მწუხრი. Vespers
for Friday.

Fol. 6^r. აღსაჳალნი : რღონი : ითქუ-
მიან : კრკჳსა : ცსკრად : | ჰლო : საც-
სკროფსა : სახარებისა : და უწინარეს :
წარდგომისა : ვი : დსბლი

Fol. 9^r. კონდაგნი აღდგომისანი. Con-
takia for Easter.

Fol. 23^v. დღეს : ორშაბათსა : წთა :
მთაჳრ : ანგელოზთაჲ. For the second
Feria (Monday) of the Holy Archangels.

Fol. 47. დღე : ხუთშაბათი : წთა : მც-
ქლოთაჲ. Wednesday of the Holy Apostles.

Fol. 65^r. კრიაჳესაჳე : გლობნი : წწ :
ღთის : მშობელისანი. Hymns of the
Theotokos. And in the margin, the words :
ესე გლობნი : სამშბთ . . . სწობისა.

Fol. 67^r. დღე : ორშაბათი : წთა :
მთაჳრ : ანგელოზთაჲ. Monday of the
Holy Archangels.

Fol. 69r. ორშაბათსავე : სწნი : გლობნი :
სინწლისნი : და : წინი. Hymns peni-
tential.

Fol. 73v. დღე : სამშაბათი : წინსა :
ნათლის მცემელისაჲ. Day of St. John
the Baptist.

Fol. 76r. სამშაბათსავე : გლობნი : სი-
ნანულისანი : და : წმიდათანი : უგლობსა.
Hymns penitential, &c.

Fol. 79r. სამშაბათსავე : გლობნი : წი-
სა : ღთის : მშობელისანი. Hymns to
the Holy Theotokos.

Fol. 96v. მსვე : დღესა : გლობნი : წინსა :
ღის : მშობელისანი. Hymns to the Holy
Theotokos.

Fol. 208r. გლობნი : სავედრებელნი :
ღთისა : მიმართ : და : წინსა ივლიანე :
მწმისა : მკათათჳს. Supplicatory hymns
to God and St. Juliane for July.

Fol. 210r. გლობნი : სავედრებელნი :
და სამადლობელნი : ღისა : ჩნისა : იჴ :
ქსნი. Hymns supplicatory and of thanks-
giving to Jesus Christ.

Fol. 212v. გლობნი : საცფერებისანი.
Hymns of Consecration.

Fol. 213r. მოციქულთანი. Of the Apostles.

Fol. 214r. კვრიავისაჲ. Of the Lord's
Day.

Fol. 215r. სინანულისანი. Of Repent-
ance.

Fol. 220, with ornamental initial : სტყჳ-

რონნი : წმიდისა : ღთის : მშობელისანი :
კვირიაკესა : მწუხრი. Sticharia of the
Holy Theotokos for Vespers.

Fol. 221r. ორშაბათსა მწუხრი . . .
სამშაბათსა მწუხრი . . . ოთხშაბათსა :
მწუხრი.

Fol. 221v. ხუთშაბათს : მწუხრი . . .
პარასკევსა : მწუხრი.

A note on the fly-leaf at the beginning
reads: "Purchased of an Armenian priest
named Casanji, at Alexandria, 11 Nov., 1837."

Thirteenth to fourteenth century.

3.

Or. 6581.—Three small ragged fragments about
2 by 2 inches, 2 by 1½, and 1½ by 1¾, preserved
in glass. Palimpsest with Hebrew commen-
taries of the eleventh or twelfth century, written
over the original text. The central fragment has
on one side in uncials: $\text{ל} \cdot \text{מ}$ On the other side:
 $\text{נ} \cdot \text{י}$

ერ . . ღ (ა)
(?) ყოვლის
ე

The largest of the fragments has not
Georgian under the Hebrew, but old Palestinian
Syriac. The style of the writing resembles
that of the fragment T-S. 12. 183 of the
Cambridge University Library, and both
probably belong to the same MS. of the Bible.
These fragments are from the Genizeh at
Cairo.

4.

Sloane 1338.—Stout white paper (?no water-
mark). Size, external 6 by 4 inches, internal
4 by 2½. Fine large, clear *khutzuri* hand,

with many abbreviations; capitals sometimes in red. Old brown calf binding. Consists of 128 folios in quires of 8, with nine lines to the page. Stuck in on fol. 35 is an illuminated narrow strip of paper with two lines in *khutzuri* on the back; it was evidently cut from a much older MS.

Contents: Book of Prayers. ღო-ცუანი.

History of the MS.—Like the following MS. (Sloane 1350), it bears the autograph of Thomas Smith. On the same page (fol. 1r) is a *mkhedruli* note: "God forgive the sinful Ioseb. Amen. Kyrie eleison," followed in *khutzuri* by "God forgive Ioseb (იბე) sinful . . ." Then comes in English (? in T. Smith's hand): "An Iberian book or in ye sacred Georgian character."

The following are insertions by later hands:

Fol. 1v. Modern Georgian:—

ქ : სერობას : მას : საიდუმლო-სა :
შენისას : დღეს : ძეო : მღთისაო :
ზიარებად : შეიწყალო : ჩათა : არა :
მტერთა : შენთა : უთხრას : საიდუმ-
ლო : არც : ამბოზს : გიყო : ვი-
თარც : იგი : იუდა : არამედ : ვითარც :
მოჩნებუნე : აუზავი : აღვიარებ : და :
გილაღადებ : მომხსენე : მხს

Fol. 2r. ნელო : სასუფეველს : შე-
ნსა : followed by a prayer, beginning: ქ :
მრჩამს : უფალო

Fol. 2v. Rude ornamental sketch of cross with the words, ჯეჲ ქი ძლევა მტერთა in small *khutzuri*, and this note in *mkhedruli*:
ქ : თვეს : იუნიისსა : | ოც და : ორსა :
დ | ღეს : პარასქეუსა : | სადილობა :

იყო : ის | რე : მზე : დაბნებელ | და :
ასტრახანს : ვიყავი | თ : ქვსა : ცნ : დ.
"On Friday, June 22nd, in the year Chronicon 350 (= A.D. 1661), there was an eclipse of the sun at Astrakhan on the day when the writer was at dinner."

Most of the prayers are headed as being from the Liturgy (of Basil, Chrysostom, &c.).

Fol. 125r. Colophon: (აღ) იწერჲ . . .
ending with the date: ქვი : ცი (Chronicon 310 = A.D. 1621). Then in another hand, also *khutzuri*: "God forgive Ioseb (see fol. 1r) and his mother . . ." Followed in a careful *mkhedruli* hand of the seventeenth century by a prayer, beginning: ქ. უფალო იესო ქრისტე
"Lord Jesus Christ . . ." After this (on 127r), three lines in *khutzuri*, devotional; then, in the same upright *mkhedruli* hand as the prayers on 125-6: ქ : აღამგნ : აქათი : წელნი :
შვიდი : ა | თასი : ასი : ორმოცი : და
სამი : | იესოს : ქრისტეს : აქათ :
წელნი : | ათასი : ექვსასი : ოცდა :
თუთხმეტი : | ზედნადები : თერთმე-
ტი : მზის : | მოქცევისა : სამი :
მოქცევა : მთაწარისა : | ცხამეცა :
ქორბონიკონი : სამას : ოც და :
ოთხი. "From Adam 7123, from Jesus Christ 1635 . . . Chronicon 324."

Fol. 127v. ქ. ნ : ორმოცი და ათი,
then a succession of numbers in words.

Fol. 128r. ქ. ფისონი : ნილო-სი :
ეფუზადა : ციგრისი, and a *mkhedruli* alphabet in red.

Fol. 128v. ესე : თამარისა : დაწე-

ზილლი : ზარის, "This is written for Thamar." Also the name *Zazuna*. At the bottom, Ioseb (see folios 1, 125) again asks God's pardon.

5.

Sloane 1350.—Paper. Size, 5 inches by 3½. Margins cut down. Folios 154+2, in quires of 8. Nineteen lines to the page. Old red stamped binding with two clasps; on the front cover, Christ surrounded by the Four Evangelists at the corners, in the following order, indicated in Roman letters: "St. Ioannes, St. Matheus, St. Marko, St. Lu . . ." Gilt edges with impressed pattern. There are marginal notes (short and in small hand) on the inside edge of folios 34, 89v, 154, &c.; and those on folios 17v, 20v, 124r, 154r, and the rude drawings on 21v and 73r, have suffered at the hands of the binder. A slip inserted at the beginning, in English, reads:—

"This MS. is written in y° sacred Georgian character or Iberian. Y° alphabet in y° Polyglot Bible is y° Georgiana minuscule XXX. B (? Library mark). See Hyde, *Relig. vet. Pers.* Tab. XIV. Y° are 36 letters in y° Alphabet, about 20 of y° may be readily made out by only comparing y° short specimen in Hyde with y° Alphabet in y° Polyglot."

On the next leaf is the autograph of Thomas Smith.

On the inner edge of folios 33 and 34 is a note in *mkhedruli*.

The handwriting of the MS. varies in style and size. At the beginning is a rude picture of a cross. Many folios have been repaired. The handwriting is *khutzuri* of the ? sixteenth century. Each verse has a red initial, and the Psalm headings are rubricated. Fol. 16 is on white paper in another hand. None of the marginal notes were observed to be of special interest.

Contents: The Psalms, divided into 20 books. Fol. 13, Ps. xvii., begins Book III.; fol. 21v, *ჰნნი ღ*, Ps. xxiv., begins Book IV.; fol. 35v, new canon; fol. 40, Ps. xli.; fol. 43, Ps. xlv.; fol. 44 begins new canon; fol. 52v, Ps. lv.; fol. 58v, Ps. lxiv. (in this and some other cases the new Book is only indicated by the illuminated initial, without the word *ჰნნი* and the number of the Book); fol. 65v, Ps. lxx.; fol. 73, Ps. lxxvii.; fol. 83, Ps. lxxxv.; fol. 89v, Ps. xci.; fol. 97v, Ps. ci.; fol. 106v, Ps. cv.; fol. 113r, Ps. cvii, numbered in margin *ჰნნი* (other psalms are similarly numbered); fol. 116, Ps. cix., *ჰნნი ოჴ* (Book XVI.); fol. 122, Ps. cxviii. without canon number; fol. 128v at bottom, sheet numbered *ოჴ* (16); fol. 132v, Ps. cxix. without canon number; fol. 139, Ps. cxxiv., canon *ოჴ* (19); fol. 147, Ps. cxliii., canon *ჴ* (20); fol. 150r, Ps. cxlvi.; fol. 151, Ps. cxlvii.; fol. 152r, Ps. cxlviii.; fol. 152v, Ps. cxlix.; fol. 153, Ps. cl. (is not given a new beginning, but runs on as part of Ps. cxlix.).

Colophon begins in line 2, fol. 153v.

6.

Or. 5315.—Paper. Folios 138. Recently bound at the Museum. Size, 9 by 7½ inches.

Contents.—"Musha," a monthly MS. journal of the Georgian Socialist Revolutionary Party; the numbers are dated 1889–1891 A.D. It is apparently the work of one hand, evidently a working-man, including the illustrations (e.g. the joiner at his bench, on the cover of No. 1, and the ship, &c. on title of the January No. of 1890—fol. 108), initials and borders. The names of the authors of articles in prose and verse are for obvious reasons fictitious.

The journal was presented to the Museum by Prince Varlaam Cherkezishvili, on February 10, 1898.

INDEX OF NAMES

IN THE

CATALOGUE OF GEORGIAN MSS.

The numbers indicate the page of the Catalogue; the letters a and b added after the number, the left and right-hand columns respectively.

Alexandria, 397b, 400a, 401a, 406b.
 Antony, St., 397a, 397b, 398a, 402b.
 Arsen, monk, 402a, 402b, 404a.
 Arsen Ninotsmindeli, prior, 401b, 402a.
 Astrakhan, 407b.
 Athanasius, Bp. of Alexandria, 397b, 400a.
 Athos, 397b, 401b.

Basil, Liturgy of, 407b.
 Besarion Kitishvili, priest, 402b, 405a.
 Bethany, monastery, near Tiflis, 401b.
 "Black John" (შავ იოანე), scribe, 397b, 400b, 403a.
 "Black Simon," scribe, 397b.

Calypso, Georgian monastery in Syria, 402a.
 Casanji, Armenian priest, vendor of MSS., 401a, 406b.
 Chariton, St., 397a, 398b.
 Cherkezishvili, Prince Varlaam, donor of MS., 408b.
 Chikhuareli, Mikel, monk, scribe, 402a.
 Chrysostom, Liturgy of, 407b.
 Costantine(?) (კჳ), 403b.
 Cyril (კჳრილო), abbot of St. Saba's Lavra, author, 400b.

Davith (დათ), 403b.
 Dvali, 401a, 401b.
 Dvali, John, scribe, 401a, 402a.
 Dvali, Mikael, scribe, son of John Dvali, 401b, 402a.

Egypt, 397b.
 Eldasjili Phanjakidze(?), 404a.
 Elene, sister of monk Arsen, daughter of Sablua, 402a, 404a.
 Ephesus, Michael Archbp. of, 402a, 404a.
 Ephrem, St., 399a, 399b, 404b.
 Euthymius (ევთჳმე), St., 397a, 398a, 398b.

Gabriel, monk, son of Nicola, 402a, 403a, 404a, 404b.
 Gabriel, monk, scribe, of Calypso, 402a.
 Genizeh, at Cairo, 406b.
 Gerasim, St., 400b.
 Germanes, 403a.
 Giorgi, 403b, 405a, 405b.
 Giorgi (გი), cf. Prokholi, prior of Monastery of Holy Cross, Jerusalem, 397b, 401b, 402a, 403a, 403b, 404a, 404b.
 Giorgi (გი), Thoreli, 400a.
 Giorgi Mthatsmindeli, of Athos, translator, 401b.
 Grigol, priest, scribe, 401b, 404b.
 Grigol of Svanethi, 404b.

Hyde, Religio vet. Pers., 408a.

Ioseb, 407a, 407b, 408a.
 Iovane; see also John (იოანე).
 Iovane Episcopozi, St., hermit of Lavra of St. Saba, 397a, 400a, 400b.

Iovane Golgotheli, prior, 397*b*, 402*a*, 403*b*, 404*a*.
Iovane, St., Bp. of Oraha, 397*a*, 399*b*.
Ivliane, St., 406*a*.

Jerusalem, 398*a*, 400*a*.
Jerusalem, Monastery of Holy Cross at, 398*a*, 400*a*,
401*a*, 401*b*.

John (იოანე); *see also* Iovane.

John the Baptist, 406*a*.

John ("Black John"), scribe, 397*b*, 400*b*, 401*a*.

John, of Calypos, scribe, 402*a*.

John, St., of Oraha, 397*a*, 399*b*.

John Dvali, 401*a*, 402*a*.

Kaikhosro, 405*a*.

Khatu, 402*b*.

Kyriakos (კირიაკოზი), St., 399*b*.

Leontios, Bp. of Nicopolis, author, 400*b*.

Macar, 405*a*.

Maminai, 402*b*.

Mikael, 403*a*, 403*b*.

Mikael Dvali, son of John Dvali, 401*b*, 402*a*.

Mikael (V. or VII.), emperor, 401*a*, 402*a*.

Monastery of the Holy Cross, Jerusalem ("Monas-
terium Georgianum"), 398*a*, 401*a*, 401*b*, 402*a*.

Monastery of Bethany, in Georgia, 401*b*.

Monastery of Calypos, in Syria, 402*a*.

Monastery of St. Saba, in Palestine, 401*b*, 402*a*, 404*b*.

Mthatsmindeli (*i.e.* of Athos), Giorgi, translator, 401*b*.

"Musha," journal, 408*b*.

Nicola, Nicoloz, father of Gabriel, 403*a*, 404*a*, 404*b*.

Nicoloz, 400*b*.

Nicon, St., 397*a*, 400*a*.

Nicopolis, in Cyprus, Leontios Bp. of, 400*b*.
Ninotsmindeli, Arsen, 401*b*.

Okropiri, 404*b*.

Oraha, St. John Bp. of, 397*a*, 399*b*.

Ossetia, 401*a*.

Pasarion (?) (პასარიონი), 398*a*.

Phanjakidze, Eldasjili(?), 404*a*.

Pharsman, father of John Dvali, 402*a*.

Prokholi, Prokhore (Giorgi, *q.v.*), prior of Monastery
of Holy Cross, Jerusalem, 401*a*, 401*b*, 402*b*.

Psalms, 408*a*, 408*b*.

Radcha, district of Transcaucasia, 401*a*.

Rome, 400*a*.

Saba, St., 397*a*, 398*a*, 398*b*, 403*a*, 403*b*, 404*b*.

Saba, monk, 403*b*.

Sabathuthai (?), 405*a*.

Sablus, father of Elene and Arsen, 402*b*, 404*a*.

Simon ("Black Simon"), scribe, 397*b*.

Smith, Thomas, 407*a*, 408*a*.

Stephen, St., 397*a*, 400*a*.

Svimeon, St., "the Simple," Bp. of Nicopolis, 400*b*.

Thamara, 408*a*.

Theodosius, St., 397*a*, 399*a*.

Theoktistes, 398*a*.

Thori, Giorgi of, 400*a*.

Tiflis, 401*b*.

Tsagareli, Prof. A. A., 397*b*, 401*b*, 405*a*.

Wakhoucht, prince, 400*a*, 401*a*.

Zarzma Monastery, 403*a*.

Zazuna, 408*a*.

NUMERICAL INDEX OF GEORGIAN MSS.

Sloane 1338	page 406	Add. 11282	page 405
" 1350	" 408	Or. 5315	" 408
Add. 11281	" 397	" 6581	" 406

JUN 2 1918

LONDON:
PRINTED BY WILLIAM CLOWES AND SONS, LIMITED,
DUKE STREET, STAMFORD STREET, S.E., AND GREAT WINDMILL STREET, W.

U